

КИР ЮЛЯН ПЕЛЕШ

ДИДАКТИКА ГОДЕГЕТИКА

Кир ЮЛЯН ПЕЛЕСИ

ДИДАКТИКА

ГОДЕГЕТИКА

УКРАЇНСЬКИЙ
КУЛЬТУРНИЙ
ФОНД

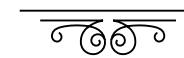

*Кир Юліан ПЕЛЕШ
(1843–1896)*

КИР ЮЛІАН ПЕЛЕШ

ДИДАКТИКА
—
ГОДЕГЕТИКА

Біографічні матеріали • Додатки

Видавці
Олександр
Савчук

Видавець Олександр Савчук
ХАРКІВ • 2019

*Це видання присвячене
175-річчю з дня народження
Владики Юліяна Пелеша*

*Видання підготовлене за підтримки
Українського культурного фонду.
Позиція Українського культурного фонду
може не збігатися з думкою автора*

П 24 Кир Ю. Пелеш
Дидактика. Годегетика. Біографічні матеріали.
*Додатки / Кир Ю. Пелеш ; упоряд. А. Черемський. —
Харків : Видавець Олександр Савчук, 2019. — 664 с.
ISBN 978-617-7538-31-7*

До цього тому ввійшли I, III і IV частини фундаментального підручника Кир Ю. Пелеша “Пастирське Богословіє”: Дидактика, Теорія душпастирства (Годегетика) і Росправа о духовнім урядовім стилію. Друга частина книги (Літургіка) вийшла окремим томом.

УДК 232.931:243

© Кир Ю. Пелеш, 2019
© А. П. Черемський, упорядкування, 2019
© Видавець Олександр Савчук, макет, 2019

ISBN 978-617-7538-31-7

ВІД УПОРЯДНИКА

Розвиток у нашій державі теологічної освіти створює сталий попит на якісну богословську літературу. Але, на жаль, більшість підручників, за якими сьогодні змушені навчатися українські студенти-теологи (як православні, так і греко-католики), є або російського походження або написані на основі російськомовних джерел. Зазвичай цей факт пояснюється нерозвиненістю української богословської думки і відсутністю якісної навчальної літератури, написаної вітчизняними теологами. Але це не зовсім правда, оскільки в недалекому минулому така література існувала, зокрема в Греко-католицькій Церкві.

Одним із найвідоміших богословських підручників, за яким навчалось кілька поколінь українських студентів-теологів, є “Пастирське Богословіє” Кир Юліяна Пелеша (1843-1896). Понад століття ця Книга була обов’язковою лектурою для алюмнів греко-католицьких семінарій, а в часи підпілля вона залишалася по суті єдиним (після “Катехизму” Ф. Шпіраго) базовим підручником для навчання майбутніх священиків.

На відміну від багатьох подібних підручників, “Пастирське Богословіє” Кир Ю. Пелеша написане на базі виключно західноєвропейських наукових джерел (тобто серед бібліографічних посилок відсутні російськомовні праці), що робить його унікальним, оскільки показує нашу інтегрованість до європейської богословської традиції, а також доводить, що східній обряд мож-

на досліджувати і без посередництва Росії. Як зазначає у своїй монографії “Божественна Літургія” о. Мелетій Соловій¹⁾, “Літургіка” Кир Ю. Пелеша була першим правдиво науковим підручником літургії в українській богословській літературі, що взорувався на західно-католицькі джерела (головно на праці німецьких авторів о. Франца Шміда і о. Якоба Флюка²⁾).

Підручник Кир Ю. Пелеша не тільки давав вичерпні знання самого предмету, але й виконував ще одну важливу місію: скріплював фундамент віри майбутнього священика. Можливо тому серед представників передвоєнного духовенства ми бачимо так багато прикладів жертвовної відданості Апостольському Престолу, попри всі випробування, які випали на їхню долю в часи підпілля.

Призначенням Пастирського Богословія, як прикладної науки, є допомога священикові сповняти свій уряд: славити Бога і вказувати людям шлях до вічного спасіння. Спираючись на слова, якими Спаситель встановив душпастирський чин (Мт. 28: 19-20), Кир Ю. Пелеш поділяє Пастирське Богословіє на три частини відповідно до потрійного уряду священика як учителя, совершителя Святих Тайн і пастиря свого духовного стада. Цими частинами є: Дидактика, Літургіка і Теорія душпастирювання (Годегетика).

Перше видання “Пастирського Богословія” (1877 р.) виходило окремими випусками, а друге (1885 р.) — об’єднало всі три частини в одному томі. Як доповнення до основного тексту, Автор написав також і четверту частину, яка виходила двома виданнями (1878 і 1898 рр.) під назвою “Росправа о духовнім урядовім стилю”, де ґрун-

¹⁾ о. Соловій М., ЧСВВ. Божественна Літургія: історія, розвиток, пояснення (1-ше вид. – Рим: В-во оо. Василіян, 1964; 2-ге вид. – Львів: Свічадо, 1999. – С. 137–138).

²⁾ З оригінальним текстом книг *Fluck J. Katholische Liturgik*. Bd. I–II. Regensburg 1853–55; *Schmid F. Grundriß der Liturgik der Christkatholischen Religion*. Passau 1836, а також другого (1835) і третього (1840–42) видання книги *Schmid F. Liturgik der Christkatholischen Religion*. Bd. I–III. Passau, можна ознайомитися на сайті: books.google.com.ua.

товно розглянуто канцелярйну практику священика. Всі частини “Пастирського Богословія” побачили світ у Відні, у видавництві оо. Мехітаристів.

Готуючи до друку перше за останні 135 років перевидання монументальної праці Кир Ю. Пелеша, ми прагнули не тільки зібрати разом усі 4 частини цієї Книги, але й доповнити основний текст прекрасними проповідями й статтями Автора, посилання на які він використовує як ілюстративний матеріал, а також подати біографічні відомості й спогади про нашого незабутнього Владику.

Через значну різницю в обсязі кожної з чотирьох частин книги, ми розподілили весь матеріал на 2 томи приблизно однакового обсягу. До 1-го тому ввійшли найбільша II частина “Пастирського Богословія” – “Літургіка” (у зв’язку з цим нумерація параграфів у томі починається з § 141), а також біографічні матеріали; до 2-го тому ввійшли I і III частини “Пастирського Богословія” – “Дидактика” і “Годегетика” (у зв’язку з цим у томі після § 140 одразу ж іде § 374), а також “Росправа о духовнім урядовім стилю” (IV частина), біографічні матеріали (ті ж самі, що в 1-му томі) і цитовані Автором проповіді й статті, надруковані в часописі “Рускій Сіонь”.

Для сучасного читача стиль тексту може видатися трохи незвичним через наявність архаїчних слів, полонізмів та церковнослов’янізмів. Але це не повинно відлякувати, адже будь-яка освічена людина мусить уміти користуватися словниками (багато з яких зараз є доступними on-line). Певною мірою утруднити сприйняття тексту може також не зовсім “стандартний” правопис. Ця проблема тісно пов’язана з історією розвитку нашої літературної мови. Справа в тому, що наприкінці XIX ст. в Галичині рівнобіжно функціонували кілька правописів, кожен з яких мав певну сферу застосування. Зокрема в церковній літературі, де важливим було зберегти традиційне написання слів церковнослов’янського походження, широко використовували етимологічний правопис М. Максимовича. Фіксуючи традиційне написання слів, цей правопис пропонував позначати змі-

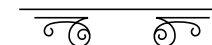
ни, які історично відбулися в їхній вимові, за допомогою символа ^ ("дашок"). У більшості випадків ці зміни стосувалися звука [i]. Отже, літери **Ѡ, Ѣ, ѣ** слід читати як [i]. Наприклад, мѠй = [мій], жалѠбно = [жалібно], кѠнь = [кінь]; втѢкали = [втікали], матѢрю = [матір'ю], головнѣ = [головні], котрѣ = [котрі]. На початку слова **Ѡ** означає не лише [i] на місці етимологічного [o], але й протетичний звук [v], що утворився перед ним: Ѡть = [від], Ѡнь = [він]. Порівняно з фонетичними правописами, перевагою "максимовичівки" була можливість розрізняти на письмі слова, подібні за звучанням, але різні за значенням (омоніми): нѣсь = [ніс] і нѠсь = [ніс]; вѣзь = [віз] і вѠзь = [віз]. На відміну від російської транскрипції, літеру **ѣ** (*ять*) також слід читати як [i]: бѣгъ = [біг], хлѣбъ = [хліб], цѣлый = [цілий]. Літери **Ѣ, ѣ, ѣ** зберігалися.

Враховуючи брак доступної інформації про особу Кир Ю. Пелеша, основний текст "Пастирського Богословія" доповнено біографічними матеріалами (сповіда о. Северина Матковського, о. Петра Мельничука, о. М. Горникевича, оглядові статті о. Іринія Назарка ЧСВВ та о. Івана Хоми), які дають нам змогу краще усвідомити історичне значення цієї непересічної людини для нашої Церкви.

Андрій Черемський MD, PhD

КИР ЮЛІАН ПЕЛЕШ. БІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

Д-р ЮЛІАН ПЕЛЕШ
Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський¹⁾

Єпископ Ю. Пелеш був сином убогого вчителя²⁾ з Лемківщини. Народився 3 січня 1843 р. в с. Смереківці Біцького деканату. Його мати була попадянюкою, дочкою о. Т. Щавінського з с. Рететів Перемиської єпархії. Завдяки своїй матері знав священиче життя, що оберталось навколо церкви та на попівщині. Змалку мав нагоду бачити й пізнати те патріархальне життя священиків, яким особливо відзначалася Лемківщина. І хоч мені це напевно невідомо, все ж можна здогадуватися, що лишень під впливом родини пішов молодий Юліан до школи, що вона допомогла йому вирватися з убогих стін дяківки-школи³⁾ в широкий світ до кращого життя. Про це можна здогадуватися напевно, бо за тих часів у нас всі хлопці з-під сільської стріхи тією самою дорогою — наукою, пильністю, а особливо здібностями, — домагалися кращих умов життя. Це був просто вимріяний ідеал наших бідних батьків того часу: побачити свого сина при вівтарі у своїй церковці. У тій церковці, де вони знаходили розраду і пораду у своєму горі й нужді, де гоїлися їхні рани і болі серця, де родилися їхні надії і радощі життя, де починалося і кінчалося їхнє невеселе, але чесне життя. Так почалося життя і д-ра Ю. Пелеша. Нижчу школу закінчив він у Яселі в 1854 р., шість класів гімназії — в Пряшеві на Угорській

---

¹⁾ З книги: о. Матковський С. Три синодальні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 31–45. (Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови. Крім того, розшифровано малозрозумілі для сучасного читача скорочення і внесено невеликі уточнення в написання титулів та імен деяких осіб, бібліографічні посилання, а також у назви деяких населених пунктів (прим. ред.).

²⁾ Так пишуть його біографи. На мою думку, радше дяковчителя, якого я мав нагоду особисто пізнати в Станіславі.

³⁾ Наші селяни донині називають дяківку школою.

Русі (1855–1861 рр.), а VII і VIII кляси гімназійні — в Перемишлі, де 1863 р. зложив іспит зрілості з відзнакою. Богословіє студіював у Відні в семінарії св. Варвари, де як питомець IV року зложив перший строгий докторський ригороз. На священника його висвятив єпископ Тома Полянський у Перемишлі 13 жовтня 1867 р. По висвяченню повернувся Юліян до Відня як докторант св. богословія, а в 1870 р. став доктором св. богословія. Молодий доктор, вернувши по студіях до Галичини, до Львова, почав свою кар'єру, як це у нас звичайно водилося, від семінарійного префекта і катехита шкіл.

Та недовго лишався у Львові, бо в 1873 р. покликано його до Перемишля на професора пастирського богословія. Але вже у 1874 р. зайшли у Віденській семінарії непорозуміння, внаслідок яких задумував уряд її розв'язати.¹⁾ Тоді, за впливом митрополита Йосифа

¹⁾ От що пише колишній австрійський міністр Фльоріан Земляковський (F. Ziemiałkowski) у своїх "Пам'ятниках" (Kraków, 1904. – Т. 1. – S. 59-60): "Drugą sprawą, którą się niezwłocznie zająłem, było tutejsze (віденське) ruskie seminaryum ad St. Barbaram. Seminaryum to, założone przez Maryę Teresę dla kształcenia alumnów unickich z Galicyi i Węgier, nie miało już teraz racji bytu szczególnie dla Galicyi...; był zaś ten zakład wielce szkodliwym nie tylko dla Galicyi, ale i dla Państwa, dostawszu się bowiem od bardzo już dawna pod wpływ kapelanów ambasady rosyjskiej, wysyłał do kraju księży, zakażonych schyzmą prawosławija i oddanych Rosyi. Z seminaryum tego wyszli tacy Jachimowicze, Litwinowicze, Popiele, krzewiący między duchowieństwem unickim dążności rosyjskie i schyzmatyckie..."

Wyłożywszy te powody, przedstawiłem Karolowi von Stremayerowi (тодішньому австрійському міністру Просвіти і Віроісповідань) wniosek zniesienia tego seminaryum jako niepotrzebnego i szkodliwego, a obrócenia pieniędzy (które rocznie kosztowało do 700 flor. na każdego alumna) na lepszą dotację seminarjum lwowskiego, któremu po sto kilkadziesiąt złotych rzyńskich na alumna wyznaczono (sic! справді до глибини серця зворушуюча дбайливість і прихильність "ministra-rodaka" для покривдження уніятських питомців у Львові, що їх аж такими видумками мусів боронити перед холодом і голодом).

Ponieważ seminaryum ad St. Barbaram, służące do kształcenia alumnów unickich z Galicyi i Węgier, utrzymywane było *pro rata* kosztem austriackim i węgierskim, więc K. Stremayer odniósł się z moim wnioskiem do węgierskiego ministia wyznań. Ten, zapytawszy swoich biskupów o zdanie, odpowiedział, że się na zwinięcie tego seminaryum zgadza, "weil dort unsere Alumnen von den galizischen mit russischen und schismatischen ideen angesteckt werden", że zresztą nie chce przesądzać, co rząd austriacki postanowi, rząd węgierski od najbliższego roku

Сембратовича, став д-р Ю. Пелеш ректором тієї семінарії і zarazом парохом церкви св. Варвари. У Відні, далеко

szkolnego począwszy, swoich alumnów do seminaryum ad St. Barbaram posyłać nie będzie. Otrzymawszy taką odpowiedź, zapytał Stremayer naszych biskupów unickich, tj. ks. Metropolite (a był nim wówczas ks. Józef Sembratowicz) i ks. J. Stupnickiego, biskupa przemyskiego. Obydwaj byli za utrzymaniem rzeczzonego seminaryum, utrzymując, że we Wiedniu mogą się przedzej kształcić na doktorów św. teologii niż we Lwowie, a ks. Metropolita *ad captandam benevolentiam* ministra dodał, że we Wiedniu mogą nauczyć się dobrze niemieckiego języka. Zastaniając się tą opinią biskupów, utrzymał Stremayer seminaryum ad St. Barbaram, chociaż teraz stalo się jeszcze kosztowniejszym, gdyż rząd węgierski natychmiast przestał posyłać swoich alumnów, a więc i subsydia płacić. Na przytoczony zaś w moim memorandum przeciw temu zakładowi zarzut, że w nim wychowują się moskalofile i schyzmatycy pod wpływem ambasady rosyjskiej, wcale nie zważano, minister K. Stremayer bowiem był przekonany, że Polacy uprzedzeni są przeciw Rusinom i pomawiają ich o skłanianie się ku Rosyi i schyzmie całkiem niesłusznie. Dopiero gdy w parę lat później przy sprawdzaniu rachunków tego zakładu spostrzeżono jakimś przypadkiem, że liczono więcej porcy niż było alumnów, przedsięwzięto rewizję i znaleziono w seminaryum ośmiu Moskali, słuchaczów medycyny i chemii, usunięto rektora, ks. J. Ciepanowskiego i zabroniono dawać przytułek obcym (були то не москалі, а бідні академіки-русини з Галичини, що діставали так звану "емпіри"-ю, себто харч від питомців даром. Практикувалося це не лише у Відні, але й у Львові довгі часи. Таким харчем удержувалося багато молодих людей, що пізніше ставали вченими, професорами, лікарями і т. п.) (див. також прим. 1 на с. 21 цього видання (ред.)).

"Rektorem zamianowano na rekomendację ks. J. Stupnickiego, terazniejszego biskupa przemyskiego ks. dr. J. Pelesza. Ten zaprowadził trochy porządku, zakazał alumnom wychodzić pojedynczo na miasto, zachęcał, by brali udział w uroczystościach obrządku łacińskiego i t. p., całkiem wszakże usunąć zakorzenionych tam tendencyj nie potrafił. Dopiero terazniejszy Metropolita ks. Sylwester Sembratowicz, gdy i biskupi łacińscy zażądali mieć swoich alumnów przy swym boku (в семінарії св. Варвари латинників не було), зажадалі zniesienia zakładu ad St. Barbaram i niema go już, chwała Bogu" (з оригінальним текстом "Пам'ятників" можна ознайомитися на сайті Gorlickiej Biblioteki Cyfrowej: www.mbpgorlice.info (прим. ред.)). Видко з цих слів, як дуже декому залежало на тому, щоби: 1) розірвати всякий зв'язок і відносини між галицькими українцями а прикарпатськими на Угорщині; 2) відгородити українців китаїським муром від Відня й Заходу, піддавши їх цілком під вплив польської культури; 3) віддати українців у Австрії виключно в руки польської влади в Галичині. Звідси беруть свій початок ті гарячі змагання польського "ministra-rodaka" і його побожне зітхання "chwała Bogu"!

від рідного краю, перебував він, як сам мені пізніше розповідав, найкращі хвили свого життя, сповняючи місію виховання молодого клеру, призначеного до проводу в ділах Церкви й народу.

Тут показав д-р Ю. Пелеш свою велику інтелігенцію, ерудицію та пильну працю. Його *“Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom”*, написана для цілого вченого світу, та *“Пастирське Богословіє”*, написане для молодого греко-католицького українського клеру, здобули йому славу у вчених колах не тільки Австро-Угорщини, але також Німеччини і Риму. Свою історичною працею здобув він собі ім'я вченого в колах німецького клеру, університетах, нунціятурі, а навіть і на царському дворі у Відні. Цю його працю уважно досліджували не лише його земляки-українці, але й румуни, серби, а також православні вчені москалі та греки. Він сміливо і ясно описав долю з'єднаної Церкви на Русі, розвіяв не одні неправдиві наклепи й вигадки, приневолюючи особливо польських і московських істориків та публіцистів полемізувати з ним, виправдовуючи ті вислови, що компромітували як царську православну Росію, так не менше і римо-католицьку Польщу з її клером і шляхтою.

У висвітленні д-ра Ю. Пелеша польський католицизм виглядав трохи инакшим від того, що голошено з польської сторони. З'ясувалося, що дуже часто католицизм у Польщі служив засобом винародовлення українського народу, оруддям шляхетської пихи й захланності. І хоч як намагалися оспорювати цю, на фактах і історичних, критично оброблених джерелах оперту істину, все-таки *“Geschichte der Union”* лишилася і, здається, ще довго буде джерелом історичної правди для вченого світу. З тих причин дехто говорив і донині говорить, що д-р Ю. Пелеш писав свою історію на замовлення віденських двірських сфер, щоби тим способом зогидити раз на все Росію і її цареслав'є в очах галицьких українців, а піднести добродійства, яких діждалася уніяцька Церква й духовенство під скипетром Габсбургів, австрійських цісарів. Такий погляд здається мені мало правдивим і ймовірним, а більше подібним є на загальновідому в нас пісеньку про німецьку інтригу, яка, мовляв, завжди

старалася порізнити й розділити слов'янських братів, що довго жили *“w zgodzie i miłości bratniej”*, аж поки їх не порізнили німці. Д-р Ю. Пелеш вияснив добре ту єдність і згоду на церковнім полі, якої ми сьогодні є очевидцями й свідками.

Якими б одначе не були мотиви написання історії уніяцької Церкви д-ром Ю. Пелешем, певним є те, що нею він здобув собі славу й пошану. На нього посипалися похвали і багато почесей. Йому пропонували єпископський престіл у Крижевачі в Хорватії, але він не погодився, бо його тягнуло до рідного краю. Інші богословські праці д-ра Ю. Пелеша також визначаються великою ерудицією. Він писав проповіді, богословські статті, підручники для школи, а його *“Пастирське Богословіє”* показало, як добре визнавався він у церковних книгах і взагалі в обрядах нашої Греко-Католицької Церкви. Його *“Літургіка”* до сьогодні є одним із найобширніших підручників для нашого клеру. Всі ті літературні праці почав він ще у Львові, коли, як молодий префект, був головним співробітником церковного часопису *“Рускій Сіонъ”*, що його видавав д-р Сильвестер Сембратович. Він доложив також праці при виданні *“Изборника”*, який нині є майже в кожній церкві і в руках кожного священика. Його *“Пастирське Богословіє”* вийшло друком у Відні в 1876–1877 рр., *“Учебник католицької релігії”* для V і VI класів гімназій — у Львові в 1877–1878 рр., *“Розправа о духовнім урядовім стилі”* — у Відні в 1878 р., *“Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom”* — у Відні в 1878 р. (I часть) і в 1880 р. (II часть).¹⁾ Цей останній твір закуплено до приватної,

¹⁾ Теперішній парох церкви св. Варвари у Відні о. д-р Мирон Горникевич у статті *“150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні”* (*“Нива”*. — 1926. — Ч. 2. — С. 48–49) пише: *“У 1874 р. по резигнації о. д-ра Якова Ціпановського приходить на ректора семінарії і пароха церкви св. Варвари знаменитий д-р Юліян Пелеш (1874–1883). Вистачить глянути в парохіяльні книги й архів, щоби одразу побачити зміну в управі парохії. Д-р Ю. Пелеш є надзвичайно визначною особистістю в історії не лише цієї парохії, але й цілої нашої Церкви. Світлий, учений історик, що видав наукові праці, незрівнянно цінні своїм особливо великим матеріалом. Незвичайно енергійний ректор семінарії, яка дістала тоді славу першого наукового виховуючого інституту у Відні, він дбав не лише про наукову освіту нашого молодого клеру, але*

підручної бібліотеки Святійшого Отця в Римі і цісаря Франца Йосифа у Відні. Д-р Ю. Пелеш був також одним із головних співробітників великого видання кардинала Йозефа Гергенротера "Kirchen-Lexicon", яке мало загальне і всесвітнє значення в німецькому католицькому богослов'ї, про що згадує у своїх записках учений крилошанин о. Антоній Петрушевич зі Львова. У 1883 р. вийшла критична розвідка д-ра Ю. Пелеша під заголовком "Унія і православ'є"¹⁾ та інші дрібніші розвідки і статті.

Внаслідок такої діяльності д-р Ю. Пелеш став немов би амбасадором галицького греко-католицького єпископату у Відні, посередником між нунціатурою і віденським урядом а українським галицьким клером.

Віденська нунціатура пильно прислуховувалася, що скаже ректор Віденської семінарії св. Варвари, а віденський кардинал і вчений богословський світ уважали його авторитетом у всіх справах, що торкалися Греко-Католицької Церкви й народу. І д-р Ю. Пелеш вповні доріс до того становища, яке займав. Своєю поведінкою, зовнішнім виглядом, товариською оглядою та чудовою

й про його виховання на добрих церковних і народних працівників. Мабуть, у Віденській семінарії зродився той гарний звичай, що богослови по черзі зрікалися однієї страви для своїх світських товаришів і таким способом давали їм змогу втриматися в дорогому місті. Можливо саме завдяки цьому число наших студентів у Відні помітно збільшилося і вони заснували перше світське українське товариство "Академічна Січ", першими членами якого стали богослови. Національна свідомість нашого молодого покоління у Відні росла. А який дух панував між нашою молоддю можна пізнати з того, що уторський уряд, боючись, щоби уторські русини, поміщені в семінарії разом з галичанами, не набралися патріотичного "сепаратистичного" духу, постарався про перенесення їх до уторських духовних семінарій, щоби виховувати їх на мадяронів... На той час багато залежало від доброї волі уряду. Тому зрозуміло, що д-р Ю. Пелеш, який був учителем молодого престолонаслідника Рудольфа і мав довір'я на цісарському дворі, міг зробити багато доброго для своєї парохії. І дійсно, в його часах ця парохія стала однією з перших у Відні, а її парох мав у Відні й цілій Австрії таке значення, якого міг би йому позавидувати не один єпископ" (цитата подається в повному обсязі за оригінальним текстом статті. Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови (прим. ред.)).

¹⁾ Рускій Сіонъ. – 1883. – Річник 11 (прим. ред.).

красномовністю, а при тому знаючи, як обертатися у найвищих сферах, здобув він собі вступ навіть до цісарського двору, де його покликали на одного з учителів наслідника престолу архикнязя Рудольфа.

Нічого дивного, що в ньому зродилася амбіція, себто охота показати всюди, що він для справи своєї Церкви зробити може. У своїй праці науковій чи педагогічній, чи на будь-якому іншому полі, він старався перевищити інших і не жалів для цього ні свого труду, ні здоров'я. Цю ревність проявляв він і пізніше, коли вже став єпископом у Станиславові. Ця надмірна праця робила його нервовим, і не раз у тому нервовому настрої можна було бачити сльози в його очах. Це додавало йому ще більшого чару й робило симпатичним для всіх, хто його таким бачив. Його любили і настоятелі, і підлеглі, і ціле оточення.¹⁾ Віденські питомці майже сліпо вірили у слова "sui magistri".

Бо хоч він тримав їх у руках досить гостро, все ж таки вони старалися не робити йому прикрости, що більше, під впливом свого ректора виробили собі на Віденському університеті таку опінію, що професори вважали питомців семінарії св. Варвари найліпшими слухачами. Справді треба визнати, що сама атмосфера Віденського університету сильно впливала на гурток наших віденських питомців, і то найздібніших (бо лише таких тут висилано), та на їх замилювання до наукової праці. З тієї семінарії вийшли найчільніші наші люди: митрополити Антоній Ангелович, кардинал Михайло Левицький, Григорій Яхимович, Спиридон Литвинович, єпископи Іван Снігурський і д-р Юліян Пелеш та інші визначні священники і вчені, як: д-р Іван Пулюй, професор Празького університету; д-р Михайло Людкевич, професор богословського факультету в Перемишлі; Ігнатій Онишкевич, славіст і професор Чернівецького університету; о. Андрій Білецький, архіпресвітер Львівської капітули; о. Богдан Пюрко, славіст і крилошанин зі Львова; о. Олександр Стефанович, професор зі Львова; Ізидор Громницький,

¹⁾ Я бачив на власні очі, як семінарійна служба у Відні заливалася ревними сльозами, хоч це були німці, коли д-р Ю. Пелеш виїжджав із Відня назавжди.

гімназійний директор; д-р Віновський; єпископ Ілля Гранілович з Крижевача; д-р Тит Мишковський, професор Львівського університету; о. Іван Костецький, професор математики зі Львова та багато інших. І треба визнати, що той дух і традиційна слава духовної семінарії св. Варвари за ректорату д-ра Ю. Пелеша не тільки не змарніли, а навіть зміцнилися. Не раз траплялося, що коли ніхто зі студентів-німців, мадярів чи інших, навіть докторантів, на так званих університетських семінарах не вмів відповісти на поставлене питання, професор звертався до питомців зі "Schönlaterngasse" з окликом: "No! Es wird uns schon gewiss ein Grieche sagen!", і звичайно, не помилявся. "Griech"-ами називали богословів семінарії св. Варвари, вважаючи їх окрасою Віденського факультету.

Церква св. Варвари, хоч і маленька, відзначалася чистотою та порядком. Гарні й точні богослуження притягали до себе не лише віденських парохіян, але і з далеких сторін Австрії, Сирії, Тиролю та інших провінцій Австро-Угорщини з'їздилися порозкидані скрізь українці. Особливо в більші свята громадилися численні парохіяни в церкві, а звідти йшли відвідати свого пароха, який старим звичаєм на Великдень заставляв для них обильні столи зі "свяченим" і вмів для кожного знайти прихильні слова заохоти і похвали, а часом, як було треба, й упімнення.

Прибуваючі з Галичини священики, інтелігенція та селяни знаходили в семінарії захист, пораду й поміч. Особливо селяни, які не раз приїздили до цісаря на авдієнцію, щоби поскаржитися на свою біду й кривду, завжди знаходили в о. ректора поміч та гостину. Пригадую собі добре, як якийсь селянин із Поділля, під час мого побуту у Відні, чотири тижні гостював у д-ра Ю. Пелеша, чекаючи на цісаря, що виїхав був, як звичайно щороку, до Ішль на купелі. Бідні студенти зі світських факультетів також мали в отці-ректорі моральну і матеріальну підтримку. Взагалі д-р Ю. Пелеш не жалував ні труду, ні коштів, коли ходило о поміч якомусь землякові з Галичини.

Він полагав багато справ (приміром, за мого побуту у Відні, справу фантової лютерії на дівочий інститут

у Перемишлі), які йому поручали владики, крилошани й інші, і полагав у них, звичайно, добре, бо всюди знаходив доступ, повагу і вислухання. Як ставилися до нього високі сфери духовні й світські у Відні, я мав нагоду бачити не раз, як от на святкуванні 100-ї річниці заложення семінарії чи парохії св. Варвари. На тому торжестві, окрім галичан, були присутні папський нунцій і багато духовних та світських достойників. Промова, виголошена нунцієм, була повна похвал для д-ра Ю. Пелеша. Ось такого я пізнав о. д-ра Ю. Пелеша, коли гостював у нього з моїм братом Іваном і ходив на виклади на Віденському університеті. Задалеко завело б мене, коли б я хотів описувати його приватне домашнє життя, яке я мав нагоду обсервувати, зустрічаючись із ним майже щодня.

Скажу лише коротко, що воно було дуже систематичне, обчислене майже на години. Кожна пора дня мала своє призначення. Вечорами грав на фісгармонії, бо був музикальний, і я не раз прислуховувався його музиці. Він дуже часто награвав церковні пісні з Ірмольгіона чи Гласопіснця, і тоді я навчився пізнавати красу нашого обряду, який д-р Ю. Пелеш дуже любив і високо цінував.

У 1883 р. повернувся д-р Ю. Пелеш до рідного краю, чого собі так дуже бажав. Його покликали на мітрата, архідиякона Львівської капітули. Та найбільший труд чекав його в часі, коли по утворенню нової єпархії в Станиславові (1885 р.) його іменовано першим її єпископом.¹⁾ Організація й упорядкування всіх справ, спо-

¹⁾ Ось як пише про ці події о. Петро Мельничук у книзі "Владика Григорій Хомишин" (1-ше вид. – Рим-Філадельфія, 1979; 2-ге вид. – Львів: Місіонер, 1997. – С. 10–11): "Заснування нової дієцезії не було таке легке. Зі сторони Митрополитичого Ординаріату було велике, але безуспішне зусилля, щоби створити нову дієцезію. І хто знає, як довго це було би потривало, якби до тієї справи не вмішався престолонаслідник — цісаревич архикнязь Рудольф. Він був великим прихильцем о. д-ра Юліяна Пелеша, пароха українського греко-католицького населення Відня. Цей своєю пристойною поставою, науковим стажем і повагою вибився в столиці Австрії на видне місце, так що удостоївся почеси — бути вчителем наслідника престолу архикнязя Рудольфа... З нагоди інтронізації на Владичий престіл архикнязя прислав Єпископові в дарунок 2 пари сивих коней, а коли в 1886 р.

лучених з новокреованим єпископством, як капітула, консисторія і т. ін., — це та велетенська праця, яка переходила сили одного чоловіка, та він її довершив і виконав добре. А робив усе буквально він сам, бо опинився в Станиславові самотній, лише зі своїм слабковитим капеляном о. Львом Бачинським, і тому полагався на усі справи особисто.

Інтронізація Єпископа Ю. Пелеша в 1886 р. проходила величаво. Такого привітання, яке зготував першому Станиславівському єпископові бурмістр д-р Ігнацій Камінський, Станиславів ще не бачив і, здається, не скоро побачить. Ціле місто удекороване. Величезний з'їзд священиків і світських людей, всі готелі, приватні доми, школи і касарні зайняті гостями. Одним словом, це був тріумфальний в'їзд, відсвяткований містом, околицею і цілою новою єпархією. Але одночасно був це і тріумф бурмістра д-ра І. Камінського, який мусів вести велику боротьбу з Коломиєю, що всіма силами старалася стати столицею нової єпархії. Однак д-р І. Камінський, що був також послом до Відня, перемиг, і вибір упав на Станиславів. Він сам особисто розповідав мені про всі свої заходи й кошти, бо ми один одного добре знали і взаємно відвідували. Але, на мою думку, вибір єпископської столиці був не дуже щасливим, бо Коломия на це підходила більше, ніж положений на краю єпархії жидівський Станиславів.

Так опинився д-р Ю. Пелеш у Станиславові, який приніс йому надмірний труд, а за цим — і розчарування. Тут настав поворот у його дотепер спокійному і щасливому житті, як це мені розповідав. Правда, він, полишений сам собі, — хоч зразу і не знав тамошнього клеру й умовин, у яких мусив спершу розглянутися, — зумів швидко зорієнтуватися, підібрати собі людей і до двох літ пустити цілу ту велику машину управи єпархією в рух. Хоч це коштувало йому не тільки величезної праці, але й дуже значно підірвало його сили і здоров'я. Нерви зачали виповідати йому послух, хоч змущував їх ріжни-

об'їздив цілу Галичину, зложив йому візиту, що було великою честю і для всіх українців" (прим. ред.).

ми героїчними середниками до витривалости. Сам енергійний, він любив коло себе тільки таких людей. З того приводу не один нерішучий і боязкий потерпів від нього і мав причину нарікати, але недовго, бо Єпископ, побачивши свою похибку, старався її якнайскорше направити. Скоро орієнтуючись, і справедливий, хоч рішучий, з'єднував собі щораз більше прихильників поміж клером. Доказом цього є факт, що за почином заліщицького деканату сільський клер закупив з добровільних складок і датків для свого Єпископа пару гарних коней і повозку за 4.000 золотих ринських і пожертвував йому на знак відданости й признання. Такий дар для Єпископа від клеру може видатися дивним тому, що були вони незнайомі з умовами, в яких жив д-р Ю. Пелеш. А треба знати, що його матеріальне становище було дуже лихе й скрутне. Вивінування станиславівського єпископства було найнужденнішим у цілій Австро-Угорщині, а те, що одержували, завдячували лише енергії й впливам самого Єпископа, і то лише у Відні, бо неприхильні урядові сфери у Львові дуже по-мачушиному обходилися з єпископством у Станиславові. Сама палата єпископська і той маленький будинок капітульний, які одержало єпископство, вказує на те, як лихо його спершу вивінувано. Донині ще сидять станиславівські крилошани в найманих помешканнях, а нижчий клер тулиться, де може, здалеку від катедри. І діялося все це не випадково, але було зумисне обдумане.

Правда, Єпископ любив блиск і велич, і задля піднесення обряду все старався так виступати, то ж не дивно, як мусіло його боліти й дратувати те, що не мав навіть гарнішого єпископського гардеробу, а капітульна ризниця була дуже вбога. Не допомагала і прихильність радника намісництва українця Сильвестра Гавришкевича, який з рамени намісництва мав подбати про те, що належить до єпископства, бо пропонувані радником кредити власноручно зменшував намісник, відсилаючи до Відня відповідні реляції. Всю ту історію знаю докладно з уст самого радника С. Гавришкевича, який дуже тим обурювався, але супроти намісника нічого вдіяти не міг.

Тому єпископ Ю. Пелеш мусів сам багато писати і часто їздити до Відня, бо у Львові йому відмовляли. Але

та жебранина в кінці і йому опротивіла, а віденським кругам надокучила. Мав він у Відні своїх “приятелів”, що кидали йому колоди під ноги, як, наприклад, колишнього “ministra-rodaka” Ф. Земялковського, польського демократа, який кпить собі з тієї жебранини єпископа Ю. Пелеша у своїх споминах, оголошених друком. Там читаємо:

“Książ J. Pełesz objąwszy nowokreowaną stolicę biskupią w Stanisławowie, zgłosił się do mnie z żalem, że zapłaciwszy podatek, nema już zaco urządzić swei rezydencyi, na co potrzeba choć 5000 fl. Idę znowu do cesarza. “Der Mensch ist ja unersättlich!” wykrzyknął “ich hab ihm unlängst einige Tausend gegeben”. Ks. J. Pełesz dostał te 5.000 fl., a ja swoją drogą skorzystałem ze złego humoru cesarza. Wyczytałem w “Neue freie Presse”, iż “Dnewnyk Warszawskij” ogłosił odręczne pismo cara, nakazujące wyrazić swe monarsze uznanie biskupowi Popielowi za gorliwe nawracanie unitów na prawosławie oraz oznajmił mu, iż wolno mu sprowadzić jeszcze więcej księży ruskich z Galicyi, jeśli tego potrzebę uzná. Przypomniawszy sobie, iż cesarz, gdym mu wspomniáł o prześladowaniu unitów w Rosji, powiedział, iż jest pewnym że to się dzieje bez wiedzy cara, wyciąłem owo doniesienie “Nowej Presy” i nosiłem przy sobie w pularesie z zamiarem pokazania go przy dobrej sposobności cesarzowi. Za taką sposobność uważałem niezadowolienie jego z natrętności ks. J. Pełesza i, przypomniawszy mu jego słowa o carze co do prześladowania unitów, podałem wyż wymieniony odcinek z “Nowej Presy”. “Der Dnewnyk ist ja ein Regierungsblatt?” zapytał po przeczytaniu, a gdym to potwierdził, dodał: “dann muss das authentisch sein: ich danke ihnen”. I na tem audyencya się skończyła, ale “das Eis war gebrochen”. Cesarz przestał wierzyć w “lojalność der Ruthenen” — czy i cara? — o tem ostatniem nie wiem. Co zaś dotyczy Ruteńców, to przekonałem się potem niejednokrotnie, że patrzy na nich tak, jak na to zasłużyli” (гляди: “Pamiętniki”. — Т. 1. — S. 72).¹⁾

Єпископ Ю. Пелеш бував, отже, часто в грошевих клопотах, що дуже вражало його амбіцію і зменшувало роз-

¹⁾ З оригінальним текстом “Pamiętników” можна ознайомитися на сайті: www.mbpgorlice.info (прим. ред.)

мах, з яким брався до всякого діла. Це впливало також на його настрої і поведінку. Він ставав нетерпеливим, а навіть прикрим для свого найближчого оточення. Це, напевно, було й однією з причин його зденервування.

У найтіснішому своєму колі він не раз скаржився і нарікав, що ліпше й легше йому жилося в семінарії у Відні, ніж тепер на єпископському престолі, чого я й сам був свідком.

Одначе при тім усі його публічні виступи завжди були зрівноважені і сполучені з достоїнством. Пригадую собі добре, як раз на канонічній візитації в якомусь містечку вступив на запрошення до латинського костела, і там латинський парох, вітаючи його промовою, почав розводитися о “narodowościach i zgodzie”, а сам був великим душехватом і шовіністом. Знетерпеливлений Єпископ відповів хитрому “proboszczowi”, що захотів давати якісь “braterskie” наставлення й упімення “ruskiemu duchowieństwu, a może i samemu biskupowi” в присутності польської інтелігенції і дідичів, які громадно зібралися в костелі, більш-менш такими словами: “Księżę proboszczu, przybyłem tutaj nie jako polityk, ale jako pasterz do swoich owieczek. Kto chce zgody i braterstwa, musi zaczynać od siebie i odpowiednio postępować. Dlatego ja, jako biskup katolicki, jestem w prawie i ciebie, proboszczu, nie tylko prosić, ale i polecić tobie, tak pracować w winnicy Chrystusowej, żeby miłość i zgoda, którą ja zawsze zalecam swoim wiernym i duchowieństwu, stała się rękojmią, że wspólnymi siłami i pracą dojdziemy do tego najwyższego celu, do którego każdy prawy katolik pilnie zdążać powinien...”

Бесіда була коротка, але так переконуюча, що не тільки “proboszcz” стратив голову, але й уся присутня Польонія сконстернована заметушилася з обурення на свого “proboszcza kanonika” і шукала відтак способів, як би затерти цей немилий інцидент. Чи це їй вдалося, — не знаю.

Якими були поведінка і публічні виступи єпископа Ю. Пелеша може також відобразити історія, яка зчинилася в Снятині, де Єпископ посвячував новозбудовану величаву церкву св. Михаїла.

Не тільки парохіяни Снятина, але й місто, рада повітова та дідичі-вірмени величаво вітали Єпископа. По торжественних церковних відправах, у яких взяли участь близько 50 священників, до великого обіду засіло, окрім крилошан і священників, 10 дідичів-коляторів, цілий урядничий вищий світ Снятина та інші визначні громадяни міста й околиці. На бажання Єпископа до стола запрошено також двох снятинських міщан, яких Єпископ відзначив з-поміж інших гостей особливішим способом, наказавши посадити їх близько себе. В часі обіду підніс тост на честь снятинського міщанства, а у своїй промові зазначив, що перше місце тут належиться міщанству, бо воно своїм заходом і коштом вибудувало цю величаву церкву, яку він приїхав посвятити. Наслідком цього було те, що присутні пани, які спершу дивилися на бідних міщан як на інтрузів у товаристві, нараз так змінили свою поведінку, що здивовані міщани не вірили собі й допитувалися мене (а я тоді був сотрудником у Снятині), що сталося, що ті пани, які звикли були викидати міщан зі своїх канцелярій за двері, тепер нараз так дуже почемніли. Довідавшись про це, Єпископ тішився і сміявся, а тих міщан казав прикликати ще раз, із ними разом повечеряв і довго розмовляв та на просьбу міщанства затримався в Снятині аж три дні. А міщанство собі так сподобало Єпископа, що з власного почину покритло всі кошти того торжества у своєму місті.

Єпископ любив свій нарід, любив бідних, понижених і покривджених, а до того ж темних селян, радо і довго з ними говорив, випитував і радив. А його популярність довела до того, що мужики, особливо з поблизьких повітів від Станиславова, стали щодня облягати його палату і так йому докучали, що він мусів обмежувати ті відвідини, бо забирали йому багато часу і часто ставали для нього тягарем.

Не обходилося при тім і без скарг на священників, часто комічних, а то й злобних. Одного разу прийшли до Єпископа парохіяни славного проповідника тверезости о. Антонія Струтинського з с. Ямниця коло Станиславова. Вони говорили, що їх церква дуже бідна, а причиною цього є парох. Здивований Єпископ, що особисто

знав о. А. Струтинського як дуже ревного душпастиря і не раз, виїзджаючи на прохід, вступав до нього, як сам казав "на квасне молоко", запитав, з якої причини. Мужики відповіли, що парох щодня так багато відправляє в церкві, що годі йому настарчити церковного світла. Парохіяни Ямниці почули "admonitionem paternam", а Єпископ переконався, що не завжди можна вірити всяким скаргам, бо не так легко людей задовільнити, а зате дуже легко вразити навіть маленькою дрібницею.

Доказом того, що Єпископ скоро здобував собі довір'я не тільки мужиків, але й серця свого клеру, а навіть станиславівської світської інтелігенції, які зачали покладати на нього великі надії, є поставлення його кандидатури до Віденського парламента, і то проти його волі. Це був необдуманий крок зі сторони станиславівського клеру, який не зміг належно оцінити, що при галицьких виборах, при неприхильности міродайних чинників – сильних міра цього – з цілої тої історії вийде тільки компромітація Владики. Єпископ програв тоді проти митрополитичого урядового кандидата о. Корнилія Мандичевського, пароха Надвірної (Станиславівської єпархії).

Єпископ Ю. Пелеш здебільшого стояв здалеку від політики. Раз лише виголосив у Львівському соймі велику бесіду при шкільній дебаті, і вона зробила сильне враження і в соймі, і в краю. Поза тим займався лише церквою і духовенством.

Треба ще тут згадати, що єпископ Ю. Пелеш звернув пильну увагу на Буковину, яка належала до його єпархії, і на тамошні відносини. Він ними дуже цікавився, бував там сам і вислав своїх відпоручників – між іншими о. Клима Кульчицького, пароха і декана в Підпечарах. За часів Єпископа прилучилася до Греко-Католицької Церкви численна громада православних буковинських українців, і для них зостала креована нова греко-католицька парохія в Раранчі. Визначний конвертит селянин Дутка навіть їздив з єпископом Ю. Пелешем до Риму і був представлений св. Отцю Папі Римському.

У 1891 р. перенесено єпископа Ю. Пелеша до Перемишля, де його прийняли досить недовірливо, бо його випередила опінія строогого і дуже вимогливого настоя-

теля, а при тому нервового чоловіка. Але скоро і там та опінія змінилася на користь Єпископа, а нагоду до того дала його діяльність на Львівському Синоді. Ці справи, хоч дуже цікаві, але по більшій часті вже знані з брошури “Висвітлення до історії Львівських Синодів”, тому їх тут пропускаю.

Цей мій погляд якнайкраще ілюструє вислів синодального о. Йосифа Крушинського (пароха Селиськ, Перемиської єпархії) на прощальній авдієнції членів Синоду, звернений спеціально до особи єпископа Ю. Пелеша: “Ви полонили і забрали наші серця!” І відповідь Єпископа: “Єпископи також мають серце!” Ці слова не були лише звичайними конвенціональними фразами, які можна почути при всяких нагодах, а були щирим висловом почуттів і того довір’я й любови, які єпископ Ю. Пелеш здобув собі у загалу всього синодального клеру своєю поведінкою і позицією, яку там зайняв в обороні прав і привілеїв Греко-Католицької Церкви і духовенства.

Думаю, що цікавою річчю буде хоч дещо пізнати ставлення до Преосвященого Єпископа Ю. Пелеша Святійшого Отця, а також Префекта Конгрегації для Поширення Віри (*Congregacio de Propaganda Fide*), якій донедавна підлягала Греко-Католицька Церква. Знаю з оповідання самого Єпископа, що Святійший Отець ставився до нього дуже прихильно, приймав його на приватних авдієнціях, просьби його вислуховував дуже уважно та прихилився до них. При обсаджуванні Митрополитичого престолу по уступленні митрополита Й. Сембратовича Святійший Отець спочатку взяв був під увагу віденську пропозицію обсадити Митрополію особою д-ра Ю. Пелеша. Довго важилося між ним а д-ром Сильвестром Сембратовичем. Врешті перемогла думка римських кругів за д-ром С. Сембратовичем. Відень уступив Римові, а д-р Ю. Пелеш пішов до Станиславова. Причини тої зміни не знаю, можна лишень здогадуватися, що деяким римським сферам не міг подобатися на становищі Митрополита рішучий і самостійний характер д-ра Ю. Пелеша, який все ж таки мав велику повагу в Римській курії. Ситуація значно змінилася тоді, коли префектуру Кон-

грегації для поширення віри обійняв польський кардинал гр. Мечислав Ледоховський. Яка була тому причина, сам Єпископ не оповідав, але скаржився, а радше вигорився перед о. Павлом Матковським, перемиським архідияконом, що цей кардинал накинувся на нього, а навіть грозив усуненням з єпископського престолу. Не пояснив ближче причини такої поведінки кардинала, але знаю докладно, що в капітульних кругах оповідали собі, що причиною афери, яка вийшла між Кардиналом і Єпископом, було становище д-ра Ю. Пелеша на Львівському Синоді і його спротив на змагання папського делегата архієпископа Августина Чіяски і митрополита С. Сембратовича. Говорили також, що погрози кардинала М. Ледоховського усунути єпископа Ю. Пелеша з престолу не могли мати ніякого успіху хоча б тому, що всім членам Синоду була запоручена недоторканість особи і повна свобода ділання на Синоді. Що більше, за єпископом Ю. Пелешем стояли високі віденські сфери. І справді, Єпископ нічого не робив собі з тих погроз, бо чув за собою сильні плечі на Віденському дворі.

Він лише нарікав, що великою кривдою для Греко-Католицької Церкви є те, що в Римі Її ставлять на рівні з якоюсь місією десь там в Африці серед муринів чи ботокудів. Він оповідав, що говорив про це зі св. Отцем і переконував його, що тут повинна наступити якась зміна. Все те мало діятися під час поїздки всіх трьох наших єпископів до Риму. Коли иншим разом Митрополит знову запрошував його їхати до Риму, єпископ Ю. Пелеш відмовився і вже більше не їздив туди аж до самої смерті. Коли раз на консисторській сесії в Перемишлі бесіда зійшла на Рим, і єпископ Ю. Пелеш запитав о. архідиякона П. Матковського, чому він ані разу не був у Римі, той відповів менше-більше так: “Преосвященні! Коли б я мав паломничати до Риму, то я не їхав би до св. Міста залізницею, і то ще вигідно І-ю клясою, а пішов би пішки. Але, на жаль, я вже застарий, а до того ж по-латині трохи забув, а по-італійськи не розумію, по-руськи ж знов там не розуміють”. Ці слова зробили велике враження на Єпископа, він устав з крісла, зняв з голови фіолетову шапочку, поклонився перед

о. П. Матковським і сказав: “Тоді піду і я з Вами”. Відтак з усмішкою на лиці, як то в нього було звичаєм, додав: “Вас по-руськи не зрозуміли б у Римі, але я Вас добре розумію!” Згодом довідався я від о. П. Матковського, що єпископ Ю. Пелеш дякував йому пізніше за те, що своїм висловом на консисторській сесії відрадив йому їхати до Риму, і при тому розповів інцидент, який мав з кардиналом М. Ледоховським, про який я вище згадав.

Від Синоду не любив єпископ Ю. Пелеш говорити про митрополита С. Сембратовича. Чи зносився з ним ближче, — не знаю. Зрозумів я це, коли одного разу в розмові з Єпископом звернув бесіду на Митрополита. Єпископ нервово перервав мене і зачав говорити про щось інше. Невдовзі зачав Єпископ щораз більше хворіти, хоч до того не признавався і не допускав до себе нікого, а в 1896 р. попрощався зі світом навіки.

Був це чоловік великого ума, що піднявся високо лише завдяки своїй праці і талантові, а однак був невдоволений своїм кругом ділання, відколи засів на владичім престолі. Для його таланту, знання, праці і розмаху цей престіл був замалий. Йому належалося місце в катедрі св. Юра у Львові, а не в глухій Станиславові. Так думало багато людей і явно про це говорили. Та тут вирішували різні політичні позакулісові інтриги й махінації, а не дійсна потреба нашої св. Церкви.

Чи діждеться колись наша св. Церква, щоби ніхто непокликаний не вмішувався до наших церковних справ і не шукав своїх власних інтересів і вигод там, де ходять лише про справи Божі? Чи діждеться наш нарід, щоби його церковні провідники служили лише інтересам Церкви і народу, їх лишень мали на оці і на серці та могли провадити так, щоби це виходило на славу Божу, спасіння душ і добро українського народу, щоби не потребували оглядатися на своїх ворогів і на шкідників Христового стада? Нам приходить лише сказати з пророком: “Дивні діла Твої, Господи, і ще дивніші дороги, якими Ти провадиш своїх людей до найвищої цілі”. Та я вірю кріпко, що прийде час, коли всемогучий Господь Бог утихомирить бурю і дозволить нашій Церкві й нашому народові доплисти до тихого соняшного берега та зажити своїм власним щасливим життям!

Тут властиво можна би вже скінчити мої спомини про другого синодального єпископа д-ра Юліяна Пелеша, який, як усі часописи писали, заскоро зійшов з цього світу. Одначе мушу ще звернути увагу шановного читача на діяльність цього Владика на Львівському Синоді, де він скоро зорієнтувався в ситуації, обійняв невдячну роль посередника, щоби втихомирити бурю, яка грозила вибухом, що міг розсадити цілий Синод і скомпromітувати нашу церковну єрархію. Його діяльність на Синоді була рішуча й децидуюча, і нею він здобув собі серця не лише свого перемиського клеру, але й загалу нашого духовенства. Однак тією своєю діяльністю рівночасно стягнув він на себе невдоволення тих сфер, які хотіли вжити Синоду до своїх цілей.

Для повного образу треба ще додати кілька слів про те, яких переконань політичних, а властиво національно-партійних, був покійний д-р Ю. Пелеш. Певне, що був великий прихильник Австрії й цісаря та видів будучність свого народу в зв'язі з Австрійською державою. Зрештою, його переконання були українські. Це видно хоч би з того, що був прихильний до програми народо-вців і замолоду брав участь у культурній роботі тієї партії, яка поволи на його очах приходила до сили і впливу. Ще як академік він належав до віденської “Січи”, а відтак був її почесним членом. У Львові знову працював у відділі товариства “Просвіта”. Однак, стоячи непохитно при вірності католицизмові, він не годився на той радикальний напрям, який під впливом М. Драгоманова зачав ширитися поміж молодими народовцями, і поборював його при кожній нагоді. Поборював також і москвофільство, оскільки воно перероджувалося в цареслав'є і схизму. Толерував однак і лишав у спокої тих москвофілів, що вірно стояли при католицизмові й Австрії. Як Єпископ стояв осторонь від політики, хоч слідкував за нею. В єпископі Ю. Пелешу зійшов зі світу чоловік, на якого всі покладали дуже великі надії. Наскільки він їх сповнив, осудить майбутній історик і вкаже на його заслуги як Єпископа. Але безперечно, що був це непересічний чоловік і визначний Владика нашої святої Церкви.

о. Іриней Назарко, ЧСВВ

БІОГРАФІЧНІ ДАНІ КИР ЮЛІЯНА ПЕЛЕША¹⁾

Кир Юліан Пелеш народився 3 січня 1843 р. в селі Смереківці на Лемківщині, де його батько був учителем, а на думку інших, — радше вбогим дяко-вчителем.²⁾ Мати Юліяна була попадяркою, дочкою о. Т. Щавинського — пароха в Регетові перемиської єпархії. Від своєї матері малий Юліан багато довідався про патріархальне життя наших священників, особливо на Лемківщині. Тому що дальша рідня побачила небуденні природні здібності малого Юліяна, батьки післали його до школи. “Це був просто вимріяний ідеал наших бідних батьків того часу — пише дальше згаданий о. С. Матковський — побачити свого сина при вівтарі у своїй церкві. У тій церкві, де вони знаходили розраду і пораду у своєму горі й нужді, де гоїлися їхні рани і болі серця, де родилися їхні надії і радощі життя, де починалося і кінчалося їхнє невеселе, але чесне життя”.³⁾

Так зачалося й життя малого Юліяна. Вселюдну школу закінчив він у Яселі 1854 р., шість кляс гімназії — у Пряшеві на Карпатській Україні (1855–1861 рр.), а

¹⁾ Зі статті: о. І. Назарко, ЧСВВ Єпископ Ю. Пелеш — історик Церкви // Український історик. — Нью-Йорк — Торонто — Мюнхен, 1981. — Ч. 1–4 (69–72). — С. 118–127. (Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови. Крім того, внесено уточнення в написання титулів та імен деяких осіб, бібліографічні посилання, а також у назви деяких населених пунктів (прим. ред.)).

²⁾ о. Матковський С. Три синодалні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 31 (матеріали з цієї книги подаються в нашому виданні (прим. ред.)).

³⁾ о. Матковський С. Три синодалні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 31.

сьому й восьму гімназійні кляси — в Перемишлі, де йому допомагав грошево вуйко — брат його матері. У Перемишлі в 1863 р. він склав іспит зрілості (матуру) з відзначенням. За порадою Перемиського Владика Томи Полянського (1860–1869) Юліан почав студіювати богословіє в семінарії св. Варвари у Відні. 13 жовтня 1867 р. єпископ Т. Полянський висвятив Юліяна на священника, але новоіерей, як докторант богословія, вернувся до Відня, де в 1870 р. осягнув науковий ступінь доктора теології. Після докторату о. Юліан виїхав до Львова, де став катехитом кількох шкіл, префектом Духовної семінарії, а згодом — ад’юнктором богословського факультету Львівського університету та співзасновником церковного часопису “Рускій Сіонь”.¹⁾ Та недовго він залишався у Львові, бо вже у 1873 р. о. д-ра Ю. Пелеша покликано до Перемишля на професора пастирського богословія.²⁾ Одначе в той час зайшли різні прикрі непорозуміння у Віденській семінарії, внаслідок яких австрійський уряд задумував її розв’язати. Треба знати, що Центральну семінарію “ad St. Barbaram” заснувала імператриця Марія Тереза в 1774 р. для виховання уніятських питомців з Галичини й Закарпаття, отже поляки такої семінарії не мали.³⁾ Тому вони оскаржували Віденську семінарію перед австрійським урядом у тому, що ця семінарія є гніздом москвофільства і схизми. Але австрійський міністр освіти й віроісповідань звернувся за виясненням до наших Владик, а вони запропонували нового ректора для Віденської семінарії в особі о. д-ра Ю. Пелеша. Так о. Ю. Пелеш уже в 1874 р. став одночасно ректором Духовної семінарії й парохом церкви св. Варвари у Відні.⁴⁾ Одночасно він став також

¹⁾ Енциклопедія Українознавства: Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. — Париж — Нью-Йорк, 1976. — Т. 8. — С. 2842.

²⁾ Schematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien für das Jahr 1873. — Lemberg, 1872. — S. 466.

³⁾ Андрухович А. Віденське Barbareum: Історія королівської Генеральної греко-католицької семінарії при церкві св. Варвари у Відні з першого періоду її існування (1775–1784) // В кн.: Греко-католицька духовна семінарія у Львові: матеріали і розвідки / зібрав о. Й. Сліпий. — Ч. 1. — Львів, 1935.

⁴⁾ Українська Загальна Енциклопедія / за ред. І. Раковського. — Львів — Станіславів — Коломия, 1931. — Т. II. — С. 1009.

виховником цісарського престолонаслідника архикнязя Рудольфа.¹⁾ У Відні о. Ю. Пелеш провів найкращі й найплідніші роки свого життя, бо не тільки сповняв важливу місію виховання українського видатнішого клеру, але й виявив свою працьовитість, ерудицію та інтелігенцію, бо саме тут написав свої найважливіші наукові твори: “Історія Унії Руської Церкви з Римом”, “Пастирське Богословіє” та ін. До тих часів відноситься характеристика о. Ю. Пелеша, яку подав уже згаданий його пізніший наступник на парафії св. Варвари — о. д-р Мирон Горникевич. Він писав: “Д-р Ю. Пелеш — це надзвичайно визначна особистість в історії не лише цієї парохії, але й цілої нашої Церкви. Світлий, учений історик, що видав наукові праці незрівнянно цінні, особливо своїм великим матеріалом. Незвичайно енергійний ректор семінарії ... дбав не лише про наукове виховання клеру, але й про його виховання на добрих церковних і народніх працівників”.²⁾

Внаслідок такої діяльності о. д-р Ю. Пелеш став у Відні немов амбасадором українського католицького єпископату й посередником між нунціатурою і віденським урядом та українським галицьким клером. Віденська нунціатура пильно прислухалася, що скаже ректор Віденської семінарії св. Варвари, а віденський кардинал і вчений богословський світ уважали його авторитетом у всіх справах, що торкалися греко-католицької Церкви й народу. І о. д-р Ю. Пелеш повністю доріс до того становища, яке займав.³⁾

Не дивно, що коли Папа Лев XIII еригував для українців у Станиславові нову єпархію, першим її єпископом іменовано о. д-ра Ю. Пелеша.⁴⁾ Акт церковної інтронізації довершив сам митрополит Сильвестр Сембратович

¹⁾ Ісайв П. Історія Перемиського єпископства східнього обряду. — Філядельфія, 1970. — С. 32.

²⁾ о. Горникевич М. 150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні // Нива. — Львів, 1926. — Ч. 2. — С. 49.

³⁾ о. Матковський С. Три синодальні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 35.

⁴⁾ Welykyj A., OSBM Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia. — Romae, 1954. — V. II. — P. 460–467.

у 1886 р. Ця інтронізація проходила величаво. Такого привітання, яке приготував новому Владиці бургомістр д-р А. Камінський, Станиславів, мабуть, ще не бачив. Це був водночас тріумф бургомистра й посла до Відня д-ра А. Камінського, бо він мусів вести тяжку боротьбу з Коломиєю, що всіма силами хотіла стати столицею нової єпархії.¹⁾ Однак торжества скоро минулися, а прийшла щоденна праця і труднощі, пов'язані з утворенням капітули, зорганізуванням консисторії, заведенням ладу в катедрі, підбиранням відповідних людей і т. п. Єпископ Ю. Пелеш переїхав із Відня, тутешніх людей не знав, був полишений сам собі, але вкортці зорієнтувався і до двох років велику машину єпархії запустив у рух. Однак це коштувало йому багато труду, підривало йому здоров'я, і нерви починали йому вповідати послух. Крім цього, матеріальна ситуація нової єпархії була дуже скрутна. Вивінування станиславівського єпископа було найнужденніше в цілій Австро-Угорщині.²⁾ Владика Ю. Пелеш часто бував у грошевих клопотах, що дуже вражало його амбіцію і зменшувало розмах у його плянах. Сам намісник відмовляв йому підмоги, тому єпископ часто писав і їздив до Відня, але тоді міністром був поляк Ф. Зем'ялковський, який кожну авдієнцію Кир Ю. Пелеша в грошевих справах використовував на те, щоби перед цісарем оклеветати українців як схизматиків і москвофілів. Це описує сам Ф. Зем'ялковський у своїх споминах.³⁾

Єпископ щиро любив свій нарід, особливо міщан і селян, які не раз облягали його палату з різними скаргами й просьбами. На урочистому обіді з нагоди посвячення величавої церкви, збудованої міщанами у Снятині, казав Владика разом з крилошанами, польськими коляторами і високими урядовцями посадити при столі двох міщан. А міщанству так сподобався єпископ, що воно

¹⁾ Львівські Архієпархіальні Відомості. — 1886. — Ч. 10.

²⁾ о. Матковський С. Три синодальні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 39.

³⁾ Ziemiałkowski F. Pamiętniki. — Kraków, 1904. — Т. 1. — С. 72 (з оригінальним текстом цього видання можна ознайомитися на сайті: www.mbpgorlice.info (прим. ред.)).

з власного почину покрило всі кошти цього торжества. Духовенство ж Кир Ю. Пелеш так до себе прихилив, що на одному торжестві священики прилюдно заявили йому: “Владико, Ви полонили наші серця!”. Варто також підкреслити, що єпископ Ю. Пелеш особливо опікувався Буковиною, яка належала до його єпархії, часто її відвідував, відправляв богослуження, говорив проповіді, а зокрема, доручив її піклуванню свого відпоручника о.-декана Климентія Кульчицького з Підпечар.

До політики Кир Ю. Пелеш не мішався, тільки раз виголосив у Львівському соймі велику промову в шкільній дебаті, й вона зробила сильне враження як у соймі, так і в цілім краю.¹⁾

У 1891 р. Апостольська Столиця перенесла Кир Ю. Пелеша на його власне бажання і бажання цісаря до Перемишля на єпископа-ординарія.²⁾ Одначе в Перемишлі Владика прийняли холодно і з недовір'ям, бо його випередила опінія дуже строгого й вимогливого настоятеля, а при тому нервової людини. Але в дуже короткому часі ця опінія змінилася на користь Владики Юліяна, особливо на Львівському Синоді 1891 р., де він рішуче став у обороні прав і привілеїв нашої Церкви й духовенства.³⁾ Також у короткому часі кількома мудрими публічними виступами Єпископ здобув собі майже всю перемиську інтелігенцію, яка хотіла вести свою, від Львова незалежну політику, бо їй не подобався радикалізм під впливом М. Драгоманова. З апостольською ревністю Єпископ взявся до праці у своїй новій єпархії. Майже щонеділі й щосвята вибирався він не раз і в далекі околиці на канонічні візитації. Дуже достойно відправляв торжественні богослуження, а проповідував так сердечно, що часто витискав сльози з

¹⁾ Neue Freie Presse. – Wien, 1890, IX, 4 (ознайомитися з оригінальним текстом цього числа газети можна на сайті Österreichische Nationalbibliothek: anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nfp (прим. ред.)).

²⁾ Welykyj A., OSBM Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia. – Romae, 1953. – V. I. – P. 472–473.

³⁾ Korczak A. Die griechisch-katholische Kirche in Galizien. – Leipzig-Berlin, 1921. – S. 37.

очей слухачів. Тому нарід щиро полюбив свого Єпископа і з парафії до парафії їхав або йшов за ним. Особливо лемки гордилися своїм великим земляком.¹⁾

Владика виступав проти того, щоби цісарський намісник поляк граф К. Бадені втручався в церковні справи його єпархії. Скарги намісника на Владика до Відня успіху не мали, бо Владика мав великі впливи на цісарському дворі.

Владика Пелеш подбав, щоби австрійський уряд у 1893 р. дав державний дозвіл на заснування повної Духовної семінарії в Перемишлі.²⁾

За цього Владики о.-крилошанин Костянтин Чехович (пізніше єпископ) вів активно далі справу побудови Інституту для дівчат. Владика ж сам дав поважний даток на ту ціль, у 1893 р. посвятив наріжний камінь, а в 1895 р. урочисто освятив Інститут і відкрив виділову школу для дівчат, до якої пізніше додано шестилітній ліцей (у 1903 р.). Після Першої світової війни цей ліцей переіменовано на гуманітарну гімназію, яка проіснувала до 1939 р.

Як у Станіславській, так і в Перемиській єпархії Владика проявив виразний український національний напрям. А треба знати, як пише проф. П. Ісаїв, що “Перемишль і Посяння мали найдовше багато москвофілів”. За цього Владики особливо молодші священики займалися не тільки душпастирською працею, але й закладали читальні “Просвіти”, дбали про національне освідомлення своїх вірних.

Десь на четвертому році такої праці Владика почав занепадати на здоров'ї. Крилошани на засіданнях консисторії спостерегли, що Єпископ раптом блідне на обличчі, пітніє, а не раз навіть передає провід офіціялові. Згодом були випадки, що Єпископ не міг докінчити Архієрейського богослуження і сів за престолом крайньо вичерпаний, а священики самі закінчували

¹⁾ Кривецький І. Лемки — зелена вітка українського народу // Нова Зоря. – Станіславів, 1929. – Ч. 7.

²⁾ Ісаїв П. Історія Перемиського єпископства східного обряду. – Філадельфія, 1970. – С. 32.

богослуження. Опісля щораз то частіше хворів, хоч і не признавався до важкої недуги (рак), і невдовзі помер у 1896 р. на 53-му році життя. Похований у Перемишлі...

Немає сумніву, що Кир Ю. Пелеш був непересічною людиною та визначним Владикою нашої Церкви. Велику роль тут відіграли його багаті природні дарування. Широкий горизонт думки, що охоплював усі потреби Церкви й народу, велика ерудиція, набута в закордонних університетах, пориваюча красномовність, зовнішня поведінка, повна поваги, товариське вигладження, вміння обертатися в найвищих сферах, здобули йому вступ на цісарський двір, де він був учителем наслідника трону, архикнязя Рудольфа. Мав він великі досягнення педагогічні у вихованні духовної молоді, ще більші досягнення письменницькі, а найбільші успіхи — наукові, як єдиний по сьогодні історик нашої Церкви. Був людиною сильної волі, негасимого ентузіазму, невтомної активності і надмірної працьовитості, що руйнувала його здоров'я, і тому заскоро зійшов з цього світу. Може, був занадто великим прихильником Австрії і цісаря, але був українських переконань: як студент належав до віденської "Січи", як священник був членом виділу товариства "Просвіта", але поборював у ньому драгоманівську радикальщину й москвофільство. Словом, Юліян Пелеш був українським католицьким єпископом-науковцем великого формату.

о. Іван Хома

КОРОТКИЙ ЖИТТЄПИС КИР ЮЛІЯНА ПЕЛЕША¹⁾

Єпископ Юліян Пелеш народився 3 січня 1843 року в с. Смереківці Ясельського повіту, на Лемківщині, як син місцевого дяковчителя Григорія й Іванни Щавінської (дочки пароха зі Ждині).²⁾ Вчився спершу в Яселі, опісля ходив до гімназії (I-VI кл.) у Пряшеві (на Закарпатті), а VII-VIII гімназійні класи закінчив у Перемишлі в 1863 р., де склав із відзначенням іспит зрілості. Філософічні й богословські студії завершив у Відні в 1867 р. і в тому ж році прийняв священничі свячення з рук перемиського єпископа Томи Полянського.

Окрім клясичних мов (латинської і грецької), дуже добре знав німецьку й польську, а у Відні вивчив досить добре ще французьку, італійську й румунську мови. Був зразковим священником, визначним науковцем, промовцем, проповідником, організатором. Церковні настоятелі цінили його обов'язковість і працьовитість як душпастиря й науковця та як практичну людину.

10 травня 1870 р. він здобув докторат з богословія у Віденському університеті. Потім від 17 червня 1870 р. до 30 вересня 1872 р. був префектом студій у греко-католицькій Генеральній семінарії у Львові, а крім того, мав ще й інші побічні зайняття: як катехит у вірменській високій школі для дівчат, як катехит в учительській семіна-

¹⁾ Зі статті: о. І. Хома Єпископ Юліян Пелеш і його "Історія Унії Руської Церкви з Римом" (1878–1880) // Науковий збірник УВУ. – Мюнхен, 1983. – Т. 10. – С. 864–873. (Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови. Крім того, внесено уточнення в написання титулів та імен деяких осіб, бібліографічні посилання, а також у назви деяких населених пунктів (прим. ред.).)

²⁾ Шах С. Між Сяном і Дунайцем: Спомин. – Мюнхен, 1960. – Ч. I. – С. 45 (з оригінальним текстом цієї книги можна ознайомитися на сайті: diasporiana.org.ua (прим. ред.).)

рії, як “ексгортатор” Академічної гімназії й екзаменатор при богословських іспитах.¹⁾

У вересні 1872 р. став професором пасторального богословія у Духовній семінарії в Перемишлі, а крім того — просинодальним екзаменатором, референтом консисторії й членом комісії для підготовки і видання катехитичних книжок. Був також співзасновником церковного часопису “Рускій Сіонь”.

19 жовтня 1874 р. цісар Франц Йосиф апробував пропозицію міністра культури й освіти К. Стремаера (*Karl von Stremayer*), щоби о. д-р Юліян Пелеш став ректором греко-католицької Духовної семінарії у Відні й парохом тамошньої церкви св. Варвари. Канонічно це перевів галицький митрополит Йосиф Сембратович, бо віденська парохія св. Варвари була під його властю, так що на початку 1875 року о. Ю. Пелеш перебрав два згадані становища у Відні. Якщо б тоді він був відмовився, то за рік греко-католицька Духовна семінарія була б розв’язана, і під знаком запиту опинилося б даліше існування нашої парохії св. Варвари. Він одразу взявся до реорганізації обох установ і мав для цього визначні прикмети душпастиря, науковця, виховника й організатора. Ці прикмети були джерелом його успіху і одночасно довір’я до нього, так що час його урядування був щасливим часом для обох установ.

Як ректор Духовної семінарії він дбав не лише про богословську освіту майбутніх священиків, але й про виховання їх на добрих церковних і народних діячів. Йому, як молодому священикові, треба завдячувати те, що у віденській Духовній семінарії започатковано гарний звичай: богослови по черзі зрікалися одної страви для своїх товаришів-студентів і тим способом помагали їм вдержатися на студіях у Відні. Мабуть, у зв’язку з тим число наших студентів у Відні значно збільшилося, і вони в 1868 р. заснували студентське товариство “Академічна Січ”, першими членами якого стали богослови. Опісля поступово витворювалося і закріплювалося братнє спів-

¹⁾ *Plöchl W. M.* St. Barbara zu Wien: Die Geschichte der griechisch-katholischen Kirche und Zentralpfarre St. Barbara. – Wien, 1975. – Bd. I. – S. 209–210.

життя між нашими світськими студентами й богословами та зростала національна свідомість серед них.¹⁾ Отець Ю. Пелеш зайнявся українською студійною молоддю у Відні в широкому пляні й підтримував її.

Крім численних завдань, які о. Ю. Пелеш узяв на себе або які на нього було накладено, треба згадати ще одне особливе завдання, що його він мав у Відні: бути учителем престолонаслідника архикнязя Рудольфа. Воно вказувало на окреме зацікавлення цісаря Франца Йосифа Східньою Церквою в Австрії, бо він хотів, щоби престолонаслідник одержав відповідне й авторитетне знання також і з цієї ділянки. Сповнюванням цього завдання о. Ю. Пелеш здобув собі велике довір’я у престолонаслідника і при віденському цісарському дворі.

Отець Юліян Пелеш вісім років був парохом церкви св. Варвари у Відні. “В той час ця парохія була одною з перших у Відні, а її парох мав у Відні й Австрії таке значення, якого міг би йому позавидувати не один єпископ”.²⁾ Апостольський нунцій у Відні Л. Якобіні, пізніший державний секретар, в тому часі не раз звертався до о. Ю. Пелеша за інформацією в деяких церковних справах (наприклад, запитував про о. Івана Наумовича, пароха Гниличок, і про о. Йосифа Черлунчакевича, пароха церкви св. Норберта в Кракові).

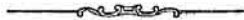
У 1883 р. о. Ю. Пелеш стає архідияконом Львівської митрополічної капітули, а 27 березня 1885 р. — першим Станіславівським єпископом, маючи перед собою важ-

¹⁾ “Das war eine der Ursachen, warum verhältnismäßig viele Ruthenen nach Wien studieren kamen. Für sie, die oft mittellos waren, wurden St. Barbara, Sitsch, aber auch das Klerikalseminar ein echtes Stück Heimat und eine geistliche und materielle Hilfe. Wie weit das ging, erhellt aus der Tatsache, daß J. Pelesch die Studierenden des Klerikalseminars dazu bewog, täglich auf eine Speise der immerhin reich gedeckten Tafel zugunsten ihrer studierenden Landsleute zu verzichten. Da die Kleriker des Zentralseminars zumeist auch dem Studentenverein Sitsch angehörten, so ergab sich hier eine echt bundesbrüderliche Gemeinschaft...” (гляди: *Plöchl W. M.* St. Barbara zu Wien: Die Geschichte der griechisch-katholischen Kirche und Zentralpfarre St. Barbara. – Wien, 1975. – Bd. I. – S. 212, а також: о. Горникевич М. 150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні // Нива. – Львів, 1926. – Ч. 2. – С. 48).

²⁾ о. Горникевич М. 150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні // Нива. – Львів, 1926. – Ч. 2. – С. 49.

ливе і нелегке завдання зорганізувати й упорядкувати всі справи, пов'язані з новоствореною єпархією. Великі вроджені здібності й широка освіта допомогли йому виконати це завдання. В тому часі він був також співтворцем Львівського синоду 1891 р., на якому обороняв наші прадідні традиції, знаючи добре історію своєї Церкви, її світла й тіні.

Останні п'ять років свого життя (від 27 червня 1891 р. до 22 квітня 1896 р.), будучи Перемишльким єпископом, Кир Ю. Пелеш намагався здійснити плян свого попередника (1700 – 1713 рр.) єпископа Юрія Винницького (пізніше митрополита) — заснувати в Перемишлі Духовну семінарію. Завдяки своїм давнім знайомствам і впливам у Відні Кир Ю. Пелеш виєднав державне розпорядження від 13 липня 1893 р., яке дозволяло заснувати повну Духовну семінарію в Перемишлі.¹⁾ Він рішуче протиставився втручанням у церковні справи своєї єпархії галицького намісника поляка графа Казимира Бадені, так що доноси того до віденської цісарської канцелярії не мали успіху.²⁾ Владика Ю. Пелеш домагався від галицького крайового уряду окремої єпископської палати, однак галицький крайовий відділ не хотів дати згоди на неї з “ощадностевих причин”. Тоді він звернувся за поміччю на ту ціль до цісаря й одержав позитивну відповідь: австрійський уряд покрив кошти будови гарної палати перемишльких владик, що її закінчено в 1896 р. Кир Ю. Пелеш сам доглядав за будовою палати, радів нею, але мешкати в ній не дочекався, бо помер 22 квітня 1896 р. на Липовиці (Засяння), проживши 53 роки життя, повного великої посвяти й праці для нашої Церкви й народу.

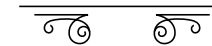

¹⁾ о. Гриник В. Українська Католицька Духовна Семінарія в Перемишлі: Ювілейний Альманах українських католицьких богословів Перемиської єпархії. — Перемишль, 1937. — С. 107.

²⁾ о. Голінський П. Перемишльські владика і духовенство в службі Церкві і народові. Перемишль — західний бастион України. — Нью-Йорк — Філадельфія, 1961. — С. 76.

Кир Юліян Пелеш

ДИДАКТИКА

ПАСТЫРСКОЕ БОГОСЛОВІЕ.

Написавъ

Д^{ръ} ЮЛІАНЪ ПЕЛЕШЪ.

Второ исправлене выданье.

Перша часть :

Д И Д А К Т И Б А.

ВЪДЕНЬ 1885.

НАКЛАДОМЪ ОО. МИХИТАРИСТОВЪ.

Зъ печатнѣ В. Гейриха.

Передне слово до первого выданья.

Возванный р. 1872 черезъ Преосвященный Ординаріатъ Перемыскій на вмѣстного профессора пастырского богословія въ богословскѣмъ заведенію въ Перемышли, пѣзнавъ емъ заразъ въ першихъ дняхъ моего учительского дѣйствованья велики трудности и недогѣдности такъ для учителя, якъ и для учениковъ выплываючи изъ недостатка учебника пастырского богословія; не меньше дався пѣзнати той недостатокъ при испытахъ конкурсовыхъ о душпастырски посады, Моимъ ученикамъ дававъ емъ по кожѣмъ преподаванью мои письма до ѣтписованья, но на тѣмъ вѣчнѣмъ ѣтписованью они тратили не тѣлько дорогій часть, но и ослабляли здоровье. Отожь, щѣбы тому недостатку хотъ въ ѣбемѣ моего тогдашного званія зарадити, постановивъ емъ рукопись моихъ преподаваній изъ пастырского богословія для ужитку моихъ учениковъ дати выпечатати. Въ тѣмъ постановленью утвердило мене еще бѣльше мнѣніе досвѣдченныхъ душпастырей, котри перечитавши мою рукопись судили, щѣ она дѣйстно може служити яко руководство при словненью душпастырского званія. Но приго-товленья до печатанья заняли бѣльше часу, а межн тымъ и я оставъ перенесенный на инне мѣстце, и покликанный до инного уряда, котрый менѣ до совершенья моего намѣреного дѣла мало часу оставлявъ. Однакожь тымъ дѣло остало ѣтрочене, но не залишене; бо и тутъ зновъ показалася потреба такой книги, въ котрой бы літургика ведля приписѣвъ нашего обряда и нашої церковной провинціи була по можности вѣрно и точно выложена. Бо наши богословы, котри на Вѣденскѣмъ Всеучилищи на богословскій выдѣлъ ходять, не мають способности поучитися о своѣмъ обрядѣ, тѣлько въ сѣменищи; про недостатокъ ѣтвѣтного учебника були бы про тое при-нуждени ѣтписовати собѣ дотычни письма. И то була послѣдна причина, котра мене принуждила намѣрене дѣло безъ дальшой ѣтволоки довершити. И славити Бога, оно стало довершене.

Въ своихъ початкахъ въ тѣснѣмъ ѣбемѣ тѣлько яко пѣдручникъ для академичныхъ преподаваній назначене, стало

постепенно розширене, и намѣряе прислужитися не тѣлько слушателямъ богословія пастырского, но и дѣйственнымъ душпастырямъ. При составленью сей книги уживавъ емъ всяки умѣтны пособія, яки менѣ были приступни, и на отвѣтныхъ мѣстцахъ они суть точно наведены; а при тѣмъ старавъ емъ ся всюди звертати увагу на существующи и въ нашѣй церковнѣй провинціи правосильни законы и распорядженя власти церковной и державной, и въ тѣмъ взглядѣ исповняю милый обовязокъ, складаючи подяку Всеч. О. Иоанну Крыницкому, пароху въ Ходновичохъ, Епархіи Перемыской и Всеч. О. Михаилу Куницкому, пароху въ Медини, Львовской Архіепархіи, котри менѣ, находячися въ канцеляріяхъ ихъ парохіальныхъ урядѣвъ, розлични державни и церковни законы и распорядженья до ужитку ласкаво заудѣлити зволни. Впрочемъ послѣдовавъ емъ всюди и во всѣмъ науцѣ непогрѣшимой учительки истины, единой, святой, соборной и апостольской Церкви; и если бы щонибудь съ тою наукою несогласалося, тое симъ яко несказане уважаю и ѳткликую. Языкословамъ же, котри въ сѣмъ писемѣ схотятъ найти грамматычни ошибки, отповѣдаю напередъ словами св. Августина (до пс. 138.): „Лучше есть, если высмѣютъ насъ грамматицы, якъ не поразумѣютъ народы“.

Отдаючи сію перву мою самостоятельную працю въ руки моихъ въ Христѣ собратей и содѣлателей въ виноградѣ Христовѣмъ маю тѣлько одно щире желаніе: щобы она хоть для моихъ колѣннихъ ученикѣвъ и початковыхъ душпастырей сталася помѣчною при справованью ихъ тяжкого, но славного званія, котре стремитъ прославити Бога и спасти души, — а тогда мой трудъ буде богато вынадгородженъ.

Въ Вѣдни, въ праздникъ Покрова Пресв. Богородицы 1877.

АВТОРЪ.

Введение.

§. 1.

Доки приступимо до систематичного выкладу пастырского богословія, застановимося найперше надъ его початкомъ, значеньемъ и цѣлію, яку черезъ тую науку хочемо осягнути. Для того буде бесѣда о основанью и цѣли пастырского уряда въ загалѣ, зъ чого само собою покажеся, що мае розумѣтися подѣ пастырскимъ богословіемъ, и яки суть его составни части. Пѣзнавши початокъ и основу пастырского уряда узнѣемо дальше, якъ великой ваги есть тая наука, котра показуе, якъ той урядъ для осягненія пожаданой цѣли справовати належитъ; а щобы пѣзнати, якъ наука пастырского богословія розвивалася, поглянемо коротко на исторію пастырского богословія, и наведемо отличѣйши сочиненія сего предмета.

§. 2.

Основанье душпастырского уряда; его средства и органы.

Богъ сотворивъ чловѣка и назначивъ го до вѣчного блаженства, котре тойже черезъ грѣхъ прародителей стративъ, и зъ власной причины стався зъ сына благодати божой сыномъ гнѣва божого и рабомъ тьмы. Зъ того сумного состоянія не мѣгъ чловѣкъ власными силами двинутися, не могло му такожь ніяке сотворенье помѣчь принести, и бувъ бы чловѣкъ пропавъ на вѣки, если бы милосердіе боже не призрѣло милостивымъ окомъ на упавшого чловѣка. Но тое истинно сталося. Що Богъ еще въ ран приобѣщавъ, що пророки черезъ довги вѣки проповѣдали, совершилося „въ исполненіи временъ“: едиnorodный Сынъ божій стався чловѣкомъ для нашего спасенія: — Христось прійшовъ „взыскати и спасти погибшія“; — явився Спаситель, добрый пастырь, который „душу свою полагае за овцы своя“. Якъ заблудна овця, котра не знае слѣда до своей череды, стративъ и чловѣкъ слѣдъ до своего источника, Бога; для того Спаситель

показавъ му тую страчену дорогу до Бога черезъ науку, стався Учителемъ рода людского; а щобы чоловікъ бувъ въ состоянію ити на той дорожѣ, жити ведля науки Спасителя, и не упавъ въ борбѣ съ перепонами, яки на той дорожѣ стрѣчае, давъ му Спаситель спомагаючи средства, святи Тайны, стався Первосвященникомъ рода людского; а щобы чоловіка тымъ певнѣйше допроводити до цѣли ему назначеной, самъ Спаситель показавъ житьемъ своимъ, якъ чоловікъ жити и заховатися довженъ, и провадивъ чоловіка во всѣхъ хвиляхъ и на всѣхъ путяхъ туземского житья, або стався Пастыремъ въ вузшѣмъ значеню того слова. Такъ одже справовавъ Христосъ троякій Чинъ, с. е. учительскій, священнической и пастырскій. Тѣи чины справовавъ Спаситель для спасенія рода людского въ загаль, и для спасенія всѣхъ людей всѣхъ вѣкѣвъ въ особености; для того они не могли перестати съ вознесеніемъ Христа на небеса, но дожны продовжатися по всѣ часы, ажъ „до скончанія вѣка“, щобы дѣло откупленія рода людского Христомъ объективно на крестѣ довершено, такожъ и субъективно на кождѣмъ чоловіцѣ совершилося. Для тои цѣли установивъ Спаситель Церковь, и ей передавъ троякій Чинъ, якій Самъ ѡтъ небесного Отца получивъ; такъ бо каже до Апостолѣвъ передъ своимъ преславнымъ вознесеніемъ: „Дадѣся мнѣ всяка власть на небесѣ и на землѣ. Шѣдше оубо научите вся языки, крестяще ихъ во имя Отца, и Сына, и святаго Духа: оучающе ихъ блюсти вся, єлика заповѣдахъ вамъ“ (Мат. 28, 19, 20) и тыми словами давъ Церкви, т. е. Апостоламъ и ихъ законнымъ Наслѣдникамъ власть, яку Самъ получивъ ѡтъ своего небесного отца; именно давъ имъ власть учити, справовати и удѣляти благодатни средства, св. Тайны и прочи священнодѣйства, и такъ власнымъ примѣромъ якъ и всегдашнимъ насталяемъ провадити людей до вѣчного спасенія, або коротко сказавши Христосъ, добрый Пастырь, поставивъ въ своей Церкви Пастырскій Чинъ.

Повна власть, яку Спаситель въ своей Церкви оставивъ, перейшла на Апостолѣвъ и ихъ законныхъ Наслѣдникѣвъ, Епископѣвъ, котри по божому постановленю для справованя низшихъ чинѣвъ пресвитерѣвъ и діаконѣвъ поставляли. Власть кождого Апостола ростигалася на цѣлу Церковь, власть же Епископѣвъ остала обмежена тымъ, що кождый Епископъ мѣгъ свой урядъ тѣлько въ певной ему пѣдчиненѣй громадѣ выповняти.¹⁾ Въ своей громадѣ (епархіи, діекезіи) мавъ кож-

¹⁾ Въ першихъ вѣкахъ называлися епархіи Епископѣвъ „парохіями“. Такъ н. пр. кажеся въ 13. кан. апост. „Episcopo, qui parochiam suam dereliquerit, alteri insilire nefas esto, licet a pluribus ad hoc compellatur“. П. Григорій III, въ 8. ст. называе въ

дый Епископъ порядочну, повну власть: всё, що въ Церкви дѣялося, потребовало его одобреня, такъ що пресвитеры и діаконы тѣлько за позволеніемъ Епископа могли проповѣдати евангеліе, удѣляти св. Тайны и инни священнодѣйствія совершати. Въ першихъ вѣкахъ була въ кождѣмъ окрузѣ лише одна Церковь, где самъ Епископъ при помочи пресвитерѣвъ и діаконѣвъ всѣ священнодѣйства справовавъ; но коли число вѣрныхъ змоглося, повстало въ кождѣмъ епископскѣмъ окрузѣ бѣльше Церквей, и при кождѣй такѣй Церкви оставъ поставленный особный священникъ, который пѣдъ надзоромъ Епископа справовавъ пастырскій урядъ въ повѣренѣй ему громадѣ. Тѣи меньши церковни округи называлися розлично, звычайно парохіями, а ихъ настоятелѣ парохами, которе имя до теперь удержалося.²⁾

Парохи одже суть въ вузшѣмъ значеню властиви душпастырь, они мають пѣдъ верховнымъ надзоромъ своихъ Епископѣвъ сиравовати троякій урядъ душпастырскій, а Епископы, пѣдъ верховнымъ начальствомъ наслѣдника св. Петра, Папы Римского, суть бѣльше управителями повѣренныхъ имъ Епархіи.

§. 3.

Цѣль и средства душпастырского уряда.

Цѣль пастырского чина J. Христа высказали вже Ангелы при рождествѣ Христовѣмъ пѣснію: „Слава во вышнихъ Богу и на земли миръ; во чоловіцѣхъ благоволеніе“ (Лук. 2, 14), що и самъ Спаситель выраженными словами подтвердивъ коли такъ молился до своего небесного Отца: „Азъ прославихъ тя на земли, дѣло совершихъ, еже далъ еси мнѣ, да сотворю“ (Іоан. 17, 4), и коли сказавъ до своихъ

лнстѣ до св. Бонифатія епархіи ѡтъ него основани парохіями. Но вже въ 5. и 6. ст. начали тымъ именовъ меньши душпастырски громады называти. — ²⁾ Слово „парохія“ походитъ ѡтъ *paroicheia*, що ведля св. Отцевъ означае або „мешкати по за городомъ округъ тогожь“, або „мешкати яко чужинець на якѣмъ мѣсти“, або „разомъ мешкати въ епископскѣмъ окрузѣ“. — Слово „парохъ“ походитъ пѣсля гдекотрыхъ ѡтъ парохія, пѣсля инныхъ, же ѡтъ *parœcheia*, praebere, и означае у латинскихъ мірскихъ писателей (н. пр. Horat. I. 5. Cic. ad Attic. XIII. 3.) чоловіка, который чужихъ и подорожныхъ на счѣт державы на нѣчь пріймае и рѣчани на дорогу потребными заосмотряе; у писателей же церковныхъ душпастыря, который такожъ вѣрныхъ до Церкви Христовой пріймае и словомъ божимъ и св. Тайнами на пути до небесного Отца заосмотряе. (Gollowitz, Past. Theol. 5. Aufl. Regensburg 1845, I. 5.)

ученикѣвъ: „Прійде Сынъ челоѣческой взыскати и спасти погибшаго“ (Лук. 19, 10). Черезъ Тайну воплощенія вѣчного Слова, черезъ его житье, дѣла и крестну смерть мало оскорбленій черезъ грѣхъ первородный божій справедливости бути задосьте учинено, Богу мала бути привернена и воздана довжна честь и слава, котору му чоловѣкъ черезъ грѣхъ первородный заперечивъ, а чоловѣкъ мавъ отзыскати миръ божій, вѣчне спасенье, которе черезъ той грѣхъ утративъ. Прославленье Бога, спасенье рода людского, була одже цѣль душпастырского уряда Христа; а понеже церковне душпастырство есть тѣлько продовженье душпастырства Христоваго, для того есть прославленье Бога и спасеніе рода людского такожь послѣдна и найвысша цѣль церковного душпастырства. Христосъ совершивъ дѣло откупленя рода людского предметово (обективно), т. е. зо взгляду на всѣхъ людей въ загалѣ; Церковь же мае задачу тое дѣло подметово (субективно) сповнити, т. е. кожного чоловѣка въ особенности до вѣчного спасенія допроводити.

Средства до осягненя той цѣли суть: 1. проповѣданье божого слова, 2. справованье и удѣлянье благодатныхъ средствъ, 3. управлянье вѣрными, або властиве душпастырванье.

§. 4.

Пастырске богословіе. Понятіе.

Пѣзнавши въ загалѣ задачу, яку мае сповнити душпастьрь, можемо вже приступити до опредѣленя пастырского богословія. Душпастьрь мае вышовнити трояку довжнѣсть, именно: мае учити, справовати и удѣляти св. Тайны и прочи священнодѣйствія и управляти повѣренными ему вѣрными. Щобы тую тяжку задачу сповнивъ по воли божій успѣшно и налжито, потребуе безъ сомнѣнія совѣстного и основного приготовления, довженъ пѣзнати свою задачу, составни части и довжности своего чина, и способъ, якъ тѣнже довженъ и може выповнити. О всѣмъ тѣмъ поучае го пастырское богословіе.

Пастырское богословіе есть одже умѣетне наставленье, поучающе, якъ душпастьрь свѣй урядъ для славы Бога и спасенія вѣрныхъ справовати мае.

Пастырске богословіе называеся наставленье (руководство), которе имя находится вже въ письмахъ першихъ вѣкѣвъ и уживаеся до нынѣ ътъ всѣхъ отличѣйшихъ писателѣвъ. И справедливо называеся тая наука наставленье, бо душпастырство есть „искуство искусствъ“ (Григ. Наз. бес. 2. ч. 16. Григ. В. reg. past. I, 1.); кто го одже достойно и успѣшно хоче справовати, потребуе отвѣтного наставленя,

т. е. мае пѣзнати такъ теоретични правила, которыхъ мае держатися, якъ и практични примѣры, пѣсля которыхъ свои дѣйствія мае урядити.

Пастырске богословіе, кажеся дальше, есть умѣетне наставленье, въ чѣмъ его властива и характеристична ознака, яко самостоятельной богословской умѣетности состоитъ. Такъ зо взгляду на учительскій урядъ душпастьря показуе пастырске богословіе не тѣлько механичный способъ составленя и выголошеня розличного рода церковныхъ и душпастьрскихъ наукъ: но подае умѣетни зъ цѣли душпастьрского уряда выплываючи засады, ведля которыхъ душпастьрь для прославленя Бога и спасенія душъ тую основну задачу душпастьрства мае справовати. Пастырске богословіе есть зо взгляду на учительскій урядъ душпастьря въ повнѣмъ значенью того слова истинна умѣетна реторика, и особливо при теперѣшнѣмъ устроеныи приготавливающихъ (гимназіальныхъ) шкѣлъ, неоцѣненной ваги, понеже, якъ обще вѣдомо, тая не лише для Церкви, но и для Державы дуже важна наука цѣлкомъ остала выключена изъ пляну гимназіальныхъ студій; для того тутъ, о скѣлько вузкій объемъ сего письма позволить, и зъ загалной точки зрѣнія буде увзгляднена. Зо взгляду на литургичну часть розличаеся паст. богословіе яко умѣетнѣсть ътъ приписѣвъ требника и літургичныхъ книгъ (рубрикъ), котори подають механични приписы, якъ всѣ літургични священнодѣйствія мають совершатися. Пастырске богословіе же показуе якъ они постепенно розвивалися, выкладае ихъ символичный змысль и значенье, показуе звязъ поодинокихъ священнодѣйствій съ цѣлюю літургією и учитъ душпастьря, якъ ътъ мае совершати свѣй урядъ священнической, щобы Богу довжну честь и славу воздати и вѣрныхъ до спасенія допроводити. Літургични приписы суть такъ давни, якъ сама Церковь, умѣетне представленье ихъ походитъ зъ пѣзнѣйшихъ часѣвъ. И то сталося цѣлкомъ природно; бо въ початкахъ христіанства були літургични приписы поединчи, ясни и коротки, и при великой ревности тогдашнихъ христіанъ всѣмъ знаеми, такъ що майже излишно було бы ихъ точнѣйше пояснати. Ажь коли житье церковне що разъ бѣльше стало змагатися, коли при убѣльшенѣмъ числѣ христіанъ ревнѣсть у многихъ стала упадати, до чого причинялися не лише гоненія язычникѣвъ, но такожь и переворотни науки еретикѣвъ, показалася потреба, якъ въ прочихъ отрасляхъ богословія такъ и въ літургичной части паст. богословія ведля певного систематичного, изъ найвысшой цѣли душпастьрства выплывающего порядка поступати, въ слѣдствіе чого паст. богословіе въ загалѣ, и его літургична часть въ особенности приняла видъ чисто умѣетный. — Въ кѣнци и зо взгляду на теорію душпастьрваня есть паст. богословіе истинне умѣетне настав-

ленье, понеже оно не ограничаея наведенемъ простыхъ приписовъ и примѣровъ поступованя душпастыря въ различныхъ хвляхъ и обстоятельствахъ его завода, но показуе всюди причину и подставу, для чого такъ а не иначе належитъ поступати; оно учитъ душпастыря, щобы ѓнъ перенявся духомъ правдивого христ. душпастыря и щобы тымъ духомъ одушевивъ и провадивъ повѣрену ему громаду до осягненя послѣдней цѣли каждого чоловіка. Безъ того условія не заслуживало бы паст. богословіе на назву умѣтности, противно оно було бы механичнымъ собраніемъ различныхъ приписовъ и законѣвъ, которыхъ душпастырь мавъ бы держатися, хотяи бы они въ данѣмъ случаю цѣлкомъ не провадили до цѣли; безъ того условія було бы паст. богословіе дѣйстно простымъ и чистымъ „руководствомъ“, и не маючи ніякои умѣтної подставы не могло бы на рѣвни стояти съ прочими богословскими умѣтностями. Въ прочѣмъ о тѣмъ еще на инѣмъ мѣсти буде бесѣда.

Дальши слова опредѣленія паст. богословія показываютъ, кому тая умѣтность именно и особливо потрібна, т. е. душпастырю, священнику, понеже бож. Основатель Церкви поручивъ Апостоламъ и ихъ законнымъ наслѣдникамъ, Епископамъ, съ видимою Головою Церкви соединенымъ, пасти духовне стадо, а Епископы сповняють тую задачу за помощію священства. Въ кѣнци показываютъ слова: „для славы Бога и спасенія вѣрныхъ“, цѣль, котору душпастырь мае мати передъ очима при всѣхъ своихъ дѣлахъ, и до которой осягненя паст. богословіе мае го наставляти и провадити.

§. 5.

Важность пастырского богословія.

Изъ задачи, яку мае сповнити паст. богословіе, показуея его велика важность. Паст. богословіе учить богослова, якъ ѓнъ всѣ прочи богословски умѣтности, котори собѣ въ протягу студій придбавъ, на благо другихъ обернути и плодоносными здѣлати мае; показуе му обязанности, яки бере на себе, и поучае го, якъ ихъ мае успѣшно выповняти. Паст. богословіе подае певни на умѣтныхъ выводахъ основани правила и засады, ведля которыхъ душпастырскій урядъ мае справоватися, и хоронитъ душпастыря ѓтъ многихъ ошибокъ, которыхъ ѓнъ и при наибольшій учености въ прочихъ отрасляхъ богословія мѣгъ бы допуститися, и мѣсто пользы вредъ и шкоду принести своему духовному стаду. Въ прочѣмъ „душпастырство есть искусство искусствъ“, а понеже паст. богословіе учить, якъ тоежъ належито и успѣшно завѣдоватися мае, для того певно тая наука великою и неоцѣненою есть ваги.

Про тое обовязанъ каждый, кто желеае приняти на себе тяжку довжність душпастыря, совѣстно старатися присвоити собѣ точне знанье пастырского богословія и перенятися духомъ, который въ немъ вѣе, и такъ приготовитися на правдивого душпастыря, который не тѣлько мае волю, но такожъ и силу бути учителемъ, отцемъ и вождомъ своего духовного стада.

§. 6.

Становиско паст. богословія и его отношенье до прочихъ богословскихъ умѣтностей.

Яко самостоятельна умѣтность пастырское богословіе еще за мало есть пѣзнане и выроблене; вѣшло бо въ звычай, паст. богословіе не яко особну умѣтность, а тѣлько яко „практичне наставленье“ уважати, черезъ цю тая такъ важна умѣтность на рѣвни ставляея съ различными руководствами до механическихъ занятій, до котрыхъ належитого выконанья тоже потрібне есть наставленье. Такимъ способомъ же мимовольно напроваждаея настоячого душпастыря, щобы ѓнъ сей урядъ механично, якъ яке будь мірске дѣло выповнявъ.

Наибольша часть учебниковъ паст. богословія ани не намѣрае умѣтность пастырскую выробити, а многи не хотять ей богословіемъ, тѣлько просто наукою называти. Такъ н. пр. каже Sinterberger: „Пастырское наставленье выбирае зъ магазина богословія тое, цю для людей, которыхъ мае провадити, есть отвѣтне; цю они поняти, почитати и для религійного житья ужити могутъ. Се першій вопросъ пасторально: **Що могу я зъ моеи цѣли богословской вѣдомости для народа ужити? Що есть для исправленья его норовственности придатне?** Пасторалисть есть отецъ семіи, который зъ своихъ сокровищъ старе и нове выбирае, пѣсля того, цю для его домовниковъ за потрібне уважае. Матеріаль зъ богословія вынятый такъ ѓнъ обрабляе, щобы людей якъ найлѣпше поучити и до отвѣтного дѣланья побудити. Тое приготовленье и обробленье есть другій вопросъ. **И такъ пасторалисть не есть творцемъ, но фабрикантомъ, купцемъ . . . ; ѓнъ муситъ знати людей такъ обслуговати, цюбы они радо до него приходили.**“ (Handb. d. Pastoraltheol. Zweite Ausg. Einz, 1836. I. Bd. 32.) „Наука пастырская, каже инный ученный, не есть особна отрасль богословскихъ умѣтностей, но наставленье, якъ умѣтность богословску найплодоноснѣйше ужити належитъ. Она впроваждае кандидата съ науками богословскими обѣзнаного до житья практичного. Еи цѣль есть приспособити богослова до душпастырства. (Sollowitz, Pastoralth. Neg. 1845. I. 6.) „Пастырское богословіе, каже инный, черпае зо всѣхъ богословскихъ, философскихъ и природничихъ наукъ, муситъ и

економію и медицину узгляднати, но не можна ей ни за одно ни за друге держати“. (Herzog, der kath. Seelsorger, Breslau 1840. I. Bd. 2.) „Зробилося велике замѣшанье въ понятіяхъ, ѳтъ коли тѳй умѣтности имя: паст. богословіе, надано, якобы она подѳбно якъ догматика, моралька . . . становила особну богословску умѣтность; де въ ней о властивѳмъ богословію нема бесѳды, по за якъ она занимаея тѳлько ужитьемъ, одже властиво тѳлько способъ ученья выкладае.“ (Brodmann, Pastoralanweisung. Münster 1836, I. Bd. 34.) Зъ повыше сказаного цѳлкомъ природно заключають, що сїя наука „не есть частію богословія“ (Koster, Lehrbuch der Pastoralwiss. Kiel. 1827. 13.), и утверджають, що „се наставленье само собою не есть богословіе, но искусне богослову потрібне образованье, або искусне наставленье до выконанья умѣтности.“ (Dreh, kurze Einl. in d. Stud. d. Theol. §. 74.) Тожь само утверждае, межи найновшими Венгер (Past. Theol. I., 8.) що на иннѳмъ мѣсци ѳткликуе, що пастырскє богословіе яко особна наука не есть потрібне; понеже одно треба предкладати яко знаеме, такъ: реторику, катехетику, а другє дасться въ инныхъ умѣтностяхъ помѣстити, якъ то дѣся въ школахъ іезуитскихъ.

Глянувши однакожь на рѣчь докладнѣйше признати треба, що наведени твержденья бѳльше або меньше съ правдою минаются. Найперше позбавляея тая такъ важна умѣтностъ своего высшого характера; ѳтмавляея ей право стояти на рѳвни съ прочими богословскими науками; пѳсля того не мае она своего властивого предмета, но состоитъ тѳлько зъ чистон складанины розличныхъ частей; не мае своей найвысшой засады, не може возбудити умѣтный интересъ, и завдчае свѳй початокъ лише тому обстоятельству, що священники потребують практичного наставленья. На тѳй подставѣ не можна утверждати, що п. бог. есть потрібне, бо ктожь заперчить богослову ознакомленому съ науками богословскими, щобы ѳнъ самъ выбравъ собѣ зъ нихъ, що за потрібне уважае? Дальше если богословію паст. отмовится цѣха особной умѣтности, то тымъ самымъ даея заохота „сумнѳй практицѣ доброго дѣлателя, котрый свое денне дѣло механично выконуе, и мимовольно заохочаея душпастырей, що они залишають тѳи засады, котри имъ бог. паст. подае, и власни свои засады вырабляють, черезъ що каждый инакше собѣ поступае, бо каждый свѳй способъ за наилучшій держитъ. Зъ того слѣдуе тая розличностъ въ засадахъ душпастырскихъ, котра на вѣрныхъ дуже вредливо влѣяе“.

Цѳлкомъ инакше рѣчь представится, если паст. богословіе поставится на мѣсце ему належаще, если оно уважаея яко особна умѣтность, котрой правила каждый душпастырь заховати доужень. —

Выходячи зъ тон точки зрѣнїя дасться належито озна-

чити становиско и ѳтношенье пастырского богословія до инныхъ отраслей наукъ богословскихъ. Богословіе въ загалѣ есть умѣтностъ о царствѣ божѳмъ на земли, с. е. Церкви, и показуе его початокъ, существо и житье. О початку и основанью Церкви росиравляють умѣтности богословски исторични и библиїни, о существѣ догматика и моральна; выкладомъ же житья Церкви занимаея практичне богословіе, т. е. право церковне и богосл. пастырскє. Именно выкладае право церковне правила, пѳсля котрыхъ Церковь на основѣ божого установленья дѣлае, щобы всѣхъ до спасенїя вѣчного допроводити; само же тое дѣланье Церкви въ цѣлости и въ частяхъ представляе богословіе пастырскє. Такъ одже стоитъ паст. бог. на рѳвни съ инными богословскими умѣтностями, мае всѣ вымоги правдивой умѣтности, и яко таку не можна ей назвати частію инныхъ отраслей богословія.

Отношенье паст. богословія до прочихъ умѣтностей богословскихъ есть таке: паст. богословіе предкладае и опираея на умѣтностяхъ историчныхъ и библиїныхъ, яко и на догматицѣ и моральнѳй. Умѣтности исторични и библиїни суть выразомъ минувшости, догматика и моральна теперѣшности Церкви; а паст. богословіе и право церковне суть выразомъ будучности Церкви. Всѣ умѣтности богословски представляютъ одно величавє, красно розвите дерево, котрого кореньями суть умѣтности исторични и библиїни, инѣмъ догматика и моральна, а галузьями отяженными дозрѣваючими овочами право церковне и богословіе пастырскє. Для того справедливо сказати треба, що паст. богословіе есть цѣль и конецъ цѣлого богословія. Во царство боже на тое есть на земли основанє, щобы людей до вѣчного блаженства допроводити; на ничо не придалнѣся коренѣ ани пень, если бы не приносили овочей, а власно паст. богословіе мае тѳи духовни овочи збирати. Для того вповнѣ треба согласитися съ мнѣнїемъ одного ученого, котрый паст. богословіе называе вѣнцемъ цѣлого богословія, вѣнцемъ дерева, котрый животни соки въ цвѣтъ и овочи перемѣняе. (Schleiermacher, kurze Darstellung des Theol. Stud. §. 31).

§. 7.

Теорїя и практика.

Незважаючи на велику вагу пастырского богословія зъ его понятїя выплываючу думаютъ многи, будьтобы тая наука въ житью практичнѳмъ не приносила такихъ користей, якихъ ѳтъ нен надѣятися належалобы, и при тѳмъ заставляются словами: „Инакше въ теорїи, а инакше въ практицѣ.“ Если подъ тымъ выреченьемъ мае розумѣтися, що науки паст. бо-

гословія суть собою красни и добри, но для практики не здали, то оно съ правдою дуже минаеся, и есть причиною дуже сумныхъ послѣдствій. Бо поминувши вже, що пастырскє богословіє не ограничаеся на самій теоріи, треба зауважати, зъ ѳтки мае брати особливо початковий душпастьрь пѳдставу для своєи практики, если теорію такъ легко и безъ намыслу ѳткне? на чемъ опиратися въ дальшѳмъ пастырованью, если теорію паст. богословія за нездалу уважає? Въ прочѳмъ зъ того слѣдує, що кождый душпастьрь прійде до своєи практики, бо очевидно кождый свою практику за найлучшу тримає; а навѳтъ той самъ душпастьрь може въ однѳмъ ѳтношенью выробити собѳ бѳльше практикъ, такъ що наконецъ самъ не буде знавъ, чоґо триматися, не маючи нїякои умѳетной пѳдстави. Если бы наведено миѳнїє було правдиве, то тогда дѣйстно требабы похвалити тыхъ, котри кинувши всяку книгу въ кутъ, власнымъ розумомъ поведуются, бо тогда треба бы сказати: „практика есть то едине и всѳе: практика знає всѳе, може всѳе, розсуждає всѳе, очевидно пѳсля себе яко найвысшой нормы.“ (Staf. S. 119).

Причина того миѳнїя есть проста; она выплыває зъ твердженья тыхъ, котри богословіє пастырскє уважають за выбѳръ всѳего того, що зъ умѳетностей богословскихъ въ практицѳ ужити можна. Бо если одєнь може тое выбирати, що му подобаєся, то никто не може и другому заперечити того самого права, такъ що наконецъ пастырскє богословіє зѳйде на збѳрникъ правилъ рѳстропности, котри яко не маючи певной умѳетной пѳдстави одєнь може принять, другій ѳткнути. Дальше кожда практика есть утяжлива, котрой никто безъ важныхъ причинъ не возьме на себе, и для заспокоєнья своєи совѳсти наибѳльше скаже: Тая практика есть добра и красна, но еи выконанье за тяжке. Если же практика есть оперта на певной умѳетной теоріи, тогда устануть всяки розумованья, кождый буде нею руководитися, щобы не статися измѳнникомъ своєго званїя. А до такой практики провадитъ паст. богословіє. Бо паст. богословіє есть умѳетность о дѣятельности Церкви. Церковь же не може инакше своєи дѣятельности розвивати, якъ по воли Христа и соотвѳтно еи существу. Тую же дѣятельность Церкви мае паст. богословіє представити, або инакше сказавши, паст. богословіє мае показати правдиву практику Церкви, котру кождый душпастьрь свято и совѳстно заховати довженъ.

Симъ не намѳряємъ однакожь сказати, якобы паст. богословіє на чистой теоріи мало полагаѳти; противно теоріи пастырского богословія выплываюча зъ понятїя дѣятельности церковной муситъ досвѣдченье, практику узгляднати. Однакожь тутъ не можна опиратися на практицѳ одного чоловѳка або одной громады, бо що для певной части есть добре, може

для цѳлости бути шкодливымъ; тутъ треба мати на оцѳ практику Церкви, якъ еи намъ исторїя Церкви въ письмахъ св. Отцевъ и инныхъ досвѣдченыхъ святыхъ мужей представляє. Щобы одже пѳзнати правдиву практику Церковну, треба ознакомляѳтися съ письмами св. Отцевъ, и опираючися на теоріи паст. богословія въ житью подѳбно собѳ поступати. Тїи на позѳръ сухи и теоретични правила пастырского богословія научится священникъ душпастьрь ажъ въ практицѳ цѳнити, бо они подадутъ му певну пѳдставу, на котрой безпечно и смѳло до осягненья своєи цѳли стремити може и повинєнь. — (Amberger, Pastoraltheol. Regensburg 1866. I., 6. ss. — Schüch, Handbuch der Pastoraltheologie, Linz 1875. S. 50).

§. 8.

Жерела и спомагательни средства паст. богословія.

Пѳдъ жерелами паст. богословія розумѳются таки письма и дѣла, на которыхъ тая наука основуєся, и зъ которыхъ бере свои приписы и правила. Паст. богословіє есть положительна умѳетность, для того въ ней занимають положительни жерела перше мѳсце. Тїи суть: Письмо св. и Преданїє церковне.

Письмо св. особливо нового заѳта учитъ въ Евангелїяхъ на примѳрѳ „дорого пастыря“, *Ж. Христа*, якъ душпастьрь свѳей высокой урядъ справовати повинєнь; тожь само показываютъ и прочи книги нового заѳта, особливо посланїя св. Ап. Павла.

Церковне Преданье содержитъ такъ положительни приписы, якъ и отлични примѳры для душпастьри. Тутъ належать: Рѳшенїя вселєнскихъ Собѳрѳвъ, декреты Апостольского Престола, рѳшенїя Конгрегациї св. Обрядѳвъ, книга права церковного (*Corpus juris canonici*), приписы церковныхъ книгъ, служебникѳвъ, требникѳвъ, катихизмѳвъ и пр. — Для поодинокыхъ краѳвъ и епархїй суть правосильни рѳшенїя національныхъ, провинциальныхъ и епархїальныхъ синодѳвъ, распорядженя и пастырски посланїя Епископѳвъ, и церковно-полїтични законы. Для Галицкой церковной провинциї суть обовязуючи особливо рѳшенїя Синода Замойского, о скѳлько черезъ пѳзнѳйши законни распорядженя не остали змѳнени або цѳлкомъ знесенни.

Пѳбожни звычайи, практика Церкви належать такожь до жерель паст. богословія; тѳлько довжни тїи звычайи мати за собою законне задавнєньє и хоть тихе согласїє законной власти церковной, и не содержатъ ничего, що бы спротивлялося божому або чоловѳчому закону, добрымъ обычаемъ и общѳму порядку. Звычайи, котри спротивляются духу и воли Христа и Церкви, не мають за собою нїякого права, хотїи бы якъ

довго були въ уживанью, понеже зле въ собѣ не може николи статися добрымъ. — Въ прочѣмъ о семъ буде еще въ II. части бесѣда.

Наведени жерела подають матерію пастырского богословія, которе туюжь въ систематичнѣмъ порядку способомъ чисто умѣтнымъ выкладае.

Кромѣ наведенихъ жерелъ пастырского богословія, котори содержатъ положительни приписы и засады, суть еще многи инни, котори непрямомъ тѣмъ самѣй цѣли служатъ и звычайно спомагательными средствами паст. богословія называются. Тутъ належить:

1. Св. Письмо, о скѣлько лише посредственно подае засады душпастырски, н. пр. многи части старого завѣта.

2. Письма св. Отцевъ яко душпастырей и ученыхъ; дальше письма побожныхъ и досвѣдченыхъ мужей, котори або зъ власной або зъ чужон душпастырской дѣятельности важнѣйши и замѣчательнѣйши случаи собирали и для пользы познѣйшихъ вѣковъ въ своихъ письмахъ оставили.³⁾

3. Всѣ богословски умѣтности, якъ: умѣтности библични⁴⁾, догматика⁵⁾, правоученіе⁶⁾, церковна исторія⁷⁾, патрологія и патристика⁸⁾, право церковне⁹⁾.

4. Философ. умѣтности, особливо тіи, котори занимаются испытаньемъ свойствъ духа и житія чловѣка. Такъ: Логика, метафизика, психологія, методика, антропологія, право державне для помочи при составленью завѣщаній, при опредѣленью воздаяній, и пр.: медицина, особливо въ случаяхъ нужды при недужныхъ.

³⁾ Н. пр. Historia vitae ss. Thomae a Villanova, Thomae Aquinatis et Laurentii Justiniani in usum cleri proposita ab Ign. Feigerle. Viennae 1839. — Der heil. Karl Borom. von Dr. Diring. Köln 1846. — Leben des heil. Franz Regis. Aus dem Französischen übersetzt von Schalte. Augsburg 1845. — Geist des Lebens und der Lehre des heil. Philipp Neri, zunächst für Geistliche von Simon Buchfellner. Regensburg 1854. — Klemens Maria Hofbauer, von Dr. Seb. Brunner. Wien 1853. — Sailer, Lebensbilder von ausgezeichneten Zeitgenossen, in Gesamtausgabe von Schmid. Bde. 21, 38, 39. Sulzbach 1839. — Christoph von Schmid: Erinnerungen aus meinem Leben. 2 Bde. Augsburg 1853. — Michael Eitmann, von Ruppert Mittermüller. Landshut 1859. — Dr. Alois Buchner, Ein Lebensbild von Magnus Johann. — Charakterbilder aus dem Priester- und Seelsorgerleben, von F. B. Buchler. Schaffhausen 1858. (Наведено ведля сочиненія: Schüch, Pastoraltheologie. I., 7—8., Not. 3.) — ⁴⁾ Тутъ особливо належать сочиненія о археологій старозавѣтної ексегетики и герменевтики. Межи дотычними дѣлами заслужують на захваленье: Zahn, biblische Archäologie, Wien, 1797. — Dr. Reithmayer, Einleitung in die kan. Bücher des neuen Bundes. Regensburg 1852. — Dr. F. Fr. Mioli, Biblische Erd- und

§. 9.

Метода и подѣлъ пастырского богословія.

Отъ коли паст. богословіе яко особный предметъ заняло мѣсце межи богословскими умѣтностями, повстали различни методы въ выкладѣ той науки. Такъ одни ограничались на чистой теоріи, инни зновъ противно залишаючи теорію увзглядняли лише практику. Мы будемо держатися середной дороги и при точнѣмъ наведенью теоретичныхъ засадъ душпастырскихъ всегда увзгляднати практични выпадки, яки въ душпастырствѣ часто могутъ случитися, и на подставѣ которыхъ такожь инни подобни легко можна рѣшити.

Такожь и подѣлъ пастырского богословія естъ урозличныхъ писателей розличный. Многи особливо давнѣйши писателѣ послѣдуючи словамъ: „Tria sunt necessaria sacerdoti, verbum sollicitae predicationis, officium devotae administrationis, exemplum sacrae conversationis“, (Petrus de Blois, or. 56) дѣлили паст. богословіе на дидактику, літургику и теорію о примѣрности священника.¹⁰⁾ Инни послѣдуючи Gollowitz'a дѣлили паст. богословіе на чотыри части, именно: 1. душпастырь въ приготовленью, священію и посланію; 2. яко учитель; 3. яко літургъ; 4. въ его прочихъ отношеняхъ и приватнѣмъ житію¹¹⁾. Мы опираючися на словахъ Спасителя, которыми установивъ душпастырскій Чинъ (Мат. 28, 19, 20), подѣлимо пастырске богословіе соотвѣтно тройкому урядови душпастыря, с. е. яко учителя, строителя св. Таинъ и пастыря своего духовного стада, на три части:

Länderfunde. Landshut 1844. — Dr. F. S. Kalkhoff, Handbuch der hebr. Alterthümer. Münster 1840. — Dr. Wille, biblische Hermeneutik. Würzburg 1853. — Dr. Gabr. Guntner, hermeneutica biblica generalis. Pragae 1863. — Dr. Ischocke, Historia sacra antiqui testamenti. Vindobonae 1862. — Dr. Gabr. Guntner, Introductio in ss. N. T. Libros. Pragae 1863. — Dr. Aug. Bisping, Exegetisches Handbuch zum neuen Testament. 9 Bde. Münster 1865. (Отлично дѣло). — Dr. W. Reischl, die heil. Schriften des alten und neuen Testaments, übersetzt und erläutert. Regensburg 1851. — Serwatowski, Wykład Pisma świętego. Wiedeń 1843—1849. — ⁵⁾ Dr. Joh. Schwegel, Theol. dogmatica. Viennae 1873—1875. 4 vol. — Dr. Silv. Sembratowicz, Praelectiones Theol. dogmaticae in Univ. Leopoliensi. (Письма літографовани). — ⁶⁾ Dr. Ern. Müller, Theol. moralis. Vindobonae 1874. — ⁷⁾ Dr. Joh. Alzog, Kirchengeschichte. Mainz 1866. — Dr. Joh. Delfiewicz, praelectiones hist. ecclesiasticae in Univ. Leopoliensi. (Письма літографовани). — Dr. Zul. Pelesz, Geschichte der Union, Wien 1879—1881. — ⁸⁾ Dr. Joh. Alzog, Patrologie. Freiburg in Br. 1866. — Dr. Fessler, Institut. Patrologiae. Oeniponte 1850. Migne, Patrologiae cursus completus, Parisiis. — ⁹⁾ Dr. Philipp

- I. Дидактику;
- II. Літургику;
- III. Теорію душпаствыроўнага.

Передъ тымъ буде еще въ короткости бесѣда о званію священническѣмъ, и о свойствахъ, и условіяхъ, пѣдъ которыми кандидатъ стана духовнаго може получить и справовати душпаствырскай урядъ.

§. 10.

Короткій начеркъ исторіи и літературы паст. богословія.

Пѣдъ тяжкимъ игомъ лютыхъ гоненій першихъ вѣкѣвъ христіанства не могла бути бесѣда о развитію богословскихъ умѣтностей, для того и паст. богословія. Однакожь хотяи не знане було имя паст. богословія, то однакожь сама рѣчь существовала ѳтъ самого початку Церкви христіанской. Перци пастырска приписы давъ Христосъ своимъ Апостоламъ, коли ихъ пѣславъ проповѣдати евангеліе всей твари. (Мат. 10, 5—42. Лук. 10, 1—16.) Тѣи приписы поясняли Апостолы и ихъ наслѣдники, св. Отцы, и инни писателѣ церковни. Черезъ довги вѣки не ма згадки за пастырскае богословіе яко особну умѣтностъ, его правила и засады выкладалися або въ случайныхъ письмахъ и росправахъ, або разомъ съ инными отраслями богословія, и ажъ при кѣнци 18. ст. выступило паст. богословіе яко особна самостоятельна отрасль богословскихъ умѣтностей. Ведля того дѣлимо исторію пастырскаго богословія на чотыри періоды:

I. Періодъ: Апостольскій и Патристичный. Св. Ап. Павелъ положивъ въ своихъ посланіяхъ ко Тимотею и Титу основу паст. богословія, а своею апостольскою дѣятельностію показавъ, якъ тоежь въ практицѣ належитъ выпоняти. Въ слѣды Апостолѣвъ вступили св. Отцы и Настоятелѣ церковни. Св. Отцы були душпаствырами въ словѣ, жвтыю и письмахъ. Щира любовь ко ближнѣму и старанье о спасеніе душъ була властива и една причина ихъ отличныхъ сочиненій. Они не выкладають систематично цѣле паст. богословіе, лише случайно и почастно; но ихъ письма содержатъ многи

Lehrbuch des Kirchenrechtes. Regensburg 1859. — Dr. Pachmann, Kirchenrecht. Wien 1851. — Dr. S. Kutjcher, Eherecht. Wien 1856—1857. Дрѣ. Юл. Никоровичъ, Право церковне (отличаея особливо богатствомъ наведенныхъ законѣвъ и жерелъ). — ¹⁰⁾ Н. пр. Jos. Lauber, institutiones Theol. pastoralis. Vindobonae 1792. — Hayfer, Prakt. Anleitung zur christl. kathol. Seelsorge. Wien 1856. — ¹¹⁾ Gollowitz, Pastoraltheologie. Regensburg 1845. — Съ малыми перемѣнами; Dr. Gafner, Handbuch der Pastoral. Salzburg 1868.

прекрасни и основни поученія для душпаствыря. Для того усильно жае Церковь, щобы душпаствырь по можности якъ найчастѣйше читавъ Письмо св. и дѣла св. Отцѣвъ, въ которыхъ найде богате жерело потрібной для душпаствырскаго званія умѣтности. Тутъ особливо згадати належитъ: Посланія (7) св. Игнатія, Еп. Антиохійскаго, которіи ѳтъ написавъ въ дорожѣ на мученическую смерть въ Римѣ (р. 107.) и въ которыхъ описуе жвтые душпаствырскае первобытнои Церкви. — Св. Климента Р. посланіе до Коринтіанъ, въ которѣмъ ихъ до любви и согласія напоминае и заохочае. — Св. Поликарпъ Смирнейскій, посл. ко Филиппеємъ; — св. Кипріанъ (ум. 258.) въ посланіяхъ и своихъ росправахъ „о падшихъ“ и о „молитвѣ Господнѣй“; — св. Атаназій (ум. 373.), котрый духомъ своєю ревности хотѣвъ бы всѣхъ душпаствырей одушевити, особливо „въ окружнѣмъ посланію въ часѣ гоненія Аріанскаго“ и въ „листѣ до драконтія“; — св. Василій В. въ многихъ своихъ письмахъ; — св. Иоанъ Зл. „кн. о священствѣ“; — св. Амврозій въ трехъ книгахъ „о должностяхъ служителей церковныхъ“, о „покаянію“; — св. Августинъ въ многихъ своихъ письмахъ, особливо „13. кн. исповѣданій“ и „двѣ книги саморозговорѣвъ“, дальше кн. о пастырю и овцахъ, бесѣды и омиліи, наставленье необразованныхъ, 22. кн. о громадѣ божій; — св. Јеронимъ въ коментарахъ до посланій ко Тимотею и Титу и въ листахъ до Непотіана, Иліодора и Рустика; — св. Григорій В. (ум. 604.) наибѣльшій мужъ своего столѣтія оставивъ кромѣ инныхъ письмъ неоцѣнене дѣло: „Liber regulae pastoralis“, котре дѣло по всѣ часы остане майже неосягнемымъ и послѣдованья достойнымъ взоромъ. По смерти св. Григорія В. упала такъ на востоцѣ якъ и на западѣ богословска умѣтностъ, и дѣла дотычныхъ вѣкѣвъ ограничаються на сохраненію письмъ великихъ учителей першихъ вѣкѣвъ, и въ тѣмъ состоить ихъ наибѣльша заслуга.

II. Періодъ Схолястикѣвъ и Мистикѣвъ.

По св. Отцахъ положили велику заслугу на поли паст. богословія Схолястики и Мистики, зъ которыхъ перви старалися предметъ зъ письмъ св. Отцѣвъ изнатыи и захованныи умѣтными доказами скрѣпити, а други его для внутреннаго, духовнаго жвтыя чоловіка приспособити и употребити. Обѣ тѣи въ середнихъ вѣкахъ славни школы не занималися паст. богословіемъ яко особною умѣтностію, тѣлько въ полученію съ церковнымъ правомъ, правоученіемъ и ексигетикою, но при тѣмъ суть ихъ дѣла для паст. богословія великой ваги. Вправдѣ утверждають декотри учени, що „схолястика поставила стѣну межи жвтыемъ и умѣтностію“; однакожь тое тверженье не дастся оправдати и далеко минаея съ правдою. Правда, що многи богословы тои школы кинулися

на поле чистои теоріи и спекуляціи, суть однакожь и mezi схолястиками славни мужи, котри старалися тии теоретични заключенія до житія застосовати и практично плодоносными здѣлати. Въ помежи многихъ дѣлъ сего рода згадуемъ лише славнѣйши: Изъ св. Томи Аквин. его меньши дѣла (opuscula 17—20.) — св. Бернарда дѣла: de consideratione; de moribus, officiis episcoporum; de vita et moribus clericorum; — св. Бонавентура; diaeta salutis, de regimine animae, speculum animae, confessionale, de sex alis seraphicis. —

III. Періодъ. По схолястикахъ наступила подъ вліаніемъ появившихся съ початкомъ новыхъ вѣковъ теорій велика перемѣна въ выкладѣ засадъ душпастырства. Одни заховали бѣльше характеръ аскетичный, особливо въ Испаніи въ 16. ст., инни зновъ узглядняли бѣльше умѣтне вихованье клира и практичне обученье тогожь въ выконанью его обязанностей. Межи дѣлами тутъ ѳтносячимися ѳтличаются: Fr. Toletus S. J. de instructione sacerdotum et de peccatis mortalibus. Antwerpiae 1619; — Gregorius P. XV. Memoriale sciendorum a clericis. Ingolstadiae 1631. — Massillon, Conférences, Discours synodaux, Paris 1838 въ 2 томахъ, такожь въ нѣмецкомъ переводѣ; — Musart, manuale parochorum, Монахії 1654 говоритъ въ 1. части о добродѣтеляхъ и свойствахъ душпастыря, въ 2. о удѣляньи св. Таинъ, въ 3. о прочихъ дѣйствіяхъ душпастыря, яко: о проповѣдяхъ, катехизаціи, церковныхъ братствахъ, пожитью съ парохіанами, о проважденьи власного парохіального дома. — Lohner, verschiedene praktische Institutionen. Dillingen 1682. — Св. Альфонсъ Лігорі, образъ отличного священника, проповѣдника, сповѣдника и душпастыря, составивъ многи дѣла, котри для душпастыря суть неоцѣненои вартости. Всѣ его дѣла стремятъ до того, чтобы вѣрныхъ склонити до набожного житія, душпастырей поучити, якъ мають заховатися въ своемъ святѣмъ урядѣ, и заохотити ихъ до успѣшной и плодоносной працѣ. Въ своихъ письмахъ основуеся св. Альфонсъ Лігорі цѣлкомъ на св. Письмѣ и на дѣлахъ св. Отцѣвъ, котрыхъ словами говоритъ; для того его дѣла заслужуютъ, чтобы ихъ каждый душпастырь читавъ. Особлившой ваги суть: Theologia moralis; homo apostolicus; schemata ad conciones; expositio psalmodum.

IV. Періодъ. Въ новѣйшихъ часахъ наступила нова перемѣна въ выкладѣ паст. богословія. Доси не уважано паст. богословіе яко самостоятельную умѣтностъ, тѣлько яко часть инныхъ богословскихъ умѣтностей; ажъ теперъ получила тая наука принадлежне становиско и узглядненье, паст. богословіе выступае теперъ яко особна умѣтностъ. Той оборотъ завдячити належитъ Императрици Маріи Терезіи, котра р. 1777 распорядила, чтобы паст. богословіе яко особна бого-

словска умѣтностъ була выкладана, котре распорядженье въ Австріи и въ цѣлѣи Нѣмечченѣ скоро принялося.¹¹⁾ Однакожь обстоятельство, подъ якими остали на всеучилищахъ запровадженны катедры паст. богословія, совершенно не сприяли правдивому развитью и движенью сеи умѣтности. Подъ вліаніемъ рационализма и феброніанизма утерпѣло въ загалѣ цѣле богословіе, а особливо пастырске богословіе. Тогдашнии богословы хотѣли богословіе умѣтно выкладати, чтобы людей до „разумно-норовственно-религійного“ житія склонити; запѣзнаючи и нарушаючи всѣ таинственны хотѣли всѣ „очищати“; о поступованью душпастыря въ различныхъ его ѳтношеняхъ расправляли широко и на видъ умѣтно, но при томъ не опиралися на евангелскихъ правдахъ, тѣлько на выводахъ розумовыхъ. Для того удалився зъ богословія духъ церковный, а на его мѣсце водворився рационализмъ, котрый съ всѣми своими быстроумными заключениями не мѣгъ богослову подати средства до правдивои религійной житія. Въ томъ часѣ повстали многи подручни книги пастырского богословія, так: Lauber Jos., Institutiones Theol. pastoralis. Vindobonae 1782 въ 3 кн. — Th. Lechleitner, Institutiones Theol. past. Ulmae 1878. — Fr. Chr. Pitroff, Anleitung zur praktischen Gottesgelehrtheit. 4 Theile. Prag 1778—1780. Kirchenamtpolitik. Prag 1785. 2 Bde. — Fr. Giffschütz, Leitfaden für die in den k. k. Erbländen vorgezeichneten Vorlesungen der Pastoraltheologie. 2 Bde. Wien 1785. — Andr. Reichenberger, Pastoral-Anweisung nach den Bedürfnissen unseres Zeitalters. 3 Theile in 5 Bdn. Wien 1805—1811. — Pastoral-Anweisung zum akademischen Gebrauche. Wien 1812 — и многи инни.

Було одже достаточне число учебниковъ паст. богословія, но они цѣлкомъ не отвѣчали своей цѣли. „Они содержатъ собраніе полезныхъ заключеній, котри основуются на досвѣдченью и душпастыря поучаютъ, якъ ѳнъ свѣой урядъ найлегше, найкоротше и найприличнѣйше може выконати“, они „намѣряютъ поставити початкового душпастыря на рѣвни съ досвѣдченными мужами, котри вже довги лѣта працюють въ душпастырскомъ заводѣ и черезъ тое приспособили собѣ обширну умѣтностъ“. (Pitroff, Anleitung I., 19.) Всѣ тии дѣла ѳтличаются краснымъ представленьемъ предмета и богатствомъ матеріала и содержатъ въ собѣ много придатного; но духъ, якій въ нихъ вѣе, есть совершенно вредливый.

Той вредливый духъ находится майже во всѣхъ тогдаш-

¹¹⁾ У протестантовъ появились скорше дѣла паст. богословія, такъ: Deyling, Institutiones prudentiae pastoralis. Lipsiae 1768. — Miller, ausführliche Anleitung. Leipzig 1774. — Jacobi, Beitrag zur Pastoral-Theologie. Hannover 1766.

нихъ богословскихъ сочиненіяхъ, но найдовше задержався въ дѣлахъ паст. богословіа, и ажъ въ найновшихъ часахъ наступила и въ томъ взглядѣ користна перемѣна. Богословски умѣтности прибрали въ загалѣ видъ церковный, опирающійся на св. Письмѣ и на Преданію, що особливо належитъ завдячити стараньямъ просвѣщенныхъ и ревныхъ Епископѣвъ, котри старался черезъ духовни Сѣменища, епархіальни и провинціонални синоды и численни пастырски посланія и канонични посѣщенія выховати собѣ новый, церковнымъ духомъ перенятый клиръ. Не меншу заслугу положили на томъ поли учени, котори въ своихъ выкладахъ и письмахъ опровергали загнуздывшися въ паст. богословію нехристіанське направленье, и старался своихъ слушателей и читателей переняти и одушевити духомъ вѣющимъ въ рѣшеніяхъ Собора Трид., котрыхъ вѣрнымъ проповѣдникомъ бувъ св. Альфонсъ Лігори. Яко першій ученый въ томъ направленью выступивъ Mich. Sailer (умеръ яко Епископъ въ Регенсбургѣ 1832). „Vorlesungen aus der Pastoral-Theologie.“ München 1788. Sulzbach 1835. 5. Aufl. — По немъ суть замѣчательни: Gregor Köhler, Anleitung zum prakt. Unterricht künftiger Seelsorger. Cili 1795. — Aeg. Fais, Bemerkungen über die Seelsorge. Salzburg 1817. 6. Auflage. Regensburg 1850. — Fais, Handbuch des Seelsorgers, bearb. von F. S. Köhler. Paderborn 1870. — Powondra, Systema theol. pastoralis. Viennae 1818. — Herzog, der Seelsorger nach seinen Amtsverrichtungen und Amtsverpflichtungen. 3 Thle. Breslau 1839. — Zwickensflug, Grundzüge zu einer Pastoral. Regensburg. 1844. — Dubois, der praktische Seelsorger, aus dem Franz. Mainz 1856. — Dr. Fr. Pohl, Pastoral-Theologie. Paderborn 1862. — Dr. Fr. Hayer, praktische Anleitung zur christkatholischen Seelsorge. Wien 1856. — Pater familias, eine Pastoral in Beispielen. Schaffhausen 1867. — Dr. Anf. Ricker, Past. Theol. Wien 1874.

На особлившу увагу заслужуютъ изъ давнѣйшихъ: Gollowiß, Pastoral-Theologie, überarbeitet und herausgegeben von Dr. Franz Vogl. Regensburg 1845; — изъ найновшихъ Instructio pastoralis Eichstadiensis; — Dr. J. Amberger, Pastoral-Theologie, in 3 Bdn. 3. Aufl. Regensburg 1866. Се дѣло состоитъ въ переважнѣй части изъ цитатѣвъ Письма св., Отцевъ и ученыхъ писателей; переважае въ немъ духъ аскетичный. — Jgn. Schüch, Handbuch der Pastoral-Theologie. 3. Aufl. Linz 1875. — Dr. Andr. Gajner, Handbuch der Pastoral. 3 Bde. Salzburg 1868, отличаея богатствомъ матеріала и практичнымъ направленьемъ. — Dr. Ant. Keršchbaumer, Lehrbuch der kath. Pastoral. 2. Aufl. Wien 1871; се дѣло отличаея короткостію, яснымъ выкладомъ и увзглядненьемъ новочасныхъ стремленій. — Ks. Józef Krukowski, Teologia pasterska katolicka.

Ини до пастырского богословіа относячися письма наведемо на своемъ мѣсци.

—

*Предварительни условія до осягненья и справованья
душпастырского уряда.*

О семъ предметѣ точно и обширно росправляе право церковне и правоученіе; для того тутъ будутъ наведены лише важнѣйши точки.

§. 11.

Важность душпастырского уряда.¹²⁾

Великій и дуже важный есть урядъ душпастыря. Самъ Сынъ божій той урядъ не лише основавъ и его розлични довжности постановивъ, но такожь самъ найперше выповнявъ. Довжности душпастыря суть сего рода, що они перевысшаютъ всѣ прочи занятія человѣчески, и безъ высшой божои помочи не можна ихъ належито выповнити, по за якъ ихъ цѣль есть найвысша и найсовершеннѣйша. „Яко посередники межи Богомъ и людьми молятся душпастырѣ и приносятъ безкровну жертву за людски грѣхи и потребности; зъ ихъ устъ выходятъ слова прощенья, и що они на земли вяжутъ або рѣшаютъ, есть на небѣ звязане або розрѣшене. Яко строителѣ Тайнъ божихъ изливаютъ богати струи божои благодати на христіанскій родъ. Яко послы Христа провадятъ его урядъ и заступаютъ его лице; кто ихъ слушае, слушае Христа; кто ихъ отрѣкаеся, отрѣкаеся самого Христа. Яко дѣлателѣ и сотрудины Христа, яко соль земли, свѣтъ мѣру, стовпы вѣры, примѣры вѣрныхъ, проповѣдаютъ слово господне, просвѣщаютъ людей свѣтломъ евангелскои правды, оттягаютъ ихъ отъ грѣха, а провадятъ до честноты, роблятъ ихъ дѣтьми и наслѣдниками божими, сонаслѣдниками Христа и участниками вѣчного блаженства. Поставлени божимъ провидѣніемъ и церковными законами провадятъ борющуся Церковь, спомагаютъ терпящу своими молитвами и прославляютъ торжествующу тымъ, що съ каждымъ днемъ число еи членѣвъ умножаютъ.“

Такъ говоритъ Письмо св. и Преданье церковне о священникахъ и ихъ довностяхъ. Для того хотай душпастырѣ силою своего знанія не подають чоловѣкови стравы, якъ рѣль-

¹²⁾ Gollowiß, I., 22.

никъ, ани не улегшають житья, якъ ремёсникъ, ани не збогачають, якъ купецъ и мореплавецъ, хотяи они не зглубляютъ го якъ ученый, и не продолжаютъ якъ лѣкаръ, и не украшаютъ якъ художникъ, хотяи они не обороняють го, якъ воякъ и не удержуютъ порядку, якъ мірска власть, — хотяи кажу силою своего званія не мають згаданныхъ довшностей, — то однакожь суть доконьче потрібни, бо они освящаютъ житье, образуютъ высшу и важнѣйшу часть естества чоловіка и тымъ посередно причиняются премного и до благобыта дочасного житья, або властвіо дають му правдиву сильну основу. Для того есть урядъ душпастыря дуже великои ваги, и кто ему посвятитися намѣрае, доуженъ совѣстно приготавливаться.

§. 12.

Образъ доброго душпастыря.

Зо взгляду на велику важнѣсть душпастырского уряда ставляютъ св. Отцы велики вымоги ѳтъ кандидатѳвъ стана священнического. Зайлеръ ¹³⁾ наводитъ зъ Письмъ св. Отцѳвъ слѣдуючи ознаки доброго душпастыря.

1. Добрый душпастырь есть истинно тымъ, яке имя носить, клирикъ, ¹⁴⁾ т. е. котрого наслѣдіе есть Богъ, и для того незнае важнѣйшого дѣла, якъ провадити людей до осягненья того ѳтъ вѣка имъ приготовленого наслѣдія.

2. Онъ есть ревный въ молитвѣ, або властвіо цѣле его внутренне житье есть пѳднесенье духа до Бога. Для того молится добрый душпастырь не лише словами, но духомъ и размышлянье о таинствахъ божихъ есть его наймильше занятіе.

3. Добрый душпастырь стараеся придбати собѣ потрібни умѣтности, не ѳткыдае мірски умѣтности, ¹⁵⁾ но надъ всѣ ставлае умѣтнѣсть бож. откровенія; для того есть Письмо св. его всегдашнимъ товаришомъ. ¹⁶⁾

4. Любитъ самоту, котора му дае способность пѳзнати тайны божи, и не лише съ Богомъ соединитися, но и

¹³⁾ Vorlesungen aus der Pastoraltheologie.

¹⁴⁾ „Propterea vocantur Clerici, quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars Clericorum est.“ (S. Hier. Ep. ad Nepotian.)

¹⁵⁾ „Rusticitatem pro sanctitate habent, quasi idcirco sancti sint, si nihil scirent. Nec rusticus tamen et simplex frater ideo se sanctum putet, si nihil noverit.“ (S. Hieron. ep. ad Nepotianum.)

¹⁶⁾ „Sint ergo divinae scripturae semper in manibus tuis et jugiter in mente volvuntur.“ (S. Hieron. ep. 14.)

пѳвѣрени ему души до того соединенія допровадити. Самота пѳддержуе замилованье до молитвы и подае часъ до науки.

5. Стараеся всѣмъ добрый примѣръ давати; для того есть всѣ, що ѳнъ говоритъ и дѣлае, наукою для вѣрныхъ. Его дѣла потверждаютъ его слова и наставленья.

6. Для того есть непорочный во всѣмъ, а щобы тую непорочнѣсть заховати, чувае и есть осторожнымъ во всѣхъ своихъ дѣлахъ, щобы его житье було наукою для вѣрныхъ. Для того уважае на свою одежь; бо хотяи одежь не становитъ чоловіка, то однакожь суета въ одежи робить священника пѳдозрѣлымъ, що ѳнъ за надто до свѣта привязанный. Не убивае ся о земски добра, лише о тѣлько, що до удержаня житья ему есть потрібне; особливо же есть осторожный въ обходженью съ людми, щобы всѣмъ бути вся и всѣхъ до Христа притягнути.

7. Въ загалъ добрый душпастырь жіе лише для своеи громады, для своихъ вѣрныхъ, и для того есть для неумѣтныхъ учителемъ, для сумуючихъ утѣшителемъ, для утисненныхъ пѳдпорою, для сирѳтъ отцемъ, для вдѣвъ оборонителемъ, для всѣхъ благодѣтелемъ.

Велике есть про тое достоинство, но не меньша задача душпастыря, и тяжки его довшности, и власно для того называе св. Григорій В. урядъ душпастыря тягаромъ, котрого сами ангелски силы боятся, а св. Августинъ такъ пише до Епископа Валерія: „Не ма въ тѣмъ житью ничего тяжшого, труднѣйшого и небезпечнѣйшого, якъ урядъ Епископа, Пресвитера або Діакона“. По тѣй то причинѣ ѳттягалися найпобожиѣйши мужи ѳтъ принятія сего уряда, якъ кромѣ многихъ инныхъ доказуе исторія св. Иоанна Златоуста.

Чижъ про тое не есть то неизвиняема легкодушнѣсть и небезпечна смѣлѣсть, если якій кандидатъ безъ званія, безъ здѣбности и отвѣтныхъ дарованій накидаеся тому святому урядови? Если вже въ мірскихъ меньшон ваги занятіяхъ не отповѣсть своей задачи той, що не мае до нихъ отвѣтныхъ и потрібныхъ свойствъ, то щожъ доперва сказати о священнику? Кѣлько то злого ѳнъ може наробити въ виноградѣ Христовѣмъ? Для того страшни вправдѣ, но истинни суть слова св. Иоанна Златоуста: „Не що инного кажу, лише то, чимъ есмь живо перенятый. Думаю, що не много священникѳвъ буде спасенныхъ, бѣльше зъ нихъ погибне“ (ом. З. до Дѣян. Ап. гл. 4). Кто про тое не чуе въ собѣ достаточной силы всѣму ѳтповѣсти, що станъ священнической ѳтъ него вымагае; кто не чуеся достаточно сильнымъ ѳтповѣсти не лише всѣмъ вымогамъ сего стану, но и вымогамъ часу, най не вступае до святнилица и най не вытягае руку по тягаръ, котрый не зможе удержати. Въ нашихъ особливо часахъ не досыть есть

отповѣсте лише въ загалѣ вымогамъ душпастырского уряда; наши часы вымогають що разъ бѣльше отъ душпастыря. Матеріалізмъ перенявъ всѣ круги общества и притупивъ всякій змыслъ до чогось высшого; кто одже посередъ такихъ обстоятельствъ хоче высокому званію душпастыря совѣстно отповѣсти, кто нынѣ хоче статися свѣтъ міру, сбѣл земли, той довженъ вооружитися во всѣ свойства, яки до осягненія той цѣли суть потрібни.

Тѣ свойства душпастырю необходимо потребни суть:

1. Званіе отъ Бога;
2. одушевленіе для душпастырского уряда;
3. отличне образованіе умѣетне;
4. побожне житіе.

§. 13.

I. Званіе отъ Бога.

Перше условіе добраго душпастыря есть званіе отъ Бога. Иисусъ Христосъ самъ покликанный и выбранный отъ своего небеснаго Отца, выбравъ и покликавъ своихъ учениковъ и апостоловъ и сказавъ: „Не вы мене избрасте, но азъ избрахъ вы“. (Иоан. 15, 16.)

Апостолы выбирали такожь своихъ наслѣдниковъ, причѣмъ были переконани, що той выбѣръ не отъ нихъ, но отъ Духа св. походитъ; такъ бо молятца передъ выборомъ одного Апостола: „Ты Господи, сердцевѣдче всѣхъ, покажи, егоже избралъ еси отъ сею двою одинаго пріяти жребій служенія сего и апостольства!“ (Дѣян. 1, 24, 25.) А св. Ап. Павелъ выразно пише: „Никто же самъ себѣ пріемлетъ честь, но званный отъ Бога, якоже и Ааронъ“. (Евр. 5, 4.) Такожь и каноны церковни приписують, чтобы лише достойныхъ и испытанныхъ мужѣвъ до св. служенія пріимовано. (Соб. тридент. зас. 23 о исправл. к. 16.) Въ прочѣмъ досвѣдченіе учитъ, якъ сумни послѣдства потягае за собою дерзѣсть такого чловѣка, котрый безъ званія отъ Бога стаеся священникомъ: онъ самъ стаеся дочасно и вѣчно несчастливымъ, а для Церкви причиною смутку и страты.

Кто про тое жалае стану священническому посвятитися, довженъ найперше самъ и за помощію досвѣдченнаго сповѣдника испытатися, чи онъ мае званіе до того стану и чи онъ може статися добрымъ душпастыремъ.

Яко ознаки божого званія до стану свящ. ставляють учитель церковни слѣдуючи:

а) Невинне або щирымъ поканіемъ исправлене житіе. Въ давныхъ вѣкахъ христіанства не вѣльно було пріняти до службы церковной такого чловѣка, котрый допу-

стився тяжшого беззаконія (Соб. Ник. I. к. 10. — Картаг. IV. к. 68), бо отъ Епископа и Пресвитера вымагае св. Павелъ, чтобы были „непорочни“ (I. Тимот. 3, 2) и „безъ порока“. (Тит. 1, 7.) Въ пѣзнійшихъ вѣкахъ отступила Церковь по части отъ строгости сего закона; но всегда жалае, що „если не попереджала невинности, чтобы хоть послѣдовала“. Для того есть жаланіе Церкви, чтобы кандидаты стана священ., котри были такъ несчастливими, допуститися меньшихъ беззаконій, очистилися отъ тыхже слезами поканія и сталися тымъ способомъ „приобрѣтенными“ сынами божими.

б) Добре намѣреніе, котре въ томъ состоитъ, чтобы кандидатъ стана священническаго передъ всѣмъ мавъ передъ очима поднесеніе славы божой и стараніе о спасеніе душъ. Кто про тое лише для того посвящаеся стану духовному, що въ немъ надѣся найти выгѣдне и спокойне житіе, що въ немъ найде богатства и почести: той — поминувши вже тое, що часъ го розчаруе — минувся зъ своею метою и не мае званія до сего стану. Внутренній неспокой и незадоволеніе буде му товаришити черезъ цѣле житіе и борше або пѣзнійше довженъ буде признати, що не бувъ пастыремъ стада Христового но бесполезнымъ наемникомъ въ Его виноградѣ.

г) Потрѣбни свойства души и тѣла. Такъ: а) Здоровый розсудокъ, бо и наибѣльша въ протягу студій придбана умѣетность до ничего не придасться, если кандидатъ не буде знати, где коли и якъ зъ нею ужитокъ зрѣбити. б) Добра и вѣрна память; тая бо въ кождѣй умѣетности и въ кождѣмъ высшѣмъ заводѣ есть потрібна, особливо же въ семь, котрый душу чловѣка мае провадити. в) Побожный умыслъ, за помощію котрого всѣ прочи дарованія дадутся на добре ужити, и безъ котрого они останутся для священника неполезными и шкодливими. г) Зо вгляду на тѣло вымагаеся, чтобы кандидатъ свящ. стана бувъ свободный отъ всякихъ тѣлесныхъ пороковъ и недостатковъ; бо тяжка и съ великими трудами получена есть задача священника, котру слабый, отъ природы зле выпосажены чловѣкъ не зможе выповнити.

Тѣ свойства показують, чи кто мае отъ Бога званіе до стана священническаго; а если ихъ кто не мае хоть въ початкахъ, и по совѣстномъ испытанію не може сказати, що они въ немъ до отвѣтной силы выроблятца, най посвятится инному стану, котрый его склонностямъ и дарованьямъ бѣльше отвѣчае, и въ котромъ онъ и себе усчащливити и для общества людского пожиточнымъ статися може. Не можна тутъ спускатися и повиноватися безъ важныхъ причинъ воли родичѣвъ, не треба увзгляднати скудность средствъ. Если кто не чуетъ въ собѣ внутреннего замилованія до сего стану, если не видитъ въ собѣ потрібныхъ свойствъ, най бѣжитъ отъ

вратъ непроходимыхъ. Свѣтъ широкій и великій; ѡнъ найде при доброй воли способъ до житья и спасе душу, котру въ противнѡмъ разѣ выставитъ на велике небезпеченство.

§. 14.

II. Одушевленье для душпастырского уряда

есть друге условіе доброго душпастыря. Не ма стану на свѣтѣ, котрый бы вымагавъ тѡлько трудѡвъ, тѡлько самоотверженя, посвященя и напруженя душевныхъ и тѣлесныхъ силъ, якъ урядъ душпастыря. Душпастырь доужень спротивлятися многимъ стремленіямъ, котри свѣтъ подѣ именовъ поступа и просвѣты розширяе и противникѡвъ до темныхъ, непросвѣщенныхъ масъ причислае; душпастырь доужень выкореняти застарѣли забобоны и предрозсудки, про що часто на наибѡльши неприяности выставляеся. Зваживши теперь, що и священникъ есть чоловікъ, до виѣшности привязаный, легко поняти, що лише чоловікъ одушевленный для своего уряда зможе всѣ тѣи перепоны побѣдити и до своей цѣли всѣми силами стремити.

Щобы тое одушевленье, тую ревнѡсть собѣ присвоити, треба:

а) Часто застановлятися надъ высотой и важностію душпастырского званія, котре не ѡтъ людей, но ѡтъ Бога походитъ, бо „божїи спосїшници есьмы“. (I. Кор. 3, 9.)

б) Застановитися надъ нуждою вѣрнаго народа, котрый въ душпастырю своего вожда, учителя и Отца видитъ и его дитинно почитае и любитъ.

в) Уповати всегда на божу помѡчь и провидѣніе; бо ѡтъ Бога есьмо послани, и Богъ насъ николи не опуститъ. „Священникъ съ Евангеліемъ въ руцѣ може бути убитый, но не побѣдженный!“

г) Треба розважити велики радости, котри суть получени съ совѣстнымъ выполненіемъ душпастырского уряда. Вправдѣ доужень священникъ боротися часто съ нуждою и бѣдою; часто клеветы и подозрѣванья ѡтъ поклоняныхъ и непоклоняныхъ зносити; но если зъ другой стороны подивитися, якъ много добра ѡнъ дѣлае, якъ много неумѣтныхъ ѡнъ обучивъ въ правдахъ вѣры и норовственности, якъ завязатыхъ ворогѡвъ его напѡмненье до прїязни припровадило, якъ честнота и добродѣтели помежи его духовными дѣтми съ каждымъ днемъ змагаются, то забуде на всѣ труды и прикрости и съ удвоенною ревностію буде працѣвати около душевного добра своей громады.

е) Въ кѡнци треба всѣ свои силы и труды посвятити

Христу и его святѡй Церкви поглядаючи на преславныхъ душпастырей першихъ вѣкѡвъ, котри для своихъ часѡвъ були истиннымъ благословеніемъ и спасеніемъ, для насъ же суть свѣтлыми образами и примѣрами правдивого душпастыря.

Но тое одушевленье для душпастырского уряда доужно бути получене съ оглядностію и ростропноствію; бо безъ того мѡгъ бы и найревнѣшій душпастырь при наилучшѡй воли переступити належити границѣ, и мѣсто до доброго, до злого причинитися. Тая огляднѡсть и ростропнѡсть научитъ душпастыря, якъ въ розличныхъ хвиляхъ житья мае заховатися, коли, где и яки спредства употребляти, щобы свою высокую задачу выповнити.

§. 15.

III. Отличне образованье умѣтне

есть третее свойство священникови необходимо потребне, такъ що Письмо св. выразно выключаетъ тыхъ ѡтъ стану священнического, котрымъ оно не достае. „Яко ты оумѣніе отвѣрглъ еси, отвѣргу и азъ тебѣ, еже не жрѣчествовати мнѣ“; каже Богъ черезъ Пророка Осїю (4, 6). Въ прочѣмъ того домагаеся самъ станъ священника; бо душпастырь мае бути свѣтъ міру, соль земли, ѡнъ мае научати и просвѣщати вѣрныхъ, що безъ власного умѣтного образованья есть му неможливе.

Се свойство само собою вже потребне, стаеся необходимымъ зо взгляду на обстоятельства и вымоги нашихъ часѡвъ. Умѣтности поступають съ каждымъ днемъ, всюди ширится постепенно просвѣта, каждый станъ и кожде сословіе величаеся, хоть часто безососновно, що разъ бѡльшимъ образованіемъ. Уже поминувши, що не годилобыся, щобы при тыхъ обстоятельствахъ священникъ, учитель народа, неопустовавъ въ умѣтности, треба особливо узгляднити, що новочасне образованье дуже часто спротивляеся христїанскѡй религїи, и съ каждымъ днемъ нови замѣчанія противъ правды вѣры и норовственности выдуме. Противъ тыхъ враждебныхъ нападѡвъ доужень священникъ выступати, не лише правду голосити, но ея такожь боронити; що безъ належитого умѣтного образованя не зможе зрѡбити. Для того доужень священникъ присвоити собѣ богатый засѡбъ умѣтностей богословскихъ и мѣрскихъ, щобы мѡгъ своему званію вповнѣ задосыть учинити.

Не можна спуститися на вѣдомости въ часѣ студїи придбани, бо тѣи показують лише дорогу до дальшого образованя, они дають священнику умѣтну подставу, на котрой ѡнъ

дальше працювати и кругъ умѣтности розширати и збогачати може.

§. 16.

IV. *Побожне житъе*

есть четверте свойство доброго душпастыря. Сама умѣтностъ не достаточна есть для священника, котрый мае людей до вѣчнаго спасенья провадити; съ умѣтностію повинно соединитися побожне, праведне житъе, котре живымъ примѣромъ подтверждает и доказуе науку священника, и въ многихъ случаяхъ живше и успѣшнѣйше до сердець вѣрныхъ промавляе, якъ наилучша проповѣдь. Чоловѣкъ есть до виѣшности привязанный, если про тое видитъ, що той чоловѣкъ, котрый го мае провадити на дорозѣ правды и честноты, самъ противно дѣлае, легко стане сомнѣватися о истиннѣ слѣвъ своего душпастыря, буде его науки и напомення мало цѣнити и не ѳтнесе зъ нихъ ніякои користи; а причиною буде священникъ, котрый дѣлами опровергавъ тое, що устами проповѣдавъ. По тѣй причинѣ дожно житъе священника бути таке, щобы каждый, кто го видитъ, пѣзнавъ въ немъ чоловѣка божого, бо „велике есть достоинство, но еще больша отвѣчательностъ священника. Священникъ поставленный есть на высокѣй степени; для того доженъ такожь стояти на высокѣй степени добродѣтели, бо въ противнѣмъ разѣ его становиско не причинитя му въ заслугу, но стягне на него тяжку отвѣчательностъ“.

§. 17.

Духовни сѣменища.

Всѣ повыше наведени свойства суть священникови необходимо потребни, а понеже мало найдется молодыхъ людей, котри бы ихъ въ належитѣмъ степени посѣдали, для того приказала Церковь, щобы въ кождѣй Епархіи находилися заведенія, въ котрыхъ бы молоди люде, желаючи посвятитися стану духовному на тойже приготовлялися и потребни свойства въ собѣ образовали. Суть то духовни Сѣменища, котри истинно суть найѳвѣтнѣйшимѣся для належитого приготовления до стану священническаго. Но щобы побыти въ такѣмъ духовнѣмъ заведенію стався для кандидата стану священническаго дѣйстно успѣшнымъ, повивенъ тойже радо и совѣстно заховати всѣ приписы заведенія, такъ въ великихъ якъ и малыхъ рѣчахъ, и то не лише для користей; якихъ зъ ѳтси може надѣятися, но особливо для того, щобы привычався

до охотного послушенства настоятелямъ и до певного порядку житья, котрый и въ пѣзнѣйшихъ лѣтахъ буде мавъ заховати. Дальше повинни кандидаты стану священническаго образовати въ собѣ и прочи имъ потребни свойства, особливо побожностъ, замилованье до своего стану, любовь ближнего и сердечне желаніе статися добрымъ и полезнымъ дѣлателемъ въ виноградѣ Христовѣмъ, а зъ другой стороны выкореняти зъ себе всяки пороки, зли склонности и пристрасти. При томъ дожни свѣй молодымъ наукамъ посвященный вѣкъ совѣстно тѣй цѣли жертвовати и въ загалѣ такъ вестися, щобы каждый день бувъ свѣдомъ ихъ постуна въ побожности и умѣтности.

§. 18.

Рукоположенъе и посланіе.

Кромѣ внутреннего званія и приготовления потребне есть до стану священническаго еще виѣшне званіе, котре состоитъ въ рукоположенію и посланію (ordinatio et missio) черезъ Епископа.

A) *Рукоположенъе.*

§. 19.

Понятіе. I. Степени.

Иерархія церковна мае исключну власть и право управлять церковю; не каждый чоловѣкъ може про тое симъ дѣломъ заниматься, лише той, кто законно до числа служителей церковныхъ есть принятый, а тое дѣся въ Тайнѣ священства; саме же дѣйствіе, котрымъ мірскій чоловѣкъ до числа служителей церковныхъ пріймаеся и духовну власть получае, называется рукоположенъе.

Но не всѣ слуги церковни мають рѣвну власть и чинъ священническій удѣляеся не ѳтъ разу, но постепенно. Звычайно числятся богословы 7 степеней або чинѣвъ. Тѣи суть: 1. Остіаріи або дверники, котри мали у себе ключи церковни, стерегли дверей Церкви, удаляли ѳтъ входа до Церкви невѣрныхъ, выключеныхъ и всѣхъ, котрымъ не вѣльно було при богослуженію присутствовати, и въ загалѣ до нихъ належало ладъ въ собранію церковнѣмъ удержовати. 2. Четцы (*ἀναγνώσται, lectores*) мали при богослуженію читати св. Пись-

мо и диптихи 3. Ек сорцисты, заклинателѣ мали надзоръ надъ бѣсноватыми, заклинали нечистыхъ духовъ, приготавливали всё до освященія воды и до обряда изгнанія бѣсовъ потребне, и несли свячену воду передъ священникомъ людей окропляющимъ. 4. Аколюты послуговали Епископу и Пресвитеру при священнодѣйствіяхъ, носили свѣчки запалени и тѣмъ запалили, подавали воду до умытья рукъ и кадильницу діаконамъ. 5. Поддіаконы помагали діакону въ его службѣ при престолѣ, принимали жертвы отъ вѣрныхъ, приносили и относили церковни сосуды, при св. Літургій читали Апостолъ и держали книгу Евангелія читающему діакону. 6. Діаконы постановлены для справованья довшностей, котри не належали непосредно до пресвитеровъ, якъ старанье о убогихъ и т. п. проповѣдали такожь слово боже, читали евангеліе и ектеніи, а услуговали Епископу и Пресвитеру при священнодѣйствіяхъ. 7. Пресвитеры и Епископы. Зъ тыхъ чиновъ есть лише Епископаты, Пресвитераты и Діаконаты божого постановленья; прочи суть отъ Церкви въ пѣзнійшихъ вѣкахъ постановлены и не належатъ до сущности Тайны Священства.

§. 20.

II. Кто може бути рукоположенъ. Неправильности. Титло.

Изъ понятія и высокаго становиска душпастырского уряду слѣдуетъ, що не каждый може бути принятымъ до того стану, лише той, о котромъ можна надѣяться, що онъ сей урядъ достойно и належито буде мѣгъ справовати. Церковь выдала въ томъ взглядѣ точни приписы, силою которыхъ певни люде не могутъ бути припущени до стану священническаго. Зъ тыхъ одни суть совершенно нездѣбни (incapaces) до стану священническаго, инымъ зновъ противостоятъ якась перепона, неправильность.

Выключени отъ стану священническаго суть: а) Некрещени, бо безъ крещенія не можна инну Тайну принять; б) женьщины ведля выразныхъ словъ св. Письма (I. Кор. 14, 34).

Инни зновъ люде выключени суть отъ стану священническаго для того, що имъ недостають певни отъ Церкви приписани условия и тѣ перепоны называются неправильности. Кто всѣ закономъ приписани свойства мае, называеся правильнымъ, кому они недостають, неправильнымъ (irregularis). Неправильности (irregularitates) суть двояки: а) изъ недостатку, б) изъ провинны.

Неправильности изъ недостатку (ex defectu) суть:
1. Недостатокъ законного роженья (def. na-

talium). Въ першихъ вѣкахъ не ма споминки за тую неправильность, но отъ 9. столѣтія постановила Церковь тую перепону, разъ для того, щобы заховати святость супружества, а потѣмъ для того, щобы захоронити станъ священническій отъ можливои зневаги, если бы межи его членами находилися люде походячи зъ неправого ложа; понеже якъ ни будь законодательства различныхъ краѣвъ старалися выкоренити зъ пемежи народа презрѣніе людей незаконного роженыхъ, всё тое не допрывадило до цѣли; тому Церковь зъ важныхъ причинъ постановила тую перепону. Кто про тое зъ неправого ложа походитъ и пѣзнійшимъ супружествомъ не есть легитимованный, або чии родичи брали лише такъ званный плюбъ цивильный, той есть неправильный. Въ рускѣй Церкви не було тон перепоны до 16. столѣтія.¹⁾

2. Недостатокъ свободы (def. libertatis), бо кто хоче повѣститися службѣ Церкви, доженъ бути свободный отъ всякихъ узовъ, котри бы му могли стояти на перепонѣ въ выповненью его довшностей. Зъ того взгляду суть неправильни невѣльники, где той станъ еще существуетъ, потѣмъ дюде, котри суть вправдѣ свободни, но въ слѣдствіе порученого имъ завѣдованья чужимъ майномъ суть въ певномъ взглядѣ невѣльни, такъ довго, доки не получаютъ освобоженья. У насъ не може за для той причины бути Епископомъ женатый священникъ, доки жена не рѣшится мешкати въ монастыри найменше день дороги отъ мужа отдаленѣмъ.

3. Недостатокъ лѣтъ (defectus aetatis). Ведля Собора Трид. потребно для низшихъ чиновъ укѣнченныхъ 14 лѣтъ, для поддіаконата 22 лѣтъ, для діаконата 23 лѣтъ, а для пресвитерата 24 лѣтъ.

4. Недостатокъ тѣла (def. corporis), якъ уломиность, калѣцтво и т. п., бо священникъ такимъ недостаткомъ дѣткненый мѣгъ бы легко людемъ легкодушнымъ дати причину до шутокъ и смѣху. Зъ того взгляду неправильни суть: слѣпи, глухи, нѣма, хроми, горбати, за надто мали и груби люде и т. п.*) Въ загалѣ неправильни суть всѣ, котрымъ якій членъ тѣла до справованья священнодѣйствія потребный недостае, або котрыхъ тѣло есть такъ обезображене, що може вѣрнымъ дати причину до отразы и обрыдливости.

5. Недостатокъ умѣтностей (def. scientiae), если кандидатъ не мае потребныхъ до поодинокихъ чиновъ церковныхъ вѣдомостей.

6. Недостатокъ духа (def. animi), т. е. кто не мае здороваго розума, якъ божевѣльни, енергумены и инни.

¹⁾ Annales Eccl. Ruth. p. 386, n. 3.

*) Dist. LV. Caus. VII. qu. 2. — Tit. X., I., 20. Schulze, Kirchenrecht II., 111.

7. Недостатокъ тайны (def. sacramenti). Зъ того взгляду неправильни суть тѣи, котри мали двѣ жены (bigamia vera sive successiva), дальше тѣи, котри оженилися съ вдовою або съ особою упадною (bigamia interpretativa), яко и тѣи, котри зложивши торжественный обѣтъ чистоты съ женщиною тѣлесно змѣшались (bigamia similitudinaria).

8. Недостатокъ совершенной кротости (def. perfectae lenitatis) потрібной всѣмъ тымъ, котрыхъ званіе wymagaє, цобы не лише пращали содѣлани имъ кривды, но такожъ просили о прощеньє для беззаконникѣвъ. Въ томъ отношенью неправильни суть всѣ, котри причинилися до смерти або до пролитья крови чоловѣка, хотяи при томъ не допустилися беззаконія, якъ: судїи, слѣдки, писарѣ, обвинителѣ, доносчики, выконателѣ засуда на смерть або калѣцтво (где тое еще существуете), и т. п. Неправильными стаются такожъ священники, котри занимаютъ хирургию и предпринимаютъ оперціи полученіи съ проливаньемъ крови.

9. Недостатокъ вѣры (defectus fidei), кто одже не есть утверженъ въ вѣрѣ, есть выключеный ътъ стану священническаго. Зъ того взгляду суть неправильни люде немиропомазани, неопиты и таки, котри були окрещени въ тяжкѣй недузѣ; бо разумно прекладаєся, що они еще не суть належито въ вѣрѣ утверждени. Доки про тое не докажутъ, що суть сильни въ вѣрѣ, не могутъ бути принятыми до стану священническаго.

Неправильности изъ провины (ex delicto).

Зо взгляду на высоке становиско стану священническаго треба ътъ его кандидатѣвъ wymagaєты непорочности норовственной; кто про тое допустився якого беззаконія, выключився самымъ дѣломъ изъ сего стану. По той причинѣ не припускала Церковь въ першихъ вѣкахъ до священства всѣхъ тыхъ, котри пѣсля тогдашнихъ законѣвъ були пѣдвержени явному покаянїю, хотяи цѣлу имъ наложена покута ѡтправили. Отъ коли строгѣсть явныхъ поканій устала, наступила и въ томъ взглядѣ велика перемѣна, и Церковь уважала въ томъ взглядѣ за неправильныхъ лише тыхъ, котри допустилися такого беззаконія, зъ которого можна съ моральною певностїю на ихъ злу волю заключати. И такъ поставлено въ томъ взглядѣ яко засаду: „що всѣ общевни переступленья, котри чоловѣка роблятъ безчестнымъ по змыслу законѣвъ церковныхъ и кромѣ того всѣ въ правѣ наведени тайни беззаконія, дѣлають го неправильнымъ“.

Найважнѣйши правомъ церковнымъ поставлени неправильности изъ провины суть:

1. Убийство (homicidium), если тоежь есть ведля засады закона норовственного вмѣняеме. До того належитъ такожъ, если кто лѣкарствами або инымъ способомъ смерть

або калѣцтво чіє содѣлавъ, до того совѣтъ або приказъ дававъ, помагавъ, або тому, хотъ мѣгъ, не перешкодивъ, або давъ средство на пороненє плода, давъ себе самохотно скопити, або если безъ конечной потреби обороны своего житья другого убивъ, калѣкою здѣлавъ, або если для обороны другого кого третого убивъ.*)

2. Надъужитѣе Т. Крещенія (abusus baptismi), котру неправильность стягаютъ на себе: а) Тѣи, котри нарочно и свѣдомо повтаряють Т. Крещенія, при чѣмъ стаєся неправильнымъ крещающїи, крещеный и сослужитель. б) Тѣи, котри пѣдъ условїемъ зновъ крестятъ въ такихъ случаяхъ, въ котрыхъ не ма разумной причины сомнѣватися о важности першого крещенія (Bened. XIV. de Syn. dioec. l. VII. c. 6). г) Тѣи, котри безъ причины и свѣдомо даются крестити черезъ еретикѣвъ. Но кто въ дитнствѣ ѡтъ еретика есть крещеный, не есть неправильный.

3. Надъужитѣе Священства (abusus ordinis), котрого допускаются: а) Тѣи, котри свѣдомо и съ приписанымъ торжествомъ совершаютъ такой чинъ, якого немають, и пр. если мїрянинъ сповѣди слухає, чтець евангелїе читає, пресвитерь рукополагає и т. п. б) Если кто пѣдпавшїи якої карѣ (цензурѣ) церковной совершає чинъ ему заказанный, и пр. если священникъ сусцендованный сповѣдає, літургізає. г) Кто безъ призволенья своего Епископа дався рукополагати (furtive ordinatus). д) Кто при рукоположенью якої степени чинѣвъ перескочивъ, т. е. съ омненьемъ низшого чина до высшего поступивъ, и пр. изъ аколита непосредно на пресвитера.

4. Ересь, схизма, ѡтступництво, родженє ѡтъ еретикѣвъ. Неправильность въ послѣднѣмъ случаю ростигаєся, если отецъ бувъ еретикъ, на внуковъ, если же мати, на дѣти.

5. Нарушенє чистоты (целібата) черезъ клирика въ высшѣмъ степени поставленого, чи то ѡнъ истинно хотѣвъ женитися, чи лише тѣлесно змѣшався (bigamia similitudinaria).

Всѣ повыше наведени беззаконія суть самымъ дѣломъ безъ выреченья судїи причиною неправильности; всѣ же инни переступленья, котри безчестность (infamia) за собою потягають, роблятъ когось неправильнымъ ажъ тогда, коли суть общевни, або вырокомъ судїи доказани, або накопи не суть доказани, до того часу, доки судъ не узнає дотычного чоловѣка невиннымъ.

Если одже кто допустився якого повыше наведеного беззаконія, то стаєся самымъ дѣломъ неправильнымъ, не потрібно до того особного засуда. Но суть кромѣ того случаи, въ котрыхъ и въ ѡтсутствїю такого общевного беззаконія есть ктось нездѣбный до стану священническаго, для того

*) Дрѣ. Никоровичъ, Право Церковне, I, 81.

що допустився якого тайного беззаконія, котре лише Епископу єсть знаеме. Щобы одже и въ тѣмъ случаю не принусти до службы церковной чоловѣка къ тому незадалого або недостойного, позволяе право церковне Епископамъ по совѣстномъ испытанью дотычної справы певного чоловѣка *ex informata conscientia* або цѣлкомъ ѡтъ священія, або принаймнѣй ѡтъ высшихъ степеней священства выключити. Епископъ не єсть въ тѣмъ случаю обовязанъ сказати дотычному чоловѣкови причину своего поступованья, но тому прислужае право откдка до Престола Апостольского.

Наведеннi неправильности выключаютъ певного чоловѣка ѡтъ стану священнического або на всегда, або лише на певный часъ, и пр. недостатокъ лѣтъ, умѣтности, свободы устает, коли дотычный чоловѣкъ мае приписани лѣта, умѣтности, або коли станесе свободный; противно горбатый, хромый, слѣпый на всегда єсть выключеный. Инни неправильности устаетъ тогда, коли дотычна власть церковна ѡтъ нихъ розрѣшитъ, диспензуе. Тое право мае Престоль Апостольскій, котрый може розрѣшати ѡтъ всѣхъ неправильностей правомъ церковнымъ поставленыхъ. Епископы же мають право розрѣшати ѡтъ тыхъ неправильностей, котри имъ Соборъ Трид. (зас. 24, гл. 6. о исправл.) лишае або Престоль Апостольскій въ т. з. пятирѣчныхъ властяхъ позволяе. Такъ розрѣшають Епископы порядочно ѡтъ всѣхъ неправильностей походячихъ зъ тайныхъ преступленій, съ изнятіемъ неправильности изъ добровѣльного убійства и тыхъ, котри вже передъ судомъ пересправляются. (Соб. Трид.) Надпорядочно розрѣшають Епископы ѡтъ неправильности изъ недостатку лѣтъ ѡтъ одного року, для пресвитерата, и ѡтъ неправ. изъ незаконного рожденья для низшихъ чинѡвъ.

Кромѣ отсутствія всякой неправильности желаеся ѡтъ кандидата стана священнического, щобы мавъ запевнени средства до удержанья житья. Бо священникъ довженъ исключюно посвятитися своему званію, котре съ такъ многими трудами и занятіями єсть получене, що священникъ не може и не мае часу старатися о средства до утриманья житья потрібни.

Для того трималося право церковне всегда той засады, щобы кандидаты стана священнического були свободни ѡтъ старанья о хлѣбъ насущный и мали запевнени средства на удержанье житья. Тое запевненье було въ различныхъ часахъ различне. Въ першихъ вѣкахъ поставляли въ пресвитеры лише тогда, коли то для певной громады було потрібне, такъ що новопоставленный пресвитеръ мавъ черезъ надану му посаду запевненный способъ до житья. (*Titulus beneficij*.) Но коли пѡзвѣйше вѡйшли въ житье такъ званнi абсолютни рукополаганья, такъ що поставляно въ пресвитеры безъ попередного опредѣленья посады для рукополагаемого, треба

було промышляти надъ инными способами запевняющими священникамъ средства до утриманья житья.*)

Пѡсля теперѣшного права различаеся:

1. Титло бенефиции (*titulus beneficij*) состоить въ посѣданью такого уряда церковного, котрый священникови запевняе средства на удержанье житья.

2. Титло имѣнія (*tit. patrimonii*), если кто мае запевненный маетокъ въ такой сумѣ, що зъ него пѡсля принятой таксы може выжити.

3. Титло убожества (*tit. religionis et paupertatis*), на котре посвящаютъ монаховъ.

4. Титло платнѣ (*tit. pensionis*), если кто мае ѡтъ кого инного запевнену отвѣтну платню, зъ чого у насъ повстало:

5. Титло стола (*tit. mensae*), т. е. правительство запевняе кандидатамъ стана священнического на ихъ прошеніе представлене черезъ Епископа певну суму грошеву, на случай если бы они за для якон причины сталися физично нездѣбными до душпастырства. Тое однакожь получаютъ лише священники (пресвитеры), котри безъ власной вины сталися нездѣбными до службы и сами не мають зъ чого утриматися. (6. November 1804. Hofdecr., 25. October 1838.)

Если бы кто получилъ священство безъ приписаного титла, то обовязанъ Епископъ, котрый го рукополагавъ, такъ довго давати му утриманье, доки не получитъ отвѣтну посаду; если же рукополагаемый ошукавъ Епископа, представляючи му ложне титло, то пѡдпадае карѣ суспензии и єсть неправильный, ѡтъ чого ажъ тогда може бути розрѣшенный, коли получитъ законне титло. (*Schulte, Kirchenrecht*, II., 124 not. 3.)

§. 21.

III. Кто мае право рукополагати. Отпустка.

1. Власть рукополагати мають лише Епископы яко наслѣдники Апостоловъ, котри про тое Святителями называются. Сія власть привязана єсть одже до чина епископского.

*) Пѡдстава, на якѡй ктось зо взгляду на утриманье житья получае священство, называеся титло. Слово (титло) *titulus*, означае первоначально характеристичну ознаку якогось лица або предмета, потѡмъ право зъ ѡтти выплываюче. Отъ коли Церкви стали посвящати пѡдъ именемъ Святыхъ, называлися Церкви и Каплицѣ такожь титлами, и для того еще нынѣ называются Церкви поодинокихъ Кардиналовъ *tituli*. Священникъ при певной Церкви поставленный назывався *intitulatus*, самъ урядъ назывався такожь *titulus*, а понеже съ урядомъ получени были певни приходы (бенефиция), для того и тѣи называлися *titulus*. (См. *Schulte, Kirchenrecht*, II. 24. note 1.)

Изнятїе становлять лише Кардиналы, котри хоть не суть Епископами, могутъ въ своихъ Церквахъ лицамъ имъ подчиненымъ, въ тыхъ Церквахъ служающимъ низши степени удѣляти, — и Архимандриты (abbates), котри такожъ мають право своимъ подвластнымъ четири низши степени удѣляти (с. quoniam. 1., §. 1., D. 69. — с. cum contingat. 11., X. [I., 14]. — Bened. XIV. Constit. „Ad audientiam“).

Но лише Епископы суть порядочни Святителѣ, хотяи бы були выключени, еретики, схизматики, або способомъ симонїйнымъ выбрани, если толькы получили важне посвященє на Епископѣвъ.

2. Каждый Епископъ може одже важно рукополагати, но не кождый и не всюди мае право до дозволеного рукополаганья. Для удержанья порядку постановила Церковь въ томъ взглядѣ певни законы. Пѣсля тыхъ законѣвъ мае Папа яко наслѣдникъ св. Петра и Голова Церкви необмежену власть и право всюди рукополагати и може рукополагаемому удѣлити повномочїе ѣтъ якогю ни будѣ Епископа датися высвятити. Епископы же мають право рукополагати лише своихъ епархїанѣвъ и то въ своей епархїи; въ чужой же епархїи або чужихъ епархїанѣвъ лише за позволеньемъ дотычного Епископа або Престола Апостольского. Каждый кандидатъ стана священническаго може про тое лише ѣтъ своего Епископа бути рукоположеннымъ. Своѣй Епископъ естѣ:

а) Зъ причины уродженья (ratione originis), т. е. той Епископъ въ котрого епархїи кандидатъ родився и ему яко епархїанинъ естѣ подданный, або если отецъ рукополагаемого въ часѣ его родженья въ епархїи того Епископа мавъ свое меншканье. Найдухѣвъ, крещеныхъ поганѣ, жидѣвъ естѣ власный Епископъ той, въ котрого епархїи они були окрещени.

б) Зъ причины меншканья (ratione domicilii) естѣ власный Епископъ той, въ котрого епархїи рукополагаемый, хоть где инде рожденый, мае постоянное меншканье, и то ведля постановленья Папы Иннокентїя XII. (Const. „Speculatores“ зъ р. 1694), або если тамъ хоть десять лѣтъ меншавъ, або тамже большу часть своихъ дѣбрь мае и присягою стверднѣтъ, цѣ тамъ хоче постоянно меншкати (ratione domicilii).

в) Зъ причины бенефицїи (ratione beneficii) естѣ власный Епископъ той, въ котрого епархїи рукополагаемый мае заисвнену посаду, зъ котрой ѣтъ ведля таксы синодальной або принятого звычайю може выжити.

г) Зъ причины подружья (ratione familiaritatis et consanguinitatis) если рукополагаемый черезъ новни три лѣта Епископу служивъ и ѣтъ него бувъ утримованный. По въ томъ разѣ обязанъ Епископъ кандидатуви въ протягу одного мѣсяця отвѣтну посаду дати. (Conc. Trid. sess. 23. с. 9, de ref. — „Speculatores“ §. 6.)

Монахѣвъ власнымъ Епископомъ естѣ той, въ котрого Епархїи положеный монастырь, въ котромъ они въ часѣ рукополаганья перебувають.

Кандидаты, котри зъ наведеныхъ причинъ мають больше власныхъ Епископѣвъ, мають право, выбрати собѣ Епископа, ѣтъ котрого хотять датися рукополагати.

Епископъ, котрый важится рукополагати чужого епархїанина, тратитъ на рѣкъ право рукополагати; а рукоположенный не може выконувати удѣленный му чинъ такъ довго, доки му власный Епископъ не позволитъ. (Conc. Trid. sess. 14. с. 2. de ref. sess. 23., с. 8. de ref. „Speculatores“ §. 8.)

Ѣтъ наведеныхъ законѣвъ можна лише тогда ѣтступити, если власный Епископъ на тое позволитъ, або рукополагаемому дасть ѣтпустку (litterae dimissoriae). Таку ѣтпустку може дати:

а) Папа римскїй всѣмъ рукополагаемымъ и до всѣхъ Епископѣвъ.

б) Надзвычайный посолъ римскїй, если до того естѣ уповаженный.

в) Власный Епископъ, бо кто може рукополагати, може и ѣтпущати.

г) Викарїй генеральный, если до того естѣ уповаженный, або если Епископъ за надто ѣтдаленый, або где естѣ такой звычай.

е) Администраторъ Апостольскїй, бо той дѣлае въ имени Престола Римского.

ж) Если Престолъ епископскїй опорожненный, викарїй капитулярный, но ажъ тогда, если минувъ повный рѣкъ ѣтъ опорожненья. Лише въ случаю, коли ктось получивъ церковный урядъ подѣ условїемъ, цѣ въ протягу року получить отвѣтный степень священства (si quis de beneficio arctatur), може викарїй капитулярный и передѣ концѣмъ року ѣтъ опорожненья дати ѣтпустку.

Въ ѣтпустцѣ дожно бути выражене имя Епископа, до котрого ся ѣтпущае, причина, для котрой дотычный кандидатъ не може або не хоче святитися въ своей епархїи, и якїй чинъ мае ему бути удѣленный. Кромѣ того прилучаея свѣдоцтво (litterae testimonialis) о родженью, лѣтахъ, умѣтностяхъ и поведенью просителя. Въ той цѣли доженъ съ рукополагаемымъ передѣ ѣтпущеньемъ бути предпринятый испытъ; но и Епископъ, до котрого ся го ѣтсылае, мае право новый испытъ предприняти, но не естѣ до того обязанъ.

Черезъ такую ѣтпустку не перестае кандидатъ рукополагаемый належати до звязи своей епархїи, до того потребуе иннон ѣтпустки, котра называея „Exeat“.

з) Настоятелѣ монастырѣвъ ѣтпущаютъ своихъ подвластныхъ до рукополаганья, но всегда до своего Епископа,

съ изнятіемъ если бы Епископъ бувъ по за предѣлами Епархіи, або не заразъ мавъ рукополагати. Но въ кождомъ случаю довжна така отпустка бути затверджена черезъ викарія генерального, або канцлера, або секретаря власного Епископа, (Const. „Impositi“, „Praeterea volumus“ П. Бенед. XIV. зъ 4. Марта 1747.)

§. 22.

IV. *Поступованье при рукополаганью.*

Право церковне приписуе певни правила, котри при рукополаганью мають точно заховатися.

1. Передъ рукополаганьемъ доужень отбутися испытъ (scrutinium), чи рукополагаемый посѣдае приписани для кождого чина свойства. Той испытъ отбувався давнѣйше такъ: а) Мѣсяць передъ рукополаганьемъ оголошавъ парохъ имена рукополагаемыхъ, подобно якъ передъ вѣнчаніемъ, съ возваніемъ, що если кто противъ ихъ норовственности мае щось закинути, доужень тое обвѣстити Епископу. (Соб. Трид. зас. 23., гд. 5 о реф.) Но тое вышло зъ уживанья и се заступае свѣдоцтво отъ учителей и настоятелей семинаріи выдане. б) Кѣлька дней передъ самымъ рукоположеньемъ являются кандидаты у Епископа, котрый созвавши своихъ совѣтниківъ испытуете, чи они мають свойства правомъ приписани. г) Наконецъ при самомъ рукоположенью Епископъ пытаеся явно, чи рукополагаеми суть достойни, на що Архідиаконъ отповѣдае, що, о скѣлько немощь чловѣческа знае, достойни (*ἄξιος*).

Зъ того видно, що въ томъ взглядѣ отъ первоначальной строгости дуже отступлено.

2. Передъ рукоположеньемъ доужни кандидаты отправити десятидневни духовни упражненія (exercitia spiritualia) и Тайною Покаянія свою совѣсть очистити и такъ съ чистымъ сердцемъ до сего великого дѣла приступати. (Bened. XIV. Inst. 104.)

3. Дотычно мѣстця, где мае отбутися рукоположенье, приписано, що Епископъ може низши чины на якѣмъ будь отвѣтнѣмъ мѣстци въ предѣлахъ своей епархіи удѣлти; высши же чины доужни въ Церкви катедральной въ присутствіи покликанныхъ къ тому капитуларѣвъ удѣлти. Изъятково може Епископъ и въ инной церкви своей епархіи рукополагати.

4. Дотычно часу приказано: низши чины може Епископъ коли будь передъ полуднемъ въ Недѣлю або Свято (хоть церковне) удѣлти; высши же чины удѣляются порядочно въ посты передъ Пасхою, передъ праздниками Ап. Петра и Павла, Успеніемъ Пресв. Дѣвы, и передъ Рождествомъ Христовымъ, и то всегда въ Недѣлю або праздникъ

хоть неспразднуемый. Епископы получаютъ однакожь власть рукополагати и въ инни часы, черезъ бреве подъ именемъ „Extra tempora“.

5. Поодинокіи чины мають удѣлятися по ряду; если бы про тое кто получивъ высшій чинъ безъ попереднего низшого и до того самъ подступомъ причинився, стаеся неправильнымъ; если не було подступа, суспендованный на такъ довго, доки не мине приписанный для перескоченного чина часъ.

6. Межи поодинокими чинами доужни бути перестанки (interstitia). Межи поодинокими меньшими чинами опредѣлае самъ Епископъ перестанки, що однакожь теперь совсемъ не заховуеся, и ти чины удѣляются въ оденъ день. Межи низшими и высшими чинами доужень бы рѣкъ минути, но то вышло за для важныхъ причинъ зъ уживанья, и по крайной мѣрѣ удѣляеся діаконатъ въ 3 або 7 дней по поддіаконатѣ; межи діаконатомъ и пресвитерствомъ зновъ доужень минути хоть тыждень або кѣлька дней. Диаконатъ и Пресвитератъ не вѣльно въ оденъ день удѣлти. Наши Епископы мають власть рукополагати безъ захованья перестанковъ, тѣлько обовязани заховати перестанки межи поддіаконатомъ, діаконатомъ и пресвитерствомъ, яки по обстоятельствамъ за можливи узнають.

§. 23.

V. *Обрядъ рукополаганья.*

Понеже станъ священнической есть такъ важный и тяжкій, а обрядъ рукоположенья содержитъ много, що до сердца рукополагаемого промавае и ему пригадуе велику важность дѣла, котре предпринимаетъ, для того наведемо при Тайнѣ Священства обрядъ рукоположенья.

B) *Посланіе.*

§. 24.

Черезъ рукоположенье получае священникъ духовну власть до справованья душпастьрскихъ доужностей; но щобы онъ могъ душпастьрской урядъ на опредѣленѣмъ мѣстци и для опредѣленныхъ людей справовати, потребуе еще особного уповаженья отъ власти церковной або посланія (missio) отъ своего Епископа. Въ першихъ вѣкахъ було священіе (рукоположенье) соединене съ посланіемъ, понеже не вѣльно було рукополагати ніякого клирика безъ рѣвночасного опредѣленія Церкви, въ котрой онъ мавъ яко душпастьръ дѣйствовати. Абсолютни рукополаганья — с. е. рукополаганья клирикѣвъ безъ рѣвночасного назначенья ихъ Церкви — були въ пер-

шихъ вѣкахъ заказани и рѣдко коли ѳтступалося ѳтъ строгости закона. Ажь коли пѳзнійше при змѣненыхъ обстоятельствахъ Церковь позволила — см. Латер. III. р. 1179 — рукополагати такихъ клирикѳвъ, котри еще не мали своен Епархіи (Церкви) роздѣлилося рукополаганье ѳтъ посланія, такъ що священникъ важно рукоположенный мае вправдѣ власть справовати всѣ священодѣйствія, но не мае права до того, доки тоежь ѳтъ законной церковной власти не получить.

2. Церковне уповажненье до справованья душпаств. уряда называеся судовластіе (jurisdictio), котре можна получить двоякимъ способомъ:

а) Черезъ получение церковного уряда — порядочне судовластіе (jurisdictio ordinaria), — котре съ получениемъ урядомъ есть соединене и его посѣдателю дае право тоежь и кому инному поручити, кого инного делеговати. Кто одже законнымъ способомъ получитъ церковный урядъ мае право справовати всѣ съ его священіемъ получені дѣйствія и если самъ есть перешкодженный, свои дѣла кому инному ведля приписѳвъ церковного права поручити. — Порядочне судовластіе мають, очевидно въ различныхъ степеняхъ: Папа и его Заступникъ, великій Пенітенціаръ, Апостольски Нунціи, Епископы и ихъ генеральни Викаріи, Викарій капитулярный, Генералы, Провинціалы, Игумены монастырей и parroхи.

б) Черезъ ѳтпорученье (delegatio), если законный посѣдатель уряда церковного въ границяхъ права поручае кому инному завѣдательство своего уряда (судовластіе ѳтпоручене, jurisdictio delegata). Тое судовластіе есть привязане до личности ѳтпорученого, его объемъ зависить цѣлкомъ ѳтъ ѳтпоручающей грамоты. Таке судовластіе мають н. пр. крилошане, богословски учителѣ, заступники parroха въ случаю его слабости або подорожи, знемощѣли, сотрудники и инни священники, котри за вѣдомостію и позволениемъ настоятеля Церкви въ его parroхи яки ни будь священодѣйствія, до котрыхъ ѳтъ своего Епископа суть уповажнени, совершаютъ.

3. Такъ порядочне якъ и ѳтпоручене судовластіе може бути ограничене и утрачене. Судовластіе есть ограничене: а) зо взгляду на часть, на котрый есть удѣлене; б) зо взгляду на мѣстце, н. пр. на одну parroхию, монастырь; г) на певни лица, и д) на опредѣлени священодѣйства.

Судовластіе порядочне утрачаеся: а) черезъ утрату уряда, съ котрымъ було получене, н. пр. если parroхъ остане перенесенный, низложеный, або если самъ зречеся своен посады; б) если бенефициатъ якои ни будь степени пѳднеде

карѣ церковной: неправильности, суспензїи, запрещенію и т. п. — ѳтпоручене судовластіе устае, коли мине часть, на котрой було удѣлене, або коли го ѳтпоручающей ѳтключе.

4. Кто порядочне або ѳтпоручене судовластіе получитъ, обовязанъ дожности своего уряда совѣстно выповняти. Щобы тое могло точно и успѣшно статися, выдала Церковь многи распорядженья, о котрыхъ право церковне обширно расправляе, до котрого про тое ѳтсылаемъ, а тутъ згадуемъ лише за дождиность душпаствыря мешкати при своей Церкви. Сїя дождиность есть перше условіе до выповненья душпаствырскихъ обовязкѳвъ, бо если душпаствырь не мешкае въ своей громадѣ, то не може своихъ вѣрныхъ учити, не може ихъ заосмотровати св. Тайнами, ани ихъ провадити. Та я дождиность оснуваеся на природнѳмъ, божѳмъ и церковнѳмъ правѣ. Бо кто побирае заплату, доженъ працевати. „Beneficium datur propter officium.“ Для того приказуе Соборъ Тридентійскій, щобы „душпаствырѣ дѣйстно були образомъ своему стаду и тоежь въ истиннѣ и правдѣ пасли и провадили. Но тое не може дѣлати той, кто не чувае надъ своимъ стадомъ и кто при немъ не остае, но яко наемникъ его опущае“ (зас. 23. гл. 1. о реф.). А Синодъ Замостскій мовить: „Понеже отсутствіе пастырей дае вовкамъ спосѣбность нападати на стадо, для того узаконяе св. Синодъ, щобы всѣ обитали при своихъ Церквахъ и справовали священодѣйствія“ (tit. X. de parrochis).

Обовязокъ мешкати при своей Церкви есть лична дождиность душпаствыря, котра обовязуе не лише до матеріального (тѣлесного) перебуванья въ parroхи, но такожь и особливо до формального (дѣйствительного) мешканья, с. е. до личного выповнанья душпаствырскихъ дожностей, о скѣлько тое физично и морально есть возможно. Бо кто мае урядъ, обовязанъ его дожности справовати, кому громада стала повѣрена, буде колїсь самъ обовязанъ здати за ню счотъ передъ праведнымъ судіею. Для того со всемъ не ѳвѣчаютъ своему званію parroхи (и инни церковни служителѣ якого ни будь чина и достоинства), котри свои церковни уряды уважають яко средства до удержанья и заспокоенья потребности власного житья, а працю, въ котрой ихъ посольство состоитъ, лишаютъ своимъ сотрудникамъ; до школы, до недужныхъ сами не ходять, но все и вся своимъ сотрудникамъ лишаютъ. Они дожни своихъ сотрудникѳвъ уважати за тое, чимъ властвоуе суть, с. е. Сотрудники, а сами бути parroхами не лише по имени, но дѣломъ. — Личне дѣйствительне перебуванье при Церкви дожно бути такожь постоянно, ѳтъ котрого церковна власть за для важныхъ причинъ: „christiana charitas, urgens necessitas, de-

dita obedientia, evidens ecclesiae vel reipublicae utilitas“, може на коротшій або довшій часъ освободити підъ условіємъ, що дотичне мѣстце на той часъ кто инный ведля права буде заступати. — Ближе о томъ предметѣ поучае право церковне, тутъ еще будутъ на своемъ мѣстци узгляднени поодинокі важнѣйши точки.

5. При стараньюся о душпастырски посады и въ загалѣ о душпастырски уряды случаются дуже сумни випадки нечестныхъ и понижающихъ средствъ. Поминувши лизунство, самохвальбу, понижанье и клеветанье другихъ и пр. и пр. не можемо мовчкомъ перейти симонію, котра въ томъ взглядѣ часто важну роль ѳтгрывае, и для того хотий се до инного предмета належить, не буде ѳтъ рѣчи подрѳбнѣйше о ней сказати.

§. 25.

Симонія.

1. Симонія має имя ѳтъ Симона волхва, котрый хотѣвъ ѳтъ Апостоловъ за гроши получитьи власть, чтобы тѣмъ людемъ, на котрыхъ ѳнъ руку положить, приняли Духа святаго. Симонія одже есть „намѣрене стремленіе купити або продати щось духовне або до духовного привязане за дочасну цѣну“. (Св. Тома Акв.) Симонія есть одже „намѣрене стремленіе“ або воля, понеже лише тогда есть якесь дѣло грѣхомъ, коли есть зъ намѣренія и съ сознаниемъ здѣлане. Кажеся дальше „купити або продати“, чимъ означаея договоръ дати духовне за дочасне. „За цѣну дочасну“, котра есть розличного рода, такъ: а) даръ зъ руки (*manus a manu*), подѣ чимъ мають розумѣтися не лише гроши, но такожъ всякій инный цѣнный предметъ, н. пр. если кто дае щось духовне подѣ условіемъ, що другій даруе му довгъ; б) даръ ѳтъ устъ, подѣ чимъ розумѣются похвалы, сприянья, вставленья, прошенія и инни подобни дѣла, котри можна за дочасну цѣну получитьи. Такъ н. пр. есть симонія, если патронъ презентуе, чтобы кого похвалити, або чтобы ухоронитися ѳтъ чіей ненависти, або если каже: не дамъ ти презенту, если мя *H.* не буде просити, або если патронъ лише на чіе ходатайство нездалому и недостойному кандидатови дае презенту, чтобы чію ласку позыскати; г) даръ ѳтъ служенья (*manus ab obsequio*), если кто дае другому духовне добро за тое, що му служивъ або має служити подѣ условіемъ, що му дасть якесь добро духовне. Н. пр. симонія есть, если патронъ презентуе за то, що му кандидатъ служивъ, дѣти учивъ и т. п., а ѳнъ му не заплативъ.

Кажеся дальше „щось духовне“, подѣ чимъ має розумѣтися все, що або само собою, або зъ постановленья божого або церковного ѳтносится до вѣчного спасенья, якъ:

тайны, освященія, благословенія, священодѣйствія, розрѣшенія. „До духовного привязане“, т. е. дочасне получене съ духовнымъ, и то або:

а) попереджаючо (*antecedenter*), если до рѣчи дочасно приходитъ духовна, н. пр. право патроната привязане до посѣлости земскихъ дѳбръ, або

б) рѳвночасно (*concomitanter*), если рѣчь дочасна есть нерозрѣшимо соединена съ духовною, н. пр. праця при справованью св. Тайнъ и при всякихъ священодѣйствіяхъ;

г) послѣдовательно (*consequenter*), если духовне предкладаея яко причина чогось дочасного, н. пр. право епитрахильне предкладае посѣданье уряда духовного.

2. Симонія есть розлична, и такъ: зо взгляду на способъ, якъ ей можна допуститися:

а) Умыслова (*mentalis*), если кто дае другому рѣчь дочасну въ томъ намѣренью, чтобы ѳнъ му давъ рѣчь духовну, но не заключаютъ ніякій уговоръ, н. пр. если кто даруе патрону довгъ въ томъ намѣренію, що му дасть презенту въ своихъ добрахъ.

б) Умовлена (*conventionalis*), если зайшовъ выразный уговоръ, но не ставъ выконаный, н. пр. если кто згодився съ патрономъ, що му буде служивъ подѣ выразнымъ условіемъ, що ѳтъ него получить презенту.

г) Дѣломъ довершена (*realis*), если ѳбѣ стороны выповнятъ условія уговора, н. пр. если кто за здѣлани услуги, або заплачени гроши истинно получивъ презенту.

д) Довѣрительна (*confidentialis*), котрой можна допуститися при заосмотренью бенефицій слѣдующими способами: а) если кто постараетъ для другого о бенефицію подѣ условіемъ, що тойже потѣмъ зречеся або въ користь того, кто бенефицію выробивъ, або въ користь кого инного (*per accessum*); — б) если кто зречеся бенефицій ему удѣленой но черезъ него еще не обнятой подѣ условіемъ, що въ своемъ часѣ або при даныхъ обстоятельствахъ тоежь обйме (*per ingressum*); — в) если кто зречеся обнятой вже бенефицій въ користь другого подѣ условіемъ, що въ своемъ часѣ ѳнъ туюжь зновъ поличитъ (*per regressum*); — г) если кто выробитъ другому бенефицію подѣ условіемъ, що зъ тойже ему або кому инному опредѣлену платню буде уищати.

Зо взгляду на право, котрымъ заказуея, есть:

А) Симонія права божого, котра есть заказана правомъ божимъ за для ей внутренней подлости; Б) симонія права церковного, котра зъ почтенія къ святымъ рѣчамъ ѳтъ церкви есть заказана.

А. Симонія права божого.

До симонія права божого потребна: а) рѣчь духовна або

до духовной привязана; б) цѣна дочасна; г) перемѣна рѣчи доховной за дочасну цѣну. Для того:

1. Симонія божого права есть, давати рѣчь дочасну яко цѣну рѣчи духовной. Такъ: а) давати або пріймати щось дочасного яко цѣну за тайны, мощи и т. п.; б) давати або пріймати щось за удѣлене, выбѣръ, потвержденье, презентованье на урядъ церковный. Но не есть симонія перемѣнити межю собою духовни рѣчи, н. пр. я за тебе ѳтправлю Службу божу, а ты змовишь за мене тѣлько молитвъ; або подарити щось дочасного зарѣчь духовну, н. пр. если отецъ ѳбще сынови гроши, если буде часто учащати до св. Тайнь, або если кто зробивъ патрону якійсь даръ тогда, коли вже есть впровадженный на якусь бенефицію; або дати бѣдному гроши за то, щобы молився, або дати комусь презенту, бенефицію сродникови впрочѣмъ достойному зъ любви родинной.

2. Есть симонія права божого дати щось хоть не чисто дочасного за духовне и противно. Н. пр. служити Епископу особливо для того, щобы ѳтъ него получить бенефицію яко заплату, хотяи бы дотычный чоловѣкъ еще и для иныхъ причинъ служивъ. — Но не есть симонія, если кто служитъ Епископу або патрону, щобы заслужити собѣ на его ласку, або если Епископъ або патронъ дае бенефицію за истинно положени заслуги.

3. Есть такожь симонія права божого, дати дочасне для того, щобы приготовить собѣ дорогу до отриманья духовного. Н. пр. если кто дае гроши соубѣгателю, щобы ѳтступивъ ѳтъ убѣгательства. Если бы кто заплативъ посередникови (комисарю, управителю добѣръ) за труды (поѣздки и т. п.), котри понесе при старанью о презенту, то не есть симонія, если тѣлько тѣи гроши суть ѳтвѣтны его трудамъ и выдаткамъ, такъ если бы той комисаръ мавъ ѳхати до патрона далеко мешкающого. Но если бы кто давъ такому посередникови гроши за то, щобы за нимъ вставлявся у патрона, то есть симонія права божого, бо тимъ купуеся духовне за дочасне. — Такожь если бы кто стараючися о яку бенефицію мавъ врага, котрый му може шкодити (н. пр. его очернить, бо мае приступъ до патрона, Епископа и т. п.), но не може му дати тую рѣчь духовну, и щобы му уста замкнуты, давъ му гроши, не допустивъ бы ся симоніи, бо ѳнъ намѣривъ лише освободитися ѳтъ несправедливого гоненія. Но если бы давъ гроши такому, котрый може помочи и шкодити, доущаеся симоніи, бо истинно купуе духовне за дочасне, н. пр. если громада презенту и оденъ або больше выборцевъ кандидатови противныхъ получать гроши, щобы або за нимъ голосували або хоть молчали; або если кто заплатитъ членови Консисторіи, щобы не пѣднесивъ погрѣшностей, о котрыхъ тойже знае и про котри ѳнъ не може получить певну бенефицію. Но не есть симонія

просити кого, щобы пѣднесъ справедливи заслуги кандидата. —

4. Не есть симонія дати за дочасну цѣну рѣчь дочасну привязану до духовной попереджающе, если тѣлько цѣна дочасного не пѣдносится зо взгляду на привязану до неи рѣчь духовну. Для того можна продавати и куповати або перемѣнювати благословени свѣчки, мощи замкнени въ дороговѣннихъ скринкахъ, святи одежи и сосуды и т. п.

5. Есть симонія права божого давати за цѣну дочасну рѣчь дочасну до духовной рѣвночасно привязану. Для того не вѣльно велѣти собѣ платити за літургію, св. Тайны и пр., но вѣльно при тѣи случайности брати ѳтъ вѣрныхъ дары, яко милостиню на утриманье житья и за труды пѣднати при тѣмъ по особлившому желанью инного чоловѣка. Такъ: если бы кто хотѣвъ, щобы для него правити літургію ажъ коло полудня, щобы му дѣмъ посвятити, дома дитину окрестити и т. п.

6. Есть симонія права божого дати за цѣну дочасну рѣчь дочасну до духовной послѣдовательно привязану. Для того не вѣльно продати право до побиранья правъ епитрахиальныхъ и т. п.

Б. Симонія права церковного.

Право церковне заказуе въ певныхъ случаяхъ давати або пріймати дочасне за дочасне, або духовне за духовне зъ почтенія святымъ рѣчамъ належащогося. Тои симоніи можна допуститися:

1. Черезъ перемѣну бенефицій, зреченься въ користь другого, застереженье собѣ платитъ зъ якои бенефицій безъ позволенья Епископа.

2. Даючи або пріймаючи щось при случайности испыта конкурсового на бенефицій, чи то дѣеся передъ чи по испытѣ и т. д.

Г. Кары на переступающихъ тѣи права.

Кто допустится симоніи дѣломъ довершеною або доверительной пѣдпадае:

а) Самымъ дѣломъ клятвѣ (выключенью), ѳтъ котрой лише престоль Апостольскій може розрѣшити. Если симонія есть тайна, може и Епископъ розрѣшити ѳтъ клятвы.

б) Выбѣръ, презентация и каноничне введеніе есть ничтожное, такъ що получившій бенефицію способомъ симонійнымъ не може побирати приходѣвъ бенефицій, хотяи бы симонія сталася безъ его вѣдомости. Изнати суть лише слѣдующи выпадки: а) если ѳнъ черезъ три лѣта въ доброй вѣрѣ посѣдавъ бенефицію; б) если ѳнъ дознавшися о симонійныхъ намѣреніяхъ инного лица выразньо тому спротивлявся, но тое лице таки свою цѣль осягнуло и ему бенефицію за гроши виробило; в) або если кто инный уживъ симоніи зъ злости, щобы кандидата зрѣбити неспособнымъ до осягненя тои бенефицій.

г) Кандидатъ стаея неспособнымъ до получения той бенефиціи, но може получить инну бенефицію, если за кару не буде отсужденый и отъ инныхъ бенефиціи.

д) Кто допуститя симоніи довѣрительной, тратитъ таже право на всѣ бенефиціи, котри передъ тымъ получивъ.

е) Цѣну за удѣленье рѣчи духовной получена доужень вернуть тому, кто ея давъ, если тойже еще не обявъ бенефицію, но если ея вже обявъ, то тая цѣна належится бѣднымъ або Церквѣ.

Приходы же зъ бенефиціи належатся бѣднымъ.

Таки строги кары и законы постановлены суть противъ того пѣдлого беззаконія и Богъ самъ особлившимъ способомъ каравъ переступникѡвъ, бо истинно хоть бы кто и наилучшу посаду за гроши получивъ, николи не естъ счастливый; одного гонять непрестанни родинни несчатья, другій гине передъ часомъ, инный иннымъ способомъ вже тутъ чуже на собѣ справедливую руку боже, — а всѣхъ чекае страшна хвиля, въ котрой мають воздати отвѣтъ передъ Престоломъ вѣчного судіи!

Для того най каждый честнымъ, праведнымъ способомъ стараея о церковни уряды, бо хоть бы му прійшло съ нуждою боротися, колись буде мѡгъ съ Апостоломъ сказати: „Теченіе скончахъ, вѣру соблюдохъ, въ прочемъ оставися мнѣ вѣнецъ, егоже воздасть мнѣ праведный судія“.

(См. Müller, Teologia moralis, Vindobonae 1869. II 361—368.)

Перша Часть.

Дидактика.

§. 26.

Понятіе.

Дидактика яко часть пастырского богословія естъ умѣетне наставленье до справованя душпастырского учительства. Дидактика доказуе, що душпастырь обовязанъ научати, и показуе способъ, якъ мае учити, щобы цѣль церковного учительства, с. е. славу боже и спасеніе душъ осягнути. Для того дѣлимо дидактику на два отдѣлы:

I. О доужности душпастыря поучати вѣрныхъ, при чемъ буде сказано о важности душпастырского учительства, и о свойствахъ душпастыря яко учителя.

II. О способѣ религіинного поученія.

I. Отдѣль.

Доужнѡсть душпастыря поучати вѣрныхъ.

§. 27.

Важнѡсть душпастырского учительства.

Якъ великой ваги естъ урядъ учительскій душпастыря можна бы вже зъ того заключити, що Церковь на его совѣстне выповненье такъ великій натискъ кладе, но еще яснѣйше покажеса тое, если увзгляднимо важни користи, яки зъ него такъ для поодинокихъ людей якъ и для цѣлыхъ обществъ выплывають. Кожда умѣетнѡсть, котра до добра людскости причинитися мае, повинна увзгляднати не тѡлько дочасный добробытъ, но особливо скрѣпленье норовственности и религіинности, и если яка умѣетнѡсть тѡлько дочасный добробытъ на оцѣ мае, минаея съ своею цѣлю и потягае за собою всегда сумни послѣдства. Образование безъ норовственности и религіинности не приноситъ благословенія, оно причиняея до зѡсупутья, самолюбія и цѣлого ряду подобныхъ пороковъ. Теперъ же задача душпастыря яко учителя естъ защепляти въ сердцахъ вѣрныхъ засады правдивой норовственности, пѡдставы дочасного и вѣчного счатья, для того никто не може тому урядови великой важности отмовити. Дуже зле дѣяло быся на свѣтѣ, — и то незрѡвно гѡрше, якъ теперъ дѣея, — еслибы не було людей, котри стараются о пѡднесенье норовственности межи народомъ, котри спротивляються блудамъ и беззаконіямъ, котри згоду и любовь розширяють, чоловѣкови науку подають, якъ въ веселыхъ и сумныхъ хвиляхъ житья мае заховатися; сумный истинно видъ представивъ бы ся въ обществѣ людскѡмъ, если бы не було священникѡвъ-учителѣвъ. Тѡлько чоловѣкъ пристрастьямъ або грубомъ самолюбію отданный може перечити велику важнѡсть и полезнѡсть ихъ дѣланя.

Въ новѣйшихъ часахъ повстають противъ священству розлични вороги, котри той станъ мало цѣнятъ и найрадше хотѣлибъ го цѣлкомъ позбутися. Мнятса бути патриѡтами и добрыми политиками, а пѡдкопують найсильнѣйшу пѡдиору державы, бо дѣйстно священники яко учетелѣ премного починаются до блага державы. Бо хотяй религію не можна уважати яко средство до осягненья цѣли державы, мае бо она высшу цѣль, то однакожь певно естъ, що держава мае тымъ лучшихъ гражданѡвъ, чимъ лучшими они суть Христіанами, чимъ точнѣйше суть поучени о правдахъ вѣры и норовственности. Въ котрѡмъ народѣ естъ живе понятіе и переконанье религіине, тамъ пануе спокѡй и гараздъ; а щобы тїи вѣдомости и переконанья розширити и утвердити, поставленный естъ въ Церкви станъ учительскій, котрый учитъ каждого, яки мае обовязки къ Богу и къ ближнимъ, и якъ ихъ безъ

нагляду на перепоны выповняти мае. Держава може давати законы и надъ ихъ выповненемъ чувати, но якъ много есть важныхъ хвиль въ житію чловѣка, котри законами державными унормовани бути не могутъ? Якъ много есть переступлений, котри держава досягнути не може? „De internis non judicat praetor“, рѣчи тайни крыются передъ раменемъ державы, а однакожь ктожь заперечить, якъ много вреда они часто для державы приносятъ? Тѣлько почутье религіинь мае власть надъ ними, оно само ѳтстрашае чловѣка и ѳтъ такихъ переступлений, котри безкарно дѣятыся могутъ, а тое почутье зацепляе и живить наука запѳзнаного и малоцѣненого священства! Справедливо про тое пытаея Гораць: „Quid leges sine moribus vanae proficiunt?“ (L. III. Od. 24). Истинно безсильни оказываются законы тамъ, где не ма религіино-моральной пѳдставы. Тую пѳдставу основе и скрѣпляе священство своими науками. Станъ священнической есть единый въ товариствѣ людскѣмъ, котрый покликаный есть убогороднати людей и справовати въ нихъ послушенство къ законамъ зъ поважанья тыхже. Тымъ способомъ осягае священство на дорозѣ переконанья то, що мѣрски законы силою осягнути не могутъ; станъ священнической справляе своими науками правдиву вѣрность пѳдданныхъ и щирый патриотизмъ. Зъ той точки зрѣннѣя легко отвѣтити людемъ, котри радятъ, чтобы держава позамыкала духовни сѣменища, застановила платню для священства и, уважаючи ихъ яко слугѣвъ поодинокихъ громадъ, лишила ихъ заосмотренье тымъ людемъ, котри еще Церкви держатся и услуги церковной потребуютъ.

§. 28.

Довжнѣсть душпастыря преподавати религіинь науки въ загальѣ.

Каждый душпастырь обовязанъ пѳдъ тяжкою отвѣчательностію передъ Богомъ и людьми преподавати своему духовному стаду религіинь науки. Та я довжнѣсть опирае ся:

а) На природнѣмъ правѣ, бо межи душпастыремъ обнимающимъ душпастырскую посаду зъ надлежащими до тогже вѣрными заключаея договоръ, силою котрого душпастырь обовязуея для своей громады дѣлати и выповняти все, що съ его урядомъ есть получене; а понеже до его уряда на першѣмъ мѣстци належитъ учати, для того доуженъ душпастырь точно и совѣстно той урядъ завѣдовати.

б) На положительнѣмъ законѣ божѣмъ, бо Спаситель выразно приказавъ Апостоламъ: „Шедше проповѣдайте всей твари“. А понеже душпастырь суть въ томъ взглядѣ наслѣдниками Апостолѣвъ, для того передъ всемъ доужни проповѣдати евангеліе, с. е. выкладати религіинь науки. Такъ пони-

мали приказъ Христа Апостолы, якъ зъ ихъ слѣвъ и дѣлъ показуея. Коли совѣтъ юдейскій закававъ имъ проповѣдати евангеліе, ѳтповѣли: „Належитъ паче Бога послушати, нежели чловѣка“, а Апостолъ каже: „Аще благовѣствую, нѣсть ми похвалы; нужда бо ми належитъ (с. е. до того я обовязанъ), горе же мнѣ есть, аще не благовѣствую“ (I. Кор. 9, 16); а своего ученика такъ напоминае: „Засвидѣтелствую оубо азъ предъ Богомъ и Господемъ нашимъ И. Христомъ хотящимъ судити живымъ и мертвымъ; проповѣдуй слово, настой благовременнѣ и безвременнѣ, обличи, запрети оумоли со всякимъ долготерпѣнїемъ и оученїемъ“ (II. Тимѣ. 4, 1—5). А всѣ Апостолы „изшедше проповѣдаша всюди“ (Марк. 16, 20).

г) На положительнѣмъ законѣ церковнѣмъ. Такъ каже Соборъ Трид.: „Всѣмъ котрымъ есть поручене душпастырство, приказано есть закономъ божимъ, чтобы пасли свои овцы проповѣданьемъ слова божого“ (зас. 23., к. 1. о речѣ) а Синодъ Замоискій приказуе: „Понеже безъ вѣры не возможно подобатися Богу, вѣра же изъ слуханья, а слуханье черезъ слово Христа: .... для того приказуе св. Синодъ, чтобы преп. парохи нарѣдъ имъ повѣренный въ Недѣли и Праздники ведля своихъ здѣбностей и понятій народа наставляли словомъ божимъ“. (Tit. II.) Въ прочѣмъ повни суть посланія и распорядженія Епископски напоменїи, чтобы душпастырь точно и совѣстно выповняли урядъ учительскій, що „проповѣданье слова божого есть первымъ обовязкомъ душпастыря, оно бо указуе путь, отвирае дверѣ до царства небесного“.*)

д) Тую довжнѣсть пѳзнае вѣрою просвѣщенный разумъ, коли увзгляднѣти назначенье чловѣка и успособленье его духа. Чловѣкъ назначеный до вѣчного блаженства. Но понеже его разумъ черезъ грѣхъ ставъ ослабленный и не есть въ состоянїю, тую цѣль пѳзнати а тымъ меньше вынайти средства потрѣбни до еи осягненья, для того потрѣбуе наставленья. — Дальше духъ чловѣка есть такъ успособленный, що хоче пѳзнати правду. Онъ есть Богу подѣбный и мае стремити до соединенья съ Богомъ, ѳнъ мае голосити славу богу свободно и сознательно. Для того не заспокоитъ го само физичне житье, не досытъ для него пѳзнати рѣчи, котри го тутъ окружають; ѳнъ хоче пѳзнати такожь причину всѣхъ рѣчей, источника всякого сотворенья, с. е. Бога. Хоче такожь пѳзнати, въ якѣмъ ѳтношенїю ѳнъ стоитъ къ своему Сотворителю и яки мае довжности къ Богу и къ прочимъ сотворенямъ. Все тое хоче духъ чловѣка пѳзнати; а понеже самъ собѣ лишенный, николи не мѣгъ бы заспокоити тую природну жажду, — для того потрѣбуе поуче-

*) Паст. Посланіе Преосв. Еп. Иоанна Ступняцкаго зъ дня 29. Червня 1873, ст. 5. до II.

нія. Тое поученіє содержатъ евангеліє, а проповѣдникомъ евангелія есть душпастырь, котрый про тое долженъ яко посолъ божій и служитель Церкви поучати вѣрныхъ въ религін.

Церковна власть выдала въ томъ взглядѣ точни роспорядженья, котри каждого душпастыря въ совѣсти обвязуютъ.

§. 29.

Довжність душпастыря преподавати религійни науки въ особенности.

Пѣзнавши довшність душпастыря бути учителемъ своихъ вѣрныхъ въ загалѣ слѣдує теперъ точнѣйше сказати, кого душпастырь въ особенности поучати має.

1. Учительска дѣятельность душпастыря довшна рости на всѣхъ ему повѣренныхъ, но передъ всемъ долженъ звернути увагу свою на дѣти и тыхъ, котри зо взгляду на умѣтне образованье на рѣвнѣ стоятъ съ дѣтьми, с. е. неукѣвъ, котри не мають ніякихъ религійныхъ вѣдомостей. Тыхъ обвязанъ обучати въ правилахъ вѣры и норовственности, и то по приказу Собора Трид. (зас. 5. гл. 2. о реф.) самъ або черезъ способного заступника, если самъ важною причиною есть перешкоженный. Для того долженъ:

а) Старатися, щобы дѣти правильно ходили на науку катихизмову въ Церкви, самъ же точно ходити до школы на науку религін.

б) Если бы находилися таки, котри за для важной причины не могутъ учацати на школьні або церковни катехизаціи, долженъ душпастырь старатися, щобы ихъ ктось до того способный дома учивъ, н. пр. родичи або кто инный; а если бы тое не могло статися, то долженъ бы душпастырь самъ до нихъ удатися и хотъ въ найголовнѣйшихъ точкахъ вѣры и норовственности ихъ обучити. Если же тое про многосторонни занятія душпастыря не можливе, то есть его довшністю въ часѣ пасхальной сповѣди, або коли случайно намѣряють вступити въ станъ супружескій, ихъ точно въ згаданныхъ точкахъ поучити.

в) Коли душпастырь довѣдаєся, що въ его парохіи есть якій приватный учитель, котрый и науку богочестія удѣляє, обвязанъ вывѣдатися, чи онъ самъ тую точно разумѣє и добре выкладає, и въ загалѣ уважати, чи такой приватный учитель дає добрый прикладъ дѣтемъ его руководствоу порученымъ. Если бы спостерѣгъ щось незаконного, долженъ на тое звернути увагу родичѣвъ або опѣкунѣвъ, и всякими позволенными средствами старатися зло усунути.

2. Кромѣ дѣтей и неукѣвъ обвязанъ душпастырь поучати такожъ взрослыхъ, котри мають вже певный

степень религійного образованья. Ведля роспорядженья Собора Трид. обвязанъ душпастырь що Недѣлѣ и въ каждый бѣльшій праздникъ проповѣдати самъ або, въ разѣ важной перепоны, черезъ способного заступника. Церковъ выразно приписує, що душпастырь долженъ самъ проповѣдати и катехизовати, и то зъ дуже важной причины. Бо душпастырь наилучше знає потреби и успособленье своихъ вѣрныхъ, для того може имъ дати отвѣтны наставленья; противно же чужій хотѣбы наилучшій священникъ не знаючи всего того мѣгъ бы дуже красно научати, но може о рѣчахъ въ той громадѣ излишнихъ або меньше потрібныхъ, а залишати поученіє о рѣчахъ имъ кончыє потрібныхъ. „Не шукаєся, каже оденъ ученый, парохіи для пароха, но пароха для парохіи.“ Если про тое душпастырь есть законно перешкоженный, долженъ постаратися о способного заступника, котрый вже знає потреби той громады, въ котрой має заступати душпастыря, а если ихъ не знає, звернути на нихъ его увагу. Ніякою мѣрою не можемо одобрити поступованье тыхъ парохѣвъ, котри проповѣданье слова божого исключительно лишаютъ сотрудикамъ; бо Церковъ приказує, щобы сами проповѣдали и тѣлько яко изнятіє позволяє проповѣданіє черезъ кого инного, одже и сотрудика. „Доки парохъ здоровъ и при добрыхъ силахъ, най не валить цѣлый трудъ проповѣданья слова божого на своихъ сотрудикахъ, бо черезъ тое сталибыся они незадоволенными и скривдженными, — но такъ само зле бы було, если бы парохъ не давъ имъ николи способности черезъ проповѣданье показати ихъ пильность и здѣбность (Jais.). Довжність проповѣдати обвязує подѣ тяжкимъ грѣхомъ, и если бы кто черезъ чотыри Недѣли въ одномъ тягу або черезъ три мѣсяцѣ съ перервами опуствивъ проповѣдъ, допускаєся ведля согласной науки богословѣвъ тяжкого грѣха. Синодъ Замостскій же въ томъ взглядѣ постановляє: „Если бы якій душпастырь безъ важной перепоны залишивъ тую довшність, то кѣлько разъ ему деканъ докаже недбальство, тѣлько разъ має заплатити кару десять золотыхъ на користь Церкви, а на коли бы тое частѣйше повтарялося и парохъ въ трѣхъ мѣсяцахъ по напѣмненью черезъ Епископа свѣдѣ обвязокъ залишавъ, має бути суспендованный, або еще строжше по мнѣнію Епископа укараный“. (Tit. II.)

Тая довшність має свою причину въ природѣ душпастырского урядѣ. Бо душпастырь покликаный, свою громаду провадити до святости, долженъ про тое поучати вѣрныхъ, якъ тую цѣль осягнути могутъ. А понеже чоловікъ легко забуває получени науки и наставленья, для того треба му ихъ всегда пригадовати; — понеже дальше воля чоловіка часто спротивляєся пѣзнаній правдѣ, про тое треба чоловіка не-

перестанно заохочати, напаминати и въ добромъ скрѣпляти. Тое не такъ легко дасться осягнути черезъ приватну науку, бо приватна наука при такъ великомъ числѣ невозможна и всегда не мае такой поваги, якъ проповѣдь въ Церкви голошена, где само мѣстце и расположенье такъ проповѣдника якъ и слушателей много причиняея до успѣха науки. Не можна такожь одобрити поступованье тыхъ душпаствырей, котри хотѣли бы проповѣди заступити катехизаціями, бо хотия въ катехизаціи можна бльше научити якъ въ проповѣди, то зновъ треба зважити, що цѣль проповѣди есть не тѣлько поученіе, но такожь взрушенье и наклоненье, що при катехизаціи годѣ осягнути. Все що есть въ Церкви установлене, мае свою важну причину, для того не може и не смѣе душпаствырь одно на счетъ другого залишати, но довженъ все заховати.

Примѣчаніе. Священники, котри не суть въ душпаствырствѣ, не суть въ правдѣ обовязани до проповѣданья закономъ справедливости, но мають тую довжидьсть изъ закона любви. Они довжни бути всегда готови, коли того потреба окажеться, голосити слово евангелской правды, если къ тому отъ Епископа або отъ настоятеля Церкви завѣзвани будутъ.

§. 30.

Свойства душпаствырю яко учителю потребни.

Щобы душпаствырь мѣгъ отвѣтити вымогамъ своего учительского званія довженъ мати певни свойства, котри относятся до успособленья его тѣла и его духа.

1. **Физични** або тѣлесни свойства относятся частію до органѣвъ бесѣды, частію до прочого успособленья и будовы тѣла. Учитель церковный довженъ бы мати чистый, сильный и пріятный выговоръ и въ цѣлѣй будовѣ и поставѣ тѣла не мати ніякихъ такихъ блудѣвъ, котри бы дуже въ очи впадали и на слушателя непріятне впечатлѣніе робили. Бѣльши блуды тѣлесни выключаютъ впрочемъ отъ стана священническаго, а меньши можна упражненіемъ исправити.

2. **Духовни** свойства зновъ суть двоякого рода:

а) **Интеллектуальни**, розумовіи, межи котрыми суть найважнѣйши:

а) **Основне**, загальне, особливо же богословске образованье. Душпаствырь яко учитель довженъ передъ всемъ приспособити собѣ богатый засѣбъ богословскихъ и инныхъ спомагающихъ умѣтностей. Того домагаея его урядъ и отношенье до народа. Душпаствырь есть учителемъ всѣхъ вѣрныхъ, такъ ученыхъ якъ и необразованныхъ. Если бы про тое не мавъ потребныхъ умѣтностей, не мѣгъ бы отповѣсти своему званію и утративъ бы цѣлу повагу, яку по своему чину и званію мати повиненъ, если бы люде пѣзнали,

що бы самъ неукъ. Особливо потребне душпаствырю основне богословске образованье, бо оно утверждае его въ правдахъ вѣры и робить го способнымъ, бути учителемъ для всѣхъ, ученыхъ и неукѣвъ, для людей Церкви преданыхъ и для тыхъ, котри Церквѣ спротивляются, о истиннѣ ей наукѣ сомнѣваются, або противъ Церкви прямо повстають. Безъ основного знанья богословскихъ умѣтностей бувъ бы душпаствырь на учителя цѣлкомъ не здалый и до него относили бы ся слова Спасителя: „Слѣпецъ слѣпца аще водить, оба въ яму впадутъ“. (Мат. 15, 14.) Зъ богословскихъ умѣтностей суть для душпаствыря особливо потребни: Розумѣніе Письма св., на котромъ довжни всѣ науки душпаствыря опиратися; — догматика, котра му подае основне пѣзнанье правдъ вѣры, ихъ взаимну звязь и отношенье, доказы ихъ истинны и опроверженья противныхъ твердженъ; — правоученіе есть великон ваги, бо оно показуе цѣль и довжности христіанина и способъ, якъ чоловѣкъ свою послѣдну цѣль осягнути може. Кромѣ того не може душпаствырь яко учитель бути чужинцемъ на поли церковной исторіи, патристики и права церковного, бо исторія подасть му многи заохочаючи и поучаючи примѣры, патристика отворить му богате жерело всякого рода наставленій, а право церковне научить го, котри обовязки своимъ прихожанамъ яко членамъ Церкви и Державы мае особливо пригадовати. — Кромѣ богословскихъ умѣтностей дуже пожиточни суть для душпаствыря такожь мѣрски умѣтности, особливо филозофія, исторія, лингвистика, педагогія. Тѣи умѣтности получени съ богословіемъ улегшають душпаствырю его задачу и надають му у людей бѣльшу повагу.

б) **Знанье** людей и свѣта. И наибѣльша ученѣсть не зробить душпаствыря добрымъ учителемъ, если бы не знае природы и успособленья духа и сердца чоловѣческаго въ загалѣ, и тыхъ людей въ особенности, помежы котрыми, для котрыхъ и съ котрыми мае дѣлати, понеже хотия теоретично образованный не трафитъ до сердца слушателей и не зможе имъ подати помочи въ ихъ потребахъ. „Церковный учитель не може подобно якъ мореплавецъ пуститися безъ компаса на безмѣрну просторонь туземского житья, но довженъ всегда мати передъ очима опредѣлену цѣль. Если тое залишитъ, если учитель церковный поведуетъ тѣлько случайными обстоятельствами и безъ певного плану децо зъ книжокъ назбирае, то съ певностью буде безъ плану и цѣли всяке говорить, но тымъ ани сильныхъ въ вѣрѣ не покрѣпитъ и утвердитъ, ани упавшихъ до Бога не наверне и не осягне цѣли своего званія.“ (Kerſſbaumert 20.) Треба старатися пѣзнати добри и зли стороны свонхъ слушателей, ихъ способъ мышленья, ихъ звичаи, засады, забобоны и пр., тогда можна буде

свою умѣтнѣсть въ практицѣ ужити. Зо взгляду на свою громаду треба особливо старатися пѣзнати: котри суть цѣлковити невѣжи въ рѣчахъ религійныхъ, а котри мають вже певный степенъ религійного образованья, котри жиють честно и праведно, а котри дають соблазнъ черезъ свое грѣшне житье; чи родичи и господарѣ стараются о душевне добро своихъ дѣтей и служащихъ, чи нѣ; чи где не ѳтбуваются непозволенн або пѣдозрѣли забавы, товариства, якъ: вечерницѣ и т. п.; чи суть въ громадѣ жебраки або инни люде сего рода и чимъ занимаються, чи мають ѳтъ кого яку помѣчь; — въ загалѣ душпастырѣ доужень старатися по своимъ силамъ выслѣдити, чи и кто потребуе поученія, порады и потѣшенія, скрѣпленья въ добромъ або наставленья. Если душпастырѣ такъ пѣзнае свою громаду, то станесе не тѣлько ѳтличнымъ учителемъ, но такожъ истиннымъ добрымъ пастыремъ въ вузѣмъ значенью, въ противнѣмъ же случаю буде держати идеальни науки, котри люде будутъ мило слухати, но звычайно безъ всякои користи.

Но якъ можна пѣзнати людей и свѣтъ? Черезъ читанье книгъ занимающихся выслѣженьемъ свойствъ духа чоловѣческаго, житьеписей досвѣдченыхъ душпастырей, дальше черезъ розумне пожитье съ людьми, бо при тѣмъ можна робити свои спостереженья и пѣзнати характеры, звычай и въ загалѣ способъ мышленья и житья. Въ розговорахъ съ людьми треба бути приступнымъ, заховати повѣрени тайны, но не дати до себе приступа обмовцамъ и клеветникамъ. Добре и порадно есть зроблени спостереженья собѣ записати такъ для власной памяти, якъ и для користи другихъ.

Передъ всѣмъ однакожь треба тому, кто хоче пѣзнати другихъ, пѣзнати самого себе, щобы не статися одностороннымъ въ своемъ судѣ о другихъ людахъ.

γ) Пастырскєе благородуміє. Кто мае потребни умѣтности и знанье свѣта, потребуе, щобы бувъ добрымъ учителемъ и въ загалѣ душпастыремъ, мати пастырскєе благородуміє, котре состоитъ въ тѣмъ, що учитель церковный увзглядняючи и употребляючи всѣ обстоятельства и позволенн средства знае всегда цѣль своего званія осягнути. До осягненья пастырского благородумія потребне есть душпастырю просвѣщеніє и помѣчь зъ выше ѳтъ Дателя всѣхъ благъ, бо Духъ свѣтый, котрый цѣлу Церковь провадитъ, щобы родъ чоловѣческой стався участникомъ ѳткупленья, провадитъ такожъ поодиновихъ слугъ Церкви, щобы черезъ нихъ и поодинокн люде сталися участниками благодатей ѳткупленья. Духъ св. просвѣщає одже и крѣпить каждого душпастыря, а посредствомъ св. своихъ дарѣвъ учитъ и напроваджає душпастыря, якъ ѳнъ черезъ

свои науки и прочи дѣла цѣль своего званія мае и може осягнути. Существо пастырского благородумія состоитъ про тое въ просвѣщенію и помочи св. Духа къ осягненью цѣли душпастыря, с. е. прославленія Бога и спасенія душъ.

Правдивого паст. благородумія не можна теоретично научиться, но треба о тое Бога молити, а въ житью старатися изъ власного и чужого досвѣдченья тоежь собѣ приспособляти. Для его осягненья треба: при кождѣмъ предпринятію мати добре намѣреніє выплывающее изъ найвысшой цѣли душпастырства, употреблять всегда и всюди лише норовственно позволенн средства, николи и пѣдъ нѣякимъ условіемъ не удаватися до непозволеныхъ средствъ (ложь, пѣдступъ и пр.) и увзглядняти всѣ обстоятельства часу, мѣстця, лицъ и т. п. Головна засада паст. благородумія есть: „Старайся всегда тѣлько тое осягнути, що можливе межн возможнымъ, що найпотребнѣйше, найполезнѣйше и найспасительнѣйше, если не можешъ всего на разъ осягнути, то хоть приготовляй къ тому дорогу; — будь задоволенъ добрымъ, доки не можешъ наилучшого осягнути, но стреми всегда до лучшего; — ожидай и употребляй всегда пріязни способности и обстоятельства (часу, мѣстця и пр.), старайся ихъ по возможности спровадити, вышукати и для цѣлей душпастырства употребити“. (Сѣщѣ, 24.)

Паст. благородуміє совершенно розличне есть ѳтъ перебѣглости, котра не перебирає въ средствахъ до цѣли; не есть такожъ боязнію людей и трудѣвъ; въ загалѣ паст. благородуміє есть дѣятельность св. Духа, Духа мудрости, розума, совѣта, силы, пѣзнанья, побожности и страха божого.

б) Норовственнн, до котрыхъ особливо належать:

а) Любовь до громады есть перше условіє для душпастыря, учителя, с. е. любовь, котра не своей користи, но блага повѣренныхъ душъ шукає, и для осягненья той цѣли нѣякихъ трудѣвъ ани жертвъ не лѣкаєся.

β) Праведне, примѣрне житье, бо вѣчно правдиве остане выреченіє: „Verba movent, exempla trahunt“. Церковь бѣльше остала розширена примѣрами Свѣтыхъ, якъ словами ѳтличныхъ проповѣдникѣвъ. Праведне житье христ. учителя есть найсильнѣйшимъ доказомъ истинны церковной науки, оно надає бѣльшу вагу проповѣдникови и его проповѣди, и тяне за собою. Въ противнѣмъ случаю опровергає душпастырѣ власными своими дѣлами тое, що устами научає (н. пр. о постахъ, встремезливости), и слушателѣ мимовольно видятъ споводованными сказати своему учителю: „Врачу, исцѣлися самъ“. Для того сказавъ Христосъ: „Вы есте свѣтъ міру, соль земли“, а Апостолъ такъ ѳтзывается до своего ученика: „Никтоже о юности твоей да нерадитъ, но

образъ буди вѣрнымъ словомъ, житіемъ, любовію, духомъ, вѣрою, чистотою“ (I. Тимот. 4, 12.)

γ) Неутомимість и постоянність. Церковный учитель не повиненъ тратить духа, коли увидить, що декотре зерно нимъ посѣяне упало межн терне або на скалу и не принесло ніякихъ овочей. Треба неперестанно трудитися, може колісь терниста и камѣнна нива змѣнится, може лучи сонця благодати божои огрѣють зледоватѣли сердца и выдадутъ богати плоды. А хотѣй бы тое не сталося, учитель церковный сповнивь свою задачу и може съ Апостоломъ сказати: „Теченіе скончахъ, вѣру соблюдохъ“.

II. Отдѣлъ.

Способъ удѣленья религійнаго поученія.

§. 31.

Переглядъ и подѣлъ.

Пбзнавши довжність душпаствыря бути учителемъ для всѣхъ людей, належитъ дальше застановитися надъ способомъ, якъ онъ тую довжність для осягненія душпаствырской цѣли мае выповняти. Душпаствырь довженъ поучати различныхъ людей, такъ що до степени просвѣщенія религійнаго, якъ и зо взгляду на ихъ внутренне усposобленье и способъ мышленья, для того не осягнувъ бы своен цѣли, если бы всѣмъ еднаковымъ способомъ выкладавъ науку религіи. Тутъ треба заховати розумну педагогію и всюди отвѣтнн поученія употребляти. Душпаствырь може поучати або публично многихъ разомъ або зъ осбна поодинокихъ. Тутъ увзглядняемъ только душпаствыря, коли многихъ разомъ поучае. Межи его слушателями могутъ бути або таки, котри еще немають ніякихъ религіинныхъ понятій, або люде, котрымъ религійна наука не есть чужа, котри вже стоятъ на певномъ степени религійнаго образованья.

Правила и способъ, якъ маеся удѣляти наука религійна дѣтямъ и въ загалѣ людямъ, котри еще не мають ніякихъ религіинныхъ вѣдомостей, выкладае Катехетика; правила же и засады, ведля котрыхъ маеся выкладати наука религіи людямъ, котри вже мають хоть головни понятія религіини, преподае Омилетика. Для того дѣлится Дидактика на двѣ части:

Омилетику и
Катехетику.

Перша часть Дидактики.

Омилетика.

§. 32.

Понятіе, потреба и подѣлъ.

Омилетика есть тая часть паст. дидактики, котра занимается умѣтнымъ и систематичнымъ выкладомъ правилъ и засадъ, ведля котрыхъ общеявни церковни науки для взрослыхъ людей належитъ составлять и голосити. Задача омилетики есть одже показати, якъ церковни науки такъ въ загалѣ якъ и въ особености зо взгляду на содержанье и устроенье мають бути составлени и усposоблени, чтобы цѣль свою осягнули.

Потреба омилетики показуеся вже зъ ен опредѣленья. Бо успѣхъ церковной науки зависить по великой части отъ ен составленья и выголошенья, що власно омилетика учитъ. Омилетика есть руководство для душпаствыря, якъ онъ учительскій урядъ мае успѣшно справовати, подае му средства и образы для всенародныхъ поученій, улегшае му его трудъ, хоронитъ го отъ проповѣдническихъ ошибокъ и учитъ го власни и чужи утвори справедливо судити. „Poetae nascuntur, oratores fiunt“, каже обще принятый аксіоматъ. Проповѣдникъ довженъ знати не только, що мае сказати, но такожь якъ тое сказати; церковный учитель довженъ не только перенятися предметомъ своен науки, но такожь бути по своимъ силамъ правдивымъ бесѣдникомъ. Въ нашихъ часахъ можна вправдѣ дуже часто чути о славныхъ бесѣдникахъ, о превосходныхъ бесѣдахъ (и пр. въ различныхъ большихъ и меньшихъ конституційныхъ репрезентаціяхъ), но если ихъ знатокъ возьме подъ судъ, не найде на нихъ ани головы, ани ногъ. Свою славу завдячаютъ они улюбленнымъ фразесамъ дня, котрыми богато и щедро коло себе кидаютъ. Цѣлкомъ иначе судитъ свѣтъ бесѣды церковного учителя, отъ него вымагають, чтобы въ его бесѣдѣ було все совершенно оброблене и чтобы его бесѣдѣ ани зо взгляду на содержанье, ани зо взгляду на форму не можна було ничего закинути. Великои ваги есть про тое омилетика, и душпаствырь повиненъ въ власномъ своемъ интересѣ точно перенятися ен правилами и засадами.

Ведля своен задачи дѣлится омилетика на загалъну и частну омилетику.

Литература: Brand, Handbuch der geistl. Beredsamkeit. Frankfurt 1836. — Zarbl, Handbuch der kath. Homiletik. Landsbut 1838. — Caberenz, kath. Homiletik. Regensburg 1844. — Wellenfroid, Handbuch der heil. Beredsamkeit. Regensburg 1848. —

Brunner, Einleitung zur Homiletik der Neuzeit. Regensburg 1849. — Semel, Handbuch der geistl. Beredsamkeit. Regensburg 1860. — Fluck, kathol. Homiletik. Regensburg 1850. — Luz, Handbuch der kath. Kanzelberedsamkeit. Tübingen 1851. — Hirscher, Beiträge zur Homiletik und Katechetik. Tübingen 1852. — Schleisinger, Grundzüge der Beredsamkeit. Freiburg im Br. 1869. — Das kirchliche Predigtamt. Freiburg 1861. — Die Bildung des jungen Predigers. Freiburg 1864. — Muster und Quellen des Predigers. Freiburg 1868. — Dupanloup (Bischof von Orleans), Unterhaltungen über die populäre Predigtweise. 1868.

§. 33.

Понятіе проповѣди, подѣлъ, потреба и пожитокѣ.

Проповѣдь, або церковна наука въ загалѣ, есть представленіе Христіанскихъ правдъ вѣры и норовственности въ связаномъ оповѣданью голошене черезъ священника дорослымъ въ томъ намѣренію, чтобы ихъ въ правдахъ вѣры и норовственности поучити и утвердити, и такъ цѣль церковного учительства, с. е. прославленіе Бога и спасеніе вѣрныхъ осягнути. Проповѣдь различается отъ мірской бесѣды своимъ содержаньемъ, взятымъ изъ бож. откровенья, своею цѣлю, котра состоитъ въ поученію и утвержданью слушателей въ вѣрѣ и норовственности и средствами, яки до осягненія своей цѣли употребляетъ.

Церковни науки дѣлятся ведля виѣшней формы на проповѣди и омилиі.

Проповѣдь въ тѣснѣйшомъ значенію есть общевне представленіе правдъ вѣры и норовственности въ связаномъ оповѣданью для дорослыхъ людей въ томъ намѣренію, чтобы ихъ въ правдахъ вѣры и норовственности поучити и утвердити, до ихъ захованія заохотити и такъ ихъ до осягненія вѣчнаго спасенія способными здѣлати.

Проповѣдь есть представленіе правдъ вѣры и норовственности въ связаномъ оповѣданью, составленомъ ведля засадъ реторики, для дорослыхъ людей, чтобы ю различити отъ катехизаціи, котра въ вопросахъ предподае науку религійну дѣтямъ и религійнымъ невѣжамъ. Называется общевне представленіе, чмъ различается отъ приватного поученія поодинокихъ людей.

Омилија же есть общевне поученіе церковне для дорослыхъ людей, въ котромъ священникъ перечитану часть евангелія або Апостола поясняетъ и выплываючи зъ того правды вѣры и норовственности до религійныхъ потребъ своихъ слушателей прикладаетъ. Омилија различается одже отъ проповѣди тымъ, що въ ней можна говорити о бѣльше предметахъ религійныхъ и що еи виѣшне устроеніе отступае въ многихъ

точкахъ отъ строгихъ правилъ реторики. — Въ прочѣмъ о семь предметѣ буде еще низше бесѣда.

Що проповѣди суть коньче потрібни показуется:

а) Зъ потреби помноженія религійныхъ вѣдомостей. Тое не дасть осягнутися черезъ катехизаціи; бо хотяи ти для дѣтей суть потрібни и пожиточни, то не выстарчаютъ для дорослыхъ вже для самого того, що катихетъ въ своихъ наукахъ увзглядняе понятіе дѣтей и залишае многи предметы, о котрыхъ дѣти не мають понятія, або съ котрими ихъ точно ознакомляти було бы небезпечно, и пр. о нечистотѣ, супружествѣ. Кромѣ того переконанье дѣтей не есть достаточне для дорослыхъ людей, понеже ихъ развитый разумъ хоче пѣзнати не только саму правду, но и еи причины, о чѣмъ въ катехизаціи для дѣтей не можна говорити.

б) Зъ потреби заохоты до доброго. Чоловѣкови не лише треба припоминати его довжности, но такожъ заохотити го до совѣстнаго выповненія тыхже; понеже всегда насуваются му перепоны, повстають покушенія, котри его волю отводять отъ исповненія довжностей. Сами вѣдомости зъ катехизма придбани не перейшли бы въ житье, если бы до нихъ не причинилися проповѣди.

в) Зъ приказу J. Христа и Апостолѣвъ. Христосъ самъ проповѣдаетъ и приказуе „проповѣдати евангеліе всей твари“. Тожъ само роблять и Апостолы. (II. Тимот. 2 Дѣян. 2).

д) Зъ практики церковной. Отъ першихъ вѣковъ христіанства бувъ обычай, що въ часѣ богослуженья Епископъ або Пресвитеръ мавъ бесѣду до собраного народа, чтобы его о христ. вѣрѣ и норовственности поучити. Той обычай освященъ повагою Церкви задержався до нынѣ, и Церковь wymagaе, чтобы священники его совѣстно выповняли.

Якъ пожиточни суть проповѣди, доказуе исторія всѣхъ вѣковъ и щоденне досвѣдченіе. Проповѣди розширили вѣру Христову по всей земли, выкоренили ереси и справили порочни норовы. Такъ само видимо и въ нашихъ часахъ богати плоды проповѣдей въ тыхъ мѣстностяхъ, где ними священники совѣстно занимаются. Противно видимо, якъ въ приходахъ, где проповѣданье слова божого есть занедбане, народъ дичіе и наибѣльшихъ беззаконій допускаетъ.

Правда, що проповѣди не всюди тую саму користь приносятъ, но причина того лежитъ або въ самой науцѣ або въ проповѣднику або и въ слушателяхъ. Сама наука, котра въ проповѣдяхъ выкладается, есть тяжка до понятія, бо тычится Бога, вѣчности, Таинствъ вѣры и загаломъ рѣчей надзмысловыхъ; для того не могутъ еи всѣ отъ разу поняти и ажъ по довшихъ выкладахъ буде для нихъ зрозумѣла. — Причина малого успѣха проповѣдей лежитъ часто въ самомъ проповѣднику, если тойже не знае застосоватися

до потребъ своихъ слушателей но имъ говорить о рѣчахъ непридатныхъ або способомъ незрозумѣлымъ, або если черезъ нечестное житѣе стративъ поважанье у людей. Часто лежить тая причина въ самыхъ слушателяхъ, и пр. въ гордости гдєкотрыхъ, котри думаютъ, що имъ не треба слухати слова божого, або упередженью, що не есть довжностію кожного слухати проповѣди. Инни не хотять слухати проповѣди зъ суеты, хотячися тымъ отрѣжнити отъ простого народа, бо думаютъ, що проповѣдь есть тѣлько для простолюдина. — Но хотяй бы проповѣдникъ не мѣгъ досмотрѣтися плода своихъ наукъ, то не повиненъ отстрашатися, но тымъ щирше працювати, а Богъ, отъ которого всяке даваніе благо походитъ, дасть и его дѣлу свое благословеніе.

§. 34.

Загальни свойства религійныхъ поученій. *)

Загальни свойства религійныхъ поученій суть: а) Созидательность, б) простонародность, в) поединчость, г) взглядъ на внѣшни обстоятельства и выпадки, д) взглядъ на духа часу, е) практичность, ж) занимательность.

а) Перше свойство, котре wymagaється отъ каждой науки религійной есть созидательность, с. е. побужденіе и покрѣпленіе въ слушателяхъ религійно-норовственного настроенія. Въ такомъ змыслѣ употребляе св. письмо слово „созидати“ (*οἰχοδομεῖν*), I, Кор. 14, 3, 4, и ведля того есть така наука церковна созидательна, котра слушателя не тѣлько о правдахъ вѣры и норовственности пересвѣдчити, но ти такожь въ его серци зацепати и его до захованія тыхъ правдъ взрушити и наклонити знае. Щобы тую цѣль осягнути, довженъ одже проповѣдникъ слова божого старатися влѣяти на всѣ духовни силы чолвѣка, именно на его розумъ и волю. Дотычно розума треба слушателямъ передъ всемъ дати точне понятіе о правдахъ вѣры и норовственности, бо даремни буди бы всѣ напомниманья до выповненія религійныхъ обовязковъ, если бы слушатель немали ясного и точного понятія о томъ, що мають дѣлати. При томъ треба уважати на ответственность слушателей, понеже тое, що для одного есть пожиточне, може для другого бути излишне або соблазнительне, и пр. доказовати простому народу, що пантеизмъ або раціонализмъ есть неосновный. Коли слушатель точно порозумѣють предметъ науки, належитъ влѣяти на ихъ волю, щобы они пѣзнану правду въ житью заховали. Саме зимне розумованье не загрѣе серце чолвѣка, для того треба живымъ сло-

*) Reichenberger, Pastoral-Anweisung. Wien 1805. I. Bd. 1. Thl., 209 ss.

вомъ и жаромъ представленья взрушити серци слушателей, щобы въ нихъ вытискути свои слова и такъ свои науки созидательными здѣлати, и пр. щобы наука о любви вороговъ була для слушателей созидательна, не досыть есть тую довжностъ изъ св. Письма и Преданія доказати, но треба доказати, въ чѣмъ состоитъ любовь вороговъ, показати ея красоту и навести примѣры зъ житія Спасителя, Святыхъ и пр.

Щобы наука церковна була созидательна, жєлає само ея намѣреніе и назначенье; для того наминае св. Апостолъ Павелъ: „Кійждо да соблюдетъ, како назидаетъ“ (I. Кор. 3, 10) и тое wymagaють особливо наши часы, въ котрыхъ мудрѣсть житейска, невѣрство и зопсутье щоразъ бѣльше ширится, а житѣе правдиво христіаньске що разъ бѣльшею рѣдкостію стаеся.

б) Простонародность (популярность) есть друге необходимое свойство религійной науки. Простонародность состоитъ въ томъ, що проповѣдникъ увзглядняе вѣдомости, способъ мышленья и кругъ дѣятельности своихъ слушателей, и такъ до нихъ говорить, що его науки для всѣхъ суть приступни и понятни.

Проповѣди довжни бути простонародни, бо 1. ихъ цѣль есть религійне образование народа, котру не осягне проповѣдникъ, если го слушатель не будутъ розумѣти; 2. простонародной науки wymagaє отъ душпаствыря примѣръ Спасителя и Апостоловъ, котрыхъ науки отлнчаются простонародностію и не содержатъ ничего такого, чого бы слушатель не могли поняти, о скѣлько предметы религійной науки людскій розумъ може поняти. Для того каже Спаситель выразно: „Еще много имамъ глаголати вамъ, но не можете носити нынѣ“ (Joan. 16, 12), а Апостолъ такъ пише: „И азъ братіе не могохъ вамъ глаголати яко духовнымъ, но яко плотянымъ, яко младенцемъ о Христѣ. Млекомо вы напоихъ, а не брашномъ: ибо не оу можете, но ниже еще можете нынѣ“ (I. Кор. 3, 1—2.); 3. популярна бесѣда лучше ся памятае и сильнѣйше взрушае; противно же искусна, высокопарна бесѣда тяжка есть до запаятанья и не має того сильного влѣянія на серце.

Щобы бути простонароднымъ въ своихъ наукахъ, повиненъ омилеть:

а) Выбирати таки предметы науки, котри слушателямъ суть знакоми або котри она хоть поняти могутъ. Понеже межи предметами науки церковной есть много такихъ, котри суть тяжко зрозумѣли, для того треба найперше инни, котри каждый легше пѣиме и котри суть основою другихъ тяжшихъ до зрозумѣнія, пояснати.

б) При перепровадженью выбраного предмета треба всегда увзглядняти вѣдомости и кругъ мышленья слушателей

и выстерѣгатися занадто загально говорити. Загальні понятія треба розложити на частні і тім примѣрами і зрѣвнаньями пояснити. Образы і зрѣвнанья повинні бути взяті зъ життя слушателей і имѣ знакомі, бо въ противнѣмъ разѣ утруднили бы еще болѣе науку.

β) Бесѣды мае омилеть уживати такомъ, якои уживае простолудинѣ въ поважнѣмъ разговорѣ. Якъ про тое зъ одной стороны всѣ неприличні выразы, такъ зъ другой всѣ застарѣли, умѣтні, поетичні слова не мають мѣстця въ проповѣдяхъ.

γ) Поединчѣсть, безъ котрой проповѣдь не може бути популярна состоитъ въ тѣмъ, що цѣла наука представляе лончну цѣлѣсть, котру легко можна перезрѣти, поодинокі мысли поняті, ихъ звязъ пѣзнати, і въ памяти задержати. Щобы тое осягнути, не повиненъ омилеть выбирати за надто загальні предметы, котрі зъ многихъ инныхъ складаются, но болѣе частні. При обробленью і представленью повиненъ уважати, щобы межи поодинокими уступами була лончна звязъ, такъ що одно зъ другого выплывае і само собою розумѣся.

δ) Взглядъ на виѣшни приключенія і обстоятельства. Понеже предметы, о котрыхъ омилеть мае нарѣдъ учити, звычайно слушателямъ суть недозримі, надзмыслові, для того треба старатися ихъ понятіе улегшити тымъ, що ѣтъ рѣчей видимыхъ до невидимыхъ переходится. Къ тому кромѣ инного могутъ послужити гдеяки виѣшни событія і обстоятельства. Такъ н. пр. чотыри поры року: весна, лѣто, осѣнь і зима дають омилету способнѣсть, свою науку на ихъ пѣдставѣ основати. Весна може послужити яко образъ воскресенія; лѣто, коли люде до живнѣ приготавливаются, яко заохота до працѣ і трудѣвъ душевныхъ; осѣнь може представити блаженства тыхъ, котрі по земскихъ трудахъ тѣшатся богатыми плодами своихъ дѣлъ; зима подае способнѣсть до науки о смерти і минаемости всѣхъ рѣчей. До той самой цѣли можна ужити такожъ приключенія або въ власнѣмъ приходѣ або въ сусѣдствѣ, н. пр. по пожарѣ можна съ великимъ успѣхомъ говорити о милосердію; при похоронѣ неспѣдѣвано і нагло умершого о нерозсудку тыхъ, котрі ѣткладають покаяннѣ, і о готовности на смерть. Подѣбні событія може душпастьрѣ дуже добре і успѣшно ужити, бо они сами росполагають і приготавливають слушателей до того, о чѣмъ омилеть хоче говорити. — Примѣръ такого поступованья маемо на Исусѣ і Апостолахъ. Спаситель употреблявъ случайні приключенія яко пѣдставу въ своихъ наукахъ. н. пр. уздоровивши слѣпородженного назвався свѣтломъ міра і наказовавъ фарисеѣвъ, що они не хотѣли ѣтъ свои слѣпоты исцѣлитися. Св. Павелъ найшовши въ Атенахъ олтарь посвя-

щенный незнаемому Богу, ставъ говорити о тѣмъ язычникамъ незнаемѣмъ Бозѣ і многихъ Церкви христ. позыскавъ.

ε) Взглядъ на духа часу. Пѣдъ духомъ часу розумѣся очевидне въ якѣмсь часѣ появляючеся стремленье до певныхъ засадъ, намѣреній і желаній. Таки стремленья занимають звычайно дуже людей і стаються причиною добрыхъ або злыхъ послѣдствій. Для того омилеть не може ихъ поединчо мовчкомъ перейти, но доженъ ихъ увзгляднати і если въ нихъ найде що доброго, тое пѣдпирати а злomu противѣдѣлати. Для того треба передъ всемъ пѣзнати духа часу. Коже столѣтіе і майже коже десятилѣтіе мае въ тѣмъ взглядѣ щось ѣтмѣнного. Зъ различныхъ причинъ повстають засады а часто упередженья, котрі наносятъ великій вредъ вѣрѣ і норовственности (н. пр. склоннѣсть до сомнѣванья о правдахъ вѣры, до зневажанья священства, до пиянства, блудѣяннѣ). Тѣмъ стремленья треба старатися пѣзнати і ихъ на праву дорогу спровадити. Таке поступованье видимо въ книгахъ старого і нового Завѣта. Въ старѣмъ Завѣтѣ находимо много напоменній і пересторогъ передъ идолослуженіемъ, бо того вымагавъ духъ часу, котрый повставъ черезъ знешенье съ сусѣдными языческими народами. Въ новѣмъ Завѣтѣ такихъ пересторогъ нема, но суть инні ѣтвѣтні потребамъ сожителей і вымогамъ духа часу. Пѣзнавши духа часу въ загалѣ треба дальше уважати, якъ ѣтъ ся роспростороняе і о скѣлько найшовъ пріють въ громадѣ дотычного душпастьря. Досвѣдченье показуе, що духъ часу переходить зъ великихъ мѣстъ до меньшихъ а зъ ѣтти до сель. Не ширится еднако, но подѣбно епидеміи въ близнихъ мѣстцевостяхъ болѣе, а въ ѣдаленыхъ меньше. Для того омилеть повиненъ уважати, чи его прихожане суть вже обзнакомлені съ рѣвночасными стремленьями, чи нѣ. Если пѣзнае, що нѣ, то не треба имъ говорити о тыхъ рѣчахъ, бо то бы имъ не помогло; противно возбудило бы въ нихъ цѣкавѣсть докладнѣйше съ ними познакомитися, і такъ омилеть провадивъ бы ихъ въ блудъ. — Коли омилеть пѣзнае, що есть небезпеченство, що і его прихожане могутъ перенятися якимись шкодливими засадами, то не повиненъ вправдѣ говорити докладно о нихъ, но старатися утвердити ихъ въ тихъ правдахъ вѣры і норовственности, котрі такимъ ложнымъ засадамъ спротивляются. — Ажъ тогда, если бы видѣвъ, що яки ложні засады ширени духомъ часу вже і межи его прихожанами суть знаеми, повиненъ противъ нихъ въ своихъ наукахъ ѣтверто выступити. Наконецъ треба въ тѣмъ взглядѣ уважати такожъ на мѣсцеві і рѣвночасні обстоятельства слушателей і тімъ въ наукахъ увзгляднати. Характеръ і успособленье народѣвъ і поодинокихъ громадъ образуе і розвиваеся соотвѣтно

положенію ихъ окрестности або инымъ обстоятельствамъ и есть въ различныхъ околицяхъ различный. Инного усопособленья суть народы юга, якъ народы сѣвера; гѣрники въ многѣмъ рѣзнятъ ѣтъ подоланъ. Виѣшни обстоятельства впроваджають часто мешканцевъ въ певни блуды, и. пр. въ мѣстцевостяхъ положеныхъ на граници видимо склоннѣсть до пачкарства; где довго войско стояло, видимо части выпадки блудодѣяннїя; въ околицяхъ навидженыхъ многими несчастливими выпадками видимо склоннѣсть до ѣтчаянїя. Для того довженъ душпастырь той личный характеръ своихъ прихожанъ увзгляднати и ему соотвѣтно науки свои устроить. Такъ робивъ Спаситель, котрый иначе говоривъ до Никодима, иначе до жены Самарянинны, а зновъ иначе до Фарисеѣвъ.

Понеже дальше и межн жителями той самой мѣстцевости суть различїя що до степени посвѣщенїя и способу занятїя, для того и тое обстоятельство повиненъ проповѣдникъ увзгляднати и бѣльшу увагу звертати на число перемагающе, однакожь и другихъ зъ ока не спускати. Для того треба такъ свои науки урядити, щобы и одни и други зъ нихъ могли користати. Суть правды, котри суть основою всякого наставленїя, зъ котрыхъ прочн такъ природно проиисходятъ, що каждый ихъ легко самъ поняти може. Таки истинны повиненъ проповѣдникъ особливо оберати на предметъ своихъ наукъ для слушателей различного усопособленья.

С) Поученїе церковне повинно бути практичне, чимъ стаеся тогди, если слушатель порозумѣють якъ и коли въ различныхъ обстоятельствахъ житїя представленїй правдѣ соотвѣтно дѣлати мають. Щобы свои науки практичными здѣлати, не ограничаеся омилеть простымъ представленьемъ довшностей норовственности и правдъ вѣры, но входячи въ щоденне житїе показуе, якъ треба поступати, щобы тїи довшности выповнити. Того свойства домагаеся ѣтъ проповѣдей :

а) Намѣренїе всякого поученїя церковного, котре въ тѣмъ состоить, щобы народъ до праведного житїя наклонити и спасти. Тое тѣлько тогди дасться осягнути, если при науцѣ маеся взглядъ на житїе чоловѣка, въ противнѣмъ бо разѣ слушатель або не порозумѣють своихъ довшностей, або будутъ для нихъ рѣвнодушными.

б) Примѣръ Христа и Апостоловъ, котри свои науки опирали всегда на событїяхъ взятыхъ зъ житїя людского, и. пр. науку о провидѣнїю осноvue Спаситель на примѣрѣ взятѣмъ ѣтъ птицъ небесныхъ и цвѣтѣвъ польныхъ. Щобы проповѣдь була практична, треба обирати предметы зъ житїя а не таки, котри суть тѣлько любопытни або чисто теоретични.

г) Занятельнѣсть. Занятельни суть таки науки, котри суть въ состоянїю возбудити увагу слушателей и тую удержати. Увагу же слушателя возбудити и удержати може то, що остае въ якѣмъ союзѣ съ его душею, понеже его потребности ѣткрывае и ихъ заспокоити намѣрае. Понеже люде суть различного усоспособленья, для того не каждого то само занимае. Що одного нудить, для другого есть рѣвнодушне, може инного занимати и до слезъ взрушити. — Науки церковни повинни бути занятельни, бо они представляютъ часто бѣльше разѣ тую саму правду. Если бы еи представляли еще всегда тымъ самымъ способомъ, то легко могли бы слушателей знудити и ихъ ѣтразою къ всякимъ проповѣдямъ наповнити.

Проповѣди могутъ бути занятельни або черезъ самъ предметъ або черезъ его представленье.

Що до предмета треба особливо таки рѣчи выбирати, о котрыхъ слушатель вже давно ничего не чули; если же прїйде о якѣмъ правдѣ частѣйше говорити, то треба еи представити и обробити зо стороны слушателямъ еще незнаемон. Проповѣдникъ не може вымышляти нови правды, но ѣтъ може тїи сами правды занятельнѣйшими зробити черезъ новий способъ представленья, черезъ примѣры, образы зрѣванья и т. п., если они тѣлько суть слушателямъ знаеми и предмету науки ѣтвѣтни. До занятельности премного причиняеся, если проповѣдникъ не говорить загально, но ѣтносится до потребъ щоденного житїя и до усоспособленья сердца и духа чоловѣческого. Въ тѣмъ взглядѣ оставивъ намъ св. Иоанъ Златоустъ прекрасный взоръ въ своихъ омилїяхъ, въ котрыхъ показуеся кромѣ инныхъ ѣтличныхъ свойстве его глубоке и основне знанье сердцець людскихъ, котре горобить способнымъ бѣльше разѣ о тѣмъ самѣмъ предметѣ якъ бы о цѣлкомъ иннѣмъ съ рѣвною красотою, основностїю и занятельностїю говорити.

Въ кѣнци до занятельности въ высокѣмъ степени причиняеся красный складъ, и истинно реторичне представленье предмета; однакожь при тѣмъ треба заховати певни граници, щобы не попасти въ блудъ тыхъ проповѣдникѣвъ, котри цѣлу вагу кладуть на красни слова и зручни выраженья, а при тѣмъ забувають на самъ предметъ науки и зъ науки религїйнон роблять забавку безъ цѣли и содержания.

Наведени свойстваа довшна одже мати наука религїйна, щобы свою цѣль могла осягнути, и если проповѣдникъ на тое не уважае, если тѣлько о тое стараеся, щобы або зъ власной головы або зъ чужого сочиненїя выучився яку красну бесѣду, если призвичантся говорити лише о загальныхъ понятїяхъ, и. пр. о вѣрѣ, любви и т. д.; то може красно и мило проповѣдати, но его труды не принесуть нїякон користи для

слушателей, а бнъ самъ ани приблизительно не може при-
своити собѣ имени христіанского проповѣдника.

§. 35.

Коротка исторія церковного проповѣдничества.

Церковне учительство становить переважну часть званія душпаствыря, для того годится поглянути, якъ оно развивалось и яки судьбы и перемѣны ажъ по наши часы дознало. Не намѣряемъ тутъ выкладати вычерпаючу исторію и літературу проповѣдничества, ѳтсылаючи до фаховыхъ въ тѣмъ взглядѣ дѣлъ,*) тутъ хочемо тѣлько показати историчный развѣй церковного краснорѣчія съ особливимъ увзглядненіемъ духа и стремленія, якимъ оно було одушевлено и ведене. Церковне краснорѣчіе стояло въ тѣснѣй звязи съ обстоятельствомъ, въ якихъ Церковь находилася, и зъ того взгляду можемо исторію церковного краснорѣчія подѣлити на три періоды:

I. Періодъ: Отъ Христа до св. Григорія В. — 604.

II. Періодъ: Отъ св. Григорія В. до Собора Тридентійского.

III. Періодъ: Отъ Собора Тридент. по наши часы.

§. 36.

I. Періодъ.

Въ першѣмъ періодѣ развивается церковне краснорѣчіе на подставѣ греко-римского образованія, для того можна той періодъ назвати греко-римскимъ. Въ тѣмъ періодѣ суть въ поодинокихъ столѣтіяхъ такожъ велики различія въ способѣ проповѣданія слова божого, котри отвѣчаютъ обстоятельствамъ, въ якихъ находилася Церковь Христова. Для того подѣлимо першій періодъ для точнѣйшого пѣзнанія духа церковного краснорѣчія на меньши эпохи, зъ котрыхъ

а) эпоха обнимае часы ѳтъ Христа до св. Атаназія В. — 371. Въ тѣмъ часѣ ограничались проповѣдники слова божого на поединчѣмъ голошенію и поясненію евангелія послѣдуючи Христу и Апостоламъ, котри не мудростию човѣческую, но силою евангелской правды розширяли царство боже на земли. Христосъ приходитъ на свѣтъ не въ славу, но въ пониженію и учитъ не яко филозофъ, но цѣлкомъ поединчо, а однакожъ впроваждае въ задумленіе и перевысшае всѣ филозофски системы. Апостолы хотяи не лишени

*) Weissenbach, De eloquentia Patrum, — Kehrein, Geschichte der kath. Beredsamkeit, Regensburg 1843, — Dr. Brischat, die kath. Kanzelredner Deutschlands, Schaffhausen — и высше наведены дѣла.

потрѣбныхъ для учителя природныхъ свойствъ, суть по бѣльшой части люде безъ всякого высшего образованія; а однакожъ за помочію св. Духа ихъ наука ѳтноситъ побѣду надъ найсильнѣйшими филозофами. Славный Сократесъ представлявъ собѣ яко найвысшій идеаль людского краснорѣчія таку бесѣду, котра бы до доброго навернула, ѳтъ злого уклонила и беззаконника взрушила, щобы бнъ самъ добровѣльно пѣйшовъ себе оскаржити (Plato in Phaedro); — а той идеаль видимо въ повнѣмъ совершенствѣ оживотвореній въ поединчихъ бесѣдахъ апостольскихъ (Дѣян. 2, 37—41, 19, 18—19.). То само бачимо и на непосредныхъ наслѣдникахъ Апостоловъ, котри що до стану и просвѣщенія мало ѳтъ нихъ различаются; хотяи вже въ тѣй эпоѣ приходять имена славныхъ мужей, котри ѳтличались такожъ мѣрскими умѣтностями. Такъ св. Климентъ Р., вс. Юстинъ М. и инни.

Зъ часѣмъ Отцевъ Апостольскихъ мало маемо бесѣды, бо тогдашни проповѣдники, Епископы, ограничались на короткѣмъ поясненію св. Письма, а ихъ немноги письма мали видъ посланія. Зъ того показуеся велика ревнѣсть тогдашнихъ христіанъ, котри переповнени радостію, що остали просвѣчени свѣтломъ евангелской правды, були одушевлены и переняти наукою Христовою, и для того досаточно було имъ тую тѣлько коротко-пригадати. Впрочѣмъ евангелія и посланія апостольски були тогди еще вѣсьмъ зрозумѣли, для того досыть було ихъ перечитати и памяти слушателей поручити. Но вже въ 2. ст. показалася потреба опровергати хитри мудрованія язычникѣвъ и ложни науки еритникѣвъ, котри покликуючися на св. Письмо тоежъ або перекручали або подрабляли. Мѣстце поединчихъ поясненій Письма св. заняли для того теперь опроверганія згаданныхъ ложныхъ тверженій и въ церковныхъ наукахъ вѣявъ духъ апологетичный. Тое направленіе еще бѣльше выробилося за часѣмъ Оригена и Тертуллиана. Въ тыхъ часахъ, с. е. въ 3. ст., брали собѣ церковни проповѣдники за задачу опровергати тверженія вѣрѣ противни, вѣрныхъ до постоянности въ вѣрѣ захохачати и напоминати, а при тѣмъ такожъ вѣрныхъ одушевляти, щобы ведля закона Христоваго жили. Церковни бесѣды тыхъ часѣвъ суть одже апологетично-практични. Зъ першихъ двохъ столѣтій не много маемо памятникѣвъ христ. краснорѣчія. До тыхъ належить: Св. Климентъ Римскій († 100) вторе посланіе къ Коринт.; Св. Юстинъ М. († 165) посланіе до Грековъ, бесѣда до язычникѣвъ и его розговоръ съ юдеемъ Трифономъ. — Зъ третого столѣтія: Оригенъ († 253) омилін; Тертуллианъ († 245) мавъ велику славу яко писатель; св. Кипріанъ, Еп. Карт. († 258) великій проповѣдникъ, ѳтличаючийся яснымъ и пріятнымъ слогомъ.

б) Друга эпоха сягае ѳтъ св. Аваназія до св. Августина (371—430).

Коли вѣра христiанська черезъ проповѣди неученыхъ рыбарей вже далеко розпросторонилася, повстали и mezi церковными учителями иронi, котри проповѣдь слова божого въ достойну форму убрали и яко отлични бесѣдники прославились.

Въ першихъ вѣкахъ удѣлявъ Богъ проповѣдникамъ слова божого даръ чудесъ, котрый по всѣ часы въ надпорядочныхъ случаяхъ проповѣдники — миссионеры — получаютъ; теперъ же, коли вѣра христiанська скрѣпилася, коли одже настали бѣльше спрiяючи часы и обстоятельства, сталися таки чудесни явленiя рѣдшими; для того треба було силами людскими за помощiю Бога старатися осягнути тое, що перше часто за помощiю надпорядочного божого влiянiя дѣлялося, показалася потреба и природными силами людскими бѣльше причинятися до удержанья, обороны и розширенья вѣры христiанскои. — Дальше при спрiяючихъ Церкви обстоятельствахъ охолодiвъ и у христiанъ жаръ першихъ вѣковъ, вѣрни не приходили на проповѣдь слова божого съ такою ревностiю, якъ давнiйше, треба одже було ихъ до того вымowymi словами заохотити и наклоняти. Кромѣ того повстали многи еретики, котри въ союзѣ съ мiрскою властiю повагу правдивои Церкви пѣдоконати и еи знищити хотѣли. Ти вороги христiанства ширили свои ложни науки mezi народомъ, для того були проповѣдники обовязани отражати ихъ враждебни напады. Всѣ ти обстоятельства причинилися до того, що mezi христiанскими учителями повстали велики бесѣдники, котри много перевышали языческихъ филозофовъ и бесѣдникѣвъ и остануть на всегда майже недостижимымъ идеаломъ для христiанского омилета.

Христiански проповѣдники сеи эпохи выступають въ послѣдну умѣтну борбу съ греческимъ и римскимъ язычествомъ, котре совершенно упадае, а на его руинахъ повстае прекрасна будова христiанского образованья. Сiя эпоха про тое справе дливо называеся золотымъ вѣкомъ христiанскои омилетики. Она начинаеся ѳтъ св. Аѳаназiя († 371), котрый „естъ великiй въ своимъ житiю и въ своихъ письмахъ. Духъ, сила, яснѣсть и жаръ отличаютъ го такъ въ письмахъ якъ и въ дѣлахъ. Благородна поединчѣсть и велика фантазiя суть его гадкамъ, чувствамъ и дѣламъ свойственни“.*) Св. Аѳаназiй гоненый ѳтъ многихъ и пять разъ зъ своего престола выгнанный составилъ многи для омилета дуже важни и полезни письма.

Св. Ефремъ Сирiйскiй († 379), пророкъ Сирiи, стовпъ вѣры, учитель вселенной естъ зо взгляду на быстроумiе и

*) Stolberg, Geschichte der Religion Jesu. — Моя росправа въ рускѣмъ Сiонѣ 1871. (З текстомъ цiей статтi можна ознайомитися в роздiлi „Додатки“ нашого видання (прим. ред.).)

богатство мыслей сходный съ св. Аѳаназiемъ. Бесѣды св. Ефрема отличаютъя великою силою и прiятнымъ слогомъ; въ нихъ показуеся велика смиреннѣсть бесѣдника, котрый живо перенятый испытаньемъ таинъ божихъ. У Грековъ мавъ св. Ефремъ таку велику повагу, що его письма еще за его житiя остали зъ сирiйского на греческе переведени. (Zingerle, Ephraim's ausgewählte Schriften, übersetzt. Innsbruck 1830—38. 6 Bände.)

Св. Василий В. († 379), ученикъ Лiбанiя, отличався въ всѣхъ умѣтностяхъ особливо же въ краснорѣчию. Его бесѣда о читанью языческихъ писателей наилучше доказуе, якъ точно бувъ ознакомленый съ классичными авторами старожитности. Его бесѣды суть коротки, ясни, добитни, такъ що ихъ многи ставлять яко совершенный взорець для омилета. (Омилии св. Василия перевѣвъ на нѣмецке: Klabinger, Basilius des Großen ausgewählte Homilien, übersetzt mit Anmerkungen. Landshut 1839.)

Св. Григорiй Ниссейскiй († 324). Его письма отличаютъся короткимъ, краснымъ, сильнымъ и прiятнымъ слогомъ.

Св. Кирилъ Јерусалимскiй († 386) оставивъ 18 катехитичныхъ и 9 мистагогичныхъ бесѣдъ, въ котрыхъ содержится точна наука для оглашенныхъ и новокрещеныхъ, и инни бесѣды (Katechetische Reden, übersetzt von Feder. Bamberg).

Св. Макариј († 390), пресвитеръ Египетскiй, составилъ 50 омилий (ексгортацiй) до монаховъ, котри отличаютъся сердечностiю и поединчостiю. (Homilien, übersetzt von Caffeder. Bamberg 1819. — Sämmtliche Schriften, übersetzt von Soham. Sulzbach 1839).

Св. Григорiй Назiанзенскiй († 389), соучинникъ св. Василия въ Атенахъ, где найперше посвятився свободнымъ искусствамъ. Пѣзнiйше покинувъ той завѣдъ и въ тишинѣ уединеного житiя ѳтдався испытанью св. Письма. Вже ѳтъ природы бувъ Григорiй Наз. выпосаженый отличными дарами и свойствами краснорѣчiя, котри черезъ непрестанну працю допровадивъ до высокого степени совершенства. Въ его бесѣдахъ показуеся велика серiознѣсть, певный рѣдъ поези и велика знаемѣсть сердець людскихъ; они отличаютъся короткимъ, краснымъ, торжественнымъ и сильнымъ слогомъ.

Св. Иоанъ Златоустъ († 407), съ котрымъ христiаньске краснорѣчiе осягнуло найвысшiй степень совершенства. Въ его письмахъ не ма излишнихъ украшений, ѳнъ стараеся на основѣ Письма св. вытиснути въ сердцахъ слушателей правды вѣры и норовственности поединчимъ но классичнымъ способомъ. Св. Григорiй Наз. и св. Иоанъ Златоустъ суть безпечно найславнiйши христiански омилеты. Св. Григорiй Наз. отличаеся искусствомъ и красотою стилия, но зо взгляду на яснѣсть, живѣсть и простонароднѣсть занимае Златоустъ безъ сомнiнiя перше мѣстце. Св. Иоанъ Златоустъ отличаеся глубокимъ знаньемъ людей и свѣта, особливо

своихъ слушателей, великимъ богатствомъ мыслей, словъ и образовъ. Онъ знае одень и той самъ предметъ, котрый слушателямъ вже знаемый, многократно въ новомъ занимательномъ видѣ представить и найвыши понятія каждому приступными и зрозумѣлыми здѣлати. Межи письмами св. Отцѣвъ заслужаютъ особливо дѣла св. Иоанна Златоуста, щобы ихъ читати, понеже Златоустъ есть найвымовнѣйшій и для народа найприступнѣйшій, такъ що его спасительни наставленья всегда увагу заостряють.

Въ дѣлахъ того великого мужа найде проповѣдникъ велике богатство мыслей и научится влѣяти на чувство слушателей, если часто и уважно буде заниматься ихъ читаньемъ (Преп. Людви́къ Гранатскій, *Rhetor, ecclesiast.*, I. 7). Подѣбно говорятъ о семъ великомъ проповѣднику и вини учени, и для того справедливо назвало св. Иоанна вдячне потомство Златоустомъ. Для душпаствыря особливо придатни суть омиліи до Евангелій св. Матея и Иоанна; при чемъ очевидно треба опушати або перемѣняти зрѣванья и уступы, котри для теперѣшнихъ слушателей суть непонятни або непотрѣбни. (*Homilien über das Evangelium des Matthäus, von Feder. Wien 1786. — Ueber das Evangelium des Johannes, von Schneider. Wien 1787. — Ueber die Briefe Pauli, von Arnoldi. Trier 1831. — Chrysostomus Postille, von Hefele. Tübingen 1845. Се дѣло обнимае 74 проповѣдей избранныхъ зъ письмъ св. Иоанна Златоуста.*)

На западѣ прославились въ томъ часѣ:

Св. Амброзі́й, Епископъ Медіолянскій († 397), мужъ правдиво апостольскій, ѡтличаеся въ своихъ бесѣдахъ поважнымъ, сильнымъ и сердечнымъ слогомъ. На образахъ представляють св. Амброзі́я съ уліємъ при ногахъ яко символомъ милыхъ и правдиво ѡтцѣвскихъ словъ, котри зъ его устъ выходили. Силу его бесѣды можна оцѣнити межи инными зъ того, що коли ѡнъ державъ славни проповѣди о дѣвствѣ, матери заказовали своимъ донькамъ ходити на тѣн науки, зъ близни, щобы всѣ не посвятилися цѣломудренному житью; — и зъ наверенья св. Августина.

Св. Јеронимъ († 420) бувъ випосажений всѣми умѣтностями потрѣбными проповѣдникови; реторику учився у славного Вікторина, церковне краснорѣчіе у св. Григорія Назіанзенського, но не дався наклонити до проповѣданья слова божого. Но хотяй самъ не бувъ проповѣдникомъ, оставивъ многи письма ексегетични, зъ котрыхъ проповѣдникъ преможе користати.

Св. Августинъ († 430) мужъ непрозримой учености и незрѣваного быстроумія. Передъ навереньемъ до христіанства бувъ учителемъ краснорѣчія, котру умѣтнѡсть, покинувши Манихейсмъ, посвятивъ для славы Бога и спасенія людей. Межи писателями западнои Церкви есть св. Августинъ

найславнѣйшій и найплоднѣйшій. Въ своихъ письмахъ ѡтличаеся быстротою въ судахъ и заключеніяхъ, лагѡдностію и краснымъ, хотъ часомъ занадто розтягненымъ слогомъ. Въ его дѣлѣ „de doctrina christiana“ находится въ четвертѡй книзѣ коротке наставленье о церковномъ краснорѣчію.

Наведени писателѣ суть найславнѣйшии мужи сеи эпохи, котри своими дѣлами и письмами сталися безсмертными, и церковне краснорѣчіе вознесли на найвысшій степенъ совершенства.

Ихъ сочиненья находятся въ повнѡмъ выданью Парижскѡмъ: *Patrologiae cursus completus, ed. Migne, Parisiis*, обнимающѡмъ 120 томѡвъ, котри и поединчо можна получити. Нове выданье письмъ св. Отцѣвъ предприняла цѣсарска Академія умѣтностей въ Вѣднѣ. — Избрани части изъ письмъ св. Отцѣвъ и писателей церковныхъ содержитъ въ нѣмецкѡмъ переводѣ: *Kemptener Bibliothek der Kirchenväter. Взбрѣцъ изъ письмъ св. Отцѣвъ содержитъ дѣло: Nickel und Kehrlein, Verebfamfeit der Kirchenväter.*

Предметомъ бесѣдъ св. Отцѣвъ було христіанске вѣро- и норовоученіе, а выбѡръ предмета залежавъ ѡтъ обстоятельствъ, въ якихъ вѣрни и въ загалѣ Церковь Христова находилася. Виѣшне устроенье бесѣдъ св. Отцѣвъ було дуже поединче, они держали по бѡльшой части т. з. омиліи, с. е. выкладали перечитану часть письма св. и на тѡй пѡдставѣ удѣляли слушателямъ потрѣбни науки и напѡмненья. Кромѣ омиліи стрѣчаемъ въ тыхъ часахъ такожъ панегирики, с. е. похвальни бесѣды на праздники мучениковъ и святыхъ и катихитични бесѣды, котри зо взгляду на виѣшне устроенье занимають середне мѣстце межи омилією и панегирикомъ. Во всѣхъ своихъ бесѣдахъ ѡтличаються омилеты сеи эпохи поединчимъ и простонароднымъ а при томъ классичнымъ слогомъ.

2) Трета эпоха сягае ѡтъ св. Августина до св. Григорія В. (430—604).

Въ тыхъ часахъ повстали велики замѣшательства и войны на востоцѣ и на западѣ, для того не могла бути бесѣда о розвою христіанской омилетики. Учени мужи тыхъ часѡвъ старались о тое, щобы плоды минувшихъ вѣковъ захвати ѡтъ совершенной погибели, и въ томъ состоитъ ихъ найбѡльша заслуга. Межи писателями той эпохи ѡтличаеся на востоцѣ св. Кирилъ Александрійскій († 444) яко проповѣдникъ такъ почитанный, що по свѣдоцтву Геннадія Епископы училися его проповѣди напамять и ихъ народу голосили. Проклі́й († 446), Епископъ Царгородскій, оставивъ 20 омилій; — Теодоретъ († 457), Епископъ Кирійскій, оставивъ бѡльше бесѣдъ, межи котрыми ѡтличаються (10) бесѣды о провидѣнію. На западѣ: Св. Петръ Епископъ Равенатскій († 458), Хризологомъ званный, бравъ собѣ за

примѣръ Златоуста, и отличаеся великою силою надъ чувствами чловѣка; св. К е с а р і й, Епископъ Арелатскій († 542), его омиліи суть составлені въ видѣ розмышленій; — св. Фульгентій, Епископъ въ Руспе († 553), впускаеся часто въ глубоки схоластични и мистични вопросы; — св. Левъ V. († 461) великій яко чловѣкъ, Папа и проповѣдникъ, ѳтъ которо маемо 69 догматичныхъ бесѣдъ; — и св. Григорій V. († 604), котрый заключае першій періодъ христіанскои омилетики. Изъ его многихъ письмъ суть для омилета особливои ваги: выкладъ книги Јовъ, а для каждого душпастыря „Regulae pastorales“, въ котрыхъ душпастыря поучае, якъ мае заховатися и поступати въ различныхъ хвиляхъ своего житья и дѣланья.

§. 37.

II. Періодъ.

Отъ часѳвъ св. Григорія V. до Собора Тридентійскаго.

Въ семь періодѣ упадае христіанска омилетика еще бѳльше зъ той высоты, на якбй ей видимо за часѳвъ великихъ учителей и писателей золотого вѣка. Обстоятельства тогдашнихъ часѳвъ не спріяли порядочному проповѣдничеству, но за то цвилло надпорядочне проповѣдничество черезъ миссіонерѳвъ между германьскими и словеньскими народами, надъ котрыми тогда зачало сіяти свѣтло евангельскои правды. Порядочне проповѣдничество не могло тогда процвитати на востоцѣ, бо поминувши великии неспокои и замѣщательства межинародни, зайшли тутъ дуже сумни домашни борбы, котри наибѳльше причинилися до роскола церковного и до общаго паденія всякои умѣтности. Императоры пѳдъущени своими ледачними совѣтниками стали мѣшатися въ рѣчи чисто церковни и выдавати указы въ справахъ чисто религіійныхъ и церковныхъ. Зъ того повстали дворски интриги, котри не допуцали на епископски престолы достойныхъ и просвѣщенныхъ людей, но воздвигали на тійжъ креатуры политики и сторонництвъ. Той сумный станъ начався на востоцѣ дуже скоро. Такъ заразы по св. Јоаннѣ Златоустѣ засѣвъ на престолѣ Царгородскѳмъ чловѣкъ, о котрѳмъ Паладій пише, що рыбы перевысшали го въ краснорѣчю а жабы въ здѳбности до дѣловодства. При такихъ обстоятельствахъ не могла на востоцѣ процвитати ніяка богословска умѣтностъ.

Но и на западѣ стрѣчаемъ въ тыхъ часахъ сумни и умѣтностьямъ неспріяючи обстоятельства, бо между новонаверненными народами не можливе було держатися на высокѳмъ степені греко-римскаго образования, но треба було знизитися до ихъ еще нерозвитога способа мышленья и застосо-

ватися до круга ихъ вѣдомостей, не було одже приготовленои нивы до процвитанья богословскихъ умѣтностей въ загалѣ, а омилетики въ особености. До того причинилися такожъ дуже вредливо непрестанни борбы между различными народами, котри переходять Европу ѳтъ одного кѳнца до другога, нищатъ все, що зъ давныхъ часѳвъ остало, и на мѣстци памятникѳвъ високаго образования минувшихъ вѣкѳвъ оставляють слѣды варварскаго спустошенья. Вправдѣ жили и въ семь періодѣ великии учени и проповѣдники, но ихъ число мале и не можна ихъ зрѳвнати съ великими Учителями четвертого столѣтїя.

Въ семь періодѣ находятяся такожъ различїя въ проповѣданью слова божога, для того дѣлится сеи періодъ такожъ на три эпохи.

а) Перша эпоха ѳтъ часѳвъ св. Григорія V. до 11. столѣтїя, котру можна назвати эпохою паденїя христіанскои омилетики, або зо взгляду на западну Церковь эпохою омилїаріевъ. На востоцѣ упадае омилетика майже совершенно и тѳлько дуже мале число ученыхъ пригадае колишню славу востока. До тыхъ належитъ причислити: Јоанна Климака, Софронїя Јерусалимскаго побожнаго и ученога мужа, Максима Мученика, особливо же Јоанна Дамаскина ѳтличающагося быстротою ума и красотою представленья, и Теодора Студїта, которога бесѣды суть яснымъ, прїятнымъ и сильнымъ слогомъ составленни.

На западѣ повстали въ тѳмъ часѣ такъ звани омилїарїи, т. е. собранїя омиліи св. Отцѣвъ, котри свѳи початокъ завдячають Им. Каролу Великому. Той славный, о добро Церкви и Державы рѳвно печаливый Цѣсарь видѣвъ зли слѣдства походячи зъ занедбанья церковного проповѣдничества, а понеже добре му було знаемо, на якъ низкѳмъ степені образования стоятъ священство его великои державы, и понеже знавъ, що переважна часть священства есть такъ неумѣтна, що и при наилучшѳй воли не може свободно и зъ памяти проповѣдати слово боже, для того постарався о пѳдручну книгу, въ котрѳй душпастырѣ мали проповѣди на все недѣлѣ и праздники. Тїи пѳдручни книги называлися омилїарїями (homiliarium), понеже состояли изъ скороченыхъ омиліи св. Отцѣвъ. Называлися такожъ постилїями ѳтъ початковыхъ словъ: Post illa verba Evangelii. Першій омилїарїи составивъ по приказу Кароля V. изъ омиліи св. Отцѣвъ Павелъ Варнефридскій († 799), котре сочиненїе славный Алькуинъ († 804) пересмотривъ, исправивъ и до общаго ужитку выдавъ. Пѳдбни сочиненїя выдали такожъ: Рабанъ Маврїйскій, Архїепископъ Могунтїйскій († 857) ученикъ Алькуина, Гаймо Гальберштадскій († 853), Бертаръ ѳтъ Монте Кассїно († 884) и инни. Тїи собранїя мали двояку заслугу: въ нихъ

удержалися гдекотри части письмъ св. Отцѣвъ, котри въ противнѣмъ разѣ були бы може пропали, а потѣмъ подавали неумѣтному и свѣтовости ѳданому клиру тогдашнихъ часѣвъ средствъ и можливѣсть поучати нарѣдъ въ духу чисто евангельскѣмъ.

Но съ часомъ и омиліаріи тратили свою цѣну, бо они були составлени въ латиньскѣмъ языкѣ, а власно той языкъ ставався самымъ священникамъ що разъ бѣльше чужимъ; а кромѣ того тяжко було получитьи примѣрники тыхъ дѣлъ про трудности съ ихъ ѳтписованьемъ получени. Впрочѣмъ и въ тыхъ часахъ находятя славни мужи, котри слово боже съ ѳтличнымъ успѣхомъ проповѣдали, такъ: Исидоръ Севильскій, Льдефонсъ Толетанскій, преподобный Беда, особливо же Петръ Даміані, котрый яко правдивый Апостолъ словомъ и дѣломъ причинявся до поѣнесеня славы божой и до спасенія душъ.

б) Весельши часы для христіаньской омилетики началися при кѣнци 11. столѣтія, и тутъ назначаемо початокъ другои эпохи, котра сягае до половины 14. столѣтія, и ѳтъ ей головныхъ заступникѣвъ называеся эпоха схолястична. Омилетика зачала теперъ двигатися зъ причины важныхъ событій тогдашнихъ часѣвъ. Тогда возникла межн вѣрными цѣлои Европы величава и прекрасна идея освободити св. землю зъ пѣдъ поносного и тяжкого ярма поганьского, а кромѣ того возгорѣла межн найвысшою властію церковною и державною затята борба и власти церковной грозила велика опаснѣсть зо стороны честе — и властелюбивыхъ царей, котри вправдѣ не хотѣли знищити Церковь, якъ нынѣшни вороги Церкви, но хотѣли собѣ присвоити права церковной власти принадлежащи. Тѣи важни событія одушевили мужей Церкви преданыхъ до щирои працѣ на нивѣ церковной, до обороны правъ Церкви противъ безосновныхъ и своевольныхъ забѣгѣвъ власти державной и до одушевленя народѣвъ величавою идеєю осводженя св. землѣ. Такимъ способомъ повстали славни бесѣдники, котри церковнымъ проповѣдямъ надали цѣлкомъ инный новый внѣшний видъ, котрый до теперъ удержався. До часѣвъ схолястикѣвъ була въ общѣмъ уживанью омилія, ѳтъ схолястикѣвъ начинаеся уживаній по наши часы способъ проповѣдей подѣленныхъ для лучшого перегляда на части и ѳдѣли, котри съ собою въ узкой звязи стоять и разомъ красну цѣлѣсть представляютъ. Тѣи часы, въ котрыхъ схолястика образовала свои велики системы, церковна архитектура возносила до небесъ стремячи храмы, тѣи часы породили такожь славныхъ бесѣдникѣвъ, котри заступаютъ, чтобы ихъ назвати истинными наслѣдниками св. Отцѣвъ. Схолястика сама собою есть для слушателя дуже суха и wymagaе великого напруженя ума, чтобы ен розумови

выводы поняти и запамати, но получена съ мистикою образуе умъ и живо и сильно промавляе до сердца. Схолястика „учитъ бесѣдника того, що му доконьче потребне: ясного понятія того, що мае учити; погляду на звязъ науки; причины до ен обороны; средствъ до ѳткрытя и опроверженя ложныхъ заключеній противникѣвъ. Схолястика запровадила подѣлы бесѣды, и причинилася до улегшеня пожиточного научаня“. Славнѣйши бесѣдники той эпохи суть: св. Бернардъ († 1153), св. Робертъ († 1134), св. Доминикъ († 1211), св. Тома Аквинатскій († 1274), св. Бонавентура († 1274), Петръ ѳтъ Блоа († 1280).

Здавалося одже, що вернутя для христіаньской омилетики часы славныхъ учителей церковныхъ золотого вѣка, но тая надѣя не остала увѣнчана пожеланымъ успѣхомъ, противно настали для омилетики сумнѣйши часы, якъ коли ни будъ передъ тымъ або потѣмъ.

Въ тыхъ часахъ остала и Русь просвѣщена свѣтломъ евангелской правды, и пѣдъ мудрымъ правленьемъ великихъ князѣвъ Володимѣра В. и его сына Ярослава Мудрого зачала на Руси ширитися просвѣта. Побожни монахи стали переводити письма великихъ учителей церковныхъ на рускій языкъ, инни зновъ самостоятельни омилетични письма составляли, зъ котрыхъ однакожь дуже маленьке число по наши часы удержалося. Причина того сумного явления було найперже ѳтпаденіе востока ѳтъ правдивои Церкви, котре постепенно и на Русь перейшло и розвиваючюся руску літературу богословскую въ самыхъ початкахъ знищило, а потѣмъ напады гордъ Татарскихъ и кровави межнусобни борбы, котри Русь залая кровію власныхъ ен сынѣвъ и на мѣстци многонадѣйно розвиваючюгося духовного житія оставили слѣды грубого невѣжества и варварства. Оставляючи сей предметъ инному письму наводжу тутъ лише гдекотрыхъ заступникѣвъ руского проповѣдничества, якъ: преп. Теодозія, Кирилла Туровского († около 1183), котрый писавъ бесѣды на праздни господски, зъ котрыхъ 11 удержалося. Кириль Туровскій бувъ яко проповѣдникъ на Руси высоко поважанный и рускимъ Златоустомъ званный. — Митрополитъ Кіевскій Иларіонъ († 1068), ѳтъ котрого маемо слѣдуючи письма: бесѣда о законѣ и благодати, похвальна бесѣда въ память князя Володимѣра, и правила норовственности. Впрочѣмъ при мѣчаю, що въ письмахъ тыхъ и инныхъ писателей находятя гдекотри точки католической вѣрѣ противни. *)

г) Трета эпоха, котра сягае ѳтъ половины 14. столѣтія до Собора Тридентійского, представляе найсумнѣйшій станъ христіаньской омилетики.

Проповѣдники минувшого періода були переняти еван-

*) Ср. Felesz, Geschichte der Union. I. 182 ff.

гельскою правдою, и всё свои науки опирали на евангелію, но по́знѣйше зачали многи опущати тую основу всякой церковной науки и стали больше своимъ власнымъ розумомъ руководитися, якъ выреченіями св. Письма. Схоластики причинилися много до по́днесенія богословскихъ умѣтностей и церковного краснорѣчія, но по́знѣйши богословы той школы отдалилися отъ здоровыхъ засадъ своихъ великихъ попередниковъ, стали заниматься скептическими выводами на способъ давнихъ софистовъ, и той духъ перенѣсь ся такожъ на поле омилетики для ея наибольшой шкоды. Инни зновъ мало журилися о правду а головно и передъ всемъ старалися о земски добра. Той свѣтловый духъ еще больше скрѣпився съ початку нового вѣка черезъ важни событія тыхъ часовъ, такъ а) О живленіе науки старыхъ кляссиковъ. Вправдѣ ложно утверждають гдєкотри, що гречески и римски кляссики були въ середнихъ вѣкахъ совершенно занедбани; нѣ, учени монахи занималися ними дуже точно и пыльно, и многи давни дѣла тѣлько ихъ старанностью остали переховани и сохранени отъ зниченія, но есть такожъ певно, що ажъ при конціи середнихъ вѣковъ остали студіи греческихъ кляссиковъ на западѣ больше оживлени и обще роспросторонени. Учени Греки притиснени по паденію Царгорода тяжкимъ игомъ Турецкимъ опустили свою несчастливу отчину и на западѣ шукали тихой пристани для своихъ умѣтныхъ слѣдженій. Тое событіе было бы для нашего предмета цѣлкомъ обоятне, если би не особливше влѣяніе, яке оно на всё умѣтности мало. Учени тыхъ часовъ хотѣли о всёмъ по гречиски мыслити и писати, понеже всяку инну форму выраженія уважали за низку и недостойну. Прійшло одже до того, що и богословы говорили и писали о рѣчахъ чисто христіанскихъ выразами греческихъ кляссиковъ, такъ н. пр. Бембо, секретарь Папы Льва X., называе Христа: „Minerva Jovis capite orta“, св. Духа: „aura Zephyri coelestis“, отпущеніе грѣховъ: „Deos superosque, manesque, placare“, кардиналовъ: „Patres conscripti“, собраніе кардиналовъ: „Collegium augurum“, священниковъ: „flamines“, инокинь: „vestales“, Пречисту Дѣву: „Diva“ и т. п. — Славный Бессаріонъ такъ потѣшае сынѣвъ Плетона сумуючихъ надъ утратою отця: „Не сумуйте, бо покойникъ вознѣсь ся до чистѣйшихъ небесныхъ сферъ, где бере участь въ мистичномъ танцю разомъ съ олимпійскими богами“ (ер. 10. opera Besargionis, ed. Migne. Paris 1866, pag. 695).

Подобно говорили и инни. Вправдѣ не можна зъ того заключати, якобы они хотѣли такожъ ширити поганьство, противно они боролися за истинну вѣру, но имъ здавалося, що къ тому наилучше есть употреблять языкъ „боговъ“. Но були инни, котри тымъ соблазнялися и съ ви́шнимъ видомъ пріймали такожъ хоть по части саму рѣчь; образовани тогдаш-

нихъ часовъ думали, що всё должно бути такъ устроене, якъ було за часовъ кляссиковъ, котрыхъ надъ всё превозносили; а понеже Церковь тому противилася, для того уважали Церковь яко ворога правдивой просвѣты и поступа и отъ неї що разъ дальше отдалилися. Священники або були за мало просвѣщени, або такожъ подобными гадками одушевлени, для того не було людей, котри бы тое вредливе направленіе исправляти и на користь Церкви могли обернути. б) Ереси Виклефитовъ, котри откинувши всяку повагу церковну ослабили еще больше духа церковного и приготовили поле для рационализма, матеріализма и атеизма. Тѣи важни событія мали велике влѣяніе на розвѣй омилетики. Вправдѣ заохотили они многихъ до обороны правды, но больше было такихъ межі самымъ священствомъ, котри громадно опустили Церковь католическу и ишли за зрадливымъ голосомъ новыхъ теорій, щобы заспокоити свои похоти. Жатва одже была велика, но дѣлателей мало и при розличныхъ буряхъ тыхъ часовъ не могла омилетика розвиватися ани тамъ, где еще были вѣрни слуги Церкви. Тогдашни проповѣдники не добирали словъ, не зважали на ніяку эстетику, но часто говорили такъ, що и найпростѣйшій чоловікъ нашихъ часовъ не важивъ бы ся въ честномъ товариствѣ щось подобного сказати. Такой простой и неприличный способъ бесѣды цвивъ особливо въ Нѣмечинѣ; его вѣрный образъ находится въ Лютра бесѣдахъ збранихъ подъ именемъ: *Trifreden*. Иннымъ великимъ блудомъ тогдашнихъ проповѣдниковъ була всегдашна полеміка, при чѣмъ до крайности переходили и смѣшными робилися.

§. 38.

Весельши часы настали для Церкви отъ Собора Тридентійского и тутъ начинаеся

III. Періодъ,

котрый обнимае исторію церковного краснорѣчія ажъ до нашихъ часовъ.

Соборъ Тридентійскій выдавъ зо взгляду на проповѣданіе слова божого многи спасительни распорядженія, котри на провинціальныхъ и епархіальныхъ синодахъ остали олошени и до потребъ дотычныхъ краѣвъ и народѣвъ застосовани. На рѣшеніяхъ Собора Тридентійского опираются такожъ распорядженія Синода Замостского (р. 1720). Однакожъ тѣи церковни распорядженія далися тѣлько постепенно въ житіе впровадити и треба було найперше побѣдити многи перепоны, котри такъ въ ви́шнихъ обстоятельствахъ и стремленіяхъ, якъ и въ самѣмъ священствѣ тыхъ часовъ лежали. Протестанты не переставали всѣми возможными средствами

поборювати святу Церковь, а коли они сами въ собѣ на различни секты распались и черезъ свои межнубни борбы стратили перевагу, яку черезъ довшій часъ мали, оставили приготовлене поле для отвертыхъ ворогѣвъ всякомъ положительной религій, котри подобно еретикамъ и язычникамъ першихъ вѣкѣвъ христіанства выписали на своей заставѣ: „Ecrasez l'infame“ (выкоренѣтъ нечестиву, с. е. Церковь).

Тин сумни явленья нанесли вправдѣ много вреда св. католич. Церкви, но зъ другой стороны причинилися до еи добра, бо мужи Церкви предани видячи грозяче зо всѣхъ сторонъ небезпеченство стали промышляти надъ оживотвореньемъ рѣшеній Собора Тридентійского, и ихъ стараньямъ и трудамъ належится подяка за оживленье правдивого церковного краснорѣчія. Особлившу заслугу положивъ тутъ св. Кароль Бомейскій, котрый прекрасными своими наставленьями старався обудити зъ глубокого сна истинне церковне проповѣдничество.

И дѣйстно, добре сѣмя, хоть не заразъ, но сторицею принесло плодъ пожеланный. Найперше двигнулося церковне проповѣдничество въ краяхъ чисто католическихъ, Итали и Испани, потѣмъ въ Франціи, где повстали славни проповѣдники, котри соединивши омилию св. Отцѣвъ съ проповѣдію славныхъ схолястикѣвъ сталися взорцами для проповѣдникѣвъ всѣхъ краѣвъ и народностей. Межи италійскими проповѣдниками на згадку заслуге особливо Павелъ Сеньері*) († 1694); межи французскими славни проповѣдники: Боссюе († 1704), Бурдалю († 1704), Фенелонъ, († 1715) и Массильонъ († 1742).** Въ Нѣмечинѣ стояло проповѣдничество ажъ до другой половины 18. столѣтія на дуже низкѣмъ степені, ѳтъ тогди же зачало двигатися такъ, що нѣмецки проповѣдники заняли перше мѣстце межи проповѣдниками всѣхъ народѣвъ. Згадую толькѣ славнѣйшихъ: Абрахамъ а Sancta Clara, котрый ѳтличався ироничнымъ способомъ проповѣданья. — Hupolt, Schneider, Gretsch, Sailer, Zais, Weith, Sürstfer, Hörfster, Hünigari. — Въ Польци живѣ въ тыхъ часахъ кромѣ инныхъ славный проповѣдникъ Скарга; на Руси Ипатій Поцѣй, Рагоза, св. Јосафатъ Кунцевичъ. Мел. Смотрицкій, Левъ Кишка.***) — Изъ того короткого погляда на историю церковного проповѣдничества показуеся одже, що

*) Его дѣла суть на нѣмецке переведени.

***) Bossuet, Leben von Bausset, deutsch von Feder. Sulzbach 1820. — Oeuvres compl. Paris 1836. 12 vol. — Bourdaloue, Werke übersezt. Regensburg 1847. — Fenelon, Werke übersezt von Werkmeister. Tübingen 1809. — Massillon oeuvres compl. Paris 1838. Uebersezt. München 1822.

***) Ср. Pelesz, Geschichte der Union. II. 377 ff. 1058 ff.

судьбы его стояли въ тѣснѣй связи съ судьбами Церкви, и що ѳтъ обстоятельствъ, въ якихъ Церковь находилася, зависѣло такожъ веселе або сумне состояніе церковного краснорѣчія.

Отличнѣйши сочиненія омилетични будутъ наведени въ росправѣ о различныхъ родахъ проповѣдей.

ПЕРВА РОСПРАВА.

Загальна Омилетика.

§. 39.

Помятіе и подѣлъ.

Загальна омилетика есть умѣтне наставленье поучающе, якъ мають бути составлени и голошени всякого рода всенародни церковни науки.

Загальна омилетика дѣлится на два отдѣлы:

I. О предметѣ або содержанью религійной науки.

II. О омилетичнѣй формѣ, або представленью предмета религійной науки.

I. Отдѣлъ.

Предметъ религійной науки.

Тутъ буде бесѣда о выборѣ и о упорядкованью предмета религійной науки.

A.

О выборѣ предмета религійной науки.

§. 40.

Найвысша засада при выборѣ предмета религійной науки

слѣдуе изъ цѣли церковного душпастврства въ загалѣ, котра состоитъ „въ прославленью Бога и спасенію людей“; для того доуженъ предметъ религійной науки бути такий, котрый може до осягненья тои цѣли причинитися, а такимъ предметомъ есть слово вѣчной правды по словамъ бож. Спасителя: „Святи ихъ во истинну твою; слово твое истинна есть“ (Јоан. 17, 17). Предметомъ религійной науки есть одже слово боже або всѣ правды вѣры и норовственности Богомъ откровени и Церквою вѣрно и свято храними и преподавани. Для того обовязанъ проповѣдникъ преподавати вѣрнымъ цѣлу науку христіанську, бо такъ приказуе Спаситель: „Вы же не нарицайтеся учителя, единъ бо есть учитель; вси же вы братіе есте. Аще вы

пребудете въ словесѣ моемъ, во истинну ученици мои будете“ (Joан. 8, 31), а св. Апостоль Павелъ каже: „Основанія иннаго никтоже можетъ положити, развѣ того, еже есть основане, еже есть J. Христосъ“.

Слово боже може однакожъ только тогда причинитися до освященія поодинокихъ людей, если го каждый точно порозумѣе и нимъ такъ живо переймется, що оно станется правиломъ его мышленья и дѣланья. Но не всѣ люде суть въ состоянїю рѣвно пѣзнати, порозумѣти и до житья застосовати всѣ правды вѣры и норовственности, для того довженъ проповѣдникъ изъ сокровища бож. ѳкровенія выбирать и голосити тое, що для его слушателей есть отвѣтне, потрібне и спасительне.

При выборѣ предмета религїйной науки треба одже узгляднати успособленье и свойства самого преподаваемого предмета и природу, успособленье и свойства слушателей, котрымъ мае преподаватися религїйна наука.

§. 41.

Выборъ предмета религїйной науки зо взгляду на самъ предметъ.

Понеже предметомъ религїйной науки есть слово боже, для того довженъ проповѣдникъ:

1. Памятаючи на слова письма св.: „Мы проповѣдуемъ Христа распятого“, проповѣдати Евангелїе, с. е. слово боже, котре Богъ ѳкрывъ а Церковь до вѣрованья подае. До того обовязуе ся каждый душпастыръ торжественно присягою, котру при рукоположеню передъ Богомъ и Церквою въ руки своего Епископа складае. — Всѣ правды евангелски можна подѣлити на догматични, норовственни, літургични и исторични; для того розличаються науки религїйни зо взгляду на предметъ, на догматични, норовственни, літургични и исторични. Всѣ тїи роды проповѣдей довженъ учитель церковный держати, щобы выповнивъ свою задачу высказану словами Апостола: „Проповѣдуй слово“ (II. Тимот. 4, 1). И такъ:

а) Потреба держати догматични проповѣди, або выкладати вѣрнымъ правды догматични, бо: а) того вымагае цѣль всякон религїйной науки, состояща въ прославленю Бога и освященю людей. Щобы тую цѣль осягнути, треба передъ всемъ пѣзнати Бога, бо „вѣрити подобаетъ приступающимъ ко Богу, яко есть“, — и пѣзнати правды Богомъ ѳкровени, понеже „вѣра есть голова и жерело, и хотяи бы человекъ все стративъ, то если вѣру сохранивъ, все пѣзнѣше отзыскае“ (св. Joан. Злат. ом. 23. до Мат). Для того довженъ душпастыръ преподавати своимъ слушателямъ правды

вѣры, тымъ бѣльше, що тыми науками кладе основу для всѣхъ прочихъ религїйныхъ поученїй. Вѣра стоить въ тѣснѣй звязи съ норовственностю человека; науки догматични удѣляютъ наукамъ норовственнымъ силу и значенье, безъ нихъ остануть и наилучши науки норовственни зимни и мертви, бо „любовь есть сила вѣры, а вѣра есть сила любви“ (св. Левъ В. бес. 24). Норовственностъ безъ вѣры есть такъ неосновна, якъ неосновни суть всѣ системы религїйни, котри не соглашаются съ истинною катол. вѣрою, понеже только правдива вѣра дае норовственности силу, основну пѣдставу и доказуе, що законъ норовственности есть законъ божїй; противно всяки инни етнки, якъ ни будь быстроумно составлени, опираются на разумѣ, часто притѣмнѣмъ ложными заключенїями догматичными, и для того не мають певной основы, сами собѣ спротивляются и не могутъ человека разумно и совѣстно ихъ судящого за собою потягнути, а еще меньше суть въ состоянїю заохотити человека до ихъ захованья тогда, коли ихъ выповненье съ трудами, противне же поступованье съ житейскими хоть марными прїятностями и користями есть получене. Для того не дасть заперечитися, що норовственностъ безъ вѣры есть або случайна або користолобива. Въ концѣ науки вѣры исправлае многи ложни понятїя о норовственныхъ должностяхъ человека, н. пр. не треба молитися, бо Богъ знае наши потребности; треба свѣта уживати, бо по смерти не ма чого чекати и т. п. — β) Потреба догматичныхъ проповѣдей показуеся зъ примѣра Спасителя, Апостоловъ, св. Отцѣвъ, котри преподавали науку вѣры, и γ) зъ приказу Церкви, щобы душпастырѣ поучали народъ въ правилахъ вѣры.

Межи правдами догматичными особлившон ваги суть таинства, н. пр. о св. Троици, о воплощеню и пр., котри суть основою цѣлого вѣроученья, для того хотяи они суть сами собою для людского розума непонятни, треба ихъ въ религїйныхъ поученьяхъ пояснити, бо они належатъ до цѣлости вѣры христїаньской и безъ ихъ знанья остали бы незрозумѣлими многи правды вѣры, н. пр. безъ науки о воплощеню не можна говорити о ѳткупленю и о всемъ, що съ тою правдою въ звязи стоить. Кромѣ того досвѣдченье учитъ, що въ томъ взглядѣ случаются ложни понятїя, н. пр. о Троици, три лица и три боги и т. п.; для того треба особливо въ нарочити праздники установлени въ честь якого таинства вѣры дати народу точне и о скѣлько возможно ясне понятїе о дотычнѣй правдѣ вѣры.

б) Проповѣди норовственни суть dokonьче потрібни, бо хотяи наука вѣры содержитъ въ собѣ въ загалѣ и науку норовственности, то однакожъ не каждый человекъ може зъ нею безъ точного поясненья пѣзнати свои норовственни

довжності, а понеже кожый обов'язанъ черезъ совѣстне выповненє своихъ довжностей до святости стремити, то само собою слѣдує, що душпастирь довженъ старатися оживотворити свои науки догматични тымъ, що покаже своимъ слушателямъ ихъ нороственни изъ вѣры випливаючи довжности, котри въ житью заховати и выповняти мають. Якъ вѣра безъ дѣль мертва єсть, такъ само суть науки догматични безъ наукъ нороственныхъ мертва, для того довжни оба згадани роды церковныхъ наукъ себе взаимно спомагати и до вспѣшной свои цѣли стремити. — Въ наукахъ нороственныхъ треба выстерѣгатися двохъ крайностей: поблажливости и за великой строгости. Поблажливимъ стаєся омилетъ, если истинни довжности яко совѣты и. т. п. представляє, и. пр. коли о постѣ говорить тѣлько яко о средствѣ для удержанья здоровья, або если слушателямъ самъ поддає способы и выкруты, якъ могутъ хотъ на видъ освободитися ѳтъ своихъ истинныхъ довжностей. Такой проповѣдникъ єсть причиною упадку нороственности, ѳнъ подкпоує повагу св. вѣры, для того страшными словами ѳтзывается Богъ до него устами Пророка: „Горе Пророкомъ глаголющимъ миръ, ндѣже нѣсть мира“ (Езек. 13, 10), а Спаситель: „Иже аще разорить єдну заповѣданєй сихъ и научить тако чловека, мнѣ наречется въ царствѣи небеснѣмъ“ (Мат. 5, 19). За великой строгости допускаєся той проповѣдникъ, котрый накладає своимъ слушателямъ довжности, до якихъ не суть обов'язаны, и. пр. если євангелски совѣты называє довжностями, або если вкладає на всѣхъ таки довжности, до котрыхъ тѣлько певный станъ єсть обов'язанный. За велика строгѳсть єсть вредлива, бо довжности нороственни суть для змыслового чловека и такъ утяжливѣ, если же кромѣ того ѳтъ людей wymagaєся щось надзвычайного, то они легко стануть упадати на духу, думаючи, що тое ихъ силы переходить, они стануть дивитися на законъ нороственности съ певнымъ родомъ обоятности, стануть допущатися легшихъ а потѳмъ и тяжкихъ переступленѣй противъ закона нороственности и съ часомъ стануться грѣшниками выходячи зъ того пересвѣдченья, що выповненє закона нороственности переходить ихъ силы. Для того довженъ омилетъ держатися въ своихъ наукахъ науки св. Церкви, а при тѳмъ памятати на змыслъ слѳвъ с. Иоанна Златоуста: „Радше я хочу бути осужденый за лагѳдность якъ за строгѳсть“.

г) Проповѣди литургични, т. є. таки релігійни науки, въ котрыхъ поясняются обряды и звычайи церкви, такъ що до ихъ составныхъ частей, якъ и зо взгляду на ихъ змыслъ и значенє. Се поле мало узглядняють омилеты, думаючи, що оно бѳльше до школы якъ на амвонѣ належитъ, а однакѳж застановившия точнѣйше надъ ними, треба признати, що таки

проповѣди суть коньче потрібни. Обряды и звычайи церкви суть живымъ представленємъ житья и духа Церкви, въ нихъ видить чловека очима тое, що по воли божѳей сталося и дѣєся для душевного добра рода людского. Для того вже сама любопытнѳсть желала бы ихъ точного поясненья. Но понеже тѣи обряды суть змысловымъ представленємъ правды вѣры, то показуєся и потреба ихъ пояснити. Христїанинъ обов'язанъ брати участь въ церковныхъ обрядахъ, но если ихъ не розумѣє, то буде тое робити механично, не знаючи значенья и змысла того, що робити. То спротивляєся достоинству чловека яко розумного сотворенья. — Кромѣ того повинни обряды церкви наставляти и наклоняти вѣрныхъ до побожности; если же они не мають понятїя о ихъ значенью, то не могутъ ѳтнести той духовной користи, котру по воли Церкви мають ѳтнести. — Дальше показуєся потреба литургичныхъ проповѣдей зъ того, що тѣи виѣшни обряды пригадують чловекови, особливо меньше образованому, его довжности, котри въ тыхъ обрядахъ представляются. Для того неперестає Церковь напоминати своихъ слугъ, священникѳвъ, чтобы совѣстно и точно поясняли народу литургичн обряды, бо вже въ старѳмъ завѣтѣ приказує Богъ Мойсею, чтобы поучивъ народъ, якъ має Богу служити, а Соборъ Тридентїйскїй и Синодъ Замостскїй распоряджає, чтобы проповѣдники поясняли народу обряды и звычайи церкви. Проповѣди литургични не стоятъ на перепѳнѣ догматичнымъ и нороственнымъ наукамъ, противно они ихъ спомагають; бо при литургичныхъ проповѣдахъ можна и треба поучати о тѳмъ, що єъ поодинокими литургичными предметами и дѣйствїями стоить въ звязи; предметы и священѳдѣйствїя литургични пригадують народу правды вѣры и нороственности, литургїя бо єсть для народа постоянна и таинственна проповѣдь (Августинъ, посл. 119 гл. 7); но проповѣдникъ довженъ черєсь литургични проповѣди причинитися до того, чтобы народъ розумѣвъ бесѣду литургїи, с. є. чтобы розумѣвъ, що представляє и означає цѣла литургїя. У насъ особливо многи презирають и маловажають церковни обряды, певно лише для того, що ихъ не розумѣють; наши Литургїи, Утренѣ, Вечернѣ и прочи священѳдѣйствїя выдаються за надто утяжливими и довгими для тыхъ, котри не знаютъ ихъ прекрасного символичного значенья, и нема чому дивоватися, бо и найкоротше дѣйствїє, котрого чловека не розумѣє, не може го зайати, не може го до побожности взрушити. Для того довжни бы проповѣдники єъ особливимъ жаромъ посвятитися тѳй ѳтросли ихъ високого званїя, а певно будутъ колїсь собирати богати плоды. Народъ дуже радо слухає литургичныхъ проповѣдей! Народъ жєлає и просить о таки науки! Для того не щадѣть Отцы духовни труда, котрый безъусловно єсть потребный до приготовленья на литургичну проповѣдь!

д) Исторични проповѣди, с. е. таки религійни науки, въ котрыхъ исторія становить підставу цѣлой науки.

Исторія свята, т. е. исторія библійна и церковна есть отличное спомогательне средство въ проповѣдехъ догматичныхъ и моральныхъ, бо она содержитъ всё тое, що св. Августинъ высказавъ словами: „Potuerunt hi et haec, quare non tu Augustine?“ Исторія показуе правды вѣры и моральности въ житію певныхъ людей оживотворени, наводитъ найсильнѣйши побудительни причины, котри до сердца живо промавляють и въ умѣ и сердца чловѣка остають. Для того видимо, що Христось, Апостолы и св. Отцы такъ радо употребляли исторію въ своихъ наукахъ. При употребленію исторіи въ религійныхъ наукахъ треба уважати, чтобы наведены событія були совершенно правдивы, дальше, чтобы стояли въ близкомъ отношенію до предмета науки и чтобы могли чловѣка до отвѣтнаго дѣланья заохотити и побудити. Зъ исторіи библійной ст. Завѣта треба опущати таки повѣсти, котри для нашихъ слушателей суть неотвѣтны, а часомъ и смѣшни, и въ загалъ наводити событія безъ всякихъ додатковъ и перекрученій такъ якъ они сталися.

2. Проповѣдникъ долженъ голосити чисту правду, понеже Богъ есть истина и его слово есть истина; кто про тое покликанный слово боже голосити, долженъ только правду проповѣдати. Се относится не только до самого предмета науки, но также до цѣлого обробленья и переведенья религійной науки, такъ що всё поясненья, доказы, примѣры и пр. должни бути правдивы.

3. Проповѣдникъ долженъ голосити только религійну правду, с. е. правды Богомъ откровени и въ Церкви храними, и тое, що съ ними въ близкой и тѣсной звязи стоить. Для того есть всё мірске, политичне и т. п. выключене изъ религійной науки, а проповѣдникъ слова божого може о тыхъ предметахъ лише о столько говорити о сколько они относятся до религійи.

4. Въ конціи долженъ проповѣдникъ слова божого голосити цѣлу евангельску истину такъ, чтобы она вѣяла на цѣлого чловѣка, с. е. чтобы каждый могъ познати и порозумѣти всё правды вѣры и моральности, и чтобы могъ ими перенятися такъ, чтобы цѣле свое житіе ведля нихъ урядивъ.

§ 42.

Выборъ предмета религійной науки зо взгляду на слушателей.

Ведля выше сказаного долженъ проповѣдникъ слова божого проповѣдати въ религійныхъ наукахъ всё евангельски правды такъ якъ ихъ Богъ открывъ и Церковь до вѣро-

ванья подае. Зо взгляду на слушателей однакожь показуея въ томъ взглядѣ потреба певного ограниченья предмета религійной науки, и тутъ долженъ омилеть держатися той засады: Выбирай въ даномъ случаю и для певныхъ слушателей изъ сокровища бож. откровенья тое яко предметъ религійной науки, що для твоихъ слушателей зо взгляду на ихъ внутренни и вѣшни обстоятельства есть отвѣтне, потребне и спасительне.

Для того треба при выборѣ предмета религійной науки:

а) Узгляднати внутренне духовне успособленье слушателей, с. е. кругъ ихъ понятій и вѣдомостей религійныхъ и способъ ихъ мышленья и житья, бо и бож. Спаситель удѣлявъ своимъ слушателямъ лише тое, що могли поняти, и сказавъ: „Еще много имамъ глаголати вамъ, но не можете носити нынѣ“ (Joan. 16, 12).

б) Узгляднати ихъ потребы, для того треба выбратьи а) таки правды, котри вѣмъ суть до спасенія потребни, хотя бы они ихъ не легко могли поняти. Тутъ належатъ основни правды христіанства, котри каждый чловѣкъ знати и вѣрити долженъ; б) таки правды, котрыхъ знанье имъ есть потребне зо взгляду на особливши обстоятельства мѣстця, часу, стану, способу житья и т. д. Тутъ належатъ межи инными таки окрестности, где жиють люде различныхъ вѣроисповѣданій. Въ такихъ мѣстцяхъ треба нарѣдъ точно поучити и утвердити въ тыхъ правдахъ, въ котрыхъ иновѣрць спротивляются св. католической вѣрѣ, чтобы они не далися збаламутити черезъ иновѣрцевъ.

в) Узгляднати, о сколько можливе, расположенье слушателей, ихъ желанья и ожиданья, и старатися тѣмъ въ духу и по воли Церкви заспокоити. Для того треба и пр. въ велики праздники говорити о такой правдѣ, котра относится до того праздника; въ постныхъ проповѣдахъ не спущати зъ ока страсти Христови, бо парѣдъ того жалае, зъ того много учится, и если проповѣдникъ безъ важной причины о чѣмъ инномъ говоритъ, слушатель не отнесуть той духовной користи, яку бы могли и хотѣли отнести. То само сказати треба о религійныхъ наукахъ при похоронахъ, хрестинахъ, шлюбахъ, по пожарахъ, по наводненію, въ часѣ епидеміи и т. п. Во всѣхъ случаяхъ сего рода треба выбиратьи такой предметъ, котрый отвѣчае ихъ душевному расположению, потребамъ и обстоятельствамъ.

§. 43.

Яки предметы не належатъ до религійной науки?

Понеже проповѣдникъ обовязанъ голосити только слово боже такъ, якъ оно отъ Бога откровене есть и въ Церкви

католической вѣрно и свято сохраняея; для того выключени суть изъ религіиной науки:

1. Всѣ предметы чисто мірски, котри не стоятъ съ религіею въ ніякой связи. Тымъ однакожь не хочемо сказати, якобы проповѣдникъ николи и подѣ ніякимъ условіемъ не мѡгъ заниматься въ религіиныхъ наукахъ рѣчами мірскими. Противно, суть случаи, въ котрыхъ онъ до того есть обовязаный, особливо зо взгляду на политику. Священникъ вправдѣ не повиненъ ани въ Церкви, ани въ школѣ, ани где нибудь — яко слуга Церкви — заниматься политичными дѣлами, бо „никтоже воинъ бывая обязуется куплями житейскими, да воеводѣ оугоденъ будетъ“ (II. Тімот. 2, 4), но если чопробы политични стаются вопросами религіиными, если они ѡтносятся до правдъ вѣры и норовственности, тогда не може священникъ мовчати, но доуженъ поучити вѣрныхъ о ѡтношенію дотычныхъ политичныхъ вопросѡвъ до религіи, и старатися, щобы они не попалися въ блудъ и не далися збаламутити ложными вымыслами и розумованьями такихъ людей, котри будьтобы для добра державы нарушають права Церкви. Священникъ яко слуга божій — права и доужности священника яко гражданина не належатъ тутъ — обовязанъ проповѣдати евангельску правду и еи боронити, доуженъ напоминати и заохочати до добродѣтели, а перестерѣгати передѣ беззаконіемъ. Его задача яко проповѣдника слова божого есть одже: напоминати вѣрныхъ до невзрушимой вѣрности и послушанія законной власти державной, показуючи на прекрасни примѣры Христа, Апостоловъ и христіанъ всѣхъ вѣковъ, а ведля обстоятельство осуджати дерзѡсть и безбожнѡсть тыхъ, котри въ непогамованѡмъ стремленію до свободы предпринимають все, щобы взрушити и зничити царски престолы, а потѡмъ подѣ видомъ свободы вложити на народы ярмо незносимого рабства (Гругорій XVI. енцикл. „Mirari vos“ зъ дня 15. Серпня 1832). Понеже дальше политични переступленья суть о много тяжши и для общества небезпечнѣйши, якъ инни переступленья поодинокихъ людей, для того доуженъ проповѣдникъ слова божого при даной случайности показовати ихъ огиднѡсть, выкривати ихъ подли стремленія, опровергати ихъ украшанья, и всѣхъ передѣ ними перестерѣгати. — Въ нашихъ часахъ появляются ложни и згубливи засады о взаимномъ ѡтношенію Церкви и Державы, тутъ не може проповѣдникъ слова божого такожъ мовчати, но обовязанъ поучати вѣрныхъ, що обѣ власти суть ѡтъ Бога, и що треба законы и распорядженья обохъ властей почитати и слухати, если тѡлько они не спротивляются закону божому, бо тогда „подобаетъ послушати Богу паче, нежели человекѣу“. Священникъ не смѣе яко такий заниматься рѣчами чисто державными;

но если бы мірска власть хотѣла выдавати распорядженья, въ рѣчахъ чисто церковныхъ, що булобы получене съ небезпеченствомъ для спасенія вѣрныхъ, тогда доуженъ священникъ яко слуга Церкви боронити права Церкви, и всѣми возможными и позволенными средствами старатися ѡтвернути грозячу опаснѡсть. — Тутъ належитъ такожъ захованье священника въ часѣ выборѡвъ до различныхъ конституційныхъ репрезентацій. Поминувши вже велику важнѡсть такихъ згромаженій для поодинокихъ краѣвъ, народностей и державъ въ чисто мірскихъ справахъ, треба зъ натискомъ поднести ихъ значенье для духовного, норовственного добра общества, и для того не подлежитъ ніякому сомнѣнію, що проповѣдникъ слова божого и въ тѡмъ взглядѣ не може мовчати. Противно видимо изъ поступованья Головы Церкви и найѡтличнѣйшихъ Епископѡвъ, що проповѣдникъ слова божого доуженъ и въ тѡмъ дѣлѣ поучати и напоминати своихъ вѣрныхъ, якъ туу важну доужнѡсть и право мають для блага Державы и Церкви сповнати. Тѡлько доуженъ учитель церковный поступати тутъ въ духу любви христіанской, не датися збаламутити сторонництвамъ и крайностямъ, но по закону божому представити вѣрнымъ, якъ великой ваги есть се дѣло имъ ѡтъ законной власти поручене, въ чѡмъ оно состоитъ, якъ его мають сповнити, и возвати ихъ щобы выбирали такихъ мужѡвъ, котри черезъ свѡй розсудокъ, образование, честноту и боговѣйнѡсть дають поруку, що змогутъ и схотятъ своихъ выборцѡвъ достойно и успѣшно заступати. Въ семь дѣлѣ однакожь най памятае душпастьеръ и учитель церковный на слова Спасителя: „Будете оубо мудри и пр.“

Само собою розумѣется, що священникъ въ подобныхъ случаяхъ не буде говорити чисто политичну проповѣдъ, но выбере предметъ религіиный, при котромъ въ рѣчи стояча справа дасться на подставѣ евангелія пояснити и представити.

До мірскихъ предметѡвъ, о котрыхъ въ проповѣди можна говорити, належатъ такожъ инни, котри мають якесь ѡтношенье до религіиного житья человекѣа, н. пр. захованье въ часѣ епидемии, бурѣ, посыланье дѣтей до школы, старанье о забудованья цевковни, школныи и т. п.

2. Выключене есть зъ религіиной науки все ѡдозрѣле и непевне, для того треба Письмо св. наводити ведля одобренного текста, а при поясненію держатися науки Церкви; не треба наводити таки повѣсти, котри суть непевни, не наводити явленья и чуда, доки тѣмъ черезъ власть церковну не суть испытани и стверждени, въ загалѣ треба залишати все, що не мае за собою певности, и все, що спротивляея добрымъ обычаямъ.

3. До проповѣди не належатъ схолястични вопросы и наслѣдованья, бо они слушателя не созидають, а на про-

повѣдника кидають підозрѣнє, що він хоче величатися своєю ученостію, н. пр. розводитися надъ тяжшими вопросами о св. Троици, о пресуществленію и т. п.

4. Зъ проповѣдей суть выключени всѣ предметы, котри не суть для слушателей користни, такъ мнѣнія еретикѣвъ, съ изнятіємъ, если бы где таковы появились. Особливо же треба

5. выстерѣгатися говорити о рѣчахъ, котри могутъ для слушателей статися шкодливими, н. пр. точне описованье грѣхѣвъ нечистоты, отношеній супружескихъ, ложныхъ засадъ житья и пр. Въ томъ взглядѣ наминае св. Кароль Боромейскій въ загалѣ: „Проповѣдникъ не повиненъ говорити о излишнихъ або неплодоносныхъ предметахъ, лише о такихъ, котри отвѣчаютъ достоинству дома божого; не повиненъ общевно наводити имена и науки еретикѣвъ съ изнятіємъ тамъ, где они суть знаеми, и где показуеся потреба ихъ опровергати; доженъ залишати всяки шутки и смѣшности; не повиненъ нарушати личности будьто называючи ихъ по имени, будьто говорячи о нихъ такъ, якъ бы на нихъ пальцемъ показовавъ; не повиненъ начальство общевно наставляти, но, если то потрібно, въ приватной дорозѣ; въ бесѣдѣ о беззаконіяхъ не повиненъ переступати границѣ кротости и лагѣдности; не може произносити гнѣвливи неприлични слова и зъ амвона робити мѣстце власной обороны або самохвальбы“.

Б.

О упорядкованью предмета религійной науки.

§. 44.

Потреба и користь.

Щобы религійна наука була основна, зрозумѣла и успѣшна, треба такъ въ цѣлой науцѣ якъ и въ ей поодиновихъ частяхъ заховати певный порядокъ и на тое уважати, щобы всѣ проповѣди цѣлого року стояли съ собою въ певной звязи. „Одна зъ головныхъ причинъ безъуспѣшнаго проповѣданья слова божого лежить въ томъ, если проповѣдникъ не мае въ своихъ наукахъ ніякого пляну и звычайно о томъ говоритъ, до чого найлегше може приготовитися.“ Таке поступованье есть дуже нерозумне и нездале. „Бо якъ въ кождой поодинокой проповѣди всѣ части дожны стремити до одной цѣли, такъ повинни и всѣ проповѣди цѣлого року мати певну цѣль; всѣ проповѣди певного часу дожна соединяти одна головна гадка. Проповѣдникъ доженъ такъ поступати, якъ будовничій, котрый найперше очищае мѣстце, где мае дѣмъ ставити, ѳтъ непотрѣбного румовиска, потѣмъ кладе сильну основу

и на ней постепенно возноситъ цѣлу будову. Будовничій дѣлае всё ведля обдуманого пляну, и если бы тое залишивъ, не мѣгъ бы ани найменьшій дѣмъ выставити. То само видимо во всѣхъ инныхъ занятіяхъ, и того домагаеся разумъ такожь и ѳтъ проповѣдника, котрый мае въ серцахъ слушателей вознести прекрасну будову добродѣтели“.

И истинно велики суть користи, котри приносятъ проповѣди голошени ведля певного пляну. Самъ проповѣдникъ мае вже напередъ опредѣленный предметъ науки, и для того не попаде въ блудъ тыхъ, котри о одномъ предметѣ за богато, о инномъ рѣдко коли або николи не говорятъ; дальше тѣлько тымъ способомъ можна всѣ правды вѣры и норовственности ведля ихъ лончной звязи и потребъ слушателей належито выкладати, а на слушателей робитъ се дуже пріятне и сильне впечатлѣніе, если они видятъ, що всѣ науки церковни стоятъ съ собою въ звязи и всѣ до той самой цѣли стремятъся. Кождый проповѣдникъ доженъ про тое уложити собѣ певный плянъ, ведля котрого буде голосити слово боже; особливо же потрібный есть такій напередъ уложеный плянъ при тыхъ Церквахъ, где есть бѣльше проповѣдникѣвъ. Тѣи дожны бы всегда напередъ порозумѣтися межи собою, въ якѣмъ порядку будутъ голосити правды вѣры и норовственности, бо въ противномъ разѣ вѣчно будутъ повтарятися жалобы слушателей, що въ такихъ коллегіальныхъ Церквахъ найменьше можна користати зъ проповѣдей.*)

§. 45.

Упорядкованье цѣлого поученія религійного.

1. Проповѣдникъ доженъ выкладати всѣ правды христіанского вѣро- и норовоученья, но понеже тое тѣлько постепенно може здѣлати, для того насуваеся вопросъ, въ якѣмъ порядку мае преподавати поодинокіи правды вѣры и норовственности? Се упорядкованье зависитъ ѳтъ предмета и ѳтъ слушателей.

Зо взгляду на предметъ (объективно) науки може упорядкованье предмета бути внутренне або виѣшне, соотвѣтно тому, чьего причина лежить въ природѣ предмета, чи нѣ. — Объективне упорядкованье предмета есть внутренне, если его причина лежить въ самѣмъ предметѣ, такъ, що поодинокіи правды вѣры и норовственности

*) Въ такихъ Церквахъ суть книги, до котрыхъ записуются проповѣдники. Добре одже було бы, щобы тамъ бувъ такожь опредѣленный плянъ цѣлорочной науки, хоть въ Недѣли. Въ Праздники и при инныхъ случайностяхъ можна бы кождому проповѣдникови лишити свободу въ выборѣ предмета.

предподаются въ тѣмъ порядку, якъ одна зъ другой логично вы-
пываетъ, н. пр. о сотвореніи чоловѣка, о грѣсѣ первороднѣмъ,
о приготовленіи рода людского на ѳткупленіе, о ѳткупленіи,
о благодатныхъ средствахъ и т. д. — або въ науцѣ о Тайнѣ
Покаянія: о испытаніи совѣсти, о жалю, рѣшительнѣмъ по-
становленіи и пр.; въ науцѣ о добродѣтеляхъ: перше о
основныхъ добродѣтеляхъ, потѣмъ о прочихъ и о противныхъ
имъ грѣхахъ и т. д. — Обективне упорядкованіе пред-
мета есть внѣшне, если его причина лежитъ въ якѣмъ
внѣшнѣмъ до предмета науки ѳтносячимся обстоятельствѣ,
н. пр. если проповѣдникъ въ историчнѣмъ рорядку поучаетъ на-
рѣдъ о тѣмъ, що *Ж. Христосъ* здѣлавъ для спасенія рода люд-
ского, або если при поясненіи церковного рока и различ-
ныхъ священодѣйствій выкладаетъ правды вѣры и норовствен-
ности.

Зо взгляду на слушателей треба при упорядко-
ваніи предмета науки увзгляднати кругъ ихъ религійныхъ
вѣдомостей, ихъ потребности и свойства, и для того найперше
поучати о тѣмъ, що всѣ знати и вѣрити повинни, и що для
нихъ особливо есть потрібне; дальше треба найперше гово-
рити о легшѣмъ, потѣмъ о тяжшѣмъ до понятія; въ кѣнци
напередъ преподавати тѣи правды, безъ котрыхъ прочи оста-
либы непонятни.

2. При упорядкованіи предмета религійной науки нахо-
дитъ проповѣдникъ въ церковныхъ літургичныхъ устрой-
ствахъ дуже добре руководство, понеже тѣи представляють
въ природнѣмъ розвою и порядку всѣ, що *Богъ* здѣлавъ для
спасенія рода людского, и учать чоловѣка, що ѳнъ вѣрити и
якъ жити довшень, чтобы стався участникомъ вѣчныхъ благъ.
Тутъ належитъ найперше рѣкъ церковный и евангельски
начала. Проповѣдникъ може за основу упорядкованія пред-
мета религійной науки взяти церковни праздники, и говорити
въ часѣ певного праздника о тыхъ правдахъ, котри до него
въ наиблизшѣмъ ѳтношеніи стоятъ, н. пр. передъ праздни-
комъ рождества Христова о паденіи чоловѣка, о пригото-
вленіи на ѳткупленіе, о воплощеніи и пр.; въ великѣмъ по-
стѣ о душевнѣмъ ѳтродженіи грѣшного чоловѣка, при чѣмъ
треба бы показати огиднѣсть грѣхѣвъ и способъ якъ можна
ѳтъ нихъ очиститися. Такъ н. пр. можна бы по ѳтданіи
праздникѣвъ полученныхъ съ Рождествомъ Христовымъ здѣ-
лати собѣ на часѣ ѳтъ начала Трїоди такій плянь: Въ
Недѣлю Мытареву о гордости и смиренности; — въ
Недѣлю блуднаго Сына о пѣзнаніи своего грѣшного со-
стоянія, о щирѣмъ покаяніи, и божѣмъ милосердіи; — въ Не-
дѣлю Мясопустну о страшнѣмъ судѣ; — въ Недѣлю Сы-
ропустну о средствахъ душевного ѳтродженія, т. е. о мо-
литвѣ и постѣ; — въ першу Недѣлю великого поста о

вѣрѣ; — въ другу Недѣлю великого поста о омерзѣніи
грѣха, котрый хотѣбы якъ тайный, не може укрытиса передъ
окомъ всевѣдущаго Бога; — въ третю Недѣлю великого
поста о послѣдованіи Христу; — въ четверту Недѣлю
великого поста о неутомимѣй борѣ зъ ворогомъ нашего
спасенія особливо съ плотскими намѣтностями; — въ пяту
Недѣлю вел. поста: при тѣй борѣ не треба оглядатиса за
дочасными, но за вѣчными добрами; — въ шесту Недѣлю
вел. поста: и такъ жити и дѣлати, чтобысьмо могли достойно
приняти Христа, одже очистити совѣсть въ св. Тайнѣ Пока-
янія; — чтобы въ Праздникъ Пасхи воскреснути съ Хри-
стомъ до нового, боговнѣйнаго житья. Провѣдна гадка
того круга проповѣдей есть тая: Чтобы спасти упавшій
рѣдъ людскій, принявъ едиnorodный Сынъ божій видъ раба;
про тое пѣзнавши (зъ наукъ въ крузѣ рождествень-
ского Праздника) таинство и цѣль воплощенія едиnorodного
Сына божого, довшни мы, для котрыхъ всѣ тое сталося, сми-
ритиса, бо „*Богъ* гордымъ противится, смиреннымъ же дае
благодать“ (Нед. Мытаря и Фарисея). Смирившиса передъ
Богомъ довшни мы прійти до пѣзнанья, що есьмо грѣшни, не-
моцни люде, котри такъ якъ блудный Сынъ не маемо права
ани не смѣемо назватиса сынами нашего небесного Отца, и
тѣлько просимо, чтобы насъ принявъ хоть за найнизшихъ
наемникѣвъ. Но нашъ милосердный Отець небесный пріймае
насъ недостойныхъ яко Сынѣвъ, для того пѣзнаймо нашу не-
достойнѣсть, каймося и уповаймо на бже милосердіе. (Нед.
блуднаго сына.) Чтобы насъ душевно ѳтродити и до покаянія
наклонити, представила намъ Церковь св. минившюи Недѣли
милосердіе бже для щирого каянника; но понеже суть люде
въ грѣхахъ закамѣли, для того нынѣ (Недѣля Мясопустна)
ѳткрывае намъ страшный образъ бжои справедливости и
грозными словами предсказуе, яка судьба чекае нероскального
грѣшника. Надѣючися, що всѣ дѣти Церкви остали взрушени
представленіемъ милосерднаго и справедливого Бога, и що
всѣ желаютъ статиса сынами божими, показуе имъ (въ Не-
дѣлю сыропустну) якъ мають очиститиса ѳтъ грѣхѣвъ; а
понеже тѣи средства для змыслового чоловѣка суть за тяжки,
и съ его притѣмненнымъ розумомъ несогласни, для того при-
гадуе св. Церковь своимъ дѣтямъ евангельску правду: „Вѣрити
подобаеъ, яко есть — и напоминае ихъ до щирои, постоянной
вѣры (Нед. I. вел. поста). Понеже есьмо пересвѣдчени, що
Богъ всѣ для нашего блага дѣлае, повиннисьмо старатиса
всегда тое дѣлати, що есть Богу угодно, а понеже „мерзость
Господеви всякій грѣхъ“, для того выстерѣгатиса всякого
грѣха, бо Богъ всѣ видитъ (Нед. II. вел. поста) и мерзится
всякимъ грѣхомъ. Но тяжка есть борба съ грѣхомъ и слабый
чоловѣкъ легко мѣгъ бы въ ней упасти, для того ставлае

намъ Церковь св. крестъ (въ Ш. Нед. поста), чтобы мы ему поклоняючися училися терпливо носить нашъ крестъ и послѣдовати Христу. Мы одже покрѣплены св. Крестомъ съ новымъ жаромъ и ревностію хочемо поступати на дорожѣ нашего душевного ѳтродженья; но и сатана съ побольшеною злобою хоче насъ въ своемъ рабствѣ удержати воспламеняючи наши похоти тѣлесни, но его забѣги остануть марни, если мы за помочію Бога будемо неутомимо съ ними боротися (IV. Недѣля вел. Поста). При тѣй борбѣ не треба оглядаться за дочасными, но за вѣчными благами (V. Недѣля вел. поста); если же мы такъ смирившись передъ Богомъ и пѣзнавши наше грѣшне состояніе старалися поборювати наши грѣшни склонности, треба намъ (въ Недѣлю Цвѣтоносну) очиститися ѳтъ грѣхѳвъ въ Тайнѣ покаянія, чтобысьмо (въ Праздникъ Пасхи) съ чистымъ сердцемъ спѣваючи побѣдоносну пѣснь „Христосъ воскресъ“ приняли Христа и воскресли до нового житья. *)

Основуючися при упорядкованью предмета религіной науки на идеи церковного рока (о котрѳмъ буде въ другѳй части точнѣйша бесѣда) треба, якъ изъ повыше наведеного примѣра видно, узглядняти евангельски начала приписани на поодинокі дни празднични, понеже они въ своей цѣлости стоятъ въ тѣснѳй звязи съ церковнымъ рокомъ. Тымъ однакожь не кажеся, якобы проповѣдникъ бувъ обовязаный держатися евангельскихъ началъ и тѳлько о такѳмъ предметѣ говорити, котрый зъ евангельского начала дасть выпровадитися. Можна не держатися евангельского начала, можна взяти собѣ инну основу упорядкованья предмета религіной науки; но всегда есть порадно и желатель но, чтобы проповѣдникъ хоть мимоходомъ, въ введенію, росправѣ або заключенію проповѣди, згадавъ за евангеліе дня, понеже тое здаеся вымагати Церковь, коли приказуе, чтобы при литургиі и инныхъ священнодѣйствіяхъ читати евангельски зачала — То само треба сказати и о чтеніяхъ посланій Апостольскихъ. Зачала Апостольскихъ посланій, котри суть опредѣлены на поодинокі дни и праздники, стоятъ такожь въ тѣснѳй звязи съ церковнымъ рокомъ, и могутъ такожь бути употреблены яко основа при упорядкованью предмета религіной науки.

При упорядкованью предмета религіной науки можна

*) Сей начеркъ основаный на евангельскихъ началахъ, котри читаются въ дотычни Недѣли. Онъ не приписуе собѣ ніякон бѳльшой заслуги, хоче тѳлько показати способъ, якъ можна составляти кругъ проповѣдей. О часѣ ѳтъ Праздника Пасхи до Недѣли всеѣхъ Святыхъ см. мою росправу: „Яка идея сполучае евангеліа ѳтъ Праздника Пасхи до Сошествія св. Духа въ Сіонѣ рускѳмъ“. Львѳвъ 1871, стр. 270. (З текстомъ цієї статті можна ознайомитися в розділі "Додатки" нашего видання (прим. ред.)).

взяти за основу такожь катехізмъ, — о чѳмъ буде еще бесѣда въ росправѣ о катехитичныхъ проповѣдяхъ, — або житеписи Святыхъ, або три дороги ведучи до христіаньского совершеньства, або такожь пороки, грѣхи и беззаконія, котри въ громадѣ особливо появляются, якъ тое дѣлавъ часто св. Иоанъ Златоустъ и инни св. Отцы.

§. 46.

Упорядкованье поодинокихъ частей и положеній религіной науки.

1. При упорядкованью предмета религіной науки въ поодинокихъ частяхъ треба узглядняти выше наведени засады, а при тѳмъ такожь форму науки, котра есть двояка: Синтетична (складаюча) и аналитична (розбираюча).

Синтетична форма состоитъ въ тѳмъ, що ѳтъ частного переходится до загального, ѳтъ поединчого до зложеного, ѳтъ характеристичныхъ ознакъ до головного понятія, ѳтъ частей до цѣлости, ѳтъ доказѳвъ до заключенія, н. пр. изъ существованья поодинокихъ минаемыхъ сотвореній заключаеся, що они дожны мати якусь найвысшу неминеому причину своего существованья, що суть сотворени, — при поясненію понятія Тайны поясняеся найперше составни части и т. д. Тая форма повинна особливо тогда употреблятися, коли есть бесѣда о такихъ предметахъ, о котрыхъ слушателѣ еще не мають ніякого понятія, або коли проповѣдникъ хоче ихъ заохотити до исповненья дожностей, для котрыхъ они еще не суть приспособлени. Синтетична форма занимае важне мѣстце въ катехизаціяхъ.

Аналитична форма состоитъ въ тѳмъ, що переходится ѳтъ головного понятія на его составни части, або ѳтъ твердженья на доказы и причины и т. п. Тая форма уживаеся въ наукахъ о такихъ предметахъ, о котрыхъ слушателѣ вже мають понятіе, и тѳлько иде о исправленіе ложныхъ понятій, або о утвердженіе слушателей въ правдахъ вѣры и нравственности.

2. Такожь и поодинокі положенья повинни такъ по собѣ слѣдовати, якъ того вымагае ихъ природне взаимне ѳтношеніе и логична звязь, и такъ:

а) Теоретични положенья дожны стояти передъ отвѣтными практичными; бо черезъ теоретични положенья поясняются и утверждаются практични, а практични положенья дають теоретичнымъ силу и впроваджають ихъ въ житье, н. пр. „Богъ все видитъ“, для того „стережися тайныхъ грѣхѳвъ“.

б) Исторични положенья слѣдуютъ по учаючихъ, понеже они служатъ до поясненья и оживленья науки, н. пр.

Таинство св. Троицы пояснено через событіе при крещеніи І. Христа: — упованіе въ божомъ провидѣніи пояснено примѣромъ Маріи Дѣвы; — терпчивость примѣромъ Јова; — любовь воровѣвъ примѣромъ Христа на крестѣ.

г) Откровени правды дожны слѣдовати по отвѣтныхъ розумовыхъ, понеже откровени правды поясняютъ и подтверждаютъ тое, що розумъ чоловѣка пѣзнае, а розумови правды зновъ показуютъ, якъ належитъ въ житію заховати тое, що намъ Богъ ѣткривъ.

д) Законы божи дожны бути соединени съ законами чоловѣческими; понеже законы чоловѣчески опираются на божихъ законахъ, и поясняютъ и точнѣйше опредѣляютъ тое, що Богъ приказавъ, н. пр. заповѣдь церковна: хоть разъ въ роцѣ сповѣдатися, поясняе законъ божій частнѣйше въ житію сповѣдатися.

II. Отдѣлъ.

Омилетична форма або представленье предмета религійной науки.

§. 47.

Переглядъ и подѣлъ.

Опредѣливши предметъ религійной науки слѣдуетъ теперь застановитися надъ способомъ переведенья той науки, чтобы она свою цѣль осягнула, або належитъ сказати, якъ мае бути оброблений и преподаваемый опредѣленный предметъ религійной науки. Въ томъ состоитъ омилетична форма. Иде тутъ одже найперше о тое, чтобы показати, якъ мають бути упорядковани мысли и гадки религійной науки, або яке мае бути внутренне устроенье религійной науки; потѣмъ треба навести засады и правила, ведля котрыхъ гадки и идеи религійной науки мають бути въ слова убрани и за помочію тѣлесныхъ органѣвъ преподавани, або яке мае бути внѣшне устроенье религійной науки; въ кѣнци, понеже успѣхъ всякой науки зависитъ ѣтъ належитого при готовленья учителя на науку, буде съ увзглядненьемъ всего сказаного бесѣда о вымогахъ зо стороны проповѣдника, або о приготовленью проповѣдника на религійни науки.

Сей отдѣлъ дѣлимо одже на три главы:

- I. О внутреннѣмъ устроенью религійной науки.
- II. О внѣшнѣмъ устроенью религійной науки.
- III. О приготовленью проповѣдника на религійни науки.

I. ГЛАВА.

О внутреннѣмъ устроенью религійной науки.

§. 48.

Понятіе.

Внутренне устроенье религійной науки состоитъ въ опредѣленью и переведенью идеи и мысли тойже ведля частныхъ намѣреній, котри черезъ тую науку хочемо осягнути. Тѣи почастни намѣренія суть: поученіе розума, возбужденье чувствъ и наклоненіе воли, що св. Августинъ высказуе словами: „Ut veritas pateat, — placeat — et moveat“. Тѣи почастни цѣли дожны проповѣдникъ мати передъ очима, если хоче осягнути головну цѣль всякой церковной науки, с. е. прославленіе Бога и спасеніе вѣрныхъ. Наука религійна мае пересвѣдчити слушателя о истиннѣ преподаваемыхъ правдъ вѣры и норовственности, и мае наклонити его волю, чтобы ведля тыхъ правдъ свое житье урядивъ. Для того треба дѣлати на всѣ душевни силы чоловѣка, треба му дати яснѣ и точнѣе понятіе о предметѣ науки, — его поучити; — дальше треба влѣяти на его чувство, чтобы ѣнъ полюбивъ правду, чтобы нею перенявся, — чтобы стався взрушенный — и чтобы такъ его воля остала до доброго наклонена, чтобы однимъ словомъ наука сталася плодоносною. Соотвѣтно высказанѣй провѣднѣй гадцѣ будемъ одже дальше росправляти: о поученію розума, возбужденью чувствъ и наклоненію воли.

Першій членъ.

Поученіе розума.

§. 49.

Понятіе.

Хотячи чоловѣка припродити до пѣзнанья правдъ вѣры и норовственности, треба му найперше дати точнѣе и яснѣе понятіе о предметѣ науки и доказати му истину дотычно правды, т. е. треба чоловѣка найперше поучити о томъ, що ѣнъ мае въ житію заховати; для того занимае поученіе розума перше мѣстце въ каждой науцѣ, одже и въ проповѣди. Поученіе розума состоитъ въ томъ, що найперше поясняеся предметъ науки, а понеже предметы религійной науки суть тяжки до понятія, для того дальше, о скѣлько тое можливе, олицетворяеся (узмысловляеся) тѣнжъ, потѣмъ покрѣпля-

еся ихъ истину доказами, и если тое потрѣбне, опровергаются противни ложни понятія и мнѣнія; на конецъ же показуется, якъ пояснена и доказана правда мае въ практичнѣмъ житью заховатися.

О сихъ составныхъ частяхъ поученія буде теперь бесѣда.

§. 50.

А) Поясненіе. Роды поясненій.

1. Пояснити значитъ выложить змысль и значеніе предмета науки. Поясненія суть въ каждой науцѣ докончче потрѣбни, понеже никто не може пересвѣдчитися о истинѣ такой рѣчи, котру не разумѣе. Каждый чловѣкъ хоче найперше знати, о що рѣчь иде, якій есть предметъ науки, въ чѣмъ ѳнъ состоитъ и якъ можна го ѳтъ инныхъ розрѣшити, и коли всё тое точно порозумѣе, то часто не потрѣбуе ани доказѳвъ о истинѣ предмета религійной науки. Для того треба въ каждой науцѣ найперше пояснити предметъ науки.

2. Поясненія суть двоякого рода:

а) буквальные, котри состоятъ въ тѳмъ, що певный выразъ, будьто ѳнъ зъ одного слова або зъ цѣлого положенія состоитъ, ѳтдаея инными, слушателямъ бѳльше знаемыми словами, н. пр. слово всемогущій значитъ мати власть и силу всё здѣлати, — «царствіе божіе нудится» с. е. потреба много трудѳвъ и мозолѳвъ, если хочемо прійти до неба, — «и нуждници» с. е. тїи, котри о тое щиро стараются, — «воспрїемлютъ е» с. е. приходятъ до неба.

б) Предметовіи поясненія состоятъ въ наведенію ознакъ поясняемого предмета, н. пр. колися поясняе, що есть грѣхъ, въ чѣмъ состоитъ любовь ближнего и т. п.

Предметовіи поясненія суть розличного рода, и такъ: а) **Опредѣленіе** (definitio) состоитъ въ точнѳмъ наведенію характеристичныхъ ознакъ предмета, н. пр. грѣхъ есть свѣдоме и добровольне преступленіе закона божого. — б) **Розличіе** (distinctio) есть пѳднесеніе розличающихъ ознакъ двѳхъ подѳбныхъ предметѳвъ, н. пр. клеветникъ приписуе ближному вымыслени преступленія, а обмовець розноситъ правдивы преступленія ближнѳго, о котрыхъ люде еще не знаютъ. — в) **Описаніе** есть достаточне представленіе якогось предмета черезъ наведеніе его ознакъ и свойствъ; такъ н. пр. описуе св. Апостоль Павелъ любовь слѣдующими словами: «Любы долготерпитъ, милосердствуетъ; любы не завидитъ, любы не превозносится, не гордится. Не безчинствуетъ, не ищетъ своихъ си, не раздражается, не мыслитъ зла. Не радуется о неправдѣ, радуется же о истинѣ.

Вся любитъ, всему вѣру емлетъ, вся уповаеъ, вся терпитъ». (I Кор. 13, 4—8.) Зр. такожъ описаніе доброго Епископа въ I. Тимот. 3. и Тит. 1. Притч. 31, 10. — д) **Противоположеніе**, коли поясняея два противни понятія, н. пр. грѣхъ и добродѣтель, скупство и ошаднѳсть, щедрѳсть и марнованіе и т. п. Сей непрямой рѳдъ поясненія есть дуже пожиточный и въ многихъ случаяхъ сильно дѣлае ведля засады: «Contraria juxta se posita magis illucescunt».

Всяки поясненія предметовіи суть еще догматичны, коли ся представляе змысль и значеніе предмета, н. пр. поясненіе Тайны Покаянія, и исторични, коли показуется початокъ и розвѳй якого предмета, або якъ певный предметъ выглядае и зъ чого состоитъ, н. пр. щобы слушатель порозумѣли слова Спасителя: «И иже на кровѣ, да не сходитъ взяти, иже въ дому его» (Мат. 24, 17), треба имъ сказати, що (крови) дахи на домахъ восточныхъ народѳвъ були пласки, на около обгороджени, и тамъ можна було свободно переходитися. Або щобы порозумѣли слова: «Еже во уши слышите. проповѣдите на кровѣхъ» (Мат. 10, 27), треба ихъ поучити, що на востѳцѣ дѣялися всяки оголошенія зъ дахѳвъ, для того есть змысль наведенныхъ слѳвъ такій: що ѳтъ мене чуеъ въ тайнѣ, тое обвѣстѣтъ явно передъ цѣлымъ свѣтомъ

§. 51.

Свойства поясненій и правила при переведенію поясненій.

1. Всѣ поясненія въ наукахъ церковныхъ дожны опиратися на науцѣ Церкви, котра мае право и власть пояснити правды вѣры и норовственности. Опираючися на тѳй непоколебимѳй основѣ дожны поясненія бути: а) правдивы, для того не могутъ въ нихъ находитися таки ознаки, котри до нихъ не належатъ, н. пр. ложне було бы поясненіе: отпустить есть отпущеніе грѣхѳвъ; б) повни, т. е. повинни содержать всѣ характеристични ознаки поясняемого предмета, н. пр. неповне було бы поясненіе отпуста: «отпущеніе каръ», бо треба еще додати «дочасныхъ каръ за тїи грѣхи, котрыхъ вѣчна вина и кара вже есть отпущена»; в) докладни, т. е. дожны высказовати всѣ ознаки точно и опредѣлено, н. пр. не докладне було бы поясненіе: «въ Тайнѣ Покаянія отпущаются всѣ грѣхи», бо треба додати «всѣ по крещенію содѣлали грѣхи»; г) належито упорядковати, якъ того wymagaе природа рѣчи, лонка и обемъ вѣдомостей слушателей. — Въ кѳнци тутъ належитъ примѣтити, що проповѣдникъ не повиненъ въ омилетичныхъ поясненіяхъ держатися строго умѣтныхъ опредѣленій, достаточно есть говорити хоть не цѣломъ умѣтно, но зо всѣмъ понятно и ясно.

2. При переведеню поясненій треба заховати слѣдуючі правила:

а) Не треба ніколи пояснити рѣчи знаєми, бо тымъ тратится часъ и нудится слухателей и знеохочаєся ихъ до слуханья дальшой науки. Противно же треба всё пояснити, що єсть незнаєме и незрозумѣле, чтобы ничъ не остало темне и непонятне. **И** хотлй бы бесѣдникъ тѣлько сомнѣвався, чи єго слухателѣ якійсь предметъ розумѣють и тогди довженъ го пояснити.

б) Переведеню поясненія зависить ѳтъ намѣренія науки и ѳтъ успособленія слухателей. Если омилеть намѣрає поучити, довжин єго поясненья бути обширнѣйши; если же му головно иде о взрушенє слухателей, не повиненъ за надто розводитися, чтобы обширными поясненіями не ослабиль силу бесѣды. — Зо взгляду на слухателей повинни поясненія для образованыхъ слухателей бути коротши, для непросвѣщеныхъ обширнѣйши.

г) На конецъ при поясненю неприличныхъ рѣчей треба опущати всяки непотрѣбни поясненія, чтобы мѣсто поученія не соблазнити, н. пр. въ науцѣ о грѣсѣ.

Б) У з м ы с л о в л е н і е.

§. 52.

Понятіе. Роды. Правила при ихъ употребленю.

Узмысловленіе (олицетвореніе) єсть составленє якогось загалного, ѳвлеченого, надзмыслового понятія (предмета) съ инныхъ знаємыхъ, змысловымъ понятіємъ (предметомъ) въ тѣмъ намѣреню, чтобы го слухателямъ пояснити и понятнымъ зѣлати. Узмысловленія суть въ религійной науцѣ дуже пожиточни, бо они бѣльше занимають слухателя, звертають єго увагу на поясняемый предметъ, на котрый они бы за для єго высоты меньше зважали, и удержуютъ науку въ памяти.

При узмысловленю ставляєся предметъ поясняемый съ иннымъ подобнымъ, єму соотвѣтнымъ або подряднымъ, або цѣломъ противнымъ.

Особливши роды узмысловленія суть:

1. Спецификація, т. є. розложенє загалного на почастни понятія, состоитъ одже въ тѣмъ, що мѣсто характеристичныхъ ознакъ поясняемого предмета наводится єго составни части, роды и т. п., н. пр. св. Апостоль Павелъ узмысловляє положеніе: „Кто ны разлучить ѳтъ любви божія?“ такъ: „Скорбь ли, или тѣснота, или гоненіе, или гладь, или нагота, или бѣда, или мечь? Но во всѣхъ сихъ препобѣждаемъ за возлюб-

паго ны. Извѣстихся бо, яко ни смерть ни животь, ни ангели ни начала, ниже силы, ни настоящая ни грядущая: ни высота ни глубина, ни ина тварь кая возможесть насъ разлучити ѳтъ любви божія, яже о Христѣ Исусѣ Господѣ нашемъ“ (Римл. 8, 35—39). Оденъ проповѣдникъ такъ узмысловляє потребу выстерѣгатися способности до грѣха: „Ты знаєшь зъ досвѣдченья, що кѣлько разъ пѣйдєшь до певного дому, грѣшишь противъ чистотѣ; той дѣмъ єсть одже для тебе способность до грѣха. Ты знаєшь, що кѣлько разъ поглянешь на тую особу, тѣлько разъ повстають въ тобѣ скверни мысли и желанія: тая особа єсть одже для тебе найблизна способность до грѣха. Ты знаєшь що кѣлько разъ пѣйдєшь до корчмы, тѣлько разъ ся упьєшь, и зачинаєшь сварнѣ, и вини клопты; корчма одже єсть для тебе найблизна способность до грѣха и т. д.“ — Изъ наведєныхъ примѣровъ показуєся, що той родъ узмысловленія можна съ великимъ успѣхомъ употребляти.

Тутъ належитъ такожъ описанє, т. є. розложенє физической або моральной цѣлости на составни части, н. пр. описанє страшного суда у Мат. 24, сокрушенного сердца у Лук. 18.

2. Примѣръ єсть оповѣданє якого событія взятого зъ житья людского для поясненья и узмысловленья поясняемой подобной религійной правды. Примѣры суть найпрактичнѣйшимъ способомъ узмысловленія, бо они занимають слухателей, остають довго въ памяти, и найскорше могутъ наклонити до выповненья христіанскихъ должностей.

Примѣры можна брати або зъ исторіи святой и мірской або зъ щоденного житья, и можна ихъ употребляти двоякимъ способомъ; або тѣлько кѣлькома словами пригадуєся слухателямъ знаєми событія, н. пр. въ науцѣ о невѣжності: „Якъ то болєстно тронуло Спасителя, коли зъ уздоровленыхъ десять прокаженныхъ тѣлько оденъ прійшовъ Христу подяку зложити“ — въ бесѣдѣ о покаянію: „Кто свои грѣхи исповѣдає, якъ розбѣйникъ на крестѣ; кто за нихъ рыдає, якъ св. Петро; кто за нихъ слезами обливає ноги Христа, якъ Магдалина; той єсть истинный каинникъ“; — або оповѣдаєся цѣле событіє обширно и точно, ведля потребъ и круга вѣдомостей слухателей, н. пр. въ науцѣ о Тайнѣ Покаянія о мытарю; — въ науцѣ о небальствѣ родичей зо взгляду на выхованє дѣтей о судіи Ілію и т. п.

При уживаню примѣровъ треба на тое уважати, чтобы они були певни и прилични, и не треба въ оповѣданю за надто довго розводитися, чтобы черезъ тое слухателѣ не звернула бѣльшу увагу на примѣръ, якъ на самъ предметъ науки.

3. Образы суть змыслові знаеми предмети, за помочію котрыхъ подобни надзмысловіи предмети поясняются и понятнѣйшими стаются.

Образы суть въ проповѣди дуже придатни, бо они украшають бесѣду, надають ей ббльше живости и пріятности, и задержуютъ науку довго въ памяти.

Головни роды образѣвъ суть:

а) Метафора есть узмысловленіе надзмыслового предмета черезъ знаемый змысловый, тымъ що изъ знаемыхъ ознакъ одного поясняется другій, н. пр. Христось — сонце правды; жерело и Богъ якъ источникъ всего блага.

б) Аллегорія есть продовжена метафора, т. е. метафора обширнѣйше выложена, н. пр. кто хоче ввійти до царства небесного, не повиненъ ити на широкой дорозѣ ведучой въ погибель; но на узкой и тернистой дорозѣ.

в) Зрѣванье (подобіе) есть метафора въ цѣломъ положеню высказана, при чемъ подносится вспѣльни характеристични ознаки обохъ составленыхъ предметѣвъ, н. пр.: Имже образомъ желаетъ елень на источники водныя, снче желаетъ душа моя къ тебѣ Боже (пс. 41, 1). Зр. о зернѣ горушиномъ и царствѣ небесномъ и инни. — Зрѣванья и подобія суть въ проповѣдяхъ дуже пожиточни, для того по примѣру Христа употребляли ихъ Апостолы и св. Отцы дуже часто, н. пр. Ефремъ пише: „Якъ не кожде зерно въ землю кинене закореняеся и овочи приносить, такъ не кожде слово евангельской правды пріймаеся въ серци грѣшника, и не приноситъ пожелани плоды“. св. Иоанъ Златоустъ: „Якъ зерно посѣяне найперше въ земли розрастеся, доки на верху явится, такъ и вѣра найперше вкореняеся въ серци, ажъ потѣмъ являеся въ дѣлахъ“. „Якъ той, що хату замѣтае, долженъ схилитися; такъ и той, котрый хоче свою душу очистити, долженъ понижитися (смиритися).

д) Притча есть оповѣданье якого выдуманого событія для узмысловленія надзмыслового предмета, котрый съ тымъ событіемъ есть сходный. Событіе одже въ притчѣ наведено есть можливе, но не истинне. Притчи були особливо въ старѣмъ завѣтѣ въ наукахъ розличного рода употребляни, и Христось говоривъ такожь дуже часто въ притчахъ. Притчи суть особливо тогда дуже пожиточни, коли есть бесѣда о высокихъ правдахъ, и коли можна обавлятися, що слушатель не схотятъ заразъ приняти тую правду, бо они тогда судятъ о той правдѣ на примѣрѣ другого чоловѣка, о котромъ въ притчи оповѣдаеся, и тымъ сами приготавлиются до еи признанья. Притча одже есть пожеланою заслоною правды для тыхъ, котри еи еще въ цѣломъ видѣ не могутъ знести, и може бы нею соблазнилися; а зъ другой стороны зновъ открывае и поясняе правду тымъ, котри еи радо пріймають,

а кромѣ того возвышае занимательность, обуджае цѣкавость и улегшае запамятанье науки. Въ проповѣдяхъ треба употребляти особливо библійни притчи, а если проповѣдникъ самъ вымышляе притчи, повинни они бути поединчи, благородни, коротки, зрозумѣли и поучительни. За примѣръ треба брати притчи, котри Христось въ своихъ проповѣдахъ употреблявъ.

При поясненію библійныхъ притчей и подобій треба: а) мати передъ очима правду, котру притча мае узмысловляти, б) высказати ознаки, въ котрыхъ состоитъ подобіе образа съ дотычною правдою, в) составити тіи ознаки образа съ ознаками правды, г) при конці все разомъ въ короткости збрати, щобы притча зробила пожелане впечатлѣніе.

е) Байка есть подобно якъ и притча выдумане событіе взате зъ житья звѣрей або неживотныхъ рѣчей, котри яко разумни сотворенья представляеся съ задержаньемъ ихъ природныхъ свойствъ, котрыми ѳтъ инныхъ розличаются, н. пр. песь вѣрностію, лисъ хитростію, лелія невинностію и т. п. Байки однакожь дуже рѣдко можна употребляти въ религійныхъ наукахъ, бо и въ св. Письмѣ дуже рѣдко находятся, такъ: кн. Судій 9. I. Кор. 12.

ж) Типы суть певни приключенія и обряды старого завѣта, котри предсказовали и ѳтносилися до будущихъ событій, особливо до лица и царства Мессіи, н. пр. жертва Авраама, вужъ мѣдяный на пустыни, манна, Јона въ черевѣ кита, переходъ черезъ червоне море и инни. — Типы можна такожь употребляти въ религійной науцѣ, бо такъ Христось, якъ и Апостолы и св. Отцы употребляли ихъ въ своихъ наукахъ, н. пр. Јисусъ Христось называе манну образомъ хлѣба небесного, св. Евхаристіи (Јоан. 6,35), св. Апостоль Павелъ представляе переходъ Исраилтянъ черезъ червоне море яко образъ крещенія (I. Кор. 10, 2).

Щобы образъ бувъ придатный въ религійной науцѣ, повиненъ: 1. бути взятый зъ такихъ предметѣвъ и обстоятелствъ, котри слушателямъ суть знаеми; бо образъ мае узмысловити и пояснити предметъ незнакомый и тяжкій до понятія. Для того бравъ Спаситель образы и зрѣванья зъ деревъ, лѣторослей, цвѣтѣвъ, птахѣвъ, пастырей и овецъ и т. п. Слушателямъ були тіи предмети знаеми, и служили имъ до поясненья правды, о котрой чули науку. 2. Образъ повиненъ бути дѣйстно подобный до поясняемого предмета, такъ щобы подобіе майже въ очи впадало. 3. Приличныи и отвѣтныи повазѣ религійной науки, для того не треба уживати таки образы, зрѣванья и т. д., котри зо взгляду на теперѣшній способъ мышленья могли бы бути смѣшными, або може и соблазнительными, хотяи они въ прочѣмъ цѣломъ на

мѣстци суть въ св. Письмѣ або въ письмахъ св. Отцѣвъ, н. пр. св. Апостолъ Петръ говорячи о тыхъ, котри вертаются до грѣхѣвъ, каже: „пещь возвращає на свою блевотину, и свинія омывшись, въ калѣ тинный“ (П. Петр. 2. 22), Зр. Притч. 26, 11. Екклесіастъ порѣвнує блудну невѣсту съ гноемъ на дорожѣ. — Св. Августинъ выражаєся: „Щеканье псѣвъ есть Богу мильше, якъ молитва пѣдлыхъ священникѣвъ“. 4. Належито выложеный, щобы легко можна було пѣзнати сходнѣсть межи образомъ и поясняемымъ предметомъ, для того треба особливо характеристични ознаки належито пѣднести. 5. Не треба за надто много образѣвъ въ одной науцѣ употребляти, бо тое не причинило бы ся до поясненья, но до притъменья науки.

Въ загалѣ треба при уживанью образѣвъ на тое уважати, щобы слушатель точно порозумѣли подобіє межи образомъ и поясняемымъ предметомъ; для того передъ непросвѣщенными слушателями треба довше передъ просвѣщенными коротше забавлятися при тѣмъ предметѣ.

4. Противоположенье яко рѣдъ узмысловленія есть составленье предмета поясняемого съ инымъ знаемымъ ему цѣлкомъ противнымъ, н. пр. Цицеронъ язычникъ каже, що лучше есть сто разъ умерти, якъ Бога разъ образити; а мы христіане не малибысьмо выстерѣгатися грѣхѣвъ?

Противоположенья суть дуже придатни въ религіиныхъ наукахъ, бо они додають бесѣдѣ бѣльшу силу и бѣльшій натискъ, и живше представляютъ правды вѣры и норовственности. Они суть подобни до тѣнистыхъ мѣстцѣ, котри живописецъ на образѣ выбрабляє, щобы прочи краски тымъ живше представить. Противоположенья можна особливо тогда съ великимъ успѣхомъ уживати, коли иде о представленье рѣжницѣ межи добродѣтелию и грѣхомъ; такожь при поясненью высшихъ понятій, котри тѣлько черезъ наведенье заперечающихъ (негативныхъ) знаменій дадутся представить; наконецъ при спростованью ложныхъ понятій и миѣній. Дотычно свойствъ предмета, который служитъ до поясненія, треба заховати тое, що выше сказано.

Г. Доказы.

§. 53.

Понятіє и потреба доказѣвъ.

Черезъ поясненія и узмысловленія подаєся слушателямъ точно и яснє понятіє о правдѣ, котра есть предметомъ религіиноу науки, и часто тымъ самымъ пересвѣдчаются слушатель о истиннѣ дотычноу правды. Но тое не всегда дѣєся; часто

мають слушатель наилучше понятіє о якѣйсь правдѣ, но не суть еще пересвѣдчени о еи истиннѣ; треба про тое навести имъ причины, котри ихъ силують признати истину преподаваемой правды, и о еи истиннѣ пересвѣдчитися. Тѣи причины иазываются доказами.

Доказы суть въ религіинѣй науцѣ потрѣбни, бо разумъ човѣка може тѣлько тое за истину признати, о чѣмъ есть пересвѣдченый. Теперъ же проповѣдникъ має задачу наклонити слушателей, щобы они признали якусь правду, и ведля неи свое житье урядили, що они певно не здѣлають, доки не пересвѣдчатся, що тое, о чѣмъ ихъ проповѣдникъ поучає, есть истинна правда. Того домагаєся сама природа човѣка, яко разумного сотворенья. Бо если бы човѣкъ не пересвѣдчившись о якѣйсь правдѣ на слѣпо въ ню увѣривъ, переставъ бы бути разумнымъ сотвореньемъ; и певно така вѣра була бы дуже слаба и не змогла бы опертися противнымъ миѣніямъ и твердженнямъ. Для того Христосъ и Апостолы старались всегда въ своихъ наукахъ дати слушателямъ точно и яснє понятіє о преподаваемой правдѣ, и туюжь доказами скрѣпити; а Апостолъ напоминає: „Вѣра ваша разумна да будетъ“. Изъ того одже показуєся потреба доказѣвъ въ религіинѣй науцѣ.

§. 54.

Роды доказѣвъ.

Розличаємъ три роды доказѣвъ: доказы зъ поваги взяти, доказы зъ досвѣдченья, и доказы розумови.

1. Доказы зъ поваги суть двоякого рода, они берутся зъ св. Письма и зъ церковноу Преданія, и оба тѣи роды занимають перше мѣстце межи доказами религіиныхъ наукъ, понеже проповѣдникъ слова божого довженъ опиратися въ своихъ наукахъ на бож. откровенію, котре содержитсяъ въ св. Письмѣ и Преданію церковнѣмъ.

а) Доказы зъ св. Письма занимають въ религіиныхъ наукахъ перше мѣстце, понеже они оперти на словѣ божѣмъ дають бѣльшу певнѣсть, якъ всяки инни доказы опираючися на выводахъ людского розума. Къ тому причинаєся и тое обстоятельство, що многи правды религіини не дадутся инакше доказати, якъ выреченьями св. Письма, а нарѣдъ будучи сильно переконаный о истиннѣ св. Письма кладе наибѣльшу вагу на тѣи доказы. Для того повиненъ проповѣдникъ, яко учитель откровеноу правды наводити доказы зъ св. Письма; бо хотя бы его розумови доказы були якъ ясни и переконующи, то николи они не будутъ такъ певни, якъ доказы зъ св. Письма (Св. Иоанъ Златоустъ contra apomaeos 1). По тѣй причинѣ покликуюєся самъ Спаситель на старый завѣтъ, що такожь видимо и въ письмахъ Апостолѣвъ.

При употребленіи доказѣвъ зъ Письма св. повиненъ проповѣдникъ: *а)* Наводити мѣстця св. Письма съ всякимъ почтеніемъ, яке принадлежитъ тымъ св. выреченіямъ; *б)* съ належитымъ натискомъ по́днести тѣи выразы наведеного мѣстця, въ котрыхъ лежитъ доказуюча сила; *γ)* наводити лише мѣстця клясични, котри въ данѣмъ случаю суть найотвѣтнѣйши; *δ)* выбирати по можности такі мѣстця, котри для слушателей суть ясни або могутъ бути легко пояснени; *ε)* не наводити за богато мѣстцъ Письма св., бо тѣе бы утрудняло спамятанье и ослабило бы увагу; *ζ)* не коньче наводити всегда дословно, можна такожъ парафрастично, тѣлько треба уважати, щобы змысль бувъ вѣрно ѳдданий; если же наводится дословно зъ церковного текста мѣстця не зо всѣмъ знаеми и зрозумѣли, треба ихъ точно пояснити.

β) Доказы зъ церковного Преданія. По св. Письмѣ занимають доказы зъ церковного Преданія головне мѣстце, и проповѣдникъ обовязанъ въ звоихъ наукахъ покликватися на Преданіе, а то тымъ бѣльше, понеже суть правды, котри не можна доказати зъ Письма святого. Мѣстця зъ Преданія церковного повинни бути коротки, ясни и не многи, щобы многими цитатами не ослабити силу бесѣды. Досытъ есть навести одно або два клясични мѣстця ѳтносячися до той правды, котра есть предметомъ науки.

2. Доказы розумовіи суть заключенія изъ обще принятыхъ правдъ. Тѣи доказы суть въ наукахъ церковныхъ потрібни, понеже човѣкъ такъ довго не може пере-свѣдчитися о якѣйсъ правдѣ, доки его розумовіи засады и выводы не остануть въ согласіе спроваджени съ выводами и науками проповѣдника, а до того служатъ доказы розумовіи. Для того видимо, що ихъ часто употребляе Письмо св., н. пр. Иоан. 5, 39, 7, 19. Римл. 5, 7, 9, 1. Сол. 5, 21 и св. Отцы. — Розумовіи доказы суть особливо въ нашихъ часахъ дуже потрібни и пожадани; бо духъ правдиво христіаньскій стаеся що разъ бѣльшою рѣдкостію; рѣвнодушнѣсть, скептицизмъ, лже-вѣріе и невѣрство ширится що разъ дальше, и всякій човѣкъ мнячися бути образованымъ и просвѣщенымъ не хоче вѣрити тѣлько тѣе, що его по бѣльшой части тѣлько уроеному образованью и просвѣщенію отвѣчае. Тѣе несчасне настроенье стрѣчаемъ не тѣлько въ кругахъ, котри могутъ мати якѣйсъ повѣдь причислятися до просвѣщенныхъ, но и въ низшихъ и найтемнѣйшихъ кругахъ. Противъ тѣи душевной заразы треба дѣлати тымъ оружіемъ, котрымъ она, хоть ложно заставляеся, т. е. розумовыми доказами. Невѣрнымъ треба показати, що откровенна правда отвѣчае вымогамъ здороваго розума, и що самъ розумъ човѣка чуе потребу откровенія, понеже много изъ тыхъ рѣчей, котри го окружають, не може поняти, тымъ меньше есть въ состоянію по-

розумѣти надзмыслови и надприродни правды, котрыхъ іѳзнанья его розумъ домагаеся. Лжевѣрнымъ показуеся черезъ розумовіи заключенія зъ того, що они еше узнають, що до-вжни и всѣ прочи правды признати, если не хотять спротивля-тися здоровому розумови. Въ кѣнци люде Церкви вѣрно пре-дани получаютъ черезъ розумовіи доказы яснѣйшій поглядъ на правды вѣры и норовственности, и поучаються, якъ тѣи правды мають въ розличныхъ хвиляхъ житья заховати.

До доказѣвъ розумовыхъ належатъ:

а) Внесенія т. е. показанье, якъ одна правда зъ дру-гой выплывае, або съ нею въ звязи стоить, н. пр. „никто не-може двомъ панамъ служити“, (Мат. 16). Св. Климентъ пока-завши кѣлька суевѣрій поганьскихъ представляе цѣлу ихъ вѣру яко суевѣріе. „Льва укоряемъ, а наши пристрастія не можемо укорити?“ (св. Злато). Такожъ: Мат. 7, 11.

б) Выреченія и правды обще принятіи.

γ) Приповѣдки, суть коротки выреченья, котри выра-жаютъ переконанье людей о якѣй рѣчи. Приповѣдки въ по-ученьяхъ дуже придатни, бо они улегшають доказы розумовіи; н. пр. „кто съ Богомъ, Богъ съ нимъ“, „Нема смерти безъ причины“, „Съ якимъ кто пристае, такимъ ся самъ стае“, „Лѣпша честнота въ капотѣ, якъ нечестнота въ золотѣ“. — При-повѣдки скорше переконують, понеже суть ѳтъ всѣхъ приня-тіи, н. пр. кто рано встае, тому Богъ дае. — И наконецъ воз-будувають увагу и затрмываютъ въ памяти науки. — Припо-вѣдки повинни бути *а)* правдивы, т. е. такі, котри не ши-рятъ блудѣвъ и предрозсудкѣвъ н. пр. Ложно булобы: „Все треба разъ скоштовати“, — „добрый трунокъ на фрасунокъ“, — *б)* повинни отвѣчати повазѣ науки религіинои, для того не можна бы уживати: „скачи враже, якъ панъ каже“, наконецъ *γ)* мають бути слушателямъ добре знакоми.

3. Доказы зъ досвѣдченья основуются на власнѣмъ або чужѣмъ, внутрениѣмъ або внѣшнѣмъ досвѣдченью. Таки доказы суть дуже полезни и силни, бо каждый човѣкъ есть сильно о тѣмъ переконаній, що самъ видѣвъ, чувъ або ин-нымъ способомъ досвѣдчивъ; если про тѣе проповѣдникъ по-кликнуеся на досвѣдченье, то тымъ найскорше трафляе до сердца слушателей. Дальше суть межн людьми ложни мнѣнія и засады походячи зъ ложного и односторонного досвѣдче-нья; таки ложни мнѣнія и засады не дадутся ничимъ скорше исправить, якъ доказами изъ правдивого общого досвѣдче-нья, н. пр. забобоны, — або: старый піякъ гадае, що піянь-ство не шкодливе, бо ѳнъ ѳтъ давна напиваеся, а есть здоровъ и т. п. Для того Христосъ и Апостолы употребляли въ своихъ наукахъ доказѣвъ зъ досвѣдченья, н. пр. Спаситель покликнуеся въ науцѣ о провидѣнію божѣмъ на птицѣ небесни и цвѣты польни.

Доказы зъ досвѣдченя повинни бути правдивы, не выдумани, не пересаджени, не односторонни и всѣмъ знаеми. Тѣи доказы суть особливо тогда придатни, коли проповѣдникъ хоче показати можливѣсть выповненя яко добродѣтели, ведля засады: „Potuerunt hi et haec, quare non tu Augustine?“ Або если хоче показати розличіе межі добродѣтелию и противнымъ грѣхомъ, н. пр. правдолюбіе и облуда. При тыхъ доказахъ можна покликватися на власне або чуже досвѣдчене, особливо же порадоно есть покликватися на тое, що въ власной громадѣ або въ сусѣдствѣ всѣ досвѣдчили и всѣ знаютъ. Тѣлько най молодой проповѣдникъ не наводитъ многи доказы зъ власного досвѣдченя, бо легко могли бы слушателѣ прійти до вопроса: Откуда ему сія вся.

§. 55.

О Выборѣ доказѣвъ.

Котри изъ наведеныхъ доказѣвъ належитъ употреблять въ поодинокихъ случаяхъ, зависитъ ѳтъ предмета науки и ѳтъ успособленя слушателей, и ѳтъ силы самыхъ доказѣвъ.

а) Зо взгляду на предметъ употребляеся въ проповѣдяхъ догматичныхъ всѣ выше наведени роды доказѣвъ, хотяи перше мѣстце належится доказамъ зъ поваги взятымъ; въ проповѣдяхъ норовственныхъ можна такожъ употреблять всѣ роды доказѣвъ, но найсильнѣйше дѣлають доказы зъ поваги и досвѣдченя.

б) Зо взгляду на успособлене слушателей треба при выборѣ доказѣвъ узгляднати ихъ способъ мышленя и степень образованя. Въ наукахъ для простого народа суть найотвѣтнѣйши и наилучши доказы зъ поваги и досвѣдченя; въ наукахъ для образованого слушательства повинни при доказахъ зъ поваги належито узгляднени бути розумовіи доказы; передъ мѣшанымъ слушательствомъ треба всѣ роды доказѣвъ употреблять, чтобы науку для всѣхъ приступную и користою здѣлати.

в) Въ кѣнци треба при выборѣ доказѣвъ уважати на ихъ силу, котра зависитъ ѳтъ большои або меньшой звязи межі доказомъ и доказуемою правдою, и ѳтъ впечатлѣнія, котре робить на слушателяхъ. Суть доказы, котри для каждого човѣвка мають рѣвну доказуючу силу, якъ доказы зъ св. Писма, и тѣи доказы роблять на каждого рѣвне впечатлѣніе; но суть инни, котри одного човѣвка пересвѣдчаютъ о певной правдѣ, для инного же остануть безъ пожеланого успѣха, понеже або не розумѣе ѳтношеня и звязи доказа съ доказуемою правдою, або сами доказы суть для него чужіи про недостатокъ условій потребныхъ до ихъ розумнія,

н. пр. необразованый човѣкъ не пѣйме глубоко розумовіи выводы, и не остне пересвѣдченый о истинѣ доказуемой правды; противно же тѣи сами доказы совершенно пересвѣдчатъ образованого човѣвка о истинѣ той самой правды. Такъ само могутъ доказы зъ досвѣдченя перекопати необразованого човѣвка, понеже ему суть знаеми событія, на котрыхъ тѣи доказы опираются, для образованого же човѣвка, або въ загалѣ для човѣвка, котрый того досвѣдченя не мае, остати безсильными и некористными.

§. 56.

Перепровадження доказѣвъ.

Щобы слушателей пересвѣдчити о якѣйсь правдѣ, не досыть есть навести причины и поводы, котри еи истину подтверждаютъ, но треба старатися самъ доказъ належито перепровадити; до того же належитъ, чтобы доказы были ясно, правдиво, лончно и краснорѣчиво переведени, або чтобы доказуюча сила була належито пѣднесена, чтобы дальше въ доказахъ була захована лончна форма и таяжъ отвѣтными словами и выразами предложена.

І Зо взгляду на доказуючу силу дожно переведене доказѣвъ бути ясне и правдиве. 1. Ясне, т. е. треба показати слушателямъ взаимне ѳтношене, котре заходитъ межі доказомъ и доказуемою правдою, для того треба всѣ, що моглобы остатися темнымъ и для слушателей не цѣлкомъ зрозумѣлымъ пояснити, и такъ: а) темни и не цѣлкомъ зрозумѣли слова инными яснѣйшими, но тое само означуемыми ѳтдати; б) образы и зрѣваня, котри мають слушати за доказъ, точно пояснити и до даного случая застосовати, або в) для бѣольшои ясности и точности навести рѣчи противни тому, що доказъ содержитъ.

Н. пр. (до а): „На страшномѣ судѣ буде все явне и ясне, що теперѣ еще есть темне и непонятне“. — Для того напоминае Апостолъ: „Прежде времени ничтоже судите, дондеже прійдетъ Господь“, (1. Кор. 4, 5) не судѣтѣ передъ часомѣ о томѣ, що видите, но чекайте на приходъ Спасителя при кѣнци свѣта, „иже въ свѣтѣ приведетъ тайная тмы и обявитъ совѣты сердечныя“. Уважайте: „Онѣ приведе въ свѣтѣ тайная тмы, т. е. выявитъ тое, що до теперѣ есть утаене. Потѣмѣ (до б) порозумѣте, для чого пророкъ Малахія говорячи о Христѣ, яко будущѣмѣ судіи, называе го солнцемѣ правды (образѣ) кажучи: „И возсіяетъ вамѣ болшимся имене моего солнце правды“ (4, 2). (Полсненье) Якѣ? для чого прійде судія яко солнце? Вы знаете, побожни слушатель, що дѣбеся при всходѣ сонця. Въ ночи не можна було роз-

рбжити одно бтѣ другого, ани чорне бтѣ бблого, ани зелене бтѣ червоного; бо нбчь закрывае все передѣ нашими очима. Но коли сонце збйде розпбзнаемо заразѣ кожду рбчь такѣ якѣ она есть. Такѣ само, коли збйде сонце правды, Христосѣ Богѣ, коли явитсѣя Христосѣ на страшнбмѣ судѣ, пбзнаемо ясно и точно тое, що теперь на дблѣхѣ божого провидбнѣя еще не можемо пбзнати, ани порозумѣти. (Застосованье.) Що той чоловікѣ есть богатый, тамтой убогий; сей здоровѣ, тамтой слабовитый; оденѣ красный, другий хромый и слбпый, ще до того горбатый; що оденѣ славный, другий пониженный; що сей долженѣ слухати и гбрко працѣвати, а той приказовати и банкетовати; — тое для нашего розума непонятне; но чекаймо, доки выяснитѣ намѣ всѣ дбла оный страшный и славный день, а тогда признаемо: *Всѣ було красно, добре, слушино и справедливо уряджене, и не могло лучше бути* (Sumolt). (До г) *Иисѣ доказуе вѣ одинѣ проповѣди о любви ворогбѣвѣ се положенье: ми повинни и сѣ тыми, котри насѣ невинно напастують, якѣ скоро тблько возможно, примиритисѣ, слбдуючимѣ способмѣ: Добри христѣане пригадуютѣ собѣ тогда, коли ихѣ инни напастують, на Слова Спасителя: „Аще оубо принесеши дарѣ твой ко олтарю“ — коли хочеш принести дарѣ Богу, и пр. пбйти на Службу божу або до св. Причастѣя, — „и ту помянеши, яко братѣ твой имѣтѣ нбчто на тя: остави ту дарѣ твой предѣ олтаремѣ, и шедѣ прежде смирисѣ сѣ братомѣ твоимѣ, и тогда пришедѣ принеси дарѣ твой“ (Мат. 5, 23, 24), т. е. если собѣ пригадаеш и т. д. Уважайте христѣане, Иисусѣ Христосѣ не каже: Если собѣ пригадаеш, що ты маешѣ щось противѣ твоего ближнѣго, що на него гнѣваешсѣя; нѣ, Христосѣ каже, если собѣ пригадаеш, що твбй ближний мае щось противѣ тебе, що онѣ тебе переслбдуе, то лиши твою жертву, иди, и найперше примирисѣ сѣ твоимѣ ближнимѣ. Зѣ того маемо учитисѣ, що мы обовязани, якѣ скоро тблько возможно, примиритисѣ сѣ тыми, котри насѣ невинно напастують и переслбдуютѣ* (См. Сѣйфѣ 111).

Тымѣ або подобнымѣ способмѣ треба пояснѣти хотѣ найважнѣйши доказы, щобы слушателѣ истинно поняли взаимне отношенье межѣ доказомѣ и доказуемою правдою. и о ней пересвѣдчилсѣя.

2. Переведенье доказбѣвѣ должно бути правдиве, т. е. наведены причины должны вѣ властивбмѣ своемѣ значенью тое доказовати; для того а) треба передѣ наведеньемѣ доказа розважити, чи онѣ истинно есть до даного предмета науки отвѣтний, и пр. мѣстця доказуючи потребу жалю

не доказуютѣ потребу Тайны Покаянѣя и т. п.; б) Мѣстця св. Письма и церковного Преданѣя треба наводити вѣрно и вѣ такбмѣ обемѣ, щобы не терпѣвѣ ихѣ змыслѣ, щобы одже не були перекручени, одбрвани, такѣ и пр. не можна слова Псаломника: „Сѣ преподобнымѣ преподобень будеши, и сѣ мужемѣ неповнымѣ неповинень будеши“ (пс. 17, 26), котри ведля звѣзи высказуютѣ захованье Бога кѣ людемѣ, уживати за доказѣ влѣянѣя сообщенья сѣ людьми на обычайнбсть чоловіка; г) примѣры, котри маютѣ служити за доказѣ, должны бути правдивы, и такѣ успособлени, щобы здоровый розсудокѣ не мбгѣ сомнѣватисѣ о ихѣ вѣроятности; д) особливо же треба выстерѣгатисѣ всякихѣ софисматбѣвѣ и лжезаключенѣй, або такѣ званыхѣ ошибокѣ вѣ заключенѣю.

Таки ошибки суть: 1. Если кто предкладае тое, що доперва мае доказати (petitio principii), и пр. Церковь не може неправду сказати, бо есть непогрѣшима; — Богѣ существуете, понеже существуете безконечне существо. 2. Если кто хоче ббльше доказати, якѣ зѣ самого доказа слбдуе, (mutatio centri), и пр. Церковь есть непогрѣшима, для того Папа не може бути погрѣшимый; — або: Тое, щосьмо собѣ не дали, не можемо собѣ взяти. Житье ми собѣ не дали. Одже не можемо собѣ житье бтбирати. Вѣ тыхѣ положеньяхѣ суть твердженѣя правдивы, но заключенѣя суть хотѣ вѣ собѣ правдивы, вѣ сѣмѣ случаю ложны, понеже вѣ предположенью не суть содержани; для того ничѣ не доказуютѣ ведля засады: „Qui nimis probat, nihil probat“. 3. Если кто хоче одно зѣ другого и наоборотѣ друге зѣ первого доказати (circulus vitiosus), и пр. Папа есть наслѣдникомѣ св. Петра, понеже св. Петро бувѣ першимѣ Епископомѣ Римскимѣ; — а св. Петро бувѣ першимѣ Епископомѣ Римскимѣ, понеже Папы Римски суть наслѣдниками св. Петра; — або: Церковь есть божого установленья, бо такѣ каже Письмо св.; — а Письмо св. содержитѣ законѣ божѣй, бо такѣ учитѣ Церковь. 4. Если кто зѣ одного положенья заключает на инне сѣ опущеньемѣ дуже важного середнѣго (saltus in probando), и пр. Ангелы могутѣ существовати, для того существуютѣ (О инныхѣ лжезаключенѣяхѣ и софисматахѣ см. Dom. Palmieri, Institutiones philosophicae, Romae 1874. I. 117 de sophismatis. — Theodor Niffel, Die Disposition der Rede in besonderer Rücksicht auf die geistliche Rede. Regensburg 1875, 142 ss.

II. Зо взгляду на форму должно бути перепроваджанье доказбѣвѣ логичне.

При кождбмѣ доказѣ иде або о тое, щобы правду якогось предмета ясно представити, або щобы такожѣ важнбсть и значенье правды доказаной вѣ належитбмѣ свѣтлѣ положить. Перше потрѣбне есть при кождбмѣ доказѣ, и осяга-

еся черезъ такъ звани логични або филозофични форми доказѡвъ; друге особливо потрібне естъ при головныхъ предметахъ бесѣды, до котрыхъ цѣла бесѣда стягаеся и осягаеся черезъ такъ зване пѡднесенье (*ἀυξήσις*, *amplificatio*). Филозофични форми доказѡвъ суть:

а) Силлогізмъ, состоячій зъ трехъ положеній, где зъ двохъ першихъ на правду третого заключаеся. Перше положенье называеся высше (*major*) и представлае якесь загалне понятіе; друге положенье называеся низше (*minor*) и представлае положенье родове; трете положенье естъ заключеніе зъ двохъ першихъ, н. пр. 1. Добродѣтель (загалне понятіе) заслугуе на почитанье; 2. но скромнѡсть (родове понятіе) естъ дѣйстно добродѣтель; 3. для того (заключеніе) заслугуе скромнѡсть на почитанье.

Часомъ ставляеся родове понятіе на першѡмъ, а загалне на другѡмъ мѣстци, н. пр. 1. скромнѡсть естъ добродѣтель; 2. но всяка добродѣтель заслугуе на почитанье; 3. для того скромнѡсть заслугуе на почитанье.

б) Ентимема, т. е. скороченый силлогізмъ, где одно зъ двохъ першихъ положеній, яко само собою ясне и понятне, опускаеся, н. пр. Титъ естъ чоловѣкъ, одже естъ смертельный; мѣсто: 1. каждый чоловѣкъ естъ смертельный; 2. но Титъ естъ чоловѣкъ; 3. одже естъ смертельный. Або: Письмо св. каже, що мерзкій передъ Богомъ гордый головѣкъ; одже гордѡсть робить чоловѣка мерзкимъ передъ Богомъ; мѣсто: 1. Всѣ що Письмо св. каже естъ правда; 2. но Письмо св. каже и пр.

в) Епихерема естъ силлогізмъ, въ котрѡмъ одно зъ першихъ двохъ положеній, або оба суть съ доказами получени, н. пр. 1. У всѣхъ народѡвъ находимо переконанье о сущестѡвѣ Бога, тое бо повѣдчають писателѣ старыхъ и новыхъ вѣкѡвъ и пр.; 2. но таке загалне и согласне переконанье не може мати причину въ чѣмъ иннѡмъ, якъ людскѡмъ разумѣ, понеже всѣ инни причины, якъ: выхованье, предрозсудки, повага людска, не могутъ яко сами въ собѣ змѣнни бути причиною незмѣнного и постоянного переконанья; 3. для того доказуе се обще переконанье существа Бога.

г) Дилемма состоитъ зъ двохъ себе выключающихъ положеній, зъ котрыхъ одно всѣ признати або заперечити, а тымъ такожь правду другого признати довжни, н. пр. „Або христіане суть винни, або невинни. Если суть винни, для чого наказано ихъ вышуквати? Если суть невинни, для чого пѡдлагають карѣ тѣи, котрыхъ вынайдутъ?“ (Тертуліанъ противъ едикта Траяна). — „Чи мы христіане, чи нѣ?“ Еслисьмо христіане, для чого не жіемо по христіаньски? А еслисьмо не христіане, для чого называемся христіанами?“

Если дилемма зъ трѣхъ або бѡльше положеній состоитъ, называеся трилемма, полилемма.

е) Сорітесъ, естъ форма заключенія, въ котрѡй бѡльше положеній такъ суть съ собою составлени, що ореченье (*Prädicat*) попереднего естъ пѡдметомъ (*Subject*) слѣдующого положенья, ажъ доки прійдеся до заключающого положенья, въ котрѡмъ пѡдметъ першого положенья съ ореченьемъ того послѣдного положенія естъ соединеный, н. пр. „Всѣ добре естъ желательне; всѣ желательне належитъ одобрити; що ся одобряе, тое естъ пріятне, одже и почитанье ему належится; если же такъ естъ, муситъ бути похвальне, для того всѣ добре естъ похвальне“ (*Cic. Tusc. 5, 15, 45*). — „Како убо призовуть, въ негоже не вѣроваша? како же увѣрують, егоже не услышаша? како не услышатъ, безъ проповѣдающаго? како же проповѣдаютъ, аще не послани будутъ? Тѣмже убо вѣра отъ слуха, слухъ же глаголомъ божіимъ“ (*Рим. 10, 14—17*).

з) Внесеніе (*Inductio*) естъ вычисленье бѡльше несомнительныхъ событій або правдъ съ твердженьемъ сходныхъ, чимъ слушателѣ принуждаются твердженье за правдиве признати, н. пр. „Вась всѣхъ, котри тутъ на земли удавалися о помѡчъ до Спасителя, взываю и прошу, скажѣтъ минѣ, чи вась коли опустивъ? Нѣ! каже сотникъ зъ Капернаума; на мою просьбу уздоровивъ моего слугу. Нѣ, каже слѣпый зъ Јерихона, менѣ давъ свѣтло очей, и пр. Одже и насъ не опуститъ“.

ж) Аналогія, где зъ одного знакомого и певного событія або правды на истину другого заключаеся, н. пр.: „Если Богъ каждому чоловѣкови помагае, то и тобѣ поможе“.

То суть звычайно уживани филозофични форми доказѡвъ, котри бесѣдникови велику користь приносятъ, понеже правду, о котрѡй говорить, живо и ясно доказуютъ. Треба ихъ про тое въ бесѣдахъ уживати, но для наданья бесѣдѣ живости, не належитъ триматися въ цѣлѡй бесѣдѣ одной и той самой формы доказѡвъ, но поодинокіи формы разумно и складно уживати, бо якъ каже Квинтилианъ: „*Locuples et speciosa vult esse eloquentia. Feratur igitur non semitis, sed campis: non uti fontes angustis fistulis colliguntur, sed ut latissimi amnes totis vallibus fluat, ac sibi viam, si quando non acceperit, faciat*“ (*Inst. 5, 14*) Для того употребляютъ бесѣдники або одну або другу форму доказѡвъ, и не наводятъ ихъ сухо и поединчо, но украшаютъ поодинокіи положенья всегда такъ, чтобы яснѡсть не утерпѣла.

Кромѣ сихъ поединчихъ формъ доказѡвъ розумовыхъ великой ваги въ бесѣдахъ естъ такъ зване пѡднесенье, рѡзширенье (*amplificatio*, *ἀυξήσις*), котре въ тѡмъ состоитъ, що бесѣдникъ доказавши якусь правду надъ нею довше застановляеся, ен всесторонно пред-

ставляе, щобы тымъ бѣльше впечатлѣніе на слушателей зрѣбити, и тымъ бѣльшу користь духовну ѡтнести. Подѣбно якъ микроскопъ ѡткрывае передъ окомъ людскимъ незмѣрне богатство природы въ малыхъ размѣрахъ, якъ далекоглядъ показуе намъ велику красоту небесного звода, такъ и ораторске розширенье показуе слушателямъ великѡсть, важнѡсть и правдиве значенье доказаной правды тымъ, що еи поединчи хвилѣ и точки пѣдноситъ. Тое дѣсея звычайно черезъ обширне представленье, або поясненье черезъ примѣры и зрѣвнаня, и прибирае розлични виды, якъ: характеристичне представленье (*ἰδιόμοια*), если якась свойство чловѣка въ живыхъ образахъ представляе, н. пр. св. Василій въ 10. омилиі о гнѣвѣ: Астерій Амасійскій въ 3. ом. скупого чловѣка; св. Иоанъ Злат. въ ом. 35 до Дѣян. Ап. образъ блудника. **Описанье** (*descriptio*), котре рѣчи нерозумни або неживотни мовби на образѣ представляе, н. пр. св. Григорій Нис. въ 1. гл. о сотворенью представляе въ образѣ всѣ, що передъ сотвореньемъ сталося; Иоанъ Злат. описанье неба въ омилиі о гнѣвѣ надъ несчастьемъ праведныхъ; Василій В. описанье посухи въ омилиі въ часѣ голода; Иоанна Злат. описанье битвы въ 6. кн. о священствѣ: описанье пожара въ 10. ом. до посланія къ Ефесеємъ.

Описанье животныхъ и розумныхъ сотвореній (*ὀποιοποιεῖς*) розличаея ѡтъ першого описанья тѣлько своимъ предметомъ, котрый представляе щось розумного, а тамтой нерозумного и неживотного, н. пр. св. Јеронима описанье смерти матери Павлѣ; Григорія Наз. представленье матери Макавейской; Иоанъ Злат. въ бесѣдѣ о Ап. Павлѣ и Пророцѣ Іліи.

Уособленіе (*πραινποεῖα*, *personificatio*) впроваджае непритомныхъ або усопшихъ людей говорящихъ, або кладе слова въ уста нерозумныхъ або и неживотныхъ сотвореній. — Всѣ тии роды бесѣды дадутся добре уживати, щобы важнѡсть якась доказаной правды пѣднести, а на слушателей бѣльше впечатлѣніе зрѣбити. — (Сп. Schleiniger Nicolaus, *Grundzüge der Beredsamkeit*. Freiburg in Breisgau.

III. Въ кѡнци довжни доказы бути перепроваджени дѣйстно реторично, т. е. такъ, щобы при всей своей систематичности и логичнѡй точности не остави сухи, но були занимательни и для слушателя пріятни, и щобы въ самѡй собою зимнѡй формѣ вѣло тепле и сердечне житье. Якъ одже зъ одной стороны доказы довжни бути переведени ведля строгихъ правилъ логики, такъ зъ другой стороны повиненъ проповѣдникъ старатися суху и зимну розумову форму убрати въ красни, пріятни и по можности до себе притягаючи слова, но при тѣмъ всѣмъ памятати, щобы не дався заслѣпити и отуманити черезъ того рода проповѣдникѡвъ, котри голов-

ный и наибѣльшій натискъ кладуть на красни слова, котри часто покрывають „мѣдъ брацаий“.

§. 57.

Загальни правила при перепровадженью доказѡвъ.

Доказы становлять майже головну часть бесѣды, для того треба при ихъ перепровадженью всякой старанности докладати, щобы свою задачу выповнили. При тѣмъ належитъ памятати на слѣдуючи правила:

1. Не треба ничъ доказовати, о чѣмъ слушателѣ суть переконани, бо то булабы страта часу, нудилобы слушателей и легко могло бы возбуди пѣдозрѣнье, що правда, о котрѡй ся говоритъ, не есть така певна, коли проповѣдникъ такъ силуется еи доказовати.

2. Противно же треба всѣ доказати, о чѣмъ слушателѣ еще не суть точно переконани, а даже и тогда, коли тѣлько можна догадоватися, що слушателѣ не суть о чѣмъ точно переконани, щобы не лишити ничъ неясного въ науцѣ.

3. Не треба доказы розличного рода съ собою мѣшати. Виравдѣ стремять всѣ доказы до той самон цѣли, т. е. до показанья, що якась рѣчь есть правдива або ложна, добра або зла, пожиточна або вредлива; но причины, котри ся до тыхъ розличныхъ ѡтношеній стягають, суть розлични межю собою, и кто бы ихъ помѣшавъ, зробивъ бы свою науку неясною и непріятною.

4. При доказахъ треба заховати певный порядокъ зо взгляду на ихъ силу. Въ тѣмъ взглядѣ дае Квинтилианъ таку раду: „Argumenta prout ratio causae cujusque postulabit, ordinabuntur, uno excepto, ne a potentissimis ad levissima decrescat oratio“ (V., 12). Пѣсля того виробився у бесѣдникѡвъ зо взгляду на упорядкованье доказѡвъ ведля ихъ силы слѣдуючій аксіоматъ: „Fortiora, fortia, fortissima“, такъ що въ серединѣ кладутся найслабши доказы, а кѡнчатся найсильнѣйшими. Само собою розумѣея, що сила доказѡвъ есть ѡтносительна и зависить ѡтъ почастной цѣли бесѣды. Може той самъ доказъ зо взгляду на оденъ предметъ бути найсильнѣйшій, а при другѡмъ найслабшій. — Инни бесѣдники радять, щобы при упорядкованью доказѡвъ ведля ихъ силы триматися аксіомата: „Fortia, fortiora, fortissima“. Въ прочѣмъ всѣ соглашаются въ тѣмъ, щобы доказы такъ ставляти, „щобы перши доказы зробили на слушателей пріятне впечатлѣніе а послѣдни були для нихъ рѣшителни“.

Сильнѣйши доказы треба поединчо ставляти, слабши не треба цѣлкомъ перепроваджати, тѣлько бѣльше разомъ соединяти, бо якъ каже Квинтилианъ: „Si non possunt valere

quia magna sunt, valebunt quia multa sunt, nocent (adversario) etiamsi non ut fulmine, tamen ut gradine“.

Если бы кто для доказанья певной правды не мавъ бѣльше, якъ два доказы, оденъ важный и сильный а другій меньшей ваги, то найпорадиѣше есть опертися на сильнѣмъ доказѣ, а потѣмъ навести той слабый доказъ вже не яко доказъ, но бѣльше яко поясненье.

Згаданный порядокъ доказѣвъ ведля ихъ силы заховують и св. Отцы. Такъ н. пр. св. Василій въ 10. омиліи о гнѣвѣ такъ говоритъ: „Гнѣвъ побужае до сварнѣ, сварня провадитъ до зневаги, зневага до битки, битка кѣнчится звычайно ранами, а раны смертію. Для того треба злomu заразы въ початкахъ опиратися, и гнѣвъ всѣми силами зъ сердца выкореняти, бо тѣлько такъ можемо найбѣльшимъ переступленьямъ разомъ съ тымъ грѣхомъ въ ихъ початкахъ запобѣгнути“. (Ини примѣры см. *Nickel und Kehrein, Werdsamfeit der Kirchendäter. Schleiner 129—133.*)

Д) О п р о в е р г а н і я .

§. 58.

Понятіе и потреба.

Обовязокъ проповѣдника своихъ слушателей о истинѣ правдъ христіанства переконати, заключае въ собѣ такожь и довжнѣсть, все що переконанью спротивляеся, опровергнути. Опроверганья суть про тое не що инного, якъ доказы маючи задачу обезсилити перепоны, котри якѣсь правдѣ спротивляются, и тымъ саму правду яснѣше представити. Где про тое правдѣ ніяки перепоны не ставляются, тамъ не мають опроверганя мѣстця; но если якѣсь правдѣ перепоны ставляются, тамъ не обходимо потребно есть ихъ опровергнути, иначе бо цѣль науки не була бы осягнена. Для того и Христосъ и Апостолы не тѣлько доказовали правды христіански но такожь опровергали противни мнѣнія.

Для проповѣдника могутъ три выпадки случитися, въ котрыхъ обязанъ противни мнѣнія опровергати:

1. Если въ его громадѣ мнѣнія черезъ иновѣрцѣвъ або вольнодумцѣвъ ширени стають появлятися, и або повагу цѣлон религии або только поодинокихъ правдъ подкѣпувати;
2. если появляются мнѣнія, котри где яки переступленія моральны извнѣняютъ або украшають;
3. если межы народомъ суевѣрія и предрозсудки панують.

Во всѣхъ тыхъ случаяхъ обязанъ проповѣдникъ старатися опровергнути появляючися перепоны. Доки покажемо, якъ наведени перепоны, котри переконанью христіанскому спротивляются, треба опровергати, застановимося въ загалѣ надъ способомъ опроверганья и его перепровадженьемъ.

§. 59.

Способъ опроверганья и его перепровадженье въ загалѣ.

1. Понеже опроверганья не суть що инного якъ доказы, для того треба тутъ захвати всё, що при доказахъ було сказано.

Опровергати можна двоякимъ способомъ: а) убочно (indirect) б) прямо (direct).

а) Убочный або непрямый способъ опроверганья состоитъ въ тѣмъ, що не згадуючи за противне мнѣніе тѣлько сама правда въ яснѣмъ звѣтлѣ показуеся, зъ чого само собою слѣдуе, що противне твердженье не мае мѣстця. Дѣея тое або а) такъ, що правда противъ котрой сомнѣнія повстають, сильными и неоспоримыми доказами стверждаеся и пр. твердженье, що посты суть не потребни, можна не згадуючи за се противне мнѣніе опровергнути показуючи, що пѣсть есть приказанный и дуже пожиточный. — б) Або перепроваждаеся доказъ такъ, що противне мнѣніе само собою выдасть ся невмѣстне, н. пр. противъ мнѣнія, що піянство есть позволене доказуеся не згадуючи за се твердженье: піянство нищитъ силы душевны и тѣлесны човѣка, якъ свѣдчитъ досвѣдченье; оно понижае човѣка подъ звѣря, бо ѣтирае му разумъ; оно есть причиною всякого зла и несчастья, бо . . . Піянство есть одже само собою зле; а всё зле есть заказане, для того . . . г) Або згадуеся за противне мнѣніе яко за таке, котре лише зъ устъ безумного човѣка могло выйти, н. пр. Рече безумный въ сердци своемъ: нѣсть Бога (ис.). Тое особливо тогда есть отвѣтне, если противне мнѣніе есть дуже плытке и очевидно безосновне. Выстерѣгатися однакожь треба, чтобы въ такѣмъ разѣ не уживати слѣвъ, котри бы противника занадто понижали, и николи не впушчатися въ личности. Або д) доказавши якусь правду, противъ котрой сомнѣнія повстають, зываеся слушателей, чтобы познату правду сильно до сердца собѣ впоили.

б) Если такимъ убочнымъ способомъ противне мнѣніе усунути не можна, то уживаеся прямой способъ опроверганья, при чѣмъ або а) навѣвши мнѣніе противне просто показуеся, що оно есть неосновне; н. пр. „Алежь бо то приемоно есть поговорити съ пріятелями и знакомыми (закидають ти, що въ Церкви розговоры провадятъ). Того я вамъ не заказую, но то мае дѣятися въ вашихъ домахъ, купеляхъ або на улицы. Церковь не есть дѣмъ для розговорѣвъ, но для науки и молитвы. Теперъ же годѣ ей розрѣжнити ѣтъ торговецѣ, або еще бѣльше ѣтъ театру“ (св. Иоан. Злат. въ 36. ом. до I. Кор.).

Або б) ставляются противному мнѣнію таки перепоны, противъ котрымъ оно не може остоятися, н. пр. Лютеръ каже: „Правило вѣры есть Письмо св., которе каждый човѣкъ

самъ собѣ пояснати може“. На тоє ѳтповѣдає Католикъ: „Но Письмо св. есть трудне до зрозумѣннѣ, для того кождый приватный чоловѣкъ що инного въ немъ находить: кромѣ того въ Письмѣ св. не находятся всѣ точки вѣры; для того само Письмо св. не може бути правиломъ вѣры“.

Тутъ належить γ) такъ зване *argumentum ad hominem*, где зъ того, що противникъ самъ признає, ложнѣсть его мнѣннѣ показуєся; и. пр. Вольнодумецъ каже: „Я признаюся, есмь христианинъ, но науку о постахъ не могу признати; бо тоє съ моимъ разумомъ не згаджаєся“. На що му ѳтповѣдає правдивый христианинъ: „Если ты дѣйствительно христианинъ, то долженъ есь признати власть церковну; но Церковь приказує посты, для того ты не можешь ихъ ѳткидати!“

Або δ) робится противозаключеніе противъ мнѣннѣ противника; и. пр. противникъ: „Слуга не має способности ѳтвдичитися своему пану; но мы всѣ есьмо слугами божими: для того не можемо Богу вдичнѣсть оказати“. На тоє: Мы есьмо слугами божими, и маємо спосѣбнѣсть Богу вдичнѣсть оказати; бо панъ жадає ѳтъ слуги тѣлько вѣрности и любви; — ничъ бѣльше и Богъ ѳтъ насъ не wymagaє: — Для того мы можемо Богу вдичнѣсть оказати“.

2. При опроверганнѣхъ треба дальше на тоє уважати, чтобы доказы маючи опровергнути противне мнѣніе стояли на своемъ мѣстци. Въ тѣмъ взглядѣ учитъ Квинтиліанъ: „*Si agimus (колися щось доказує) nostra confirmanda sunt primum, tum quae nostris opponuntur, refutanda; si respondemus (еслия опровергає) prius incipiendum a refutatione*“ Пѣсля того мають опроверганнѣ въ бесѣдахъ, котори и противни мнѣннѣ увзгляднѣють, мѣстце по доказахъ; въ бесѣдахъ же, котори нарочно тѣлько противни мнѣннѣ опровергають передъ властивыми доказами.

Увзгляднѣвши однакожь особливше ѳтношенне межи вѣрными и проповѣдникомъ, належить яко правило поставити, що проповѣдникъ не може ограничатися на самѣмъ опроверженнѣ, ѳнъ долженъ такожь и учити; для того мають въ бесѣдахъ церковныхъ опроверженнѣ мѣстце по доказахъ, або довини съ доказами получени бути.

3. При упорядкованнѣ опровергающихъ доказѣвъ треба такожь уважати на силу доказѣвъ противника, и тѣнь въ певнѣмъ порядку опровергати. Звычайно треба при тѣмъ триматися слѣдующого аксіомата: „*infirma, fortia, infirmissima*“, або зачати ѳтъ того, що на слушателей наибѣльше влѣяннѣ могло зрѣбити.

Въ загалѣ повинна ростропнѣсть бесѣдника осудити, где коли и якъ противни мнѣннѣ належитъ опровергати. Если въ прочѣмъ тутъ хоче побѣду осягнути, потребує кромѣ вѣ-

домостей положительныхъ знати докладно успосѣбленне слушателей, ихъ гадки и предрозсудки. Оспориувати яку правду, есть много легше, якъ зло, котре тымъ побудитися, усунути. Противникъ осягає звычайно свою цѣль простымъ тверженнѣмъ; оборонитель не може задоволитися простымъ запереченнѣмъ противного мнѣннѣ; ѳнъ має бути приготовленный кожду стрѣлу, зъ котрой ни будь стороны она приходить, не тѣлько нешкодливою зрѣбити, но на противника еи обернути.

§. 60.

Перепровадження опроверганнѣ въ особенности.

Опроверганнѣ проповѣдника стягаются въ особенности на оденъ изъ повыше наведенныхъ случаєвъ. При тѣмъ повиненъ проповѣдникъ заховати слѣдующи правила:

а) Если въ громадѣ даются чути мнѣннѣ инновѣрцѣвъ або вольнодумцѣвъ, котори спротивляються науцѣ вѣры, то повиненъ омилеть при ѳтвѣтнѣй случайности, и. пр. на якій ѳтвѣтный праздникъ взяти тую правду, противъ котрой противни мнѣннѣ повстають, за предметъ науки, и однимъ изъ наведенныхъ способѣвъ еи правду скрѣпити, противни мнѣннѣ опровергнути, и вѣзвати слушателей, чтобы пѣзнанои правды сильно держалися, и противными розумованнѣми не дали баламутитися. Съ такими проповѣднѣми не можна однакожь скорше выступати, ажъ доки противни мнѣннѣ не зачинають бѣльше ширитися, и малодушныхъ непоконти. Въ початкахъ достаточна есть приватна наука.

б) Коли зачинають въ громадѣ появлятися ложни мнѣннѣ, котри спротивляються нороственности, тогда повиненъ проповѣдникъ такожь при данѣй случайности або нарочно взяти правду оспориувану за предметъ науки, еи доказами всесторонно ствердити и противни мнѣннѣ ѳткнути, и показати, що они тѣлько въ зѣпсутнѣю свою причину мають; и. пр. оспориувать существованне некла, бо ся го обавляють; украшають переступленнѣ, бо грѣшно жѣють.

г) Коли появляются предрозсудки и суевѣрнѣя, треба дуже осторожно поступати. Суевѣрнѣе есть ложне мнѣніе, котре ани на доказахъ розумовыхъ ани зъ поваги взятыхъ не есть оперте. Суевѣрнѣе и предрозсудокъ розличаєся ѳтъ блуда тымъ, що блудъ состоитъ въ ложнѣмъ пересвѣдченнѣ, а суевѣрнѣе и предрозсудокъ не має ніякого пересвѣдченнѣ. — Суевѣрнѣя и предрозсудки суть розличного рода, якъ: догматични, нороственни, литургични и инни, и суть въ загалѣ або шкодливи або обонятни.

Причины суевѣрнѣй суть звычайно: невѣжество религійне, зле вихованне домашне, поверховне и механичне бого-

служенье, зли книжки и письма, особливо же усposобленье простого народа, котрый не може двигнутися бгъ змысловости до высшихъ понятій, для того радо такихъ суевѣрій приймаея, котри его змысловости ббльше бтповѣдають, и котрыхъ вже его батьки и дѣды держалися. Проповѣдникъ повиненъ старатися передъ всемъ выкоренити таки суевѣрія и предрозсудки, котри на норовственнбсть чоловѣка маюць шкодливе влѣяніе, н. пр. необразовани люде головный натискъ кладуть на сповѣдь (т. е. вызнанье грѣхбвъ); при молитвѣ уважають тблько на слова; діаволу приписують за велику силу; пбдчасъ бурѣ выкидають лопаты на двбръ, и пр. Тїи и тымъ пбдббни суевѣрія влѣяють и на норовственнбсть вредливо, для того треба старатися ихъ выкоренити. При тбмъ не треба суевѣріе просто опровергати, и не робити го николи предметомъ науки, но треба противну правду ясно и живо представить, и еи практичне застосованье показати. Зъ того пбзнае кождый, що тая правда дѣйстно чоловѣка заспокоюе, и до счастливости провадитъ. Приготовивши такъ слушателей треба перейти на само суевѣріе, показати, що оно спротивляея здоровому розумови, и выкрыти жерела зъ котрыхъ оно походитъ.

Въ прочѣмъ при всякого рода опроверганьяхъ повиненъ проповѣдникъ поступати становчо и говорити съ певностью, а при тбмъ такъ, чтобы зъ тону бесѣды пробивалася любовь и стараннбсть о добро слушателей, а выстерѣгатися всякихъ выходокъ и непотрѣбныхъ понижаній тыхъ, котри такихъ суевѣрій держатся.

§. 61.

Правила ростропности зо взгляду на опроверганья.)*

Всяки опроверганья доужень проповѣдникъ предпринимати и перепроваджати съ истинною, христїаньскою любовію оживленою, ростропностью; проповѣдникъ доужень узгляднати при тбмъ себе, своихъ слушателей, часъ и тонъ бесѣды.

а) Зо взгляду на самого себе доужень проповѣдникъ старатися, чтобы не прїйшовъ въ пбдозрѣнье, якобы бнъ тблько свое мнѣніе хотѣвъ пересадити; для того не повиненъ противному мнѣнію протривоставити саму свою повагу, не повиненъ впуцатися въ таки опроверганья, котри переходять его силы, або до котрыхъ належитого переведенья въ часъ проповѣди есть за мало часу, бо лучше есть якесь ложне мнѣніе мовчкомъ перейти, якъ тоежь порушити, а потбмъ несовершенно опровергнути; дальше не треба въ

*) Schlich, Pastoral-Theologie, 120.

опроверганьяхъ показовати зббсть и обуренье на противникбвъ, бо тыхъ треба исправити не ганьбити, противно треба ихъ мнѣнія вѣрно и совѣстно навести, и розсудно опровергнути безъ гнѣва и намѣтности.

б) Зо взгляду на слушателей треба памятати, чтобы не вырвати кукбль съ пшеницею. Для того треба мати взглядъ съ немощею чоловѣческою, и не поборювати предрозсудки народа въ неотвѣтибмъ часѣ. Треба знати, що гдекотри предрозсудки, и забобонни мнѣнія и звычайи народа, хотяй сами собою ложни, опираются хотъ по части на правдѣ, н. пр. надужитя съ благословенными рѣчами и т. п.; и для того треба нарбдъ поучити, що его ревнбсть въ захованью певныхъ звычайѣвъ есть похвяльна, но ложни суть додатки и примѣшки, котри про тое належитъ залишити и бткнути.

г) До опроверганья треба обирати той часѣ, коли слушатель съ наиббльше выставлени на напасти изъ противной стороны, и коли можна надѣятися, що у нихъ найскорше прїймаея правдива наука.

д) Въ кбнци зо взгляду на тонъ бесѣды треба уважати на обстоятельства, т. е. на лица, котри ложни мнѣнія роспостраняють, на значенье оспоруемаей правды, на мѣстце и часѣ, коли тое дѣсея, и ведля того въ опроверганьяхъ говорити ббльше або меньше лагбдно або серіозно. Но николи и пбдъ нїякимъ условіемъ не треба оказатися злосливимъ, и не нарушати приватни личности.

Е) Практичне застосованье религїйныхъ наукъ.

§. 62.

Потреба и способъ его перепровадження.

Коли омилеть своихъ слушателей о якбйсъ правдѣ докладно переконае, повиненъ имъ дальше показати, якъ они тую науку въ житью застосовати маюць, бо цѣль и намѣреніе каждой науки религїйной есть не тблько поучити, но особливо созидати. Таке поступованье видимо въ письмахъ ст. и нов. завѣта. Такъ коли Богъ черезъ Пророка Исаїа высказавъ, якъ велика есть злоба Евреѣвъ, и якъ страшна кара ихъ чекае, додавъ, що маюць робити, чтобы гнѣвъ божїй бгъ себе бтвернули. „Измыйтеся, каже, чисти будите, отимите лукавства отъ душъ вашихъ предъ очима моима, престаните отъ лукавствъ вашихъ. Научитесь добро творити, взыщите суда, избавите обидимаго, судите сиру, и оправдите вдовицу“ (1, 16, 17). Такъ само говоритъ Спаситель о страшнбмъ судѣ (Лук. 21, 34—36). Для того и кождый проповѣдникъ нови-

ненъ свою науку до життя слушателѣй застосовати. Тое застосованье не повинно бути тільки загальне, но повинно узглядняти станъ занятія и успособленье слушателѣй. Такожъ обязанъ омитеть не тільки показати, що каждый робити повиненъ, но такожъ якъ и коли тое робити повиненъ, и якими средствами свою цѣль найскорше осягнути може. Если застосованье практичне не есть практичне, и не узглядняе особливше успособленье слушателѣй, то малои або ніякой користи не може сподѣватися проповѣдникъ зъ своихъ наукъ. Противно же если свои науки стараеся въ житье своихъ слушателѣй впровадити, то здѣлае ихъ плодоносными, и найде у народа прихильность и признанье, що му дуже буде улешало выповненье его тяжкихъ обовязкъ.

Примѣры въ томъ взглядѣ подають омитету такъ бесѣды мірскихъ, якъ и церковныхъ бесѣдникѣвъ, котри на тую задачку бесѣды великій натискъ кладуть. Аристотель, котрый одну часть искусства бесѣды въ еи практичнѣмъ застосованью кладе, называе таку бесѣду наилучшою, котра найбільше въ житье практичне входить. Такъ само Цицеро и Демостенъ узглядняють въ своихъ бесѣдахъ якъ найточнѣйше занятія житья публичного и приватного, и для того робили ихъ бесѣды такъ сильне впечатлѣніе на слушателѣй.

Св. Отцы стоятъ въ томъ взглядѣ еще выше. Они образовалися на примѣрахъ взятыхъ зъ мірскихъ бесѣдникѣвъ, и при доказахъ правдъ всѣ силы прикладали, чтобы свои науки до житья каждого стану а вѣку застосовати, и не только въ загалѣ, но и каждому зъ особна пожиточными зрѣбити. Якъ при томъ поступати, учить св. Иоанъ Златоустъ не только примѣрами, но и выразными правилами. Такъ примѣчае онъ въ 17. омилиі до св. Иоана, що проповѣдь Иоана Крестителя отлично узглядняла обстоятельства мѣстца и часу. Бо понеже Иоанъ Креститель на Исуса пальцемъ показовавъ, мало тое такій пожитокъ, що его слушателѣй заразы за Исусомъ ишли, и якъ перше до него зо всѣхъ сторонъ сходилися, такъ теперъ якъ на данный знакъ до Исуса тиснулися. См. такожъ Иоанъ Зл. 5. ом. до народа Антиохійского о звычайу присяганья; 26. ом. до I. Кор. о згодѣ о любви межи супругами; 30. ом. до посл. ко Евреемъ; 20. ом. до посл. ко Фесеемъ.

Другій членъ.

Взрушенье чувствъ.

§. 63.

Переглядъ и потреба.

Безперечно на всяке узнанье заслуге бесѣдникъ, котрый розумѣе предметъ науки точно пояснити и доказами скрѣпити, но на томъ еще не кончится его задача; проповѣдникъ долженъ старатися наклонити своихъ слушателѣй, чтобы они познали правду въ житью заховаши, долженъ одже, получивши ихъ, дѣлати на ихъ волю. Бо не оденъ чоловѣкъ може познати правду, и о еи истинѣ бути пересвѣдченымъ, а однакожъ противно дѣлати, понеже его сердце еще есть зимне, и що такъ скажу, замкнене для предпріятія благодныхъ рѣшеній; и для того могутъ наилучши но зимни науки остати для многихъ безкорисными, если бесѣдникъ не взрушитъ и не загрѣе ихъ сердца до рѣшительного постановленья жити ведля познанои правды. Взрушенье чувствъ есть про тое сущна потреба при наклоненію воли, и оно рѣшае побѣду въ бесѣдѣ. Для того кладуть всѣ бесѣдники велику вагу на взрушенье чувствъ, знаючи, що безъ того рѣдко коли або николи не змогутъ побѣдити волю чоловѣка. Такъ и пр. по мнѣнію св. Франца Салезія той наилучше проповѣдае, кто найсильнѣйше взрушае, а славный Фенельонъ ведля того оцѣняе проповѣдь, чи она може взрушити чи нѣ. Для того долженъ проповѣдникъ при внутренихъ устроенью религіион науки о тое старатися, чтобы она могла слушателѣй взрушити.

Якъ тое можна осягнути, буде въ слѣдуючѣмъ бесѣда, при чѣмъ:

I. застановимося надъ родами чувствъ и загальными условіями ихъ возбуженья;

II. надъ значеньемъ и способомъ возбуженья поодинокихъ чувствъ въ особенности;

III. чого при возбуженью чувствъ выстерѣгатися належить.

§. 64.

I. Роды чувствъ и условія для ихъ возбуженья въ загалѣ.

Чувство есть то свѣдомѣсть пріятного або непріятного внутреннего состоянія. Чувства повстають або зъ желанья якогось добра, обо зъ боязни передъ якимсь зломъ, и ведля того дѣлятся на пріятни и непріятни чувства, и суть або сильни, пристрастни, або слабни.

Коли проповѣдникъ чувствительно говорити хоче, повиненъ найперше уважати на выбѣръ чувствъ, а потѣмъ на ихъ перепровадження.

1. Выбѣръ чувствъ залежить: а) ѳть предмета бесѣды, бо не каждому предмету ѳтповѣдае то само чувство не при кождѣмъ предметѣ можна чувства еднако возбуждати; бо що н. пр. въ бесѣдѣ о пеклѣ есть ѳвѣтне, то цѣлкомъ дивно выдалобися въ бесѣдѣ о небѣ. — б) ѳть усопособленя бесѣдника; бо каждому чоловікови ѳтповѣдае певный родъ чувства, котрый не такъ легко дастъ ся инымъ замѣнити; н. пр. оденъ бесѣдникъ есть склонный до лагѣдно взурушающихъ, идилчныхъ чувствъ, инный до возбужденя пристрастия. Каждый повиненъ въ тѣмъ пѣзнати свое усопособлене, и пѣсля того въ бесѣдѣ застосоватися. „Rectus est quod disertus facit“, каже обще принята засада, сердце бесѣдника робитъ вымовнымъ, но тѣлько сердце природне; бо годѣ найти чоловіка, котрый бы всѣми чувствами рѣвно владѣвъ. — Крімъ того повиненъ бесѣдникъ при возбужданю чувствъ мати такожь на оку свѣй станъ и свою достоинѣсть, щобы собѣ въ чѣмъ не ублизити. γ) Узглядняти належитъ наконецъ и слушателей, такъ: уважати, якъ они суть усоспособлени, расположени и пр., и пѣсля того при возбужданю чувствъ собѣ поступати. Одного н. пр. може до послушеньства взурушити чувство вдячности, другого страхъ; до одного треба говорити лагѣдно, идилчно, до другого сильно и патетично.

2. При перепроважденю чувствъ потрібни суть такожь певни условія, безъ котрыхъ всѣ труды суть даремни. Тѣи условія суть:

а) Власне взурушене. Кто хоче другого взурушити, довленъ найперше самъ бути перенятый и взурушенный предметомъ своен бесѣды. „Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi“, каже Гораць, (ars poet. v. 102—3) и слушно; бо якъ можна надѣятися получить ѳть другого то, що ѳнъ самъ ѳть себе получить не може? Если проповѣдникъ цѣлкомъ зимно и безъ чувства говоритъ, то слушатель мимовольно заключаютъ, що ѳнъ самъ не есть переконанный о правдѣ своен науки. — Щобы се свойство осягнути, т. е. щобы взурушитися, повиненъ омилеть совѣстно и всесторонно застановитися надъ предметомъ науки, и представити собѣ его важность, тогда чувство само собою обудитъ въ нѣмъ.

б) Приготовление слушателей до взурушеня чувствъ. Хотячи когосъ взурушити, треба по можности послѣдовати природѣ, и соотвѣтно природѣ въ сей точцѣ собѣ поступати. Природнымъ же способомъ чувства такъ повстають, що чоловікъ згадавши за якийсь предметъ, его собѣ представляе, его значене, свойства и слѣдства узглядняе, и тымъ

самымъ повстае въ нѣмъ або пріятне або непріятне чувство, або желане або боязнь и ненависть того предмета. Н. пр. кто довгій часъ въ чужинѣ жие, забуде при инносторонныхъ занятіяхъ на милу родину и всё, що го колись вязало, и безъ чога жити не мѣгъ. Но прійде му тиха, свободна хвиля, згадае за родину, за ѳца и матеръ; заразь згадае собѣ за родимый дѣмъ, за тѣи лѣсы и боры, що го окружали въ молодыхъ лѣтахъ, прійдутъ му на гадку счастливи хвилѣ, котори въ крузѣ родины проживъ, . . . и слеза жалю и тоски, еще разъ свѣй родинный край побачити, мимовольно поточится по его лицю. — Подобнымъ способомъ повстае въ чоловіцѣ радѣсть, надѣя, любовь, вдячность и всѣ прочи чувства сердца чоловіка. Если про тое омилеть своихъ слушателей взурушити хоче, довленъ до того природного поступованя застосоватися. Треба передъ всѣмъ представити слушателямъ въ ясныхъ и живыхъ образахъ предметъ науки, треба имѣ его свойства, красоту або огндѣсть, и зли або добри слѣдства нредставити: а тогда въ нихъ мимовольно обудитъ ся ѳвѣтне чувство. Сей способъ возбужданя чувствъ есть природный, для того наилучшій и найсильнѣйшій.

Суть вправдѣ случаи, где не потрібно приготавлиати слушателей до взурушеня якогосъ чувства и где проповѣдникъ безъ приготовленя говоритъ въ якѣмъ чувствѣ; но то суть изнятія, котори опираются на тѣмъ, що въ слушателяхъ ѳвѣтне чувство черезъ внѣшне якесть обстоятельство есть взурушене; н. пр. при похоронахъ, въ велики праздники, при шлюбахъ и пр. Въ такихъ случаяхъ може и повиненъ омилеть заразь чувствительно говорити; но въ звычайныхъ наукахъ було бы таке поступоване цѣлкомъ неотвѣтне, и смѣшне; бо цѣлкомъ слушно примѣчае Цицеронъ: „Qui non praeparatis auribus inflammare rem coepit, furere apud sanos, et quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur“. (Orat. 28, 99).

Труднѣйша задача проповѣдника есть тая, щобы успокоити въ слушателяхъ певне чувство, або еще противное чувство въ нихъ возбудити. Може се осягнути двоякимъ способомъ: прямымъ або убочнымъ. Прямый способъ состоитъ въ тѣмъ, що бесѣдникъ стараеся певне чувство цѣлкомъ противнымъ знести, н. пр. ненависть черезъ любовь. Но сей способъ не всегда есть добрый, а часомъ даже шкодливый, бо може слушателя обурити; для того лучше тутъ непрямю собѣ поступати, що зновъ розлично есть можливе. Такъ: Коли проповѣдникъ видитъ, що слушатель суть за надто взурушени, то ѳнъ повиненъ ихъ чувства мѣрно подѣляти, въ ихъ положене по части перенестися, постепенно ихъ чувства успокоити, або звернути ихъ увагу на щось инного, що для нихъ есть рѣвно великой ваги. Въ кождѣмъ разѣ було бы хиблено, если бы проповѣдникъ хотячи своихъ слу-

шателей успокоити, до нихъ зимно зачавъ говорити; бо якъ певно есть, що тѣлько тогда може взрушити другихъ, коли самъ чуе, о чѣмъ говоритъ, такъ не дасть заперечитися, що если хоче когось успокоити, довженъ въ его взрушенью участвовати, его для себе позыскати, и потѣмъ его чувствамъ належити границѣ положити.

§. 65.

II. О поодинокихъ родахъ чувствъ и ихъ возбужданью.

Всѣ чувства дѣлятся, якъ выше сказано на пріятни и непріятни. Не намѣряю вычислѣти всѣ можливи чувства, и показовати, якъ кожде зъ нихъ можна въ слушателяхъ возбудити, тое бо переходилобы объёмъ сего письма; згадаю тѣлько за гдекотри, частѣйше уживани, щобы на примѣрѣ однихъ показати, якъ при возбужданью другихъ чувствъ поступати належитъ. „Вправдѣ, якъ дуже добре примѣчае Амбергерь, при возбужданью чувствъ искусство мало поможе, и кто способомъ искуснымъ взрушити хоче, бѣльше собѣ слушателей наразитъ якъ приклонными зрѣти; бо взрушенъе есть бѣльше рѣчь житья якъ искусства“; однакожъ не можна такожъ заперечити, що на добрыхъ въ тѣмъ взглядѣ примѣрахъ можна хотъ того научитися, чога при взрушанью чувствъ выстерѣгатися належитъ, щобы цѣли своей не противодѣлати.

Для лучшого перегляда застановимосѣ надъ гдекоторыми чувствами.

И такъ **А.** До пріятныхъ належитъ:

а) Любовь есть пріятне чувство, которе повстае зъ погляду на тое, що намъ на якѣмъ предметѣ подобаеся, и до себе насъ притягае. Предметомъ любви есть Богъ або чоловікъ. Хотячи до любви Бога загрѣти, треба по примѣру св. Отцѣвъ представити его совершенства, и различни знаки его любви къ намъ. Щобы до любви ближнёго взрушити, належитъ показати, що ближній есть на образъ божій сотвореный, що есть нашъ братъ въ Бозѣ, и що если желаемо, щобы насъ Богъ любивъ, мы найперше ближнёго любити дожны. Такожъ добре есть по́днести красни свойства, заслуги, честноты и долю того чоловіка, до которого любовь возбудити желаемо. (Н. пр. св. Анзельмъ, *Prosolog.* с. 24).

Зъ любви походитъ такожъ подивленъе и вдячнѣсть. До подивленъя можна взрушити тымъ, що по́дносится особливши красни и добри свойства якогось предмета (н. пр. св. Петро Хризологъ 72. бес.); до вдячности тымъ, що по́дносится важнѣсть полученого добра, добре намѣреніе добродѣя и инни тутъ ѣтносящися обстоятельство (н. пр. св. Бернардъ *serm.* XXII. de diversis).

б) Надѣя есть пріятне чувство, которе въ чоловіцѣ повстае, коли згадае за будуще можливе добро. Щобъ надѣю возбудити, треба представити, якъ велике, красне и постоянное есть якесь добро, и що его можна истинно осягнути (н. пр. св. Иоан. Злат. ом. 8. de roenit. и ом. 2. до пс. 50). До надѣи належитъ такожъ ѣтвага и смѣлѣсть, котора ѣтъ надѣи въ тѣмъ розличаеся, що надѣя опираеся на певнѣй обѣтници и запевненью, а смѣлѣсть и ѣтвага есть такожъ приготовлена на можливи перепоны (н. пр. св. Иоанъ Злат. въ бес. передъ выгнанъемъ).

в) Радѣсть есть пріятне чувство походяче зъ посѣданья якогось добра. До радости можна побудити показуючи великѣсть и певнѣсть добра, яке ктось посѣдае. При тѣмъ повинна бути бесѣда жива, а движенія тѣла весели (н. пр. св. Августинъ a tempore; — св. Иоанъ Злат. 1 ом. до Быт.).

Б. Непріятни чувства:

а) Боязнь есть непріятне чувство и незадоволенъе повстаюче зъ причины грозящего зла. Сила боязни зависить ѣтъ великости зла, его близкости, и ѣтъ малои надѣи, ѣтъ него освободитися; хотячи про тое до боязни взрушити, треба на згадани точки увагу зертати (н. пр. св. Иоанъ Злат. 8. ом. до I. Солун.).

б) Ненависть есть чувство непріятне повстаюче зъ представленья огидности и по́длости якогось предмета або дѣла. Тутъ належитъ такожъ гнѣвъ (н. пр. св. Иоан. Злат. 21. ом. до I. Кор.).

в) Смутокъ есть непріятне чувство надъ якимъ несчастьемъ або зломъ которе чоловіка теперь дотыкае (н. пр. св. Василій въ листѣ до жены Нектарія).

г) Отчаяніе есть высокій степень смутку або боязни походячий зъ ѣтти, що чоловікъ не мае ніякои надѣи осягнути якесь пожадане добро або освободитися ѣтъ грозящего ему зла (н. пр. Eusebius Gallicanus въ омилиі о отчаянію души грѣшнои при смерти).

д) Соромъ и жаль есть непріятне чувство, которе въ чоловіцѣ повстае, коли згадае на свои власни зли дѣла, за котори теперь ганьбитися довженъ.

е) Сожалѣніе есть смутокъ надъ несчастливою судьбою ближнёго (н. пр. св. Иоан. Злат. въ кн. освященъствѣ, св. Григ. Наз. бес. о жебракахъ).

Хотячи въ слушателяхъ которе зъ наведеньыхъ чувствъ возбудити, треба тѣи точки, и обстоятельство, ѣтъ которыхъ яке чувство зависить, по́днести, живыми и ясными образами представити; тогда отвѣтти чувства въ слушателяхъ сами собою возбудятъ.

§. 66.

Котри чувства може омилеть возбуждати, а котри повиненъ успокояти, и чого треба вистерѣгатися при возбужденью чувствъ.

1. Всѣ чувства чловѣка стремять або до злого або до доброго, зъ чого слѣдуе, що проповѣдникъ лише тѣхъ чувства повиненъ въ слушателяхъ возбуждати, котри до доброго стремять и съ правдою христіанскою соглашаються. Чувства бо стоять въ тѣсной связи съ правдою и нороственностію, для того при взрушанью чувствъ треба узгляднати сей взаимный союзъ. Межи всѣми чувствами перше мѣсце занимае любовь Бога, до любви про тое передъ всѣмъ взрушати и напоминати належитъ.

Всѣ же чувства вѣрѣ и нороственности противни, якъ: отчаяніе, за великій смутокъ належитъ успокояти тымъ способомъ, що проповѣдникъ найперше переносятъ въ положеніе слушателей, съ ними сочувствуетъ, тымъ ихъ для себе позыскуе, и потѣмъ ихъ чувства въ належити границѣ спроваджае.

2. Дуже зле поступивъ бы собѣ проповѣдникъ, если бы по примѣру языческихъ греческихъ и римскихъ бесѣдникѣвъ хотѣвъ черезъ завелике розчуленіе вмовити въ своихъ слушателей, що онъ истинно правду каже. Тымъ не пересвѣдчивъ бы ихъ о правдѣ, лише побудивъ бы въ нихъ пристрастія и намѣтности. Хотяи и намѣтности въ добру сторону обернени могутъ до доброго наклонити, то однакожь они не наклонять до постоянности въ добромъ. Они скоро повстають, но еще скорше остигають и гинуть. Для того при возбужденью чувствъ треба:

а) вистерѣгатися за надто сильного взрушенія, або властиво пересиленія чувствъ; бо то провадитъ до фантастеріи и остае безъ користи;

б) не треба довго растягати тѣхъ мѣстця, котри мають чувства взрушити; бо то ани проповѣдникъ, ани слушатель не знесуть;

в) не треба одночувство на счетъ другого возбуждати; и если яке чувство за надто сильно взрушене, треба го успоконити возбужденіемъ противного чувства; н. пр. жаль черезъ надѣю;

г) не треба нагло переходити ъгъ одного чувства до другого противного; бо то есть неприродно. И загаломъ вистерѣгатися всякого насилія и удаванія чувствъ. — Треба одже природнымъ и добрымъ описаніемъ предмета, и живыми образами старатися взрушити найперше въ собѣ, а потѣмъ въ слушателяхъ отвѣтне чувство.

Третій членъ.

Наклоненіе воли.

§. 67.

Понятіе, потреба и переглядъ.

Черезъ поученіе побѣдивъ проповѣдникъ разумъ чловѣка, и принудивъ го за истину принять тую правду вѣры або нороственности, котра есть предметомъ науки; черезъ возбужденіе чувствъ ставъ дѣлати на его волю, чтобы онъ подчинився пѣзнаній правдѣ, и ведля ней свое житъе урядивъ. Но и тутъ еще не скѣнчена задача бесѣдника; бо хотяи слушатель пересвѣдченъ о правдѣ, хотяи въ немъ остали возбуждени отвѣтні чувства, котри показываютъ, що онъ есть росположенный до дѣйстнаго захованія дотычнои правды, то однакожь все тое не дае еще певности, що онъ свое постановленіе впровадитъ въ житъе. Задача бесѣдника ажъ тогда есть довершена и вповнѣ переведена, коли разумъ и воля слушателя остануть побѣдженіи, т. е. коли не только разумъ чловѣка буде поученый, но и воля до доброго наклонена. Черезъ возбужденіе чувствъ здѣлавъ проповѣдникъ дуже важный початокъ до наклоненія воли, но не осягнувъ еще своей цѣли; бо чувство хотѣбы якъ сильне и сердечне не мае той постоянности, яка безусловно есть потрібна тому чловѣкови, котрый мае рѣшитися постанно держатися пѣзнанон правды. Чувство хотѣбы якъ живо и сильно взрушене може скоро остигнути, подобно якъ скоро повстае, но еще скорше гасне поломѣнь соломяный; для того доужи до возбужденія чувствъ причинитися еще инни условія, ътъ котрыхъ зависить удержаніе чувствъ, удержаніе спасительныхъ постановленій, и совершенна побѣда надъ волею чловѣка, въ чѣмъ состоитъ цѣль бесѣды, якъ каже Цицеро: „Probare necessitatis est: — delectare suavitatis: — flectere victoriae“ (Or. с. 21).

Для того кладуть всѣ велики бесѣдники на се свойство бесѣды великій натискъ, и стараются всѣми силами въ тѣмъ взглядѣ своей задачи задосыть учинити. Тому и каждый омилеть повиненъ, коли якусь правду докаже, и о ней слушателей переконае, и коли возбудитъ въ нихъ отвѣтні чувства, дѣлати дальше на ихъ волю, чтобы туюжь змягчити и подѣ законъ правды наклонити.

Щобы тую цѣль осягнути, повиненъ омилеть:

А) свою бесѣду такъ урядити, чтобы вже самъ ен внѣшний видъ притягавъ слушателей и зробивъ ихъ склонными тое, що имъ бесѣдникъ говоритъ, дѣлати;

Б) навести имъ такі причини, котри бы ихъ склонили пізнати правду въ житъе виродавати, — и

Г) старатися усунути всѣ перепоны спротивляющіяся наклоненію воли.

§. 68.

А) *Якъ приготоуляти волю слушателей до принятія доказаноу правды?*

Хотячи когось наклонити, щобы ѓнъ не тѣлько переконався о якѣйсь правдѣ, но такожь пѣсля неи въ житъю застосався, треба старатися такъ говорити, щобы ѓнъ не тѣлько не найшовъ въ бесѣдѣ ничъ, щобы его слушно уразити, а тымъ самымъ для правды неприклоннымъ зрѣбити могло, но такожь старатися, такъ свою бесѣду устронти, щобы она сама притягала слушателя до бесѣдника и предмета науки. Щобы тое осягнути, треба:

1. Щобы самъ бесѣдникъ и бесѣда мала честный, норѣвственный характеръ, бо якъ каже обще принята засада: „Nemo orator nisi vir bonus“, а Фенельонъ примѣчае: „Лише той заслугоуе, щобы го послухати, котрого слово стоить въ службѣ идеи, и котрого идеи служатъ правдѣ и честнотѣ“. Характеръ честноты одже потребный есть бесѣдникови церковному; но той самъ характеръ повиненъ и въ его бесѣдѣ показоватися, бо хотяи намѣтнѣсть може чолоуѣка вымовнымъ зрѣбити, то однакожь певно есть, що бесѣда намѣтнѣстью або якими злыми склонностями одушевлена не потягне за собою такихъ послѣдствій, якъ бесѣда, котру духъ правды и честноты наповняе и оживляе. Впрѣчѣмъ омилетъ христіаньскій, котрый выступае яко посолъ вѣчноу правды, повиненъ въ тѣмъ взглядѣ высше стояти, якъ всѣ прочи и найславнѣйши мѣрски бесѣдники.

2. Треба заховати такъ звани взгляды ораторски, т. е. заховати все тое, що при данѣй случайности рѣструпнѣсть и приличнѣсть препоручае, щобы слушателей для правды позыскати. Належить для того заховати передъ всемъ приличнѣсть (decorum) во всемъ, що до предмета науки, становиска слушателей и самого бесѣдника якесь ѓтношенъе мае. Зо взгляду на самого себе треба выстерѣгатися всякон суеты и пересаджанья въ стилю, голосѣ и движеніяхъ тѣла; бо тымъ проповѣдникъ не зрѣбитъ слушателей для себе приклонными, прѣтивно стягне на себе ихъ презрѣніе, и напередъ ѓтверне ихъ волю ѓтъ себе. Черезъ скромнѣсть може проповѣдникъ середныхъ дарованій бѣльше своихъ слушателей заняти и для правды позыскати, якъ инный здѣбнѣйшій, котрому се свойство не достае. Се свойство всегда есть потрібне, но необходимое тогди, если межѣ

слушателями суть люде, котрыхъ становиско, образованъе, вѣкъ або обычан на увзглядненъе заслугоуютъ, або коли треба говорити о предметахъ, котри слушателей и такъ понижаютъ; н. пр. о грѣхахъ, котрымъ они ѓтдаются, або о блудахъ, суевѣрїяхъ и пр. Красни примѣры въ тѣмъ взглядѣ находятя въ письмахъ св. Отцевъ, н. пр. св. Григорій Наз. въ 1. бесѣдѣ; Жоанъ Злат. въ 1. бес. коли яко новопоставленный пресвитеръ першій разъ проповѣдавъ; Оригемъ въ 16. ом. до к. Бытія; св. Амбросій въ предисловію до дѣла „de officiis“.

Рѣструпнѣсть вымагае, щобы бесѣдникъ своимъ слушателямъ ѓтдававъ належите почитанъе, особливо же тогди если доуженъ щось, що ихъ близько обходить, ганити и опровергати: бо кожде нерозважно сказане слово може напередъ знищити всѣ плоды науки. Не розумѣю пѣдъ тымъ, якобы проповѣдникъ для того, щобы слушателямъ подобався, мавъ зле въ добромъ свѣтлѣ представляти. О нѣ, то була бы измѣна на найсвятѣйшѣй рѣчи поповнена. Но изъ строгости науки повинна пробиватися любовь и сожалѣніе надъ тыми, котри согрѣшили. (Ср. Св. Жоанъ Зл. ом. 3. до Дѣян. Ап. — св. Јеронамъ 52 листъ до Непоціана — и 55. листъ — Жоанъ Злат. 56. (57.) ом. до Матея. — 1. ом. до посл. ко Филем. и пр.)

Рѣструпнѣсть вымагае дальше, щобы о предметахъ спротивляющихся приличности говорити якъ найосторожнѣйше: бо если проповѣдникъ буде уживати словъ и выразѣвъ нерозсудныхъ и неосторожныхъ, то тыхъ, котри ся чуютъ винными не исправитъ, прѣтивно ихъ грѣховну фантазію побудитъ; тыхъ же, котри суть невинни, не остереже передъ грѣхомъ, но може зѣпсуе, або принаймиѣй зрѣбитъ неприклонными для слуханья такой науки. (Ср. св. Амбросій, de virginibus 1, 6, — св. Жоанъ Злат. 16. ом. до I. Солун. и 37. ом. до I. Кор.)

Найтяжше приходитъ для бесѣдника приготоуити волю слушателей до захованья его науки, если они прѣтивъ самому проповѣднику непрїязно суть настроени. Въ такѣмъ разѣ хиблено було бы заразы просто себе обороняти, и не осягнуло бы своен цѣли. Рѣструпнѣсть радить въ такѣмъ случаю, щобы бесѣдникъ старався перекопати своихъ слушателей, що тѣлько ихъ добро лежитъ му на серци, щобы про тое не затверждали свои серця на его слова, тѣлько радо ихъ послухали. Тымъ способомъ мимоуольно они забудутъ на досвѣдчени може зли дѣла, забудутъ на непрїязнь, и станутся склонными для принятія науки, котру имъ нелюбленый впрѣчѣмъ бесѣдникъ удѣляе.

3. Хотячи зрѣбити слушателей собѣ приклонными, треба старатися говорити занимательно. Въ загалѣ сказано о тѣмъ свойствѣ высше. Се свойство дастся при кождѣмъ предметѣ розличными способами осягнути. Звычай-

ный способъ есть, що ся подноситъ значенъе и важность предмета науки. Инне средство есть, що ся показуе сходность отношений, яки межн предметомъ науки и отношениями слушателей заходитъ, бо ничъ не зможе чоловѣка такъ заняти, якъ тое, що чоловѣкови самому колись може случитися. — Найсильнѣйше же средство до возбужденъя занимательности есть, если ся слушателямъ покаже, що тое, до чого ся ихъ наминае, лежитъ въ ихъ власнѣмъ интересѣ.

Если одже проповѣдникъ наведени взгляды въ своей бесѣдѣ заховае, то зробишь своихъ слушателей для себе приклонными, его бесѣда зробишь на нихъ добре впечатлѣнне, и они скорше и радше дадутся наклонити до того, що проповѣдникъ отъ нихъ вымагае.

§. 69.

Б) О побудительныхъ причинахъ.

Проповѣдникъ, котрый свою бесѣду съ захованьемъ высшихъ взглядовъ составивъ, може надѣяться, що приготовивъ своихъ слушателей до захованъя его науки. Щобы тую цѣль тымъ певнѣйше осягнути, и щобы волю своихъ слушателей наклонити до постоянности въ томъ, о чѣмъ переконались, повиненъ дальше навести причины, котри ихъ до того сильнѣйше наклоняють и котри имъ остануть въ памяти и тогда, коли чувства подчасъ науки возбуждени остнгутъ, и коли постановленъя тогда здѣлани стануть слабѣти. До того служатъ побудительни причины. Побудительни причины суть двояки: норовственни або надзмыслови, и змысловии.

1. Норовственни побудительни причины дадутся все на любовь стягнути, бо що чоловѣкъ любитъ, о тое такожь стараеся, и тое робить, для того справедливо каже св. Августинъ: „Заховай любовь, и роби що хочешъ“. Если ся протое хоче волю чоловѣка до чогось наклонити, треба только старатися возбудиши въ немъ святу любовь. Но любовь есть подсла своего предмета тройка, т. е. любовь Бога, любовь самого себе и любовь ближнего, для того и норовственни побудительни причины суть тройкого рода, ведля того, чи они въ любви Бога, самого себе, або ближнего свѣдѣю початокъ мають.

а) Любовь Бога побудить волю чоловѣка до творения правды, если ся му покаже, що Богъ для чоловѣка есть отецъ, законодатель, судия, що Богъ зъ любви ко чоловѣку подсла своего едиnorodного сына, щобы спасти чоловѣка, що давъ му приказы, якъ жити повиненъ, щобы осягнувъ надгороду, яка приготовлена есть всемъ, котри Бога любятъ. Если проповѣдникъ такъ покаже, що чоловѣкъ Богу завдячати мае, то оживить въ слушателяхъ любовь Бога, и они мимо-

вольно будутъ склонни подчинити свою волю закону божому, до чого ихъ проповѣдникъ наминае. Для покрѣпленъя сего постановленъя може проповѣдникъ покликатися на голосъ совѣсти, котрый учитъ, що зле, а що добре, и котрый чоловѣкови показуе, якъ спротивленъе воли божей само собою есть зле и чоловѣка понижаетъ, а захованъе приказовъ божихъ чоловѣка заспокоитъ, показуючи му, що честнота, котру му законъ божий приказуе, есть сама въ собѣ красна, добра и его достоинству отвѣтна; а грѣхъ, котрый закону божому спротивляеся, есть самъ въ собѣ злый и огидный, бо нарушаетъ вѣрность и любовь, яку каждый чоловѣкъ Богу оказовати долженъ. — Щобы показати злобу грѣха, нарушающого законъ любви Бога, порадио есть покликатися такожь на досвѣдченъе и зъ того показати, що грѣшнне житъе и передъ людьми потягае зневагу, а добродѣтель почитанъе и признанъе.

б) Любовь самого себе яко причина побудительна до захованъя познанои правды дѣлае тымъ, що показуе чоловѣкови, якъ онъ только черезъ добродѣтель себе дочасно и вѣчно усчапливити може; противно же, якъ грѣхъ борше або поднѣйше его несчапливымъ зробишь. Любовь самого себе въ христаньскомъ змыслѣ есть сильна побудительна причина бо каждый чоловѣкъ безъ изнятя желаетъ собѣ счастья. Если му протое проповѣдникъ живыми образами и примѣрами зъ досвѣдченъя або историнъ взятыми покаже, що грѣшнне житъе не може го усчапливити, що счастье только въ честнотѣ найти може, то слушатель мимовольно рѣшится послухати наподмненъя проповѣдника. Въ томъ взглядѣ дуже добре есть звертати увагу слушателей на послѣдни рѣчи чоловѣка, бо згадка на нихъ найкорше зможе отъ злого отстрашити.

Побудительни причины оперти на христ. любви самого себе, суть особливо отвѣтны въ проповѣдахъ норовственныхъ.

г) Любовь ближнего подае побудительни причины, если проповѣдникъ на подставѣ, що все люде суть дѣтьми одного Отца, отнесе ся до чувства слушателей, и покаже имъ, що судьба одного повинна всехъ обходить, що взаимна любовь повинна всехъ одушевляти, бо она только основуетъ гараздъ и счастье цѣлого общества, где противно бракъ любви взаимнои есть причиною лихой долѣ такъ поодинокихъ людей, якъ и цѣлого общества. Можна такожь згадати, що каждый чоловѣкъ потребуе помочи другого, котрой не найде, если самъ николи другому не поможе. Наибольший же натискъ треба класти на тое, що любовь ближнего есть цѣхою и ознакою правдивого христанина, для того въ томъ взглядѣ все правдивни ученики и исповѣдники Христови такъ славно отличаются. — (Ср. св. Амбросий, de lapsu virg. consecr. с. 3—7. — св. Григорий Наз. ор. 17).

2. Змысловіи побудительніи причини суть такі, котри берутся ѓтъ рѣчей змысловыхъ, особливо же ѓтъ змыхъ або добрыхъ послѣдствій дѣль чоловѣка безъ взгляду на ихъ норовственну доброту або поѣдѣсть. Сего рода побудительніи причини дадутся вправдѣ такожь зъ любви самого себе выпровадити, но понеже при нихъ норовственна вартѣсть не увзглядняеся, для того становлять они слушно осѣбный родъ. Суть они въ наставленьяхъ коньче потрібни, бо не на каждого чоловѣка мають норовственни причини рѣвне влѣянїе. Чоловѣка релігійного бѣльше образованого змогутъ они до доброго наклонити, но для чоловѣка еще грубѣй змысловости ѓдданого малу або цѣлакомъ ніяку не принесуть користь. Для того треба на такого чоловѣка дѣлати найперше змысловыми побудительными причинами, щобы го збудити зъ того грѣховного сна, и такъ зробити го приступнымъ для выснихъ побудительныхъ причинъ. Таке поступованье видимо для того и въ Письмѣ святѣмъ на многихъ мѣстцахъ, н. пр. Мат. 3, 8—10 Лук. 6. Іоан. 14.

При уживанью змысловыхъ побудительныхъ причинъ не треба однакожь исключительно головной натискъ класти на користи и шкоды, яки зъ певныхъ дѣль походять, но всегда увзглядняти такожь хоть приближаючи и высши причини, такъ: достоинство добродѣтели и огидность грѣха. Въ противнѣмъ бо разѣ моглибы слушатель забути на властиву добродѣтель и поводоватися тѣлько дочасною користию, що свротивлялобыся духу христїанства. Треба про тое постепенно переходити ѓтъ причинъ побудительныхъ змысловыхъ до надзмысловыхъ, и такъ ихъ до правдивои честноты на кланяти.

До змысловыхъ побудительныхъ причинъ належать такожь побудительніи примѣры. Примѣры служатъ не тѣлько до поясненья правды и пересвѣдченья о ней, но такожь до наклоненья воли до доброго або ѓтведенья ѓтъ злого. Добри примѣры, т. е. такі, котри показываютъ добри слѣдства якого дѣла, переконуютъ слушателя о возможности выповненья яконсь довшности, додають му ѓтвагы до побѣдженья трудностей, и заохочаютъ до постоянности въ добрѣмъ показуючи му користи, якихъ може надѣятися. Зли примѣры, т. е. такі, котри представляютъ злїи послѣдства якогось дѣла, ѓтстрашають ѓтъ злого, и напминають слушателя, щобы не доущаеся грѣхѣвъ, щобы на нѣмъ колись не помстїлися.

При уживанью побудительныхъ примѣрѣвъ треба заховати слѣдующе:

а) Добри примѣры наилучше брати зъ житья такихъ святыхъ, котри слушателямъ суть бѣльше знаеми, и у нихъ мають велике почитанье. При тѣмъ не треба ничъ пересаджати, и не представляти святыхъ яко высши существа,

бо могли бы слушатель собѣ подумати, що звычайный чоловѣкъ не зможе въ своемъ житью подобно дѣлати. Треба оповѣсти поединьчо ихъ дѣла, сказати що они старалися всегда законъ божїй выповняти, и для того за помощю ласки божои такъ много здѣлали, а наконецъ заохотити слушателей до подобного дѣланья.

б) Зли примѣры не треба брати съ житья людей знаменитыхъ, щобы слушатель не зробилъ зъ нихъ злыи ужитокъ, хотячи н. пр. извиняти примѣромъ высше поставленыхъ свои беззаконїя, або щобы тое не дало имъ поводу до зневажанья и презиранья высше поставленыхъ лицъ, и т. п.

г) Наконецъ наколи не треба при наведенью ѓтстрашающихъ примѣрѣвъ представляти тую сторону, котора змысловости чоловѣка подобаеся, н. пр. выгоды, прїятне, веселе житье и т. д.; но всегда огидну и мерзку, и звертати всегда увагу на сумни послѣдства грѣха.

§. 70.

Г) О устороненью перепонъ свротивляющихся наклоненїю воли.

Якъ пересвѣдченью розума свротивляются розлични свротиворѣчїя, котри треба опровергати, — якъ высше сказано — такъ само мае и наклоненїе воли своихъ свротивникѣвъ, котрыхъ треба обезсилити и усторонити, щобы волю слушателей совершенно побѣдити, и закону божому поѣдчинити. Тїи перепоны суть искушенїя, котри ѓттягаютъ чоловѣка ѓтъ Бога, щобы не слухавъ святого закона божого, и забувъ на слова Апостола: „да отвергшеся нечестїя и мїрскихъ похотей цѣломудренно и праведно и благочестно поживемъ въ нынѣшнѣмъ вѣцѣ“. (Тїт. 2, 12). Тїи искушенїя мають найбогатше жерело въ „похоти плотскѣй, похоти очесъ и гордости житейскѣй“, (І. Іоан.) и свротивляются троякѣй любви, с. е. любви Бога, самого себе и ближнього, котору Богъ въ нашихъ сердцахъ защенивъ.

Гордѣсть житейска здаеся, що почитае достоинство чоловѣка, и що хоче го защищати и въ житью хоронити, но забувае на законни границѣ, поѣдноситъ за надто свое достоинство, не хоче узнати ничъ высшого ѓтъ себе, не хоче узнати Бога яко своего Господа, Законодателя, Просвѣтителя и Благодѣтеля; и для того не хоче слухати Его заповѣдей, ани ѓддавати Ему приналежной чести и слави.

Похоть плотска не понимае, въ чѣмъ состоитъ правдиве счастье чоловѣка, мѣшае понятїя, шукае и хоче найти правдиве счастье тамъ, где го нема, и наконецъ мѣсто до

счастья запроваждає чоловіка до розчарованья и гѣркого, но часто пѣзного жалю.

Похоть очесь есть часто слѣдствіемъ похоти плотской, и дуже вредливо дѣлає на норовственность чоловіка, понеже не зважаючи на законъ любви и праведности, видитъ тѣлько себе, и свое счастье въ дочасныхъ добрахъ шукає.

Тїи перепоны можна усторонити двоякимъ способомъ: прямо або убочно, с. е. або наводится таки побудительни причины до захованья певной правды, що противни причины, котори сердце и волю до противного дѣланья намавлиють, сами въ собѣ распадутся; або показуєся просто ничтожнѣсть и неосновнѣсть противныхъ ложныхъ побудительныхъ причинъ. Но при тѣмъ треба старатися выслѣдити жерело, зъ которого выплывають тїи причины, а тое есть або ложне понятіє дотычної правды, або якась грѣховна намѣтнѣсть. Если тїи перепоны походять зъ ложного понятія, то треба тїмъ исправити ведля засадъ наведеныхъ при теоріи о опроверганьяхъ; если же они мають свою причину въ якѣй намѣтнѣсти, то треба звернути увагу слушателей на розлични случаи, въ которыхъ зѣпсуге сердце чоловіка могло бы допровадити чоловіка до грѣха, такъ: коли иде о выповненье должностей полученныхъ съ трудностями, н. пр.: выстерѣгатися способности до грѣха, помагати убогимъ, примиритися съ ворогомъ, ѡтдати чуже добро, ѡтмовити собѣ змысловыхъ утѣхъ, и т. п.

Потѣмъ треба возвати ихъ, чтобы при кождѣмъ дѣлѣ памятали на Бога, и лише тое хотѣли, що Богъ хоче; особливо чтобы тогдизгадовали на послѣдни рѣчи, и розсудили, що тогди було бы желательнѣйше, чи такъ дѣлати, якъ законъ божій каже, чи такъ, якъ ихъ намѣтнѣсти желають; въ кѣнци треба марнымъ выбѣгамъ и извиненіямъ переворотного сердца противоставити несомнѣнни выреченья закона божого.

II. ГЛАВА.

О виѣшнѣмъ устроєнью религіиной науки.

§. 71.

Переглядѣ.

Коли омилеть опредѣливъ предметъ религіиной науки, и тойже для осягненья намѣреной цѣли гадками обрѣвивъ, довженъ дальше тымъ гадкамъ и мыслямъ надати виѣшну форму, чтобы ихъ своимъ слушателямъ удѣлѣти. Засады и

правила, ведля котрыхъ при тѣмъ належитъ поступати, подає теорія о виѣшнѣмъ устроєнью, т. е. стилю и выкладѣ (ѡтданью) религіиныхъ наукъ.

A) Метода религіиныхъ наукъ.

§. 72.

Понятіє и подѣлѣ.

Метода религіиныхъ наукъ предподає правила и засады, ведля котрыхъ тїмъ мають бути уложени, чтобы осягнути пожелану користь. До того перше и необходимѣе условіє есть, чтобы религіина наука була уложена ведля певного пляну, и чтобы представляла лончну и ораторску цѣлѣсть. Выравдѣ не можна поставити певный типъ бесѣды, котрый бы мавъ бути обовязуючій для всякого рода проповѣдей, но порадно есть держатися звычайной формы проповѣди, котра на розумныхъ основахъ въ протягу столѣтій выробилася, и котра такъ для проповѣдника, якъ и для слушателей есть съ многими користями получена. Ведля той обще принятой формы состоитъ проповѣдь изъ трехъ головныхъ частей; тїи суть: введеніє, росправа и заключеніє.

I. Введеніє.

§. 73.

Понятіє, составни части и ихъ свойства.

Введеніє есть тая часть проповѣди, въ котрѣй омилеть приготавлиє слушателей на предметъ науки и состоитъ звычайно зъ слѣдующихъ пять частей: зъ текста, введенія въ тѣснѣйшѣмъ змыслѣ, предложенья, подѣла и молитвы або возванія.

1. *Текстѣ.* Церковни науки звыкли зачинатися наведеньемъ якогось мѣстця св. Письма, котре называемо текстѣмъ. Уживанье текста есть дуже давне, и має свою причину въ звычайю першихъ вѣкѣвъ христіанства, коли при богослуженьяхъ читано поодиноки ѡтдѣлы св. Письма, котри Епископъ пояснявъ и зъ нихъ своимъ слушателямъ отвѣтнѣ науки и наставленья удѣлявъ. Текстѣ не есть въ религіиныхъ наукахъ доконьче потрібный, однакожь дуже пожиточный. Бо коли проповѣдникъ свою бесѣду зачинає словами св. Письма, выступає яко посоль зъ неба, и тымъ самымъ мають его слова бѣльшу вагу и значенье; потѣмъ зъ текста можна выпровадити цѣлу науку, въ слѣдствіє чого и проповѣдникъ має певну основу науки, и слушателѣ запомнятвни собѣ текстѣ

легко могут въ памяти задержати цѣлу науку, и такъ зъ нежелану корнсть ѳтнести.

Текстъ бересаъ звичайно изъ приписаного на певну Недѣлю або Праздникъ евангельского зачала; не естъ однакожь заказано основати свою науку на инномъ текстѣ; такъ можна и добре було бы для перемѣны брати текстъ изъ припадаючого чтенія апостольского; — або если проповѣдникъ держитъ бѣльше проповѣдей о томъ самомъ предметѣ, н. пр. въ великомъ Постѣ о 7 головныхъ грѣхахъ, о послѣднихъ рѣчахъ и т. п., можна взяти якій будь текстъ изъ св. Писма, церковныхъ молитвъ або пѣсней, н. пр. въ Праздники богородични изъ пѣсни: „Величить душа моя Господа“; — на Праздникъ св. Николая изъ пѣсны: „Ой кто, кто Николая любитъ“; — на Праздникъ св. Великомученицѣ Варвары изъ Акаѳиста въ ен честь составленого и т. п.

Текстъ повиненъ мати слѣдуючи свойства: а) истинно содержати въ собѣ предметъ науки, або принаймиѣ такъ бути усопоблenny, що зъ него легко дастся выпроводити дотычна наука; б) не бути ани за надто довгий ани за короткій; в) повиненъ содержати въ собѣ цѣле отвѣтне выреченъе св. Писма, а не только поединчи слова або выразы; г) текстъ треба наводити словами одобреного черезъ власть церковну выданья св. Писанія*), а понеже бесѣда церковна не естъ для народа зрозумѣла, для того треба наведеный текстъ ѳтдати въ точной и вѣрной парафразѣ. Николи не належитъ текстъ наводити только парафрастично съ залишенъемъ церковного текста.

2. *Введеніе въ тѣснѣйшомъ змыслѣ* естъ властивый початокъ проповѣди и мае двояку задачу: приготувити слушателей на слѣдуючу науку, и приготувити предметъ науки.

а) Зо взгляду на слушателей дожно введеніе здѣлати, чтобы они проповѣдь радо, уважно и разумно слухали, якъ каже Цицеро: „Ut amice, ut attente, ut intelligenter audiamur“. — Коли проповѣдникъ зачинае говорити, — особливо о рѣчахъ для слушателей не конъче приятныхъ, н. пр. о грѣхахъ, котрымъ они ѳтдаются и т. п., або о рѣчахъ имъ еще цѣлкомъ непонятныхъ, н. пр. о таинствахъ, — може много выдаватися зушателямъ пѣдозрѣлымъ або непотрѣбнымъ, и они напередъ могутъ мати певный рѣдъ недоверія и неприялонности до слѣдуючої науки, що могло бы напередъ уничтожити всяку корнсть проповѣди; для того треба въ такихъ випадкахъ найперше старатися позыскати при-

*) Найлучше естъ Перемыске выданье трудами б. п. Схотларха Григорія Дра Гинилевича пѣдъ заглавиемъ: Виблія, сирѣчь книги священого Писанія, семь частей. Перемышль 1859—65.

клоннѣсть и довѣріе слушателей. Чтобы тое осягнути, можна кѣлькома словами звернути увагу слушателей на свою слабѣсть и неудольнѣсть до голошенья такъ высокыхъ правдъ, но тое только рѣдко коли можна робити, особливо же тогда, коли межи слушателями суть люде знаменити и высоко поставлени. Такожъ можна коротко примѣтити, що всѣ безъ сомнѣнія прійшли до Церкви съ тымъ щирымъ желанъемъ, чтобы зъ проповѣди щось скористати. Тое выдасъе слушателямъ яко мѣрна похвала, заохотитъ ихъ до уваги, и зрѣбитъ ихъ приклонными для проповѣдника и для предмета его науки. Впрочемъ дуже часто не потребуе проповѣдникъ старатися о позысканье приклонности слушателей, понеже они сами съ тымъ приходятъ до Церкви, и радо слухаютъ и терику правду, пѣзнаючи, що то дѣеса для ихъ добра.

До уваги наклонитъ проповѣдникъ слушателей, если имъ заразъ зъ початку представити, якъ важный и для ихъ душевного блага потрѣбный и спасительный естъ предметъ науки, и если имъ тойже живымъ и занимательнымъ способомъ, н. пр. на основѣ повѣсти, зрѣвнанья, противоположенья и т. п. представитъ.

Въ кѣнци разумно и съ истинною корнстію будутъ слушатель слухати проповѣди, если ихъ проповѣдникъ яснымъ и выразнымъ способомъ съ предметомъ науки познакомитъ, и заразъ въ веденію всѣ перепоны усуне, котори бы могли спротивлятися осягненью цѣли науки.

б) Друга задача введенія естъ приготувити предметъ науки, т. е. такъ го слушателямъ представити, чтобы они точно знали, о чѣмъ буде наука. Тое можна осягнути розличными способами; такъ: черезъ подобни або противни мысли, примѣры, повѣсти або поясненья. Часто естъ предметъ науки за надто обширный, такъ що не можна го въ самѣй росправѣ належито обробити; въ томъ случаю може поясненъе предмета науки зъ той стороны, котора въ росправѣ буде опущена, мати мѣсце въ введенію; н. пр. св. Кирианъ въ бесѣдѣ о терпливости зачинае ѳтъ заохоты до терпливости въ слуханью его науки. Науку о смиренности можна зачати представленъемъ огидности гордости.

Жерела, изъ которыхъ можна брати введеніе, суть розлични; найголовнѣйши суть: а) Самъ предметъ (ex visceribus causae) т. е. не уймаючи росправѣ представляеся предметъ науки въ певномъ взглядѣ вже въ введенію, н. пр. въ проповѣди: о средствахъ потрѣбныхъ тому, кто хоче статься истинно смиреннымъ, можна въ веденію говорить о понятію, свойствахъ або потребѣ смиренности. — б) Ложне мнѣніе, сомнѣнія, предрозсудки, и т. п. особливо тогда, коли намѣряеся боронити науку Церкви противъ ложнымъ понятіямъ; н. пр. нерозумно дѣлае и гадае той, ко-

торый каже, що легка смерть распустника; — або если проповѣдникъ хоче научати, щобы молодѣжь посвятила свѣй красній вѣкъ службѣ Бога, може зачати ѓтъ ложного мнѣнія: „досыть на старѣсть о Бозѣ погадати“, — „молодѣжь не знае честноты“, „молодѣжь довжна вышумѣти“. — *γ*) Изъ противного (a contrario), т. е. зачинаеся говорити о предметѣ просто противнѣмъ предмету науки, н. пр. науку, що мы довжни всегда бути готови на смерть, можна зачати представленьемъ сумного и страшного положенья такого чоловіка, которого смерть неприготовленого заскочила; — науку о тверезости можна зачати описаньемъ пьянства. *δ*) Обстоятельства часу, мѣстця, лиця, н. пр. проповѣдникъ говоритъ въ часѣ епидеміи, вѣины, — по пожарѣ, по наводненью, — першій разъ або послѣдній разъ въ якѣйсь Церкви, — до вояковъ, учениковъ, священниковъ и т. п., и ѓтъ тыхъ случайныхъ обстоятельствъ зачинае свою бесѣду. — *ε*) Примѣръ, зрѣвнанье, аллегорія, притча, котри мають певну схѣднѣсть съ предметомъ науки, и на тойже готовятъ. — *ζ*) Преизбытокъ (ex abundantia), если проповѣдникъ заразъ зъ початку каже, що предметъ его науки есть за надто обширный, и що про тое сей разъ тѣлько о найважнѣйшѣмъ буде говорити. — *η*) Если проповѣдникъ держитъ цѣлый кругъ проповѣдей о певнѣмъ предметѣ, може тогда слѣдуючу прорѣчь зачати короткимъ повтореньемъ минувшой науки. Тое особливо порадне есть въ катехитичныхъ проповѣдяхъ. — *θ*) Найзвычайнѣйше жерело введенія есть самъ текстъ, который проповѣдникъ поясняе, и зъ него предметъ науки и цѣлу науку выпроваджае. Поясненье текста есть або историчне, т. е. оповѣдаея случайнѣсть, при якѣй и кто тѣи слова высказавъ, або ексегетичне и парафрастичне, т. е. выкладаеся змысль и значенье наведенныхъ слѣвъ св. Писанія. Изъ такъ поясненого текста переходится на предметъ науки, который слѣдуе изъ парафрастичного або историчного поясненья текста; н. пр. науку „о молитвахъ за душами усопшихъ“ можна основати на текстѣ: „Поминайте юзники, аки съ ними связаны“ (Евр. 13, 3), такъ що найперше поясняеся исторично, кого разумѣе Апостоль пѣдъ юзниками, котрыхъ поручае памяти вѣрныхъ, а потѣмъ додаеся, що души въ чистилищи еще бѣльше заслужуютъ на сожалѣнне и поминанне, и для того заохочае проповѣдникъ слушателей, щобы молилися и пр. за душами усопшихъ.

Особлившій родъ введенія есть такъ зване введеніе безъ введенія (exordium ex abrupto), коли безъ всякого приготовленья приступаеся до самои рѣчи. Примѣры такого введенія находятъся такъ у мірскихъ бесѣдникѣвъ н. пр. у Цицерона (1. бес. противъ Катилины): „Quousque tandem

Catilina abutere patientia nostra?« якъ и у св. Отцѣвъ, н. пр. св. Іоанъ Златоустъ зачинае свою бесѣду противъ тыхъ, котри мѣсто до Церкви спѣшили на забавы, такъ: „Чи то можна терпѣти? чи то можна дальше зносити? Я вызываю васъ самыхъ на судіевъ противъ васъ самыхъ. Якъ колись Богъ до Евреевъ, такъ и я нынѣ ѓтзываюся до васъ: Роде мѣй! що я ти злого здѣлавъ? скажи минѣ! . . . По тѣлько бесѣдахъ, по такъ многихъ наукахъ опустили насъ, и побѣгли на забавы . . .“ — Сего рода введеніе однакожь яко особливше можна тѣлько съ великою ростропностью и повагою, и то лише тогда уживати, коли слушателѣ суть живо переняти предметомъ науки, коли событіе, тотре дало до того повѣдъ, имъ цѣлкомъ знаеме, и коли самъ бесѣдникъ есть глубоко тронутый. — Звычайно не достае одно або друге зъ тыхъ условій, для того треба изъ инного зъ наведенныхъ жерелъ брати введеніе.

Свойства введенія. Щобы введеніе отвѣтило своей задачі, должно: *а*) Отличатися скромностью. „Красна добродѣтель есть скромнѣсть, каже св. Амброзій*), и мила есть привлекательнѣсть, котра оказуеся не тѣлько въ дѣлахъ но и въ словахъ, котра тя учитъ, щобысь въ бесѣдѣ не перекрочивъ належити границъ, и николи не сказавъ щось не отвѣтне. Бо образъ духа ѓтбиваеся въ словахъ. . . . . Даже ведля голоса судится скромнѣсть. . . . . Треба такъ зачинати говорити щобы скромный початокъ поручавъ слѣдуюче“. Если проповѣдникъ въ введенію забуде на приписы скромности, и если зачне заразъ помпатично говорити, то звычайно на тѣмъ скѣнчитъ безъ всякой дальшой користи. — При всей скромности однакожь довжна *б*) бесѣда и цѣла постава проповѣдника въ введенію бути поважна и достойна проповѣдника вѣчной правды, — *в*) Введеніе довжно стояти въ природнѣй и невымушенѣй звязи съ предметомъ науки, введеніе довжно одже не бути вышукане, и якбы заволось притягнене, противно оно довжно зъ предмета розвиватися якъ цвѣтокъ зъ кореня. Для того не треба вырабляти за надто загальни введенія; бо таки введенія, котри можна ужити до каждой проповѣди, властиво до жадной не здали. Н. пр. неотвѣтно було бы на темать: „о спасительныхъ слѣдствахъ воплощенія“ говорити въ введенію: о сотворенью свѣта. — *д*) Введеніе не повинно упереджати саму росправу, т. е. не содержати ніяку сущну часть росправы, н. пр. зле було бы науку о „потребѣ смиренности“ зачинати введеніемъ доказуючимъ, що Богъ гордымъ противится, смиреннымъ же дае благодать, бо то належитъ до росправы. — *е*) Введеніе довжно бути сорозмѣрне до цѣлои науки, одже ани за надто довге, бо

*) De officiis ministrorum l. I. c. 18.

тое ослабляе увагу слушателей и уменьшае занимательность, ани зновъ за надто коротке. Певна мѣра не дасть въ томъ взглядѣ опредѣлится, но ведля обще принятой засады мае введеніе занимати осьму часть цѣлой проповѣди. Св. Отцы люблять въ загалѣ коротки введенія съ изнятіемъ св. Иоанна Златоуста, котрый видѣвся споводованымъ извинятися, для чого такъ довги введенія употреблявъ. Пѣзніѣше мавъ такожь коротши введенія. — ж) Введеніе довжно бути составлене съ мѣрною живостію; бо зимни, теоретични введенія не змогутъ наклонити до уваги и до приклонности, а на безмѣрно живи, патетични введенія не суть слушателѣ еще приготовлени, съ изнятіемъ особлившихъ случаевъ, н. пр. на велики праздники, при шлюбѣ, на похоронѣ и т. п., коли можна бесѣду съ бѣльшою живостію зачати. — Въ кѣнци з) повинно введеніе бути занимательне и для того содержати щось цѣкаве до життя чоловѣка относячеся, образъ, примѣръ або инне, якъ выше сказано.

3. *Предложеніе* (propositio) есть коротке и ясне высказанье и ограниченье того предмета, о которѣмъ буде бесѣда. Коли проповѣдникъ начне говорити о якѣмъ предметѣ, не могутъ еще слушателѣ точно знати, изъ якои точки зрѣнія або въ якѣмъ взглядѣ той предметъ буде имъ представленъ, для того треба имъ тое точнѣйше опредѣлити; н. пр. проповѣдникъ хоче говорити о христіанскѣй смиренности, но о томъ предметѣ може зъ различныхъ взглядѣвъ проповѣдати; такъ може говорити о смиренности въ еи ѣтношеньяхъ до прочихъ добродѣтелей, або о потребѣ смиренности для христіанина, або о еи красотѣ и т. п.; — щобы одже слушателѣ знали, въ якѣмъ взглядѣ буде бесѣда о смиренности, опредѣляе проповѣдникъ точнѣйше предметъ науки черезъ предложенье: „Смиренность есть основою всѣхъ прочихъ христіанскихъ добродѣтелей“, — або „Смиренность есть каждому чоловѣкови доконьче потрібна“ и т. п. — Предложеніе есть въ проповѣди дуже важне, оно бо есть средоточіе цѣлой науки, бо всѣ поясненья, доказы и напѣмненья ѣтносятя до него, а слушателямъ дае певну основу, на котрой могутъ собѣ цѣлу науку спамятати, и зъ неи пожелаю користь ѣтнести.

Щобы однакожь предложеніе отвѣчало своей задачи, довжно: а) содержати въ короткости все, що въ цѣлой проповѣди буде сказане, а зъ другой стороны не переходити объемъ науки; н. пр. не добре було бы предложеніе: „Въ смиренности состоитъ правдиве достоинство чоловѣка“, если бы въ проповѣди была бесѣда и о томъ, якъ можна статися смиреннымъ; бо въ томъ случаю не содержало бы предложеніе всего, о чѣмъ въ проповѣди есть бесѣда. Такъ само не добре було бы предложеніе: „Бо-

гата надгорода добродѣтели зависить ѣтъ трудѣвъ, котри для еи осягненья пѣднимаемъ“, если бы въ науцѣ була тѣлько бесѣда о трудахъ полученныхъ съ добродѣтельнымъ житьемъ; — бо тутъ содержало бы предложеніе бѣльше, якъ цѣла наука. — б) Предложеніе повинно бути коротке и не содержати бѣльше слѣвъ, якъ доконьче потреба до опредѣленія предмета науки, н. пр. не треба казати: „Я намѣряю показати вамъ потребу покаянія для осягненія спасенія зо стороны грѣшника; — но коротко: Покаяніе есть грѣшникови до осягненія спасенія коньче потрібне. — з) Треба употребляти ясныхъ и всѣмъ зрозумѣлыхъ выразѣвъ, для того выключени суть зъ предложенья всяки символични, двозначни, загадкови слова и выразы.

Предложеніе можна часомъ цѣлкомъ опустити, н. пр. въ короткихъ промовахъ при крестинахъ, при вѣнчанью и т. п.; часомъ оно есть не можливе, якъ въ омиліяхъ, коли есть бесѣда о бѣльше предметахъ, котри не можна стягнути въ одно головне положеніе; но въ прочихъ, особливо поучающихъ проповѣдяхъ есть безъусловно потрібне.

4. *Подѣлъ*. Для яснѣйшого перегляда цѣлой науки дѣлится предложеніе на части, и тымъ показуеся порядокъ, въ якѣмъ будутъ по собѣ слѣдовати поодинокі поясненья, доказы и напѣмненья. Подѣлъ може часомъ въ предложенію бути высказанъ, а въ короткихъ промовахъ можна го цѣлкомъ опустити. О потребѣ подѣла бувъ довгій часъ спѣръ межъ бесѣдниками. Фенельонъ и инни були противъ подѣла покликуючися на Демостена, Цицерона и св. Отцевъ, у котрыхъ не ма подѣла. Однакожь се мнѣніе не остоялося, понеже истинно подѣлъ бесѣды приносить такъ проповѣдникови якъ и слушателямъ многи користи. Проповѣдникъ мае на нѣмъ руководство и порядокъ въ своей науцѣ, а слушателѣ легше собѣ спамятають цѣлу науку. Для того и св. Иоанъ Злат., хотяй не всюди мае подѣлъ въ своихъ бесѣдахъ, не есть однакожь противъ него, якъ показуеся зъ его 5. бесѣды о непонятности Бога. У св. Отцевъ находимо звычайно подѣлъ на двѣ части: въ першѣй части поясняютъ Письмо св., а въ другѣй роблять зъ того практичне застосованье до життя. Для того добре есть задержати подѣлъ въ бесѣдахъ, не потрібно однакожь выразными словами высказовати той подѣлъ; н. пр. то есть перша часть моеи безѣды, а то друга; або; о томъ буду говорити въ первой части моеи науки, а о томъ въ другѣй; но треба отвѣтнымъ и сорозмѣрнымъ высказаньемъ складныхъ частей предмета науки показати слушателямъ, о чѣмъ, и въ кѣлько частяхъ буде бесѣда. Н. пр. Св. Василій дѣлитъ свою омилію о благодарности такъ: „Въ чѣмъ тая добродѣтель состоитъ, якій пожитокъ зъ неи выплывае, и якъ мы всегда въ молитвахъ Богу дяковати повинни, тое хочу по

можности пояснити. Передъ всѣмъ же хочу опровергнути мнѣнія противниковъ“. Св. Григорій Наз. дѣлитъ свою бесѣду, въ которой себе боронитъ, такъ: Я зъ моеи стороны хочу рѣчь предложить, такъ якъ она есть, и такъ для тыхъ, що мене оскаржаютъ, якъ и для тыхъ, котори мя боронятъ, справедливо и безсторонно рѣшити. Но щобы заховати въ бесѣдѣ належитый порядокъ, найперше скажу о моей давнѣй боязни“.

Но щобы подѣлъ бувъ добрый, повиненъ: а) Самъ выплывати зъ предложеня, и тѣлько тое содержати, що содержитъ предложенье; и пр. предложенье: „Смиренность есть основою всѣхъ добродѣтелей“ не можна такъ дѣлити: 1. „въ чѣмъ состоитъ смиренность? 2. якъ можна еи приобрѣсти?“ бо другой части не ма въ предложенью. б) Повиненъ бути лончный, такъ щобы части не тѣлько въ словахъ, но и въ змыслѣ различалися, и взаимно ся выключали; и пр. нелончно було бы: „хочу вамъ представити св. Димитрія яко христіянського молодця и яко начальника города, и его побожнѣсть“, бо побожнѣсть рузумѣся вже въ попереднѣмъ. — в) Подѣлъ повиненъ бути составленный короткими словами. — г) Повиненъ бути зрозумѣлый и ясный. — е) На конецъ не треба на богато частей науку дѣлити. Двѣ або три части суть достаточни.

5. *Молитва.* Введеніе звыкли проровадники заключати молитвою, котора однакожь може такожь опуѣтитися. Молитва додае проповѣди бѣльше торжество, для того можна еи ужити особливо въ велики Праздники, або коли есть бесѣда о якѣмъ дуже важнѣмъ предметѣ. Но тая молитва повинна бути коротка и сердечна, и ѣтноситися до Бога, або до Пречистой Дѣвы, або до того Святого, которого Праздникъ припадае. Содержанье такой молитвы есть звычайно прошеніе о силу для себе, и о просвѣщеніе и наклоненье воли для слушателей, и благословеніе зъ высше. — Гдекотори проповѣдники непотрѣбно переповнюють проповѣдь молитвами, инни зновъ суть цѣлкомъ противъ ихъ уживанью; но якъ перше есть не на мѣстци, такъ друге неосновне, бо якъ каже оденъ славный омилетъ, коли ся предпринимае розорити царство сатаны то ничь не есть отвѣтнѣйше, якъ удатися о помѣчь до Бога.

II. Росправа.

§. 74.

Росправа есть тая часть бесѣды, въ которой предметъ науки соотвѣтно намѣренѣй цѣли всесторонно обрабляеся. Росправа зачинаеся поученіемъ и поясненіемъ предмета, которе ведля предмета и успособленья слушателей може бути коротше або обширнѣйше. Въ тѣмъ

взглядѣ повиненъ проповѣдникъ держатися той засады, що число слушателей въ правдахъ вѣры и норовственности належито поученыхъ есть дуже мале, що про тое основне и точне пояснение предмета есть необходимо потрѣбно. Много разе заступитъ точне пояснение всяки доказы. Но где рѣчь wymagaе, щобы еи доказати, тамъ треба выбирати отвѣтти доказы, и ихъ пѣсля высше наведеныхъ правилъ ведля ихъ силы упорядковати. Если обстоятельства того wymagaти будутъ, треба съ доказами такожь опроверганья получати. Доказавши якусь правду, повиненъ проповѣдникъ зъ различныхъ побудительныхъ причинъ тѣи особливо выбирати, котри зъ предмета науки выплывають, и до осягненья намѣренои цѣли суть найотвѣтнѣйши. Розумнымъ уложеньемъ побудительныхъ причинъ повиненъ проповѣдникъ на волю и чувства слушателей дѣлати, щобы ихъ до послушанія закону божому наклонити. Всѣ тое мае властиво приготовити слушателей, щобы пѣзнану правду до практичного житія застосовали, для того доужень проповѣдникъ на практични застосованья великій натискъ класти и особлившу увагу звертати.

Не треба однакожь думати, яко бы всѣ тѣи части росправы мали всегда въ наведенѣмъ порядку по собѣ слѣдовати. Такъ повинно взрушенье сердца и побужденье воли съ собою получене бути, и во всѣхъ частяхъ бесѣды находитися. „Проповѣдникъ повиненъ старатися, щобы подобно якъ кровь по всѣхъ членахъ тѣла кружить, и во всѣхъ частяхъ проповѣди щось находилося, що до взрушенья чувствъ служитъ“ (св. Кароль Бор.). Довши однакожь и сильнѣйши взрушенья повинни находитися при кѣнци поодинокихъ частей, а найсильнѣйши при кѣнци цѣлои бесѣды.

Такожь и практични застосованья повинни находитися въ цѣлои бесѣдѣ, а на конецъ бесѣды повинно заховатися головне практичне застосованье. — Если проповѣдь есть на части подѣлена, то не треба такъ собѣ поступати, щобы въ одной части находилося поученіе а въ другой взрушенье; но кожда часть бесѣды повинна представляти цѣлѣсть, въ котрой всѣ части бесѣды находятяся.

Наконецъ належитъ еще примѣтити, що переходы ѣтъ одной точки до другой повинни бути природно приготовлени, щобы не здавалося, якобы бесѣдникъ наразъ зачавъ о чѣмъ иннѣмъ говорити.

„Не яко рабъ слова, иде проповѣдникъ простою дорогою до правды. Онъ знае, що взрушенье чувства есть душею слова. Для того спроваджае предметъ своен науки на его составни части; поясняе го всесторонно такъ довго, доки всѣ слушатель го не порозумѣють. Потѣмъ переходитъ до послѣдствій, уживаючи на кождѣмъ кроку отвѣтти образы. Всѣ ставляе на своемъ мѣстци, такъ що одно зъ другого выплывае,

а основна правда поясняе и одушевляе всѣ части бесѣды, такъ якъ на образѣ наибѣльше свѣтла на своемъ мѣстци находится, чтобы кожду часть належито представити“ (Fenelon, Lettre sur la Rhétorique et la Poésie).

III. З а к л ю ч е н і е.

§. 75.

Понятіе и Задача.

Заключение (*επιλογος*, *peroratio*) есть послѣдняя часть бесѣды, въ котрой бесѣдникъ съ бѣльшою силою стараеся ен цѣль осягнути (Quint. Just. 6). Заключение есть вѣнецъ цѣлои бесѣды, и наибѣльшой ваги, бо съ тыми чувствами и гадками, яки въ слушателяхъ при концѣ бесѣды повстануть, идутъ они домѣвъ, и ними звичайно въ житію поведуются. Для того треба заключенія съ великою старанностью вырабляти и для того на конецъ задержати якусь правду, котра найпридатнѣйша буде до осягненія сеи цѣли.

Двойка есть задача, яку заключение осягнути мае: 1. повтореніе поодинокихъ частей бесѣды, и 2. взрушеніе чувствъ. Потвореніе есть то коротке вычисленіе поодинокихъ доказѣвъ, и есть потрібне, чтобы тымъ памяти слушателей допомочи, подаючи имъ въ кѣлькахъ словахъ всѣ, що въ цѣлои проповѣди було сказане. Взрушеніе чувствъ есть потрібне, чтобы въ слушателяхъ еще разъ ѳтновити и покрѣпити тѣи постановленія, до котрыхъ ся ихъ въ протягу бесѣды побуджало и накланяло. Заключение есть въ певнѣмъ значенію слова властиве мѣстце для взрушенія, тутъ чувства побѣджаются, и бесѣда развиваеся до наибѣльшой силы. Если Цицерона за тое величаютъ, що ѳнъ въ заключенію розумѣвъ слушателей до слезъ взрушити, то певно не меньша слава належится въ тѣмъ взглядѣ св. Отцамъ, особливо же св. Иоанну Златоустому. Отъ Демостена научилися гдекотри св. Отцы задержати на конецъ бесѣды найсилнѣйшій доказъ, котрый якъ блискавица проникае души слушателей. Бо въ Атенахъ було бесѣдникамъ закономъ заказано, слушателей за надто взрушати; для того Демостенъ заховавъ всегда на конецъ бесѣды найсилнѣйшій доказъ, котрый коротко выкладавъ, и тымъ запевнявся, що цѣль своен бесѣды осягне. Межи св. Отцами подобно постунае св. Григорій Наз.

§. 76.

Переведеніе заключенія, вго свойства и жерела.

Понеже заключеніе есть такъ великой ваги, для того треба для его переведенія прикладати всѣ силы, чтобы нимъ осягнути пожадану цѣль.

И такъ:

1. Повтореніе не повинно ограничатися на чистѣмъ вычисленію поодинокихъ доказѣвъ, напомнимей и пересторогъ, но мае найдобитнѣйши мѣстца зъ проповѣди живо поднести и представити, и въ отвѣтнѣмъ образѣ коротко зѣбрати. Тое повтореніе повинно бути коротке и на головни точки ограничено, якъ примѣчае Квинтиліанъ: „*Ut memoria, non oratio renovata videatur. Nam si morabimur, non iam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio*“ (Inst. 6, 1). β) Отвѣтне характеру цѣлои бесѣды, одже бѣльше або меньше живе, ведля успособленія цѣлои бесѣды. γ) Способомъ по можности найзанимательнѣйшимъ составлене.

2. Для возбужденія чувствъ треба собѣ на конецъ бесѣды заховати всегда якій живый, съ предметомъ науки въ тѣснѣи звязи стоячій, а слушателямъ добре знаемый образъ, примѣръ або выреченіе.

Въ бесѣдахъ св. Отцѣвъ находимо въ тѣмъ взглядѣ богате жерело. Такъ они заключаютъ въ формѣ заклинанія, вѣзванія зрѣвнанія; — примѣромъ, новымъ предметомъ, поздравленіемъ або желаніемъ и пр. Якои ни будь формы тутъ проповѣдникъ уживае, не повиненъ довго разводитися, но добитными и ясными словами бесѣду кѣнчити. Особливо треба выстерѣгатися двоухъ ошибокъ: перше, чтобы за надто не ростигати конецъ, и не уживати таки мысли, зъ котрыхъ можна сподѣватися, що вже буде конецъ, тымъ часомъ бесѣдникъ еще дальше говоритъ; а друге, чтобы не кѣнчити нагло, безъ приготвленія. Таки заключенія суть тѣлько тогда на мѣстци, коли намѣряеся слушателей въ высокомъ степені взрушити (св. Иоанъ Злат. 79. ом. до Mat.). Цѣлу бесѣду можна дуже добре заключити текстомъ, тѣлько треба такъ конецъ бесѣды устроить, чтобы межи нею и текстомъ, котрымъ ся проповѣдь зачала, була лончна звязь.

Давный есть звичай кѣнчити проповѣди словомъ „аминь“, для того повинно остатне положеніе бесѣды такъ бути уложено, чтобы дѣйствию ѳтговѣдало значенію сего слова.

Б) Стилъ наукъ религійныхъ.

§. 77.

Понятіе и роды.

До осягненія цѣли проповѣди много причиняеся добре словесне представленіе рѣчи; бо хоть бы предметъ науки бувъ якій красный, если не буде належито представленый, то або зѣстане темный або зимный, противно же належито словесне представленіе дасть и предмету меньшой ваги бѣльшу силу и высше значеніе. Для того повиненъ проповѣдникъ

на словесну сторону своихъ наукъ велику увагу звертати. При тѣмъ треба ведля науки св. Августина триматися тои засады: „Не говори ничего, що не мае ніякого отношеня до осягненя цѣли бесѣды, т. е. славы божей и спасенія душъ; не говори ничь бѣльше, якъ що до осягненія тои цѣли есть потрібне; и говори такъ, щобысь тую цѣль осягнувъ“. Словесне представлене называеся техничнымъ выразомъ: стиль бесѣды. Ведля розличныхъ предметѣвъ бесѣды есть такожь и стиль розличный. Ведля св. Августина розличаемъ особливо троякій стиль, низшій, высшій и середній. Давни бесѣдники уживали низшого стилиа, коли говорили о рѣчахъ меньшой ваги, н. пр. о справахъ грошевыхъ; высшого коли говорили о рѣчахъ дуже важныхъ, н. пр. о добрѣ и житцю чоловѣка; середнего стилиа, щобы забавити и розвеселити слушателей. Такъ каже Цицеронъ: „Quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi. Subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo“ (Or. 21, 69).

Пѣсля того довженъ бы проповѣдникъ всегда въ высшѣмъ стилию говорити; бо ѡнъ говоритъ всегда о рѣчахъ великон ваги. Однакожь и стиль проповѣдническій есть троякій, низшій, высшій и середній. Въ низшѣмъ стилию довженъ омилеть пѣсля науки тогожь св. Августина тогди говорити, коли поучае; въ середнѣмъ, коли щось хвалить або ганить; въ высшѣмъ, коли хоче чувства пѣзнанѣи правдѣ спротивляющися побѣдити. Св. Августинъ наводитъ какожь примѣры тыхъ трехъ родѣвъ стилиа, котри для пѣзнаня, въ чѣмъ тая рѣзниця въ стилию состоить, тутъ наводжу.

Яко примѣръ низшого стилиа наводитъ св. Августинъ часть бесѣды св. Кипріана въ книзѣ о тайнѣ Евхаристіи, где такъ говоритъ: „Памятайте на тое, що при приношеню чаши мае заховатися преданіе господне, и що мы ничь запровадити не можемо, чого Христосъ перше не робивъ, т. е. що въ чаши, котра въ его воспоминаніе приноситься, вино приношене буває. Понеже Христосъ каже: „Азъ есмь лоза истинная, то кровь Христова есть вино, не вода; и его кровь, черезъ котру мы спасеніе и животъ получаемъ, не може бути въ чаши, въ котрѣи не ма вина и пр.“

Въ середнѣмъ стилию говоритъ св. Амброзіи подаючи дѣвицѣмъ Богу посвященымъ примѣръ до наслѣдованя: „Она була дѣвица не тѣлько душею, но и тѣломъ, котра ніякою гордою гадкою не обезчестила свѣи умъ, котра була смиренна, поважна и ростропна; она не полагала свою надѣю въ марныхъ богатствахъ но въ молитвахъ бѣдныхъ; була скромна въ розговорахъ, никого не оскорбила, всѣмъ

желала, не вознослася надъ другими, заховала свое правило, любила добродѣтель. Бо колижь она образила своихъ родичей хоть позоромъ? коли жила въ неприязни съ родиною? и пр.“ Въ высшѣмъ стилию говоритъ св. Амброзіи такъ: „Зѣ ѡтти походять заохоты до беззаконій, що дѣвицѣ свои лица красками повлѣкають, позаякъ бояться, щобы мужамъ не подобалися, и черезъ обезчещене своего лица такожь и свою чистоту оскверняютъ. Що за нерозумъ, змѣняти видъ природный, шукати марного вида! Така невѣста сама себе осуджае, котра хоче инакшою статися, якъ ся уродила. Хотячися другимъ подобати, сама собѣ не подобаеся. Якіи судія може твою огиднѣсть, о жено, лѣпше осудити, якъ ты сама, коли боншь ся, щобы ты кто не побачивъ? Еслись красна, то чому ся крыешь? еслись огидна, то чому хочешъ за красну уходити, коли ани себе ани другихъ не обманишь? Бо твоѣи мужъ любить инну, а ты другому хочешъ подобатися. И потѣмъ гнѣваешь ся, що ѡнъ другу любить, а сама учишь го чужолюства и пр.“

Зѣ того вже легко можна пѣзнати, якого стилиа належить уживати въ поодинокихъ частяхъ проповѣди. Въ прочѣмъ рѣчь сама вымагае, щобы не всегда триматися того самого рода стилиа, но розумно стиль змѣняти, щобы бесѣду пріятнѣйшою и сильнѣйшою здѣлати. — При тѣмъ однакожь треба выстерѣгатися, щобы не силитися на блескъ бесѣды, и оказане свѣтской мудрости, а при тѣмъ забути на самъ предметъ: бо слово боже повинно на слушателей сильнѣйше влѣяти внутрешною своею силою, якъ вишнимъ часто марнымъ блескомъ.

§. 78.

Свойства стилиа.

Стиль омилетичный повиненъ мати певни свойства; такъ довженъ бути:

а) Чистый и точный, т. е. повинни тѣлько таки слова и выразы въ нѣмъ находиться, котри не спротивляются граматицѣ. Треба одже проповѣдати въ такѣи бесѣдѣ, якои народъ уживае въ поважныхъ и приличныхъ розговорахъ; для того якъ зѣ одной стороны не треба уживати т. з. книжковыхъ и тѣлько бѣльше образованымъ людямъ зрозумѣлыхъ слѣвъ и выразѣвъ; такъ зѣ другой стороны выстерѣгатися простыхъ и неприличныхъ слѣвъ, котри бы спротивлялися повазѣ науки религіиной. Если въ проповѣдахъ, особливо догматичныхъ, треба уживати слѣвъ церковныхъ, для котрыхъ въ теперѣшнѣмъ языцѣ не ма отвѣтныхъ выразѣвъ, — н. пр. пресуществленіе, воплощеніе, — то треба старатися ихъ инными рѣвнозначными словами пояснити. Чистѣсть стилиа въ змыслѣ наведенѣмъ есть въ бесѣдахъ церковныхъ

доконьче потребна; бо хотяй простой народъ не знае приписовъ граматикальныхъ, то знае точно свою бесѣду и заразы пѣзнае, если кто ошибочно говоритъ.

β) Стиль повиненъ бути ясный и зрозумѣлый, для того не треба такъ говорити, чтобы слушатель долженъ найперше розмышляти надъ значенемъ словъ и положеній, бо онъ мае ити съ гадками бесѣдника, що ему станесе не можливе, если надъ попереднымъ долженъ найперше застановлятися. Для того повиненъ стиль бесѣды бути тымъ яснѣйшій и понятнѣйшій, чимъ меньше образовани суть слушатель. Се особливо въ наукахъ религійныхъ есть великою ваги, бо если стиль не буде ясный и зрозумѣлый, то цѣла хотьбы найкрасша наука остане безкористною. Треба, якъ замѣчае Квинтилянъ такъ говорити, чтобы слушатель не только могли розумѣти, но даже не могли не розумѣти науки. (Inst. 8, 2).

Для того повинни такъ поодинокі слова, якъ и цѣли положенія бути ясны и понятны; тому належить уживати только таки выразы, котри рѣчь выразно представляютъ, а залишати всяки двозначни и темни слова. Зъ взгляду на ясность цѣлыхъ положеній треба старатися, чтобы они стояли въ лончнѣй звязи и одно зъ другого выплывало; не треба положенія стягати, и не переповняти бесѣду періодами, бо періоды украшають вправдѣ бесѣду, но утрудняютъ еи зрозумѣніе, особливо для чоловіка меньше образованого, который до мышленья не есть привычаеный; противно же поодинокі обѣкъ себе стоячи положенія оживляютъ бесѣду, и роблятъ еи ясною и понятною. Досыть для доказа сего згадати за способъ бесѣды Письма св. —

γ) Стиль повиненъ бути пріятный, щобию своею внѣшностію притягавъ слушателя. Проповѣдникъ принужденъ часто говорити о рѣчахъ, котрыхъ слушатель не коньче радо слушають, треба про тое правду для змыслового чоловіка терпку хоть въ пріятномъ видѣ представити. Но се свойство омилетичного стиля есть пѣдрядне; для того не треба допустити, чтобы на пріятности утерпѣла докладность. — Щобы бесѣдѣ дати пріятный звукъ, треба выбирати, о сколько можна, слова мило звучащи, особливо же таки, котри звучать подобно до предмета, котрый ся представляе (onomatopoëtica). Дальше, не треба то само слово часто уживати, но если вже не ма синонима, то лучше го описати. Загаломъ повиненъ проповѣдникъ, о сколько то въ его силахъ лежитъ, дати бесѣдѣ видъ поетичный, но мѣрный, чтобы на томъ ясность и докладность не утерпѣла.

δ) Наконецъ повиненъ стиль омилетичный бути сильный, и добитный, чтобы могъ чувства слушателей взрушити и ихъ волю побѣдити. Се свойство стиля есть по ясности найважнѣйше, бо безсильною бесѣдою не дасться сердце слуша-

теля взрушити. Щобы стиль бувъ добитный, и чтобы мавъ потребну силу, повиненъ бути: 1) поважный, 2) сердечный, 3) короткій, 4) живой.

1. Щобы стиль зроби ти поважнымъ, треба при важнѣйшихъ предметахъ уживати торжественно звучащи слова. Въ томъ взглядѣ добре буде уживати гденекуда церковни слова, если суть всѣмъ зрозумѣли. Имена Спасителя и Святыхъ не треба николи вымавлати безъ додатку Господь, Господь нашъ, або Святый Н. — Колися бесѣдникъ обертае до слушателей, уживати отвѣтнои промовы, якъ Любиміи во Христѣ! побожни слушатель! Парохъ може казати: Любезніи мои прихожане! Дѣти! . . . Слова: братья! пріятель! не коньче добре есть часто уживати.

2. Сердечною станесе бесѣда проповѣдника, если она зъ его сердца и переконанья выходитъ; тогда онъ мило и сердечно ѣтнесеся до своихъ слушателей, и они пѣзнають, що ему истинно ихъ добро на сердци лежитъ; для того хотьбы прійшло имъ щось завидати и ихъ наказовати, то они въ проповѣднику не будутъ видѣти судію и ѣтмстителя, но отца, который карае дѣти, чтобы ихъ поправити; и въ найострѣйшій бесѣдѣ пѣзнають и почувють голосъ любви и сердечности. —

3. Короткій и доразный есть стиль, если въ немъ нема бѣльше словъ и положеній, якъ коньче потребно до осягненія намѣренои цѣли. На се треба въ бесѣдахъ церковныхъ уважати, бо ничъ такъ силу бесѣды не ослабляе, якъ розвлекѣсть. Не треба для того непотребныхъ синонимѣвъ уживати тамъ, гдѣ рѣчь и такъ ясна; не треба повтаряти часто то само, и въ загалѣ вздержатися ѣтъ поясненія и описанія рѣчей ясныхъ и зрозумѣлыхъ. Но якъ не добре есть бесѣду розволѣкати, такъ само не добре було бы важни мѣстця кѣлькома словами ѣтправити. Такій за надто короткій способъ бесѣды называеся ляконичный, и въ проповѣдяхъ не есть на своѣмъ мѣстци; бо омилетъ повиненъ старатися не только рѣчь ясно представити, но такожь на волю и чувство влѣяти, що кѣлькома словами не всегда дасться осягнути.

4. Живымъ стаесе стиль посредствомъ различныхъ ораторскихъ образѣвъ (фигуръ) котори подъ именемъ тропѣвъ и образѣвъ суть знаеми.

а) Тропы суть таки выразы, въ котрыхъ слова берутся въ невластивѣмъ значеню. Особливиши тропы суть:

Метафора яко образъ бесѣдническій, есть скорочене зрѣванье, н. пр. вы есте соль земли, свѣтъ міру; — весна житья, мѣсто молодой вѣкъ; — левъ, мѣсто сильный чоловікъ; — вѣтеръ гудитъ.

Метониміа (ѣтъ *μετωνομάζω*, инакше называти) есть перемѣна такихъ понятій, котори съ собою въ потребнѣи

зв'язи стоять, якъ: причина и слѣдство. Н. пр. Взываю на свѣдѣвъ небо и землю, щомъ вамъ предложивъ житье и смерть (мѣсто захованье або переступанье закона). Томужь выбирайте житье! (Второз. 30, 19.) цѣлый городъ, мѣсто: всѣ мешканцѣ; — желѣзо, мѣсто мечь; — праця рѣльника, мѣсто плоды земни.

Синекдоха (ѣтъ *συν-εχ-δεχομαι*) колнся часть за цѣлѣсть, выше за низше и противно бере, н. пр. волны мѣсто море; — хлѣбъ нашъ на сущный даждь намъ днесъ.

Гиперболя пересаджае щось, чимъ однакожь слушателя не хоче въ блудъ впровадити, тѣлько своей бесѣдѣ бѣльшій натискъ дати, н. пр. потоки слезъ лѣются зъ моихъ очей.

Иронія есть уживанье выразѣвъ, о которыхъ ся жєлає, щобы ихъ въ противнѣмъ значеню слушателѣ розумѣли; н. пр. „О счастлива и дивна память Пифагора, который собѣ пригадує, чимъ бувъ, доки на свѣтъ прійшовъ!“ (Lactant. I. III. с. 18. о переходѣ души.) Иронію треба въ проповѣдяхъ дуже рѣдко уживати. — Иронія, въ которой огорченье пробиває ся, называєся сарказмъ, который въ проповѣдяхъ николи не мае мѣстца.

β) Особливо уживани образы ораторски суть слѣдующи:

Противоположенье (*antithesis*) состоитъ въ составленю двоихъ противныхъ понятій або положеній; н. пр. „Якъ Юдѣ не помогло, що передше бувъ ученикомъ Христовымъ, понеже потѣмъ Христа продавъ: такъ св. Павлу не шкодило, що гонивъ Христа, понеже потѣмъ стався его проповѣдникомъ“. (Іоан. 3л.)

Повторенье, состоитъ въ тѣмъ, що поодинокі слова або цѣли положенья для бѣльшого натиску повтаряєся, н. пр. „Конецъ прищель есть, прінде конецъ, воста на тя, се прінде. Прінде плетеніє на тя живуцего на земли: прінде время, приближися день.“ (Езек. 7, 6, 7.)

Поправка есть ѣткликанье якого вырза, щобы тымъ докладнѣше выразитися, н. пр. „О я несчастливый! Я думаю, що не ма вѣры въ Бога. Но що я кажу, я думаю? о кобымъ хотъ мѣгъ о тѣмъ сомнѣватися, а не бувъ пересвѣдченный о тѣмъ!“ (Salvian. ad Eccl. cath. I. II.)

Сомнѣніє состоитъ въ тѣмъ, що бесѣдникъ удає, якобы о чѣмъ сомнѣваєся, або якобы не знаєвъ, о чѣмъ або що мае говорити, н. пр. „Где маю зачати? що маю найперше, що на конецъ сказати? Чи маю згадати за добро, котресъ утратила, чи плакати надъ лнхомъ, якесь найшла?“ (Амброз. de lapsu. virg.)

Переходъ состоитъ въ тѣмъ, що проповѣдникъ мовбы хоче щось перейти, або замовчати, межн тымъ тѣлько звертає бѣльшу увагу на той предметъ и добитнѣйше го представляє. Сей образъ особливо добрый при наганахъ, н. пр. „Яки беззаконія тамъ не дѣялися? Не згадую за нихъ, бо всѣ суть за велики, и ани ихъ назвати не можна. Не згадую за злобу блудѣнія, тую огиду людскости, переходжу скупство, замовчую гордѣсть и надутѣсть . . . Нехочу вычисляти всѣ тоти роды беззаконій . . .“ (Salvian).

Полисидетонъ есть нагромаженье союзѣвъ, зъ чого выдаєся, якобы проповѣдникови нови гадки приходили; н. пр. „Царіє земстїи и вельможи и богатиє и тысящницы и силнїи и всякъ рабъ и всякъ свободъ скрышася въ пещерахъ и каменїи горстѣмъ: и глаголаша горамъ и каменїю: падите на ны и покрїйте ны отъ лица сѣдѣщаго на престолѣ и отъ гнѣва агнча.“ (Откр. 7, 15, 16.)

Асидетонъ состоитъ въ опущеню союзѣвъ въ бесѣдѣ дуже живѣй, н. пр. „О добра Господни! о солодки, безсмертнїи, незрѣваннїи, вѣчни, незмѣняєми добра! Гадаю що васъ бачу, но не въ крайнѣ смертнхъ; гадаю видѣти добра Господни въ крайнѣ живуцїихъ.“ (св. Август. до пс. 26) „Veni, Vidi, vici.“ —

Замовчанье состоитъ въ тѣмъ що проповѣдникъ не згадує за якусь рѣчь або для приличности, або щобы слушателямъ несподѣванку зрѣбити, пр. „Кажуть Пєляганє до Католикѣвъ: ѣткжѣтъ ся давной вѣры, давного преданія, спадцины по вашихъ батькахъ а держѣтсѣ: а чого? Боюся сказати, бо то есть щось такъ горде, що го ани вымовити не годитсѣ.“

Признанье, коли слушателямъ бѣльше признаєся, якъ они ся сподѣвали, щобы слѣдующимъ доказомъ свое мнѣніє тымъ яснѣйше показати; н. пр. „Но слова лихва и чиншъ справляють вамъ прїятнѣсть. Того вамъ не завидую. Я хочу вамъ показати, якъ вы можете статися добрыми лихвярами. Соломонъ каже: пожитче господєви на ѣтсѣтки, кто бѣдного помилує, тому ѣтъ богато вынадгородитъ. Отожь маєте добу лихву . . .“ (Амброзій о Товитѣ).

Жєланіє есть чувствительна промова проповѣдника, въ котрѣй ѣтъ прошеніє выражає, н. пр. („О Іерусалиме) яко аще бы разумѣлъ и ты въ день сей твой, еже къ смиренію твоему.“ (Лук. 19, 42.)

Вопросъ для бѣльшого натиску, особливо въ довшихъ бесѣдахъ, н. пр. „Чи видѣлисьте славу божу, чи бачилисьте доброту божу?“

Удивленье, коли проповѣдникъ такъ выражаєся, яко бы му щось ани на гадку не прїйшло, но при тѣмъ наводитъ

найси́льнѣйши причины, н. пр. „Онъ бувъ имъ по́дданный. Кто? кому? Богъ чело́вѣку. Такъ есть, Богъ, котрому хоры ангельскы служатъ . . .“ (св. Бернардъ).

Воскликъ есть выразъ глубокого чувства, н. пр. „Гдѣ ти смерте жало! гдѣ ти аде побѣда! (I. Кор. 15, 55).

Розмова (sermocinatio), где проповѣдникъ такъ выступаете, якобы съ собою або съ другимъ говоривъ, н. пр. „Якъ ти маю представити нужду бѣдака? Поглядае онъ на всѣ стороны, тай бачить, що не ма гроша, и не ма чого сподѣватися. Его знаряды домашни и одѣжъ не стоятъ ни шелюга. Щожь почати? Дивится на свои дѣти, провадитъ ихъ на торгъ и продае за марну цѣну, чтобы собѣ такъ хоть що то помочи. Розважъ тутъ, прошу тя, борбу голода и отцевской любви; голодь грозить смертію, любовь волить съ дѣтми умирати. Наконецъ побѣдженный крайною нуждою зачинае самъ съ собою нараджатися. Но о чѣмъ? Котру дитину маю найперше продати? Котра буде наймильша тому, що мнѣ дастъ збѣже? Чи найстаршу? Но не могу того здѣлати зъ почитанья для ея вѣка . . . . . Чи наймолодшу? Но жаль мнѣ сердце стискае, бо она еще нужды не знае . . .“ (св. Василій В. ом. 6.)

Заклинанье, коли проповѣдникъ своихъ слушателей заклинае на всё, що имъ мило и святе, чтобы робили, до чого ихъ наминае; н. пр. „Молодче! надѣею людскости, котрой маешь служити; надеждою родичей, котри въ тобѣ мають ожити; згадкою на тыхъ благородныхъ людей, що для добра людскости жили; гробами тыхъ славныхъ, що за обще добро померли, понеже блудоѣянїе не знищило силы ихъ духа; вѣчностію, котрон невинный не страхаеся; згадкою на Бога святого и справедливого, заклинаю тя: заховай чисте и невинне сердце.“ (Mörlin).

Одозва (промова), коли проповѣдникъ въ великомъ взрушенїю отзывается до неприсутствующихъ, або до усопшихъ, або до неживотныхъ рѣчей, и до нихъ мовбы до присутствующихъ и живыхъ промавляе, н. пр. „Слыши небо и внуши земле, яко Господь возглагола“ (Исаі. 1, 2.) „Що то есть такъ? Ты прїйшовъ Богу помолитися, и обвѣшавъ есь ся золотыми красками? Чи ты може прїйшовъ на забаву, на веселье, на яку свѣтову параду? Тамъ суть золоты краски, и блестячи одежди на мѣстци; тутъ ихъ не треба. Ты прїйшовъ сюда на молитву, прїйшовъ есь просити, чтобы Богъ простивъ ти твои грѣхи, и бувъ ти милостивый. И для чогожь такъ украшаешь ся? Се не есть одѣжъ просящихъ. Якъ можешь въздыхати, плакати, якъ можешь сердечно молитися украшенный такими дорогоценостями? Если схочешь плакати,

будуть твои слезы смѣшны; бо плачущій не носитъ на собѣ золота“ (св. Юанъ Злат. ом. 8. до I. Тимот.).

Щобы наведены тропы и образы бесѣднически истинно були придатни и пожиточни, с. е. чтобы надали стилю бесѣды пожелану живѣсть, треба при ихъ употребленю:

а) Старатися о прїятну и природну перемѣну тропѣвъ и образѣвъ, котра зависить отъ предмета и цѣли науки; бо инни образы треба употреблять при поученїю, а зновъ инни при возбужденю чувствъ и наклоненю воли;

б) уважати на тое, чтобы тропы и образы не були вымушени, но цѣлкомъ природни и предмету бесѣды отвѣчающы;

в) треба дальше уважати на тое; чтобы образы бесѣднически стояли въ звязи съ прочою бесѣдою, и чтобы зъ ней выплывали; бо въ противнѣмъ разѣ тѣлько ослабляютъ бесѣду, и мѣсто надати стилю живости роблять го розвлеклымъ и непрїятнымъ;

д) въ кѣнци не треба переповняти бесѣду образами, бо всё, що переходитъ справедливы границѣ, не украшае но безображае; си́льнѣйши и на взрушенье чувствъ и побѣдженье воли обчислени образы треба лишати до выбитнѣйшихъ мѣстцъ, особливо же до заключенїя, и не говорити всегда образово, бо кто за надто въ образахъ любеися, той звычайно говоритъ темно и незрозумѣло, и его цѣла бесѣда есть бѣльше смѣшна, якъ красна.

Г. Выкладъ религіѣной науки.

§. 79.

Поняте и потреба, условїя и составни части.

Пѣдъ выкладомъ религіѣной науки розумѣея отданье тоиже посредствомъ органѣвъ тѣлесныхъ, т. е. голоса и движенїй тѣла; выкладъ довжень одже сообщити слушателямъ тїи гадки и мысли, котри въ души проповѣдника виробилися.

Выкладъ есть безъусловно потрібный, бо въ противнѣмъ случаю остала бы наука религіѣйна, хотьбы и наилучше выроблена и списана, бесплодна и лише для тыхъ полезна, котри бы були въ состоянїю ея письменно получитьи. Но не достаточный есть якій будь выкладъ, потрібный есть добрый выкладъ. Тое слѣдуе:

а) Зъ самой рѣчи, бо выголошенїе и отповѣдни движенїя тѣла рѣшають часто надъ успѣхомъ проповѣди. Може не разъ сорозмѣрно слаба, но належито отдана проповѣдь зробити на слушателей бѣльше влѣянїе, якъ инна дуже добре

составлена, если проповѣдникъ ея не добре выголоситъ. Каждой мысли отповѣдае певный голосъ и движеніе тѣла, если про тое проповѣдникъ знае въ кождомъ разѣ ужити отвѣтного голоса и движенія тѣла, то тымъ додае своей бесѣдѣ ббльшу силу и живѣсть, а тымъ самымъ робитъ ббльше впечатлѣніе на слушателей.

б) Дальше поучае насъ досвѣдченье, що о такомъ проповѣднику, когрый зимно и монотонно свои проповѣди выголошуе, люде гадають, що ѓнъ самъ въ тое не вѣритъ, що въ другихъ хоче вмовити. Для того всѣ велики бесѣдники клали великій натискъ на выкладъ бесѣды. Тымъ не хочемо сказати, яко бы самъ выкладъ мавъ бути найвышою цѣлю омилета, якъ тое видимо на давныхъ софистахъ и гдекотрыхъ бесѣдникахъ новыхъ часѣвъ, котри мало зважаючи на внутренне устроенье бесѣды головну вагу кладуть на выкладъ; — то було бы ошибочне мнѣніе, бо омилеть не есть акторъ театральный, его задача не есть людей забавляти и розвеселяти; — ѓнъ мае ихъ исправити и до доброго наклонити. — Однакожь не можна такожъ сказати, що проповѣди можна голосити безъ увзглядненья всякого правила реторики. И слово боже wymagaе въ своемъ выголошенью отвѣтной, красной формы, подобно якъ и при Литургии читаемъ св. евангеліе не зъ кусника старого паперу, но зъ богато украшеной книги. Выкладъ доженъ про тое бути искусный, но при томъ остати природнымъ, чтобы поодинокіи мысли такъ були представлени, якъ тое въ щоденномъ житью дѣся. Природа повинна тутъ черезъ искусство бути уряджена, но не вытиснена. Дальше самъ проповѣдникъ не повиненъ николи змѣняти свѣй природный (звычайный) способъ бесѣды. Повиненъ тѣлько старатися ѓткнути свои звычайни пороки и недостатки, н. пр. чаще ѓткашлюванье, приговорки, миготанье очима, за скоре або за повольне говоренье и т. п., а въ прочемъ говорити такъ, якъ звычайно.

Щобы присвоити собѣ добрый выкладъ доженъ проповѣдникъ исповнити слѣдующи условія: а) бути живо перенятымъ и пересвѣдченымъ о истинѣ того; о чѣмъ другихъ научае; б) перенятися сердечною любовію и стараньемъ о спасенье душъ, наконецъ в) мати точный и ясный поглядъ на цѣлый объемъ проповѣди, бо если проповѣдникъ подчасъ бесѣды принужденъ намышлятися, що мае дальше сказати, то трудно ѓтъ него вымагати, чтобы ѓнъ кожде слово належито и съ отвѣтнымъ движеніемъ тѣла выголосивъ.

Теперь одже буде бесѣда о составныхъ частяхъ выкладу, с. е. о выголошенью и о движеніяхъ тѣла.

I. Выголошенье (Деклямація).

§. 80.

Понятіе и роды.

Выголошенье проповѣдей есть ѓдданье мыслей и чувствъ въ нихъ содержныхъ посредствомъ голоса. При выголошенью проповѣдей треба одже увзгляднати всѣ, що ѓтносится до голоса, именно: объемъ и силу голоса и потрібный до выголошенья поодинокихъ слѣвъ и положеній часть.

Розличаемъ два роды выголошенья: звычайные (дружеские), яке уживаеся въ щоденныхъ бесѣдахъ и чувствительные (патетичные), если говорится съ бльшимъ натискомъ въ намѣренію возбужденья чувствъ. Выголошенье проповѣдей занимае среднее мѣстце между звычайнымъ и патетичнымъ, бо за надто фамилийна бесѣда була бы противна повазѣ религийной науки, а великій патосъ спротивлявъ бы ся сердечности, которою дожна ѓтличатися кожда религийна наука.

§. 81.

Свойства выголошенья.

Соотвѣтно троякой задачи церковной бесѣды (ut veritas pateat, placeat, moveat) и понятію выголошенья дожно выголошенье проповѣдей такъ бути устроене, чтобы бесѣда була всѣмъ слушателямъ зрозумѣла, пріятна и прониклива.

1. Найббльше доженъ проповѣдникъ старатися о тое, чтобы выголошенье проповѣди було всѣмъ зрозумѣле, къ тому же потрібно:

а) Щобы выговоръ бувъ чистый, т. е. чтобы не тѣлько поодинокіи слова, но и каждый звукъ можна було чути и розумѣти. Противъ тому грѣшитъ, кто не договорюе слова належито або загнуеся, або черезъ носъ, зубы говоритъ и т. п. Если кто не есть въ томъ взглядѣ ѓтъ природы належито вы посаженный, доженъ тымъ ббльше силъ докладати, чтобы недостаючи му условія доброго выговора упражненіемъ собѣ придбати. До чого въ томъ взглядѣ можна допривадити черезъ вытревальность и упражненіе, показуе исторія Демостена, когрый такъ загнувався, що кѣлька слѣвъ не мѣгъ точно выголосити, а потѣмъ стався ѓтличнымъ бесѣдникомъ, взоромъ бесѣдника.

б) Кто мае чистый выговоръ, доженъ дальше уважати на силу голоса, и такъ говорити, чтобы го всѣ слушатель, где ни будь они въ Церкви стоятъ, могли чути и розумѣти. Противъ тому правилу грѣшатъ не тѣлько тѣ проповѣдники, котри за надто тихо говорятъ, но и тѣ, котри дуже

кричать, якъ часто случается у початкуючихъ проповѣдниковъ. Если кто за надто тихо говоритъ, не могутъ го слушатель чути, если кто крикомъ Церковь наповняет, разить ухо слушателя, и неририятно го слухати. Въ прочѣмъ не у кождого проповѣдника есть рѣвна грудь; сильнѣйшій може сорозмѣрно тихо говорити, а однакожь всѣ го почувють; слабшій буде смлитися, а однакожь мало кто буде мѣгъ розумѣти его слова. Для того треба промышлати надъ инымъ способомъ, щобы и проповѣдникъ слаби груди мѣгъ и въ великой Церкви для всѣхъ зрозумѣло говорити; а тое зависить ѳтъ того, якъ ѳнъ на амвонѣ стоятъ. Въ Церквахъ акустично выставленыхъ наилучше есть такъ стояти на амвонѣ, — если зъ амвона проповѣдаеця — щобы голосъ перетинавъ по можности середину Церкви; въ загалѣ же треба особливо въ большыхъ Церквахъ такъ поставитися, щобы голосъ просто падавъ на стѣну, або якій широкій стовпъ, щобы зъ ѳттамъ ведля правилъ акустики на всѣ стороны сорозмѣрно ѳтбивався. Николи же не треба такъ стояти, щобы голосъ падавъ на отворени дверь або ѳкна, або за надто высоко.

γ) Щобы для всѣхъ зрозумѣло говорити, треба дальше уважати на ритмъ бесѣды, пѣдъ котрымъ розумѣся ѳтвѣтний вымѣръ часу, т. е. скорше або повольнѣйше говоренье. Если кто за надто скоро говоритъ, того слушатель не могутъ во всѣхъ частяхъ точно розумѣти, ѳнъ самъ може легко щось опустити, а при тѣмъ змучитя такъ, що часомъ не буде мѣгъ докѣнчити бесѣды; для того лучше вже поволи якъ скоро говорити, тѣлько выстерѣгатися зновъ, щобы не цѣдити слова, бо тогди не було бы чому дивоватися, если бы кто изъ слушателей заспавъ. Примѣтити еще належить, що чимъ бѣльша Церковь и чимъ бѣльше есть число слушателей тымъ повольнѣйше треба проповѣдати.

δ) Въ кѣнци до зрозумѣлости потрібне есть такожь належити акцентованье слѣвъ, особливо тогди, коли пѣдъ однимъ словомъ можна бы що инного розумѣти, н. пр. мѣка и мукѣ.

2. Друге свойство доброго выголошенья есть пріятнѣсть, а къ тому потреба:

α) Щобы выговоръ бувъ природный, т. е. ѳтвѣчающій собственности проповѣдника, и содержанью бесѣды. Для того доужень проповѣдникъ перенятися содержаньемъ науки, и туюжь природно ѳтдати. При тѣмъ треба выстерѣгатися наслѣдовати чужій способъ говоренья, бо що у одного проповѣдника есть красне и ѳтвѣтне, може у другого бути смѣшне и неприятне. Можна въ правдѣ и треба брати собѣ примѣры изъ ѳтличныхъ бесѣдниковъ, но тѣлько въ тѣмъ, що не ѳтносится до ихъ собственности; и если бы кто

хотѣвъ инного проповѣдника во всемъ наслѣдовати, и своен собственности ѳтказатися, най памятае на тую правду: если ты схочешъ тую природу т. е. твое природне успособленье вытиснути дверми, она вернеся ѳкнами.

β) Щобы выговоръ бувъ мѣрно живый, не розвлеченый, флегматичный и нудный.

γ) До пріятности выголошенья належить модуляція т. е. гармонійне пѣдношенье и спущанье голоса, черезъ що бесѣда стаеця жившою и пріятнѣйшою. Противъ модуляци можна погрѣшитися двома крайностями, черезъ монотонію и изотонію.

Монотонно говоритъ той, кто въ цѣлой бесѣдѣ цѣлкомъ не змѣняе голосъ, изотонно же той, кто во всѣхъ положеньяхъ однако пѣдноситъ и спущае голосъ, якъ то дѣся въ спѣвѣ при рецитаціи. Въ ѳдномъ и другѣмъ случаю есть бесѣда неприятна, зима и нудна. Щобы въ тѣ блуды не попасти, треба зачинати бесѣду въ серединѣмъ голосѣ.

δ) До пріятности бесѣды належать дальше ѳтвѣтти перестанки, павзы. Тѣи перестанки причиняются такожь до зрозумѣлости, бо слушатель мають часъ помыслити надъ тымъ що вже чули, но еще бѣльше до пріятности, бо пѣдчасъ нихъ може проповѣдникъ ѳдохнути, и дальше съ рѣвною пріятностію говорити, въ противнѣмъ же случаю и самъ проповѣдникъ непотрѣбно бы змучився, и на слушателей робивъ бы неприятне впечатлѣние. — Павзы суть двоякого рода: грамматикальны и бесѣднически. Грамматикальны перестанки суть коротши, и ѳтвѣчаютъ знакамъ ѳдѣляющимъ поодинокимъ положеньямъ; бесѣднически перестанки суть довши, и мають мѣстце тамъ, где скѣнчилася якась гадка або бѣльшій уступъ бесѣды.

ε) Въ кѣнци щобы выголошенье було пріятне, треба при кождѣмъ словѣ, положенью и уступѣ заховати характеристичный тонъ, т. е. такой тонъ, котрый ѳтвѣчае поодинокимъ предметамъ, мыслямъ, чувствамъ и формамъ бесѣды.

Если предметъ, о котрѣмъ есть бесѣда, выдае зъ себе якій звукъ, то треба наслѣдовати его природный звукъ, н. пр. о бурѣ, громѣ, сварливости треба скоро, добитно и бѣльше неприемно говорити. Говорачи о спѣвѣ ангелѣвъ треба ужити противного тону. — О смутныхъ, огидныхъ, неприличныхъ рѣчахъ говорится низшимъ, зиннымъ и придушенымъ голосомъ, и для бѣльшого натиску поволи; о радостныхъ, красныхъ, милыхъ предметахъ цѣлкомъ противно. О великихъ чудесныхъ предметахъ говорится серіозно, высоко и торжественно. — Особливо важный есть характеристичный тонъ при возбужденью чувствъ, бо кождому чувству ѳтповѣдае инный тонъ бесѣды. Н. пр. почитанье вымагае высшого торжествен-

ного тону; презрѣніе низшого, — побожність говоритъ низкимъ повольнымъ тономъ, — смутокъ выражаея непевнымъ и бѣльше монотоннымъ голосомъ, — радѣсть милымъ веселымъ высшимъ тономъ. — Въ прочѣмъ тутъ годѣ поставити точни правила, найлѣпшимъ учителемъ есть въ тѣмъ взглядѣ власне сердце каждого проповѣдника. Чіе сердце живо буде переняте предметомъ науки, той ужіе въ кождѣмъ мѣстци отвѣтного тону бесѣды.

Въ загалѣ однакожь дадутся зо взгляду на характеричный тонъ поставити слѣдуючи правила:

а) Не треба всегда говорити въ тѣмъ самѣмъ торжественнѣмъ тонѣ, и не переходити нагло зъ одного тона на другій.

б) Не треба ничъ пересажати, и не удавати великого взрушеня тамъ, где го не потреба.

г) Треба черезъ цѣлый тягъ бесѣды заховати свѣй звычайный тонъ бесѣды, котрый соотвѣтно дастся пѣднести и спустити. —

3. Щобы наконецъ бесѣда була прониклива т. е. щобы здѣлала на слушателей впечатлѣніе, безусловно есть потребно, щобы зъ сердца походила. „Чи хочешъ пѣзнати тайну вымовности голоса? Здѣлай, щобы ти спасеніе и душевне благо твоихъ слушателей на сердци лежало, переймися сердечно тымъ, що говоришь, а тогда будешъ живо, природно говорити, и самъ твоѣй голосъ здѣлае на слушателей велике впечатлѣніе.“*) Кто того условія не сповнитъ, чія бесѣда не зъ сердца походитъ, той николи не зробитъ на своихъ слушателей впечатлѣнія; ѣнъ буде удавати, якобы бы ѣнъ цѣлый бувъ чувствами перенятый, но даремно, бо кождый зъ его голоса, зъ его лица вычитаетъ, що то ложъ и облуда.

II. Движенія тѣла (Акція).

§ 82.

Понятіе и загални свойства.

Акція есть искусне представленье мыслей и чувствъ посредствомъ поставки и движеній тѣла. Акція есть въ проповѣдяхъ дуже важна: бо чимъ деклямамія для уха, тымъ есть акція для ока слушателей; для того повиненъ омилеть приложити всякого старанья, щобы его движенія тѣла ѣтповѣдали предмету бесѣды и тымъ чувствамъ, котри намѣряе возбудити.

Акція повинна для того бути: а) „Свободна и при-

*) Bellefroid, Handbuch der Kanzelberedigkeit, Regensburg 1848. S. 349.

родна, щобы на ней не було ничего вымущеного, удалого и въ очи впадающого.“ Для того всяки театральни рухи, украшеня, такъ само якъ и все пересажене, не має мѣстця въ проповѣди. —

б) Акція повинна бути „честна и поважна, не простаковата и боязлива.“ Въ цѣлѣй поверхности треба затримати серіозну, поважну поставу, и выстерѣгатися всякихъ невмѣстныхъ привычокъ, н. п. часте отиранье чола, рушанье раменами, затисканье зуббѣвъ, и пр.

г) Акція повинна бути „жива и серіозна, не легкодушна и млава.“ Зъ початку повинна акція бути спокойна, пѣзнѣйше що разъ живша, тѣлько не всегда та сама; бо монотоннѣсть и тутъ разитъ.

На конецъ д) акція повинна бути „сорозмѣрно повольна, бо скори и коротки движенія тѣла бѣльше на око якъ на сердце роблять враженье.“ —

Понеже въ прочѣмъ акція залежитъ ѣтъ поставки и уложеня цѣлого тѣла; для того треба застановитися почасти надъ движеніями поодинокихъ частей тѣла. Въ тѣмъ отношенью треба уважати а) на поставку и движенія цѣлого тѣла, б) на поставку головы, г) на движенія твари, и д) особливо на движенія рукъ. —

§ 83.

Движенія поодинокихъ частей тѣла.

а) Поставка и рухи цѣлого тѣла. Проповѣдникъ повиненъ на амвонѣ стояти „просто, и якъ зъ одной стороны не за надто рушатися, такъ зъ другою стороны не приноровлятися до статуы“. Омилеть повиненъ стояти на серединѣ амвона, такъ, щобы выгѣдно мѣгъ руки положити на край амвона. Не треба простоватися на взѣръ гордого чоловіка, но такожь не дуже нахилатися, або по амвонѣ, если есть обширнѣйшій, ходити, (св. Кароль Бором.) 1. Въ великихъ Церквахъ треба мѣрно на амвонѣ нахилити голову, щобы слушатель лучше чули.

б) Голову не треба за надто двигати, бо то оказуе гордѣсть; ани на бѣкъ кривити, що приноровляея удалѣй побожности; ани на передъ часто схиляти. Щобы не статися подѣбнымъ до статуы, можна часами головою рушити, н. пр. коли ся щось признае, або заперечаетъ; но треба тое поволи робити. До горы двигаея голову при молитвѣ, возванью, при выразахъ жалу, радости и надѣи. (Zarbi).

г) На лиці проповѣдника ѣтбиваются его мысли, для того повинни мѣны ѣтповѣдати предмету и чувствамъ бесѣды. Звычайно повинно лице проповѣдника бути лагѣдне, веселе и спокойне. Для того не треба безъ причины нѣякого порушеня

лица робити. Если же истинно есть яка причина, то не за надто кривити лице, чоло не морщити и пр. — Очи не треба замыкати ани за надто отвирати, и не дивитися всегда въ одну сторону.

д) Рамена и руки. Наибольшой ваги при акціи суть рамена и руки, понеже ними можна такъ змысловіи предметы представити, якъ и надзмыслови понятію приблизити. Для того належитъ особливо на руки уважати. Въ томъ взглядѣ треба найперше зауважати, въ якѡй просторони можна руками рушати? Руки не треба выше двигати надъ очи, ани низше спущати, якъ до пояса. На боки можна руками рушати такъ далеко, якъ тое природно и свободно статися може.

Пальцѣ не треба тримати стиснени, но вѣльно распущени, а великій палець отдѣльно. Николи не треба однимъ пальцемъ грозити, лѣпше цѣлою рукою.

Руки проповѣдника могутъ мати три головни положенья: а) горизонтальне, б) простонадне, в) перетинаюче.

а) Горизонтальне положенье руки есть двояке: а) долонь обернена на дѣль. Той рухъ уживаеся при розказахъ, або щобы выразити чувство побѣды, дальше для представленья великого множества. Обѣ руки можна такъ тримати, щобы означити глубокой супокѡй. б) Долонь обернена до горы, що ся употребляе при доказахъ. Если кто хоче выразити, що якась рѣчь есть такъ ясна, що каждый може ей поняти, то обертаеся такъ обѣ руки.

в) Друге головне положенье руки есть простонадне, которе зновъ есть двояке: а) пальцѣ суть на дѣль обернени, щобы представити якусь упадаючу рѣчь, н. пр. грѣшникъ пропаде въ пеклѣ, тѣло усоншого складаемъ въ гробѣ; б) або пальцѣ суть догоры обернени. Если при томъ долонь до бесѣдника звернена, то означае розмышлянье, застановленья, пытанье або вознесенье въ гору. — Если долонь до слушателей обернена, то означае обѣтницю, присягу. Обѣ руки въ томъ положенью означаютъ ретельность проповѣдника.

г) Трете головне положенье руки есть перетинаюче, которе зновъ може бути различне, и особливо уживаеся, щобы представити гнѣвъ, презрѣніе, або заклинанье, отчаяніе.

Въ прочѣмъ зо взгляду на движенія рукъ, треба еще слѣдуюче зауважати: 1. Властиво повиннося тѣлько правон руки до акціи уживати, а лѣвой тѣлько до помочи особливо при огидныхъ, низкихъ предметахъ, щобы свое презрѣніе тымъ лучше оказати. 2. Коли права рука рушаеся, треба лѣву тримати на краю амвона, на пультѣ, або еслися говоритъ зъ престола, на груди. Коли обѣ руки не мають акціи, повинни

спочивати на одномъ зъ означеныхъ мѣстцѣ. 3. Не треба за надто скоро руками рушати, а еще меньше бити о пультѣ або амвонѣ. 4. При мѣстцяхъ, котри щось презрительного показываютъ, не треба на тѣи предметы показовати, н. пр. при словахъ: „Если ты твоя нога гѡршитъ“. 5. Колися якійсь рухъ наслѣдуе, не треба тое робити театрально, н. пр. если бы оповѣдаючи о усѣкненію головы св. Іоанна Крестителя такъ махнувъ рукою въ воздуху, що бы истинно мѡгъ кому голову ѡттати. 6. Зъ початку бесѣды повинни руки спокѡйно лежати на пультѣ, и ажъ пѡзиѣйше зачати акцію. 7. Сама акція есть при доказахъ и поученьяхъ спокѡйна, при возбуженью чувствъ живша. 8. Треба выстерѣгатися, щобы не рушати руками тогди, толи вже бесѣда або положенье скѡнчене. 9. Коли якій ѡдѣль бесѣды мае кѡнчитися, треба руки спустити и спокѡйно або на грудехъ зложени держати або на пультѣ оперти.

Въ прочѣмъ, якъ каже Людвикъ Гранатскій, до доброго выкладу належитъ природный талантъ; искусство же може природне успособленье выробити и ублагородити, но дати го неможе. Оденъ мае таке счастливе успособленье и уложенье, що безъ великихъ трудѡвъ може ѡтличатися; ѡнъ може съ дуже добрымъ успѣхомъ ужити проповѣди другихъ; если тѡлько при томъ заховае скромность, ретельность и природный свѡй способъ выкладу. Инни зновъ суть меньше ѡтъ природы выпосажени, но тое не повинно ихъ ѡтстрашати и смутити; бо кто зъ правдивой ревности для славы божои и для спасенія душъ, и съ щирымъ переконаньемъ проповѣдае, той и безъ виѣшної совершенности своего выкладу принесе богати плоды. Инный мае даръ научанья, а другій потрафитъ до сердца промовити и взрушити. Кто всего доконати не въ состоянію, нехай робить що може, а може бути певный, що его труды не остануть безъ плодѡвъ.“

III. ГЛАВА.

О приготовленью проповѣдника на религійни науки.

§. 84.

Переглядѣ.

Желательно булобы, щобы каждый душпастыръ бувъ выпосаженый вѣсмы его станови потрібными духовными и тѣлесными свойствами; щобы одже мавъ сильный, чистый, звучный голосъ, и при томъ быстрый и проникливый разумъ.

Но понеже не каждый есть теми дарами въ ровной мѣрѣ wyposażенный, для того треба старатися трудами и искусствомъ придбати собѣ тое, що природа отмовила. Особливо треба старатися, чтобы церковни науки мали внутренню вартѣсть; а чтобы тое сталося, треба совѣстно приготавлиатися; бо черезъ совѣстне приготавленье збогатить проповѣдникъ кругъ мыслей и отвѣтныхъ выразѣвъ, и тымъ способомъ буде мѣгъ легше и оборотнѣйше говорити. Если же омилетъ заразъ за молода зачне спущатися на свои дарованья або на чужу працю, и безъ приготавленья стане проповѣдати, то николи ани до наименьшого совершенства въ проповѣдничествѣ не допровадить. Тутъ истинно справдаея пословица: Qui ascendit sine labore, descendit sine honore. Треба про тое совѣстно приготавлиатися на науки церковни, а до того належить ведля наведеныхъ до теперъ правилъ:

а) Вынайти отвѣтныи тематъ, б) обмыслити его переправдженье; γ) уложити поодинокы мысли и гадки, яки при розмышляньи насунулися: δ) составити цѣлу проповѣдь, ε) выучитися ей на память, и ζ) отвѣтно заховатися передъ роспочатьемъ науки и подчасъ товже.

§. 85.

а) О вынайденью и опредѣленью темата науки.

Перше, що проповѣдникъ передъ роспочатьемъ якои науки мае зрѣбити, есть опредѣлити тематъ, т. е. означити, о якомъ предметѣ хоче говорити. Суть выпадки, що вже саме внѣшне обстоятельство подае предметъ науки, и пр. въ проповѣдяхъ случайныхъ. Тогда треба только добрати отвѣтныи текстъ, и на его основѣ предметъ науки обробити. Звычайно однакожь треба самому опредѣлити предметъ науки, и то на основѣ евангельского або апостольского чтенія. — Треба для того уважно перечитати евангеліе або апостолъ, и розважити, якій есть его головной змысль, а дальше уважати чи не ма въ томъ евангелію або апостолѣ якогось положенья, котре бы головной змысль цѣлого зачала содержало; и пр. въ 3. недѣлю вел. поста есть змысль евангелія „що каждый чоловікъ повиненъ старатися о спасеніе своей души, для того покинувши всё въ слѣдъ Христа ити“, а тому змыслови отвѣчаютъ слова: „иже аще хочетъ по мнѣ ити, да отвержется себе, возьметъ крестъ свой, и по мнѣ грядетъ“. Тии слова можна одже ужити яко текстъ.

Если же въ евангелію не дадутся всё положенья сосредоточити въ одномъ выреченью, то треба взяти яко текстъ тое мѣстце, зъ которого найлегше дасться предметъ науки выпровадити. Н. пр. хотячи въ 4. Недѣлю вел. поста говорити о неважнѣй сповѣди, можна за текстъ взяти слова: „Душе

иѣмый и глухий, азъ ти повелѣваю, изыди изъ него, и ктому не вниди въ него (мм. Сионъ, р. 1871 ст. 160). Если въ евангелію есть о больше предметахъ бесѣда, то найлѣпше омилетичнымъ способомъ о всѣхъ говорити; а колибы проповѣдникъ научавъ ведля певного пляну, то треба избрати предметъ, котрый до пляну скорше дасться приоровити. — Кто случайно въ чужомъ приходѣ мае проповѣдь, не повиненъ обирати такий предметъ, котрый wymagaе точного знанья слушателей, кромѣ если му всё обстоятельства точно знаеми, ани такий, котрый бы слушателей мѣгъ уразити, и пр. о піяньствѣ, чужолоствѣ, — тое треба съ изнятіемъ важныхъ причинъ лишити власному душпастырю.

§. 86.

β) Розмышлянье надъ переправдженьемъ предмета.

Опредѣливши предметъ науки не треба заразъ братися до укладанья проповѣди, но найперше обмыслити, якъ той предметъ найлѣпше дасться перепровадити. При томъ треба предметъ обмыслити на подставѣ вопросовъ: „Кто, що, где, за чією помочію, для чего, якъ, коли?“ Черезъ тии вопросы пояснится предметъ всесторонно, и легко насунутся придатни до науки мысли. Чтобы при томъ занятію не трудитися даремно, порадно есть колька дней заниматься въ свободныхъ отъ инныхъ занятій годинахъ предметомъ проповѣди; бо тымъ способомъ прійде много на гадку, що тяжко бы напѣкнулося, если бы омилетъ просто сѣвъ до составленья науки. Въ томъ часѣ добре есть такожь заглянути до омилетичныхъ словарѣвъ, понеже тамъ найдеса много цитатѣвъ, примѣровъ и зрѣванья, котри омилетъ до своихъ мыслей дуже добре застосовати може. *) Добре есть такожь перечитати чужи проповѣди о томъ предметѣ, о котромъ маеся говорити. Можна такожь чужу проповѣдь взяти за подставу своен; только не треба ен дословно выписовати. Бо кто заразъ за молода зачне чужими проповѣдями живитися, той николи не буде въ состоянію самостоятельно проповѣдь составити.

§. 87.

γ) Уложенье поодинокихъ мыслей.

Колн омилетъ черезъ розмышлянье приспособитъ собѣ отвѣтныи матеріялы до проповѣди, повиненъ дальше застано-

*) Н. пр. Josef Fuhrrott, Materialien für Prediger und Katecheten, Paderborn 1865. 2 Bde. — Ludwig Mehler, Beispiele zur gesammten christl.-kath. Lehre, Regensburg 1871. 6 Bde. — Em. Richter, Goldgrube, Wien 1852. 2 Bde. — Fr. C. Krönens, homiletisches Real-Lexicon, Regensburg 1856 ss. 16 Bde. — Tobias Lohner, Handbibliothek für Prediger, Wien 1838. 3 Bde. — и инни.

виритися надъ его уложенъемъ. Найперше треба поставити предложенье, котре мае содержати цѣлый предметъ науки, якъ на своѣмъ мѣстци сказано. Потѣмъ треба предложенье подѣлити, и уложити собѣ короткій начеркъ цѣлой проповѣди. При тѣмъ треба такъ поступовати: Маючи передъ собою предложенье подѣлене на части, треба означити, котри мысли и мѣстця зъ назбираного матеріалу прийдуть до росправы, а котри будутъ становити заключеніе. Ажъ на самѣмъ кѣнци треба помыслити надъ введеніемъ; бо тѣлько тогди, коли ся мае содержанье цѣлой науки передъ очима, можна отвѣтне введеніе зрѣбити. — Дуже порадио есть, щобы молоди омилеты письменно робили собѣ таки начерки до проповѣдей, бо черезъ тое приспособлять собѣ бѣльшу вправу въ составленю проповѣдей, и въ пѣзнѣйшѣмъ вѣку змогутъ по короткѣмъ розмышленю проповѣдь сказати.

§. 88.

д) Составленье проповѣди.

Маючи передъ собою начеркъ проповѣди можна вже приступити до составленья и списанья ея такъ, якъ ся ея буде голосило. Вправнѣйшій проповѣдникъ мѣгъ бы вправдѣ и на пѣдставѣ самого начерка проповѣдати; но для початковыхъ омилетѣвъ пожиточно и потребно есть дословно списати проповѣдь такъ якъ ея будутъ голосити. Бо найперше при спокѣйнѣмъ розмышлянью можна мысли лѣпше уложити и краснѣйши слова добрати, якъ въ часѣ самои проповѣди. Дальше если омилеть не потребуе въ часѣ проповѣди промышляти надъ дальшими словами и выразами, то тымъ бѣльшу увагу може звернути на выголошенье и акцію, черезъ що выкладъ много лѣпшимъ станесе. А наконецъ тымъ способомъ омилеть збогачесе въ розлични мысли, и въ разѣ потреби може по короткѣмъ приготовленю добре проповѣдати.

Коли омилеть зачне составляти проповѣдь, повиненъ, если возможно, цѣлу ѣтъ разу написати, бо тымъ способомъ буде проповѣдь во всѣхъ частяхъ въ однѣмъ духу сочинена. Но если тое для иносторонныхъ занятій не возможно, то принаймиѣй не треба николи перерывати передъ укѣнченъемъ зачатого уступа; а коли ся на другій разъ зачинае продовжати роботу, треба уважно перечитати, що доси написано, щобы переходъ зъ одного уступа до другого бувъ природный, заокругленный, не ѣдѣрванный. При самѣмъ сочиненью проповѣди можна начеркъ поправити, если нови мысли прийдуть. Если пѣдчасъ составленья проповѣди омилеть не мае для выраженья яконсь мысли трафного выразу, то не треба дуже добирати, но взяти першій лѣпшій выразъ, щобы не перервати собѣ бѣгъ мыслей. Той выразъ треба пѣдкрислити, и

при кѣнци поправити. Составивши цѣлу проповѣдь треба ея уважно перечитати, потребне исправити и, якъ радить молодымъ омилетамъ Jais, красно ѣтписати и важнѣйши уступы попѣдкрисляти, бо тое улегшае выученье на память.

§. 89.

ε) Ученье на память.

Маючи передъ собою цѣлу проповѣдь, треба ся ея добре на память выучити. Славный бесѣдникъ Фенельонъ (dial. 2. med.) есть противный тому, щобы проповѣдь дословно на память учитися. Онъ каже, що такій омилеть, котрый свою проповѣдь дословно напише а потѣмъ на память выучитися, не може съ такою свободою и съ такимъ жаромъ говорити, якъ той, кто тѣлько мысли и отвѣтни выразы собѣ въ головѣ упорядкуе, бо, каже дальше, тамтого бесѣда буде бѣльше искусна, сего же бѣльше природна. — Но хотя бы се твержденье славного французского проповѣдника було правдиве, то не дасть оно застосовати ся до всѣхъ омилетѣвъ. Мужи учени, досвѣдчени и посѣдаючи велику вправу въ бесѣдѣ, могли бы истинно такъ собѣ поступовати, що Фенельонъ самъ признае; но звычайни проповѣдники заледво бы тымъ способомъ до чого доброго допрѣвадили. Для того препоручае молодымъ омилетамъ св. Лигорій (Predigten 1. p. 22. 2. p. 255.) щобы старалися свои проповѣди дословно на память выучитися.

При тѣмъ треба собѣ по совѣту учителей омилетики такъ поступати: Найперше треба собѣ пѣдкрислити важнѣйши мѣстця и выразы, якъ вже сказано, бо тое скрѣпляе мѣстцеву память. Потѣмъ треба собѣ повѣло перечитати цѣлу проповѣдь и запамятати собѣ подѣлъ и цѣлый переходъ мыслей, якъ по собѣ слѣдуютъ. Ажъ тогди, коли ся знае на память цѣлый начеркъ проповѣди, треба учитися на память поодинокы части. Знаючи вже на память цѣлу проповѣдь треба на кѣонецъ старатися до каждого мѣстця присвоити собѣ отвѣтну акцію. Съ особлившою увагою треба выучитися введеніе, щобы заразъ зъ початку не залакнутися, и такъ цѣлу науку не ослабити.

§. 90.

δ) Якъ заховатися передъ проповѣдію, пѣдчасъ тоуже и по проповѣди.

Въ самъ день проповѣди не треба туюжь еще разъ голосно рецитовати, бо то ослабляе голосъ; треба одже тѣлько переглянути уважно цѣлу проповѣдь, особливо ея важнѣйши мѣстця, и пришовши до Церкви призвати въ ко-

роткѡй молитвѣ Бога о помѡчь. Если проповѣдникъ самъ бож. Литургію совершае, то порадно есть пѡдчасъ чтенія Апостола еще разъ коротко перейти въ гадкахъ цѣлу проповѣдь. Если же лише проповѣдь мае мати, то повиненъ взявши на себе епитрахиль зрѡбити передъ св. Тайнами глубокой поклѡнъ и зложивши руки крестообразно на грудехъ ити поважнымъ крокомъ на мѣстце, зъ ѡтки проповѣдь голоситя. Если присутстуетъ Епископъ, треба нести епитрахиль въ рукахъ, приклонитя передъ Епископомъ, просити о благословеніе, и коли ѡнъ вложитъ епитрахиль, ити на мѣстце проповѣданья. Выйшовши на амвонъ треба зрѡбити поклѡнъ св. Тайнамъ, и съ сложенными руками и легко нахиленою головою стояти обернувшись до Престола, доки хоръ не скѡнчитъ обыкновенну пѣснь: „ДѢХЪ СВАТЫЙ СНІЙДЕТЪ НА ТѢ“, або тропаръ. Если говоритя зъ передъ царскихъ вратъ, то належитъ пѡдчасъ той пѣсни обернутися до Престола. — По скѡнченѡй пѣсни треба обернутися до народа, и поклонившися легко слушателямъ перекреститися поволи, и въ имя Боже зачати науку. Если въ Церкви пѡдчасъ проповѣди станесе якій неспокой, (н. пр. щось упаде, або кто зомлѣе) то треба на хвильку перестати говорити, но не довго дивитися на мѣстце неспокою, щобы не змѣшатися. Такъ само не треба дивитися, кто зъ Церкви выходитъ, або кто приходитъ, бо то легко може проповѣдника змѣшати. Если бы кому случилося, що пѡдчасъ проповѣди забуде, що слѣдуетъ, то треба поволи повторити тое, що при кѡнци було сказане, если же пѡдчасъ того не прійшла на гадку слѣдуюча часть проповѣди, то треба еи опустити, и говорити тое, що по ней слѣдуетъ. Если бы и то було не можливе, то треба взяти письмо, и такъ собѣ помочи. Для того добре есть мати письмо при собѣ, не для того, щобы зъ него читати, но щобы въ потребѣ собѣ помочи. Треба загаломъ поволи говорити, робити перестанки, то не такъ легко можна змѣшатися, и буде часъ помыслити надъ слѣдующимъ. По скѡнченѡй проповѣди треба перекреститися, и поклонившися якъ зъ початку проповѣди ити честнымъ, поважнымъ крокомъ до закристии або где вышаде, и тамъ въ короткой сердечной молитвѣ подяковати Богу за помѡчь, и молити Дателя всѣхъ благъ, щобы слово правды выголошене принялося въ сердцахъ слушателей, и принесло плодъ сторицею.

Примѣчаніе. 1. Изъ пастырско медициньского становиска подае Кершбавмеръ слѣдующи совѣты: Понеже голосъ есть неоцѣнене добро бѣсѣдника, для того обязанъ проповѣдникъ уважати на свое здоровье, и выстерѣгатися всего, що бы для голоса могло бути шкодливе. Кто черезъ тѣлесни упражненія скрѣпитъ свое здоровье, той

забезпечитъ собѣ и голосъ, и ему не легко пошкодитъ перемѣна температуры, на котору проповѣдникъ есть дуже выставлений. Щобы голосъ зрѡбити вытрывалымъ, и захоронитися передъ хрипкою, порадно есть часто и голосно говорити, и такъ до трудѡвъ привычитися. — На амвонъ не треба николи ити, коли чоловікъ розбѣгнутый, споченый або ослаблений. Не треба за надто сильно говорити и кричати, бо були случаи, що проповѣдники пѡдчасъ надмѣрного жару бесѣды нагло умерли. Шія проповѣдника не повинна бути стиснена, но цѣлкомъ свободно обѡйчикомъ обнята. Кто терпитъ на килы и т. п., долженъ носити пѡдвязки. Не треба проповѣдати заразы по ѣдженью. Треба просто стояти, ноги не розкравовати. Щобы грудь скрѣпити и чистый голосъ заховати, повиненъ проповѣдникъ всегда единаково одѣватися, выстерѣгатися перестудженья, не упогребляти острыхъ стравъ ани горячихъ напитковъ, въ загалѣ не грѣшити противъ разумной діетѣ. Если голосъ не зо всѣмъ чистый, можна выпити сурове яйце. — По проповѣди треба выстерѣгатися перетягу и перестудженья, и заразы ничъ не пити. Коли проповѣдникъ почуетъ наименьшій бѡль або хотъ нерасположенье въ плуцахъ або въ гортани, най залишитъ сейчасъ проповѣданье, и най засягне лѣкарской рады, бо тутъ може наименьша рѣчь потягнути за собою сумни послѣдства. Если нечистѡсть голоса або хрипка походитъ зъ великого высиленья, то наилучше средство ѡтпочинокъ. Въ прочѣмъ най каждый испытаетъ свои силы, и ведля того най дѣлае.

2. Есть обще принятый звычай заразы по проповѣди голосити оповѣди и всяки инни обвѣщенья. Здаеся, що то зъ многихъ взгляѡвъ не добре. Найперше зъ взгляду на слушателей, котори власно въ заключенію проповѣди остали найсильнѣйше взрушени и хотѣли бы надъ тымъ въ тишинѣ свои души розмыслити; а тутъ на разъ звертаеся ихъ увагу на инни рѣчи, на весѣлье, засѣданья братствъ и т. п., котори въ нихъ тисячъ инныхъ гадокъ родятъ, и проповѣдь зъ головы вытискають. Не меньше неприятно тое для проповѣдника, бо ѡнъ звычайно съ кѡнцемъ проповѣди розбѣгнутый и мученый потребуе ѡтпочинку, а тутъ долженъ еще цѣлый довгий рядъ оповѣдей и т. п. голосити, при чѣмъ не дивно если застудитя, особливо въ бѡльшихъ Церквахъ и занедужае. Въ прочѣмъ тое обстоятельство здаеся бути причиною, що гдекотри проповѣдники знаючи о довгомъ рядѣ оповѣдей нарочно скорочають науку, бо знаютъ, що и такъ довго треба буде стояти на амвонѣ. Для того може було бы отвѣтнѣйше всѣ сего рода обвѣщенья голосити по заамвонной молитвѣ. Закону-церковному буде задосытъ учинено зо взгляду на оповѣди, бо они истинно будутъ голошени „inter Missarum

solemnia“, а усунеса наведени недостатки, и зыскаеся еще тое, що люде хотячи почути обходячи ихъ обвѣщеня не будутъ выходить зъ Церкви передъ кѣнцемъ Літургїи, якъ тое на многихъ мѣстцяхъ дѣся. Въ прочѣмъ сказане тутъ приватне мнѣніе ніякъ не намѣряе противитися обще принятому и одобреному звичаю, доки законна власть що инного не постановить.

ДРУГА РОСПРАВА.

Частна Омилетика.

§. 91.

Понятіе и подѣль.

Частна омилетика предпоае тїи засады и правила, котри належитъ узгляднати при розличного рода религїйныхъ наукахъ зо взгляду на ихъ особенности. Проповѣдникъ голосить всегда слово боже; но понеже тое дѣся при розличныхъ обстоятельствахъ и для розличного рода слушателей, для того треба все тое узгляднати, чтобы цѣль религїйной науки, с. е. прославленіе Бога и спасеніе душъ осягнути. Если бы проповѣдникъ не узгляднивъ особенности, котри кожда наука церковна зо взгляду на розлични обстоятельства мае, то часто остали бы его труды даремни. Всѣ тїи особенности религїйныхъ наукъ относятся або до содержанья, або до почастного намѣренія, або до обстоятельствъ часу, мѣстця и слушателей, або въ кѣнци до виѣшной формы религїйной науки, и соотвѣтнотымъ особенностямъ розличаемъ чотыри головни роды проповѣдей:

- I. Ведля содержанья;
- II ведля особенного намѣренія;
- III. ведля виѣшныхъ обстоятельствъ, и
- VI. ведля виѣшной формы.

§. 92.

I. Роды проповѣдей зо взгляду на содержанье.

О розличныхъ родахъ проповѣдей зо взгляду на ихъ содержанье була вже бесѣда въ §. 41. 1. где була доказана ихъ потреба; тутъ одже буде только сказано, на що при тыхъ проповѣдяхъ треба особливый натискъ власти, и якъ ихъ перепроваджати.

Во взгляду на содержание различаемъ проповѣди догматични, моровственни, літургични и исторични.

1. *Догматични проповѣди* суть тѣ, котрыхъ головный и властивый предметъ есть якась правда вѣры, котру проповѣдникъ намѣряе доказати и о ея истиннѣ слушателей пересвѣдчити.

Переведеніе догматичныхъ проповѣдей може бути тройке: теоретичне, практичне и апологетичне.

а) Теоретичне переведеніе догматичныхъ проповѣдей есть тогда, если проповѣдникъ певну догматичну правду тѣлько пояснѣ и доказуе безъ всякого взгляду на ея отношеніе до житія практичного. При тѣмъ треба строго держатися церковной науки, не залишати церковну терминологию, бо нигде не можна скорше въ блудъ впасти, якъ тутъ. При доказахъ догматичныхъ правдъ треба осторожно поступати, чтобы мѣсто укрѣпленія въ вѣрѣ не ослабити вѣру слушателей, а тое легко могло бы статься, если бы проповѣдникъ безъ важной причины силывся доказовати правды ѳтъ никого изъ его слушателей не оспориювани, бо власно тымъ возбудивъ бы въ нихъ пѣдозрѣнѣе и сомнѣнія о истиннѣ такой правды, о котрой они николи не сомнѣвались, н. пр. если бы доказовавъ существованіе Бога, несмертѣльнѣсть души, божество Иисуса Христа и т. п. Правда, що и о такихъ правдахъ треба часомъ говорити; но тое треба робити непрямимъ способомъ, т. е. такъ, що не доказуея просто тую догматичну правду, н. пр. що Богъ существуете, що душа есть несмертѣльная, но пѣдносится инна сторона той самой правды, н. пр. ея красота, важнѣсть и т. п. и при тѣмъ наводятся найсилнѣйши и найѳвѣтнѣйши доказы о ея истиннѣ.*) Тымъ способомъ не могутъ слушатель чувтиса оскорбленными, якобы проповѣдникъ сомнѣвался о ихъ правѣрїю, а однакожъ получаютъ основну догматичну науку, сомнѣваюциса будутъ поучени а вѣрни въ вѣрѣ скрѣплены.

*) Н. пр. Если проповѣдникъ хоче доказати що въ св. Тайнѣ Евхаристїи истинно и дѣйстно присутстуете Иисусъ Христосъ, може мѣсто предложенія: „Я докажу, що І. Христосъ въ св. Тайнѣ Евхаристїи истинно и дѣйстно присутстуете“, съ великимъ успѣхомъ для доказа той самой правды поставити таке предложеніе: „Въ св. Тайнѣ Евхаристїи оставивъ І. Христосъ найжившїй доказъ своен любви къ намъ“. Бо — такъ може дальше говорити — любовь прїятеля пѣзнаемо по величинѣ пожертвованія, до якого она готова и по дарахъ, котри намъ приносятъ. Въ тѣмъ взглядѣ не можна никого зрѣвнати съ Иисусомъ Христомъ. Бо щожъ можна помыслити собѣ бѣльшого, якъ тое, що намъ оставивъ въ св. Тайнѣ Евхаристїи? Въ тѣй

б) Но чтобы догматична наука сталася плодоносною, не повинна николи ограничатися на чистѣй теорїи, но звачати на практичне житѣе, бути практичною, и показати слушателямъ, яке влѣянїе и ѳтношенїе мае тая правда до житія практичного, и якъ ея въ житїю оказати можна и треба. Если слушатель тое все пѣзнають и порозумѣють, тогда они научатся цѣнити вѣру, и ихъ вѣра буде жива.

г) Въ кѣнци може перепровадженіе догматичной науки бути апологетичне (опровергающе), при чѣмъ треба поступати ведля засадъ наведенныхъ въ §§. 58—61.

2. *Моровственни проповѣди* занимаются поясненіемъ, доказами, скрѣпленіемъ и практичнымъ застосованіемъ правдъ христїанской моровственности, и ихъ задача состоитъ въ тѣмъ, чтобы показати, що законъ христїанской моровственности выплывае изъ вѣры, и на ней якъ на непоколебимѣмъ основанію опираея. При тѣмъ можна такожъ показати, що законъ христїанской моровственности соглашаея такожъ съ засадами здороваго розума, но треба при тѣмъ всегда головной натискъ класти на евангелїе, не на розумови доказы, чтобы изъ моровственной проповѣди не зробити выкладъ о философичной етицѣ. — При сего рода проповѣдяхъ треба теорїю получати съ практикою, с. е. пояснивши и доказавши якусь правду неоспоримыми доказами треба слушателямъ показати, якъ они тую правду въ житїю заховати мають, що въ давнѣмъ разѣ дѣлати а що залишати, и якъ въ кожѣй хвили и въ кожѣмъ обстоятельствѣ житія дожны заховатися. Не досытъ есть н. пр. сказати: мы обовязаны почитати и слухати старшихъ и тую правду доказами скрѣпити; но треба глянути въ житѣе людске ведля розличныхъ сословїй, обстоятельствъ, вѣка и т. д. и каждому показати, кто есть его старшїй, якъ и коли ѳнъ ему послушнымъ бути и почитаніе ѳтдати може. При тѣмъ треба слушателямъ дожныности христїанской моровственности представити яко таки, котри не переходятъ силы чоловѣка; а понеже ихъ выповненіе

святѣйшѣй Тайнѣ оставивъ намъ не тѣлько памятку на себе, но самого себе давъ намъ, коли сказавъ: „Сїе есть тѣло мое.“ . . . . Теперь можна навести догматични доказы, що слова „Сїе есть тѣло мое“ мають розумѣти ся въ властивѣмъ значенію слова, и то зновъ опираючися на понятїю любви, кажучи н. пр. дальше: Такъ много залежало Спасителю на тѣмъ, чтобы насъ о своей любви запевнити, що выразно каже: Сїе есть тѣло мое! Для того съ радостїю и удивленіемъ говорятъ св. ѳтцы о тѣмъ таинствѣ. „О чудо“, восклицаетъ св. Іоанъ Златоустъ, „той самъ, котрый сидитъ одесную ѳтца, находится такожъ въ руцѣ священника“. Потѣмъ по доказахъ заключаея тоже зо взгляду на любовь.

есть часто получены съ трудностями, належитъ показати, якъ можна тѣмъ трудностямъ преодолѣти и нешкочливыми зрѣти.

3. *Літургични проповѣди* занимаются поясненіемъ літургичн с. е. всѣхъ священнодѣйствій и всего, що съ богослуженіемъ въ якбй звязи стонтъ, н. пр. рѣчь церковный, церковь, знаряды церкви и т. п. Якъ великой ваги суть тѣмъ проповѣди, и якъ великій натискъ Церковь на нихъ кладе, сказано выше (§. 41. I. г.); для того треба ихъ держати, и съ всею старанностію на ихъ преподаванье приготавливаться. При тѣмъ належитъ пояснити слушаателямъ соотвѣтно до обема ихъ вѣдомостей историчный початокъ и розвѣдъ до тычныхъ богослужебныхъ дѣйствій або знарядѣвъ, показати ихъ змысль и значенье, и поучити ихъ, що они намъ всегда пригадовати и до чого насъ въ житью напомнимати повинни. (Ср. мои літургични проповѣди въ II. рочнику „Руского Сіона“ зъ р. 1872).^{*} Літургични проповѣди суть съ великими користями получены, ихъ предметъ узмыслювае правды вѣры и норовственности, а понеже они суть основаны на рѣчахъ, котри слушаель видятъ або чуютъ, для того причиняются премоного до спамятанья цѣлон науки.

4. *Исторични проповѣди* суть таки, котри суть составлены на основѣ исторіи, и они мають задачу, певну правду вѣры або норовственности точно и живо представити, и слушаель живымъ примѣромъ до еи выповненья заохотити.

Тую цѣль можна осягнути тройкимъ способомъ або а) оповѣдаея наиперше цѣле событіе точно и зрозумѣло, а потѣмъ представляея правда, котру наведена исторія мае пояснити и скрѣпити; або б) по кождѣмъ уступѣ исторіи наводятся практични застосованья: або г) наиперше представляея доказуему правду, а потѣмъ наводятся исторію, котра тую правду мае пояснити и повкрѣпити. Оба послѣдни способы переведень историчныхъ проповѣдей суть найотвѣтнѣйши.**)

§. 93.

II. Роды проповѣдей ведля особенного намѣренія.

Ведля особенного намѣренія розличаемъ особливо слѣдующи роды:

* З текстомъ цихъ Проповѣдей можна ознакомилися въ розділі „Додатки“ нашего видання (прим. ред.).

***) Яко взоры наведенныхъ родѣвъ проповѣдей могутъ служити: Thuille, Glaubensmission. Populäre Vorträge über die Unterscheidungslehren, Innsbruck, 1864. — Greith, Die kath. Apologetik in Kanzelvorträgen, Freiburg, 1849. — Knoll, Das Leben der Kirche, Schaffhausen, 1863. — Meutges, Moralpredigten, Köln, 1858. — Schwäbl, Gerichtspredigten, Tübingen, 1852. — Künzler, Aus dem Leben der Heiligen, Schaffhausen, 1870.

а) Проповѣди потѣшаючи, котри душпастьеръ голоситъ по сумныхъ вышадкахъ, котори цѣлу громаду, або яку еи часть дѣткнули. Головне намѣреніе такихъ бесѣдъ есть одже потѣшеніе и ободреніе упавшихъ на духу и засмученыхъ черезъ несчастливи выпады вѣрныхъ; но тое не выключаетъ такожъ и отвѣтного поученія и заохоты до доброго; противно есть дуже порадно и пожиточно таке внѣшне обстоятельство ужити яко сильну побудительну причину до захованья закона божого. Що душпастьеръ обовязанъ держати сего рода проповѣди, не подлежитъ ніякому сомнію. Бо ѣтъ душпастьера вымагае его урядъ и само почутье чоловіческе, чтобы бравъ удѣлъ не тѣлько въ радостныхъ и счастливыхъ хвиляхъ, но по словамъ Апостола (Римл. 12, 15.) и въ сумныхъ приключеніяхъ своего духовного стада; если про тое случится въ его парохіи якій сумный випадокъ, н. пр. пожаръ, наводненье, градъ, епидемія и т. п., то обовязанъ душпастьеръ при першій догѣднѣй случайности згадати о тѣмъ сумномъ событію, и то або при случайности науки о инномъ предметѣ, або при бѣльшихъ несчастьяхъ въ нарочнѣй проповѣди о тѣмъ предметѣ.

Чтобы такими проповѣдями цѣль осягнути, треба наиперше гадками перенестися въ сумне состояніе слушаель, и мѣрнымъ способомъ выразити сочувствіе и сожалѣніе надъ ихъ несчастьемъ, чтобы тымъ позыскати ихъ довѣріе; однакожь не треба при тѣмъ переступати справедливи границѣ, и якъ зъ одной стороны не належитъ уменьшати ихъ терпѣнія, такъ зъ другой стороны не дуже живо ихъ представляти; бо въ першѣмъ случаю огрчивъ бы проповѣдникъ слушаель, а въ другѣмъ непотрѣбно побѣльшивъ бы ихъ жаль и смутокъ. Коли проповѣдникъ такъ зробивъ слушаель для себе приклонными, може переходячи на предметъ науки звернути увагу слушаель на неизслѣдими совѣты божои премудрости, и показуючи на примѣръ многострадального Іова, Спасителя и Святыхъ Мученикѣвъ заохотати и напомнимати ихъ до терпливости; бо тѣмъ терпѣнію може Богъ доущае на насъ для того, чтобы перекопатися о нашѣй постоянности въ добродѣтели, а може яко кару за наши грѣхи, чтобы насъ до покаянія допроводити. При тѣмъ однакожь дуже нерозсудно поступивъ бы собѣ проповѣдникъ, если бы тѣмъ несчастья выразно представлявъ яко кару за грѣхи тыхъ людей, котрыхъ тое несчастье дѣткнуло. Така бесѣда не исправила бы истинныхъ грѣшникѣвъ, противно могла бы ихъ здѣлати закаменѣлыми грѣшниками, и огрчила бы невинныхъ, бо спротивлялабы ся сочувствію, которе ѣтзываея въ серци каждого хотьбы якъ твердого чоловіка на видъ чужого несчастья. Треба одже тыхъ, котри наибѣльше утерпѣли, потѣшати и напомнимати, чтобы уповали на Господа, а при тѣмъ заглянули

до своєї совѣсти, изъ того несчастья брали собѣ науку на будучность, тыхъ же, которыхъ не дѣткнула рука божа, напомнимати, чтобы тымъ не гордились, не презирали своихъ несчастливыхъ собратій, но поклонялися и славили неизслѣдими божи совѣты, и по можности помагали несчастливымъ. Въ тыхъ проповѣдяхъ можна — но дуже осторожно, чтобы никого не оскорбити — згадати за где яки погрѣшности, которыхъ люде звыкли доущатися, н. пр. въ часѣ епидеміи, о немѣрности въ ѣдженю и питью и въ загалѣ о непоряднѣмъ житю; коли пануе зараза на худобу, о нерозсудку тыхъ, котори нерозумне звѣря проклинають; по градѣ о многихъ грѣхахъ, которыхъ люде по поляхъ доущаются, або якъ не оденъ даръ божіи марнуе и т. п. Въ загалѣ дуже добре есть въ такихъ проповѣдяхъ живо и сердечно представити слушателямъ, якъ марни суть всѣ дочесни добра, що про тое не треба въ нихъ постоянного счастья шукати, но старатися о добра вѣчни, котори николи не минають.

б) Проповѣди наказательни суть таки бесѣды, въ которыхъ проповѣдникъ выступае противъ певныхъ беззаконій, котори въ его громадѣ частѣйше появляются. Цѣль тыхъ проповѣдей есть одже показати слушателямъ огиднѣсть розширеного межи ними грѣха, ихъ взрушити и до поправы наклонити. Наказательни проповѣди довженъ тѣлько власный парохъ держати, понеже они суть сами собою неприятели, они въ певнѣмъ змыслѣ понижаютъ слушателей, и если бы чужій священникъ хотѣвъ ихъ держати, могли бы слушателей огбѣрчити; противно же изъ устъ почитаного душпаствыря пріймутъ вѣрни и терпку правду, бо видять, що ѣтношенье, яке межи проповѣдникомъ и ними заходитъ, вымагае, чтобы проповѣдникъ яко Отець духовный ихъ яко дѣти не тѣлько учивъ и наминавъ, но въ потребѣ и ганьбивъ и наказовавъ. Правильно и порядочно належатъ наказательни проповѣди до власного пароха; изятково однакожь може таки проповѣди зъ важныхъ причинъ держати такожь сусѣдний громадѣ знаемый и ѣтъ ней почитаный священникъ, потѣмъ при миссійныхъ торжествахъ священники миссіонеры, и въ часѣ каноничного посѣщенія Деканъ або Епископъ.

Но и власный душпаствырь обовязанъ при сѣмъ дуже важнѣмъ дѣлѣ уважати передъ всѣмъ, чи часѣ и обстоятельство позволяють выступати съ тыми проповѣдями. Въ тѣмъ взглядѣ треба найперше розважити, чи дотычне беззаконіе вже стало бѣльш; ширитися, чи може тѣлько поодинокы люде его доущаются, которыхъ можна приватно наказати и наставити; дальше яке есть взаимне ѣтношенье, и пожитье душпаствыря и прихожанъ, чи не заходитъ яка инностранна вражда и неприянь, бо если бы межи душпаствыремъ и громадою заходили споры, н. пр. про будынки, данины,

шкоды на поли, и т. п. и душпаствырь въ тѣмъ часѣ выступивъ зъ наказательною проповѣдію, то слушатель могти бы при наилучшѣмъ намѣреню проповѣдника думати, що ѣтъ не зъ ревности для славы божи и спасенія душъ, но изъ злости и неприянь ихъ наказуе и беззаконія имъ выкидае.

Дальше належитъ таки проповѣди дуже рѣдко держати, бо если бы душпаствырь хоть не безъ причины, своихъ слушателей въ проповѣдяхъ всегда ганьбивъ и громивъ, то они постепенно безъ наименьшой духовной користи такъ бы до того привыкли, якъ привыкають до тѣлесныхъ каръ школьны дѣти, котори получаютъ такого учителя, у которого розлични кары тѣлесни мовбы въ подѣлѣ школьныхъ годинъ стояли, и до засадничихъ уставъ воспитанья належали. Если где, то певно въ наказательныхъ проповѣдяхъ треба заховати справедливую мѣру, бо въ противнѣмъ разѣ станутся прихожане обонятными на всяки проповѣди своего душпаствыря, и або цѣлкомъ перестануть приходити на проповѣди, або не будутъ ихъ слухати. Не хочу въ прочѣмъ ани згадовати за такихъ проповѣдниковъ, котори свои лични справы роблять предметомъ наказательной проповѣди.

При перепровадженю наказательныхъ проповѣдей треба найперше живымъ образами представити, якъ згубливый есть грѣхъ, о которѣмъ есть бесѣда, подати средства, якъ можна захоронитися на будучность ѣтъ подобныхъ грѣховъ, представити красоту и высоту противной добродѣтели, и живую сердечною бесѣдою возвати грѣшниковъ, чтобы двигнулися изъ сна грѣховного, ѣткнули старого чоловѣка, и облеклися въ нового, праведного, чтобы судія, который внезапно прійдетъ, найшовъ ихъ бдящихъ; горе бо лѣнящимся. — Бесѣда довжна въ наказательныхъ проповѣдяхъ бути жива, сердечна; и якъ негодилобы казати «миръ, идѣже нѣсть мира», и украшати и уменьшати беззаконія, такъ само хиблено було бы говорити въ дуже строгѣмъ, понижающѣмъ тонѣ; треба противно о тое старатися, чтобы изъ строгости и серіозности вѣявъ духъ щирои, сердечной, отцѣвской лагодности. При наказательныхъ проповѣдяхъ треба дальше и на тое уважати, чтобы николи не ѣтносити наказаніе до всѣхъ слушателей; для того не треба н. пр. такъ говорити: «Понеже вы ѣтдаетесь распустѣ, піяньству и пр.» — но лучше: «Тѣи, котори ѣтдаются распустѣ, піяньству и пр.» — або «Многи (где котори), котори и пр.» — Тымъ способомъ не будутъ невинны оскорблеными, а винны познають, що бесѣда до нихъ ѣтносится. Въ наказательныхъ проповѣдяхъ не треба николи грѣшника наводити поименно, ани такъ о немъ говорити, якобы проповѣдникъ хотѣвъ пальцемъ на него показати, понеже таке поступованье «есть найгѣрше надѣужитье и избылье жерело всякого зла.» (Synodus Laodicensis p. 2. lit. 6. art. 9).

Наконецъ наводжу еще слѣдующи дуже важни и практични правила, котри треба заховати при наказательныхъ проповѣдяхъ: „Ne in ordinem ullum, aut statum, aut vitae genus ab Ecclesia receptum invehatur. Ne episcopus aliosve praelatos, nec vero civiles magistratus in concione asperius objurget, sed si quando occasio tulerit, pie potius admoneat.“ (S. Carol. Borom. past. instr. p. 1. c. 11.). „Alterius concionatoris doctrinam coram populo non carpat; sed si eam erroneam, aut ex alio capite reprehensione dignam existimet, ad Ordinarium referat, cujus auctoritate de congruo remedio, si opus fuerit, sine populi scandalo providebitur . . . . Si quod forte existat dissidium parochum inter et parochianos, ecclesiae aedituos, administratores mensae pauperum, aut magistratus loci, caveat parochus, ne unquam de eo vel verbulum proferat. Idem esto de parochianorum ingratitude, casualium vel pensionis subtractione; quinimo serio recogitet, quo altiore silentio, etiam in privatis colloquiis, ea omnia praetermissurus sit, eo promptius et efficacius suam auctoritatem restaurandam vel firmandam esse.“ (Synodus Laod. 1851. p. 2. tit. 6. art. 9.)

III. Роды проповѣдей ведля внѣшнихъ обстоятельствъ.

§. 94.

А. Зо взгляду на часъ.

Розличаемъ проповѣди недѣльни, празднични и постни. Недѣльни проповѣди составляе и голосится ведля правилъ общои омилетики, для того тутъ буде бесѣда тѣлько о двухъ послѣднихъ родахъ проповѣдей.

1. *Празднични проповѣди* занимають важне мѣстце mezi церковными бесѣдами, и вымагають ѳтъ проповѣдника, щобы на нихъ съ всякою старанностию приготавлився, понеже въ праздники звычайно бѣльше людей приходять до Церкви, и то въ такѣмъ расположенью, котре ихъ робить способнѣйшими до принятія духовной науки, а кромѣ того подають сами тѣи дни омилету способндсть съ бѣльшимъ уснѣхомъ говорити о правдахъ вѣры и норовственности, котри поодинокимъ праздникамъ отвѣчаютъ. Межи праздничными проповѣдями перше мѣстце занимають.

а) Проповѣди на Праздники Господски.

Тѣи праздники суть головными часами рока церковного, и представляютъ намъ головни таинства дѣла ѳткупленія, рода людского; для того желае Церковь и очѣкуютъ вѣрни, щобы проповѣдникъ въ тѣи праздники бравъ за предметъ науки тѣи таинства, котри дотычному празднику отвѣчаютъ. При кождѣмъ таинствѣ треба увзгляднати событїе

котре до него ѳтносится, потѣмъ значенье таинства и его ѳтношенье до норовственного житья чолѣвка. Всѣ тѣи точки належитъ въ проповѣди точно и основно ведля науки Церкви пояснити и доказати.*)

Въ переведенью тыхъ проповѣдей треба передъ всѣмъ о тое старатися, щобы стиль бесѣды и движенья тѣла були торжественни и бѣльше живи, якъ въ звычайныхъ проповѣдяхъ: понеже того домагаеся праздникъ и настроенье вѣрного народа, котрый въ тѣи дни мовбы ѳдѣрванный ѳтъ занятїй щоденного житья, духомъ возносится до выснихъ сферъ, для того не отвѣтна була бы зимна бесѣда его душевному расположенью. Дотычно содержанья поодинокихъ частей проповѣди, можна собѣ такъ поступити: Въ введенїю можна оповѣсти историчне событїе ѳтносячеся до праздника, такожъ исторїю праздника, при тѣмъ выразити чувство радости, якимъ наповнене есть сердце кождого вѣрного чолѣвка въ сей праздникъ, а потѣмъ переходячи на предложенье згадати за значенье того праздника, и такъ перейти до росправы. Въ росправѣ треба занятися належитымъ обро-

*) Н. пр. въ праздникъ Рождества Христова можна таинство воплощенія единородного Сына божого зъ тои троякои точки зрѣнїя такъ представити: Щобы представити событїе або исторїю ѳтносячуся до того таинства, треба на основѣ евангелїя оповѣсти, що сталося передъ и при рождествѣ Христа, пѣдъ якими обстоятельствами и въ якѣмъ состоянїю явився Спаситель на свѣтѣ и т. д. — Потѣмъ историчнѣмъ представленью треба перейти на догматичну сторону таинства, показати его цѣль и значенье, имено, що той, котрый пѣдъ наведенными обстоятельствами народився, есть единородный Сынъ божїй, царь неба и земли, котрому всякая слава, честь и поклоненье належится; що днѣ прїйшовъ на свѣтъ добровѣльно въ тѣи цѣли, щобы воздати Богу Отцу довжну честь и славу, и насъ съ Богомъ примирити; що днѣ и яко чолѣвкъ не переставъ бути Богомъ, и що тѣлько для того понижився, щобы насъ, котри го прїймаемъ, съ собою взяти, и дѣтьми божими здѣлати. — Пояснивши догматичну сторону таинства треба наконецъ показати ѳтношенье того таинства до норовственного житья чолѣвка, т. е. пѣднести послѣдства, яки въ насъ довжна произвести вѣра въ воплощенїе Сына божого; такъ для того Христось понижився, щобы ищѣлѣти нашу гордѣсть, щобы насъ научити, якъ мы повинни любитися взаимно, мало цѣнити свѣтови добра, утѣхи, почести, богатства, выгоду, якъ мы довжни побѣджати наши зли склонности, ѳтказати собѣ земскихъ утѣхъ, и честно, праведно и боговѣйно жити въ сѣмъ мѣрѣ, щобысьмо сподобилися вѣнци неувядаемой славы во вѣчности и т. п. (Сфѣйф, 169. 1).

бленемъ догматичнои и норовственной стороны припадаючого таинства, и то або такъ, що въ першій части говорится о догматичномъ, а въ другій о норовственномъ значеню,*⁾ або т акъ, що при кождой важнѣйшій точцѣ показуеся ей норовственне значенне.**⁾ Въ заключенію треба коротко зѣбрати мысли цѣлои проповѣди, представити живо и ясно значенне дотычного таинства, и якимъ живымъ, краснымъ, отвѣтнымъ образомъ, возваньемъ, текстомъ або молитвою заключити проповѣдь.

б) Проповѣди на праздники Богородични.

Зо взгляду на тіи проповѣди даются часто чути скарги, що ихъ тяжко сочинити ныйперше для того, що богородичныхъ праздникѣвъ есть бѣльше якъ другихъ, а потѣмъ, що майже на всѣ тіи праздники приписане есть тое самое евангельске зачало; однакожъ тіи трудности суть тѣлько поверховни, бо если узгляднимо высоке становиско Пречистой Дѣвы Маріи въ дѣлѣ ѡткупленія рода людского, и велике почитанье, якимъ вѣрный народъ къ Пресвятѣй Дѣвѣ есть перенятый, то не тяжко буде вынайти отвѣтный предметъ науки. Въ книгахъ нового Завѣта вправдѣ мало есть записано о житію Богородицѣ, но за тое содержатъ книги старого Завѣта премноги мѣстца и выреченія, котри ѡтносятся до Маріи Дѣвы. Отъ слѣвъ протоевангелія о невѣстѣ, котра сотре главу змѣи, ажъ до Пророка Малахія повный есть старый завѣтъ мѣстцѣ прославляющихъ и описующихъ славу и величїе Матери Мессіи. А исторія церковна майже на кождѣй картинѣ голосить славу Богоматери. Въ тыхъ одже жерелахъ можна найти изобильный матеріалъ до проповѣдей на богородични праздники.

При переведеню тыхъ проповѣдей треба узгляднати тое, що було сказане при проповѣдяхъ на Господски праздники, с. е. узгляднати исторію, догматичне и норовственне значенне отвѣчающаго дотычному Празднику таинства, и ведля того проповѣди составлять. Текстъ проповѣди впрочѣмъ не коньче брати изъ зачала евангельского, но можна го брати изъ пѣсни: „Величитъ дѣша моя Господа“, або изъ величаній, або изъ паремій, стихиръ, пѣсней церковныхъ и г. п. Въ росправѣ тыхъ проповѣдей треба якъ наибѣльше

^{*)} Н. пр. 1. значенне таинства Воскресенія, 2. якъ мы должны обходити той праздникъ, щобысьмо сталися участниками благодатей съ нимъ полученныхъ.

^{**}) Н. пр. Иисусъ въ вертепѣ есть 1. нашъ добродѣй, котрого должнисьмо любити, 2. нашъ учитель, котрого маемо слухати, 3. нашъ взрѣ (образъ), котрому обовязанисьмо послѣдовати.

узглядняючи практичне житье, понеже истинно зъ житія Пречистой Дѣвы Маріи можна для каждого вѣка, стану и сословія вытягнути найотвѣтнѣйши и найкраснѣйши науки для практичного житія. Особливо треба въ тыхъ проповѣдяхъ напоминати и одушевляти вѣрныхъ до сердечного, дитинного почитанья Матери Божои, и часто имъ пригадовати слова св. Бернарда, що еще никто не погибнувъ, кто вѣрно и сердечно почитавъ Марію Дѣву.

в) Проповѣди на Праздники нарочитыхъ Святыхъ або похвальни бесѣды.

Ведля приказу Церкви обовязанъ каждый душпастырь поучати вѣрныхъ о почитаню и призываню Святыхъ (Соборъ Тридент. зас. 25), котрому приказу наилучше може отвѣтити черезъ проповѣди на Праздники нарочитыхъ Святыхъ, для того заслужуютъ тіи науки на особлившу увагу. Сего рода проповѣди называются такожъ похвальни бесѣды, понеже въ нихъ величаются добродѣтели Святыхъ въ тѣмъ намѣреню, щобы имъ воздати належиту честь и славу, а вѣрныхъ до ихъ наслѣдованья и взыванья о ихъ ходатайство заохотити. Щобы тую цѣль осягнути, доженъ проповѣдникъ представить велике достоинство Святыхъ, котре показуеся зъ исторіи ихъ житія, а потѣмъ средства и способъ, якъ они такъ совершенными и Богу угодными сталися, а потѣмъ показавши ласки, яки Богъ за молитвами Святыхъ людемъ удѣляе, взвати слушателей, щобы послѣдовали въ своемъ житію Святыхъ, и въ различныхъ потребахъ тѣлесныхъ и душевныхъ до нихъ о помѣчь и заступничество удавалися. Въ тыхъ проповѣдяхъ дуже добре есть пѣднести тую добродѣтель, котрую дотычный Святый особливо ѡтличався и зъ котрои якъ изъ богатаго жерела инни добродѣтели выплывали^{*)} або если той предметъ слушателямъ вже есть достаточно знаемый, — бо н. пр. дотычный Святый есть Патронъ Церкви, и вже минувшего року о тѣмъ говорено — можна пѣднести инну головну добродѣтель Святого, або средство, котре го до святости допровадило и т. п.^{**}) Если о якомъ Святѣмъ мало что есть знаеме, то можна до проповѣди на его праздникъ взяти яку загальну добродѣтель, котра его званію, характеру и обстоятельствамъ отвѣчае, н. пр. въ день Апостола о вѣрѣ, о Церкви, о Священствѣ, въ день

^{*)} Н. пр. св. Николай яко образъ милосерднаго чоловѣка, — св. Иосафатъ образъ постоянности въ вѣрѣ.

^{**}) Н. пр. разъ о смиренности св. Иоанна Крестителя, другій разъ о его строгѣмъ житію и отверженю самого себе; — що сталося причиною святости Маріи Египетской (см. Синаксаръ) и т. д.

Мученика о постоянности въ вѣрѣ, о гоненіяхъ Церкви; въ день Исповѣдника о наслѣдованью Христа, о побожности и ревности въ молитвѣ.

При переведеню тыхъ проповѣдей треба всегда точно узгляднати исторію Святого, и можна поступати або исторично, т. е. такъ, що за основу проповѣди береса исторія Святого, и до поодинокихъ важнѣйшихъ хвиль житія Святого робляться практични застосованья для слушателей,*) або выбираеся за предметъ науки якась правда (догматична або норовственна), котру потѣмъ событіями зъ житія Святого поясняеся. — При оповѣданью исторіи Святого не коньче треба впуцатися въ подрѣбности, досытъ есть навести важнѣйши хвилѣ, зъ котрыхъ дастся добрый ужитокъ зробити; дальше треба тѣлько тое оповѣдати, що есть историчне, а залишати всяки вымыслы и побожни додатки; при тѣмъ не треба, якъ вже на инѣмъ мѣстци сказано, представляти Святого яко надземске, высше естество, бо тогда могло бы въ слушателяхъ повстати сомнѣніе, чи они могутъ го въ житію наслѣдовати. Належитъ представити Святого въ свѣтлѣ праведного чоловіка, котрый за помочию ласки божой черезъ свою ревнѣсть стався совершеннымъ и святымъ, що мы про тое можемо и довжнисьмо его наслѣдовати и до святости и совершенства стремити. Особливо же треба поуцати нарѣдъ, въ чѣмъ состоитъ призыванье и почитанье Святыхъ, якъ и ихъ мощей и образѣвъ, понеже въ тѣмъ взглядѣ можна часто стрѣтитися съ ложными понятіями. Соборъ Замостскій приписуе въ тѣмъ взглядѣ слѣдующе: „Такъ велики суть гоненія ворога рода людского, що днѣ може часто черезъ ложни чудеса и привидженья вѣрныхъ и побожныхъ въ блудъ впровадити. Для того рѣшае святой Синодъ, чтобы на будущнѣсть не припущати ніяки нови чудеса, доки они не будутъ черезъ Епископа точно розсмотрени и испытани. Хотѣи св. Синодъ исповѣдае, що мощи Святыхъ, котри колись були храмами святого Духа и живыми членами Христа, належитъ почитати и съ великимъ почитаньемъ въ Церквахъ прилично сохранять, однакожь, чтобы не ѳтдавати почитанье такимъ, котрыхъ тожднѣсть (identitas) есть або сомнительна або неневна, довжни Епископы при посѣщеніяхъ канонныхъ точно

*) Н. пр. св. Николай бувъ 1. въ своей молодости примѣромъ побожности; 2. въ пѣзнійшѣмъ вѣку взоромъ любви ближнього; 3. при кѣнци житія взоромъ сильной и неустрашимой вѣры; — св. В. М. Варвара примѣръ сердечной любви Бога и самоотверженья; — св. Апостоль Петръ учить: 1. своимъ паденіемъ, якъ слабый есть чоловікъ, если тѣлько на свои силы уповае; 2. своимъ востаніемъ, якъ славно може чоловікъ за помочию ласки божой двинутися.

тую рѣчь изслѣдовати, и потѣмъ рѣшити, що съ правдою и побожностію за согласне узнають“ (tit. 17. pag. 152.) Тое распорядженье довженъ душпастырь въ загалѣ, а проповѣдникъ въ особенности узгляднати.

Яко примѣры праздничныхъ проповѣдей можна ужити: Hungari, Musterpredigten, — Gretsche, Festpredigten, — Izakowicz, kazania świąteczne i przygodne, I. и V. томъ.

2. *Постни проповѣди, суть церковни бесѣды котори въ великомъ постѣ кромѣ звычайныхъ недѣльныхъ проповѣдей голошени бують въ тѣмъ намѣренію, чтобы вѣрныхъ черезъ размышлянье о страстяхъ Господнихъ возбудити изъ сна грѣховного, склонити до щирого покаянія, и такъ ихъ до достойного принятія св. Тайны Покаянія, и Причастія пасхального приготовить.* Постни проповѣди суть дуже пожиточни, понеже они много причиняются до того, чтобы вѣрни ужили часть св. Четырдесятницы по воли и желанію Церкви для своего духовного ѳтновленья и освященія. Церковь установила на сей часъ ѳтвѣтн пѣнія, молитвы и обряды, котори сами располагають чоловіка до розважанья надъ станомъ совѣсти; если одже до того еще причинится живе слово, то истинно може много добраго здѣлати. Звычайный предметъ постныхъ проповѣдей суть страсти Господа нашего Иисуса Христа, котрыхъ исторія вже сама собою есть такъ занимательна, поуцающа и до сердца промавляюща, що вже само просте еи оповѣданье есть въ состоянію и наибольшого грѣшника взрушити. Найѳтвѣтнѣйше есть про тое основати постни проповѣди на исторіи страстей Иисуса Христа; если же инный предметъ, — н. пр. головы грѣхи, Отче нашъ, Тайна Покаянія и т. п. — становить головне содержанье постныхъ проповѣдей, то треба всегда съ особливимъ натискомъ узгляднати страсти Господни, понеже въ противнѣмъ случаю не заспоковѣ бы проповѣдникъ желанія и ожиданья вѣрныхъ, котори въ тѣмъ намѣренію приходятъ на тѣи проповѣди, чтобы почувти и созидатися размышляньемъ о страстяхъ Господнихъ.

Если проповѣдникъ бере за основу постныхъ проповѣдей исторію страстей Господнихъ, то може собѣ двоякимъ способомъ поступити: а) або оповѣдае исторію святыхъ страстей въ хронологичнѣмъ порядку, и по каждѣмъ уступѣ робить практични застосованья для своихъ слушателей*), або б) выбирае тѣлько важнѣйши хвилѣ зъ исторіи св. страстей, н. пр. сѣмъ послѣднихъ словъ Христа на крестѣ.

*) Въ тѣмъ случаю треба исторію св. страстей подѣлити на тѣлько частей, кѣлько постныхъ проповѣдей буде, н. пр. 1. Тайна вечера; 2. Христосъ на горѣ елеонской; 3. Иисусъ пе-

Понеже часть св. великого Поста есть такъ важный и на вѣрныхъ такъ велике впечатлѣніе робить, для того дожны постни проповѣди тое увзгляднати, и съ особлившою старанностію бути составлени и голошени.

§. 95.

Б. Зо взгляду на розлични приключенія.

Случайни проповѣди.

Случайни проповѣди суть бесѣды церковни, котори при особлившихъ частѣйше або рѣдше случающихся выпадахъ — торжествахъ — голосятся въ тѣмъ намѣренію, щобы вѣрнымъ показати, якъ они изъ дотычного событія, выпада або торжества для своего душевного блага могутъ и дожны користати.

Церковь не приказуе вправдѣ выразно, щобы душпастьеръ случайни проповѣди державъ, но здается тое непрямо желати приказуючи щобы душпастьеръ якъ найчастѣйше проповѣдавъ; но если увзгляднимо становиско душпастьера и его отношенье до вѣрныхъ, то дожны мы сказати, що случайни проповѣди суть въ душпастьерствѣ не обходимо потрібни. Душпастьеръ яко духовный отецъ своихъ прихожанъ повиненъ брати участь во всѣхъ такъ радостныхъ якъ и сумныхъ хвиляхъ и обстоятельствахъ своихъ вѣрныхъ, и не досыть есть съ ними тѣлько сочувствовать, треба свои чувства такожь живымъ словомъ обявити. Тымъ способомъ позыскае душпастьеръ любовь и довѣріе у вѣрныхъ, они будутъ до него щиро привязани, и радо и охотно будутъ слухати его науки и напѣмненья. Если про тое случится якій радостный або сумный випадокъ, который або цѣлу громаду въ загалѣ, або тѣлько якусь бѣльшу або меньшу еи часть живо обходитъ, треба ужити той випадокъ до того, щобы зъ него подати вѣрнымъ науку. Вѣрни дуже радо слухаютъ такихъ бесѣдъ, они суть расположени до принятія тыхъ правдъ, котори такимъ случаямъ отвѣчаютъ, и относятъ зъ тыхъ наукъ велики духовни користи.

При переведеню тыхъ проповѣдей треба уважати на слѣдуючи загални правила и засады:

1. *Предметомъ науки есть або само дотычне событіе, або якась важна съ тымъ событіемъ въ тѣснѣй звязи стояча и зъ него выплываюча правда.* Въ першѣмъ

редь совѣтомъ Архіереевъ; 4. Исусъ передъ Пилатомъ; 5. Исуса крестна путь на Голгову; 6. Исусъ распятый; 7. Исусъ во гробѣ и въ адѣ.

случаю треба о тѣмъ событію говорити зъ религійного становиска, на що особливо тогди треба памятати, коли само событіе, приключенье есть мірске, н. пр. уродины цѣсарски, пожаръ, наводненіе и т. п.; въ другѣмъ же случаю треба выбрану правду черезъ дотычне событіе або приключеніе пояснити и слушателямъ до захованья поручити.

2. *Переведенье тыхъ проповѣдей зависитъ ѿтѣ обстоятельствъ.* Если дотычне приключеніе есть торжественне, можна составити съ увзглядненіемъ омилетичныхъ правилъ совершени проповѣдь; если же есть меньше торжественне, н. пр. при крестинахъ, при вѣчанію, и не ма часу довго надъ нимъ розводитися, треба ограничитися на короткѣй, сердечнѣй промовѣ, въ котрѣй не есть потрібне переведенье всѣхъ трехъ составныхъ частей проповѣди.

3. *Наибѣльшу вагу треба при случайныхъ проповѣдяхъ класти на практични застосованья,* понеже въ тѣмъ состоить ихъ головна цѣль и задача. Тѣ практични застосованья могутъ бути коротше або обширѣйше выложени, ведля обстоятельствъ, часу и потребъ слушателей.

4. *Проповѣдь дожна стояти въ якѣ найтѣснѣйшѣй звязи съ дотычнымъ приключеніемъ,* въ ней доженъ показоватися особлившій характеръ того приключенья, и ведля того дожно содержанье и ѳданье проповѣди бути радостне, серіозне, чувствительне або сумне, сердечне або строге, въ загалѣ отвѣчающе особенному успособленю дотычного приключенія.

5. *Особливо треба при случайныхъ проповѣдяхъ заховати ораторски взгляды,* (68. 2.) котри въ случайныхъ проповѣдяхъ суть великой ваги. Понеже въ тыхъ проповѣдяхъ треба часто звертати увагу на лица и предметы, наказовати або хвалити, черезъ що легко можна впасти въ пѣдозрѣніе односторонности або когось оскорбити, для того треба собѣ дуже ростропно и осторожно поступати, кожде слово, котре маеся сказати, добре розважити, и во всѣмъ заховати справедливую мѣру. Треба держатися предмета и по возможности минати личности, если же ихъ нѣкакъ не можна поминати, выстерѣгатися такъ ласкательства якъ и злорѣчія. (Н. пр. при похоронахъ, въ бесѣдахъ пращальныхъ и т. п.) Въ загалѣ дожны случайни проповѣди бути выразомъ щирого, сердечного одушевленья и старанья душпастьера о благо порученыхъ его провадженю вѣрныхъ.

Розлични суть приключенія, при котрыхъ можна случайну проповѣдь держати, но поминаючи инни не такъ часто случающиеся згадую лише за найважѣйши. До нихъ належатъ:

а) бесѣды инсталляційни и пращальни, т. е. бесѣды при обнятію и опуценю душпастьерской посады. Коли

душпастьєрь обнимає нову посаду повиненъ отвѣтно сей важной хвили до своихъ новыхъ прихожанъ промовити. За предметъ бесѣды треба vybrати якусь правду сей хвили отвѣтну, и пр. о свяцєнствѣ, о ѳтношенью душпастьєря до вѣрныхъ и т. п. Если въ тыхъ бесѣдахъ згадуєся за попередника, не треба го понижати, хотяи бы на тое истинно заслуживъ, а о собѣ не много похвального говорити, щобы не впасти въ пѳдозрѣнїє зарозумѣлости, и не увеличити вымаганья прихожанъ. Може омилетъ запевити слушателей о своихъ добрыхъ намѣренїяхъ, и возвати ихъ, щобы во всѣхъ потребахъ съ довѣремъ удавалися до него; но николи и пѳдъ нїякимъ условїемъ не треба въ инсталїційной бесѣдѣ грозити прихожанамъ або ихъ наказовати, хотяи бы була справедлива до того причина, бо тогди пропало бы если не на всегда, то певно на довгий часъ всяке довѣрїє. Тїи сами взгляды повиненъ заховати и той, кто впроваждає нового пароха.

Такожь и бесѣды пращальни заслугуютъ на особлившу увагу. Въ нихъ удѣляє ѳтходячїй на инну посаду душпастьєрь своимъ парохїанамъ послѣдни науки и напѳмненья, котри звичайно мають велике влїянїє на слушателей; дальше дякує имъ за довѣрїє и любовь, яку къ нему оказовали, и напѳминає ихъ, щобы и наслѣдника съ такимъ самымъ довѣремъ и любовью приняли. Если бы не було за що дяковати, бо парохїане були непослушни и непокориви, то лучше тое мовчкомъ перейти, и николи не наказовати ихъ за непослушенство або кривды и прикрости ѳтъ нихъ дознани; бо така бесѣда не була бы наукою христїанською, но бѳльше мала бы видъ ѳтмщенїя. Такожь не на мѣстци було бы показовати за надто великий жалъ зъ причины пращанья, особливо если душпастьєрь самъ старався о перенесеньє.

б) Бесѣды примїційни суть тїи, котри голосится при першѳй Литургїи новопоставленого Пресвитера. Предметъ такихъ бесѣдъ довженъ стояти въ тѣснѳмъ ѳтношенью до торжества, но наука не повинна исключительно ѳтноснїтиса до свяцєникѳвъ, но бути поучительна для народа. Звертаючи бесѣду до новопоставленого Пресвитера, можна о немъ сказати щось похвального, и заохотити го до совѣстного выповненья принятыхъ тяжкихъ довжностей; но не треба надъ тымъ довго розводитиса; можна такожь пѳдѣлити радѳсть родичей або родины, якою они при тѳй случайности суть наповнени, а если родичи померли, згадати на нихъ, но не треба по примѣру гдекотрыхъ печатаныхъ проповѣдей наводити цѣлый рядъ тыхъ лицъ, котрыхъ новопоставлений Пресвитеръ має въ своихъ молитвахъ поминати. Понеже проповѣдникъ въ тѳмъ случаю выступає въ певнѳмъ взглядѣ яко учитель и наставникъ новопоставленого Пресвитера, для

того порадно єсть, щобы тїи проповѣди державъ вѣкомъ старшїй свяцєникъ.

г) Бесѣды при вѣнчанїю. Понеже хвиля, въ которѳй два вѳльни лица вступають до стану супружеского, для нихъ єсть дуже важна, для того желательно єсть, щобы душпастьєрь употребивъ тую хвилю до отвѣтного поученїя своихъ прихожанъ, котри при тѳй случайности звичайно въ бѳльшѳмъ числѣ до Церкви приходять. Въ тыхъ бесѣдахъ треба передъ всѣмъ представити святѳсть и велике достоинство св. Тайны Супружества, и напѳминати женихѳвъ, щобы въ тѳмъ станѣ непорочно и свято жили. Обрядъ Тайны Супружества подає богатый матерїалъ до науки, такъ: присяга, котору тутъ передъ Богомъ и людьми торжественно складають, вѣнцѣ, которыми ихъ душпастьєрь именовемъ Церкви вѣнчає, пригадуютъ имъ ихъ довжности, яки зо взгляду на Бога и на родъ людскїй прїймають; перстенѣ посвящени показуютъ имъ, якъ они вѣрно и сильно довжни заховати собѣ взаимну любовь, хотяи бы прїйшло по воли божѳй и гѳркои тяжкои долѣ зазнати; молитвы живо промавляють до сердца, и если ихъ душпастьєрь уважно перечитає, найде въ нихъ изобильный матерїалъ до тыхъ проповѣдей. Если при вѣнчанїю суть родичи або опѣкуны женихѳвъ, треба выразити ихъ радѳсть зъ причины того событїя въ нихъ повстаючи, а новоженцямъ пригадати, щобы во свѣхъ хвиляхъ своего жнтья оставили собѣ вѣрни и такъ въ радости якъ и въ смутку на Бога памятали и до Бога о помѳчь удавалися. — Сего рода проповѣди повинни ѳтличатиса живѳстїю, сердечностїю и короткостїю.

д) Бесѣды похоронни, котри кажутся при похоронахъ.

Тїи бесѣды подають способнѳсть до выложенья съ великимъ успѣхомъ многихъ правдъ религїйныхъ, и пр. щобы бути всегда готовымъ на смерть, бо непевна єи година, — суєта всего земского, — вѣчна надгорода, — справедливѳсть божа, и пр. — Не можна однакожь ограничитиса въ сихъ проповѣдяхъ на самѳмъ поученїю; внѣшне обстоятельство вымагає, щобы згадати за усопшого, котромуся остатну услугу ѳтдає, и если можна, сказати о немъ щось похвального, не тѳлько для его прославленья, но такожь яко примѣръ для другихъ. Зъ того взгляду называются бесѣды похоронни такожь бесѣдами похвальными. Треба про тое хвалити усопшого, но ничъ не передсаджати, и не возносити непевныхъ добродѣтелей. Если же случнтся мати бесѣду на похоронѣ чоловѣка всѣмъ яко великого грѣшника знаемого, то треба го по можности извиняти тымъ, що звернеса увагу на слабѳсть чоловѣка, або на близку способнѳсть до грѣха, въ якѳй ѳнъ находився, або на несчастливи обстоятельства, въ яки попался. Извиняючи тымъ способомъ усопшого треба слу-

шателямъ дати короткими словами спасительни перестороги и напѣмненья. Дуже хиблено було бы при похоронѣ великого грѣшника говорити о страшныхъ правдахъ, н. пр. що зле житье провадити до злои смерти, бо тое болестно тронулобы его знакомыхъ и прїятелей. — Бесѣды похоронни повинни бути коротки и съ бѣльшимъ чувствомъ выголошени. — Яко примѣры: *Sei t b a d j*, *Schaubühne des Todes*, *S a f e n*, 100 *Predigtentwürfe zu Leichenreden*.

Съ похоронными бесѣдами въ близкѣмъ ѣтношенїю стоять бесѣды при поминальныхъ богослуженїяхъ, котрыми выражаея почитанье и похвала, на яку собѣ усопшїи своими дѣлами заслуживъ. Ведля содержанья занимають тїи бесѣды середне мѣстце межї похвальными и норовственными бесѣдами; цѣль тыхъ проповѣдей есть поученїе, а средство къ тому похвала усопшого. Тую цѣль доженъ проповѣдникъ задержати передъ очима, если не хоче статися мїрскимъ панегрикомъ. Проповѣдникъ доженъ одже розваживши исторїю житья усопшого выбрать собѣ якусь правду за предметъ науки, и туюжь примѣрами зъ житья усопшого пояснити. При тѣмъ треба собѣ дуже совѣстно поступати, и не пѣдносити нїяки непевни заслуги усопшого, ани не говорити о такихъ его дѣлахъ, котрыхъ заслуга не есть ѣтъ всѣхъ признана, бо въ противнѣмъ случаю можна выкликати непотребни споры. Дальше не треба оповѣдати подробиу житьепись усопшого, тѣлько пѣднести найважнѣйши и характеристични хвилѣ зъ его житья, если тїи истинно на похвалу заслужують. При тѣмъ треба намятати, що всяке дѣло чоловѣческе тѣлько тогда заслуге на похвалу, если оно було предприняте въ добрѣмъ намѣренїю, если дотычный чоловѣкъ знавъ го мудро и отвѣтно довершити, и хотїи мавъ при тѣмъ боротися съ перепонами, не стративъ ѣдваги, но рѣшительно и постоянно стремивъ до предпринятои цѣли. Если одже яке дѣло усопшого мае тїи ознаки, и если есть певно, що ѣнъ поводавася при тѣмъ любовїю Бога и ближнього, що одже для славы Бога и общего блага дѣлавъ, тогда, но лише тогда, може проповѣдникъ пѣднести его дѣла яко послѣдованья достойни; всяки инни дѣла и заслуги, хотѣбы впрочѣмъ на видѣ були якъ велики и славни, не мають мѣстця въ устахъ церковного проповѣдника. Згадуючи за таки похвальни дѣла усопшого треба особливо увагляднати намѣренїя усопшого, и для того можна згадовати и за таки его предпринятїя, котри ѣнъ не мѣгъ довершити, хотїи о тое усердно старався; бо предпринятїя чоловѣчески могутъ часомъ неудатися, хотїи може намѣренїя чоловѣка ихъ предприняючого були чистѣйши и благороднѣйши и получени съ бѣльшими трудами и самоотверженьемъ, якъ у инного чоловѣка, котрый бувъ въ тѣмъ взглядѣ счаслившїи, и мѣгъ

видѣти свои намѣренїя и предпринятїя увѣнчани пожеланымъ успѣхомъ. Въ загалѣ доженъ проповѣдникъ въ такихъ бесѣдахъ шукати правды, и тѣлько тое казати, що на истиннѣ опираея. Бесѣда повинна бути торжественна, поважна и сердечна.

е) Бесѣды при инныхъ случайностяхъ суть якъ найрозличнѣйши, такъ: при розличныхъ церковныхъ обрядахъ, н. пр. при крещенїю, посвященїю Церкви, хоругви, при обходѣ поля насѣяного, — або при важнѣйшихъ событїяхъ краевыхъ або державныхъ, епархїальныхъ або обще церковныхъ, н. пр. уродины або именины Цѣсаря, вступленїе на престоль, смерть, або инни хвилѣ ѣтносячися до найвысшихъ властей церковныхъ або державныхъ; — або випадки домашнїи, н. пр. огонь, заводненїе, нагла смерть и т. п. При тыхъ и инныхъ случайностяхъ треба выбрать отвѣтну правду, и туюжь черезъ дотычне событїе пояснити и вѣрному захованью поручити. — Всѣ тїи бесѣды повинни бути коротки и живо составлени.

ж) Миссїйни проповѣди, котори держать нарочно къ тому ѣтъ власти церковнѣи уповажнени священники, щобы упавшого въ певнои громадѣ або окрестности духа религїйного пѣднести, розширени тамъ беззаконїя выкоренити, вѣрныхъ до щирого покаянїя наклонити и до нового праведного житья допровадити. Таки проповѣди належито ѣтправлени приносять велику духовну користь, и якъ до свѣдченье доказуе, Богъ особливше подае имъ благословенїе, и для того суть они особливо въ нашихъ пѣдъ тяжкимъ игомъ грѣха стогнаючихъ часахъ дуже потребни. Цѣль тыхъ проповѣдей въ загалѣ есть: вѣрныхъ въ вѣрѣ и праведности покрѣпити, грѣшникѣвъ до покаянїя возбудити, жерела беззаконїи выкрыти и заткати, и людемъ подати способы и средства по духовного ѣтновленья. Для осягненья тои цѣли говорятъ славни сего рода проповѣдники о послѣднихъ рѣчахъ чоловѣка, с. е. о смерти, судѣ, небѣ и пеклѣ, потѣмъ о потребѣ покаянїя и поправы житья, щобы тымъ наклонити слушателей до примиренїя съ Богомъ въ св. Тайнѣ покаянїя, котора сама може кающомуся грѣшникови привернути благодать божу и внутренний супокѣи. Бесѣда миссїйныхъ проповѣдей повинна бути поединча, всѣмъ зрозумѣла, а представленье якъ найпрактичнѣйше показуюче не тѣлько мерзѣсть и огиднѣсть грѣха, но такожь средства, якъ ѣтъ того грѣха освободитися и праведно жити можна. Душпастьеръ, въ которого громадѣ мае миссїя ѣтправлятися, обовязанъ своихъ прихожанъ на тое торжество приготувити, до общего участїя возвати, а по ѣтправленѣи миссїи працѣвати на тѣмъ поли дальше, въ своихъ проповѣдяхъ часто згадовати на тїи науки и напѣмненья, котори були имъ удѣлени въ миссїйныхъ проповѣдяхъ, и вызвати ихъ до частого ѣт-

новленія тыхъ спасительныхъ постановленій, котори они повзяли въ часѣ миссійного торжества. Душпастырѣ повиненъ старатися, щобы миссія отбулася съ якъ наибольшимъ церковнымъ торжествомъ.

Яко взоръ миссійныхъ проповѣдей: *Missionspredigten des seligen Leonardus von Porto Maurizio, gehalten in der heiligen Fastenzeit. Aus dem Italienschen. Zwei Bände. Wien 1845 bei den Mechitharisten.*

§. 96.

Г. Зо взгляду на слушателей.

Звычайно есть слушательство проповѣдника мѣшане, такъ що до стану, якъ и що до вѣка, вѣдомостей и иныхъ обстоятельствъ; сугь однакожь случаи, що всѣ слушатель проповѣдника сугь собѣ съ малыми изнятїями рѣвни, або прїнаймнѣй належать до того самото стану, н. пр. женихи, родичи, молодѣжь, ученики, вояки, богословы, священники. Если одже проповѣдникъ мае говорити до слушателей одного изъ тыхъ станѣвъ, то мае добру случайнѣсть поучити ихъ точнѣйше о довжностяхъ ихъ стану, понеже може въ своей бесѣдѣ залишити много такихъ рѣчей, котори въ иннѣй бесѣдѣ не мѣгъ бы перейти. Въ такихъ одже проповѣдахъ треба говорити тѣлько о тѣмъ, що слушателей обходитъ, що они знати и заховати обовязани. Поминаючи инни наводжу тутъ лише слѣдующи:

а) *Бесѣды до Священникѣвъ.* Ведля закона церковного обовязани душпастырѣ кожного деканата що року чотыри або хоть два разъ собиратися на соборъ деканальный, который скликае и провадитъ Деканъ або его заступникъ. Цѣль тыхъ соборѣвъ есть кромѣ залагодженя розличныхъ справъ, такожь и духовне упражненіе и ѳтновленье священства, и при тѣй случайности голосить оденъ изъ собранныхъ душпастырѣй проповѣдь до собратїй. По многихъ Епархїяхъ собираются священники одного або бѣльше повѣтѣвъ нарочно на таки духовни упражненїя або собранїя духа, що если есть можливе, есть истинно дуже пожелане: „Цѣль тыхъ упражненїй есть очищеніе ѳтъ грѣхѣвъ и злыхъ склонностей, и просвѣщеніе ума, а черезъ тое соединеніе съ Богомъ, ѳтъ которого душа черезъ грѣхъ бѣльше або меньше удалася“. Таки упражненїя сугь священникамъ истинно дуже потрібни, щобы собрали духа, жаловали за грѣхи, и помыслили надъ способомъ, щобы во будуще Богу всемогущему вѣрнѣйше служили; бо черезъ щоденный гамѣръ свѣта при рѣзнодорожныхъ хоть и церковныхъ занятїяхъ зачинае духъ малѣти, ревнѣсть зменьшатися, и побожнѣсть яко щось звычайного удалатися, котори обявы посте-

пенно змагаються, и если имъ священникъ не противѣлае, стаются у него слабѣстю, котра го ослабляе и до вѣчнои погибели допровадити може. При такихъ обстоятельствахъ никто не може перечити, що духовни упражненя сугь для клира не тѣлько полезни, но и потрібни, щобы священники черезъ молитву, ѳттягненься ѳтъ щоденныхъ занятїй, черезъ взаимни созиданя, примѣры и напѣмненя, и черезъ умертвленя тѣла ѳтновили въ собѣ благодать имъ черезъ возложеніе рукъ удѣлену.

Цѣль духовныхъ упражненїй есть тая сама, якъ и миссійныхъ проповѣдей, т. е. освященіе клира; но предметъ и форма тыхъ проповѣдей есть инна, понеже тутъ выбираются предметы ѳтносячися строго до стану священническаго, и представляются не такъ для поученя клира, якъ бѣльше для возбужденя въ немъ спасительныхъ постановленїй. Таки предметы сугь: Званіе, испытанье совѣсти загальне и почастне, средства исправленя и совершенства священническаго, средства аскетични, якъ молитва, розмышлянье, пѣсть, читанье св. Письма и св. Отцѣвъ, дневный порядокъ священника, высоке достоинство священства, образъ доброго душпастыря, ревнѣсть душпастыря о спасеніе душъ, кротѣсть священника, примѣрнѣсть священника зо взгляду на его вѣрныхъ, пожитье священникѣвъ межн собою, якъ мають заховатися въ пожитью съ мїрянами, потреба частого ѳтновленя спасительныхъ постановленїй повзятыхъ при Тайнѣ Священства, покаянїе, сповѣдь и Причастіе священника.

Тїи проповѣди довжни бути якъ найстараниѣйше вироблени, основани на св. Письмѣ, пояснени выреченїями св. Отцѣвъ, и примѣрами зъ житя боговѣйныхъ праведныхъ священникѣвъ. Вырѣбъ довженъ бути ученый, а ѳтданье проповѣди поважне и достоинству хвилѣ яко и слушателей ѳтвѣдне.

„Послушайте, каже Епископъ Кларомонтанскїй въ своихъ бесѣдахъ до клира, послушайте, якъ Богъ самъ черезъ Пророка скажитися: „Пастыріе мнози разглиша виноградъ мой, оскверниша часть мою, даша часть желаемую мою въ пустыню непроходную: положиша въ потребленіе пагубы: мене ради разоренїемъ разорена есть вся земля, яко ни единъ есть, иже размышляетъ сердцемъ“ (Иерем. 12, 10, 11). Зъ того пѣзнаете, братья во Христвѣ, якъ великого несчастья краѣвъ и народѣвъ причиною есть недостойный священникъ!“

Яко взоры: *Massillon, Conférences et discours synodaux sur les principaux devoirs des Ecclésiastiques, Paris 1862. vol. II. pag. 365—620. — Discours synodaux, vol. II. pag. 621—740.* Тїи отлични бесѣды сугь такожь переведени на розлични языки. — *Saint Jure Geistesernewung im Sinne der heiligen Schrift und der Väter für Kleriker; — Dr. Alois Schför,*

sacerdos sacris exercitiis vacans; — Chaignon, Betrachtungen für Priester, Brixen 1870—1872. V. Bände. — Abbé Réaume, Wegweiser für die jungen Priester, Schaffhausen 1846.

Ведля тыхъ самыхъ засадъ составляютъ такожъ проповѣди до кандидатѣвъ стана священническаго съ тымъ тѣлько различіемъ, що опускаеся гдѣяки хвилѣ, котри тѣлько до дѣйствительнаго священника належать.

б) Бесѣды до школьной молодежи повинни бути составлени якъ найпрактичнѣйше, понеже о теоретичныхъ правдахъ мають ученики способнѣсть поучитися въ школѣ на преподаваніяхъ. Предметомъ тыхъ проповѣдей есть все, що мае яке отношеніе до молодого на наукахъ перебуваючого чоловѣка, такъ: побожнѣсть, пильнѣсть въ наукахъ, послушаніе и почитаніе учителей и настоятелей, добре уживаніе часу, згода и взаимна любовь, и различни пороки и погрѣшности молодежи. При томъ можна уживати доказѣвъ розумовыхъ, но не залишати доказы зъ поваги и досвѣдченя. Примѣры и образы добре есть брати зъ мірскихъ умѣтностей, о скѣлько тѣи ученикамъ суть знаеми. Дуже лихо поступивъ бы собѣ катихитъ, если бы зъ року на рокъ всегда тыми самими екскортами жививъ своихъ ученикѣвъ, або если бы употреблявъ печатани проповѣди живцемъ ѳтписани и до его слушателей якъ наименьше застосовани.

Взоры: Jakob Beer, Erbauungsreden für Akademiker; — Boll, Erbauungsreden für Studierende, Augsburg 1852. — Erdinger, Predigten für Studierende, Wien 1862. — Wiedemann, Erhorten für Studierende, III. Bde. — Krönes, die Naturgeschichte im Dienste des Predigers.

в) Проповѣди для воякѣвъ повинни отвѣчати собственности войскового стану, для того треба говорити особливо о обовязкахъ вояка, якъ: о невзрушимѣй вѣрности Цѣсарю, о послушанію и т. п., и о блудахъ и погрѣшностяхъ, котри межн войскомъ часто стрѣчаются, н. пр. піянство, блудѣваніе, непослушенство и т. п. Коли проповѣдникъ выступае противъ беззаконій, довженъ бути осторожный въ выразахъ, чтобы не нарушивъ кого лично, и не наробивъ собѣ непріятностей. Межн войскомъ суть такожъ многи упрежденя и предрозсудки, н. пр. зо взгляду на молитву, пѣсть, обходжене съ инными людѣми, для того треба и на тое увагу зверати.

См. Ambros Kollenez, kurze Feld-Predigten.

д) Проповѣди для увязненихъ мало различаются ѳтъ звичайныхъ наукъ церковныхъ. Выбираеся про тое яко предметъ науки правды вѣры и норовственности, но особливо треба класти натискъ на живе представлене мерзости грѣха, и на необходиму потребу щирого покаянія. Понеже многи вязнѣ ѳтдаются ѳтчаянію, инни зновъ стаются закаменѣлыми,

для того треба часто говорити о божѣмъ провидѣнію и милосердію, и о божѣй справедливости. Въ тыхъ проповѣдахъ не треба слушателей, хотьбы якъ упавшихъ понижати и съ презрѣніемъ до нихъ говорити, но подаючи имъ спасительни наставленя перенятися любовію до нихъ и ревнымъ стараньемъ о ихъ исправленіе на взѣръ добраго Пастыря, котрый оставивъ 99 овецъ, а пѣйшовъ шукати одну загибшу.

Примѣчаніе. До выше наведенныхъ родѣвъ проповѣдей можна употребити слѣдующи сочиненія: Gretsch, homiletischer Nachlaß, Sonn- Festtags- und Gelegenheits-Predigten, Wien, 12 Bände; — Dr. Augusti, Predigten aus den Schriften der Kirchenbäter; — Königsdorfer, Predigten. — Добрянскій, проповѣди празднични, Перемышль — Сабатовичъ, Лозинскій, Величко, Слова, Львовъ — Izakowicz, kazania, 5 томѣвъ — Kajetan Gawiński, nowe kazania passyonalne, przygodne i pogrzebowe, Wrocław 1845 — Hankiewicz, (рускій священникъ) nauki przygodne i świąteczne; — Woroniecz, mowy pogrzebowe; — Alphons Liguori, Herrlichkeiten Mariens; — Hungari, auserlesene Musterreden aus den Kirchenbättern gesammelt, Graz, 1838; — Mayr, Festtage der Mutter Gottes; — Aegidius Sais, Predigten auf dem Lande; — Dr. Grzegorz Jachimowicz, kazanie miane na sumie podczas celebry Metropolity Mich. Lewickiego w kościele Jezuitów na uroczystość pamiątki kanonizacyi ś. Franciszka de Hieronimo, Lwów 1840. — Dr. Spiridion Litwinowicz, kazanie na uroczystość Zjawienia bożego w Cerkwi parochialnej miejskiej Wniebowzięcia N. Bogarodzicy Maryi w przytomności JW. Biskupa G. Jachimowicza, Lwów 1842. — Campadelli, Predigten auf alle Sonn- und Festtage des Kirchenjahres, Freiburg in Baden 1873. — Dupanloup, Bischof von Orleans, Unterhaltungen über die populäre Predigtweise: Ehrler, das Kirchenjahr, eine Reihe von Predigten; — Trento, Fastenpredigten, aus dem Italienschen, Freiburg, in Baden, 1873. — Westermayer, Bauernpredigten, die auch manche Stadtleute brauchen können.

Изъ давнѣйшихъ русскихъ проповѣдей:

Изъ XI. столѣтія. Списокъ содержащій слова св. Григорія Богослова; — Поученія Луки Жидята другого Епископа Новгородскаго 1034. † 1060. именно: „Поученіе для братіи“ сказане при вступленю на престолъ, поясняе головни довжности ко Богу, ближнимъ и собѣ. — Іларіона слово о законѣ даномъ черезъ Мойсея и о благодати и истиннѣ бывшей намъ ѳтъ І. Христа.“ Іларіонъ бувъ священникомъ въ Берестовѣ коло Кіева, где собѣ выкопавъ пещеру, и въ ней на молитвахъ перебувавъ. Въ Берестовѣ

мавъ великій князь Ярославъ Мудрый лѣтній двѣрь, и при случайности перебуванья тамже пѣзнавъ Ларіона ѳтличающагося побожностію и святостію. По смерти Митрополита Кіевскаго Теопемпта собралися рускіи Епископы на возванье Великаго Князя въ Кіевѣ р. 1051. и тамъ безъ всякаго влѣянія Царгородскаго Патріарха выбрали того Ларіона на Митрополита Руси. Повыше „слово“ написавъ Ларіонъ вѣроятно еще передъ вознесеніемъ на престолъ Митрополитальный. Оно состоитъ зъ трехъ частей: 1. превосходнѣсть христіанской вѣры надъ закономъ Мойсеовымъ и счастье Руси, що стала просвѣщена свѣтломъ евангелскои правды; 2. похвала великаго князя Владиміра; 3. молитва Руси о успѣванью въ вѣрѣ. Се слово ѳтличаея глубокими чувствами и бесѣдническимъ одушевленьемъ, и свѣдчитъ о знаменитѣй богословскѣй учености сочинителя. — Св. Ѳеодозій родженъ въ першій половинѣ XI столѣтія въ Василевѣ коло Кіева, въ Курску учився читати, и посвятився службѣ Бога, стався монахомъ и основавъ Кіево-Печерскій Монастырь; умеръ 3. Мая 1074. Свята Церковь почитае го пѣдъ именемъ св. Ѳеодозія Печерскаго. Онъ оставивъ „духовни поученія“, въ котрыхъ выкрывае темни стороны въ житью мїрянъ и монаховъ: пїяньство, тропарѣ, поганьски звычай, забобоны, боязнь стрѣтитися съ монахомъ, лысымъ конемъ, свинєю и пр.; — „Посланія“ до князя Изяслава о празднованью Недѣли. — Монаха Якова „посланіе ко Изяславу“; — Сборники дѣлъ св. Отець: оденъ написаный черезъ діакона Іоанна р. 1076 зъ болгарскаго, другій р. 1076. Письма норовственнаго содержания: „Пчела“, „Златая цѣпь“, „Измарагдъ“. — Владиміръ Мономахъ „поученіе дѣтей“, и „довжности зо взгляду на религію.“

Зѣ XII. столѣтія: Кирилъ Туровскій, родженъ въ Туровѣ, ѳтрѣкся богатои спадщины и вступивъ до монастыря, а потѣмъ заперся въ стовпѣ и тамъ на молитвахъ и строгихъ постахъ перебувавъ. Онъ ѳтличився такожъ яко проповѣдникъ, его проповѣди составлены на взбръ св. Іоанна Златоуста, и его называютъ „Златословеснымъ учителемъ возсіявшимъ на Руси наче всѣхъ.“ Изъ его письмъ маемо: три поученія о монахахъ, — проповѣди на Недели ѳтъ Пасхи до Сошествія св. Духа, поученіе о слѣпци и хромци, о постѣ, молитвы и каноны покаяни. — Слово „о мытарствахъ“ и „о видѣніи Апостола Павла“. — Сборникъ проповѣдей св. Іоанна Златоуста, и св. Григорія Назіанзенскаго.

Зѣ XIII. столѣтія: Сімеонъ „посланіе ко Поликарпу“; — Кирилъ Митрополитъ Кіевскій, († 1231.) котрый бувъ Престолу Апостольскому вѣрно преданый, оставивъ намъ „поученія ко крестяномъ“, въ котрыхъ говоритъ о миролюбію въ житью домашнімъ, дае науки слугамъ и го-

сподарямъ, котрымъ позваляе слугъ часомъ бити, но не бѣльше якъ 30 букѣвъ и т. д. — Аврамій „зѣло книженъ“ оставивъ простонародни поясненія св. Писанія. (Ср. Онуфрій Лепкій, коротке обозрѣніе давнихъ памятникѣвъ руской письменности, Львовъ).

Зѣ пѣзвѣйшихъ вѣковъ маемо гдекотри письма составлены для обороны св. Уніи съ Римомъ, котри хотя не суть проповѣдями, тутъ навожду за для ихъ важности, (Ср. § 37. ст. 73). Ипатій Поцѣй „ѳвѣтъ на посланіе Мелетія Патріарха Александрійскаго“ зъ р. 1601. въ котрѣмъ обширно и основно говоритъ о происхожденію св. Духа ѳтъ Отца и Сына, и Приматѣ Папы Римскаго. Той ѳвѣтъ находится при кѣнци проповѣдей Поцѣя выданныхъ черезъ Митрополита Льва Кишку р. 1714. въ Супраслю. — Левъ Крєвза сынъ убогихъ родичей, ѳтличився яко ученый богословъ и оборонитель Уніи, написавъ книжку „Оборона единства церковнаго“, выдану по приказу Митр. Велмина Рутскаго р. 1617. Левъ Крєвза оставъ р. 1626. Архіепископомъ Смоленскимъ и Черниховскимъ, умеръ 1639. — Митрополитъ Левъ Кишка выдавъ р. 1714. въ Супраслю „Проповѣди и омиліи мужа божого безсмертнои славы Ипатія Поцѣя Митрополита Кіевскаго съ (наведенымъ) посланіемъ Мелетія Патріарха Александрійскаго и ѳвѣтомъ Ипатія“ въ польскѣмъ переводѣ. въ введенію находится житєнисъ Ипатія Поцѣя написана черезъ Льва Кишку. — Св. Іосафатъ Кунцевичъ, Архіепископъ Полоцкій, написавъ катихизмъ, котрого части находятся въ дѣлѣ: O Contieri Vita di S. Giosafat, Roma 1867. — Ведля мнѣніи гдекотрыхъ есть ѳнъ такожъ авторомъ наведеного дѣла: „Оборона единства церковнаго. — ѳвѣтъ св. Іосафата на письмо канцлера Льва Сапѣги; (бувъ печатаный въ Вѣстнику Вѣденскѣмъ въ фейлетонѣ.) — Яковъ Суша, Епископъ Холмскій ѳтъ р. 1652—1685. написавъ въ латинскѣмъ языкѣ: „Cursus vitae B. Josaphati Kuncevicii“, Romae 1645 (nova editio Martinov, Parisiis 1865); потѣмъ: „Fenix tertiato redivivus de thaumaturgo Icone B. V. Mariae starozytnego obrazu Chełmskiego Panny i Matki przzenajświętszej historyą z cudami 704 przy temże obrazie doznawanemi“ Zamość 1684. — „Saulus et Paulus Ruthenae Unionis sive vita Meletii Smotricscii“, Romae 1666. Мелетій Смотрицкій „Апология перегрїнаціи до краєвъ восточныхъ... до народа рускаго, въ Дерманю Монастыри“ выдана въ польскѣмъ переводѣ Львѣвъ въ печати Шелѣги 1628. — Протестъ противъ собора Кіевскаго, на котрѣмъ насліемъ бувъ Смотрицкій принужденъ ѳткликати свою апологию, Львѣвъ 1628. — „Паренезисъ або упѣмненье ѳтъ Преп. Мелетія Смотрицкаго, именованаго Архіепископа Полоцкаго... до братства Виленскаго при храмѣ св. Духа, а въ его лиці до всего народа

русского тои окрестности“ (въ польскѣмъ языкѣ вышло) въ Краковѣ р. 1629. — „Ексезезисъ, або росправа межн Апологією и Антидотумъ (написанымъ противъ Смотрицкого) о послѣднихъ блудахъ, ложахъ и ересяхъ Зизанія, Филалета, Орелюга и Клерика, котри противъ Смотрицкого писали) составлена черезъ Преп. Мелетія Смотрицкого до народа рускогъ, Львовъ 1629. — Веляминъ Рутскій, Митрополитъ Кіевскій ѓтъ р. 1613—1637. написавъ; „Возваніе до единства католического“, и „Испытанье обороны“, противъ Смотрицкого передъ его наверненьемъ. Безсмертни заслуги Велямина Рутского, котрый старався о утворенье Патріархата Руского були узнани въ Римѣ. Папа Урбанъ VIII. называвъ го въ своихъ посланіяхъ „Стовпомъ Уніи, стовпомъ Церкви, Атаназіємъ Руси.“ — Миханлъ Левицкій, Архіепископъ Львовскій, Митрополитъ Галицкій, посланіе зъ дня 10. Марта 1841, котре Папа Григорій XIV. въ посланію зъ дня 17. Липня 1841. похвално пѣдноситъ; — Дрѣ Іосифъ Сембратовичъ Митрополитъ Галицкій, посланіе зъ дня 25. Студня 1874. о миссіяхъ и братствахъ встремезливости; — „О достоинствѣ чловѣка“. — Іоанъ Ступницкій Епископъ Перемыскій, посланіе пастырске зъ дня 29. Червня 1873. при вступленю на епископскій престолъ; — посланіе зъ дня 18. Серпня 1874. зъ повода обвѣщенья енциклики П. Пія IX. зъ дня 13. Мая 1874. о ѓтступничествѣ Холмскои Епархіи. — Вирочѣмъ ѓтсылаемъ до исторіи церковнои. *)

IV. Роды проповѣдей ведля внѣшної формы.

§. 97.

Переглѣдѣ.

Ведля внѣшної формы розличаемъ звязани и свободни проповѣди. Свободни проповѣди суть тін, котри такъ зо взгляду на выбѣръ предмета, якъ и на переведенье науки зависять ѓтъ бесѣдника; звязани же суть тін, въ котрыхъ такъ выбѣръ предмета, якъ и его переведенье зависить ѓтъ дотычного зачала евангелского або апостольского, або ѓтъ приписаного катихізма.

До свободныхъ проповѣдей належать проповѣди въ загадѣ, — о котрыхъ була бесѣда въ §. 33. и котри составляются ведля правилъ общои и частнои омилетики; до звязаныхъ проповѣдей належать омиліи и катихитични проповѣди, о котрыхъ теперъ буде бесѣда.

*) Зр. Pelesz, Geschichte der Union, I. 182 ff. II. 377 ff. 1058 ff.

А. Омиліи.

§. 98.

Понятіе и роды.

Омилія есть общеявне поученіе церковне для dorosлыхъ людей, въ котрѣмъ проповѣдникъ перечитане зачало Евангелія або Апостола поясняе, и зъ него своимъ слушателямъ науки для житья практичного подае. Слово омилія походитъ зъ часѣвъ апостольскихъ, и означае поединчій, фамилійный розговоръ. Такъ читаемъ въ Дѣянїяхъ Апостольскихъ о св. Апостолѣ Павлѣ, що ѓнь въ Троадѣ говоривъ о ломленіи хлѣба, що греческій текстъ выражае словами: „*ὁμιλῆσας ἄροῦ ἀδελφῶν*“. Въ слѣдствіе того названо всѣ бесѣды держани пѣдчасъ богослуженья *ὁμιλία*. Первоначально означае одже слово „омилія“ дружески, фамилійни розговоры; а коли св. Отцы той способъ бесѣды стали употребляти при поясненяхъ св. Письма пѣдчасъ богослуженья, прїйшло до того первоначального значенья еще инне зъ практики церковнои взяте, и омилія означае поясненье Письма св. получене съ практичнымъ зъ перечитаной части св. Письма выплывающимъ поученіями. Понеже св. Отцы, перши христїански проповѣдники наибѣльше тои формы науки употребляли, для того называеся наука о церковнѣмъ проповѣдничествѣ омилетика, а церковный проповѣдникъ омилеть.

Омилія есть пѣдѣбна до проповѣди и до ексегетики, ко ѓтъ обохъ розличаеся. Омилія розличаеся ѓтъ проповѣди, понеже проповѣдъ перепроваждае одну головну мысль, а въ омиліи можна о бѣльше предметахъ и мысляхъ говорити; дальше въ проповѣди представляеся рѣчь систематично и въ опредѣленѣмъ порядку, а въ омиліи бѣльше случайно; наконецъ порядокъ мыслей опредѣляе въ проповѣди самъ омилеть, въ омиліи же довженъ держатися порядокъ св. Письма.

Омилія есть такожь пѣдѣбна до ексегетики, но и тутъ заходитъ важне розличіе; бо ексегетика тѣлько поясняе св. Письмо, омилія же робить такожь практични застосованья; дальше ексегетика поясняе св. Письмо бѣльше науково, омилія же тѣлько о стѣлько, чтобы бувъ зрозумѣлый текстъ; кромѣ того мае омилія, якъ и проповѣдъ введеніе, росправу и заключеніе, чога въ ексегетицѣ нема.

Розличаемъ два роды омиліи: низшу и высшу. Если омилеть поясняе стихъ за стихомъ, положенье за положеньемъ, и до каждого додае практични застосованья, то называеся се низша омилія; если же цѣле чтеніе на певне число частей дѣлитъ, або цѣле чтеніе зъ однои точки зрѣнія обрабляе, то называеся се высша омилія.

§. 99.

О составленью омиліи.

Низша и высша омилія.

Коли омилеть хоче составити омилію, повиненъ насампередъ уважно перечитати цѣле зачало, щобы пбзнавъ, яки правды вѣры и норовственности може зъ него для потребъ своихъ слушателей произвести. При тѣмъ треба уважати, чи дотычне зачало можна ведля его содержанья подѣлити на части, або чи можна о немъ говорити зъ одной точки зрѣнія, н. пр. въ третю недѣлю вел. Поста о послѣдованію Христа; — чи може тое не можливе, и треба пояснати поодинокы положенья, понеже въ дотычнѣмъ зачалѣ есть бесѣда о различныхъ предметахъ. Въ першѣмъ случаю треба употребити высшю омилію, въ другѣмъ же случаю низшю омилію.

а) Низша омилія поясняе поодинокы положенья перечитаного зачала евангельского або апостольского, не держачися при тѣмъ подѣла библійного на стихи, но змысла, и по поясненію поодиновихъ положеній подае практични застосованья. Низша омилія мае такожь введеніе, росправу и заключеніе.

Въ введенію поясняея звязъ зачала съ попереднымъ и слѣдующимъ текстомъ св. Письма, або подаея историчне поясненіе зачала, або показуея, при якѣй случайности, подъ якими обстоятельствами тое собылося, що въ ней оповѣдаея, або показуея причину, для чого тое зачало въ тую Недѣлю або въ той Праздникъ читаея.

Въ росправѣ поясняея поодинокы положенья, и додаея заразъ практични застосованья, при чѣмъ треба уважати, щобы тѣ застосованья не були зъ фантазій або зъ якихъ въ печатаній книжцѣ для потребъ инного слушательства або тѣлько для примѣра наведеныхъ, но зъ житья истинныхъ слушателей взяти. Зъ того же показуея, що хотячи добру омилію составити, треба дуже добре знати своихъ слушателей, и незрѣвно легше есть составити добру проповѣдь, якъ добру омилію.

Въ заключенію повтаряея въ короткости всѣ науки и напѣмненья, и вызываея слушателей до ихъ совѣстного захованья.

Примѣръ низшю омилію*) на Недѣлю 29. по Состшествіи св. Духа, Лук. зач. пѣ. Введеніе: *Нынѣшне св. Евангеліе есть для насъ дуже потѣшительне и поучающе: потѣшительне, понеже намъ показуе, где и якъ легко можемо найти помѣчь въ наибѣльшѣмъ несчастью; поучающе, понеже, зъ него видимо, на що наибѣльше па-*

виннисьмо уважати по одержанью божихъ благодѣній. Погляньмо на тое ближе. — Росправа: „Входящій Исусъ въ нѣкѣю весь, срѣтоша его десять прокаженныхъ мѣжей,“ с. е. коли Исусъ . . . . (тутъ треба сказати, яка то була недуга прокаженіе). Тѣ прокаженныи суть образомъ грѣшника. Законъ Мойсея (Левит. 13, 3.) выключавъ прокаженныхъ изъ общества людского, щобы ѳтъ нихъ инни не заразилися. — Такъ само есть и грѣшникъ, доки жие въ станѣ грѣховнѣмъ, выключенный ѳтъ внутренного, благодатного житья Церкви; его добри дѣла не мають передъ Богомъ заслуги, доки не покаеся . . . . (Несчастье грѣшника, вѣчне отверженіе ѳтъ Бога, если не раскаеся.) „И тѣи вознесоша гласъ глаголюще: Исусе наставниче, помниди ны,“ с. е. . . . Они стоятъ зъ далека, и просятъ Спасителя о помилованье. Се образъ грѣшника, котрый пбзнае свѣи сумный станъ, и въ Исусѣ видитъ своего Спасителя. Они вопіютъ, бо хотятъ бути очищенными, они просятъ Исуса, бо въ немъ видятъ свое спасеніе. — Такъ и ты грѣшный человекъ, вознеси гласъ твои, и проси о помилованье, бо не досытъ пбзнати свѣи грѣшный станъ и т. д. (Воззоветь ко мѣ, и услышу его.) „И видѣвъ рече имъ;“ коли Христосъ ихъ узрѣвъ, помиловавъ ихъ. Якъ велике есть милосердіе боже, якъ велику надѣю повинны мы въ немъ покладати! „Шедше покажитесь священникомъ.“ — тутъ треба пояснити, для чого они мали показатися священникамъ. — Такъ ѳтзывается Христосъ и нынѣ до каждого грѣшника: иди, покажися священникови, иди, ѳткрыи твою совѣсть въ Сповѣди! Священники старого Завѣта могли тѣлько посвѣдчити, що прокаженный есть вже исцѣленный; священникъ же нового Завѣта очиститъ тя силою божю. (Іоанн. 20, 23.) Покажи му одже рану твоеи души, а будешъ чистый; будь такъ послушный, якъ тѣи прокаженныи, котри заразъ послушали Христа, и „выстъ идѣшиши имъ, очистишася.“ — Тутъ треба навести примѣры зъ житья. — „Єдинъ же ѳтъ ихъ, видѣвъ, ако исцѣлѣ, возвратиса, со гласомъ велиимъ слава Бога,“ с. е. . . . Якъ красныи примѣръ вдячности! „Со гласомъ велиимъ“ славивъ Бога; не досытъ було му, вдячне серце Богу оказати, нѣ-ѳнѣ торжественно хотѣвъ Богу славу воздати, Бога величати, ѳтъ котрого все добре походитъ. — О вдячности, еи красотѣ и потребѣ. — Но „не десять ли очистишася? да девять гдѣ?“ Якъ мало есть вдячныхъ людей? Евангеліе находить межю девятьми тѣлько одного! А въ житю еще меньше ихъ

*) Schleiningер, Predigtamt, S. 723.

находимо, н. пр. . . . „И той вѣ Самарянинъ,“ с. е. . . . що значить Самарянинъ? — Тое примѣчаніе Письма св. заслуге на особливую увагу. Самарянинъ, чужинець приходить подяковати Богу, а дѣти народа избраного забувають на тую довжність! Тіи люде, котри отъ Бога такъ многи благодѣянія получили, тіи люде, котри що день довжни бы съ псаломникомъ казати: „Что воздамъ Господевн о всѣхъ, аже воздаде мнѣ?“ (пс. 115, 3.) „Не оверѣтошася возвращеся дати славы Богѣ, токмо иноплеменникъ сей“, с. е. . . . Симъ Спаситель ускаржаеся на невдячність, а вдячність новыми вынадгороджае ласками: „Воставъ, каже до вдячного Самарянина, иди: вѣра твоа спасе тѣ“. Такъ одозвеса и до тебе грѣшнице: Востани, двигнися зъ твоего пониженья; иди, с. е. иди за помочию благодати Божои заховати заповѣди Божи; „вѣра твоа спасе тѣ“, ты будешь тутъ на земли и во вѣчности збирати плоды твоего роскалнїя. Если одже хочешь статися достойнымъ благодати божои, если хочешь заслужити собѣ на благодѣянія божии, то послѣдуй примѣру Самарянина. Навернися до Спасителя, котрый тѣ избавивъ отъ рабобы грѣха, и не отвертай ся отъ него, и. пр. . . . Самарянинъ, коли видѣвъ, що есть очищенный, славивъ Бога; прославляй же и ты Бога словомъ и дѣломъ. Заховай соединеніе съ Христомъ черезъ смиреніе и молитву. Очищенный упавъ до ногъ Спасителя, и ажъ на его возваніе двигнувся; такъ и ты дѣлай, воздвигни ся отъ ногъ Иисуса только для того, чтобы го хвалити, и его заповѣди исповняти.

Заключеніе: Для того, возлюбленнїи, послѣдуйте того Самарянина въ упованїю, що только у Иисуса найдете помѣчь и спасеніе; а вытерѣгайтесь примѣра тыхъ прокаженныхъ, надъ котрыхъ невдячностію Иисусъ ускаржаеся. Ласку, котроу они достунили, получаемъ и мы въ дуже большомъ степени; для того будьмо Богу вдячными за всё, що отъ Бога получаемъ, прославляймо и величаймо Бога добрыми дѣлами, а такъ и тутъ и во вѣчности заслужимо собѣ на благодать божу и вѣчне спасеніе.

б) Высша омилія розличаеся отъ низшой омиліи тымъ, що въ ней поясняеся перечитане зачала зъ той точки зрѣнїя, съ котрою цѣле зачало стоить въ тѣснѣй звязи, такъ що обрабляеся только одно положенье, котре содержитъ цѣле зачало, на взоръ проповѣди. Высшу омилію можна про тое держати только на таки зачала, котри росправляютъ

только о одномъ предметѣ, н. пр. притчи, исторични событія. Составни части высшой омиліи суть: а) Текстъ, котрый всегда треба брати зъ перечитаного зачала. б) Введеніе, котре составляеся такъ само, якъ и въ низшой омиліи, только съ тымъ розличіемъ, що тутъ робится подѣлъ; г) росправа, д) заключеніе, при котрыхъ поступаеся такъ само, якъ при всякихъ инныхъ церковныхъ наукахъ.

Начеркъ высшой омиліи на 29. Недѣлю по Сошествїи св. Духа Лук. 17. *)

Текстъ: „Входящїи Иисусъ въ нѣккую весь, срѣтоша его десять прокаженныхъ мѣжей, иже сташа издалеча: И тїи вознесоша гласъ глаголюще: Иисусе наставниче, помилуй ны; т. е. . . .“

Введеніе: Счастливи были то часы, коли воплотившїйся Сынъ божїи живѣ межи людьми! Если кто бувѣ дѣткменый тяжкою недугою, потребовавъ только съ упованїемъ приблизитися до Иисуса, его о помѣчь просити, и заразъ оставѣ уздоровленный. Тое показуе намъ нынѣшнїе св. Евангелїе. Ахъ, если бы и мы жили въ тыхъ счастливыхъ часахъ, желае неоденъ недужный. Но не тратьте надѣи, возлюбленнїи! Спаситель не переставѣ бути тымъ самымъ челоувѣколюбцемъ, акъ и тогда; и хотяй такъ непосредственно съ нами не сообщаеся, хотяй такъ видимымъ способомъ съ нами не общаеся, то певно удѣлае трудамъ лѣкарей свое благословеніе. Но розважмо дальше, поб. слушателѣ! чи однородный Сынъ божїи для того только стався челоувѣкомъ, чтобы исцѣляти наши тѣлесни недуги? О вы знаете добре, що бнѣ для того збїшовѣ зъ своего отвѣчного престола, чтобы исцѣляти душевни недуги, чтобы очищати насъ отъ прокаженїя духовного. И тое дѣлае бнѣ днесь и въ каждой хвили каждому челоувѣкови, котрый яко щирый каянникъ до него приближаеся. Тїи десять прокажени, о котрыхъ евангелїе оповѣдае, суть образомъ грѣшника, а (предложенье) зъ ихъ поступованья пѣзнаемо ознаки правдивого каянника: бо (подѣлъ) 1. десять прокажени, котри хотѣли бути исцѣлеными отъ прокаженїя, показываютъ намъ початокъ щирого роскалнїя, а 2. оденъ, котрый по исцѣленїю вертаеся до Христа, показуе ознаки каянника, котрый на дорожѣ покалнїя дальше поступае.

Росправа. I. Часть: Прокажени сташа издалеча, стояли зъ далека отъ Иисуса Христа. Грѣшникъ каю-

*) Saberenz, Homiletik, pag. 413—416.

щійся, котрый хотѣвъ бы приблизитися до Христа въ св. Тайнѣ Евхаристіи, не смѣе того здѣлати знаючи, що есть нечистый. — Грѣшникъ пѣзнае свое грѣшине состояніе — першій степень покаянія. — Прокажени „вознесоша гласъ глаголюще.“ Они вопіють, бо хотятъ очиститися; они вопіють до Ісуса, бо знаютъ, що тѣлько ѓнъ може имъ помочи. Такъ само дѣлае и кающійся грѣшникъ. — Другій степень покаянія. — Они взываютъ: „Иисѣе наставниче, помилуй ны!“ Удаются до ласки Спасителя, признають, що если остануть исцѣлеными, то тѣлько черезъ его милосердіе. Такъ и кающійся грѣшникъ. Третій степень покаянія. — Они идутъ по его приказу, и показуются священникамъ; они употребляютъ средства, котри ѓнъ имъ подае, идутъ до священникѣвъ старого Завѣта, хотятъ добре знаютъ, що ти не могутъ ихъ очистити ѓтъ прокаженія, тѣлько посвѣдчити, що они суть вже очищени. Такъ иде и грѣшникъ до священникѣвъ нового Завѣта, показуе имъ (въ сповѣди) прокаженіе своеи души, проситъ ихъ о очищеніе, бо знае, що до нихъ сказани суть слова Спасителя: „Прійміте Дѣхъ святъ. Имже отпѣстите грѣхъ, отпѣстятся, а имже держите, держатся.“ Кающійся грѣшникъ видитъ въ священникѣхъ заступникѣвъ Христа, котри суть послани ѓтъ Ісуса Христа, такъ якъ ѓнъ ѓтъ своего небесного Отца бувъ псланный. —

II. Часть: Одинъ изъ очищенныхъ прокаженныхъ приходитъ до Ісуса, падае му до нѣгъ, и воздае му честь и славу за его велику ласку. Такъ само вертаея грѣшникъ изъ св. Сповѣди, въ котрой оставъ очищенный ѓтъ ранъ душевныхъ, біеся въ груди, и мовитъ: Ісусе, для тебе хочу жити, для тебе хочу умирати; Ісусе, твоимъ хочу бути въ житю и въ смерти! — Першій степень поступающего раскаянія. — Очищенный Самарянинъ хваливъ Бога, и дяковавъ му, такъ само робитъ и раскаянный грѣшникъ по полученю розрѣшенія; ѓнъ величае и славитъ Бога, и хотѣвъ бы, чтобы небо и земля, и всѣ сотворенья Бога величали. — Другій степень поступающего раскаянія. — Но ѓнъ не остае при словеснымъ величанію, ѓнъ вертаея до Спасителя. Такъ и розрѣшенный грѣшникъ не иде на ти мѣстця, до тыхъ осѣбъ, где стався нечистымъ, ѓнъ вертаея до Христа черезъ совѣстне захованье его заповѣдей. Третій степень поступающего раскаянія. — Очищенный Самарянинъ не встае ѓтъ нѣгъ Ісуса, ажъ коли Ісусъ му каже: востани иди. Такъ и грѣшникъ остае смиренно при Ісусѣ, сповняе его святы заповѣди, смиряея передъ Богомъ,

знаючи що Богъ гордымъ противится, смиреннымъ же дае благодать; раскаянный грѣшникъ не хоче розлучитися ѓтъ Христа, бо знае, що галузь ѓтрѣзана ѓтъ пня, не може принести плодѣвъ, що чоловікъ ѓтъ Бога ѓтлученый, его святой ласки позбавленый, не може ничъ доброго и спасительного здѣлати. (Само собою розумѣея, що при кождѣмъ изъ наведеныхъ уступѣвъ треба навести примѣры зъ житья слушателей.)

Заключеніе: Напоминаея слушателей, чтобы не остали на середѣ дороги покаянія, но чтобы поступали постоянно на дорогѣ широго покаянія. —

Для пѣзнанья различія межъ низшою и высшою омиліею и межъ проповѣдію зрѣвнай мѣй начеркъ до проповѣди на 29. Недѣлю по Сошествіи св. Духа. (Сіонъ рускій, Львѣвъ 1871. ст. 697—699.)

§. 100.

Свойства омиліи.

Омилія должна бути: а) Основна т. е. слушатель повинни пѣзнати правдивый змысль и значенье перечитаного зачала, и оскѣлько тое можливе, пѣзнати такожь, для чого поодинокы положенья такъ а не иначе мають розумѣтися. Толкованье св. Письма должно бути коротке и основане на толкованью Церкви; если яке положенье есть само собою ясне и понятне, то опускаея его поясненье, и робится тѣлько практични застосованья.

б) Ясна, т. е. чтобы слушатель такъ поясненья, якъ и практични застосованья могли легко розумѣти, и для житья употребити. Для того треба примѣры и зрѣвнанья брати зъ житья слушателей, и такъ ихъ представляти, чтобы слушатель ихъ заразъ поняли, и знали, якъ ихъ для своего житья могутъ употребити.

в) Повна, т. е. поясненье должно бути совершенно, такъ чтобы кождый слушатель мѣгъ по омиліи сказати: теперъ вже добре розумѣю нынѣшне евангеліе або апостолъ.

д) Практична, чтобы слушатель знали якъ, коли и где мають заховати науки въ перечитанѣмъ зачалѣ содержани. Цѣль всякой церковной науки есть не тѣлько поученіе розума, но такожь наклоненіе воли; а на тое треба особливо въ омиліи уважати. Треба такъ говорити въ омиліи, чтобы кождый совѣстный слушатель мѣгъ по омиліи сказати: Теперъ знаю, що маю робити, якъ собѣ поступати, и я истинно хочу такъ жити.

е) Въ собѣ цѣла и заокруглена. Въ омиліи можна говорити о различныхъ предметахъ, для того треба старатся, чтобы бесѣда не була за надто розѣрвана, но чтобы

* З текстом цієї Проповіди можна ознайомитися в розділі "Додатки" нашого видання (прим. ред.).

була звязъ межи поодинокими уступами. Переходъ зъ одной части до другой повиненъ бути легкой, природный и не вымуженый, и если бы въ содержанью зачала заходила велика розличность, то лучше есть заключити цѣлкомъ попереджающе положенье, и въ слѣдующѣмъ зачати говорити о новѣмъ предметѣ, якъ искусно и насильно оденъ стихъ съ другимъ получать.

§. 101.

О уживанью омиліи и еи пожитку.

Омилетичный способъ поученія церковного есть для народа дуже користный и отвѣтный, бо проповѣдникъ мае случайность говорити о различныхъ правдахъ вѣры и норовственности, и для того може щороку своихъ слушателей о всѣхъ правдахъ поучати. Омилетичный способъ ученія есть дуже поважный, и робить на народъ велике впечатлѣніе, бо проповѣдникъ говоритъ словами св. Письма, которого выреченья каждый вѣрный глубоко почитает; дальше омилія улегшае спамятанье науки, бо слушатель пригадуячи собѣ зачало згадае и науки, котори ему удѣливъ душпастырь при случайности его поясненья; въ кѣнци черезъ омилію ознакомляются слушатель съ житемъ и съ идеями рока церковного, котори въ зачалахъ евангелскихъ и апостольскихъ суть представлени. Для того св. Отцы употребляли той способъ ученія, и Церковь много разъ препоручает душпастырямъ, чтобы въ омиліяхъ поучали повѣрене ихъ старанью духовне стадо, и то особливо тамъ, где народъ стонетъ еще на дуже низкѣмъ степені образованья. Въ прочѣмъ омилетичный способъ церковного поученія есть и для самого омилета пожиточный, бо принуждае го до пильного читанья св. Письма, а въ самѣмъ научанью улегшае му по части его працю, бо подае му порядокъ, въ якѣмъ мае въ науцѣ поступати.

Но и омилія мае свои тѣнисты стороны, такъ: Въ омиліи чуютъ слушатель о многихъ предметахъ, и тяжко имъ всё запомнати; дальше, понеже въ омиліи треба говорити о многихъ рѣчахъ, и тѣмъ для многихъ слушателей ведля ихъ потребъ застосовати, тяжко есть бути всегда основнымъ; въ кѣнци часто повтаряются въ зачалахъ тѣмъ сами правды, треба частѣйше говорити о тыхъ самыхъ рѣчахъ, що зновъ вредливо вилывае на занимательность науки и увагу слушателей. Зъ тыхъ взглядовъ належится проповѣди перше мѣстце.

Въ прочѣмъ на вопросъ, якои формы ученія лучше уживати для меньше образованыхъ слушателей, омиліи чи проповѣди, отвѣчаю словами Людвига Гранатского: „Не треба всегда употреблять той самой формы науки, но розличной,

ведля уснособленья предмета и потребъ слушателей“. Омилія есть легше зрозумѣла, бо не входитъ въ рѣчь такъ глубоко, якъ проповѣдь, не потребно одже до еи зрозумѣнія такъ великого напруженья ума, якъ въ проповѣди; можна омилетичнымъ способомъ легше и скорше поучити; но тяжше прійде возбудити чувства, бо до того потребно бѣльше часу, бѣльше бесѣдническихъ средствъ, якъ омилія въ тѣснѣмъ значенью слова позволити може. Въ прочѣмъ благородное пастырске повинно розсудити, где и коли омилія або проповѣдь есть отвѣтна и потребна.

Найдлучши взоры: Омиліи св. Іоанна Златоуста и св. Василія В.

§. 102.

В. Катихитични проповѣди.

Катихитични проповѣди суть науки церковни, котори мають за подставу епархіальный катихизмъ, и черезъ котори омилетъ намѣряе слушателямъ удѣлити основне поучение въ правдахъ вѣры и норовственности. Проповѣди катихитични суть дуже потрібни и пожиточни, для того многи Соборы, Престоль апостольскій и распорядженья епархіальни препоручаютъ душпастырямъ, чтобы катихитични проповѣди въ поученьяхъ народа употребляли. Такъ межи многими инными сюда ѣтносячимися распорядженьями маемъ енцикликку П. Климента XII. зъ д. 27. Червня 1735. выдану до Епископовъ Итали и пограничныхъ краевъ, въ которѣй препоручается душпастырямъ, чтобы катехизмову науку не лише дѣтямъ, но и дорослымъ людямъ удѣляли. — Бреве П. Климента XII. зъ д. 26. Червня 1735. удѣляетъ ѣтнустъ всѣмъ, котори занимаются выкладаньемъ науки катехизмовои. А всѣмъ тымъ дорослымъ людямъ, котори принявши достойно св. Тайны Покаянія и Евхаристіи, приходятъ на науки катехизмови удѣляея совершенный ѣтнустъ въ Праздники Рождества и Воскресенія Господня и св. Петра и Павла, который то ѣтнустъ черезъ бреве. „Pastoralis officii“ зъ д. 16. Мая 1736. на всегда всѣмъ краемъ католическимъ збѣставъ оголошенный и удѣленный. — Синодъ Замостскій (tit. II. pag. 72.) распоряджае: „Понеже досвѣдченье учить, що народу бѣльше потребне есть „млеко нежели брашно“, для того распоряджае св. Синодъ, чтобы каждый душпастырь въ поодинокы Недѣли, або и въ инни дни при бѣльшѣмъ собранію народа, поучавъ тойже изъ катихизма, що доуженъ знати для осягненья вѣчного спасенія“. Потѣмъ же приказуе, чтобы потрібный къ тому катихизмъ черезъ мужѣвъ ѣтъ Митрополита вызначеныхъ оставъ составленный, выпечатанный, и парохамъ розданный. Зъ того же показуеся, якъ велику вагу кладе Церковь

на науки катехизмови, чи то они отбуваются способом чистоты катехизации, чи въ катихитичныхъ проповѣдяхъ.

Катихитични проповѣди состоятъ, такъ якъ кожда инна проповѣдь, зъ введенія, росправы и заключенія.

Введеніе може становити коротке поясненіе и практичне застосованіе евангелского чтенія, що есть дуже по-радно, бо тымъ способомъ получаея омилія съ катихитичнымъ выкладомъ; — або въ введенію можна пояснити змысль и значеніе припадающою Праздника; — або наконецъ можна показати звязъ межи настоящою и попередною наукою.

Росправа состоитъ зъ поясненія и основного доказа выбраной правды. При томъ можна поступовати способомъ катихитичнымъ, однакожъ не треба ограничатися на самѣмъ поясненію и доказахъ, но треба такожъ старатися возбудити чувства слушателей, и наклонити ихъ волю до совѣстного выповненія пѣзнаной правды.

Въ заключенію треба въ короткихъ но добитныхъ вы-разахъ збрати головни мысли, и скѣнчити торжественнымъ возваніемъ до житія пѣсля пѣзнаной правды. — Яко руко-водства и взоры въ наукахъ катихитичныхъ можна ужити. Liguori, Katechesen; — Menne, Katechetische Vorträge, Augsb. 1796—1810. — Bressanvido, Katechesen, Augsb. 1853. — Sattler, Christenlehrepredigten, 3 Bd. Regensburg 1847. —

ДОДАТОКЪ.

§ 103.

О потребѣ и способѣ уживанія чужихъ омилетичныхъ сочиненій.

Учительскій урядъ становитъ дуже важну часть званія священническаго, для того безусловно потребно совѣстно и точно до него приготовлятися. До осягненія тои цѣли треба найперше точно перенятися засадами и правилами, котори предподае омилетика, кромѣ того же треба такожъ читати омилетични сочиненія классичныхъ омилетѣвъ.

Що читаніе такихъ сочиненій есть потребне, не подлежитъ ніякому сомнѣнію, бо якъ каже Квинтиліанъ: „Multo labore, assiduo studio, varia exercitatione, plurimis experimentis, altissima prudentia, praesentissimo consilio constat ars dicendi“, (II. 14.) тѣлько черезъ непрестанну працю, и послѣдованіе

такъ теоретичныхъ правилъ, якъ и практичныхъ взорѣвъ можна въ проповѣдничествѣ до певного степеня совершенности допривадити, що посвѣдае исторія всѣхъ великихъ мірскихъ и церковныхъ бесѣдниковъ. „Subactio mihi ingenio, каже Цицеронъ, (т. е. колимъ выобразавъ мой бесѣдническій талантъ), opus est, ut agro non semel arato, sed novato et iterato, quo meliores foetus possit et grandiores edere. Subactio (образованіе таланта) autem est usus, auditio, lectio, litterae“. (De orat. 2, 30.)

Читаніе добрыхъ омилетичныхъ сочиненій приносить проповѣдникови двояку користь: зъ него учится омилетъ логично мыслити и образуе въ собѣ добрый вкусъ. Логично мыслити може вправдѣ омилетъ научитися и инымъ способомъ, именно изъ философіи; но заходитъ и тутъ велике розличіе, бо теорія не такъ сильно остае въ памяти, якъ практични примѣры, котори власно относятся до завода душпаствыря. Много важнѣйша есть друга користь выплывающа изъ читанія добрыхъ омилетичныхъ сочиненій, именно образованіе доброго вкуса, т. е. красного и отвѣтного представленія и отданія науки. Зъ такихъ сочиненій учится омилетъ, якъ до розличныхъ родѣвъ слушателей мае говорити, якого стили употреблять, яки образы, зрѣвнанья и т. д. въ данѣмъ случаю суть наилучши и найсилнѣйши. — Но при читанію омилетичныхъ утворѣвъ много, або властиво цѣла користь зависитъ отъ ихъ омилетичной вартости, для того треба уважати на выбѣръ тыхъ сочиненій. Св. Кароль Боромейскій примѣчае въ томъ взглядѣ: Diligentissime videre debet (concionator), quem e concionatoribus, qui nunc sunt, aut superioribus temporibus extiterunt, ad imitationem deligat“. (Past. instr. p. 1. c. 4.) Зъ того слѣдуе, що хотячи читати якась омилетичне сочиненіе для власного образованія, треба найперше розважити, которе сочиненіе на тое истинно заслугуе, бо дуже було бы хиблено думати, що кожде сочиненіе украшене отвѣтнымъ заглавіемъ (н. пр. многи нѣмецки Musterpredigten) истинно може проповѣдникови за взѣръ служити; а потѣмъ треба знати осудити, що можна изъ певного классичного омилетичного сочиненія для власного своего образованія употребити. Истинно классични сочиненія суть дуже рѣдки, а ти котори при своей середній або ніякой вартости свою славу тѣлько похвальнымъ рецензіямъ въ однѣмъ або бѣльше дневникахъ завдячають, суть вправдѣ численни, но для омилетичного образованія совершенно безкористни и вредливи, бо они не образують добрый вкусъ, но тойже безображають и исують. Зъ такихъ дѣлъ не научится омилетъ ничего, его трудъ остае даремный, и для того лгчше ничего не читати, якъ таки лихи сочиненія. Въ томъ соглашаются всѣ учителя реторники и омилетики.

Не меньшей ваги есть знати читати классични сочиненія омилетични, т. е. знати зъ нихъ користати, и vybrати тое, що для читателя есть истинно придатне и потребне; а щобы въ семь дѣлѣ не зблудити, не треба ніяке хоть бы найславнѣйше дѣло исклочно и слѣпо наслѣдовати. Каждый чловѣкъ мае свои особенности, свои свойства, котори съ его природою такъ тѣсно суть соединени, що ихъ ѳтложити а чужими часто цѣлкомъ противными заступити совершенно неможно. Рѣчь маея такъ, якъ и въ приватномъ житью, н. пр. каждому выдалобся дивнымъ желаніе чловѣка бѣльше до глубокого размышлянья и серіозныхъ розговорѣвъ склонного и привычаенаго, наслѣдовати въ товаришескомъ житью инного чловѣка, который безъ наименьшого намысла мае на языцѣ якусь иронію, або сатиру. У сего дѣся то все природно, легко и невымушено; у тамтого було бы то по крайній мѣрѣ смѣшне. Для того треба одже изъ чужихъ сочиненій старатися присвоити собѣ тѣлько тое, що отвѣчае власному успособленью читателя, и въ тѣй мѣрѣ, въ якѣй може прияти власна природа. Отъ одного проповѣдника можна научитися основности въ поясненіяхъ и доказахъ, ѳтъ другого можна научитися, якъ належитъ говорити, щобы чувства взрушити, ѳтъ инного простонародности, а зновъ ѳтъ инного красоты слога и стила. Всѣ тѣи свойства разомъ тяжко буде найти и у найславнѣйшихъ бесѣдникѣвъ. Для образованья омилета остануть дѣла св. Отцѣвъ всегда найбогатшимъ жереломъ, особливо же дѣла св. Іоанна Златоуста, Василия Великого, Григорія Назіанзенського, Амброзія В., Грилорія В. и Лигорія.

Изъ пѣзнѣйшихъ часѣвъ маемъ истинни взоры межи Французами: Бурдалю, (Bourdaloüe) яко взѣръ глубокого мыслителя и знатока свѣта; Боссюе, (Bossuet) который яко бесѣдникъ высокими гадками, повагою, силою и проникливостію бесѣды перевышае всѣхъ; Массілонъ (Massillon) яко взѣръ представленья рѣчи и взрушенья чувствъ, и Фенельонъ (Fenelon). Межи Италианами: Сенъері (Segneri), который знае такъ простонародно и занимательно говорити, що слушателя мимовольно цѣлого до себе притягае. Межи Испанами: Людвикъ Гранатскій ѳтличающійся чувствительнымъ и созидательнымъ представленьемъ рѣчи. Нѣмцѣ мають дуже богату литературу омилетичну, но истинныхъ взорѣвъ по ихъ власному мнѣнію дуже мало. Пѣдносятъ Франца Гунольта, Греча (Gretsch), Фейта (Feith) и инныхъ; но яко взѣръ омилетичный, т. е. яко дѣла отвѣчающіи всѣмъ вымогамъ критики годѣ ихъ поставити. Въ прочѣмъ нѣмецки проповѣдники кладуть наибѣльшій натискъ на розумови доказы, и цѣле перепровадження здаея бути бѣльше школьне, за педантичне, часомъ

фантастичне и скептичне — принаймиѣй таке впечатлѣніе робитъ на чужесторонного читателя переважне число нѣмецкихъ омилетичныхъ сочиненій, — а меньше до серця промавляюче, котре обстоятельство уменьшае ихъ вартѣсть для словенського проповѣдника. Для насъ отвѣтнѣйши суть взоры изъ романської омилетичной літературы. Симъ однакожь не заперечаея велика вартѣсть нѣмецкой омилетичной літературы, тѣлько треба ей розумно употребляти.*)

Но если тѣлько классични дѣла можна съ правдивою користію читати, щожъ за цѣль мають тѣи проповѣды, котри або въ осѣбныхъ книжкахъ або въ часописьмахъ въ такъ великомъ числѣ появляются? Примѣчаю найперше, що число тыхъ проповѣдей въ самѣмъ дѣлѣ не есть такъ велике, якъ на терпильномъ папери выдаея, бо наибѣльше число тыхъ такъ званыхъ новыхъ проповѣдей есть тѣлько бѣльше або меньше вѣрный ѳтискъ первотвора составленаго передъ давнымъ часомъ черезъ цѣлкомъ инного авторе ѳтъ того, пѣдъ котрого именемъ мы тѣи проповѣди пѣзнаемъ. Въ прочѣмъ най то не буде на ихъ упрекъ сказане. Тѣлько и тутъ желательна бы була совѣстность . . . а тая состоитъ въ наведенью жерель. — Мають и таки середной вартости омилетични сочиненія свою добру цѣль и значенье, именно: они подають проповѣдникови токъ мыслей и роскладъ бесѣды, отвѣтни представленья, примѣры, зрѣванья, образы и т. п., они суть и повинни бути начерками до проповѣдей; а если бѣльше намѣряють, и если хотять проповѣдникови вложити въ уста все, що ѳнъ мае говорити, то минаются съ своею цѣлю; за богато хотять осягнути, и ничего не осягають, а для проповѣдника, который ихъ слѣпо держится, взглядно же для его слушателей суть вредливи. Безперечну заслугу мають тѣлько классични сочиненія омилетични, употреблени ведля наведеныхъ засадъ, и добри омилетични словарѣ.

Заключаючи симъ омилетичку не могу не звернути уваги початковыхъ проповѣдникѣвъ, щобы выстерѣгалися сумнон практики такихъ омилетѣвъ, котри маючи говорити проповѣдь, о тое наибѣльше стараются, щобы выдобути где яку книжку, въ котрой находится проповѣдь на зачало, о котромъ треба говорить, и тую або на память выучаються, або просто зъ книжки слушателямъ ѳтчитують. Така практика до ничего доброго не провадитъ; кто ей держится, тратить довѣріе до самого себе, не смѣе взятися до самостоятельной працѣ, пѣдѣбный есть до оловяного стовпа опертого на спорохнѣломъ деревѣ, и не маючи пѣдъ собою основы не може

*) Schleiniger, Bildung des Predigers 179.

такожь и слушателямъ щось основного сказати. Для того лучше сорозмѣрно слабшу но самостоятельную науку составить, якъ тымъ способомъ ѡтрѣкаться власного достоинства. Кто ѡтъ разу не може составить основну науку, най не тратитъ надѣи, що пѡзнѣйше черезъ працю тое буде му можливе, бо такъ каже слово вѣчнои правды: „Добре рабе благій, во малѣ былъ еси вѣренъ, надѣ многими тя поставлю“.

Друга часть Дидактики.

Катихитика.

§. 104.

Понятіе, цѣль и средства катихитичного урядя.

Яко учитель довженъ душпастырь преподавати религійну науку всѣмъ членамъ своей духовной громады; учениками церковного учителя суть одже всѣ вѣрни всякого стану, вѣка и сословія. Межи своими учениками находитъ душпастырь велики различія, поминувши инни, особливо зо взгляду на степень ихъ религійного образования; суть бо межи ними таки, котри мають вже певни бѡльши або меньши религійни вѣдомости; суть зновъ инни, котри еще ніякихъ религійныхъ вѣдомостей не мають. Преподаючи религійну науку людямъ певного рода исповняе душпастырь урядъ омилетичный, о котрѡмъ була бесѣда въ первѡй части дидактики, коли же душпастырь преподае религійну науку людямъ другого рода, т. е. такимъ, котри еще не мають ніякихъ религійныхъ вѣдомостей, сповняе урядъ катихитичный. Душпастырь сповняющій урядъ катихитичный, называея катихитъ, способъ поученія катихиза, ученики катехумены, а книжка котрой до той науки употребляе, катихізмъ.

Всѣ тїи имена походятъ ѡтъ греческого слова *κατηχηεῖν* (ѡтъ *κατά* и *ἦχος* голось бесѣда) промавляти, поучати, и ведли того означае катихиза первоначально всяку устну науку, катихитъ всякого учителя, катехумень кождого ученика, а катихізмъ кожду книжку, котра содержитъ предметъ дотычной науки.

Пѡзнѣйше стало слово катихиза употреблятися въ различныхъ значеньяхъ; и такъ: мірски писателѣ употребляли слово *κατήχησις*, *κατεχίσειν* такъ для означенія кождой науки, якъ особливо для означенія науки въ початкахъ якоисъ умѣтности; що приняли и церковни писателѣ и розумѣли пѡдъ катихизою або религійну науку въ загалѣ,

(Римл. 2, 18. — I Кор. 14, 19.), або особливо науку в початках християнського вѣро- и норовоученія (Дѣян. 18, 25).

Въ практицѣ церковно́й мало однакожь слово катихиза еще ширше значенье; церковни учителя́ розумѣли по́дъ катихизою не то́лько поученіе неумѣтныхъ въ християнствѣ, но такожь ихъ християнске вихованье. Въ першихъ вѣкахъ були катехумены звычайно люде доросли́, котри хотячи приняти Тайну Крещенія дожны були найперше перейти степени оглашенихъ (катехуменовъ), въ которомъ часѣ катихиты не то́лько ихъ поучали въ правдахъ вѣры и норовственности, но такожь старалися о ихъ норовственне вихованье, уважали на ихъ житье и поведеніе, щобы ихъ такъ постепенно, но певно и основно до християнського боговѣйного житья призыва́нти. По́знѣйше однакожь залишили катихиты тое церковною старожитностію освящене значенье катихизы, и опираючыся вѣроятю на етимологично́мъ значеню слова *κατηχηεῖν, κατηχησις* розумѣли по́дъ катихизою то́лько „науку въ початковихъ вѣдомостяхъ християнско́й вѣры и норовственности способомъ розмовы удѣляну“, и въ то́мъ значеню бере бо́льша часть до теперь унотребляныхъ учебникѡвъ катихитики слово катихиза. Ажь въ новѣйшихъ часахъ стали катихиты за примѣромъ Гіршера*) повергати до властивого значенья катихизы. Гіршеръ приписуе уряду катихитичному „управленіе слова“ (*Verwaltung des Wortes*), т. е. катихитичну науку, и „выконаньемъ слова“ (*Vollziehung des Wortes*), т. е. катихитичне воспитанье (вихованье).

Мы понимаемъ урядъ катихитичный не въ тѣснѣйшомъ, етимологично́мъ значеню, ведля котрого онъ относится то́лько до катихитичного поученія; но въ ширшомъ значеню, ведля котрого задача катихитичного уряда состоитъ въ поученю и въ воспитаню.

Катихитичне поученіе розличаеся отъ катихитичного воспитанья не цѣлю, бо цѣль обохъ есть тая сама: религійне образование молодежи; но средствами. Средство катихитичного поученія есть наука, а средство катихитичного воспитанья есть богослуженіе и карно́сть (*disciplina, παιδεία*).

Катихитъ есть отже обовязанъ поучати катехуменовъ въ основныхъ правдахъ вѣры и норовственности, и накланяти ихъ до захованья тыхъ правдъ въ житью и ихъ въ побожности и праведности воспитовити.

*) Hircher, Katechetik, 4. Aufl., Übungen 1840.

§. 105.

Потреба и важность катихитичного уряда, дожность его справованья и трудности съ нимъ получени.

Изъ самого понятія катихитичного уряда слѣдуе его потреба. Бо коли у дѣтей стае розвиватися розумъ и свободна воля, отъ тогда они обовязани Бога по́знавати, любити и Богу служити. Но тїи дожности они сами зъ себе не могутъ по́знати, ани не знаютъ, якъ ихъ мають вышовнити; потребуютъ одже отвѣтного поученія и провадженья. Тое наилучше подтверждае досвѣдченье. Безъ катихитичной науки вырастае молодѣжь дика и неогладжена; змысловіи склонности и похоти берутъ верхъ надъ розумомъ, суевѣрство, забобоны, беззаконне житье и зневага всякого порядка и всякой власти завладѣла бы серцами такихъ людей, котри николи не получили основно́й катихитичной науки; противно же росте молодѣжь, котра тую науку отъ совѣстного душпастьря побирала, не лише въ лѣтахъ, но и въ честнотѣ и религійности, и мае въ собѣ найсильнѣйшу основу и заохоту до старанья, щобы сталася колись радостію и подпорою родичей, защитою учителей, пожиточными членами державы и Церкви, и радостію неба.

Изъ потребы катихитичного уряда слѣдуе его важность; бо истинно щожъ може бути важнѣйше, якъ души въ св. Тайнѣ Крещенія отъ грѣха первородного очищени, коли вже до по́знанья приходятъ, поучати въ то́мъ, що имъ есть найпотребнѣйше? Що може зрѡвнатися съ тымъ урядомъ, котрый чоловікови еще ніякими злыми склонностями не зопсуютому подае основне руководство, якъ онъ свои обовязки ко Богу, ближнимъ и собѣ мае сповняти, щобы осягнувъ свою послѣдну цѣль? Для того Спаситель занимався съ особлившою любовію и привязаньемъ дѣтьми, дѣти призывавъ до себе, ихъ поручавъ особлившѡй опѣцѣ и старанности; про тое душпастьрь сповняючи урядъ катихитичный сповняе оденъ изъ найважнѣйшихъ своихъ обовязковъ.

Дожность исповняти катихитичный урядъ мае душпастьрь. Тое доказуе: а) Примѣръ Христа, котрый усердно занимався дѣтьми, и коли видѣвъ, що его ученики нехотятъ до него дѣти припустити, „негодова и рече имъ: Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ, и не враните имъ: тацѣхъ бо есть царствіе Божіе“ (Марк. 10, 13.) б) Выразный приказъ Спасителя, котрый выслаючи своихъ учениковъ сказавъ до нихъ: „Шедше проповѣдите всей твари;“ повелѣвъ одже учти всѣхъ безъ изнятїя, для того и дѣти. г) Законъ Церкви, котра всегда и всюди приказовала и приказуе, щобы душпастьрь совѣстно ис-

повняли катихитичный урядъ, и препоручила Епископамъ, щобы душпастырей тую довжнѣсть залишающихъ строго наказовали. Зъ другой стороны зновъ Церковь богато вынадго-роджае труды тыхъ, котри урядъ катихитичный совѣстно справують, якъ сказано при катихитичныхъ проповѣдяхъ.

д) Почутье людскости и справедливости, котре съ огѣрченемъ и презрѣниемъ ѳтвертаея ѳтъ такого душпастыря, котрый не хоче заняться духовнымъ возрастомъ малыхъ дѣтей, но рѣвнодушно и зимно дивится, якъ они для дѣтскости и вѣчности марно гинуть.

Кромѣ душпастырей мають тую довжнѣсть такожь всѣ люде, котри занимаються выхованемъ дѣтей, якъ родичи, опѣкуны, крестни отцѣ, учителѣ и т. д.; для того довженъ душпастырь сего рода людемъ часто и усердно той обовязокъ на сердце класти. „Якъ до насъ (священникѣвъ), каже св. Августинъ, належитъ васъ въ Церкви поучати, такъ довжни и вы (родичи и т. д.) дома дѣлати, щобысте могли воздати счотъ зъ тыхъ, котри вамъ суть поѣдани.“ (До ис. 50.) А провинціальный Соборъ Вѣденьскій каже: „Парохи и всѣ душпастырѣ най часто и усердно напоминають родичей, що Богъ давъ имъ дѣти, не тѣлько щобы ихъ тѣлесно живили, но щобы такожь старались о ихъ души, и то тымъ бѣльше, чимъ бѣльшой тѣи суть ваги. Най не щадятъ ніякого труда, щобы свои дѣти ѳтъ першой молодости дѣломъ и словомъ наставляли въ побожности и боговѣности.“

Но урядъ катихитичный есть такожь полученый съ великими трудами; бо если вже тяжко есть поучати и на пути праведности провадити людей взрослыхъ, и въ религій хотъ по части поученыхъ, то певно много труднѣйше есть обучати и провадити людей, котри о религій мало що, або ніякого не знаютъ.

До той изъ самой природы рѣчи выплывающей трудности приходятъ еще инни. Такъ: а) Дѣти суть еще слаби и неправни въ мышленью, посѣдають малый засѣбъ воображеній и понятій, для того не легко имъ згадани правды такъ выложити, щобы тѣи ихъ разумъ и сердце проникнули, и щобы на всегда въ ихъ памяти оставали. б) До того приходитъ еще звычайна у дѣтей легкодушнѣсть, про котру тяжко ихъ притягнути до уваги, тымъ бѣльше, що имъ выкладаются правды надмыслови, котри и взрослый чоловѣкъ не такъ легко може поняти. в) Труды катихита побѣльшають дальше многи ѳтъ него независими обстоятельствомъ. На катехизацію приходятъ дуже часто дѣти, котри або ніяке або дуже лихе домашне выхованье мають, о котрыхъ родичи не дбають, котри жиють посередъ правдивого моря злыхъ примѣровъ и соблазней, зъ котрыхъ слаба, недосвѣдчена дитина много

собѣ присвоєе, и безъ своей вины стаєся зѣпсутою. И тую такъ приготоовлену и такъ настроену дитину має катихитъ претворити, зъ грѣшной праведною здѣлати. Ктोजь не видить, якъ много трудѣвъ, рѣстропности и умѣтности до сего дѣла потреба? д) Кромѣ того має катехизація поставити угольный камѣнь до правдивои на вѣрѣ основанои норѣственности. Но всѣ початки суть тяжки, тымъ тяжши въ сѣмъ многоважнѣмъ дѣлѣ. Лише особливше замилованье, любовь и терпливѣсть змогутъ катихитѣ подати силу, щобы не залишивъ тѣи непрестанни поясненья, повторенья, напѣмненья и похвалы, безъ котрыхъ истинна катехизація не есть возможна. е) Въ кѣнци и сама метода, пѣсля котрой має удѣлятися наука катихитична, вымагає ѳтъ катихита много зѣбности и вправы. Катихитъ повиненъ знати розсудити коли уживати синтетичну а коли аналитичну методу; треба му дальше посѣдати даръ своимъ ученикамъ правдивы, ясни и докладни понятія удѣляти, о каждой правдѣ ихъ сильно переконати, ихъ волю ѳтвернути ѳтъ злого, а наклонити до доброго, и ихъ на добрыхъ христіанъ выховати.

Щобы всѣ тѣи трудности побѣдити, и свою задачу совѣстно сповнити, най катихитъ має передъ очима пріятеля дѣтей, Спасителя, и най по его святому примѣру переймєся щирою любовію дѣтей; тогда ѳнъ побѣдитъ всяки трудности, пѣзнає высоке достоинство своего званія, и съ истиннымъ одушевленемъ посвятитъ своему заводу.

§. 106.

Катихитика. Понятіе и подѣлъ.

Катихитика есть систематичный и умѣтный выкладъ тыхъ правилъ и засадъ, ведля котрыхъ дѣти (и религійныхъ невѣжѣвъ) въ религійныхъ правдахъ поучати и религійно воспитовати належитъ. —

Въ прочѣмъ розлични розлично понимаютъ и опредѣляютъ катихитику, соотвѣтно жереламъ, изъ котрыхъ берутъ свои засады и правила. Такъ одни опирались исключительно на досвѣдченью, т. е. они уважали на выслѣдки поодиновихъ способѣвъ катехизації, и изъ тыхъ поставляли положительни правила, ведля котрыхъ мали поступати всѣ катихиты. Но не о довго показалося, що катихитика составлена на самѣмъ досвѣдченью не есть ани достаточна ани основна, понеже часто случались выпадки, котри досвѣдченье еще не справдило. Для того кинулися инни на цѣлкомъ противну сторону и не зважаючи на досвѣдченье, хотѣли катихитику на чисто розумовыхъ выводахъ, на философіи основати. Но и тая основа катихитики показалося недостаточною, понеже

єи правила були за надто загальні и не подавали способу, якъ въ поодинокихъ случаяхъ належить поступати. Для того залишили учителя катихитики тїи двѣ крайности, и выбрали єдино правдиву и певну основу катихитики, ведля котрой правила и засады катихитики беруться изъ филозофїи, т. є. изъ природы и успособленья духа чоловѣческаго и изъ до-свѣдченья. Въ тѣмъ змыслѣ понимаемъ тутъ засады и пра-вила, котри катихитика предподає.

Подѣлъ катихитики слѣдує изъ понятїя кати-хитичного уряда. Понеже до катихита належить дѣти поучати и воспитовати; для того дѣлится катихитика на два ѡтдѣлы:

- I. О катихитичнѣмъ поученїю;
- II. О катихитичнѣмъ воспитанью.

§. 107.

Коротка исторїя и литература катихизы и кати-хитики.

Отсылаючи до фаховыхъ дѣлъ*) буде тутъ лише въ короткости сказано о розвою катихизы и катихитики.

Исторїю катихизы можна подѣлити на три періоды:

Першїй Перїодъ ѡтъ Христа до середнихъ вѣ-кѣвъ.

Исусъ Христосъ, бож. Основатель нашої святой религїи давъ своими науками такожъ взѣръ, якъ религїини науки всякого рода людемъ мають преподаватися. Христосъ съ особливимъ замилованьемъ занимався поученїемъ дѣтей; ѡнъ поучає ведля круга вѣдомостей и потребує слушателей въ дружескихъ розговорахъ, притчахъ и зрѣваньяхъ, съ великою любовїю, знисходительностїю и терпливостїю. При-мѣру Христа послѣдовали Апостолы, котри однакѣжь робили вже рѣзницю межи „млекомъ“, т. є. початковою нау-кою христїаньскою (Евр. 5, 12—14, — 6, 1, 2) и „крѣпкою пиццею“, т. є. обширїйшою наукою для тыхъ, котри въ початковыхъ понятїяхъ христїаньскої религїи суть вже поучени.

Св. Отцы дуже ревно занималися катихизацією, и они дѣлили катихуменѣвъ на бѣльше ѡтрядѣвъ, щобы ихъ въ хри-стїанькѣй религїи тымъ основнїйше поучити и до св. Тайны Крещенїя належито приготувити. Початкови понятїя

*) Mayer, Geschichte des Katechumenats und der Katechese in den ersten sechs Jahrhunderten, Rempten 1868. — Ignaz Schmid — Carl Schwarzel — Joh. Mich. Leonhard, котри составили обширни исторїи сего предмета.

христїаньскої религїи предподавали вѣроятнѣ четцѣ и діакѣны, о таинствахъ же поучали Пресвитеры и Епископы. Въ тыхъ часахъ остали такожъ основани школы катихитични въ Кесарїи, Смирїѣ, Римѣ, и многи инни, межи которыми най-славнїйша була школа катихитична въ Александрїи, въ кото-рѣй учили Пантеносъ, Климентъ и славный Оригїнесъ, который покинувши свои попередни занятїя и спровавши свою дорогоцѣнну бібліотеку давнихъ классикѣвъ, посвя-тився исключительно катихитичному заводу, ѡтъ которого ажъ въ пѣзнїйшихъ лѣтахъ дуже нерадо розлучився.

Св. Отцы оставили намъ такожъ отлични катихизы такъ: св. Кирилъ Іерусалимскїй, катихитични и мистагогични бесѣды; св. Григорїй Назїанзеньскїй бесѣда до катехумен-нѣвъ о крещенїю; св. Григорїй Ниссейскїй, велика бесѣда катихитична; св. Іоанъ Златоустъ, бесѣда до народа Антїо-хїйского о крещенїю. Инни св. Отцы положили такожъ основу до умѣтной катихитики, особливо св. Августинъ въ дѣлѣ: „De catechizandis rudibus“, которе посвятить Дїакону Карта-гїйскому Деограцію. Въ тѣмъ дѣлѣ найде катихитъ многи наставленья ему потрібни. О тѣмъ сочиненїю росправляє Gruber, katechetische Vorlesungen über das Buch des heil. Augustin: „de catechizandis rudibus“ Salzburg 1830.

Другїй Перїодъ въ середнихъ вѣкахъ. Въ сѣмъ пе-рїодѣ клала Церковь такожъ великїй натискъ на совѣстне и точне справованье катихитичного уряда, однакѣжь ревнѣсть въ исповненїю тої довжности упадала, и катихиза стоить въ середнихъ вѣкахъ въ загалѣ на дуже низкѣмъ степенї, а въ многихъ окрестностяхъ єсть майже совершенно занедбана. Причины того паденїя катихизы суть розлични, такъ: а) Въ середнихъ вѣкахъ крещено по бѣльшїй части дѣти; степенї оглашенныхъ остали залишени, а съ тымъ упала такожъ велика стараннѣсть въ приготвленью оглашенныхъ до Тайны Крещенїя. б) Непрестанни борбы и переселенїя народѣвъ знищили умѣтнѣсть, не лишили єй съ изнятїемъ нѣкотрыхъ монастырей нигде спокѣйной пристани, и оставили по собѣ слѣды грубого невѣжества и тамъ, где перше умѣтнѣсть на щитѣ совершеньства стояла. г) До того причинилися въ кѣнци и схолястики пѣзнїйшихъ вѣкѣвъ, котри своими из-лишними вопросами и вопросиками, и рѣзнородными разли-чїями (distinctio, subdistinctio etc.) утрудняли науку, и многихъ слабуумныхъ совершенно ѡтъ неї ѡтстрашили. Въ прочѣмъ влїрь бувъ съ малыми изнятїями темный, для того народъ еще темнїйшїй. Симъ однакѣжь не намѣряємъ оспорювати безсмертни заслуги правдивыхъ Схолястикѣвъ, такъ якъ никто не схоче судити великихъ филозофѣвъ ведля пѣзнїй-шихъ Софистѣвъ. Противно межи дѣлами Схолястикѣвъ на-ходимо такожъ дуже добри письма катихитични, такъ: вѣлька

меньшихъ писемъ св. Фомы Аквинатского и св. Бонавентуры, котори хотая посередно могли бы причинитися до движенья катихизы.

Церковь старалася по всеѣ часы о процвитанье той переважной части душпастырского званія, и многими распорядженьями и приказами наставляла на еи совѣстне исповненіе, а видячи неудольность многихъ своихъ слугъ давала имъ до рукъ отвѣтти сочиненія. Такъ появились на западѣ гдеяки дуже добри сочиненія, именно: Ноткеръ въ St. Gallen въ 8. столѣтію написавъ поясненье Молитвы Господней и Символа; монахъ Отфридъ написавъ: *Catechesin theodiscam*, котора содержитъ поясненье Молитвы Господней, головныхъ грѣхѣвъ, апостольского и атаназіаньского Символа, и пѣсни; „Глава во вишнихъ Богѣ.“ Въ томъ самѣмъ часѣ написавъ Епископъ Орлеанскій Іона дѣло „*de institutione laicali*“, которе подѣлене на три ѣдѣлы: 1. Що доженъ Христіанинъ вѣрити? 2. Чого мае выстерѣгатися? 3. Що мае дѣлати? Поминувши инни на згадку заслуге особливо Gerson, *de parvulis ad Christum trahendis*, 1489., который въ инныхъ писемъ съ болестію згадуе, що наука катихитична такъ остала занедбана*).

Третій періодъ въ новыхъ вѣкахъ.

Зъ початку новыхъ вѣкѣвъ показалися заразъ сумни послѣдства занедбаной науки катихитичной. Народъ необученый въ основныхъ правдахъ религіи давался легко увести ложнымъ наукамъ новочасныхъ еретикѣвъ, и громадно опускавъ католическу Церковь. Лютеръ и прочи еретики пѣзнали велику вагу катихитичной науки, и въ короткомъ часѣ появились зъ ихъ стороны многи катихизмы, въ которыхъ они свою ересь ширили, для того и Епископы стали теперь бѣльшу увагу звертати на тую дуже важну часть душпастырства. И не о довго появились католически катихизмы, такъ: Erasmus Rotterdamus, *Catechismus i. e. dilucida et pia explanatio symboli apostolorum, decalogi praeceptorum et dominicae pre-cationis*, Basileae 1533. — Georg Wicelius, (найперше ученикъ Лютра потѣмъ его наибѣльшій противникъ) *Catechismus Ecclesiae d. i. Lehre und Handlungen des heil. Christenthums aus der Wahrheit göttlichen Wortes kurz und lieblich beschrie-ben*, и многи инни. Особливо же спасительни послѣдства мали рѣшенія Собора Тридентійского (зас. 24. к. 4. о испр.), въ слѣдствіе которыхъ появились ажъ за надто многи катихизмы. Найважнѣйши суть: Катихизмъ бл. Петра Канизія (Администратора Вѣденской Епархіи ѣтъ 1554.—1555.) который

*) Gerson назывався властиво Jean Charlier, и свое имя получивъ ѣтъ родимой парохіи Gerson въ Епархіи Rheims; бувъ канцлеромъ Университета въ Парижи.

катихизмъ (*Catechismus major*) бувъ р. 1554. въ Вѣднѣ по приказу Цѣсаря Фердинанда I. выданный, а р. 1566. послѣдовавъ му вытягъ изъ бѣльшого катихизма, катихизмъ малый для дѣтей. Той катихизмъ оставъ безчисленно разѣвъ перепечатанный, на найрозличнѣйши языки переведеный, и удержався по нынѣшни часы въ уживанью. Наши руски катихизмы, бѣльшій и меньшій суть переводы катихизма бл. Петра Канизія. Той катихизмъ оставъ по распорядженью Цѣсаря Фердинанда I. въ австрійскихъ краяхъ, а потѣмъ въ Нѣмеччинѣ и въ инныхъ краяхъ запровадженый; р. 1777. оставъ за часѣвъ Кардинала Архіепископа Вѣденского Мигация пересмотренный, р. 1856. зновъ зредагованный и до употребленія приписанный. У насъ есть, — о скѣлько менѣ вѣдомо — въ Церкви той катихизмъ приписанный. — Соборъ Тридентійскій постановивъ самъ выдати катихизмъ для душпастырей. Выбрана була одже особна комиссія, котра мала занятися тымъ дѣломъ; но начеркъ составленный черезъ тую комиссію не бувъ одобренный, понеже не бувъ практичный и простонародный, а понеже Синодъ мавъ вже скѣнчитися, для того принявъ Престоль Апостольскій на себе задачу старатися о составленье такого катихизма. Тое дѣло остало поручене тремъ отличнымъ богословамъ, (Леонардъ Маріно Архіепископъ Лянчаньскій, Егидій Фоскарарі Епископъ Моденьскій и монахъ Францъ Фурейро) а до помочи и наряды придани имъ були три кардиналы и славный филологъ Поджджо (Poggio). Той катихизмъ появился р. 1566. подъ заглавиемъ: *Catechismus romanus ad paucos*, и по нынѣшни часы мае якъ наибѣльше значенье. Кромѣ тыхъ двоухъ найславнѣйшихъ катихизмѣвъ мали бѣльше значенье такожъ катихизмъ Беллярміна выданный р. 1603. по приказу П. Климента VIII. а ѣтъ П. Венедикта XIV. всѣмъ Епископамъ захваленый; Клявдія Флері (Fleury) историчный катихизмъ, Епископа Боссюе катихизмъ и инни. Въ прочѣмъ ѣтъ тыхъ часѣвъ появлялися катихизмы якъ грибы по дожджи, но треба признати, що дуже многи були нездали. — Св. Юсафата катихизмъ, о котрѣмъ выше сказано. —

Въ найновшихъ часахъ наибѣльше остали розширени и приняты катихизмы Іезуиты Дегарба и Пароха Шустера. — Ти катихизмы суть и на руске переведени, такъ: катихизмъ малый Дегарба черезъ О. Селецкаго, пароха Епархіи Перемыской, и черезъ Директора гимназіального Совѣтника школьного О. В. Ильницкого; — катихизмъ Шустера черезъ катихита гимн. О. І. Гушалевича, и для шкѣлъ народныхъ и середнихъ суть ти катихизмы приписани. — Минувшого року появился еще катихизмъ катихита гимн. о Тороньского.

Катихизмъ Дегарба мае гдеяки превосходности надъ

катихізмомъ Канизія, о котрыхъ зр. А. К. Ohler, Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichtes, 8. Aufl. Mainz 1874. S. 253 ss.

Въ новѣйшихъ часахъ появились такожъ многи руководства до поясненія катихізма, такъ: Gruber, Praktisches Handbuch der Katechetik für Katholiken, Salzburg 1844. — Leonhard, Vollständige Katechesen zur Erklärung des in den k. k. österr. Staaten vorgeschriebenen großen Katechismus, Wien 1840. Dessen katholische Glaubens- und Sittenlehre in Fragen und Antworten durch die bibl. Geschichte des alten und neuen Testaments für Katecheten und Seelsorger, Wien 1829. — Löffler, Schulkatechesen, 3 Bde. Wien 1846. — Deharbe, Erklärung des fath. Katechismus, 5 Bde. Paderborn 1861—1865. — Kathol. Katechismus für Kinder in katechetischer Lehrweise erklärt, 2 Bde. Paderborn 1865—1868. — Hergenröther, Katechetisches Handbuch der fath. Religionslehre, 3 Theile. Würzburg 1862. — Schuster, Katechetisches Handbuch zum Gebrauche für jeden Katechismus, 5 Bde. Freiburg 1861. — Alban Stolz, katechetische Auslegung des Katechismus 3 Bde. Freiburg 1848. — Mey, Vollständige Katechesen für die untere Klasse der Volksschule, Freiburg 1871. — Dr. F. Schmitt, Erklärung des kleinen Verhabe'schen Katechismus und des mittleren Deh. Kat. Freiburg 1871—1872. — Zenotti, ausgearbeitete Katechesen, Wien 1873. — A. Löffler, vollständig ausgearbeitete Schulkatechesen, Wien 1875. — Schmid, historischer Katechismus, Schaffhausen, 1852. Katechetisches Repertorium, Schaffhausen 1856. — J. A. Friß, christkatholische Katechesen, Tübingen 1871. — Steinmeß, die kirchliche Leitung der Volksschule, Hannover 1871. — Hirschfelder, Lehrplan für die Ertheilung des fath. Religionsunterrichtes, Mainz 1871. — Mehler, Beispiele zur gesammten christ-fath. Lehre, Regensburg 1871. 6. Bde.

Катихитику писали: M. Ign. Schmidt, methodus tradendi prima elementa religionis, seu catechizandi, Bamberg 1769. — Ben. Strauch, der Katechist nach seinen Eigenschaften und Pflichten, Bamberg 1785. — Felbiger, Vorlesungen über die Kunst zu katechisiren, Wien 1774. — Galura, Grundsätze der wahren sokratischen Katechisir-Methode, Freiburg 1793. — Socher, Anleitung zur Katechisir-Kunst, München 1803. — Oeberberg, Anleitung zum praktischen Katechisiren, Münster 1825. — Leonhard, theoretisch-praktische Anleitung zum Katechisiren, Wien 1819. — Gruber, katechetische Vorlesungen, Salzburg 1830. — Müller, Lehrbuch der Katechetik, Würzburg 1838. — Hirschfer, Katechetik, 4. Aufl. Tübingen 1840. — Dr. Schmid, wissenschaftliche Katechetik, Wien 1840. — Катехетика, (літографовани письма) преподавана слушателямъ Богословія во Львовѣ составлена изъ катихитики Шмида и пастырского богословія Gollowitz'a.

Кромъ того находится коротша або обширѣйша катихитика майже въ кождомъ сочиненію пастырского богословія.

ПЕРШІЙ ОТДѢЛЬ.

Катихитичне поученіе.

§. 108.

Переглядъ и подѣлъ.

Теорія катихитичного поученія предпоае правила и за-
сады, ведля котрыхъ наука религійна мае удѣлятися дѣтямъ
и въ загалѣ религіинимъ невѣжкамъ.

Дѣлится на двѣ главы:

- I. О предметѣ катихитичной науки;
- II. О формѣ катихитичной науки.

I. ГЛАВА.

Предметъ катихитичной науки.

§. 109.

Переглядъ.

Зо взгляду на предметъ катихитичной науки иде го-
ловно о рѣшеніе слѣдующихъ вопросовъ:

А. О якихъ правдахъ религіиныхъ мае катихитъ своихъ
учениковъ поучати, або о выборѣ предмета катихи-
тичной науки?

Б. Въ якѣмъ порядку мае преподавати пред-
метъ катихитичной науки?

Г. На сколько отдѣловъ мае катихитъ своихъ
учениковъ дѣлити?

Д. Чи до катихитичной науки есть потребный
катихізмъ, и яки свойства доженъ тойже мати?

§. 110.

А. О выборѣ предмета катихитичной науки.

Предметомъ катихитичной науки суть правды вѣри и
норовственности Богомъ откровени и отъ Церкви яко таки
узнани и догматично опредѣлени. Однакожь зо взгляду на
молодой вѣкъ и ограниченни понятія учениковъ не можна имъ
отъ разу всѣ тии правды выкладатати, лише тое, що для нихъ
необходимо погрѣбне. При выборѣ одже предмета кати-
хитичной науки треба собѣ поступати ведля слѣ-
дующихъ засадъ:

1. *Катихитъ долженъ мати передъ очима цѣль катихитичной науки*, и для того учти найперше тое, що до зацепленя религійности и норовственности есть необходимо потребне, або принаймнѣй пожиточне. Зъ той засады слѣдую, що катихитъ долженъ зъ своихъ выкладѣвъ выключати *а)* всё тое, що не належитъ до правды вѣры або норовственности, н. пр. въ якѣй порѣ року Богъ свѣтъ сотворивъ; *б)* всё неправдиве, бо ложь не може причинитися до осягненя цѣли катихитичной науки; *в)* всё что есть непевне, и Церковію не опредѣлене; бо то не можна выкладати яко истинну, що Церковь догматично не рѣшила. Тутъ належатъ всяки приватни мнѣнія и догадки, н. пр. где лежитъ пекло, якій тамъ огонь; дальше чисто схоластични и псевдомистични вопросы, котри лише ученыхъ богословѣвъ могутъ занимати, н. пр. для чого сатана не може бути спасеный, яка була лѣствиця Якова. *д)* Належитъ исключати всё что до осягненя цѣли катихитичной науки не есть пожиточне, н. пр. критични слѣдженя, и всяки спекулятивни розумованя. *е)* Такожъ треба выключати зъ катихитичной науки всё, що може переконанью стояти на завадѣ або норовственности шкодити, н. пр. о ересяхъ, о шестѣй заповѣди. Всё одже таке, що не причиняется до осягненя цѣли науки катихитичной, долженъ катихитъ изъ своихъ выкладѣвъ выключати, а противно учти:

а) Тое, що есть правдиве, що истинно належитъ до откровенон науки о ѡткупленью, освященію и спасенію рода людского, и що катехуменѣвъ провадитъ до пѣзнаня цѣлого объема науки христіаньской.

б) Изъ науки норовственности долженъ катихитъ выбирать таки правды, котри для дѣтей суть практични, и не лишень причиняются до ихъ убагородненя и освященія, и въ ихъ молодыхъ сердцахъ зацепляютъ христіаньски добродѣтели; но особливо тѣи довжности, котри они пѣсля своихъ тѣлесныхъ и душевныхъ силъ могутъ заховати и выповнати. Зъ того взгляду долженъ катихитъ особливо учти о обовязкахъ послушенства, справедливости, правдолюбія, побожности, и о инныхъ подѣбныхъ довностяхъ, котри и дѣти знати и до котрыхъ совѣстного выповненя завчасу призвчаны повинни.

2. *Выборъ предмета катихитичной науки зависитъ ѡтъ объема понятій ученикѣвъ*, т. е. ѡтъ степені розвѣтѣя душевныхъ силъ и вѣдомостей, съ якими ученики на науку катихитичну приходятъ. Для того повиненъ катихитъ початковымъ катехуменамъ удѣляти лише начала религійной науки, опускаючи всё, що до близшого поясненя религійныхъ правды служить. Ажъ коли дѣти знаютъ вже основни правды треба

съ ними отвѣтно до змагающихся понятій и розширяющихся вѣдомостей дальше поступати.

3. *Довженъ катихитъ уважати на кругъ дѣланій теперѣшнихъ и по всей вѣроѣтности и будущихъ своихъ ученикѣвъ*. Подъ кругомъ дѣланя розумѣются ѡтношеня, въ якихъ чоловѣкъ остае, и обовязки зъ тыхъ ѡтношеній выплываючи. Для того повиненъ катихитъ застановитися, подъ якими обстоятельствоми дѣти жиютъ, до якого сословія ихъ родичи належатъ, яки обовязки ихъ вѣроѣтныи станъ на нихъ вкладае, на яки влѣянія суть выставлени и пр., и ведля того особливо въ тѣмъ ихъ обучати, що имъ найпотребнѣйше.

4. *Въ кѣнци долженъ катихитъ при выборѣ предмета науки уважати: а)* На часъ, якій для науки религійн есть назначеный; бо если мае бѣльше часу, може при поодинокихъ правдахъ довше забавитися, въ противномъ же случую коротше, но все точно и меньше предмета брати. Дуже ошибочно и шкодливо робивъ бы катихитъ, который бы для браку часу поодинокіи правды тѣлько поверховно выкладавъ; лучше есть меньше, но основно, якъ богато, но поверховно учти. *б)* На принятый звычай, ведля которого н. пр. въ великомъ постѣ берется съ дѣтьми до сповѣди здѣбными наука о св. Тайнахъ Покаянія и Евхаристіи. *в)* На особливши вымоги часу и мѣстця. Такъ если появляются якись особливши пороки противъ вѣры або норовственности, треба отвѣтни правды точнѣйше и обширнѣйше выкладати и пояснати. —

§. 111.

Б. О упорядкованью предмета катихитичной науки.

Якъ въ каждой науцѣ, такъ и въ катихитичной науцѣ залежитъ много ѡтъ того, въ якомъ порядку тая наука удѣляется. Належитый порядокъ есть душа всякой науки, и для того не осягнула бы наука катихитична свои цѣли, если бы еи безъ певного порядку выкладалоса. Бо хотя дѣти не пѣзнаютъ заразы той порядокъ, и не поймутъ взаимну звязъ поодинокихъ правды, то певно пѣзнѣйше давъ бы ся имъ дуже чути его недостатокъ, и тяжко бы имъ прійшло поняти и спаматати собѣ цѣлу науку. Для того не подлежитъ ніякому сомнѣнію, що катихитъ повиненъ катихитичну науку въ певномъ, отвѣтномъ порядку выкладати.

При упорядкованью предмета долженъ катихитъ уважати на самъ предметъ и на своихъ ученикѣвъ. Предметъ катихитичной науки есть щось положи-

тельне, дане; его составни части стоятъ межи собою въ органичнѣй звязи. Порядокъ одже, въ которѣмъ катихитична наука мае выкладатися, есть потрібный и незмѣняемый, такъ що катихитъ его своеволью переставити не може.

Но зъ другой стороны обовязанъ катихитъ поучати и образовати катехуменѣвъ, и то способомъ ихъ душевнымъ силамъ и вѣкови отвѣтнымъ. Зъ того взгляду одже повиненъ катихитъ данный предметъ ведля педагогичныхъ и дидактичныхъ засадъ расположити и выкладати.

На основѣ сказаного дадутся для упорядкованья предмета слѣдующи засады поставити:

1. *Иблѣ откровеніе есть оденъ непрерывный всегда поступающей рядъ дѣлъ божихъ, и яко такий повиненъ исторично предшавлятися. Якъ Богъ постепенно обявлявся роду людскому, такъ повиненъ и катихитъ на пѣдставѣ исторіи постепенно провадити катехумена до пѣзнанья дѣлъ божихъ, и цѣлого откровенія. Въ поодинокихъ періодахъ исторіи откровенія найде катихитъ содержанье того, що мае выкладати своимъ ученикамъ въ поодинокихъ періодахъ ихъ молодого вѣку, соотвѣтно розвѣтью ихъ душевныхъ силъ и объему понятій *).*

За историчнымъ упорядкованьемъ предмета катихитичной науки промавляють дуже важни причины, такъ:

а) Психологія. Розвѣтє духа чоловѣческаго зачинаея ѳтъ поглядѣвъ т. е. поодинокихъ представлений; бо межи душевными силами чоловѣка найперше зачинае дѣлати сила погляда (Anschauungsvermögen), а ажъ пѣзнѣйше розвиваеся розумъ, который поодинокы погляды порѣвнуе, розличае, порядкуе, получае и зъ нихъ собѣ понятія т. е. загальныя представленья, котри вспѣльни ознаки рѣчей содержатъ, творить. Изъ поглядѣвъ повстають одже понятія. Катихитъ повиненъ про тое уважати на тое природне розвиванье силъ душевныхъ, и тымъ катехуменамъ, котри еще стоятъ въ періодѣ поглядѣвъ, представляти найперше такы рѣчи, на котри они мовбы очима могутъ дивитися, т. е. оповѣдати имъ поодинокы событія изъ библіиной исторіи, котри не суть що инне, якъ рѣчевіи (foufret) представленья, погляды.

б) Исторія. Наука катихитична содержитъ откровеніе боже, которе роду людскому постепенно и исторично остало обявлено; для того и катихитъ доуженъ собѣ такъ само поступати, тымъ бѣльше, що тое поступованье повагою Церкви есть освящене. Церковь представляе въ протягу року церковного цѣле откровеніе способомъ историчнымъ, праздники и обряды церковни голосятъ намъ що року цѣлу науку откровенну. Для того видимо той способъ катихитичной науки у

*) Hirſcher, Katechetik, — Schmied, historischer Katechetismus.

найславнѣйшихъ Учителей Церковныхъ, якъ въ дѣлѣ св. Августина: de catechizandis rudibus. г) Педагогія промавляе за историчнымъ порядкомъ катихитичной науки; бо дѣти радо слушають повѣсти, легко еи понимаютъ и памятають, и событія, о котрыхъ дѣзналися, не толькы образуютъ ихъ розумъ, но такожъ и сердце; а коли пѣзнѣйше наука религійна удѣляеся имъ въ видѣ понятій, есть имъ богатый матеріалъ до поясненій, доказѣвъ, наклоненій вже знаемый, и они истинно могутъ зъ науки катихитичной користати *).

2. *Катехумены повинны науку поняти и въ житю заховати; для того доуженъ катихитъ увзгляднѣти такожъ способъ дѣланя и розвѣтля душевныхъ силъ молодежи. Для того повиненъ ихъ провадити:*

а) Отъ легшого до тяжшого: легше же есть тое, до котрого понятія меньшой силы душевной, меньше вправы въ мышленью, и меньше попередныхъ вѣдомостей потрібно; н. пр. перше треба оповѣдати исторію, а потѣмъ впроваджаеся наука, перестороги, — перше наводятся доказы зъ досвѣдченья, ажъ потѣмъ розумовіи.

б) Отъ знакомого до незнаемого, при чѣмъ треба ведля того стосоватися, що бѣльшости есть знаеме: н. пр. узмысловленіе, представленье, понятіе.

г) Отъ частного до загального при чѣмъ треба о тое старатися, чтобы дѣти частны понятія, котри до поясненья загального мають служити, добре порозумѣли и въ памяти задержали, такъ чтобы собѣ на нихъ при загальномъ понятію заразъ и живо могли пригадати.

д) Отъ змыслового до надзыслового, н. пр. перше учити, що Богъ есть найсправедливѣйшій, наймилосерднѣйшій, бо тѣи свойства божи дѣти зъ примѣровъ скорше пѣимуть, потѣмъ що есть найсвятѣйшій.

3. Тѣи науки, безъ котрыхъ слѣдующи не були бы зрозумѣлыми, або котри суть основою або причиною слѣдующон, треба перше выкладати; н. пр. благодать божа и Тайны; Богъ и свойства божи.

4. Тѣи науки, котри близше лежатъ кругови дѣланья дѣтей, и для того для нихъ суть занимательнѣйши и на теперъ пожиточнѣйши, треба скорше выкладати, якъ тѣи, котри ихъ ажъ пѣзнѣйше будутъ обходити; н. пр. заповѣди божи и церковни; Тайна крещенія и Т. Супружества.

*) Ведля тон засады составлене есть дѣльце: „Religionsbüchlein für den ersten Unterricht in kath. Schulen und Familien von P. Sigmund Dellöcker, 4. Aufl. Linz 1875.

§. 112.

Г. Подѣлъ учениковъ на классы.

Зъ того, що доси о предметѣ и его упорядкованью сказано, показуея потреба катехуменовъ на классы подѣлити, щобы потѣмъ можна ближе опредѣлити, що маея выкладати ученикамъ поодинокихъ класъ. При тѣмъ подѣлѣ треба уважати на учениковъ и на предметъ науки.

Зо взгляду на учениковъ не належитъ дивитися на ихъ вѣкъ, но на розвитьє ихъ душевныхъ силъ и на вѣдомости, яки собѣ вже присвоили, и ведля того опредѣлити, до которой классы они мають належати. — Предметъ науки зновъ треба такъ подѣлити, щобы назначена для каждой классы часть науки религійнон отповѣдала розвитью душевныхъ силъ учениковъ.

Звычайно дѣлится катехуменовъ на три классы.

Въ першій классѣ выкладаются перши, основни правды вѣры и норовственности, особливо же тѣи, котри каждый чоловѣкъ хотячій осягнути вѣчне спасеніє — довженъ знати и вѣрити. Тѣи правды выкладаея на основѣ исторіи, и цѣлу науку застосовуея до слабыхъ еще и нерозвитыхъ понятій дѣтей. Но и тутъ треба о тое старатися щобы тѣи науки становили межи собою одну цѣлѣсть, щобы не були лише урывками, противно, щобы тѣи науки относилися до повной религійнон науки такъ, якъ маленька дитина до мужа въ цвѣтѣ вѣку стоячого.

Науку катихитичну треба зачинати заразъ, якъ тѣлько дѣти зачнутъ ходити до школы, хотяи еще не знаютъ читати. Початковыхъ обучаея въ звычайныхъ молитвахъ. Треба о тое старатися, щобы дѣти научилися тѣи молитвы добре и выразно вымавляти, тымъ бѣльше, що дома учатся тыхъ молитовъ дуже часто поперекручано и съ додатками: потѣмъ поясняе ся имъ хотъ слова тыхъ молитовъ, и при тѣмъ обучаея ихъ способомъ историчнымъ въ основныхъ правдахъ вѣры и норовственности, о скѣлько ихъ душевни силы тое понятіи могутъ.

Зачинаея а) Отъ знака креста свѣтаgw, до чого при соединея науку о Бозѣ въ св. Троици единѣмъ, и о дѣлахъ божихъ, якъ: сотворенью, откупленью и освященію. По тѣмъ слѣдує б) Отче нашъ и Богородице Дѣво. в) При Вѣрбю переходится въ короткости отвѣтно до понятій дѣтей правила вѣры *). д) При десѣть заповѣдаухъ Божихъ и заповѣдаухъ церковныхъ переходится такъ само науку норов-

*) Augustin Gruber, Katechet. Vorlesungen, Salzburg 1884. дає примѣры.

ственности, и показуея, якъ и маліи дѣти могутъ заповѣди божи заховати або переступати. е) При св. Тайнахъ треба особливо тымъ заиматися, що ся дѣє при справованью тыхъ Тайнъ. ж) Въ науцѣ о Христіаньскѣй справедливости можна гдещо доповнити зъ того, що було сказано при заповѣдяхъ. Потѣмъ слѣдує з) наука о послѣднихъ рѣчахъ, и и) повторенье тыхъ правдъ, котри каждый чоловѣкъ повиненъ знати и вѣрити. Потѣмъ можна еще пояснити гдєяки обряды, котри дѣти часто видятъ, н. пр. благословеніє, окропленье священою водою и т. д.

Коли дѣти знаютъ читати, то треба зачати съ ними брати малый катихизмъ, котрый въ першій классѣ (т. е. въ першихъ двохъ рокахъ, въ котрыхъ дѣти ведля законѣвъ повинни до школы ходити) має бути укѣиченый.

Въ другій классѣ выкладаются правды вѣры и норовственности способомъ историчнымъ вже гдещо обширѣйше и наводится вже бѣльше практичныхъ приложєній до теперѣшнихъ и будущихъ отношеній и занятій учениковъ.

Въ третій классѣ наконецъ стаея наука религійна вже обширѣйша и докладнѣйша, въ котрѣй тое, що въ першихъ двохъ классахъ выкладано сорозмѣрно до развитія душевныхъ силъ и потребъ молодежи бѣльше розшираея и доповняея. „Катихитъ, каже Гіршеръ, довженъ поступати въ своихъ выкладахъ: отъ „що“ до „для чого“, отъ внѣшного до внутренного, отъ доказаного до причины, отъ видимого до невидимого, отъ частности до загалного, отъ явленья до его силъ и законѣвъ, отъ присоединеного (concretum) до отвлеченого (abstractum), отъ поодинокихъ понятій до ихъ прагматичнон звязи, отъ початковъ божого откровенія до его совершенія, отъ початковыхъ понятій до загалного погляда на цѣлый предметъ, наконецъ отъ першого наставленья и проваженья обужающихся склонностей до самостоятельного ибзнанья довжностей. При тѣмъ довженъ катихитъ памятати, що его ученики не задовго опускають школу, вступлятъ въ свѣтъ, где имъ многи небезпечєнства грозятъ, для того повиненъ на тѣи взглядъ брати, и противъ нихъ своихъ учениковъ вооружати. —

Ведля правосильныхъ законѣвъ школьныхъ обовязани дѣти отъ укѣиченого 6. до укѣиченого 12. року житья до школы ходити (арт. 40. зик. зъ дня 2. Мая 1873, ведля §. 21. закона изъ дня 14. Мая 1869 отъ 6. до 14. року житья). Катихитъ може одже ведля того предметъ науки такъ подѣлити: въ першій классѣ зъ початку ограничатися на изуцнѣй науцѣ безъ уживанья катихизма, а потѣмъ брати до помочи малый катихизмъ. Въ другій классѣ брати той самъ катихизмъ съ обширѣйшими поясненіями, або обширѣйшій (средній) въ его найвысшѣмъ объемѣ, а въ третій классѣ обширѣйшій

катихизмъ такъ, чтобы дитина въ остатнѣмъ роцѣ школьнѣмъ науку цѣлого катихизма точно знала.

Роспорядженьемъ Министра Вѣроисповѣданій и Просвѣты зъ дня 18. Мая 1874 опредѣлене есть для науки религій въ народныхъ и выдѣловыхъ школахъ слѣдующе число годинъ: I. Въ неподѣленныхъ одноклассовыхъ школахъ народныхъ съ цѣлоденною наукою тыжднево 6 годинъ, именно 2 годинъ для дѣтей, котри першій рѣкъ до школы ходять, 2 годинъ для тыхъ, котри суть въ 2., 3., 4. школьнѣмъ роцѣ, а двѣ годинъ для прочихъ, котри суть въ 5., 6., 7. и 8. школьнѣмъ роцѣ. — II. Въ роздѣленныхъ одноклассовыхъ школахъ народныхъ (съ пѣвденною наукою), въ котрыхъ школьна молодѣжь есть роздѣлена на низшій ѳтрядъ съ двома ѳтдѣлами (першій ѳтдѣлъ для 1. школьного року, другій ѳтдѣлъ для 2. и 3. школьного року) и на высшій ѳтрядъ такожь съ двома ѳтдѣлами (именно першій ѳтдѣлъ для 4., 5. и 6. року школьного, а другій ѳтдѣлъ для 7. и 8. р. школьного) разомъ тыжднево 6 годинъ, именно: для обохъ ѳтдѣловъ низшого ѳтряда по одной годинѣ, а для обохъ ѳтдѣловъ высшого ѳтряда по двѣ годинѣ тыжднево. — III. Въ двоклассовыхъ школахъ народныхъ, въ котрыхъ кожда класса роздѣлена на два ѳтдѣлы (именно першій ѳтдѣлъ першон классы для 1. шк. року, другій ѳтдѣлъ першон классы для 2. и 3 року; — першій ѳтдѣлъ другои классы для 4., 5. и 6. року, а другій ѳтдѣлъ другои классы для 7. и 8. року), тыжднево 6 годинъ, т. е. по одной годинѣ въ обохъ ѳтдѣлахъ першон классы, и по двѣ годинѣ въ обохъ ѳтдѣлахъ другои классы. — IV. Въ трехклассовыхъ школахъ народныхъ, въ котрыхъ кожда класса тоже на два ѳтдѣлы есть подѣлена (и на поодинокіи ѳтдѣлы двохъ першихъ классъ приписаны оденъ рѣкъ, на ѳтдѣлы третон классы по два роки) тыжднево 8 годинъ, именно по одной годинѣ въ обохъ ѳтдѣлахъ першихъ классъ, и по двѣ години въ обохъ ѳтдѣлахъ третон классы. — V. Въ чотыреклассовыхъ школахъ народныхъ, въ першій классѣ одна година, а въ прочихъ классахъ ведля ѳтдѣловъ по 4 години, одже разомъ 13 годинъ тыжднево. — VI. Въ пятиклассовыхъ школахъ народныхъ въ першій и другій классѣ по одной годинѣ, въ третій классѣ двѣ годинѣ, а въ четвѣртій и пятій классѣ по 4 години, одже тыжднево 12 годинъ. — VII. Въ шестиклассовыхъ школахъ народныхъ въ першій и другій классѣ по годинѣ, въ третій и четвѣртій классѣ по двѣ годинѣ, а въ пятій и шестій классѣ по 4 години, тыжднево 14 годинъ. — VIII. Въ седмиклассовой школѣ въ першій и другій классѣ по годинѣ, въ 3., 4., 5. и 6. классѣ по двѣ годинѣ, а въ 7. классѣ 4 години, разомъ 14 годинъ. — IX. Въ осьмоклассовой выдѣловій школѣ въ першій и другій классѣ по одной

годинѣ, въ 3., 4. и 5. классѣ по двѣ годинѣ, въ 6., 7. и 8. классѣ по одной годинѣ, разомъ 11 годинъ тыжднево. — Роздѣлъ предмета религійной науки на поодинокіи ѳтдѣлы и классы належитъ ведля §. 5. закона школьного державного до власти церковной (Зр. Wiener Diözesanblatt 1874 Nr. 17).

Зваживши, що въ нашихъ народныхъ школахъ звычайно всѣ дѣти разомъ въ одной комнатѣ науку побирають, тяжко есть дѣти такъ подѣлити, чтобы кожду классу особно обучати; бо непорадно було бы, чтобы дѣти поодинокихъ классъ лише тогда на науку религій учащали, коли на нихъ рядъ прійде, а то тымъ меньше, по за якъ душпастыръ на мале число годинъ есть ограниченный. Для того треба такъ собѣ поступати, чтобы катихитъ дѣтямъ до одной классы належачимъ разомъ велѣвъ сидѣти, и при вопросахъ поодинокимъ ученикамъ ставляныхъ увзгляднявъ, до котрой классы они належатъ. При такой вспѣльной науцѣ буде наука дѣтей низшой классы пожиточна и для старшихъ, бо буде имъ пригадовати тое, що вже учились; а зъ вопросѣвъ старшимъ ставляныхъ будутъ хотѣ цѣкавши меньши дѣти користати.

Дотычно предмета цѣлорочной науки катихизмовон въ поодинокихъ классахъ треба собѣ такъ зарядити, чтобы въ кождій классѣ кождогу року взяти цѣлу науку катихизмову, очевидно въ обемѣ поодинокимъ классамъ отвѣтнѣмъ; бо той способъ есть съ многими користями полученый. Такъ:

а) Наука стаеся тымъ способомъ занимательнѣйша, бо катихитъ наводитъ постепенно всегда нови доказы и примѣры, робить всегда нови практични приложеня и переходить постепенно ѳтъ историчного способа науки до бѣльше систематичного.

б) Черезъ частѣйше повторенъе и постепенное розширенъе науки религійной могутъ собѣ дѣти туюжь лучше спамятати и въ серци вкоренити. Такъ дитина, котра незнаючи еще читати научится лише зъ оповѣданя катихита коротенькій начеркъ правдъ религійныхъ, коли вже знае читати, поступае дальше за помѣчю катихизма малого и бѣльшого и що разъ обширнѣйшихъ выкладѣвъ катихита, и хотяй властиво основа цѣлой науки есть всегда та сама, то однакожь той самъ предметъ выступае передъ очима дитины всегда въ новѣмъ видѣ, въ постепеннѣмъ розвѣтъю, що и цѣкавѣсть дитины заостряе, и еи до уваги накланяе.

в) Зваживши наконецъ, що не всѣ дѣти посѣщають школы такъ довго, якъ то законы приписуютъ, и часто передъ укѣнченъемъ въку школьного школу опуцають, осягаеся тымъ способомъ научаня тую користь, що хотяй бы яка

дитина вже по перших лѣтахъ вѣку школьного школу опустила, має принаймнѣй зъ взгляду на плянь науки начеркъ и заснову цѣлон религійной науки.

Для тыхъ причинъ ніякимъ способомъ не можна одобрити поступованье тыхъ катихитѣвъ, котри хочачи поодинокы части религійной науки основнѣйше брати, дѣлять цѣлый катихизмъ на части, котри на цѣли лѣта школьной науки розкладають, и ажъ въ послѣднѣмъ роцѣ цѣлый катихизмъ берутъ. —

§. 113.

Д. Катихизмъ.

Изъ повыше сказаного треба заключити, що до науки катихитичной есть докончыне потрібный катихизмъ. Той бо содержитъ тѣи правды и науки, котри катихитъ має выкладати, и показуе порядокъ, въ котрѣмъ они мають выкладатися, и робитъ можливимъ, щобы все катихиты религійну науку ведля того самого систему выкладали; а дѣтямъ дае руководство, па подставѣ котрого они собѣ выклады катихита скорше и певнѣйше спамятати и тѣйжъ выучитися мають.

Но щобы катихизмъ своей задачи бувъ отвѣтный, доужень:

1. *Содержати найпотребнѣйши и найважнѣйши правды* и принцы христіанько католической религій, и
2. *тѣйжъ въ легкѣмъ и природнѣмъ порядку*, найлучше ведля ихъ историчного развитья;
3. *ани не за довго ани не за коротко*;
4. *сѣ отвѣтными*, обстоятельствамъ сорозмѣрными *доказами и практичными приложеньями*;
5. *въ бесѣдѣ для дѣтей зрозумѣлой выкладати*.

Близши вопросы и росправы въ сѣмъ взглядѣ, именно котрый изъ до теперъ существующихъ катихизмѣвъ найлучше своей задачи ѣтповѣдае, переходять обемъ сего письма; згадуемъ лише, що въ новѣйшихъ часахъ наибольше роспростроненый катихизмъ Дегарба. Въ прочѣмъ о сѣмъ предметѣ вычерпуючо пише Augustinus Gruber, Theoretisch-practisches Handbuch der Katechetik, Regensburg 1870, ст. 736—938.

Въ кождѣй Епархіи есть приписанный певный катихизмъ, котрого священникъ при катехизаціяхъ въ школѣ и въ Церкви повиненъ триматися, а при тѣмъ уживати инни обширнѣйши подручни книги до поясненья катихизма составлени, котри выше були наведени. —

II. ГЛАВА.

Форма катихитичной науки.

§. 114.

Переглядъ и подѣлъ.

Маючи опредѣленный предметъ катихитичной науки иде теперъ о его переведенье и представленье, або о поданье способа, якъ предметъ катихитичной науки має бути оброблений и представленый, щобы дѣти ѣтнесли изъ катихитичной науки пожелану користь. Въ тѣмъ состоитъ форма катихитичной науки, подѣ котрою (якъ въ омилетцѣ §. 47. ст. 92.) розумѣемъ внутренне и внѣшне устроенье катихитичной науки.

ПЕРШІЙ ЧЛЕНЪ.

Внутренне устроенье катихитичной науки.

Внутренне устроенье катихитичной науки ѣтносится до переведенья тѣйже ведля правилъ лѣйки для осягненья ея послѣдной цѣли, с. е. религійно—норовственного образованья молодежи. До осягненья тѣи цѣли потребне:

- А. Поученіе розума,
- Б. Возбужденье чувствъ, и
- Г. Наклоненіе воли.

А. Поученіе розума.

§. 115.

Понятіе.

Успѣхъ всякой науки зависить въ першѣмъ рядѣ ѣтъ точного и ясного зрозумѣнтя и понятія предмета науки, къ чому потребни суть поясненья и доказы. Въ тѣмъ взглядѣ треба одже въ загалѣ поступати ведля правилъ омилетники (§§. 49—62). Однакожь въ катихитичной науцѣ заходятъ еще инни трудности. У дѣтей суть силы душевни еще дуже мало або цѣлкомъ не розвинени; дѣти не мають еще представленья о тыхъ рѣчахъ, о котрыхъ або за помощю котрыхъ катихитъ має ихъ поучати, для того не можна имъ заразъ пояснати предметы катихитичной науки, но треба найперше провадити ихъ до того, щобы они могли собѣ представити тѣи предметы, о котрыхъ мають учитися, або треба образовати ихъ силу представленья; ажъ потѣмъ, коли дѣти суть въ состоянью зробити собѣ представленье о поодинокихъ предметахъ

науки, або коли суть въ состоянію тїи предмети собѣ вообразити треба имъ тїижь пояснити, и доказами скрѣплити.

Для того буде тутъ бесѣда:

I. О образованью силы представленья;

II. О катихитичныхъ поясненіяхъ;

III. О катихитичныхъ доказахъ.

§. 116.

I. Образованье силы представленья.

Погляды, понятїи, идеи.

Коли дитина першій разъ прїйде на школьну науку, суть ей душевни силы еще дуже мало або цѣлкомъ не розвинени; дитина не мае еще ани представленья о различныхъ предметахъ, о которыхъ мае учитися; кругъ ей представленій есть ограниченный на дуже мале число предметѣвъ, посередъ которыхъ до теперъ жила; дальше ей представленья и вѣдомости не сягають. Хотячи одже тую дитину учити о предметахъ ей еще совершенно незнаемыхъ, треба послѣдовати природѣ, и ведля тыхъ правилъ, ведля которыхъ духъ чоловѣческой природно собѣ представленья дѣлае, провадити дитину, чтобы она прїйшла до состоянїя представити собѣ предметы религїйной науки.

Ведля психологїи*) ѳтносятся всяки наши представленья або до чогось существующого, або до чогось на существующѣмъ находячогось, н. пр. его дѣланье, свойства, состоянїе; дальше они относятся або до змыслового або до надзмыслового. Представленье чогось, которе тѣлько до одного предмета ѳтносится, называеся поглядъ; (*Anschauung*, созерцанїе) представленье, которе до бѣльше предметѣвъ може ѳтноситься, называеся понятїе; представленье (або гадка) чогось надзмыслового, называеся идея.

1. *Погляды* (созерцанїя) *повстають природно такъ*: Предметъ влїяе на наши змыслы, черезъ що мы звертаемъ на него увагу, роскладаемъ цѣлѣсть, котора подъ наши змыслы прїйшла, на его составни части, погледаемъ на кожду тую часть, а потѣмъ соединяемъ всѣ тїи части въ духу въ одну цѣлѣсть, и маемо поглядъ на цѣлѣсть. Соотвѣтно тому довженъ катихитъ хотячїй допровадити учени-

*) Зр. Dr. Albert Stöckl, Lehrbuch der Philosophie, 2. verm. Aufl., Mainz 1869. S. 35 ss. — A. R. Döbler, Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichtes, 8. Aufl. Mainz, 1874. S. 103 ss. — Schüch, 1. c. S. 215 ss.

кѣвъ до того, чтобы они получили поглядъ на якїй предметъ, найперше влїяти на ихъ змыслы, одже представити имъ той предметъ, н. пр. дерево, образъ, потѣмъ черезъ вопросы звернути ихъ увагу на составни части того предмета, дальше велѣти имъ высказати здѣлани спостереженья, н. пр. на деревѣ: пень, галузи, — на домѣ дахъ, коминъ, ѳкна, дверѣ и т. д.; потѣмъ провадити ихъ до того, чтобы они получали разомъ здѣлани спостереженья, доки не прїйдуть до цѣлости, которѣи даеся властиве имя, и такъ припроваждаеся дѣти до представленья цѣлости, або до погляда на предметъ.

Такъ належить поступати при образованью силы погляда у дѣтей при всѣхъ предметахъ, котори дадутъ розложитися на части. *Изнати* суть поединчи предмети, н. пр. свѣтло, голосъ, смутокъ и т. п. котори не можна на части розложити, о которыхъ впрочѣмъ и мали дѣти мають по бѣлшѣй части представленье.

Ведля предметѣвъ, до которыхъ они ѳтносятся, суть два роды поглядѣвъ, внутренни и виѣшни. Виѣшни погляды суть представленья о предметахъ виѣшныхъ (тѣлесныхъ), внутренни погляды суть представленья о внутреннихъ предметахъ, н. пр. мышленье, ѳбзнаванье, желанїе, и т. п. — При обохъ родахъ поглядѣвъ треба заховати высше наведени изъ природы рѣчи выплываючи правила, но зо взгляду на ихъ особенности треба кромѣ того узгляднѣти слѣдующи засады:

A. До виѣшныхъ поглядѣвъ можна дѣти провадити або непосредно або посередно. Безпосередно, если ся дѣтямъ показуе предметъ, о которѣмъ мають собѣ зрѣбити представленье, н. пр. дѣмъ, дерево, дубъ и т. п. Той способъ есть наилучшїй, и треба го употребляти, где тѣлько можливе.

Но понеже въ религїйной науцѣ мало есть такихъ предметѣвъ, котори бы катихитъ мѣгъ своимъ ученикамъ въ природѣ непосредно показати, для того треба старатися тую цѣль посередно осягнути. Тое же дѣеся:

a) Черезъ образы. Въ тѣмъ случаю треба образъ показати дѣтямъ, якъ бы то бувъ самъ изображенный предметъ въ природѣ, велѣти имъ чтобы уважали на всѣ, що на тѣмъ образѣ видятъ, и чтобы тое описали. Потѣмъ треба дѣтямъ оповѣсти о тѣмъ, що на образѣ не може бути представлене, якъ: великѣсть, роскладъ и т. д. а потѣмъ велѣти имъ повторити, що они сами на образѣ спостерегли, и о чѣмъ дѣзналися зъ устъ катихита; потѣмъ треба, чтобы здѣлани спостереженья разомъ зѣбрали, дати цѣлости имя, а потѣмъ для лучшего запаятанья цѣле еще оденъ або бѣльше разъ въ вопросахъ перейти.

Образы при науцѣ катихитично́й употребляюти, повинни бути правдиви и вѣрни, досыть велики и красни, а по крайно́й мѣрѣ не богомазы.

Прекрасне въ томъ взглядѣ дѣло есть: Die heil. Schrift des alten und neuen Testaments. Prachtausgabe mit 230 großen Bildern illustriert von Gustav Doré, 4. Aufl. Stuttgart. Druck und Verlag von Eduard Hallberger. Выходитъ на ново въ выпускахъ; цѣле дѣло стоитъ 42 зол. а. в.

Меньше есть: „40 biblische Darstellungen, herausgegeben in der Verlagshandlung von Herder in Freiburg.“

б) Черезъ зрѣванье, т. е. составленье незнаемого предмета съ инымъ до него подобнымъ и ученикамъ добре знаемымъ предметомъ, н. пр. скиини завѣта съ христіанскою Церквою. При томъ треба о тое старатися, щобы дѣти мали ясно представленье о поодинокихъ частяхъ и цѣлости знаемого имъ предмета; потѣмъ оповѣсти имъ недостаюче, и сказати, що и той незнаемый имъ доси предметъ такъ выгладѣ. Само собою разумѣся, що зрѣванье не дасть дѣтямъ такъ живого представленья, якъ образъ; для того треба где тѣлько можливе, старатися о отвѣтти образы. Еще меньше пожиточне есть для малыхъ дѣтей само описанье або оповѣданье, бо тое предкладае вже бѣльше розвинени силы духовни.

Б. Труднѣйша есть задача катихита провадити дѣти до творенья внутреннихъ поглядѣвъ, а однакожь есть тое безусловно потрібне, понеже катихитъ есть обовязанный образовати внутренне, религійно-норовственне житье молодежи, которе найперше душу молодежи переняти, а ажъ потѣмъ въ житью черезъ слова и дѣла мае оказоватися. Тутъ можна такожь двоякимъ способомъ поступати, непосредно и посередно. Безпосередно, если катихитъ допровадитъ своихъ ученикѣвъ до того, щобы они представили собѣ дѣланье ихъ власной души. Къ тому же потреба: 1. Возбудити въ дѣтяхъ тое душевне состоянїе або тую душевну дѣятельность, о которой они мають зробити собѣ представленье; 2. Звернути увагу дѣтей на тую дѣятельность (або состоянїе) душевну, и велѣти имъ высказати, взглядно до того ихъ напровадити, чимъ она обявляеся, а потѣмъ. 3. Дати ей имя, и вопросами старатися переконати, чи дѣти мають представленье о томъ предметѣ. *)

*) Н. пр. щобы дати дѣтямъ представленье о „зрѣванью“, бере катихитъ до руки двѣ книжки, показуе ихъ дѣтямъ, и каже: Уважайте дѣти! що я маю въ рукахъ? Теперь дивѣтся добре, чи тѣ двѣ книжки суть цѣлкомъ рѣвни, чи въ чѣмъ различаются? (Коли оденъ скаже, що суть рѣвни, пытаеся дальше:)

Той способъ поданья дѣтямъ внутреннихъ поглядѣвъ не можна однакожь всегда употребляти, н. пр. для представленья задрости, гнѣва, користолюбїа, гордости и т. п. для того треба оживати посередни способы.

Посередно може катихитъ тую цѣль осягнути троякимъ способомъ:

а) Звертаеся увагу дѣтей на виѣшни явленїа певныхъ дѣятельностей и состоянїй душевныхъ, якъ они на живючихъ лицахъ або на образахъ выражаются, н. пр. вырази радости, смутку, жалю на лица, гнѣва въ очахъ и т. п. При томъ звертаеся увагу дѣтей на дотычне лице або образъ, н. пр. Христось благословитъ дѣти; пытаеся дѣти, що они спостерѣгають на образѣ, або напроваджаеся ихъ до тыхъ спостереженїй; зъ тыхъ виѣсныхъ явленїй заключаеся на внутренне состоянїе, котрому даеся имя, а потѣмъ цѣле переходится съ дѣтьми въ вопросахъ, щобы имъ тое представленье (поглядѣ на рѣчь) лучше впечатлѣти, и пересвѣдчитися, чи они мають истинно представленье о тѣй рѣчи. Но той способъ рѣдко можна употребляти для недостатка подмета; бо годѣ всегда въ своемъ часѣ мати подѣ руками чоловіка, на котрѣмъ бы можна таки спостереженья зробити, а о добри образы еще труднѣйше.

б) Черезъ зрѣванье, при чемъ поступаеся такъ само, якъ и при провадженью до творенья виѣсныхъ поглядѣвъ.

г) Черезъ оповѣданье и примѣры. Треба тѣлько выбирати трафни, поважни и легки до понятїа примѣры; треба ихъ живо и ясно предложити, и звернути увагу на тѣ ознаки, котри мають служити до творенья представленья (внутреннего погляда) о надзмысловѣмъ дѣтямъ незнаемѣмъ предметѣ. — Примѣры и повѣсти наилучше брати зъ библійной исторїи, н. пр. для внутреннего погляда на гордѣсть, притчу о Фарисей, — пѣдозрѣванье, исторїю Савля и Ирода, — зависть, Кайнѣ и Авель, братья Юсифа Египетского, — примиримѣсть, поступованье Юсифа съ братьями, Исусъ на

Въ чѣмъ же суть рѣвни? О якихъ двохъ рѣчахъ ты сказавъ, що они рѣвни? Щось спостерѣгъ на тыхъ двохъ рѣчахъ? Теперь же дивися, въ чѣмъ они различаются? (до 2.) На що дививъ есь ся при тыхъ двохъ книжкахъ? а потѣмъ нащо? О якихъ рѣчахъ ты изслѣдовавъ, въ чѣмъ они суть рѣвни а въ чѣмъ различаются? (до 3.) Теперь уважай: Изслѣдовати, въ чѣмъ два (або бѣльше) предметы суть рѣвни, а въ чѣмъ различаются, значитъ, тѣи рѣчи зрѣвнати. Що то есть изслѣдовати, въ чѣмъ два предметы суть рѣвни, а въ чѣмъ различаются? Що значитъ зрѣвнати? Котори рѣчи ты зрѣвновавъ? Для чого кажешь: я зрѣвновавъ тѣи двѣ книжки? —

крестъ, — жаль, постановленье поправы притча блудного сына, — терпчивость, исторія Юва, и т. д.

2. *Понятія. Понятіе есть составленье характеристикъ ознакъ якоись рѣчи.* Понятія повстають природно такъ: Разумъ чоловіка зрѣвнуе розлични черезъ поглядъ одержани представленья, и изслѣдуе, въ чѣмъ они суть собѣ рѣвни, а въ чѣмъ розличаются; потѣмъ не зважаючи на розличія уважае тѣлько на ихъ вѣспѣлни ознаки, составляе ихъ разомъ, и зъ нихъ робить собѣ загалне представленье, або понятіе. До того природного правила довженъ застосоватися и катихитъ, коли хоче своихъ ученикѣвъ припровадити до творенья понятій. Повиненъ одже найперше споводовати у дѣтей бѣльше отвѣтныхъ представленій; потѣмъ съ натискомъ пѣднести ихъ вѣспѣлни характеристични ознаки; дальше вычислити тѣи пѣднесени вѣспѣлни характеристични ознаки, и ихъ разомъ составити, а наконецъ тое загалне представленье, понятіе его власнымъ именемъ назвати. Потѣмъ треба вопросами пересвѣдчитися, чи дѣти всѣ точно порозумѣли. *)

3. *Идеи* ѣтносятся до найвысшихъ таинствъ христіанства, и катихитъ повиненъ провадити своихъ ученикѣвъ до того, чтобы они были въ состоянію выробити собѣ найвысши религіини представленья, т. е. идеи. Для осягненья тѣи цѣли треба: а) избрати якусь змыслове до отвѣтной идеи ѣтносячяся представленье, н. пр. власть мѣрска и всемогущество Бога; в) показати, что тое представленье (свойство) може бути еще бѣльше, н. пр. что ктось може мати еще бѣльшу власть, и что власть мѣрска есть яко конечна такожь ограничена; потѣмъ г) наводится причину, изъ которой показуеся, что есть надзмыслове и надприродне существо, у котрого не ма того ограниченья, н. пр. „Оу чѣловѣкѣхъ невозможна оу Бога возможна сѣтъ“ (Лук. 1, 37). Наконецъ д) получаеся выпровадженіи такъ представленья, и даеся имъ имя; одже власть Бога не есть ничимъ ограничена, Богъ есть всемогущій. — Такъ само належитъ поступати и при образованью инныхъ идей.

*) Н. пр. чтобы дѣтямъ дати понятіе о чудѣ, можна ужити библіину исторію о браку въ Канѣ Галилейскѣй, о воскресенію Лазаря, уздоровленью слѣпородженого и инни, котри найперше оповѣдаеся, або если суть знаеми, тѣлько пригадуеся. По тѣмъ кажеся, что тое тѣлько Богъ мѣгъ здѣлати, и провадится дѣти до того, чтобы они сами тое пѣзнали; дальше пытаеся дѣти, яке дѣло Богъ въ наведенныхъ случаяхъ зробивъ, а наконецъ кажеся: видите дѣти! таке дѣло, которе тѣлько Богъ може произвести, называеся чудо. — Потѣмъ треба вопросами пересвѣдчитися, чи дѣти всѣ точно порозумѣли. —

§. 117.

Призываенье дѣтей до уваги и средства до образованья памяти.

Изъ высше сказаного само собою слѣдуе, что катихитична наука остане для дѣтей безкористна, если они не будутъ на всѣ точно уважати, если науку собѣ не спамятають. Для того треба старатися возбуди и заохотити дѣти до уваги, и образовати ихъ память.

а) *Щобы увагу дѣтей возбуди и удержати, треба:*

1. Старатися о тое, чтобы въ школьнѣй комнатѣ не находилось ничъ, что бы могло увагу дѣтей на себе звертати, и ихъ ѣтъ предмета науки ѣттягати. Всѣ одже, что бы могло дѣтей бѣльше занимати, н. пр. образки, красни книжки, статуи и т. п. треба имъ зъ передъ очей усунути, и наставати на тое, чтобы тихо и спокойно сидѣли.

2. Треба имъ предметъ науки занимательно выкладати, чтобы они пѣзнали его важность, и порозумѣли, что ѣтъ и для ихъ житья есть потребный. Для того треба до каждой науки давати по возможности практични застосованья. —

3. Понеже душевни силы дѣтей суть еще слаби и мало розвинени, для того не змогутъ они на довги выклады належито уважати. Про тое не повиненъ катихитъ за богато предмета на разъ брати, но пояснивши якусь часть потѣмъ въ вопросахъ тое само повторити. Зъ того взгляду не можна оправдати поступованье тыхъ катихитѣвъ, котри н. пр. ѣтъ разу двѣ годинѣ науку религіи съ тыми самыми дѣтьми держатъ.

4. Саме виѣшне явленье катихита повинно дѣтей до уваги притягати, а тое станесе тогда, если на лицѣ и въ словахъ катихита буде ѣтбиватися повага и любовь, и если ѣтъ всегда всѣ дѣти передъ очима задержитъ.

5. Выклады треба всегда зачинати ѣтъ чогось знаемого, и пояснати ихъ легко зрозумѣлыми повѣстями, притчами, зрѣвнаньями и т. д. Въ загалѣ дѣти найрадше слушають оповѣданья, для того треба при катихитичнѣй науцѣ триматися по возможности историчного способа выкладу.

6. Науку треба зачинати короткою щирою молитвою, котору и дѣти поволи, выразно и побожно довжини ѣтмавляти.

7. Въ загалѣ повиненъ катихитъ самъ перенятися предметомъ науки, и на выклады належито приготувитися. Дуже ошибнувъ бы ся катихитъ, котрый не маючи еще достаточной вправы въ катехизованью, спустивъ бы ся на свои богословски умѣтности, и безъ всякого приготувленья ишовъ до школы. Такожь дуже лихе есть поступованье тыхъ, котри съ книжкою въ рукахъ дѣти катехизують.

б) Но и при наилучшій увазѣ дѣтей цѣла наука катихитична мало бы дѣтямъ помогла, если бы они туюжъ собѣ не спамятали: для того довженъ катихитъ и о тое старатися, чтобы память дѣтей выраблялася, и чтобы они могли собѣ науку катихитичну спамятати. Для того:

Довженъ катихитъ велѣти дѣтямъ, чтобы научилися на память содержанье выложенной науки, и то дословно, понеже въ рѣчи такъ великой ваги, якъ есть откровенна наука, часто много зависать отъ поединчого слова и выразу, который не можна самовольно змѣнати; и понеже, если дѣти не учатся на память, не знаютъ потѣмъ належито выразитися.

2. Тое що дѣти мають на память учитися, треба имъ найперше ясно и точно представити, чтобы они такъ содержанье якъ и поодинокимъ выразамъ розумѣли; бо слова и наилучше выучени коротко остануть въ памяти, если розумъ не понявъ ихъ значенья.

Зъ того легко осудити, якъ нерозумно и несовѣстно поступають собѣ катихиты, котори ученикамъ по просту задають зъ отси доси, а потѣмъ ничего не поясняячи суть задоволенни, если ученики задачу добре выучилися.

3. Катихитъ довженъ старатися, чтобы ученье на память було для дѣтей по можности легке и прїятне, и ихъ за надто не обтяжало. Для того треба мало задавати, разъ выучене часто повтаряти, и николи не задоволитися слабыми недокладными отвѣтами. Дѣти будутъ съ удвояною шильностию учитися, если имъ катихитъ буде порядочно и систематично задавати и ихъ пытати, если ани одного ученика не опуститъ и николи лѣнивства не стерпитъ.

4. Катихитъ довженъ приспособити собѣ богатый за сѣбъ короткихъ выреченій, котори якусь правду ясно и добитно высказують; бо таки выреченья, особливо стихомъ уложени дѣти найскорше собѣ спамятають. Еще больше треба на тое наставати, чтобы дѣти знали на память коротки и ядренни выреченья св. Письма.

5. Для скрѣпленья и споможенья памяти дуже порадно есть оповѣдати о красныхъ правдивыхъ событїяхъ, або такожь выдумани повѣсти, притчи, зрѣванья. При науцѣ малыхъ дѣтей дуже пожиточне есть такожь уживанье образѣвъ, якъ выше сказано.

§. 118.

II. Катихитичне поясненье.

Коли катихитъ своихъ учениковъ допровадивъ до того, що они мають представленье о предметахъ религїйной науки, може вже приступити до поясненій. Поясненья суть

въ катихитичной науцѣ доконьче потрібни, бо успѣхъ всякон науки зависить въ першѣмъ рядѣ отъ точного и ясного зрозумѣнїя ея предмета, що безъ належитого поясненья предмета науки не есть можливе. Чтобы одже дѣти религїйну науку, котору имъ катихитъ выкладае, порозумѣли, треба имъ тую, о скѣлько то есть можливе, докладно и зрозумѣло пояснити. Чтобы тую цѣль осягнути, треба кромѣ того, що о поясненїяхъ въ омилетицѣ було сказане, заховати особливо слѣдующи засады:

1. Треба, о скѣлько то можливе виходити отъ того, що дѣти вже видѣли, чули, або досвѣдчили, бо всяке наше познанье зачинаеся отъ змысловыхъ представленій. Если про тое катихитъ хоче, чтобы дѣти прїйшли до познанья правды вѣры и норовственности, довженъ тою самою дорогою поступати, и пригадавши дѣтямъ тое, що они вже видѣли, чули або якимъ ни будь способомъ досвѣдчили, провадити ихъ постепенно до познанья аналогичныхъ правды вѣры и норовственности. Лише тымъ способомъ станесе его наука для дѣтей понятною и зрозумѣлою. Н. пр. отъ зерна, которе рѣльникъ до земли кїдае, и отъ инныхъ подобныхъ рѣчей переходить катихитъ постепенно до поясненья всемогущества божого.

2. Но чтобы катихитъ мѣгъ вынайти таки представленья и досвѣдченья, котори дѣти могли вже зрѣбити, повиненъ старатися перенестися духомъ въ ихъ положенье, и въ той кругъ, въ которѣмъ они выросли; бо инакше треба въ тѣмъ взглядѣ поступати собѣ съ дѣтьми высшихъ якъ низшихъ сословій, инакше съ сельскими якъ съ городскими дѣтьми.

3. При такихъ змысловыхъ представленьяхъ довженъ катихитъ строго триматися предмета, и не далеко отъ того отдалятися; бо въ противнѣмъ случаю могло бы ся стати, що дѣти больше уважали бы на предметъ служащій до поясненья, якъ на самъ предметъ науки религїйной.

4. Катихитъ повиненъ отъ частныхъ созерцаній и представленій виходити, тїмъ дѣтямъ понятными и зрозумѣлыми зрѣбити, и зъ нихъ до загального понятія дотычного предмета науки переходити. При тѣмъ треба дѣтямъ предметъ науки не такъ опредѣляти (definire), якъ описовати; бо описанья и присоединени (concreta) представленья суть дѣтямъ о много понятнѣйши, якъ опредѣленія (definitiones). Зъ того взгляду оставляють дотеперѣшни катихизмы много до желанья; они бо выходятъ всюди отъ опредѣленій. Такъ вже першій вопросъ: „Кто то все сотворивъ?“ предкладае много вѣдомостей, чтобы на него можна належито отвѣсти.

5. Где поясненье буквально дае хоть приблизительно точне понятіе предмета, тамъ можна науку отъ него зачи-

нати, и аж потѣмъ переходити до предметоваго поясненя. Суть однакожь случаи, въ которыхъ буквальне пояснене есть труднѣйше; тогда треба найперше представити дѣтямъ предметъ науки и ажъ потѣмъ перейти до буквального поясненя. Н. пр. „Отче нашъ“ и „Тайна“.

6. При поясненю таинственныхъ правдъ вѣры довженъ катихитъ триматися строго науки Церкви, и не силитися дати о якѣйсь правдѣ яснѣйше понятіе, якъ тое пѣсля бож. откровенія есть можливе; бо тымъ способомъ мѣгъ бы легко впасти на бездорожа и съ правдою минутися.

7. Въ кѣнци не треба ѣтъ малыхъ дѣтей докончые вымагати, щобы предметъ науки заразъ ясно порозумѣли. Треба у початковыхъ задоволитися, если тѣлько мають хоть темни но точни представленя о предметѣ науки. Въ дальшѣмъ протягу науки катихитичнон дадутся тѣи темни представленя пояснити, и докладными зрѣбити.

Ш. Катихитични доказы.

§. 119.

Образованье розсудка.

Успѣхъ доказѣвъ катихита зависить головно ѣтъ того, чи дѣти понимаютъ, яка звязъ заходитъ межи доказами и доказуемою правдою; а до того потрѣбно есть, щобы сами знали судити. Про тое довженъ катихитъ образовати ихъ отвѣтну силу душевну, т. е. розсудокъ (Urtheilskraft).

Пѣдъ розсудкомъ розумѣся сила душевна, два або бѣльше представленя въ розумѣ въ одно получити. Опреѣлити ѣтношене представленій значитъ судити. Полученне двоухъ або бѣльше представленій называеся судъ. Судъ словами выраженный называеся лончне положенне, н. пр. чоловікъ есть розумный.

Каждый судъ состоитъ зъ трехъ частей, зъ пѣдмета (subjectum), ореченя (praedicatum) и союзника (copula). Пѣдметъ есть предметъ суда, ореченне есть то, що о пѣдметѣ мае сказатися, а означенне ѣтношеня межи пѣдметомъ и ореченнемъ есть союзникъ.

Суды суть розлични, такъ якъ розлични суть причины пѣзнанья. Такъ суть суды аналитични, если естество пѣдмета есть причиною пѣзнанья, т. е. если ореченне вже въ пѣдметѣ содержится, н. пр. Христѣинниъ довженъ науку Христову исповѣдати. Если же причина пѣзнанья не лежитъ въ самѣмъ пѣдметѣ, то зѣвеса судъ синтетичный, н. пр. людски тѣла воскреснутъ. При синтетичныхъ судахъ може бути причина пѣзнанья розлична; такъ:
а) поединче спостереженне, н. пр. той чоловікъ Н. есть

побожный; в) досвѣдченне, где зъ певныхъ особытій на други пѣдѣбни заключаеся, н. пр. людске тѣло есть смертне; г) инна узнана правда, н. пр. Богъ есть всемогущій; наконецъ д) повага другого, особливо Письмо св., и Преданіе. Ведля тыхъ причинъ пѣзнанья розличаються одже синтетични суды: на суды спостереженя, и досвѣдченя, розумови и зъ поваги. —

Понеже одже до переконанья дѣтей о истиннѣ науки катихитичнон не досытъ есть навести имъ отвѣтни доказы, но треба щобы дѣти пѣзнали внутренну звязъ и ѣтношене яке межи доказомъ и доказуемымъ заходитъ, т. е. щобы сами знали судити, повиненъ катихитъ старатися образовати тую силу душевну, т. е. розсудокъ дѣтей. Щобы тое осягнути, треба точно послѣдовати природѣ, т. е. поступати собѣ такъ, якъ суды природно повстають. До повстанья суда потрѣбне:

а) Ясне и точне пѣзнанне тыхъ представленій, котори при судѣ мають составитися; н. пр. при судѣ: „Богъ есть всемогущій“ треба найперше знати, що есть „Богъ“, и що мае розумѣтися пѣдъ „всемогущій“.

б) Треба за помѣчу певной причины шукати определеного ѣтношеня представленій, або пѣзнати причину пѣзнанья; н. пр. въ повышѣмъ примѣрѣ треба пѣзнати, чи представленне „всемогущій“ стоитъ въ ѣтношеню принадлежности до другого представленя. „Богъ“.

г) Треба тое ѣтношенне определити и словами высказати. н. пр. Богъ есть всемогущій.

На пѣдставѣ того природного способа повстанья судѣвъ треба, хотячи дитину привести до самостоятельного сужденья, заховати слѣдующи загальни правила:

1. Треба найперше пояснити поодинокы составни части суда, т. е. представленя, н. пр. въ повышѣмъ примѣрѣ пояснити представленне „Богъ и „всемогущій“.

2. Потѣмъ переходится до причины пѣзнанья, и стараеся до того допровадити, щобы дѣти за помѣчу той же пѣзнали взаимне ѣтношенне представленій. При тѣмъ треба на тое уважати, а) щобы дѣти ясно пѣзнали причину пѣзнанья. Въ наведенѣмъ примѣрѣ була бы одна причина пѣзнанья слѣдующе выреченне св. Письма: „У Бога вся возможна.“ Дальше треба в) дѣти до того провадити, щобы они пѣзнали звязъ межи причиною пѣзнанья и маючимся выдати судомъ. Для того пытаеся: кто называеся всемогущимъ? Якъ каже Письмо св. о Бозѣ? що означаютъ тѣи слова? Треба

3. дѣти провадити, щобы определѣли и высказали ѣтношенне составляемыхъ представленій, т. е. щобы самостоятельно судъ выдали. Если ученикъ при тѣмъ поблу-

дитъ зо взгляду на форму суда, то не треба му заразъ сказати судъ, но напровадити го до самостоятельного выданья суда тымъ, що му ся еще разъ повтаряе причину пѣзнанья и велитъ шукати взаимного ѣтношенья предсавленій. Въ повышѣомъ случаю пытаеся: **Що довжни мы утверджати о Богѣ, коли св. Письмо каже: „У Бога вся возможна суть“, и понеже той, котрый може все зрѣбити, що хоче, называеся всемогущій? Богъ не есть всемогущій. Кто называеся всемогущій? Якъ звучитъ наведено мною мѣстце Письма святого? Чи оно не каже, що Богъ можетъ все зрѣбити, що хоче? — Но если Богъ можетъ все зрѣбити, що хоче, чи не есть онъ всемогущій? Ктожь есть всемогущій? Зъ чого мы пѣзнали, що Богъ есть всемогущій? Що то значитъ, Богъ есть всемогущій?**

Совершенно зле есть поступованье тыхъ катихитѣвъ, котри не синтетично но аналитично хотять дѣти припровадити до выданья суда. Таки катихиты выкладають наиперше поодинокы вопросы, або велять, чтобы дѣти научилися ихъ зъ книжки, поясняютъ потѣмъ поодинокы предсавленья, наводятъ доказы, и потѣмъ зновъ все пытають. При такѣмъ поступованью дитина можетъ много научиться на память, но рѣдко коли и мало что буде основно розумѣти; дѣти научатся чисти формулки за катихитою вымавлиати, а ихъ розсудокъ зѣстане цѣлкомъ не развитый. Будуть знати цѣлый катихизмъ на память, но тѣи вѣдомости остануть по бѣлшой части мертвы и безъ влѣянья на ихъ способъ мышленья и дѣланья. Для того треба особливо у малыхъ дѣтей синтетичнымъ способомъ розсудокъ розвивати.

Способомъ повыше указаннымъ повиненъ собѣ катихитъ при всякого рода судахъ и доказахъ поступати.

§. 120.

Переведенье доказѣвъ.

Катихитъ не можетъ удовлетвориться самымъ поясненьемъ предмета религійной науки; онъ повиненъ дальше о тое стараться, чтобы его ученики такожъ переконались о истинѣ тыхъ правдъ, и для того повиненъ сорозмѣрно развитью ихъ душевныхъ силъ доказати поодинокы правды вѣры и нороственности, чтобы вѣра дѣтей была разумна, и чтобы они могли дати счотъ зъ своен вѣры. Заходятъ одже два вопросы: *а)* що повиненъ катихитъ доказовати? *б)* якъ мае доказовати?

а) Суть правды, котри суть глубоко вкоренени въ серци дитины, о котрыхъ она николи не буде сомнѣватися. Таки правды доказовати значило бы впроваджати дитину въ сомнѣние. Суть дальше правды, сами собою ясны и зрозумѣли, котри про тое не потребують доказѣвъ; кто бы ихъ

хотѣвъ доказовати, тративъ бы часть и непотрѣбно бы ся трудивъ. Для того повиненъ катихитъ лише тѣи правды доказати, котри сами собою не суть ясны, и котри мають на способъ мышленья и дѣланья ученикѣвъ рѣшающее влѣянье, котри для нихъ мають практичну вагу, и противъ котрыхъ бы въ нихъ за для якои ни будь причины могли сомнѣния повстати.

б) Доказы, яки катихитъ въ свонхъ наукахъ мае употребляти, суть розличны:

1. Першій способъ, дѣти о якѣисъ правдѣ пересвѣдчити есть докладне предсавленье и поясненье предмета науки. Бо если дѣти якусь правду точно порозумѣють, будутъ часто безъ дальшихъ доказѣвъ о еи истиннѣ переконаны.

2. Иной способъ доказѣвъ катихитичныхъ береся зъ досвѣдченья. Гдещо зъ того, що катихитъ выкладае, досвѣдчили вже и дѣти; они знаютъ вже о гдѣякихъ явленьяхъ и событїяхъ, и пригадають собѣ на особливши чувства, котри въ нихъ тогда повстали. Знають зъ досвѣдченья почувтье доброй и злои совѣсти, такъ якъ въ першѣмъ случаю суть весели, задоволени, а въ другѣмъ ихъ страхъ, неспокой наповняе; знаютъ яки слѣдства за собою потягае пильность, послушенство, правдолюбие, ложь, лѣнивство и пр. На подставѣ такихъ досвѣдченій одже, котри и дѣти мають, можна имъ многи правды доказати.

Зваживши однакожь, що дѣти мають еще дуже мало досвѣдченья, треба имъ прїйти на помѣчь оповѣданьемъ правдивыхъ событїй. Лише повинны тѣи оповѣданья бути ясны и зрозумѣли и для дѣтей понятны, и всегда на правдѣ опиратися. Тутъ належатъ дальше такожъ коротки выреченья, пословицѣ, приповѣдки, если тѣлько тѣижь суть нороственно добры и дѣтямъ знаемы и зрозумѣли.

3. *Найважнѣйшій доказъ* въ катихитичныхъ наукахъ есть зъ поваги, т. е. зъ Письма св. и зъ церковного Преданїя. — Доказы зъ Письма св. можна выводити або зъ исторїи, котру оно содержитъ або зъ поодинокихъ выреченій. Наипоряднѣйше есть брати доказы зъ исторїи бож. откровенїя; бо наиперше можна откровенну науку яко событїе наилучше доказати истинными событїями, а потѣмъ той рѣдъ доказѣвъ дѣти наибѣльше занимае и найживше переконуетъ. — Мѣстца Письма св. треба лише такы наводити, котри суть клясици, т. е. котри певну правду наяснѣйше доказують, и котри дѣти сорозмѣрно найскорше могутъ порозумѣти. Для того повинны мѣстца зъ Письма св. для доказѣвъ наводити бути коротки, и о скѣлько се можливое дѣтямъ знаемы. Не треба такожъ для доказа одной правды наводити бѣлльше мѣстца Письма святого, бо то науку утрудняе, и дѣти

не такъ легко могутъ собѣ всё спаматати. Мѣстца Письма св. повиненъ катихитъ съ выразомъ наибольшого почтенія наводити.

§. 121.

Опроверганья.

Суть случаи, где при найточнѣйшомъ поясненью и доказѣ не можна осягнути належитого переконанья о якдой правдѣ, бо противостоятъ противни мнѣнія и сомнѣнія, предрозсудки и прекословія. Тое може случитися не лише у dorosлыхъ людей, но и у малыхъ дѣтей. Щобы одже цѣль науки осягнути, доженъ катихитъ тижь опровергнути. Однакожь катихитъ не може впускатися въ опроверганье всякихъ возможныхъ противныхъ мнѣній; онъ доженъ ограничатися на опроверженью тыхъ замѣтокъ, котри тычатся найважнѣйшихъ на норовственнѣсть катехуменѣвъ велике влѣяніе маючихъ правдъ, о котрыхъ они або вже знаютъ, або не о довго дѣзнатися могутъ. Особливо треба узглядняти практични заблудженья, котри межи народомъ такъ часто случаются. Якъ при томъ належитъ поступати, сказано въ омилетницѣ (§§. 58.—61.). Катихитъ найлучше собѣ въ томъ взглядѣ поступитъ, если пояснивши и доказавши дотычну правду, зручными вопросами буде старатися напровадити дитину до того, щобы она сама пѣзнала неосновнѣсть противного мнѣнія.

§. 122.

Б. Возбужденье чувствъ.

Наука катихитична намѣряе не только образовати розумъ учениковъ, но такожъ ихъ волю до добраго накланяти для того не досыть есть поучити катехуменѣвъ, но такожъ треба дѣлати на ихъ волю; къ тому же передъ всѣмъ потребно есть возбуждати въ нихъ чувства, котри до добраго стремятъ. Заховуючи при томъ приписы омилетични (§§. 63—66.) треба въ катихитичной науцѣ особливо старатися вкоренити въ дѣтяхъ любовь честноты, праведности и ненависть до грѣха. Къ тому послужать кромѣ инныхъ особливо примѣры зъ св. Письма и зъ исторіи церковной и мірской.

§. 123.

Г. Наклоненіе воли.

Наука катихитична станесе ажъ тогди плодоносною, коли катихитъ наклонитъ волю своихъ учениковъ, щобы они

пѣзнани правды въ житью заховали. Для осягненья тои цѣли доженъ катихитъ заховуючи правила омилетични (§§. 67—70.) узглядняти еще слѣдуюче:

1. *Старатися позыскати любовь и довѣріе дѣтей;* бо если хоче на сердце дѣтей влѣяти доженъ го найперше пѣзнати, що не есть можливе, если дѣти сами не отворятъ передъ нимъ свое сердце, а того не дѣлають для катихита до котрого не мають довѣрія. Въ загалѣ повиненъ катихитъ старатися своимъ поступованьемъ допровадити до того, щобы дѣти видѣли въ нѣмъ высшу ненарушиму повагу, щобы го щиро любили и почитали, и всё радо и охотно робили, що онъ имъ приказуе.

2. *Треба имѣ живо и ясно представити причины, котри насъ до добраго обовязуютъ:* Богъ насъ сотворивъ, и давъ намъ такъ высоке назначенье, избавивъ насъ изъ несчастливого состоянія, въ яке черезъ первородный грѣхъ упалисьмо; Богъ покликавъ насъ до своен св. Церкви, удѣляе намъ премноги ласки и добра: для того дожно для насъ бути першимъ закономъ, волю того милостивого Бога совѣстно выповняти, и то зъ щирою и сердечною любви къ Богу.

3. *При даныхъ случайностяхъ треба живо промавляти до врожденного дѣтямъ почутья злого и добраго,* и напминати ихъ, щобы на тое при всѣхъ дѣлахъ уважали. Кромѣ того треба религійно-норовственне почутье дѣтей образовати и скрѣпляти отвѣтными повѣстями зъ Письма св. або зъ исторіи церковной и мірской черпаными.

4. *Треба образовати и скрѣпляти въ дѣтяхъ силу суда норовственного.* Щобы тое осягнути, повиненъ катихитъ а) оповѣдати дѣтямъ поодинокы случаи норовственного содержанья, и дѣти о судѣ взглядомъ тыхже пытати. Тин случаи повинни бути дѣтямъ зрозумѣли и взяти зъ круга дѣланья дѣтей. б) Добре есть наводити часомъ таки случаи, котри передъ очима дѣтей сталися, и велѣти имъ о нихъ судити; только треба уважати, щобы дѣти не нарушили при томъ чужу славу, або не утратили почитанье другимъ доажне. г) Порадно есть такожъ велѣти дѣтямъ, щобы сами судили о своихъ власныхъ дѣлахъ. д) При оповѣданью такихъ случаевъ треба звертати увагу дѣтей, що норовственна вартѣсть каждого дѣла залежитъ ѳтъ намѣренія дѣлающого, щобы про тое при оцѣненью якогось дѣла навели причину своего суда. е) Всѣ тое дожно дѣятися при случайности науки о поодинокыхъ религійныхъ правдахъ.

5. *Повиненъ катихитъ звертати увагу дѣтей на послѣдства дѣлъ, такъ добрыхъ якъ и злыхъ.* Про тое треба показати дѣтямъ, якъ то Богъ всё урядивъ, що добри и праведни дѣла суть всегда съ добрыми послѣдствами получени; противно же зли дѣла не уйдуть николи заслуженою

кары; дальше що и въ терпѣнїяхъ сего свѣта показуеся велика рѣжница межи злыми и добрыми, а наконецъ, що кожде добре дѣло буде на другомъ свѣтѣ вынадгороджене, а зле укаране.

6. *Треба въ дѣтяхъ управлять и скрѣпляти любовь и приклонность къ собѣ и другимъ людямъ*, и показати имъ, о сколько они могутъ поведоватися тыми врожденными чувствами, и якъ тѣмъ всегда довжни бути подчинени закону божому.

7. *Катихитѣ доуженѣ дальше старатися ослабити и выкоренити зли похоти и склонности дѣтей* живымъ представленьемъ ихъ грѣховности и сумныхъ послѣдствій. Зъ того взгляду треба дѣти при даной случайности напоминати, и если потреба покажеся, съ всею кротостію и лагбдностію карати.

8. Коли катихитѣ говорить о норовственныхъ довжностяхъ, повиненъ найперше самъ живо ними перенатися; бо лише тое, що зъ сердца и переконанья походитъ може до сердца и переконанья промовити.

9. *Особливо доуженѣ катихитѣ старатися зашепити въ сердцахъ дѣтей*: живу вѣру въ Бога въ Троици св. единого, память на всевидѣніе боже, сердечну любовь ко Спасителю, дитинне послушаніе заповѣдемъ св. Церкви, и всегдашню згадку на вѣчнѣсть. Если дѣти тыми гадками переймутси, будутъ всегда добре творити а злого выстерѣгатися.

ДРУГИЙ ЧЛЕНЪ.

Вѣшнее устройство катихитичной науки.

§. 124.

Переглядѣ.

Вѣшнее устройство катихитичной науки ѳтносится:

- А. До катихитичной бесѣды;
- Б. До методы катихитичной науки.

§. 125.

А. Катихитична бесѣда.

Суть люде, котори думаютъ, що нема ничь легшого, якъ съ дѣтьми говорити, и що катихитѣ не потребуе въ томъ взглядѣ ніякого наставленья ани приготовленья. Но досвѣдченье учитъ, що се не правда. Съ дѣтьми говорити такъ, щобы они тое зрозумѣли и тымъ перенялися, есть дуже тяжело, и особливо молодой душнастырь, который вжився въ

бесѣду книжну, наукову, найде въ томъ взглядѣ съ початку много трудностей.

Треба одже найперше пѳзнати, яки суть характеристични ознаки бесѣды дѣтей. Бесѣда дѣтей мае особливыи свойства: I. зо взгляду на засѣбъ слѳвъ и II. зо взгляду на полученье слѳвъ.

I. Бесѣда дѣтей есть убога на слова; дѣти не мають слѳвъ для выраженья понятій, лише поодинокыхъ представленій и спостереженій; дѣти не мають докладныхъ слѳвъ на выражение внутреннихъ спостереженій, но уживаютъ мѣсто нихъ таки выразы, котри означаютъ вѣшнии явленья дотычныхъ спостереженій; выражаются вѣщественно, т. е. такъ що не выражаютъ сами понятія, но ихъ головнѣйши знамена; н. пр. мѣсто: вѣ суть дома, кажутъ: тато мама, сестры суть дома. Мѣстоименій дѣти рѣдко уживаютъ, натомѣстъ повтаряютъ имена, и говорятъ звычайно въ часѣ теперѣшномъ.

II. Дотычно полученья слѳвъ есть замѣчательне, що дѣти говорятъ въ короткихъ положеньяхъ, въ змысловыхъ и образowychъ выразахъ; выражаются дословно, такъ якъ ѳтъ старшихъ чули, и всегда кладутъ наибольшій натискъ на тое, що ихъ наибѳльше занимае. Положенья получаютъ найчаштѣйше союзникомъ и.

Тѣи свойства бесѣды дѣтей треба одже найперше пѳзнати, и въ науцѣ катихитичной ихъ узгляднати. Найлучше можна пѳзнати бесѣду дѣтей изъ Письма св. Старого Завѣта, въ котромъ много отвѣтнихъ мѣстця находятся, и изъ катихитичныхъ письмъ; а понеже такихъ у насъ доси не ма, а зъ нѣмецкихъ книжокъ не зо всѣмъ осягнеся тую цѣль, для того треба часто слухати, якъ дѣти бесѣдуютъ, ведля зробленыхъ спостереженій вырабляти катихизації, уважати чи ихъ дѣти розумѣли, то съ часомъ можна статися вправнымъ и зѳбнымъ катихитомъ.

Предположивши тое довжна бесѣда катихитична мати слѣдующи свойства. Она довжна бути:

1. *Ясна и зрозумѣла*, такъ щобы дѣти до слова, котре чуютъ, присоединяли всегда отвѣтне понятіе або представленье. Для того не треба уживати двозначни выразы; уживати слова всегда въ томъ самѳмъ значенью, не употребляти періодѳвъ и уживати якъ наименьше мѣстоименій.

Въ науцѣ религійной приходять многи церковни выразы, н. пр. естество, существо, пресуществованіе и т. д. Таки выразы не можна самовольно инными заступати; бо поминувши вже, що трудно бы найти отвѣтнихъ выразы, повстало бы легко замѣшанье понятій; для того треба тѣи слова такъ уживати, якъ въ Церкви употребляются, но старатися ихъ пояснити.

2. *Поважна*; для того николи не треба уживати такихъ слѣвъ, котри бы могли нарушити приличность, або котри суть за легки; бо якъ предметъ науки религійной есть поважный, такъ довжна и бесѣда, въ котрой о нѣмъ выкладаея, бути повна чести и поваги.

3. *Жива*; для того довженъ катихитъ выразно говорити, коротко и ядренно выжратися, и до сердець дѣтей промавлати.

Б. Катихитична метода.

§. 126.

Понятіе и подѣлъ.

Якъ въ кождой науцѣ, такъ и въ катихизаціи великои ваги есть метода ведля котрой наука удѣляея. Метода катихитичной науки есть тройка: типична (образцева), акроаматична (удѣляюча) и еротематична (вопрошаюча, выдубуваюча).

Тая послѣдняя метода называея такожь Сократична, понеже Сократесь тую методу уживавъ. Се о тѣлько есть правда, що Сократесь уживавъ истинно вопросѣвъ въ своѣй науцѣ, но межи методою катихитичною выдубуваючою и Сократичною заходитъ велика рѣжниця. Такъ: Сократесь выкладавъ найперше блуды, ажъ потѣмъ правды; противно поступае катихитъ. Сократесь не дуже перебиравъ въ средствахъ, бодай свое твержденъе доказати; катихитъ довженъ лише правдиви доказы наводити. Наконецъ Сократесь поступавъ всегда гевристично, т. е. ученики довжни були всегда за помощю вопросѣвъ прійти до пѣзнанья того, що мало бути доказане; противно въ катихитичной науцѣ се неможливе, бо розумъ не може пѣзнати всѣ религійни правды.

§. 127.

I. Типична метода

состоить въ тѣмъ, що учитель дѣтямъ щось показуе, або вымавлаетъ, що они мають потѣмъ показати, вымавлати. Тои методы уживаея лише въ першій науцѣ малыхъ дѣтей (якъ высше въ §. 116 говорено), котри еще мало або ніякихъ понятій и представлений не мають. Для того отпадае тая метода въ пѣзнішій науцѣ, або лише случайно уживаея. Катихитъ уживае тую методу при наведеню новыхъ выразѣвъ, при показованю образѣвъ и т. д.

При уживаню тои методы треба:

1. Стеречися, щобы дѣтямъ не показовати на разъ бѣльше предметѣвъ, н. пр. образѣвъ, бо тогди они ни оденъ зъ нихъ собѣ не зауважають.

2. Не можна при одномъ предметѣ такъ довго оставати, доки собѣ дитина и наименьшу рѣчь не зауважае; бо тымъ отстрашило бы ся дитину ѣтъ науки, бо она звертае увагу лише на головну рѣчь, а то въ тѣмъ случаю достаточне.

3. Коли катихитъ дѣтямъ яки нови слова удѣлае, довженъ ихъ выразно, точно и чисто вымавлати, и ѣтъ дѣтей то само вымагати.

§. 128.

II. Акроаматична метода

состоить въ звязанѣмъ выкладѣ, при чѣмъ ученикъ лише прислухуется. Тая метода дасться съ добрымъ успѣхомъ лише при такихъ ученикахъ употребити, котори мають вже достаточнo попередныхъ вѣдомостей, и которыхъ силы душевни суть на стѣлько розвинени, що они могутъ уважати на довшу науку и еи змысль поняти и собѣ запомнати; такъ н. пр. въ 4. класѣ народныхъ шкѣлъ, и въ церковныхъ катихизаціяхъ.

Въ низшихъ класахъ есть употребленіе акроаматичной методы пѣдрядне, такъ при историчныхъ оповѣданьяхъ, при наведеню положительныхъ, откровенныхъ правдъ вѣры и норовственности, и тогди, коли катихитъ пояснивши явійсь предметъ хоче го теплыми словами въ сердцахъ учениковъ впечатлѣти.

При тѣмъ треба заховати слѣдуючи приписы:

1. *Не треба выбирати за надто обширный предметъ до катихизацій*, но выкладати науку въ короткихъ уступахъ, и заразъ потѣмъ черезъ вопросы переконатися, чи ученики порозумѣли науку.

2. *Треба предметъ науки природно и такъ дѣлати*, щобы ученики мали ясный переглядъ, и легко могли го собѣ спамнати; для того наилучше есть способомъ синтетичнымъ поодинокы представленья имъ выкладати.

3. *Треба употребляти яснои и понятной бесѣды*, не впускалися въ поетични представленья и довги періоды, но говорити точно и въ короткихъ положеньяхъ.

4. *Треба выкладати съ памяти, не зъ книжки*; бо такой выкладъ бѣльше нудитъ якъ занимае.

5. *Катихитъ повиненъ позволити ученикамъ, щобы го заразъ пыталися*, если щось для нихъ есть незрозумѣле, и просто жадати ѣтъ нихъ, щобы о всѣмъ, що не розумѣють, пыталися.

6. Щобы перекопатися, чи его выкладъ есть истинно зрозумѣлый, повиненъ по кождѣмъ уступѣмъ пытатися, и велѣти собѣ выложене повтаряти.

III. Еротематична метода.

§. 129.

Понятіе.

Еротематична (вопрошаюча) або гевристична (выдобуваюча) метода состоитъ въ томъ, що катихитъ зручно поставленими въ звязи стоячими вопросами ученикѣвъ до пѣзнанья якоисъ правды провадитъ. Тая метода есть особливо добра при поучанью ученикѣвъ, которыхъ душевни силы еще мало розвити; за еи помочию можна увагу ученикѣвъ заострити, и всѣ ихъ душевни силы гармонійно образовать.

При тѣй методѣ зависить успѣхъ науки головно отъ ставленья вопросѣвъ и отъ употребленья отвѣтѣвъ ученикѣвъ, для того о тыхъ буде въ слѣдуючѣмъ бесѣда.

§. 130.

О вопросахъ и ихъ свойствахъ.

Вопросъ есть таке положеніе, въ которѣмъ слова такъ суть составлени, и произнесени, що зъ нихъ показуеся желаніе отвѣта.

Вопросы дожны бути:

1. *Грамматикально правильни*, т. е. отвѣдати правиламъ бесѣды, въ которѣй ставляються; н. пр. эле було бы: „Грѣшникъ доженъ грѣха?“

2. *Логични*, т. е. не содержать въ собѣ ничъ суперечного. Такъ н. пр. нелогично було бы пытанье: который обовязокъ заказуеся въ першѣй заповѣди божьей?

3. *Поединчи*, т. е. таки, на котори лише оденъ добрый отвѣтъ можна дати. Вопросы, котори бѣльше отвѣтѣвъ вымагають, называются зложени, и они суть въ катихизации меньшихъ дѣтей цѣлкомъ нездали; бо на нихъ дѣти або зовсѣмъ ничъ, або ложно отвѣдятъ. Такий зложеный вопросъ есть н. пр. Для чого дожнысьмо въ Бога вѣрити и его любити?

4. *Зрозумѣли*, щобы ихъ ученики такъ що до содержанья, якъ и що до слѣвъ зрозумѣли. Незрозумѣло було бы н. пр. для дѣтей: Чи у Бога есть объемъ и часъ? якъ можемо изъ существа всесвѣта заключити на существованье Бога?

5. *Точно опредѣлени*, котори достаточно опредѣляютъ предметъ отвѣта, на котори про тое лише оденъ добрый от-

вѣтъ може наступити. Неопредѣлене есть н. пр. пытанье: Яке есть наше тѣло?

6. *Коротки и звязли*; для того не треба ани бѣльше ани меньше слѣвъ употреблять, якъ до точного и докладного выраженья намѣреной мысли есть потребне. Н. пр. не добрый бувъ бы вопросъ: Кѣлько рѣчей Богъ сотворивъ и зъ ничего произвѣвъ? Що гадаешъ, кто есть наибѣльшій добродѣй для людей, котори на земли, во всѣхъ частяхъ свѣта жиють?

7. *Досытъ легки* суть таки вопросы, на котори вопрошенный безъ великого труда може отвѣсти. — Зъ того взгляду треба выстерѣгатися двоухъ крайностей, т. е. не ставити ани за легки ани за тяжки вопросы; бо въ першѣмъ случаю не научится дитина мыслити, а въ другѣмъ не зможе отвѣсти.

§. 131.

О употребленью отвѣтѣвъ.

Отвѣты, котори дѣти даютъ, доженъ катихитъ употребити, бо иначе не буде мѣгъ дальши вопросы отвѣтно ставити; а понеже успѣхъ еротематичной методы отъ отвѣтѣвъ зависить, для того въ противнѣмъ случаю не буде цѣль науки осягнена. Для того повиненъ катихитъ зо взгляду на отвѣты заховати слѣдуючи правила:

1. *Если дитина не дастъ ніякого отвѣта*, то не повиненъ катихитъ довго чекати, ани самъ отвѣдати ани не вопрошати другого ученика, но застановитися скоро, для якои причины дитина ничего не отвѣла. Тая причина може лежати або въ катихитѣ або въ ученику.

Въ катихитѣ лежитъ причина, если або его вопросъ не бувъ належитый або своею виѣшностью застрашивъ дитину. Если щось зъ того спостереже, доженъ исправити, и на ново належито пытатися.

Но частѣйше лежитъ причина въ ученику, понеже есть неуважный, слабого дарованья, боязливый, повольный въ мышленью, або не знае якъ высловитися. — Если ученикъ не отвѣвъ для того, що не уважавъ, то треба розрѣджити, чи то сталося про знуженье довгою наукою, чи зъ легководности. Въ першѣмъ случаю треба го до уваги заохотити замысловленьемъ предмета науки; въ другѣмъ случаю треба найперше повторити вопросъ прибравши видъ серіозный а потѣмъ скартати, н. пр. велѣти стояти, клячати. — Если дитина не отвѣсть, бо есть слабого дарованья, то треба змѣнити вопросъ, и той якъ иайлегше поставити, або велѣти лучшему ученикови отвѣсти, а тѣй слабѣй дитинѣ повторити. — Если дитина не отвѣла про

боязливѣсть и несмѣлѣсть, треба ей заохотити, заговорити до неѣ мило, и поставити легшій вопросъ, на который бы она могла ѣтповѣсти, и такъ осмѣлитися. — Коли дитина не ѣтповѣла для того, що звыкла повольно мыслити, треба бути терпимымъ и лишити ей часу до намыслу, однакъ такъ, чтобы черезъ мовчанье катихита не змѣшалася. Николи не треба въ такѣмъ случаю велѣти другому ѣтповѣдати, ани картати дитину. — Если же дитина не знае высловитися, то доуженъ катихитъ сказати ей дотычне слово, и вопросами до того допровадити, чтобы оно въ памяти дитины остало. — Если бы случилось, що дитина зъ упертости ничого не ѣтповѣсть, то если други дѣти того не спостерегли, буде добре тое безъ всякого обуренья ей дуже слабымъ талантамъ приписати; но если и други дѣти тое спостерегли, ведля провины скартати або и укарати.

2. *Коли дитина дастъ цѣлкомъ ложный ѣтвѣтъ*, т. е. ѣтповѣсть щось, що собѣ противорѣчатъ, або до рѣчи не належитъ, то передъ всѣмъ не треба обурятися, а потѣмъ слѣдити, за для якои причины то сталося. Въ кождѣмъ разѣ треба вопросъ повторити, и инными вопросами старатися дитину до доброго ѣтвѣта допровадити.

3. *Если дитина дастъ смѣшанный ѣтвѣтъ*, то треба слѣдити, чи то дитина зробила нарочно чи нѣ. Если дитина не нарочно смѣшно ѣтповѣла, то передъ всѣмъ доуженъ катихитъ самъ остати поважнимъ и безъ перервы дальше о рѣчи говорити, або яку исторію до предмета, о которѣмъ бесѣда, прилично оповѣсти, и тымъ способомъ дѣти до уваги повернути; — або тымъ дѣтямъ, котори наибѣльше смѣются, дати трудны вопросы, тымъ бо дастъ ся имъ до зрозумѣнія, що не мають чога смѣятися, — або показати, що ѣтвѣтъ, который ихъ до смѣху побудивъ, не есть зо всѣмъ злый, если то возможно. Н. пр. коли на вопросъ: *Що есть Духъ св.?* ѣтповѣсть: Голубъ. — Усунувши смѣхъ треба старатися дитину до доброго ѣтвѣта допровадити.

Если же дитина нарочно смѣшно ѣтповѣсть, доуженъ катихитъ оказатися якъ найповажнѣйшимъ такъ въ поверхности якъ и въ бесѣдѣ, подивитися остро на дитину, а певно не схочеса ей другій разъ смѣшно ѣтповѣдати. Если бы то повтарялося, скартати и укарати.

4. *При ѣтвѣтахъ неозначеныхъ, не ясныхъ, запутаныхъ и двозначныхъ* треба старатися новыми пытаннями допровадити дитину до того, чтобы дала добрый ѣтвѣтъ, и николи не задоволитися неточнымъ ѣтвѣтомъ.

5. *Если дитина ѣтповѣсть на половину правдиво*, т. е. если въ своѣмъ ѣтвѣтѣ або за мало або за богато знаменъ поставитъ, н. пр. Богъ есть всесвятый значитъ, ѣтъ любитъ добре; грѣшити значитъ заповѣди божи по 12. роцѣ житья

свѣдомо и добровольно переступати; — то треба то, що въ ѣтвѣтѣ добре, лишити, и провадити дитину до того, чтобы недостаюче доповнила, або излишне опустила. Недостаюче дастся доповнити або такъ, що еще разъ пытаеса о тое, що недостае, н. пр. при першѣмъ зъ повысшихъ ѣтвѣтѣвъ пытаеса: *Чи ту вже ничъ не хибитъ?* — або предкладаеса дитинѣ примѣръ, на котрѣмъ можна легко пѣзнати всѣ знамена; — або наконецъ предкладаеса дѣтямъ случай, зъ которого они пѣзнають, що въ ихъ ѣтвѣтѣ недостае або що излишне. Н. пр. поправитися значитъ, статися инакшимъ. На тое пытаеса: а чи той, що перше гроши дурно тративъ, а теперъ есть скупой, не стався инакшимъ? чи ѣтъ поправився? чи ѣтъ теперъ добре робитъ? щожъ треба робити, а що опустити, чтобы поправитися? що значитъ поправитися?

6. *Коли ученикъ добре ѣтповѣсть*, а катихитъ не сомнѣваеса, що ѣтъ то истинно разумѣ, то доуженъ дальше въ предметѣ поступати; если же катихитъ сомнѣваеса, чи ученикъ тое, що ѣтповѣвъ, истинно разумѣ, бо н. пр. ѣтвѣтъ походитъ ѣтъ слабого ученика, або въ его словахъ крыеса яка непевнѣсть, то треба переконатися, чи ѣтъ рѣчь разумѣ, для того ставити му новы вопросы о тѣмъ самѣмъ предметѣ; и если бы потѣмъ показалося, що ѣтъ ѣтповѣвъ добре, но не зъ себе, но вычитавъ зъ книжки, або му ктося пѣтповѣвъ, треба го до доброго ѣтвѣта новыми пытаннями напровадити.

Въ прочѣмъ катихитъ не повиненъ вымагати ѣтъ дѣтей, чтобы му тыми самыми словами ѣтповѣдали, яки ѣтъ собѣ замысливъ, ани чтобы всѣ дословно зъ книжки училися; досытъ, есть, чтобы они рѣчь разумѣли, и выучилися тое, що для важности есть доконьче потрѣбне.

§. 132.

Загальни правила зо взгляду на ѣтвѣты.

При ѣтвѣтахъ треба уважати:

1. *Щобы дѣти досытъ голосно ѣтповѣдали*, чтобы ихъ въ школьнѣй комнатѣ всюди можна було чути и разумѣти. Тымъ способомъ заостраеса увага другихъ ученикѣвъ, вырабляются органы бесѣды, и цѣла наука стаеса жившою.

2. *Щобы дѣти повольно ѣтповѣдали*; бо они суть еще въ мышленью неправны, для того не могли бы при скорѣмъ ѣтповѣданью застановитися надъ тымъ, що говорятъ, а други дѣти не могли бы уважати.

3. *Щобы ѣтповѣдали въ цѣлыхъ положеньяхъ и повтаряли слова вопроса*; бо тое принуждае ученикѣвъ уважати на звязъ, улегшае имъ ѣтвѣтъ, образуе память, вырабляе ихъ бесѣду, и скрѣпляетъ ихъ силу суда, бо доужни всегда судити, що въ вопросѣ належитъ до рѣчи.

4. *Щобы отповѣдали правильно ведля грамматики.*

5. Треба наставати, *щобы всегда лише оденъ ученикъ отповѣдавѣ, и не терпѣти, щобы дѣти сами давали знаки, що хотять отповѣдати.* Лише изъятково можна позволити всѣмъ ученикамъ наразъ отповѣдати, особливо тогда коли ся хоче, щобы и боязливи осмѣлилися.

6. *Треба ученикѣвъ несподѣвано пытати, щобы переконатися, чи всѣ уважають; для того треба ажъ тогда выкликювати до отповѣди, коли ся поставитъ вопросъ.*

7. *Въ кѣнци треба добри отвѣты велѣти другимъ повтаряти, щобы переконатися, чи всѣ уважали, и науку зрозумѣли.*

§. 133.

Аналитична и синтетична форма науки.

Такъ при акроаматичнѣй, якъ и при еротематичнѣй методѣ можна собѣ двоякимъ способомъ поступати, щобы ученикамъ якусь правду пояснити, и ихъ о еи истиннѣ переконати, яко и ихъ чувства и волю до доброго загрѣти и наклонити.

Аналитична (розбираюча) форма науки состоитъ въ тѣмъ, що зачинаея отъ загального, розбираея его составни части и знамена, тѣи поясняея и такъ цѣле зягальне понятіе стаея яснымъ и зрозумѣлымъ: н. пр. хотячи пояснити понятіе „духъ“, поясняея характеристични ознаки духа, именно, що не мае тѣла, но мае розумъ и волю и т. д.

Синтетична (складаюча) форма науки состоитъ въ тѣмъ, що отъ поодинокихъ, частныхъ, составныхъ частей переходится до цѣлости, до общого понятія; н. пр. въ повисшѣмъ случаю поясняея, що значить тѣло, розумъ, воля, и такъ переходится до опредѣленія духа.

Заходитъ теперь вопросъ, котора форма науки есть въ катихизации отвѣтнѣйша аналитична чи синтетична? Предметъ религіиной науки есть положительный и розумовый; для положительного лучша есть форма аналитична, для розумового синтетична. Межи катехуменами суть зновъ або таки, котори мають учитися початкѣвъ религіи, або таки, котори мають вже якисъ понятія, и которыхъ треба дальше провадити. Для першихъ лучша есть форма синтетична для другихъ часомъ отвѣтнѣйша есть форма аналитична.

Почастна цѣль науки есть зновъ розлична: такъ треба однимъ перши або нови понятія выложити, иннымъ предметъ науки докладнѣйше выложити, оживотворити и въ нихъ утвердити. Перша цѣль скорше дасться осягнути на дорозѣ синтетичнѣй, друга на дорозѣ аналитичнѣй.

Зъ того слѣдуе, що въ религіиной науцѣ не можна ограничитися ани на способъ аналитичный, ани на способъ

синтетичный; но треба пѣсля предмета, успособленья катехумена и цѣли науки оденъ и другій способъ уживати.

Переважно однакожь буде катихитъ особливо въ низшихъ классахъ триматися синтетичной формы науки.

§. 134.

О выкладѣ библіиной исторіи, поясненью Евангелія и церковныхъ катихизаций.

При росправѣ о катихитичнѣй методѣ не отъ рѣчи буде згадати за способъ поступованья катихита при сповненью повисшихъ довшностей, но за якъ при нихъ треба заховати гдеяки особенни правила.

1. Выкладѣ библіиной исторіи. Наука религіиная есть откровенна; она не остала наразъ роду людскому удѣлена, но постепенно розвивалася. Для того хотячи когось въ нѣй поучити, треба го найперше познакомити съ исторіею бож. откровенія. Тому то довшни катихиты на исторію библіиную великій натискъ класти, и она мае имъ служити за пѣставу катихитичной науки. И истинно приносить исторія библіиная въ науцѣ катихитичнѣй многи користи. Такъ:

1. Дѣти обзнакомляютъ съ способомъ, котрый Богъ выбравъ для приготоуенья, основанья, удержанья и совершенья христіаньской Церкви.

2. Исторія библіиная подае средства узмысловленія и доказѣвъ правдъ вѣры и норовственности.

3. Образуе силу суда норовственного, оживляе и скрѣпле религіино-норовственни почутья.

4. Обзнакомляе дѣти съ достоиньствоу Иисуса, съ силоу благодати и съ житьемъ першихъ Христіанъ, и

5. оживляе и робитъ занимательною религіиную науку.

Для того повинна библіиная исторія становити важну часть катихитичной науки, и властиво повинна библіиная исторія бути початкомъ всякой катихитичной науки. Тымъ однакожь не хочемо сказати, яко бы катихитъ мавъ выкладати дѣтямъ повну и докладну исторію библіиную обохъ завѣтовъ. Есть въ исторіи старого Завѣта много рѣчей для дѣтей незрозумѣлыхъ и непотрѣбныхъ; тое треба опущати, и при выкладѣ библіиной исторіи узгляднати кругъ вѣдомостей и объемъ дѣланья дѣтей.

При выкладахъ библіиной исторіи треба собѣ такъ поступати:

а) Треба оповѣдати исторію живо и сердечно въ бесѣдѣ для дѣтей зрозумѣлой, и особливо на тое натискъ класти, що для науки катихитичной есть найважнѣйше, н. пр. о Іосифѣ черезъ братей проданѣмъ, котрый есть образомъ Христа и т. п.

б) Треба оповѣдати живо и занимательно съ отвѣтнимъ выголошеньемъ и движеніями тѣла, и николи не говорить зъ книжки, но съ памяти.

г) Оповѣдати въ короткихъ уступахъ, но такъ, чтобы каждый уступъ становивъ цѣлѣсть, и чтобы исторія всегдашними практичными приложеніями не була за надто розбрана.

д) Треба триматися жерель, зъ котрыхъ ся исторію черпае и не належитъ ничъ додавати, съ изнятіемъ того, що зъ самой исторіи слѣдуе, и що есть потрібне до осягненія цѣли науки. Про тое не треба ани ничъ украшати, ани зновъ понижати, но всё представляти въ правдивомъ свѣтлѣ, и не впускати въ ніяки домысли и мнѣнія.

е) Зъ исторіи треба робити практични приложенья, и при исторіи старого Завѣта казати дѣтямъ, що поодинокіи событія предобразують.

ж) Оповѣвши якусь часть исторіи, треба старатися, чтобы дѣти мали переглядъ надъ поодинокими событіями, и запамятали собѣ ихъ внутренню звязь; н. пр. котри пророчества и событія ѳтносятся до Христа.

Само собою розумѣся, що не можна заразъ въ першій классѣ брати исторію библіи за рядомъ. Зо старого Завѣта треба ограничитися на найважѣйшихъ точкахъ, якъ: о сотвореню свѣта, Каинъ и Авель, о потопѣ, Іосифъ, Мойсею; а зъ нового Завѣта брати тѣлько, чтобы дѣти мали короткій но ясный переглядъ життя Іисуса Христа.

II. Поясненье Евангелія, т. е. припадаючихъ зачалъ есть потрібне: а) чтобы дѣти обзнакомити докладнѣйше съ исторію бож. откровенія; б) чтобы ихъ обзнакомити съ многими выреченьями Письма св., котори въ науцѣ катихитичной дуже добре дадутся ужити; г) чтобы имъ дати понятіе о церковной бесѣдѣ, и на пѣдставѣ Письма св. образовати ихъ силу суда нороственного; д) въ кѣнци, чтобы ихъ приготовити до належитого и успѣшного слуханья проповѣдей.

Евангелія можна пояснити хронологично, або въ порядку церковномъ. — Хронологичный порядокъ есть той, въ якомъ событія исторіи библіиной стался, и ѳтъ Евангелистовъ суть списани; а церковный порядокъ есть той, въ якомъ поодинокіи зачала Евангелія въ Недѣли и Праздники въ Церкви читаются. Тѣи що суть за поясненьемъ Евангелія въ хронологичномъ порядку, опираются на тыхъ причинахъ: а) Пѣсля того порядку можна точнѣйше и основнѣйше пояснити, бо идеса ѳтъ знаемого до незнаемого; б) осягаеся лучшій переглядъ и звязь межи поодинокими выкладами; г) можна скорше поступати въ поясненю, бо не треба всегда наводити звязь съ попереднымъ, и д) дѣти пѣзнають тымъ способомъ точно исторію откровенія.

Но тѣи причины не суть зовѣсмъ правдивы; и при томъ порядку поясненья будутъ поодинокіи уступы Евангелія одбрани, тымъ бѣльше, що Евангелисты не заховують всюди хронологичный порядокъ, поминувши вже тое, що не выстане катихитѣ на тѣлько часу, чтобы цѣле Евангеліе съ дѣтьми перейшовъ. Не можна такожъ утверждати, що дѣти осягнуть тымъ способомъ лучшій переглядъ; бо ихъ силы душевни не суть еще на тѣлько выроблени, чтобы могли мати переглядъ цѣлого Евангелія, а въ прочѣмъ що въ томъ взглядѣ есть можливе, осягаеся посредствомъ исторіи библіиной. Для того треба триматися порядку церковного, при чѣмъ осягаеся тое, що дѣти приспособляются съ бѣльшимъ пожиткомъ слухати недѣльной проповѣди, и привыкають бѣльше до церковного життя, бо за проводомъ Евангелій памятають всегда, яке таинство припадающей Праздникъ або Недѣля пригадуе.

Пояснити Евангелія треба способомъ аналитичнымъ, ведля слѣдующихъ правилъ:

Велится читати припадающе Евангеліе разъ, а если труднѣйше до зрозумѣнія, бѣльше разъ, поволи и выразно. Потѣмъ поясняеся стихъ за стихомъ тое, що въ Евангелію есть незрозумѣле, способомъ акроматичнымъ; а пояснивши всё повтарае катихитѣ цѣле, и велитъ тоежь ученикамъ повтаряти. Потѣмъ робится практични приложенья соотвѣтно до понятій и потребъ молодежи, и треба на тое наставати, чтобы собѣ ученики всё зауважали.

Иный способъ поясненья Евангелія есть такий: Катихитѣ оповѣдае наиперше содержанье Евангелія, велитъ тое повторити, ажъ потѣмъ перечитати Евангеліе, поясняе незрозумѣли слова и выразы и робитъ практични приложенья. Сей способъ дастся добре ужити, бо можна при томъ еротематично поступати.

Евангеліе можна пояснити лише ученикамъ, тотори мають вже бѣльшій объемъ религійныхъ вѣдомостей, одже въ 3. и 4. классѣ шкѣль народныхъ; и треба на тое выбирати день передъ дотычнымъ праздникомъ або Суботу.

III. Церкви катехизаций, котори Соборами и епархіяльными роспорядженьями выразно суть приказани, суть дуже потрібни и пожиточни. На тѣи катехизаций учацають школьны дѣти и доросла молодѣжь. Цѣль тыхъ катехизаций есть, науку религійну въ школѣ выложени розширити, основнѣйше доказати, и до життя бѣльше застосовати; для того користають зъ нихъ и старши и молодши; перши повтарають собѣ школьную науку, а други пригадують собѣ давну науку, и утверждаются тымъ бѣльше въ вѣрѣ и нороственности. Понеже катихитѣ тутъ мае слушателей съ различными дарованьями, вѣдомостями и потребами, для того дов-

женъ старатися всёмъ статися пожиточнымъ, и спосббъ его науки довженъ тримати середину межи школьною катехизацією и межи катихитичною проповѣдію.

При тыхъ катихизаціяхъ довженъ катихитъ:

1. *Составити собѣ начеркъ церковныхъ катехизацій* стоячій въ звязи съ начеркомъ школьной катехизаціи.

2. *Зъ того начерка най опредѣлне* яко предметъ церковной катихизаціи тое, що черезъ тыждень въ школѣ взявъ; и най обраблне той предметъ такъ, щобы и старша молодѣжь и притомни старши люде зъ его науки користали.

3. *Поодинокы выклады треба зачинати короткимъ введеніемъ*, въ которомъ наилучше показати звязъ съ попередною наукою.

4. *За подставу церковной катихизаціи довженъ служити бѣльшій епархіальный катихизмъ*, а поодинокы правды треба пояснати еротематично, такъ що катихитъ самъ собѣ дае вопросы, и на тѣмъ самъ ѡтповѣдае.

5. *Пояснивши певну часть пытае катихитъ* поодинокыхъ слушателей, не заховуючи при томъ ніякого порядку, щобы всѣ уважали. Коли получитъ добрый ѡтвѣтъ, треба го голосно повторити; коли нѣ, выкликати другого, або самому ѡтповѣсти; но николи за злый ѡтвѣтъ въ Церкви не ганьбити.

6. *При кѣнци церковной катихизаціи треба выложеный предметъ* въ короткѣй, теплѣй промовѣ повторити, щобы го въ сердцахъ слушателей тымъ живше впечатлѣти.

ДРУГІЙ ОТДѢЛЪ.

К а т и х и т и ч н е   в о с п и т а н ь е .

§. 135.

Понятіе, потреба и подѣлѣ.

Задача катихита не состоитъ въ самѣмъ поученію, которе хотѣбы найосновнѣйше, не дае поруки, що цѣль катихитичного уряда (§. 104.) буде осягнена; бо если вже доросли люде такъ часто и скоро забувають науки, котори ихъ пересвѣдчили и взрушили, и если тыхъ треба провадити на дорожѣ до вѣчнаго спасенія, то щожъ сказати о неудольныхъ дѣтяхъ, котори не маючи ніякого досвѣдченья, поводуются наибѣльше внѣшними влѣаніями, идуть за проводомъ

старшихъ, и легко до доброго и до злого дадутъ наклонитися? Серце дитины есть мовбы вѣскъ, на котрѣмъ дадутъ вытиснутися всяки образы, котри хотяи бы съ часомъ остали стерти, всегда хотѣ въ самѣмъ существѣ оставляють на себе згадку.*) Ведля того треба и съ молодежію поступати. Школа (каже Umberger, III. 332.) не есть тѣлько училище, но такожь воспиталище; для того дуже згублива есть тая метода, котра намѣряе тѣлько поучити, котра тѣлько о тое стараеся, щобы учитель учивъ, а ученики училися, и въ умѣтности збогачалися, а на выхованье ніякои ваги не кладе. Поученіе не можна роздѣлити ѡтъ выхованья; поученье безъ воспитанья есть неплодне, мертве, а часомъ и шкодливе. Оба разомъ, т. е. поученье и воспитанье, довжини собѣ товаришити. Тое вымагае и задача Церкви. Церковь мае провадити вѣрныхъ до спасенія вѣчнаго, мае одже воспитовати вѣрныхъ для Христа, а тую задачу сповнае Церковь черезъ священникѣвъ учителей, котри про тое не тѣлько поучати, но такожь и воспитовати обовязани. Тую довжинѣсть живо пригадуютъ священникови его назвиска: пастырь, отецъ. Пастырь не тѣлько провадитъ свое стадо на пасовниско, но такожь го стереже, хоронитъ передъ дикими звѣрями, провадитъ где лучша паша, шукае заблудши, и чимъ меньше и молодши суть агнци, тымъ стараниѣйше ними занимаеся. Отецъ не заслужовавъ бы на тое имя, если бы не старався о добре выхованье своихъ дѣтей. Такъ само довженъ одже поступати и катихитъ; ѡнъ обовязанъ не тѣлько поучати, но и воспитовати.

Средства катихитичного воспитанья суть: богослуженіе и карнѣсть (дисциплина).

§. 136.

А. Катихитичне воспитанье посредствомъ богослуженія.

Катихитъ обовязанъ дѣти религіино образовати, а понеже религія состоитъ въ пѣзнанью и почитанью Бога, для того повиненъ катихитъ поучивши дѣти якъ мають Бога пѣзнавати, поучити ихъ такожь и показати имъ, якъ мають

*) Душпастырь може часто при недужныхъ и умирающихъ переконатися, якъ велика есть сила доброго домашнего або катихитичного выхованья. Случаются выпадки, що чоловікъ уходячій за совершенного атеиста (практичного або теоретичного) щиро покаеся зъ той одной причины, що не може вытиснути зъ своего сердца тое выхованье, котре ѡтъ родячей або катихита получивъ.

Бога почитати. Тое же здѣлае катихитъ, если ихъ впровадитъ въ житѣе церковне, т. е. если имъ покаже змысль и значенѣе церковного богослуженія, и ихъ научитъ, якъ они въ церковныхъ богослуженіяхъ мають участь брати. Въ тѣмъ взглядѣ треба:

1. *Призвичаити дѣти до молитвы.* Молитва занимае межн средствами религійного воспитанья одно изъ першихъ мѣстць, для того доженъ катихитъ старатися: а) Щобы дѣти звычайни молитвы на память знали и розумѣли. Самъ Христосъ научивъ насъ молитися, а Церковь выдала въ тѣмъ взглядѣ многи распорядженья, зъ чого показуеся, що такъ самъ Христосъ якъ и Церковь клала на тое великій натискъ вже у дорослыхъ людей; тымъ бѣльше суть они для дѣтей потребни. б) Щобы дѣти при молитвѣ отвѣтно заховалися; в) щобы молилися съ належитымъ духовнымъ расположеньемъ, щобы одже радо и охотно молилися, и не тѣлько устами слова вымавляли, но такожь уважали на змысль и значенѣе молитвы.

2. *Призвичаити дѣти до належитого участія въ церковныхъ богослуженіяхъ.* Цѣль церковныхъ богослуженій есть Богу служити и Бога внѣшно прославляти, а черезъ тое сподобитися благодатей божихъ съ богослуженіемъ полученныхъ. Щобы тую цѣль осягнути, треба дѣти поучати и провадити до того, щобы они не тѣлько тѣлесно но и духовно богослуженію присутствовали, щобы научилися належито оцѣнити богослуженіе, бо черезъ тое запобѣгнеся сумному явленію, що они въ пѣнѣишыхъ лѣтахъ не пойдуть за примѣромъ тыхъ людей, котори про грубе непростиме невѣжество презирають церковни богослуженія. Зо взгляду на участіе дѣтей при богослуженію треба на тое уважати, щобы дѣти въ належитѣмъ порядку честно и прилично ишли до Церкви. При тѣмъ не треба ихъ оставляти безъ надзора. — Ведля новыхъ австрійскихъ законѣвъ школьныхъ обовязанъ учитель надзоровати дѣти пѣдчасъ богослуженія. — Въ Церкви повинна школьна молодѣжь мати опредѣлене мѣстце, найлучше коло крилоса, где остають пѣдъ надзоромъ старшихъ, все добре видять и чуютъ, и хотъ цѣкавши обучаються въ пѣнію церковнѣмъ. Само собою розумѣеся, що строго на тое треба наставати, щобы дѣти не смѣялися, не розмавляли и т. п. но честно и прилично пѣдчасъ богослуженія заховалися. — Далше треба дѣти провадити до того, щобы они съ належитымъ духовнымъ расположеньемъ присутствовали богослуженію, що тѣлько тогда буде можливе, если они ведля обема своихъ вѣдомостей будутъ розумѣти богослуженіе; для того треба имъ особливо найважѣйше богослуженье, с. е. Літургію, якъ найскорше пояснати. Къ тому же треба дѣти учити и напминати,

щобы они на все точно уважали и часто въ собѣ ѳгнавляли постановленіе, що они тымъ хотять Богу служити и Его прославляти.

3. *Провадити и приготавливати дѣти до належитого принятія св. Таинъ Покаянія и Евхаристіи.* Въ тѣмъ взглядѣ повиненъ катихитъ о тое старатися: а) Щобы дѣти, доки до тыхъ св. Таинъ приступлять, були о нихъ належито поучени; б) щобы дѣти до тыхъ св. Таинъ приступали, ажъ коли осягнутъ той вѣкъ, въ котрѣмъ можна предполагати, що они все тутъ потребне могутъ поняти и розумѣти; в) той день, коли они першій разъ причащаются, зробити для нихъ торжественнымъ и памятнымъ. — Въ прочѣмъ точнѣйше буде о тѣмъ бесѣда въ лѣтургицѣ.

Б. Катихитичне воспитанье посредствомъ карности.

§. 137.

Понятіе, цѣль и подѣлъ.

До катихитичного воспитанья безусловно потребне есть удержанье карности, пѣдъ котрою розумѣются все мѣры и распорядженья предпринятія въ тѣй цѣли, щобы дѣти передъ злымъ ухоронити а до добраго наклонити. — Цѣль катихитичного воспитанья состоитъ одже а) въ устереженю передъ злымъ, т. е. въ усуненю соблазней и опасностей, котри спротивляются религійному образованю дѣтей. — Соблазни суть особливо въ тыхъ часахъ высокаго образованья на порядку дневнѣмъ. Новочасни апостолы знаютъ, що ажъ тогда будутъ могли числити на успѣхъ своихъ теорій, коли завладѣють серцами дѣтей, для того при кождѣй случайности стараються такъ теоретично, якъ и практично впоити дѣтямъ свои згубливи засады. Тому вредливому влѣяню доженъ катихитъ противѣдлати и старатися по можности заховати дѣти ѳтъ злыхъ товаришѣвъ, способностей до грѣха и т. п., а накланяти ихъ и давати имъ случайнѣсть, щобы съ добрыми, праведными и боговѣйными людьми сообщалися. Такъ повиненъ катихитъ наставати на тое, щобы дѣти не ходили зъ своими родичами або знаемыми по корчмахъ, на вечерницѣ, танцѣ и т. п., но учащали тамъ, где щось добраго чути и научитися могутъ. — б) Въ созиданю; для того треба дѣти призвичаювати до порядку въ посѣщаню до школы и до Церкви, до чистоты въ одежи, до скромности, лагдности правдолюбія, отвертости а особливо встыдливости. — в) Въ исправленю блудящихъ. Тутъ треба дуже старанно поступати, и якъ тѣлько катихитъ спостереже яке хотъ бы

наименше поблудженъ у дитины, не мовчати и не гадати съ многими нерозумными, що то еще дурна дитина, котра не знае що робить, и пѣзнѣйше сама поправится; но спротивлятися початкамъ злого, бо коли зле въ серци вкоренится, тогда дуже часто даремни будуть всяки наставленья и напомиенья. Треба одже найперше старатися выслѣдити жерело заблудженій, чтобы го потѣмъ отвѣтными средствами можна заткати (близше буде о тѣмъ бесѣда въ третѣй части пастырского богословія). „Къ сожалѣнію, каже оденъ ученый,*) находится и межи дѣтьми той грѣхъ, котрый межи Христіанами не повиненъ бы ани вымавлятися, котрый душу и тѣло нищитъ. И що гѣрше, тая язва не остае при одной дитинѣ, но заражае и многи инни. Тому беззаконію треба всѣми силами противоѣлати, поучаючи, якъ дѣти всегда повинни прилично и скромно заховатися и сердечными словами имъ пригадовати, що Богъ все видитъ, що Ангель Хранитель всегда есть при нихъ, и радуеся, коли добре роблятъ, а плаче и сумуе, коли якого грѣха допустятся. Катихитъ най пригадуе дѣтямъ огиднѣсть грѣха и красоту добродѣтели, кару, котру грѣхъ за собою потягае и надгороду, котру Богъ удѣлае тымъ, що свято сповняють его заповѣди. Если бы катихитъ зробивъ сумне досвѣдченъе, що яка дитина допустилася вже того грѣха (ознаки наведу въ третѣй части пастырского богословія), най поступае дуже осторожно, най бѣльше дѣлае, якъ говоритъ, бо если всё выговорить, то певно скорше пошкодитъ якъ поможе. Если обстоятельства суть по тому, треба звернути увагу родичѣвъ на тое переступленіе ихъ дѣтей, и поучити ихъ, якъ мають съ такими дѣтьми поступати. Наибѣльше въ тѣмъ взглядѣ поможе розумный сповѣдникъ.“

Изъ сказаного показуеся, що катихитъ обязанъ уважати на захованъе дѣтей не тѣлько въ школѣ, но и по за школою, и ведля того розличаемъ карнѣсть въ школѣ и по за школою.

§. 138.

Карнѣсть въ школѣ.

Щобы въ школѣ удержати карнѣсть, потрібный есть передъ всѣмъ точный, ясный и короткій уставъ школьный, ведля котрого ученики мають заховатися. Въ тѣмъ уставѣ мае бути сказано, коли ученики мають до школы приходити, якъ тамъ заховатися, въ якѣмъ порядку зо школы и до Церкви ити и т. п. При установленью школьного. порядку треба на тое уважати, чтобы въ нѣмъ не було ничъ приписане, що

*) Amberger, III. 340.

дѣти не могли бы выновнити. Такой школьный порядокъ есть дуже пожиточный, бо дѣти привыкають завчасу до пѣдчиенья своей воли пѣдъ законъ, и до послушанія; а зъ другои стороны усваеся всё, що могло бы науку перерывати, увагу дѣтей на що инного звертати, и въ загалѣ на школьну науку и на захованъе дѣтей вредливо влѣяти.

Катихитъ доуженъ наставати, чтобы дѣти школьный порядокъ точно заховали, и до его переведенья употребляти надгороды и кары.

а) Зо взгляду на надгороды треба поступати ведля слѣдующихъ засадъ:

1. Надгороджати тѣлько таки дѣла, котри дѣти добровѣльно и въ добромъ намѣренію предприняли, и котрыхъ довершенъе було съ трудностями получене. Противно не треба надгороджати таки дѣла, котри дѣтямъ не можна въ заслугу вмѣнити, н. пр. що мають добру память, що суть красни, або що якесь добре дѣло зробили не въ добромъ намѣренію, но може зъ гордости або зъ инной нечистой причины.

2. Треба уважати, яки надгороды суть для дѣтей найотвѣтнѣйши; а тѣи суть: а) Показати дѣтямъ свое задоволенъе и приклоннѣсть; б) позволити имъ яку невинну забаву, н. пр. прогулку, оповѣсти имъ красну исторію, показати красни образы и т. п.; в) дати дѣтямъ яки подарки; тѣлько повинни тѣи подарки бути для дѣтей пожиточни и ѣтноситися до науки. н. пр. красни образки, книжки и т. д. При даванью подарковъ треба уважати на тое, чтобы дѣти робили добре не для дарѣвъ, но Бога ради; д) посадити дѣти ѣтличающіися доброю наукою або поведеньемъ на ѣтличнѣйше мѣстце въ школѣ, або е) сказати родичамъ або опѣкунамъ о добромъ поведенью дѣтей, що и однихъ и другихъ буде тѣшити, и до постоянности въ добромъ заохочати. Если всѣ дѣти добре ведутся, то порадно есть для всѣхъ робити яки вспѣльни розрывки и забавки, бо тое ихъ дуже тѣшитъ и до катихита притягае, а родичѣвъ, котри то видятъ, заохочае до посыланья дѣтей до школы.

б) Зо взгляду на кары треба:

1. *Памятати, що цѣль всякихъ каръ школьныхъ есть поправа заблудшой дитины;* для того карати можна тѣлько за таки зли дѣла, котрыхъ дѣти добровѣльно допустилися, хотяи знали, що они суть зли и заказани. Не можна одже карати дитину за таки блуды, о котрыхъ она думала, що то добри дѣла, або за тое, що якась дитина мае слабу память, злый выговоръ и т. п.

2. *При каранію дѣтей треба постепенно и дуже осторожно поступати,* и добре розважати, чи дитина

истино на кару заслуге, бо може случитися випадокъ, що властиво самъ катихитъ заслуге на нагану и кару, бо не знае або не хоче съ дѣтьми належито поступати. До каръ школьныхъ належить: *α*) Подивитися остро на дитину не перерываючи науки — если не уважае, смѣся и т. п. — потѣмъ же если то не поможе, вымовити имя дитины, на ню подивитися и на хвильку перестати говорити; *β*) нагана если попередне не помогло; *γ*) велѣти дитинѣ стояти на мѣстци въ лавцѣ, або на серединѣ школы (тѣлько не за таблицею, бо тамъ може смѣятися) або и клячати; *δ*) велѣти дитинѣ по науцѣ въ школѣ остати, тѣлько довжна бути подъ надзоромъ и мати якусь задачу; *ε*) пересадити еи на низше, послѣднѣйше мѣстце; *ζ*) выключити еи ѳтъ вспѣльныхъ забавъ и розрывокъ; на конецъ *η*) тѣлесни кары за вѣдомостію родичѣвъ, котрыхъ треба о злѣмъ поступѣ и веденію дѣтей завчасу увѣдомляти. Тѣлесни кары николи не повинни нарушати встыдливѣсть дѣтей. — Въ прочѣмъ треба дуже рѣдко карати, и если до того прійде, не робити то въ гнѣвъ и злости, но и при каранью показати, що катихитъ карае не для того, щобы ѳтмститися, но щобы поправити.

§. 139.

Карнѣсть по за школою.

Карнѣсть внѣ школы зависить найперше ѳтъ домашногo вихованья; для того повиненъ катихитъ на тое по можности уважати, и чувати надъ тымъ, чи дѣти дома молять, чи учатся, чи не дае имъ кто зли примѣры и т. п. Къ сожалѣнію учитъ досвѣдчене, що часто школьні науки и наставленья катихитични остають бесплодными, понеже добре сѣмя въ школѣ засѣяне не тѣлько не находитъ дома отвѣтного плеканья, но часто довжно уступити бурянамъ и осетью, котре домашне вихованье на его мѣстце сѣе. Коли катихитъ щось подобногo спостереже, довженъ влѣяти на родичѣвъ або опѣкунѣвъ, щобы они хоть не помагають, принаймнѣй не шкодили належитому христіаньскому вихованью дѣтей. Въ прочѣмъ и самъ катихитъ повиненъ по можности уважати на дѣти и по за школою, для того добре есть, ити часомъ на прохѣдъ тамъ, где бѣльше дѣтей звыкли сходитися на забавы, тамъ до нихъ заговорити, щось имъ оповѣсти и т. п. Особливо треба памятати на таки дѣти, котри родичи высылають съ худобою на пасовиско, и старатися, щобы они приходили до Церкви и на катихизаціи. Коли дѣти идуть купатися, треба напминати старшихъ, щобы ихъ не оставляли безъ надзора, и щобы дѣти не сталися постепенно безвстыдными. При тѣмъ всѣмъ же треба собѣ поступати по отцѣвски, щиро, отверто и розумно, щобы

потѣмъ катихитъ не уходивъ въ очахъ дѣтей за чатѣвника и шпігуна, котрого они вправдѣ будутъ боятися, но такожъ и ненавидѣти, и котрого науки и напѣмненья останутъ бесплодни и безкористни. Таке чатованье не образуе, но безображае, не созидае, но розоряе, не воспитуе, но учитъ подступа и выбѣгѣвъ. По тѣй причинѣ треба такожъ дуже осторожно поступати съ доносчиками, щобы они не виробилися на клеветникѣвъ; треба про тое наставати, щобы они, если мають щось на другого сказати, при нѣмъ и въ очи ему тое сказати.

Дуже добре средство воснитанья дѣтей есть такожъ учити ихъ спѣвати побожни и инни честни и прилични пѣсни; бо поминувши тое, що они потѣмъ не такъ легко будутъ привыкати до злыхъ пѣсней, будутъ такожъ пригадовати собѣ при спѣванью тыхъ пѣсней на науки и наставленья, котри въ школѣ получили, а при тѣмъ будутъ мати пріятну розрывку и увеселеніе.

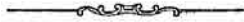
Такъ одже обовязанъ катихитъ черезъ науки и наставленья, черезъ надзѣръ и упѣмненья, черезъ кары и надгороды воспитовати дѣти для Христа, щобы кождый день бувъ свѣдкомъ не тѣлько ихъ тѣлесного, но и душевного и норовственнаго возраста и успѣванья; а понеже самъ всѣ тое здѣлати не може, для того повиненъ поучати и взывати старшихъ, щобы они причинялися до сего богоугоднаго дѣла, щобы такъ примѣромъ якъ и науками причинялися до того, щобы дѣти сталися добрыми христіанями и полезными членами общества людского.

§. 140.

Заключеніе Дидактики.

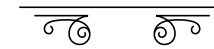
Такъ одже перейшлисьмо широку ниву учительскои дѣятельности душпаствья. Видѣлисьмо довжности душпаствья, и пѣзналисьмо способъ, якъ тѣи довжности мае и може сповнити, щобы исповнивъ приказъ Спасителя: „Шѣдше оубо наѣчите вса языки“. Для того проповѣдаймо слово боже по змыслу и приказу Христа, и уповаймо, що Богъ удѣлитъ нашимъ працамъ свое благословеніе. Всюди еще найдеся добра нива, котра воздасть плодъ сторницею; для того тѣлько живо и охотно до щирон працѣ. „Сѣмя, каже найбѣльшій проповѣдникъ, котрого словами заключаю дидактику, сѣмя посѣяне межѣ таке множество певно принесе овочи; хотяй не всѣ слушають, то хоть половина буде слухати; если не половина, то хоть трета часть; если не трета, то хоть десята часть; а если бы и не десята часть, то хоть

оденъ буде мя слухати, а то есть такожь жниво; бо то не мала рѣчь хоть одну овцу спасти. . . . Но я не перестану проповѣдати, хоть бы мя никто не хотѣвъ слухати. Я есмь лѣкаръ, и приношу лѣки; я есмь учитель, и маю приказъ учить. Хоть никого не исправлю; надгорода мя не мине“ (св. Іоанъ Златоустъ, oratio in terrae motum et in divitem et Lazarum, opp. t. I. col. 1029).

Кир Юліян Пелеш

ТЕОРІЯ
ДУШПАСТИРСТВА
[ГОДЕГЕТИКА]

ПАСТЫРСКОЕ БОГОСЛОВІЕ.

Написавъ

Д^{ръ} ЮЛІАНЪ ПЕЛЕШЪ.

Второе исправленое выданье.

Третья часть:

ТЕОРИЯ ДУШПАСТЫРСТВА.

ВЪДЕНЬ 1885.

НАБЛАДОМЪ ОО. МИХИТАРИСТОВЪ.
Зъ печати В. Гейриха.

Понятіе, подѣль росправы.

Для спасенія рода людского исповнявъ Иисусъ Христосъ не тѣлько учительскій и святительскій урядъ, но ѡнъ хотячи чловѣка до его назначенои ему цѣли допроводити, самъ житьемъ своимъ показавъ, якъ чловѣкъ жити и заховатися доженъ, и провадивъ чловѣка во всѣхъ хвиляхъ и на всѣхъ путяхъ туземского житья, або Христосъ исповнявъ такожь урядъ пастырскій, и тойже подобно якъ и перши два чины поручивъ своѣй Церкви, котра го для блага поодинокихъ вѣрныхъ посредствомъ своихъ слугъ, священникѡвъ, справуе. Священникъ про тое, котрый яко проповѣдникъ слова божого показуе вѣрнымъ дорогу до вѣчного спасенія, а яко строитель св. Таинъ имъ спасительни средства удѣляе, провадитъ такожь по примѣру Христа вѣрныхъ такъ своимъ примѣромъ, якъ и отвѣтными наставленьями до вѣчного спасенія, и яко исполнитель той третои задачи своего званія называеся душпаствыремъ въ тѣснѣйшѡмъ значеню того слова. Яко душпаствырь чуае одже священникъ надъ своимъ вѣрнымъ и провадитъ ихъ въ различныхъ хвиляхъ и обстоятельствахъ, щобы они ходили всегда на стезяхъ заповѣдей божихъ, и щобы каждый зъ нихъ прославлявъ Бога и osiąгнувъ вѣчне спасеніе. Якъ священникъ при справованю душпаствырского уряда поступати мае, поучае го трета часть паст. богословія, т. е. ѡеорія душпаствырства.

Соотвѣтно двоякѡй задачи душпаствыря вѣрныхъ власнымъ примѣромъ и отвѣтнымъ наставленьемъ до спасеня вѣчного провадити, дѣлимо ѡеорію душпаствырства на два члены:

I. О примѣрности душпаствыря.

II. О проваженю вѣрныхъ зо взгляду на ихъ различни потребности и обстоятельства.

I. Членъ.

О примѣрности душпастыря.

§. 375.

Понятіе и потреба.

1. Подъ примѣрностію душпастыря розумѣемо все тѣ добродѣтели, котрыми онъ яко духовный отецъ своей громады отличатися долженъ. Сюда належитъ одже внутренне и виѣшне успособленье и настроенье, домашне и публичне житье душпастыря, котрый въ кождомъ отношенью мае бути примѣромъ для своей громады.

2. Потребу примѣрности душпастыря доказуе само понятіе его званія. Душпастырь есть „соль земли, свѣтъ міру, градъ верху горы стояй“; званіе душпастыря есть святе, онъ выбравъ собѣ Бога яко наслѣдіе свое, долженъ про тое себе цѣлого Богу посвятити, и такъ поступати, щобы все его мысли, слова и дѣла були Богу пріятны. Душпастырь есть заступникомъ Исуса Христа, для того повиненъ усильно старатися и своимъ житьемъ Христу уподобитися. Душпастырь есть званый, вѣрныхъ до святости провадити; про тое долженъ найперше старатися себе самого освятити. Душпастырь есть пастыремъ своей громады, его должнѣсть есть про тое, повѣреннымъ добрымъ примѣромъ присвѣщати, бо вѣчно правдивымъ остане выреченье: „Verba movent, exempla trahunt“. Если про тое душпастырь не отличаея особливую примѣрностію, то николи не може выповнити свою високу задачу, его науки не будутъ мати потрібной поваги, его літургичны священнодѣйствія не будутъ созидати, онъ не позыскае довѣріе вѣрныхъ и все его труды остануть безплодными. Для того долженъ душпастырь „о всемъ самъ себе подавати образъ добрыхъ дѣлъ“. (Тит. 2., 7.)

Душпастырь повиненъ про тое давати своимъ вѣрнымъ добрый примѣръ въ кождомъ отношенью; и тутъ належалобы говорити о всехъ тыхъ добродѣтеляхъ, котрыми бы душпастырь яко человекъ и яко священникъ долженъ отличатися. Но понеже о томъ росправляе богословіе норовственне, а о многомъ була вже бесѣда въ введенію до паст. богословія,*) для того тутъ буде только бесѣда: а) О домашномъ житью и захованью душпастыря; в) о его виѣшнихъ отношеньяхъ.

*) Зр. выше §§. 11., 16., 30., 34.

§. 376.

А) О домашномъ захованью душпастыря.

Душпастырь обовязанъ въ томъ взглядѣ бути взоромъ добраго хозяина (господаря) и заховати точнѣсть и порядокъ такъ во взгляду на себе самого, якъ и во взгляду на все и всехъ, котори до его дому належатъ, бо якъ каже св. Иеронимъ до Иліодора, очи всехъ суть на душпастыря звернени; его домъ и захованье суть взоромъ общога захованья, що онъ дѣлае, есть всемъ знаеме и отъ многихъ наслѣдованье. Для того:

1. Душпастырь долженъ самъ заховати певный порядокъ житья, бо тое улегшитъ му выповненье его многихъ и тяжкихъ должностей. Сюда належитъ найперше розсудно и отвѣтно уложеный порядокъ дневный, отъ котрого безъ важной причины николи отступати не треба. Въ томъ порядку дневномъ треба опредѣлити часть на отчитанье дневного правила церковного, літургій и иныхъ священнодѣйствій; потѣмъ для науки, особливо моральной и пасторальной, и для приготавленья на проповѣди, катихизаціи и т. п., дальше часть для дѣлъ господарскихъ, потрібного выпочинку и розрывки. Що день повиненъ священникъ испытovati свою совѣсть, и часто, по крайній мѣрѣ що мѣсяць, сповѣдатися. Тымъ способомъ найде всегда отвѣтне занятіе, не буде николи нудитися, и поступаючи самъ до святости потягне за собою и свою громаду.

2. Въ своемъ хозяйствѣ треба старатися о поединчѣсть, чистѣсть и порядокъ. Душпастырь долженъ въ провадженью своего дома выстерѣгатися такъ великой выставности якъ и брудоты и сквырства, бо одно и друге мае зле вліяніе на громаду. Въ господарствѣ добре есть, о сколько возможно, присвоити собѣ раціональный способъ господарованья, бо тымъ можна часто малыми издержками помножити свои доходы и парохіянъ много добраго научити. Дуже порадно есть такожь заниматися въ свободныхъ хвильяхъ садовництвомъ, пасѣками и т. п., бо тое не только есть пожиточне, но принаеся до украшенья домовства и цѣлого села. Не треба и згадовати, що то дуже ляхій душпастырь, котрый съ своимъ парохіянами не знае о чомъ инномъ говорити, якъ о цѣнахъ волѣвъ, коней, збѣжа и т. п., бувъ бы то знакъ грубога приязанья до дочасности.

3. Доходы, котри душпастырю належатся, треба хоронити, но при томъ выстерѣгатися всего, що бы на характеръ священника зле свѣтло кинути могло. Тое относится особливо до такъ званыхъ правъ епитрахильныхъ. Треба держатися звычайныхъ въ певномъ окрузѣ принятыхъ такъ, безъ потребы (н. пр. убожества стороны) не заимати свое, но такожь выстерѣгатися всего, що бы хоть видъ здирства

мати могло. Где священникъ съ тактомъ собѣ поступае, тамъ не потрібни ніяки торги, люде радо дають, що ся належить, и mezi ними и парохомъ пануе згода и миръ.

4. На особлившу увагу пароха заслужують его служаци; онъ повиненъ бути осторожный въ ихъ выборѣ и всегда надъ ними чувати, чтобы они честно и праведно заховалися. Св. Ап. Павелъ каже: „Аще кто своего дому не умѣеть правити, како о Церкви божіей прилѣжати возможе?“ (I. Тимот. 3., 5.) Понеже досвѣдчене учить, що слуги пароха часомъ уважаючися за щось лучшего, въ громадѣ збршене дають, инныхъ понижаютъ и т. п., для того треба на тое строго уважати, чтобы они выполняли религіини обовязки, по ночахъ, по корчмахъ не волочилися, но заховалися, якъ честному чоловіккови заховатися належить.

5. Если парохъ мае сотрудника, то повиненъ старатися, чтобы mezi ними пановало согласіе и любовь. Парохъ есть властивый душпастырь, а сотрудникъ данный есть му до помочи, всё про тое, що сотрудникъ дѣлае, дѣся въ имени пароха. Сотрудникъ не може про тое ничъ безъ вѣдомости и позволенія пароха распоряджати. Въ загалѣ повинно бы взаимне отношене пароха и сотрудника бути слѣдующе: Парохъ обовязанъ обходитися съ сотрудникомъ яко священникомъ, для того не показоватися къ нему гордымъ и не давати му всегда чути свою высшость, отдавати му належитую честь и дивитися на тое, чтобы и прихожане и фамилія пароха его почитали. Понеже онъ есть сотрудникомъ пароха, для того не повиненъ парохъ всё працѣ на него спыхати, но и самъ працѣвати. Дальше понеже „достоннѣ дѣлатель мзды своея“, треба старатися, чтобы и сотрудникъ мѣгъ жити, одже ведля припатога звычайу давати му третю часть церковныхъ доходѣвъ, а въ кѣнци старатися отвѣтными наставленьями приготовити сотрудника на доброго самостоятельного пароха. — Сотрудникъ же обовязанъ къ нему всегда скромнымъ и чемнымъ бути; не важитися въ Церкви або школѣ щось самостоятельно безъ вѣдомости и позволенія пароха заряджати; бо за всё есть парохъ, не сотрудникъ, отвѣчательный; старатися ширити довѣріе и любовь прихожанъ къ пароху; заховати во всёмъ установленный ътъ пароха порядокъ; не ътдалитися нигде, ани на короткій часъ, безъ вѣдомости пароха, и стеречися зводливои засады высвободженія съ пѣдъ настоятельства пароха. Непростиме переступлене було бы, если бы сотрудникъ важився прихожанъ противъ пароха бурити и незгоды робити. Най знае каждый сотрудникъ, що той чоловіккъ, котрый не научився слухати, не прійде николи въ положенне приказовати. (О належитѣмъ правленію парохією и своимъ домомъ читай настырское посланіе Митр. Ординаріата Львовского зъ дня 20. Цвѣтня 1874 до ч. 43 Орд.)

§. 377.

В) О вишнихъ отношеняхъ душпастыря.

Вишнии отношеня душпастыря суть такъ розлични, якъ его многородни занятія, но тутъ буде только бесѣда о его отношенію до власти духовной и мірской.

I. Отношене душпастыря до власти духовной.

1. На челѣ духовной власти стоитъ Папа Римскій, котрый „есть Наслѣдникъ святого Петра, князя Апостолѣвъ, правдивый Намѣстникъ Христа, голова цѣлои Церкви, и всёхъ христіянъ отецъ и учитель“, котрому въ бл. Петрѣ дана есть „повна власть ътъ Господа нашего I. Христа пасти, рядити и управляти всю вселенскую Церковь“, и „коли онъ говоритъ зъ катедры, то есть, коли исповняючи чинъ яко Пастырь и Учитель всёхъ христіянъ, по своѣй найвысшѣй Апостольскѣй власти опредѣлае науку о вѣрѣ или норовственности, маючуса ътъ цѣлои Церкви хранити, при божѣмъ защиченію ему въ бл. Петрѣ ѡбщанѣмъ, обладае сею неомысленностію, яко бож. Спаситель свою Церковь въ опредѣленію науки вѣры и норовственности хотѣвъ бути надѣленою; для того таки опредѣленія Римского Папы сами собою, а не изъ согласія Церкви суть неперемѣняеми“. (Соборъ Ватиканскій гл. 4.) Папа Римскій есть одже голова и средоточіе Церкви, и ему присягае каждый священникъ при рукоположенію непоколебиму вѣрнѣсть и преданѣсть; для того доженъ не только самъ тѣмъ присязѣ вѣрнымъ остати, но и вѣрныхъ до подобнога дѣланія наставляти и провадити.

2. На челѣ духовной власти въ каждой Епархіи стоитъ Епископъ; онъ посѣдае повноту священства въ ѡтличной степени и есть Первосвятитель, Учитель и Пастырь своей епархіи. Его власть ростягаеся на всё дѣйствія церковни, котри онъ въ своѣй Епархіи або самъ лично, або посредствомъ священства совершае. Епископъ есть одже верховный пастырь своей епархіи, и ему присягае каждый душпастырь при рукоположенію каноничне послушаніе. Для того каже св. Игнатій: „Безъ Епископа не повиненъ никто ничъ церковного дѣлати“ (ad Smyrn. cap. 8.). Зъ тои преданности священства выплывае духъ церковный, котрый ся оказуе въ любви званія священническаго, въ дѣтнинѣмъ почитанію власти церковной, и въ охотѣмъ и совѣстнѣмъ выповненію дожностей душпастырскихъ. Тая преданнѣсть священства и привязаннѣсть до Епископа дае священству непѣдиму силу, она заохочае до широи працѣ, осолоджае всяки труды и прикри хвилѣ, и есть явнымъ свѣдоцтвомъ доброго священства. Где того духа церковного не ма, тамъ попадае священство въ небезпечни заблуженія, котри для клира и для вѣрныхъ суть съ необчисленою шкодою получени.

3. Въ поодинокихъ округахъ заступають Епископа Деканы, котрыхъ про тоє клиръ почитати и имъ повиноватися обязанъ.

II. Отношенье душпаствыря до власти мірской.

Ико членъ державы есть душпаствырь такожь и обывателемъ, и въ многыхъ отношеньяхъ такожь урядникомъ державнымъ, а яко такий мае такожь певни права и довжности. Душпаствырь обязанъ:

1. До послушанія. Бо „князи мірскіи“ суть отъ Бога установлени, щобы народами управляли, и о ихъ дочасне и вѣчне добро старалися; для того належится имъ отъ подданныхъ вѣрность и христіянське послушаніе, и душпаствырь обязанъ въ томъ взглядѣ своимъ прихожанамъ добрый примѣръ давати. Тое послушаніе оказуеся: а) Вѣрностію, котра не дасть взрушитися ніякими страстями и намѣтностями; в) почитаньемъ мірской власти; для того душпаствырь не толькo самъ буде почитати законы и роспорядженія власти державной, но наставати, щобы и его прихожане такъ дѣлали; г) пожертвованьемъ для блага державы; для того душпаствырь радо принесе все жертвы и труды для блага и процвитанья державы.

2. До патріотизма христіянського, котрый благобыть державы праведными и позволенными средствами ведля своихъ силъ спомагае. Для того остерѣгае добрый душпаствырь своихъ прихожанъ передъ всякими згубливими стремленіями и стараеся вспирати все общеполезни заведенія, якъ: шпиталѣ, школы, касы пожничкови, шпихлѣрѣ громадски, братства встремезливости и т. п., а где ихъ не ма, стараеся о ихъ заведеніе.

3. Съ урядниками державными належитъ обходитися честно и своему стану отвѣтно, отдавати имъ належиту честь, заховати согласіе, но такожь не оказоватися „раболѣпнымъ“, бо тымъ ани урядника ани себе не почитаеся.

4. Душпаствырь мае такожь певни права политични, и зо взгляду на ихъ выконанье находимо два противни мнѣнія. Одни кажуть, що священникъ не повиненъ до рѣчей политичныхъ николи мѣшатися, бо тоє не дасть погодитися съ его станомъ. Други зновъ утверждаютъ, що душпаствырь обязанъ и въ исповненію правъ политичныхъ давати своимъ прихожанамъ примѣръ, бо тымъ причинаеся такъ до блага Церкви якъ и до блага Державы. Если надъ треба предметомъ близше застановимося, то безперечно треба оба наведени мнѣнія откинути, бо перше душпаствыря за надто ограничае, а друге его политичной дѣятельности за широкой объемъ дае. Правда лежитъ межи обома наведеными мнѣніями, и въ томъ взглядѣ найотвѣтнѣйше поступитъ собѣ душпаствырь ведля слѣдующихъ засадъ:

а) Най яко священникъ Бога вышнього не шукае политичныхъ занятій, но яко такий нехай боронитъ правъ Церкви и дѣлае, щобы они отъ всехъ заховани, а отъ никого нарушени не остали; в) яко гражданинъ нехай выконуе свои права политични для блага Церкви и Державы; не повиненъ одже священникъ зъ засады оттягаться отъ всякой политичной дѣятельности, но такожь и не напыхатися до неи; г) яко урядникъ державный най точно и совѣстно выповняе все ему повѣрени державни чинности. Такъ поступали и поступаютъ собѣ велики и славни Достойники Церкви для блага Церкви и Державы. — Для того не стоитъ ничъ на перипонѣ, щобы священники брали удѣлъ въ выборахъ до соймѣвъ крайныхъ и державныхъ, и если мають толькo здѣбностей такожь яко кандидаты выступали, толькo очевидно безъ пристрастія и намѣтности, и честнымъ и праведнымъ способомъ собѣ при томъ поступали. Меньше порадно видится бути, щобы душпаствырь за надто мѣшался до справъ громадскихъ, и н. пр. яко радни громадски выступали; бо въ такихъ радахъ суть звычайно сторонництва, душпаствырь докончые буде до котрого зъ нихъ належати, а черезъ тоє мимовольно стягне на себе негодованіе противной стороны, що часто на душпаствырство може мати дуже шкодливое влѣяніе. Въ прочѣмъ тутъ дожно показатися благоразуміе пастырське, и показати душпаствырю, якъ въ данѣмъ случаю поступати повиненъ.

То суть одже головни засады примѣрности душпаствырской въ найважнѣйшихъ его отношеніяхъ. Близше въ той предметъ входити, уважаю излишнымъ, и толькo еще разъ повтаряю слова св. Писанія: „Вы есте свѣтъ міру, соль земли . . . не може укрытися градъ верху горы стояч“.

II. Членъ.

О провадженью вѣрныхъ зо взгляду на ихъ розлични потреби и обстоятелства, або о властивѣмъ душпаствырствѣ.

§. 378.

Понятіе и потреба.

1. Подъ душпаствырствомъ въ тѣснѣйшѣмъ значенію розумѣмо поступованье душпаствыря съ поодинокими вѣрными ведля ихъ особенныхъ духовныхъ потребъ и обстоятелствъ. Понеже въ томъ взглядѣ душпаствырь выступае по бѣльшой части яко учитель и наставникъ, для того можемо теорію о душпаствырствѣ назвати такожь теорією або умѣтнымъ выкладомъ о приватномъ наставленію.

2. Якъ потрібне есть тоє почастне душпаствырство,

показується зъ понятія званія душпаствыря и увзглядненя различныхъ потребъ и обстоятельствъ вѣрныхъ. Душпаствырь обовязанъ всѣми возможными и позволенными средствами старатися освятити своихъ вѣрныхъ; для того коли увидитъ, що его всенародни поученія для поодинокихъ людей не суть достаточни, обовязанъ имъ почастино въ помѣчь прибѣгати. Досвѣдчене поучае, що суть люде, котри часто зъ власной вины, часто же и при наилучшій воли не могутъ зъ всенародныхъ наукъ користати, и пр. глухи, недужни и т. п. Суть кромѣ того въ житію людскѣмъ случаи, о котрыхъ всенародно ани не можна говорити, а въ сповѣди не ма часу, щобы тому всему задосытъчинити; для того оказується потреба такимъ людемъ инымъ способомъ помагати, щобы и ихъ для Христа позыскати; а якъ тое дѣлати, показуе теорія душпаствырства.

§. 379.

Перепоны и спомагательни средства душпаствырства.

1. Численни суть перепоны, котри успѣшному душпаствырству противляются, и походятъ або зо стороны вѣрныхъ, або зо стороны самого душпаствыря.

1. Найважнѣйши перепоны зо стороны вѣрныхъ суть: *а)* Невѣжество народа, котре въ многихъ случаяхъ есть жереломъ и причиною различныхъ беззаконій; *в)* простакватѣсть и рѣвнодушіе, бо многи люде такъ съ землею, зъ котрой жиють, зрослися, що здаеся, якобы не були въ состоянію вознестися до чогось высшого; *г)* поверховнѣсть и механизмъ, бо многи думаютъ, що тѣлеснымъ присутвіемъ на богослуженію и устною молитвою заспокоили всѣ потребности религійнаго житья, хотяй въ серци не зайшла ніяка перемѣна, ніяка поправа; *д)* зопсутье обычаѣвъ, котре такъ межн молодежи якъ и межн старшими людьми далеко поступило; *е)* переворотнѣсть и упоръ, въ слѣдствіе чого тяжко приходитъ такого чоловѣка до чого доброго наклонити; *ж)* злый духъ часу (зр. §. 34., *ε*), котрый якъ епидемія що разъ дальше ширится и особливо въ враждѣ противъ Церкви и ея Начальства ніякихъ границъ не знае.

2. Но и на сторонѣ душпаствырей находятся къ сожалѣнію перепоны душпаствырства. Где не ма добродѣтелей душпаствырскихъ, тамъ тяжко говорити о успѣшнѣмъ паствырованью. Душпаствырь одушевленный сильною, живою вѣрою може чуда творити, но где тои вѣры не достае, тамъ не возможна есть успѣшна дѣятельнѣсть; если сердце душпаствыря къ вѣрнымъ есть зимне и обонятне, тамъ выдаеся душпаствырство незносимымъ трудомъ; гордѣсть священника нищать всѣ его наилучши и найкраснѣйши дѣла; незгода свя-

щенства есть матерію общого зопсутья; захланнѣсть есть жереломъ всякого зла, а злый примѣръ выкорѣнне засѣяне добре зерно. До перепонъ успѣшнаго душпаствырства належитъ безъ сомнѣнія и часте перенешеня душпаствырей зъ одной посады на другую; бо якъ може душпаствырь успѣшно дѣлати, если заледво мавъ часъ пѣзнати потребности своихъ вѣрныхъ, видится принужденымъ старатися о инне мѣстце? Певно безъ зрѣванья успѣшнѣйше могли бы дѣлати душпаствырь, если бы разъ прійшло до получшеня и певного усталеня ихъ дотаци, щобы не потребовали такъ часто переноситися!

II. Но суть такожь и спомагательни средства для успѣшнаго душпаствырства, такъ особливо:

1. Духъ церковный, т. е. обще розпросторонене почутье религіине, котре не терпитъ ничъ, що бы вѣрѣ и норевственности спротивлялося, и для того противится нѣчнымъ волоцюгамъ, пѣдозрѣлымъ домамъ, неприличнымъ танцямъ, пѣтикамъ и т. п. Тое религіине почутье треба про тое по возможности ширити, бо въ нѣмъ состоитъ наибольша сила католической Церкви.

2. Общества и братства на основахъ религіиныхъ почиваючи, котри наилучши плоды приносятъ.

3. Миссиі церковни, котри часто зъ найгѣршой громады взѣръ честноты и праведности ролятъ.

4. Розширене добрыхъ книгъ и писъмъ, котри до просвѣты и пѣднесеня религіиноста народа причиняются.

5. Соборчки деканальни, котри для душпаствырей довжни бути богатымъ жереломъ взаимной помочи, заохоты и поученя, чимъ они истинно суть, если въ духу и ведля приписѣвъ Церкви ѣтбуваются.

Все тое причиняеся много до успѣшнаго душпаствырства, до прославленя Бога и спасеня вѣрныхъ.

§. 380.

Подѣлъ росправы.

Въ душпаствырствѣ треба такъ якъ и въ наукахъ всенародныхъ увзгляднати внутренне успособлене и внѣшни обстоятельства своихъ прихожанъ. — Зо взгляду на внутренне успособлене треба влѣяти на всѣ душивни силы чоловѣка, т. е. на его разумъ, волю и чувство; — зо взгляду же на внѣшни обстоятельства повиненъ душпаствырь особливше свое старанье звернути на дѣти, на недужныхъ и умирающихъ, на узвзненыхъ, на тыхъ, що жиють въ незгодѣ, и на вступающихъ до якого стану и т. п. Такъ одже подѣлимо теорію душпаствырства на два ѣтдѣли, зъ котрыхъ въ Першѣмъ

буде бесѣда о наставленіи и проважденіи поодинокихъ людей ведля ихъ внутренняго усопособленія, а въ Другомъ о проважденіи и наставленіи ведля виѣшнихъ обстоятельствъ.

І. Отдѣль.

Поступованье душпастырскє зо взгляду на внутренне усопособленье поодинокихъ прихожанъ.

§. 381.

Переглядѣ.

Внутренне усопособленье чловѣка стягаєся на его разумъ, волю и чувства, для того на тѣи три силы душевни повиненъ душпастырь въ приватныхъ наукахъ взглядъ брати, и ведля нихъ свои наставленья урядити. Загальни правила, якъ въ томъ взглядѣ належитъ поступати, выложено въ дидактицѣ; для того тутъ буде бесѣда лише о томъ, що въ особености въ поодинокихъ случаяхъ треба робити. **И** такъ:

Глава I. о особенностяхъ при поученіи розума;

„ II. при наклоненіи воли;

„ III. при возбужденіи чувствъ.

І. ГЛАВА.

Поступованье душпастыря зо взгляду на особливие усопособленіє розума поодинокихъ вѣрныхъ.

Межи прихожанами, котри про собствєнне усоспособленье розума потребууютъ особногю поученія въ правдахъ вѣры и норовственности, на особлившу увагу заслугуютъ: 1. Невѣжи, 2. блудяци, 3. суевѣрни, 4. невѣрни, 5. наивернени (прозелиты).

§. 382.

1. Якъ поучати невѣжѣ?

1. Невѣжество въ правдахъ вѣры и норовственности стрѣчаємъ у дѣтей и dorosлыхъ людей, котри зновъ або про слабоумиѣсть або про инну причину не мають потрібныхъ религійныхъ вѣдомостей.

Касательно дѣтей треба заховати правила, котри въ томъ взглядѣ подає катехитика. Тутъ еще можна примѣтити, що катихитъ не только о тое повиненъ старатися, чтобы дѣти порозумѣли правды вѣры и норовственности, но чтобы знали

дословно катихізмъ на память, особливо въ тыхъ частяхъ, где есть бесѣда о правдахъ, котри всѣ знати и вѣрити повинни.

2. Межи невѣжами особлившу увагу треба звернути на *слабоумныхъ* (hebes, blödsinnig). Слабоуміє може бути або провинене, або може походити зъ природныхъ недостатковъ дотычнаго чловѣка. Самъ чловѣкъ може ослабити свѣой разумъ, еслися допущає певныхъ грѣховъ, особливо розличныхъ родовъ блудодѣянія и пиянства; но може такожь и ѳтъ природы бути такъ слабо ударованный, що му тяжко приходить и наилегшу рѣчь поняти. Може наконецъ и глубока старѣсть бути причиною слабоумія. Зъ якоинибудь причины слабоуміє походитъ, всегда оно позбавляє дотычнаго чловѣка тыхъ корыстей, яки инни люде зъ всенародныхъ поученій церковныхъ ѳтносятъ, имъ одже только черезъ приватни наставленья можна помочи.

Если душпастырь спостереже, що причина слабоумности певногю чловѣка лежитъ въ его грѣхахъ, то повиненъ передъ всѣмъ старатися навернути го ѳтъ тыхъ грѣховъ, ажъ тогда може приступити до выложенія му потрібныхъ правдъ вѣры и норовственности.

При поученіи всякого рода слабоумныхъ треба передъ всѣмъ старатися пѣзнати ихъ способъ мышленья, якъ они собѣ рѣчи представляютъ, и на основѣ того ихъ поучати. Само собою розумѣєся, що слабоумнымъ не можна выкладути цѣлу науку вѣры и норовственности, треба ограничатися на головныхъ правдахъ христіянства и тыхъ довжностяхъ, котри ихъ наибѣльше обходятъ. При поучаніи неумныхъ добре есть уживати коротки выреченія и присловія, бо тѣи легше собѣ могутъ запомнати, и пр. що не хочешъ, чтобы ти други робили, и ты не повиненъ имъ робити и т. п.

Слабоумни суть часто глухонѣми. Чтобы такихъ людей щось научити, треба найперше ѳтъ знаемыхъ або родины довѣдатися, якъ съ ними можна порозумѣтися, и потѣмъ такими виѣшними знаками дати имъ понятіє о Бозѣ, о Тройци святѣй, о ѳткупленіи и благодати, о наипотребнѣйшихъ тайнахъ, о смерти, судѣ и вѣчнѣмъ житіи. Люде глухонѣми суть часто невѣрни, злосливи, непослушни и ѳддани блудодѣянію; для того треба ихъ въ томъ взглядѣ старатися поправити.

Часто можна и у старшихъ, у талантованныхъ людей стрѣтити грубе невѣжество религійне. Поученье такихъ людей получене съ великими трудностями, бо они не хотятъ признати свое невѣжество, и легко уражаются, если ся ихъ хоче просвѣтити. Таки люде звикли еще другихъ баламутити, и то часто не въ злѣмъ намѣреніи; ихъ про тое душпастырь не може зъ ока спустити. — Чтобы мати до нихъ приступъ, треба ихъ найперше для себе позыскати, и такъ

звернути розговоръ, що при тѣмъ сходится на правды вѣры и говоритса о нихъ яко о рѣчахъ знаемыхъ. Тымъ способомъ душпастырь не выступае въ видѣ учителя, они не могутъ оттягнутися отъ слуханья, и такъ ради не ради приходять до пѣзнанья того, о чѣмъ не знали. Н. пр. зъ бесѣды о жнивахъ можна перейти на Бога въ Троици св. единого, на Провидѣнїе, ласку божу. — Зъ бесѣды о звѣздахъ на несмертьельность. До числа невѣжъ можна въ многихъ випадкахъ причислити такожь и зъумашедшихъ. До нихъ можна приближитися лише въ т. зв. ясныхъ хвиляхъ, и тогда можна ихъ поучити въ правдахъ вѣры, если бы они о тыхже не мали понятїя.

§. 383.

2. Якъ поучати блудящихъ?

Особливый рѣдъ невѣжъ религїйныхъ суть блудящи, т. е. таки люде, котри ложно осужаютъ моральну вартѣсть гдѣякихъ дѣлъ, такъ що рѣчи позволены тримають за грѣхъ, а противно не видять грѣха тамъ, где истинно есть, и. пр. служаща думае, що еи вѣльно зъ рѣчей своихъ панѣвъ безъ ихъ вѣдомости давати милостыню; инна гадае що согрѣшила тяжко, бо въ часѣ слабости не заховала пѣствъ. Такихъ людей обовязанъ душпастырь поучити о правдѣ. При тѣмъ треба розрѣджити, чи а) ктось блудитъ зо взгляду на рѣчь позволену, чи б) ѓнъ тримае рѣчь въ собѣ непозволену за добру.

а) Если кто рѣчь позволену за грѣхъ тримае, то можна го просвѣтити, но не коньче потреба съ изнятїемъ тогда, коли бы тое поблудженъе було причиною злыхъ слѣдствїй, и. пр. А. каже, що окрестила дитину жидѣвску безъ вѣдомости родичей, и тое тримае за грѣхъ; хотяй рѣчь сама въ собѣ есть добра, то однакожь може стягнути зли послѣдства, для того треба еи въ тѣмъ разѣ поучити.

б) Если же блудъ тычитса рѣчи непозволеной, котру ктось за добру тримае, то треба различити, чи его блудъ есть преодолимый (vincibilis), чи непреодолимый (invicibilis). — Если ктось находится въ блудѣ преодолимѣмъ, то треба го коньче о правдѣ поучити. Въ тѣмъ бо разѣ ѓнъ хоть сомнѣваеся о добротѣ своего дѣла, для того не мае певной совѣсти, допущаеся одже грѣха, чому священникъ повиненъ запобѣгнути, и. пр. жена бере рѣчи безъ вѣдомости мужа. Если же блудъ якогось чловѣка есть непреодолимый, такъ що ему николи не прїйшло на гадку сомнѣватися о добротѣ того, що робитъ, тогда треба розважити, чи поученъе буде пожиточне, чи нѣ. Если можна сподѣватися, що той чловѣкъ пѣзнавши свой блудъ тойже покине, то коньче треба го поучити. Въ противнѣмъ разѣ

треба залишити поученїе, чтобы той чловѣкъ не стався зъ матерїального грѣшника формальнымъ. — Суть однакожь выпадки, въ котрыхъ и тогда треба поучити блудящего, коли не ма надѣи, що ѓнъ послушае. Такъ:

1. Если ѓнъ самъ просить, чтобы го въ тѣй рѣчи просвѣтити, бо въ тѣмъ разѣ не есть его невѣжество непреодолиме, понеже вже зачинае сомнѣватися, чи его дѣло есть добре; если бы го одже душпастырь не поучивъ, то робивъ бы зле основуючися на повазѣ душпастыря.

2. Если невѣжество стягаеся на правды, котрыхъ вѣдомѣсть до спасенїя коньче потрібна, и. пр. коли бы кто думавъ, що сповѣдъ безъ жалю есть достаточна до доступленья ѓтпущенья грѣхѣвъ.

3. Коли бы душпастырь мѣгъ розумно судити, що той чловѣкъ хотяй не заразы, но по якѣмсь часѣ послушае поученїя.

4. Если душпастырь тѣлько сомнѣваеся, чи его наука буде користна; бо въ такѣмъ разѣ треба всегда дѣнше о чловѣцѣ мыслити. — Въ прочѣмъ въ такихъ випадкахъ треба все обстоятельство добре зважити, и ведля нихъ свое поступованъе урядити.

§. 384.

3. Якъ поучити суевѣрныхъ?

Що мае розумѣтися пѣдъ суевѣрїемъ и якъ въ загалѣ противнѣя него дѣлати треба, сказано вже при теорїи о опроверганїяхъ (§. 60., 2.).

Но еще скорше дасться суевѣрїе выкоренити черезъ приватни наставленья поодинокихъ особъ. Священникъ хотячи показати суевѣрному неосновнѣсть его мнѣнїя повиненъ по возможности до его способу мышленья зближитися и то, що не есть такъ шкодливе, лишити, а противитися тѣлько тому, що мае шкодливе влѣянїе на моральне житъе.

Суевѣрїе може бути противне або правдамъ вѣры, або норовственности. Чтобы обезсилити суевѣрїе противлящеся якѣй правдѣ вѣры або норовственности, найлѣнше ужити до того якесь выразно до того ѓтносячеся выреченъе Письма св. Но треба такожь показати, якъ нерозумне и чловѣка негѣдне есть суевѣрїе, котре шукае причины якого событїя тамъ, где еи нема, и приписуе рѣчи сотвореннѣи силу, котру тѣлько самъ Богъ мае. Дальше треба показати, що такѣе поступованъе есть грѣшнѣе. — Понеже досвѣдченъе учитъ, що суевѣрїе часто мае причину въ гдѣякихъ привидженьяхъ або зъявискахъ (и. пр. если жовна въ ночи до ѓкна добуваеся, то ктось зъ дому умре; заря на небѣ есть знакомъ великон смертьельности або вѣины), для того треба показати, що таки привидженья суть або чиста фантазия або чужий обманъ, а роз-

лични обявленья мають свою причину въ природѣ. При тѣмъ добре покликатися на досвѣдченье, котре пѣлкомъ противя урőenью суевѣрнаго.

Если суевѣрный есть добродушный и бѣльше зъ неумѣтности блудить, то треба съ нимъ лагѣдно поступати; на противъ зарозумѣлыхъ и упертыхъ бѣльше остро.

§. 385.

4. Якѣ поступати съ невѣрными, вѣльнодумцями и тыми, котри высмѣваютьъ религію?

Щобы такихъ людей до пѣзнанья правды допровадити, треба съ якъ наибѣлшою оглядностію дѣлати, щобы ихъ не уразити, но позыскати для себе. Хотячи ихъ о правдѣ пересвѣдчити, не треба прибирати видъ наставника, бо вже напередъ можна бути певнымъ, що ся ничъ не зрѣбитъ. Кромѣ того треба съ людьми инного пересвѣдченья такъ обходитися и такъ говорити, щобы бути ѣтъ нихъ узнавымъ за чоловѣка безсторонного, котрый есть о правдѣ пересвѣдченный и хоче такожь и другихъ о тѣйже переконати, но никого такъ на слѣпо не осуждае, тѣлько памятаючи на слова верховного Апостола, знае оцѣнити такихъ людей, котри хотять по возможности пересвѣдчитися о своѣй вѣрѣ. Если одже священникъ своимъ разумнымъ поступованьемъ допровадивъ до того, що есть всѣмъ знанымъ такъ зъ ревности о правду, якъ и зъ безсторонности, лагѣдности и любви къ иномыслящимъ, то ѣтъ може много здѣлати для наверненья невѣрныхъ, або сомнѣвающихся о вѣрѣ, бо ему каждый скорше звѣрится, якъ инному, котрый не выслухавши даже противне миѣніе, съ всею строгостію го осуждае.

Кто тѣи свойства мае, може сподѣватися, що его труды около наверненья невѣрнаго будутъ успѣшны.

Передъ всѣмъ треба старатися пѣзнати причину невѣрства, котра може лежати або въ способѣ житья чоловѣка, або въ успѣбленью его ума. — Если кто про грѣшне житье стративъ вѣру або въ поединчи правды або цѣлкомъ, то треба передъ всѣмъ старатися допровадити го до поправки житья. Коли тое наступитъ, то и невѣрство упаде. Н. пр. невѣрный чоловѣкъ звычайно оспоруе науку Церкви о постахъ, цѣломудрію и т. п.

Но невѣрство може мати такожь свою причину въ особливѣшѣмъ успѣбленью ума. Такъ оденъ блудитъ въ вѣрѣ зъ невѣжества, инный зъ гордости на свои умѣтности; инный зновъ не признае правды вѣры зъ суеты, щобыся розрѣжнити ѣтъ простолюдина, а другій едио для того не соглашаеся съ наукою Церкви, бо нерозсудно стараеся кого инного во всѣмъ наслѣдовати. Хотячи такого чо-

ловѣка исцѣлвити, треба найперше выслѣдити причину его невѣрства, а потѣмъ дати му отвѣтны наставленья. Невѣжу треба поучити въ правдахъ вѣры и норѣвственности; зарозумѣлому показати, якъ неосновно ѣтъ мыслить, коли хоче правды надприродни своимъ розумомъ проникнути, не зважаючи на тое, що даже и зъ тыхъ рѣчей, котри его змысламъ пѣдпадають, многи суть для него непонятны. — Такому що другого звыкъ на слѣпо наслѣдовати, треба показати, якъ нерозумне есть таке дѣланье, понеже той чоловѣкъ, котрого ѣтъ наслѣдуе, не мае такой поваги, а може допускаеся злыхъ дѣлъ, котри певно не схоче наслѣдовати, для того розсуднѣйше есть слухати Церкви, котра основана на найвысшѣй повазѣ. Въ прочѣмъ, если ся мае дѣло съ образованымъ чоловѣкомъ, можна му препоручити читанье отвѣтныхъ полемичныхъ книгъ, н. пр. Hettinger, Apologie des Christenthums; Wissenschaft. Zusammenhang zwischen der Naturforschung und der geoffenbarten Wahrheit; Neujähr. Bilder und Natur. — Наконецъ щобы переконати о правдѣ такого, котрый лише зъ суеты есть невѣрный, щобы ѣтрѣжнитися ѣтъ простыхъ людей, треба го зрѣбити уважнымъ, що всѣ люди мають туо саму цѣль, котру не такъ розумомъ, якъ праведнымъ житьемъ можна осягнути. Досвѣдченье учитъ, що таки люди мало мыслятъ и тѣлько на поверхнось уважають; треба ихъ одже напѣмнути, щобы застановилися лѣнше надъ собою и надъ тымъ, що говорятъ, то певно до инного переконанья прійдутъ.

Що до вѣльнодумцѣвъ треба такъ само заховатися съ тымъ еще додаткомъ, що таки люди суть звычайно легкѣдушны и часто ѣдданы грѣшному житью.

Въ тѣмъ взглядѣ можна мати дѣло або съ людьми не образоваными або просвѣщенными. Если невѣрный або вѣльнодумецъ есть простой, непросвѣщенный, то лежить причина его невѣрства звычайно въ невѣжествѣ. Треба го про тое поучити и показати му, яки послѣдства мае блудъ на дочасне и вѣчне добро чоловѣка, то ѣтъ звычайно навернеся, если не есть цѣлкомъ зѣпсутый. Коли бы и его сердце було зѣпсуге, то треба го найперше морально двигнути, ажъ тогда буде ѣтъ и для правды приступный.

Если же невѣрный або маловѣрный есть ученый, то треба старатися показати му неосновнось его тверженій. Бо таки люди мають звычайно свои власны системы. Треба про тое выкликати сомнѣнія противъ того, що они за певне тримають, и желати, щобы они доказали свои тверженья. Розумный священникъ найде досытъ способностей въ тѣмъ разговорѣ показати имъ недорѣчивости або противорѣчія, и цѣлу неосновнось ихъ тверженій. Если же священникъ не чуеся въ силѣ ѣтновѣсти на всѣ выводы и доказы невѣрнаго, то нехай зверне бесѣду на що инне, або усунеся ѣтъ розго-

вора. Коли бы тое не було возможно, то можна собѣ помочи тымъ, що ся противника пытае о причину кожного его мнѣнія и твердженя такъ довго, доки ѓнь не буде знавъ, що сказати. Поединче слово „для чого?“ потрафить замкнути уста каждому невѣрному, бо его на разумѣ оперта вѣра не зможе на всё ѓтповѣсти. — Для перестороги кожного священника нехай буде сказане, щобы николи не розпочинавъ розговоръ о предметѣ, котрый не потрафить точно оборонити противъ противникѣвъ, якихъ легко найти въ бѣльшѣмъ товариствѣ, бо если бы про свою невѣдомѣсть привужденъ бувъ согласитися съ мнѣниемъ противника, то ставъ бы ся предателемъ истинны; если же мусѣвъ бы замовкнути, то стягнувъ бы ганьбу на свѣй станъ.

Найтруднѣйше есть положенье священника, коли прїйде до товаришества съ людьми, котри звыкли высмѣвати правды вѣры и установы церковни. Тутъ особливо показуется потреба, щобы священникъ бувъ точно обнакомленый съ правдами вѣры, а при тѣмъ мавъ быстрѣсть и притомнѣсть духа, щобы мѣгъ на всё ѓтповѣсти. Такихъ людей не можна заразы стати научати, бо то имъ не поможе, тѣлько ихъ еще укрѣпити въ злѣмъ; треба одже коротко ихъ ѓтправити, а поученіе ѓтложити на инный часъ. Всѣхъ тыхъ, котри высмѣваются зъ Церкви, можна подѣлити на три класы: до першон належать тѣи, котри мають зле сердце а при тѣмъ суть быстроумни; до другои належать люде доброго и въ прочѣмъ религїйного успособленья, котри однакожь при всѣмъ люблять вышукovati смѣшни стороны; третю класу становлять люде пытко мыслящи, котри звыкли другихъ наслѣдовати. Съ людьми другои и третей класы легко собѣ порадити, бо тымъ, що мають добре сердце досыть напѣмкнути, що ихъ смѣхъ есть не на мѣстци, бо зневажае найсвятѣйши рѣчи, — то они певно перестануть.

Если же яка пытка голова хоче ѓтличитися шутками зъ рѣчей религїйныхъ, то досыть му сказати, що то други вже давно сказали и остали высмѣяни або щось подѣбного, а ѓнь умовкне. Н. пр. оденъ такїй чоловѣкъ зачавъ высмѣватися зъ католичества и заключивъ тымъ, що ѓнь вже давно въ духу протестантъ. А священникъ му ѓтповѣвъ: „Два молоди люде такъ живо зачали споритися, котрый поетъ есть славнѣйшій, Шиллеръ чи Гете, що ажъ на дуель возвалися, въ котрѣмъ оденъ дѣставъ тяжку рану. Коли прїятель му выкидали, що про таку рѣчь такъ далеко загнався, сказавъ: то правда, бо я одного и другого лише по имени знаю“.

Если же такїй чоловѣкъ есть ударованный, а при тѣмъ мае зле сердце, и мае звычай высмѣвати религїйни рѣчи, то найлѣпше було бы дати му сатиричный отвѣтъ, и. пр. каже оденъ: „А якъ тамъ, Отче, маєте богато людей до сновѣди?“

„Досыть, ѓтповѣдае священникъ, но по бѣльшой части такихъ, котри того наименше потребууютъ.“ — Но понеже не каждый мае той даръ, для того треба инакше собѣ радити и за правдою обставати. Николи не було бы порадою впуцатися въ опроверганье такого чоловѣка, бо то го звычайно еще гѣршимъ зробить. Тѣлько тогди, коли священникъ съ нимъ самымъ мае бесѣду, може дати му выговоритися, а потѣмъ обернутися до него съ вопросами, и желати поясненья того, що ѓнь наговоривъ, а можна сподѣватися, що замовкне. Тогди треба му показати, якъ негѣдне есть таке поступованье и навести якїй ѓтстрашающій примѣръ. Тымъ наклонитися такого чоловѣка до размыплянья надъ тымъ, що говоритъ, котре му покаже, що причина его шутокъ есть религїйне невѣжество.

Если священникъ хоче въ тѣмъ взглядѣ щось здѣлати, то нехай выстерѣгаеся, щобы ся не змѣшавъ або не розсердивъ. Щобы не змѣшатися, треба старатися знати основно правды вѣры, а щобы всегда заховати лагѣднѣсть и спокойнѣсть, треба надъ собою працевати. Въ загалѣ же безъ важной причины не удаватися въ товаришества, где ведутся рѣчи противъ вѣры и норовственности. (См. Сїонъ 1873, ст. 45., 80.)*

§. 386.

5. Якъ поступати съ прозелитами.

Прозелиты суть люде, котри ѓтъ невѣрства, ереси або роскола хотять бути принятыми до католической Церкви. Яко проповѣдникъ евангельской правды повиненъ священникъ съ радостію прїймovati каждого, кто пѣзнавши за помочию ласки божой ложнѣсть своего вѣроисповѣданія хоче статися членомъ единоспасительной католической Церкви, и бути му при довершенью сего дѣла во всѣмъ помѣчнымъ. Но зъ другои стороны не повиненъ священникъ николи подступомъ або насиліемъ робити прозелитѣвъ, бо тое спротивляеся духу Церкви католической, котра wymagaе, щобы пересвѣдченье помяжало число еи вѣрныхъ, а кромѣ того учитъ досвѣдченье, що люде, котрыхъ не ихъ власне переконанье припровадило до Церкви, жиють цѣлкомъ противно хрїтіянству и стаются ганьбою для хрїтіянського имени. Если про тое якїй инѣвѣрецъ прїйде до священника съ освѣдченіемъ, що ѓнь хоче бути принятый до католической Церкви, то треба, особливо еслня го не знае, бути дуже осторожнымъ. Передъ всѣмъ треба вывѣдатися, що его наклонно до того постановленья, чи переконанье о истиннѣ католичества, чи може яки инни виды. Отъ него самого трудно буде всё докладно довѣдатися, для того треба обернутися до его знаемыхъ, и ѓтъ тыхъ довѣдатися такожь, яке було его дотеперѣшне житье.

* Статя Кир Ю. Пелеша “О захованью священника въ товариствѣ, де зъ богочестія высмѣваются” (див. роздѣл “Додатки” нашего видання) (прим. ред.).

Если бы зъ того показалося, що того чоловіка не переконавше, но надѣя зыску (н. пр. вѣнчанье, авансъ и пр.) скланяе до приступленья до католичества, то не треба бути заразь готовымъ до его принятїя, но выжидати чи его переконавше не змѣнится. Такожь не можна заразь до Церкви принятии чоловіка, котрый доси бувъ обще яко грѣшникъ знаный, ажъ доки бѣт свое житье не поправитъ.

Если же священникъ не видитъ ніякои перепоны, котра бы не позволяла принятии иновѣрца до Церкви, то повиненъ дальше приступити до розпознанья, чи тойже мае потрібни вѣдомости религїйни, а коли ихъ не найде, поучити го въ правдахъ рѣры. При тѣмъ поученью инакше треба поступати собѣ а) съ тыми, котри бѣт ереси або раскола приходять до Церкви католической, а в) инакше съ тыми, котри бѣт жидѣвства приходять.

а) Если кто бѣт ереси або раскола хоче навернутися, то треба го особливо поучити въ тыхъ правдахъ, въ котрыхъ его дотеперѣшне вѣроисповѣданіе не соглашася съ католичествомъ. Коли такой прозелитъ мае въ прочѣмъ достаточну вѣдомость въ своѣй дотеперѣшнѣй вѣрѣ, то досыть буде тѣлько розличаючи правды ему пояснити, при чѣмъ такожь можна впуститися въ опроверженье науки его дотеперѣшной вѣры. Если же прозелитъ есть необразованный, котрый ани того не знае, що его дотеперѣшне вѣроисповѣданіе каже, то треба съ нимъ поступити, якъ съ невѣжою религїйнымъ, т. е. удѣлити ему цѣлу науку христіянську.

б) Если же жидъ хоче навернутися, то найперше треба звернути его увагу на переслѣдованья, яки го зо стороны жидѣвъ чекають, и напѣмнути го, щобы выбивъ собѣ зъ головы корысти, якихъ може зъ перемѣны своєї вѣры сподѣеся. При научанью жидѣвского прозелита треба брати взглядъ на успособленье и способъ мышленья жидѣвского народа. Жидъ привычаеный до иного способу доказѣвъ и поясненїй, якъ христіянинъ; мае кромѣ того богато предрозсудкѣвъ и забобонъ, котри бѣт разу не може покинути; для того повиненъ ихъ учитель церковный узгляднати, коли жида хоче навернути. Поученье жидѣвского прозелита треба зачати бѣт закона мойсеового, и показати, що христіянство основуеся на законѣ Мойсея, що оно есть усовершеньемъ старого завета, понеже въ христіянствѣ сповнилося все, що черезъ Пророкѣвъ було предказане. Дальше треба показати, що обряды старозавѣтны не мають ніякои вартости, що справедливѣсть не зависитъ бѣт поверховного захованья права, но бѣт внутреннего намѣренїя; наконецъ треба и тое показати, що марни сугъ надѣи жидѣвъ о земскѣмъ царствѣ Мессїа, понеже Мессїя вже прїйшовъ. Показавши такъ, що законъ Мойсея теперъ вже не мае силы, треба перейти на христіянство, и научити прозелита, що оно вѣрити и дѣлати приказуе.

Если такъ прозелитъ точно ознакомятъ съ правдами вѣры и норовственности, тогда мае ся бѣтбути его формальне принатїе до Церкви. А католика приходячого до Церкви прїймаеся безъ крещенїя, если есть невѣдѣсть, що бѣт истинно крещеный, въ противномъ разѣ треба го подѣ условїемъ, або истинно крестити и по сповѣди удѣлити ему ведля приписѣвъ требника розрѣшенїе. Въ тѣмъ взглядѣ повиненъ душпастырь просити своего Епископа о позволенье. Тоже и о крещенїю Еврея треба Ординарїятъ увѣдомити. — При принатїю католикѣвъ або жидѣвъ до Церкви треба такожь заховати дотычны державны распорядженья. Давнѣйши распорядженья дотычно сего предмета суть або знесени або змѣненни черезъ такъ званый законъ интерконфессїйный зъ дня 25. Мая 1868., котрый всѣ бѣт державы признани вѣроисповѣданїа на рѣвни ставляе и въ арт. 1.—3. распоряджае, що вѣру дѣтей ниже 7. лѣтъ опредѣляютъ родичи, а бѣт 7. до 14. року мають остати въ тѣй вѣрѣ, до котрой належать. — Арт. 4. распоряджае, що каждый австрїйскїй гражданинъ по скѣнченїемъ 14. р. житья мае право змѣнити свое вѣроисповѣданїе, и никто не може му въ тѣмъ правно перешкадати. — Взглядомъ формальности, яку при тѣмъ треба заховати, приписуе арт. 6., щобы той кто хоче змѣнити свое вѣроисповѣданїе, увѣдомивъ о тѣмъ ц. к. Староство, котре о тѣмъ доноситъ Приходскому Чину, до которого выступаючий доси належавъ. Кто одже зъ якои Церкви выступае, не потребуе даже самъ ити до своего давного душпастыря. Противно же обовязанъ лично явитися у настоятеля той конфессїи, до котрой хоче приступити, и тутъ освѣдчити, що намѣрие приступити до его вѣроисповѣданїа. — Правительство распорядило, що тую саму формальность мае заховати той, кто зъ одного обряда на другїй хоче перейти. Право Церковне же въ тѣмъ взглядѣ приписуе для церковнои провинциї Львѣвской инну формальность, котру обовязани заховати всѣ, котри своѣй обрядъ змѣнити хотять.

§. 387.

6. Якѣ поступати съ тыми, котри хотять обрядъ змѣнити?

Если бы священникъ довѣдася, що ктось зъ его прихожанъ хоче перейти на латинскїй обрядъ, або коли бы якїй латинникъ хотѣвъ на рускїй обрядъ перейти, то священникъ повиненъ звѣдатися найперше о причину той змѣны, и если бы дотычный чоловікъ не знавъ подати достаточной, разумной причины, то повиненъ священникъ показати ему важность того кроку, котрый въ многихъ випадкахъ зрывае его дотеперѣшны знешенья, бѣтдале его бѣт той Церкви, котра

го просвѣтила свѣтломъ евангельской правды, и если ей безъ важной причинѣ опущае, показуе его невдячнѣсть и въ певнѣй мѣрѣ обонятнѣсть къ всякѣй Церкви, бо кто такъ легко обрядъ мѣняе, той готовъ и вѣру змѣнити, если бы въ томъ яку користь увидѣвъ. Треба одже такому чоловѣкови припомнути теплыми словами, що ѓнъ своѣй Церкви довженъ вдячнѣсть и привязанье, и не легко датися наклонити ани до принятія нового вѣрника ани до ѓтпущенья давного своего прихожанина. Исторія нашей Церкви переповнена сумными событиями походячими зъ того, що священники не заховалися въ томъ взглядѣ соотвѣтно духу Церкви, но обрядъ надуживали до цѣлей политическихъ.

Изъ того повстали нечислени скарги, особливо зъ стороны руского священства, котрого права нарушались. Щобы тымъ надужитьямъ конецъ положить, якъ въ §. 143. В) выложено, выданы законъ для галицкихъ Епархій, знаныи подъ именемъ „Конкордїя“.

Постановленья того декрета, звычайно „Конкордїя“ званого, суть для душпастыря дуже важны, для того на отвѣтныхъ мѣстцахъ будуть наведены. — Зо взгляду перехода зъ одного обряда на другій приписуе конкордїя въ арт. А. а: „Каждый обовязанъ остати при своѣмъ обрядѣ, а своевольный переходъ, котрый многими распорядженьями и декретами выдаными до миссионарѣвъ и вѣрныхъ на Востоцѣ и для нашихъ сторонъ есть заказанныи, на ново якъ найстрожше заказуеся, и якимбудь способомъ довершений уважаеся яко неважный. Никому не вѣльно безъ позволенья св. Апост. Престола перейти зъ одного обряда на другій. Но понеже може случитися нагла потреба, або принаймиѣй розумна причина, для котрой порадно булобы змѣнити свѣй обрядъ, тогда можна перейти зъ одного обряда на другій, но при томъ заховати совѣстно слѣдующій способъ: Той кто хоче перейти зъ одного обряда на другій, подае прошеніе до своего Епископа, въ котромъ выкладае причины, для котрыхъ хоче обрядъ змѣнити. Епископъ изьявляе письменно свое мнѣніе, котре письмо предкладаеся Епископу, до котрого обряда проситель хоче перейти. Той Епископъ дасть такожь свое мнѣніе и всё разомъ ѓтсылае до св. Престола, котрый або самъ або черезъ ѓтпоручника рѣшитъ, чи переходъ мае позволитися, чи нѣ. Въ наглыхъ случаяхъ, где рѣчь не можна ѓтволѣкати, може Епископъ, до котрого проситель хоче перейти, выслушавши, способомъ выше наведенымъ, мнѣніе Епископа другого обряда, приняти тогожь провизорично и подъ условіемъ, если той переходъ св. Престоль подтвердитъ.“

Подъ буквою с. тогожь артикула постановляеся: „Если бы якій священникъ латиньского або руского обряда когось неправно переходячого сознательно (sciens et volens)

принявъ до своего прихода, то таке принятіе есть неважное; а кромѣ того священникъ допускающійся такого тяжкого преступленья, если есть монахъ, подпадае карамъ постановленымъ въ конституціи П. Венедикта XIV., котра зачинаеся „Demandata coelitus“ (т. е. тратитъ право, голосовати при выборѣ чинѣвъ монастырскихъ и не може бути обраный, такожь стаеся неспособный до обнятія якимбудь должности въ своѣмъ чинѣ); если же есть мірскій священникъ парохъ або сотрудиникъ (администраторъ), то першій разъ подпадае карѣ осмидневной реколлекціи, другій разъ 14-дневной, а третій разъ суспензиі ѓтъ всякого духовного чина, а въ важныхъ випадкахъ тратитъ приходъ по перепровадженью каноничной пересправы; если же не есть приходникъ (одже администраторъ або сотрудиникъ) тратитъ на три лѣта право убѣгатися о приходство. — Если же бы кто затавъ, якого есть обряда, и желавъ ѓтъ священника инного обряда духовныхъ услугъ и тижь отримавъ, понеже священникъ не знае, що ѓнъ до инного обряда належитъ, то такой подступный переходъ, хотяи бы ажъ за кѣлька лѣтъ оставъ выкрытый, есть неважный; но священникъ не подпадае никакѣй карѣ, только обовязанъ ѓдослати того головѣка до его питомого обряда. Но если бы священникъ и тогда, коли вже знае, що якій чоловѣкъ не належитъ до его обряда, удѣлявъ му св. Тайны и прочи услуги духовни, тогда подпадае карамъ выше наведенымъ.“

Такъ одже повиненъ священникъ заховатися, коли кто зъ инного обряда до него прійти хоче. Формальность, яку при томъ приписуе державный законъ, рѣзнится ѓтъ формальности Церквою приписанон. Священникъ обовязанъ заховати законъ церковный, котрому въ сѣмъ випадку выразно не спротивляеся законъ державный, для того треба въ подобныхъ випадкахъ старатися, щобы и закону державному було задоосьть учинене.

II. ГЛАВА.

Поступованье душпастыря зо взгляду на особливше успособленье воли поодинокихъ вѣрныхъ.

§. 388.

Переглядѣ.

Зо взгляду на успособленье воли чоловѣка суть три роды людей, съ котрыми душпастырь инакше довженъ поступовати, якъ въ загалѣ того вымагае звычайне успособленье людей. Ти люди суть: 1. Грѣшники, 2. праведники, 3. лицемѣры. Щобы згаданныхъ людей до доброго наклонити,

треба кромѣ загальныхъ въ дидактицѣ выложеныхъ принциповъ еще особливши правила заховати, о котрыхъ въ слѣдующомъ буде бесѣда.

І. О поступованью съ грѣшниками.

§. 389.

Переглядъ и загальни правила.

Хотя неоспоримо тяжка есть рѣчь повернуть грѣшника на дорогу правды, то однакожь священникъ не може отказать того труда, но подобно Спасителю долженъ всего старанья доложити, чтобы „взыскати и спасти заблудшее овца“. Не только при сповѣди треба старатися поправити грѣшника, но и въ частныхъ розговорахъ съ нимъ мати тую цѣль передъ очима. Чтобы тую цѣль осягнути, треба поступати отвѣтно до грѣшного состоянія чловѣка, для того найперше застановимося, якъ поступати съ грѣшниками въ загалѣ, а потѣмъ покажемо, якъ поступати собѣ съ гдѣякими родами грѣшникѣвъ въ особенности; и такъ 1. буде бесѣда о тыхъ, котри першій разъ упали въ тяжкій грѣхъ; 2. о грѣшникахъ, котрыхъ до грѣха приводятъ случайности; 3. о налоговыхъ грѣшникахъ; 4. повертающихъ до давныхъ грѣхѣвъ.

О поступованью съ грѣшниками въ загалѣ.

Чтобы грѣшника поправити, треба найперше припровадити го до пѣзнанья его грѣшного состоянія, бо никто не може поправитися, доки не знае, що ѣсть истинно злый. Для того треба грѣшникови представити, якъ красна и всякого почтенія достойна есть тая добродѣтель, на противъ котрой ѣсть грѣшитъ, и якъ она сама може го дочасно и вѣчно усчаствити; противно же, якъ той грѣхъ, котрого ѣсть допускаеся, робитъ го дочасно и вѣчно несчастливимъ. Чтобы грѣшникови живше представити его несчастливое состояніе, треба му дальше показати, що ѣсть не ѣтъ разу стався такимъ великимъ грѣшникомъ, но постепенно упадавъ до той пропасти моральной, въ котрой теперъ находится, и пр. живъ счастливо въ супружествѣ, доки не запѣзнався съ якою женщиною, съ котрою по двозначныхъ розговорахъ упавъ въ грѣхъ, що знищило его домашній супокѣй, его маетоу и честь у людей, а передъ Богомъ зробило зненавидженнымъ и пр.

Если такой чловѣкъ мае якийсь улюбленый грѣхъ, то треба особливо на той его увагу звернути; бо досвѣдченье учить, що такой грѣхъ есть причиною и початкомъ многихъ иныхъ, и пр. задрѣсть провадитъ до ненависти, обмова до несправедливости и иныхъ грѣхѣвъ.

Если кто отяженный многими грѣхами, то не треба го ани загално упоминати, бо то му не покаже его грѣшного со-

стоянія, ани зновъ не входити подробно во всѣ грѣхи, бо то було бы за прикро для него. Треба изъ его многихъ грѣхѣвъ вынати оденъ або другій тяжшій, и на томъ показати му его грѣшное состояніе. При томъ найлѣпше говорити коротко и добитно, бо довга бесѣда не мае потребной силы; — дальше треба говорити лагодно и съ сожалѣніемъ надъ несчастливимъ станомъ грѣшника, и выстерѣгаться всякихъ терпкихъ, сердитыхъ выразѣвъ, чтобы не уразити грѣшника безъ причины и не зробити го закаменѣлымъ. Наконецъ не треба грозити такими карами, котри не суть въ силѣ душпаствья, чтобы не зробитися смѣшнымъ въ очахъ грѣшника. Коли такъ допровадится грѣшника до пѣзнанья его грѣшного состоянія, треба дальше старатися наклонити его до щирого жалю. При томъ треба собѣ по совѣту досвѣдченыхъ душпаствьрей такъ поступати: Найперше треба показати на примѣрѣ взятомъ зъ житья грѣшника огиднѣсть грѣха, черезъ котрый ѣсть зневажае Бога, ругаеся зъ его святого закона и уничтожае заслуги Сына божого, котрый кровь свою пролявъ за грѣхи каждого чловѣка. Зъ того перейти на чорну невдячнѣсть, яко чловѣкъ допускаеся къ милостивому Богу, котрый го зъ милосердія сотворивъ и ѣтъкупивъ и на кождѣмъ кроку многими дарами обсыпаетъ. Оттакъ треба го запытатися, чога може за таке дѣланье сподѣватися, и показати, що истинно ничъ иного, якъ кары дочасной и вѣчной. Коли такъ душа грѣшника взрушитя, и его духъ поглядаючи на свою нужду стане малѣти, треба го двигнути, показавъ му на бже милосердіе, котре кождому кающомуся грѣшникови ѣсть общее прощѣніе, и не только прощѣніе всѣхъ прегрѣшеній, но и вѣчну надгороду, если его жалъ буде истинный и постоянный.

Съ жалѣмъ въ тѣснѣй звязи стоить рѣшительне постановленье поправитися, для того тутъ не много словъ потребуе душпаствья, чтобы грѣшника до того допровадити, больше треба мыслити надъ тымъ, чтобы подати му средства, котри бы му помагали до поправы житья и хоронили го передъ новымъ упадкомъ. При томъ треба узгляднати внутренне успособленье и виѣшни обстоятельства того чловѣка, и подавати му таки средства, котри бы ѣсть мѣгъ выповнити. Въ загалѣ можна му радити, чтобы въ искушеніяхъ ѣтъмвлявъ коротку молитву къ Пречистѣй Дѣвѣ або св. Ангелу Хранителю, чтобы часто размышлявъ о смерти, о справедливости божѣй, часто ходивъ на богослуженія и приступавъ до св. Таинъ, и инни подобни побожни занятія. Кто же мае больше склоннѣсть до якихъ грѣхѣвъ тому треба противъ тыхже почастни средства подавати, и пр. женѣ сварливѣй приказати, чтобы тогда, коли ея мужъ злый, пошла до якогъ работы на двѣрѣ, або чтобы взяла воды до усть и ея не

выпустила, аж ей злѣсть опустить; — чужоложникамъ наказати, щобы николи сами не сходилися, но всегда въ притомности другихъ; онанистамъ, щобы не ѳдалялися ѳтъ людей, не ишли завчасу спати, коли обудятся, заразы ставали, и часто приходили до споѳди; — скупому наложити обовязокъ, щобы дававъ милостиню и пр. При тѣмъ очевидно остае широке поле для благородумія кожного священника.

§. 390.

Поступованье съ различными родами грѣшниковъ въ особенности.

1. Поступованье съ теми, котри першій разъ тяжко согрѣшили.

На такихъ людей повиненъ душпастырь особливо уважати, бо ихъ легче може направити, якъ тыхъ, котри вже довго въ грѣхахъ жиють. Въ нихъ особливо треба возбудити жаль надъ утратою невинности и чистоты совѣсти, и показати имъ, що въ грѣсѣ не нашли того счастья, котрого сподѣвались, а стратили супокѣй души. Понеже досвѣдченье учить, що многи люде допустившиися разъ грѣха, гадають, що то вже на одно выйде, хоть и бѣльше будутъ грѣшити, то треба имъ показати нерозсуднѣсть такого мнѣнія и поучити ихъ, що невиннѣсть разъ страчена може черезъ щире покаянiе бути ѳтзыскана. Для того нехай стерегутся бѣльше грѣшити, щобы на себе не спровадили справедливую кару божу.

2. Поступованье съ грѣшниками, котрыхъ случайнѣсть до грѣха приводитъ.

Случайнѣсть до грѣха есть кожде внѣшне обстоятельство, котре приводитъ чловека до грѣха. Случайнѣсть до грѣха есть або близка, если обстоятельства суть сего рода, що грѣхъ не лише есть возможный, но и вѣроятный; або ѳтдалена, если може вправдѣ чловека припривадити до грѣха, но есть еще надѣя, що еи чловекъ потрафитъ опертися. — Характеристична ознака близкон случайности до грѣха не лежитъ одже въ тѣмъ, що ктось въ подѣбнѣмъ разѣ вже согрѣшивъ, но въ тѣмъ, що вѣроятно согрѣшитъ; понеже чловекъ въ добромъ постоянный потрафитъ опертися тяжкимъ искушенiямъ, где противно другiй и меньши не зможе ѳтъ себе ѳтперти. Одно и то само обстоятельство одже есть для одного ѳтдалена случайнѣсть до грѣха, а для другого близка.

Близка случайнѣсть до грѣха есть дальше така або сама въ собѣ, або тѣлько случайно. Если побудительна причина до грѣха лежитъ въ самѣй рѣчи, або въ загальнѣмъ успособленью людскон природы, такъ що люде въ тыхъ обстоятельствахъ загаломъ звыкли упадати въ грѣхъ, тогда есть близка случайнѣсть до грѣха абсолютна або сама въ собѣ,

и. пр. за надто фамилярне пожитье съ особою инного пола, получене съ неприличными жартами провадитъ звычайно до чужолоства. — Если же причина грѣха не такъ въ самѣй рѣчи, якъ въ особеннѣмъ успособленью чловека лежитъ, тогда есть близка случайнѣсть въ змыслѣ релятивнѣмъ, и. пр. одень може ити до театру, где въ прочѣмъ честни кусники даются, безъ наименьшого морального згѣршенья, — для инного то само есть причиною упадку. Одень поиде на гостину и честно вернется, инный прииде безъ памяти.

Наконецъ кожда случайнѣсть до грѣха есть або добровѣльна або потрѣбна, пѣсля того, чи чловекъ може еи оминути, чи нѣ. Потрѣбна зновъ есть або физично потрѣбна або морально потрѣбна. Физично потрѣбна, если еи нiякъ не можна оминути, и. пр. если для воляка его станъ есть причиною грѣха, для вязня вязница; — морально потрѣбна, если еи тѣлько съ великимъ трудомъ можна оминути, и. пр. если бы кто черезъ ѳтдаленье наложницѣ утерпѣвъ велику страту на маетку, бо она му провадитъ газдѣвство.

Если одже душпастырь дѣзнаеся, що ктось зъ его прихожанъ про яки внѣшни обстоятельства упаде въ грѣхъ, то повиненъ розрѣзнити чи 1. днѣ самъ удаеся добровѣльно въ небезпеченство грѣха, чи 2. его обстоятельства суть таки, що го въ небезпеченство грѣха впроваджають.

1. Кто добровѣльно удаеся въ небезпеченство грѣха, той вже тымъ самымъ грѣшитъ, хотя бы и не допустився грѣха; бо кто хоче способности до грѣха, той хоче и самого грѣха. Такому треба про тое представати, щобы бѣльше не шукавъ способности до грѣха, бо то майже не возможно, щобы тогда не согрѣшивъ. Понеже при тѣмъ дѣлае звычайно легкомысно, и не застанновится надъ своимъ назначеньемъ, то треба му тоежь живо пригадати показуючи му минаемѣсть всего земского, по чѣмъ слѣдуе смерть, судъ и небо або пекло. Если бы грѣшникъ такими представленьями взрушенный обѣцявъ за якiйсь часъ покинути способность до грѣха, то не треба на тое пристати, но представити му, що если му теперь тяжело приходитъ розстатися съ грѣховною способностью, то тымъ тяжше прииде му тое дѣло пѣзнiйше, коли бѣльше до него привыкне. А въ прочѣмъ нехай згадае, що година смерти непевна, що она може близна, якъ самъ гадае, для того нехай не ѳткладае добре се дѣло, но нехай разъ го довершитъ.

2. Если же кто зъ физичнон або моральнон потребности находится въ способности до грѣха, той тымъ еще не грѣшитъ, бо днѣ властиво не хоче способности до грѣха. Такой чловекъ може про тое надѣятися, що Богъ му допоможе побѣдити зли склонности, если самъ зо своен стороны буде имъ оператися. Душпастырь повиненъ подати му тѣлько

средства спомагательни, н. пр. молитву, часте споминанье на остатни рѣчи, пріймованье св. Таинъ, и часте ѳтновленье щирого постановленья поправитися. — Если же бы показалося, що всё тое ничь не помагае, а чоловѣкъ тѳлько зъ моральной потребности находится въ способности до грѣха, то треба го напѳмнути, чтобы радше перетерпѣвъ яку дочасну страту, якъ дальше грѣха доущався. (Марк. 9., 12.)

Такъ само треба собѣ поступати съ людьми, котри другимъ дають способнѳсть до грѣха, н. пр. женщины, котри ся неприлично убиваютъ, або инными способами до грѣха побуждаютъ, — господарѣ, котри позваляютъ, чтобы въ ихъ домахъ ѳтбувалися грѣшни сходства, — шинкарѣ, котри до пиянства поклоняють, — громадска старшина, котра злый примѣръ дае або не спротивляеся явнымъ переступленьямъ — и пр.

Що ся наконецъ тычитъ ѳтдаленыхъ способностей до грѣха, то чоловѣкъ ани не може ихъ всегда оминути, ани не естъ до того обовязаный. Для того повиненъ и душпастырь въ тѳмъ духу дѣлати, и лише на тое наставати, чтобы зъ ѳтдаленыхъ причинъ не прійшло до близкихъ; и для того напоминати пѳдчиненыхъ собѣ вѣрныхъ, чтобы легкомысно и безъ причины не ишли тамъ и не робили того, що могло бы статися причиною грѣха.

3. Поступованье съ налоговыми грѣшниками.

Налоговый грѣшникъ естъ той, кто частѣйшимъ повтарянемъ якого грѣха до того допровадивъ, що ему дуже легко приходитъ того грѣха допуститися. Характеристична ознака налогового грѣшника лежить одже въ легкости допуститися грѣха, котра походить зъ привычаенья, не зъ якои инной причины, н. пр. темперамента, злого вихованья. Кѳлько разъ треба якого грѣха допуститися, чтобы статися налоговымъ грѣшникомъ, не можна точно опредѣлити, понеже то зависить або ѳтъ самого грѣха, або ѳтъ успособленья и обстоятельство грѣшника. Св. Лигорій каже, що при грѣхахъ вишнихъ (н. пр. пиянствѣ, обмовѣ) можна того, кто одного зъ нихъ пять разъ на мѣсяць допуститися, назвати налоговымъ грѣшникомъ; при грѣсѣ нечистоты же естъ злый налѳгъ вже тогда, коли его ктось черезъ рѳкъ каждый мѣсяць разъ допуститися.

Щобы навернути налогового грѣшника, треба богато трудѳвъ и працѣ, бо такой чоловѣкъ такъ многими узами звязаный, що тяжко ему приходитъ ѳтъ нихъ освободитися. Грѣхъ стався для него другою природою, котру тяжко выкоренити, но за помощю ласки божой можна и тутъ успѣшно дѣлати. Такой грѣшникъ буде легко обѣцувати поправу, но на тое не можна спуститися, бо у него воля дуже ослаблена и сталася рабинею злон склонности. Съ нимъ треба для того

довго и совѣстно працевати, чтобы его волю до доброго наклонити.

Душпастырь повиненъ найперше показати такому чоловѣкови его сумне состоянїе, котре получено естъ съ очевиднымъ небезпеченствомъ утраты вѣчного спасенїя; и поучити го, що чимъ довше въ тѳмъ грѣсѣ жити буде, тымъ тяжше прїйде ему поправитися; бо сила злон привычки съ каждымъ днемъ скрѣпляеся, а ласка божа въ тѳй самѳй мѣрѣ го опускае. Понеже такой чоловѣкъ часто тратитъ надѣю, що ѳнъ еще може двигнутися, для того треба му додати духа, показуючи му, що Богъ того хоче, а Богъ не wymagaе ѳтъ чоловѣка ничь, що бы его силы переходило. И хотяй тое дѣло тяжко му прїйде, то нехай тѳлько ѳтважно го зачне, а Богъ додасть му силы и помочи. — Кромѣ того треба такому чоловѣкови подати отвѣтны средства спомагательни, при чѳмъ треба заховати тую економїю, чтобы найперше ослабити его злый звычай и допровадити го до того, чтобы зачавъ поправлятися, а потѳмъ перейти до сильѣйшихъ средствъ, котри бы зъ него зробили праведного чоловѣка. Яко общи спомагательни средства наводятъ досвѣдчени душпастырь молитву, розмышлянье надъ остатними рѣчами, часте прїймованье св. Таинъ. — Почастно же треба совѣтовати такому чоловѣкови особливо таки дѣла, котри противляеся его злѳй привычѣ. — Наконецъ треба такого чоловѣка напѳмнути до постоянности, и сказати, що если бы еще упавъ коли въ тѳй грѣхъ, нехай не тратитъ надѣю, но нехай заразы старася двигнутися, а може бути певный, що съ часомъ цѣлкомъ побѣдитъ свой злый звычай, и станеся праведнымъ чоловѣкомъ.

4. Поступованье съ повертающими до грѣхѳвъ.

До грѣшниковъ налоговыхъ подобни суть тѳи, котри повертають до своихъ давныхъ грѣхѳвъ, хотяй вже пѳзнали ихъ злобу и обѣцали поправитися. Розрѣжняются тымъ, що грѣшникъ налоговый не задае собѣ нїякои працѣ, чтобы ся поправити, но безъ намысла повертае до грѣхѳвъ; повертающей же до грѣха въ смыслѣ тѣснѣйшѳмъ стараеся выкоренити свои зли склонности, выстерѣгаеся способности до грѣха и живае совѣстно подани му средства, — но при тѳмъ всѣмъ упаде въ грѣхъ. Такихъ людей треба дуже мати на оцѣ, чтобы не сталися налоговыми грѣшниками. — Розличаеся двойкой поворотъ до грѣха, формальный и матерїальный. Формальный поворотъ до грѣха состоятъ въ тѳмъ, що грѣшникъ при такихъ самыхъ обстоятельствахъ якъ перше, и майже тымъ самымъ способомъ безъ значной поправы грѣшитъ; матерїально же той, кто вправдѣ грѣшитъ, но або не такъ часто якъ перше, або якїйсъ часъ цѣлкомъ вздержався ѳтъ грѣха, на котрѳмъ одже вже видно знаки поправы.

Щобы такихъ грѣшниковъ двигнути, треба ихъ въ за-

галѣ потѣшити и додати имъ духа словами св. Ефрема Сиріянина: „Покайся, но не упадай въ отчаяніе! Еслись упавъ, то вставай чимъ скорше. Бо хотяи кто въ борбѣ часто упаде, то при постоянности ѓтнесе побѣду“. (Рагаел. 42.) Потѣмъ же треба различити, чи *а)* кто матеріально, чи *в)* формально повернувь до грѣха.

а) Если кто матеріально повернувь до грѣха, то треба го выпытатися, пѣдъ якими обстоятельствомъ то сталося, и зъ тыхъ взяти средства охороняючи противъ новому поворотови. Понеже такіи чоловікъ може стратити надѣю, що ѓнъ еще може поправитися, для того треба му сказати, що Богъ допускае часомъ таки випадки, чтобы чоловікъ пѣзнавъ свою слабѣсть и для того тымъ частѣйше Бога о помѣчь просивъ. Томужь и ѓнъ нехай съ упованіемъ обернеся до Бога, часто най испытуете свою совѣсть и совѣстно нехай чувае надъ собою, надъ своими злыми склонностями, то бѣльше не упаде.

б) Если же кто формально поверне до грѣха, то треба му представити огиднѣсть такого поступованья, а разомъ и его небезпеченство, понеже тымъ легко може утратити вѣчне спасеніе. Треба му про тое приказати, чтобы совѣстно заховавъ подани му при першѣмъ упадку средства спомагательни, и всѣми силами старався запобѣгнути новому повороту до того грѣха.

II. О поступованью съ праведниками.

§. 391.

Загальни правила.

Колд душпастырь пѣзнае, що межн людьми его духовному провадженью повѣренными суть таки, котри постановили собѣ Богу вѣрно служити и въ норовственности що разъ дальше поступати, повиненъ ихъ мати на увазѣ и помагати имъ на предпринятѣй добрѣй дорожѣ, чтобы ихъ ревнѣсть не ослабла, або чтобы они въ стремленью до морального совершенства не зашли на бездорожа. Для того треба:

а) Пѣзнати ихъ душевне состояніе, и въ тѣмъ намѣренію впуситися съ ними въ розговоръ, зъ которого покажеся, чи они истинно суть побожни, и о скѣлько въ побожности поступили, чи може то есть лише поверхный видъ безъ внутренней вартости. Въ тыхъ розговорахъ треба съ ними отверто и по пріятельски говорити, то они дѣстанутъ бѣльше смѣлости, и такожъ откровенно выскажутъ все, що мають въ серци. Тымъ способомъ буде священникъ знавъ, яки рады имъ дати, а они маючи до священника довѣріе, охотно ихъ будутъ слухати.

в) Пѣзнавши ихъ душевне состояніе и ихъ поступъ въ добрѣмъ повиненъ душпастырь похвалити ихъ добре стремленіе показуючи имъ, що тымъ способомъ они зроблять правдиво счастливыми. Но въ тыхъ похвалахъ треба бути мѣрнымъ, чтобы имъ не дати причины до зарозумѣлости на ихъ праведнѣсть. Похваляючи ихъ добри дѣла треба имъ всегда класти на сердце, що то все мають завдячати ласцѣ божѣй, а не своимъ власнымъ силамъ; для того повинни за тое Богу вдячными бути и правдивою смиренностію статися гѣдными и дальшой помочи божон.

г) Понеже досвѣдченье учитъ, що и праведникъ нѣдлежитъ искушеніямъ до злого, для того треба тыхъ, котри щиро желяють праведно жити, заохотити до борбы противъ ворогѣвъ спасенія. Треба ихъ напѣмнути, чтобы старались пѣзнати свои зли склонности и тѣмъ откровенно выявили; часто бо могутъ они уважати за рѣчь маловажну и цѣлкомъ нешкѣдливу таке дѣло, котре може много вреда нанести ихъ честнѣсть и праведности. Пѣзнавши ихъ маліи погрѣшности треба подати имъ потрѣбни напѣмненья и средства.

д) Понеже чоловікъ не може статися ѓтъ разу совершеннымъ, но постепенно до того приходитъ, для того треба поучити такихъ людей, якъ они ѓтъ малыхъ рѣчей повинни зачинати, и ничъ не опустити, що передъ лицемъ божимъ може бути заслужительне. Всяке и наименьше добре дѣло мае передъ Богомъ заслугу, все дѣла чоловіка суть передъ Богомъ заслужительни, если ихъ чоловікъ въ добрѣмъ намѣренію робить; для того добре есть порадити чоловікови стремлящому до совершенства, чтобы по раннѣй молитвѣ жертвовавъ все дѣла, слова и гадки предстоющего дня на славу божу.

е) Дуже добре есть дальше радити такимъ людямъ, чтобы заховали певный порядокъ житья. Такъ чтобы выповняючи въ прочѣмъ обязанности своего стану николи не опустили молитвы, каждого вечера глянули на свою совѣсть и возбудили щирый жалъ за содѣлани грѣхи, празники посвятили исключительно на славу божу, и часто пріймывали св. Тайны.

ж) Такому чоловікови, котрый поступае въ честнѣсть, можна такожъ наложить особливши дѣла добродѣтельны, особливо же умертвленія внутренни и внѣшннн, но при наложенью такихъ дѣлъ треба бути дуже умѣркованнымъ, и не позволяти особливши умертвленія, хотий бы той чоловікъ самъ ихъ хотѣвъ на себе пріняти. Дальше треба уважати, чтобы таки дѣла не зашкѣдили здоровлю, або не стояли на перепѣнѣ выповненью его обязанностей. Найлѣпше есть накладати внутренни умертвленія, и пр. не ѓтповѣдати на незаслужени высмѣванья, — не старатися выявляти таки свои дѣла, котри приносятъ честь чоловікови, — радо послу-

хати другого, если только тое не есть въ собѣ зле и пр. Но и внѣшни умертвленія суть для чловѣка поступающаго въ добродѣтели добри и пожиточни, для того можна ихъ не только позволить, но часомъ и приказати. Такъ и пр., чтобы не дивився на якусь впрочѣмъ честну рѣчь, або не слухавъ якого розговора або пѣсни въ собѣ честной, — чтобы унявъ собѣ яку добру страву, — чтобы не пѣшовъ разъ и другій разъ на якусь ему пріятне мѣстце и пр. — Но не порадо було бы приказовати кому, чтобы свое тѣло бивъ, — мало славъ, — всегда строго постивъ, — мало коли выходивъ и пр., бо таки дѣла могли бы пошкодити его здоровью. Такъ само не можна бы служащій радити, чтобы що день ходила на Службу богу, або въ Недѣлю слухала двѣ Службы божи, бо то було бы противъ ея обстоятельство и довшностей, а обстоятельства треба тутъ передъ всемъ увзгляднати.

з) Наконецъ треба такимъ людямъ, котри берутъ на себе особливши добри дѣла, сказати, чтобы они уридили тѣ дѣла такъ, чтобы тѣи за надто въ очи непадали, и они не сталися утяжливими тымъ людямъ, съ котрыми жиють. Бо хотяи бы они щось зъ истинной побожности робили, но такъ що ихъ все видятъ, то могли бы найтися моде, котри бы тое назвали лицемѣрствомъ и саму честноту на смѣхъ выставили. Честнота не коньче потребуе обявлятися въ сумнѣмъ, задуманѣмъ лица на самотѣ и съ похиленою головою; она може дуже добре крытися подъ веселымъ лицемъ въ товариствѣ, и тымъ потягнути за собою и другихъ где въ противнѣмъ разѣ она людей маломыслящихъ еще отстрашае.

То суть одже загальни правила, ведля котрыхъ по совѣту досвѣдченыхъ душпастьерей (якъ св. Кароля Боромеа, Францишка Салезія, Ангорія и винныхъ) мае душпастьеръ провадити такихъ людей, котри стремятъ до совершенства морального. Но понеже межи ними суть розлични степени, котри мають свои особенности, для того въ сѣмъ предметѣ буде еще бесѣда: а) о невинныхъ, б) о новонаверненныхъ, т. е. тыхъ, котри зачинають праведне житье, в) о совершенныхъ, г) о тыхъ котрымъ, Богъ дае особлившу ласку черезъ видѣнія.

§. 392.

Почастии правила.

1. Способъ провадження невинныхъ.

Если душпастьеръ найде межи своими прихожанами якого чловѣка, который еще николи не допустився тяжкого грѣха, то повиненъ съ великою старанностию на него уважати, чтобы го въ томъ станѣ утримати. Для того увзглядняючи загальни правила для провадження праведныхъ нехай напоминае его до особлившой вдячности къ Богу, который ему такъ многи ласки

удѣляе; но такожь нехай утвердитъ го въ смиренности пока зуючи на малѣ поблуженья, котрыхъ и днѣ допускаяеся. Бо хотяи быъ есть вольный отъ тяжкихъ грѣхѣвъ, то однакожь не есть свободный отъ малыхъ погрѣшностей, котрыхъ число треба старатися уменьшити, чтобы не перейшли въ звычай и не допровадили до тяжкихъ грѣхѣвъ.

2. О провадженью новонаверненныхъ.

Такихъ людей, котри повстали отъ грѣховного житья и постановили собѣ на будущность Богу вѣрно служити, повиненъ священникъ найперше заохотити до вдячности къ Богу за тое, що ихъ зъ милосердія двигнувъ отъ житья грѣшного, и старатися утримати въ нихъ духа покаянія, згадуючи имъ при случайности на ихъ давни грѣхи. Но тое треба оглядно робити, чтобы ихъ не допровадити до малодушія и отчаянія. Бо если бы имъ душпастьеръ только ихъ минувши грѣхи пригадовавъ, то легко могли бы прійти до того переконанья, що они еще всегда не доступили отпущенья тыхже; если же при томъ звернеся ихъ увагу на велике милосердіе боже, то они будутъ вправдѣ всегда возбуждати въ собѣ жаль за грѣхи, но при томъ будутъ дяковати Богу, що имъ тѣи грѣхи суть отпущени. — Чтобы такихъ людей утвердити въ добромъ, треба усунути всяки перепоны честноты, и пр. непотрѣбни и для нихъ небезпечни розрывки, лѣнивство, небезпечни товариства и загаломъ напѣмнути ихъ, чтобы больше на себе уважали, подобно слабому, который приходячи по тяжкой недузѣ до здоровья, больше муситъ на себе уважати, якъ здоровый. — Такожь треба имъ часто показовати красоту добродѣтели и корысти, яки они чловѣкови приносятъ. Въ концѣ треба имъ сказати, чтобы мали надѣю въ Бозѣ, то перемогутъ все противности ставляючися на перепонѣ ихъ праведному житью.

Если бы такой чловѣкъ при своемъ наибольшѣмъ старанью честно жити упавъ въ грѣхъ, то треба го лагѣдно выслухати, и показуючи сожалѣніе надъ его несчастьемъ подати му средства, якъ може двинутися. Николи не треба такому чловѣкови велики закиданья робити, бо тое допровадило бы го до отчаянія, не до поправы.

3. О провадженью совершенныхъ.

Такимъ людямъ, котри покинувши дорогу беззаконія щиро желаютъ праведно жити, повиненъ душпастьеръ при всякой способности бути помѣчнымъ, чтобы они не вернули до давныхъ грѣхѣвъ, но що разъ больше скрѣплялися въ честнотѣ. Понеже житье безъ ласки божой не возможно, а ласка божа до осягенья тои цѣли розличныхъ средствъ може уживати, для того повиненъ душпастьеръ старатися познати дорогу, на котрой Богъ тую душу до совершенства хоче провадити, и познавши тую на нѣй постепенно ихъ вести. Якъ въ житью физичнѣмъ, такъ и въ житью моральнѣмъ

не ма скорѣвъ, и кто бы тое природне право не узгляднявъ, той бы скорше пошкодивъ, якъ помѣгъ.

Въ тѣмъ взглядѣ радятъ досвѣдчени душпастырѣ, щобы найперше часто представляти такимъ людямъ красоту добродѣтели, и велике счастье, яке чекае чоловѣка, котрый честно и праведно жие. — Межи дѣлами добродѣтельными, до котрыхъ такихъ людей треба заохочати, перше мѣстце занимае молитва, пріймованье св. Таинъ и дѣла смиренности и послушанія.

Коли такій чоловѣкъ допустится якого легкого грѣха, то треба розважити, чи то сталося зъ природной слабости, чи добровѣльно. Если не зла воля, но слабѣсть чоловѣка была причиною легкого грѣха, то треба лише кѣлькама словами заохотити го до доброго и подати ему отвѣтни средства поправки. Если же легкій грѣхъ есть добровѣльный, то треба вже довше при тѣмъ забавитися, щобы такій чоловѣкъ черезъ мали пороки не упавъ въ велики. Такому чоловѣкови треба приказати, щобы чувавъ надъ собою и часто испытывавъ свою совѣсть, и тымъ опирався грѣхамъ.

Если же такій чоловѣкъ упаде въ тяжкій грѣхъ, то не добре було бы объявити задивленье и гнѣвъ, бо то могло бы го до ѳтчаянія або малодушія припривадити. Треба зъ того упадку взяти науку, и показати такому чоловѣкон, щобы познавъ свою слабѣсть и тымъ бѣльше на себе уважавъ, а при тѣмъ удавался о помѣчь до Бога.

4. О поступованью съ людьми, котри мають особливши видѣнія.

Суть люде, котри про свое праведне житье сподобляються ѳтъ Бога особлившой ласки, тымъ що мають объявленья различного рода. Объявленья сего рода цѣлкомъ заперечати не позволяе певна исторія, но зъ другой стороны не можна всѣ таки объявленья за правдивы мати, бо якъ досвѣдченье посвѣдчае, многи мають свою причину въ фантазіи дотычного чоловѣка. Если одже до священника прійде ктось и заневиле го, що мавъ якесь особливше объявленье, то священникъ повиненъ съ всею оглядностію при тѣмъ дѣлѣ поступати, щобы або самъ не бувъ въ блудъ впривадженный, або не пошкодивъ дотычному чоловѣкови.

Найперше треба велѣти собѣ докладно оповѣсти цѣлу рѣчь, при чѣмъ треба цѣлкомъ холоднокровно слухати и ани не показовати за велику цѣкавѣсть, ани не перерывати бесѣды пытаннями, щобы не вложити въ уста того чоловѣка щось, чого ѳнъ властиво не хотѣвъ сказати.

Познавши докладно событіе треба надъ нимъ застановитися ведля правилъ, яки въ тѣмъ взглядѣ подае мистичне богословіе. Ведля тыхъ правилъ треба узгляднити:

а) Особу, котра приходитъ съ такимъ надзвычайнымъ событіемъ, б) само событіе, в) его слѣдства.

а) Що до особѣ, котри приходятъ съ такимъ событіемъ, треба розважити, чи есть вѣроятнѣ, щобы они мали таке объявленье, чи нѣ, и чи они не суть обманени черезъ власну фантазію. Подозрѣли въ тѣмъ взглядѣ суть: 1. Люде, котри про старѣсть або вже зъ уродженья суть слабодушни, або котри мають дуже ослаблене тѣло, а при тѣмъ суть мянхличного темперамента, особливо если то суть женьщины. Всѣ тѣи люде могутъ дуже легко бути обманени. 2. Подозрѣли суть такожь люде, котри богато читають або чувють о такихъ рѣчахъ, и о нихъ потѣмъ часто размышляютъ. Наконецъ 3. подозрѣли суть люде суетни, зарозумѣли и тѣи, котри всегда говорятъ, що они ніякого обмана не боятся. — Противно же, если чоловѣкъ, котрый приходитъ съ такимъ объявленьемъ, есть правдиво смиренный, то можна судити, що Богъ давъ му особлившу ласку; хотий бы ѳнъ мавъ на собѣ яки погрѣшности, бо Богъ зсылае таки объявленья людямъ, котрыхъ хоче до совершенства допривадити.

б) Дальше треба въ такѣмъ випадку застановитися и надъ самымъ предметомъ, и зъ того взгляду можна на певно сказати, що объявленье не ѳтъ Бога походить, если щось содержитъ, що есть противне духу Письма св., христіаньскому совершенству, або що представляе щось простого и неприличного. Подозрѣли суть такожь таки объявленья, котри частѣйше приходятъ и довго тревають.

в) Наконецъ треба въ такихъ випадкахъ узгляднити, яки послѣдства и яке впечатлѣнїе роблятъ таки особливши событія на того, котрому случаются. Если они зъ початку въ правдѣ чоловѣка змѣнають и затревожатъ, но по собѣ лишаютъ яснѣ впечатлѣнїе и супокѣи, або чоловѣка настроятъ до смиренности и бѣльшой побожности, то можна судити, що они ѳтъ Бога походятъ. Коли одже случится кому, що до него прійде який чоловѣкъ, и стане му правити о якихъ надзвычайныхъ рѣчахъ, то нехай застановится надъ цѣлою рѣчею ведля наведенныхъ правилъ мистичного богословія, то буде мѣгъ съ великою вѣроятностію осудити, чи то суть правдивы, чи ложны объявленья. — Въ прочѣмъ въ подѣбныхъ випадкахъ лѣпше недовѣрати, якъ бути легковѣрнымъ, бо легко можна прійти въ обманъ. Треба про тое радитися досвѣдченыхъ душпастырей, и ажъ по довгѣмъ совѣстнѣмъ испытанью высказати свое мнѣнїе.

Коли священникъ познае, що якесь видѣнїе есть певно ложне, то обовязанъ тое дотычному чоловѣкови откровенно сказати. Если бы тойже не хотѣвъ согласитися съ мнѣнїемъ душпастыря, но уперто при своѣмъ обстававъ, то бувъ бы доказъ, що то певно не есть правдиве видѣнїе.

Тогда належало бы сказати тому чоловікови, щоби він не дався обманяти ложнимъ привидженямъ, бо тое его видѣніе не есть що инного, якъ може сѣть, котру му злый духъ заставивъ.

Коли священникъ лише сомнѣваеся о правдивости видѣнія, то не повиненъ го заразь яко ложне осуджати, но сказати тому чоловікови, щоби просивъ Бога, щоби на него таки незвычайни событія не допущавъ; а при томъ заохотити го, щоби бравъ собѣ зъ такихъ видѣній отвѣтни науки для своего житья.

Если же душпастырь узглядивши всѣ обстоятельства разумно судить, що обявленья таки суть истинно отъ Бога, то повиненъ такому чоловікови сказати свое мнѣніе, що истинно думаетъ, що то есть обявленье походяче отъ Бога. Но при томъ треба ихъ заохотити до тымъ большою вѣрности въ службѣ божій, и напѣнути ихъ, щоби тое не наповнило ихъ гордостію, но смиренностію къ Богу, котрый имъ таки ласки удѣляетъ. Самъ священникъ повиненъ въ разговорѣ съ ними не отличати ихъ больше, якъ прочихъ людей ихъ стану, ани такожь не посылати до нихъ никого на пораду въ рѣчахъ стоячихъ въ звязи съ ихъ видѣніями; бо если бы ихъ порада показала ся непрактично, то легко бы могли люди зъ нихъ насмѣватися.

§. 393.

III. О поступованью съ лицемѣрами.

Зо взгляду на усposобленье воли суть кромѣ грѣшниковъ и праведниковъ лицемѣры, т. е. люди, котри хотять уходити за праведныхъ, хотять быть грѣшниками. Лицемѣромъ може кто быти зъ намысла, або безъ намысла, лише случайно. Зъ намысла лицемѣрный чоловікъ есть такий, котрый при всѣй своей норовственной негодности, котру познаетъ, або може познати, хоче за доброго и праведного уходити и для того свои беззаконія маскою побожности покрываетъ. Съ такими людьми, котрыхъ фарисеи вѣрно представляли, вже Спаситель много мавъ трудностей. Можна ихъ потѣмъ познати, що звычайно о другихъ зле говорятъ, ихъ строго судятъ и показываютъ видъ великого огорченья на чужие грѣхи; себе же люблять хвалити и величати свою праведность, невинность и побожность, и если бы кто важився звернути ихъ увагу на ихъ большіе або меньшіе блуды, заразь дуже сердятся, не хотять отъ никого науку ани напѣненья принять, и желаютъ безусловно, щоби ихъ всѣ за добрыхъ и честныхъ тримали.

Коли душпастырь съ такимъ чоловікомъ має дѣло, долженъ съ терпеливостію получить быстроту и притомность

духа, и не перерывати му, коли онъ стане выхвалятися и самъ собѣ кадило приносити; — ажъ коли онъ свой панегирикъ скѣнчитъ, порадно есть навести му примѣръ зъ житья инного подобного чоловіка, зрѣбити зъ того застосованье до дотычного чоловіка, дальше навести сомнѣнія о выбѣгахъ уроенной доброй совѣсти, и такъ старатися его мниму добродѣтель взрушити. Коли такъ удастся лицемѣра змѣшати, не треба на томъ перестати, но дальше на его звычайно дуже переверотне сердце дѣлати, и а) дати му почувти, що то дуже тяжке дѣло удавати доброго, що легче есть истинно добрымъ бути, якъ за доброго уходити; б) що той трудъ на ничъ не здалый, ани передъ Богомъ, ани передъ людьми; бо Богъ видитъ сердце и ведля того чоловіка судить, а въ очахъ людей все аффектоване, вымушене по крайней мѣрѣ есть подозрѣле ведля давной засады: „Omne nimium vertitur in vitium“; в) що таке поступованье есть грѣшное; г) що оно чоловіка набавляетъ непогрѣбной обавы, щоби го не познали, який онъ въ самѣмъ дѣлѣ есть; е) що ихъ понятіе о праведности и добродѣтели есть ложне, бо тая не въ поверхнімъ видѣ, но въ совѣстномъ выповненью божого закона состоитъ.

Понеже умыслена лицемѣрность есть великій грѣхъ, для того не легко треба когось такимъ назвати, тымъ больше что суть инни лицемѣры, котри тое не намѣряютъ, но маючи ложне понятіе о добродѣтели, еи въ поверхнімъ видѣ шукають, при чѣмъ часто мимовольно внутренню вартость якогось дѣла зъ ока опускаютъ. Такому чоловікови треба лише дати належитое поученіе, то онъ инакше буде собѣ поступати. Съ першого рода людьми треба больше строго, съ другими больше лагѣдно говорити.

Суть еще инни люди, котрыхъ для ихъ внутреннего усposобленья до лицемѣровъ можна причислити; а то суть тѣ, котри доставши ся въ зли товариства переступаютъ заповѣди и допущаются злыхъ дѣлъ, щоби въ очахъ своихъ грѣшныхъ товаришѣвъ не уходили за лицемѣровъ. Понеже таки люди суть легкомысли и не застановляются надъ собою, для того повиненъ душпастырь показати имъ ихъ переверотное поступованье, напѣнути ихъ, то они съ часомъ поправлятся.

III. ГЛАВА.

Поступованье душпастыря зо взгляду на особливше
успособленье чувствъ вѣрныхъ.

§. 394.

Переглядѣ.

Хотячи въ поодинокихъ людяхъ возбудити любовь до
добраго, треба застосоватися до успособленья ихъ умысла,
котрый у различныхъ людей есть различный. Причина того
лежитъ або въ внутреннѣмъ успособленью чоловѣка, его тем-
пераментъ, або въ обстоятельствахъ, въ якихъ находится.
Зо взгляду на темпераментъ различаютъ психологи меланхо-
ликѣвъ, флегматикѣвъ, сангвиникѣвъ и холерикѣвъ. Зо взгляду
на обстоятельства може ктось бути веселый або сумный, що
зновъ въ различныхъ рѣчахъ може мати свою причину. Выпа-
дае одже говорити, якъ поступати съ людьми зо взгляду на
ихъ особливше успособленье чувствъ.

§. 395.

*1. О способѣ поступованья съ вѣрными зо взгляду на
темпераментъ.*

Ведля психологiи различаются чотыри роды темперамен-
тѣвъ, котри дають чоловѣкови цѣлкомъ инне настроенье, и
кождый зъ нихъ мае особлившу склоннѣсть до певныхъ до-
брыхъ або злыхъ дѣлъ.

Меланхоликъ есть склонный до нарушенья чужихъ
правъ и до незахованья должностей къ нимъ. Онъ не знае
радоватися съ веселыми, ани плакати съ сумуючими, но про-
тивно тѣшитися надъ недолею другого, а сумуе, коли кого ви-
дитъ въ счастью. Рѣдко коли хвалитъ другого, хотьбы истинно
заслужовавъ на похвалу, но дуже склонный есть до ганьбленья
и понижанья другихъ. За звычай есть меланхоликъ невдячный
къ своимъ добродѣямъ. О прiязни у него не ма бесѣды, бо
утѣкае передъ людьми, мало говоритъ и любитъ самоту. Въ
прочѣмъ есть меланхоликъ упертый въ своихъ мнѣнiяхъ, осо-
бливо же въ судахъ о другихъ людяхъ, и не такъ легко дасть-
ся склонити до противного мнѣнiя.

Если душпастырь хоче меланхолика до добраго наклонити,
то нехай найперше усуне всё, що бы могло въ очахъ
меланхолика бути подозрѣле; бо таки люде въ найменьшѣй
рѣчи видятъ небезпеченство. Коли позыскае его довѣрие, то
нехай дуже осторожно го до добраго накланяе, бо меланхо-
ликъ не радъ признати свои блуды, або если ихъ признае шу-
кае ихъ причины где инде. Особливо треба его до лагѣдности

и терпливости заохотити, и радити му, чтобы не шукавъ са-
моты, но всегда чимъ занимався и удавался межю людей.

Флегматикъ есть нерухавый и тяжко дасться наклонити
до чого добраго, и хотряй якесь особливше событiе, и пр.
несчастье его побудитъ до дѣятельности, то въ короткѣмъ
часѣ зновъ вертае до своей унылости. Флегматикъ думаетъ,
что его сунокѣй належитъ приписати его честнотѣ, для того га-
дае, что му мало не достае до совершенства. Коли го ктось
наказуе, то тратитъ духа и впадае въ ѣтчяние. Николи не
знае, что мае робити; есть нерѣшителный, для того всегда
други го провадятъ.

Душпастырь повиненъ позыскати собѣ довѣрие такого
чоловѣка и провадити го постепенно до добраго, зъ чого
ѣнъ самъ переконаеся, что ѣнъ такожь може щось добраго
зробити, и самъ набере охоты бѣльше надъ собою працѣвати.
Всегда въ такѣмъ чоловѣцѣ остане часть врожденной ему уны-
лости, для того душпастырь не повиненъ ѣтъ него вымагати
тѣлько, якъ ѣтъ инного чоловѣка, котрый мае счастлившѣй
темпераментъ.

Сангвиникъ любитъ забавы, розрывки и легке житье,
а боится всякой тяжшой працѣ и трудѣвъ; не дуже мило зга-
дуе за дѣла покаянiя, умертвленiя тѣла, посты и пр. Легко и
безъ намысла заключаетъ прiязни, но не тяжко му такожь при-
ходитъ ихъ покинути; любитъ товаришеске житье, особливо
тамъ, где може весело бавитися. Легко дасться до добраго,
не меньше и до злого наклонити. Звычайно можна го назвати
чоловѣкомъ легкомыслнымъ.

Щобы такого чоловѣка до добраго взрушити, повиненъ
душпастырь прибрати видъ веселый и прiязный, и старатися
го склонити, чтобы прiйшовъ до пѣзнанья, якъ марни суть
всѣ утѣхи земски, чтобы про тое не такъ легкомыслно гонивъ
за ними, но стався розважѣйшимъ при своихъ дѣлахъ, и
бѣльше робивъ тое, що и для его души буде користне. Понеже
такому чоловѣкови тяжко приходитъ взятися до дѣла, котре
съ якимъ трудомъ есть получене, для того треба му на при-
мѣрахъ показати, что оно съ невеликимъ трудомъ дасться до-
вершити. Въ тѣмъ намѣренiю добре му оповѣсти о якѣмъ от-
вѣтнѣмъ событiю зъ житья Святыхъ, або если знае читати,
дати му до рукъ отвѣтну книжку. Понеже таки люде звычайно
мають добре сердце, то легко дадутся добрыми примѣрами до
добраго наклонити.

Холерикъ есть склонный до гнѣву; мае звычайно ве-
лики пляны и есть неустрашимый въ ихъ перепровадженью.
Головна причина всѣхъ его предпринятiй есть гордѣсть и
тщеславiе, для того часто грѣшитъ противъ любви ближ-
нього. Любитъ всѣхъ понижати и имъ добре имя ѣтбирати, бо
не може знести, чтобы ктось инный бувъ ему рѣвный. Если

же видится въ небезпеченствѣ утратити свою славу, то трагитъ духа и уважаея за найнесчастлившого. Въ прочѣмъ признае свои поблудженья и не ѳтказуея тяжкого покаянїя за тѣмъ же.

Душпастырь хотѣчїй го до добраго наклонити, повиненъ съ нимъ обходитися дуже лагѣдно, терпливо и скромно, щобы го до тыхъ добродѣтелей, противъ котрыхъ ѳнъ найчастѣйше грѣшитъ, бѣльше власнымъ примѣромъ якъ наукою накланявъ. Особливо треба му представити смиренность и доброту Спасителя, котрый сказавъ: „Учѣтеся отъ мене, яко кротокъ есмь и смиренъ сердцемъ“. Дальше треба напѣмнути такого чоловѣка, щобы передъ кождымъ дѣломъ застановився надъ его слѣдствами и не дався легко до гнѣва и порывчости склонити. Понеже таїй чоловѣкъ любитъ свои грѣхи не такъ власнѣй винѣ, якъ своему темпераменту приписовати, повиненъ му душпастырь сказати, що ѳнъ допустившися въ гнѣвъ якого зла, чуже потѣмъ жаль, зъ чого показуеся, що ѳнъ того дѣла не внутреннего присилованья, но свободно допустився. При тѣмъ треба му такожъ показати, якъ марни суть добра и чести свѣтовїи, що про тое не ма що за ними надмѣрно убиватися.

Въ прочѣмъ всѣ тїи темпераменты находятся бѣльше або меньше въ кождѣмъ чоловѣцѣ, но оденъ звычайно въ переважнѣй мѣрѣ.

§. 396.

2. Якѣ гаховатися съ сумуючими.

Зо взгляду на внутренне настроенье на особлившу увагу заслугуютъ люде, котри про яку ни будь причину въ тяжкѣмъ смутку находятся. Вправдѣ може смутокъ и до добраго наклонити, но частѣйше смутокъ мае злїи слѣдства для моральности чоловѣка, для того если душпастырь увидитъ кого зъ повѣренныхъ его духовному провадженью вѣрныхъ въ тяжкѣмъ смутку, повиненъ подати му руку помочи, щобы его смутокъ не взявъ злый конецъ.

Хотячи сумного чоловѣка потѣшити, треба передъ всѣмъ старатися позыскати его довѣрїе, що найлегше можна осягнути, если ся му въ словахъ и цѣломъ движенїю тѣла покаже сочувье и щире желанье прїйти му по силамъ на помѣчь. Тымъ способомъ ѳнъ станесе отвертымъ къ душпастырю, и ѳткрые ему причину своего смутку, а при тѣмъ станесе такожъ приступнымъ для потѣшенїя, котре ему душпастырь хоче принести. Щобъ не замкнути его сердце для всякихъ потѣшающихъ словъ, треба признати, що истинно его жаль и смутокъ есть справедливый, и не порадно есть заразъ тогда его потѣшати, коли ѳнъ еще есть пѣдъ першимъ враженьемъ

зъ того событїя, котре его засмутило, бо въ тѣй хвили заледво ему помогутъ потѣшаючи слова. Если священникъ самъ щось подобне досвѣдчитъ, то може тое такому сумуючому чоловѣкови сказати, бо тымъ способомъ найде у него бѣльше довѣрїе.

Приготовивши такъ чоловѣка на принятїе потѣшенїя треба тоежь зачати тыми средствами, яки намъ подае вѣра, бо часто суть тїи средства майже исключительно придатни. Св. Ап. Яковъ напѣминае сумуючихъ до усередной молитвы (Яков. 5., 13.), для того и душпастырь ѳтъ того средства повиненъ зачати свои потѣшенїя; бо молитва возноситъ духа чоловѣка до Бога источника всякого потѣшенїя. — На кромѣ того треба уживати и таки средства, котри розумъ яко ѳвѣтнїи представляе. Добре буде такого чоловѣка затруднити чимъ иннымъ, щобы не мавъ часу всегда мыслити о тѣмъ, що есть причиною его смитку, такъ и пр. радити му, щобы не сидѣвъ самъ, но ишовъ межи людей и тамъ хоть на хвилю забудъ на свѣй смутокъ. Въ прочѣмъ треба поучити сумуючихъ, щобы зъ своего несчастья брали собѣ науку для морального житья и сильно уповали въ божѣмъ провиденїю, котре все до добраго провадитъ.

Понеже чоловѣкъ зъ различныхъ причинъ може бути зазмученый, для того еще треба намъ згадати хоть за тїи, котри пайчастѣйше случаются. И такъ одни сумуютъ про свою нужду або про страту якихъ дорогихъ лицъ, инни суть зазмучени про внутренний неспокой, инни зновъ сумуютъ про искушенїя, яки на нихъ часто приходятъ.

Въ душпастырствѣ важно есть особливо потѣшати тыхъ, котри сумуютъ про бѣду або яки несчастливы событїя, и тыхъ, котри суть пѣддани частымъ искушенїямъ.

А) Якъ потѣшати бѣдныхъ и зазмученыхъ про якусь страту?

Оденъ зъ важныхъ обовязкѣвъ душпастыря есть потѣшати бѣдныхъ и угисненыхъ, понеже душпастырь повиненъ всѣмъ вся бути. И истинно прекрасна надаея му способнѣсть нести помѣчь и потѣху тымъ, котри ѳтъ всѣхъ опущени и угиснени нїякою помочи не сподѣются, и тымъ показати высоту своего становиска и свое добре сердце. — Коли одже священникъ хоче потѣшити якого бѣдного, повиненъ му пригадати, якъ нашъ Спаситель много терпѣвъ и не мавъ где свою голову приклонити; можна нмъ навести исторїю Лазаря, котрый такожъ много терпѣвъ, но за тое достигнувъ великою надгородою. Въ прочѣмъ треба имъ сказати, що може и ихъ несчастлива доля скѣнчится еще за сего житья, подобно якъ праведный Ювъ по несчастьяхъ доживъ радостныхъ дней. А хотя бы имъ и всегда прїйшло терпѣти, то нехай згадають, що за то ихъ чекае тымъ бѣльша надгорода. Для того нехай

мають сильну надію в божім провидінію, котре нікого не опускає. — Не коньче порядно єсть казати такимъ несчастливимъ, що ихъ нужда єсть може заслужена кара за давни грѣхи, бо то причинилобы до побільшеня ихъ смутку. В потѣшительныхъ всенародныхъ наукахъ можна тое дуже добре сказати, вь приватныхъ же наставленьяхъ лише тогда, коли бы якій чоловікъ за надто ускарявся на свои терпѣнія або сомнѣвався о добротѣ божій. — Дотычно звичайныхъ жебраковъ треба розличити, чи они зъ власной вини нужду терплять, чи невинно вь бѣду попалися. Соотвѣтно тому треба съ ними говорити, если бы передъ душпастиремъ стали зкаржитися на свою нужду.

По тыхъ, котрыхъ смутку причиною єсть нужда, найчастѣйше случится душпастирю потѣшати сумуючихъ надъ утратою якого доброго лица. Такихъ слезы не дадутся такъ скоро утулити, и священникъ не має тутъ инного средства потѣшительного, якъ тое, що зверне ихъ увагу на славне всѣхъ людей воскресеніє, котре и сумуючому ѳдасть того, надъ котрого стратою ѳнъ теперъ плаче.

Вь прочѣмъ нечислени суть приключенія, котри могутъ статися причиною смутку для якого чоловіка, для того не можна навести подрѣбно правила, якъ вь поодинокихъ випадкахъ сумуючихъ потѣшати. Для того треба увзгляднати вь кождѣмъ такѣмъ випадку загальни правила и, увзгляднивши почастни обстоятелства, нести духовну помѣчь сумуючому.

В) Якъ поступати съ людьми пѣдвержеными искушеніямъ?

Искушенія до злого мають свою причину або вь самѣмъ чоловіцѣ, котре искушеніє походить ѳтъ плоти, або вь якѣмсь вишнімѣ предметѣ, т. е. вь пѣдшентахъ дїавола або вь злѣмъ примѣрѣ людей. Коли таки искушенія приходять на чоловіка грѣшного, то ѳнъ мало на нихъ зважає, бо грѣшне житье не дає му способности и часу застановитися надъ причиною его грѣхѣвъ; но коли таки искушенія прїйдуть на праведного, то ѳнъ легко склоняєся до смутку, думаючи, що ѳнъ вже ніколи не буде мѣгъ праведно жити. Душпастирь, котрый має такихъ людей провадити, повиненъ съ всею оглядностію братися за дѣло, щобы ихъ нерозумнымъ поступаньемъ не припровадивъ до злого.

1. Передъ всѣмъ треба поучити чоловіка, для чого Богъ допуцає искушенія, и якъ имъ треба спротивлятися.

Богъ допуцає на чоловіка ускушенія, щобы перекопатися, чи тойже єсть истинно постоянный вь добрѣмъ, або такожъ, щобы показати чоловікови, щобы не спущався за надто на свои силы, бо никто не єсть такъ сильный, щобы не мѣгъ упасти. Чоловікъ про тое, на котрого приходять

искушенія, не повиненъ гадати, що го Богъ опускає, бо самъ Христосъ пѣдверженъ бувъ искушеніямъ. А вь прочѣмъ искушенія суть даже и праведному чоловікови потрібны, якъ судить св. Августинъ (contra Faustum l. 22), бо они накланяють до смиренности и до щирои молитвы; показують намъ дальше, що ласка божа кождому чоловікови єсть потрібна, бо лише за еи помочію зможемо преѣдлѣти всѣхъ непріятельвъ стоячихъ на перепонѣ нашому моральному совершенству. — Тое одже треба сказати чоловікови, котрый смутится для того, що Богъ спущає на него искушенія, и еще можна додати, що власно ти искушенія суть доказѣмъ, що ѳнъ вже не стоить пѣдъ влѣяніемъ злого духа. Досвѣдченє бо учитъ, що таки люде, котри щиро наворачилися, найбільше чують искушеній, где противно грѣшники суть ѳтъ нихъ свободни. И цѣлкомъ природно такъ дѣєся, бо грѣшника має непріятель спасенія вь своихъ сѣтяхъ, не потребує про тое много трудѣвъ собѣ задавати, щобы го вь тыхъ затримавъ вже для того, бо грѣшникъ не стараєся освободитися зъ нихъ. Противно же, коли видитъ когось свободного ѳтъ своей власти, стараєся непріятель спасенія его зловити, для того не опускає жадной способности до того, и для того часто его кусить до злого.

Кромѣ загальныхъ наставленій треба такому чоловікови дати такожъ почастни наставленія, якъ искушеніямъ має спротивлятися. Загальни средства суть: *а)* Молитися, кѣлько разъ приходитъ искушеніє, або звернути мысли на що инне; *в)* уповати на Бога, котрый нікого не опускає; *г)* не мыслити надъ предметѣмъ искушенія, противно же мыслити надъ тою добродѣтелю, противъ котрѣй повстає искушеніє; *д)* виявити искушеніє душпастирю, бо ничъ такъ сильно не спротивляєся злымъ намѣреніямъ сатаны, якъ выявленє его тайныхъ намѣреній; *е)* часто постанавляти собѣ спротивлятися всякимъ искушеніямъ.

Почастни средства противъ искушеній суть розлични соотвѣтно розличнымъ добродѣтелямъ, противъ котрыхъ встають. Для того тутъ треба вь обще взяти собѣ яко засаду спротивлятися тому, до чого зла охота приходитъ, а робити тое, чому искушеніє спротивляєся.

Колѣ искушеніє мене, повиненъ чоловікъ искушаемый: *а)* Дяковати Богу, котрый му давъ побѣду надъ искушеніемъ по словамъ св. А. Павла: „Богу же благодареніє давшему намъ побѣду Господемъ нашимъ І. Христомъ“ (І. Кор. 16., 13.); *в)* повиненъ выстерѣгатися за надто великой певности передъ новыми искушеніями, бо непріятель спасенія не спочиває, но ходить неустанно „нищя кого поглотити“; *г)* если упаде пѣдъ новыми искушеніями, то нехай стараєся чимъ скорше востати слушаючи слѣвъ Апостола: „Чадца, сія

пишу вамъ, да не согрѣшаете, но аще кто согрѣшитъ, ходатай имамы ко Отцу, Иисуса Христа праведнаго. (I. Иоан. 2., 1.) Повиненъ про тое каятися о своѣмъ упадку и не тратити духа, но просити Бога о прощенье, и *д*) на будущность бути осторожнѣйшимъ, щобы на ново не упавъ.

§. 397.

3. Якъ поступати съ людьми опановаными ѡтъ злого духа.

Не есть тутъ мѣстце доказовати, що дїаволь существуете и що зъ допущенья божого може човѣкка не тѣлько до злого кусити, но такожь на души и на тѣлѣ ему шкодити, дальше що тая его сила смертію Христовою есть вправдѣ зломлена, но не уничтожена: суть то правды вѣры, котри доказуе догматика. Ведля согласной науки св. Отцѣвъ покладе дїаволь въ тѣмъ свою особлившу силу, що вмавляе въ людей, яко бы его цѣлкомъ не було, бо тымъ способомъ запевняе собѣ панованье надъ ними. Если тая наука есть правдива, то треба признати, що въ нашихъ часахъ, где о сатанѣ люде звыкли говорити якъ о престарѣлѣй байцѣ, ѡнъ дуже искусно собѣ поступае. (Winterim, Denkwürdigkeiten, 7. Bd. 2. p. 216.) Може про тое и въ нашихъ часахъ случитя, що сатана зъ допуста божого опануе човѣкка, и не тѣлько на души черезъ возбужденье злыхъ склонностей и т. п., но такожь и на тѣлѣ ему шкодитъ.

Если бы истинно случився такий випадокъ, то душпастырь обовязанъ силою своего чина помочи такому несчастливому посредствомъ экзорцизма. Но щобы тое церковне средство безъ potreбы не уживавъ, повиненъ найперше перекопатися, що якійсь човѣккъ есть истинно ѡтъ злого духа опанованый. Бо може подобный станъ човѣкка мати свою причину такожь въ слабости або въ природныхъ силахъ, н. пр. магнетизмѣ. Треба про тое съ всею оглядностію братися до дѣла и радитися лѣкарей и досвѣдченыхъ людей, потѣмъ же застановитися, чи на тѣмъ човѣцѣ показуются ознаки човѣкка опанованого ѡтъ злого духа. Особливши ознаки суть слѣдующи: Если той човѣккъ говоритъ въ такѣмъ языцѣ, котрого перше не знавъ и николи не учився; если лякаеся каждого посвяченого предмета, кидаетя въ небезпеченства; если нагло пухне на якѣй части тѣла, котра пухлина зновъ нагло гине; если ѡтповѣдае на вопросы, котри другій човѣккъ лише на гадцѣ мае, або робить тое, що другій лише въ мысли му приказуе. Дальше если знае рѣчи, о котрыхъ перше не мавъ понятія; если станетя нерухомый такъ, що и бѣльше людей не могутъ го зъ мѣстця рушити; если не хоче мовити святїи слова, н. пр. помилуй мя Боже, величитъ душа моя

Господа и пр. Если утѣкае ѡтъ священника, особливо ѡтъ того, котрый го хоче экзорцизовати, або не хоче до Церкви пойти, а если бы вѣйшовъ, заразы утѣкае. Если боится всего, що есть благословене, якъ образѣвъ, креста, на котри рѣчи ани дивитися не хоче. Коли му тайно наложитя на голову мощи Святыхъ, кричитъ, щобы ихъ взяли, бо смердятъ, або суть тяжки, або щось подѣбного. — То суть головнѣйши ознаки котри показуютъ, що човѣккъ, на котрѣмъ показуются, вѣроятнѣ ѡтъ злого духа есть опанованый. — (Ferraris, bibl. III., 95.)

Коли бы на якѣмъ човѣцѣ показовалися тїи знаки, и призвани досвѣдчени лѣкарѣ освѣдчили, що ніяки лѣки не помагаютъ, тогда повиненъ удатися до своего Ординарія о позволенье экзорцизмъ предприняти, такъ бо приписуеся въ требнику епархїальномъ: «Внемли Іерею, да сей чинъ не дерзнеши творити безъ опредѣленнаго ти на сіе соизволенія ѡтъ Епископа твоего». Маючи дотычне письменне позволенье повиненъ предприняти той чинъ ведля приписа требника. Но и самъ священникъ повиненъ до того дѣла приготовитися духовнымъ оружіемъ, именно сильною вѣрою, чистотою совѣсти, для того повиненъ исповѣдатися або принаймнѣй возбудити щирый жалъ въ собѣ, молитися сердечно и кѣлька дней напередъ постити, памятаючи на слова Спасителя: «Сей родъ не исходитъ, токмо молитвою и постомъ».

Дальше треба такожь и того човѣкка, котрого ся хоче исцѣлѣти, вооружити противъ сатаны, именно: напѣмнути и заохотити го до молитвы и поста, такожь щобы исповѣдався и пѣдчасъ чина изгнанія дїавола съ всею побожностію заховався, цѣлу надѣю въ Бозѣ покладавъ и ѡтъ Него помочи просивъ. Если его терпѣнія побѣльшатся, щобы ихъ терпливо зносивъ и не сомнѣвался, що му Богъ поможе. Такожь и притомныхъ людей треба напѣмнути, щобы молилися, постили и инни добри дѣла робили въ тѣмъ намѣренію, щобы Богъ тому човѣккови допомѣгъ. Но при самѣмъ чинѣ церковномъ не треба припускати многихъ людей, тѣлько домашнихъ того човѣкка, а ѡтдалити всѣхъ незнаемыхъ и тыхъ, котри тѣлько зъ цѣкавости прїйшли. Бо хотяи экзорцизмы свою силу мають въ молитвахъ Церкви, то однакожь не всегда они суть получени съ успѣхомъ, особливо если расположенье служителя церковного и притомныхъ не есть отвѣтне.

Если священникъ мае женщину исцѣлѣти, то повинни бути притомни честни особы, котри ен мають тримати. Найлѣпше, щобы були ен близки сродники. (Кароль Бором.)

Понеже экзорцизмъ яко освященіе не есть полученый съ неминаемымъ успѣхомъ, для того если бы священникъ заважаваъ, що се освященіе въ певнѣмъ випадку не помагает, то не повиненъ змѣшатися, но потѣшити засмученыхъ тымъ.

що имъ покаже, що то дѣся по воли Провидѣнія божого, щобы про тое у Бога помочи шукали.

Певныхъ знаковъ, що дьяволъ онутивъ чоловѣка, не ма. Яко вѣроятни подае св. Альфонсъ слѣдуючи: Если опанованный черезъ довшій часъ есть вѣольный ѳтъ всякихъ прикростей; часомъ самъ сатана каже, що выходитъ; если опанованный выкидае зъ себе богато смердячихъ рѣчей, або мае дуже прикрый и незносимый ѳтдыхъ, если дасться чути великій крикъ, котрый не знати зъ ѳтки походить; або если той чоловѣкъ упаде на землю и довгий часъ якъ неживый лежитъ.

Коли Богъ увѣольнить такого чоловѣка ѳтъ его тяжкои недолѣ, повиненъ душпастырь напѳмнути го, щобы выстерѣгався грѣховъ, щобы го тяжка кара божа не дѳткнула.

Если бы якій чоловѣкъ ускаржався передъ священникомъ на сильны напасти дьявольски, но священникъ не побачить на нѣмъ высше наведеныхъ ознакъ, то повиненъ ему иначе старатися помочи. Передъ всѣмъ повиненъ: а) Старатися пѳзнати причину зла, котра може лежати въ слабости тѣла або ума, н. пр. у людей склонныхъ до меланхолии и слабостей мозговыхъ, въ котрѳмъ wypadку треба зарадитися досвѣдченыхъ лѣбарей. Або може причина лежати въ якѳмъ тайнѳмъ грѣсѣ, котрого той чоловѣкъ еще не сповѣдався, въ котрѳмъ разѣ треба го до щирои сповѣди наклонити. в) Если бы показалося, що причина тыхъ напастей не лежить въ самѳмъ чоловѣцѣ, то треба дальше довѣдоватися черезъ знакомыхъ людей, чи не можна сомнѣватися о важности крещенія або миропомананія того чоловѣка. Если бы истинно показалися вѣроятны причины, для котрыхъ можна бы сомнѣватися о важности тыхъ Таинъ, тогда треба тѣижъ за позволеньемъ Епископа пѳдъ условіемъ на ново удѣлнити. Само собою разумѣся, що то мае дѣятися тайно, щобы тѳлько тѣи о тѳмъ знали, котрыхъ найблизше обходить. (Rit. Ratisb. maj. p. 573.) Порядно есть въ такихъ случаяхъ, щобы той чоловѣкъ выбравъ собѣ якого побожного, разумного священника и у него часто сповѣдався. д) Добре есть наклонити такого чоловѣка, щобы упражнявся въ добрыхъ дѣлахъ, н. пр. въ постѣ, молитвѣ, щобы ходивъ на славнѣйши мѣстця ѳтпустовы, въ милостынѣ и дѣлахъ милосердія и пр. — е) Наконецъ можна надъ такими людьми предприняти ѳтвѣтны церковны освященія, котрыхъ обрядъ находится въ Требнику.

Если до душпастыря прѣйдутъ люде съ скаргою, що въ якѳмъ домѣ, стодолѣ або иннѳмъ мѣстци показуются надзвычайны зъявиска, страхи, або щось подѳбногo, що они звычайно влѣяннѳю злого духа приписуютъ, то душпастырь повиненъ: а) Докладно слѣдити, чи тѣи рѣчи не мають якои природной причины, чи н. пр. тѣи пакости не робить кто зо злости, легкомысленности або зъ иннои подѳбнои

причины. в) Если бы не можна разумно припуцати такой причины, то треба напѳмнути всѣхъ, кого обходить, щобы обернулися щиро до Бога, очистилися щирымъ покааніемъ и сповѣдію, и выстерѣгалися грѣховъ, если якихъ доси допуцалися. г) Потѳмъ можна такожъ предприняти позволенн освященія церковни.

Въ загалѣ повиненъ священникъ въ подѳбныхъ wypadкахъ дуже осторожно поступати и не бути легковѣрнымъ на подѳбни скарги, особливо коли еще причинятся жалобы на чарѳвницѣ, щобы на никого не спровадити пѳдозрѣнне и не статися причиною неприязни и ненависти межи своими прихожанами. — Если бы въ прочѳмъ священникъ бувъ въ такихъ рѣчахъ за надто легковѣрный, то мѳгъ бы кто зо злои воли або зо смѣху удати опанованого и выпровадити священника на смѣхъ. Въ подѳбнѳмъ wypadку може священникъ пѳдступъ легко пѳзнати черезъ пытанья, котри такого чоловѣка выпровадятъ въ противорѣчіе, по чѳмъ его очевидно треба належито укарати.

Въ кѳнци нехай буде сказане, що въ прочѳмъ само собою разумѣся, що священникови не вѣольно въ подѳбныхъ wypadкахъ уживати нѣякихъ не позволеныхъ средствъ, бо черезъ тое понижае и выставляе на смѣхъ свѳй станъ и допуцается тяжкого грѣха.

§. 398.

4. Якъ поступати съ людьми скрупулянтными?

Особлившій родъ усposбленья душевного суть скрупулянтны, съ котрыми треба цѣлкомъ иначе говорити, якъ съ инными людьми.

Скрупулянтнымъ называемъ такого чоловѣка, котрый боится грѣха тамъ, где тогожь не ма. — Хотячи такого чоловѣка провадити, треба пѳзнати: 1. природу и ознаки скрупулянтности, 2. ей причины, и 3. запѳзнатися съ средствами, котри могутъ тую недугу душевну исцѣлити.

1. Скрупулянтнѳсть состоитъ въ неосновнѳй боязни передъ грѣхомъ. Суть однакожь два роды скрупулянтныхъ людей. Одни суть дуже совѣстни въ малыхъ рѣчахъ, а недбали въ великихъ; малыхъ блудѳвъ выстерѣгаются, великихъ же безъ намисла допуцаются подѳбно жидамъ, котри боялися «вийти въ преторъ, да не осквернятся», но не боялися осудити Невинного на смерть. Такихъ скрупулянтѳвъ называемъ фарисеями або лицемѣрами, и о нихъ була на иннѳмъ мѣстци бесѣда.

Правдиво скрупулянтный чоловѣкъ же боится истинно образити Бога и стараеся совѣстно о спасеніе своей души. Такой чоловѣкъ радъ бы всегда праведно жити, но тое

наповняе го боязнію, котра показуе му довжности и грѣхи тамъ, где ихъ не ма, про що ѓнъ всегда есть неспокойный и змѣшанный. Тымъ розличаея скрупулянтъ ѓтъ правдиво совѣстного чоловѣка, котрый такожь стережеться всякихъ грѣхѡвъ, но съ розвагою и спокойно. Скрупулянтъ тримае рады евангельски за приказы, а видъ грѣха за тяжке преступленіе. Всегда звѣдуея о пораду другихъ людей, но безъ користи, бо таяжь лише на кѡлька хвиль его заспокоить, по чѡмъ зновъ неспокой и нерѣшителность слѣдуе. Скрупулянтъ вымышляе найрозличѣйши вышадки, и потѡмъ бонтея, що въ тыхже согрѣшивъ. Никколи не знае, що робити а що опустити; бо гадае, що всюди есть якесь небезпеченство до грѣха. То само дѣло, котре нынѣ за добре тримае, може завтра буде грѣхомъ называти. — Такий способъ поступованья есть характеристичною ознакою скрупулянтного чоловѣка. Такий чоловѣкъ потребуе особлившой старанности зо стороны священника, бо если ѓнъ остане самъ собѣ лишенный, то може дуже сумно скѡнчити. Суть бо случаи, що такий скрупулянтъ лишенный безъ чужой помочи перестаетъ зъ боязни творити добри дѣла, впадае въ малодушіе и постепенно стаея грѣшникомъ. Противно же може скрупулянтъ при помочи досвѣдченого душпаствыря статися чоловѣкомъ правдиво побожнымъ; для того священникъ обовязанъ силою своего чина на такихъ людей уважати и ихъ провадити.

2. Хотячи скрупулянта духовно провадити треба найперше пѡзнати жерело, зъ которого его скрупулы походятъ. И такъ угдекотрыхъ людей походятъ скрупулы ѓтъ Бога, не въ тѡмъ змыслѣ, якобы Богъ впроваджавъ чоловѣка въ блудъ, но такъ, що Богъ ѓттыгае ему на якійсь часъ свою ласку и допушае на него таки испытанія, чтобы го на тѡй дорожѣ до совершенства допровадити. Часомъ карае Богъ чоловѣка тымъ способомъ за его душевну унылость або за тое, що ѓнъ много на свои силы спущався. Щобы пѡзнати, чи скрупулы якого чоловѣка ѓтъ Бога походятъ, треба уважати, чи той чоловѣкъ есть ѓтданный воли божьей, чи незважаючи на тѣи внутренни неспокои въ Бозѣ надѣю покладае и до совершенства морального стремить, и особливо чи не есть упертый въ своихъ мнѣніяхъ, но радо дасться поучити. — На кѡмъ тѣи ознаки показуются, о тѡмъ можна судити, що его скрупулы походятъ ѓтъ Бога, и такому чоловѣкови треба наложити, чтобы мавъ сильну надѣю въ Бозѣ, котрый го певно не опуститъ. Дальше треба го напѡмнути, чтобы скрѣпявся въ терпливости, смиренности и любви Бога, и бувъ певный, що его неспокой мине, якъ тѡлько тое буде его спасенію пожиточне. Въ прочѡмъ треба бути въ провадження такого чоловѣка дуже терпимымъ и съ любовію нимъ занятися, понеже самъ Богъ его любить.

Частѣйше однакожь мае скрупулянтѡсть свою причину въ самѡмъ чоловѣцѣ. Межи особливши причины скрупулянтности належатъ: темпераментъ меланхоличный, врождена боязливѡсть, успособленье дражливе походяче зъ довгон слабости, за надго жива фантазія, зарозумѣлость на свои мнѣнія. Такожь повстае скрупулянтѡсть зъ розмовы съ людьми скрупулянтными, або зъ великон боязни передъ смертію, судомъ и пекломъ.

3. Пѡзнавши ознаки и причины скрупулянтности треба пѡзнати средства противъ той недуги душевной. Въ тѡмъ взглядѣ наведемо: А) загальни правила въ провадження скрупулянтѡвъ, В) почастни средства противъ поодинокихъ родѡвъ скрупулянтности.

А) Загальни правила, котри треба заховати въ провадження скрупулянтѡвъ, суть:

а) Повиненъ душпаствырь позволити скрупулянтѡви, чтобы все докладно оповѣвъ, що го непокоить; хотяй то есть прикра и нудна работа, то однакожь велика есть користь зъ ней выплываюча, котра повинна священникови додати охоты до ея довершенья.

в) Въ поученіяхъ, напѡмненяхъ и приказахъ для скрупулянтѡвъ повиненъ священникъ бути свободный и рѣшительный, и никколи не змѣняти свѡй судъ. Бо скрупулянтъ найде во всемъ щось, надъ чимъ можна сомнѣватися, котри сомнѣнія священникъ лише постоянноію може усунути. Если скрупулянтъ есть бѡльше ученый, то можна му выложити причины своего засуда, що однакожь не всегда есть потребне.

г) Треба дати имъ точне понятіе о правдахъ религійныхъ, особливо о справедливости, добротѣ и милосердію божьимъ, и показати имъ що ани Богъ ани Церковь не wymagaе ѓтъ чоловѣка ничъ такого, що перевысшае его силы.

д) Треба ихъ напѡмнути, чтобы всегда чимъ занималися, сходилися съ розумными людьми, розрывалися и загаломъ не ѓттыгалися ѓтъ всякихъ забавъ.

е) Дальше треба wymagaти ѓтъ скрупулянта неограниченого послушенства къ тому, кто ихъ провадитъ. Щобы уничтожити ихъ упередженье и пѡдозрѣнье, що и священникъ може ложно судитъ, треба имъ сказати съ св. Бернардомъ: »Що нибудь чоловѣкъ на мѣстци Бога приказуе, если оно лише твердо не спротивляея приказамъ божимъ, такъ треба слухати, якобы Богъ приказовавъ. Бо щожъ то мае до рѣчи, чи Богъ самъ черезъ себе чи черезъ своихъ слугъ свою волю людямъ обявляе? Но скажешъ, що чоловѣкъ може омылитися въ розумнѣію воли божон, а тымъ самымъ и другого въ блудъ впровадити. Но щожъ то тебе обходитъ, если то дѣея не зъ твоеи вины? Особенно коли ты

сильно перекопанный о правдѣ словъ Писанія: „Уста священника возлагаютъ премудрость и поученія сердца его разумъ“. Для того довѣдливость Твоя есть слушать священника во всемъ, что не противится отверто воли божьей.“ Послушаніе есть конче потрібне для скрупулянта, если хоче исцѣлится отъ своего недуга; и чтобы скрупулянта склонити до послушательства, треба му сказати, якъ великого грѣха допускаеся онъ, коли не послушае своего духовного отца; — дальше представить му, що онъ борется съ врагами змыслеными, а не стережеся правдивыхъ.

ж) Чтобы скрупулянтowi помочи, треба знати его душевное состояніе; для того треба старатися перешкодити, чтобы онъ не ходилъ на пораду отъ одного священника до другого, но тримався того, котрому его душевный станъ есть знаемый.

з) Съ скрупулянтomъ треба обходиться лагѣдно и пріязно, лише въ разѣ непослушательства треба прибрати видъ отцѣвской строгости.

В) Почастни же средства противъ скрупулянтности отвѣчаютъ причинѣ, зъ котрой скрупулянтность походитъ. Зо взгляду на тое треба скрупулянта або поучити, або потѣшити, або заспокоити. Узгляднивши важнѣйши причины скрупулянтности наведутся правила, якъ имъ противодѣлати належитъ. И такъ:

I. Одныхъ всегда непокоитъ страхъ, чи они въ минувшихъ сповѣдахъ добре высповѣдалися, хотя бы тыхъ грѣховъ больше не допускаются.

Въ томъ разѣ треба старатися пѣзнати, чи тая боязнь мае основну причину, и если бы можна припустити, що попередни сповѣди сего човѣка могли бути неважни, то можна му порадити, чтобы высповѣдався зъ цѣлого життя. Если же онъ вже разъ отпралявъ сповѣдъ загальну, або если его попередни сповѣди отбывалися правильно, то треба му приказати, чтобы о минувшихъ грѣхахъ больше не споминавъ, только тогда, коли бы могъ присягнути, що певно допустився якого грѣха, и певно знае, що его еще не сповѣдався. — Николи же не можна такимъ людямъ позволити сповѣдъ загальну повтаряти, бо досвѣдченье учить, що скрупулянтъ мае по другой такой сповѣди мѣсто одного скрупула десять новыхъ. Въ томъ предметѣ повиненъ священникъ бути постоянный и ничимъ не датися склонити до отмѣны своего мнѣнія.

II. Инни люде зновъ не боятся, чи ихъ сповѣди были добре отправлены, но обавляются, чи имъ грѣхи суть отпущени, понеже не достаточно поправилися.

Такимъ людямъ треба показати невычерпане боже милосердіе, котре явно показуеся на Давидѣ, Маріи Магдалинѣ,

розбѣйнику на крестѣ и пр. Для того нехай и они надѣются помилованья. Понеже таки люде мають ложни понятія о покаяннѣ, для того треба имъ показати, въ чѣмъ властиво состоитъ правдиве покаяннѣ. Въ концѣ треба ихъ напомянути, чтобы за грѣхи, котрыхъ разъ щиро высповѣдалися, больше не згадали, особливо если то суть грѣхи змыслови, чтобы ихъ тая гадка до нового упадку не припровадила.

III. Суть дальше люде, котри при каждой сповѣди неспокоятся, чи они добре приготавлилися, чи возбудили въ собѣ щирый жалъ и чи они докладно открыли свой станъ душевный.

Такимъ людямъ треба приказати, чтобы лише коротко высказали свои грѣхи, уважали на науку и по одержаномъ розрѣшенію больше не мыслили на сповѣдъ. Если бы невзажаючи на се напомяненье такой човѣкъ повернуть о нову раду просити, то треба го наказати за непослушательство и послати го заразъ до св. Причастія, не слушаючи его сомнѣній.

IV. Инныхъ зновъ непокоитъ гадка, що они зъ слабости природы людской въ мысляхъ согрѣшили.

Такихъ людей треба поучити, що велика есть рѣзница между тымъ, що човѣкъ зрѣбитъ зъ природной уломности, а тымъ, що онъ добровольно зрѣбитъ. Дальше треба имъ сказати, що не ма на земли човѣка, котрый бы бувъ вѣльный отъ всякой змазы, и если они тое о собѣ гадаютъ, то грѣшатъ гордостію. Не потребуютъ про тое непокоитися грѣхами, въ котри противъ своей воли зъ природной слабости упадаютъ, только повинни тымъ щирше до Бога обертатися. — Тожъ само тычится мыслей и желаній, котри лише тогда суть грѣхомъ, коли човѣкъ съ ними выразно согласится або ними забавляеся. — Если же бы таке поученіе ихъ не заспокоило, треба имъ приказати, чтобы вѣрили въ тое, що они ніякого грѣха не допустилися.

V. Суть дальше скрупулянты, котри при каждомъ дѣлѣ гадаютъ, що грѣшатъ.

Такихъ треба научити, чтобы не зважали на таки неосновни обавы, но доки якась дѣло не спротивляеся очевидно приказу божому, могутъ го безпечно робити. Бо ведля науки богословѣвъ, не есть тая обава, котра човѣка подчасъ дѣланья опануе, ани судомъ розума ани практичнымъ сомнѣнемъ, и для того не зноситъ перше выреченье совѣсти, що якась дѣло есть добре, для того одже не есть грѣхомъ. Човѣкъ, котрый робитъ щось противъ своего скрупула, не робитъ противъ совѣсти, но противъ той неосновной боязни, для того не грѣшитъ, понеже яко судъ совѣсти мае уважатися тое, що човѣкъ гадавъ тогда, коли еще на его не прійшла тая обава. Н. пр. Анна иде до своей знаемой, котрой не можна ничъ закинути на забаву, и не видитъ въ томъ ничъ злого;

но прійшовши тамъ обнимае ея боязнь, що она грѣшитъ, хотя сама не може подати разумну причину тои боязни. — На тое треба ея сказати, чтобы на такую обаву не зважала. Яко судъ совѣсти треба уважати тое, що она гадала тогди, коли до знаемой выбиралася, не боязнь, котра въ нѣй по́зи́йше повстала. Що инного було бы, если бы она увидѣла у своен знаемой щось соблазнительного. — Въ прочѣмъ найлѣпше такимъ людямъ сказати, чтобы о подобныхъ рѣчахъ не говорили.

VI. Инни еще скрупулянты боятся, чтобы ихъ легки грѣхи не сталися съ часомъ тяжкими и не допровадили ихъ до того, що они дальше ани не будутъ чути потреби покаянiя. Таки люде тратять ѳтвагу до постоянности въ добрѣмъ, и постепенно переходять въ душевну унылѣсть.

Такихъ людей треба поучити, що легки грѣхи могутъ вправдѣ до тяжкихъ допровадити, но лише тогди, коли ихъ чловѣкъ легкомысно и безъ намысла допущаеся. Если же имъ всегда спротивляеся, то не мае чого обавлятися, чтобы они до тяжкихъ допровадили. Въ прочѣмъ легки грѣхи пригадуютъ чловѣкови его уломи́сть и напоминають го до покаянiя.

VII. Суть дальше люде, котри ускаржаются, що при молитвѣ и всякихъ инныхъ дѣлахъ религiйныхъ не чуютъ того внутреннего розположенья и тои побожности, съ якою бы они ихъ робити хотѣли.

Такихъ людей треба вивѣдатися, чи они сами не суть причиною того неспрiяючого розположенья. Если бы то показалось, то нехай усунуть причину. Если же причина не лежить въ нихъ, то треба ихъ поучити, що Богъ тымъ способомъ хоче испытати ихъ побожнѣсть и постояннѣсть въ добрѣмъ. Для того нехай тѣлько дальше заховаются побожно. — Скрупулянтныхъ людей, котри скаржатся на розтрясенье при молитвѣ, треба поучити: а) Щобы николи не повтаряли то, що разъ вже змовили, хотя бы имъ здавалося, що зле змовили; б) чтобы ѳткнули всяку боязнь, бо власно тая боязнь ихъ робить змѣшаными и рострашеными; г) треба имъ сказати, що таки непровинени рострашенья роблять ихъ молитву заслужительною.

VIII. Наконецъ суть скрупулянты, котри при всѣхъ своихъ добрыхъ дѣлахъ боятся, чи тiн дѣла не походятъ зъ недобрыхъ побудительныхъ причинъ, и. пр. зъ гордости, самолюбiя и инныхъ подобныхъ, чи про тое не суть лише поверховно добрыми безъ внутренней вартости.

Такимъ людямъ треба вправдѣ сказати, що доброта дѣлъ христiянина не залежить ѳтъ поверхного вида, но ѳтъ внутренней вартости, но при тѣмъ такожъ зауважати що ч-

ловѣкъ не може вправдѣ бути певный, чи его дѣла суть добри чи зли; но безъ причины не повиненъ себе за злого тримати, бо тымъ показавъ бы ся невдячнымъ къ Богу, котрый кождому чловѣкови дае достаточну ласку. Для того нехай тѣлько стараются всегда изъ добрыхъ причинъ и въ добрѣмъ намѣренiю свои дѣла предиринмати, то не мають чого непоконтися.

Въ прочѣмъ не можна вычислити всѣхъ випадки, яки въ сѣмъ взглядѣ могутъ случитися; но изъ сказаного можна вже взяти собѣ науку, якъ съ людьми скрупулянтными въ различныхъ випадкахъ належитъ поступати. Всегда однакожь повиненъ священникъ щиро занятися такими людьми, бо якъ они собѣ лишени звычайно сумно кѣнчатъ, такъ подъ рукою досвѣдченого душпастыря могутъ статися правдиво побожными, бо въ нихъ есть велика склоннѣсть до доброго, тѣлько треба ея очистити ѳтъ злыхъ понятiй, котри въ нихъ нахоятся.

О сѣмъ предметѣ ѳтлично пишутъ: Paul Segneri, Unterweisung für Beichtväter. Regensburg, 1852. Pochard, praft. Unterricht. Zenner, instructio pro praxi confessorii.

§. 399.

5. Якѣ поступати съ людьми, котри живутъ въ неспрiязни и незгодѣ?

Священникъ обовязанъ не лише проповѣдати о любви и братнѣй згодѣ, но такожъ дѣломъ причинатися до поднесенья тыхъ честнотъ; если про тое межн его прихожанами сварнѣ повстануть, повиненъ старатися ихъ погодити. Зъ того однакожь не слѣдуе, що священникъ мае мѣшатися до всѣхъ и наймарнѣйшихъ колотней, и всюди натручатися яко судiя полюбовный, або даже выступати въ видѣ истинного судiи; таке дѣланье було бы хиблене, — священникъ може и повиненъ въ тѣмъ разѣ выступати яко отецъ. Но чтобы тутъ щось успѣшного здѣлати, потребуе не лише знати людей, бути безстороннымъ и заховати всегда свою повагу, но такожъ бути лагѣднымъ и терплымъ, и уважати на кожде свое слово, чтобы неопотрѣбнымъ словомъ спорящихся еще бѣльше не роздраживъ.

Щобы неспрiятелей погодити, треба ураженого наклонити, чтобы не такъ остро судивъ уразу, яку му кто инный зробивъ, а при тѣмъ розваживъ, чи и ѳнъ тамтому кривды не зробивъ. Дальше треба кривдителя допровадити до того, чтобы признавъ свѣй блудъ; а наконецъ допровадити до того, чтобы оба примирились, забули собѣ взаимни обиды, и такожъ словами и дѣлами собѣ тое показали.

При тѣмъ тяжкѣмъ дѣлѣ треба такъ собѣ поступати: Передѣ всѣмъ нехай священникъ стараея позыскати довѣріе тыхъ, котрыхъ хоче погодити, що тѣлько тогда буде мѣгъ осягнути, коли покажея безстороннымъ и перенятымъ жичливостію для обоухъ сторѣнь. Хотячи двоухъ спорячихся погодити треба найперше призвати до себе одного и велѣти му, щобы цѣлу рѣчь докладно оповѣвъ. Треба го уважно и терпеливо выслухати и убочными пытаньями довѣдатися, чи бѣтъ, коли другого оскаржае, не давъ такожь причины до сварнѣ, н. пр. тымъ, що ѳгновѣдавъ на оскорбляючи слова противника, або щось подѣбною. Въ доказъ безсторонности треба признати оскаржающей стороны то, що истинно въ ея пользу промавляе, но всегда подѣ условіемъ, що все сказане есть чиста правда. Если же зъ его оповѣданья показуея, що его жалобы суть неосновни, то треба му вже теперъ тое съ всею лагбдностію сказати. — Выслухавши одну сторону треба такъ само поступити съ оскарженою стороною, котру треба еще старатися склонити до признанья кривды другому зѣланон. Обѣмъ сторонамъ треба при тѣмъ положить на сердце заповѣдь о любви ближнього и ворогѣвъ.

Коли такъ священникъ выслухавъ обѣ стороны, треба покликати ихъ разомъ до себе, щобы собѣ правду въ очи сказали. При тѣмъ повинна каждая сторона мати повну свободу высказати свое мнѣніе, однакожь вытерѣгаючися при тѣмъ выразѣвъ, котри бы могли другу сторону оскорбити. Коли оденъ и другій выскаже свои жалобы, а взглядно извиненія, мае священникъ ведля совѣсти сказати свое мнѣніе. Не треба боятися показати виновному его провину и напѣмнути го, щобы за туюжь задосытъ учинивъ, но и ображеного треба напѣмнути до згодливости и лагбдности въ своихъ вымаганьяхъ, и тымъ склонити го, щобы примирився съ своимъ дотеперѣшнымъ неприателемъ.

Коли такъ священникъ видитъ, що его труды суть увѣнчани добрымъ успѣхомъ, повиненъ наставати на тое, щобы давни неприателѣ показали свое примиреніе якимъ виѣшнымъ знакомъ, н. пр. поданьемъ рукъ, поцѣлуномъ, а потѣмъ напѣмнути ихъ, щобы слово данное дотримали и ѳгъ теперъ истинно въ пріязни жили.

Если же не можна спорячихся ѳгъ разу погодити, то можна той трудъ повторительно предприняти, если есть яка надѣя успѣха; если же всяки труды священника суть безъ успѣха, и спорячихся до суда хотять удалитися, то дождность священника есть имъ той крокъ ѳтраджати; но николи не можна имъ заказовати до суда ити; лише треба ихъ напѣмнути, щобы и въ судовѣй пересправѣ заховали справедливѣсть и любовь къ своему ближньому.

Досвѣдченье учитъ, що найчастѣйше повстають сварнѣ черезъ заушникѣвъ и доносчикѣвъ, котри пѣдуцають одного противъ другому, и найлѣпшихъ пріятелѣвъ порѣжняють. На такихъ подлѣцѣвъ треба уважати и остерѣгати передѣ ними людей, съ котрыми сходятся, щобы ихъ нешкодливыми зробити. Пѣзнати ихъ не тяжко, бо они и священникови хотять прислужитися.

§. 400.

6. О поступованью при спорахъ супружескихъ.

Примирити ворогѣвъ въ загалѣ тяжко приходитъ священникови, но еще тяжшу задачу мае душпастыръ, коли хоче погодити загнуваныхъ супругѣвъ; до того дѣла треба братися съ великою оглядностію и заховуючи загални правила еще инни рѣчи и ѳтношенья увзгляднити. Такъ треба: а) Розважити, що есть причиною спорѣвъ, чи меньши погрѣшности чи бѣльши переступленья. Въ першѣмъ разѣ не треба заразъ мѣшатися до спорѣвъ супружескихъ, бо легко можна статися причиною еще бѣльшихъ сварнѣ; тѣлько въ рѣчахъ важнѣйшихъ обовязанъ душпастыръ старатися погодити супругѣвъ. в) Не треба заразъ спуститися на скарги одной стороны; бо або тѣи скарги суть часомъ пересаженни, або еще частѣйше и тая сторона, котра перша приходитъ на скаргу, дала причину до спорѣвъ. Треба одже уневиняти другу сторону, о скѣлько то возможно; бо если бы душпастыръ заразъ увѣривъ въ цѣлу скаргу и оскаржену сторону безвзглядно осудивъ, то затеръ бы и послѣдну искру любви, яка супругѣвъ дождна соединити, и побѣльшивъ бы ихъ взаимну злѣсть и ненависть. г) Не порадно есть заразъ призывать оскаржену сторону, якъ тое видѣлисьмо въ тѣмъ разѣ, коли душпастыръ хоче погодити ворогѣвъ не полученныхъ союзомъ супружескимъ; треба старатися потѣшити и заспокоити сторону, котра пріишла на скаргу, извинаючи противну сторону тымъ, що ся ея погрѣшности бѣльше слабости и нерозсудку, якъ злѣму сердцю приписуе; ажъ коли бы все тѣи старанья даремни показалися, тогда належитъ и другу сторону прикликати. д) Николи не треба одного супруга за надто хвалити и жаловати, а другого дуже понижати. Бо помнувши вже тое, що причиною спорѣвъ супружескихъ суть звычайно обѣ стороны, треба увзгляднити, що супруги потѣмъ могутъ собѣ взаимно закидати, що душпастыръ одно зъ нихъ про скарги другого понижавъ, що станея причиною новыхъ клопотѣвъ.

Увзгляднивши тѣи загални правила треба дальше старатися пѣзнати причину спорѣвъ супружескихъ, щобы тѣи причины усунути, а тымъ и самымъ неспокоюмъ домовымъ конецъ положити. Звычайни причини спорѣвъ супру-

жескихъ суть: *а)* Моральни пороки, н. пр. склонность до пиянства, сварливости, гнѣва и пр. Въ томъ разѣ треба ускаржачоуѣи женѣ сказати, щобы тогда, коли ен мужъ опанованый намѣстною, ничего не говорила, но ажъ тогда, коли бнѣ успокоится лагѣдными словами го напѣмнула, старалася ему прислужитися, и тымъ способомъ го для себе позыскати. Если же мужъ на жену скаржится, треба му радити, щобы бнѣ яко розумѣишій мавъ взглядъ на слабости своен жены и старався ен розумнымъ и лагѣднымъ способомъ порпавити, и толькы въ крайнѣи нуждѣ строжши средства поправки, но николи проклятво и битье, уживавъ. Обое разомъ же треба зрѣбити уважними на взаимни поблудженья, заохотити до терпеливости и лагѣдности, и напѣмнути до любви и згоды.

б) Тѣлесни пороки. Если бы блудъ тѣла бувъ сего рода, що взаимне пожитье супружеске есть неможливѣ, то позволяе право, если сей блудъ повставъ еще передъ заключенѣемъ супружества, розрѣшити таке супружество: при чѣмъ одже треба застосоватися до существующихъ приписѣвъ. Если же блудъ тѣла есть толькы релятивный, н. пр. бракъ красоты або щось подѣбногю, то треба напѣмнути ужаляючогю супруга, що бнѣ о томъ знавъ, одже самъ на себе скаржится; если же слабѣсть або яке несчастье спровадило той блудъ, то треба здатися на волю божу, и не огѣрчати и такъ гѣрку долю другого супруга.

в) Взаимне зле обходженье. Если причина незгоды лежитъ въ простацтвѣ мужа або въ сварливости жены, то треба мужови сказати, що жена не есть его служебница, но прѣятелька и супруга, що про тое повиненъ съ нею лагѣдно обходитися, и не толькы ен приказовати, но такожь ен рады слухати и старатися зрѣбити ен прѣемне житье соотвѣтно ен стану. Сварливу жену треба напѣмнути, щобы була вырозумѣла на мали поблудженья своего мужа, шановала и слухала го яко голову семѣи, и николи не важилася его, особливо въ прѣтомности дѣтей або чижихъ людей, ганьбити и зневажати. — Обоиомъ разомъ же треба сказати, що въ згодѣ и прѣязни лежитъ ихъ счастье и гараздъ, що они черезъ незгду сами ницатъ.

г) Пѣдозрѣванье есть такожь причиною незгоды супруговѣвъ. Есть оно або безъ всякой подставы, або мае якѣи видъ вѣроятности. Въ першѣмъ разѣ треба представити тѣи сторонѣ, котра другого супруга пѣдозрѣвае, якъ несправедливѣ есть таке поступованье и якъ оно за собою сумни послѣдства потягае, понеже розрывае взаимну любовь супруговѣвъ. Въ другѣмъ разѣ же треба сказати, що видъ часто обманяе, для того не належитъ на нѣмъ опираючися пѣдозрѣвати супруга о невѣрности. Оскарженому супругови же треба сказати, що власно тое пѣдозрѣванье есть доказомъ любви

другой стороны, зъ котрой она бы хотѣла усунути навѣтъ и поверхну причину, яка бы ихъ взаимну любовь могла уменьшити, щобы про тое старалася усунути и видъ пѣдозрѣнья.

Въ загалѣ треба незгодливимъ супругамъ представити, яке вредливе влѣянѣ маюць тѣи незгоды на ихъ власне счастье, на успѣванье маетки и на выхованье дѣтей, якъ вредливи суть дальше тѣи споры для ихъ душевного счастья, и такъ старатися ихъ погодити. Есть то тяжка и не коньче прѣятна задача, но дуже потрѣбна и священникови честь приносяща.

Если незгодливи супруги не хотятъ погодитися и желаютъ взяти розвѣдъ, то мусятъ тое найперше передъ своимъ приходникомъ освѣдчити, котрый ихъ ведля приписѣвъ державныхъ (обща кн. зак. держ. I, §. 104.) три разъ мае напомянати, щобы ѣтъ того кроку ѣтступили. Если они при своѣмъ обстаюць, то мае имъ приходникъ по третѣмъ разѣ выставити дотычне свѣдоцтво, котрымъ посвѣдчае, що они незважаючи на трикратне представленье душпастыря хотятъ коньче роздѣлитися. Зъ якихъ причинъ тое статися може, учитъ право церковне. — Съ тымъ свѣдоцтвомъ они идуть до суда (§. 107.), котрый на пѣдставѣ §. 109. справу рѣшае, и розпоряджае потрѣбне зо взгляду на ихъ маетокъ и выхованье дѣтей. — Священникъ зъ своен стороны повиненъ имъ на сердце положити, щобы ся взаимно не ганьбили и щобы о выхованье дѣтей старалися.

Въ концѣ примѣчаемъ, що священникъ повиненъ въ проповѣдяхъ при способности и частѣише въ роцѣ о взаимныхъ довжностяхъ супруговѣвъ говорити, чимъ не одной сварни запѣбне.

II. Отдѣлъ.

Поступованье душпастырскѣ зо взгляду на виѣшни обстоятельства поодинокихъ прихожанъ.

§. 401.

Переглядѣ.

Понеже виѣшни обстоятельства маюць велике влѣянѣ на способъ мышленья, и загаломъ на норовствениѣсть чоловѣка, для того обовязанъ душпастырь и тѣи обстоятельства узглядити и где потреба покажѣся, наукою и заохотою помагати. — Такъ душпастырь повиненъ узглядняти вѣкъ и станъ своихъ прихожанъ, дальше ихъ матерѣальне состоянѣе и пр., но найважнѣиши выпадки, въ котрыхъ прихожанѣе потрѣбують помочи священника, суть: недужни, увязнени и

выбираючи новый станъ; для того застановимося, якъ священникъ въ тыхъ випадкахъ повиненъ заховатися. О захованью въ гдекотрыхъ инныхъ вишнихъ обстоятельствахъ прихожанъ була бесѣда въ Літургицѣ, въ расправѣ о сповѣди.

І. ГЛАВА.

О поступованью съ недужными.

§. 402.

Довжибсть.

Важну часть чина душпастьрскаго становить посѣщаніе недужныхъ, котре то дѣло безъ сомнѣнія есть одно зъ найкраснѣйшихъ занятій душпастьря, и его труды при томъ пѣднати вѣнчае не лише внутреннимъ задоволеньемъ, но такожъ истиннымъ довѣремъ и щирою любовію прихожанъ.

Посѣщаніе недужныхъ есть истинно тяжке, и въ многихъ случаяхъ съ правдивымъ отверженьемъ самого себе получене дѣло, однакожь душпастьрь есть до того въ совѣсти обязанъ. До посѣщанія недужныхъ обязуе душпастьря:

а) Законъ любви; бо если вже каждый потрѣбный мае право шукати помочи и потѣхи у своего дрховнаго Отца, то тымъ бѣльше недужный, котрого сердце дуже часто лише религійни потѣшенія могутъ розвеселити.

б) Положеніе недужнаго. Передъ недужнымъ отвѣраютъ вже врата вѣчности, въ короткомъ часѣ може мае рѣшитися судьба его души; въ такъ важной хвили не може про тое опустити го той, котрому повѣрене есть старанье о спасеніе его души, а то тымъ бѣльше, если увзглядимо тин многи и тяжки искушенія, яки на чоловѣка въ остатнихъ хвиляхъ звыкли приходити.

в) Цѣль и назначенье пастырскаго чина, котрый wymagaе, щобы душпастьрь не только здоровыхъ учивъ, напминавъ, потѣшавъ, молитвою и св. Тайнами скрѣплявъ, но особливо слабыхъ, котри тон духовной помочи наибѣльше требуютъ.

д) Выразный приказъ Письма св. и Церкви, понеже читаемъ въ старомъ Завѣтѣ: „Не лѣнися посѣщати болица: сими бо возлюбленъ будежи“ (Сирах. 7., 38.), а въ новомъ Завѣтѣ каже Спаситель: „Придите благословеніи Отца моего, наслѣдуйте уготованное вамъ Царство, боленъ бо бѣхъ, и посѣстите мене“. (Мат. 25., 34., 36.) А на основѣ тыхъ выреченій Письма св. и зо взгляду на цѣль душпастьрскаго чина приказуе Церковь въ несчисленыхъ мѣстцахъ, щобы душпастьрь всегда були готови на услуги недужныхъ,

и то не только тогда, коли ихъ кличуть, но и зъ власной воли, якъ только дѣзнаются, що въ ихъ приходѣ кто занедужавъ.

е) Наконецъ до посѣщанія недужныхъ обязуе душпастьря не только великій пожитокъ, съ якимъ то дѣло для недужныхъ есть получене, но и власне добро священника. Бо тутъ на ложи болѣзни видитъ священникъ доказы милосердія и справедливости божой, учится терпеливости, видитъ спасливи овочи честноты и сумни слѣдства грѣха. Тымъ не только самъ скрѣпляея въ добродѣтели, но збогачае кругъ своихъ умѣтностей и досвѣдченья, котре въ наукахъ съ великимъ пожиткомъ може ужити. А кромѣ того ревностію въ посѣщанію недужныхъ запевняе собѣ любовь и привязанье у прихожанъ, черезъ що зможе успѣшно справовати чинъ душпастьрскаго.

§. 403.

Цѣль посѣщанія недужныхъ.

Головна цѣль посѣщанія недужныхъ есть духовне добро слабого, „щобы тойже, если выздоровѣе, прочи дни своего житья ведля приписѣвъ закона Христоваго проживавъ, а если умре, щобы житье свое свято заключивъ“. (П. Венед. XIV.) До осягненья тои цѣли потрѣбне есть поученіе, напѣмненье, потѣшаніе и удѣлянье св. Таинъ.

Поученіе не всегда есть можливе и не всегда потрѣбне. Не можливе у небезпечно и тяжко слабыхъ, котри въ прочѣмъ радо роблятъ все, що до нихъ въ томъ станѣ належитъ и що могутъ зрѣбити; а не потрѣбне есть у людей, котри знають правила вѣры и заховаются въ слабость такъ, якъ ѳтъ добраго християнина сподѣватися и wymagaти можна. — Если же слабѣсть и инни обстоятельства суть по тому, що наука не буде ѳтъ рѣчи, то треба слабому припѣмнути, що „слабѣсть походитъ ѳтъ Бога источника всего добра, котрый тымъ способомъ хоче го въ добромъ укрѣпити и до спасенія допровадити. Дальше, що тѣло чоловѣка есть минаеме, котре не мае на земли постоянного мешканья; для того повиненъ ѳтъ желати тое, що есть для его души спасительне, ажъ потѣмъ тое, що для его тѣла есть добре. Въ прочѣмъ далеку подорожь до вѣчности треба намъ колисъ разѣ зачати, для того всегда треба на ню бути готовымъ.“

Напминати треба слабого, щобы цѣлу свою надѣю въ Бозѣ покладавъ, за грѣхи жаловавъ и терпеливо зносивъ слабѣсть, и еи на благо своей души обернувъ.

Потѣшеніе есть слабымъ особливо потрѣбне, понеже они зъ многихъ причинъ сумующими могутъ назватися. При томъ треба заховатися пѣсля правилъ, якъ въ загалѣ сумующихъ потѣшати треба; передъ всемъ одже лабѣдно и терпеливо

выслухати ихъ жалобы, и потѣмъ ихъ соотвѣтно потѣшати. Поодинокіи випадки наводити переходить задачу сего письма, а въ прочѣмъ есть майже не возможно той предметъ вычерпати. То одно еще треба зауважати, що недужный часто потребуе не тѣлько духовного потѣшенія, но еще бѣльше матеріяльной помочи, чи то про нищету, чи то для того, що не знае собѣ порадити, хоть бы мавъ чимъ. Для того повиненъ душпастырь яко отецъ духовный и на тое свою увагу звернути, и що въ его силахъ лежитъ, здѣлати для помочи недужного. — Понеже самъ не може каждому помочи, для того захотити къ тому кого заможнѣйшого, або зробити складку, щобы слабому принести помѣчь. Случится часто, що душпастырь и першу лѣкарску помѣчь мусить слабому дати, если то ему можливе. Но безъ potreбы не повиненъ душпастырь николи братися до лѣченя слабого. Що священникъ всегда може въ тѣмъ взглядѣ зробити, есть: напѣмнути до захованя дѣты, подати яки певно нешкодливы средства, а перестережи передъ всякими лѣками черезъ людей неопытныхъ, а при тѣмъ заботныхъ.

Удѣлянье св. Тайныъ есть головна рѣчь при посѣщенію недужного. Близины правила въ сѣмъ взглядѣ належатъ до літургики, тутъ еще нехай буде зауважане, що душпастырь не конче повиненъ при першѣмъ посѣщенію слабого ему св. Тайны удѣляти. Если перебѣгъ слабости тое позволяе, лѣпше го найперше приготовить, а домашнимъ або лѣкарови припѣмнути ихъ довжнѣсть, щобы призвали священника, если слабому гѣрше буде. Каждый лѣкаръ обовязанъ по третѣмъ посѣщенію слабого, если слабѣсть змагаея, опустити, если слабый не хоче призвати священника.

Примѣчаніе. Душпастырь находится часто въ такѣмъ положенію, що не тѣлько о душу, но и о тѣло недужного старатися мусить; тое однакожъ не можна такъ разумѣти, якобы священникъ мавъ пѣднйтися лѣчити слабого. Треба не знати довжности душпастыря, або о лѣкарствѣ мати дивни понятія, щобы хотѣти зъ душпастыря и лѣкаря зробити. Яки ни будь суть мнѣнія въ тѣмъ взглядѣ, особливо зо взгляду на гомеопатію, то одно никто не може заперечити, що нигде не есть поверховна вѣдомѣсть шкодливша, якъ въ заводѣ лѣкарскѣмъ, где часомъ и найздѣбнѣйшому чоловікови фаховому тяжко приходить сказати, що робити; черезъ що священникъ, если му що не удасться, выставлея на неприѣмности такъ зо стороны самого недужного и его знакомыхъ и пріятелей, якъ особливо зо стороны лѣкарѣвъ. Но понеже межи сельскимъ народомъ находится крайне невѣжество и недбалство, що до уживаня средствъ запобѣгающихъ слабостямъ, а кромѣ того люде звычайно не знаютъ оцѣнити небезпеченства слабости, и не разъ дивачными лѣками сла-

бому при наилучшѣй воли шкодятъ, то безъ сомнѣнія може душпастырь положить велики заслуги около добра людскости, если ся завчасу вивѣдае о станѣ слабости, зверне увагу домашнихъ на грозяче небезпеченство, остереже передъ нерозсудными лѣками, и порадить щобы удався ктось о пораду до лѣкаря. Самъ священникъ може не мѣшаючися въ чужу рѣчь дати якъ вже сказано, пораду взглядомъ захованя дѣты, чистости и потрібной осторожности. Кромѣ того повиненъ бы каждый душпастырь, котрый на селѣ звычайно самъ оденъ просвѣщенный межи темнымъ народомъ, мати хоть тѣлько лѣкарскихъ вѣдомостей, щобы въ наглыхъ випадкахъ, н. пр. при зраненію, паралѣжу, замерзненію, загорѣняхъ и т. п., дати першій ратунокъ. Добре есть такожъ мати уживани загальни лѣки, котри если не помогутъ, то хоть не пошкодятъ.

См. Ritter B. Der Priester als Arzt am Krankenbette. Eine Zusammenstellung wissenschaftlicher Grundsätze, nach denen die Krankheiten der Menschen in Abwesenheit oder Ermangelung des Arztes zu beurtheilen und zu behandeln sind, namentlich für Geistliche auf dem Lande. Regensburg. Macher, Pastoralheilkunde für Seelsorger. Augsburg 1843. Brißger, Handbuch der Pastoralmedizin für Seelsorger auf dem Lande. Ulm 1849. Hüfer, Geschichte der christlichen Krankenpflege. Berlin 1857. Boß, Buch vom gesunden und kranken Menschen. Leipzig 1857. Bruno Schön, Was hat man bei lebensgefährlichen Fällen zu thun, bis der Arzt erscheint. Wien 1875.

§ 404.

Якѣ мае священникъ приготовитися на посѣщаніе слабыхъ.

Посѣщаніе недужныхъ есть одна зъ найтяжшихъ довжностей душпастырского чина, вымагае про тое совѣстного приготовленья зо стороны священника. Передъ всѣмъ треба приготовитися морально, т. е. старатися забезпечитися противъ возможныхъ въ тѣмъ разѣ искушеній, а при тѣмъ вооружитися въ потрібни умѣтности. Не съ каждымъ слабымъ можна еднако говорити, понеже не каждый есть того самого успособленья, и не каждый мае тѣи сами духовни потребы; щобы каждому помочи, треба съ каждымъ говорити отвѣтно его потребамъ. Зъ того явно, що треба при першѣмъ посѣщенію слабого старатися пѣзнати его моральне состояніе и его ѣтношенія, а потѣмъ соотвѣтно тому приспособити собѣ ѣтповѣдни для науки и потѣшенія слабого мѣстця Письма св., примѣры, коротки молитвы и пр. Добре есть такожъ мати при собѣ крестъ або якій малый образъ, щобы тѣи святы рѣчи показати слабому, и за ихъ помѣчию тымъ живше возбудити въ нѣмъ вѣру, надѣю и любовь и правдиву щирю побожнѣсть.

Но и зо взгляду на тѣло треба приготовитися на посѣщенія слабыхъ, понеже се дѣло много разъ получене съ великимъ небезпеченьствомъ для житя душпастыря, и многи ревни пастырѣ положили житѣе при выповненю сеи довшности душпастырской. Въ томъ взглядѣ треба по можности старатися перемочи въ собѣ врожене неприяте чувство, яке повстае въ чоловѣцѣ на видѣ яко обрыдливо, тяжкои слабости, и боязливѣсть, котра бѣльше або меньше кожного чоловѣка обнимае, коли прійде до тяжко недужного. Суть то чувства природни, котрыхъ тяжко цѣлкомъ выпертися, но если ся имъ чоловѣкъ по можности спротивляе, то они съ часомъ малѣють. Для того треба живо перенятися гадкою, що то есть найкрасна довшнѣсть священника, ѡтъ котрой ѡнъ ѡтказатися не може, понеже ѡтъ еи совѣстного выповненя залежить вѣчна судьба повѣренои ему души. И хотай бы при томъ прійшло перетерпѣти слабѣсть, а може и смерть, то за тое чекае душпастыря надгорода ѡбѣцана добрымъ пастырямъ. При томъ уповаймо на провидѣнїе боже, котре чувае надъ ревными слугами Церкви Христовои и якъ досвѣдчене показуе, священникѡвъ ревныхъ въ своѣй службѣ въ наибѣльшихъ небезпеченьствахъ неушкожденныхъ заховуе.

Тое однакожь не выключае, щобы священникъ бувъ особливо въ часѣ епидемїи осторожный и уживавъ тиѣ средства, яки досвѣдчене яко поради и практични показуе. Досвѣдчени душпастырѣ совѣтують, щобы священникъ, котрый есть боязливый, не довѣдовався о родѣ слабости, коли го до слабого влчуть, понеже тое го еще бѣльшого страху набавить. Коли душпастырь мае ити до слабого, особливо на епидемїю, то нехай иде поволи, щобы не зѡгрѣвся, бо розогрѣте тѣло есть склоняѣше до принятїя заразы, для того що поры бѣльше розширяются и скорше втягають до себе нездоровїи мїазмы. Если можна, треба передъ посѣщенїемъ слабого щось зѣсти, и не ити цѣлкомъ натще. Прїшовши до слабого треба коло него такъ сѣсти, щобы его ѡтдыхъ не ншовъ просто на священника, одже найлѣпше сѣдати коло головы и то не на подушцѣ, або крѣслѣ зъ матерїи, но на деревянѡмъ крѣслѣ або стѣльци, бо такъ не втягае священникъ до себе его нездоровый ѡтдыхъ. Лѣпше сидѣти якъ стояти, бо въ высшихъ сферахъ гѡршїй воздухъ. Слїну, котра назбираеся въ устахъ, не полыкати, но выплюти; не дотыкатися тѣла слабого, и не ѣсти ани не пити въ его близкостї. Если слабый зъ себе выдасть яку нечистѣсть, наставати, щобы еи заразъ спрятали; при удѣляню св. Елеопомазанїя не ѡткрывати слабого бѣльше, якъ то коньче потрѣбне. Въ часѣ епидемїи добре есть взяти до устъ кѡлька зеренъ ялѡвцю и тиѣ пожутїи, або кусникъ кореня зъ дягиля (*Angelica-Wurzel*), а въ

хатѣ велѣти ялѡвцемъ закадити або вылати мало оцту на горячий камень и то найлѣпше еще передъ приходомъ до слабого. По посѣщеню слабого добре есть перейти хотѣ четверть години въ свѣжѡмъ воздухѣ, выполокати уста виннымъ оцтомъ, и ѡтмѣнїти на собѣ бѣлизну и прочу одѣжѣ, умытїся и не заразъ ѣсти. Въ часѣ епидемїи треба жити мѣрно, но не богато змѣнїти своѣй звычайнѡй способѣ житя, особливо выстерѣгатися немѣрности въ питю и не скорочати безъ важной причины нѡчний спочинокъ. Гнѣвъ и загаломъ всяке бѣльше раздражене есть небезпечне; такожь не поради есть уживати часто и безъ потребы такъ звани средства предохранительни, бо поминувши, що тымъ побѣльшаеся въ чоловѣцѣ страхъ, они дѣлають на организмъ и часомъ стаются причиною, що въ разѣ потребы правдивїи лѣки остануть безсилни. Если бы на кѡмъ показалися перши слѣды епидемїи, такъ: незадоволене зо всѣмъ безъ причины, ослаблене, бѣлы головы, бракъ охоты до ѣдженя и пр., треба заразъ положитися, наитися горячей гербаты зъ бзового цвѣту, або щось подѣбного, триматися тепло, и такъ спровадити на себе поты, при котрыхъ появленю не ма вже чого боятїся. Особенно же не треба бути за надто боязливимъ, бо то найскорше спроваджае слабѣсть на чоловѣка; сильне переконане о нашѡмъ обовязку и уповане въ божѡмъ провидѣнїю суть найлѣпши средства охороняючи ѡтъ боязливости.

См. Blüff, Pastoral-Medicin, Köln, и особливо Gesundheitskunde oder practische Anleitung zur Erhaltung, Befestigung und Stärkung der Gesundheit für Geistliche und Solche, die es werden wollen, Regensburg bei Manz.

§. 405.

Подѣль росправи о посѣщанїю недужныхъ.

Щобы трудъ священника нѡднѣтый при посѣщанїю слабыхъ не бувъ страчений, треба се дѣло належито урядити; понеже если где инде, то певно тутъ заходятъ розлични трудности и перепоны такъ зо стороны слабого, якъ и его належашихъ, котри щобы преодолѣти, треба великои виравы и оглядности, котра у початковыхъ священникѡвъ лише точнымъ захованьемъ подаваныхъ черезъ досвѣдченыхъ душпастырей правилъ дасться осягнути. О тыхъ правылахъ буде бесѣда, и то: А) О загальныхъ правылахъ, котри всегда треба узгляднѣти; В) о почастныхъ приписяхъ при посѣщанїю слабыхъ розличающихся ведля своего особлившого успособленя.

А) Загальни правила при посѣщанію слабыхъ.

§. 406.

О виѣщеніи захованью при посѣщанію слабыхъ.

Доки приступимо до загальнои теоріи выкладаючої приписы, котры мають заховатися яко руководство при посѣщанію слабыхъ, належитъ звернути увагу на гдѣяки виѣщени вымаганья, котри такъ до самого священника, якъ и до домашнихъ слабого относятся и всегда заховатися мають. Въ томъ взглядѣ отповѣсти треба на слѣдующи вопросы: а) Въ якѣмъ видѣ мае душпастырь являтися у слабого; б) въ якѣмъ часѣ и кѣлько разы повиненъ слабого посѣщати; в) якъ мае говорити съ слабымъ; г) чи може позволить розрывки въ комнатѣ слабого; е) до чого напомнимати прихожанъ зо взгляду на слабыхъ.

Увзглядявши досвѣдченья людей, котри въ заводѣ душпастырскѣмъ многи лѣта трудилися, можемо въ томъ взглядѣ подати слѣдующе руководство.

а) Скоро душпастырь зачуетъ, що въ его приходѣ ктось занедужавъ, повиненъ собѣ представити, якобы Ангелъ хранитель недужного отзываетъ до него словами евангельскими: „Се егоже любиши, болитъ“ (Іоан. 11., 3.) и якобы самъ недужный возносячи руки казавъ: „Помилуйте мя, помилуйте мя о друзи, рука бо Господня коснувшася ми ест“ (Іов. 19., 21.), и заразъ на першу вѣсть повиненъ сѣштити до слабого, хотя бы го еще и не кликали (св. Кароль Бором.), тымъ болше, коли го до слабого истинно завѣзуть. Прийшовши до дому слабого треба въ видѣ пріятельскѣмъ выразити домашнимъ свое сожалѣніе, и если приходитъ некликаний н. пр. словами: вы маете слабого у себе, чому жесьте менѣ не дали о томъ знати? (Amberger, P. Th. III. 1261 Not. 10.) Потѣмъ пойти до слабого и, привитавши го пріветствіемъ христіанскѣмъ, спытатися о станѣ его слабости и слухати съ сожалѣніемъ истинно пріятельскимъ его скарги.

Если где инде, то наибольше при посѣщанію слабого повиненъ душпастырь явитися въ видѣ истинно пріятельскѣмъ; бо если бы заразъ при вступѣ показався сумный, за надто поважный и въ тонѣ торжественнѣмъ зачавъ промавляти до слабого и ему заразъ пригадовати о станѣ совѣсти и зближающѣйся кончинѣ, то слабый не узрѣвъ бы въ нѣмъ своего отца и потѣшителя, но скорше вѣстуна смерти; а тое загородилобы напередъ дорогу до сердца слабого и зробило бы безильными всѣ науки, яки бы му душпастырь потѣмъ хотѣвъ удѣляти. Съ недужнымъ треба собѣ поступати якъ съ сумуючимъ, для того треба передъ всѣмъ старатися позыскати его довѣріе.

Треба про тое терпеливо слухати его скарги, показати сочувствіе съ его судьбою и возбудити въ нѣмъ надѣю, що всемогущѣй руцѣ божѣй можливе естъ, той станъ змѣнити и ему здоровлье вернути, чтобы про тое уповавъ на Бога и терпеливо зносилъ терѣнія, яки Богъ на него зѣславъ. Если слабѣсть не естъ опасна, и моральный станъ недужного не дуже сумный, то не кончые заразъ при першѣмъ посѣщенію на тое наставати, чтобы слабый застановився надъ станомъ своен совѣсти, особливо если онъ самъ не показуе къ тому великон охоты.

Понеже може случитися, що слабый живъ въ неприязни съ священникомъ, для того въ такѣмъ разѣ не порадо безъ завѣзванья ити до того слабого, но треба наставати на его домашнихъ, чтобы они наклонили слабого, чтобы онъ самъ велѣвъ просити до себе священника. Въ великѣмъ небезпеченствѣ же треба, незважаючи на ничъ, сѣштити на помѣчъ такому слабому, при чѣмъ про давнѣйши неприятни событія тымъ огляднѣйше треба поступати, чтобы не зробити безуспѣшными свои труды.

б) Благоразуміе вымагае, чтобы душпастырь уважавъ и на часъ, коли мае слабого посѣтити, понеже посѣщенія не въ своѣмъ часѣ могли бы статися шкодливими для здоровья слабого, н. пр. если бы священникъ прійшовъ до слабого въ часъ, коли у него фебра, горячка и пр. змагаеся, и тогда зачавъ до него говорити. Найлѣпше одже обирати часъ передъ полуднемъ, тогда слабѣсть звычайно найслабша. Такожъ не треба у слабого довго сидѣти, бо за довги посѣщенія звычайно го ослабляютъ. Що до числа посѣщеній не дасться певна норма поставити, то одно естъ певне, що ревный душпастырь не задовольнитися однимъ посѣщеніемъ слабого, при чѣмъ ему и св. Тайны удѣлитъ. Остатни хвилѣ житья повиненъ бы чоловікъ якъ найлѣпше ужити для своен души, а въ томъ дѣлѣ естъ душпастырь его природный помѣчникъ; для того лежитъ на душпастыри обовязокъ, такъ часто до слабого ходити, кѣлько того вымагае душевне состояніе слабого. Священникъ заступае мѣстце Того, котрый сказавъ: „Прійдите къ мнѣ вси труждающіися и обремененни, и азъ упокою вы“, для того такъ довго повиненъ до слабого ходити, якъ довго той его помочи потребуе. — При сѣмъ дѣлѣ милосердія не треба робити рѣжницѣ межи богатыми и убогими, но всѣхъ ровною любовію обняти. — Если бы самъ душпастырь за для великихъ занятій не могъ частѣйше слабого посѣтити, то повиненъ старатися, чтобы его мѣстце заняли яки честни, розумни и побожни прихожане (Liguori); для того треба при катехизаціяхъ и проповѣдяхъ поучати народъ и о томъ якъ мають потѣшати слабыхъ и якъ при нихъ заховатися.

в) Если разговоръ священника съ слабымъ мае для тогожь

бути користний, треба го отвѣтно урядити и не говорити слабому, тѣлько о такихъ рѣчахъ, котри ему суть потрібни або хотъ пожиточни. Передъ всѣмъ треба стеречися розвлеклости въ розговорѣ съ недужнымъ, бо така бесѣда есть вже для здорового утяжлива до слуханья, а слабый ей цѣлкомъ знести не буде мѡгъ; если же съ натуженьемъ силъ буде ей слухати, то съ певностью тое причинится до побѣльшенья его слабости. Треба про тое въ разговорѣ съ недужнымъ добирати коротки но ядренни выреченья, примѣры зъ Письма св. або зъ житья Святыхъ. Но якъ не добра есть розтягдсть въ бесѣдѣ съ недужнымъ, такъ само не належитъ бути ляконичнымъ, бо той спосѡбъ бесѣды есть виравдѣ добитный, но для слабого, котрый не може надъ поединчыми словами заставитися, неприступный.

Такожъ и зо взгляду на силу голоса треба уважати, щобы не говорити за голосно, якъ въ Церкви, но лагѡдно, безъ ораторского блеску и бѡльше по дружески.

д) Понеже на вѣсть о чейсь недузѣ звькли знакоми и прятелѣ посѣщати недужного, котри посѣщенія если суть за численни, могутъ вредливо дѣлати на здоровье слабого, — належитъ напомути домашнихъ слабого, щобы не припуцали за многи посѣщенія, особливо же такихъ людей, котри легкодушными розговорами моглибъ ѡттягнути гадки недужного ѡтъ рѣчей для него въ теперѣшнѡмъ состояннѡ важнѣйшихъ. Такожъ щобы не позволяли въ комнатѣ слабого нѣяки крикливи розрывки и забавы. Посѣщенія слабого суть безперечно дѣломъ добрымъ и похвальнымъ, но при нихъ треба отвѣтно заховатися, щобы сталися истиннымъ дѣломъ милосердія. Не можна съ слабымъ всегда молитися, но не можна такожъ о дуже легкихъ рѣчахъ говорити.

е) Понеже цѣль посѣщенія слабыхъ лише тогди може бути осягнена, если священникъ завчасу дѡзнаеся о слабости; для того треба напомути людей, щобы заразы, коли ктось заслабне, давали знати священникови. Таки напомуенья суть тымъ бѡльше потрібни, понеже межи народомъ суть въ тѡмъ взглядѣ ложни понятія: Такъ многи ради бы видѣти у себе священника, но боятся го кликати, бо гадають, що теперъ тымъ скорше умрутъ. Така боязнь, хотяй въ собѣ цѣлкомъ неосновна, може мати якій видъ вѣроятности въ такихъ приходахъ, где священникъ ажъ тогди дасться видѣти у слабого, коли той вже конае; но если священникъ завчасу слабыхъ посѣщае, то буде она дуже рѣдко появлятися. — Инни не клчуть священника, щобы не занепоконти сусѣдѡвъ; но той предрозсудокъ мае свою причину въ ложнѡмъ понятнѡ особливо о Тайнѣ Елеопомазанія, котре если достаточно спростуеся, то и боязнь счезне.

Кромѣ домашнихъ мае и лѣкаръ обовязокъ напомути

слабого, або его домашнихъ, щобы призвали священника. Соборъ Лятеранскій IV. приказуе въ кан. 10., щобы лѣкарѣ видячи слабого въ опасности заразы велѣли призвати священника; а П. Пій V. додае, що „лѣкаръ не повиненъ слабого бѡльше якъ три дни посѣщати, если тойже не исповѣдаеся въ протягу того часу“. (Const. Supra gregem 8. Mart 1566.) На переступникѡвъ того приказу поставлени були велики кары. Хотяй въ нашихъ часахъ обстоятельства змѣнилися, то однакожъ приписуе австрійске право, щобы лѣкаръ по пятѡй визитѣ, если слабѡсть змагаеся, велѣвъ пѡслати по священника. (Hofdekret 7. Febr. 1812, З. 4522, оголошено въ Еп. Перемыскѡй 10. Липня 1840, ч. 1872.)

Священникъ повиненъ съ лѣкаремъ въ согласію жити, то найскорше осягне свою цѣль.

Дальше треба мати взглядъ на тыхъ, котри коло слабого ходять. Они повинни бути того самого пола що и слабый, або въ иннѡмъ разѣ его близки сродники або старши и честни люде. Ихъ треба поучити, якъ они не тѣлько о тѣлесне, но и о душевне добро слабого старатися повинни.

Въ кѡнци треба напомути всѣхъ домашнихъ, щобы съ любовію и лагѡдностію ходили коло слабого и ничимъ не важилися его и такъ прикрий станъ погѡршати.

§. 407.

О пѡзнаваннѡ внутренного и виѣшного состояннѡ слабого.

Понеже станъ силъ недужного чоловѣка не позволяе, щобы съ нимъ о всѣхъ предметахъ, котри бы его обходити могли, говорити, то само зъ себе показуеся, що лише о тѡмъ треба съ нимъ говорити, що ему доконьче потрібно, а тое не можливе священнику, если не знае внутренне состояннѡ и виѣшни ѡтношенья недужного. Безъ того будутъ бесѣды священника при постели слабого або за надто загальни, або за почастни, не маючи съ симъ слабымъ нѣякои звязи; для того въ обохъ случаяхъ непридатни. — Щобы про тое посѣщенія сталися слабому пожиточни, треба старатися пѡзнати его вѣдомости религійни, дальше яке було его моральне житье, а наконецъ якій бувъ его станъ, занятіе, знюшенья и т. п. Если священникъ вже довший часъ въ якѡмъ приходѣ працуюе, то всѣ тое бѡльше меньше есть ему знаеме; въ противнѡмъ разѣ треба ѡтъ знаемыхъ або ѡтъ самого слабого о тѡмъ — но оглядно — вывѣдатися, що найлегше дасться осягнути тымъ спосѡбомъ, если ся съ слабымъ, о скѡлько станъ недуги позволяе, говорить о его минувшѡмъ житнѡ, выхованнѡ и розличныхъ колѣяхъ, яки переживъ. Для пере-

стороги недосвѣдченыхъ пригадуемъ, щобы слабого николи не судити зъ самыхъ поговорокъ, котри дуже часто суть ложни и выдумани.

Коли священникъ знае станъ слабого, повиненъ уложити собѣ певный плянъ розговора; якій съ нимъ провадити буде, що особливо молодому душпастырю коньче потрібно; бо хотяй въ розговорѣ могутъ нови, лѣпши мысли насунутися, то всегда легше буде священникови выповнити свою задачу, якъ тогда, еслибы безъ наименьшого пляну говоривъ о томъ, що ему на гадку прійде. Досвѣдченный душпастырь потрафитъ и безъ приготавленья зробити свѣй розговоръ съ слабымъ занимательнымъ и пожиточнымъ, но початковый заледво тое зможе.

§. 408.

О приготавленью слабого на пріятіе св. Тайнъ.

Заразъ при першихъ посѣщеніяхъ треба старатися наклонити недужного до пріятія св. Тайнъ. Въ многихъ случаяхъ ѓнь самъ о тое проситъ, но суть и противни выпади, що слабый зъ розличныхъ причинъ ѓттыгаея ѓтъ пріятія св. Тайнъ. Если слабѣсть не есть небезпечна, можна сповѣдъ на якійсь часть ѓтложити, но заразъ треба означити часть, коли слабый ен мае ѓтправити, а на слабого треба наставати, щобы съ тымъ согласився. Если же слабый зъ якоисъ невѣдомои причины ѓттыгаея ѓтъ пріятія св. Тайнъ, то належитъ му найперше сказати, що каждый розумный чоловѣкъ ѓтправитъ завчасу таке дѣло, ѓтъ котрого его вѣчна судьба зависитъ; що про тое и ѓнь зъ любви къ собѣ самому и зъ послушеньства къ Церкви прійме св. Тайны, ѓтъ чого не тѣлько благо его души, но часто и здоровье его тѣла залежитъ. Если же таки представленья не помогутъ, треба слѣдити за причиною, чому слабый не хоче пріяти св. Тайны, щобы ен усунути. Звычайно суть то дуже марни выбѣги, н. пр. що еще не есть приготавленный, або щобы людей не занепокоити, котри легко усунути, ѓбщюючи слабому всяку помѣчь при сповѣди, и указуючи на марнѣсть другой вымѣвки. Но суть и важнѣйши причины, такъ:

а) Одни тримають слабѣсть за не такъ опасну, якъ въ самѣй рѣчи есть. Тымъ треба представити небезпечность такого ѓткладанья; понеже не досыть есть тѣлько поверховно пріяти св. Тайны, но треба и внутренно змѣнитися, що теперъ еще дасться зробити, а въ остатнѣй хвили нѣ. — Тое ѓткладанье есть дальше небезпечно для того, бо може слабѣсть побѣльшатися и неможливымъ зробити пріятіе св. Тайнъ. Но есть оно такожъ и грѣховне, бо если грѣхомъ есть не уживати можливи тѣлесни лѣки, то тымъ бѣльше ѓткидати ѓтъ себе лѣкъ душевный.

б) Инни не хотятъ пріяти св. Тайны зо страху надъ множествомъ тяжкихъ грѣхѣвъ. Тыхъ треба переконати, що велике есть милосердіе боже, ѓтъ котрого каждый и наибѣльшій грѣшникъ може сподѣватися прощенья, если тѣлько щиро покаеся.

в) Инни не хотятъ пріяти св. Тайны зъ небальства о спасеніе своеи души. Такому треба представити призначенье чоловѣка, котре ѓнь за помѣчью ласки божи може осягнути; если же о тое дбати не буде, чекае го страшна кара.

д) Еще инни не хотятъ пріяти св. Тайны про невѣрство, гордѣсть, зневагу Церкви и закамѣлѣсть въ грѣхахъ. Тяжке есть тутъ дѣло для душпастыря, бо тѣлько особливша ласка божа може таке сердце взрушити; для того о тую ласку треба передъ всѣмъ просити. Такому слабому треба представити всѣ, що наша св. вѣра мае страшного и потѣшаючого. „Розложу передъ нимъ образъ живо представляючий несчасливый конецъ закаменѣлого грѣшника, — и счастье грѣшника покаавшогося; опишу му невычерпане и довготерпѣливие милосердіе боже, — но такожъ и страшну, безвзлядну справедливѣсть Бога; опишу му, о скѣлько то чоловѣкови возможно, счасливѣсть небесну и оплаканный станъ ада. И хотяй бы всѣ тѣи представленья слабый тѣлько съ презрѣніемъ и ѓбуреньемъ пріявъ, не ѓтступлю ѓтъ него, но съ ѓтверженьемъ самого себе буду ѓтзыватися до его сердца, доки оно не змягчится и не прійме до себе спасительни слова. Завѣзвзу такожъ и его пріятели и всѣхъ притомныхъ до щирои молитвы о его наверненье, и не залишу ничъ, що могло бы причинитися до спасенія сеи погибаючон овци.“

Св. Кароль Боромейскій, котрого наставленьямъ въ ро-справѣ о посѣщенію недужныхъ послѣдую, радить, щобы священникъ, если возможно, найперше пѣйшовъ до слабого безъ св. Тайны Евхаристіи, щобы не возбуждаючи въ домашнихъ и сусѣдахъ задивленья и можливого пѣдозрѣнія, мавъ часть довше при сповѣди слабого забавитися. Тое примѣчаніе есть дуже добре, бо коли священникъ съ св. Тайною Евхаристіи иде до слабого, то звычайно бѣльше людей сходится, и священникъ есть въ певнѣмъ змыслѣ пѣдъ моральнымъ натискомъ скорше съ сповѣдію справитися.

§. 409.

О дальшихъ посѣщеніяхъ слабого.

Старанье душпастыря о добро недужныхъ не може ограничитися на однѣмъ посѣщенію и удѣленью св. Тайнъ, треба слабого и потѣмъ еще посѣщати, его потѣшати и поучати, якъ слабѣсть на свое добро душевне мае ужити, якъ за

содѣлаши грѣхи мае задосыть учинити; а коли слабѡсть змагаеся, якъ на смерть мае привготовитися. При тыхъ дальшихъ посѣщеніяхъ треба особливо уважати: *а)* На родъ слабости; *б)* на захованье слабого пѡдчасъ недуги; *в)* на его способъ мышленья о смерти; *г)* чи слабый не жие въ неприязни, або чи не тяжитъ на нѣмъ чужа кривда; *д)* на его обязанности къ дѣтямъ, сродникамъ або иннымъ людямъ.

а) Слабѡсть може бути або легка або небезпечна. Въ першѡмъ случаю треба слабого поучити, якъ ѡнъ тую слабѡсть на свое добро мае обернути, особливо если бы она довше трвала.

Въ разѣ небезпечнои слабости заходитъ вопросъ, чи може душпастырь сказати слабому, якій его станъ небезпечный, чи нѣ? Увзглядивши, що душпастырь приходитъ до недужного яко потѣшитель, треба сказати, що було бы дуже немилосердно зъ его стороны, если бы къ нему съ такъ страшною вѣстію приступивъ. Треба про тое въ тѡмъ взглядѣ такъ говорити, що не ѡтбираеся му надѣя до житья, но такожь не выключаетъ можливѡсть смерти. Тымъ способомъ не погѡршаеся станъ здоровья недужного, но такожь и наклонитъ го, чтобы не ѡттягавъ свои гадки ѡтъ предстоячого ему може въ короткомъ часѣ кѡнца житья. Тѡлько въ слѣдующихъ випадкахъ доженъ священникъ для взрушенья сердца гяко недужного ѡвѣстити му его близкій конецъ: 1. если не хоче примиритися съ неприязнелемъ; 2. закамѣнѣлому грѣшникови; 3. такому, котрый не хоче кривду вынадгородити; 4. тому, котрый не хоче зрѡбити завѣщанья взглядомъ своего имѣнїя.

б) И на захованье слабого пѡдчасъ недуги треба уважати, чтобы его по можности и въ тѡмъ ѡтношенью на добру дорогу спровадити. Такимъ недужнымъ, котри нетерпеливостію а часто злостію и собѣ шкодятъ и тыхъ, котри ихъ пильнують, огѡрчаютъ, треба въ хвиляхъ, коли суть бѡльше при силахъ, сказати лагѡднымъ способомъ, якъ таке захованье имъ шкодитъ, и яко примѣръ захочающей поставити имъ передъ очи страждущого Спасителя, Марїю Дѣву пѡдъ крестомъ, и тымъ ихъ до подобнога захованья заохотити.

в) Дальше належитъ при посѣщенїяхъ недужныхъ уважати, якъ они задивляються на смерть. Въ тѡмъ ѡтношенью суть два випадки можливи: або слабый за надто бѡится смерти, або есть цѣлкомъ ѡбоятный. Понеже тое обстоятельство много причиняеся до точного привготовленья на смерть, тля того треба въ однѡмъ и другѡмъ випадку слѣдити за властивою причиною того способа мышленья. За велика боязнь смерти може мати причину въ природнѡмъ привязанью до житья, противъ чому зъ засады выступати есть нерозумно и до ничого не допрѡводитъ; — або въ страху передъ

великими болями. Такому можна для потѣшенїя сказати, що тѡ болѣ при кѡнци чоловѣкъ мало чует, бо вже не есть при памяти; — або зъ привязанья до добръ земскихъ, въ котромъ разѣ найлѣпше буде звернути увагу на зникѡмѡсть всего, що на свѣтѣ находится; — або зъ великого старанья о добро дѣтей, где треба показати, що есть на небѣ Отець, котрый тыми дѣтьми буде ѡцѣковатися; — або може тая боязнь походити зъ погляда на множество грѣхѡвъ и справедливѡсть божу, въ котромъ разѣ зновъ треба пригадати недужному невычерпане милосердіе боже, и такъ его на христїянську кончину житья старатися привготовити.

Ѳбоятнѡсть зо взгляду на смерть мае такожь розлични причины, и такъ видимо тое у людей, котрыхъ надѣя завела, тымъ треба показати на вѣчнѡсть, где есть наше назначенье; — дальше у людей легкомысныхъ, котрымъ треба важнѡсть предстоячѡи хвили живо представити; — въ кѡнци смерти не боятсѣ люди, котри праведно жили и для того спѡдѣются соединенїя съ Богомъ. При такихъ людяхъ треба уважати, чи ихъ житье было истинно праведне, чи може они себе сами обманяють; и если покажесѣ, що они истинно праведно жили, старатися затримати ихъ въ тыхъ гадкахъ ажъ до кѡнца.

г) Если бы показалося, що недужный мае якого неприятеля, або що на нѣмъ тяжитъ чужа кривда, нехай стараеся всѣми силами наклонити го, чтобы ся примиривъ съ ворогомъ, а кривду вынадгородивъ, и то найлѣпше заразы. Если бы не можна було кривду заразы вынадгородити, то треба старатися, чтобы тое дѣло було поручене певнои особѣ. Священникъ же самъ тѡлько въ дуже рѣдкихъ випадкахъ може тую довжнѡсть на себе взяти, именно тогда, коли бы слабый не мавъ никого, кому бы мѡгъ повѣрити добро, котре мае ѡтдатися скривденѡму.

д) Въ кѡнци треба звернути увагу слабого и на тѡ довжности, яки мае къ своимъ дѣтямъ и належащимъ. Зо взгляду на дѣти ѡбязанъ отецъ зрѡбити завѣщанье, при чѡмъ священникъ повиненъ съ доброю радою помѡчнымъ бути, чтобы по сему не повстали споры въ роднѣ и згѡршенья въ громадѣ. Для того повиненъ священникъ слабому завчасу пригадати, чтобы зрѡбивъ завѣщанье, при чѡмъ мае памятати найперше на тыхъ, котри му суть близши, потѡмъ ажъ на дальшихъ. Передъ всѣмъ же мае зважити, чи не тяжать на нѣмъ яки ѡбязанности, довги и пр., котри передъ всѣмъ належитъ заспокоити. Есть звычай у побожныхъ людей, що роблять такожь записы на Церковь, на ѡтправы и пр., що есть дуже похвально, но священникъ нехай при такихъ записахъ буде осторожный, чтобы не выставився на клеветы людей, котри могутъ такими записами чутися покривденными.

Понеже простий чоловік не знає, як має тестаментъ робити, и часто таки тестаментъ суть для браку формально-стей неважни, для того, если не ма инного, кто бы мѳгъ тое здѣлати, треба ихъ и въ тѳмъ взглядѣ поучити. Дотычни права содержитъ обща книга горож. зак. дер. въ II. части, IX. ѳтдѣлѣ, §§. 552.—603., котри треба заховати, щобы завѣщанье було правосильне. (О тѳмъ предметѣ зр. мою росправу въ I. роч. Сіона. ст. 200.—203. и 237.—238., где найпотрѣбнѣйше есть сказане).*

Кромѣ того повиненъ тяжко недужный отецъ, мати або въ загалѣ старшій чоловікъ дати остаючымъ потрѣбни напѳмненья, котри довго памятаются и часто на цѣле житье мають спасительне влѣянїе.

§. 410.

О поступованью при умираючихъ.

Коли слабѳсть змагаеся, повиненъ душпастырь слабого частѣйше посѣщати и особливо теперь бути му на помочи, щобы его душу ѳтдати Богу, ѳтъ котрого выйшла. Щобы въ тѳй найважнѣйшѳй хвили бути при слабѳмъ, треба знати, яки суть ознаки зближающоися смерти. Тѳи суть звычайно слѣдуючи: боязливый и непевный ѳтдыхъ, повольный пульсъ, котрый часомъ перестает, очи запали и до шкла подѳбни, а рѣчи имъ перше добре знаеми не пѳзнають; нѳсъ кѳнчастый а на кѳнци бѣлый, руки трясутся и нѣбы щось шукають, пазногтѣ синѣють, тѣло на кѳнцяхъ студенѣе, а коло сердца дуже горячо. То суть звычайни ознаки зближающоися смерти, котри однакожь не при всѣхъ слабѳстяхъ показуются; бо н. пр. при запалѣнью плуць наступае смерть, коли недужный дуже тяжко дыхае; при водидѣ пухлинѣ пульсъ устае и до устѣ пхаеся отока, а у сухотникѳвъ, ревматичныхъ и иныхъ подѳбныхъ ани тыхъ знакѳвъ не ма.

Коли одже якимъ будь способомъ пѳзнаеся, що недужный вже конае, треба ѳтъ него ѳтдалити все, щобы го въ сѣй хвили ѳтъ Бога могло ѳттягнути, даже и найблизныхъ сродникѳвъ, съ изнятїемъ тыхъ, котри суть коньче потрѣбни; а передъ слабого поставити св. крестъ або якій образъ, котрый ему до цѣлованья можна до рукъ дати. Посѣмъ треба повольнымъ голосомъ ѳтмавляти молитвы (находячися въ Требнику подѣ заглавїемъ: „Чинъ посѣщенїя больныхъ при исходѣ души“) „Помилуй мя Боже по величѣй милости твоей“ и пр., такожъ кропити го священною водою и съ домашними щиро молитися: „О Исусе, о Марїа...“ и прочи въ требнику на згаданѳмъ мѣстци находячися молитвы.

Коли слабый нїякого знаку житья зъ себе не дае, треба передъ всѣмъ переконатися, чи истинно умеръ. Въ тѳй цѣли

* З текстом цієї статті можна ознайомитися в розділі "Додатки" нашого видання (прим. ред.).

тримаеся легонькїй мохъ гусячїй або чисте зеркало передъ его уста, а коли перше не рушаеся, а на другѳмъ не показуеся роса, то вже умеръ; такожъ можна съ певностью судити, що недужный умеръ, если на тѣлѣ показуются брудни плямы, коло сердца зимно, а зъ устѣ и очей тече отока. Случаются однакожь выпадки такъ званого заумертя, для того не треба тѣло заразъ мыти и до похорона приготавливати, щобы тымъ не згасити остатню искру житья, если бы еще яка находилася. См. §. Unger, medicinisches Taschenbuch, и §. Frank, System der medicinischen Polizei, въ котрыхъ наведены суть многи выпадки передвчасныхъ похоронѳвъ. Таке заумертье може найскорше случитися при кровотеченияхъ, задушенью, утопленью, замерзенью, зѳмлѣтью, у женщинъ въ полозѣ и подѳбныхъ слабѳстяхъ. О заумертью особливо добре росправяе Brigger. Дуже разумне есть для того постановленье австрїйского законодательства, що ажъ въ третїй день вѳльно похороняти.

Коли вже суть певни ознаки, що недужный умеръ, треба съ домашними сердечно молитися: „Вспомозите Святїи божїи... и пр. (въ Требнику на исходѣ души), а потѳмъ потѣшити короткими, но сердечными словами тыхъ, котри того потребують.

Б) Почастни правила при посѣщанью слабыхъ.

§. 411.

Переглядѣ.

Кромѣ наведеныхъ правилъ котри въ загалѣ при посѣщанью слабыхъ заховати треба, належитъ еще инни ѳтношенья и обстоятельства узгляднити, котри яко почастни въ тыхъ загальныхъ приписахъ не суть предвижени, а однакожь суть великой ваги; — для того будутъ въ слѣдуючѳмъ наведены еще особенни правила, ведля котрыхъ въ особлившихъ случаяхъ треба заховатися. Въ тѳмъ предметѣ треба I. узгляднити лични успособленья слабыхъ, а II. родъ ихъ слабости.

Слаби зо взгляду на свою личнѳсть могутъ розличатися: а) Черезъ свои религїйни вѣдомости; б) своимъ станомъ норовственнымъ; в) вѣкомъ, а д) виѣшною судьбою.

Зо взгляду на родъ слабости розличаемъ: а) Довго треваючи слабости; б) нагли и неспѳдвани выпадки слабости; в) при операцїяхъ; д) съ женщиною въ полозѣ; е) съ людьми зъумашедшими.

Надѣ поодинокими выпадками теперь застановимося.

I. О поступованью съ недужными зо взгляду на ихъ личне уснобленье.

§. 412.

1. Зо взгляду на религіини вѣдомости.

Въ тѣмъ ѡтношенію могутъ недужни бути: а) Цѣлкомъ неумѣтнн, в) невѣрни, г) иновѣрцѣ.

а) Тяжке дѣло мае душпастырь, если прійде до недужного, котрый лишенный всякихъ религіинныхъ вѣдомостей. Если родъ слабости позваляе, треба му дати въ короткихъ словахъ понятіе о головныхъ правдахъ вѣры, особливо о Бозѣ, ѡткупленію, несмертельности души, о грѣсѣ и о св. Тайнахъ Покаянія, Евхаристіи и Елеопомазанія. Проче лишити будущности и выстерѣгатися ѡтъ наказованья недужного, що ѡнъ доси не старався поучитися въ своѣй вѣрѣ. Если бы приходивъ до здоровья, тогда належало бы напѡмнути го, щобы бѡльше дбавъ о спасеніе души и не залишавъ поучитися въ тѣмъ, що ему до спасенія коньче потрѣбне.

в) Еще въ прикрѣйшѡмъ положенію находится душпастырь, коли прійде до недужного, котрый носивъ вправдѣ имя христіяннина, но всегда спротивлявся науцѣ христ. Церкви, а даже зъ нею насмѣвався. Тяжко прійде зломити гордѡсть такого чоловѣка, но тѣлесна недуга може много причинитися до его наверненья. Часомъ остане священникъ до такого слабого завозванный, чи то черезъ него самого, чи то ѡтъ его редины; но частѣйше случитися противно. Тогда повиненъ священникъ самъ спѣшити спасти загибающу душу и не боятися ніякихъ неприяностей, на яки може выставитися. Если священникъ безъ завѡзванья пѡйде до такого чоловѣка, то треба го передше увѣдомити особливо если то есть чоловѣкъ зъ высшего сословія.

Но якже съ такимъ чоловѣкомъ говорити, ѡтъ чого бесѣду зачати? Найлѣйше зачати ѡтъ стану, въ якомъ недужный находится, щобы такъ позыскати его довѣріе; а зъ того перейти на религіинный розговоръ, и старатися разумно и лагѡдно показати слабому, що тая слабѡсть зѡслана на него ѡтъ Бога, щобы го до опамятанья припровадити. Бо теперь, коли го все зачинае опуцати, приходитъ къ нему вѣрный другъ религія, щобы го потѣшити, для того треба потвердити примѣрами зъ Письма св. и исторіи церк., якъ религія истинно може чоловѣка въ каждѡмъ положенію потѣшити.

На тое може отвѣтитъ слабый, що ѡнъ николи не дознавъ спасительной силы религіи, — на що му служитель Церкви скаже, що то сталося цѣлкомъ природно, бо николи еи не хотѣвъ зазнати. — Може слабый сказати, що ѡнъ старався всегда праведно жити, для того не мае чого боятися; тогда

треба му представити, якъ слабый есть чоловѣкъ, якъ часто грѣхѡвъ допускаеся, що про тое не може такъ певно сказати, що ѡнъ есть себе певный, особливо где иде о такъ важну рѣчь.

Если бы все представленья не помагали, и недужный съ презрѣніемъ и высмѣваньемъ священникови ѡтповѣдавъ, тогда треба му строгимъ, но любовію и сожалѣніемъ одушевленнымъ тономъ представляти важнѡсть хвили, яка го чекае, и побѣждоючи въ собѣ внутренне обуренье такъ довго вытревати, доки еще яка надѣя наверненья показуеся. Если наконецъ любовь переможе его закаменѣле сердце, тогда треба го яко невѣжу въ религіи христ. поучити и на принатіе св. Тайны приготовить.

г) Що на конецъ тычится иновѣрцѣвъ, то може случитися, що они сами кличуть священника въ тѣмъ намѣренію, щобы ихъ принявъ до Церкви католической. Такихъ треба въ короткости поучити въ основныхъ правдахъ и, давши имъ розрѣшеніе ѡтъ клятвы и ереси ведля приписѡвъ требника, приняти ихъ до Церкви католической. Если же они тѡлько для того кличуть священника катол., понеже не мають своего, котрый бы ихъ потѣшивъ, то повиненъ священникъ католическій возбудити въ нихъ жалъ за грѣхи и постановленье поправы, наклонити ихъ до надѣи въ Бозѣ и возбудити въ нихъ щире желанье, въ правдивѡй вѣрѣ жити и умирати. Само собою розумѣеся, що имъ не можна ани св. Тайны ани церковни освященія удѣляти; но можна съ ними молитися.

2. Зо взгляду на норовственнѡсть недужного.

Недужный може зо взгляду на норовственнѡсть бути чоловѣкъ побожный, або звычайный грѣшникъ, або закаменѣлый грѣшникъ. Якъ заховатися съ побожнымъ и звычайнымъ грѣшникомъ, тое не тяжко каждому священникови розсудити, если узгляднитъ то, що сказане було въ теоріи душпастырства и въ загальныхъ правилахъ при посѣщенію слабыхъ. Тяжше есть дѣло съ закаменѣлымъ грѣшникомъ, для того остае навести способъ поступованья съ недужнымъ закаменѣлымъ грѣшникомъ.

Такой чоловѣкъ звычайно ани не хоче священника припустити, для того треба собѣ съ нимъ такъ поступи, якъ съ невѣрнымъ, щобы до него дѡстатися, и помолившися щиро ужити всехъ средствъ, щобы го до опамятанья припровадити. Если щирн слова душпастыря трафлятъ до его сердца, то треба го поучити въ потрѣбныхъ ему правдахъ и удѣляти му св. Тайны. Если же ничимъ не хоче датися взрушити и еще стане выпрашати собѣ таки наставленья, то мае му сказати священникъ, що не прійшовъ го силовати, або прикрости му дѣлати, но приходитъ къ нему яко пріятель поговорити съ нимъ о такихъ рѣчахъ, котри му певно не зашкодятъ, тѡлько помогутъ. Може случитися, що закаменѣ-

мый грѣшникъ на тое стане высмѣваться зъ священника; тогда скаже му лагодно и съ сожалѣніемъ: я прихожду къ тобѣ въ слѣдствіе моего званія яко пріятель, и тѣлько щира любовь вела мене сюда; для того цѣлкомъ не на мѣстци сугъ твои шутки, особливо въ сѣй такъ важной хвили. — Коли ничъ не поможе, треба серіозно говорити о правдахъ вѣры обходячихъ недужного, показати му страшный конецъ грѣшника, справедливость богу, но такожь и его невычерпане милосердіе. Въ надзвычайныхъ випадкахъ можна такожь възвати притомныхъ до щирои молитвы о навернене сего грѣшника.

При недужныхъ закаменѣлыхъ грѣшникахъ треба въ загалѣ выстерѣгати двохъ ошибокъ: 1. Щобы имъ не заразъ говорити о милосердію божѣмъ и заслугахъ І. Христа, черезъ що притомни могли бы повзяти ложне переконанье, що досыте покаяться на смертной постели; но треба передъ всѣмъ власти натискъ на условія, ѳтъ которыхъ зависить ѳтпущене грѣховъ; 2. не треба такожь ихъ за надто ганьбити, имъ зле житье выкидати, щобы ихъ тымъ способомъ до ѳтчаянія и еще бѣльшой сакаменѣлости не припривадити.

3. Зо взгляду на вѣкъ недужного.

Въ найтруднѣйшѣмъ положенію въ тѣмъ взглядѣ находится священникъ, коли прійде до тяжко недужного молодця або дѣвчины, особливо если тѣи мають основану надѣю, що имъ въ свѣтѣ добре дѣяться буде. Они дѣйстно потребуютъ потѣшенія, а зъ другой стороны найтяжше ихъ потѣшити, для того треба имъ навести все, що наша вѣра при сѣй случайности потѣшительного сказати може. Особливо треба звернути ихъ увагу на тое, якъ непостоянне есть здоровье и житье чоловѣка, що они слабѣсть, котру зносити довжни, повинни ужити на душевне добро тымъ способомъ, що поставлять собѣ, Бога ради все терпливо зносити, що Богъ на нихъ допущае. Хотяй тяжка на нихъ доля тяжить, но легше могутъ еи зносити, якъ въ пѣзнѣйшѣмъ вѣку, коли бѣльше узѣвъ родинныхъ або инныхъ буде ихъ до свѣта привязовати; бо теперь могли бы легше свѣтъ опустити, котрый властво еще не знаютъ, якъ пѣзнѣйше окружени може численными людьми, котрымъ на ихъ житью залежало бы. Для того нехай возбуждять въ собѣ щирю любовь къ Богу и его святой воли нехай цѣлкомъ пѣдчинятся.

4. На конецъ треба при посѣщенію слабыхъ увзгляднати и ихъ судьбу, т. е. чи они були въ житью счастливы и для того бѣльше до свѣта привязани, чи може несчастливы, котри ради бы своен нужды позбутися.

Розговоръ съ богатыми, счастливыми повиненъ головно на тое увагу звертати, що добра сего свѣта не по-

трафлять чоловѣка усчасливити, понеже борше або пѣзнѣйше кончые ихъ лишити треба, для того нехай згадка на тое ихъ не тревожитъ, но най дякують Богу, що ся имъ тутъ добре дѣяло, и най добрыми дѣлами приготавлиють собѣ счастливую вѣчнѣсть.

Убогимъ зновъ, котри притиснени нуждою и несчастьемъ часто ненавидять свѣтъ, треба показати, що и се житье мае свою вартѣсть и назначенье; що не тутъ намъ треба счастья шукати, но во вѣчности, для того и они не повинни упадати пѣдъ тягаромъ несчастливой своей судьбы, но подобно праведнымъ и сзатымъ людямъ, о котрыхъ имъ треба оповѣсти, терпливо зносити свою судьбу и теперь въ слабости не желати собѣ смерти зъ ненависти того житья, що булобы тяжкою образою Бога.

II. О поступованію съ недужными зо взгляду на родъ ихъ слабости

§. 413.

1. Въ довготривающихъ слабостяхъ.

1. Люде, котри довшій часъ слабують потребуютъ частѣйшого посѣщенія ѳтъ священника, и покрѣпленья св. Тайнами. Щобы ихъ потѣшити, треба имъ показати, якъ милосердный Богъ дае имъ силу до знесенья прикрого положенья, въ якомъ находятся, котрой помочи ѳтъ имъ и на будучнѣсть не ѳтмовить. Хотяй ихъ положенье есть тяжке, но есть оно для нихъ пожиточне, бо подае имъ способность, ѳтпокутовати поповненіи грѣхи и добро приготавливаться на смерть, если бы тая истинно вже теперь мала прійти. Для того най мають надѣю въ Бозѣ, якъ праведный Іовъ и инни праведники, котри много перетерпѣли, но николи не нарѣкали, що ихъ Богъ такъ тяжко навѣджае. Особливо треба такихъ людей напоминати до терпливости, покоры и лагодности къ тымъ, котри ихъ обслуговуютъ. Если то можливе, то треба имъ дати яку книжку до читанья.

2. Въ наглыхъ и неспѣдѣванныхъ випадкахъ слабости треба очевидно ограничитися на тое, що докончые потрѣбне. Если слабый мае еще притомнѣсть, то треба короткими словами возбуждять въ нѣмъ вѣру, надѣю и любовь и щирый жалъ за грѣхи, котри ѳтъ по возможности хоть въ загалѣ повиненъ исповѣсти, и удѣлити му св. Тайны. Если слабый самъ завинивъ свою слабѣсть, и пр. черезъ битку, дуель, то треба старатися допровадити го до пѣзнанья того грѣха и до прощенья неприятелямъ.

Если слабый вже безъ притомности лежитъ, то треба старатися дати пѣзнати, що священникъ до него прій-

шовъ, н. пр. словами: „священникъ есть тутъ“. Коли на тое ничь не отповѣсть, то треба кѣлькома словами голосно выказаными возбудити въ нѣмъ жаль за грѣхи, дати му розрѣшеніе и Елеопомазаніе. Если бы пѣзнѣйше прійшовъ до себе, то треба го еще разъ исповѣдати и розрѣшити.

3. Если лѣкарѣ узнають за потрібне, щобы на слабѣмъ предприняти операцію, а слабый тому не спротивлялся, то треба го покрѣпити въ тѣмъ постановленію и передъ всѣмъ исповѣдати и запричащати го. Если же слабый боится операціи, котра ведля мѣнїя лѣкарей певно добре выпадетъ, тогда повиненъ священникъ и зъ своей стороны причинитися, щобы слабый пѣддався операціи. Коли же успѣхъ есть сомнительный, то можна слабому радити, но николи морально го не силовати до того кроку, бо въ разѣ несчастья могли бы люде тоежь священникови приписовати. Въ часѣ операціи бути при слабѣмъ есть для него часто пожадане, но понеже не кождый тое потрафитъ знести, не приказане.

4. Часто случится, що священника завѣзвуть до жены находячоися въ тяжкѣмъ положѣ. Тутъ треба найперше удѣлити св. Тайны, а потѣмъ напѣмнути еи до терпливости въ предстоящихъ боляхъ. Если лѣкарѣ узнають такъ званный *Kaiserkrampf* за потрібный, то треба еи заохочати, щобы тому пѣдалася, но силовати еи до того не вѣлно.

Если бы мати пѣдчасъ операціи або родженья померла, то треба еи отворити уста, щобы задуха не удусила дитину, и коли смерть матери певна, старатися, щобы выняти дитину зъ утробы, щобы еи, если же окрестити. Если же дитина пѣдчасъ родженья безъ крещенїя умретъ, треба мать потѣшити представляючи еи, що дитина хотай не крещена, находится, якъ учитъ св. Августинъ, въ такѣмъ мѣстци, на котрѣмъ не ма ніякого терпѣнїя ани смутку.

5. Въ кѣнци згадати треба и за сумну слабѣсть зъумашества, котра въ нашихъ часахъ не такъ рѣдко появляется. Скоро тѣлько священникъ довѣдается, що на кимъ въ его приходѣ показуются знаки той несчастливой слабости, повиненъ недѣвольчно спѣшити му на помѣчь. Въ самыхъ початкахъ можна злу занобѣгнути черезъ упорядкованье душевныхъ и тѣлесныхъ занятїй дотычного чоловѣка. Понеже таки люде суть недовѣрчиви и боязливи, то потрібна велика оглядчїсть, щобы ихъ довѣрїе позыскати. Въ прочѣмъ въ подобныхъ випадкахъ треба заразъ завѣзвати лѣкаря, котрый постарается о перепровадженье слабого до отвѣтного заведенїя. Душпастырь дома зъумашедшихъ мае докладни приписы, силою котрыхъ онъ не може ничь предпринимати безъ порозумѣнїя съ лѣкаремъ.

Понеже тая несчастлива слабѣсть звычайно въ злѣмъ житїю мае причину, для того повинни душпастырь старатися

выкоренити дотычни пороки. Яко причины зъумашества наводятъ лѣкарѣ: надмѣрне уживанье супружества або инни грѣхи родичей, особливо матери, духовне пересиленье дѣтей, надмѣрне уживанье напитокѣвъ, нерозсудни отношенья межи молодыми людьми и инни подобни событїя, котрымъ при кождѣй случайности треба спротивлятися, щобы подобно малѣй искрѣ не выбухали въ страшный поломѣнь. — Зр. Dr. Bruno Schön, Briefe über Geistesgestörte. Wien, 1861. — Klosser, der Streifenfreund. Paderborn, 1859.

Тымъ заключаю загальни и почастни правила, котри при посѣщанїю слабыхъ заховати належитъ. Они сами вправдѣ не будутъ въ состоянїю надати молодому священникови тѣлько зѣбности и обороту въ сѣмъ душпастырскѣмъ дѣлѣ, якъ тое видимо у досвѣдченыхъ душпастырей; но они послужать яко руководство въ сѣмъ занятїю, котре практика доповнит и довершити довжна.

II. ГЛАВА.

§. 414.

О поступованью душпастырскѣмъ съ увязненными и на смерть осужденными.

Церковь оказвала всегда особливцу стараннѣсть увязненнымъ, и жєлає, щобы душпастырь по силамъ о душевне добро увязненныхъ старался, бо то суть истинно наибѣльше заблудши овци, котри треба старатися выскати и спасти. — Ведля законѣвъ австрїйскихъ може душпастырь визнѣвъ засужденыхъ самъ посѣщати, а инквизитѣвъ, т. е. такихъ, котри еще въ изслѣдованью находится, тѣлько за позволенымъ надзора вязницѣ и свєгда въ чїѣй притомности, не самъ. Тѣлько въ часѣ пасхальнѣмъ мае душпастырь свободный приступъ до всѣхъ увязненныхъ.

I. Цѣль и задача душпастыря при посѣщанїю увязненныхъ есть старатися ихъ до щирого покаанїя и поправы наклонити. Для того:

1. При першѣмъ посѣщенїю повиненъ душпастырь зказати увязненому, що тѣлько старанье о его душевне добро привело священника до него. Не треба про тое выпытоватися о причинѣ его увязненья, не выкидати му его переступленья, не спротивлятися му заразъ, если каже, що онъ невинный, тѣлько напѣминати го, щобы часъ своего увязненья уживъ на свое душевне добро.

2. Треба старатися пѣзнати религїини вѣдомости и норовственне успособленье вязня, старатися позыскати его довѣрїе, и ведля того съ нимъ поступати.

3. Не треба увязненому об'являти, що за ним буде просити судіи, ани не впускається съ нимъ въ ніяки розправи о власти судейній, свѣдкахъ и т. п., тільки остати при своїмъ предметѣ и поучати и напаминати го, щобы станъ свѣй душевній поправивъ и съ Богомъ примирився.

4. Напаминати инквизита, щобы передъ судомъ правду говоривъ; но не можна обовязовати го, щобы признався до яконсь вины, особливо если тое не есть совершенно доказане; но не можна му тое такожъ ѓтраджати. Тільки если бы ктось невинный про переступленіе инквизита оставъ до отвѣчательности потягнений и невинно бы му кара грозила, бо инакше не може свою невинность доказати, тогда треба инквизитови приказати, щобы признавъ ся до вины, щобы другій невинно не терпѣвъ. Если мае совинновникѡвъ, обовязанъ ихъ выявити, коли бы преступленіе для общого блага було дуже небезпечно; въ противнѡмъ разѣ належитъ го уважати яко нероскаяного и заперечити му розрѣшеніе. При меньшивъ переступленіяхъ треба выявленье або невыявленье совинновникѡвъ лишити его воли.*)

5. Коли вязень остане на свободу выпущеный, треба го сердечно напѡмнути, щобы хоронився новыхъ переступленій, и старався честнымъ и праведнымъ житьемъ позыскати зновъ добре имя у людей, а предовсѣмъ спасти свою душу.

II. Поступованье душпастыря съ осужденными на смерть.

Съ такими людьми треба якъ найстараннѣйше поступати, щобы они послѣдни хвилѣ своего життя для блага своей души употребили.

Передъ всѣмъ треба щирымъ соучастіемъ въ его тяжкѡмъ положенью позыскати довѣріе такого чоловѣка; потѡмъ старатися его успокоити и допроводити до того, щобы ѓнь пѡддався смиренно выроку судіи и принявъ тойже яко задосытъчвиненье за свои тяжки беззаконія. Въ прочѡмъ для потѣшенія и созиданія такого чоловѣка, можна звернути его увагу на слѣдуючи точки: Богъ, котрый цѣлымъ свѣтомъ управляє, допускае и хоче, щобы ѓнь тою смертію умеръ, бо то есть для его душевного добра, най про тое осужденый уважае выреченый на него засудъ яко добродѣйство, бо видячи свою смерть може щиро покаятися и съ Богомъ примиритися, чого многи инни люде, особливо коли нагло занедужають, не мають. Въ прочѡмъ разѣ треба умирати, най про тое уважае, що теперъ ѓтдасть довгъ природѣ, що и такъ николи го не мине. А щобы въ осужденѡмъ уменьшити страхъ передъ предстоячою смертію и ганьбою, можна му пригадати, якъ многи мученики невинно терпѣли, якъ Хрис-

тосъ за наши грѣхи поносну смерть перетерпѣвъ, котрымъ онѣцѣ и ласцѣ про тое най ся поручае, щобы остатну хвилю постоянно и боговѣйно перетерпѣвъ.

Въ остатныхъ хвиляхъ передъ страченьемъ треба осужденого уважати яко умираючото. Днемъ передъ тымъ удѣляеся му св. Т. Евхаристіи (но Елеопомазаніе нѣ); а коли зближится остатня хвиля, треба возбудити въ нѣмъ акты вѣры, надѣи и любви и щирого жалю, если хоче, сповѣдати го еще разъ, молитися съ нимъ, провадити го ажъ на мѣстце страченія и тамъ еще пытатися го, чи го що въ совѣсти не беспокоить, и если бы хотѣвъ, еще разъ го сповѣдати, дати му цѣловати св. крестъ, а коли вырокъ смерти остане совершеный, змовити коротку и сердечну молитву о души усонного и поручити еи милосердію божему.

III. ГЛАВА.

О поступованью душпастыря съ людьми выбираючими якій станъ.

§. 415.

Загальни правила.

Понеже выбѡръ стану есть рѣчь дуже важна, ѓтъ котрой цѣла будучность чоловѣка зависить, для того обовязанъ священникъ своимъ прихожанамъ и въ тѡмъ взглядѣ помогати доброю радою, но николи не натручатися противъ воли дотычного чоловѣка, щобы въ разѣ несчастливого выбора стану не выставитися на непріятни поговорки и скарги. Въ загальнѣмъ тогда повинень священникъ въ тѡмъ взглядѣ свое мнѣніе заявляти, коли го о тое нарочно просятъ; а и въ тѡмъ разѣ бути осторожнымъ и николи не означати певный станъ, ани не ѓтраджати ѓтъ другого, хибя тогда, коли уважае, що дотычный чоловѣкъ до якого стану истинно нездѡбный. Треба въ тѡмъ взглядѣ говорити цѣлкомъ объективно, и совѣтовати такій станъ, до котрого просячій о порадѣ чуетъ наибѡльшу склонность и мае наибѡльше отвѣтныхъ здѡбностей. Въ рѣчи такъ важной треба го напѡмнути до молитвы о просвѣщеніе розума и до послушеньства разумной воли и радѣ родичей або опѣкунѡвъ.

Щобы осудити, якій станъ для певной особы найотвѣтнѣйшій, треба найперше застановитися надъ свойствами потрѣбными до точного вышповненья обовязкѡвъ певного стану, и потѡмъ уважати, чи дотычный чоловѣкъ мае таки дарованья, склонности и вымаганья, котри бы го до певного стану здѡбнымъ дѣлали.

*) Schöch, Pastoral 881.

Поминувши инни застановимося тѣлько надъ тымъ, якъ мае душпастырь застосоватися тогди, если до него прійде ктось на порадѣ а) взглядомъ выбора стану монашеского або священническаго, и б) стану супружеского.

§. 416.

Почастии правила.

а) Если кто прійде до священника и ему заявитъ, що хотѣвъ бы вступити до монастыря, то треба дуже оглядно собѣ поступити. Заказано въ правдѣ подъ тяжкимъ грѣхомъ отраджати отъ того спасительного кроку, если ктось истинно чуеся до того повликанымъ, но за для великои ваги сего дѣла не можна такожъ заразы на тое согласитися и покрѣплити го въ томъ постановленю. Если где инде, то певно тутъ треба рѣчь всесторонно обдумати и ажъ тогди свое мнѣнїе высказати. Найдѣнше порадиити просителю, щобы якійсь часъ встримався съ перепродаженемъ своего постановленья, въ котромъ часѣ самъ проситель и священникъ буде мѣгъ переконатися, чи то есть рѣшительне постановленье, чи тѣлько хвилева гадка. Въ прочѣмъ наводятъ Учителѣ церковни въ томъ взглядѣ слѣдуючи уваги: Не вѣльно радити вступѣ до такого монастыря, въ котромъ не заховуеся точно правило Чина; бо въ такихъ монастыряхъ послѣдуютъ нови члены змай примѣръ старшихъ, и такъ мѣсто до совершенства стремятъ до збисутья. Дальше треба уважати, въ якѣмъ намѣреню ктось хоче вступити до монастыря, чи для выгѣдлившого житья, чи въ намѣреню дѣйстно богоугоднѣмъ. Наконецъ треба уважати, чи дотычному чоловікови не стоить въ дорозѣ яка перепона, и пр. за надто слабе здоровльє, бракъ всякихъ здѣбностей, велике убожество родичей, о котрыхъ довженъ старатися, або щось подѣбного, въ котромъ разѣ священникъ не може одобрити его намѣренїе. Подѣбно треба заховатися и съ тыми, котри желяють вступити въ станъ священнической; николи и подъ жаднымъ условїемъ не треба радити той станъ чоловікови, котрый до него нездѣбный, бо тымъ зробитя го дочасно и вѣчно несчастливымъ.

б) Еще частѣйше случитя священникови, що до него прійдутъ на порадѣ люде намѣряючи вступити въ станъ супружескїй. Въ томъ предметѣ повиненъ священникъ бѣльше якъ где инде бути осторожный, щобы не понався чужимъ языкамъ, котра судьба майже всегда го чекае, бо всегда найдеса чоловікъ, котрый не буде задоволенъ зъ порады священника. Для того николи не треба въ томъ отношеню радити або отраджати певну особу, но поучити дотычного чоловіка, на що при выборѣ товариша житья мае уважати. Такъ що не такъ на красоту и богатство, якъ на

приклоннѣсть, свойства души и сердца, на честноту и побожнѣсть треба взглядѣ брати; такожъ належитъ завчасу зауважати, чи межи особами забираючимися до стану супружеского не заходить яка перепона церковна або гражданьска, о котрой розрѣшенїе бы найперше треба старатися.

Що особливо тычитя мѣшаныхъ супружествъ, то суть тїи законами церковными заказани, для того обовязанъ душпастырь своихъ подчиненыхъ отъ такого кроку всѣми силами старатися повздержати. Католической сторонѣ треба представити опаснѣсть такого союза, котрый подпире обонятнѣсть въ вѣрѣ и легко може сторону катол. до отступничества припровадити. Дальше треба звернути ихъ увагу, що при тыхъ обстоятельствахъ, где супруги въ вѣрѣ не соглашаються, не може бути бесѣды о згодѣ, ани о взаимной помочи въ дѣлахъ спасенїя вѣчного, поминувши вже тое обстоятельство, що сторона акаатолическа може зъ бѣльше причинъ розрѣшити союзъ супружескїй, що сторонѣ кат. цѣлкомъ не можливе. Если тїи представленья ничъ не помогутъ, то треба сторонѣ кат. ен религїйни обовязки горячо на сердце положить и дальше ен намѣреню союзови не спротивлятися, однакѣ при вѣнчанїю може душпастырь тѣлько яко приватный чоловікъ при томнымъ бути.

Въ загалѣ повиненъ душпастырь передъ тымъ, доки согласитя на союзъ супружескїй якихъ лицъ, и доки ихъ оповѣди зачне голосити, переконатися о ихъ религїйныхъ вѣдомостяхъ, и для того съ ними предприняти испытѣ зъ катехизма, котрого предметомъ суть особливо тїи правды, котрися относятъ до Тайны Супружества, або показуютъ взаимни довжности супруговъ, яко и обовязки къ дѣтемъ и подѣбни, котрыхъ знанье христїанскимъ супругамъ есть потрѣбне.

§. 417.

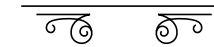
Заключенїе пастырского богословїя.

Основуючися на словахъ бож. Спасителя: „Даде мися всякая власть на небеси и на земли. Шедше убо научите вся языки, крестяще ихъ во имя Отца, и Сына, и святого Духа: учаще ихъ блюсти вся, елика заповѣдахъ вамъ“, перейшлисьмо великїй объемъ тройкой дѣятельности священника яко Учителя, Строителя св. Таинъ и Душпастыря, показуючи на основѣ непогрѣшимой учительки истины, святой Церкви католической, якъ собѣ священникъ при исповненїю своего высокого званїя мае поступати, щобы осягнувъ найвысшу цѣль Чина душпастырского, се есть: прославленїе Бога и спасенїе душъ. Про тое дѣлаймо въ томъ духу, дѣлаймо яко вѣрни слуги святой, единой, апостольской

каатолической Церкви; но понеже „всяко даяніе благо и всякъ даръ совершенъ свыше есть“, понеже дѣло наше есть тяжке, для того умоляймо Бога о премудрѣсть словами Мудрца, котрыми мое дѣло заключаю: „Боже отцевъ, и Господи милости твоя . . . даждь миѣ премудрость, и не отрини мене отъ отрокъ твоихъ: яко азъ рабъ твой, человекъ немощенъ и маловременен, и умаленъ въ разумѣ суда и законовъ. Ты изблалъ мя еси царя (пастыря) людемъ твоимъ и судію сыномъ твоимъ и тщеремъ. . . . И съ тобою премудрость вѣдущая, что есть право въ заповѣдехъ твоихъ. Посли ю съ небесъ святыхъ, и отъ престола славы твоею посли ю: да увѣмъ, что благоугодно есть предъ тобою. Вѣсть бо она вся и разумѣть, и наставить мя въ дѣлѣхъ моихъ цѣломудреніѣ, и сохранить мя въ славѣ своей. Волю твою кто позна, аще бы не ты далъ еси премудрость, и послалъ еси Духа святаго твоего отъ высоты? И тако исправихася стези сущихъ на земли, и яже тебѣ угодна научихася человекци; и премудростию спасохася.“ (Прем. Сол. 9.)

Богу давшему начати и совершити честь и слава!

ДОДАТКИ

Зміст додатків

- *Кир Ю. Пелеш.* Розправа о духовнѣмъ урядовѣмъ стилю яко дополненѣ Пастырского Богословія. — Вѣдень: типографія оо. Мехитаристѣвъ, 1878. — 186 с.

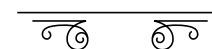
Проповіди і статті, надруковані в часописі «Рускій Сіонь»

- *Кир Ю. Пелеш.* Літургични проповѣди // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ II. — 1872.
- *Кир Ю. Пелеш.* Св. Атаназій Великій Архієпископъ Александрійскій // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ I. — 1871.
- *Кир Ю. Пелеш.* Яка идея сполучає Евангелія, котри читаються въ Недѣли ѿт Св. Пасхи до Сошествія Св. Духа // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ I. — 1871.
- *Кир Ю. Пелеш.* Начерк до проповѣди на XXIX недѣлю по Сошествію Св. Духа // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ I. — 1871.
- *Кир Ю. Пелеш.* О захованью священника въ товариствѣ, де зъ богочестія высмѣваються // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ III. — 1873.
- *Кир Ю. Пелеш.* Якъ мае заховатися священникъ взглядомъ завѣщанья слабого, котрого на смерть приготавлиа // Рускій Сіонь. — Рѣчникъ I. — 1871.

Кир Юліян Пелеш

РОЗПРАВА О ДУХОВНІМ УРЯДОВІМ СТИЛЮ ЯК ДОПОВНЕННЯ ДО ПАСТИРСЬКОГО БОГОСЛОВІЯ

Відень • 1878

РОСПРАВА

○

**ДУХОВНОМЪ УРЯДОВОМЪ
СТИЛЮ**

яко дополненъе

ПАСТЫРСКАГО БОГОСЛОВІЯ.

—✻—

Написалъ

Юліанъ Пелешъ,

Дрѣ св. Богословія, Парохъ при храмѣ св. В. М. Варвары

и Ректоръ гр. каѳ. ценстр. Сѣменища въ Вѣднѣ.

Накладомъ автора.

—❦—

ВѢДЕНЬ, 1878.

Въ типографіи ОО. Мехитаристовъ (В. Гейриха).

Его Прендобію

Всечестнѣйшому Ошцу

ЮАННУ ЩАВИНЬСКОМУ,

гр. каволнческому Пароху въ Тыличч, Мѣсшодекану и

Ординаріашскому школьному Комиссарю Мушиньского

Деканаша, Перемыской Епархіи, выслуженому ц. к.

войсковому Капеллану

зъ вдячности посвящае

АВТОРЪ.

Введеніе.

§. 1.

Поляшїе.

Пѣдъ стилѣмъ въ загалѣ розумѣся способъ писанья т. е. способъ свои мысли письменно другому удѣлнті. Стилъ есть такъ розлнчннй, якъ розлнчнн сущь потребы и обстоятельства жнтья чоловѣка, въ которыхъ ѓнъ свои мысли инному удѣлнті хоче. Такъ инакшого стнля употребнємъ въ листахъ, инакшого въ прошенїяхъ, инакшого въ поетнчныхъ дѣлахъ якъ въ исторнчныхъ оповѣданьяхъ и т. д.; въ загалѣ якъ розлнчнн сущь отношенья и потребы чоловѣка, такъ розлнчнн сущь такожь роды стнля. Но помннувшн всѣ тїи розлнчнн роды стнля тутъ буде бесѣда тѣлько о ѣстнлю урядовѣмъ, о скѣлько тойже въ обемъ дѣятельности священника яко душпастыря входнтъ.

Душпастырь есть передъ всемъ слугою Церкви, и яко такїи мае при справованью своего троякого уряда, с. е. учительского, священннческаго и пастырского, дуже часто должнность сноснтся съ розлнчннными властями духовными; но душпастырь есть такожь членомъ и урядннкомъ державы, и яко такїи обовязанъ есть сноснтся такожь съ розлнчннными властями и урядами державными: ѓнъ обовязанъ свои мысли такъ духовнымъ якъ и мїрскимъ властямъ предклатн, съ ними въ розлнчнныхъ справахъ переписоватнся, ѓнъ обовязанъ одже составлять урядовн письма. Но тїи письма мають певнн свойства, которн сущь необходимо потрѣбнн, если онн свою цѣль оснгнути мають; бо если вже въ приватныхъ орудкахъ щоденного жнтья много завнснтъ отъ належитого предложенья нашихъ мыслей и желанїй, то тымъ бѣльше треба тое сказати о урядовыхъ отношенїяхъ душпастыря; тутъ бо ѓнъ выступае не яко приватннй чоловѣкъ, но яко заступннкъ повѣренои ему громады, тутъ иде не о его личннн справы, но о справы общн; и для того добрый або злый успѣхъ его урядового дѣланья не ограничаеся на его личннн стн, но дотыкае и тыхъ, которн его попеченїю сущь повѣрени.

Для того безсомнѣнно важна есть рѣчь познакомнтнся съ засадами урядового стнля, и задачей сего нсьма буде тои цѣли хоть мало послужнтн.

§. 2.

Загальни свойства урядового стилю.

А) Во взгляду на содержанье.

Стиль урядовый мае певни свойства, котори относятся або до содержанья самого урядового письма, або до его внѣшности.

Во взгляду на содержанье повинно урядове письмо мати слѣдующи свойства:

а) Урядове письмо мае бути написане чистымъ языкомъ, одже уживати тѣлько таки выразы и слова, яки лучши писатель отвѣтної народности употребляютъ; не мѣшати одже безъ потребы ніяки слова ани выразы, котори въ живучѣмъ языкѣ не употребляются. — Чистота урядового языка не состоитъ однакожь въ томъ, чтобы въ урядовыхъ письмахъ не находился ніякій чужій выразъ; бо въ стилю урядовомъ суть многи технични выразы (termini technici), котори отъ давныхъ часѣвъ вошли въ уживанье, и отвѣтне понятіе найдучше и обще зрозумѣло выражаютъ, хотяи часто суть зъ чужого языка взяти; и если бы кто ихъ въ урядовомъ письмѣ тымъ языкомъ хотѣлъ отдати, которымъ пише, то власно черезъ тое мѣгъ бы статися незрозумѣлымъ. Таки технични выразы одже, котори въ мірскихъ и церковныхъ законахъ находятся, треба заховати, якимнибудь языкомъ письма урядови составляеся.

б) Стиль урядовый повиненъ быти ясный, чтобы мысли и желанья писателя можна легко зрозумѣти. Для того долженъ писатель найперше самъ мати яснє и точнє понятіє о предметѣ, о которомъ мае писати. Для того не треба уживати двозначни слова, и заховати точно грамматикални и синтактични приписы дотычного языка.

в) Полный и основной, т. е. треба навести все, що до предмета належитъ, и все причины и поводы, котори за дотычною справою промавляютъ.

д) Короткій, т. е. урядове письмо должно содержать тѣлько тое, що до рѣчи належитъ; одже выстерегаться плеоназма и таутологій, которыхъ доуццаеся той, кто за богато пише, або тѣнсами понятія тыми самими або инными словами повтарає. — Зъ другой стороны треба на тое памятати, чтобы черезъ надмѣрну короткѣсть стиль нестался неяснымъ, бо якъ каже Гораций: Brevis esse laboro, obscurus fio; одже належитъ держатися середной дороги, т. е. выстерегаться розвлеклости и ляконизма.

е) Поважный, чтобы вже зъ составленья письма показавалось, що писатель былъ при его составленью свободный отъ всякого пристрастія, а одушевленный правдою, и чтобы тое принуждало, и читателя дотичну справу розсудно,

правдиво и безсторонно рѣшити. Для того не мають въ урядовыхъ письмахъ мѣсца шутки, иронія, сарказмы, лизунство, прости выразы и т. п.

ж) Скромный, т. е. треба въ письмахъ урядовыхъ заховати почтеніє долже той власти, до которой ся пише. Зъ другой стороны зновъ треба заховати и свое достоинство, и не писати въ тонѣ себе самого понижающѣмъ, бо черезъ тое съ певностью справа не станєся лучшою. Въ урядовыхъ письмахъ треба старатися свою справу поводами и важными причинами, не великимъ пониженьемъ самого себе поперати (особливо въ прошеніяхъ).

Если душапастыръ якои высшой власти мае свое мнѣніє (Aeusserung) або предлогъ (Vorschlag) высказати, то треба при томъ уживати слово „немѣродательный, unmassgeblich“, и можна бы и пр. такъ сказати: „По немѣродательному мнѣнію пѣдписаного можна бы...“ або „Если см. пѣдп. мае свое немѣродательнє мнѣніє высказати...“ або „Предлагаючи рѣшеніє той sprawy высокому рѣшенію Вс. К. осмѣляєся см. пѣдп. примѣтити, що по его немѣродательному мнѣнію...“ — Скромность треба однакожь заховати не тѣлько въ письмахъ до высшихъ властей, но такожь и въ письмахъ до низшихъ або на рѣвни поставленыхъ урядѣвъ; особливо же въ представленьяхъ и рекурсахъ противъ рѣшеній высшихъ властей.

з) Наконецъ урядови письма должны на истинѣ почивати, т. е. треба тѣлько тое писати, що есть правда, и такъ писати, чтобы читатель мѣгъ правдивый станъ рѣчи пѣзнати, и на основѣ того познанья еи справедливо рѣшити. Для того ани не належитъ ничъ замолчати, що до рѣчи належитъ, ани ничъ не пересажати, тѣлько все отверто и правдиво представити. Кто ложнымъ и крутарскимъ способомъ въ письмахъ урядовыхъ собѣ допомочи хоче, той звычайно самъ собѣ шкодитъ, бо коли тѣлько одна на поперіше sprawy наведена причина ложною окажеся, тогда тратять и прочи, хоть правдиви причины свою вагу и силу.

§. 3.

Б) Во взгляду на внѣшну форму. Формальности куріальни.

Во взгляду на внѣшну форму треба заховати певни формальности, котори такъ для заявленія почтенія къ тому, до когося пише, якъ для лучшого пересмотра и выгоды канцеляріи (протокола подавчого и регистратуры) виробилися и суть приписани, и въ урядовой бесѣдѣ пѣдъ именовемъ формальностей куріальныхъ або канцеляріинныхъ суть знаєми.

Передъ всемъ примѣчается, що всяки урядови письма треба писати на цѣломъ листѣ (аркуши, Bogen) звычайной величины, паперъ повиненъ бути чистый, бѣлый, чернило (атраментъ) чорне, и письмо старанне. Въ урядовомъ письмѣ не можна ничъ перекрестляти, ани на краю щось дописовати, бо тое и въ частныхъ письмахъ не годится, а на читающаго неприятне впечатлѣнїе дѣлае.

До формальностей куріальныхъ належить:

I. Напись або адресъ (gubrum), промова, датумъ и пѣдпись.

а) Напись або адресъ (gubrum) есть потребна для того, щобы урядъ, до которого ся нише, малъ точный переглядъ впынувшихъ урядовыхъ кусничковъ. Въ той написи на вишней сторонѣ письма выражаея найперше урядъ або лице, до которого ся нише, его властивымъ именемъ, — потѣмъ въ певномъ отдаленію низше имя або урядовый титулъ писателя, а посемъ еще низше коротке содержанье и цѣль дотичного письма безъ наведенья причинъ, а на самой долини число прилогъ съ примѣчаніемъ при важнѣйшихъ, чи они суть въ оригиналѣ чи въ отписи.

б) Промова, т. е. титулъ, который ся дотичному урядови або лицу внутрь передъ распочатьемъ самого письма (текста) дае, и якъ въ частныхъ листахъ до тогожъ промавляе. Тую промову пишеша на первой сторонѣ письма въ половинѣ третей части той стороны.

г) Датумъ (т. е. мѣсце, день, мѣсяцъ и рѣкъ, где и коли письмо составлено), и тое пишеша всегда непосредно зо споду при кѣнци письма зъ лѣвой стороны.

д) Пѣдпись писателя (настоятеля уряду), который въ письмахъ до высшихъ властей належить писати въ певномъ отдаленію отъ текста, а межи текстомъ и пѣдписомъ звычайно робитися штрихъ, т. е. такъ званый знакъ почтенія (Revegenzzeichen).

II. До формальностей куріальныхъ належить дальше и вишняя форма самого письма, и ведля неи различаемъ шѣсть головныхъ родовъ урядовыхъ писемъ, до которыхъ зо взгляду на вишнюю форму все прочи различни урядови письма дадутся причислити, именно: Прошенія, доносы, дописи, приказы, свѣдоцтва и протоколы. О внутреннемъ содержанью и составленью тыхъ писемъ буде низше бесѣда, тутъ только о вишней формѣ.

а) Прошенія (представленья, Vorstellungen, рекурсы, аппеляціи и т. п.) Паперъ (аркуниъ згинаея вдоль на половину (halbbrüchig), и внутрь въ серединѣ третей части первой стороны пишеша черезъ цѣлу сторону (per extensum) промову, н. пр. Всевѣтлѣйша и Высокопреподобна Митрополитальна Консисторіо! або: Hohes kais. königl. Ministerium!

Если есть письмо урядове, то пишеша на горѣ лѣвой половины первой стороны отвѣтне число протокола дѣйствій (Gestions-Protokoll); н. пр. ч. 175. — Само прошеніе (текстъ) начинаея писати зъ початку другой третины первой стороны на правон половинѣ, а лѣва половина остае неписана. Такъ само пишеша и на слѣдующихъ сторонахъ оставляючи на каждой сторонѣ зъ горы и зъ долины достаточо (на два пальцѣ) неписаного мѣсця. Николи не годится зъ самой горы зачинати и ажъ до самого споду писати. Скѣнчивши прошеніе пишеша датумъ непосредно пѣдъ текстомъ, а о кѣлька рядѣвъ низше подписуея имя и назвиско и урядъ писателя, а въ частныхъ прошеніяхъ такожъ точне опредѣленіе мѣсця мешканья просителя. — Если таке письмо обнимае бѣльше листѣвъ, то треба ихъ зошити. — Скѣнчивши такъ цѣле прошеніе складаея паперъ вдоль во двое и на правон половинѣ послѣдней стороны, на которой николи не можна кѣнчити само прошеніе, пишеша рубрумъ. Ср. форм. I.

б) Доносы (справозданья, конкомитаціи, Berichte, Einbegleitungsschreiben, relationes и т. п.) пишутся такъ само якъ и прошенія, съ тымъ только различіемъ, що внутрь пишеша, не черезъ половину (halbbrüchig), но черезъ цѣлый листъ (per extensum), оставляючи зъ лѣвой стороны досыть (третью часть) неписаного мѣсця. Ср. Взорецъ II. Наведени два роды писемъ пишутся до высшихъ властей стоячихъ до пишущаго въ отношенію настоятельства.

г) Дописи (оозвы, ноты, Zuschriften, Noten, odezwy, ноту) пише одень урядъ до другого на рѣвни стоячаго, або и до высшаго уряда, который однакожъ до пишущаго не стоитъ въ отношенію настоятеля и противно высшій урядъ до низшаго, который однакожъ ему не есть пѣдчиненый, н. пр. урядъ парохіальный до уряда парохіального, громадского, до ц. в. староства, до Рады школьной мѣсцевой и окружной, до различныхъ аутономичныхъ, судовыхъ и войсковыхъ властей и пр. Уряды деканальни звычайно съ парохами, хотя пѣдвластными, такожъ въ формѣ дописи (ноты) переписоватися, и взаимно. Сего рода письма не мають рубрумъ, текстъ пишеша черезъ цѣлу сторону, на горѣ передъ початкомъ текста въ серединѣ пишеша слово: „Допись, або Нота, або Оозва“, а адресъ пишеша на долини первой стороны, хотя бы текстъ и бѣльше сторонъ занималъ. Ср. Взор. III.

Если наведени три роды писемъ почтою або черезъ посланца посылаея, то вкладаея ихъ зложены въ осьмину въ въ обертку (коверту), а на верху пишеша точный адресъ. Ср. Взор. IV. Писати адресъ на послѣдней сторонѣ дописи, и саму допись въ формѣ обертки складати не годится.

д) Приказъ (мандатъ, возваніе, препорученіе) выдае высша власть до низшой ей пѣдчиненой тымъ способомъ:

Зъ горы есть адресъ, потѣмъ текстъ черезъ цѣлу сторону, а при концѣ звычайный подпись. Зъ вѣшной стороны пишется адресъ не вздолжъ, но поперекъ. Ср. Взор. V.

е) Свѣдоцтва суть розличного рода, и пр. нравственности, убожства; тутъ належать и метрики и пр. и о нихъ буде низше бесѣда.

ж) Протоколы суть письменни въ опредѣленой формѣ составлени оповѣданья о якомъ событію составлени въ той цѣли, чтобы о дотичномъ событію вѣродостойну вѣдомость получить. Протоколы провадятся при засѣданьяхъ розличныхъ властей, або они составляются для поясненья и доказа певного событія, которе мае служити яко предметъ дальшой пересправы и т. п., и суть або судови або несудови, суммарични або почастни, а ведля своего предмета коммисійни, визитаційни и т. п. Зо взгляду на вѣшную форму и способъ веденія буде низше бесѣда. Ср. Взор. VI. и VII.

Примѣчаніе. О титулахъ:

До формальностей куріальныхъ належать такожь титулы въ письмахъ до розличныхъ высокихъ лицъ и урядовъ уживани, для того тутъ наведу таки звычайно употребляни титулы, котори частѣйше могутъ случитися, а именно подъ а) промову, т. е. напись внутрь письма; подъ б) який титулъ писати въ текстѣ. г) який титулъ давати на адресѣ и на рубрумъ. Наводжу тѣи титулы въ тыхъ языкахъ, въ якихъ нашему священникови найчастѣйше случитися ихъ уживати.

А) До мірскихъ особъ:

До Цѣсаря и Цѣсаревон Австрій:

а) Allerdurchlauchtigster Erzherzog (gin) und Herr! Allergnädigster Kaiser und Herr! (Frau)* або: Euere Apostolische Majestät! Allergnädigster Kaiser und Herr!

б) Euere kaiserliche Majestät, Euere Majestät, Allerhöchstdieselben, котори выразы на перемѣнъ уживаеся. О собѣ пишеть проситель словомъ allerunterthänigster.

г) An Seine (Ihre) kais. und königl. Apostolische Majestät Kaiser von Oesterreich etc. etc.

До Архикнязя и Архикнягинѣ Австрійскон:

а) Durchlauchtigster Erzherzog (gin) und Herr! Gnädigster Herr! (Frau).

б) Euere kaiserliche Hoheit, на перемѣнъ съ Höchstdieselben, а о собѣ пишеть unterthänigster.

г) An Seine (Ihre) kaiserliche Hoheit, den durchlauchtigsten Erzherzog und Herrn Herrn N. N. königlichen Prinzen von Ungarn und Böhmen etc. etc.

До воеводы або князя:

а) Durchlauchtigster Herzog! (Frau) Gnädigster Herr!

*) Пишеться въ двохъ рядахъ ведля головной интерпункціи.

б) Euere herzogliche (hochfürstliche) Durchlaucht на перемѣнъ съ Höchstdieselben, о собѣ unterthänigster.

г) An Seine Durchlaucht den Herzog (Fürsten) von N.

До графа або графини:

а) Hochgeborner Graf! Gnädiger Herr (Frau).

б) Eure Hochgebornen, Gräfliche Gnaden, Hochdieselben.

Въ рускомъ языкѣ уживаеся въ письмахъ до князя: Ваше Сіятельство, — до инной высокои Шляхты: В. Высокопродіе, Высокоблагородіе, Благородіе.

Б) До мірскихъ Властей:

Всѣмъ политичнымъ, судовымъ войсковымъ и административнымъ властямъ, которыхъ объемъ дѣланья хоть на одну провинцію ростѣгаеся, належится титулъ: „Высокій, Hoher, Hochlößlicher“, всѣмъ прочимъ властямъ належится титулъ „Хвальный, löblich“. Нѣмецкій титулъ „wohllößlich“ выходитъ зъ уживанья.

Такожъ и дворски уряды, якъ н. пр. Obersthofmeisteramt, Oberstkämmereramt и инни титулуеся словомъ: „hohes, высоке, або hochlößlich“.

Министерствамъ належится такожь титулъ: „высоке, hohes“ — николи „hochlößlich“. — Во всѣхъ письмахъ до урядовъ державныхъ додаеся до отвѣтной титулятуры слова: „цѣсарско королевске“, котори слова звычайно въ скороченомъ видѣ, якъ: ц. к. або к. к. уживаются. Только въ письмахъ до найвысшихъ центральныхъ и дворскихъ инстанцій пишеться мѣсто первыхъ буквъ по половинѣ тыхъ словъ, и пр. Hohes kais. königl. Kriegsministerium! Высоке цѣс. корол. Министерство войны!

Если кому случится подавати яке письмо на руки предсѣдателя якогось уряда, т. е. президіально, то нехай довѣдаеся, чи тому предсѣдателю не належится який высшій титулъ, бо н. пр. староста есть дворскій совѣтникъ, або графъ и т. п., и соотвѣтно тому ний титулуе взглядного предсѣдателя. Вирочѣмъ всякого высшего урядника титулуеся: Ваше Высокоблагородіе, а тайного совѣтника (Geheimrath): Ваше Превосходительство! Excellenz! Генераламъ, хотяи не суть тайными совѣтниками, належится титулъ: Excellenz!

Г) До духовныхъ лицъ и властей:

До Папы пишеться: Святѣйшій Отче, Sanctissime або Beatissime Pater; а въ текстѣ Sanctitas Vestra, Ваша Святость. — До Датаріи такъ само, бо она дѣлае подъ предсѣдательствомъ Папы. До Пенитенціаріи: Написъ: Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Domino Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinali Majori Poenitentiario N. N. — Промова: Eminentissime Domine! — Въ текстѣ: Eminentia Vestra. Въ томъ случаю адресуеся до кардинала, бо кардиналъ есть предсѣдателемъ пенитенціаріи.

До Кардинала: Eminentissime Domine: а если есть такожъ княземъ, тогда: Celsissime ac Eminentissime Domine!

До Князя-Архіепископа: „Durchlauchtig-Hochwürdigster Fürst-Erzbischof, Reverendissime ac Celsissime Princeps-Archiepiscopus vel Archiepraesul (Praesul), — а въ текстѣ: Euerе fürstliche Gnaden, Celsitudo Vestra.

До Архі-Епископа и Епископа: Hochwürdigster Herr Erzbischof. Illustrissime ac Reverendissime Domine Archiepraesul (Praesul), Ваше Преосвященство! Въ текстѣ: Euerе erzbischöflichen (bischöflichen) Gnaden и т. п. Если АЕппъ або Еппъ есть тайнымъ совѣтникомъ належится му титулъ „Превосходительство“. Додатокъ слова: „Высоко“ при титулахъ и такъ высокихъ, и пр. Высокопревосходительство и т. п. есть невмѣстный.

До Ординаріата: Тутъ пишется такъ само якъ до АЕппа або Еппа.

До Консисторіи: Напись: До Всечестивѣйшю и Высокопреподобнои грек. каѳ. Митрополитальнои (або Епископскои) Консисторіи въ Н.“ — An das hochwürdigste gr. kath. Metropolitan (bischöfliche) Consistorium in N. — Ad Reverendissimum ac Illustrissimum gr. cath. Metr. Cons. in N. — Промова: Всечестивѣйша (або Всесвѣтлѣйша) и Высокопреподобна Консисторіо! Hochwürdigstes Consistorium! Illustrissimum Consistorium!

Клирошанина титулуется: Высокопреподобный, Hochwürdigster, Illustrissime, Reverendissime, и додається имя его становиска, и пр. Архіпресвитеръ и т. д. — Декана: Всечестивѣйшій, Hochwürdig, Venerabilis. — Пароха: звычайно такъ само, — инныхъ священникѣвъ: Преподобный, Ehrwürdiger, Reverende и т. п. Въ прочѣмъ гдѣяки титулатуры будутъ въ третьей части при взорахъ различныхъ урядовыхъ писемъ наведены.

§. 4.

Подѣлъ росправы.

Душнастырь, для которого се письмо назначено, есть не только слугою Церкви, но такожъ обывателемъ и урядникомъ державнымъ, и яко такой потребуе часто составлять письма относящися до чисто мірскихъ справъ. Щобы про тое се письмо въ своемъ тѣсномъ объемѣ по возможности предпринятон задачи отповѣло, дѣлимо цѣлу росправу на три части:

Перва часть: О урядовомъ стилю въ справахъ мірскихъ.

Друга часть: О урядовомъ стилю въ справахъ духовныхъ.

Трета часть: Взоры урядовыхъ писемъ.

Перва часть.

О урядовомъ стилю въ справахъ мірскихъ.

Переглядѣ.

Тутъ буде бесѣда о такихъ письмахъ, котори душнастырь въ справахъ чисто мірскихъ, и его духовного званія не касающихся до различныхъ властей або и въ инной цѣли составляе, якъ: прошенія, пригадки, скарги, оправданія, справозданья, доносы, представленья, рекурсы, протоколы, отписи, вытяги, завѣщанья и т. п.

§. 5.

1. Прошенія.

Прошенія суть такі письма, въ которыхъ отъ якоиш власти, або личности о тое просится, що отъ еи ласки зависить. Прошеніе состоитъ изъ трехъ частей: а) зъ причины прошенія, б) зъ самого прошенія, г) зъ поводовъ, на которыхъ проситель свое прошеніе основуе. — При составленью прошенія належитъ про тое найперше навести причину або событіе, которе просителя споводовало до того прошенія; и если тая причина або тое событіе дасться кѣлькома словами высказати, то не треба надъ нимъ долго разводиться, тѣлько на тоежь покликаться, и пр. если въ часѣ общои епидеміи просится ц. к. староство о присланье лѣкаря; — если же тое событіе не есть знаеме, треба го точно описати, и пр. коли бы душнастыря окрали, и бнвъ удаеся до суда о помѣчь. Если бѣльше событийъ сталися причиною прошенія, то належитъ тѣмъ въ хронологичномъ порядку навести, а если бы ихъ истина сомнѣнію подпадати могла, туюжь свѣдоцтвами и т. п. доказати. — По наведенью побудительной причины слѣдуе само прошеніе, которе належитъ короткими, точными и ясными словами высказати. Давнѣйше булъ звычай прошеніе высказовати ажъ при кѣнци письма по наведенью поводовъ промавляющихъ за прошеніемъ, но отъ того для важныхъ причинъ отступлено. Бѣльше прошеній можна въ однѣмъ просительномъ письмѣ тѣлько тогда предлагати, коли они стоятъ съ собою въ связи, и суть властиво опредѣленія одного и того самого головного прошенія; въ противномъ разѣ треба кожде прошеніе осѣбно подати. — По прошенію слѣдуютъ поводы за прошеніемъ промавляючи. Если ихъ есть бѣльше, треба ихъ осѣбно наводити, и где того потреба, свѣдоцтвами, грамотами и т. п. доказати.

Зо взгяду на прошенія до ц. к. властей приказано: 1. Щобы всегда удаватися найперше до найнижшой власти,

отъ которой рѣшеніе дотычной sprawy зависитъ, до высшей власти ажъ тогда, коли прошенію есть приложено рѣшеніе низшей компетентной власти въ доказъ, що проситель туюжъ не оминулъ. 2. Въ написи (адресѣ), промовѣ, введенію и заключенію треба залишати всяки формулки въ обычныхъ письмахъ употребляемы, а писати только то, что до рѣчи строго належитъ. 3. Треба въ прошеніяхъ коротко и ясно писати, и залишати всяку фразеологию: бо то есть совсемъ ложне мнѣніе, что прошеніе чимъ долше, тымъ лучше. Противно рѣчь маеса; бо може случитися, что референтъ дотычной sprawy читаючи цѣли стороны прошенія записаного нисенитицами забуде або помине найважнѣйшу его точку. Чимъ простѣйше и коротше есть прошеніе, тымъ бѣльше впечатлѣніе робитъ оно на референта. 4. Проситель говоритъ о собѣ не въ первомъ, но въ третей особѣ, и зо взгляду на чинность начинае свое прошеніе не отъ своей личности, но отъ инной рѣчи, и поступае такъ, что загаде наиперше за власть, до которой пише, ажъ посемъ прійде на свое честное лице. Говорячи о собѣ не треба ани возноситися, ани зновъ плазати и лицемъ пороухъ земный отирати. Треба памятати на штемплѣвый патентъ, и всюди отвѣтныи штемплъ класти. На прошеніяхъ прилѣпляеся штемплъ на мѣсци незаписаномъ и не переписуеся тойже; а если прошеніе обнимае бѣльше аркушѣвъ, кладеся только отвѣтныхъ штемплей, кѣлько есть листѣвъ (аркушѣвъ).

§. 6.

2. Пригадка (*Promemoria*).

Пригадка (воспоминаніе, *promemoria*) есть прошеніе, въ которомъ съ опущеніемъ всякихъ куріальныхъ формальностей, и звычайно съ покликомъ на формальне до отвѣтной власти подане прошеніе, справа коротко и ясно выкладаеся съ прошеніемъ о ея благосклонне рѣшеніе.

Пригадку пишеша черезъ цѣлый листъ, не на половину, на горѣ есть мѣсто звычайной промовы слово: „Пригадка“ або „Promemoria“, и такъ само изъ внѣ мѣсто рубрумъ, при чѣмъ пишеша полный титулъ той личности, для которой тая пригадка написана. Употребленіе пригадокъ есть досить ограничено: до властей (урядѣвъ) подаеся формальни прошенія; звычайно употребляются пригадки только при послушаньяхъ (аудіенціяхъ) у Его Величества Цѣсаря, у Министрѣвъ, Намѣстникѣвъ, Епископѣвъ и Предсѣдателей высшихъ властей, и они относятся до такихъ справъ, которы въ порядочной дорозѣ урядовой вже пересправляются, но еще не остави рѣшени, и т. п. Въ пригадцѣ можна такожъ нови поводы за своимъ прошеніемъ навести, представленья робити, о ско-

рѣйше рѣшеніе упрашати и т. п. Если бы Достойникъ, которому пригадка отдаеся, туюжъ отдалъ до канцелярїи то она поддежитъ, якъ и прошеніе, штемплѣвой належитости. Ср. Взор. VIII.

§. 7.

3. Доносъ, справозданье.

Доносъ (справозданье, *Bericht, relatio*), до которыхъ належатъ такожъ предлоги (*Vorschläge*), изъявленія (*Aeusserungen, мнѣнія Gutachten*) есть урядове письмо, которе низшей урядъ высшому о якѣмъ событію або дѣлѣ до рѣшенія або отвѣтного зарядженья предкладае. Предметы справозданья могутъ бути различного рода, и могутъ мати свою причину або въ распорядженъ высшей власти, або въ иныхъ обстоятельствахъ, и для того суть доносы различни, въ томъ однакожъ всѣ суть собѣ рѣвни, що состоятъ зъ поединчого, точного и основного представленья дотычного событія.

Справоздатель обовязанъ про тое оповѣсти о справѣ въ рѣчи стоячон поединчо, т. е. такъ якъ она стовтъ, або сталася; въ природномъ порядку, т. е. навести событіе въ хронологичномъ порядку, а его поодинокы явленія въ такой связи, въ якои они яко причины и послѣдствія до себе относятся. Если доносъ осталь споводованый бѣльше событіями, то головне треба на передъ поставити. Доносъ повиненъ бути точный, т. е. не треба поминуты ничъ, що до поясненья sprawy послужити може; и основной, т. е. треба навести доказы, его истинны, и пр. власне спостереженъ, свѣдки, которы въ потребѣ могутъ тое посвѣдчити и т. п.

При составленъю доноса належитъ заховати слѣдующе:

1. Если доносъ або справозданье въ слѣдствіе высшого распорядженья предкладаеся, то загадеся съ початку за тое распорядженъ и пр. словами: „Въ слѣдствіе выс. возванія зъ дня 2. Мая 18. Ч. 2568 зо взгляду на . . . . . всепочтительно доносится“, и т. п. Если же доносъ не есть споводованый такимъ особнымъ распорядженъемъ, то начинаеся оповѣданъемъ событія (причины), которе той доносъ споводовало.

2. Если справоздателю съ приказомъ донести о чѣмъ остави отъ высшой власти яки урядови письма доставлени, о которыхъ малъ свое мнѣніе высказати, то тїи звертаеся словами: „При зверненъю заудѣленого сюда в. распорядженъемъ зъ дня . . . . . комуниката всепочтительно доносится“ и т. п.

3. Если доносъ мае въ опредѣленомъ речинци предложитися, то треба тойже точно заховати. Коли въ распоря-

дженю опредѣлене певне число дней, то тѣ дни числятся ся отъ дня полученія распорядженія. Если въ опредѣленомъ часѣ не можна справу залагодити, то треба заразъ просити о продолженіе речинця.

Если бы случилось, що доносъ не остане въ опредѣленомъ речинци предложеный, то належить въ справозданю оправдати тую проволоку.

4. Если для справозданья есть певна форма приписана, то треба туюжь заховати.

5. Доносы сопровождаючи (Einbegleitungsberichte, конкомитаціи) суть такі доносы, посредствомъ которыхъ поданья подвластныхъ вышней власти предълагаются, н. пр. прошенія деканальнаго священства о запомогу и т. п. Въ такихъ доносахъ треба толькo короткими словами опредѣлити предметъ дотычнаго поданья, а въ прочемъ залишити всяки примѣчанія. Толькo въ доносахъ сопровождающихъ прошенія належить высказати, чи поводы въ прошенію наведены суть правдиви чи нѣтъ, и высказати свое мнѣніе, чи проситель на увзглядненіе заслугуе, чи нѣтъ. Тутъ примѣчаю, що коли случится яке ни будь письмо третей особы до высней инстанціи посылати, треба го всегда сопровести отвѣтнымъ доносомъ. При предложеню протоколѣвъ належить въ доносѣ згадати за случившися подчасъ изслѣдованья важнѣйши до sprawy относячися обстоятельства, навести коротко выслѣдокъ протоколярнаго изслѣдованья, и дотати свое поводами основане мнѣніе.

6. Може случитися, що зайде сомнѣніе о змыслѣ якого закона або способѣ его выконанья, тогда подаея до дотичной власти доносъ вопрошаючій, въ которомъ наводится сомнительна точка съ прошеніемъ о близше поясненіе.

§. 8.

4. Допись, Ноша.

Допись есть урядове письмо, которымъ ся другому на ровни стоячому, а приняимнѣй писателю не предстоячому урядови о предметахъ до урядованья писателя або адресата надлежащихъ сообщаетъ. Въ урядовыхъ дописяхъ залишаея всяки формулки въ обычныхъ листахъ употребляни, и выкладаея толькo просто и поединчо справа, о яку рѣчь иде. Если допись есть отвѣтомъ на дотичне запытанье, то належить на тоежь покликатися, н. пр. „Отвѣтно до почтенной дописи (ноты)“ або „На почтенну допись . . .“ и т. п.

Сюда належатъ и такъ званн урядови листы (Amtsbriefe), котори отъ обычныхъ листѣвъ толькo тымъ различаются, що ихъ предметомъ суть sprawy относячися до урядоваго званія писателя або адресата. Урядове письмо (листъ) состоитъ про тое изъ промовы, росправы и заключенія. Про-

мову становить титуль адрессата, въ росправѣ (текстѣ) предълагаея предметъ письма съ потребными поясненіями и доказами; заключаея обычными въ частныхъ листахъ формами почтенія. При составленю такихъ письмъ належить: 1. Памятати на отношеніе, въ якомъ пишучій до адрессата стоитъ, бо отъ того зависить способъ писанья, н. пр. иначе пише парохъ до пароха, якъ до декана; крылошанина, старосты и т. п. 2. Отъ того отношенія зависить такожь титуль, якійся адрессатови въ промовѣ, въ текстѣ и при конціи письма дае. Въ томъ взглядѣ треба триматися середины, и не давати ани за высоки ани за низки титулы, щобы ани себе безъ потребы не понижити, ани адрессата не оскорбити. 3. Звычайни въ частныхъ листахъ заявленія почтенія, поздоровленія и т. п. въ урядовыхъ листахъ або совсемъ залишити або хотъ дуже скоротити належить. 4. До выше поставленыхъ лицъ пишесея урядови листы на цѣломъ аркуши черезъ цѣлу сторону оставляючи зъ всѣхъ сторонъ свободне мѣсце; подпись кладесея низко, якъ на прошеніяхъ. 5. Крислити, мазати, шкробати, дописовати по скѣпченю письма не годится. Ср. Взор. III.

§. 9.

5. Жалоба и оправданіе.

1. Жалоба (скарга, Klageschrift), есть родъ прошенія, въ которомъ проситель на другого ускаржаея и дотичну власть о помѣчь упрашае. Жалоба состоитъ изъ побудительной причины, прошенія и поводовъ. Побудительною причиною жалобы есть событіе (н. пр. оскорбленіе, нарушеніе правъ), про которе проситель ускаржаея. Если такихъ событій есть больше, то належить ихъ подробно, отдѣльно и съ доказами навести, а если не можна всего доказати, подати способъ, якъ дотична власть подани событія може оправдати. — По томъ слѣдуе прошеніе, щобы власть тымъ надъужитьямъ (злу) запобѣгла, и або подаея способъ, якъ бы тое могло статися, або ведля обстоятельствъ лишаея рѣшеніе sprawy дотичной власти. — По семъ, если потреба, наводятся еще инни поводы, на которыхъ жалоба основея; но толькo тогда, коли тая жалоба самымъ съ початку оповѣженнымъ событіемъ не есть достаточно оправдана. Ср. Взор. IX.

2. Оправданія (Vertheidigungsschriften) суть такожь роды прошенія споводовани внесенными отъ противной стороны жалобами, або часомъ завозваніемъ компетентной власти. Понеже оправданіе можна ажъ тогда вносити, коли власть до того завозве, то треба съ самого початку покликатися на дотичне возваніе и навести коротко его содержанье, а если оскарженому и жалоба остала заудѣлена, туюжь звернути. — Посемъ отповѣдаея на поодинокіи точки жалобы въ

тѣмъ самѣмъ порядку, въ якомъ они въ жалобѣ наведены. При тѣмъ треба совѣстно поступати, що правда, то признати, а неправдыви поданья опровергнути доказами, и навести обстоятельства, котори справу поясняютъ, а отъ жалобщика може замолчани остави. — Посемъ слѣдуе прошеніе о узнанье невинности обжалованого, если то можливе.

Въ скаргахъ и оправданьяхъ треба передъ всемъ на тое памятали, що тутъ тѣлько правда побѣдити може, а всяки логи, сарказмы, злосливи пѣдозрѣванья, неосновни обвиненья тѣлько шкодятъ, а свою намѣрену цѣль николи не осягаютъ. Ср. Взор. X.

§. 10.

6. Представленье, рекурсъ.

1. Представленье (Vorstellung) есть прошеніе о знесенье або перемѣну якогось распорядженья або рѣшенія зъ поводѣвъ права або слушности подане до той самон власти, котора распорядженье выдала. Представленье розличаея отъ прошенія тымъ, що въ прошенію уирашаея о ласку, а въ представленью о право и слушность. Представленье начинаея наведеніемъ взгляднаго распорядженья, а потѣмъ показуея, що тымъ распорядженьемъ остало право або слушность нарушена, зъ чого слѣдуе, що тое распорядженье повинно остави откликане. Въ представленью не конче треба послѣдовати рѣшенію точка за точкою, но наилучше есть поставити головный вопросъ, отъ которого все проче, одже и рѣшеніе цѣлон справы зависить, и на той вопросъ отвѣсти сильными, неоспоримыми доказами. Ажь посемъ переходитъ на поодинокы поводы рѣшенія, ставляея ихъ въ належитѣмъ порядку розсуждае ся ихъ лагѣдно наводячи по можности причины и погляды, котори бы ихъ могли оправдати; но зъ другой стороны поясняея и простуея тѣмъ наводячи правдивый станъ рѣчи, попереючи его ясными и певными доказами, зъ чого покажея, що тѣмъ поводы, зъ которыхъ оспорилаея рѣшеніе остало выдане були або неправдыви, або зле поняти и представлени, и для того и цѣле рѣшеніе есть не слушне. Не треба за надто богато опровергающихъ причинъ зберати, корыстиѣйше есть навести мало, но важныхъ и неоспоримыхъ причинъ. Особливо належитъ выстерегатися всякого слова, которе бы поводы рѣшенія могло выставити яко смѣшны, нерозсудны и т. п., бо пишесе до власти, которой въ кождѣмъ случаю належитъ почитанье. — Въ концѣ повтаряея въ короткости все поводы, и просятъ о знесенье взгляднаго распорядженья.

2. Рекурсъ, есть жалоба внесена до высшой настной (инстанціи) противъ рѣшенія низшой настной, тогда, коли представленье до низшой власти внесене остало безъ успѣха.

Рекурсъ подаея ажь тогда, коли низша власть представленье не увзгляднила, и то зъ двоякой причины, зъ почитенія ко взгляднои власти, и въ интересѣ самого рекуррента. Зъ почитенія ко взгляднои власти, бо не можна о нѣякой власти предлагати, що она хотѣла дотичному чоловіккови кривду здѣлати; для того есть обовязокъ истинно покривденного найперше чемно и смиренно отнестися до взгляднои власти, ей рѣчь пояснити, и на евентуальни послѣдства ей съ всемъ почитаньемъ уважною здѣлати, и ажь коли бы то ничъ не помогло, до высшой власти удатися. Но той порядокъ есть и въ интересѣ самого рекуррента; бо если онъ съ оминеньемъ низшой власти заразы до высшой удасться, то очевидно высша власть возве тую низшу до оправданья, а она певно найде всегда достаточне число поводѣвъ противъ рекуррентови, а за ей рѣшеніемъ промавляющихъ. А хотѣй бы и тое не сталося, и рекуррентъ остоялся, то — вже дармо, но такъ на свѣтѣ дѣея — низша власть найде случайность рекуррентови где инде и коли инде латку пришити. Только въ такихъ справахъ, въ которыхъ для внесенья рекурса есть певный речинецъ опредѣленный, не можна очевидно вносити представленья, но треба въ своемъ часѣ подати рекурсъ. Составленье рекурса есть такъ саме, якъ и представленья, и до рекурса прилучаея всегда взглядне рѣшеніе низшой инстанціи.

§. 11.

7. Отпись, вышлягъ.

1. Отпись (Copia), есть буквальные и дословные отписание якогось письма, которе въ противоположенью до отписи подлинникомъ, оригиналомъ (Original) называея.

Отпись робитъ такъ: 1. Нагорѣ первой стороны листа пишесе слово: „Отпись“ (Abschrift, Copia), а если есть отпись отписи, слова: „Отпись отписи“ (Abschrift der Abschrift, Copia copiae). 2. Отписуея подлинникъ такъ, що задержуея и ошибки чи то правописни чи грамматикальни. 3. Если отпись мае мати вѣру публичну, т. е. если мае служити яко грамота (документъ), должна бути подтверждена (vidimirt) отъ компетентного уряда, — ведля австрійскихъ законѣвъ отъ Нотара, — часомъ отъ пароха, декана и т. п. Тое подтверженье засвѣдчае совершенне согласіе отписи съ подлинникомъ и пр. словами: „Що подлежаща отпись съ своимъ 50 кр. штемплемъ засмотренымъ подлинникомъ отъ слова до слова соглашаея, симъ подтверждаея“. Потѣмъ слѣдуеда тумъ, имя и чинъ подтверждающого, и его урядова печать.

2. Вытягъ (Auszug, Extractus), есть скороченое представленье якогось письма. Вытяги суть двояки: або зъ певного писма отписуея дословно якась часть, якъ и пр. при

метрикальныхъ вытѣгахъ; або подаея содержанье обширнѣйшого письма кѣлькома словами. Першого рода вытѣгѣвъ тычится всё о отписяхъ сказане; при другого рода отписяхъ отписуея тѣлько тое, що до рѣчи суццо належитъ, особливши слова и выразы задержуея, и въ загалѣ стараея представити правдивый змысль письма, не мѣшаючи до того ніякихъ своихъ мнѣній або примѣчаній.

§. 12.

8. Свѣдоцтва.

Свѣдоцтво (Zeugniss, testimonium) есть грамота подтверждающа истину якогось обстоятельства або событія. Сего рода письма душпаствырь мае дуже часто выставляти. При всѣхъ належитъ: 1. Выразно сказати, що выдаея свѣдоцтво, н. пр. словами: „На прошеніе Н. Н. посвѣдчаю“ або: „Симъ посвѣдчаея“, а на кѣнци: „На подтвержденье того моя власноручна пѣдпись съ печатью парохіальною“. 2. Опредѣлѣти предметъ або обстоятельство, яке посвѣдчаея и цѣль, въ якои тое дѣея, н. пр. выдаея свѣдоцтво убожества въ цѣли полученья запомоги, або принятія до больницы, або освобожденья отъ штемплей въ процессѣ и т. п. 3. Описати точно особу, еи станъ и мѣсце мешканья, которой свѣдоцтво выдаея. 4. Памятати на патентъ штемплевый. 5. Свѣдоцтво пишесе черезъ цѣлый листъ.

§. 13.

9. Прошюколы.

Протоколъ есть письменне въ опредѣленной формѣ составлене оповѣданье о якомсь событію въ той цѣли, чтобы о нёмъ точну вѣдомость повзяти. При составленью протокола треба:

1. На горѣ первой стороны написати слово: „Протоколъ“, а въ слѣдующон строчцѣ (per extensum) выписати мѣсце, день, мѣсяцъ, рѣкъ а въ важныхъ случаяхъ и годину, где и коли протоколъ осталъ переведенный. Въ дальшон строчцѣ (per extensum) опредѣляея предметъ протоколярного изслѣдованья, и поводъ, который може бути або высшій приказъ — на который тогда належитъ покликатися, — або особливше событіе, которе належитъ точно описати. — По семъ пишесе, въ чіен притомности той протоколъ составленный, або такъ що имена съ опредѣленіемъ званія выписуея, або пишесе: „Въ притомности пѣдписанныхъ“.

2. Загальни отношенья людей до протоколярного сознанья возваныхъ, якъ: имя, мѣсце родженья, вѣронспѣ-

даніе, вѣкъ, станъ, чи переслухаемый булъ вже караный чи нѣтъ и т. п. записуея, если тое може мати на справу яке влѣянїе.

3. Посемъ слѣдуе само протоколярне изслѣдованье. Передъ всемъ треба напомними всѣхъ, чтобы щирю правду казали; если приказана присяга, поучити ихъ о важности присяги. Свѣдкѣвъ особно переслуховати, и зарядити можливи и потребни мѣры осторожности, чтобы не змавлѣлися. Тое може бути або суммаричне або почастне (articulirt), т. е. або возвани до сознаній лица кажутъ всё, що имъ о дотичнон справѣ знаеме, на разъ безъ подробныхъ вопросѣвъ, и тогда ихъ выреченья пишутся черезъ цѣлый листъ (per extensum) однакожь такъ, що поодинокн точки ихъ сознанья числами отдѣляея, и тогда записуея ихъ сознанія въ третон особѣ н. гр. Гринь Чубатый сознае, що видѣлъ и пр., — або возванымъ до переслуханья ставляея подробни вопросы, на котори они отповѣдаютъ, и тогда складаея аркушь на половину вздолжь, и зъ лѣвон стороны пишесе вопросы комисаря, а зъ правон стороны отвѣты переслуханныхъ. Вопросъ съ отвѣтомъ означаея однимъ числомъ.

4. Въ однѣмъ вопросѣ треба тѣлько о однон рѣчи або однѣмъ обстоятельствомъ пытатися.

Отвѣты должны бути поединчи, ясни и точни, для того если бы ихъ змысль мѣгъ бути сомнительный, треба ихъ дальшними вопросами и отвѣтами пояснити, н. пр. чи вы Гринью Чубатый видѣли, що вашъ старшій братъ булъ тогда коли Егомосця образилъ, нашитый? От: Ей, прошу ясонн коммисси, тадже никто за колиѣръ не вылѣе. На томъ сознанью не можна бы перестати, но коньче треба старатися пѣзнати правдивый станъ рѣчи.

6. Если протоколярне изслѣдованье относится до якогось предмета або мѣсца (Sach- oder Lokal-Ergörterung), на пр. при будовѣ, ренарации Церкви або парохіальныхъ будинкѣвъ, отдѣленье отъ парохіи або придученье до парохіи якого села и т. п., то передъ составленьемъ протокола належитъ наиперше о всемъ наочно переконатися.

7. Если якій споръ стался причиною изслѣдованья, то переслухуея наиперше жалобцика съ его свѣдками, ажъ потѣмъ обжалованого съ свѣдками черезъ него покликаными. Обжалованому належитъ перечитати всё, що жалобцики на него сознали.

8. Каждому до протоколярного сознанья возваному треба лишити достаточно часу на его отвѣтъ, а коли бѣльше не говорить, и на отвѣтныи вопросъ заявить, що не знае ничъ бѣльше сказати, треба му его сознанья выразно перечитати, и спытатися, чи не мае що додати або змѣнити, а коли скаже, що не мае ничъ ани додати ани змѣнити, або если еще щось

додасть або змѣнить, що ему тогда еще позволено, велѣти му его сознанія пѣдписати. Если бы сознанія когось до протокола возваного обнимали бѣльше сторонѣ, то пѣдписуе вѣѣ стороны, на которыхъ его сознанія писани. Если не умѣе писати, то кладе христіанинѣ знакъ св. креста, жидѣ кѣлце, а пѣдписуе го кто инный и тойже пише заразъ пѣдѣ именемъ сознателя свое имя съ словами: „Неумѣющого писати пѣдписалъ Н. Н.“

9. Въ протоколѣ не вѣльно ничѣ мазати, крислити, додати и т. п., бо черезъ тое сталобыся цѣле изслѣдованье пѣдозрѣлымъ. Если треба щось истинно додати, и пр. якесь пѣдзѣйше сознаніе, то пишесе тоежъ въ примѣчанію при кѣнци певной части або цѣлого протокола.

10. Коли протоколярне изслѣдованье черезъ полудневу або ночну пору, або черезъ инне обстоятельство остане перерване, то послѣднѣ сознаніе пѣдписуе той, кто го зложилъ, а коли дальше продолженье наступитъ, начинаеса словами: „Продолженье съ полудня дня . . .“ або: „дня . . .“

11. Коли цѣле изслѣдованье скѣнчене, отчитуе письмоводитель (актуарѣ) цѣлый протоколъ вѣѣмъ притомнымъ, комисарѣ пытаеса, чи ктось не мае еще що додати, а коли никто не зголоситя, заключаеса протоколъ словами: „Понеже никто бѣльше на малъ що примѣтити, заключено протоколъ.“ „Дѣялося якъ выше“ (Actum ut supra). На конецъ слѣдуютъ звычайно еще пѣдписы, а именно зъ правой стороны пѣдписуются за рядомъ тѣи, що до протокола ставали, зъ лѣвой стороны комисарѣ, а на конецъ письмоводитель. Ср. Взор. XI.

§. 14.

10. Завѣщанье, шестаменишъ, кодициль.

Роспорядженье чоловѣка взглядомъ того, що по его смерти статися мае, называеса объявленье его послѣдной воли або послѣдне роспорядженье. Если въ такѣмъ роспорядженью поставляеса наслѣдникъ роспоряджающого, то оно называеса тестаментъ (завѣщанье), если же тѣлько инни роспорядженья содержитъ, то называеса кодициль. — Щѣобы завѣщанье и кодициль мали передъ судомъ правосильне значенье, должни ведля закона бути здѣлани, т. е. належитъ при ихъ составленью заховати приписы общои книги законѣвъ гражданскихъ, котори относятся до внутреннеи и виѣшнои формы завѣщаній. (Ср. Обща кн. зак. гр. §§. 552—824.)

I. Зо взгляду на внутренну форму приписано: 1. Завѣщатель долженъ наслѣдника самъ опредѣлити, онѣ не може лишити его именованье третои особѣ §. 554. 2. Завѣщатель долженъ свою волю заявити опредѣлено, не достаточне есть само согласіе на здѣланный ему пред-

логъ; дальше онѣ долженъ свою послѣдну волю заявити въ станѣ полного розума (ростропности), съ увагою и обдуманьемъ, безъ всякого насилія, обмана и сущнои ошибки (§. 565.) Для того не може важно завѣщати: а) У кого не достае ростопности, именно кто есть сѣумашедшій, дурноватый (blödsinnig) або цѣлкомъ пьянѣ (§. 566.), и если бы кто въ такѣмъ станѣ завѣщанье здѣлалъ, то оно не важне, доки противне не остане ведля закона доказане. б) Кого судѣ за марнотравника (Verschwender) узналъ, може тѣлько надѣ половиною своего майна въ завѣщанью роспорядити, друга часть припадае его законнымъ наслѣдникамъ. (§. 568.) — з) Недолѣтти (unmündig, т. е. котори еще не мають 14 лѣтъ §. 21.) не могутъ завѣщанье робити. Мало-лѣтти (minderjährig, т. е. котори еще не мають 24 лѣтъ), которымъ еще 18-ый рѣкъ не минулъ, могутъ тѣлько устно передъ судомъ або Нотаромъ (ведля §. 70. зак. нот. зъ дня 25. Липня 1871, ч. 75. Вѣст. Зак. Держ.) завѣщати. По скѣнченѣмъ 18-ѣмъ роцѣ житья могутъ малолѣтти безъ всякого ограниченья завѣщати. — д) Сущна ошибка завѣщателя дѣлае завѣщанье неважнымъ. Ошибка есть сущна, если завѣщатель булъ въ блудѣ зо взгляду на особу, *для которои щось записалъ, або зо взгляду на записанный предметъ (§. 570.) Если же покажеса, що особа, для которой остало щось записано, або предметъ записанный тѣлько неточно осталь названный або описанный, то завѣщанье важне (§. 571.), такъ само, если бы оказалось, що побудительна причина, для которой той записъ сдѣлано, есть неправдива; хибя если бы остало доказано, що воля завѣщателя исключно згаданю причиню повододалася (§. 572.) — е) Монахи въ загалѣ не мають права завѣщати, съ изнятіемъ тыхъ, которымъ тое выразно позволено остало (§. 573.) — ж) Зброднярѣ на смерть засуджени отъ дня, коли имъ засудъ осталь оголошени, и тѣи, котори на тяжку або найтяжшу вязницю остали засуджени, доки часъ ихъ кары не мине (§. 574.) Тое ограниченье однакожь остало зо взгляду на засуды властей карныхъ цивильныхъ (не войсковыхъ) §. 5. закона зъ дня 5. Нов. 1867 (ч. 131. Вѣст. Зак. Держ.) знесене.

II. Виѣшна форма завѣщаній есть розлична. Можна передъ судомъ (або нотаремъ) або виѣ суда, письменно при свѣдкахъ або безъ свѣдкѣвъ (§. 577.) завѣщати:

1. Письменне виѣсудове завѣщанье: а) Кто хоче письменно и безъ свѣдкѣвъ завѣщанье робити, долженъ завѣщанье або кодициль власноручно написати и власноручно своимъ именемъ пѣдписати. При томъ не есть доконьче потребно выписати мѣсце и часъ, где и коли завѣщанье здѣлано, но для устороненья возможныхъ спорѣвъ порадно (§. 578.) — б) Если завѣщанье кто инный (не завѣщатель) пише, потреба,

щобы тоежь завѣцатель власноручно подписалъ. Дальше обовязанъ при трехъ правосильныхъ свѣдкахъ, зъ которыхъ принаймиѣи два мають тому дѣлу присутствовати, объявити, що то есть его послѣдна воля. Наконецъ должни и свѣдки на дотичной грамотѣ, внутрь або внѣ, но не на обвертцѣ, подписатися яко свѣдки взгляднаго завѣцанья; однакожь не потреба, щобы свѣдокъ зналъ, яке есть содержанье завѣцанія (§. 579.) — *г*) Если завѣцатель есть неписьменный, то при захованью приписовъ подъ *б*) наведеныхъ долженъ мѣсто подписа положить своею рукою знакъ (св. креста), и то въ притомности всѣхъ трехъ свѣдковъ. Для большои певности повиненъ въ такомъ случаю оденъ свѣдокъ подписати имя завѣцателя съ примѣчаніемъ, що ѓнъ (свѣдокъ) подписалъ (§. 580.) — *д*) Если завѣцатель не умѣе читати, то долженъ ему оденъ свѣдокъ въ притомности обоихъ другихъ свѣдковъ, котори завѣцанье пересмотрѣли, тоежь перечитати и завѣцатель мае подтвердить, що то есть истинно его послѣдна воля. Писатель завѣцанія може бути и свѣдкомъ (§. 581.) Священники однакожь такъ мірски якъ и монастырски не могутъ чуже завѣцанье писати, съ изнятіемъ наибольшой потребности, якъ: на корабли, въ часѣ великои епидеміи. (Декр. дворскій зъ дня 4. Вер. 1771. — *е*) Послѣдние распорядженье завѣцателя съ покликомъ на яке инне письмо есть только тогда важне, если тое покликане письмо ведля всѣхъ закономъ приписаныхъ формальностей есть составлене. Въ противнѣмъ случаю можна таки отъ завѣцателя згадани письменни примѣчанія только яко поясненіе его воли уживати (§. 582.)

2. Устне виѣсудове завѣцанье:

а) Кто приписани для письменного виѣсудового завѣцанья формальности заховати не може або не хоче, може устно завѣцати (§. 584.) — *б*) Кто устно завѣцае, обовязанъ при трехъ здѣбныхъ (правосильныхъ) свѣдкахъ, котори разомъ мають присутствовати и бути въ состоянію посвѣдчити, що въ особѣ завѣцателя не зайшолъ ніякій обманъ ани ніяка оншибка, свою послѣдну волю заявити. Не есть виравдѣ потрѣбно, но порадно, щобы свѣдки або всѣ разомъ, або каждый для себе списалъ або велѣлъ списати заявленье завѣцателя (§. 585.) — *г*) Щобы устне завѣцанье було правосильне, должно на желанье каждого, кому на томъ залежитъ, зложенымъ подъ присягою выреченьемъ всѣхъ трехъ, або если бы одного зъ нихъ не можна вже переслухати, хоть прочихъ двоихъ свѣдковъ, бути подтвержене (§. 586.)

3. Судове завѣцанье:

а) Каждому завѣцателю вѣльно передъ судомъ письменно або устно завѣцати. Письменно завѣцанье долженъ (въ такомъ случаю) завѣцатель хоть власноручно подписати,

и судови лично отдати. Судъ обовязанъ завѣцателя увагу звернути на тое, що ѓнъ мае власноручно подписатися, потѣмъ грамоту урядово запечатати, и на обвертцѣ примѣтити, чіе завѣцанье тамъ схоронене. Кромѣ того обовязанъ судъ составити о тѣмъ дѣлѣ протоколъ, и грамоту въ актахъ сховати, а завѣцателю на тое посвѣдченье (о здѣланѣмъ въ судѣ и тамже зложенѣмъ завѣцанью) выдати (§. 587.) Таки завѣцанья можна робити передъ каждымъ повѣтовымъ судомъ, хотяй бы завѣцатель до того суда не належалъ. — *б*) Если завѣцатель свою волю устно (передъ судомъ) объявити хоче, то его заявленье мае протоколярно списатися, и съ тымъ такъ само, якъ въ случаю подъ *а*) наведенѣмъ поступити (§. 588.) — *г*) Судъ, который письменно або устно завѣцанье пріймае, долженъ хоть зъ двоихъ урядовою присягою связанныхъ судовыхъ лицъ состояти, зъ которыхъ особѣ одна мае судейску власть въ тѣмъ мѣсци, где завѣцанье дѣется. Мѣсце другого судового лица, кромѣ суди, могутъ такожъ два инни свѣдки заняти (§. 589.) — *д*) Въ случаю потребности (н. пр. недуги) могутъ опредѣлени выше особы до помешканья завѣцателя удатися, тамъ его послѣдну волю письменно або устно пріяты, и посемъ о цѣломъ дѣлѣ съ опредѣленіемъ часа и мѣсця протоколъ здѣлати (§. 590.)

4. О свѣдкахъ при завѣцанью:

Ведля закона не могутъ бути свѣдками при завѣцанью: *а*) Члены чина монастырского, молодцѣ ниже 18 лѣтъ, женщины, безмысли (Sinnlose), слѣпни, глухи або нѣми, а посемъ тѣи, котори языкъ завѣцателя не розумѣютъ (н. пр. нѣмецъ у русина або поляка) (§. 591.) Секуляризовани монахи суть однакожь важными свѣдками при завѣцаніяхъ. (Дворскій декретъ зъ 20. Мая 1785.) — *б*) Люде, котори про обманство (Trug) або инну збродню захланности (Verbrechen aus Gewinnsucht) остали засужени (§. 592.) — *г*) Наслѣдникъ и той, которому щось записано (Erbe und Legatar) есть во взгляду на записану ему часть нездѣбный свѣдокъ, такъ само его жена, родичи, дѣти, сродники (Geschwister), и въ тѣмъ степени повинovati (швагрове, шурины, affines, Verschwägerter) особы, и оплачени служащи (§. 594.) — *д*) Если завѣцатель тому, который его завѣцаніе нише, або его шлюбной женѣ, дѣтямъ, родичамъ, сродникамъ (Geschwistern), и въ тѣмъ самѣмъ степени повиноватымъ щось записуе; то должно завѣцанье, щобы було важне, бути власною рукою завѣцателя подписане, або черезъ трехъ важныхъ свѣдковъ подтвержене. Тое потрѣбно и для заповненья записи для лицъ подъ *г*) згаданныхъ (§. 595.)

5. Ограниченьямъ общого закона не поддежатъ завѣцанья, котори составляются на мори и на мѣсцяхъ, где пануе зараза або инни заразливи епидеміи, и въ такихъ

случаяхъ суть важными свѣдками такожь монахи, женщины, и молодці ниже 18 лѣтъ. Въ такихъ случаяхъ треба только двоихъ свѣдковъ, съ которыхъ одинъ може писати завѣщанье; а въ небезпеченствѣ заразы не потребно, чтобы оба разомъ были притомни. Но по шесть мѣсяцахъ по скбиченой морскои подорожи або заразы тратятъ таки завѣщанья свою силу (§§. 597—599.)

6. Если завѣщатель одно изъ наведенныхъ и выразно приписаныхъ условій не выполнитъ, то его завѣщанье есть неважно (§. 601.)

III. Правонаслѣдія:

Законни наслѣдники суть: 1. Законни сродники (consanguinei) завѣщателя, именно: а) Его дѣти (законни), которымъ цѣла спадщина належится; а если дѣти померли, то ихъ законни дѣти, внуки и пр. (§§. 732—734.) — б) Его родичи и ихъ потомки, если завѣщатель ніякихъ потомковъ не лишае (§§. 735—737.) — в) Его дѣды и ихъ потомки, если родичи и ихъ потомки вымерли (§§. 738—740.) — д) Прадѣды и ихъ потомки, если зъ трехъ первыхъ линій никого не ма (§§. 741—743.) — е) Други прадѣды и ихъ потомки, если никто зъ выше згаданныхъ не жие (§§. 744—747.) — ж) Трети прадѣды и ихъ потомки, если зъ первыхъ пять линій никто не жие (§§. 748—750.) (Законъ гражданскій опредѣлае точно наведени роды законныхъ наслѣдниковъ.) Дальши сродники (отъ наведенныхъ шесть линій суть отъ законного наслѣдія выключени (§§. 751.)

2. Легитимовани дѣти, съ певными ограниченьями (ср. §§. 752—753.)

3. Дѣти незаконни мають законне право наслѣдія въ мастку матере, но до мастку отца не мають ніякого права (§. 754.)

4. Прибрани дѣти (Wahlkinder, Adoptivkinder) мають таки сами права, якъ и законни дѣти (§. 755.)

5. Родичи легитимованыхъ дѣтей мають таке саме право до спадщины своихъ дѣтей, якъ и законовѣнчани родичи. Если же дитина не остала легитимована, то до еи спадщины мае право только мати, отецъ съ своими потомками и пр. естъ выключеный. Такожъ и родичи, котори собѣ дитину прибрани (Wahleltern), не мають права до спадщины прибраной дитины, только его природна родина (§. 756.)

6. Оставшій супругъ (мужъ або жена) завѣщателя мае право только до певной части спадщины завѣщателя и то только на доживотье (т. е. до своей смерти), именно: если по завѣщателю остане меньше якъ трое дѣтей, до четвертой части, если же остане трое або больше дѣтей, до рѣвной части съ дѣтьми, н. пр. коли остане 4-о дѣтей, до пятой части, если остане 5-о дѣтей, до шестой части и т. д. Властителями

же той черезъ оставшого супруга до смерти уживаной части наслѣдія завѣщателя, суть дѣти. (Ср. §§. 757—759, котори дальши дотични приписы содержатъ.)

Если по якѣмъ чоловіцѣ не остане ніякій законный наслѣдникъ, то его маетокъ бере камера (§. 760.)

Отъ наведеного права наслѣдія изняти суть въ певномъ взглядѣ спадщины по католическихъ священникахъ. Отсылаючи любопытного або интересованого читателя до взглядныхъ политичныхъ державныхъ и краевыхъ законѣвъ примѣчаю только найважнѣйше: а) Клирикъ гр. каѣ., по которѣмъ остане вдова або сироты, робитъ завѣщанье ведля общего закона. б) Если же завѣщатель (гр. каѣ. священникъ) булъ безженный, и въ постоянной службѣ поставленный (н. пр. яко епископъ, крылошанинъ, парохъ, капелянъ мѣсцевый и т. п.), то одна часть его спадщины належится Церкви, при которой булъ поставленный, друга часть убогимъ взглядной мѣсцевости, а трета часть родинѣ завѣщателя. Если же завѣщатель (безженный гр. каѣ. священникъ) не малъ постоянной посады, н. пр. якъ парохіальный сотрудникъ, завѣщатель, и т. п., то одна часть его спадщины належится убогимъ, а двѣ трети части родинѣ. в) Капеляны войскови завѣщаютъ ведля общего закона.

IV. Ограниченье и знесенье послѣдней воли:

Завѣщатель не естъ своимъ завѣщаньемъ связаный, онъ мае право свое завѣщанье ограничити, перемѣнити або и цѣлкомъ знести, хотяи бы въ своемъ завѣщанью або кодицилю выразно сказалъ, що всяке пѣзнѣйше противне распорядженье мае яко неважно уважатися, только треба, чтобы въ пѣзнѣйшѣмъ распорядженью тое ограниченье выразно откликать (§. 716.)

1. Завѣщатель може свое завѣщанье ограничити: а) Якимсь условіемъ, отъ которого право наслѣдія певной личности зависимымъ робитъ, н. пр. Я запишу Аниѣ Н. 1000 зол. если другій разъ за мужъ не поиде. Зо взгляду на таки условія однакожь приписуе законъ: 1. Условія совсемъ непонятни (незрозумѣли) уважаются яко не поставлени; 2. условія, которыхъ выполнение есть не можливе або не позволено, уважаются такожь яко не поставлени; 3. можливи и позволены условія должнъ той, кому суть поставлени, исполнити, въ противнѣмъ случаю не мае до записаной му пѣдъ условіемъ спадщины ніякого права; 4. условіе, чтобы особа, которой завѣщатель щось запишуе, остала безженною, уважаеся яко не поставлена; только вдова, (або вдовець) котора вже мае одну або больше дѣтей, обовязана тое условіе сполнити, отъ которого обовязка свободна только тогда, если бы еи дѣти померли. Завѣщатель може однакожь важно поставити условіе, чтобы особа, для которой

бнѣ щось записуе, не заключила супружество съ певнымъ, опредѣленнымъ лицомъ. Н. пр. я Аннѣ Н. записую 10 моргбвъ орного поля, положенного въ Н. пѣдъ ч. кат . . . пѣдъ условіемъ, що не пѣйде за Гриця Доливайка. б. Если условіе въ завѣщанью поставлене еще за житья завѣщателя остало сполнене, то его исполненіе по смерти завѣщателя есть тѣлько тогда потребне, если оно есть можливе, н. пр. Я записую мою изъ 2000 дѣлъ а 5600 томбвъ состоячу бібліотеку Сѣменицу духовному въ Н., пѣдъ условіемъ, що тоежь въ день моего крещенія и рукоположенія (дня . . .) въ моемъ намѣренію о отираву бож. літургій постарася. б) Часомъ. Если завѣщатель свое распорядженіе певнымъ часомъ ограничае, а неможна знати, чи той часъ прійде чи нѣтъ (н. пр. я Н. записую Н., коли ожентся), то уважаея тое ограниченіе яко условіе, и коли той часъ наступитъ, вступае наследникъ въ свои права, если же есть очевидно, що той часъ прійти не може, то тое условіе уважаея яко непоставлене. г) Приказомъ, т. е. если завѣщатель право наследія зробилъ зависымъ отъ выполненія якогось ему даного приказа, то тойже мае до наследія право ажъ тогда, коли той приказъ исполнить: съ изнятіемъ если бы выполненіе того приказа було неможливе або непозволене (§§. 695—712.)

2. Завѣщатель може свое завѣщанье знести: а) Новымъ завѣщаньемъ. Если завѣщатель составитъ нове завѣщанье або кодициль, то давнѣйше завѣщанье и кодициль, (або кодициль) стаются неважными, о скѣлько новому спротивляются, хотяи бы въ давнѣйшомъ завѣщанью було выразно сказане, що всяке пѣзнѣйше распорядженіе буде не важне, если тѣлько тое ограниченіе (тая клязуля) въ новѣмъ завѣщанью выразно остала откликана. б) Черезъ важне откликанье давнѣйшого завѣщанья, которе откликанье може бути або выразне, при чѣмъ належитъ заховати всѣ условія до важного завѣщанья потребни, або молчаливе, если завѣщатель н. пр. въ своемъ завѣщанію або кодицилю пѣднесе розрѣже, текстъ перекрислитъ, зничитъ и т. п. — або догадгове (вѣроятне), н. пр. если завѣщатель малъ у Николая долгъ, и той Грипѣви записалъ, но посемъ той долгъ судово одобралъ и на свои потреби обернулъ и т. п. — 2. Если наследники завѣщаніемъ опредѣлени взглядне наследіе приняти нехотятъ. (Ср. §§. 713—726.)

Если по кимъ найдеса бѣльше завѣщаній або кодициловъ, а не знати, котори суть давнѣйши, а котори новши, то они суть всѣ важни въ тыхъ точкахъ, въ которыхъ собѣ не спротивляются.

Примѣчаніе: Отець може свою дитину отъ наследія выключити: а) Если однаде отъ христіанства (но

тое право закономъ зъ дня 25. Мая 1868 арт. 8. знесене); б) если завѣщателя въ нуждѣ находящогося безъ помочи лишила; г) если про збродню на доживотню або 20лѣтню вязницю остала засуджена; д) если обще соблазнительное житье уперто провадитъ (н. пр. доня пустилася на широкій свѣтъ, сынъ біятикою и пѣятикою дни свои наполняе и т. п.) Ср. §. 768. Въ прочѣмъ отсылаю до общон книги законѣвъ гражданскихъ, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch §§. 531—858. Ср. Взор. XII.

Зо взгляду на штемпль треба памятати на штемпльвыи патентъ.

Примѣчаніе 2. О иныхъ письмахъ въ мірскихъ (обывательскихъ) справахъ случающихся, якъ: договорахъ (контрактахъ), квитяхъ, вексяхъ и т. п. писати переходить задачу сего письма. Любопытный читатель найде отвѣтне поученіе въ слѣдующихъ сочиненіяхъ: Andreas Haidinger's, Selbstadvokat, 12. Auflage. Wien 1876, Manz'sche k. k. Hof-Verlags- und Univ. Buchhandlung.

Hämmerle Heinrich (k. k. Bezirks-Hauptmann), Handbuch für die Gemeinden über den selbständigen und übertragenen Wirkungsbereich. Mit 200 Form. Wien, bei Manz — Polski adwokat domowy, tomów 2. Lwów 1875.

Друга часть.

О урядовомъ стилю въ справахъ духовныхъ.

§. 15.

Подѣлъ росаравы.

Розлични урядови письма, котори священникъ яко душпастьеръ составляти мае, относятся: I. до его личности; II. до его бенефиціи; III. до справованья душпастьерского уряда; IV. до дотаціи и приходѣвъ душпастьеря; V. до имѣнія церковного. Въ тѣмъ порядку буде переведена росправа о урядовомъ стилю въ справахъ духовныхъ, а при конціи VI. подасться руководство о веденію канцеляріи парохіальной.

I. ГЛАВА.

Урядови письма относятся до личности душпастьеря.

§. 16.

1. Прошеніе о принятіе до сшана духовного.

Кто стану духовному посвятитися желае, долженъ удасться до взглядного Епископа (Консистоіи) о принятіе до

епархіального сѣменища (або о удѣленіе ему сертификата), або если хоче бути монахомъ, до Настоятеля монастыря.

Кто до духовного сѣменища принятымъ бути желае, долженъ въ своемъ прошеніи предложить:

1. Метрику (свѣдоцтво крещенія и миропомазанія), котора показуе вѣкъ просителя и доказуе, що ѓнъ есть законно-рожденный, гр. каѳ. обряда, и до епархій, въ которой сѣменище принятымъ бути желае, належитъ. — 2. Школьни свѣдоцтва, що проситель убѣдчилъ съ добрымъ успѣхомъ нормальни и гимназіальни школы, и зложилъ испытъ доспѣлости. (Въ новѣйшихъ часахъ „нужды ради“ пріймають до сѣменища и безъ испытъ доспѣлости.) Межи тыми свѣдоцтвами должно находится послѣдне свѣдоцтво изъ нормальныхъ шкѳлъ, всѣ свѣдоцтва зъ обохъ курсѳвъ шкѳлъ гимназіальныхъ, и (если есть) свѣдоцтво доспѣлости. — 3. Свѣдоцтво убожества (отъ уряда громадского або отъ пароха выдано и черезъ ц. к. староство затверждено) доказующе, що проситель не есть въ состояніи своими средствами въ часѣ студій богословскихъ удержатися. — 4. Свѣдоцтво нравственности отъ пароха выдано а ц. к. староствомъ затверждне, доказующе, що проситель въ церковномъ и политичномъ взглядѣ есть чистый. Звычайно пріймаеся однакожь и свѣдоцтва тѳлько отъ пароха або декана выданы. Сынови пароха выдае тое свѣдоцтво деканъ. — 5. Свѣдоцтво лѣкарске доказующе, що проситель есть свободный отъ всякой недуги (природной або хроничной), котора бы го робила нездѳбнымъ до справованья должностей духовного стана, и що есть щепленый або природну оспу перетерпѣлъ — 6. Свѣдоцтво ц. к. староства, що проситель не належитъ до связи войсковой, бо або ставалъ до ассентирунку и осталъ за нездѳбного на всегда або на часѣ узнанный, або инымъ способомъ отъ службы войсковой освобожденный. Того свѣдоцтва не потребуе кандидатъ, который еще не прійшолъ до первой классы ассентирунковой.*) — 7. Если проситель зъ

*) Ведля §. 1. закона зъ дня 5. Студія 1868 обовязанъ каждый до воинской службы здѳбный австрійскій подданный до личного сполненья той службы. Изняты суть отъ чинной службы войсковой (Präsenzdienstpflicht) ведля §. 25. „кандидаты стана духовного каждой законно узнанои церкви и религіи общества, если тѳи (кандидаты) до линіи або до обороны краевой остануть одобранны, то получаютъ на ихъ прошеніе отпустку (Urlaub) для продолжанья богословскихъ студій. Коли получаютъ высши священія (рукоположенье), взглядно же остануть въ душпастврствѣ поставлены, записуеся ихъ до списа капелянѳвъ войсковыхъ, и на случай войны, по

инной (чужой) Епархій походитъ, долженъ въ прошеніи заявити, що его поведовало опустити родиму епархію, и обѣцати, що если сподоватъ запевненье принятія до взглядной епархій, постарается о отпустку отъ своего епископа, и туюжь додатково предложитъ. — 8. Кто до монастыря принятымъ остати хоче, долженъ выказатися свѣдоцвомъ отъ

мѣрѣ ихъ войсковой должности, могутъ яко душпастврѣ въ линіи (stehendes Heer oder Kriegsmarine) або въ оборонѣ краевой (Landwehr), або при больницахъ (войсковыхъ) до (войсковой) службы остати покликанными. Если же тѳи кандидаты богословски студія и духовный станъ залишатъ (або зъ него остануть выключени, и пр. зъ сѣменища выдалени), то належитъ ихъ до чинной службы войсковой покликати“. — Законъ опредѣляе такожь, кто мае розумѣтися подъ кандидатомъ стана духовного, и якъ ѓнъ тое свое отношенье мае доказати, опредѣляючи въ §. 41. Инструкціи до переведенья закона обороны (Instruktion zur Durchführung des Wehrgesetzes) слѣдующе: 1. Подъ кандидатами стана духовного католической Церкви розумѣются, а) тѳи, котори отъ настоятеля епархій до его духовного сѣменища (Priesterseminar) остали приняты, б) котори въ одобренѣ отъ Церкви монастыри остали пострѣжени (eingekleidet), — въ обохъ случаяхъ, если отдаются студіямъ богословскимъ, або г) котори богословски студія въ публичномъ учебномъ заведеніи яко екстернисты посѣщаютъ, посемъ д) тѳи кандидаты стана духовного греко-католического и греко-восточного обряда, котори студія богословски вже скѳдчили, но еще священія (рукоположенье) не получили. — 2. Доказъ права до освобожденья отъ чинной службы войсковой состоитъ для подъ г) наведенныхъ: въ письменномъ запевненіи настоятеля епархій, що ѓнъ ихъ по скѳдченію студій хоче принять до своего клира епархіального, и въ подтвержденіи, що они съ задовольняющею пильностію и успѣхомъ богословскимъ студіямъ отдаются и що зо взгляду на ихъ поведеніе ничъ противного не зайшло; для подъ д) поименованныхъ: въ свѣдоцтвѣ ихъ епархіального настоятеля, що они суть еще клириками епархіальными; а для подъ а) и б) поименованными: въ письменномъ подтвержденіи настоятеля сѣменища або монастыря, що кандидатъ одно и которе изъ тыхъ условій исполняе. — 3. Кандидаты стана духовного греко-католического и греко-восточного вѣроисповѣданія, котори въ протягу трехъ лѣтъ по скѳдченію богословскихъ студій мѣсце душпастврске не получили або не приняли, або котори по уплывѣ згаданого трилѣтного речинця хоть одно высше священіе не получили, не мають права до освобожденья отъ чинной службы войсковой“. Если про тое

епископа своен родимон епархіи, и отъ епископѣвъ, въ которыхъ епархіяхъ ѡнъ по скѡнченѣмъ 15-ѡмъ роцѣ житѣя долше якъ рѣкъ перебивалъ, о своемъ роженію, вѣку, станѣ, поведенію и вѣдомостяхъ, и що на немъ не тяжить ніяка цензура церковна. (Ср. Helfert, Geistl. Geschäftsstyl, Prag 1864. S. 111.) Взор. XIII.

когось до сѣменища пріймутъ, и ѡнъ яко клирикъ остане до ставки покликаный, то долженъ непремѣнно ставитися, но въ своемъ часѣ (т. е. передъ ставкою) просити у ц. к. староства, до которого належить и то посредствомъ политической власти, где перебивае, о евентуальне признание ему привилегіи §. 25. закона обороны; то если го возьмутъ до войска, ѡнъ може дальше посѣщати свои студія и остати въ сѣменищи и тогда, коли бы война выбухла. (§. 40. Инстр.) Клирики угорски однакъ, которыхъ въ прочемъ сказане такожь тычтися, могутъ въ часѣ войны до чиннон службы войсковон бути покликани ведля распорядженя угорск. Миннстерства краевон обороны зъ дна 1. Сѣчня 1870, ч. 35, которе пѡдъ ч. 11. каже: „Die dem geistlichen Berufe angehörigen Individuen, sind, mögen sie erst ihre theologischen Studien fortsetzen, oder bereits eine höhere Weihe erhalten haben, gleichfalls einzureihen, und bei gleichzeitiger, nach Ablegung des Fahneidees zu erfolgender Befreiung vom wirklichen Dienst, auf Friedenszeit zu beurlauben“. (Ср. Dr. Jos. Symersky, Die Verehelichung der Militärpersonen, Olmütz 1874, S. 20. Note) — Близши условія, котори для признанья ласки §. 25. зак. обор. исполнити належить, приписуе законъ обороны, до которого отсылаю, и о томъ еще при случайности росправы о перепискахъ душпастыря въ справахъ войсковыхъ буде бесѣда. Тутъ примѣчаю еще слѣдующе: Ведля §. 40., точка 2. Инструкціи мае кандидатъ стана духовного только тогда право просити о привилей §. 25. з. о., если въ день, коли малъ ведля общого закона до ассентирунку ставати, находился вже въ связи клирикальной и. пр. въ Сѣчню 1875 малъ ставати, до ассентирунку, а въ Вересни осталъ до сѣменища принятый; если же ктось вже осталъ до войска отданный, и. пр. 25. Вересня 1875, товже 26. Вересня 1875 не мае права до §. 25. з. о. и не може бути принятый до сѣменища. Въ слѣдствіе того показался бракъ клира, и австрійски епископы просили много разъ о змѣненъе того закона, но долго безъ успѣха, ажъ новѣйшими часами получило тое загальне право милостивымъ влѣяніемъ Его Величества Цѣсаря хотъ въ части для Церкви користне поясненіе, въ слѣдствіе чого теперъ и таки кандидаты, котори вже до войска остали одобрани або сами яко охотники вступили, а потѡмъ стану духовному посвятились, могутъ получить привилей §. 25. если только они въ роцѣ, коли порядочно

§. 17.

2. Прошеніе о выробленъе шишла шишла.

Кто до рукоположеня принуценымъ бути желеа, долженъ мати запевнене матеріальне удержанье (ср. Паст. богосл. §. 20. ст. 33.), и для того, если тое инымъ способомъ забез-

до ассентирунку ставитися малъ, вже до связи клирикальной належали, взглядно яко порядочно слушателѣ богословія по закону записани були. Понеже есть то рѣчь для клира обще занимательна, наводжу двѣ интвмаціи до сего предмета относячися, котори я яко настоятель сѣменища Вѣдньского поучилъ именно отъ Митр. Консistorіи Львовской, и отъ ц. к. генеральной Команды Львовской.

Митр. Конс. Львовска заудѣлила сюда пѡдъ днемъ 25. Сѣчня 1877, ч. 340 слѣдующе: Wohlehrwürdiges Seminar Rektorat! Die hohe k. k. Statthalterei hat mit dem Erlasse vom 6. Jänner 1877, Z. 58966 nachstehende Abschrift des Reskriptes Eines hoh. k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht dtto 2. Dezember 1876, Z. 18539 anher mitgetheilt: In Erledigung des Berichtes vom 4. Dezember l. J., Zahl 52418 beehre ich mich Eurer Excellenz zu eröffnen, dass ich mich nicht in der Lage sehe, die Begünstigung des §. 25. des Wehrgesetzes für die Priesterstandskandidaten Josef Kotecki, Korporal in der Reserve des 77. Inf.-Regimentes und Leo Lucki, Korporal in der Landwehr im Wege der betreffenden Ministerien zu erwirken, da seit der Assentierung derselben bereits mehrere Jahre abgelaufen sind und diese Central-Stellen, wie aus mehrfachen Verhandlungen bekannt ist, an der Anschauung festhalten, das selbst die gnadenweise Zuerkennung der Begünstigung des §. 25. des Wehrgesetzes nur dann angestrebt werden kann, wenn der Kandidat die theologischen Studien mindestens im Kalenderjahre seiner Assentierung angetreten hat“. Hievon wird das wohlehrwürdige Seminar-Rektorat zur Wissenschaft und Kenntnissnahme der günstigen Anschauung dieser hoh. Centralstelle für derartige Fälle der militärpflicht. Kandidaten aus der VIII. Gymn.-Klasse verständigt. Lemberg, am 25. Jänner 1877. M. Malinowski, Official.

А съ повода сюда относячогося до в. ц. к. Минист. войны поданого прошенія наступила слѣдующа в. допись: Vom k. k. General Commando in Lemberg. Milit. Abt. Nr. 338. An das hochwürdige Rectorat de griechisch-katholischen Clerikal-Seminars in Wien! Lemberg, am 18. Jänner 1878. Das k. k. Reichs-Kriegs-Ministerium findet einvernehmlich mit dem k. k. Ministerium für Landes-Vertheidigung mit Erlass vom 10. d. Monats Abth. 2, Nr. 8365 ex 1877 dem Theologen des 3. Jahrganges des griechisch-katholischen Clerikal-Seminars in Wien Michael Dzerowicz,

печене не мае, просити о удѣлене ему титла слова зъ фонда религійного. О тое просити або самъ кандидатъ свою консисторію и приключает до прошенія всѣ въ §. 16. 2.) наведени свѣдоцтва школьни, кромѣ того письмо отсутительне (absolutorium) зъ укнченыхъ студій богословскихъ и нововыставлени свѣдоцтва убожества и здоровья: або дѣся тое посредствомъ ректората сѣменица, который всѣ згадани свѣдоцтва укнчившихъ богослововъ консисторіи предлагаетъ съ загальнымъ прошеніемъ о выроблене для нихъ титла стола. Консисторія же относится въ томъ изгладѣ до краевого ц. к. Намѣстничества, которе засягнувши своимъ способомъ погрѣбни вѣдомости о политичномъ поведенію просителя титло стола удѣляет. Ведля §. 15. закона зъ дня 7. Мая 1874 (В. З. Д., ч. 50.) удѣляетъ правительство титло стола зъ религійного фонда толькы такимъ клирикамъ, котори суть здѣбни до осягненія уряда церковного; а тойже законъ wymagaе въ §. 2. до осягненія церковныхъ урядовъ и бенефицій слѣдующи условія: австрійске обывательство, въ нравственномъ и политичномъ отношенію безнаганне поведеніе, и тѣмъ особни здѣбности, котори въ законахъ державныхъ для певныхъ церковныхъ урядовъ и бенефицій суть приписани. (Зо взгляду на здѣбности мае кандидатъ доказати свѣдоцтвами школьными, що укнчилъ школы гимназіальни и студія богословски въ Австріи.)

§. 18.

3. Прошеніе о прилшіе въ домъ пресвитеріи, о диспензу отъ церепонъ къ рукоположеню, о выставлене грамоты рукоположенія и судовласціи.

1. Епископы звыкли зголошающихъ въ опредѣленомъ часѣ до рукополаганія укнченыхъ богослововъ безъ особного письменного прошенія въ домъ пресвитеріи приимати, могутъ однакожь распорядити, щобы каждый кандидатъ о тое письменно просилъ. Въ такѣмъ случаю треба поступити подобно якъ въ прошенію о титло стола.

Reserve-Infanterist, Titular Korporal vom Stande des Prinz zu Holstein 80. Linien-Infanterie-Regiments nachträglich die Begünstigung des §. 25. des Wehrgesetzes zuzuerkennen, weil er die theologischen Studien noch in demselben Jahre, in welchem er nach seiner Altersklasse zur regelmässigen Stellung berufen war, begonnen hat. Hievon wird mit Beziehung auf das dortseitige Ansuchen vom 28. Dezember 1877 Nr. 160 die diensthöfliche Mittheilung gemacht, mit dem Ersuchen, den Genannten hievon bei Ausfolgung seiner Gesuchsbeilagen verständigen zu wollen. Für den Commandirenden: Dormus F. M. L.

2. Може случитися яка перепопа рукополаганья, тогда треба просити о разрѣшеніе. Розлични суть дотычни перепопы (ср. Паст. богословіе §. 20.), а межи тымъ, котори частѣйше случаются, и отъ которыхъ можна разрѣшеніе получити, есть: недостатокъ законного рожденя, недостатокъ лѣтъ, недостатокъ тайны, и нини на наведенѣмъ мѣсци паст. богословія вычислени. Если истинно яка перепопа заходитъ, то подаеся прошеніе до Епископа, который въ певныхъ случаяхъ самъ або своею порядочною або делегованою властію разрѣшае; въ бѣльшихъ перепопахъ подаеся прошеніе о диспензу до Престола Апостольского. Таки прошенія должны основуватися на важныхъ, правдивыхъ причинахъ, безъ которыхъ прошеніе не може остати узгляднене.

3. Новопоставленный пресвитеръ удаеся до своего епископа съ прошеніемъ о выставлене грамоты рукоположенія и судовласціи (ср. пастырское богословіе §. 24.), письменно або устно ведля принятого въ поодинокихъ епархіяхъ звычаю.

§. 19.

4. Прошеніе о отпустку зъ епархіи, и о прилшіе до шной епархіи.

1. О отпустку изъ епархіи можна просити або на певный часъ и въ опредѣленой цѣли, н. пр. для рукополаганья отъ чужого епископа, або на всегда, т. е. для совершенного розрѣшеня и отпущеня изъ связи дотеперѣшной епархіи.

Въ прошенію о довременну отпустку (litterae dimissoriales або testimoniales ср. §. 21. паст. богословія) треба навести: а) Причину для которой проситель хоче отъ чужого епископа рукоположене принять, б) имя епископа, который мае рукополагати, в) якій чинъ проситель хоче принять.

Въ прошенію о всегдашнюю отпустку зъ епархіи (Exeat) треба навести: а) Причину оставленя родимой епархіи, б) запевнене принатія до епархіи отъ епископа, до которого проситель хоче перейти, в) свѣдоцтво поведенія и въ загаль дотеперѣшного дѣйствованья. — Если кто хоче удатися до заграничной епархіи, н. пр. зъ Австріи до Угорщины, долженъ кромѣ того выказатися позволеніемъ краевого ц. к. правительства. (Auswanderungs-Bewilligung) Ср. Взор. XIV.

2. Прошеніе о принатіе до чужой епархіи мало розличаеся отъ попередного, въ немъ треба навести причины опущеня родимой епархіи, выказатися свѣдоцтвами школьными если иде о принатіе до сѣменица, и прочими въ томъ случаю (ср. §. 16.) потребными свѣдоцтвами, а если о принатіе до чужой епархіи священникъ проситъ, свѣдоцтвами о доте-

перѣшнѣмъ дѣйствованью и поведенію; въ кѣнци треба при-
мѣтити, що проситель получивши заевненье принятія въ
желаему епархію выстарается о всегдашню отпустку отъ сво-
его дотеперѣшного епископа и тоежь предложить. Ср.
Взор. XV.

§. 20.

5. Прошеніе о довременну оштаушску, и донось о при-
бышью чужого священника.

1. Яко пастырь своен громады обязанъ душпастырь
всегда и постоянно межи вѣрными его духовному веденію по-
рученными перебивати, (ср. наст. богословіе ст. 39.) если про
тое выпадѣ ему гдѣсь отдалитися, но долженъ о отпустку
просити. Ведля обще принятого звычайя може деканъ подвласт-
нымъ священникамъ удѣлити отпустку на 8 дней, на долишій
часть треба позволенья Епископа. Н. пр. Перемыска Еп. Кон-
систерія позволила деканамъ рѣшеніемъ зъ дня 7. Лютого
1828, ч. 219 удѣлити отпустку на 8 дней, — рѣшеніемъ зъ
дня 18. Марта 1843, ч. 801 только на 6 дней. Теперѣшни законы
миѣ не знаеми. Въ прошенію о отпустку треба навести:
а) Причину, для якой проситель хоче отдалитися, и. пр. до ку-
целей; б) мѣсце, куда хоче удатися; в) часъ, якъ долго намѣ-
ряе тамъ остати; д) способъ якимъ въ часѣ его отсутствія
его душпастырски должности остануть сполнени, и. пр. су-
сѣдный священникъ къ тому обязанъ. Таки прошенія по-
дають парохіи посредствомъ декана, который тинжъ прово-
ждаетъ (конкомитую) въ особнѣмъ справозданью, (николи на
самѣмъ прошенію) подтверждаючи истину наведеныхъ въ про-
шенію причинъ, особливо же згадуючи, якимъ способомъ и
черезъ кого душпастырство въ часѣ небытности пароха буде
заступлене.

2. Для захованья порядка и запобѣгненья возможнымъ
соблазнамъ приказано, чтобы каждый священникъ малъ свое
постоянне мѣсце побыта; а если тое позволеннымъ и закон-
нымъ способомъ на коротшій або долишій часъ змѣнить, и до
чужой парохіи прійде, обязанъ взглядный парохъ о томъ
безъ найменьшой отволокы донести декану а деканъ епископу.
Священству Перемыска Епархіи пригадую распорядженье
Перемыска Еп. Консистерія зъ дня 28. Марта 1874 взгля-
домъ поступованья съ Холмскими священниками.

II. ГЛАВА.

Урядови письма относячися до бенефицій.

§. 21.

1. Прошеніе о приуценьѣ до испыта конкурсового и о
освобожденьѣ ошѣ шогожь.

1. Каждый священникъ, который постоянно душпа-
стырскую посаду получить хоче, обязанъ найперше поддаться
конкурсови парохіальному, а чтобы тое мѣгъ здѣлати, дол-
женъ удатися до своен консистеріи съ отвѣтнымъ про-
шеніемъ. — Ведля законѣвъ церковныхъ (Соборъ Трид. зас.
24. гл. 18, о реф.) повиненъ бы властиво на каждую душпа-
стырскую посаду по ен законѣмъ опорожненью особный кон-
курсъ бути росписанный, и на каждую такую посаду особный и-
спытъ конкурсовый отбыватися. Однакожь тое получене съ
великими трудностями, для того выробилася въ австрійскихъ
епархіяхъ практика, що въ каждой епархіи отбываеся два
разъ на рѣкъ¹⁾ загальный испытъ конкурсовый що до науки,
и кто при томъ испытѣ остоитъ, мае право убѣгатися о бене-
фиція. Уставъ для каноничного конкурса при обса-
жденью бенефицій душпастырскихъ обвѣщенный въ Архі-
епархіи Львовской подъ днемъ 13. Марта 1871 до ч. 1599 а въ
Епархіи Перемыска подъ днемъ 23. Жолтня 1867 до ч. 89.
(орд.²⁾), до которыхъ для близшой информации отсылаю.

До испыта конкурсового дотычно богословскон на-
уки може бути допущеный только той священникъ, кото-
рый найменьше три роки въ душпастырствѣ або въ иныхъ
обовязанностяхъ церковныхъ добре заслужилъ (арт. 16. Львов-
ского а 17. Перем. устава), кто про тое тому условію задосыть-
учинилъ, долженъ передъ речинцемъ испыта (хоть мѣсяць) свое
прошеніе о приуценьѣ до испыта конкурсового посредствомъ
взглядного уряда деканального до Консистеріи подати, и если
тое позволенье отъ Консистеріи получить, може до испыта
ставитися. Въ прочѣмъ суть ти прошенія цѣлкомъ поединчи,
наводится въ нихъ дотеперѣшне дѣйствованье отъ часа ру-
коположенья, и заслуги, если яки мати мнится, а деканъ тое
прошеніе по совѣсти конкомитую. Изъ здѣланого испыта кон-
курсового получае кандидатъ свѣдоцтво, которе есть важне
на шѣсть лѣтъ, и на его основѣ може кандидатъ черезъ 6

¹⁾ Въ Львовской АЕпархіи и въ Епархіяхъ Перемыска
и Пряшевской при кѣнци мѣсяцей Червня и Вересня.

²⁾ О томъ предметѣ ср. Право церковне.

лѣтъ на всѣ дунапастырски на конкурсѣ выставлени бенефиція подаватися, если тое право ему выразно не остане на якійсь часть ограничене.

2. Свободни отъ испыта конкурсового що до наукъ суть: *а)* Поставлени дѣйствующи испытователѣ синодальни або просинодальни, *б)* учителѣ св. богословія и религій при высшой гимназіи. Тѣи могутъ, доки одно изъ згаданныхъ условій законно (бо н. пр. мѣстосинодальному испытователю не минуль часть, т. е. 3 лѣтъ, на который законно булъ поставленый) сполняютъ, безъ испыта конкурсового подаватися на бенефиція.

3. Кто отъ испыта конкурсового наукового освобожденнымъ бути желяе, повиненъ о тое свою консисторію просити, а тое увѣльненіе може епископъ по выслушанью мнѣнія хоть трехъ синодальныхъ або мѣстосинодальныхъ законно поставленныхъ испытователей удѣлѣти: *а)* Исполнившимъ дѣйствіе испытователя синодального або мѣстосинодального, учителя св. богословія або катихита при высшой гимназіи; *б)* докторамъ св. богословія; *в)* сдѣлавшимъ испытъ конкурсовый оденъ разъ съ нотою простого одобренья, або по крайной мѣрѣ два разъ съ нотою простого одобренья, котори однакожь при томъ заслужились черезъ многи лѣта похвальными трудами для Церкви; *д)* въ Львовской Архіепархіи и тымъ, котори удачнымъ сочиненіемъ богословскимъ, або удачнымъ сочиненіемъ проповѣдей, або церковныхъ катихизацій отличились.

Кто одже на одну изъ наведенныхъ точекъ покликатися може, повиненъ посредствомъ своего декана (а деканъ непосредно) удатися до своей консисторіи съ прошеніемъ о увѣльненіе отъ испыта конкурсового съ покликомъ на взгляду точку, и въ слѣдствіе того получае, если що инне не стоитъ на перепонѣ увольненіе або на оденъ разъ, т. е. доки не получитъ яку бенефицію, або на опредѣленный часть, н. пр. на три лѣта, або навсегда.

Отъ испыта конкурсового дотычно прочихъ потребностей и свойствъ убѣгателей не може никто получить освобожденіе.

Испыты конкурсови не сдѣлани ведля правосильныхъ законѣвъ суть неважни (*nulla et irrita*).

Примѣчаніе. Ведля §. 5. закона зъ дня 7. Мая 1874 (Вѣст. Зак. Держ. ч. 50.), мають о конкурсѣ на опорожненіи каноникаты и дунапастырски посады бути выдани близини опредѣленія. Той §. звучитъ: „Für die Besetzung erledigter Kanonikate und weltgeistlicher Seelsorgerpründen ist ein Konkurs anzuschreiben. Die näheren Bestimmungen über denselben werden nach Einvernehmung der Bischöfe im Verordnungswege getroffen.“

§. 22.

2. Прошеніе о опорожнену дунапастырску посаду.

Если яка дунапастырска посада остала опорожнена, и черезъ взгляду консисторію на конкурсѣ выставлена, обяванъ той, кто тую посаду получить желяе, въ опредѣленомъ речинци посредствомъ своего уряда деканального (а деканъ непосредно) до консисторіи съ отвѣтнымъ прошеніемъ удатися.

Въ такомъ прошенію треба: *а)* Покликатися на дотичне обвѣщеніе консисторіи и выразити точно, ояке мѣсце кандидатъ убѣгаея. *б)* Приложити свои свѣдоцтва школьни, и то всѣ отъ послѣднаго зъ шкѣлъ нормальныхъ ажъ до абсолюторіи богословской, если въ взгляду епархіи что инне не есть распоряджене, н. пр. що досить есть предложити свѣдоцтво доспѣлости и абсолюторію богословску. 2. Приложити свѣдоцтво сдѣланого испыта конкурсового, або що кандидатъ отъ того испыта есть свободный або освобожденный. *д)* Выказати дотеперѣшне дѣйствованіе отвѣтными письмами. *е)* Навести свои заслути, и тѣи свѣдоцтвами (грамотами) доказати, описати свои обстоятельства и инни причины, котори просителя до убѣганья о взгляду посаду побуждаютъ и управляютъ. Всѣ треба доказати правосильными письмами.

Примѣчаніе. 1. Если кандидатъ рѣвночесно убѣгаея о бѣльше парохій, долженъ о кожду парохію особне прошеніе подати, и до кождого прошенія долучити або легализовани (черезъ нотаря) отниси всѣхъ своихъ свѣдоцствъ, або выразно въ прошенію покликатися, що его прилоги (свѣдоцтва и пр.) находятся въ инномъ (и въ которомъ) прошенію консисторіи предложеномъ.

2. Ведля распорядженья Еп. консисторіи Перемыской зъ дня 5. Марта 1874 ч. 916 обяванни деканы въ случаю, коли якій священникъ рѣвночесно о бѣльше мѣсць стараея, до кождого прошенія приложити особну табелю свойствъ просителя, не достаточно есть покликатися на взгляду табелю одному прошенію доложу.

3. Если кто по короткомъ побытѣ въ якѣмъ деканатѣ убѣгаея о яку посаду, долженъ выказатися свѣдоцвомъ нравственности и поведенія отъ того декана, подѣ которымъ передъ тымъ служилъ; бо новый деканъ не малъ еще часу его познати, и не може выдати му ведля совѣсти дотичне свѣдоцтво. (Ср. роспор. Перем. консист. зъ дня 6. Марта 1874 ч. 898.)

§. 23.

3. Прошеніе о каноничну инстишцію.

1. По минушомъ речинци предлагае консисторія узныхъ при испытѣ конкурсовомъ квалификаціонномъ (т. е. по до прочихъ свойствъ кромѣ науки) за здѣбныхъ на опорожнену душпастырску посаду кандидатомъ въ уложеномъ ведля заслугъ и здѣбности порядку взгляднему патрону, который въ законно опредѣленомъ речинци одному зъ предложеныхъ на опорожнену посаду презенту удѣляе¹⁾, и тая мае бути предложена консисторіи безъ различія, кому она остане доставлена. Въ томъ часѣ проситъ презентованый кандидатъ свою консисторію о каноничну инстишцію, и коли до тонже остане возваный, мае въ опредѣленный день ставитися у своего епископа. Скорше, т. е. передъ завозваньемъ не треба ѣхати на инстишцію, бо консисторія обязана (ведля §. 6. закона зъ дня 7. Мая 1874 ч. 50) предложить презентованого кандидата ц. к. краевому правительству, и ажъ коли тое презентованому ничъ закинути не мае, може го до каноничной инстишціи припустити. (Ср. росп. Перем. консисторіи зъ дня 21. Марта 1874 ч. 1126.) До каноничной инстишціи долженъ кандидатъ (принаймѣй, о скѣлько менѣ вѣдомо, въ Перемыской Епархіи) принести власноручно написану роту присяги, котору по зложенон присязѣ подписуе и у епископа лишае.

2. Коли презентованый черезъ епископа або его законного заступника канонично инстиштованый остане, повиненъ устно, або (если приписано) письменно просити о каноничне введеніе до своего уряда (installatio), которе звычайно черезъ декана дѣсяе.

3. Деканъ доноситъ о собышомъ введенію до Консисторіи, котора въ урядовой дорозѣ поводитъ введеніе нового душпастыря въ посѣданье бенефиціи (temporalia). О томъ предметѣ буде еще бесѣда.

¹⁾ „Es ist den Patronen verboten, die von ihrer Verleihung abhängigen Beneficien noch vor dem Konkurse irgend einem Kandidaten zu versprechen, und jene, denen ein solches Versprechen gemacht worden ist, sollen von den Ordinariaten gar nicht in Vorschlag gebracht werden. (Hofd. 29. Nov. 1786, 2. Jänner 1794). — Vermöge eines Hofdekretes für Westgalizien vom 6. Sept. 1799 sind die während einer Gantverhandlung ledig werdenden Kuratpfründen auf Kridagütern für diesen einzelnen Fall von dem Ordinarius zu besetzen.

§. 24.

4. Прошеніе о замѣнѣ бенефиціи.

Може случитися, що два бенефиціаты (н. пр. парохі) желають взаимно свои бенефиціи замѣнити. Така замѣна бенефиціи (permutatio beneficiorum) есть законами позволена, однакѣжь тѣлько тогда, коли за нею промавляе духовна користь, н. пр. суть два парохі, зъ которыхъ оденъ слабовитый мае численну громаду въ гористой окрестности, где при наилучшой воли не есть въ состоянію всѣ свои должности належито выполнить; а другій здоровъ поставленный въ меньшой и въ кождомъ отношенію выгѣднѣйшой парохіи. Въ томъ случаю есть важна причина перемѣны бенефиціи основуючая на корысти духовной. Но щобы такой замѣнѣ бенефиціи булъ важный, потреба: а) Позволенье Епископа, который мае осудити, чи той замѣнѣ потребный позволений. б) Согласіе патрона, о которе интересовани або сами непосредно, або посредствомъ консисторіи постаратися мають. в) Если взглядне бенефиціа до двохъ епархіи належатъ, потребне есть позволенье обохъ епископовъ. д) Интересовани могутъ при замѣнѣ бенефиціи тѣлько взглядомъ тыхъ рѣчей и предметовъ угодитися, котори суть ихъ власностию; зо взгляду на маетокъ до бенефиціи належанціи, н. пр. грунта, приходы и т. п. не мають права годитися, хотяи бы бенефиціи въ томъ взглядѣ не стояли на рѣвни. Но Епископъ мае право при такомъ перемѣнѣ назначити тому священникови, который зъ лучшей бенефиціи на гѣршу (матеріально) переходитъ, певну платню зъ взгляднею лучшей бенефиціи. е) Если оденъ изъ интересованыхъ передъ совершеньемъ перемѣны умре, то остане все въ давномъ станѣ. ж) Прошеніе о замѣнѣ бенефиціи мають подати оба интересовани бенефиціаты разомъ, а если бы тое прошеніе тѣлько оденъ подавалъ, долженъ приложити письменно согласіе другого. (Ср. взор. XVI.)

§. 25.

5. Прошеніе о наданье сошрудника, и о принятии резигнаціи.

1. Розличаемъ ведля закона двойкихъ сошрудниковъ: системизованыхъ, т. е. такихъ, котори зо взгляду на потребы (н. пр. великій объемъ, велике число душъ и пр.) парохіи до тонже суть постоянно опредѣлени, и зъ фонда религіиного дотовани, — и приватныхъ, такожъ сопомочниками, коадьюторами (coadjutores) званыхъ, т. е. такихъ, котори зо взгляду на потребы пароха (н. пр. недугу, знемоцѣлость, старость, иностранне закономъ позволене занятіе, якъ въ думѣ держав-

нои) поставляются, и не зъ фонда религійнаго, но отъ самого пароха або парохіи суть дотовани. Системизованныхъ сотрудниковъ поставляе консисторія звычайно безъ попередного прошенія настоятеля взглядно парохіи; сотрудники такъ поставлени представляются съ грамотою консисторіи дотичному декану, который ихъ впровадження въ службу поводитъ, и они получаютъ отъ дня введенія въ службу системизовану дотацію, и ихъ должность есть всегда въ мѣсци своей службы пребывать.

Приватного сотрудника або сопомочника удержуе и дотуе взглядный парохъ, для того ведля слушности и справедливости и належится ему право именованья, но ведля права долженъ отнестися до своего епископа съ прошеніемъ, въ которомъ именуе священника, которого собѣ за сопомочника желае, заповняе ему принадлежне удержанье (дотацію и помешканье) выставленьемъ отвѣтной правосильной грамоты, и туюжъ епископу предкладае, и зъ почтенія для верховного пастыря, отъ которого поставленье приватного сотрудника зависитъ, наводитъ причины, яки го до того прошенія споводовали.

Еслиже иде о системизованье сотрудника въ парохіи, для которой до теперь не було системизованого сотрудника, но тое зъ повода великого объема парохіи, побольшеного числа душъ або и старости пароха и т. п. есть потребне, но парохъ ани парохіи не въ состоянію сотрудника власными средствами удержати; то повиненъ взглядный парохъ въ прошенію до консисторіи доказати потребу сотрудника, выказати законно всѣ приходы парохіи, и коли покажеться, що зъ нихъ сотрудника удержати не можна, просити о системизованье (на часть слабости, або на всегда) сотрудника зъ фонда религійнаго дотованого. Если проситель на свою недугу або знемоцѣлость (*deficientia*) покликуюся, долженъ выказатися свѣдоцтвомъ отъ лѣкаря повѣтового выданнымъ, або хотъ отъ него подтверженнымъ.

2. Кто въ якусь бенефицію канонично осталь впровадження, не може туюжъ ведля своей воли опустити, но обовязанъ своей бенефиціи зречися, и туюжъ отдать въ руки епископа отъ которого ей получилъ. Звычайный родъ резигнаціи случается тогда, коли бенефициатъ получае инну бенефицію, съ которою не може задержати свою давну посаду, и въ тѣмъ случаю зрекается (резигнуе) своей дотеперѣшней бенефиціи черезъ принятіе новой, не потребуе въ прочѣмъ на давну бенефицію выразно резигновати, бо тое само собою розумѣется. Инный родъ резигнаціи есть, коли душпастырь про важни причины зрекается бенефиціи, но проситъ о платню дефицента, и о тѣмъ буде бесѣда въ четвертой главѣ въ росправѣ о дефицентахъ. Теперь иде рѣчь о резигнацію абсолютну, которая въ прочѣмъ дуже рѣдко случается, и состоитъ въ тѣмъ, що душ-

пастырь про недугу и т. п. проситъ о совершенно освобожденье отъ должностей душпастырскихъ, и не желае ніякои платнѣ (жалованья). Хотячи такъ совсемъ въ станъ спочинку вступити, долженъ дотичный бенефициатъ удатися съ прошеніемъ до своего епископа, и въ тѣмъ прошенію: *а)* Навести причину, про которую не есть въ состоянію дальше служити, и пр. глубокой вѣкъ, знемоцѣлость и т. п. *б)* Доказати, що мае достаточно средствъ до отвѣтного его становиску удержанья житья; *г)* сказати, где намѣряе въ будучности перебувати. До такой резигнаціи не потребне есть согласіе патрона.

III. ГЛАВА.

Урядови письма относячися до справованья душпастырского уряда.

§. 26.

Переглядѣ.

Переписки душпастыря въ справахъ относячихся до его душпастырского уряда суть такъ различни, якъ и должности того званія; тутъ однакожъ буде бесѣда тѣлько о такихъ перепискахъ, котори частѣйше случаются, а именно: *А)* При справованью св. Таинъ; *Б)* зо взгляду на религіино-нравственне житье прихожанъ; *Г)* въ справахъ школьныхъ; *Д)* въ справахъ убогихъ и пенсіонистѣвъ; *Е)* въ иныхъ до церковного житья относячихся справахъ.

А) Переписки душпастыря при справованью св. Таинъ

§. 27.

1. Прошеніе о позволенье крещенія Юдея.

Если у душпастыря явится еврей або еврейка, и заявитъ желаніе приняти крещеніе, обовязанъ священникъ поступити собѣ съ такимъ чоловѣкомъ ведля приписѣвъ церковныхъ, и найперше удѣлти ему належиту науку христіанского вѣро- и нравоученія (ср. мое „Пастырское богословіе“ §. 386.) а коли тое совѣстно и точно здѣлалъ, удатися до консисторіи съ прошеніемъ о позволенье дотичного еврея або еврейку крестити. Въ такѣмъ прошенію треба, навести имя, прозвище и вѣкъ крещаемого, дальше мѣсце рожденья, чи есть женатый, чи нѣтъ, чи мае дѣти и въ якомъ вѣку, его занятіе; (если иде о перемѣну его имени, такожъ его свѣдоцтво рожденья (*Geburtsschein*), паспортъ або инни до его личности относячися свѣдоцтва) потѣмъ свѣдоцтво, що крещаемый осталь

въ религіи належито, и отъ кого обученый, и его заявленіе, що бнъ не про мірски користи, но зъ истинного переконанья (убѣжденія) о истиннѣ христ. каѳ. религіи жєлає Т. крещенія принять. Коли на тое прошеніе ординаріатске рѣшеніе прійде, треба собѣ ведля него поступити, и тоежъ въ актахъ парохіальныхъ сохранить. Если бы крещеніе про яку нибудь причину не осталось совершено, належитъ о тѣмъ донести консисторіи.

Безъ выразного позволенья ординаріата можна еврея тѣлько тогда крестити, если бнъ прійшовши вже до пѣзнанья розума (annos discretionis) находится въ небезпеченствѣ (опасности) смерти, и самъ зъ власной воли жєлає крещеніе принять, або если незаконна еврейска мати заховуючи формальности приписани декретомъ дворской канцеляріи зъ дня 13. Цвѣтня 1815*) жєлає, щобы еи дитину окрестити, и тое крещеніе про опасность смерти дитины отрочити не можно.

Въ прочѣмъ долженъ душпастьрь заховати законъ державный (наведеный въ моемъ „Паст. богословію“ ст. 683—684. и ст. 905.) и церковный ср. §. 286., ст. 679.

*) Наведенный дворскій декретъ зъ дня 13. Цвѣтня 1815 ч. 6331 остальъ выданный до чешской губерніи по той причинѣ, що въ Чехахъ приходили бременни еврейски дѣвчата до христіанскихъ акушерокъ, у которыхъ породъ отбывали, и посемъ хотѣли, щобы ихъ дѣти остали крещени. Той декретъ звучитъ: „Nach den §§. 139.—148. des allg. bürg. Gesetzbuches steht das Recht und die Pflicht, die Kinder zu erziehen, den Eltern zu und die in dem §. 140. (a. b. G.) in Ansehung der Religion angedeuteten politischen Vorschriften untersagen die Taufe von Judenkindern ohne Einwilligung der Eltern. Das uneheliche Kind untersteht zwar nach dem §. 166. der eigentlichen väterlichen Gewalt seines Erzeugers nicht, aber es unterliegt nicht blos dem Willen der Mutter. Die Taufe eines solchen unehelichen Judenkindes kann daher auf das blosse Verlangen der jüdischen Mutter nur dann vorgenommen werden, wenn zugleich christliche Pflegeeltern vorgestellt werden, welche das Kind übernehmen und sich verpflichten, für dessen Erziehung und Versorgung Sorge zu tragen, die jüdische Mutter aber allen Rechten auf dieses ihr Kind entsagt. Ausser diesem Falle muss nach dem §. 166. des allg. bürg. Gesetzbuches dem Kind gerichtlich ein Vormund aufgestellt werden und nur auf dessen Beistimmung kann die Taufe des Judenkindes statthaben, wenn vorher noch die nöthige Vorsicht in Ansehung der Verpflegung des Kindes bei christlichen Personen getroffen und sichergestellt ist, da man nicht zugeben kann, dass ein getauftes Kind in die Erziehung zu jüdischen Personen komme“.

§. 28.

2. О метрикахъ крещеныхъ.

О тѣмъ предметѣ була вже бесѣда въ „Паст. богословію“ §. 294. до которой отсылаючи — тутъ додаю еще слѣдующе:

1. До рубрики: „Annus, mensis, dies“.

Въ той рубрицѣ записуєся ведля Декрета дворской канцеляріи дня 27. Цвѣтня 1812, ч. 6298 до Галицкой губерніи выданого, въ першомъ рядѣ рѣкъ, мѣсяць и день рожденья, а въ другомъ рѣкъ, мѣсяць и день крещенія. Тое все записуєся ведля заявленія восприемника або акушерки.

2. До рубрики: „Numerus domus“.

Тутъ записуєся поменканье крещеного, по селахъ число дома, въ мѣстахъ такожъ часть мѣста, улицы и число дома.

3. До рубрики: „Nomen infantis“.

Записуєся имя, яке дити въ крещенію получило, а если получило два имена додаєся „binominis“.

4. До рубрики: „Religio“.

Тутъ находятся двѣ рубрики, по той причинѣ, що давнѣйше католическій душпастьрь записоваль до своей метрики не тѣлько католикѣвъ, но и акаволикѣвъ.

5. До рубрики: „Sexus“.

Тутъ суть двѣ рубрики: „Masculini et feminini“, и каждая дитина отвѣтно полу записуєся.

6. До рубрики: „Thori“.

Тутъ суть такожъ двѣ рубрики, при которыхъ заповненью треба дуже осторожно поступати. О тѣмъ предметѣ була бесѣда въ моемъ Пастырскѣмъ Богословію (§. 294), про тое тутъ тѣлько дополнительно наводжу взгляди приписы австрійского законодательства. Тія суть: а) Общон книги зак. гражданскихъ слѣдующи параграфы:

§. 138. „За тыми дѣтми, котори въ седмѣмъ мѣсяци по заключенью супружества або въ десятѣмъ мѣсяци по смерти мужа або по совершеннѣмъ разрѣшенію супружеского союза отъ супруги народилася, промавляє догадка (Vermuthung) законного рожденья“ (т. е. таки дѣти записуєся яко законно рождени).

§. 155. „Правна догадка (rechtliche Vermuthung) незаконного рожденья заходитъ при такихъ дѣтяхъ, котори въ правдѣ отъ супруги, однакомъ передъ або по высше (§. 138.) зовзгляду на заключене або разрѣшене супружества опредѣленѣмъ законнѣмъ речниці родилася“ (т. е. если дитина передъ седмѣмъ мѣсяцемъ отъ заключенья супружества, або по десятѣмъ мѣсяци отъ смерти супруга або отъ совершенного разрѣшенія супружества родилася, уважаєся яко незаконно рождена).

§. 156. „Тая правна догадка о незаконномъ рожденю мае однакожь при скоршомъ рожденю ажь тогда мѣсце, если супругъ, которому передъ заключеніемъ супружества бременность (его жены) була незнаема, найдалше въ протягу трехъ мѣсяцей отъ полученья вѣдомости о рожденю дитины отцевства судово отрѣкаеся“ (т. е. если жена передъ седмымъ мѣсяцемъ отъ заключенья супружества породить, и ей мужъ, который не зналъ, що она вже передъ заключеніемъ супружества була бременна, найдалше въ протягу трехъ мѣсяцей передъ судомъ скаже, що днѣ не есть отцемъ той дитины, тогда уважаеся тую дитину яко незаконно рождену; — если же мужъ зналъ, що его супруга передъ вѣнчаніемъ була бременна, або если ажь по трехъ мѣсяцахъ законне рожене дитины оспоривалъ, тогда уважаеся дитину яко законно рожену.)

§. 157. опредѣляе, що въ томъ случаю справу рѣшають фахови люде, т. е. лѣкарѣ, котори высказуютъ, чи въ даномъ случаю дитина за скоро або за пѣзно уродилася.

§. 158. „Если мужъ утверждаетъ, що рождена отъ его супруги въ законномъ речинци дитина не есть его; то долженъ законне рожене той дитины найдалше въ протягу трехъ мѣсяцей отъ полученья вѣдомости оспоривати, и противъ поставленому для обороны законного роженья защитнику невозможность, чтобы тая дитина була его, доказати. Ани содѣлане отъ матери чужолоство, ани ея твержене, що тая ея дитина есть незаконна, не могутъ сами собою позбавити дитину правъ законного роженья“ (т. е. если бы мужъ утверждалъ, що дитина отъ его жены порядочно рождена не есть его, бо н. пр. днѣ булъ долго недужный, або въ дорозѣ, або въ войску и т. п., то судъ поставляе защитника законного роженья той дитины, и мужъ обовязанъ доказати, що днѣ дѣйствию не може бути отцемъ той дитины. Хотѣи бы въ впрочѣмъ остало доказане, що жена допустилася чужолоства, або хотѣи бы она сама казала, що тая дитина не есть отъ ея мужа, то все тое не доказуе незаконне рожене дитины, бо засада правнича каже: *Nuptiae clamant patrem*. Ажь коли мужъ докаже невозможность законного роженья, тогда уважаеся дитину яко незаконно рожену.)

§. 159. „Если мужъ передъ пристоячимъ ему до оспориванья законного роженья речинцемъ умре, могутъ такожь его наслѣдники, котори бы въ своихъ правахъ остали покривдени, въ протягу трехъ мѣсяцей по смерти мужа зъ наведеной причины законне рожене такой дитины оспоривати“.

§. 160. „Дѣти, породжени вправдѣ въ неважнѣмъ (ungiltig), но не въ такомъ супружествѣ, которому бы противи-

лися наведены въ §§. 62.—64. перепоны*) (препятствія) уважаются яко законни, если перепона въ послѣдствіи остала знесена, або если хотя одному изъ родичѣвъ невинне невѣжество супружеской перепоны приписати можна“.

§. 161. „Дѣти рождени внѣ супружества, котори черезъ послѣдующе вѣнчаніе ихъ родичей до (фамиліи) семіи вступили, уважаются яко законни“. Въ такомъ случаю записуеся въ метрицѣ крещеныхъ послѣдовавши легитимация тымъ способомъ, що записуеся, що родичи (ведля свѣдоцтва вѣнчанія, если тое где инде сталося) днѣ... законне супружество заключили. (Росп. ц. в. Мин. внутр. зъ дня 12. Вер. 1868 ч. 3649.)

§. 163. „Кому приписанымъ въ судовомъ порядку способомъ остале доказане, що днѣ матери дитины въ томъ часѣ присутствовалъ, отъ которого до ея родовъ (Entbindung) не меньше якъ шесть, и не больше якъ десять мѣсяцей минуло, або кто до того хотѣи тѣлько внѣ суда признаеся, о томъ думается, що днѣ есть отцемъ дитины“.

§. 164. „Послѣдовавшие (здѣлане) ведля поданья матери записанье отцевского имени до метрики крещеныхъ або рожденныхъ мае ажь тогда силу совершенного доказа, если записанье сталося ведля законныхъ приписѣвъ за соизволеніемъ отца, и тое соизволеніе свѣдоцствомъ душпаствыря и воспріемника съ додаткомъ, що онъ имъ есть лично знаемый, остале подтверждено“.

б) Дворскій декретъ зъ дня 15. Юнія 1835. Его Величество Цѣсарь постановилъ найвысшимъ рѣшеніемъ зъ дня 20. Мая 1835 слѣдующе: „Дѣти, котори отъ разлученон отъ стола и ложа (a mensa et thoro) супруги десять мѣсяцей по судовомъ разлученю остали рождени, должны тѣлько тогда яко законнороджени уважатися, если противъ супруга матери приписаный въ §. 163. общою книги зак. гр. доказъ осталь переведеный, або если инымъ способомъ остале доказане,

*) §. 62. Ein Mann darf nur mit Einem Weibe, und ein Weib darf nur mit Einem Manne zu gleicher Zeit vermählt sein. Wer schon verehelicht war, und sich wieder verehelichen will, muss die erfolgte Trennung, das ist, die gänzliche Auflösung des Ehebandes, rechtmässig beweisen“.

§. 63. „Geistliche, welche schon höhere Weihen empfangen, wie auch Ordenspersonen von beiden Geschlechtern, welche feierliche Gelübde der Ehelosigkeit abgelegt haben, können keine gültigen Eheverträge schliessen“.

§. 64. Eheverträge zwischen Christen und Personen, welche sich nicht zur christlichen Religion bekennen, können nicht gültig eingegangen werden“.

що въ часѣ, въ которомъ ведля §. 138. рожденъе (Erzeugung) статися могло, супругъ и матеръ, хотяи о томъ судъ не увѣдомили, до давнѣйшого сообщенъя повернули“.

Не есть тутъ мѣсце при томъ предметѣ долше оставати, щобы не запуститися на ниву нашихъ юристовъ и канонистовъ; про тое тѣлько для практики такого душпастыря, который може не схоче мозолитися въ каноническихъ дѣлахъ основанныхъ на премногихъ фоліантахъ источникѣвъ, и глубокои ерудиціи, отповѣдаю еще на два слѣдующи вопросы: а) Коли належитъ записати дитину яко законно рождену, а б) коли яко незаконно рождену?

а) Яко законно рождену записуеся тую дитину, котора отъ замужнои (вѣнчанои) женьщины въ часѣ существованъя еи супружества або передъ укбиченьемъ десятого мѣсяца отъ смерти мужа, або отъ совершенного разрѣшенія супружеского союза, а въ случаю розлученья отъ стола и ложа передъ кбнцемъ десятого мѣсяца отъ судового розлученья, народилася. Душпастырь обязанъ мати певность, що одно изъ наведеныхъ условій истинно въ данѣмъ случаю мае мѣсце, а инструкція въ томъ взглядѣ р. 1813 выдана, отъ душпастыря, который метрики провадитъ, wymaga особливо: 1. Щобы пересвѣдчился, що подана яко матеръ крещаемои дитины особа есть истинно еи матерію, и що подане имя есть еи правдиве имя; 2. що поданный яко отецъ мужнина есть истинно отцемъ той дитины, и такъ, якъ подаютъ, называеся; 3. що отъ супружества вже 7 мѣсяцей иде, або если еще 6 мѣсяцей не минуло, що отецъ освѣдчае, що бнѣ тую дитину за свою пріймае.

б) Яко незаконного ложа занисуеся дитину: 1. Которои мати признаеся, що не есть бракосочетана, або если свое вѣнчаніе ани свѣдоцтвомъ вѣнчанія, ани свѣдками не може доказати; 2. если супружество матере есть неважне; 3. если розлучена жена пбзнѣйше якъ въ десятѣмъ мѣсяци отъ судового розлученья породила, и еи супругъ не признаеся до дитины; 4. такъ само, если жена пбзнѣйше якъ въ десять мѣсяцей по смерти мужа породила.

7. До рубрики: „Pater“ и „Mater“.

При той рубрицѣ не заходитъ ніяка трудность при дѣтихъ законнородженыхъ, если всѣ сюда относячися дата суть знаеми. Труднѣйша справа есть съ дѣтми неправого ложа, если иде о записанъе имени ихъ отца, и для того выдало ц. к. правительство въ томъ взглядѣ многи распорядженья, котори при вписованью имени отца дитины неправого ложа точно заховати належитъ. Щобы не повтарятися, отсылаю до моего сочиненія „Паст. Вогосл. §. 294“, где важнѣйшии до сего предмета относячися приписы суть наведены,

и до росправы Дра Гавриила Крижановского, въ Рускѣмъ Сіонѣ зъ р. 1871 и 1872 „О веденіи книгъ метрическихъ“.

Тутъ еще примѣчаю, що при имени отца и матере належитъ для точности написати такожь вѣронсповѣданіе и станъ родичей дитины; такожь есть въ многихъ епархіяхъ приказано выписати походженъе родичей, т. е. отца и матерю обоихъ родичей. Вѣронсповѣданіе и станъ родичей занисуеся ведля ихъ власного поданья або ведля сознанія акушерки або восприемника; а наилучше изъ метрики вѣнчанія, котору при незнаемыхъ особахъ всегда треба собѣ велѣти предложити.

8. Вписанъе принятія за свою дитину (Annahme an Kindes statt.)

Ведля §. 179. об. кн. з. д. могутъ особы, котори не здѣлали торжественный обѣтъ безбрачного житья, и не мають своихъ власныхъ законныхъ дѣтей, кого инного на мѣсце дитины приняти (усыновити), но тѣлько тогда, если сами вже мають больше якъ 50 лѣтъ, а той, кого они за дитину приняти желаютъ (пріемышъ), хоть 18 лѣтъ отъ нихъ есть молодшій. Сущне правне послѣдствіе такого принятія (адопціи) есть, що адоптована особа получае назвиско прибраного отца, або прибранои матерю, но задержуе при томъ и свое питоме назвиско. Если прибрани родичи суть шляхтичи, и желаютъ, щобы шляхотство на прибрану дитину (усыновлену особу) перейшло, то потребуютъ къ тому позволенія Его Величества Цѣсаря (§. 182. об. к. з. д.) Заходитъ теперь вопросъ, чи той актъ, т. е. здѣлану по закону адопцію треба въ метрицѣ записати? Выразного закона, который бы тое приказовалъ, не ма; но таке записанъе въ метрицѣ рожденныхъ и крещеныхъ есть желательне, бо изъ такой адопціи повстае часомъ перепона супружеска, якъ о томъ право супружеске поучае.

9. Свѣдоцтва крещенія.

Душпастырь, который порядочно и законно метрики крещеныхъ и рожденныхъ провадитъ, мае такожь право зъ тыхже свѣдоцтва выдавати. При томъ дѣлѣ однакожь треба осторожно поступати, и заховати слѣдующе:

а) Не треба заразъ желающому метрику туюжь выдавати, но передъ всемъ взглянути, про яку причину и для якои цѣли бнѣ метрику желеае, бо случалися выпадки, що свѣдоцтва метрически надуживано до злобныхъ цѣлей, для того высказало в. ц. к. Министерство Вѣронсп. и Просв. пбдъ днемъ 22. Вересня 1852 ч. 3723 свое желаніе, що душпастырѣ будутъ при выставленью такихъ свѣдоцтвъ для незнаемыхъ або пбдозрѣмыхъ особъ старатися пбзнати найперше, чи есть къ тому важна и позволена причина и цѣль. Въ данѣмъ случаю треба про тое найперше слѣдити, где той чоловікъ, для которого о свѣдоцтво крещенія проситъся, перебувае, и если

бы показалось, що днѣ не есть въ Австрiи, або що есть десертеромъ и т. п., не выдати свѣдоцтво, ажъ коли тое судъ або политична власть буде желати. Дальше не легко можна дати свѣдоцтво крещенія жебракови, волоцюзѣ и т. п., бо есть опасность злоупотребленія. Коли душпаствырь запрещити кому съ свѣдоцтво выдати, може той чоловікъ удатися до ц. к. староства, а тое розсмотрѣвши справу и отнеснися до душпаствыря обовязано розсудити, чи той особѣ можна метрику выдати, чи нѣтъ. Коли судъ або политична власть таке свѣдоцтво желае, належитъ го выдати, не входячи въ тое, для яко цѣли оно вымагаеся.

б) Содержанье свѣдоцтвъ рожденія и крещенія должно совершенно соглашатися съ подлинникомъ, изъ котораго тое свѣдоцтво выдаеся. Въ прочѣмъ можна выставляти таки свѣдоцтва въ двоякомъ видѣ, або яко вытѣгъ (Extractus, Copia), въ которѣмъ случаю свѣдоцтво выдаеся на рубрикованомъ листѣ, и выписуеся дотичный актъ точно и дословно изъ книги метрикальной; — або яко прости свѣдоцтво (Litterae Ortus et Baptismi, Taufschein), въ которѣмъ случаю належитъ точно зъ книги метрикальной выписати: 1. Имя крестне того, котораго крещеніе посвѣдчаеся, 2. чи есть правого, чи неправого ложа, 3. имя крестне, назвиско и станъ отца, 4. имя крестне и фамилійне назвиско матере, 5. рѣкъ, мѣсяць и день рожденія буквами и цифрами, 6. мѣсце роженія, 7. рѣкъ, мѣсяць и день крещенія, 8. имя, прозвище и становиско крестившого, 9. имя и назвиско восприемникѣвъ, 10. въ концѣ урядова легализація того свѣдоцтва черезъ власноручный пѣдписъ выдающаго свѣдоцтво и притисненье печати урядово. Каждѣ таке свѣдоцтво выдаеся урядово, т. е. оно мае число протокола дѣйствій, печать урядово и пѣдписъ пастоятеля парохіи, або его законнаго заступника. — Въ книзѣ метрикальной записуеся при дотичномъ имени въ примѣчанію, що того и того дня и року до ч. . . . . остало выдане свѣдоцтво крещенія.

г) Свѣдоцтва крещенія пѣдлежатъ належитости штемплевой (теперь 50 кр. а. в.) а за выставленье такога свѣдоцтва належится выставителю такса въ суммѣ 52½ кр. а. в. — Свободни отъ таксы и отъ штемпля суть: аа) Всѣ свѣдоцтва, котори на желаніе якогось уряда и пр. суда, староства и т. п. выставляются. Таки свѣдоцтва выставляеся урядово (Exoffio, ämtlich, урядово, inqtedownie), и посылаеся ихъ всегда съ нисьмомъ конкомитаційнымъ (дописью або доносомъ). — бб) Свѣдоцтва метрикальны, котори въ дорожѣ дипломатичной (черезъ загранични посольства) остали желани. — гг) Свѣдоцтва метрикальны для убогихъ, если ихъ истинно потребуютъ. (Hofkanzleidekret 22. Juni 1793.)

д) Свѣдоцтва крещенія для дѣтей неправого

ложа. Если въ книзѣ метрикальной отецъ не есть записанный, то и въ свѣдоцтвѣ не може бути бесѣда о отци, и пишешя поединчо: „N. naturalis filius N. N.“ — Если же незаконный отецъ въ книзѣ метрикальной приписанымъ способомъ есть записанный, то наилучше есть выставити вытѣгъ, т. е. тому отнися дотичного акта зъ книги метрикальной. Въ прочѣмъ въ такомъ разѣ можна выдати такъ зване Taufzeugniss, въ которѣмъ наводится часъ роженія дитины безъ примѣчанія, чи она есть правого, чи неправого ложа. (Сров. взор. XVII.)

д) Выказы для войсковои конскрипціи: Каждый душпаствырь (яко метриководитель) обовязанъ щороку на возванье политичной власти тоиже въ опредѣленомъ речниці предклатати выказъ всѣхъ въ слѣдующѣмъ роцѣ до первои ассентиронковой кляссы належащихъ (безъ взгляду чи они жиють, чи-померли) хлопцѣвъ, такъ якъ въ его метрикахъ суть записани; а именно ведля новѣйшихъ роспорядженій такъ, що для каждого хлопця выставляеся особна табелля, а потѣмъ на одной общои табеллѣ списуются всѣ имена. (Ср. Взор. XVIII.)

Политични уряды дуже радо видятъ, щобы при каждѣмъ хлопци, который умеръ або где инде переселился, тое прифѣтити.

е) Выказы о змѣнахъ народонаселенія. Каждый душпаствырь обовязанъ, що четверть року подавати ведля присланныхъ ему отъ повѣтоваго уряда формулярѣвъ выказъ всѣхъ рожденныхъ, вѣнчанныхъ и усоинныхъ, при чѣмъ належитъ заполнити всѣ въ тыхъ, выказахъ находящияся рубрики, и пр. вѣкъ усоинныхъ, родъ слабости и т. п.

ж) Выказы дѣтей для щепленія оспы: Напрошеніе политичного уряда составляе душпаствырь выказъ всѣхъ дѣтей новорожденныхъ, котори до щепленія оспы принесени бути мають.

з) Въ концѣ згадую, що каждый душпаствырь обовязанъ при концѣ каждого року предклатати отниси (copiae) зъ книгъ метрикальныхъ своен Консисторіи, посредствомъ уряда деканального.

§. 29.

3. Переписки при удѣльнью св. Тайны Покаянія.

Въ томъ взглядѣ есть дѣловодство канцелярійне дуже мале и въ практицѣ особливо случаются слѣдующи два выпадки:

а) Прошеніе о удѣленіе власти разрѣшити отъ грѣха задержаного. Коли при сповѣди случится выпадокъ задержанный, долженъ сповѣдникъ поступити ведля приписѣвъ пастырского богословія (§. 314. сл.), и нестволочно або одо-

слати каянника до священника уповаженного до разрѣшенія отъ задержанныхъ, або наилучше сѣйчасъ отнестися до своего Епископа съ прошеніемъ о удѣленіи власти разрѣшити въ тѣмъ случаю отъ того (случившагося) грѣха задержаного. Таке прошеніе подаея просто до Ординаріата, не до Консисторіи, въ звычайной формѣ; въ прошенію наводится выразно случившійся задержанный грѣхъ съ замолчаньемъ правдивого имени каянника, котораго именуея прибраннымъ именемъ н. пр. Феоктість, Трихіна, и проситя о власти его разрѣшити. Прошеніе печатаея и адресуея, якъ звычайно, и на обвертцѣ пишется: «Въ справѣ чисто духовной;» а коли рѣшеніе прійде, и сповѣдникъ удѣлену ему власть выконае, нищитя (палитя) тое рѣшеніе, понеже оно до внѣшняго урядованья не належитъ, и про тое не есть предметомъ актѣвъ парохіальныхъ. Въ прочѣмъ пригадую тое, що въ пастырскѣмъ богословіи сказано, що священникъ получившій власть разрѣшити отъ грѣха задержаного въ певнѣмъ данѣмъ случаю, не може на основѣ того позволенья разрѣшати ани инныхъ каянникѣвъ отъ того самого грѣха задержаного, ани того самого каянника отъ иного грѣха задержаного, ани даже того самого каянника отъ того самого грѣха задержаного, если бнѣ такого межн тымъ, коли сповѣдникъ о власти о разрѣшеніе подалъ, на ново допустился, бо таке уповаженье дають Епископы „pro hic et nunc“, н. пр. дня 5. Мая сповѣдаея Трихіна у пароха, що смѣшался тѣлесно съ еврейкою; парохъ поучилъ го въ тѣмъ взглядѣ, якъ належитъ, и велѣлъ ему 15. Мая прійти до сповѣди, и заразъ отнѣсь ся съ отвѣтнымъ прошеніемъ до своего Епископа, отъ котораго неодолю получилъ взглядне уповаженье. Дня 15. Мая приходить Трихіна до сповѣди, и визнае, що 10. Мая зновъ съ тою самою або иною еврейкою согрѣшилъ; тогда сповѣдникъ не може го разрѣшити не тѣлько зо взгляду на нероскаяность, но и про тое, що зновъ зайшоуль новый грѣхъ задержанный, именно: смѣшеніе тѣлесное съ жидами; про тое обовязанъ на ново о власти въ тѣмъ случаю разрѣшити просити. (При той случайности примѣчаю, що при грѣхахъ блудодѣяння обовязанъ сповѣдникъ слѣдити, съ кимъ каянникъ того грѣха допустился, чи случайно тая друга особа не есть ему сродна въ первомъ степени, або еврейка.)

б) Зо взгляду на св. Т. Покаяннѣя долженъ бы каждый душпастырь составити собѣ каждый року точный списокъ всѣхъ своихъ прихожанъ до сповѣди здѣбныхъ и обовязанныхъ; бо тымъ способомъ буде въ состоянію наилучше оцѣнити, якъ и о скѣлько его прихожане религіини обовязки исполняютъ, и буде такожь зналъ, кого и до чога напомнимати и наставляти. Тое тычитя особливо сповѣди пасхальной. Досвѣдченье учить, що въ такихъ парохіяхъ,

где нема точного и належитого ладу, и парохъ въ остатныхъ дняхъ вел. поста непотребно свои силы надъ мѣру напружае, щобы всѣхъ до сповѣди приходячихъ высповѣдати, и парохіане часто маркотьють (нарѣкають), що начекавшися долго и намерзнувши не могли высповѣдатися. Щобы тому зарадити, уважаю ведля моего досвѣдченья, що наилучше можна бы тому такъ зарадити: Коли зближаея часъ пасхальной сповѣди, т. е. передъ средноостьемъ, мае парохъ отвѣтну проповѣдь, и распоряджае, що въ той а той день буде въ опредѣленѣмъ часѣ въ Церкви, и взывае своихъ вѣрныхъ до совѣстного приготовленья, и заряджае, що найперше (н. н. дни) прійдутъ господарѣ, потѣмъ (дни) господинѣ, потѣмъ парѣбки, посемъ дѣвицѣ, а при кѣнци дѣти. Коли такъ въ опредѣлени дни прихожане належащи до одного семейного сословія въ Церкви являютя, держитъ душпастырь отвѣтну ихъ званцю коротку науку, сповѣдае всѣхъ за рядомъ, а при кѣнци приходять дѣти, тая надѣя и будущность Церкви и Общества, запрашаея на літургію, коли они св. Евхаристіи причащаються, и старшихъ, котори не тѣлько подносять торжество той для неба и земли радостной хвилѣ, коли дѣти, любимцѣ Бога, съ Богомъ соединяются, но и сами зъ неи корыстають пригадуючи собѣ тіи счасливи днини, коли они носили еще одѣжь невинности. То есть моя приватна гадка, а благорозумный душпастырь розсудитъ, о скѣлько и где ен въ житъе впровадити може.

4. С п р а в ы с у п р у ж е с к и.

§. 30.

Переглядѣ.

Наибѣльше перенисокъ урядовыхъ мае душпастырь въ справахъ супружескихъ, бо если где инде, то наибѣльше въ семъ предметѣ вымагаея отъ него, щобы малъ точне знанье законѣвъ церковныхъ и державныхъ подучене съ ростропностію и благорозуміемъ пастырскимъ. Не есть моя задача въ семъ письмѣ подати хоть скорочене право супружеске, я въ тѣмъ взглядѣ отсылаю до ученыхъ авторѣвъ права церковного, самъ же принявши на себе тѣлько должность пояснити тое, що въ житъю звычайнаго душпастыря-пароха случаетя або хоть случитися може, ограничуся на короткѣмъ поясненью тыхъ урядовыхъ письмъ, котори въ справахъ супружескихъ каждый душпастырь выставляти и составляти обовязанъ, и послѣдую въ тѣмъ взглядѣ порядокъ отъ мене изъ практичныхъ взглядѣвъ въ моемъ пастырскѣмъ богословію (§§. 356.—358.) принятый, и буду говорити о перепискахъ относячихся: А) До права пристояти супружеству.

В) До испытанія предшлюбного. **Г)** До заручинъ. **Д)** До оповѣдей (оглашеній). **Е)** До вѣнчанія. **Ж)** До спорныхъ дѣлъ супружескихъ.

§. 31.

А) Право пристойши супружеству.

1. Коли яки особы являютя у пароха въ цѣли заключенія супружества, обязанъ тойже пересвѣдчитися найперше, чи таа справа до него належитъ, с. е. чи бнѣ мае право пристойти ихъ супружеству, а тое право мае порядочно тѣлько власный парохъ женихѣвъ, а власный парохъ женихѣвъ есть той душпастыръ, въ которого парохіи (або капеляніи) они (обѣ або хоть одна сторона) свое властиве або невластиве помещканье мають. Иде про тое въ тѣмъ предметѣ о сконстатованье, где и якъ долго женихи дѣйстно обитають (мешкають). Если тое пароху есть вѣдомо, бо ихъ лично знае яко своихъ прихожанъ, то не потребуе дальше нѣякого свѣдоцтва, и може приступити до дальшого урядованья; въ противнѣмъ случаю обязанъ женихи предложити свѣдоцтво мешканья подтверждающе, що хоть одна сторона въ парохіи взглядного душпастыря мешкае найменше 6 тыжней. Таке свѣдоцтво, особливо въ великихъ городахъ необходимо потребне, выставляе властитель або завѣдатель дома, въ которѣмъ женихи обитають, а подтверждаетъ (въ Вѣднѣ) полиція и выдѣлъ громадскій.

2. Власный парохъ волоцюгѣвъ (vagi, Vagabunden, Landstreicher), котори ани властивого ани невластивого помещканья не мають (qui nec veget, nec quasi-domicilium habent), есть той парохъ, въ которого парохіи они случайно перебувають (Anweisung für die geistl. Gerichte Oesterreichs §. 45.), и для того они могутъ заключити супружество въ присутствіи того пароха, въ которого парохіи истинно находятя. Однакожь Соборъ Тридентійскій напоминаетъ парохѣвъ (sess. 24. de ref. matr. cap. 1.), чтобы не легко приницали такихъ людей до супружества, но найперше здѣлали съ ними точный протоколъ, съ тымъ отнеслися до своего Епископа, и ведля его рѣшенія собѣ поступили. Въ такѣмъ протоколѣ належитъ записати имя и прозвище волоцюгѣвъ, ихъ мѣсце рожденья, вѣкъ, вѣроисповѣданіе и занятіе, походженье с. е. имя, прозвище, вѣкъ, станъ и мѣсце мешканья родичей, где и якъ долго перебували, яки свѣдоцтва мають, чи не суть заручени, и въ кѣнци чи суть готови свои сознанія присягою подтвердить.

§. 32.

Б) Испытій предшлюбный.

Той испытій (examen sponsorum, Brautprüfung) есть необходимо потребный, и долженъ перевестися протоколярно (Protocollon antebannale), и остати записаный до дотичной книги, котора въ актахъ парохіальныхъ хоронится, чтобы душпастыр на случай, если бы побзѣйше яка перепона выявлена остала, мѣгъ доказати, що бнѣ ведля закона собѣ поступилъ. До испытанія предшлюбного належитъ найперше пересвѣдчитися, чи въ данѣмъ случаю не заходитъ яка перепона, а посемъ довѣдатися, чи женихи въ правдахъ вѣры и нравственности суть належито обучени. Испытій предшлюбный зо взгляду на можливи перепоны и прочи обстоятельства отбиваеся въ притомности двоухъ свѣдкѣвъ, испытій изъ религіи отиравае душпастыръ въ иннѣмъ угоднѣмъ часѣ съ обома женихами, если до его парохіи обѣ стороны належатъ, если же одна сторона до инно парохіи належитъ, то она должна той испытій у своего пароха отиравати и отвѣтнымъ свѣдоцтвомъ выказатися. Образецъ такого свѣдоцтва есть:

„Симъ посвѣдаю, що **Н. Н.** намѣряючій въ станъ супружескій вступити при предпринятѣмъ съ нимъ дня . . . испытій добру (достаточну, отличну) вѣдомость науки вѣры и нравственности оказалъ.

Потокъ, дня . . . . . **Н. Н.**

Доки женихи такимъ свѣдоцтвомъ не выкажутся, або дотичный испытій не зложатъ, не можна до дальшого урядованья приступити.

Испытій або протоколъ предшлюбный (protocollon antebannale) можна, если где не есть инна форма принисана перепровадити ведля слѣдующого взора:

Протоколъ предшлюбный составленный дня 5. Мая 1875 съ женихами **Н. Н.** и **Н. Н.** въ присутствіи свѣдкѣвъ **Н. Н.** въ канцеляріи парохіальной въ **Н.** черезъ подпisanого пароха.

(По той написи ставитъ парохъ слѣдующи вопросы, и пише ихъ на лѣвой сторонѣ листа, а отвѣты на правой.)

Вопросы женихамъ ставлены:

1. Яке есть ваше имя и прозвище?
2. Вѣроисповѣданіе? (Если одна сторона есть католическа, то пытаеся дальше: а) Чи вы безженный, чи женатый? а если скаже, що розлученый, пытаеся дальше: б) Чи ваша жена (мужъ) еще живъ? в) До которого пастората належите? д) Чи обязуетеся ваши дѣти въ католической вѣрѣ воспитовати? Коли обѣ стороны на тое согласятся, можна заразъ ведля инструкции Львовской Митр. Консисторіи наведенон въ

моемъ пастырскѣмъ богословію въ §. 366. желати отъ нихъ, щобы підписали отвѣтныи реверсъ.)

3. Где есть ваше помешканье?

4. Отъ коли тамъ мешкаете? Чи маєте може еще инне мешканье? До которои громады належите?

5. Где и коли вы родилися и остали крещени? и где суть ваши метрики? (Тутъ должны женихи предложить свои метрики.)

6. (Если женихи малолѣтны) Чи маєте позволенье отца або власти опѣкунчои? (Тутъ малолѣтна сторона предлагаетъ письмо, або если-протоколу отецъ малолѣтної стороны присутствуе, то може теперь дати свое позволенье, которе въ протоколѣ записуеся, и его и двоихъ свѣдѣвъ підписами стверждаеся.)

7. (До жениха) Чи вы вышли вже зъ третои кляссы побора войскового? и чи маєте на доказъ того письмо отъ ц. к. староства.

8. (Если межи женихами есть чужестранецъ) Чи вы маєте право австрійского обывательства, и где есть отвѣтне письмо? або чи маєте (где тое приписано) позволенье заключити супружество отъ политичной власти вашои отчины?

9. Чи вы безженни (вѣльного стану)? А если скаже, що вдовець або вдова: а) якъ ся называлъ першій мужъ? б) где есть метрика его смерти?

10. Чи вы вже передше не здѣлали съ инною особою заручины? А если здѣлалъ: Чи теперѣшна обручница не есть мать, донька або сестра первой обручницѣ?

11. Якъ ся называютъ ваши родичи и дѣды?

12. Чи не заходитъ межи вами яке сродство? (Тутъ треба, где можна зъ метрикъ за правдою слѣдити.)

13. Чи не заходитъ межи вами духовне сродство? (зъ кумбства.)

14. (До свѣдѣвъ) Чи вы чули и розумѣли всё, що женихи сказали, и чи подтверждаете истинну ихъ сознаний?

15. (До жениховъ и до свѣдѣвъ) Чи есьте готови въ случаю потребности ваши тутъ здѣлани сознаний присягою подтвердить?

16. (Такъ само) Чи маєте еще что додати, примѣтити або перемѣнити?

Понеже никто ничъ бѣльше не додалъ ани не примѣтилъ, остальъ протоколъ отчитаныи и отъ всѣхъ підписаныи. Дня якъ выше.

Н. Н.,
парохъ.

Н. Н.,

якъ письмоводитель (если
можно такого мати).

Н. Н., женихъ.

Н. Н., обручниця.

Н. Н., свѣдокъ.

Н. Н., свѣдокъ.

Кромѣ того, если обстоятельства будутъ по тому, долженъ душпастырь еще окремо приданои случайности слѣдити, чи тутъ не заходитъ яка инна обезславляюча перепона, и. пр. изъ кровосмѣшенія (unehrbare Schwägerschaft), або чи родичи не силууютъ и т. п., що однакожь не потреба до протокола записовати.

§. 33.

Посштуиванье во взгляду на грамоты, яки женихи иерей оиовѣдями предложими маюшъ.

Тутъ буде найперше бесѣда о томъ, якъ належитъ поступати, если женихи не мають грамотъ, которыхъ предложенье при протоколѣ предлюбномъ есть потребне. Такъ:

1. Если одна сторона жениховъ не має метрики крещенія, и туюжь ніякимъ способомъ получить не може, бо и. пр. книги метрикальны погорѣли, або не знае, где есть записана и т. п., тогда есть рѣчь милосердія душпастыря постаратися о освобожденье тои особы отъ предложенья метрики. Въ такѣмъ случаю удаеся парохъ ведля распорядженья в. ц. к. Минист. Правосудія и Минист. Вѣриси. и Просвѣщ. зъ дня 14. Студня 1859 (ср. Паст. богословіе §. 358.) до своєї Консистеріи съ отвѣтнымъ прошеніемъ, и получивши рѣшеніе ведля того постунае.

2. Если женихъ (вдовець) не хоче або не може предложить належите свѣдоцтво смерти жены, но предлагаетъ инни письма, котори смерть его супруги подтверждаютъ, не може душпастырь тымъ задовольнитися, но обовязанъ справу предложить Консистеріи, и ведля еи рѣшенія поступити.

3. Если женихи пароху суть незнаеми, и свое твердженье, що суть безбрачни, належито доказати не могутъ, не можна ихъ вѣнчати, доки не выкажутся свѣдоцтвомъ, що суть безбрачни (Ledigschein). Въ многихъ епархіяхъ есть выразный законъ, що ніякого чужого чоловіка не можна до вѣнчанія припустити, доки такимъ свѣдоцтвомъ не выкажеся. Коли пароху приїде такѣ свѣдоцтво выставити, долженъ точно о взгляднои особѣ вывѣдатися, ажъ потѣмъ желаеи свѣдоцтво выставити, которе може такъ гласити:

Подписаныи симъ посвѣдчае, що обитающій въ Вѣдни Гринь Петриницъ, родомъ зъ Липя, повѣта Турка въ Галичинѣ, тутъ не есть зарученыи, ани, о скѣлько изъ совѣстного изслѣдованья показалося, ніяка инна перепона противъ его супружеству не заходитъ. Тое моимъ власноручнымъ підписомъ и печатію урядовою подтверждаю.

Липье, дня . . . . . Н. Н., парохъ.

„Ex parte infrascripti parochi testimoniam perhibetur, virum Joannem Mazur in pago Lysa góra N. C. 145, districtus N. in Galicia natum, nunc temporis in A. habitantem, status liberi nullisque sponsaliis legitimis irretitum esse, neque, in quantum diligentissima cum appropinquis ejus vicinisque fide dignissimis disquisitione habita comperire licuit, aliud impedimentum obversari, quominus valide et licite alibi matrimonium contrahere possit, id, quod sub sigillo parochiali consueto et nominis subscriptione testor.

N. die . . . .

Въ прочёмъ тое обстоятельство подтверждаетъ взглядный парохъ и въ свѣдоствѣ оновѣдей.

Церковно при случившихся перепонахъ супружескихъ.

§. 34.

Вычисленіе перепонъ супружескихъ.

Перепоны супружески (Impedimenta matrimonii, Ehehindernisse) суть различнаго рода, именно:

I. Перепоны уничтожающіе (irritantia).

1) Перепоны изъ недостатка согласія (Impedimenta ex defectu consensus), которыя суть двоякаго рода: або а) повстающія изъ природной невозможности дати законне согласіе, або б) изъ того, що одна часть законно не согласилась на супружество.

До а) рода перепонъ повстающихъ изъ недостатка согласія належить:

а) Недостатокъ здороваго розума (dementia); про тое недѣбни (incapaces) до заключенія супружества суть: сумашедши (божеволѣни, Wahnsinnige), совершенно унѣти (Trunkene) и спящи, бо тѣи люде не мають здороваго розсудка ни своей воли, не могутъ про тое на ничъ законно согласитися. Если же у сумашедшаго прійде свѣтла хвиля (Lucidum intervallum), въ которой ѡнъ своимъ душевнымъ силами владае, тогда ѡнъ може союзъ супружескій заключити. Слепи, глухи, нѣми, глухонѣми, которыя впрочёмъ мають здоровый разумъ, могутъ супружество заключити.

б) Нелѣтность (impubertas), с. е. ведля церковнаго на римскѡмъ правѣ основанаго закона не може хлопецъ передъ скѣпченемъ 14-ымъ, а дѣвчина передъ скѣпченемъ 12-ымъ рокомъ житья важне супружество заключити, — „nisi malitia suppleat aetatem“, с. е. зъ изнятіемъ такого случая, если бы, — що впрочёмъ у насъ заледво случится, — чоловікъ недоспѣвшій еще до згаданныхъ лѣтъ тѣлесно и съ успѣхомъ смѣшался. (Ведля австрійскаго права тая перепона еще больше заострена перепонною малолѣтности (minorenitas,

Minderjährigkeit), о чѣмъ низше буде бесѣда.) Зо взгляду на наведени двѣ перепоны супружески каже право австрійске: „Rasende, Wahnsinnige, Blödsinnige und Unmündige sind ausser Stande einen gültigen Ehevertrag zu errichten“. (§. 48. allg. bürg. Ges.-Buch).

γ) Малолѣтность (minorenitas, Minderjährigkeit), есть перепона супружеска державна, зо взгляду на котору право австрійске каже: „Minderjährige oder auch Volljährige, welche aus was immer für Gründen für sich allein keine gültige Verbindlichkeit eingehen können, sind auch unfähig, ohne Einwilligung ihres ehelichen Vaters sich gültig zu verhehelichen. Ist der Vater nicht mehr am Leben, oder zur Vertretung unfähig, so wird nebst der Erklärung des ordentlichen Vertreters, auch die Einwilligung der Gerichtsbehörde zur Gültigkeit der Ehe erfordert“. (§. 49.) „Minderjährige von unehelicher Geburt bedürfen zur Gültigkeit ihrer Ehe, nebst der Erklärung ihres Vormundes, die Einwilligung der Gerichtsbehörde“. (§. 50.) „Wird einem Minderjährigen oder Pflegebefohlenen die Einwilligung zur Ehe versagt, und halten sich die Eheserber dadurch beschwert, so haben sie das Recht, die Hilfe des ordentlichen Richters anzusuchen“. (§. 52.) Право церковне тои перепоны не знае; тѡлько право державне, которе подѣ малолѣтными розумѣе всѣхъ, которыя еще не мають 24 лѣтъ.

δ) Немочь воздати долгъ супружескій (impotentia coeundi, seu perficiendi copulam carnalem). Подѣ тою перепонною не розумѣея однакожь неплодность женихѡвъ (impotentia generandi, sterilitas), но невозможность исполняти должность супружеску, якъ н. пр. у еунухѡвъ, кастратѡвъ и имъ подобныхъ; и тая перепона уничтожаетъ супружество если: а) существовала передъ заключеніемъ супружества (impotentia antecedens), б) если есть неисцѣлима (insanabilis). Доказъ въ тѡмъ взглядѣ належить до фаховыхъ людеи (Sachverständige, rei periti), которыя о всемъ наочно переконуются. Законъ австрійскій въ тѡмъ взглядѣ каже: „Das immerwährende Unvermögen, die eheliche Pflicht zu leisten, ist ein Ehehinderniss, wenn es schon zur Zeit des geschlossenen Ehevertrages vorhanden war. Ein blos zeitliches, oder ein erst während der Ehe zugestossenes, selbst unheilbares Unvermögen, kann das Band der Ehe nicht auflösen“. (§. 60. a. b. G. B.)

До б) рода перепонъ повстающихъ изъ недостатка согласія належить:

а) Ошибка въ особѣ (error in persona), с. е. вѣра, що особа съ которою женихъ дѣйствию заключаетъ супружество, есть тая сама, съ которою ѡнъ супружество заключити хотѣлъ, а тѣмъ часомъ на мѣсто желаемаго инна особа остана подсуена, уничтожаетъ супружество. Близины поясненія того впрочёмъ рѣдкаго случая дае право супружеске.

β) Ошибка въ свойствахъ (*error conditionis*) особы, если они суть таки, котори тую особу яко певну отъ всѣхъ иныхъ различно опредѣляютъ (*si error qualitatis in personam redundat*), н. пр. Иоанъ хоче жениться съ найстаршою донькою Гриця Анною, котору лично не знае; тѣмъ часомъ до шлюбу приводятъ му молодшу доньку Гриця Иоанну, або цѣлкомъ инну женщину, котору бнъ за свою Анну тримае; — тогда есть супружество неважне, бо нема согласія. Инне свойство (*quod in personam non redundat*) не есть перепонною уничтожающею. Законъ австрійскій каже: „Ein Irrthum macht die Einwilligung zur Ehe nur dann ungiltig, wenn er in der Person des künftigen Ehegatten vorgegangen ist.“ (§. 57.)

Кромѣ того постановляе право державне: „Wenn ein Ehemann seine Gattin nach der Ehelichung bereits von einem anderen geschwängert findet, so kann er ausser dem im §. 121. bestimmten Falle (зри низше) fordern, dass die Ehe als ungiltig erklärt werde.“ (§. 58.)

γ) Насиліе и боязнь (*imp. vis et metus*), есть уничтожающа перепона, если боязнь есть велика (*metus, qui cadit in virum constantem*), т. е. така, що и розсудный чоловікъ въ тыхъ обстоятельствахъ убоится; споводована несправедливымъ виѣшнымъ насиліемъ въ той цѣли, чтобы дочтична особа певне супружество заключила. Законъ австрійскій каже: „Die Einwilligung zur Ehe ist ohne Rechtskraft, wenn sie durch eine gegründete Furcht erzwungen worden ist. Ob die Furcht gegründet war, muss aus der Grösse und Wahrscheinlichkeit der Gefahr und aus der Leibes- und Gemüthsbeschaffenheit der bedrohten Person beurtheilt werden.“ (§. 55.)

δ) Похищеніе (*imp. raptus*), с. е. если кто женщину насиліемъ зъ одного мѣста на друге уведе, чтобы съ нею супружество заключити. Законъ австрійскій каже: „Die Einwilligung ist auch dann ungiltig, wenn sie von einer entführten und noch nicht in ihre Freiheit versetzten Person gegeben worden.“ (§. 56.)

ε) Недостатокъ выразного условія (*imp. conditionis*), котора перепона однакожь не може случитися, бо у насъ не есть позволено приуцати условни супружества, а законъ австрійскій каже: „Alle übrigen Irrthümer der Ehegatten, sowie auch ihre getäuschten Erwartungen der vorausgesetzten oder auch verabredeten Bedingungen, stehen der Giltigkeit des Ehevertrages nicht entgegen.“ (§. 59.)

В) Перепоны походячи изъ правнои невозможности согласитися на супружество; с. е. таки перепоны, котори основуются на положительномъ законѣ взборняющомъ певнымъ особамъ важне и позволене супружество заключити. Тин перепоны суть различни, и основуются:

1. На певномъ отношенію жениховъ, именно:

а) Средство (*imped. consanguinitatis*), с. е. всплбне

походженіе отъ одного кореня, и тая перепона сягае въ прямой линіи въ безконечность, а въ боčnýchъ линіяхъ ведля права церковного до четвертого канонного степене. (Ср. дерево родословне съ поясненіемъ. Взор. XIX.) Ведля права австрійского: „Zwischen Verwandten in auf- und absteigender Linie; zwischen voll- und halbblütigen Geschwistern; zwischen Geschwisterkindern; wie auch mit den Geschwistern der Eltern, nämlich mit dem Oheim und der Muhme väterlicher und mütterlicher Seite, kann keine giltige Ehe geschlossen werden; es mag die Verwandtschaft aus ehelicher oder unehelicher Geburt entstehen.“ (§. 65.)

б) Повиноватство (*imp. affinitatis*), которе есть двоюке, або походить зъ позволеного сообщенія (*affinitas legitima*), або зъ неизволеного сообщенія (*aff. illegitima*). Повиноватство законне взборняе супружество въ прямой линіи такъ само якъ и средство въ безконечность, въ боčnýchъ линіяхъ же (*in linea collateralis et transversa*) до четвертого степенни включно. Право австрійское: „Aus der Schwägerschaft entsteht das Ehehinderniss, dass der Mann die in dem §. 65. erwähnten Verwandten seiner Ehegattin, und die Gattin die daselbst erwähnten Verwandten ihres Mannes nicht ehelichen kann.“ (§. 66.) — Повиноватство незаконне взборняе супружество до другого степенни включно. Право австрійское той перепоны не знае. (Ср. дерево повиноватства. Взор. XX.)

в) Публичне благонравіе (*imp. publicae honestatis*), т. е. повиноватство походяще зъ важныхъ заручинъ або изъ супружества заключеного но не исполненого (*ex matrimonio rato non consummato*). Въ первомъ случаю, т. е. если тая перепона походить изъ важныхъ заручинъ, взборняе супружество до первого степенни сродства, с. е. зарученый не може женитися съ матерію, донькою, и сестрою зарученою, — а заручена не може пойти за отца, сына и брата зарученого. Въ другомъ случаю сягае до четвертого степенни сродства включно, с. е. если Гринь и Анна заключили супружество, но Гринь при шлюбѣ умеръ, то Анна не може пойти за сродникѣвъ Гриня до четвертого степенни. Ведля права австрійского повстае изъ всякого важного супружества, чи оно остало исполнене чи нѣтъ, перепона повиноватства сягающа до другого каноничного або четвертого гражданского степенни. Но изъ заручинъ не повстае ведля права австр. ніяка перепона.

д) Правне средство (*imp. cognationis legalis*), походяще изъ законного усыновленія (*ex legali vel civili adoptione*) взборняе супружество межн адоптуючимъ и адоптованымъ и его потомками (*descendentes*) находячимися въ часѣ адопціи подъ его отцевскою властію, дальше межн адоптованымъ и природными и законными дѣтми адоптуючого, доки подъ его отцевскою властію остають. Законъ австрійскій той перепоны не знае.

е) Духовне сродство (imp. cognationis spiritualis), походитъ изъ св. Таинъ Крещенія и Миропомазанія важно удѣленныхъ и взбороняе супружество межъ крещающимъ, крещенымъ и крещеного родичами, — дальше межъ миропомазующимъ, миропомазаннымъ и его родичами, — и межъ воспріемникомъ, воспринятымъ и воспринятого родичами. Законъ австрійскій той перепоны не знае.

2. На существующей связи, котора супружество взбороняе, именно:

а) Высшіи степени священства (imp. majorum ordinum), с. е. чоловѣкъ „получившій поддіаконатъ не може женитися.

б) Торжественніи монашескіи обѣты (imp. votorum solemnium), с. е. чоловѣкъ, который торжественніи обѣты монашески зложилъ, не може супружество заключити. Право австрійске: „Geistliche, welche schon höhere Weihen empfangen, wie auch Ordenspersonen von beiden Geschlechtern, welche feierliche Gelübde der Ehelosigkeit abgelegt haben, können keine gültigen Eheverträge schliessen“. (§. 63.)

2. Существующа связь супруеска (imp. ligaminis), с. е. за житія супруговъ законно вѣнчанныхъ не може никотора сторона важне супружество заключити, хотя бы супруги разлучилися. Законъ австрійскій: „Ein Mann darf nur mit Einem Weibe, und ein Weib mit Einem Manne zu gleicher Zeit vermählet sein. Wer schon verehelicht war, und sich wieder verehelichen will, muss die erfolgte Trennung, das ist die gänzliche Auflösung des Ehebandes rechtmässig beweisen“. (§. 62.)

3. На различію богочестія межъ крещеными и некрещеными (imp. cultus disparitatis). Право австрійске: „Eheverträge zwischen Christen und Personen, welche sich nicht zur christlichen Religion bekennen, können nicht gültig eingegangen werden“. (§. 64. a. b. G. B.)

4. На различію вѣроисповѣданій христіанскихъ межъ католиками и акаволиками (imp. mixtae religionis), с. е. католикъ не може безъ разрѣшенія власти церковной съ акаволикомъ супружество заключити. Право австрійске не знае той перепоны.

5. На беззаконію (imp. criminis) именно:

а) Чужолоство (imp. adulterii), которе стаея перепоню супруескою двоякимъ способомъ: або чужолоство съ обѣтницею супруества, або чужолоство съ неправно заключенымъ супруествомъ. Чужолоство съ обѣтницею супруества (adulterium una cum promissione matrimonii), есть перепона супруеска, если чужолоство есть правдиве, с. е. содѣлане въ важномъ супруествѣ — совершение, с. е. дѣломъ довершено, — формальне, с. е. если обѣ стороны знали, що чужоложатъ, — съ полною свободою здѣлане, с. е. если

обѣ стороны добровольно чужолоства допустилися. Обѣтница супруества же должна бути здѣлана еще за житія невинного супруга, выразна, отъ обохъ сторонъ принята и передъ чужолоствомъ не отглыкана. Чужолоство другого рода стаея перепоню супруескою (imp. adulterii cum attentatione matrimonii), если чужолоство правдиве, формальне и довершено съ супруествомъ неправнымъ еще за житія другого невинного супруга остало содѣлане.

б) Убийство супруга безъ чужолоства (conjugicidium sine adulterio), есть тогда перепоню супруескою, если хоть одна изъ виноватыхъ особъ про тое наставала на житіе невинного супруга, чтобы съ другою свиноватою стороною супруество заключити.

г) Чужолоство разомъ съ убійствомъ супруга (adulterium cum conjugicidio) стаея для виноватыхъ особъ перепоню супруескою подъ наведенными выше условіями. Право австрійске: „Eine Ehe zwischen zwei Personen, die mit einander einen Ehebruch begangen haben, ist ungültig. Der Ehebruch muss aber vor der geschlossenen Ehe bewiesen sein“. (§. 67.) „Wenn zwei Personen, auch ohne vorhergegangenen Ehebruch, sich zu ehelichen versprochen haben, und wenn um die Absicht zu erreichen, auch nur eine von ihnen dem Gatten, der ihrer Ehe im Wege stand, nach dem Leben gestellt hat; so kann zwischen denselben auch dann, wenn der Mord nicht wirklich vollbracht worden ist, eine gültige Ehe nicht geschlossen werden“. (§. 68. a. b. G. B.) Изъ сказаного показуея, що въ семъ взглядѣ различаея право каноничне отъ права цивильного.

б. На недостатку формы приписаной, именно:

а) Потаемность (imp. clandestinitatis). Ведля права церковного wymagaея до важности супруества, чтобы женихи въ присутствіи пароха обохъ або хоть одного зъ нихъ, або въ присутствіи иного священника отъ пароха або епископа отпорученого, и двоухъ або трехъ свѣдковъ свое согласіе заявили. Чтобы въ томъ взглядѣ законно собѣ поступати, треба памятали на рѣшеніе слѣдующихъ вопросовъ: 1. Кто есть той парохъ, который мае право пристояти супруеству, або другого священника къ тому отпоручити (delegare)? Власный парохъ, въ змыслѣ въ §. 31. выложенѣмъ. — 2. Кто кромѣ пароха може супруеству важно пристояти (assistere)? Кромѣ власного пароха важно пристояти супруеству: Папа въ цѣломъ свѣтѣ, Епископъ епархіальный, генеральный викарій, викарій капитулярный и администраторъ апостольскій всѣмъ супруествамъ взглядной епархіи; — каждый инный священникъ за выразымъ, с. е. передъ вѣнчаніемъ устно або письменно данымъ, отъ отпорученого принятымъ позволеніемъ власного пароха або епархіального Епископа; (парохъ може отпоручати, но сотрудникъ нѣтъ). — 3. Яке мае бути при-

существованіе парохъ? Лично, с. е. парохъ має бути притомный въ хвили, коли женихи согласіе заявляютъ, и бути въ состояніи тое событіе посвѣдчити. Не потреба, щобы ѓнъ при тѣмъ щось робилъ або говорилъ, достаточно, если тамъ въ тои хвили добровольно або принужденый, нарочно або случайно находился, и зналъ що дѣся. — 4. Яки свѣдки суть потрібни, и яке ихъ присутствіе есть потрібне? Каждый чоловікъ, который содѣлане событіе подтвердить може, и при самѣмъ событію лично разомъ съ парохомъ и другимъ свѣдкомъ находится. — 5. Якъ мають женихи свое согласіе заявити? Якимъ будь внѣшнымъ знакомъ; но парохъ обовязанъ стараться, щобы тое здѣлалъ приписанымъ въ требнику способомъ. — Право австрійске каже въ тѣмъ взглядѣ: „Zur Giltigkeit der Ehe wird auch das Aufgebot und die feierliche Erklärung der Einwilligung gefordert“. (§. 69. a. b. G. B.) О оповѣдахъ буде пѣзнѣнше бесѣда, за взгляду на объявленіе согласія каже право австрійске дальше: „Die feierliche Erklärung der Einwilligung muss vor dem ordentlichen Seelsorger eines der Brautleute, er mag nun, nach Verschiedenheit der Religion, Pfarrer, Pastor oder wie sonst immer heissen oder vor dessen Stellvertreter in Gegenwart zweier Zeugen geschehen“. (§. 75.)

б) До потаємности належить такожъ неголошеніе трехъ оповѣдей, о чемъ пѣзнѣнше въ росправѣ о оповѣдахъ буде бесѣда.

II. Перепоны запрещаючіи (imped. prohibentia), суть такі, котори супружество заключити запрещаютъ, но заключене не уничтожаютъ ведля засады: „Matrimonium Impediunt fieri, permittunt facta teneri“. Они суть двояки, церковни игражданьски:

1. Перепоны запрещаючіи церковни (imp. impediencia ecclesiastica) суть:

а) Выразный заказъ (запрещеніе) Церкви (Ecclesiae vetitum), который есть двоякого рода: 1. Загальный (общій, vetitum generale): а) щобы каѡолники съ каѡоликами не женились, о чемъ вже выше була бесѣда; — б) щобы дѣти не заключали супружество, если родичи зъ важныхъ и позволенныхъ причинъ тому спротивляются; — в) Щобы не залишити гдекотори торжества (solemnitates), котори Церковь для позволеного заключанья супружества приписала, именно: трикратни оповѣди (publicae denuntiationes, Aufgebote), — прилично мѣсце на которѣмъ вѣнчаніе дѣлается, с. е. звычайно Церковь, — належите приготовленіе, с. е. принятіе св. Таинъ Покаянія и Евхаристіи, — и захованіе обряда въ требнику приписаного; — г) Щобы женихи передъ вѣнчаніемъ разомъ не мешкали. — 2. Почастный (speciale vetitum Ecclesiae) заказъ, который власть церковная за взгляду на певне супружество выдаетъ, о чемъ право цер-

ковне такъ каже: „Quando adsit suspicio, nupturientibus impedimentum quoddam obstare, aut timendum veniat, nuptias magnis litibus vel scandalis aliisve malis ansam praebiturae, sacrorum antistiti jus competet et respective obligatio incumbit, matrimonii celebrationem interdicere. Quamdiu interdictum ab eodem sublatum non sit, matrimonium contrahere illicitum est“. (§. 67. Instr.)

Такой почастный заказъ може выдати Пана, Епископъ и парохъ, но той послѣдній долженъ отнестися сейчасъ до Епископа, и ведля его рѣшенія дальше поступати. Розумѣся само собою, що такой заказъ можна тѣлько зъ важныхъ и справедливыхъ причинъ выдати.

б) Освященный часъ (освященное время, tempus clausum vel sacratum), т. е. не позволено вѣнчати въ слѣдующи дни: 1. отъ дня св. Ап. Филиппа до Воявленія, с. е. отъ 15. (27.) Ноембрія до 6. (18.) Януарія; 2. отъ понедѣлка сыропустного до Недѣли Троицной; 3. отъ понедѣлка по первой Недѣли, по Сошествіи св. Духа до дня св. Ап. Петра и Павла; 4. отъ 1. (13.) Аугуста до 15. (27.) Аугуста; 5. въ день усѣкновенія чест. главы св. Іоанна Крестителя; 6. въ день воздвиженія честнаго креста; 7. въ среды и пятки, яко дни посту и покаянія посвященни.

в) Важни заручины (обручины, sponsalia), доки законно не остави розрѣшени.

г) Простіи обѣты (votum simplex), с. е. если кто просто (поединчо) зложитъ обѣтъ остати безженнымъ, вступити въ монастырь, не може позволене супружество заключити, доки не получитъ разрѣшеніе отъ законной власти.

2. Перепоны заказуючіи державни (staatliche Eheverbote, impedimenta prohibentia civilia) суть:

а) Должность войскова ведля слѣдующого закона: „Wer von der Stellungskommission als für den Kriegsdienst für immer untauglich nicht anerkannt, oder in der dritten Altersklasse von der Stellungspflicht nicht befreit worden ist, darf sich vor dem Austritte aus der dritten Altersklasse nicht verheirathen. Eine ausnahmsweise Ehebewilligung im Falle vorhandener, besonders wichtiger Umstände an Stellungspflichtige zu ertheilen, ist das Landesvertheidigungs-Ministerium ermächtigt, welches hierzu auch die betreffende Landesstelle delegiren kann“. (§. 44. зак. зъ дня 5. Студня 1868 (Wehrgesetz). Ср. мое Паст. богословіе ст. 830.

б) Стражники финансови (Finanz-Wachmannschaft), потребуютъ позволенія своего настоятельства.

в) Жена вдова, або законно розлучена (с. е. если ей супружество за неважне узнане остало), если есть бременна, не може передъ рожденіемъ, а если ей бременность есть сомнительна, передъ концемъ шестого мѣсяца отъ совершенного розлученія супружества нове супружество за-

ключити. „Wenn eine Ehe für ungiltig erklärt, getrennt, oder durch des Mannes Tod aufgelöset wird, so kann die Frau, wenn sie schwanger ist, nicht vor ihrer Entbindung, und wenn über ihre Schwangerschaft ein Zweifel entsteht, nicht vor Ablauf des sechsten Monates zu einer neuen Ehe schreiten; wenn aber nach den Umständen oder nach dem Zeugnisse der Sachverständigen eine Schwangerschaft nicht wahrscheinlich ist, so kann nach Ablauf dreier Monate in der Hauptstadt von der Landesstelle und auf dem Lande von dem Kreisamte die Dispensation erteilt werden“. (§. 120. a. b. G. B.) Ведля §. 1. зак. зъ дня 4. Юлія 1872, ч. 111. В. З. Д. удѣляютъ тую диспензу во Львовѣ и въ Краковѣ магистраты, где инде ц. к. Староства „Die Uebertretung dieses Gesetzes (§. 120.) zieht zwar nicht die Ungiltigkeit der Ehe nach sich, allein die Frau verliert die ihr von dem vorigen Manne durch Ehepakten, Erbvertrag, letzten Willen oder durch das Uebereinkommen bei der Trennung zugewendeten Vortheile; der Mann aber mit dem sie die zweite Ehe schliesst, verliert das ihm ausser diesem Falle durch den §. 58 zukommende Recht, die Ehe für ungiltig erklären zu lassen, und beide Ehegatten, sind mit einer den Umständen angemessenen Strafe zu belegen“. (§. 121. a. b. G. B.)

д) Женихи обовязани передъ вѣнчаніемъ предло-
жити потребни грамоты, именно, якъ вже выше гово-
рено: 1. Свѣдоцтво крещенія, або если се неможливе, осво-
божденъе отъ принесеня тогожь; 2. малолѣтнн потребне по-
зволенъе; 3. лица войскови дотичне позволенъе; 4. свѣдоцтво
голопеныхъ оповѣдей, если не въ одной парохіи жиють; 5. Свѣдоцтво,
що суть свободни (ledig, liberi status), если па-
роху не суть знаеми; 6. вдовы и вдовицѣ свѣдоцтво смерти
другого супруга; 7. вдова передъ шестымъ мѣсяцемъ вдов-
ства позволенъе отъ политической власти; 8. если заходила
яка перепона, разрѣшеніе отъ тоуже; 9. пѣддани австріійски
походичи изъ Солноградского (Salzburg), Тироля, Фораль-
берга и Кранны позволенъе отъ своен власти политической;
10. Чужи пѣддани (Ausländer) позволенъе отъ домашнои
власти, если таков потребують. Право каже: „Wenn Verlobte
das schriftliche Zeugniß von der vollzogenen Verkündigung;
oder, wenn die in den §§. 49., 50., 51., 52. und 54. (малолѣтнн
и войскови) erwähnten Personen die zu ihrer Verehelichung er-
forderliche Erlaubniß; wenn ferner diejenigen, deren Völljährig-
keit nicht offenbar am Tage liegt, den Taufschein oder das schrift-
liche Zeugniß ihrer Völljährigkeit nicht vorweisen können; oder
wenn ein anderes Ehehinderniß rege gemacht wird, so ist es dem
Seelsorger bei schwerer Strafe verboten, die Trauung vorzu-
nehmen, bis die Verlobten die nothwendigen Zeugnisse beige-
bracht und alle Anstände gehoben haben“. (§. 78. a. b. G. B.)

§. 35.

Разрѣшеніе ошъ перепонъ супружескихъ.

I. Всѣ перепоны супружески дѣлятся на розрѣшними
и нерозрѣшними.

Нерозрѣшными (абсолютно) суть перепоны права бо-
жого, якъ: недостатокъ способности согласитися, немочь
исполнити долгъ супружескій, существующа связь супружеска,
сродство въ прямой линіи.

Розрѣшными перепоны суть зновъ различни: 1. Таки,
отъ которыхъ бы власть церковна могла разрѣшити, но ни-
коли не разрѣшае, якъ: сродство въ рѣвнѣмъ первѣмъ сте-
пени (братъ и сестра), повиноватство въ первѣмъ степени
прямой линіи (н. пр. ѳтчимъ и пасербниця, vitricus, Stiefvater
und privigna, Stieftochter), теща и зять (мачоха и пасербъ),
розличіе богочестія, чужолоство съ довершенемъ убійствомъ
супруга, если тое есть явне, и потаенность (elandestinitas).
— 2. Таки, отъ которыхъ найвысша власть церковна, Папа
Римскій, дуже рѣдко и дуже тяжко удѣлае разрѣшеніе, якъ:
связь супружеска изъ супружества важного но не исполне-
ного (matr. ratum non consummatum), торжественнн обѣты,
высши священія. — 3. Таки, отъ которыхъ власть церковна
изъ важныхъ причинъ разрѣшеніе удѣлати звыкла, и до тыхъ
належатъ всѣ прочи перепоны права церковного.

Тии перепоны, котори основуются на недостатку согла-
сія, понеже одна сторона важно не согласилася (ср. §. 34.
I. А до а) устають безъ разрѣшенія, если недостаточне со-
гласіе важно и законно остане отновлене.

II. Власть разрѣшати отъ перепонъ супруже-
скихъ мае той, кто право постановилъ, про тое отъ
церковныхъ перепонъ супружескихъ разрѣшае най-
высша власть Церкви або непосредственно, або
посредственно. Ведля существующихъ законѣвъ разрѣ-
шаютъ Епископы за уповаженіемъ данымъ имъ отъ Рим-
ского Престола въ слѣдующихъ перепонахъ супружескихъ:

„1. Въ III. и IV. степени сродства и повиноватства съ
соизволеного плотского сообщенія; 2. въ сродствѣ духовномъ
3. въ повиноватствѣ съ несоизволеного плотского сообщенія
если нѣтъ обавы, дабы женихи въ слѣдствіе нечистого отно-
шенія не были съ собою въ рѣвной линіи сродни; 4. въ
III. и IV. степенн невластивого повиноватства походячого зъ
matrimonium ratum non consummatum; 5. въ невластивомъ по-
виноватствѣ походячомъ зъ matrimonium irritum non consum-
matum, и 6. въ невластивомъ повиноватствѣ походячомъ зъ
важныхъ обручинъ. Що ся казаетъ прочихъ препятствій: „то
належитъ старатися, щобы въ силѣ были удерживаны“. Обы-
кновенно удѣлае Святѣйшій Апостольскій Престоль Еписко-

намъ бѣльше отдаленымъ власти разрѣшенія (facultates pro foro interno mediante Pœnitentiaria на 3 лѣта, а pro foro externo mediante S. Congregatione de prop. fide на 5 лѣтъ). Inter quin-quennales facultates приходять слѣдующія власти диспензованья отъ препятствій супружескихъ: 3. Dispensandi in III. et IV. simplici, et mixto tantum nedum cum pauperibus, sed etiam cum nobilibus et divitibus in contrahendis; 4. Dispensandi super impedimento publicae honestatis justis ex sponsalibus proveniente; 5. Dispensandi super impedimento criminis, neutro tamen conjugum machinante; 6. Dispensandi in impedimentis cognationis spiritualis, praeterquam inter levantem et levatum; 7. Dispensandi et commutandi vota simplicia in alia pia opera exceptis votis perpetuae castitatis et religionis (с. е. вступить въ монастырь). Въ степеняхъ сродства и повинovatства ближнихъ отъ III. рѣвного, с. е. въ III. сягающѣмъ II., въ II. въ равныхъ линіяхъ, и въ II. сягающѣмъ I. получаютъ Епископы власти диспензованья тѣлько на цѣнне невелике число случаевъ; въ I. рѣвномъ повинovatства задержуея власть диспензованья Престола Апостольскому⁴. (Инструкція митрон. Консисторіи Львовской зъ дня 1. Юлія 1872 до ч. 1275 ст. 4.)

Власть разрѣшати отъ перепонъ супружескихъ гражданскихъ мае Его Величество Цѣсарь, который тую власть такожъ або непосредственно, або посредствомъ своихъ Урядовъ выконуе, якъ низше буде сказано.

III. Прошенія о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ подаея до компетентной Настои (ср. мое Паст. богословіе ст. 834) и наводится въ нихъ важни причины (ср. тамже ст. 835 сл.)

Въ церковныхъ перепонахъ супружескихъ есть компетентна настоя (instantia) або Престолъ Апостольскій або власный Епископъ.

А) Престолъ Апостольскій, который удѣляе разрѣшеніе або черезъ Датарію або черезъ Пенитенціарію.

1. До Датаріи подаея прошенія о разрѣшеніе въ явныхъ перепонахъ (pro foro externo et in impedimentis publicis), которыхъ обвѣщенье добре имя просителя не нарушае.

2. До Пенитенціаріи подаея о разрѣшеніе тайныхъ перепонъ (pro foro interno); если же яка перепона, отъ которого Пенитенціарія разрѣшила або заразъ съ початку не была тайна, або пѣзвѣще сталася явною, то разрѣшеніе не важне, и треба сейчасъ отнестися до Датаріи. Если заходятъ двѣ перепоны одна тайна а друга явна, и пр. повинovatство зъ позволеного плотского сонтія и повинovatство зъ непозволеного плотского сонтія, то належить просити Датарію о разрѣшеніе въ явномъ, а Пенитенціарію о разрѣшеніе въ тайной перепонѣ. Но въ прошенію до Пенитенціаріи треба тое обстоятельство обявити.

В) Епископъ, до которого подаея прошеніе въ рускомъ языкѣ ведля высше наведенной инструкціи въ слѣдующихъ случаяхъ: 1. Въ перепонахъ сродства и повинovatства съ дозволеного сообщенія въ III. и IV. степени всегда, а въ степени сягающѣмъ II. або I., въ II. рѣвномъ степени и въ II. сягающѣмъ I. подаея до Епископа тѣлько тогда, если вѣдомо, що число случаевъ ему зъ Риму удѣленныхъ еще не вычерпано, въ противномъ разѣ подаея до Риму; 2. въ перепонѣ гражданскаго (зъ адонціи) и духовного сродства; 3. въ перепонѣ повинovatства зъ непозволеного сообщенія; 4. въ перепонѣ невластивого повинovatства походичого зъ важныхъ заручинъ; 5. въ перепонѣ невластивого повинovatства походичого съ супружества важного но не совершенного; 6. въ перепонѣ невластивого повинovatства походичого зъ неважного и несовершенного супружества; 7. въ перепонѣ беззаконія neutro machinante; 8. и въ перепонахъ запрещающихъ, яко и о разрѣшеніе отъ оновѣдей.

Въ гражданскихъ перепонахъ супружескихъ подаея прошеніе о разрѣшеніе до компетентной власти мірской.

§. 36.

Форма прошеній о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ церковныхъ.

Прошенія о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ должны въ загалѣ подавати сами женихи и тѣи пѣдписати, може однакожъ въ ихъ имени такожъ душпастырь просити, що звычайно дѣея. Въ такихъ прошеніяхъ належить заховати слѣдующе:

1. Всяки прошенія о диспензу подавани до властей церковныхъ не подлежатъ належитости штемплевон (клеимовой, sind stempelfrei).

2. До Ординаріата пишеса по руски, до Риму въ латиньскѣмъ языкѣ.

3. Въ прошеніяхъ до Датаріи стилуея до Святого Отца (Beatissime Pater!), въ прошеніяхъ до Пенитенціаріи стилуея до Кардинала Префекта (Eminentissime Domine!), въ прошеніяхъ до Епископа стилуея до самого Епископа або Суда супружескаго, не до Консисторіи.

4. Въ кождѣмъ прошенію належить навести точни дата, отъ кого и зъ ѳтки прошеніе подаея, именно въ прошеніяхъ до Датаріи наводится точно правдиви имена просителей, епархіи и парохіи; въ прошенію до Пенитенціаріи подаея змыслени имена просителей, правдиве имя епархіи и парохіи, куда рѣшеніе звычайно посредствомъ Ординаріата або Оффи-

ціаліата приходить. Такъ само належить поступити въ прошенію до Епископа.

5. Саму перепону супружеску належить точно, вѣрно и въ ея родахъ выложить, уживаючи при тѣмъ способъ бесѣды куріи римской, и если иде о сродство або повиноватство, долучити дерево родословне въ латиньскѣмъ языцѣ а до Епископа по руски. Если заходитъ бльше перепонъ, то належить всѣ точно навести, если сродство або повиноватство многократне, тое выразити и отвѣтни родословни дерева долучити.

6. Выложивши перепону выкладаеся причины канонични за диспензою промавляючи. При тѣмъ не можна навести ничъ, що есть ложне (obreptio), ани таити тое, що належало выложить (subreptio), бо цѣле разрѣшеніе булобы неважне. Наводится найперше важнѣйши причины, ажъ посемъ меньше важни. Достаточни суть двѣ важни причины. (О каноничныхъ причинахъ ср. Паст. богословіе ст. 835 сл.)

7. Особенно треба памятати, що пѣдъ карою неважности диспензы належить совѣстно сказати, чи межи просячими заходило плотское сообщеніе, и чи оно есть явне, чи тайне. Если оно истинно заходило и есть тайне, то въ прошенію до Датаріи можна оно замолчати, но належить его навести въ особнѣмъ прошенію до Пенитенціаріи. Въ прошенію треба такожъ конечно выразити, чи плотское сообщеніе сталося въ намѣреніи лекшого полученья диспензы, чи нѣтъ.

8. Въ прошеніяхъ о разрѣшеніе перепоны вже заключенного супружества належить навести и различни обстоятельства того супружества, именно: чи оно остало заключено тайно (clandestine), чи въ доброй вѣрѣ (bona fide), с. е. чи женихи не знали о перепонѣ, чи въ намѣреніи лекшого полученья диспензы, чи вже наступило плотское сообщеніе, чи нѣтъ.

9. Коли до Датаріи подаеся прошеніе о разрѣшеніе въ формѣ убогихъ (in forma pauperum, ср. паст. богословіе ст. 834.), то парохъ долженъ тоежъ подтвердить слѣдующими словами: „Ego infra scriptus Rector Ecclesiae parochialis loci N. sub districtu dioceseos N. seio et testiflor: N. N. et N. N. sub ditos praefatae Ecclesiae parochialis esse orthodoxae graeco catholicae fidei cultores, verum adeo pauperes et miserabiles, ut de suo labore tantum vivant. In cujus fidem subscripsi haec . . . . mensis . . . . anni . . . .“

N. N.,

Rector Ecclesiae parochialis ad s. Barbaram loci N.

Ординаріатъ зо своей стороны тое такожъ подтверждаетъ. (Ср. Взоръ XXI.)

§. 37.

Форма прошеній о разрѣшеніе ошѣ иереионѣ супружескихъ гражданскихъ.

Коли при испытѣ предшлюбнѣмъ окаеся перепона супружеска права гражданского, обовязанъ душпастырѣ напоменути интересованныхъ, щобы постаралися о разрѣшеніе отъ той перепоны у компетентной власти державной. Право цивильне каже въ тѣмъ взглядѣ такъ: „Aus wichtigen Gründen kann die Nachsicht von Ehehindernissen bei der Landesstelle angesucht werden, welche nach Beschaffenheit der Umstände sich in das weitere Vernehmen zu setzen hat“. (§. 83. a. b. G. B.)

Эъ важныхъ причинъ може про тое ц. к. краеве правительство разрѣшити отъ перепонъ права державного: но якѣ суть тѣи важни причины, право не опредѣляе, но ихъ опредѣленіе линае розсужденью взгляднои настои. Однакожъ можна припустить, що причины канонично важни такожъ и власть политична узнасть за важни. Такожъ не каже право цивильне, котори перепоны суть разрѣшаеми а котори не разрѣшаеми; но увзглядивши обстоятельства можна дальше припустить, що и власть державна не удѣлитъ разрѣшеніе отъ перепонъ права природного и права приватного, и отъ тыхъ, которыхъ разрѣшеніе соблазнительнымъ стати быся могло. Въ прочѣмъ суть въ тѣмъ взглядѣ и для инстанціи политичной гдѣки ограниченья приписани, такъ: Декретъ дворской канцеляріи зъ дни 10. Студни 1807 приказуе краевымъ правительствамъ, щобы якъ найточнѣйше розсуждали причины наведени въ прошенію о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ, и аакъ тогда, коли тѣи причины остануть оправдани, и просителѣ выкажутся свѣдоцтвомъ въ домостей религійныхъ, удѣляя разрѣшеніе; — а декретъ той самой канцеляріи зъ дни 27. Мая 1840 роспоряджае, що если католикъ перейде на акатолическе вѣроисповѣданіе для того, щобы не потребоваль просити о церковне разрѣшеніе, не може получить политичне разрѣшеніе.

О разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ должны женихи сами просити ведля слѣдующого закона: „Vor Abschliessung der Ehe ist die Nachsicht über Ehehindernisse von den Parteien selbst und unter eigenem Namen anzusuchen. Wenn sich aber nach schon geschlossener Ehe ein vorher unbekanntes, auflöfliches Hindernis äussern sollte, können sich die Parteien auch durch ihre Seelsorger, und mit Verschweigung ihres Namens, an die Landesstelle um Nachsicht wenden“. (§. 84. a. b. G. B.)

Передъ заключеніемъ супружества должны одже партіи сами о разрѣшеніе просити; тое однакожъ не мае такъ розумѣтися, якобы они сами мали прошеніе писати, тѣлько прошеніе должно бути составлене въ ихъ имени, и они мають бути на немъ нѣдписани. Если перепона супружеска есть права цер-

ковного и права державного, то належитъ просити о разрѣшеніи у обохъ властей; въ противномъ случаю только у той власти, котора перепону поставила.

Власть разрѣшати отъ перепонъ супружескихъ державныхъ має Его Величество Цѣсарь, который тую власть въ найвысшой инстанціи выконуе посредствомъ Министерства внутреннихъ дѣлъ: „Die Entscheidung in oberster Instanz über die Nachsicht von Ehehindernissen gehört zum Wirkungskreise des Ministeriums des Inneren“. (Verord. der Minister der Justiz, des Kultus und des Inneren vom 1. Juli 1868, N. 80 R. G. Bl. §. 2.) Порядочно однакожь таки прошенія подаеся до ц. к. Староства або до компетентныхъ ц. к. войсковыхъ властей, якъ при поодинокихъ перепонахъ сказано. (Ср. Взоръ XXII.)

§. 38.

В) Заручины (обручины).

Отсылаючи до моего настырского богословія (§. 361.) наводжу тутъ еще слѣдующе:

I. Що суть заручины? Заручины (sponsalia) суть: обѣтница правдива и взаимна заключити супружество, съ намисломъ (deliberate) и свободно здѣлана, и внѣшнымъ знакомъ выражена (заявлена) черезъ певни къ тому управнени (de jure habiles) особы.

II. Яки суть правни послѣдствія заручинъ? Тѣи суть: 1. Що обручени обовязани: а) сохранити собѣ взаимну и честну вѣру обрученія, такъ що тѣлесне сообщеніе ихъ съ третимъ лицемъ стаеся не только грѣхомъ блудодѣланія, но и грѣхомъ противъ справедливости (contra justitiam); б) обѣщане супружество дѣйстно заключити. 2. Що изъ важныхъ заручинъ повстае перепона запрещаюча заключити супружество съ инымъ лицемъ, доки тѣи заручины законно не остануть розрѣшени. 3. Що изъ нихъ повстае перепона публичного благонравія (imp. publicae honestatis), о чѣмъ вышше сказано.

III. Якъ можна заручины законно разрѣшити?

1. Черезъ обосторонне согласіе обрученыхъ (mutuo consensu), 2. если заручины сталися въ нелѣтности (impubertas) одного изъ обрученыхъ, може ихъ тойже розрѣшити, коли станеся лѣтнымъ (puber); 3. если родичи зъ важныхъ причинъ противляються, доки дѣти подѣ ихъ властію остають; 4. если оденъ изъ обрученыхъ до монастыря вступитъ або священія приіме; 5. если одна сторона нарушила вѣру обрученія (fidem sponsalitiā) черезъ блудодѣланіе, заключене супружество съ инною особою, або безъ вѣдомости другой стороны не знати куда отдалася; 6. если обстоятельства одной стороны такъ

перемѣнились, що если бы о нихъ друга сторона скорше знала, николи бы не заручилася; 7. если зваживши всѣ обстоятельства треба обавлятися, що тое супружество було бы несчастливе.

IV. Що въ томъ взглядѣ приписуе право австрійске? „Ein Eheverlöbniß oder ein vorläufiges Versprechen sich zu ehelichen, unter was für Umständen oder Bedingungen es gegeben oder erhalten worden, zieht keine rechtliche Verbindung nach sich, weder zur Schliessung der Ehe selbst, noch zur Leistung desjenigen, was auf den Fall des Rücktrittes bedungen worden ist“. (§. 45.) „Nur bleibt dem Theile von dessen Seite keine gegründete Ursache zu dem Rücktritte entstanden ist, der Anspruch auf den Ersatz des wirklichen Schadens vorbehalten, welchen er aus diesem Rücktritte zu leiden beweisen kann“. (§. 46. a. b. G. B.)

А право карне каже: „Die Verführung und Entehrung einer Person unter der nicht erfüllten Zusage der Ehe, soll als Uebertretung mit strengem Arreste von einem bis zu drei Monaten bestraft werden. Ausserdem bleibt der Entehrten das Recht auf Entschädigung vorbehalten“. (§. 506. allg. Straf. v. 27. Mai 1852.)

§. 39.

Г) Оновѣди (оглашенія).

Зо взгляду на оновѣди зъ церковного становиска отсылаю до моего наст. богословія §. 362., тутъ только наведу принисы державни сюда относяся. Въ томъ взглядѣ иде рѣчь о тое, коли и подѣ якими условіями можна просити о разрѣшеніи отъ оновѣдей (однои, двоихъ або трехъ), которы ведя права церковного и державного три разъ голоситися мають. Право австрійске каже такъ: „In den Orten, wo keine Landesstelle ist, wird den Kreisämtern die Macht ertheilet, aus wichtigen Ursachen die zweite und dritte Verkündigung nachzusehen“. (§. 85. a. b. G. B.) „Unter dringenden Umständen kann von der Landesstelle oder dem Kreisamte, und wenn eine bestätigte nahe Todesgefahr keinen Verzug gestattet, auch von der Ortsobrigkeit das Aufgebot gänzlich nachgesehen werden, doch müssen die Verlobten eidlich betheuern, dass ihnen kein ihrer Ehe entgegenstehendes Hinderniß bekannt sei“. (§. 86.) „Die Nachsicht von allen drei Verkündigungen ist gegen Ablegung des erwähnten Eides auch dann zu ertheilen, wenn zwei Personen getrauet werden wollen, von denen schon vorhin allgemein vermuthet ward, dass sie mit einander verhehlicht seien. In diesem Falle kann bei der Landesstelle die Nachsicht von dem Seelsorger mit Verschweigung der Namen der Parteien angesuchet werden“. (§. 87.)

Той законъ есть и теперь съ малыми отмѣнами зо взгляду на инстанціи, которы мають право разрѣшеніе отъ

одной, двухъ або всѣхъ трехъ оповѣдей удѣляти, правосильный. А именно: 1. право разрѣшати отъ одной або двухъ оповѣдей, которе давнѣйше ведля §. 85. уряды окружни (Kreisämter) мали, мають теперь ведля §. 1. зак. зъ 4. Юлія 1872 ч. 111. В. З. Д. во Львовѣ и Краковѣ магистраты, а всюди инде ц. к. Староства. 2. Право окружнымъ урядамъ и громадскимъ урядамъ въ §. 86. признане мають теперь ведля закона высше наведеного §. 1. такожъ магистраты и староства. Той новый законъ зъ дня 4. Юлія 1872 ч. 111. Вѣст. Зак. держ. въ §. 1. каже такъ: „Folgende Angelegenheiten in Betreff der Eheschliessung werden aus dem Wirkungskreise der politischen Landesbehörden ausgeschieden und den k. k. politischen Bezirksbehörden beziehungsweise in denjenigen Städten, welche eigene Gemeindestatute besitzen, den mit der politischen Amtsführung betrauten Gemeindebehörden zur Entscheidung in erster Instanz zugewiesen: 1. Die Ertheilung der Nachsicht von der Vornahme einer zweiten und dritten Verkündigung. 2. Die Ertheilung der unter dringenden Umständen erbetenen gänzlichen Nachsicht des Aufgebotes insoweit dieselbe nicht schon derzeit den oben bezeichneten Bezirks- und Gemeindebehörde zusteht. 3. Die Entscheidung darüber, ob eine Eheschliessung im Falle einer bestätigten (отъ лѣкаря) nahen Todesgefahr ungeachtet des Mangels des erforderlichen Tauf- oder Geburtsscheines vorzunehmen ist. 4. Die Ertheilung der nach §. 120. a. b. G. B. zulässigen Dispensation (отъ вдовичого часу).

Въ кѣнци примѣчаю, що о разрѣшеніе отъ оповѣдей належитъ просити и духовну и политичну власть.

А зъ голошенихъ оповѣдей належитъ выдати свѣдоцтво. (Взоръ XXIII.)

§. 40.

Д) Вѣнчаніе.

Вѣнчаніе отбываеся передъ власнымъ парохомъ хотъ одного зъ женихѣвъ (§. 75. о. к. з. г.) а заявленіе согласія (die feierliche Erklärung der Einwilligung zur Ehe) може статися такожъ и черезъ полномочника (Bevollmächtigten), но къ тому потребне есть позволеніе ц. к. намѣстничества, и въ полномочію должна бути поименована особа, съ которою супружество заключаеся. (§. 76.)

Если вѣнчаніе мае отбытися на третѣмъ мѣсци, до которого ни оденъ зъ женихѣвъ не належитъ, то законъ австрійскій приписуе слѣдующе: „Soll die Ehe an einem dritten Orte, dem keine der verlobten Personen eingepfarrt ist geschlossen werden, so muss der ordentliche Seelsorger gleich bei der Ausfertigung der Urkunde, wodurch er einen anderen zu seinem Stellvertreter benennet, diesen Umstand mit Benennung des Ortes,

wo und vor welchem Seelsorger die Ehe geschlossen werden soll, in das Trauungsbuch seiner Pfarre eintragen“. (§. 81. a. b. G. B.) „Der Seelsorger des Ortes, wo die Ehe eingegangen wird, muss die geschehene Abschliessung der Ehe in das Trauungsbuch seiner Pfarre mit dem Beisatze von welchem Pfarrer er zum Stellvertreter ernannt worden, ebenfalls eintragen und die Abschliessung der Ehe dem Pfarrer von welchem er berechtigt worden ist, binnen acht Tagen anzeigen“. (§. 82. a. b. G. B.)

Уповажняюче письмо може бути такъ составлено:

„На прошеніе обрученихъ Н. Н. и Н. Н. моихъ прихожанъ, котори всѣмъ законнымъ вымогамъ (требованиямъ) до заключенія супружества задоситьчунили, симъ удѣляю позволеніе (або уповажняю), щобы они тое супружество ведля формы Тридентійской въ Церкви Успенія Пресв. Бдцы въ Н. передъ тамошнимъ душпастьремъ, або черезъ него делегованымъ священникомъ заключили. Н. дня . . . Н. Н.“

А делегованый священникъ може по заключеніомъ супружествѣ такъ отповѣсти: „На удѣлене минѣ подъ днемъ . . . уповаженіе вѣнчати Н. Н. и Н. Н. маю честь отвѣтити, що згадани лица дня . . . въ здѣшной Церкви передъ мною въ притомности свѣдковъ Н. Н. и Н. Н. супружество заключили. Н. дня . . . Н. Н.“

Ж) Спорни супружески дѣла.

§. 41.

Переглядѣ.

Ведля Собора Трид. належатъ всѣ спорни sprawy супружески передъ церковной судъ супружескій, що патентомъ цѣсарскимъ зъ р. 1856 остало и зо стороны державной признане, и выроки церковного суда мали въ слѣдствіе того и передъ державными властями свою вагу. Но згаданный патентъ цѣсарскій осталь р. 1868 закономъ зъ дня 25. Мая знесеный и отъ того часу стратили церковни суды супружески свою силу въ очахъ державы; для Церкви однакъоже суть они якъ перше такъ и теперь важни; и про тое наведу тутъ въ короткости тѣи переписки, котори душпастьрь въ объемѣ своего дѣланья мати може. Вправдѣ парохъ не мае права въ спорныхъ справахъ супружескихъ щонибудь рѣшати, тое належитъ до Епископа; но по препорученію Епископа случитися ему часто тыми дѣлами заниматься, а часомъ и безъ такого препорученія сими справами заниматься, щобы судъ супружескій малъ для рѣшенія певну подѣставу. Въ тѣмъ взглядѣ може парохъ мати слѣдующи справи: 1. при заручинахъ, 2. при розлученіи отъ стола и ложа, 3. при объявленіи неважности (Ungiltigkeitserklärung) супружества. Може такожъ случитися,

що парохъ получить препорученіе изслѣдовать якусь спорну справу супружеску яко комисарь суда супружеского; но тогда получить такожъ точну инструкцію, яку мае поступати, про тое не мое дѣло тымъ заниматься; я скажу тѣлько о наведенныхъ трехъ точкахъ.

Переписки душпастыря.

§. 42.

1. При заручинахъ.

Понеже заручины ведля права гражданского нѣки послѣдствія за собою не потѣгають, для того обовязанъ душпастырь тымъ оглядѣйше поступати, чтобы не осталось нарушене право церковне. Яки перепоны супружески зъ важныхъ заручинъ повстають, и яку отъ нихъ разрѣшеніе получить можна, выше сказано. Но важны заручины могутъ такожъ статися запрецающею перепонною, про которую обрученіе не могутъ съ третьою особою позволене супружество заключити. Если про тое: а) У пароха явится яка особа съ жалобою, що ей обрученій съ третьою особою заручился, и тое достаточно докаже, то обовязанъ застановити дальше голошеніе оповѣдей, або если оповѣди вже выйшли, заперечити вѣнчаніе, а партіямъ сказати, чтобы удалися до еписк. суда супружеского, который справу рѣшитъ. Самъ парохъ не мае должности удаватися до суда супружеского, ажъ коли остане возваный мае свое поступованье оправдати. б) Если же доказы жалобщика не суть достаточны, або сомнительны, може парохъ старатися той споръ въ добровольной дорожѣ залагодити, и коли обѣ спорящися стороны поеднаются, тое протоколярно для певности списати, а посемъ може вже до вѣнчанія, которе застановилъ приступить. г) Но если угода не прійде до дѣла, тогда долженъ душпастырь вѣнчаніе заперечити, и здѣланный протоколъ суду супр. предложить. Н. пр. до а) Парохъ заперечилъ Іоанну Н. вѣнчаніе съ Анною Н. бо Феодора Н. доказала, що Іоанъ Н. съ нею важно зарученый. Іоанъ Н. удался до суда супр. съ жалобою, котору парохъ получилъ съ возваніемъ, чтобы свое поступованье оправдалъ. Тое може такъ здѣлати: „Всесв. и Выс. Митр. Ординariate! При зворотѣ /- жалобы Іоанна Н. и Анны Н. въ справѣ запереченого имъ вѣнчанія оправдае поди. свое поступованье слѣдующимъ:

Съ поименованными особами осталъ дни . . . приписанный испытъ предшлюбный здѣланный, и понеже нѣка перепона не оказалась, остали ихъ оповѣди дни . . . голошени. Но по другой оповѣди дня явилася у подписаного Феодора Н. и съ слезами жаловалася, що Іоанъ Н. съ нею передъ шестомъ мѣся-

цями заручился, и що она отъ него остала беременна. Цѣле село, казала може посвѣдчити, що она всегда честно велася, ажъ до ней прійшолъ Іоанъ Н., ей всюди своею обрученою называлъ, и обѣцѣвалъ, що заразъ по Великодни съ нею оженился. На доказъ припривадила двоухъ свѣдковъ Н. Н. и Н. Н., котори подтверждаютъ, що Іоанъ истинно Феодору своею будущою женою называлъ и тымъ ей беременность извинялъ.

Не могучи о истиннѣ тыхъ сознаний сомнѣватися, призвалъ подп. до себе Іоанна Н., и на здѣланный ему упрекъ ѡнъ хотѣлъ тымъ извинитися, що Феодора есть убога, а его родичи желаютъ, чтобы ѡнъ богато оженился. Казалъ дальше, що ѡнъ теперь не може иначе собѣ поступити, що Феодору буде спомогалъ, а коли ему подп. сказалъ, що ему вѣнчатися не позволить, отвѣтилъ, що ѡнъ собѣ где инде право найде, и отъ того часу бѣльше не показался. Понеже одже не ма сомнѣнія, що Іоанъ Н. съ Феодорою Н. заручился, и понеже вѣроятнo и Феодора до Вс. Орд. съ жалобою удалася, не мѡгъ подп. въ семъ случаю вѣнчаніе предприняти, доки справа отъ Вс. Суда супружеского остане рѣшена. Н., дни . . . Н. Н., парохъ“.

До б) Подѣбный случай, но Іоанъ Н. и Феодора Н. погодился, о чѣмъ парохъ списуе протоколъ.

Прошололѣ

составленный въ парохіи Голодѣвка дня 29. Лютого 18 . . . въ притомности подписанныхъ.

Предметъ: Феодора Н. внесла запереченье противъ вѣнчанія Іоанна Н. съ Анною Н., отъ чого теперь добровольно отступаетъ.

Подписанный парохъ вопрошаетъ найперше Феодору:

1. Чи вы обстаете еще при тѣмъ, чтобы Іоанъ съ вами женился, хотяи съте слышали, що ѡнъ на тое подѣ нѣкимъ условіемъ не пристае?

Понеже вижу, що хотяи ѡнъ бы со мною оженился, то наше супружество было бы несчастливе; про тое не желаю, чтобы со мною женился, тѣлько хочу, чтобы мене такъ долго удерживалъ, доки за мужъ не пойду, а посемъ далъ минѣ посагъ.

2. Яке удержанье и лѣий посагъ (dos) желаете отъ него?

Я буду задоволена, щобы минѣ мѣсячно давалъ по 5 зол. а яко посагъ 200 зол. а. в.

Посемъ вопрошае парохъ Іоанна:

3. Чи вы хочете дати Θεодорѣ желаеме удержанье и той посагъ?

Посагу 200 зол. дамъ сразу, однакожь не ей до руки, но до суда, где тѣ гроши такъ долго остануть, доки она не отдасться. Но удержанье ей дати не могу, бо черезъ тое могло бы на мене упасти подозрѣніе, однакожь я постараюся для ней о службу у моеи родины въ Н., где такъ долго може остати, доки ей мужъ трафится.

4. Чи вы Θεодоро на тое соглашаетесь?

Совершенно, и отрѣкаюся всякого права до его особы.

Посемъ зложилъ Іоаннъ Н. 200 зол., котори остали ц. к. повѣтовому судови отдани; Θεодора просила еще, щобы пѣди. парохъ донесъ суду супр. що она откликне жалобу противъ Іоанна подану.

Посемъ перечитано протоколъ, и понеже никто не малъ що додати або перемѣнити, заключено и пѣдписано. Дѣялося якъ выше. Пѣдписы пароха и партій.

До г)

Про шоколъ

списанный въ парохіи Н. дня . . . въ притомности пѣдписанныхъ.

Предметъ: Найперше старался парохъ поеднати Θεодору Н. яко жалобщика съ Іоанномъ Н. яко обжалованнымъ въ справѣ заручинѣ.

1. Чи вы Θεодоро обстае при вашѣмъ запереченью, которе съте дни . . . противъ вѣнчанію Іоанна Н. съ Анною Н. внесли?

Такъ, обстаю и желаю, щобы Іоанъ Н. со мною оженился.

2. Чи не отступили бысьте отъ вашего желанія, если бы вамъ Іоанъ далъ слушне вынадгородженье?

Отступлю, если минѣ сейчасъ выплатитъ 300 зол.

3. Чи вы Іоанъ Н. хочете Θεодорѣ Н. желани 300 зол. выплатити?

Нѣтъ, не дамъ ани зломаной бабки, ани ся съ нею не ожению; а если ей кривда, то ный иде до суда.

Пѣдписанный парохъ робилъ обомъ сторонамъ еще многи представленья, но безъ успѣха; про тое продолжалъ протоколъ, щобы запевнитися, чи тѣ особы були истинно заручени, чи нѣтъ.

4. Чи вы Іоанъ обѣщали Θεодорѣ, що съ нею оженился?

На тое собѣ не пригадую. Вправдѣ зналъ емся съ нею кѣлька мѣсяцей, но я не гадаю, щобымъ обѣщаль съ нею женитися.

5. Понеже Іоанъ заперечаете, щобы обѣщаль съ вами женитися; якъ вы можете тое доказати?

Я на тое могу присягу зложити; а въ прочѣмъ покликуюся на Н. Н. и Н. Н., котори чули, якъ Іоанъ казалъ: Не о долго мы обое поберемося, и я прошу тыхъ свѣдѣвъ призывати.

6. Що вы Іоанъ на тое скажете?

Добре, ный тѣ свѣдки скажутъ, що знаютъ.

7. Чи вы Н. (1. свѣдокъ) чули, що Іоанъ обѣщаль Θεодору за жену взяти?

Я часто булъ разомъ съ ними, они тамъ всячину говорили, но що и о чѣмъ, то ей Богу не знаю.

8. А вы Н. (2. свѣдокъ) чули, що Іоанъ обѣщаль Θεодору за жену взяти?

Я тѣлько знаю, що они часто сходилися, но чи Іоанъ обѣщаль съ Θεодорою женитися того не знаю.

9. Що вы Іоанне скажете на тѣи сознанія свѣдкѣвъ?

Я съ ними соглашаюся.

10. А вы Θεодоро, що скажете на тое?

Я кажу, що оба свѣдки добре знаютъ, що Іоанъ обѣщаль женитися со мною, но не хотятъ правду сказати; про тое откликуюся до еп. суда супружеского.

Понеже стороны не мали бѣльше що сказати, и до судебного рѣшенія откликалися, протоколъ перечитано, заключено и пѣдписано. Дѣялося якъ выше. Пѣдписы пароха, стороны и свѣдкѣвъ.

Той протоколъ предкладае парохъ еп. суду супружескому въ отвѣтнѣмъ справозданьемъ, которе можна такъ составить:

„Всесв. суде суир.! Θεодора Н., родомъ зъ Н. пѣдъ ч. безбрачна, гр. каѣ. обряда, явилася у пѣдп. дня . . . съ протестомъ противъ вѣнчанію Іоанна Н. . . съ Анною Н. . . утверждаючи, що Іоанъ Н. обѣщаль съ нею женитися. Понеже отъ своего протеста ніякою мѣрою отступити не хотѣла, кажучи, що докаже существованье заручинъ, возвалъ пѣдп. обѣ стороны на день . . . до своей канцеляріи и переслухалъ ихъ протоколярно. Понеже стороны не хотѣли погодитися, позволилъ собѣ пѣдп. поставити заразъ вопросы для заевненья существованья заручинъ, и переслухати пѣдп. свѣдкѣвъ. Передькладаючи въ прилозѣ протоколъ ./- доноситъ пѣдп., що застановилъ въ рѣчи столце вѣнчаніе, и смиренно просить о выс. распорядженье взглядомъ дальшого поступованья. Н. дня . . .“

§. 43.

2. При розлученью ошѣ сшола и ложа.

Право церковне различае двойке розлученья отъ стола и ложа (*separatio a thoro et mensa*); довременне и всегдашнее. Родъ всегдашнего розлученья есть и. пр. если оденъ супругъ вступитъ въ монастырь. Всегдашнее розлученья може

оскорблена часть желати, если другій супругъ допустился чужолоства, съ изнятіемъ случая, если жалобщикъ тое чужолоство одобрилъ, допустилъ або споводоваль, або и самъ чужолоства допустился. Довременне розлученья отъ ложа и стола може оскорбленный супругъ вымагати зъ слѣдующихъ причинъ: а) Если другій супругъ отъ христіанства отпаде; б) если жалобщика до отпаденія отъ вѣры або до злочинства наставляе; в) если житье або здравье жалобщика на небезпеченство выставляе; д) если обжалованный долго тѣлесну заразливую недугу терпитъ; е) если го черезъ долшій часъ морально переслѣдуе; ж) если го злобно опуститъ; з) если допуститъ такихъ переступленій своего званія, черезъ котори жалобщика маетокъ або добре имя остане на небезпеченство выставлене. — Сторона виновата не мае права просити о розлученья, тѣлько оскорблена. — Розлучени супруги могутъ каждого часу безъ судебного позволенья до себе повернути и яко супруги жити.

Вирочѣмъ судебе розлученья отъ ложа и стола належитъ до мірского суда, душпастьрь обовязанъ тѣлько старатися поеднати спорящихся супругѣвъ, и то три разъ лишаючи межи поодиновими разами хоть по 8 дней часу до намысла, а коли его старанья остануть безъ успѣшни, мае имъ выставити отвѣтне свѣдоцтво. Давнѣйше, т. е. до р. 1868 були спорящиеся супруги обовязани явитися у своего душпастьря, щобы его представленья выслухати, а если бы тое не хотѣли здѣлати, мала политична власть должность ихъ къ тому принудити; но теперь той законъ знесенный, и законъ австрійскій, который въ §§. 104. и 105. (общ. кн. зак. гражд.) приказоваль, що таки супруги должны найперше явитися у своего душпастьря и ему высказати причины, для которыхъ хотятъ розлучитися а коли всяки трикратни представленья остануть безуспѣшни, съ взгляднымъ свѣдоцтвомъ отъ своего пароха до суда удатися, — той законъ осталь знесенный, и въ §. 1. зак. зъ дня 31. Студня 1868 (Nr. 3. R. G. Bl. für 1869.) кажеся, що таки супруги не суть обовязани явитися у своего душпастьря, но могутъ просто до суда удатися, що однакожь, если хотятъ, могутъ найперше пѣйти до своего душпастьря.

Очевидно, если такой випадокъ случится, поступитъ собѣ священникъ ведля давной практики, буде три разъ старатися поеднати спорящихся супругѣвъ, выставитъ имъ взглядне свѣдоцтво, которе може такъ звучати: „Симъ посвѣдчаю, що супруги Н. Н. и Н. Н. дня . . . у мене явились съ желаніемъ, щобы отъ ложа и стола остали розлучени. Пѣдписанный робилъ имъ представленья, и въ загалѣ поступилъ съ ними ведля §. 104. о. к. з. г., но тѣи триразъ, именно дня . . . дѣлани представленья остали безъ успѣшни, и они остали при своемъ желанію розлучитися отъ ложа и стола. Н. дня . . . Н. Н.,

парохъ“. Тое свѣдоцтво даеся спорящимъ до рукъ, и они идуть съ нимъ до суда.

Если бы справа остала выточе на передъ церковнымъ судомъ супружескимъ, обязанъ душпастырь о цѣломъ дѣлѣ тому суду точно справозданье предложить.

§. 44.

3. При объявленью неважности супружества.

Во взгляду на той предметъ замѣчаю слѣдующи правила канонични:

I. Важность супружества можна оспоривати або въ слѣдствіе жалобы, або урядово (ex officio).

A) Обжаловати супружество, с. е. оспоривати его важность (matrimonium impugnare seu accusare), могутъ або сами супруги, або кто нибудь инный, кому тое право выразно не есть одобрено.

1. Сами супруги могутъ оспоривати важность супружества про перепону походячи зъ недостатка согласія, и про перепону немочи воздати долгъ супружескій съ ограниченьями, яки право въ томъ взглядѣ постановляе.

2. Каждый инный человекъ съ изнятіемъ: а) акаволикѣвъ, б) кто есть пѣдозрѣмый, що въ томъ своей корысти шукае, г) кто зналъ, що тое супружество мае заключитися, зналъ що оновѣди голосятся, но перепону ему знаему тогда замолчалъ.

Б) Урядово. Коли прійде до вѣдомости судіи церковного якимъбудь способомъ, що певне супружество про заходячу розрѣшаючу перепону есть неважне, долженъ зъ обязанка своего званія оспоривати важность того супружества.

II. Коли до вѣдомости пароха прійде, що певне супружество есть неважне, обязанъ слѣдити, чи въ данѣмъ случаю истинно, и яка перепона заходитъ.

III. Коли выслѣдитъ, що истинно перепона заходитъ, и що она есть нерозрѣшима, обязанъ тое сейчасъ подати до вѣдомости суда супружеского, и если потреба, прилучити вытяги зъ книгъ метрикальныхъ.

IV. Если выслѣджена перепона есть розрѣшима, но сего рода, що тѣлько супруги мають право важность супружества оспоривати, то повиненъ душпастырь тѣлько тогда до суда супружеского отнестися, коли видитъ, що супружество есть истинно неважне. Ведля препорученія суда супружеского обязанъ душпастырь старатися склонити супруговъ, чтобы свое согласіе законно отновили (ср. мое паст. богословіе §. 365.), а коли всё остане безъ успѣха, и обстоятельства того вымагають, просити о исцѣленіе супружества въ корени.

V. О всѣмъ, що душпастырю отъ суда супружеского остане приказане, долженъ точно справозданье предложить. Взоры до высше сказаного:

1. Донось о неважности супружества.

Всесв. и Выс. Митр. Ординаріате!

Передъ шестомъ мѣсяцами явился у смиренно подѣсаного Іоанъ Гречкосій, здѣшній прихожанинъ съ прошеніемъ, чтобы съ нимъ и съ его обрученою Анною Сиротихою такожъ здѣшною парохіанкою, испытъ предшлюбный предприняти, оновѣди голосити и ихъ вѣнчати.

Но подѣсаному було точно вѣдомо, що Анна Сиротиха остала передъ четырма роками отъ Іоанна Гречкосія за соизволеніемъ ц. к. намѣстничества за дитину принята, що про тое межи ними заходитъ уничтожаюча перепона супружеска, про тое отмовилъ подѣсанный прошенію Іоанна Гр. съ примѣчаніемъ, чтобы найперше постарался о диспензу.

Съ тымъ отдалился Іоанъ Гречкосій, и отѣхалъ до Мизерѣвки, повѣта Н., где у своихъ сродникѣвъ разомъ съ Анною Сиротихою три мѣсяцѣ перебувалъ. По трехъ мѣсяцахъ повернулъ зъ Мизерѣвки, и выказался свѣдоцтвомъ вѣнчанія отъ тамошного пароха, що онъ оженился съ Анною Сиротихою.

Подѣсанный отнесъ ся неотволочно до пароха въ Мизерѣвцѣ въ дописи, въ тоторон ему цѣлу справу пояснилъ съ прошеніемъ о поясненіе, якимъ правомъ поименовани двѣ особы, котори въ Мизерѣвцѣ ани правдивого ани якобы-помешканья не мають, тамъ могли вѣнчатися. Парохъ Мизерѣвскій отновѣлъ, що онъ о ніякои перепонѣ не зналъ, а Іоанъ Гречкосій въ томъ взглядѣ вопрошенный простаковато и бесчестно смѣялся.

Про тое видится подѣсанный одолженнымъ донести о неважности того супружества, которому теперь двѣ уничтожаючи перепоны, именно: гражданскаго сродства и потаемности, и одна запрещаюча перепона, именно недостатокъ голошенія оновѣдей, противостоятъ. Н. дня . . .“

2. Прошеніе о исцѣленіе супружества въ корени.

Всесв. . . Въ парохіи подѣсаного живутъ два супруги Іоанъ Тонькій и Анна родж. Суха, котори передъ десять лѣтами побралися. Они живутъ порядно и згодливо, и выховуютъ свои дѣти дуже красно. При пересмотрѣ давнѣйшихъ метрикъ выслѣдилъ подѣсанный, що отецъ Анны Тонькон родж. Сухой, Іосифъ Сухій, есть сыномъ неправого жожа Григорія Тонького, дѣда поименованого Іоанна Тонького и цѣкон Магдалины Сухой, що мой попередникъ вѣроятно не зауважалъ: — бо такъ Іоанъ Тонькій якъ и Анна род. Суха суть тутъ крещени, про тое не потребовали принести свѣдоцтво крещенія, а понеже тутъ есть богато людей, котори Тонькій называются,

не прійшло моему пепередникови певно на гадку, що въ тѣмъ случаю заходить сродство. Но ведля прилученого дерева родословного % суть тѣи супруги сродниками (Geschwisterkinder) и ихъ супружество неважне.

Понеже могло бы случитися, що тое сродство колись остане выявлене, а згадани супруги о тѣмъ ничь не знаютъ и обавлятися належить, що если бы о тои перепонѣ дѣзналися, ихъ спокѣи домашній осталъ бы нарушенный, а кромѣ того, що Іоанъ Тонькій, чоловікъ слабого характера, передъ вѣнчаніемъ досить легкой и до нечистого житъя склонный, бѣтъ которыхъ блудбѣвъ его теперъ розумна и честна жена вздержуе, коли бы о тои перепонѣ довѣдался, мѣгъ бы желати, чтобы супружество остало за неважне узнане; — про тое смиренно пѣдписаный просить, чтобы В. В. для тыхъ мнимыхъ супруговъ исцѣленіе супружества въ корени съ повода сродства второго степеня бочнои линіи вселаскаво виробити благоволили. Н. дня . . . Н. Н., парохъ.

§. 45.

В) Переписки душпастыря зо взгляду на религіино-нравственне жишье прихожанъ.

Справы сюда относящися суть:

1. Свѣдоцтва нравственности. Одна изъ первыхъ должностей душпастыря есть старатися по возможности, чтобы его прихожане нравственне и религіине житье провадили, и для того ихъ разумно и оглядно надзоровати; а зѣ той должности вышлывае для него право, що если кто изъ его прихожанъ самъ, або якій урядъ зажелаетъ посвѣдченья, якъ певный его прихожанинъ заховался, ему ведля совѣсти свѣдоцтво поведенія або нравственности выдати. Въ тѣмъ свѣдоцтвѣ обавляють тѣлько цѣнру правду сказати. Примѣры:

а) Свѣдоцтво нравственности.

Пѣдписаный посвѣдчае симъ, що Іоанъ Н., селянинъ зъ Н. пѣдъ ч. дома 25. повѣта Н. всегда религіино и нравственне заховался, на богослуженіе порядочно учацалъ, святы Тайны частѣйше въ роцѣ пріймовалъ, духовне и мірске начальство почиталъ и слухалъ, и съ всѣми въ згодѣ жилъ, свою стару мать примѣрно обходилъ, и свои дѣти религіино и честно воспитовалъ. Н. дня . . .

б) Свѣдоцтво поведенія.

Зо стороны пѣдписаного уряда парохіального симъ посвѣдчаеся, що противъ Н. Н. челдника шевского въ Н., который теперъ въ судовѣмъ изслѣдованью находится, до здѣ урядовои вѣдомости ничь вредливого не прійшло. Урядъ пар. . . .

Тую послѣдну форму порадо есть уживати особливо по бѣльшихъ городахъ, где часто треба выставляти свѣдоцтва нравственности людямъ совершенно незнаемымъ.

2. Прошеніе о разрѣшеніе отъ поста. Тое разрѣшеніе удѣлае Епископъ, або поодинокимъ людямъ, або цѣлымъ заведеніямъ и громадамъ. Въ первѣмъ случаю удаеся сама партія, въ гругѣмъ душпастырь до Епископа съ прошеніемъ, въ которѣмъ треба навести важны ведля науки богословія нравственной причины.

3. Прошеніе о выробленье отпуста для певной Церкви. До пѣднесенья религіинои житъя много причиняются отпустови мѣсяця; если про тое душпастырь уважае, що тое для его Церкви було бы пожелане, и мае на попертье своего прошенія достаточны причины, долженъ отнестися до Епископа, который справу розсудитъ и потребне споводуе.

§. 46.

Г) Переписки душпастыря въ справахъ школьныхъ.

О семъ предметѣ къ сожалѣнію мало маю що сказати, понеже школа народна, донька Церкви, остала отъ Церкви одорвана. Душпастырь мае тѣлько заниматися выкладомъ науки религіи въ школахъ въ его парохіи находящихя, и тую должность обавляють тымъ совѣстѣйше вышолняти, чимъ бѣльша оказуеся опасность нерелигіинои стремленія въ головахъ многихъ просвѣтителей народа.

Душпастырь обавляють про тое въ назначени для науки религіи часы туюжъ преподавати, и яко членъ рады школон мѣсцевой по возможности о религіино-нравственне выхованье молодежи старатися.

Для надзора науки религіи поставлены суть въ обохъ Галицкихъ Епархіяхъ Школьны Ординаріатски комиссарѣ, которыхъ должности опредѣлены суть въ инструкціяхъ отъ обохъ Консистерій выданныхъ. Тѣи инструкціи суть въ обохъ епархіяхъ майже совершенно согласны, и про тое наводжу тѣлько Инструкцію Перемыскон Консистеріи зъ дня 21. Юнія 1873.

До ч. 2202. Инструкція для Ординаріатскихъ Комиссарѣвъ для надзора науки богочестія и церковныхъ упражненій молодежи въ школахъ народныхъ, реальныхъ, выдѣловыхъ и гимназіальныхъ въ округѣ Епархіи Перемыскон находящихя.

А) Ординаріатскій Комисаръ обавляють присутствовати пѣлрочнымъ испытаньямъ въ всѣхъ школахъ своего Комисаріата, може однакожъ за для важныхъ причинъ опредѣлти къ тому своего Заступника, або иного, но николи мѣсцевой душпастыря, и той урядово опредѣленный Заступникъ мае Ордина-

риатскому Комисарию справозданье изъ своего урядованья предложить.

При томъ посвященно мае пересвѣдчитися:

а) Чи дотычный священникъ совѣстно и точно удѣлае въ школахъ своей парохіи науку богочестія, кблько дѣтей на тую науку учащае, и який успѣхъ показуеся; *б)* яке есть въ загалѣ поровственне поведенье школьной молодежи; *в)* якъ заховуются принисе дотычно участія школьной молодежи въ св. Тайнахъ Покаянія и Евхаристіи въ церковныхъ упражненіяхъ, дальше дотычно молитвъ передъ початкомъ и по скѣнченію школьной науки, и участія во недѣльныхъ и прочихъ нарочитыхъ богослуженіяхъ, о скѣлько то при даныхъ обстоятельствахъ возможнымъ оказуеся; а въ школахъ головныхъ, реальныхъ, выдѣловыхъ и гимназіальныхъ дотычно експортаций, чи зо стороны учителя або якого нибудь иного лица съ школою въ близшомъ сношенію стоячого не даются въ религіино-поровственномъ отношенію яки соблазни.

Б) При кѣнци каждого пѣлрочія мае Ординаріатскій Комисарь о всѣхъ, чи то лично, чи черезъ своихъ Заступникѣвъ повзятыхъ спостереженіяхъ пріятныхъ або неприятныхъ съ своимъ совѣстнымъ, всестороннимъ мнѣніемъ Еп. Консисто́рінъ точный доносъ предложить.

В) Крімъ наведеныхъ порядочныхъ посвященій, може Ординаріатскій Комисарь школы своего Комисариата въ кождѣмъ часѣ посвящати, къ чому обовязанъ особливо тогда, если якийсь непредвджени обстоятельства або нарочный приказъ Консисто́рінъ того вымагати будуть; и зъ тыхъ послѣднихъ посвященій долженъ неотволочно справозданье Консисто́рінъ предложить.

Г) При якихъ нибудь посвященіяхъ мае Ординаріатскій Комисарь для захованья порядку въ школѣ пороазумѣтися взлядомъ тогожь, щобы порядокъ школьный ненарушити. При томъ може дотычному катихитѣ удѣлати зо взгляду дидактично-педагогичного свои примѣчанія и звертати его увагу на правосильни приписы церковни и державни, и друже любнымъ способомъ его упоминати; но не вѣльно му давати катихитѣ урядови упомненья, тѣлько о спостереженыхъ поблудженіяхъ долженъ донести Еп. Консисто́рінъ и пѣсля дотычного рѣшенія собѣ поступити.

Д) На коли бы который Ординаріатскій Комисарь на инне мѣсце осталъ перенесеный або важными причинами булъ перешкодженый свой урядъ выполняти, мае о томъ Еп. Консисто́рінъ донести.

Перемышль, дня 21. Червця 1873. Иоаннъ, Епъ.

Наводжу еще слѣдуючи роспорядженья до сего предмета относящися:

1. Ч. 136. Зъ поводу поднесенныхъ жалобъ отъ школьныхъ радъ, же нѣкоторыи душпастыри оттѣгаются и не хотятъ содѣйствовати съ совѣтниками мѣстныхъ школьныхъ радъ въ цѣли составленія выказовъ молодежи способной до школьной науки, а про тое учитель не имѣючи тыхъ потребныхъ выказовъ не суть въ положенію съ початкомъ школьного года, послѣ существующихъ въ томъ взглядѣ школьныхъ предписовъ, науку розпочинати, що вредно выливаетъ на просвѣту молодого поколѣнья.

Сего ради препоручаеся Преп. Душпастырямъ яко учителямъ богочестія въ народныхъ школахъ, щобы ревнуючи въ народной просвѣтѣ благовременно выказовали мѣстной школьной радѣ, которой послѣ §. 3. Министерского школьного устава изъ года 1870 суть членами, молодежь до школьной науки способну, да бы Консисто́рія не была принужденна, для нерядивыхъ въ томъ взглядѣ острѣннїи мѣры предпринимати.

Сіе розпорядженіе сообщитъ Пречестный Деканальный Урядъ всѣмъ Ч. Ч. душпастырямъ содеканальнымъ.

Перемышль, дня 7. Студня 1872. Иоаннъ, Епъ.

2. Rada szkolna krajowa. L. 85. r. s. k. Okólnik do wszystkich Rad szkolnych okręgowych. Celem ułatwienia duchowieństwu, zatrudnionemu przy parafiach, dopełnienia obowiązków względem udzielania nauki religii w szkołach ludowych, rozporządza Rada szkolna krajowa, na przedstawienie przemyskiego Konsystorza obrz. łącz. co następuje:

Jeżeli duchownemu, udzielającemu nauki religii w szkole, obowiązki parafialne nie pozwalają przybyć na tę naukę w godzinie, przeznaczonęj na ten cel planem lekcyjnym; natenczas nauczyciel winien godzinę tę zapelnić nauką przedmiotów świeckich, a natomiast odstąpić w każdym wypadku dla religii inną godzinę, przeznaczoną dla nauki świeckiej.

O czém wszystkich nauczycieli należy zawiadomić z uwagą, iż rozporządzenie to udziela się wszystkim Konsystorzom, w celu rozpowszechnienia go między duchowieństwem.

Lwów, dnia 14. stycznia 1872. Gołuchowski.

Въ Перемышской Епархіи обвѣщено окружнымъ посланіемъ зъ дня 27. Лютого 1872 ч. 11. (шк.)

3. Ч. 1528. Зъ поводу доносовъ гдекоторыхъ Ординаріатѣвъ, що не могутъ присутствовати испытамъ въ школахъ пѣдчиненыхъ округѣвъ, понеже тїи испыта майже всюди въ той самъ день ѣтбуваются и що гдекотори Рады школьны окружни не доносятъ имъ о речинци испытѣвъ, роспорядила высока Рада шк. Краева пѣдъ днемъ 16. Цвѣтня 1874 ч. 2229, щобы Рады шк. Окружни вызначали речинцѣ тыхъ испытѣвъ въ той спосѣбъ, щобы при нихъ Орд. Комисарѣ могли участвовати, и щобы ихъ о тыхъ речинцяхъ увѣдомляно.

Подаючи се до вѣдомости Прч. Комисаріата взываеся надъ подчинеными собѣ школами ведля здѣшного распорядженья зъ р. 1873 до ч. 2202 совѣстно чувати и приказани доносы въ своемъ часѣ сюда подавати.

Отъ Епископскаго гр. кат. Ординаріата.

Перемышль, дня 18. Мая 1874. Іоанъ, Еппъ.

4. Дворскій декретъ (Hofdekret) зъ дня 12. Мая 1826 обвѣщенный распорядженьемъ Губерніи дня 16. Юнія 1826 ч. 32900 обвязуе громады „zur reihenweisen Abholung des Seelsorgers zur Ertheilung des Religionsunterrichtes nicht nur in der Mutterkirche, sondern auch in den zur Pfarre gehörigen Ortschaften“.

5. Въ концѣ наводжу сюда относящійся законъ зъ дня 20. Юнія 1872. „Gesetz vom 20. Juni 1872 (R. G. Bl. Nr. 86.) betreffend die Besorgung des Religionsunterrichtes in den öffentlichen Volks- und Mittelschulen, so wie in den Lehrerbildungsanstalten und den Kostenaufwand für denselben.“

§. 1. Die den Kirchen- und Religionsgesellschaften gemäss §. 2. des Gesetzes vom 25. Mai 1868 (R. G. Bl. Nr. 48.) und §. 5. des Gesetzes vom 14. Mai 1869 (R. G. Bl. Nr. 62.) obliegende Besorgung des Religionsunterrichtes in den öffentlichen Volksschulen schliesst die Verpflichtung zur unentgeltlichen Ertheilung dieses Unterrichtes in sich.

§. 2. Den konfessionellen Oberbehörden wird gestattet, durch Zusammenziehung mehrerer Schülerabtheilungen für den Religionsunterricht, oder auf sonstige die Schulordnung nicht störende Weise nach eingeholter Genehmigung der Schulbehörden Einrichtungen zu treffen, durch welche die Erfüllung dieser Verpflichtung erleichtert wird.

§. 3. Ausnahmsweise kann für die Besorgung des Religionsunterrichtes an einer mehr als dreiklassigen allgemeinen Volksschule oder an einer Bürgerschule eine Remuneration ertheilt, oder, jedoch nur an einer Bürgerschule, ein eigener Religionslehrer bestellt werden, wenn und insolange über Antrag der Bezirksschulbehörde die betreffende Landesschulbehörde wegen besonderer Verhältnisse das Bedürfniss hiezu anerkennt.

§. 4. Die regelmässige Ertheilung des Religionsunterrichtes an Lehrerbildungsanstalten und Mittelschulen ist für jede Confession sicherzustellen, welcher wenigstens 20 Schüler in allen Klassen zusammen, an welchen die Religion als obligater Lehrgegenstand gelehrt wird, angehören.

§. 5. Rücksichtlich des Rechtes zur Besetzung der mit Gehalt oder Remuneration verbundenen Religionslehrerstellen und des hiebei einzuhaltenden Vorganges haben dieselben Vorschriften Geltung, welche für die westlichen Dienststellen der betreffenden Schulen bestehen; es ist jedoch nur ein solcher Bewerber anzustellen, welchen die betreffende konfessionelle Oberbehörde als zur Ertheilung des Religionsunterrichtes für befähigt erklärt hat.

§. 6. Wer den Religionsunterricht an einer Schule, ertheilt untersteht in der Ausübung seiner Lehrthätigkeit den Disciplinavorschriften der Schulgesetze“. — Впрочемъ отсылаю до закона школьного зъ дня 25. Червня 1873. (Вѣст. зак. краевыхъ зъ дня 1. Юлія 1873 ч. 250.)

§. 47.

Д) Справы убогихъ и пенсіонистовъ.

1. Въ справахъ убогихъ есть кругъ дѣланья душпастьера отъ часу, коли тыми дѣлами комуны занимаются, обмеженный, убоги остави вправдѣ священству, но заведеніями для запомоги убогихъ завѣдуютъ уряды громадски. Въ томъ взглядѣ найчастѣйше случится душпастьерю выставляти свѣдоцтва убожества, хотя и тѣи теперь властиво уряды громадски повинни бы выставляти. До того предмета примѣчаю:

1. Коли отъ душпастьера ктоибудь зажедае свѣдоцтво убожества, належитъ его спытати, на що ему того свѣдоцтва потреба, а коли яку важну причину наведе, треба туюжъ въ выставляемомъ свѣдоцтвѣ съ точнымъ описаньемъ имени, стана (и т. п.) просителя выразно навести, щобы такъ свѣдоцтво не осталось злоупотреблене.

2. Если кто жедае свѣдоцтво убожества, щобы осталъ бесплатно принятый въ домъ убогихъ, въ больницу, въ домъ съумашедшихъ и т. п., то належитъ памятати, що тое могутъ получить тѣлько: а) Убоги, которыхъ домъ убогий хоть по части взирае; б) служащи, за которыхъ ихъ господарь не може платити, ани ихъ у себе держати; в) особы, которыхъ родичи суть бѣдни, и они сами не мають заробку. При служащихъ особливо найважнѣйше есть тое обстоятельство, що ихъ службодавцѣ не суть въ состоянію оплатити кошта ихъ лѣченія.

3. Для бесплатного принятія въ домъ породу (Gebärhaus), потребне въ Галичинѣ (Hofdekret vom 11. Juli 1839 Z. 20728) свѣдоцтво убожества, выставлене отъ пароха за порозумѣнемъ съ войтомъ (Ortsvorsteher) и потверджене отъ ц. к. Староства.

4. До дома найдоховъ (Findelhaus), пріймають кромѣ дѣтей въ домъ породу уродженыхъ и подкнненихъ, бесплатно тѣлько дѣти такихъ безбрачныхъ матерей, котори выкажутъ свѣдоцтвомъ убожества.

5. До дома сирѣтъ (Waisenhaus), могутъ остати принятими тѣлько таки сироты, которымъ родичи ніякого маеку не лишили; и дѣти такихъ родичей, котори не мають ніякихъ средствъ до воспитанья своихъ дѣтей.

6. Гденекуда получаютъ убоги слабн бесплатно лѣки (медицины) за потвердженемъ убожества зо стороны пароха.

7. Щобы бѣдни стороны въ процессахъ остались освобождены отъ нажитости штемлевой, должны выказатися нажитымъ свѣдоцтвомъ убожества.

8. Ученики хотячи получить освобожденъе отъ оплаты школьного (Schulgeld, didactrum), обязаны выказатися свѣдоцтвомъ убожества отъ уряда громадского выставленнымъ а отъ пароха подтверженнымъ.

II. Зо взгляду на пенсіонистѣвъ обязанъ душапастырь:

1. Квиты пенсіонистѣвъ, провизіонистѣвъ, инвалидѣвъ и иныхъ людей, котори яку платню милости (Gnadengehalt) поберають, корамизовати, с. е. власноручнымъ пѣдписомъ и печатью парохіальною подтверждати, що дотычна особа жіе. Такъ подтверждае парохъ квиты дефиціентѣвъ, сотрудникѣвъ, пенсіонованыхъ урядникѣвъ, ихъ вдѣвъ и сирѣтъ, патентовыхъ инвалидовѣвъ. Ти квиты не смѣе душапастырь подтверждати передъ 25-ымъ або взгляду 2-имъ текущего мѣсяци соотвѣтно тому, коли наведени особы свою платню поберають; одже треба таки квиты ажъ въ той день пѣдписовати, коли ц. к. кассы ихъ выплачають; а кромѣ того треба наочно знати, чи пенсіонистъ жіе, и мати певность, що ему платня еще належится, бо н. пр. вдовы тратятъ пенсію, коли на ново за мужъ идутъ. Таке подтвержденъе може такъ звучати: „Dass der pensionirte k. k. Bezirkskommissär Herr N. N. am Leben ist, wird pfarrämtlich bestätigt. Vom gr. kath. Pfarramte in N. den 2. März 1878. N. N. Pfarrer. (Печать)“. Або: „Що Іоанъ Горничный, сирота по ц. к. старостѣ Антонію Горничномъ жіе, и въ сей парохіи перебивае, и ани ніякой цѣсарской службы яко урядникъ або воинъ, ани инного удержанья не мае, симъ урядово подтверждася. Отъ гр. каѳ. уряда парох. въ Н. дня 25. Марта 1878. Н. Н. парохъ. (Печать)“. Або: „Ze ran N. N., с. k. pensjonowany kancelista żyje, potwierdza Urząd parochialny w N. dnia 2. Maja 1878. N. N., proboszcz“. (L. S.)

2. Коли яка пенсією або платнею милости надѣлена, въ парохіи душапастыря перебиваюча особа умре, обязанъ душапастырь о тѣмъ случаю смерти сейчасъ до компетентныхъ властей донести, а именно: а) Если умре пенсіонистъ стана духовного, доносить душапастырь прилучаючи его аркушь платничій и свѣдоцтво смерти (Zahlungsbogen und Todtensein) до ц. к. Староства и до Консисторіи посредствомъ декана; б) если умре пенсіонистъ мірскаго стана (н. пр. урядникъ), доносить до ц. к. староства, и въ доносѣ точно описуе станъ усоншогѣ, и яку, и зъ якого фонда тойже пенсію побералъ; в) коли умре войсковый пенсіонистъ, доносить прилучаючи аркушь платничій и свѣдоцтво смерти до найблизшой команды войсковои, посредствомъ староства; д) если умре патентованый инвалидъ, пере-

криляе душапастырь его патентъ зъ горы на долину, и тамъ, где записано, що ему послѣдній разъ остало выплачено, записуе день смерти инвалида, и той патентъ разомъ съ свѣдоцтвомъ смерти отсылае до ц. к. староства.

3. Коли вдовы або сироты по ц. к. урядникахъ, котори пенсію або платню милости поберають, супружество заключатъ, або инымъ способомъ останутъ заосмотрени або переселятся на инне мѣсце, долженъ душапастырь, такъ само якъ и тогда, коли они умрутъ, до ц. к. староства о тѣмъ донести. Кромѣ того, если вдова по ц. к. уряднику нове супружество заключитъ, треба въ доносѣ до ц. к. староства навести имя и н. пр. ей усоншого мужа, и имя, станъ и мѣсце пребыванія ей нового мужа.

4. Душапастырьѣ обохъ Галицкихъ Епархіи обязаны кромѣ того въ семъ взглядѣ: а) Предкладати Консисторіи (а взгляду комиссіи управляющей дѣлами вдѣвъ и сирѣтъ по священникахъ), списъ вдѣвъ и сирѣтъ священническихъ, въ Львовской АЕпархіи въ мѣсяци Новембрѣ (росп. Конс. зъ дня 15. Юнія 1858 ч. 2239), въ Перемыской Епархіи въ первыхъ дняхъ мѣсяца Сѣчни (росп. Конс. зъ дня 8. Лютого 1873 ч. 546.), въ Угорскихъ Епархіяхъ въ мѣсяци Септембрѣ. — б) При кѣнци рока предкладати Консисторіи складки въ протягу рока для запомоги каѳол. миссіонерѣвъ въ Азіи, Африцѣ и Америцѣ выплывши (росп. Митр. Консист. Львовской зъ дня 16. Мая 1852 ч. 1771.)

§. 48.

Е) *Перешиски душапастыря въ иныхъ до жишья церковного относящихся справахъ.*

1. Зо взгляду на акушерки (Hebammen, obstetrices). Поминувши инни сюда относячися должности душапастыря, о которыхъ при Т. Крещенія була бесѣда, повиненъ душапастырь по возможности причинятися до того, щобы всюди, где возможно, находилася испытывана и заприсяжена акушерка, и щобы по возможности выкоренити партачки, пѣдъ которыми можна розумѣти кожду женщину, котори и тогда до ремесла берутся, коли бы було возможно призвати фахову акушерку. Очевидно, що тое не всюди и не всегда возможно; но що осягнути можна, о тое треба старатися, а именно, щобы черезъ таку бабу ани дитина ани мати въ религійномъ и тѣлесномъ взглядѣ не стала на небезпеченство выставлена, а если бы истиннощось вредливе и противзаконне зайшло, належитъ возвати о помѣчь ц. к. староство.

2. Зо взгляду на праздники и богослуженія. Ведля австрійскихъ законѣвъ мае кожде державою узнане исповѣданіе право свое богослуженіе и свои праздники ведля питомыхъ принисѣвъ своей Церкви обходити, а если бы кто

ни будь тое право нарушити важился, обовязана власть политична нарушене право боронити. Зъ того же для душпастыря высылвае право и должность въ случаю нужды о тую помощь просити. Не выпускаючися въ далшу росправу наводжу тутъ только теперѣшни законы австрійски отсылаючи въ прочёмъ до моего пастырского богословія. (§. 156.)

Законъ зъ дня 25. Мая 1868 (В. З. Д. ч. 49.) каже:
Art. 8. „Die Vorsteher, Diener oder Angehörigen einer Kirche oder Religionsgenossenschaft haben sich der von den berechtigten Personen nicht angesuchten Vornahme von Funktionen des Gottesdienstes und der Seelsorge an den Angehörigen einer anderen Kirche oder Religionsgenossenschaft zu enthalten.

Eine Ausnahme kann nur für jene einzelnen Fälle eintreten, in welchen durch die betreffenden Seelsorger oder Diener der anderen Kirche oder Religionsgenossenschaft um die Vornahme eines diesen zustehenden Aktes das Ansuchen gestellt wird, oder die Satzungen und Vorschriften dieser letzteren die Vornahme des Aktes gestatten.

Ausser diesen Fällen ist der bezügliche Akt als rechtlich unwirksam anzusehen und es haben die Behörden auf Ansuchen der beeinträchtigten Privatperson oder Religionsgenossenschaft die geeignete Abhilfe zu gewähren“.

Art. 12. „Keine Religionsgemeinde kann der Leiche eines ihr nicht Angehörigen die anständige Beerdigung auf ihrem Friedhofe verweigern: 1. wenn es sich um die Bestattung in einem Familiengrabe handelt, oder wenn 2. da, wo der Todesfall eintrat, oder die Leiche gefunden ward, im Umkreis der Ortsgemeinde ein für Genossen der Kirche oder Religionsgenossenschaft des Verstorbenen bestimmter Friedhof sich nicht befindet.

Art. 13. „Niemand kann genöthigt werden, sich an den Feier- und Festtagen einer ihm fremden Kirche oder Religionsgenossenschaft der Arbeit zu enthalten.

An Sonntagen ist jedoch während des Gottesdienstes jede nicht dringend nothwendige öffentliche Arbeit einzustellen.

Ferner muss an den Festtagen was immer für einer Kirche der Religionsgenossenschaft während des Hauptgottesdienstes in der Nähe des Gotteshauses **Alles** unterlassen werden, was eine Störung oder Beeinträchtigung der Feier zur Folge haben könnte.

Dasselbe ist bei den herkömmlichen feierlichen Prozessionen auf den Plätzen und in den Strassen zu beobachten, durch welche sich der Zug bewegt“.)

*) Если про тое н. пр. улицами певного города иде великолѣпна процессія Іорданьска, и близко коло Церкви дахнопобиваютъ, такъ що на людей дахówki падають, то душпастырь должень памятати, яка его въ такómъ случаю должность.

Art. 14. „Keine Religionsgemeinde kann genöthigt werden, sich des Glockengeläutes an Tagen zu enthalten, an welchen dasselbe nach den Satzungen einer anderen Kirche oder Religionsgesellschaft zu unterbleiben hat“.

Art. 15. „In Schulen, welche von Angehörigen verschiedener Kirchen oder Religionsgesellschaften besucht werden, soll soweit es ausführbar ist, dem Unterricht eine solche Eintheilung gegeben werden, bei welcher auch der Minderheit die Erfüllung ihrer religiösen Pflichten ermöglicht wird“.

Зо взгляду на взаимни отношенья трехъ обрядовъ католической Церкви въ Галичинѣ. Хотя я поодиноки припису сюда относягося закона такъ званом „Конкордін“ на отвѣтныхъ мѣсяцяхъ дословно навель, то однакожъ для цѣлости и ясности наводжу еще разъ цѣлый той законъ въ подлинномъ текстѣ съ пастырскимъ посланіемъ бл. п. Митрополита Спиридона.

Nr. 136. (Ord.) Spiridion Litwinowicz. Divina miseratione et S. Sedis Apostolicae autoritate Metropolitae Haliciensis, Archiepiscopus Leopoliensis etc.

Universo venerabili Clero saeculari et regulari Archidioecesis Nostrae salutem in Domino et Archiepiscopalem Benedictionem!

E Literis Apostolicis Sanctissimi Domini Nostri, Divina Providentia Pii P. P. IX. die 2. Martii anni elapsi editis a Praedecessore Nostro p. m. Gregorio sub die 16. Aprilis ejusdem anni promulgatis non absque gravi animi commotione intellexistis, Fratres dilectissimi, quanto dolore affectum fuerit paternum cor Suae Sanctitatis ob interna illa dissidia, quibus haec ecclesiastica provincia numerosissimum coetum Catholicorum utriusque ritus comprehendens, his recte turbulentis temporibus misere exagitabatur, ubi Ecclesia catholica et salus animarum, tot tantisque periculis expositae, omnimodam fidelium concordiam, maxime autem sacerdotum Domini unanimem viribusque unitis confortatam curam et vigilantiam de grege Christi expostulant.

Porro Beatissimus Pater praecipuam hujus mali causam in eo sitam esse recognoscens, quod numerosissimae Constitutiones et frequentissima S. Sedis Apostolicae Decreta de Catholicis Orientalis ritus in eorumque favorem plurium saeculorum decursu emanata, in hisce nostris regionibus a quibusdam malevole ignorantur, ab aliis vero per sinistram interpretationem ad fines minime ecclesiasticos detorquerentur, benignissima illa festinatione, quam Sanctitati Suae jam universalis Ecclesiae Catholicae salus, jam vero paterna Ejus in filios ritus Orientalis teneritudo suggererat, discordiarum originem radicitus evellere, atque fomitem exacerbationis inter filios ejusdem S. Matris Ecclesiae penitus extinguere ea sapientissima methodo constituerat, ut super fundamento justitiae, inter Catholicos utriusque

ritus jura et obligationes pari modo distribuentis, saluberrimum opus pacis, concordiae et charitatis construeret atque suprema, quam in universum Orbem Catholicum tenet Apostolica auctoritate confirmaret.

Cum ingenti igitur animi Nostri gaudio et solatio opus illud Concordiae in Decreto S. Congregationis de Propaganda Fide pro negotiis ritus Orientalis Vobis ob oculos ponimus, intensissimam Vestram attentionem et verecundiam excitantes, ut plenum hujus Decreti tenorem cum filiali pietate et obedientia excipiatis, ad ejusque religiosissimam observationem omnibus viribus contendatis.

Decretum.

Ad graves et diuturnas controversias dirimendas, quae in ecclesiastica provincia Leopoliensi ob disciplinae varietatem nec non ratione mutuarum relationum inter ecclesiasticos viros latini et graeci ritus inde promanantium non absque christianae charitatis dispendio atque animarum detrimento agitabantur, optimo sane consilio utriusque ritus Antistites conventionem seu concordiam sub die 23 Decembris 1853 ineundam censuerunt, quam deinde S. Sedis placito subjiciendam curarunt. Propositam itaque conventionem, cujus examen peculiaribus de causis differi debuit, tandem ex mandato Sanctissimi D. N. Pii PP. IX. Sacra haec Congregatio de Propaganda Fide pro negotiis ritus orientalis ab eodem Pontifice nuper instituta ad trutinam revocavit in generalibus comitiis habitis die 4. et 12. Augusti 1862, in quibus ejusdem conventionis articulos singillatim expendens quoad aliquos satius duxit ab Ordinariis dioecesanis illius provinciae ecclesiasticae necessarias declarationes fore in antecessum exquirendas.

Quod quidem munus commissum est Apostolico Nuntio Vindobonae commoranti, qui laudatos Ordinarios de praedictis declarationibus interrogare non destitit, sed cum inter responsionum moras acceptum fuerit in eadem provincia liturgica ac ritualia dissidia non solum non extinguï, quin immo quotidie vehementius accensa effervescere, hinc sapientissimo quidem consilio die 2. Martii hujus anni Pontificiae litterae datae sunt ad Leopolienses Archiepraesules latini ac rutheni ritus eorumque Suffraganeos excitandos, ut scilicet averti mala, quae ex hujusmodi dissidiis Religioni et animarum saluti impendebant, ac opportuniora, cum citius fieri posset, remedia proponi satagerent, nec non etiam aliquem ecclesiasticum virum Romam mittendum curarent, qui de memoratis liturgicis et ritualibus controversiis Apostolicam Sedem magis magisque certiore faceret.

Hujusmodi invitatione libentissime accepta ipsimet Antistites haud ulla interjecta mora Romam se contulerunt, quorum aliqui plenam de rerum suarum statu relationem Sanctissimo D. N. humillime exhibuerunt, universi vero Eminentissimo S.

Congregationis Praefecto requisitas explicationes super propositam concordiam diligenter tradiderunt.

Hisce mature perpensis, eundem Eminentissimum S. C. Praefectum cum duobus item Eminentissimis Patribus deputari optimum visum est, coram quibus, omnia deinde in generali Sacri Ordinis conventu relaturis, Leopoliensis utriusque Ecclesiae Praesules suos sensus liberrime patefacerent, et quod scripto tradiderant, fusius explicarent, et si quid etiam uberius addendum oretenus foret fidenter exprimerent.

Hanc quidem sibi propositam agendi rationem praeaudati antistites nimirum RR. PP. DD. Franciscus Xaverius Wierchleyski Archiepiscopus Leopoliensis latini ritus, Thomas Polanski Episcopus Premisliensis ritus graeci catholici, Spiridion Litwinowicz Episcopus Canatensis et Archidioecesis Leopolitanae ritus rutheni vacantis Administrator Apostolicus, ac Josephus Hoppe Praepositus Ecclesiae Cathedralis Premisliensis ritus latini et Sede vacante Vicarius Capitularis grato animo susceperunt, atque explicationibus ultro citroque correctis, tandem die 17 Julii 1863 de controversis articulis unanimiter convenientes superius memoratae concordiae schema quoad nonnulla immutatum, assentiente etiam, nonnullis tamen animadversis, R. P. D. Josepho Aloisio Pukalski hodierno episcopo Tarnoviensi, qui Concordiae tabulis anno 1853 exaratis subscripserat, eo quod intra limites ejusdem dioeceseos plura Ruthenorum millia Premisliensis antistitis jurisdictioni obnoxia commorentur, S. Congregationis iudicio iterum subjiciendum postularunt. Quae sane omnia una cum universis declarationibus ab Ordinariis Leopoliensis Ecclesiae, uti superius relatum est, editis proposita sunt in generali conventu diei 30 septembris anni vergentis, ubi Eminentissimi Patres novas Conventionis tabulas in singulis partibus rite excussas paucis variatis probandas censuerunt.

Hanc vero Emorum Patrum sententiam infrascriptus Secretarius in Audientia habita die 6 mensis hujus Octobris Sanctissimo Domino Nostro retulit, qui eadem Apostolica auctoritate confirmans antedictam Conventionem per hoc S. C. decretum approbati mandavit juxta sequentem tenorem:

A) Sub respectu transitus ab uno ad alterum ritum.

„a. Quilibet in suo nativo ritu permanere tenetur, et arbi-
trarius jam permultis tum ad Missionarios et fideles Orientis,
tum ad oras nostras directis Constitutionibus et Decretis repro-
batus transitus, denuo ac severissime prohibetur et quocumque
modo ad effectum deductus, irritus ac nullus esse declaratur.
„Quare nemini absque obtenta Sedis Apostolicae facultate ex
„uno ad alterum ritum transire liceat. Attamen quoniam ali-
„quando urgens necessitas forsitan expostulat, vel rationabiles
„causae suadere possunt transitum de uno ritu ad alium, idcirco

„in hisce casibus ritus mutationi fiet locus, sequenti tamen
 „methodo religiose servata. Ille qui ex uno ad alium ritum transire
 „cupit, preces proprio Ordinario Dioecetano porriget, causas,
 „quae ritus mutationem suadent, accurate et fideliter exponens.
 „Ordinarius scriptotenus sententiam suam super petitione et
 „causis aperiet: hoc autem documentum exhibebitur Ordinario
 „alterius ritus, ad quem transitus expostulatur; atque hic etiam
 „suam sententiam scripto significabit, et omnia transmittet ad S.
 „Sedem, quae vel per se, vel per suum delegatum decernet,
 „utrum transitus permittendus sit nec ne. In casibus autem
 „urgentibus, qui moram non patiuntur, Ordinarius illius ritus, ad
 „quem transitus exposcitur, audito, methodo superius enunciata,
 „Ordinario alterius ritus, a quo dimittendus est Orator, transitum
 „admittet provisorie et sub conditione, si a S. Sede transitus hic
 „confirmabitur.

„b. A die publicationis initae Concordiae in unaquaque
 „Dioecesi utriusque ritus faciendae terminus sex mensium prae-
 „figitur, intra quem licitum erit partibus, quae arbitrarie ritum
 „mutarunt, ad ritum, suum redire, atque hoc desiderium Episcopo
 „utriusque ritus partes eadem insinuabunt. Praedicto autem
 „termino elapso, illi qui hac facultate usi non fuerint, si laici sint,
 „in ritu illegaliter assumpto ex Apostolico indulto perpetuo
 „manebunt, si vero sint Ecclesiastici, ad S. Sedem singillatim
 „recurrant, ut provideat.

„c. Ab eodem die publicationis Concordiae, si sacerdos sive
 „latini sive rutheni ritus quempiam illegitime transeuntem sciens
 „et volens ad suum aggregaverit ritum, aggregatio talis sit nulla
 „et irrita; et insuper sacerdos, qui hoc grave piaculum admisit,
 „si regularis sit obnoxius erit poenis statutis in Constitutione
 „Benedicti XIV, quae incipit Demandatam coelitus; si vero
 „sit e clero saeculari sive parochus sive operarius prima vice spiri-
 „tus recollectionibus octo dierum, secunda vice quatuordecim
 „dierum, tertia demum vice suspensione a divinis ipso facto in-
 „currenda et pro casus gravitate etiam beneficii privatione, si
 „parochus est praevio processu judiciali, si operarius inhabili-
 „tatione per triennium ad curatum beneficium obtinendum puni-
 „atur. Quod si quispiam celato nativo ritu, fidelibus alterius
 „ritus se jungeret, et a sacerdote alterius arbitrario assumpti ritus
 „obsequia spiritualia expeteret et obtineret, subdolos ille actus,
 „licet post decursum plurium annorum in lucem demum prodierit,
 „sit nullus et irritus; sacerdos tamen qui advenam suis ovibus
 „inscius adnumerabat, insons decleratur, et nonnisi eundem
 „ad ritum nativum relegare teneatur. Si vero etiam indubitata de
 „nativo advenae ritu obtenta notitia, obsequia spiritualia eidem
 „praestare pergeret, jam sciens et volens talem advenam suo
 „gregi adnumerare nititur; hinc poenis superius positae subji-
 „ciendus est.

B) Sub respectu functionum sacrarum sive liturgico.

„a. Utriusque ritus sacerdotes, qui censuris ligati non sunt,
 „in Ecclesiis mutuis cum facultate rectoris Ecclesiae licite super
 „altaribus sive consecratis, sive portatilibus, sive super antimen-
 „siis, ut in Ecclesia graeca moris est, singuli tamen suo ritu et
 „sua lingua ex Apostolico indulto missas celebrare possunt.

„b. Pari modo offerre possunt sacrificium Missae in Ora-
 „toriiis privatis aut sacellis cum licentia Episcoporum in pagis et
 „coemeteriis reperibilibus sacerdotes utriusque ritus, ast semper
 „praevia licentia Parochi, in cujus jurisdictione sacellum situm
 „est. In Oratoriis latinorum sacerdotes latini ritus (juxta Bullam
 „Benedicti XIV., quae incipit Imposito nobis) tantum super
 „consecrato altari vel super lapidea pariter consecrata tabula,
 „non autem super antimensiis missas celebrare tenentur.

„c. Si localis Ecclesiae rector censuerit devotioni et aedi-
 „ficationi fidelium id profuturum, ut in majori populi concursu
 „persolvatur devotio, nonnisi in altero usitato ritu, e. g. parastasis,
 „aut decantatio Evangeliorum tempore comitationis funerum, aut
 „alia similia, nil obest, quatenus devotiones tales peragantur.
 „Peragi autem debent nonnisi ab illis sacerdotibus, in quorum
 „ritu devotiones illae usitantur, et renumeratio, quae a populo
 „pro tali devotione offertur, non rectori Ecclesiae sed sacerdoti
 „functionem peragenti cedat.

„d. Non licet Sacerdotibus unius ritus in Ecclesia alterius
 „ritus (nisi a respectivo parochi expresse invitati fuerint) bene-
 „dictiones salis, aquae, frugum, thuris etc. peragere.

„e. Visitare loca thaumaturga, (sive sub regimine latinorum,
 „sive rutheno-catholicorum sacerdotum existant) cuilibet liberum
 „maneat, sintque imagines aliaeque res in uno ritu venerabiles
 „aequaliter etiam in altero ritu aestimatae.

C) Sub respectu administrationis sacramentorum.

„a. Nullus sacerdos proles alterius ritus baptizare prae-
 „sumat, nisi necessitas ob periculum mortis infantis, aut hyemis
 „inclementia, locorum distantia, itinervis difficultas obstent, quo-
 „minus baptismum a proprio sacerdote administrari possit. Baptis-
 „mus autem in hisce rerum adjunctis collatus nullo modo ritus
 „mutationem involvit, neque ad hujusmodi mutationem ullum
 „praetextum aut colorem praebere poterit. Quilibet baptismum
 „in praedictis necessitatis aut gravis difficultatis circumstantiis
 „peragens sacerdos utatur rituali sui ritus. Sacerdotes vero
 „rutheno-catholici proli ad latinum ritum spectanti sacramentum
 „baptismi in iisdem commemoratis casibus administrantes, etiam
 „confirmationis sacramentum conferre nullatenus audeant sub
 „poena suspensionis a divinis ipso facto incurrendae, salvo aliis
 „poenis arbitrio Episcopi infligendis. Actus autem baptismi in
 „necessitate vel gravi difficultate, ut supra, collati inscribatur in

„libro separato pro baptisate prolium alterius ritus, atque in eo
 „adnotetur, quod baptizata proles ad alium ritum pertineat.
 „Demum de collatione hujus baptismi respectivus parochus via
 „officiosa irremore informetur.

„b. Fideles utriusque ritus apud sacerdotem latini vel
 „rutheni ritus a suo Episcopo Ordinario adprobatum peccata sua
 „confiteri et beneficium sacramentalis absolutionis valide ac licite
 „obtinere possunt. Sacram vero Communionem nemo aliter ac
 „in suo ritu sumat, scilicet latini sub una specie ac in pane azymo,
 „rutheno-catholici sub utraque specie, et in pane fermentato.
 „Curent autem Episcopi, ut in locis thaumaturgis seu latinis seu
 „ruthenis tot alterius ritus sacerdotes a parochis invitentur, quod
 „sufficere possint ad Missam celebrandam, et sacram Communi-
 „onem distribuendam, juxta proprium fidelium sive ruthenorum
 „sive latinorum ritum.

„c. Matrimonio benedicit secundum antiquissimam in dioe-
 „cesibus nostris vigentem consuetudinem parochus sponsae. Idem
 „quoque in matrimoniis mixti ritus, ubi sponsorum unus est ritus
 „latini et alter ritus rutheni, servandum, et talia matrimonia a
 „parcho sponsae benedicenda sunt, nisi ambo sponsi contrarium
 „petierint. In benedicendis talibus matrimoniis tempus sacratum,
 „quod in utroque ritu diversum est, observari debet, et ne con-
 „scientia alterutrius sponsi laedatur et aliis fidelibus scandalum
 „praebatur, cavendum quoque est, ne benedictio matrimonii in
 „diem jejunii in hoc vel in altero ritu praescripti incidat.

„d. Si ad infirmum sacramentis providendum proprii ritus
 „sacerdos haberi nequit, potest illi etiam alterius ritus sacerdos
 „extremam unctionem oleo sacro in suo ritu usitato administrare:
 „sacrum vero Viaticum etiam infirmis non nisi juxta eorum ritum
 „a proprii ritus sacerdote porrigi debet. Deficiente autem sacer-
 „dote proprii ritus valeat ex Apostolico indulto latinus a pres-
 „bytero rutheno in fermentato, et ruthenus infirmus a presbytero
 „latino in azymo sacrum Viaticum accipere.

„Nec baptismus a sacerdote alterius ritus urgente necessi-
 „tate vel in gravi difficultate, ut supra dictum est, collatus, nec
 „confessio peccatorum coram tali sacerdote facta, nec sacra Com-
 „munionem ex ignorantia sive inadvertentia aut consilio ritum mu-
 „tandi juxta alterum ritum sumpta, nec denique sacramentum
 „extremae unctionis ab alterius ritus sacerdote in articulo mortis
 „obtentum, transitum ab uno ad alterum ritum producere
 „possunt.

D) Sub respectu ineundorum matrimoniorum et educationis prolium.

„a. Matrimonia inter rutheno et latino—catholicos, praepe-
 „dire non licet. De talibus vero Matrimoniis ineundis proclama-
 „tiones in Ecclesiis utriusque ritus omnino instituendae, non nisi
 „tunc promulgari incipiant, si sponsi utriusque ritus conditiones

„lege praescriptas impleverunt. Eo fine sponsus a suo parcho
 „scripto exaratam contestationem expetat, qua confirmetur om-
 „nes praescriptas conditiones ex parte sponsi esse adimpletas, et
 „inchoandis proclamationibus intenti matrimonii nil obstare.

„Hanc contestationem parcho sponsae admanuabit, et simi-
 „lem contestationem intuitu sponsae ab eodem obtentam, parcho
 „suo adferendam habet. Adquisita hoc modo certitudine de adim-
 „pletis conditionibus, uterque parochus ad inchoandas proclama-
 „tiones procedat. Graviter reprehendatur sacerdos proclamationes
 „ideo protrahens aut impediens, quod pars ad ejus ritum spec-
 „tans, alterius ritus sponsum sive sponsam sibi elegerit, aut qui
 „ex hac causa testimonium bannorum sine mora extradere retrac-
 „taret, aut demum tali testimonio non producto, matrimonio
 „benedicere praesumeret.

„b. Juxta antiquam praxim, prout jam superius notatum,
 „benedicit matrimonio parochus sponsae.

„c. In posterum ubique proles et matrimoniis mixti ritus
 „progenitae educabuntur in ritu parentum juxta sexum. Ad
 „evitanda autem gravia incommoda in familiis mixti ritus, per
 „dispensationem ab Ordinariis impetrandam facultas fiat dies festos
 „et jejunia observandi juxta unum eundemque ritum, si ita
 „parentes inter se conveniant, quin exinde ritus ipsius mutatio
 „ullo modo deduci valeat. In matrimoniis tamen clericorum
 „Ruthenorum abhinc universa proles sequi debet ritum patris,
 „atque uxor latinaper dispensationem ab Ordinario impetrandam
 „facultatem obtineat festos dies et jejunia servandi juxta ritum
 „ruthenum. Episcopi pariter dispensare poterunt cum famulatio
 „in familiis mixti ritus sustentato, ut circa jejunia et festos dies
 „sese accommodent conventioni inter conjuges, ut supra dictum
 „est, initae; ast diebus dominicis et festis in utroque ritu in eadem
 „diem incidentibus devotiones in Ecclesia sui nativi ritus tam
 „conjuges ac filii quam famuli peragere possunt. Praedictas vero
 „dispensationes Ordinarii concedent tamquam Apostolicae Sedis
 „delegati.

„d. Quia vero lex retro non agit, idcirco si certo constiterit
 „alicubi matrimonia ea lege contracta fuisse, ut universa proles
 „ritum patris sequatur, subsistens usus ad evitandas in familiis et
 „actis parochialibus confusiones, impertita sanatione a Summo
 „Pontifice, ultro servetur.

„e. Illegitimae proles sequantur matris ritum.

E) Sub respectu mutui adjutorii.

„a. In baptizando adjutorium non feratur, nisi in casu
 „urgentis necessitatis aut gravis difficultatis, prouti jam superius
 „notatum est.

„b. Omnis sacerdos a suo Ordinario adprobatus et a respec-
 „tivo Ecclesiae rectore requisitus, absque ritus discrimine fidelium

„confessionem audire, et eosdem a peccatis licite et valide absol-
 „vere potest. In assignandis satisfactionis operibus ratio diver-
 „sitarum rituum habeatur, et nonnisi talia eligantur opera, quae in
 „ritu poenitentis sunt usitata. Nulli sacerdoti ad hoc non auctori-
 „sato, absolvere a reservatis ab Ordinariis licebit. Hoc fine omnes
 „Ordinariatus casus a se reservatos informandi cleri causa sibi
 „invicem communicabunt.

„c. Absque proprii parochi requisitione nullus sacerdos
 „mortuos alterius ritus sepelire praesumat. Si fideles mortuos
 „suos in coemeterio alterius ritus sepelire optant, sepulturae non
 „impediantur. Si ad sepulturam talem proprius parochus advenerit,
 „prout sint sacerdotes alterius ritus usum campanarum, luminarum,
 „feretri etc. concedere erga justam remunerationem ei, ad quem
 „pertinet, praestandam. Funeralem devotionem aut catechi-
 „zationem juventutis in Ecclesia alterius ritus peracturus sacer-
 „dos de secuturo suo adventu rectorem hujus Ecclesiae praevie
 „informare tenetur, qui curare obligatur, ut et Ecclesia patefiat,
 „et peragendae devotiones parochiales ita ordinentur, ut cum
 „secutura devotione alterius ritus non coincidunt et se invicem
 „turbent.

„d. In solemnibus processionibus pulsus campanarum
 „mutuo et gratis concedatur.

„e. Generatim in jura parochialia e. g. circa domorum,
 „esculentorum, paschalis etc. benedictionem nemo involare
 „praesumat.

„f. Episcopis suas Dioeceses canonice visitantibus, etiam
 „honorem et obsequia spiritualia prompte praestent.

„g. Ne inter sacerdotes latini et rutheni ritus in processio-
 „nibus, sessionibus et aliis solemnitatibus ecclesiasticis simul
 „peragendis, de praecedentiae ordine controversiae oriantur, qui-
 „bus charitas et mutua animorum concordia turbetur, decretum
 „S. Congregationis Rituum datum 16. Februarii 1630, quo in
 „causis praecedentiae inter Episcopos latini et Episcopos graeci
 „ritus uniti statuitur, nullam rationem, ceteris paribus, inter
 „illos habendam esse, quam antiquitatis eorum promotionis ad
 „Episcopatum, permittente Sanctitate Sua, pro norma in posterum
 „habebitur ab universo utriusque ritus Clero ita, ut ad designan-
 „dam prioritatem in ejusmodi solemnitatibus simultanee peragen-
 „dis non ritus diversitas, sed tempus ordinationis aut qualitas
 „Ecclesiasticae dignitatis consideretur“.

Post haec Sanctitas Sua, cui apprime perspectum est, arctis-
 simis charitatis vinculis Leopolienses praesules inter sese con-
 jungi, et singulari zelo erga oves sibi concreditas inflammari,
 eosdem vehementer hortatur, ut toto animo incumbere pergant
 ad concordiam in suis dioecesibus stabiliendam, et illud certum
 exploratumque habent, ope hujusmodi conventionis praeteritas
 controversias omnino diremptas iri, et hinc plurima bona et

jucundae pacis, quae a Deo est, uberrimos fructus Latinis et
 Graecis ecclesiasticae provinciae Leopoliensis fore obventuros.

Datum Romae ex aedibus Sacrae Congregationis de pro-
 paganda Fide pro negotiis ritus orientalis die 6. Octobris 1863.

Alexander Card. Barnabò, Praef.

Joannes Simeoni, a secretis.

Ad pleniorum porro hujus gravissimi ac saluberrimi Decreti
 intelligentiam et in executione ejus securitatem sequentes adhuc
 animadversiones attentioni Vestrae commendamus.

A) Sub respectu transitus ab uno ad alterum ritum.

ad a. Prima ac principalis hujus Decreti lex, quod „quilibet
 „in suo nativo ritu permanere teneatur, et arbitrarius transitus
 „severissime prohibeatur atque quocumque modo ad effectum
 „deductus irritus ac nullus esse declaretur“ — item: „quod nemini
 „absque obtenta Sedis Apostolicae facultate ex uno ad alterum
 „ritum transire liceat“ strictissimae est interpretationis atque quem-
 libet sacerdotem hujus ecclesiasticae provinciae eo ipso momento
 in conscientia obligat, quo praesens Decretum ad notitiam ejus per-
 venerit; ab eodem porro momento valent sanctiones poenales sub
 c. statutae in pleno suo rigore.

ad b. Diem, a quo terminus sex mensium hoc articulo pro
 casibus solummodo praeteritis definitus currere incipit, vigesi-
 mam secundam Novembris juxta Calendarium nostri ritus seu
 quartam Decembris juxta Calendarium Romanum anni currentis
 pro hac Nostra Archidioecesi praefigimus; hac igitur die, quae est
 Dominica XXIV. post Pentecosten, populo fideli in Ecclesiis paro-
 chialibus congregato et per solertem exhortationem sacram ad
 attentionem et reverentiam excitato, textum hujus Decreti, in
 lingua ruthena, quem litteris Nostris pastoralibus sub eodem Vobis
 communicamus, solemnissime promulgabitis. Missam dein „de
 pace Ecclesiae“ („о соумиреніи Церкви“) rituali praescriptam
 cum Ecteniis pro Summo Pontifice devotissime celebrabitis et
 hymni Ambrosiani decantatione concludetis.

Memineritis autem, Fratres dilectissimi! concessionem rede-
 undi ad ritum nativum arbitrarie derelictum per hunc articulum
 gratiosissime datam nullomodo coactivam sed mere facultativam
 esse; atque ideo omnibus quidem persuasionis aliisque pruden-
 tia mediis oves Vobis illegitimo transitu ereptas ad reditum com-
 movere satagetis, pariter consilio et auxilio eritis omnibus, qui
 hujus facultatis beneficio intra terminum praefixum uti voluerint,
 ut forma hoc articulo praescripta desiderium suum Episcopis
 utriusque ritus manifestent, in reliquo autem circa hoc pondero-
 sissimum negotium, summa moderatione, lenitate et prudentia
 procedere debebitis, ne per agitationem vel qualescumque violen-
 tia excessus pacem publicam et tranquillitatem inter catholicam

utriusque ritus populationem disturbetis, gravissimam sane et inevitabilem responsabilitatem incursum.

ad c. Poenae in regulares per Constitutionem Benedicti XIV. quae incipit: „Demandatam coelitus“ statutae sunt sequentes: „privatio vocis activae et passivae et inhabilitatio ad quemcumque gradum et officium in suis respective Ordinibus, Institutis et „Congregationibus ipso facto incurrenda“. (Bullar. Benedicti XIV. Tom. I. pag. 131. edit. Rom. 1760.)

B) Sub respectu administrationis Sacramentorum.

ad a. Ut actus baptismi in necessitate aut gravi difficultate collati in perpetua evidentia habeantur: quivis parochus Archidioecesis Nostrae, in cujus curatiae ambitu casus baptismi infantibus latini ritus subsidiarie conferendi evenire possunt, librum baptisatorum separatim in forma praescripta praeparabit, et in illo actus memoratos ad amussim hujus Articuli adcuratissime scripto adnotabit, de collato insuper hujusmodi baptismo respectivum parochum via officiosa irremore informabit.

ad b. Communionem sacram rutheno-catholici sub utraque specie et in pane fermentato nonnisi de manibus rutheni sacerdotis, et pariter latini sub una specie et in pane azymo solummodo de manibus latini sacerdotis accipere possunt: contraria in quibusdam hujus provinciae locis consuetudo, qua sacerdotes utriusque ritus sacram Communionem fidelibus promiscue juxta hunc vel alterum ritum distribuere solebant, praesenti Decreto expresse abrogatur, ut videre est in articulo paulo inferiori;

ad d. ubi de Viatico pro infirmis sermo est atque ex Apostolico indulto statuitur, ut latinus sacerdos Communionem sacram Ruthenis solummodo ritu latino, ruthenus autem Latinis solummodo ritu graeco-rutheno impertiri valeat.

C) Sub respectu ineundorum matrimoniorum et educationis prolium.

ad c. Considerantes nimiam Archidioecesis Nostrae extensionem locorumque distantiam RR. Parochos subdelegamus, ut vice Nostra facultatem tribuant familiis mixti ritus, nec non famulatio in iisdem familiis sustentato, dies festos et jejunia observandi juxta unum eundemque ritum, si ita parentes inter se conveniant.

D) Sub respectu mutui adjutorii.

ad b. 1. Dum circa satisfactionis opera in Confessione sacramentali assignanda hoc articulo statuitur, ut ritus diversitatis ratio habeatur, nullatenus poenitentibus latini ritus preces vel alia pietatis exercitia e. g. metanias injungetis, quae solummodo in nostro ritu sunt usitatae, sed capta prius, si opus fuerit, a fra-

tribus sacerdotibus latini ritus desuper instructione poenitentibus latini ritus opera satisfactionis in eodem ritu usitata assignabitur.

2. Casus jurisdictioni Ordinariae Archiepiscopali latini ritus reservati sequentes recensentur: *a.* Simonia. *b.* Levis Clericorum percussio. *c.* Incestus in primo consanguinitatis et affinitatis gradu. *d.* Procuratio abortus foetus animati secuto effectu. *e.* Commixtio carnalis cum judaeis utriusque sexus. *f.* Absolutio complicis in peccato contra VI. praeceptum opere completo. Casu hujusmodi in confessione fidelium latini ritus obviente pro auctorizatione impetranda ad Ordinariatum Archiepiscopalem latini ritus recurrendum est.

Sic igitur, Fratres dilectissimi! praesens S. Congregationis de Propaganda Fide Decretum summa et Apostolica Sanctissimi Domini Nostri auctoritate roboratum, opus gloriosissimum et in historia S. Unionis epocham faustissimam constituens, Vestrae et gratae posteritatis fidei ac pietati concredimus. Hodie jam in ingens Nostrum ac Vestrum gaudium et solatium valebit in regionibus nostris illud percelebre: „Roma locuta: causa finita“, atque coram luce declaratae Apostolicae voluntatis abhinc jam disperebunt dubiorum nebulae, sublatae erunt de medio populi catholici omnes controversiarum et discordiarum praetextus. Audientes porro amabilem vocem paternamque invitationem Sanctissimi Domini Nostri Pii P. IX. sub Cujus gloriosissimo Pontificatu tot tantaeque Gratiae in hanc nationem Ruthenam redundarunt, omni animi promptitudine et alacritate pacem et concordiam cum fratribus Vestris latini ritus Sacerdotibus religiosissime observate. Attendite Fratres, temporis, quo vivimus, iniquitatem et horrenda illa pericula considerate, quibus undique premitur S. Ecclesia Catholica, elevate oculos Vestros et videte, quomodo hisce luctuosissimis temporibus inimicus homo non cesset in Dominico agro superseminare zizania tum pestiferis libris et ephemeridibus tum monstrosis quibusque opinionum portentis, quae catholicae fidei ac doctrinae plane adversantur. Dum igitur de omnibus latebris lupi rapaces inhiant in gregem Domini, flebilis profecto nec ullis sane lacrimis sufficienter deplorandus esset aspectus pastorum ejusdem gregis inter se misere litigantium. — Sacram igitur militiam in regno Dei „adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum“ (Ephes. V. 12.) constituentes junctis viribus sistite vos murum pro domo Israël, pro Ecclesia Dei, sanguine Agni acquisita, quae juxta Christi Domini et Apostolorum eloquia „unum, non in se divisum regnum coelorum, (Math. XIII. ac saepe alias) unam civitatem supra montem positam, (Math. V.) unum ovile, (Joan. V.) et unum corpus uno spiritu“ consistens, vigensque et una fide, spe et charitate, et unis eisdemque Sacramentorum, religionis doctrinaeque vinculis compactum et coagmentatum (Ephes. IV. tum alibi) constituit. Pro igitur una, sancta, catholica et Apostolica Ecclesia, omnium nationum gentiumque

Matre et Magistra omnes filii et mysteriorum Dei ministri sivi latini sivi graeci unum, indivisibile et inpenetrabile agmen eformate atque sub uno eodemque Salutis et Redemtionis vexillo, sub Cruce Domini vivificante, sub uno eodemque duce Sanctissimo Domino Nostro PIO P. P. IX. impavido veritatis catholicae juriumque Ecclesiae vindice et heroico usque ad martyrium propugnatore proelia Dei pugnate, atque non inter vos ipsos malignum, sed pro regno Dei et justitia Ejus „*bonum certamen certantes cursum con-sumantes, fidem servantes repositam*“ Vobis expectate „*coronam justitiae, quam reddet Vobis Dominus in illa die justus iudex*“ (II. Tim. IV. 7.).

„*Pax fratribus et charitas cum fide a Deo Patre et Domino Jesu Christo! Gratia cum omnibus, qui diligunt Dominum Nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen!*“ (Ephes. VI. 23.) Dabamus Leopoli ad Ecclesiam Nostram Metropolitanam S. Georgii M. M. die 4. Decembris A. D. 1864. Spiridion m. p., Metropolita.

IV. ГЛАВА.

Урядови письма относячися до дотаціи и приходѣвъ душпастьря.

§. 49.

Роды тыхъ письмъ.

Роды письмъ относячихся до дотаціи и приходѣвъ душпастьря суть различни; они относятся: А) до забезпеченья маетки парохіального; Б) до дотаціи душпастьря; о чѣмъ теперь только въ короткости буде бесѣда.

§. 50.

Забезпеченье маешку парохіального.

I. При обнятію парохіи.

До каждой парохіи належатъ певни движими або недвижими добра, права и т. п., становлящи часть выносаженья душпастьрку посаду обнимае, долженъ знати, що до него а що до Церкви належитъ, и для того повиненъ въ каждой парохіи находитися.

I. Инвентаръ парохіального маетки (Pfarrvermögen-Inventar), въ которомъ должны бути точно и подробно списани всѣ реальности, права, цѣлій движимый и недвижимый маетокъ бенефиціи, fundus instructus, где такий существуетъ, капиталы, фундаціи и въ загалѣ всё, що до бенефиціи належитъ. Если бы душпастьрь такого инвентаря не найшоуль, то обовязанъ чимъ скорше тойже составить. Коли въ протягу року

яка перемѣна зайде, именно щось приросне або отпаде, належитъ все заразъ записати, и евентуальни перемѣны въ парохіальномъ маетку зайшовши до рочныхъ счетовъ церковныхъ доложить.

2. Фассія. Щобы мати точный переглядъ всѣхъ предметѣвъ, изъ которыхъ дотація бенефиціи состоитъ и кѣлько они несутъ, должна при каждой бенефиціи находитися такъ звана фассія (Fassion). Для тыхъ фассій суть въ поодинокихъ краяхъ австрійской державы певни формуляры приписани, и така фассія должна була составитися въ трехъ примѣрникахъ, зъ которыхъ оденъ малъ остати въ актахъ парохіальныхъ, другій ишоуль до Консистеріи а третій до ц. к. краевого правительства (до Staatsbuchhaltung, до бухгалтеріи). Понеже теперь ц. к. правительство занимаея новыми фассіями въ слѣдствіе закона зъ дня 7. Мая 1874 ч. 50. то може бути, що остануть въ томъ взглядѣ нови формуляры приписани, про тое я тутъ ніякого не подаю. Впрочемъ если пароху есть фассія потребна, а въ актахъ еи нема, то долженъ отнестися съ прошеніемъ до Консистеріи, котора туюжь изъ бухгалтеріи въ отниси може получить.

3. Интабуляція. Щобы оцѣнены въ фассіи добра, изъ которыхъ дотація бенефиціи въ переважной части состоитъ, съ часомъ не затратилися и для бенефиціи не пропали, треба завчасу постаратися о ихъ интабуляцію, а где яки облигаціи находятя, треба ихъ дати винкулѣвати (vinkuliren). Интабуляція есть докончье потребна, особливо при грунтахъ и домахъ; бо досвѣдченье показуе, що побожни христіане жертвовали въ користь Церкви або слугѣвъ церковныхъ различни добра, котори днесъ цѣлкомъ въ инныхъ рукахъ находятя, только для того, що не остали въ своемъ часѣ правосильно зантабулѣвани. Коли душпастьрь узритъ, що самъ не есть въ состоянію тое дѣло перевести, долженъ просити Консистерію о порадѣ и помѣчь.

4. Если права парохіальни въ посѣданью дѣбрь бенефиціи отъ когонибудь остануть нарушени, обовязанъ бенефиціатъ подѣ карою утраты бенефиціи неотвѣлочно возвати мірску власть о помѣчь. Въ томъ прошенію треба точно описати дотычне добро, потѣмъ отъ кого и якимъ способомъ оно остало нарушени, и навести доказы, (ману) свѣдкѣвъ и т. п. (Ср. §. 53. III. 2.) На тое обстоятельство належитъ особливо уважати при обнятію парохіи, и слѣдити, чи кто въ бенефиціальный грунтъ не въ орался, между не посунулъ и т. п., бо съ часомъ могло бы прійти до того, що колисъ великій грунтъ бенефиціальный станеса наименьшимъ.

II. По смерти або по отходѣ пароха.

1. О смерти пароха обовязанъ деканъ, якъ только о томъ довѣдаея, донести до Консистеріи и до Староства, поставити тѣмчасово завѣдателя, совершити похоронъ, и при-

существовати при инвентурѣ и обсигляціи всего маетки бенефициального.

2. Въ слѣдующій день по смерти пароха есть бенефиция опорожнена, и тое опорожненіе тревае ажъ до дня каноничной институціи нового пароха. Иде теперь (такъ какъ и въ случаю, коли парохъ на инне мѣсце переселится), о подѣль дѣбрь и всякихъ приходѣвъ бенефиции, который подѣль (Früchtenabsonderung) дѣсся въ различныхъ провинціяхъ австрійскихъ различно. Яко основа подѣла уважаеся часть опорожненія (vacantia) бенефиции, который часть называеся рокомъ каноничнымъ, и въ Галичинѣ числитсся отъ дня 25. Марта до 24. Марта слѣдующого року. Той подѣль есть потребный, щобы опредѣлити, яка часть приходѣвъ бенефициальныхъ въ роцѣ каноничномъ на попередника (усопшого або переселившогося), на религійный фондъ и на нового пароха припадае, понеже до тыхъ трехъ они належатъ. Той подѣль числитсся „pro rata temporis“ або „pro rata anni canonici“, т. е. каждому изъ наведенныхъ трехъ до части приходѣвъ управненихъ належитсся часть тыхъ приходѣвъ соотвѣтна періоду (часу) рока каноничного на тѣи части припадаючому. Всѣ приходы опорожненои бенефиции называються въ загалѣ интеркаляріями (Interkalar-Früchte), въ тѣснѣйшомъ значеніи называеся интеркаляръ тая часть приходѣвъ опорожненои бенефиции, котора на религійный фондъ припадае. Що належитъ до подѣла, а яки плоды грунтови на грунтѣ мають остати, то каждому священникови наилучше зъ практики буде вѣдомо.

Примѣчаю тѣлько тое, що то дуже сумне явленіе, если справы подѣлови, особливо по усопшихъ священникахъ, ажъ передъ судомъ або консисторіею рѣшаються.

3. О подѣлѣ приходѣвъ (плодѣвъ) рока каноничного мае составитсся протоколъ, при чѣмъ належитъ увзгляднати слѣдующи примѣчанія: а) Подставою подѣла плодѣвъ есть фассія приходѣвъ бенефициальныхъ, однакожь лише о стѣлько, щобы мати точный поглядъ на тое, що ведля фассіи мае находитсся, и чи всѣ приходы до фассіи остали втягнени; цѣны же поодинокихъ плодѣвъ обчисляються ведля торговыхъ або мѣсцевыхъ цѣнъ того часа и мѣсяця, коли и где подѣль дѣсся. Если бы въ фассіи находился затыгненный якій приходъ, который межѣ тымъ пропалъ, то належитъ о тѣмъ въ протоколѣ выразно сказати. б) Чистый доходъ плодѣвъ бенефиции остающій по отрученію всѣхъ выдаткѣвъ господарскихъ долженъ бути доказанный отвѣтными обчисленіями. Завѣдатель опорожненои бенефиции обязанъ про тое провадити точный записникъ всѣхъ доходѣвъ и выдаткѣвъ, и хоронити всѣ квиты и т. п. до того относячися. — 2. Суть певни плоды, (н. пр. навозъ зъ инвентарского товара, где такий есть, Dünger), котори не

належатъ до интеркаляря, тѣи про тое въ протоколъ не втѣгаеся. — д) Во взгляду на виѣшну форму протокола приписано, що тамъ мае бути записане имя и день смерти попередника, потомъ якъ долго опорожненіе бенефиции тревадо, имя завѣдателя и день его введенія въ службу, имя наслѣдника и день его каноничной институціи, имя патрона, епархїи и деканата; а подписати той протоколъ должны наслѣдники попередника або ихъ заступникъ, завѣдатель и новопоставленный парохъ, деканъ, представитель патрона и урядъ повѣтовый; и въ гдекоторыхъ провинціяхъ той протоколъ выставляеся въ трехъ примѣрникахъ, зъ которыхъ оденъ задержуе завѣдатель для составленія счетѣвъ (рахункѣвъ) интеркалярныхъ, другій иде до уряда повѣтового, а третій до бухгалтеріи.

4. На основѣ списаного протокола составляеся и обчисляеся часть религійному фондови принадлежаща, або властивый интеркаляръ. Въ тѣмъ обчисленіи записується всѣ на религійный фондъ припадаючи доходы и выдатки.

Доходъ становитъ тутъ тая часть всѣхъ интеркалярныхъ плодѣвъ, або ихъ цѣны, котора ведля подѣла на религійный фондъ припадае, и належитости епитрахильни впынувши въ часть опорожненія бенефиции.

До выдаткѣвъ належатъ: а) Платня завѣдателя, и ремунараціи для инныхъ священникѣвъ, если тѣи для исполненія тяжачихъ на бенефиции должностей (функцій церковныхъ), суть потребни. б) Дотація со трудникѣвъ, если и где ихъ удержаніе на бенефиции тяжитъ. в) Ремунарація за отправу службъ фундушевыхъ, бо завѣдатель не суть обовязани таки службы бесплатно отправляти. г) Платня служащихъ потребныхъ до обробленія грунтоѣвъ бенефициальныхъ, а именно така, яка на опредѣленомъ мѣсци есть привычна. е) Належитость за удержаніе коней, которыми священникъ до слабыхъ ѣздитъ (Versehpferd-Auslagen), но тѣлько тогда, если таки конѣ въ фассіи находятсся*) —

*) Перемыска Консисторія обвѣстила подъ днемъ 24. Серпня 1819 ч. 843 слѣдующе: „Wysoki c. k. Rząd postrzegając, że przepisu normalyi z dnia 28. Lutego 1785 l. 5276 mocą którego duszstarownicy do chorych przez względne strony, lub gdyby te ciągnętego bydła nie miały, przez gminę sprowadzeni i odwiezieni być powinni, nie wszędzie się zachowuje, i że osobliwie administratorowie spiritaliów niezachowywania fur najetych sobie dozwalają, wyrokiem z dnia 20. Lipca r. b. l. 31691 obwieszcza, aby w wakujących wszędzie, w obsadzonych zaś tam tylko, gdzie dla znaczniejszych dochodów lub podług istniejącego zwyczaju paroch własną furą chorych odwiedzać obowiązany jest, pomieniony przepis ściśle był zachowany“.

ж) Кошта гостепрїимства (Gasterei-Auslagen), если ихъ завѣдатель не яко приватный чоловѣкъ, но яко душпастырь съ повода бенефиціи поноситъ, н. пр. при каноничныхъ посѣщенїяхъ. — з) Инни надзвычайни выдатки можна въ рахунокъ интеркалярный тѣлько тогда втягнути, если завѣдатель малъ на тое позволенье отъ компетентной власти. — и) Если цѣлый дѣйственный доходъ интеркалярный по оттягненью выдатковъ не выноситъ цѣлой конгруи, то належится завѣдателю, такъ само якъ дѣйственному пароху, отвѣтне дополненье конгруи.

О скѣлько тїи принисы и той способъ постунованья теперъ у насъ обовязуе, не могу для недостатка жерель сказати, и впрочѣмъ уважаю тое на теперъ излишнымъ увзглядяючи законъ зъ дня 7. Мая 1874 (R. G. Bl. Nr. 50.), который еще до нынѣ не осталъ въ своей цѣлости переведеный.

§. 51.

Дотація душпастыря.

Дотація душпастыря состоитъ изъ доходѣвъ зъ грунтовъ бенефиціальныхъ, и изъ готовыхъ грошей, котори душпастырь яко дополненье до конгруи (i. e. ad congruam sustentationem) изъ религїйного фонда або облигацій получае. Понеже я се письмо пишу власно въ часѣ, въ которѣмъ компетентни власти вопросомъ о подвышенью дотаціи каолического священства занимаются, для того наведу безъ взгляду на сумму той дотаціи тѣлько тїи нормы, которыхъ въ семъ взглядѣ отъ часѣвъ незабвенной памяти Цѣсаря Юсифа II. цѣсарске правительство держалося, и которымъ вѣроятно и дальше послѣдовать буде.

1. Каждый новопоставленный душпастырь получае яко дотацію грунта, гденекуда облигаціи въ штатскихъ паперахъ и инни права получени съ доходами, н. пр. будинки або инни реальности, где таки находится, и тая реальна дотація уважаеся яко его властиве выпосаженье (dotatio). Если теперъ чистый доходъ (Reinertrag) изъ той дотаціи въ грошахъ обчисленный перевысшае квоту до (приличного и отвѣтного) удержанья священника яко достаточну (теперъ цѣлыхъ 315 зол.) принятую, то перевышку долженъ душпастырь зложити въ податковой кассѣ для религїйного фонда, або оплатити сотрудику. Но такихъ случаевъ у насъ бѣдныхъ греко каолическихъ душпастырей мало, майже всюди не достае чистый доходъ всѣхъ на дотацію душпастыря складующихся частей до такой суммы, чтобы заполнить конгруу; для того дополняе религїйный фондъ тую квоту, и священникъ получае недостающую до полной конгруи сумму яко дополненье (Kongrua-Ergänzung) зъ цѣсарской кассы.

2. Дотація реальна состоитъ переважно изъ грунтовъ, и для того такожь звычайно называеся дотація грунтова. Душпастырь може тїи грунта або самъ обработити, або ихъ вынаймити (verpachten); но въ каждомъ случаю обовязанъ провадити точный списокъ (Register), кѣлько ему тїи грунта принесли, беручи при тѣмъ яко основу обчисленья фассію урядово затвердену.

3. Вынаймити (заарендовати, verpachten), може каждый душпастырь грунта и реальности до его дотаціи належанци, но тѣлько на три лѣта, заховуючи условїя правомъ приписани (о которыхъ буде въ слѣдующон главѣ въ росправѣ о добрахъ церковныхъ бесѣда); если хоче тїи реальности на долше, якъ на три лѣта вынаймити, долженъ отнестися до консисторїи, котора потребне споводуе.

4. Понеже у насъ доходъ зъ бенефиціи майже нигде не выноситъ цѣлой конгруи, для того получають душпастырь дополненье конгруи зъ фонда религїйного. Щобы тое остало назначене, приказуе Консисторїя декану, щобы впровадилъ взглядного душпастыря въ службу, и рѣвночесно относится до ц. к. Намѣстничества, о назначенье для того душпастыря системизованого дополненья конгруи. Парохамъ належится цѣла дотація отъ первого дня по институціи, завѣдателямъ, сотрудикамъ и сопомощникамъ отъ дня введенїя въ службу.

5. Если якїи священникъ безъ власной вины станесе дефицентомъ (знемоцѣлымъ), то мае право просити, щобы осталъ надѣленный платнею дефицента, котора звычайно выноситъ 200 зол., а кромѣ того получае такой священникъ еще запомогу 100 зол. рѣчно. Знемоцѣлость може впрочѣмъ бути або всегдашна, або тѣлько довременна, що маеся доказати свѣдоцтвами отъ лѣкаря повѣтового, и ведля того удѣляютъ дефицентамъ платню або на всегда, або тѣлько на якїисъ часѣ. (Ср. Взоръ XXIV.)

6. Въ концѣ наведу еще слѣдующе: а) „Der Jahresgehalt eines griech. kath. Cooperatores ist mit 157 fl. 50 kr. bemessen, (що подвысшають на прошенїе сотрудику на 210 зол.) und ein Pfarrer, welcher eine benachbarte Pfründe mitversieht, erhält normalmässig nur eine Remuneration von monatlichen 10 fl. (Minist. Erlass 1858 Z. 19236 — Hofdekret 1820 Z. 12417), für die Besorgung der Dekanatsgeschäfte wird eine Remuneration von 60 bis 100 fl. bewilligt“. (Уступъ зъ рѣшенїя в. ц. к. Минист. Пров. и Вѣроисп. зъ дня 5. Юнїя 1872 ч. 5869 до ц. к. Галицкон Рады школьной краевой выданого съ повода пересправъ о рускѣмъ катихитѣ на гимназїи въ Новѣмъ Сончи.)

б) О вопросѣ, яка часть доходѣвъ бенефиціальныхъ сотрудику належится, многи много говорили и писали, но справа до теперъ еще не есть окончательно рѣшена. Право звычайе каже, щобы парохъ давалъ сотрудику третью часть

доходѣвъ епитрахильныхъ, и то здаеся бути найслушнѣйше. Впрочемъ, хотяи то не належитъ строго до рѣчи, наводжу тутъ: 1. до сего предмета относящяся возваніе Преосвященнаго Епископа Перемыскаго, и 2. удѣлену мнѣ ласкаво тогда, коли я служилъ яко референтъ Перемыской Консисторіи, черезъ ВПрец. крылошанина Венедикта Лѣтынскаго, до сего предмета относящяся церениску Перемыской Консисторіи, а именно: 1. „Ч. 1468. Понеже многи сотрудики парохіальни жалуются, що дотычнн парохіи або ничего имъ неудѣляютъ, або дуже мало изъ доходовъ парохіальныхъ правъ Епитрахильи, и по той такожь причинѣ недопускають ихъ до правлень дѣйствъ душпастырскихъ и прочихъ богослужебныхъ чиновъ; а черезъ тое, якъ изъ одной стороны суть сотрудики тѣи на незначну рочну плату изъ фонда религійнаго и про недостатокъ матеріальныхъ средствъ мусять ся бороти съ нуждою и бѣдою, тратять охоту до ревнаго исполненія должностей св. ихъ званія — такъ изъ другой стороны терпять на томъ душевне благо численныхъ парохіанъ; — бо оденъ парохъ не есть въ состоянію удовлетворити всѣмъ духовнымъ требованіямъ своихъ численыхъ парохіанъ, если не мае сотрудики.

Но нема певныхъ законовъ опредѣляющихъ чи? и сколько парохъ изъ своихъ доходовъ сотрудики оступати мае? — чи то въ грошехъ, чи въ натурахъ, а въ слѣдствіе того повстають выжъ наведены недогодности и неоднотайность въ подѣлѣ доходовъ межн парохами и сотрудики.

Для того завозываемъ всѣ Преч. дек. уряды, щобы овѣстивши впередъ подчиненному собѣ Преч. Кляру повыше намѣреніе, щобы на соборчицахъ деканальныхъ взялъ тую справу подъ зрѣлу розвагу и единомисленно въ дорозѣ взаимного порозумленія ся предложилъ Еп. Консисторіи мнѣніе свое, отъ якихъ дѣйствъ духовныхъ и яку часть доходовъ изъ правъ Епитрахильныхъ и прочихъ богослужебныхъ чиновъ долженъ бы былъ парохъ отступити своему сотрудику? А такіи добровольни взаимни уклады становили бы по затверженію изъ стороны Еп. Ординаріата дотычнн Епархіальне право. — Отъ Епископской гр. каѣ. Консисторіи. Перемышль, дня 23. Цвѣтня 1874. Іоанъ, Епипъ.“

2. Nr. 453. Excelsum R. Gubernium quaestionem a Consistorio hodie sub 1. Novembris 1816 Nr. 78 relatam ddo. 27. Decembris 1816 Nr. 59004 resolvere dignatum est sequentibus: quod sistematici Cooperatores, qui separatim Parochis respectivis in filialibus collocantur, praeter proventus ex realitatibus pululantes, etiam ad jura stolae ac alias dationes jus habeant, quia hi parochiales temporalium proventus ad Congruam Cooperatoribus competentem computari debent, et tantummodo in iis Cooperaturis, in quibus Ecclesiae ac temporalium proventus Salarium Coepe-

ratorum superant, Cooperatores obligantur hanc superatam, quae in partem Congruae computari debet, Parochis exsolvere. — Jam vero ii Parochi, penes quos sistematici Cooperatores in loco subsistunt, et functiones curam animarum concernentes promiscue cum suis Cooperatoribus exercent, non tenentur jurium stolae proventus et alias dationes cum cooperatores partiri; solummodo juxta tenorem Gubernialis decreti ddo. 24. Julii 1801 Nr. 21224 his proportionalem partem fundorum parochialium non ultra tamen 50 fr. annum hujus pretium ascendente pro usu cedere. Quod Illtres Domintnes Clero Curato sibi subordinato pro directione et observatione publicabunt. Datum Premislae die 24. Januarii 1817. J. Fedynkiewicz. Vic. gen. et off.

Nr. 677. (Парохъ въ Вислоку великомъ скаржится, що сотрудики въ Вислоку горномъ нехочетъ уживати грунтовъ церковныхъ.)

Reponitur supplicanti; constitutum in Wislok cooperatorem, non qua localem Cooperatorem seu Capellanum, sed qua Cooperatorem ad latus considerari debere, qui insistendo illi decreto ddo. 24. Julii 1801 Nr. 21224 nonnisi ad portionem erectionalis fundi, cujus proventus 50 fr. non superat, jure gaudet, quam portionem parochus suo Cooperatori, si eam praetenderit, in usum erga religionem quanti sibi in inventario ad Congruam computati, cedere tenetur, ast invito illam obtrudere nequit. A Consistorio gr. eat. Premislae die 20. April 1826. Joannes Snigurski, Episcop.

О томъ предметѣ я въ своемъ часѣ писалъ въ газетѣ „Рускій Сіонъ“.

3. „Ч. 1541. Выс. ц. к. Намѣстництво заувѣдомило здѣшну Консисторію подъ днемъ 14. Цвѣтня м. г. ч. 15819, же Выс. ц. к. Министерство Богослуженія и Просвѣты роспорядило рѣшеніемъ зъ дня 23. Марта 1874 ч. 2374 дотычнн платы священника, который мае постоянно до душпастырства не принадлежащу посаду, еслибы получилъ доѣздающе завѣдательство въ душпастырствѣ, або слобы священникъ должности постоянного учителя Богочестія совѣстно съ должностями парохіального сотрудики исполняти возмогъ, слѣдующе: Abschrift. Minister für Cultus und Unterricht, vom 25. März 1874, Z. 2374, an den k. k. Statthalter von Galizien. Mit dem Berichte vom 12. Februar 1874, Z. 63.641, ist die Anfrage gestellt worden: 1. Welche Administrations-Gebühr für die excurrando-Administratoren der Curatbeneficien solchen Priestern überhaupt zu bewilligen sei, die ihre anderweitige stabile, jedoch mit der Seelsorge in keiner Beziehung stehende Anstellung während der Administrationsperiode nicht verlassen. 2. Ob ein bei einer Pfarre angestellter und besoldeter Cooperator, im Falle dessen Ernennung zum stabilen oder provisorischen Religionslehrer an einer Normalhauptschule nebst dem auch der Cooperatorsdienst versehen kann, und welche Gebühren demselben

a) als gleichzeitigen stabilen Cooperator und stabilen Religionslehrer, b) als stabilen Cooperator und provisorischen Religionslehrer zu verabfolgen wären? Hierüber beehre ich mich Euer Excellenz Nachstehendes zu eröffnen. — Was den ad 1 berührten Fall anbelangt, so steht dem excurrando administrirenden Seelsorger der Anspruch auch auf die Gebühren zu, welche nach Massgabe der betreffenden Stiftungsurkunden für die in die Interkalarzeit fallenden und von ihm persolvirten Stiftungsverbindlichkeiten zu entrichten sind.

Ueberdiess kann demselben auch eine nach Verhältniss der aufgewendeten Mühe und Zeit zu bestimmende Remuneration erfolgt werden, deren Ausmass jedoch als Maximum die Hälfte des systemmässigen Administrations-Gehaltes niemals überschreiten darf. Dagegen wird bei dem Vorwalten der ad 2 berührten Umstände der betreffende Priester die Wahl zu treffen haben, welchen Posten er stabil beizubehalten gedenkt. Von diesen wird er sohin das systemisirte Einkommen zu beziehen haben, für die weitere Verwendung jedoch, insoferne selbe mit den Pflichten seiner definitiven Anstellung vereinbar ist, durch eine entsprechende Remuneration schadlos zu halten sein, welche, insoferne es sich um die Honorirung von Hilfspriestersdiensten handelt und die Dotation des Cooperators aus dem Religionsfonde fliesst, auch aus diesem Fonde, und zwar in Maximo mit dem Betrage von monatlichen Zehn Gulden zu erfolgen sein wird.

Сіе выс. Роспорядженъе заудѣлать Преч. дек. Урядъ подрядному духовенству до вѣдомости и захованья подля того. Отъ Епископской гр. каѳ. Консисторіи. Перемышль, дня 2. Мая 1874. Іоанъ, Епѣ.

V. ГЛАВА.

Урядови письма относячися до имѣнія церковного.

§. 52.

Переглѣдъ.

Въ сѣи главѣ буде бесѣда о имѣнію (маетку) церковномъ, и о будинкахъ церковныхъ (парохіальныхъ, ерекціональныхъ).

§. 53.

A) О имѣнію церковномъ.

I. Забезпеченъе имѣнія церковного. Для забезпеченья маетки церковного долженъ при каждой Церкви находиться инвентаръ, въ которомъ мае бути записане точно и подробно всё, що до Церкви належить, такъ: Грунта, если яки суть, снаряды и одежи церковни, звоны и пр. — Всё, що

до церковного имѣнія приросте або справится, належить сейчасъ въ инвентаръ записати; если же щось зопсуеся и до уживанья нездалымъ станесе, то треба тое при рочномъ рахунку церковномъ сказати, и коли той рахунокъ остане одобренный, зопсутый предметъ отписати, т. е. зъ инвентаря выкрасити. Такожъ належить до щорочного рахунку церковного додавати списъ прироста и убытка инвентаря.

Если бенефициатъ умре або на инне мѣсце переселится, то належить пересвѣдчитися, чи всё въ порядку находится, и для того пересмотрюеся цѣлый инвентаръ кусникъ за кусникомъ въ притомности декана, завѣдателя, давного пароха або его наслѣдникѣвъ и газдѣвъ церковныхъ, и если бы який убытокъ або недостатокъ показался, изслѣдуеся его причину и потѣгаеся виноватого до отвѣчательности, т. е. до справленья пропавшого або за надто и безъ причины зопсугото предмета, которе обстоятельство записуеся. Каждый инвентаръ належалобы составити въ трехъ примѣрникахъ, зъ которыхъ одинъ остае при бенефиции, другій иде до Консисторіи а третій до ц. к. краевого Правительства.

Щобы инвентаръ своен цѣли отвѣчалъ, долженъ:

1. Бути составленный на основѣ послѣднего инвентаря взгляднои Церкви, т. е. всё въ старомъ инвентари списани предметы треба и въ новый инвентаръ подъ тымъ самымъ числомъ порядковымъ, съ тымъ самымъ опредѣленіемъ состоянія и вартости, якъ въ старомъ инвентари стояло, записати, и заховати всё рубрики старого инвентаря. При томъ отписуеся зопсути и нездали предметы, и вписуеся новосправлени.

2. Треба записати всё доходы Церкви точно и поименно; такъ само

3. всё выдатки, котори на маетку церковномъ тяжать. (Ср. Взоръ XXV.)

II. Набытье (Erwerb) нового маетки церковного. Грамота фундаційна. Случаеся, що побожни христіане або за життя або въ тестаментѣ записують Церкви якесь добро (грунтъ, дѣмъ, гроши) съ тымъ условіемъ, щобы въ ихъ намыренію въ той Церкви певни богослужбни дѣйствія совершались. Коли кто съ такимъ желаніемъ у пароха явится, долженъ тойже найперше розважити, чи желеме богослуженіе може по воли дарующого отправлятися, дальне чи жертвоване добро есть достаточне до оплаченья за желеме богослуженіе ведля принятой таксы енархіальной, въ кѣнци, яке есть тое добро (гроши, облигаціи, грунтъ, дома) и чи оно есть забезпечене, чи кто инный не мае до него права. Если всё тѣи условія находится, то можна фундацію принять, и належить составити начеркъ грамоты фундаційной; если же заходятъ яки сомнѣнія, належить отнестися до Консисторіи. Въ грамотѣ фундаційной должно находится: а) Дотичне роспоря-

дженъе фундатора точно его словами въ тестаментѣ або инымъ способомъ высказане; б) яке богослуженіе и въ які дни оно має совершатися; в) для якои Церкви або бенефіціи тая фундація назначена; д) яке стипендіумъ на священника, Церковь, дяка и паламаря припадае и назначается; е) сумма фундації, въ чѣмъ она состоитъ, и якимъ способомъ капиталъ есть заповненъ; ж) число примѣрниковъ грамоты фундаціи, и где они хоронятся; з) обовязанья настоятеля Церкви взглядне богослуженіе въ опредѣленіи дни, если яка важна перепона не заїде, точно и совѣстно отправляти; и) выразне примѣчаніе, що доходъ зъ фундації николи, черезъ никого и пѣдъ ніякимъ условіемъ не може остати вчислений въ конгруу душнастыря; к) въ кѣнци примѣчаніе, що Церковь застерегае собѣ право просити компетентну власть о зменьшенъе (reductio) обовязкѣвъ зъ фундації выплываючихъ, если бы обстоятельство того вымагали. Начерки грамотъ фундаціиныхъ суть свободни отъ належитости штемлевон. (Cultus Minist. Erlass vom 18. Juli 1860 Z. 10335.)

Начеркъ такъ составленъ посылается до Ординаріата до одобренья, а коли одобренъе прійде, отписуеся го на три руки, оденъ для Церкви, другій для Ординаріата а третій для ц. к. крайного Правительства. На оба перви кладется штемпель по 50 кр., и кромѣ того оплачуеся еще належитость отсоткову (Perzentualgebühr) цѣлого капитала. Грамоту фундаціи пѣдписуе настоятель Церкви (парохъ), два свѣдки, и притискаеся печать, посемъ ен отсылае деканъ до Ординаріата до затверженья. (Ср. Взор XXVI.)

Коли грамота фундаціи отъ Ординаріата поверне затвержена, хоронится ен въ кассѣ церковной, а получение грамоты квітуется квитомъ, который отсылаеся до Консистории.

Щобы мати точный переглядъ всѣхъ службъ фундушныхъ, должна при каждой парохіи находится книга, въ которой всяки фундації съ должностями имъ отвѣтными суть записани.

Фундовани службы божи должны душнастырь точно ведля воли фундатора отправляти; но если бы фундація такъ зменьшилася, що ніякъ не можна зъ ен доходѣвъ получитьи принате въ епархіи наименьше стипендіумъ, то може душнастырь отнестися до епископа съ прошеніемъ о стяженъе службы (reductio missarum), который ведля приниса Собора Тридентійского (sess. 25 de reform. c. 4.) рѣшитъ, що для славы Бога и блага Церкви за наилучше узнае. (Ср. Взоръ XXVII.)

III. Завѣдованъе (Verwaltung) маеткомъ церковнымъ, належитъ до Комитета церковного, и въ тѣмъ отношеніи существуете особный законъ, до которого отсылаю, бо бнѣ при каждой парохіи находится долженъ. Тутъ примѣчаю только слѣдующе:

1. Добрами церковными (н. пр. поля, дома) завѣдуе або самъ комитетъ церковный, або выпускае ихъ въ аренду, при чѣмъ треба заховати приписы права церковного и державного, особливо закона зъ дня 7. Мая 1874 ч. 50. §§. 38—59. и 25. главы общої книги законѣвъ гражданскихъ §§. 1090—1150; дальше роспор. Минист. Просв. зъ дня 20. Юніа 1860 ч. 162 и зъ дня 13. Юніа 1860 ч. 175 (В. З. Д.), котори роспорядженъи тутъ въ подлинномъ текстѣ наводжу.

Nr. 162 (R.-G.-Bl. v. J. 1860). Verordnung des Ministeriums für Cultus und Unterricht, und bezüglich der Militärgränze, des Armeekorps-Commando vom 20. Juni 1860 wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, betreffend die Veräußerung und Belastung des Vermögens katholischer Kirchen, Pfründen und geistlicher Institute.

Nach dem Artikel XXX des Concordates (R.-G.-Bl. Nr. 159) sollen Kirchengüter weder verkauft, noch mit einer beträchtlichen Last beschwert werden, ohne das sowohl der heilige Stuhl, als auch Seine Majestät der Kaiser oder Jene, welche Dieselben hiermit zu beauftragen finden, dazu ihre Einwilligung gegeben haben.

In Vollziehung dieser Bestimmungen wird, in Folge Allerhöchster Entschliessung vom 9. Juni 1860, angeordnet, wie folgt:

Um die Erlaubniss Seiner Majestät zur Veräußerung eines, den Werth von Einhundert Gulden österreichischer Währung überschreitenden kirchlichen Gutes zu erwirken, ist das Gesuch sammt den erforderlichen Belegen dem Bischofe vorzulegen, welcher es zugleich mit seinem Gutachten der politischen Landesstelle (in der Militärgränze dem Landes-General-Commando) mittheilen wird.

Handelt es sich um ein Kirchengut, dessen Werth acht Tausend Gulden österreichischer Währung nicht übersteigt, so kann, wenn der Bischof die Bitte um die Bewilligung zur Veräußerung unterstützt, die politische Landesstelle (in der Militärgränze das Landes-General-Commando) in Folge Allerhöchster Ermächtigung die landesfürstliche Bewilligung aussprechen.

Wenn der Bischof das Ansuchen nicht unterstützt, oder es sich um eine höhere Summe handelt, so ist die Sache dem Ministerium für Cultus und Unterricht (für die Militärgränze dem Armeekorps-Commando) vorzulegen, welches, wenn der Werth des zu veräußernden Gutes die Summe von zwanzigtausend Gulden österreichischer Währung überschreitet, die Allerhöchste Schlussfassung einzuholen hat.

Zum Behufe der Veräußerung eines bischöflichen Tafelgutes hat der Bischof seinem Gesuche das Gutachten seines Metropolitens und des Domcapitels, der Metropolit oder exemte Bischof das, des betreffenden Metropolitan- oder Domcapitels

beizufügen, und es der politischen Landesstelle (in der Militärgränze dem Landes-General-Commando) zu dem Zwecke zu übergeben, damit diese die Sache zugleich mit ihrem Gutachten dem Ministerium für Cultus und Unterricht (beziehungsweise dem Armee-Ober-Commando) vorlegen könne.

Die Belastung eines Kirchengutes, welche die Summe von Eintausend Gulden österreichischer Währung übersteigt, ist als eine beträchtliche anzusehen. Als eine solche ist es ferner zu behandeln, wenn Grundstücke, Wohngebäude oder Gerechtsame auf mehr als drei Jahre in Bestand gegeben werden, wie auch, wenn ausbedungen wird, dass der Pachtschilling oder Miethzins für mehr als Ein Jahr in Vorhinein zu entrichten sei.

Zum Behufe einer beträchtlichen Belastung kirchlicher Güter oder Einkünfte ist das Gesuch um die landesfürstliche Genehmigung sammt den erforderlichen Belegen dem Bischofe vorzulegen, welcher es zugleich mit seinem Gutachten der politischen Landesstelle (in der Militärgränze dem Landes-General-Commando) mittheilen wird.

Wenn die Belastung die Summe von fünfzehntausend Gulden österreichischer Währung nicht überschreitet, desgleichen wenn es sich um die Abschliessung eines, als beträchtliche Belastung geltenden Pacht- oder Miethvertrages für die Dauer von nicht mehr als fünfzehn Jahren handelt, so ruhen Seine k. k. Apostolische Majestät die politische Landesstelle (in der Militärgränze das Landes-General-Commando) zu ermächtigen, hiezu die Erlaubniss in dem Falle zu ertheilen, wenn der Bischof die Bitte um Genehmigung unterstützt. Wenn der Bischof das Ansuchen nicht unterstützt, oder es sich um eine höhere Summe oder um einen Pacht- oder Miethvertrag von längerer Dauer handelt, so ist die Sache dem Ministerium für Cultus und Unterricht (beziehungsweise dem Armee-Ober-Commando) vorzulegen, welches, wenn das Kirchengut mit einer, die Höhe von vierzigtausend Gulden österreichischer Währung übersteigenden Summe belastet, oder ein Pacht- oder Miethvertrag für die Dauer von mehr als dreissig Jahren abgeschlossen wird, die Allerhöchste Schlussfassung einzuholen hat.

Zum Zwecke der Belastung eines bischöflichen Tafelgutes hat der Bischof seinem Gesuche das Gutachten des Metropolitens und des Domcapitels, der Metropolit oder exemte Bischof das des Metropolitens oder Domcapitels beizufügen, und es der politischen Landesstelle (in der Militärgränze dem Landes-General-Commando) zu übergeben, welche die Sache zugleich mit ihrem Gutachten dem Ministerium für Cultus und Unterricht (beziehungsweise dem Armee-Ober-Commando) vorlegen wird.

Zu den Belegen, mit welchen die Gesuche um die landesfürstliche Erlaubniss zur Veräußerung oder Belastung zu versehen sind, gehört nach Beschaffenheit des Falles das Gutachten des Patrons oder seines Stellvertreters.

Damit die Veräußerung oder beträchtliche Belastung, zu welcher die landesfürstliche Erlaubniss erwirkt wurde, in die öffentlichen Bücher eingetragen werden könne, ist von der politischen Landesstelle (in der Militärgränze von dem Landes-General-Commando) die Erklärung auszustellen, dass den besondern, über die Veräußerung oder Belastung des Kirchengutes bestehenden Vorschriften genügt worden sei.

Diess darf jedoch erst dann geschehen, wenn der Nachweis beigebracht ist, dass der heilige Stuhl, beziehungsweise der von demselben Bevollmächtigte, die Erlaubniss zu der betreffenden Veräußerung oder Belastung ertheilt habe, oder dass zu der in Verhandlung stehenden Veräußerung oder Belastung eine solche Erlaubniss nicht erfordert werde.

Bei der Veräußerung eines, den Werth von hundert Gulden österreichischer Währung nicht überschreitenden Kirchengutes, und bei einer nicht beträchtlichen Belastung eines solchen Gutes ist nach den Bestimmungen vorzugehen, welche für die kirchliche Vermögensverwaltung massgebend sind.

Die Bestätigung, dass den besondern, über die Veräußerung und Belastung des Kirchengutes bestehenden Vorschriften genügt worden sei, hat die politische Landesstelle (in der Militärgränze das Landes-General-Commando) nicht zu ertheilen, bevor nachgewiesen ist, dass der Veräußerung oder Belastung in kirchlicher Beziehung nichts im Wege stehe.

Eine Veräußerung oder Belastung des Kirchenvermögens, welche mit Hintansetzung der Vorschriften dieses Gesetzes vorgenommen wird, ist als ungiltig anzusehen.

Erzherzog Wilhelm m. p., FML. Graf Thun m. p.

Nr. 175 (R.-G.-Bl. v. J. 1860). Verordnung des Justizministeriums und des Armee-Ober-Commando vom 13. Juli 1860, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, betreffend die Veräußerung und Belastung des Vermögens katholischer Kirchen, Pfründen und geistlicher Institute.

Nachdem in dem Artikel XXX des, mit dem Allerhöchsten Patente vom 5. November 1855, Nr. 195 des Reichs-Gesetzblattes kundgemachten Concordates verfügt wird, dass die Kirchengüter weder verkauft noch mit einer beträchtlichen Last beschwert werden sollen, ohne dass sowohl der heilige Stuhl, als auch Seine Majestät der Kaiser, oder Jene, welche dieselben hiemit zu beauftragen finden, dazu ihre Einwilligung gegeben haben, und nachdem auch die nicht beträchtliche Belastung des Pfründen- und Gotteshaus-Vermögens nur unter Beachtung der diessfalls geltenden Vorschriften zulässig ist, daher Veräußerungen und Belastungen von Kirchengütern, wenn sie ohne Erfüllung der gesetzlichen Bedingungen ihrer Zulässigkeit geschehen, ungiltig sind, so können Eintragungen von Rechts-

geschäften dieser Art in die zur Erwerbung dinglicher Rechte auf unbewegliche Sachen bestimmten öffentlichen Bücher nur dann stattfinden, wenn neben Beobachtung der übrigen gesetzlichen Erfordernisse die ausdrückliche Erklärung der politischen Landesstelle (in der Militärgrenze das Landes-General-Commando) beigebracht wird, dass den besonderen, über die Veräußerung oder Belastung des Kirchengutes bestehenden Vorschriften Genüge geschehen ist.

Hiedurch bleibt jedoch das, den Gläubigern eines Pfründners durch die bestehenden Gesetze eingeräumte Recht zur Einbringung ihrer Forderungen aus den Früchten des unbeweglichen Pfründenvermögens im Wege der Real-Execution, soweit solche nach Massgabe der bestehenden Gesetze zulässig ist, unberührt.

Sowohl die Gerichtsbehörden, als auch die Hypothekenämter in Dalmatien werden angewiesen, jede Eintragung einer Veräußerung oder Belastung von Kirchengütern in die öffentlichen Bücher der politischen Landesstelle unverweilt anzuzeigen.

Erzherzog Wilhelm m. p., FML. Graf Nádasdy m. p.

2. **Добра церковни и бенефициални треба хоронити отъ всякого небезначенства, и если бы они отъ кого нибудь остана нарушени, неотвѣдно отнестися о помѣчь до судѣвъ. Наме правительство поручило оборону добръ церковныхъ ц. к. прокуратори финансови, до котори про тоє душпастьрь въ протягу 8 дней долженъ отнестися, и въ своемъ доносѣ въ слѣдствіе инструкціи зъ дня 16. Лютого 1855 ц. к. прокураторіамъ дано уважати на слѣдуючи точки:** 1. „An welchem bestimmt anzugebenden Tage die Störung vorfiel? 2. An welchem Tage, wie und durch wen der Pfarrvorsteher von der erfolgten Störung Kenntniss erhielt? 3. Wer sich die Störung zu Schulden kommen lies? 4. In welcher Art die Störung stattfand? 5. Ob die Kirche bis zu dem Zeitpunkte der Störung im ruhigen ununterbrochenem Besitze des gestörten Rechtes oder Grundstückes sich befand? 6. Durch welchen Zeitraum von der eingetretenen Störung zurückgerechnet, sie den Besitz ruhig ausgeübt habe? 7. In welcher Art diese Besitzausübung stattfand? 8. Für den Fall, als es sich um eine Störung im Besitze von Grundstücken handelt, welche Grenzen, Umfang, Nomenklatur und topografische Zahl das Grundstück habe? Hierbei sind die Grenzen nach allen vier Weltgegenden anzugeben, und womöglich durch Aufnahme einer Ideal-Mappe ersichtlich zu machen. 9. Sollte die Besitzstörung sich nur auf einen Theil eines kirchlichen Grundstückes erstrecken, so ist nebst der Bezeichnung des ganzen Grundstückes auch dieser Theil mit Umfang und Grenzen bekannt zu geben. 10. Ob und welche Beweismittel der Kirche zu Gebote stehen, sowohl den bisherigen Besitz der Kirche als auch die erfolgte Störung zu erweisen. 11. Diese Beweismittel sind im Original

oder beglaubigten Abschriften dem Gesuche anzuschliessen. 12. Sollten Zeugen namhaft gemacht werden, so sind dieselben mit ihren Vor- und Zunahmen, Stand, Alter, Religion bekannt zu geben, mit der Bemerkung, dass dieselben ihre Aussagen zu beeidigen bereit seien“.

Дальше каже тая инструкція: „Da nach den §§. 2. und 75. des neuesten Provisorialgesetzes in der Provisorialklage das Begehren schon in dem ersten Gesuche genau auszudrücken ist, so haben die Benefiziaten, wenn sie ihre Beschwerden unmittelbar bei Gericht überreichen, ihr Begehren genau anzugeben, d. i. nach Umständen um die Wiedereinführung des vorigen Standes, Untersagung jeder weiteren Störung unter angemessener Geldstrafe und Ersatz der Kosten zu bitten. Wenn sie aber das Einschreiten der Finanzprokurator ansprechen, so haben sie diese in den Stand zu setzen in der künftigen Provisorialbeschwerde das Begehren genau zu bestimmen. Sowohl im Falle der vom Pfründner unmittelbar, als auch im Falle der vom Fiskalamte überreichten Provisorialklage, endlich wenn der Pfründner der Geklagte sein sollte, ist der Pfründner unter sonstiger Verantwortung verbunden, bei der zu bestimmenden Tagsatzung, wovon derselbe unmittelbar verständigt werden wird, um so sicherer zu erscheinen, und alle Urkunden und Zeugen, worauf er sich berufen will, mitzubringen, als im Falle des Ausbleibens, nicht wie nach dem früheren Gesetze der Stand der wahren Sachlage von amtswegen untersucht, sondern den Angaben des Gegentheils, soweit sie durch die vorgelegten Beweismittel nicht widerlegt werden, Glauben beigemessen, und denselben gemäss entschieden werden wird. Auch ist das zu merken, dass in Besitzstörungsverhandlungen eine Erstreckung der Tagsatzung (терминъ) ohne Einverständnis beider Theile nicht stattfindet, wenn nicht etwa der Verhandlung ein offenbar unüberwindliches Hinderniss entgegensteht“. **Если же иде споръ о рѣчь дуже малу, треба старатися залагодити споръ въ мирнон дорожѣ.**

Въ конці примѣчаю, що ведля §. 43. зак. зъ дня 7. Мая 1874 (ч. 50. В. З. Д.) має выйти новый законъ о завѣдованью добръ церковныхъ.

§. 54.

В) О будинкахъ и снарядахъ церковныхъ.

1. **Церковь.** Откликуючися на мое пастырскє богословіє §. 179. згадую тѣлько запрошенія, именно: *а)* О позволенье основація новой Церкви; — *б)* о позволенье благословенія каменя угольного; — *г)* о освященіе або благословеніе Церкви; *д)* о примиреніе оскверненной або обезсвѣченной (exsecratae Ecclesiae) Церкви; — *е)* о освященіе або благословеніе престола, котори составляются такъ, якъ и нини прошенія.

2. **Снаряды церковни.** Кто ихъ має справляти, приписуе законъ краевый о конкуренціи, яки они мають бути, котори Епископъ освячае, а котори іерей благословить, сказано въ моемъ наст. богословію въ III. главѣ ст. 378—418, до котори росправы отсылаю.

3. **Каплицѣ** можна такожъ тѣлько зъ важныхъ причинъ, и за позволеніемъ власти церковной ставити, о чѣмъ ср. §. 180. моего наст. богословія.

4. **Кладьбища**, о которыхъ була бесѣда въ моемъ наст. богословію §. 181. и §. 372., ст. 870—882, до которо отсылаю.

5. **Будынки (зданія) парохіальни.** Иде тутъ рѣчь о выставленіе и репарацію тыхъ будынкѣвъ. Ведля права австрійского берутся кошта (издержки) на выставленіе и репарацію будынкѣвъ парохіальныхъ и въ загалѣ всѣхъ потребныхъ зданій бенефициальныхъ и церковныхъ изъ пять (або 4) жерель, котори суть: маетокъ (фондъ) взгляднои Церкви, патронъ, прихожане и бенефициатъ, а въ данѣмъ случаю той, кто въ слѣдствіе особливыхъ должностей або фундацій до того есть обовязаный. Въ первой линіи тягаться про тое все до сего предмета относячися выдатки на маетку церковнѣмъ, если такіи маетокъ где существуете и есть достаточный. Но у насъ таки случаи, щобы маетокъ взгляднои Церкви булъ недостаточный до покрытъя тыхъ выдаткѣвъ, або щобы кто инный малъ обовязокъ ихъ поносити, суть дуже рѣдки, и для того дворскимъ декретомъ (маючимъ силу нормаліи) зъ дня 19. Студня 1811 (обвѣщенымъ черезъ Галицку Губернію дня 17. Сѣчня 1812 ч. 704.) остало установлено, що патронъ взгляднои Церкви долженъ поносити половину всѣхъ выдаткѣвъ (издержокъ) потребнои будовы въ готовыхъ грошахъ, а доминія, до которой взглядна парохія належитъ, другу половину, а прихожане должны доставити бесплатно всѣхъ ручныхъ робѣтничкѣвъ и потребни возы, або за все тое заплатити. Но коли закономъ зъ дня 7. Вересня 1848 доминія остали знесени, вышло пѣдъ днемъ 1. Сѣчня 1851 министр. распорядженіе, которе тягаръ давнои доминіи перенесло на прихожанѣвъ и властителей дѣбрь земскихъ, который тягаръ они мали поносити въ пропорціи рочныхъ прямыхъ податкѣвъ (im Verhältnisse der directen Steuern). Кошта на справленіе снарядѣвъ церковныхъ малъ въ первой линіи поносити фондъ церковный, братства и добровѣльни жертвы вѣрныхъ, а если тѣи не выстарчали, тогда конкурренты выше наведени. То само тычится и кладьбищѣ. Меньши репараціи будынкѣвъ церковныхъ, котори не выносятъ бѣльше якъ 25 зол., або котори самъ душпастыръ завинилъ, долженъ онъ самъ заплатити. До бѣльшихъ выдаткѣвъ на будовлю або репарацію потѣгають душпастыря тѣлько тогда, коли его доходы кон-

груу перевыснають, а именно — ведля дотеперѣшной конгруи — платитъ бенефициатъ, которога доходы 500 зол. доходятъ, четверту часть, если 500 зол. монеты конь. перевыснають, третю часть, а если 1000 зол. переходятъ, половину. Кромѣ того постановляль дворскій декретъ зъ дня 8. Марта 1821, що всяки репараціи будынкѣвъ бенефициальныхъ, а даже и нови будовлѣ, по селахъ, частяхъ сель и пр. (auf Dörfern, Dorfantheilen, oder abgesonderten Maierhöfen und Realitäten) находячихся самъ бенефициатъ має оплачати. Но дня 15. Серпня 1866 выйшло новыи законъ для Галичины, который точно и подробно опредѣляе, кто и въ якои части тѣи выдатки поносити має.

Той законъ такъ звучитъ:

Z. 2093. Cons. Landes-Gesetz- und Verordnungsblatt für das Königreich Galizien und Lodomerien sammt dem Grossherzogthume Krakau. Jahrgang 1866. Ausgegeben und versendet am 30. December 1866. XIV. Stück. Nr. 28. Gesetz, wirksam für das Königreich Galizien und Lodomerien sammt dem Grossherzogthume Krakau, betreffend die Bestreitung der Kosten der Herstellung und Erhaltung der Kirchen- und Pfründen-Gebäude in Pfarren des kath. Glaubensbekenntnisses, dann der Beischaffung der Kirchenparamente und Einrichtungsstücke.

Mit Zustimmung des Landtages Meines Königreiches Galizien und Lodomerien sammt dem Grossherzogthume Krakau finde Ich anzuordnen wie folgt:

§. 1. Die Kosten der Herstellung, Erhaltung und Miete der Kirchen- und Pfründen-Gebäude in Pfarren des katholischen Glaubensbekenntnisses, die Kosten des Ankaufes des Baugrundes für diese Gebäude, überdiess die Auslagen für die Anschaffung und Erhaltung der Kirchenparamente und Einrichtungsstücke, endlich die laufenden, mit der Verrichtung des Gottesdienstes verbundenen Auslagen sind vor Allem aus dem für diese Zwecke speciell bestimmten Fonde, sowie von Denjenigen zu bestreiten, welche hiezu kraft einer Stiftung, eines Vertrages oder eines sonstigen Rechtstitels verpflichtet sind.

Der Verpflichtungstitel bestimmt die Art und das Mass der Leistung.

§. 2. Wenn die im §. 1. genannten Quellen nicht vorhanden sind oder wenn aus denselben nur ein gewisser Theil der Kosten bedeckt werden kann, ist im ersten Falle zur Bestreitung aller, im zweiten Falle zur Bestreitung der übrigen rein kirchlichen Erfordernisse, zunächst das laufende kirchliche Einkommen, als: das Einkommen aus dem während des Gottesdienstes herumgetragenen Sammelteller oder Klingbeutel, die Einnahmen für die Benützung der Beleuchtung, der Paramente und der Einrichtungsstücke der Kirche, das Einkommen für die Benützung der Glocken u. dgl., ferner das verfügbare, rein kirchliche Ver-

mögen oder Einkommen zu verwenden; und wenn auch diese Quellen zur Bedeckung der erwähnten Kosten nicht hinreichen, so wird gestattet, zu dem gedachten Zwecke das rein kirchliche Stammvermögen, insoweit dasselbe keine andere bestimmte Widmung hat und zur Bedeckung der sonstigen, durch das Erträgniss des Kirchenvermögens zu bestreitenden Auslagen nicht erforderlich ist, in Anspruch zu nehmen, jedoch unter Beobachtung der über die Veräusserung und Belastung des Kirchengutes bestehenden gesetzlichen Vorschriften.

§. 3. Der Pfründner hat jedoch nachstehende Auslagen allein zu bestreiten: a) für die Herstellung und Erhaltung der Wirthschaftsgebäude, welche sich auf den zu seiner Dotation gehörigen Tabular-Gütern oder derlei Gutsantheilen, oder in den vom Pfarrhofe abgesonderten Maierhöfen befinden, wenn das Pfarreinkommen seine Congrua deckt und wenn keine für diesen Zweck bestimmten, im §. 1. bezeichneten Quellen vorhanden sind; b) Reparaturen bei Pfarrhof-, Wohn- und Wirthschaftsgebäuden, welche durch die Schuld, Nachlässigkeit oder Verwahrlosung des Pfründners, seiner Dienstleute oder Hausgenossen veranlasst wurden; c) kleinere Auslagen für die Reparatur und für die Erhaltung der Pfarrhof-, Wohn- und Wirthschaftsgebäude im guten Zustande, als für Rauchfangkehrersbestellung, für Einsetzung von Fensterscheiben, für Ausweissen, für Reparatur der Oefen, Thüren, Schlösser und Fensterrahmen, für gewöhnliche Dachausbesserungen, für Ausdielung der beschädigten Theile des Fussbodens, für Instandhaltung, der Einfriedung u. dgl., wenn diese Auslagen in einem Jahre den Betrag von Fünfzehn Gulden nicht übersteigen.

Die unter lit. c) bezeichneten, den Betrag von Fünfzehn Gulden in einem Jahre übersteigenden Auslagen, hat der Pfründner dann allein zu tragen, wenn sein reines Einkommen wenigstens um 100 fl. höher ist, als die ihm gebührende Congrua; im entgegengesetzten Falle aber hat er von diesen Auslagen nur solche zu bestreiten, die auf einmal Zehn Gulden nicht überschreiten.

§. 4. Zu den sonstigen Bauauslagen bei den Pfarrhof-, Wohn- und Wirthschaftsgebäuden hat der Pfründner dann beizutragen, wenn das reine Einkommen der Pfründe nicht geringer als 400 fl. und nicht geringer als die ihm gebührende Congrua ist. Von dem dieses Einkommen übersteigenden Ueberschusse hat der Pfründner alljährlich an den Concurrerzfond, und zwar von dem den Betrag von 100 fl. nicht übersteigenden Ueberschusse 3⁰/₀, von dem den Betrag von 200 fl. nicht übersteigenden Ueberschusse 5⁰/₀, und von einem grösseren Ueberschusse 8⁰/₀ zu entrichten. Die bisherrige Verpflichtung des Patrons zur Ertheilung rückzahlbarer Vorschüsse behufs Be-

deckung der auf den Pfründner entfallenden Auslagen wird aufgehoben.

§. 5. Der Kirchenpatron hat, insoweit specielle privatrechtliche Titel nicht etwas anderes bestimmen, den sechsten Theil des Aufwandes, zu tragen, welcher nach Abschlag der in den §§. 1. bis 4. bezeichneten Mittel und nach Abschlag der Kosten der Zug- und Handarbeiten unbedeckt bleibt.

§. 6. Der Besitzer eines Gutes, woran das Patronatsrecht haftet, hat ohne Rücksicht auf sein Religionsbekenntniss die dem Patrone nach diesem Gesetze obliegenden Pflichten zu erfüllen.

Der Bischof trägt die Patronatslasten nur in dem Falle, wenn er in seiner Diöcese eine auf den Tafelgütern seinem Patronate unterstehende Pfründe frei (*libera collatione*) verleiht.

§. 7. Geistliche Genossenschaften haben bei den ihnen incorporirten Pfründen alle im §. 1. erwähnten Kosten zu bestreiten, wenn sie nicht nachweisen, dass sie von der Bestreitung dieser Kosten ganz oder nur theilweise befreit sind.

§. 8. Die Auslagen, welche durch die in den §§. 1. bis 7. bezeichneten Mittel nicht bedeckt werden, haben diejenigen Pfarrlinge zu tragen, welche dem betreffenden Ritus angehören. Die Umlage dieser auf die Gemeinde-Mitglieder entfallenden Auslagen hat nach den Bestimmungen des V. Hauptstückes der Gemeinde-Ordnung in derselben Art, wie die Umlage anderer Communal-Auslagen zu erfolgen.

Besteht eine Pfarre aus mehreren Gemeinden, Gutsgebieten oder Theilen derselben, so ist das Erforderniss, falls nicht ein anderes Uebereinkommen getroffen wurde, auf jede Gemeinde und auf jedes Gutsgebiet nach Verhältniss der directen Steuern zu vertheilen, welche von den dem betreffenden Ritus angehörigen Eigenthümern der eingepfarrten Gutsgebiete oder Theile derselben und den Mitgliedern der eingepfarrten Gemeinden entrichtet werden.

Die Gemeinde darf die auf ihre Gemeindeglieder entfallenden Auslagen ganz oder zum Theile aus eigenen Fondsmitteln bestreiten.

§. 9. Die Filialkirchen und die Wohngebäude der bei denselben exponirten Geistlichen sind mit Zuhilfenahme des verfügbaren Kirchenvermögens von Denjenigen herzustellen und zu erhalten, in deren Interesse solche Kirchen oder Wohngebäude bestehen sollen oder bestehen, soferne diessfalls nicht andere Rechtsverbindlichkeiten obwalten.

Dieselben werden jedoch hiedurch, abgesehen von einem besonderen Uebereinkommen, von der Beitragspflicht zu den Auslagen der Pfarrkirche und der Pfarrgebäude (§. 1.) nicht befreit.

10. Wenn das Aerar, ein öffentlicher Fond, eine Gesellschaft oder eine Gemeinde in einem katholischen Pfarrsprengel ein unbewegliches Eigenthum besitzen, so tragen sie zur Bestreitung der Auslagen dieser Pfarre (§. 8.) nach Massgabe der von diesem Eigenthume entrichteten directen Steuern bei.

Wenn jedoch dieses Eigenthum in dem Sprengel mehrerer katholischen Pfarren desselben oder verschiedenen Ritus gelegen ist, so ist bei Bemessung der Beitragsquote, mit welcher dieses Eigenthum für jede dieser Pfarren zu concurriren hat, jene Steuerquote in Anschlag zu bringen, welche sich nach dem Verhältnisse der Seelenanzahl der jeder einzelnen dieser Pfarren Eingepfarrten zu der Gesamtzahl der Pfarrlinge aller katholischen Pfarren, in deren Sprengel das erwähnte Eigenthum gelegen ist, berechnet.

§. 11. Wenn nach der bisherigen Uebung mit dem Messner- oder Kirchensänger-Dienste eine freie Wohnung verbunden ist, so gelten hinsichtlich der Herstellung und Erhaltung derselben die Vorschriften dieses Gesetzes.

§. 12. Die Auslagen zur Bedeckung der mit der Verrichtung des Gottesdienstes verbundenen Erfordernisse, und bei Kirchen des lateinischen Ritus auch die Auslagen für die Erhaltung der Kirchendiener, werden vor Allem aus den in den §§. 1. und 2. bezeichneten Quellen bestritten.

Insoferne jedoch diese Auslagen aus diesen Quellen nicht bedeckt werden können, erhält der Pfründner zu deren Bestreitung von den Pfarrlingen eine Pauschalsumme, welche zusammen genommen mit der in den §§. 1. und 2. bezeichneten Bedeckung jährlich bei Pfarren des lateinischen Ritus die Summe von 100 fl. und bei Pfarren des griech.-kath. Ritus die Summe von 50 fl. nicht übersteigen darf.

Die Umlage auf die Eingepfarrten findet nach Massgabe der von denselben im Pfarrsprengel entrichteten directen Steuern statt.

§. 13. Für die, die Herstellung neuer und die Erhaltung bestehender Kirchen- und Pfarrbaulichkeiten betreffenden Angelegenheiten, sowie zur Besorgung der Concurrenz-Angelegenheiten, wird in jeder Pfarre ein aus fünf Mitgliedern zusammengesetztes Comité gebildet. Ständige Mitglieder dieses Comité sind: der Pfründner der betreffenden Kirche und der Patron, welcher das Recht zur Präsentation des Pfründners ausübt, oder dessen Stellvertreter. Sind so zwei Patrone, so sind dieselben abwechselnd jeder durch drei Jahre ständige Mitglieder des Comité. Sind mehr als zwei Patrone, so wählen dieselben aus ihrer Mitte einen zum Mitgliede des Comité für die Dauer von drei Jahren.

Die übrigen, d. i. drei, und wenn der Patron das Recht zur Präsentation des Pfründners nicht ausübt, vier Mitglieder,

werden für sechs Jahre durch die concurrenzpflichtigen Parteien mit absoluter Stimmenmehrheit gewählt.

Im Falle, dass bei der ersten und zweiten Abstimmung diese Mehrheit nicht erzielt wird, sind Diejenigen als gewählt anzusehen, die bei der zweiten Abstimmung die grösste Stimmenzahl erhalten haben. Bei Stimmgleichheit entscheidet das Los.

Die Comité-Mitglieder erfüllen ihre Pflichten unentgeltlich, nur sind ihnen die mit diesem Geschäfte verbundenen baaren Auslagen zu ersetzen.

§. 14. Dem Comité obliegt die Aufsicht über die Kirchen- und Pfarrbaulichkeiten, es überwacht deren Bauführung und Erhaltung im guten Zustande und verfügt Alles, was es in dieser Beziehung für entsprechend erachtet.

§. 15. In Fällen, wo das Comité die Nothwendigkeit erkennt, die in den §§. 1. und 2. dieses Gesetzes bezeichneten Mittel in Anwendung zu bringen, hat es hievon das betreffende Ordinariat wegen entsprechender Veranlassung in die Kenntniss zu setzen.

In Fällen dagegen, wo das Comité die Nothwendigkeit zur Beischaffung der Mittel im Concurrenzwege erkennt, hat das Comité mittelst des betreffenden Ordinariates sich an die politische Bezirksbehörde um Einleitung der Concurrenzverhandlung zu wenden, welche von dieser Behörde auf Grundlage der bereits mitgetheilten oder vorzulegenden Baupläne, Kostenüberschläge und Nachweisungen der verfügbaren Fonde einzuleiten und endgiltig durchzuführen ist.

§. 16. Zu der Concurrenzverhandlung sind alle concurrenzpflichtigen Parteien mit der gleichzeitigen Erinnerung einzuladen, dass sie im Falle ihres Ausbleibens als der vorzunehmenden Bauführung beipflichtend angesehen und zur Leistung der auf sie entfallenden Beiträge werden verhalten werden.

Der Patron ist berechtigt, an seine Stelle einen zu diesem Geschäfte bevollmächtigten Vertreter zu bestimmen.

Bei der Concurrenzverhandlung hat jede vermöge einer Stiftung, eines Vertrages oder des Gesetzes concurrenzpflichtige Partei, und namentlich: das Ordinariat, Pfründner, der Patron, jedes Gutsgebiet, der aus jeder Gemeinde durch die in der Gemeinde wahlberechtigten Eingepfarrten desselben Ritus mit absoluter Stimmenmehrheit gewählte Bevollmächtigte eine Stimme. Jeder dieser Parteien kömmt die Stimme zu, ohne Rücksicht darauf, ob dieselbe im gegebenen Falle zur Kostenbestreitung beizutragen hat, oder nicht.

Zur Beschlussfassung ist die absolute Stimmenmehrheit erforderlich.

§. 17. Bei der Verhandlung ist die Nothwendigkeit des Baues, der Bauplan und der Kostenüberschlag, nicht minder das Mass und die Art der von den Concurrenzpflichtigen zu bewirkenden

Еinzahlungen oder Leistungen in Erwägung zu ziehen und nach Thunlichkeit durch Einverständniss der Betheiligten festzustellen.

§. 18. Die politische Bezirksbehörde erledigt die Verhandlung und entscheidet über vorkommende Beschwerden, unter Freilassung der Berufung an die höheren Behörden.

§. 19. Die Acten der endgiltig erledigten Concurrenz-Verhandlung übermittelt die politische Bezirksbehörde dem Comité, welches in dem ihm übertragenen Wirkungskreise, als beschliessendes und überwachendes Organ in Kirchen-Concurrenz-Angelegenheiten, zugleich die Leitung und Durchführung des Baues, sowie die betreffende Rechnungsführung übernimmt.

In Bezug auf die Art der Bauführung, die Kosten, die Anforderung der Beiträge im Gelde, Materialien oder Naturalleistungen u. dgl., hat das Comité sich genau nach den bei der Concurrenz-Verhandlung rechtskräftig beschlossenen Bestimmungen zu benehmen. Das Comité stellt den Voranschlag fest und prüft die Jahresrechnungen.

Seine Beschlüsse werden mit absoluter Stimmenmehrheit gefasst, sind für alle Concurrenzpflichtigen bindend, und insofern sie in Folge eines rechtskräftigen Beschlusses der Concurrenz-Verhandlung gefasst wurden, werden dieselben nöthigenfalls im Wege der politischen Bezirksbehörde in Ausführung gebracht.

§. 20. Das Comité wählt aus seiner Mitte den Obmann, welcher das vollziehende Organ ist. Der Obmann verfasst den Voranschlag, legt die Rechnungen und führt die Casse unter Mitsperre eines Comité-Mitgliedes. Jedem Concurrenzpflichtigen ist die Einsicht in die geprüften Rechnungen gestattet.

Nach beendigter Bauführung oder Reparatur, zu denen die Concurrenz durch Beiträge im Gelde, in Materialien oder in Leistungen in Anspruch genommen wurde, hat der Obmann des Comité's unverzüglich die Rechnungen über alle zu diesem Zwecke verwendeten Einnahmen und Auslagen abzuschliessen. Das Comité hat nach geschöpfter Ueberzeugung von der genauen Ausführung des Baues, die Rechnung unter solidarischer Haftung der Mitglieder zu erledigen und hievon die Concurrenzpflichtigen mit dem Beisatze zu verständigen, dass die Rechnung beim Ortspfarrer eingesehen werden kann, dass die Concurrenzpflichtigen berechtigt sind, gegen dieselbe binnen drei Monaten, vom Tage der erhaltenen Verständigung angefangen, bei den politischen Behörden Einwendungen zu erheben, und dass widrigens die Rechnung für erledigt angesehen werden wird.

§. 21. Ueber Beschwerden oder Berufungen gegen die vom Comité in Folge der durchgeführten Concurrenz-Verhandlung gefassten Beschlüsse entscheidet die politische Behörde.

Bezüglich der Frist zur Berufung des Aufsichtsrechtes der Staatsverwaltung über das Comité, dann der Auflösung des Letzteren gelten die Bestimmungen der Gemeindeordnung.

§. 22. Die bisherigen Vorschriften, welche den in diesem Gesetze behandelten Gegenstand betreffen, werden aufgehoben, insofern sie mit dem gegenwärtigen Gesetze nicht im Einklange stehen.

Wien, den 15. August 1866. Franz Josef m. p.
Auf Allerhöchste Anordnung: Belcredi m. p., Ritter Bernhard von Mayer m. p.

Dieses Gesetz wird den ehrw. Pfarrämtern mit dem Auftrage mitgetheilt, darnach in vorkommenden Fällen zu verfahren, das baldige Zustandekommen des Comité's im Sinne des §. 13 dieses Gesetzes sich angelegen sein lassen und dafür zu sorgen, dass in dieses Comité als Mitglieder (3—4) nur einsichtsvolle, ehrenhafte, für das Wohl der gr.-kath. Pfarrgemeinde besorgte und unbestechliche Männer gewählt werden; auch ist von dem Zustandekommen solcher Comité's mit Namhaftmachung der einzelnen Mitglieder derselben an das betreffende Dekanatamt zur weiteren Amtshandlung sogleich Bericht zu erstatten. Lemberg, am 14. Mai 1867. Vom gr.-kath. Metropolitan-Consistorium. Kuziemski m. p., General-Vicär und Official.

VI. ГЛАВА.

Веденіе канцеляріи парохіальной.

§. 55.

1. Канцелярія парохіальная и ея устройство.

Въ кождомъ домѣ парохіальномъ повинна бы находитися особна комната исключительно на канцелярію назначена, и такъ положена, чтобы до нея былъ выгодный для сторонъ приступъ, чтобы стороны приходячи до пароха въ справахъ урядовыхъ не потребовали черезъ инни комнаты переходити. Тая комната повинна бы бути заосмотрена сильными дверми съ добрымъ замкомъ, и порадо есть, чтобы окна были заосмотрени кратами або сильными океницами, чтобы злодѣи не мѡгъ до нея легко дѡстатися. Въ комнатѣ потребный есть найперше отвѣтный стѡлъ канцелярійный, заосмотреный на долѣ колькама высувками (шуфлядами, Schubladen) на замокъ, а на горѣ отъ стѣнной стороны шафкою съ бѡльше высувками, котори такожь замыкаются, и въ которыхъ можна выгодно ховати розлични урядови кусники. Кромѣ стола потребна есть дальше шафа (Stehkasten), заосмотрена отвѣтнымъ числомъ полицъ, на архивъ и регистратуру, и тая шафа

должна такожъ замыкатися. Если парохія мае якн парохіальни цѣнни паперы або готови гроши, то потребна есть очевидно и касса.

На столѣ канцелярійномъ находится печать урядова, снаряды до писанья потребни, а въ высувахъ хоронятся кромѣ текущихъ урядовыхъ кусникѣвъ тѣи книги парохіальни, котори всегда треба мати подѣ рукою (ср. §. 57.)

Кромѣ того належить стѣны канцелярїи заосмотрѣти образами, где тое можливе, наилучше дати тамъ Распятого, Папу, Цѣсаря и Епископа, а по крайнои мѣрѣ Христа распятого; а въ комнатѣ поставити кѣлька кресель, щобы стороны мали на чемъ сѣсти; а сѣдати треба просити каждого чоловічка, бо того wymagaе чешность священническа. Само собою розумѣся, що комнату канцелярїйну треба чисто тримати, а щобы люде тамо приходячи еи незаболотили, добре есть передъ входомъ положить плетянку соломяну до отиранья нѣгъ; тымъ научитися и селянниъ старатися о чистость и опрятность въ своен хатѣ. Надѣ дверни ведучими до канцелярїи добре есть выставити отвѣтный надпись, н. пр. „Канцелярїя парохїи въ Н.“

§. 56.

2. Загалъни правила о веденїи канцелярїи парохїальной.

а) До всѣхъ урядовыхъ писемъ треба уживати еднакїй форматъ паперу, который ведля принятого въ Австрїи звычайо мае бутн 13 цалей (або коло 34 сантиметровъ) долгїй, и 8 цалей (або 21 сант.) широкїй, а при томъ чистый, бѣлый и не пробивающїи (nicht löschpapierartig). Наидешевше и найвыгоднѣйше есть купити собѣ отъ разу бѣльше паперу, н. пр. ризи, и то паперу концентоваго и бѣлого, а если то для одного було бы за много, то могутъ сусѣды разомъ тое купити, а будутъ мали и выгоду и меньше ихъ вынесе.

б) Печать на урядовыхъ письмахъ, где того потреба, притискаеся коло поднїса, и такъ, щобы при складанью кусника не остала зогнена.

в) Якъ вже выше сказано, долженъ душпастырь заховати во всѣхъ урядовыхъ письмахъ не только приписану форму, но такожъ и рядъ инстанцій (Instanzengang), и не подавати безъ важной и правной причины урядове письмо до высшой инстанціи съ оминеньемъ низшой; бо всяка низша инстанція мае або право сама взгляду справу рѣшити, або должность о взглядномъ поданью свое мнѣніе высказати. Если бы про тое ктось безъ основной причины отнесъ ся въ якѣмъ будь дѣлѣ до Консistorїи, а декана оминулъ, то на томъ только тратитъ, бо взглядне поданье и такъ поверне до декана, щобы онъ яко заступникъ Консistorїи высказалъ свое

мнѣніе, справдилъ наведенн причины и т. п. Такъ само рѣчь маеся во всѣхъ ивныхъ поданьяхъ.

д) Душпастырь посылаетъ свои урядови письма або черезъ пѣсланца або почтою; въ первѣмъ случаю доставляе му громада бесплатного пѣсланца, въ другѣмъ случаю суть его урядови письма свободни отъ оплаты почтовой, котору религїйный фондъ поноситъ; но треба на обвертцѣ написати слово: „Ex officio, Ex offi,“ або: „Aemtllich,“ або „Урядово,“ або „Urządowńie“. (Отсылаю до роспорядженья Перемыскои Консistorїи зъ дня 10. Юлія 1858 ч. 1896, которе сообщае рѣшеніе ц. к. Галицкогo Намѣстничества зъ дня 1. Юлія 1858 ч. 4196 (През) относячеся до урядовыхъ переписокъ урядѣвъ парохїальныхъ съ урядами деканальными и съ ц. к. староствами.)

§. 57.

3. Якн книги должны находитися въ парохїальной канцелярїи.

1. Записникъ дѣйствъ (Gestionsprotokoll). Той записникъ есть въ каждой канцелярїи безъусловно потребный, щобы настоятель канцелярїи, а взглядно уряда, малъ точный переглядъ всѣхъ писемъ, котори до того уряда прїишли, и якъ и коли остали залагоджени. Каждый душпастырь обовязанъ мати тую книжку, еи порядно провадити и наслѣдникови лишити. Той записникъ (протоколъ) провадится слѣдующимъ способомъ:

Маючи отвѣтну, наилучше печатану ведля взора ХХVІІІ. составлену книжку, записуеся, (коли яке урядове письмо отъ якои власти, або стороны прїйде, або коли ктось устно о залагодженъе якои справы проситъ, або коли настоятель уряда самъ урядово якусь справу порушитъ) до первой рубрики число порядкове, которе провадится за рядомъ черезъ цѣлый рѣкъ, и тое само число записуеся на самѣмъ прїишовнѣмъ куснику зъ внѣ тамъ, где есть адреса, словами: „Пр. (їйшло) дня . . . . . Ч. Н.“ Той прїишовнїй кусникъ называеся ексгибитъ. Въ другой рубрицѣ записуеся день, коли той кусникъ прїишолъ, або дотычна справа порушена; въ третей рубрицѣ записуеся, отъ кого кусникъ прїишолъ, або справа остала порушена въ четвертой, о що дѣло иде; въ пятой рубрицѣ, що съ тою справою дѣлано; въ шестой, коли справа остала залагоджена; а въ седмой рубрицѣ записуеся въ якѣмъ отдѣлѣ регистратуры ексгибитъ осталъ схованный. Где есть регистратура, тамъ означаеся каждый кусникъ кромѣ числа и дня внесенія, такожъ и знакомъ регистратуры. Очевидно, що на каждый внесенный до канцелярїи кусникъ треба звычайно кромѣ его записанья и выше наведеного означенья щось

отписать (реферовати); тое писанье (отвѣтъ, извиненье, прошение и т. п.) пишется або на самѣмъ експибитѣ начавши отъ послѣдней стороны впередъ (если есть мѣсце), або на нинѣмъ папери, который числомъ и знакомъ експибита означается, и тое писанье называется рефератъ, той рефератъ отписуется въ отвѣтной формѣ на чисто (мундуется го, отъ mundage) и отсылается або дается, кому належитъ, — а рефератъ хоронится съ експибитомъ въ регистратурѣ (въ актахъ), щобы въ случаю potrzeby знати, що и якъ остало здѣлано.

2. Записникъ (отдавчій) почтовый. Коли душнастырь якъсь урядове письмо черезъ пѣсланца або почтою высылае повиненъ мати певность, що взглядне письмо прійде до своей адрессы, а до того есть потребный записникъ отдавчій або почтовый (Postbuch). Часто заступають мѣсце такой книжки поодинокы картки, которы той, що письмо отбирае, мае подписать яко реценсисъ; но тое не добре, бо така картка може легко затратитися, и въ потребѣ не ма чимъ выказатися, що письмо остало отдане. Найлучше про тое мати той записникъ и въ немъ записуется до первой рубрики число порядкове продолжающееся черезъ цѣлый рѣкъ; въ другой рубрицѣ число записника дѣйствъ, въ третьей рубрицѣ адреса, а въ четвертой подписъ того, кто письмо одобралъ. (Ср. Взоръ XXIX.)

3. Книги родженыхъ и крещеныхъ, вѣчачаныхъ и усопшихъ, або такъ званн метрики, о которыхъ все потребне высше сказано.

4. Книга оповѣдей (l. bannorum) ведля формы въ епархіи приписаной водена, — и книга протоколѣвъ предшлюбныхъ, для которой такожъ суть особны формулярѣ (въ Львовской Ставропигіи).

5. Списокъ роспорядженій и законѣвъ церковной и державной власти. Щобы душнастырь малъ точный переглядъ всехъ законѣвъ и роспорядженій, повинна въ каждой канцеляріи парохіальной находится спора книга (folio) зъ чистого паперу, до которой священникъ въ хронологичномъ порядку записуе все роспорядженья и законы власти церковной и державной, которы ему остануть удѣлены, и то важнѣйши отписуе дословно, съ изнятіемъ тогда, если получить писаный або літографованный або печатанный примѣрникъ взглядного роспорядженья для актѣвъ, тогда записуе въ той книзѣ только его содержанье, и примѣчае подъ якимъ числомъ и на которой полиціи регистратуры цѣле тое письмо находится. Для лучшего пересмотра порадно есть лишати въ той книзѣ зъ одной стороны мало неписаного мѣсца, и при каждомъ роспорядженью выписати короткими словами его содержанье, а при конціи добре есть составить поазбучный списокъ находячихся въ цѣлон книзѣ законѣвъ и роспорядженій, бо тогда легко буде въ каждомъ часѣ все найти, и пр.:

Акаѳолики, о ихъ похоронахъ	ст. 5
Акушерки	„ 26
Антиминзъ	„ 57
Будынки парох., конкуренція	„ 128

6. Списокъ парохіанъ (ведля формуляря у насъ уживаного, якій въ книгарни Ставропигійского Института во Львовѣ получить можна). Той списокъ належитъ такъ провадити:

а) Кажде село (мѣстность) до парохіи належанце мае свою книгу, и таа книга состоитъ зъ только картокъ, кѣлько нумерѣвъ домѣвъ и комѣриковѣвъ цѣле село мае, а при конціи додаеся еще кѣлька чистыхъ картокъ на случай, если бы число парохіанъ побѣльшилося, и щось треба було до списаныхъ картокъ додати.

б) Каждый нумеръ домовый мае свою картку, зарядомъ отъ 1 аж до конціи, посемъ слѣдуютъ комѣрники за рядомъ, и каждый получае такожъ свою картку.

в) На каждой картцѣ выписуется зъ горы нумеръ дома, а если той нумеръ або принадлежный дѣмъ або грунтъ мае инне имя, то и тое записуется, и пр. Н. Д. 20. село: Н. званый: Горбалѣвка.

г) Посемъ выполняеся поодинокы рубрики, въ которыхъ мае бути записане: имя и станъ мешканцей (отца, матери и дѣтей по мѣтамъ а посемъ служащихъ); дальше день и рѣкъ рожденья поодинокихъ лицъ; посемъ вѣроисповѣданіе, полъ, чи вже сисвѣдалися и причащалися, чи ходять до школы, а въ примѣчанію записуется тое, що певного лица тычаться. При комѣрикахъ (Miethparteien) записуется такожъ, въ якомъ домѣ мешкають.

е) По скѣнченію рока подкрисляеся все въ минувшомъ роцѣ написане, пишется число рока, и записуется перемѣны, если яки зайшли, и пр. що ктось зъ родины умеръ або народился, що кто инный той дѣмъ купилъ и т. п.

ж) Если на якой картцѣ не ма больше мѣсца, то записуется зайшовши перемѣны при конціи книжки, только тое треба на обохъ мѣсцяхъ примѣтити, куда що належитъ; а коли цѣла книжка остане записана, робится нову а стару ховаеся въ актахъ (въ регистратурѣ).

7. Инвентаръ дѣбрь бенефициальныхъ, якъ высше сказано.

8. Записникъ літургій. Той списокъ есть безусловно потребный, щобы священникъ точно зналъ, яки на немъ въ томъ взглядѣ должности тяжать, и коли ихъ выполнилъ. (Ср. Взоръ XXX. и мое Паст. богословіе §. 233. и).

9. Особный списокъ службъ фундушевыхъ, въ которѣмъ все до нихъ относячеся мае бути выказане.

10. Ведля законѣвъ церковныхъ должна при каждой Церкви находится книжка, въ которую записуется чужи свя-

щенники, котори въ дотичной Церкви яке богослуженіе от-
правляли. Тое приказуе и Синодъ Замостскій.

11. Книги братствъ, обществъ церковныхъ и т. п., если
таки находятся.

12. Лѣтопись парохіальна (Chronika, Pfarr-Gedenkbuch),
есть при каждой Церкви дуже желаема книжка, которая не тѣлько
есть дуже занимательна, но часто и дуже пожиточна. Таку лѣ-
топись можна бы провадити въ слѣдующій способъ: По пре-
дисловію, въ которомъ можна сказать, кто, коли и для чего
лѣтопись стала писати, пишеса; а) исторію парохіи, коли
и якъ она остала основана; б) исторію Церкви парохіальной,
коли остала выставлена, яки перемѣны заходили, яки иконы,
важни предметы, надгробки и т. п. тамъ находятся, и тутъ
пишеса такожъ о кладбищи; в) исторію зданій (будынкѣвъ)
парохіальныхъ, и цѣлого маетки бенефициального; д) о школѣ
мѣсцевой; е) о заведеніяхъ для бѣдныхъ, больницъ и т. п.;
ж) особливши событія въ парохіи такъ счастливы, якъ и
несчастливы, н. пр. велика зима, грады, епидеміи, урожай, зать-
мѣня сонця, посѣщенія канонични и т. п. Тутъ можна въ про-
чемъ записовати и таки событія, котори где инде случилися;
з) рядъ парохѣвъ, сотрудинокѣвъ, патронѣвъ, учителей, дякѣвъ,
газдѣвъ церковныхъ, вѣйтѣвъ; и) порядокъ богослуженія, якій
въ дотичной парохіи заховался; к) яки доходы, и въ чемъ
они состоятъ, н. пр. хлѣбъ, яйца и т. п. л) о господарствѣ
пароха; м) въ концѣ добре есть записовати тутъ всяки зви-
чай народни, повѣсти о знакомитыхъ людяхъ въ той парохіи
родженыхъ, о памятникъ, преданіяхъ и тымъ подобныхъ
рѣчахъ. О тыхъ предметахъ можна въ такой парохіальной
лѣтописи писати, очевидно въ довольномъ порядку, ведля
того, якъ що случилось. Тѣлько той, кто бы намѣрля въ
своей парохіи основати такую лѣтопись, долженъ бы уложити
собѣ певный плянъ.

Веденіе такой книги есть въ Чехахъ выразно
приказане, такъ само въ Вѣденской Архіепархіи, и
ропоряджено, що тая книга мае состояти изъ осьмохъ от-
дѣлѣвъ, а именно: 1. Исторія Церкви матерной и Церквей до-
черныхъ. 2. Исторія парохіи и важнѣйшия событія, съ рядомъ
душпаствей. 3. Точный списъ всѣхъ до матерной Церкви
и до дочерныхъ Церквей належащихъ реальностей, доходѣвъ,
правъ и т. п. съ дословнымъ наведеніемъ дотичныхъ грамотъ
фундаціонныхъ, договорѣвъ, ропорядженій, судовыхъ рѣшеній
и т. п. 4. Рѣвно точный списъ всѣхъ бенефициальныхъ дѣбръ,
доходѣвъ, правъ и должностей (тягарѣвъ) съ дословнымъ
отнсомъ относныхъ грамотъ. 5. Списъ всѣхъ грамотъ фун-
даціонныхъ относныхъ до службъ божихъ и инныхъ побож-
ныхъ фундацій тамъ существующихъ. 6. Списъ всѣхъ ропо-
рядженій относныхъ до справованія душпаствейского уряда,

до завѣдованія маеткомъ церковнымъ и бенефициальнымъ, и
списъ всѣхъ ропорядженій енархіальныхъ. Наведени подѣ
5. и 6. письма не треба отписовати, тѣлько ихъ складати.
7. Формулары розличныхъ урядовыхъ писемъ для помочи и
поученія наслѣдникѣвъ особливо молодыхъ священникѣвъ.
8. Поазбучный списъ всѣхъ предметѣвъ находячихся въ про-
токолѣ парохіальномъ. — При основанью лѣтописи въ рѣчи
стоячей можна бы хотъ по части захвати той порядокъ.

§. 58.

4. Архивъ парохіальный и регистрашура.

Подѣ архивомъ парохіальнымъ разумѣся въ ширшѣмъ
змыслѣ упорядковане собраніе всѣхъ грамотъ и урядовыхъ
писемъ и книжокъ относныхъ до урядованія парохіального,
— въ тѣснѣйшѣмъ змыслѣ же разумѣся подѣ архивомъ па-
рохіальнымъ собраніе найважнѣйшихъ грамотъ составленныхъ
отъ самого основанія дотичной парохіи, и опредѣляющихъ
права и должности парохіи, бенефиции и прихожанъ.

I. Архивъ парохіальный есть при каждой канцеляріи
парохіальной доконьче потребный, цѣобы кождоременный
парохъ малъ точный переглядъ всѣхъ до его парохіи, бене-
фиции и прихожанъ относныхъ правъ и должностей. До
архива парохіального належатъ особливо слѣдующи грамоты:
Инструментъ ерекціонный парохіи, грамоты фундаціонны, гра-
мотыкупна и даровизны, завѣщанія, папски буллѣ и конституціи,
цѣсарски привилегіи, дипломы, договоры (контракты), судови
рѣшенія, мапы грунтѣвъ парохіальныхъ и бенефициальныхъ
и т. п. Зо взгляду на добро Церкви и бенефиции повиненъ про
тое парохъ: 1. Старатися, цѣобы всѣ сюда относныхъ грамоты,
которыхъ въ своей канцеляріи не находитъ въ подлиннику
або хотъ въ удостовѣренныхъ отнсахъ получилъ; а можна
таки грамоты вынайти въ Консисторіи або въ Намѣстничествѣ,
або у Патронѣвъ, а часомъ и въ инной парохіи або у приват-
ныхъ осѣбъ. 2. Всѣ такъ позбирани документа треба схоронити
въ скрини або шафѣ на тое исключительно назначеной, и кожду
грамоту належитъ обвинути чистымъ паперомъ, и на верху
выписати въ короткости содержанье грамоты. 3. Если бы було
бѣльше такихъ грамотъ, то порадо есть составити ихъ по-
азбучный списъ. 4. Треба часомъ отверати скриню архивальну
и ей перевѣтрятти, а если бы яка грамота зачинала псутиися,
то належитъ ея точно отнисати, но на подлиннику ничъ не
перемѣняти.

II. Регистратура парохіальна есть собраніе всѣхъ
урядовыхъ писемъ, котори виравдѣ не мають архивальной
важности, но всегда суть потрібни, цѣобы мати точный пере-
глядъ всѣхъ урядовыхъ справъ дотичной парохіи. На реги-

стратуру (акта) треба дати зроби́ти отвѣтну, полиціями заосмотрену шафу, которон справленѣ належитъ до маетки парохіального, и тую шафу поставити на сухомъ и безпечномъ мѣсци, и еи належито замыкати. Дальше треба старатися о належито упорядкованье зложеныхъ въ регистратурѣ актѣвъ, щобы каждый кусникъ, коли треба, легко можна вынайти. Щобы тое осягнути, наилучше есть упорядковати регистратуру ведля головныхъ матерій и въ хронологичномъ порядку. Таки головни матеріи могли бы бути: Будынки церковни, будынки бенефиціальни, дотація, маетокъ церковный, фундаціи, sprawy супружески, метрики, sprawy школьні и т. п. Кажду таку головну матерію означаея римскимъ числомъ, и опредѣляея для неи въ шафѣ регистратурной особну полицю або высувку, на которой выписуея отвѣтну матерію и еи отвѣчающе число римске, н. пр. I. Будынки церковни. До того отдѣла складаея потѣмъ все сюда относяся акта означени числомъ порядковымъ записника дѣйствъ въ хронологичномъ порядку; а въ записнику дѣйствъ записуея такожъ въ послѣдней рубрицѣ число отдѣла регистратуры, въ которѣмъ дотычный актъ есть зложеный. Тымъ способомъ легко буде вынайти каждый актъ, если его буде потреба. Въ прочѣмъ примѣчаю еще слѣдующе: 1. Каждый кусникъ, который въ регистратурѣ зложитися мае, треба зъ горы заосмотрити знакомъ (сигнатурою) послѣдней рубрики протокола дѣйствъ; 2. если який кусникъ до больше матерій относится, то складаея го въ отдѣлѣ той матеріи, которон ѣтъ особливо и головно тычится, а при иныхъ матеріяхъ, до которыхъ ѣтъ такожъ относится, кладея пѣль аркуша чистого паперу, на которѣмъ пишесе коротке содержанье дотычного акта, о скѣлько ѣтъ сюда относится и примѣчаея, въ которѣмъ отдѣлѣ той актъ зложеный; 3. каждый отдѣлъ регистратуры повиненъ бы мати особный списъ актѣвъ въ немъ находячихся; 4. если який актъ зъ регистратуры бересе до якогонибудь ужитку, то треба на его мѣсце положить кусникъ чистого паперу, на которѣмъ примѣчаея, який кусникъ, коли и для чого зъ ѣттамъ взято, и той паперъ тамъ остае такъ долго, доки самъ актъ на свое мѣсце не поверне; 5. акта, котори въ регистратурѣ складаея, не треба згинати, но власти ихъ въ цѣлѣмъ листѣ, бо не такъ скоро зопсеуются; 6. такожъ не добре есть акта шиуркомъ звязовати, бо несутъ краи, лучше есть вкладати ихъ межю окладыны зъ папкового паперу (Papredeckel); 7. регистратуру треба хотъ разъ въ роцѣ перевѣтрятти и отъ пороху очистиати, щобы остала всегда въ порядку.

Такимъ способомъ належало бы провадити регистратуру парохіальну, съ которою впрочемъ про невелике число архивальныхъ грамотъ и архивъ парохіальный може бути по-

лученый, и где новый душнастырь таку регистратуру найде, тамъ истинно може своимъ попередникамъ вдячнымъ бути, и за ихъ души Богу щиро молитися, бо хотѣбы въ урядованью парохіальномъ еще совершенно ніякого досвѣдченья не малъ, найде въ актахъ красно и ясно упорядкованыхъ наилучшого учителя и живе руководство; а и старшій священникъ легко буде мѣгъ свою канцелярію провадити, бо въ регистратурѣ найде всяки роспорядженья и законы до его уряда относяся.

Симъ я заключаю мою подлежащу росправу, и хотѣй виджу, що она не есть полна и вычерпающа, то однакожъ маю милу надѣю, що трудъ читателя не остане совсемъ даремный, бо хотѣ тѣи, для которыхъ ведля передного слова до моего настырского богословія сѣи два сочиненія остали въ свѣтъ божій пуцzeni, найдуть въ нихъ много для нихъ корыстного и потребного. Въ концѣ наведу еще въ III части взоры до розличныхъ въ первыхъ двохъ частяхъ описаныхъ писемъ урядовыхъ.

Трета часть.

ВЗОРЫ УРЯДОВЫХЪ ПИСЬМЪ.

ПРОШЕНІЯ.

Промова
§ 3. I. б.

Всесвѣтлѣйша и Высокопреподобна Митрополитална Конксисторію!

Въ слѣдствіе выс. распоряженія зъ дня . . . . ., которыми на парохію въ Н., дек. Н. конкурсъ съ речинцемъ до . . . . . осталъ обвѣщенный, осмѣляея смиренно поди. просити В. и В. К. о благосклонне принятіе его въ предлогъ убѣгателей на тую парохію, основуючи свое прошеніе на слѣдующихъ причинахъ:

1. Смиренно подписанный рожденъ р. . . . ., окончилъ школы нормальни, гимназiальни и студіа богословски съ отличными успѣхомъ, явъ придучени подъ 1—18 свѣдочтва школьни похваляютъ;

2. рукоположенъ р. . . . ., служилъ 5 лѣтъ яко со-трудникъ въ Н., черезъ 6 лѣтъ яко завѣдатель въ Н. и Н., а въ концѣ яко парохъ въ Н. отъ р. . . . . до теперъ,

19—23 що придучени подъ 19—23 грамоты подтверждають;

3. въ часѣ свои 23 лѣтної службы старался свои должности совѣстно выполнять, и заслужилъ собѣ на узнанье и похвалы отъ духовныхъ и мірскихъ властей, именно ведля приложенныхъ подъ 24—28 грамотъ отъ . . . . . (тутъ вычислити дотыччи грамоты);

4. дотаця его дотеперѣшной бенефиці состоитъ майже исключительно изъ дохода въ утяжливон въ сеи горской околицѣ господаря, котору бытъ овдовѣвши передъ 7 роками самъ, безъ записанья священническихъ должностей, належито догннуги не може, и про тое въ дуже нужденномъ материальномъ состоянію находится, и надѣся, що въ парохіи Н., где есть мале господарство, мѣгъ бы и Богу вѣрно служить и свое материальне состояніе, не такъ ему, якъ его бѣднымъ 8 лѣтямъ, по-требне полушити, — и про тое тѣшитя милосою надѣю, що В. К. его смиренне прошеніе милостиво уваглядити благоволятъ.

Дашумѣ (§ 3. I. б. ст. 4.) Н., дня . . . . .

(Знакъ почтенія.)

Подписъ { Н. Н.,
§ 3. I. А. ст. 4. } парохъ въ Н.

Рубрумъ I (до § 3)

До

**Всесвѣтлѣйшю и Высокопреподобнои
гр. кае. Митрополитальной Консисторіи**

во

ЛЪВОВѢ.

ПРОШЕНІЕ

Н. Н., пароха (завѣдателя и т. п.) въ **Н.**,
деканата **Н.**

о благосклонне принятіе его
въ предлогъ на парохію въ **Н.**,
деканата **Н.**

Съ 28 прилогами въ оригиналѣ (подлиннику).

ДОНОСЪ (справозданье и пр.)

Ночwюрюдигстес Metropolitan-Consistorium!

In Folge h. Auftrags vom 15. April l. J., Z. 2106, erstattet der Gefertigte in Betreff des Anstandes, dass die Franziska Fröhlich bei dem Taufakte des am 13. Oktober 1845 geborenen und in der hiesigen Pfarre getauften Kindes Sigmund, nicht auf den Namen Fröhlich, sondern auf den Namen Scholz eingetragen stehe, unter Rückschluss der mitgetheilten Akten $\frac{1}{4}$ nachstehende ehrfurchtsvolle Aeusserung.

Unterm 13. Oktober 1845 erscheint in der N. Tauf-Matrik ein Taufakt des Kindes Sigmund, unehelich geboren von Franziska Scholz. Wie bekannt, darf bei einer unehelichen Geburt gemäss h. Hofdekrets vom 13. Januar 1814, Z. 238, der Mutter das Geheimniss ihres wahren Namens nicht entriszen, und in eine Untersuchung desselben nur dann eingegangen werden, wenn sie es selbst verlangt. Ausserdem hat sie der Seelsorger unter jenem Geschlechtsnamen einzutragen, den

sie angibt. Ohne Zweifel hat sich der damalige Pfarrer Erhard Lieber nach Vorschrift jenes h. Hofdekrets benommen, und die Mutter auf den ihm von der Hebamme angegebenen Namen Scholz eingetragen. Gefehlt wurde nur darin, dass das beizusetzende Wörtchen „angeblich“ weggelassen ist. Die bei dem Taufakte zugegen gewesenен Pathen waren: Sigmund Röhrling, herrschaftlicher Kastner und Daniel Gautsch, Forst-Adjunkt; die Hebamme war Juliana Zilllich. Alle drei Personen, sowie der taufende Pfarrer sind todt, daher von ihnen eine weitere Aufklärung nicht zu erlangen ist. Unter dem Namen Fröhlich findet sich in der hiesigen Tauf-Matrik seit einem vollen Jahrhundert kein Taufakt eingetragen vor. Wahrscheinlich ist dem Magistrate zu Seestadt, der bei der Verlassenschafts-abhandlung der Franziska Fröhlich die Namensheirung in dem Taufscheine ihres Sohnes Sigmund rügte, der Umstand, dass dieses Kind unehelich erzeugt wurde, unbekannt geblieben. Damit übrigens die Art der Eintragung anschaulich werde, hat der Gefertigte von dem Taufakte einen Matriken-Auszug mit Beibehaltung der gesetzlichen Rubriken ausgefertigt, welcher im Anschluss $\frac{2}{2}$ den Akten beigelegt wird.

N., den . . . . .

Н. N.,
Pfarrer in N.

*) Выпнато зъ сочиненія: Helfert, geistl. Geschäftsstyl, S. 49.

An
das Hochwürdigste griech.-kathol.
Metropolitan-Consistorium
in
LEMBERG,

Aeusserung
des griech.-kath. Pfarramtes in N.
vom . . . . . Z. 145.

zum hoh. Cons.-Erlasse vom
15. April l. J., Z. 2106, hin-
sichtlich der vermeintlichen
Namensbeirrung bei dem Tauf-
akte des Sigmund Scholz.

Mit 2 Beilagen.

Взоръ III (до §§ 3, 8)

Ч. 158.

ДОШИСЬ.

На почтенну допись въ дня . . . взглядомъ Са-
муила П., который въ тамошной парохіи съ Катаріною П.
намѣрие супружество заключити, симъ службоуразно
отвѣчаеся, что згаданный Самуиль П. еще передъ 15 лѣ-
тами по смерти своихъ родичей въ отси отдаленя, и отъ
того часу рѣдко коли сюда приходилъ, и о сколько изъ
точного слѣдженя дознатися можна було, тутъ въ ніякой
связи не стоятъ, котора бы его намѣреному супружеству
на перепонѣ стояла.

Отъ гр. каѳ. Уряда парох. въ П., дня . . . . .

П. П.,
п а р о х ъ.

До
Пречестного гр. каѳ. Уряда парохіального
въ
П.

Взоръ IV (до § 3)

ФОРМА АДРЕССА на прошеніяхъ, доносахъ, нотахъ и т. п.

Отъ гр. каѳ. Уряда парох. въ Н.

До

Всесвѣтлѣйшом и Высокопреподобном гр. каѳ. Митроп.

Консисторіи

во

Ч. 145.

ЛЬВОВЪ.

Урядово.

Взоръ V (до § 3)

ФОРМА ПРИКАЗА, МАНДАТА.

Ч. 3215.

До

Пречестного Уряда деканальнаго

въ

Н.

./· Въ приложѣ ./· удѣлается Преч. Уряду деканальному жалоба Гриця Крутѣя противъ пароха Н. въ Н. сюда дня . . . . до ч. . . . . внесена, съ препорученіемъ тую жалобу пароху въ Н. доручити и его до оправданія возвати, и его оправданіе съ своимъ благомиѣніемъ до дня . . . . сюда предложить.

Отъ гр. каѳ. Митр. Консисторіи, Львовъ, дня . . . :

Н. П.,
о ф ф и ц і а л ь.

*Отъ гр. каѳ. Митр. Консисторіи
во Львовѣ.*

До

Пречестного гр. каѳ. Уряда де-

канального

въ

Н.

Урядово.

Ч. 3215.

Взоръ VI (до § 3) [Протокол сумаричний]

Протоколъ

списаный въ канцеляріи дек. въ Н. дня . . . въ слѣдствіе респорядженья Всесв. Митр. Конс. зъ дня . . . съ повода жалобы Θεодора Н., жителя въ Н., противъ О. Н. Н., пароха Н. въ притомности подписаныхъ.

Понеже въ жалобѣ находится тѣлько одна точка, именно, що О. Н. Н. малъ Θεодора Н. въ притомности вычисленныхъ въ жалобѣ особъ передъ Церквою ганьбити, и два разъ ударити, для того призвано ти особы до канцеляріи, отчитано имъ выразно и ясно цѣлу жалобу, и вопрошено ихъ, що они о томъ всемъ знаютъ? А они всеъ одногласно сказали, що тая цѣла жалоба есть чиста ложь, котору Θεодоръ Н. певно зъ намовы Гершка Волчка, мѣсцевого арендаря черезъ шяницю Войцьеха Н. далъ написати, щобы помститися на душпастири за тое, що его яко налогового шяка за кума не припустилъ; дальше примѣтили, що они тогда були коло Церкви, коли ведля жалобы О. Н. Н. малъ Θεодора Н. ганьбити и ударити, но ничого не чули ани не видѣли, и готови на тое въ разѣ потребы и присягнути. На томъ протоколъ скѣичено и подписано. — Дни якъ выше. Слѣдуютъ подписы.

Взоръ VII (до § 3)

Протоколъ

списаный дни . . . въ канцеляріи декан. въ Н. въ притомности подписаныхъ.

Предметъ: Жалоба Петра Горбала на его жену Юстину родж. Горячу про чужолоство, о всегдашне розлученье отъ ложа и стола.

1. Являеся Петро Горбаль и каже (generalia):

Называюся Петро Горбаль, есьмъ господаремъ въ Н. подъ ч. к. 52, маю 38 лѣтъ, гр. каѳ. обряда, родомъ зъ Н., оженилъ емся 25. Сѣчна 1845 съ Юстиною родж. Горяча, дѣтей не маемо до теперь.

2. Щожъ желаете?

Хочу, щобы мене на всегда отъ моен бабы розлучили.

3. Зъ якихъ поводѣвъ хочете розлучитися отъ неи?

Для того, що она допускается чужолоства. Уже отъ трехъ лѣтъ она собѣ со мною дуже холодно поступае, — я долго не зналъ, що тому за причина, ажъ минувшой осени я зауважалъ, що она дуже часто сходится съ моимъ сусѣдомъ Павломъ Куцомъ, що минѣ дуже не до смаку було. И мою жену напоминать, но даремно, она выпералася всего. Ажъ коли минѣ тое все за богато надоѣлось, причаѣлъ емся разъ въ стодолѣ, якъ мѣи сусѣдъ шурукомъ въ мою хату посунулся; я постоялъ въ стодолѣ досить долго, но коли вижу, що мѣи сусѣдъ не выходитъ, иду въ хату, а тутъ дверѣ замкнени, — я подсадился и вывалилъ дверѣ, а ту що вижу, мѣи сусѣдъ и моя жена голи выскакують зъ постели, зъ чого мушу заключати, що допустилися чужолоства.

4. Якъ можете тое ваше подозрѣнїе доказати?

Та вже ничимъ инымъ, якъ тымъ щомъ власно сказалъ, и тымъ, що обое виновати такъ налякалися, що не знали, що съ ними дѣся, и я безъ всякого опоры зъ ихъ стороны нагналъ ихъ съ хаты такъ якъ були мало одѣти, що видѣли мои слуги Федько Наливайко и Юсифъ Доливайко, и они тое посвѣдчатъ.

5. Чи булисьте вже три разъ у вашего душнастыря?

Булъ емъ съ моею женою но я каждого разу сказалъ, що съ нею ббльше жити не хочу.

6. Чи отъ того часу не примирилисьтеся съ вашою женою?

Нѣтъ; я нехочу о ней ничъ знати.

7. Чи вы сами не дали причины до того грѣшного дѣла вашей жены?

Я не думаю; бо я съ нею всегда добре обходился, а и тогда, коли емъ подозрѣвалъ, що она собѣ съ моимъ сусѣдомъ заходитъ, старалъ емся еи лагоднымъ способомъ навести, но даремно.

8. Чи маете еще що додати або змѣнити?

Нѣтъ, тблько прошу, щобымъ чимъ скорше осталъ розлученый.

На томъ протоколъ заключено, отчитано и подписано. Дѣялося якъ выше.

Н. Н.,
деканъ яко комиссаръ.
Н. Н.,
актуаръ.

Петро Горбаль.

Взоръ VIII (до § 6)

Пригадка.

При случайности каноничного посѣщенїя минушого року благоволили Ваше Преосвященство позволить см. подписаннымъ пригадати Собѣ справу прилученья мѣстности Н. до парохїи Н., коли таяжъ урядово буде порушена. Про тое осмѣляются см. подписани обвѣстити, що дня . . . подали дотычне прошенїе до Консисторїи, и що въ слѣдствїе того дня . . . взглядна комиссія на мѣсци отбулася. При томъ позволяють собѣ еще въ короткости предложити причины своего прошенїя, именно: (тутъ навести коротко причины безъ доказбвъ, бо тое до прошенїя належитъ, и можна еще нови поводы навести). Для того смиренно упрашають, щобы В. Пр. ихъ прошенїе милостиво увзгляднити благоволили.

Датумъ и подписъ.

*Взоръ IX (до § 9)**Жалоба / скарга (пишется в формѣ прошенія)***Всесв. и Выс. Епископска Консисто́рію!**

По высокому распорядженью зъ дня . . . . . остала мѣстность А. передъ 5 лѣтами отъ парохіи Б. отлучена, и до парохіи Г. придѣлена; однакожь нѣкотори жителѣ мѣстности А. не хотятъ до нынѣ поддаться тому выс. распорядженью, а що найгорше, въ томъ опорѣ покрѣпляютъ ихъ парохъ въ Б., который допущается отвертого нарушенія правъ парохіальныхъ поддписаного. **Що рѣчь такъ истинно маеса, доказуютъ слѣдующи событія:**

1. Жителѣ мѣстности А. не приходятъ николи до Церкви въ Г., но, неважаючи на больше отдаленіе и утяжливость дороги, ходятъ що Недѣли и Свята до Церкви въ Б., где и великодню Сновѣдь отиравляютъ; зъ чого видно, що имъ тамъ суть ради.

2. Гдекотори зъ нихъ часто ходятъ до дома парохіального въ Б.; що стигае на тамошного пароха подозрѣніе, що онъ съ ними стоить въ порозумѣнію.

3. Дня 26. Юніи заосмотрѣлъ Всеч. парохъ Б-скій недужного Н. Н., коваля въ А. святыми Тайнами, хотий слабость не була небезпечна, и посланецъ мѣгъ выгѣдно до своего пароха удатися.

4. А наконецъ дня 10. с. м. похоронилъ парохъ въ Б. одного усопшого зъ А., що въ приложенѣмъ ./- письмѣ самъ признае.

Поддписаный уважае за свою должность на тое неправне нарушеніе его правъ парохіальныхъ ускажитися, и смиренно просити, чтобы В. К. таке неправне постунованье пароху въ Б. запретила.

Доки жителѣ зъ А. у пароха въ Б. заохоту до своего опора найдуть, не ма надѣи, чтобы они выс. распорядженьямъ поддалися; противно же, если парохъ въ Б. не буде ихъ пріймать, и стане ихъ упоминати, чтобы они въ духовныхъ потреббахъ удавались до своего пароха, то они безъ сомнѣнія станутся послушными.

Г., дня . . . . . Н. Н., парохъ.

*На рубрумъ:***ЖАЛОБА**

Н. Н., пароха въ Г.

на пароха въ Б.

о нарушеніе правъ парохіальныхъ.

*Взоръ X (до § 9)**Оправданіе (пишется в формѣ прошенія)***Всесв. и Выс. Еп. Консисто́рію!**

Повинующися выс. возванію зъ дня . . . . . осмѣляея смиренно подд. на приложѣну ./- тутъ жалобу пароха въ Г. о мнине нарушеніе его правъ парохіальныхъ слѣдующе оправданіе предложити:

1. Зо взгляду на первую точку жалобы признае поддписаный, що гдекотори жителѣ Б-ски черезъ цѣлый рѣкъ сюда до Церкви приходятъ, и тутъ такожь насхальну сновѣдь отиравляютъ. Но поддписаный не може имъ тое заперечити, бо ани ихъ зъ Церкви выгнати, ани отъ сновѣдальници отдалити не може; поддписаный може ихъ тѣлько напоминати, чтобы своего душнастыря слухали, и тое

2. истинно кѣлька разъ здѣлалъ; а именно возвалъ до себе кѣлькохъ честныхъ господарей зъ А., и напоминалъ ихъ, чтобы они трималися своен Церкви и своего душнастыря; що они истинно прирекли. То суть тѣи носѣщенія, котори ведли другон точки жалобы выдавались пароху въ Г. подозрѣлыми.

3. Догычно третей точки жалобы признае поддписаный, що осталъ черезъ посланца обманеный, бо той казалъ, що коваль Н. Н. вже конае, и що вже не ма часу ити до пароха въ Г.; — но коли поддписаный обманъ позналъ, зганилъ за тое посланца, и оновѣлъ цѣлу справу пароху въ Г. два дни познѣйше, коли съ нимъ говорилъ.

4. **Щося въ кѣнци тычитъ похорона дня 10. с. м., то сталося тое безъ вѣдомости поддписаного и въ его отсутствію. Принесено усопшого дня . . . , а О. сотрудникъ, который тутъ еще не давно есть, не знаючи обстоятельство отиравилъ похоронъ. Коли поддписаный вечеромъ того самого дня домѣвъ повернулъ, дуже ему була неприятна тая вѣсть, и про тое сразу въ вечеръ того самого дня выправилъ посланца съ приложеннымъ жалобѣ письмомъ, въ которѣмъ въ имени сотрудника о прощеньи просить.**

Тымъ, думае поддписаный, суть все точки жалобы достаточно опровержени, и см. подд. умильно просить, чтобы В. К. его за оправданого узнати благоволила.

Б., дня . . . . . Н. Н., парохъ.

*На рубрумъ:***ОПРАВДАНИЕ**

Н. Н., пароха въ Б.

на жалобу пароха въ Г.

о нарушеніе правъ парохіальныхъ; до выс. возванія зъ дня . . . . .

Взоръ XI (до § 13) [Протоколъ при переслуханью свѣдковъ]

Протоколъ

описанный въ слѣдствіе распорядженія Еписк. Суда супружеского зъ дня . . . въ канцеляріи декана Н. яко комисаря суда супружеского съ свѣдками Н. Н., въ справѣ развода супруговъ Н. Н. и Н. Н., въ притомности подписанныхъ.

Наиперше поучилъ комисарь свѣдковъ о важности и святости присяги, послѣдствахъ кривоприсяги (клятвеннопреступленія, Meineid), и записягъ ихъ ведля присланой отъ суда супружеского роты присяги на св. Евангеліе, що всѣ стороны посемъ подписами подтвердили.

Посемъ велѣлъ комисарь отступити сторонамъ и всѣмъ свѣдкамъ, кромѣ Федька Наливайка. Тому сказалъ, що его присяга относится до всѣхъ вопросовъ, котори ему будутъ ставлены, и началъ вопрошати его наиперше въ загалъ:

1. Якъ вы ся называете? Федько Наливайко.
2. Колько лѣтъ маете? 30 лѣтъ.
3. Якон вѣры? Греко-каволической.
4. Чи котора изъ спорныхъ сторонъ есть вамъ средна або повиновата?
Нѣтъ; (або такъ, и яке сродство або повиноватство заходить.)
5. Чи вы зависите отъ спорныхъ сторонъ?
Я у нихъ служу отъ трехъ лѣтъ.
6. Чи маете злѣсть на котору изъ спорныхъ сторонъ?
Нѣтъ.
7. Чи есьте до которон изъ спорныхъ сторонъ бѣльше привязанный?
То нѣтъ; но минѣ газдыня не подобаеся, бо радо ширитъ зубы до парѣбковъ.
8. Чи маете якій интересъ въ томъ, якъ процессъ скѣнчится?
Инного интересу не маю, тѣлько щобы мѣй газда малъ разъ спокѣй.

9. Чи васъ кто подмовилъ, якъ маете до протокола диктовати?

Нѣтъ, хранѣ Боже.

10. Чи вамъ кто обѣщялъ, що за ваши сознанья?

Никто, николи.

11. Чи вы порозумѣлися съ другими свѣдками, якъ маете говорити?

Нѣтъ, я кажу тое, що самъ знаю.

Посемъ приступлено до самон рѣчи, сказано свѣдкови, о що его пытаются и т. д. (и записуеся его сознанья въ обычный способъ). При кѣнци пытаеся го, чи мае еше що додати, перемѣнити або откликати, а коли скаже, що нѣтъ, тогди читаеся ему его цѣле сознаніе, и пишешя: „Читано, одобрено, и подписано“; и свѣдокъ подписуеся, або его подписуе актуаръ съ примѣчаніемъ, що го подписалъ.

Такъ само поступаеся съ всѣми покликаными свѣдками, а при кѣнци слѣдуе звычайне заключеніе съ подписами; и комиссаръ предкладае протоколъ компетентной Инстанціи съ отвѣтнымъ сировозданьемъ.

Взоръ XII (до § 14)

I. Завѣщанье (testament).

Въ имя Пресвятой Троицы, Отца, и Сына, и святаго Духа, Аминь.

Помянувъ пророка вопіюща: азъ есмь земля и пепель, и слова Спасителя: Бдите убо, не вѣсте бодня и часа, въ онъ же Сынъ человеческій прійдетъ; постановилъ емъ теперъ находячися еше при полныхъ силахъ душевныхъ и тѣлесныхъ объявити мою послѣдну волю, що съ моимъ маеткомъ по моей смерти статися мае:

1. Мою душу поручаю милосердію милостивого Бога, и молитвамъ вѣрныхъ.

2. Мое тѣло отдаю земли, отъ неяже взять быхъ; и хочу щобы мѣй похоронъ отправлено честно и стану отвѣтно, но щобы при немъ не було ніякихъ великихъ гостинь, ани ніякон выставности; въ загалъ ний всѣ коншта похорона не переносять . . . зол. а. в.

Теперъ слѣдуютъ поодинокы записы и т. п. а при кѣнци кажеся такъ:

Еслибымъ еще передъ моею смертію до того теста-
менту додалъ кодицилъ, то они мають таке саме значенъ,
якъ бы въ семь testamentъ находилися.

На подтвержденъе всего сказаного я самъ тое завѣщанъе
власноручно написалъ и подписалъ. Н., дня . . . . . Н. Н.

II. Кодициль.

Понеже Н. Н., которому я въ моемъ завѣщанью 100 зол.
записалъ, межн тымъ безъ правныхъ наслѣдникѡвъ умеръ,
для того записую тн 100 зол. а. в. Церкви въ Н.

На подтвержденъе того подписую тую картку разомъ съ
трема свѣдками. Н., дня . . . . . Подписы:

— — — — —
Взоръ XIII (до § 16)

Прошеніе о принятіе до Сѣменица въ Вѣдни.

Всесв. и Высок. Митр. Консисторію!

Посоветовавшися съ своимъ сповѣдникомъ рѣшился
см. подп. за помощію Бога по зрѣлой развазѣ посвятитися
станови духовному, и про тое уирашае Вс. К. о милостиве
принятіе до духовного Сѣменица въ Вѣдни, основуючи свое
прошеніе на слѣдующихъ поводахъ:

1. Подписаный родженъ въ Н., дек. Н. изъ законновѣ-
чаныхъ родичей, есть ведля гр. кав. обряда крещенъ и миро-
помазанъ, принадлежитъ до Львовской Архіепархіи, якъ свѣ-
доцтво подъ 1. ствердае;

2. ведля школьныхъ свѣдоцтъ подъ 2-19 укѡнчилъ
школы нормальни и гимназіальни, и зложилъ испытъ доспѣ-
лости съ отличнымъ успѣхомъ;

3. есть физично совершенно здоровъ, и мае щеплену
оспу, якъ свѣдоцтва 20—21 показываютъ;

4. заховался такъ въ часѣ студій гимназіальныхъ, якъ
и по скѡнченью гимназіи похвально, що свѣдоцтво подъ 22
потвердае;

5. есть ведля приложеного подъ 23 свѣдоцтва убоже-
ства бѣдный, и не може самъ въ часѣ студій богословскихъ
удержатися;

6. не стоить въ ніякой связи войсковои ведля прилу-
ченого подъ 24 рѣшенія ц. к. Староства въ Н.;

7. намѣряе за помощію Бога посвятитися выснимъ сту-
діямъ богословскимъ, къ чому въ Вѣденьскѡмъ Сѣменици
надѣся найти наибольше способности.

Въ кѡнци прирекае, що буде старатися пильностію и
совѣстнымъ выполненъемъ своихъ должностей тои високои
ласки достойнымъ статися.

Н., дня . . . . . Н. Н., укѡнченый гимназіастъ.

На рубрумъ:

-Прошеніе Н. Н. о принятіе до духовного Сѣменица
въ Вѣдни.

— — — — —
Взоръ XIV (до § 19)

Прошеніе о отпустку зъ Епархіи.

Всесв.-и Выс. Митр. Консисторію!

Смиренно подписаный оженился въ Н. Епархіи Пере-
мыской, и старенькій тестъ парохъ въ Н., вдовець не маючий
кромѣ жены подписаного бѡльше дѣтей, жае, чтобы подпи-
санный для подпоры его старости у него яко сопомощникъ
осталъ. По тои причинѣ удался подп. до Всесв. К. Пере-
мыской съ прошеніемъ о принятіе его до тамошної Епархіи,
и получилъ приложене подъ А) приреченъе, що остане до
Пер. Епархіи принятый, если принесе отпустку изъ своен ро-
димой Епархіи. Про тое умильно просить, чтобы Вс. К. ему
тую отпустку благосклонно удѣлити изволила.

Н., дня . . . . . Н. Н.

На рубрумъ:

Прошеніе

Н. Н.

о милостиве удѣленъе ему отпустки изъ Архіепархіи
Львовской.

— — — — —
Взоръ XV (до § 19)

Прошеніе о принятіе до чужой Епархіи.

Всесв. и Выс. Еписк. Консисторію!

Смиренно подписаный, пресвитеръ Архіепархіи Львов-
ской, оженился у Всеч. О. Н., пароха въ Н., Епархіи Пере-
мыской, который яко бѡлѣтний старецъ, и вдовець не маючий
кромѣ жены подписаного бѡльше дѣтей, жае, чтобы подпи-
санный для подпоры его старости у него яко сопомощникъ

осталь; про тое удаеся до Всесв. Еп. Конс. съ умильнымъ прошеніемъ о ласкаве принятіе его до Епархіи Перемыской, наводяча на попертье своего прошенія слѣдующи свѣдоцтва:

1. Подписаный мае ведля свѣд. крещенія подъ 1. 27 лѣтъ, и есть совершенно здоровъ, якъ свѣдоцтво лѣкарске подъ 2. потверждае;

2. укрѣчилъ школы нормальни, гимназіальни и студія богословски ведля школьныхъ свѣдоцत्वъ подъ 3—21 по ббльшой части съ дуже добрымъ усцѣхомъ;

3. осталь ведля грамоты подъ 22 р. 18 . . . рукоположенъ и отъ того часу служилъ яко сотрудникъ въ Н., где ведля приложеныхъ подъ 23—24 свѣдоцत्वъ похвально заховался, и свои должности совѣстно выполнялъ; и

4. надѣеся, що и Всесв. Митр. Конс. Львовска, если остане о тое запытана, ему добре свѣдоцтво выставить, и коли подписаному принятіе до Перемыской Епархіи остане приречене, ему потребной отпустки не отмовить.

Н., дни . . . . Н. Н.

Взоръ XVI (до § 24)

Прошеніе о замѣнѣ бенефиціи.

Всесв. Консистоію!

Тяжка недуга, котору см. подп. р. . . . перетерпѣлъ, ослабила см. подп. такъ, що ѓнъ яко 60лѣтній старецъ не есть въ состоянію своей душпаствырской должности въ те-перѣшной ему повѣреной парохіи въ Н. належито задосыть учинити; про тое умовилеся съ Вс. Н. Н., парохомъ въ Н., чтобы на свои парохіи за согласіемъ и позволеніемъ компетентныхъ властей мѣнялися; и про тое упрашае Вс. К. о милостивое позволеніе на той замѣнѣ, основуючи свое прошеніе на слѣдующихъ причинахъ:

1. Парохія въ Н. есть гориста и въ кождомъ отношенію дуже утяжлива, Церковь есть велика, для которой голось старого чоловѣка такъ при богослуженію якъ и при проповѣдяхъ есть за слабый; грунта, изъ которыхъ треба тутъ удержоватися, суть велики, и вымагають великого надзора и т. п. Цѣлкомъ противно маеся рѣчь въ парохіи Н.

2. См. подп. не есть въ состоянію въ описаной парохіи свои должности при наилучшой воли належито сполнити; мае однакожь еще досыть силъ, чтобы въ Н. Церкви и Державѣ вѣрно служить; про тое

3. условилися съ Вс. О. Н. о замѣнѣ бенефиціи, якъ приложена грамота $\frac{1}{1}$ стверждае, и $\frac{1}{1}$

4. гг. патроны обохъ бенефиціи приложенными письмами $\frac{2}{2}$ на тое согласилися. $\frac{2}{2}$

Про тое молитъ Вс. К., чтобы той замѣнѣ бенефиціи всемилостиво одобрити и потребне распорядити благоволила. Н., дни . . .

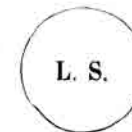
Взоръ XVII (до § 28)

Taufzeugniss.

Hiemit wird bezeuget, dass laut des Taufbuches der Pfarre N. tom. . . . . Fol. . . . . am 2. Februar 1857 zu N. im Hause N. C. 12. geboren und an demselben Tage vom hochw. H. Pfarrer N. N. nach griech.-katholischem Ritus getauft und gefirmt worden sei Eduard, ein Sohn der N. N., griech.-kath. Religion, wobei Pathen gewesen sind N. N. und N. N. und die Hebamme N. N.

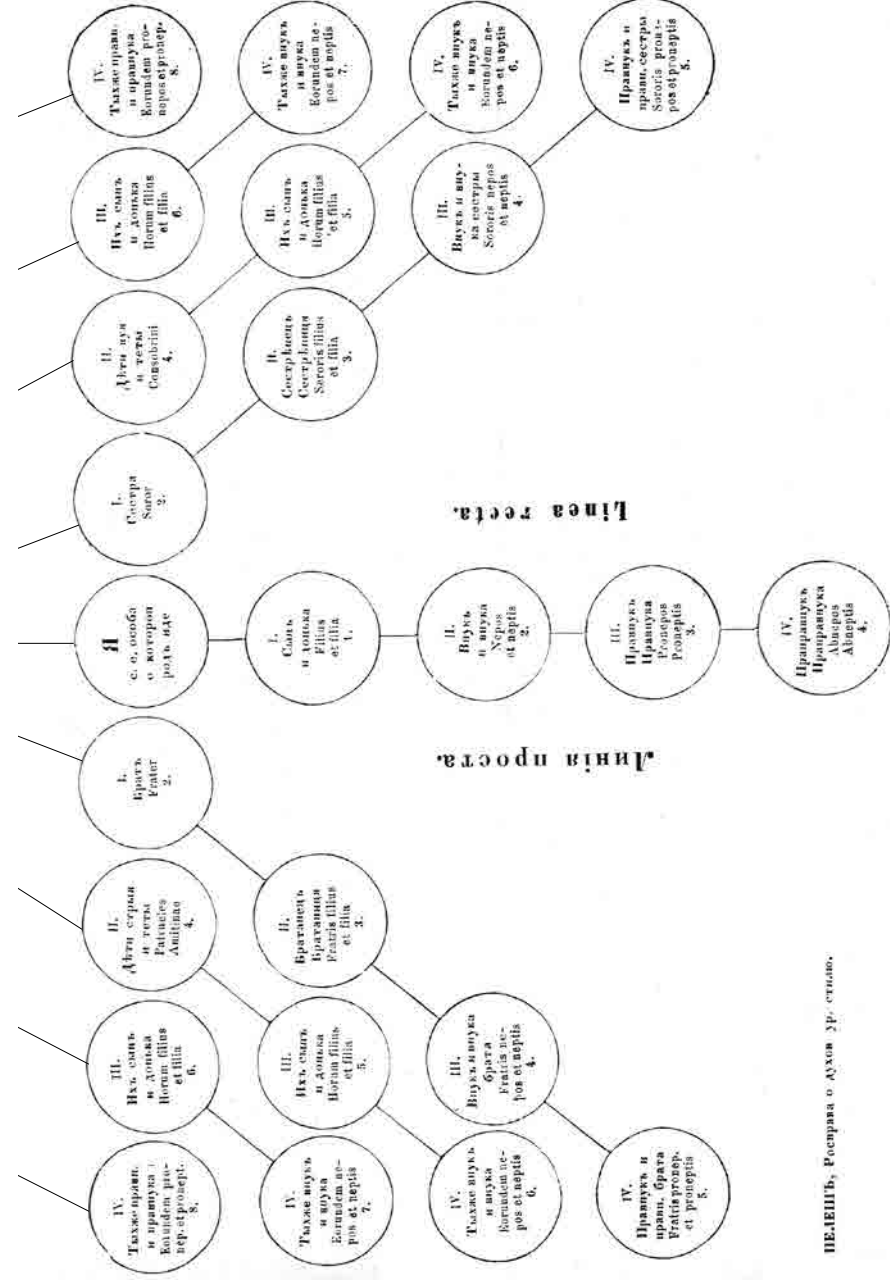
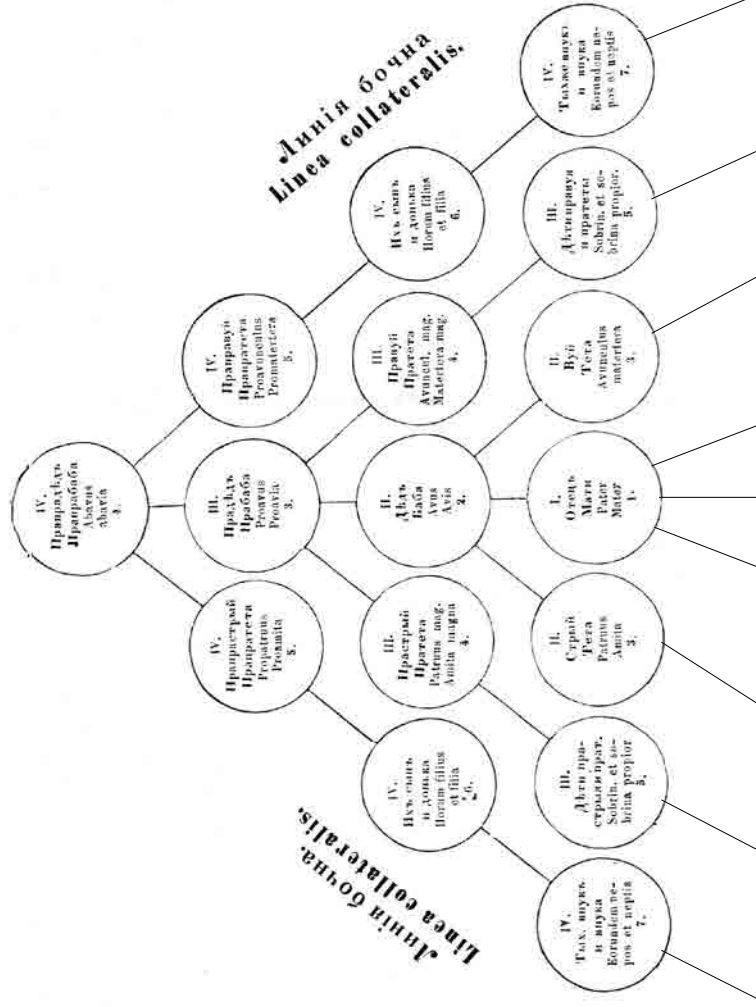
Urkund dessen ist des Gefertigten eigenhändige Unterschrift und Beidrückung des Pfarrsiegels.

N., den . . . . .

N. N.
Pfarrer.

Взоръ XIX (до § 34)
Дерево сродства. — Arbor consanguinitatis.
Восходящи. — Ascendentes.

ПЕЛІШЪ, Ресара в духомъ ур. стилю.

Низходящи. — Descendentes.

Взоръ XVIII (до § 28)

Выказы для войсковой конскрипціи.

Pfarre: Muster I. zum §. 11 Instr. zum Wehrgesetze.

Auszug

aus dem Geburtsregister über den am . . . 18 . . . geborenen Knaben.

Familien- und Vorname des Knaben	Tag, Monat, Jahr und Ort seines etwaigen Todes	Name u. Geburtsort a) des Vaters, b) der Mutter	Kunst, Gewerbe od. Beruf a) des Vaters, b) der Mutter	Wohnort zur Zeit der Geburt des Knaben	Name, Charakter und Wohnort der Taufpathen, dann der Hebamme	Allfällige beim Taufakte vorge-schriebene Trauungs- und Zuständigkeits-daten der Eltern
Didunyk Joh.	—	a) N. N. Bezirk Galizien, b) N. N. Bezirk in Galizien	a) Kessel-flicker, b) Wä-scherin	N. sub. N. C. 120	N. N. Schuster etc.	—
N., den				N. N., Pfarrer.		

L. S.

Pfarre: Muster I. zu §. 11. Instr. zum Wehrgesetze.

Consignation

über die aus dem Geburtsregister der im Jahre 18 . . . geborenen Knaben . . . . . verfassten Auszüge.

Post-Nr.	Familien- und Vorname des Knaben	Post-Nr.	Familien- und Vorname des Knaben
1.	Didunyk Johann		
2.	Soroka Gregor		

Поясненіе дерева сродства.

1. Число римске на подлежащомъ деревѣ сродства означае степень сродства ведля каноничного численія, а число арабске означае степень сродства ведля численія гражданьского.

2. Въ деревѣ сродства различаемъ двѣ линіи. а) Линію просту або пряму (linea recta, gerade Linie); б) линіи бочны (lineae transversae vel collaterales, Seitenlinien).

а) Въ простой линіи сродства стоятъ тѣи сродники, межи которыми заходитъ отношеніе родителя до родженого або отворотно, н. пр. сынъ, отецъ, дѣдъ и т. д. або отецъ, сынъ, внукъ и т. д. **И** тая линія есть зновъ двойка: восходяща (ascendens), если поступаеся отъ родженого до родителя, и низходяща (linea recta descendens), если поступаеся отъ родителя до родженыхъ. На прилежащомъ деревѣ стоятъ про тое въ простой линіи слѣдующи лица: прапрадѣдъ, прапрабаба; прадѣдъ, прабаба и т. д. просто въ долину ажъ до: праправнукъ, праправнука. Въ простой линіи возходящии стоитъ „И“ (с. е. особа, о которой сродство ходитъ) съ: Отецъ, мати; дѣдъ, баба; прадѣдъ, прабаба; прапрадѣдъ, прапрабаба; — а въ простой линіи низходящии стоятъ: **И**, сынъ и донька; внукъ и внука; правнукъ и правнука и т. д.

Сродники въ линіи восходящии называются предки (Ahnen, Vorfahren, Obersippschaft, Majores); а въ низходящии линіи: Потомки, (Nachkommen, Untersippschaft, Posterii).

б) Въ боцной линіи сродства стоятъ тѣи особы, котори не отъ себе непосредно або посредно, но отъ одного третого общого родоначальника (stipes communis, truncus, radix, gemeinsamer Stamm, Stammvater) походятъ, н. пр. братъ и сестра, походятъ отъ отца яко ихъ родоначальника. — Боцни линіи суть двойки: рѣвни (aequales, gleiche Seitenlinien), або нерѣвни (inaequales, ungleiche Seitenlinien). Въ рѣвни боцной линіи стоятъ тѣи сродники, котори отъ общого (вспѣльного) родоначальника рѣвно суть отдалени, н. пр. братъ и сестра; братанецъ и сестрѣнецъ; вуй и стрый; — въ нерѣвни боцной линіи стоятъ тѣи сродники (кревни), котори отъ общого (вспѣльного) родоначальника нерѣвно суть отдалени, н. пр. вуй и сестрѣнецъ; стрый и братанецъ и т. п. — Боцни линіи суть такожь восходящи и низходящи въ томъ самѣмъ змыслѣ, якъ и проста линія.

3. Степени сродства. а) Отдаленіе сродства певныхъ лицъ опредѣляеся и числится ведля степеней. Въ опредѣленью меньшого або бѣльшого отдаленія (отстоянія) сродства иде властиво о тое, щобы опредѣлити, чи и кѣлько членѣвъ находится межи дотычнымъ або дотычными лицами, о которыхъ сродство вопросъ поставленый, и ихъ

вспольнымъ (общимъ) родоначальникомъ; — каждый такий въ серединѣ (межи дотычнымъ лицомъ и его родоначальникомъ) находящійся членъ уважается яко степень (gradus), на драбинѣ (scala), на которон идучи до горы або въ долину прійдеся до особы, котора есть родоначальникомъ; або иначе сказавши, кожде рождение въ линіи становить оденъ степень сродства, и на основѣ такихъ степеней обчисляется сродство певныхъ данныхъ лицъ.

б) Численъе степеней сродства. Въ томъ взглядѣ треба розличити способъ численъя каноничный и гражданскій; дальше розличити численъе сродства въ простон линіи и въ бочныхъ линіяхъ. 1. Въ простон линіи восходячон и низходячон обчисляется степень сродства такъ ведля права державного якъ и каноничного ведля слѣдующою засады: „Tot sunt gradus, quot personae, demta una“, — або: „Tot sunt gradus, quot sunt generationes“; (т. е. только есть степеней, кѣлько особъ, съ отчисленьемъ одною“, — або только есть степеней, кѣлько роженій“); и пр. „Я“ и прапрадѣдъ стоятъ въ четвертомъ степенн сродства, бо есть 5 особъ, с. е. Я, отецъ, дѣдъ, прадѣдъ, прапрадѣдъ, разомъ 5 лицъ, одже $5 - 1 = 4$; або понеже есть 4 роженій, именно: Я роженъ отъ отца, отецъ отъ дѣда, дѣдъ отъ прадѣда, прадѣдъ отъ прапрадѣда; — такъ само въ линіи простон низходячон. — Понеже въ томъ численъю (computatio) оба права, каноничне и держанне соглашаются, про тое отвѣчае на деревѣ сродства число римске всюди числу арабскому. 2. Въ бочныхъ линіяхъ однакожь такъ восходящихъ якъ и низходящихъ розличается способъ численъя степеней сродства ведля права каноничного, отъ способа численъя степеней сродства ведля права гражданского (computatio canonica differt a computatioe civili), а именно: Право каноничне обчисляетъ степень сродства въ бочныхъ линіяхъ: а) Въ рѣвной бочной линіи ведля засады: „Tot gradibus distant inter se, quot distant a communi stipite“ (с. е. Два сродники въ рѣвной бочной линіи стоятъ въ такѣмъ степенн сродства, въ якѣмъ отстоятъ отъ вспольного родоначальника“) и пр. братъ и сестра стоятъ въ 1. степенн сродства, бо отъ вспольного родоначальника (т. е. отца) отстоятъ о 1. степень (одно роженъе); — правнукъ брата и правнукъ сестры стоятъ въ 4. степенн сродства, бо отъ вспольного родоначальника (с. е. отца) отстоятъ 4 роженъями; — такъ само въ бочныхъ линіяхъ восходящихъ. б) Въ нерѣвной бочной линіи ведля засады: „Tot gradibus distant inter se, quot pars remotior distat a communi stipite“; (с. е. два сродники въ нерѣвной бочной линіи стоятъ въ такѣмъ степенн сродства, въ якѣмъ сторона бѣльше отдалена отъ родоначальника отстоятъ), и пр. братъ и сестрѣнецъ, стоятъ въ другѣмъ степенн сродства, бо сторона дальше отдалена,

с. е. сестрѣнецъ отъ вспольного родоначальника, т. е. отца особы „Я“, о два степенн есть отдаленный; — сестра и правнукъ брата суть сродни въ 4. степенн, бо сторона дальше отдалена, т. е. правнукъ отъ вспольного родоначальника, с. е. отца сестры 4. степенн отстоятъ. Такъ само и въ линіи восходячон.

Для близшого опредѣленія степенн сродства въ нерѣвныхъ бочныхъ линіяхъ выражается однакожь не только степень дальше отдаленный, но и степень ближе отдаленный (що въ прошеніяхъ о разрѣшеніе въ сродствѣ близкихъ степеней есть дуже важне), тымъ способомъ: „степень другій сягающій первого“ — „gradus secundus tangens primum“ — „zweiter den ersten berührender Grad“ и т. п.; и пр. сестра и братанецъ суть сродни въ вторѣмъ степенн сягающѣмъ первого (sunt cognati in gradu secundo tangente primum); — правнукъ брата и сестра суть сродни въ 4. степенн сягающѣмъ первого (sunt cognati in gradu quarto tangente primum); — внука брата и правнука сестры суть сродни въ 4. степенн сягающѣмъ 3. (sunt cognati in quarto gradu tangente tertium) и т. д.

Право державне числитъ инымъ способомъ степенн сродства въ бочныхъ линіяхъ, а именно оно держится и тутъ засады: „Tot sunt gradus, quot sunt personae, demta una“, — або: „Tot sunt gradus, quot sunt generationes“, — (якъ и при простон линіи), и про тое числа степеней въ прилежащѣмъ деревѣ сродства римски и арабски не соглашаются для того, що численъе степеней сродства иначе есть ведля права каноничного, а иначе ведля права державного. Н. пр. братъ и сестра суть сродни ведля права каноничного въ первѣмъ степенн, бо (якъ выше сказано они отстоятъ отъ вспольного родоначальника (отца) однимъ степенемъ; но ведля права державного они суть сродни въ вторѣмъ степенн, бо заходятъ два роженъя, именно: роженъе брата и роженъе сестры; — або заходятъ три особы, именно: отецъ, братъ и сестра, одже $3 - 1 = 2$. „Я“ стоятъ съ правнукомъ прапрастрья ведля права каноничного въ 4. степенн сродства; (бо межи „Я“ и вспольнымъ родоначальникомъ „Прапрадѣдомъ“, такъ само якъ и межи згаданнымъ правнукомъ и прапрадѣдомъ суть чотыри доженъя, (якъ дерево сродства показуе) но ведля права державного заходить тутъ сродство 8-го степенн, бо межи „Я“ и згаданнымъ правнукомъ есть 9 особъ именно: Я, отецъ, дѣдъ, прадѣдъ, прапрадѣдъ, прапрастрый, его сынъ, его внукъ и его правнукъ, одже $9 - 1 = 8$; — або межи „Я“ и згаданнымъ правнукомъ прапрастрья заходить 8 роженій, именно: „Я“ роженъ отъ отца, отецъ отъ дѣда, дѣдъ отъ прадѣда, прадѣдъ отъ прапрадѣда; дальше: прапрастрый отъ прапрадѣда, отъ прапрастрья его сынъ, потѣмъ его внукъ, и правнукъ; одже есть 8 роженій, и для того ведля права дер-

жавного 8-ый степень. — „Я“ и братанецъ ведля права каноничного въ второмъ степени, бо сторона дальше отдалена отстоитъ отъ вспльного родоначальника двома рожденьями, а ведля права державного въ 3. степени, бо суть разомъ зъ обохъ сторонъ три рожденья.

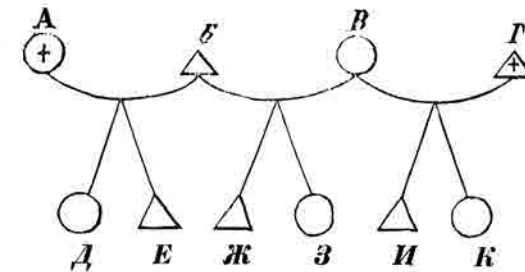
Розличіе, яке межн численемъ сродства въ бочныхъ линияхъ сродства заходить, состоитъ въ томъ, що право каноничне числитъ отстояніе отъ родоначальника ведля рожденій одной дальше отдаленой стороны, а право гражданске числитъ всѣ рожденья на обохъ линияхъ находячися разомъ, и ведля того опредѣляе степень сродства.

4. Въ бочныхъ линияхъ есть сродство до четвертого степени включно разрѣшающею перенною супружескою, такъ що каждый дальній степень (н. пр. 5-ый), хотяи бы якъ близкого степени (н. пр. 2-го) сягалъ, не стоитъ супружеству на перенонѣ.

5. Сродство въ бочныхъ линияхъ есть або однобочне (einbändige, halbblütige, unilateralis), або двобочне (zweibändig, vollblütig, bilateralis). Однобочне сродство заходить межн тыми сродниками, которн або тѣлько мужескій, або тѣлько женскій вспльный (общій) корень (початокъ, *stipes communis*) мають. Тн бочни сродники, которн отъ общого (вспльного) кореня мужеского въ линіи мужеской (*per lineam masculinam*) походятъ, называются „Agnati“; тн зновъ, которн отъ общого кореня женского въ линіи женской (сродники по матери) походятъ, называются „Cognati“. Въ тѣспльнѣшомъ змыслѣ называются одпочни сродники, которн мають того самого отца, но розлични матери, одже суть сродни по отци, *fratres consanguinei et sorores consanguineae*; а тн, которн мають тую саму мать, но розличныхъ отцевъ, зовутся *fratres uterini et sorores uterinae*. — Двобочне сродство заходить межн тыми сродниками, которн такъ мужескій якъ и женскій корень той самъ мають, н. пр. братья и сестры, которн мають того самого отца и тую саму мать, и они называются: рѣдни братья и рѣдни сестры, *vollblütige Geschwister, fratres germani et sorores germanae*.

Ведля права каноничного есть сродство до 4 степени межн двома особами заходяче всегда перенною супружескою, безъ взгляду на тое, чи оно походить зъ законного супружества, чи изъ безбрачного тѣлесного смѣшенія.

Отъ однобочныхъ сродникѣвъ треба розрѣзнити такъ звани зведенята (*comprivigni, Stiefgeschwister*), которн не мають ани вспльного отца, ани вспльной матери, и для того межн ними не заходить ніяке сродство. Н. пр. А.

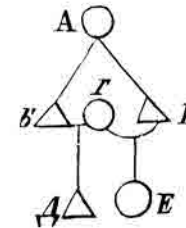

буль женатый съ Б, и съ нею сплодилъ Д и Е; а В буль женатый съ Г, и съ нею сплодилъ И и К. По певномъ часѣ умеръ А и умерла Г; а вдовецъ В

оженился съ вдовою Б, и съ нею сплодилъ двое дѣтей Ж и З. — Обое вдовцѣ спровадили по вѣчанію четверо дѣтей, именно: Д Е и И К, которн зовутся зведенята. — Д и Е суть обочно сродни, такъ само И и К; — но межн Д и Е съ одной, а И и К съ другой стороны не заходить ніяке сродство, Д може женитися съ И, а К може женитися съ Е. Зведенята однакожь суть сродни съ Ж и З, бо мають вспльного отца або вспльную мать, а именно Д и Е, суть съ Ж и З *uterini*, а И и К суть съ Ж и З *consanguinei*.

6. Межн двома особами може часомъ заходить двойке або и тройке сродство, на що при испытѣ предшлюбнѣмъ треба уважати, и если истинно найдесе бльше родѣвъ сродства, то треба отъ каждого о разрѣшеніе просити. Таки выпадки могутъ н. пр. случитися:

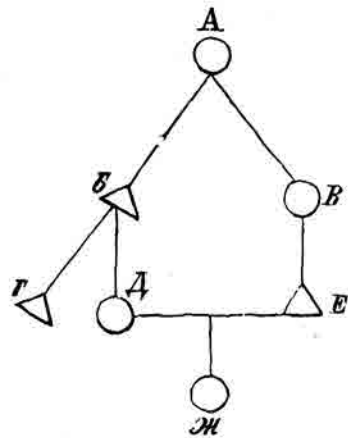
а) Если кто съ двома особами собѣ сродными дѣти сплодить:

Такъ: Г оженился съ Б, и малъ съ нею доньку Д; — но бнъ сплодилъ такожь съ В сестрою своей жены кромѣ супружества сына Е. — Въ слѣдствіе того суть одже Е и Д сродни одпочно, бо мають того самого отца Г; — но ихъ матери були сестрами, про тое они такожь сродни по матери (*Geschwisterkinder*); межн Д и Е заходить про тое по отцу первый степень, а по матери второй степень сродства.

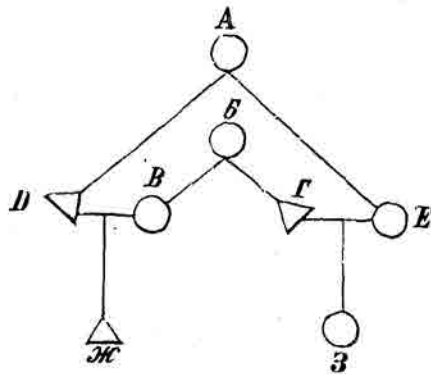
б) Если двѣ собѣ сродни особы въ супружествѣ чи кромѣ супружества дѣти сплодятъ:

Д и Е побралися за диспензою, и сплодили сына Ж; — той сынъ есть со всѣми членами прилежащего дерева многократно сродный. Д и Е суть его родичи, одже сродни въ первомъ степени простон линіи восходяцион, но кромѣ того есть ему зо стороны отца мать, а зо стороны матери отецъ сродникъ въ третѣмъ степени сягающѣмъ другого. Такъ само

суть Б и В ему сродни въ вторѣмъ степени простон линіи восходячои, а кромѣ того есть ему Б зо стороны матери а В зо стороны отца сродный въ третѣмъ степени боцной линіи сягающѣмъ первого. Съ Г есть Ж сродный зо стороны отца въ вторѣмъ степени сягающѣмъ первого, а зо стороны матери въ третѣмъ степени сягающѣмъ второго. — Въ концѣ есть А съ Ж сродный въ третѣмъ степени линіи простон восходячои такъ зо стороны матери якъ и зо стороны отца.

г) Если особы межю собою сродни, съ особами такожь межю собою сродными дѣти сплодятъ:

Братъ и сестра В и Г зъ семѣи Б поженилися съ братомъ и сестрою Д и Е зъ родины А, и зъ тыхъ супружествъ походятъ дѣти Ж и З, котори суть бѣльшекратно сродни, бо такъ до родины А якъ и до родины Б стоятъ въ сродственныхъ отношеніяхъ. — Впрочемъ случаевъ бѣльшекратного сродства есть много, и тутъ не ма мѣсца ихъ вычисляти.

7. Коли до душпастыря прійдутъ два лица хотячи вѣнчатися, то не треба задоволитися тымъ, що они о ніякомъ сродствѣ не знаютъ; но треба составити собѣ дерево сродства обохъ сторонъ ажъ до четвертого степеню, и въ тѣмъ писати не буквы, но истинни имена, и ажъ коли по срѣвнанью съ метриками окажеться, що нема законной перепоны, приступити до дальшого урядованья. При поодинокихъ именахъ треба въ деревѣ сродства записовати такожь день рожденья, а при замужныхъ женщинахъ такожь ихъ имя фамиліине и имя суируга.

Взоръ XX (до § 34)

Дерево Повиноватства. Arbor affinitatis.

1. Пѣдъ повиноватствомъ (сватовствомъ, affinitas, Schwägerschaft), розумѣе право каноничне отношеніе одной особы до сродникѣвъ другой особы, съ которою тамта мала плотске (тѣлесне) сообщеніе. Законъ державный же розумѣе пѣдъ повиноватствомъ связь, яка межю однимъ суиругомъ и сродниками другого суируга заходитъ.*) Розличіе состоитъ въ тѣмъ, що право каноничне основуе повиноватство на тѣлесномъ сообщенію двухъ особъ, чи то въ супружествѣ, чи кромѣ супружества; — а право державне основуе повиноватство на законномъ супружествѣ, безъ взгляду, чи тѣлесне сообщеніе наступило чи нѣтъ.

2. Повиноватство есть двоюке: законне (legitima), которѣ повстало изъ законного тѣлесного сообщенія (ehrbare Schwägerschaft, affinitas ex copula licita), и незаконне (illegitima), которе повстало изъ незаконного тѣлесного сообщенія (unehrbare Schwägerschaft, affinitas ex copula illicita). Розличаея дальше повиноватство по переджающе (antecedens) и послѣдующе (subsequens) ведля того, чи передъ заключеніемъ супружества существовало, чи ажъ потѣмъ остало затягнене.

3. Повиноватство обнимае зъ одной стороны тѣльки одну особу, именно законного суируга або того, кто съ инною особою незаконно смѣшался, а зъ другой стороны всѣхъ сродникѣвъ другого суируга.

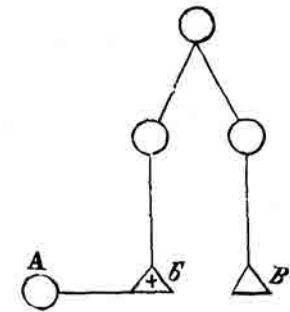
4. „Affinitas non parit affinitatem“, т. е. повиноватство одного суируга повстае тѣльки съ сродниками (consanguinei) другого суируга, не съ его повиноватыми.

5. Тѣльки черезъ сродство природне (Blutverwandschaft) одного суируга повстае для другого суируга связь повиноватства; одже не черезъ сродство духовне.

*) §. 40. Unter Familie werden die Stammeltern mit allen ihren Nachkommen verstanden. Die Verbindung zwischen diesen Personen wird Verwandtschaft; die Verbindung aber, welche zwischen einem Ehegatten und den Verwandten des anderen Ehegatten entsteht, die Schwägerschaft genannt.

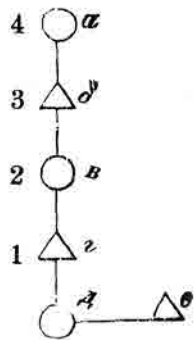
§. 41. Die Grade der Verwandtschaft zwischen zwei Personen sind nach der Zahl der Zeugungen, mittelst welcher in der geraden Linie eine derselben von der anderen, und in der Seitenlinie beide von ihrem nächsten gemeinschaftlichen Stamme abhängen, zu bestimmen. In welcher Linie und in welchem jemand mit dem einen Ehegatten verwandt ist, in eben der Linie und in eben dem Grade ist er mit dem anderen Ehegatten verschwägert. (Allg. bürg. Gesetzbuch.)

6. Повиноватство обчисляется вѣдлѣ слѣдующаго правила: „Въ которой линіи и въ которой степени сродники одного супруга ему самому суть сродники, въ той самой линіи и въ томъ самомъ степени суть они другому супругу повиновати“.

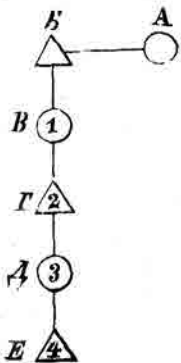
Составленіе дерева повиноватства есть дуже поединче: составляется наиперше дерево сродства одной стороны, и еи дотычного сродника або сродницы, а съ тамтою стороною вяжеса чертою горизонтальною другу сторону съ нею тѣлесно сообщившуся, н. пр.: А буль женатый съ Б, а по еи смерти хоче женитися съ В; — тутъ заходитъ межи А и В второй рѣвный степень повиноватства, бо межи помершою Б и жіючою В заходитъ другій рѣвный степень сродства.

Въ простой линіи восходячон:

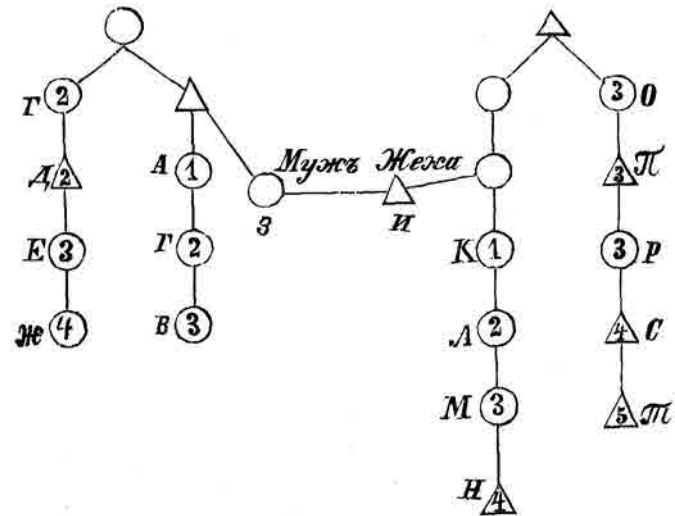
Жена ε есть со всѣми сродниками своего мужа δ въ той простой восходячон линіи повиновата въ означенныхъ степеняхъ.

Въ простой линіи низходячон:

Мужъ А есть повиноватый съ сродниками своей жены Б въ степеняхъ тамъ опредѣленныхъ.

Въ боковыхъ линіяхъ:

Мужъ З есть сродникамъ жены въ рядахъ К Н и О М въ боковой линіи повиноватый въ степеняхъ тамъ означенныхъ.

Жена И есть съ обома рядами А В и Г Ж сродниковъ своего мужа въ опредѣленныхъ тамъ степеняхъ повиновата. Но линіи К Н и О Т зъ одной стороны, и линіи А В и Г Ж зъ другой стороны не суть собѣ повиновати, бо „affinitas non parit affinitatem“.

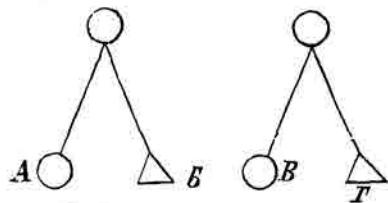
При опредѣленію степеней повиноватства въ нерѣвныхъ боковыхъ линіяхъ выражаеса такожь кромѣ степеня дальше отдаленнаго и степеня близшій н. пр. gradus quartus tangens secundum, и при томъ мѣродательный есть степеня дальше отдаленный, такъ що при законномъ повиноватствѣ in gradu quinto tangente primum, vel secundum, vel tertium, vel quartum не ма ніякой перепоны супружеской. (Rescript. Apost. Pii P. V. „ad Romanum“ dtdo 28. Nov. 1566.)

7. Повиноватство есть перепоною уничтожающею въ слѣдующемъ объемѣ: а) Повиноватство зъ важнаго довершеннаго супружества (ex matrimonio consummato valido) въ простой линіи уничтожае супружество въ каждомъ возможномъ степені; б) повиноватство походяче зъ не позволеннаго сообщенія (ex matrimonio consummato valido), есть въ линіи боковой уничтожающею перепоною до 4. степеня включно; г) повиноватство походяче зъ не позволеннаго сообщенія (ex copula illicita), есть такъ въ простой якъ и въ боковой линіи уничтожающею перепоною до второго степеня включно; д) повиноватство походяче (ex matrimonio consummato sed invalido) изъ супружества довершеннаго но неваж-

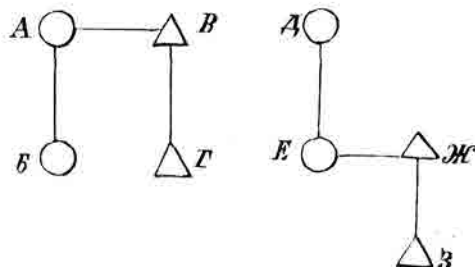
ного, становить такожь уничтожающу перепону до 4. степени включно, съ изнятiемъ, если супружество остало розвязане про немощъ (impotentia), або про потаємность (clandestinitas). Если заходила немощъ (impotentia), то не ма нiякого повиноватства, бо не ма основы повиноватства, то есть тѣлесного сообщенiя; а если супружество остало яко неважне узнане про потаємность, то заходить виравдѣ повиноватство, но тѣлько до другого степени такъ простои якъ и бочной линiи. е) Повиноватство послѣдующе не уничтожае супружество, но взбороняе грѣшиной сторонѣ просити о долгъ супружескiй ажъ до разрѣшенiя. (Pars incestuosa debitum conjugale petere nequit, donec dispensetur, tenetur vero praestare ad petitum conjugis alterius innocentis). ж) Мнимое повиноватство походяче зъ важныхъ заручинъ (ex sponsalibus validis) ограничене яко уничтожающа перепона на первый степень такъ простои якъ и бочной линiи. з) Мнимое повиноватство походяче изъ важнаго но недовершеного супружества (ex matrimonio valido sed nondum consummato) непозваляе женитися съ сродниками другой стороны ажъ до четвертого степени. и) мнимое повиноватство походяче изъ неважнаго и недовершеного супружества становить перепону до 4. степени включно, съ изнятiемъ если було неважне про недостатокъ согласiя.

8. Изъ засады, що повиноватство повстае тѣлько съ сродниками природными другого супруга, и що повиноватство не производитъ повиноватство случаются часомъ таки супружества, котори здаются бути противозаконными, а однакожь суть законни, про тое наводжу таки случаи:

1. Братъ и сестра (або два брати и двѣ сестры) зъ одной родины могутъ женитися съ сестрою и братомъ (або съ двома сестрами, братьями) зъ другой родины. Н. пр. В оженился съ Б, и довершилъ супружество; но мимо того може А съ Г женитися, бо Г есть въ слѣдствiе супружества своего брата В съ Б повиновата съ тою Б, но не съ ея братомъ А.

2. Родитель (отецъ або мати) и дитина (сынъ або донька) зъ одной родины могутъ женитися съ родителемъ (материю або отцемъ) и дитиною (донькою або сыномъ) зъ другой родины, або що въ прав-

номъ взглядѣ на одно выходитъ, отецъ одной родины женится съ донькою другой родины, а сынъ одной родины съ матерiю другой родины. Зъ того случая могутъ повстати слѣдующи супружества:

а) Отецъ и сынъ зъ одной родины женятся съ матерiю и донькою зъ другой родины по старшинѣ, отецъ съ матерiю а сынъ съ донькою. Соотвѣтно тому, чи они рѣвночесно женятся, чи отецъ скорше а сынъ пѣзнѣйше, або чи сынъ скорше а отецъ познѣйше женится, можна тiй случан въ звычайномъ житiю различно опредѣляти. Именно:

Если оба рѣвночесно женятся, можна казати: Отецъ може женитися съ матерiю невѣсты своего сына, — сынъ може брати доньку невѣсты своего отца; мати може пѣйти за отца жениха ея доньки, — а донька може пѣйти за сына жениха своей матери.

Если отецъ скорше якъ сынъ женится, то можна казати:

Сынъ (Б) може женитися съ свою зведеною сестрою (Stiefschwester), т. е. пасербицею (Г) своего отца (А); — донька (Г) може пѣйти за зведенюка (Б), т. е. пасерба своей матери (В).

Если сынъ скорше женится, то може отецъ женитися съ тещою своего сына, а мати пѣйти за тестя своей доньки.

б) Отецъ и донька зъ одной родины могутъ женитися съ матерiю и сыномъ зъ другой родины, при чѣмъ зновъ тiн сами случан съ отмѣною именъ, якъ пѣдъ а) приходять.

в) Отецъ зъ одной родины женится съ донькою зъ другой родины, а сынъ первого бере матеръ другой, и пр. Е женится съ Ж, а Д съ З. О нихъ можна зновъ различно выражатися.

Если оба рѣвночесно женятся:

Отецъ може женитися съ донькою невѣсты своего сына (одже съ его пасербицею); — сынъ може женитися съ матерiю невѣсты своего отца (одже съ его тещою); — такъ само мати и донька взаимно.

Если отецъ скорше женится:

Сынъ може взяти тещу своего отца, а мати може пѣйти за пасерба своей доньки.

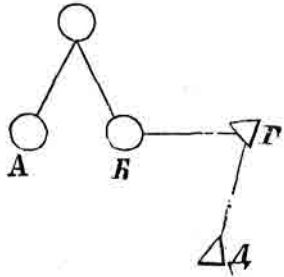
Если сынъ скорше женится:

Отецъ може взяти пасербицу своего сына, а донька може пѣйти за тестя своей матери.

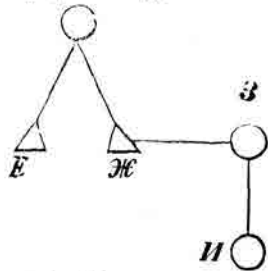
д) Отецъ зъ одной родины може женитися съ донькою зъ другой родины, а донька первой родины пѣйти за отца другой родины.

е) Мати зъ одной родины може пойти за сына зъ другой родины, а сынъ первой родины взяти матеръ другой родины. — Каждый зъ наведенныхъ подъ д) и е) случаевъ допускае перемѣны подобны тымъ, котори подъ г) остави наведены, при чѣмъ очевидно имена перемѣняеся.

3. Братъ и сестра (два брата, двѣ сестры) зъ одной родины могутъ побратися съ однимъ родителемъ и одною дитиною зъ другой родины. Именно а) Два брата зъ одной родины могутъ поженитися съ матерію и донькою зъ другой родины, або иначе сказати: Братъ А бере пасербицу Д своего брата Б, а братъ Б бере тещу своего брата А. — б) Двѣ сестры зъ одной родины идутъ за отца и сына зъ другой родины, тогда:

сестра Е бере пасерба И своей сестры Ж, а сестра Ж иде за тестя З своей сестры Е. — д) Братъ и сестра зъ одной родины могутъ побратися съ матерію и сыномъ зъ другой родины. — е) Сестра и братъ зъ одной родины могутъ побратися съ отцемъ и донькою другой родины.

4. Отчимъ може взяти вдову своего пасерба, а мачоха може пойти за вдовца своей пасербицы, очевидно, если не заходитъ яке сродство.

5. Одинъ мужчина може постепенно (successive) взяти двѣ вдовы, которыхъ супруги були брата, а одна женщина може постепенно пойти за двухъ вдовцевъ, которыхъ жены були сестры.

6. Вдовецъ може женитися съ вдовою по братѣ своей усопшон жены, а вдова може пойти за швагра (шурина, Schwestersmann, sororius) своего первого мужа. — То суть случаи, котори частѣйше могутъ случитися.

9. Въ концѣ наводжу частѣйше приходящи назвиска сродникѣвъ и повиноватыхъ въ языкахъ у насъ употребляныхъ:

I. Сродники, consanguinei, Verwandte, krewniacy.

А) Проста линия восходяча, linea recta ascendens:

1. Степень: Отецъ и мати, pater et mater, Vater und Mutter, ojciec i matka.
2. " Дѣдъ и баба, avus et avia, Grossvater und Grossmutter, dziad i babka.

3. Степень: Прадѣдъ и прабаба, proavus et proavia, Urgrossvater und Urgrossmutter, pradziad i prababka.

4. " Прапрадѣдъ и прапрабаба, abavus et abavia, Ururgrossvater und Ururgrossmutter, prapradziad i praprababka.

Б) Проста линия низходяща, linea recta descendens.

1. Степень: Сынъ и донька, filius et filia, Sohn und Tochter, syn i córka.

2. " Внукъ и внучка, nepos et neptis, Enkel und Enkelin, wnuk i wnuczka.

3. " Правнукъ и правнучка, pronepos et proneptis, Urenkel und Urenkelin, prawnuk i prawnuczka.

4. " Праправнукъ и праправнучка, abnepos et abneptis, Ururenkel und Ururenkelin, praprawnuk i praprawnuczka.

В) Боchnи линии восходящи.

1. Степень: Братъ и сестра, frater et soror, Bruder und Schwester (= Geschwister), brat i siostra.

2. " Стрый и тета, patruus et amita, des Vaters Bruder (Onkel) und Schwester (Tante), stryj i stryjenka.

Вуй и тета, avunculus et matertera, der Mutter Bruder (Oheim) und Schwester (Tante), wuj i ciocka.

Дѣти двухъ братьей, або стрыечни брата и сестры, patruales et amitinae, die Kinder zweier Brüder (auch Geschwisterkinder), brat stryjeczny i siostra stryjeczna.

Дѣти двухъ сестръ, брата и сестры вучени, consobrini, die Kinder zweier Schwestern (auch Geschwisterkinder), dzieci dwóch siostr, bracia wujeczni i siostry wujeczne albo cioteczne.

3. " (Тутъ, якъ и въ слѣдующѣмъ наводжу тѣлько тыхъ сродникѣвъ, котори мають особни имена, бо впрочѣмъ указуе ихъ дерево сродства)

Прастрый и пратета, patruus magnus et amita magna, Grossonkel und Grosstante, brat dziada i siostra dziada.

Правуй и пратета, avunculus magnus et matertera magna, Bruder der Grossmutter (Grossoheim) und Schwester der Grossmutter (Grosstante), brat babki i siostra babki.

Прочи не мають особного имени, про тое ихъ не наводжу.

4. " Прапрастрый и прапратета, propatruus et proamita, Bruder des Urgrossvaters und Schwester des Urgrossvaters; brat pradziada i siostra pradziada.

Праправуй и прапратета, proavunculus et pro-matertera, Bruder der Urgrossmutter und Schwester der Urgrossmutter, brat prababki i siostra prababki

Д) Бочни линіи низходящи.

Тутъ приходятъ только слѣдующи особливи имена:
Братаниця и братаниця, fratris filius et filia, der Bruders-
sohn, Neffe, Bruderstochter, bratanek i bratanka, kuzyn i kuzynka.

Сестрѣнецъ и сестрѣница, sororis filius et filia, Schwester-
sohn und Schwesterstochter, siostrzeniec i siostrzenica.

II. Повиновати, affines, Verschwägerte, powinowaci.

Отчимъ, vitricus, Stiefvater, ojczyum;

мачоха, poverca, Stiefmutter, macocha;

пасербъ (пасынокъ), privignus, Stiefsohn, pasierb;

пасербиця, privigna, Stieftochter, pasierbica;

тестъ (отецъ жены) и свекоръ (отецъ мужа), socer, Schwie-
gervater, teść, świekier;

теща (мати жены) и свекроха (мати мужа), socrus,
Schwiegermutter, teściowa, świekra;

зять, gener, Schwiegersohn, zięć;

невѣства (сынова), nurus, Schwiegertochter, synowa;

шуринъ (швагеръ-мужъ сестры), sororius, Schwager, Schwe-
stermann, szwagier, siostrzan;

братова (брата жена), fratria, Schwägerin, Brudersfrau, żona
brata, bratowa;

дѣверъ (братъ мужа), levir, des Mannes Bruder, brat męża;
свѣсть (сестра мужа), glos, des Mannes Schwester, siostra
męża;

зовиця (сестра жены), soror uxoris, des Weibes Schwester,
siostra żony;

братъ жены, uxorius, des Weibes Bruder, brat żony;

мужи двоухъ сестръ, congeneri, zweier Schwestern Männer,
mężowie dwóch sióstr;

жены двоухъ братей, janitrices, zweier Brüder Eheweiber,
żony dwóch braci.

Ини повиновати не мають особныхъ названій, и озна-
чаются отвѣтнымъ складомъ назвискъ повиноватства и
сродства.

Взоры XXI изъ курренды Львовской Консистоіи (до § 36)

*Формуляры прошеній о дісаензу ошъ преияшшвій супру-
жескихъ.*

I.**Прошенія до Митрополитального Ординаріята.****a) ex causis honestis.**

Всесвѣтлый и Высокопреосвященный Митро-
политальный Ординаріате!

Смиренно пѣдписаніи желаютъ законное супружество
межи собою заключити, но вознамѣреному ихъ супручеству

подвѣйне препятствіе сродства одно въ III. рѣвнѣмъ степени
а друге въ IV. рѣвнѣмъ степени стоитъ на завадѣ; ибо, якъ
прилучени два дерева сродства выказуютъ, дѣдъ пѣдписаного
жениха по матери Петръ Баранъ и бабка пѣдписаной невѣсты
по отци Марія Сеникъ уроджена были собѣ рѣдными, и
дѣтьми Іоана Баранъ хотяи не однои матери; также прадѣдъ
жениха по матери Павло Лысь и прабабка невѣсты по отци
Анна Сеникъ уроджена Лысь были собѣ рѣдни, и дѣтьми
Василія Лысь.

Протое пѣдписаніи принужденни суть просити, да изво-
литъ Всесвѣтлый и Высокопреосвященный Митрополиталь-
ный Ординаріате потребное розрѣшеніе отъ препятствій
сего подвѣйного сродства имъ всемилостиво удѣлити, дабы
имъ свободно было законное супружество заключити.

Для попертя сего прошенія приводятъ пѣдписаніи слѣ-
дующіи важни и истинно заходящіи причины:

1. Пѣдписана невѣста осиротѣла уже передъ 20 лѣты
по отци, который только зъ ремѣсла яко швецъ жилъ, не мае
жадного вѣна, утримуючи ся зо службы; а женихъ Петръ
Гукъ готовъ ю и безъ вѣна за жену взяти.

2. Пѣдписана есть дѣвицевъ уже 26 лѣтъ жизни совер-
шившевъ; и мимо, же ся завсѣгды норовственно и учтиво
заховувала, и заховуе доси, еще не мала жадного жениха.

Н., дня . . . .

Петръ Гукъ,
женихъ.
Анна Сеникъ,
невѣста.

b) ex causa diffamante.

Всесвѣтлый и Высокопреосвященный Митро-
политальный Ординаріате!

Смиренно пѣдписаніи желаютъ законное супружество
межи собою заключити, но вознамѣреному ихъ супручеству
препятствіе повиноватства въ II. рѣвнѣмъ степени стоитъ на
завадѣ, ибо ведля прилученного дерева повиноватства помер-
шій мужъ невѣсты былъ стрыечнымъ братомъ жениха.

Про тое пѣдписаніи просятъ умильно, да изволитъ Все-
свѣтлый и Высокопреосвященный Митрополитальный Орди-
наріате имъ потребное розрѣшеніе отъ препятствія повино-
ватства въ II. рѣвнѣмъ степени всемилостиво удѣлити, дабы
законное супружество могли заключити.

Ко ласкавому увзглядненію най послужатъ слѣдующіи
причины:

1. Пѣдписана невѣста по смерти мужа Николая Сухъ,
господаря тутейшого передъ двома лѣты наступившій зѣ-
стала съ трома дробными дѣтьми съ тымъ мужемъ сплodge-
ными, ято то Петромъ 4 лѣта, Анною 2 лѣта и Антономъ
1/2 р. мающими.

2. Понеже подписана не могла сама господарства на тѣи дѣти по отци спавшого зъ 10 морговъ поля складающого ся провадити и дѣти годовати, взяла въ дѣмъ ко помощи въ тѣмъ стрыечного брата помершого своего мужа Юана Стець, выслуженого война, а теперѣшного жениха. Бѣльше якъ рѣкъ господарилсьмо разомъ и жилисьмо безгрѣшно; по потѣмъ бѣльше полюбившися, уведени похотею при молодыхъ лѣтахъ допустилисьмо грѣха тѣлесного безъ намѣренія, тымъ легче розрѣшеніе отъ пренятствія супружеского позыскати, и сплодилисьмо дитину Марію передъ двома мѣсяцами уродившюся.

Понеже подписана невѣста безъ мужа и господаря обѣитися не може, а теперь знеславлена на инного мужа надѣйтися не може, а Юанъ Стець и добре веде господарство и о дѣти ся старает, и абы сдѣлана намис облазнь устала, а дитина невинна нами безбрачно сплоджена не терѣла неславы, але могла быти послѣдующимъ нашимъ супружествомъ узаконена, просимъ о ласкавое помилованье и удѣленіе намъ потребного розрѣшенія, а еслибы то Всесвѣтлому и Высокопреосвященному Митроп. Ординаріятюви про недостающіи теперь власти не возможно было, о ласкавое предложеніе прилежащего прошенія въ латинскѣмъ въ тѣи цѣли выготавного до св. Апостольского Престола.

С., дня...

Юанъ Стець,
женихъ.
Софія Куширь,
уроджена Рыбакъ,
невѣста.

II.

Прошенія о диспензу, in casu publico pro foro externo.

a) in forma communi.

Beatissime Pater!

Exponitur humiliter Sanctitati Vestrae pro parte devotorum oratorum Petri Rybak, Dioecesis r. g. c. Premisliensis, et Catharinae Marczak, Archi-Dioeceseos r. g. c. Leopoliensis ex oppido N. (qui graeco-catholicae fidei cultores existunt et in sancta catholica Ecclesia vivunt, in eademque vivere ac mori intendunt), quod cum dicta oratrix dotem habeat minus competentem juxta status sui conditionem, cum qua virum sibi non consanguineum paris conditionis, cui nubere possit, invenire nequeat, dictus orator cum dicta dote minus competente oratricem in uxorem ducere intendat. Sed quia (juxta schema reverenter advolutum) secundo gradu aequali a communi stipite proveniente conjuncti sunt, desiderium suum ex hac parte adimplere non possunt. Ideo

supplicant, quatenus dignetur cum ipsis, ut impedimento hoc non obstante matrimonium inter se publice servata forma Concilii Tridentini contrahere, ac in eo postmodum remanere libere ac licite valeant, dispensare. Pro qua gratia gratias maximas aget ea, qua par est, reverentia et devotione Sanctitati Vestrae submississimus.

N., die 30. Julii 1864.

N. N.,
parochus loci.

b) in forma pauperum.

α) Beatissime Pater!

Exponitur humiliter Sanctitati Vestrae pro parte oratorum Michaëlis Durbak, Archidioeceseos r. g. c. Leopoliensis et Catharinae Winnicka Dioeceseos r. g. c. Premisliensis, e pago N., quod dicti oratores graeco-catholicae fidei cultores, vere pauperes et miserabiles et labore suo et industria tantum viventes, consilii se in secundo consanguinitatis gradu a communi stipite proveniente, prouti ex adnexo % schemate rite formato elucet, conjunctas esse, se invicem, non quidem data opera, ut crimine admissio Sedem apostolicam ad misericordiam et gratiam erga ipsos faciliorem redderent sed solum vesana libidine vietii carnaliter cognoverint, prolemque susceperint.

Cum autem, Sanctissime Pater, nisi matrimonium inter dictos oratores contrahatur, dicta mulier diffamata inuptaque et proles illegitima remaneret, gravique inde scandala orirentur: cupiunt supradicti oratores matrimonialiter copulari. Sed quia obstante impedimento ejusmodi desiderium suum hac in parte adimplere non possunt absque Sedis Apostolicae dispensatione, ideo supplicant, quatenus dignetur cum ipsis, ut impedimento hoc non obstante matrimonium inter se publice, servata forma Concilii Tridentini contrahere, ac in eo postmodum remanere libere ac licite valeant, dispensare. Pro qua gratia... якъ выше.

β) Beatissime Pater!

Exponitur humiliter Sanctitati Vestrae, quod Joannes N. annum trigesimum agens, et Anna N. annos viginti quinque nata, Archidioeceseos Leopoliensis r. g. c. et parochiani mei, orthodoxae fidei cultores, invicem cupiunt matrimonialiter conjungi. At vero cum secundo consanguinitatis gradu lineae transversae aequalis sunt juncti, uti ex reverenter advoluto % schemate colligitur, hoc desiderium eorum absque Sedis Apostolicae dispensatione adimpleri non potest. Causae autem sunt sequentes:

1. Oratores, non quidem sub spe facilitandi dispensationem, adeo familiariter inter se conversati sunt, ut inde orta sit suspicio licet falsa, quod se carnaliter cognoverint. Unde merito timendum, quod oratrix, nisi matrimonium inter eos contrahatur, graviter diffamata et inupta remanebit.

2. Oratrix praeterea dotem habet minus competentem, siquidem cum fratre et aliis duabus sororibus parvum possideat praedium aere alieno nimis obrutum, ut vix sortem 100 florenorum ex eo percipere possit. Orator autem praedium satis amplum possidet eamque cum dote illa minus competenti ducere intendit.

3. Oratrix cum sit superadulta, virum paris conditionis, cui nubere possit, haecenus non invenit.

Unde humillime per me supplicat: ut Sanctitas Vestra iisdem, qui vere pauperes sunt et miserabiles et de suo manuum labore et industria tantum vivunt, gratiam dispensationis in praedicto impedimento clementissime largiri dignetur. Pro qua gratia gratias maximas aget.... акъ выше.

с) Прошение in forma communi до Датарии о диспензу in matrimonio contracto.

Beatissime Pater!

Joannes N. homo plebejas Archidioeceseos Leopoliensis r. g. c. vesana libidine victus impraegnavit duas sorores, et ignarus impedimenti, de quo nihil unquam audivit, cum una illarum, Maria, optima fide post factas consuetas denunciations in facie Ecclesiae contraxit matrimonium. Cum autem ex communi rumore post editos ab utraque foetus factum sit notorium, de matrimonii nullitate admoniti separati quidem fuerunt, tamen saepius convenientes plures interea proles ingenuerunt. Cumque sperari non possit, eos continenter victuros esse, simulque concurrat periculum perversionis a fide inter haereticos, in quorum terris ob timorem gravis poenae temporalis profugii de facto morantur: ideo facti vere poenitentes et contriti, simulque prompti ad conferendum se in regionem longinquam, ubi nulla haberi poterit ejusdem facti notitia, Sanctitati Vestrae in visceribus Jesu Christi humillime supplicant pro benigna dispensatione manendi in matrimonio bona fide contracto cum prolium legitimatione. Quam gratiam Deus etc...

(зъ верха „Ad summum Pontificem Romam“.)

III.

Прогенія о диспензу in casu occulto pro foro interno:

(Forma dirigendi literas supplices ad Poenitentiarium Rom. ad revalidandas dispensationis literas, ob copulam incestuosam reticitam nullas.)

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Domino

S. R. E. Cardinali majori Poenitentiaro!

a) Eminentissime ac Reverendissime Domine!

Exponitur humillime Eminentiae Vestrae, quod Titius et Caja, orthodoxae fidei cultores et Archidioeceseos Leopoliensis

r. g. c. matrimonium invicem contrahere cupiunt. At vero cum secundo affinitatis gradu lineae transversa eaequalisse attingant, hoc desiderium absque S. Sedis dispensatione adimplere non possunt. Unde cum adsit periculum perversionis a fide, nec non oratrix sit superadulta locusque angustus, dispensationem super dicto impedimento in Dataria Apostolica obtinuerunt: sed reticita est copula incestuosa inter oratores non quidem sub spe facilitandi dispensationem, sed impellente libidine habita. Unde oratores, qui vere sunt pauperes et miserabiles et de manuum suarum labore et industria tantum vivunt, per me humiliter supplicant, ut Eminentia Vestra praefatas dispensationis literas ob copulam reticitam nullas revalidare dignetur ad effectum, ut dicti oratores licite ac valide matrimonium contrahere in eoque permanere valeant. Pro qua gratia etc.

Eminentiae Vestrae.

b) Eminentissime ac Reverendissime Domine!

Exponitur humillime Eminentiae Vestrae pro parte oratorum Titii et Cajae laicorum, quod matrimonium contrahere intendant, sed quod Titius conjugatus Cajam, vivente adhuc uxore sua Sempronia, carnaliter cognoverit copula perfecta, sibi invicem fidem dederint de matrimonio inter se contrahendo, si Sempronia uxor Titii praemoreretur, quae etiam veneno per Titium propinato praemortua est. Cum autem ex praemissis impedimentum criminis sit exortum, et exinde matrimonium nec licite nec valide contrahere possint: supplicant oratores pro gratia dispensationis super isto impedimento criminis, quo non obstante publice servata Concilii Tridentini forma matrimonium inter se contrahere, et in eo postmodum licite ac libere remanere valeant prolemque legitimam decernendo, quia impedimentum omnino occultum et urgeat perseverantia in peccato, quia etiam scandalum grave, si matrimonio legitimo copulari nequeant. Quare pro conscientiae suae quiete, de praemissis summe dolentes, Eminentiae Vestrae humiliter supplicant, ut super his de opportuno remedio auctoritate apostolica providere dignetur.

Dignetur Eminentia Vestra responsum dirigere (Leopolim) ad me infra scriptum.

N. die . . .

N. N.,
Confessarius.

c) Eminentissime ac Reverendissime Domine!

Exponitur humillime Eminentiae Vestrae pro parte oratorum Tullii et Flaviae, quod matrimonium contrahere intendant. Sed Tullius jam carnaliter cognovit sororem Flaviae, quae paulo post mortua est. Cum ex hoc impedimentum affinitatis gradus primi lineae transversae ex copula illicita exurgat, Tullius humillime

supplicat pro gratia dispensationis hujus affinitatis, ut matrimonium valide et licite contrahere possit, quia impedimentum omnino occultum et Flavia ab ipso Tullio impraegnata est, sed absque intentione dispensationem facilius obtinendi, cum impedimentum hoc adesse prorsus ignoraverit; urget perseverantia in peccato et grave scandalum, si matrimonio legitimo copulari nequeant. Quare pro conscientiae suae quiete, de praemissis summe dolens Eminentiae Vestrae humiliter supplicat, ut super his de opportuno remedio auctoritate apostolica providere dignetur.

Dignetur Eminentia Vestra (наводится имя мѣстности душпаствыря или сновѣдника) ad me infra scriptum...

Взоръ XXII (до § 37)

Прошеніе о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ гражданскихъ.

Такое прошеніе пишется такъ само, какъ и до властей церковныхъ, съ тымъ различіемъ, що наводится отвѣтти законы державни, котори дотычну перепону супружеску постановляютъ; про тое уважаю излишнымъ форму такого прошенія наводити.

Взоръ XXIII (до § 39)

Край: Галиція. Епархія:
Ц. к. Староство: Деканатъ:
Парохія:

Свѣдоцтво оповѣдей.

Изъ книги оповѣдей томъ . . . к . . . . . сямъ урядово посвѣдаеся, що оповѣди слѣдующихъ женихѣвъ въ здѣшной парохіальной Церкви . . . . . разъ, именно дня . . . . . были голошени, и ніяка перепона супружеска не показалася.

ЖЕНИХЪ					НЕВѢСТА				
Мѣсе мѣсяцъ	Имя, званіе, мѣсе рожденья родичи	Религія	Станъ	Вѣкъ	Мѣсе мѣсяцъ	Имя, званіе, мѣсе рожденья родичи	Религія	Станъ	Вѣкъ

Дано въ Н., дня . . . . .

Печ.

Подпись:

Подобный есть и формуляръ свѣдоцтва вѣнчанія.

Взоръ XXIV (до § 51)

Прошеніе о платню дефицента.

Всесв. М. Консистоію!

Отъ двоухъ лѣтъ тернить см. пѣди. на (описати недугу) въ слѣдствіе чого дуже часто при исполненію своихъ должностей зъ нѣгъ упадае, що для него есть тымъ прикрѣпше, що бнѣ, доки булъ здоровъ, щиро и совѣстно любилъ працювати въ виноградѣ Христовѣмъ.

Всяки лѣки оказались до теперъ безкорыстными, и вѣдди свѣдоцтва лѣкарского ./. не ма надѣи, щобы бнѣ скоро до здоровья прійшошь; а понеже онъ въ тую слабость попалъ въ часѣ своей службы, и не мае ніякихъ средствъ до удержанья, про тое смиренно просить о выробленье ему платни дефицента. Н., дня . . .

Взоръ XXV (до § 53)

Инвентарь.

Отъ намѣренія подати тутъ формуляръ инвентаря виджуся сноводованымъ отступити, понеже въ томъ взглядѣ существуютъ въ поодинокихъ провинціяхъ австрійскихъ различни приписы, и думаю, що для нашихъ Епархій таковы формулары въ Перемышли и во Львовѣ можна получить.

Взоръ XXVI (до § 53)

Грамота фундаційна (Stiftsbrief).

Іоанъ Н., господарь въ Н. записалъ въ своемъ завѣщанью зъ дня . . . . . Церкви парохіальной въ Н. 200 зол. а. в. пѣдъ тымъ условіемъ, щобы „за его душу и за души мои супруги Анны, и дѣтей Н. Н. въ Церкви въ Н., що рочно двѣ св. літургій съ нарастасомъ, а именно по праждникахъ Пасхи и Сошествія св. Духа отпралялися. Тѣи гроши належитъ зложити въ щадници въ Н. а изъ отсоткѣвъ мае получить за одно богослуженіе священникъ 3 зол. 80 кр., дякъ 60 кр., паламаръ 25 кр. а за свѣтло 35 кр.“ По роспорядженью завѣщателя о стали наведены гроши въ щадници въ Н. зложени, и взглядна книжочка ч . . . . . въ кассѣ церковной схоронена, и пѣдписаный пріймае въ своемъ и своихъ наслѣдникѣвъ имени должность

за отсотки реченыхъ 200 зол. щорочно двѣ бож. літургіи съ нарастасомъ отиравати, и зъ тыхже отсотковъ за кожде богослуженіе дякови по 60 кр., паламарю по 25 кр. а за свѣтло по 35 кр. давати, — а при тѣмъ ведля существующихъ цѣсарскихъ законѣвъ выразно и именно застерегае собѣ, щобы ему припадаючу за тін богослуженія квоту отъ конгруи николи и подъ ніякимъ условіемъ не оттѣгано, — и примѣчае, що если бы обстоятельства змѣнились, удасться до церковной власти о отвѣтне стягненъе тыхъ фундованыхъ богослуженій.

На подтверженъе сего мѣи власноручный подписъ въ притомности двоухъ подписаныхъ свѣдковъ и печать парохіальна.

Н., дня . . . . Слѣдуютъ подписы.

Посемъ примѣчаея, що тую грамоту составлено въ трехъ примѣрникахъ, зъ которои одну послано до ц. в. Намѣстничества, другу до Консисторіи, а трета остае въ архивѣ парохіальномъ.

Въ кѣнци слѣдуе Ординаріатске затверженъе.

Взоръ XXVII (до § 53)

Прошеніе о стягненъе Службъ.

Всесв. Консисторіо!

При здѣшной парохіи существуетъ отъ 50 лѣтъ по бл. п. Н. Н. фундація на 40 літургій, которыхъ отправа мала по воли фундатора ведля грамоты фундаційной зъ дня . . . . оплачатися зъ доходѣвъ грунта въ Н. подъ ч. к. . . . положеного, который бл. п. фундаторъ на тую цѣль записаль. Черезъ 50 лѣтъ було истинно можливе приняте въ той окрестности стипендіумъ за згадане число літургій оплатити, но минушого года була тутъ велика вода, котора часть того грунта знищила, такъ що теперь зъ цѣлого того грунта больше 15 зол. рочного дохода мати можна. Понеже зъ той малои суммы ани найменьше стипендіумъ за 40 службъ божихъ оплатити не можна, для того просить см. подп. по змыслу законѣвъ церковныхъ особливо письма П. Венедикта XIV. de Synodo dioeclesana, lib. 13. cap. 25., щобы Вс. К. тую справу изслѣдовати и речене число літургій соотвѣтно приходамъ стягнути благоволила.

Н., дня . . . .

Взоръ XXVIII (до § 57)

Записникъ дѣйствъ.

Рокъ		Отъ кого	Предметъ	Що на тое здѣлано	Мѣсяць	
Число текуще	Прійшло дня				День зааго-аженья	Отдѣль регистрат.
1.	25./1.	Урядъ деканальный въ Н. зъ дня 20. Сѣчня с. р. ч. 25.	Присылае куренду Консист. зъ дня 2. Сѣчня с. р. ч. 4945 о ассекураціи Церквей.	Вытагъ куренды отписано до книги распорядженій и туюжь одослано до парохіи Н.	30./1.	1.
2.	2./II.	Ц. к. Староство Саноцке зъ дня 26./I. с. р. ч. 520.	Просить о выданъе свѣдоцтва нравственности для Н. Н. обвиненого о побитье	Выдано свѣдоцтво, що Н. Н. всегда честно и тверезо заховался	4./II.	V.

ПРОПОВІДІ І СТАТТІ,
НАДРУКОВАНІ В ЧАСОПИСІ
«РУСКІЙ СІОНЬ»

Д-р Ю. Пелеш

ЛІТУРГИЧНИ ПРОПОВІДИ
(Рускій Сіонь 1872)

ВОЗНЕСЕНІЕ ГОСПОДНЕ.

(Д-р Ю. Пелеш).

I. Жертва крестна.

Кождому чоловікові вроджене єсть чувство вдячності къ тымъ, ѳтъ котрыхъ ѳнъ щось добраго въ своемъ житыю получає, каждый чоловікъ чує въ собѣ внутрений голосъ, котрый го напминає, щобы старался ѳтвдячитися за отримани добродѣйства, а если того дѣломъ не може зрбити, хотъ показалъ добру волю и вдячнє сердце. Тое переконанье єсть такъ сильне и такъ загальне, що каждый носитъ го въ своей груди, и съ презрѣніемъ поглядає на такого чоловіка, котрый показуєся невдячнымъ ко своимъ добродѣямъ. Саме то слово „невдячнѳсть“ носить на собѣ цѣху дуже пѳдлого характера, ѳтъ котрого каждый сторонить, и по возможности стережєся. Вроджене одже єсть чоловікови чувство вдячності къ своимъ земскимъ добродѣямъ; но не меньше оно побуждає чоловіка такожь до вдячності къ Богу, ѳтъ котрого на кождѳмъ кроку многи добродѣйства отримує. Чоловікъ чує и пзнає, що Богъ не тѳлько го сотворилъ, але го такожь отримує, и все потрѣбне му удѣляє, а зъ того родится въ немъ желанье за тѳн несчислєни добродѣйства Богу вдячнымъ оказатися. Но якже може слабый чоловікъ показати свою вдячнѳсть ко Богу? Богу не може вынадгородити за его дары, бо найперше чоловікъ самъ зъ себе ничого не має, тѳлько все ѳтъ Бога; а потѳмъ Богъ яко найсовершенѣйше существо все має въ найвысшѳй степени, и ничого больше не потрѣбує. Одже чоловікъ може тѳлько показати, що ѳнъ радъ бы Богу ѳтвдячитися; а тое

рѳбитъ двоякимъ способомъ молитвою и жертвою. Въ молитвѣ отверає чоловікъ свое сердце передъ Богомъ, и высказує му не тѳлько свои потребности, але и свою вдячнѳсть, и величає Бога за Его премноги ласки. Но чоловікъ не задоволяєся еще тымъ внутреннимъ, душевнымъ величаньемъ Бога; такє єсть усопособленье чоловіка, що радъ бы тое, що въ сердци чує, и вишню показати. Не задоволяєся тымъ, що приносить Богу свою душу; его внутренне чувство вдячності принуждає го, щобы и тѣломъ показалъ свою вдячнѳсть ко Богу. Чоловікъ знає, що не тѳлько душевни дары походятъ ѳтъ Бога, але и все рѣчи, котри въ житыю своемъ уживає, для того, якъ въ молитвѣ приносить Богу жертву зъ дарѳвъ душевныхъ, такъ радбы и зъ дарѳвъ тѣлесныхъ щось Богу принести; и зъ ѳтти повстали зъ самого початку свѣта жертвы. (офѣры) Уже Каинъ и Авель приносятъ Богу на жертву части зъ своихъ плодѳвъ, одєнь зъ овощей земныхъ а другій зо стада своего. Пѳзвѣйше коли Богъ покаралъ родъ людскій потопозѣмъ, и тѳлько праведного Ноя выбавилъ, тойже Ное принѣсѣ Богу жертву, щобы подяковати Богу за его особлившу ласку. И ѳтъ часѳвъ Ноя приносили его потомки жертву Богу, хотая що разъ бѳльше тратили понятіє правдивого Бога, для того и ихъ жертвы ставалися бѳльше поверхними обрядами безъ внутренней вартости. Томужь коли Богъ зъ помежи всехъ людей выбралъ Авраама на отца великого народа въ котрѳмъ вѣра въ правдивого Бога мала задержатися, приписалъ самъ Богъ черезъ Пророка Мойсея, яки жертвы мають Иераилтяне приносити, и въ якомъ намѣренію тое має дѣятися. Богъ сказалъ много разъ, що не має ніякого уподобаня въ такихъ жертвахъ, котри чоловікъ приносить тѳлько для звычаю; но жєлає щобы они були получєни єсть сердцемъ правдиво побожнимъ. Всеюди одже и по все часы были жертвы; такъ що не ма и небуло такого народа, котрый бы не поклонялся якомусъ хотъ неправдивому богу, и не приносилъ му жертвы. Коли одже Хрїстосъ прїишолъ на свѣтъ щобы насъ откупити, и научити насъ вѣру въ единого, истинного Бога, и постановилъ Церковь, котрой далъ власть и приказъ зрбити вѣрныхъ своихъ участниками откупленья, постановилъ такожь жертву, и то жертву совершену, бо въ ней самъ Спаситель Богу Отцу приносїтєся. Тая жертва новозавѣтна называєся звычайно Литургія або Служба божа, и якъ зъ науки вѣры знаєте, єсть непрестанна жертва нового завѣта, въ котрой Господъ нашъ Ісусъ Хрїстосъ пѳдъ видами хлѣба и вина приносїтєся руками священниками безкровнымъ способомъ своему небесному Отцу такъ само, якъ колїсь на крестѣ крова-

вымъ способомъ пожертвовалоя.“ Жертва нового савѣта есть одже памятка на кроваву жертву Іисуса Хріста, т. е. на смерть Спасителя, котру Онь за насъ на крестѣ перетерпѣлъ, для того передъ всѣмъ треба намъ застановитися надъ крестною жертвою Іисуса Хріста.

Передъ всѣмъ насуваея тутъ пытанье, для чого Хрістосъ такъ страшни муки піднялъ на себе, що ажъ крестну смерть перетерпѣлъ? На тое отповѣдає наша свята вѣра, що то сталося для нашого спасенія. Знаемо що Богъ сотворилъ чоловіка найсчастливинимъ, и одарилъ го всебъ, що му тільки було потрібно. Далъ му быстрый розумъ, котрымъ мѣгъ все пізнати, и добру волю, котра николи не спротивлялася розумови, але всегда тое хотѣла, що розумъ за добре узналъ. Богъ далъ кромѣ того чоловікови ласку освячаючу, котра го робила Богу милымъ и пріятнымъ. Кромѣ того поставилъ Богъ першихъ людей въ рай, т. е. красномъ мѣсци, въ котромъ безъ найменьшого труда находили все. що имъ до життя было потрібне; они были вѣлики отъ всехъ терпѣній слабостей и трудѣвъ, и мали всегда жити; смерти не были підвержени. Такій счастливый былъ першій чоловікъ, коли го Богъ сотворилъ; но того счастливого стану онъ самъ позбавилея. Богъ хотѣлъ дѣзнатися, чи чоловікъ есть истинно гѣдний той великой счастливости, для того далъ му заповѣдь, чтобы зъ одного дерева овочей не ѣлъ. Але чоловікъ и тое такъ легке приказанье не заховалъ, але го легкомысно переступилъ. и тымъ стянулъ на себе и на своихъ потомковъ различни бѣды, Черезъ той грѣхъ тяжко прогнѣвалъ чоловікъ Бога, и сталае божимъ неспріятелѣмъ, и яко такіи былъ на всегда выключеныи не только зъ рай, але такожъ зъ числа дѣтей божихъ. Черезъ грѣхъ первородный стратилъ чоловікъ право на небо, и былъ назначеныи до вѣчной погибели. Но Богъ умилосердилея надъ нимъ, послалъ своего единородного Сына, котрый опустивши престолъ своей вѣчной славы сталае чоловікомъ, чтобы черезъ свое житье и свою смерть задосить учинити Богу за той великій долгъ, котрый прародичи на себе и на насъ затыгнули. Той долгъ былъ безконечный, бо чоловікъ образилъ безконечне существо бже; для того треба было безконечно великой заслуги, чтобы за той долгъ задосить учинити. А такую заслугу не мѣгъ кто инный положить, только самъ Богъ; бо дѣла кождого, хотѣбы и наибольшого сотворенья, суть ограничени, котри не могли бы заплатити справедливости божой, тому то треба было крови Сына божого, чтобы спасти родъ людскій: примарити людей съ Богомъ и заслужити имъ право на вѣчне сча-

стье. Въ правдѣ дѣле житье Спасителя отъ его рождества ажъ до смерти было жертвою, котру Онь принѣсъ Богу Отцу за грѣхи савѣта; бо все, що Хрістосъ за своего житья робилъ, сталося для того, чтобы прославити Бога, и людей зробити участниками ласки божой. Но ажъ черезъ смерть крестну положилъ Спаситель вѣнецъ своему дѣлу, ажъ смерть крестна Іисуса Хріста примирила людей съ Богомъ; для того мы называемъ смерть Хріста жертвою Богу за насъ принесеною.

И истинно тая смерть есть справедливо жертвою; бо въ ней принѣсъ ся самъ Хрістосъ Богу Отцу на крестѣ. Хрістосъ одже былъ тымъ видимымъ даромъ, котрый Богу жертвовался, а крестъ былъ престоломъ, на котромъ той даръ приносилея. Хрістосъ умеръ за насъ добровѣльно, бо „никто не мѣгъ взяти Его житье, если бы Онъ самъ го не далъ“ (Іоан. 10, 18.) Умеръ дальше не за себе, але за наши беззаконія, чтобы зъ насъ зробити народъ Богу пріятный. (Тит. 2.) Смертію своею крестною принѣсъ одже Спаситель истинно жертву Богу за наше спасеніе. Въ смерти Хріста сполнилися пророчества старозавѣтны, котри многими образами и обрядами предсказовали тую жертву кроваву. Въ старомъ завѣтѣ приносили Богу по приказу черезъ Мойсея даному кровь звѣрятъ; но тая кровь не могла спасти людей, ани ихъ съ Богомъ поеднати; она только была пророческимъ образомъ, що колись совершатея велика кровава жертва, котра намъ все у Бога заслужитъ, и насъ зъ неспріятелѣвъ пріятелями божими зробитъ. И коли тая жертва на крестѣ была принесена, тогда перестали старозавѣтны жертвы, и сталися безъ всякой вартости и содержания; бо тое що они представляли, вже совершилося.

Но хотяи Хрістосъ насъ на крестѣ откупилъ, и намъ все ласки заслужилъ, то однакожь тая жертва не перестала съ смертію Его, але Она по воли Спасителя мала въ новомъ Завѣтѣ непрестанно оновлятися, чтобы всегда пригадовати жертву крестну и насъ робити участниками тыхъ ласкъ, котри намъ Хрістосъ на крестѣ заслужилъ. Въ новомъ завѣтѣ потрібна была така жертва найперше для того, чтобы намъ всегда представляла и припоминала тую крестну жертву, котру Хрістосъ на Голготѣ принѣсъ; потѣмъ, чтобы люде всехъ вѣковъ могли брати участь въ тыхъ ласкахъ, котри намъ Хрістосъ заслужилъ. Бо на крестѣ збстала жертва за людей принесена, якъ каже св. Августинъ, а на престолѣ не только приносилея тая жертва, але ей заслуги людемъ удѣляются. На престолѣ, додае св. Амброзій, довершае ся крестна жертва; бо тутъ

поживляє насъ Спаситель що днини часею своихъ терпѣній; въ той безкровной жертвѣ подаются намъ плоды смерти Иисуса Христа. Крестъ есть дерево, на котрѣмъ выросли для насъ овочи небесни; а престоль, на котрѣмъ оновляеся безкровнымъ способомъ памятка кровавой жертвы Христа, престоль есть той золотой сосудъ, въ котрѣмъ подаются намъ тѣм дорогоцѣнни овочи. — На конецъ въ новѣмъ завѣтѣ треба було такой жертвы и для того, чтобы сполнились пророчества, котри предеказовали, що така жертва колие буде постановлена. Поминувши нини згадую тѣм за жертву Мелхизедека. Коли Лотъ сродникъ Авраама роздѣлился ѳтъ Авраама, и въ инной околици мешкаль, напали го розбѣйники, и забрали му всё. Скоро о тѣмъ Авраамъ довѣдался, выбраеся съ своими слугами, догналь тыхъ розбѣйникѣвъ, и ѳдобраль имъ всё, що були у Лота зрабували. Коли поверталеся, выишоль ему на встрѣчъ Мелхизедекъ священникъ Бога вышняго, и принѣсь въ жертву хлѣбъ и вино, чтобы подяковати Богу за силу, котру удѣлиль своему вѣрному слугѣ Аврааму. Тая жертва Мелхизедека була образомъ жертвы новозавѣтной, котра такожъ ѳдѣ видами хлѣба и вина совершаеся. Що потверждае св. Апостоль Павелъ, коли Христа называе священникомъ по чину Мелхизедека. Тое не може относится до крестной жертвы Христа, бо тамъ проливалася кровь, а жертва Мелхизедека була безкровна; одже относится згадане пророчество до той жертвы, котру Спаситель при остатной вечери постановиль. Такъ само предеказуе Богъ черезъ Пророка, що на мѣсто старозавѣтныхъ жертвъ повстане жертва чиста, котра буде приноситься ѳтъ востока сонци ажъ до запада межи всеми народами. (Малах. 1, 10, 11.) Въ тѣмъ пророчествѣ есть бесѣда о жертвѣ, котра по все часы на цѣломъ свѣтѣ буде приноситься; що знова тѣмъ о жертвѣ новозавѣтной може розумѣтися. Для того Христоеъ истинно постановиль при остатной вечери жертву безкровну, въ котрой оновляеся памятка той жертвы, котру Онъ на крестѣ Богу Отцу принѣсь.

Такъ, поб. Хр., позналисе нямъ двѣ важни правды нашой святой вѣры: перше що Христоеъ пожертвовалеся на крестѣ за наше спасеніе а друге що на памятку той кровавой жертвы постановлена есть въ повѣмъ завѣтѣ безкровна жертва, котра буде тревати ажъ до кѣнця свѣта. А тѣм двѣ важни правды суть для насъ не тѣмъ потѣшительни, але такожъ и поучительни. Они напояють сердце чловека внутренней радостью, бо вже не тяжить на родъ людскѣмъ той великій долгъ, котрый першій чловекъ затыгнуль; бо

уже прійшоль ѳбѣцанный Откушитель, стеръ голову змѣи, котра скусила до грѣха нашихъ прародичѣвъ, научиль насъ познати единого правдивого Бога, и проляль за насъ свою пресвяту кровь на крестѣмъ деревѣ, черезъ що заслужиль намъ ласку у Бога и право на вѣчне спасеніе. И не тѣмъ разъ дался за насъ распяти; але и теперъ не устаню приноситься за насъ въ безкровной жертвѣ, и робить насъ участниками тыхъ ласкъ, котри намъ на крестѣ заслужиль. Христоеъ не оставиль насъ сиротами, але хотяи самъ своимъ тѣломъ опустиль при славнѣмъ своемъ вознесенію сей свѣтъ, то однакожь осталъ межи нами въ безкровной жертвѣмъ подѣ видами хлѣва и вина, чтобысьмо всегда могли до Него въ нашихъ потребахъ удаватися. Радостью одже напояють сердце християнина тѣмъ даѣ правды. Но они суть намъ такожъ наукою и пересторогою чтобысьмо старалися бути гѣдними великой любви и милосердія божого, котрого они суть живыми свѣдками. Бо для чогежь то прійшоль Сынъ божій на свѣтъ? для чоге такъ понижился и такъ много перетерпѣль? для чоге наконецъ мусьль на крестѣ умерти? Не для инной причины, якъ чтобы Богу задосить учинити за наши грѣхи, и заслужити намъ у Бога ласку, котру мы такъ легкомысно утратили. Наши грѣхи одже прибили Спасителя на крестѣ; про наши грѣхи мусьль Спаситель проляти свою кровь. И если мы не покинемо грѣшне житье, але и надалъ будемо Бога ображати, то ничъ не поможе намъ тая кровава жертва, але еще бѣльшу на насъ стягне отвѣчательность. Бо, наймильши, кѣмъко разъ чловекъ грѣха доускаеся, тѣмъко разъ кричить съ народомъ еврейскимъ: распни его! тѣмъко разъ забивае гвозди въ его пресвяти руки и ноги. Великій тягаръ взяль Спаситель на себе, бо на нѣмъ тяжили грѣхи цѣлого свѣта; а кто грѣшитъ, той еще побѣльшае той страшный тягаръ. Зъ того можемо познати злобу грѣха, если такой великой цѣны треба було, чтобы за него заплатити. Тая правда повинна для насъ бути сильною пересторогою, чтобысьмо николи не важилися самовольно образити Бога.

Спаситель въ правдѣмъ всехъ насъ откушилъ, и для всехъ насъ заслужиль ласку у Бога; але тѣмъко той може истинно статися участникомъ той ласки, кто жие праведно и николи не ображае Бога. Тѣмъко той чловекъ може сподѣваться, що Богъ удѣлиль му свое благословеніе, котре для насъ Спаситель заслужиль, котрый совѣстно вышолняе заповѣди божии, и всегда ходитъ на пути Господней. Для того, люб. во Хр., жиймо всегда такъ, чтобысьмо не мали причины обавлятися, що смерть Христа буде для насъ безъ користи,

але щобиємо праведнымъ нашимъ житємъ zapewнили собѣ ласку божу, и щобиємо сталися гѣдними тыхъ ласкъ, котри намъ Христосъ заслужилъ. Христосъ возносится по многихъ терпініяхъ и пониженіяхъ славно на небеса, и хоче и насъ за собою потягнути; къ Нему про тое обертаймося, Его умоляймо, щоби и насъ вознесъ съ собою, и прославилъ славою вѣчною. Аминь.

ПЕДБЛЯ СВ. ОТЕЦЬ.

(Арх Ю. Пелешь).

II. Литургія т. е. безкровна жертва нового завѣта.

Всюди, де тільки люде мали яке понятіє о Бозѣ, мали такожъ богочестіє и жертвы; котри хотїи часто були Бога негѣдни и сами въ собѣ зли, всегда однакожь показовали, що релігїйне чувство чоловіка чує потребу Богу щось жертвувати. Для того и Спаситель не оставилъ свою Церковь безъ жертвы, але постановилъ въ ней жертву совершенну, котра має тревати до кѣнця свѣта. Знаємо вѣдь, якимъ способомъ и коли то сталося. Коли зближалася година смерти Иисуса Христа, хотѣлъ Спаситель отпривити съ своими учениками вечерю, яку жиди по приказу Мойсея передъ самымъ праадникомъ Пасхи отпривляли. Тая вечеря мала у жидѣвъ велике значенье, она пригадовала имъ, якъ ихъ Богъ чудеснымъ способомъ освободилъ зъ неволѣ Египетской; но не меньшей ваги мала она бути и для Христїанѣвъ, она бо пригадує намъ, якъ насъ Спаситель черезъ свою смерть освободилъ ѳтъ смерти вѣчной. Жиди отпривляли тую вечерю многими обрядами, котри такожъ и Спаситель по бѣльшой части заховалъ. Но тїн обряды суть для насъ меньшей ваги, для того поминувши ихъ звертаю вашу увагу на тое, що есть для насъ найважївїше, т. е. на постановленье св. Евхаристїи. Тое сталося пѣсля оновѣданья Евангелистѣвъ слѣдующимъ способомъ: Христосъ взялъ найперше хлѣбъ въ свои пресвятї руки, поблагословилъ го и розломилъ и роздаючи го сказалъ: прїимите, ядите, сіє есть тѣло мое т. е. берѣтъ и ѣдите, то есть мое тѣло. Потѣмъ взялъ чашу съ виномъ роспуценымъ водою, поблагословилъ го, и сказалъ: Пїйте ѳтъ нея вси, сія есть кровь моя новаго завѣта, яже за вы и за многихъ изливаемая во оставленїє грѣховъ; т. е. пїйте вѣ ѳтъ сей чаши, то есть моя кровь нового завѣта, котра буде пролята за васъ и за многихъ на отпуценье грѣховъ. — И щожъ сталося тогда, коли Христосъ вырѣкъ тїн слова надъ хлѣбомъ и надъ виномъ? Сталося чудо велике, котре небо и земля подивляе, а ни-

кто го поняти не може. Заледво Христосъ тїн слова вырѣкъ, перемѣнился хлѣбъ въ тѣло а вино въ кровь Иисуса Христа. А тое само дѣея неперестанно на нашихъ престолахъ, бо Христосъ сказалъ потѣмъ до Апостолѣвъ: „Сїє творите во мое воспоминанїє“ т. е. се робѣтъ на мою памятку. Тыми словами далъ Спаситель Апостоламъ и ихъ наслѣдникамъ власть робити то само, що Онь зробилъ на остатной вечери, далъ имъ власть перемѣняти хлѣбъ и вино въ тѣло и кровь Иисуса Христа, а разомъ приказалъ имъ, щоби не тільки они сами покрѣплялися и живилися тымъ небеснымъ хлѣбомъ, але и вѣрныхъ до участїя призывали. Но чи Апостолы уживали тую власть, чи они и ихъ наслѣдники робили и роблять тое, що робилъ Христосъ при остатной вечери? Безъ сомнѣнїя; то само дѣея на престолѣ подчасъ божественной литургїи. Треба намъ одже передъ всѣмъ знати, що то есть литургїя? Литургїя есть неперестанна жертва новаго завѣта, въ котрой Господь нашъ Иисусъ Христосъ приносится пѣдъ видами хлѣба и вина руками священника безкровнымъ способомъ своему небесному Отцу такъ само, якъ колїсь на крестѣ кровавымъ способомъ пожертвовался. Литургїя называея жертвою, бо въ ней приносится тѣло и кровь Иисуса Христа Богу Отцу: есть одже при Литургїи всѣ, що до жертвы есть потрібне. Есть найперше рѣчь, котра має жертвоватися, то есть тѣло и кровь Иисуса Христа; а тая жертва приносится самому Богу, щоби ему ѳтдати должну честь, и упросити го, щоби и мы сталися участниками тыхъ ласкъ, котри намъ Спаситель на крестѣ заслужилъ. — Литургїя называея неперестанною жертвою, бо она має приноситися ажъ до кѣнця свѣта. Першу Литургїю отпривилъ самъ Иисусъ Христосъ при остатной вечери; потѣмъ отпривляли еї Апостолы, а по нихъ отпривляютъ Литургїю Епископы и Священники ажъ по наши часы, и будутъ еї отпривляти такъ долго, поки свѣта стане. Въ Литургїи приносится руками священника самъ Христосъ пѣдъ видами хлѣба и вина небесному Отцу. Въ жертвѣ новаго завѣта есть одже Христосъ и священникомъ и жертвою. Першїй разъ пожертвовался Спаситель на крестѣ, булъ одже самъ священникомъ и жертвою; а Литургїя не есть що инне, якъ отновленье крестной жертвы, для того и тутъ есть самъ Христосъ священникомъ и жертвою. Христосъ есть жертвою: бо онъ есть истинно прїятимый пѣдъ видами хлѣба и вина, — въ святѣйшихъ дарахъ есть той самъ Христосъ, котрый за насъ умеръ на крестѣ, а теперь сидитъ въ вѣбѣ по правой сторонѣ Отца. Но Христосъ есть такожъ и священникомъ, котрый приносить тую безкровну жертву, за посредствомъ священника, котрый въ имени Христа бож. литургїю совершає. Священникъ

выступае одже тільки яко слуга Христа; бо має право въ имени Христа хлѣбъ и вино посвящати; а кромѣ того есть священникъ слугою вѣрныхъ, бо въ ихъ имени приносить Богу тую безкровну жертву. Литургія называея наконецъ безкровна жертва; бо она не есть що инне, якъ оновленье кровавой жертвы крестной съ тою тільки рѣжницею, що тутъ не проливаея кровь, якъ на крестѣ проливалася.

Такъ позналисьмо, якимъ способомъ постановлена есть Литургія, и що подѣ нею має розумѣтися. Зъ того познаемо, якъ высокой ваги и якъ великой дорогоценности есть тая жертва, коли въ ней оновляея крестна смерть Христа, а то для того, чтобы насъ зробити участниками всѣхъ ласкъ, котри намъ Спаситель на крестѣ заслужилъ. Свята Литургія має различни имена; такъ особливо называея литургія, котре слово только означае, якъ по нашему служба божья. Хотяи бо кожде богослуженье есть службою божою, то однакожь о жадномъ не дасться тое такъ справедливо сказати, якъ о Литургій, въ котрой совершаея наибольше таинство, бо перемѣняея хлѣбъ и вино въ тѣло и кровь Иисуса Христа. Литургія называея такожъ Евхаристія, котре имя означае только что благодареніе, бо Иисусъ Христосъ ей установилъ на тое, чтобысьмо съ вдячностью споминали на его смерть, черезъ котру бѣ намъ такъ много ласкъ заслужилъ. Еще многи инни назвиска має служба божья, котри означають ей велику вартѣсть и превосходность; но тѣ назвиска не такъ часто уживаються, якъ выше наведены, для того ихъ не згадую.

Литургія есть, якъ есьте чули, оновленье крестной жертвы Иисуса Христа, есть памятка на его крестну смерть. Чтобы тую рѣчь добре зрозумѣти, певно ради бысьте знати, яке есть подобіе и яка рѣжница заходить межю жертвою крестною и жертвою безкровною; бо очевидно не совершаея Литургія тымъ самымъ видомъ, якъ собулася крестна жертва Иисуса Христа. На той вопросъ хочу вамъ отповѣсти, и кажу коротко: Жертва, котра на Литургій совершаея, есть тая сама жертва, що и жертва крестна; только способъ жертвованья есть различный. Въ св. Литургій не только припоминаея намъ памятка смерти Иисуса Христа; нѣтъ, тутъ дѣея несравнано больше, въ св. Литургій оновляея жертва Христова на крестѣ. То само, що передъ выше 18 столѣтїями сталося на горѣ Голготской, то само дѣея що день при службѣ божой: Иисусъ Христосъ приносится въ жертву своему небесному Отцу, чтобы насъ зробити участниками тыхъ ласкъ, котри намъ на крестѣ заслужилъ. На крестѣ умеръ Христосъ добровѣльно, бо никто не малъ силъ взяти му житье; самъ одже

пожертвовалъ Спаситель, и то не кого инного, але самого себе. Жиди, котри Иисуса Христа на крестѣ прибили, були только орудіе, котре Христосъ при своей кровавой жертвѣ употребилъ; такъ само якъ и на престолѣ Христосъ самъ приносится въ жертву небесному Отцу, но руками священника. Для того священникъ не каже при службѣ божой: сіе есть тѣло Христа; але говоритъ въ имени Спасителя: „сіе есть тѣло мое; сія есть кровь моя“; бо священникъ тутъ заступае самого Христа. Зъ того всего слѣдуе, що межю жертвою крестною, и жертвою безкровною нового завѣта нема ніякой рѣжницѣ, що до существа, понеже въ обохъ той самъ Христосъ себе Богу Отцу жертвуе.

Только различный есть способъ, якимъ тѣи жертвы отбуваются. На крестѣ отбулася тая жертва кровавымъ способомъ, бо тамъ умеръ Спаситель, и пролялъ за насъ свою святу кровь. Но коли Спаситель разъ умеръ и славно воскресъ, не може вже больше умерати; его тѣло есть прославленное и не подлягае больше смерти. Для того Христосъ приносится въ св. литургій способомъ безкровнымъ, т. е. бѣ не проливае на ново свою кровь, якъ тое сдѣлалъ на крестѣ. Но хотяи внѣшній видъ есть различный, рѣчь сама не есть инна, але въ обохъ случаяхъ та сама; такъ на престолѣ въ св. литургій, якъ колїсь на крестѣ совершаея правдива жертва.

Зъ того познаете, поб. слух., велику милость божу, котрый не лишень разъ приймѣе ся за насъ на крестѣ, але хотѣлъ, чтобы тая жертва оновлялася по всѣ часы, чтобы всѣ люде ажъ до конца свѣта мали способность черпати зъ того незглубленого и невычерпаного жерела ласкъ божихъ, котре намъ отворили каплѣ крови Спасителя; а познавши тую превелику доброту божу повинисьмо возбудити въ собѣ ширю вдячності ко Богу. Но чимъ же можемо тую вдячність Богу показати? Ничимъ иннымъ, якъ совѣтнымъ захованьемъ заповѣдей божихъ. Спаситель откупилъ насъ честною своею кровію, бѣ омылъ насъ бѣт змазы грѣховной; для того мы обовязани заховати тую чистоту, котру намъ его горестна смерть заслужила, и николи не допуститися тяжкого грѣха, котрый робить насъ нечистыми передъ Богомъ, и негодными тыхъ ласкъ, яки намъ Богъ хоче подати въ божественной литургій. О певно, кто разважить, що дѣея подчасъ службы божой на престолѣ, той буде совѣтно стеречися грѣховъ, а если ихъ допустился, поїде чимъ скорше зъ нихъ омытися покаянїя слезами. „При службѣ божой жертвуея за тебе агнецъ божій; на престолѣ ильне ето свята кровь. Тамъ стоять Серафимы, и шестома крылами закрывають свои лица. Всѣ небесни силы молятся съ священникомъ за тебе чоловіче до Бога; небесный огонь спадае зъ неба; пречиста кровь тече зъ боку Иисуса Христа, чтобы тебе очистити. И тое все не мало бы ты варушити? Чи не малъ бысь старатися статися гѣднымъ той великой ласки?“

(Св. Златоустъ).⁴ Суть многи люде, котри истинно пбзнають велику ласку, яку намъ Богъ подае въ бож. литургіи, и для того жиють честно и праведно, щобы достутили всѣ тїи ласки; но есть много такихъ, котри вѣдай николи не розважать, на що ихъ Богъ сотвориль, але жиють такъ, якъ жебы только для сего свѣта були сотворени. Представмо собѣ н. пр. чоловіка, котрый ѳддаея піяньству, и поглядаючи гадками на его грѣшне житє спытаймося сами себе, чи бнѣ годенъ достутити тїи ласки, котри намъ заслужиль смертію своею Исусъ Хрістосъ, и котри намъ въ св. Литургіи хоче удѣлити? Мусимо съ жалѣмъ сердца сказати, що бнѣ самовольно позбавляе ся тыхъ ласкъ, и стаея ихъ не гѳднымъ. Бо якже моглабы ласка божя освѣтити тоту душу, котра притдумляе свои змыслы острыми напоями? Якъ може найти тѣло и кровь Исуса Хріста гѳдне помешканье въ такѳмъ тѣлѣ, котре тряея ѳтъ піяньства? Кто тому огидному налогови ѳддаея, для того даремно пролялася кровь Спасителя на крестѣ; того раны душевни она не загойть, але розналить ихъ еще бѳльше и мѣсто спасенія принесе му вѣчне потупленье. А така сама судьба чекае кожного чоловіка, котрый въ грѣхахъ жиє. Для того, люб. во Хр., научьмося любити сами себе, и не ставляймо перепоны силѣ ласки божой. Исусъ Хрістосъ пролялъ свою кровь за наше спасеніе, и непрестанно жертвуея за насъ въ безкровной жертвѣ пѳдчаея Службы божой; прибѣгаймо про тое съ щирымъ и сокрушенымъ сердцемъ къ тому источнику всѣхъ благъ, и молѣмъ Бога сердечно, щобы тая св. жертва принесла и намъ користь, щобы пресвята кровь Хрістова изліяна за грѣхи міра очистила и наши души, и запевнила намъ вѣчне счастье въ царствѣ небеснѳмъ. Аминь.

СОШЕСТВІЕ СВ. ДУХА.

(Дръ Ю. Пелеш.)

III. Въ якѳмъ намѣренію приносится безкровна жертва.

Нынѣ обходить св. Церковь торжественный праздникъ Сошествія св. Духа, т. е. той преблагословенной динны, коли Духъ св. прійшоъ въ видѣ огненныхъ языковъ на святыхъ Апостолѣвъ, и ихъ наполнилъ силою своею, що они зрозумѣли и згадали собѣ цѣлу науку Исуса Хріста, и не боялися съ нею выступити передъ народомъ, але отверто и неустрашимо стали проповѣдати Евангеліе правды. Коли Спаситель малъ опустити сеи видимый свѣтъ, и вернуться на

престоль своей вѣчной славы, засумували Апостолы, бо они надѣялися, що Хрістосъ на земли основае свое царство, и ихъ зрѳбитъ своими першими слугами и заступниками. Они еще не понимали, що царство Хрістово не есть ѳтъ сего свѣта, для того Спаситель обѣцялъ имъ пѳслати Духа святого, котрый просвѣтитъ ихъ розумъ и научить ихъ всѣ, що тогда еще не могли поняти; а доки то сполнится, велѣлъ имъ чекати въ Іерусалимѣ Апостолы послушали той приказъ, собрани въ одной комнатѣ перебули десять дней на молитвѣ; а въ десятый день, въ самъ праздникъ жидѳвскій зеленыхъ святъ, повсталъ коло того дома, де апостолы были собрани, великій шумъ, и надъ каждымъ зъ нихъ показался огненный языкъ. Булъ то знакъ Духа святого, котрый якъ при крещенію Исуса Хріста въ видѣ голуба, теперъ показался въ видѣ огненныхъ языковъ. Булъ то дуже отвѣтний знакъ при тѳмъ обстоятельствѣ; бо Духъ св. прійшоъ просвѣтити и покрѣпити Апостолѣвъ, щобы выступили яко неустрашими проповѣдники хрістіаньской правды, щобы подобно огню роспалили сердца всѣхъ, котри ихъ будутъ слухати. И истинно ласка Духа св. проивзела на Апостолахъ чудесни дѣйствія: они поняли ясно всѣ, що имъ досе було темне и незрозумѣле; они наполнилися силою и отвагою выступити за Хріста, и передъ тыми, що Его роспяли, голосити Хрістову науку. И Духъ св. загрѣлъ сердца многихъ, що увѣрили ихъ проповѣди, и приступили до Церкви Хрістовой, котра въ нынѣшній Праздникъ обходить властиво свое рождество. Духъ св. просвѣтилъ Апостолѣвъ, и наполнилъ ихъ своею ласкою, и тую ласку удѣляе и намъ веѣмъ, если къ нему щирымъ сердцемъ обернемо. Духъ св. хоче намъ удѣлити свою ласку, но желае, щобысьмо Го о ню просили; а найсильнѣйше средство къ осягненью всѣхъ ласкъ есть безкровна жертва нового завѣта, въ котрой самъ Хрістосъ за насъ Богу Отцу жертвуея, щобысьмо сталися участниками ласки божой.

О той безкровной жертвѣ мы дѳзналися минувшого разу, що она есть отнѳвленье крестной жертвы Хрістовой, т. е. що при литургіи дѣея то само, що колись на крестѣ сталося. Пасуваея теперъ дальшій вопросъ, въ якѳмъ намѣренію мы приносимо Богу безкровну жертву?

Дѣея тое а) щобы ѳтдати Богу должну честь и славу; б) щобы подяковати за отримани дары; в) щобы примирити Бога съ людьми, а г) щобы упросити нови ласки и дары. Жертва безкровна приносится найперше для того, щобы ѳтдати Богу должну честь и славу. ѳтъ коли люде зачали Богу поклонятися и ему жертвы

приносити, всегда передъ веёмъ намѣряли Богу честь ѳдати. Люде жертвовали Богу зибрѣта, овочи и инни рѣчи; чимъ хотѣли показати, що Богъ есть паномъ всего сотвореня. Но веѣ тѣи жертвы состояли зъ рѣчей сотвореныхъ, для того не могли на всегда задоволити всевышняго Бога; для того постановилъ Христосъ инну жертву, жертву совершенну, въ котрой Онъ самъ Богу Отцу приносился. Тая ѳтъ Христа постановлена жертва есть сама гѳдна величества божого, и она сама може задоволити Бога; бо если Богъ радо поглядѣлъ на жертвы, въ котрыхъ Ему приносилися сотворени рѣчи, то несрѣвно радше поглядѣе на тую жертву, въ котрой Ему приносится Его единородный Сынъ Иисусъ Христосъ. Черезъ тую жертву одже можемо Богу воздати честь и славу, котра Ему ѳтъ насъ належитя. Веѣ и молитвы и добри дѣла, котри походятъ ѳтъ побожныхъ людей; веѣ величаня, котри Богу голосѣть ангелски силы счезають, если ихъ срѣвнаемо съ тымъ величаніемъ, котре мы Богу ѳдаемо въ св. Литургіи. Бо тутъ не сотворенъ, не чоловікъ або ангель, але самъ Сынъ божій жертвуеся на славу божу; для того „жадна инна жертва не приносить Богу бѳльшу честь, якъ жертва безкровна, котру Богъ оставилъ своей Церкви“⁴. Якъ велике счастье мы для того достунили, що маемо ѳтъ Христа св. Литургію, черезъ котру можемо Богу ѳдати тую честь и славу, котра Ему ѳтъ насъ належитя! А про тое мы охотно повинни приходити на Службу божу, и приносити Богу на честь и славу св. литургію. Якъ велику вартѳсть має передъ Богомъ одна служба божя, доказуе слѣдуюче событіе, о котрѳмъ оповѣдае оденъ учитель церковный: Жила одна побожна дѣвица, котра всегда сердечно желала Бога належито славити и величати; для того часто такъ воздыхала: О Боже, жебы я мала тысячъ устъ, чтобы Ты гѳдно славити! Якъ ечастлива була бы я, если бымъ могла веѣхъ людей до Твоей славы наклонити! Одного дня, коли подобни гадки ей занимали, почувла небесный голосъ, котрый такъ до ней одѳзвался: Чѳдо, знай що одна служба божя приносить минѣ бѳльшу славу, якъ все тое, що ты собѣ желаешъ, булобы въ состоянію. Для того ходи пильно на службу божу, и жертвуй минѣ тую честь, котра минѣ тымъ робитя; а тогда можешъ бути певна, що и мене гѳдно будешъ прославляти и твои сердечни желаня вполнѣ заспокоишъ. (De harbe, Schule der Religion). Черезъ само слуханъ Службы божой мы можемо одже Богу наибѳльшу честь и славу ѳдати; для того должнѳсть наша есть ей николи не опустити, але всегда совѣтно ей присутствовати.

Служба божя ѳправляеся дальше для того, чтобы Богу подяковати за одержани дары и ласки. Що мы обовязани Богу бути вдячными за его многи дары, о тѳмъ ни на хвилию не дае намъ сомнѣватися св. вѣры а навѣтъ нашъ разумъ. Но силы чоловіка суть въ тѳмъ взглядѣ за слабы, чоловікъ не має ничъ такого, чимъ бы мѳгъ Богу свою вдячнѳсть гѳдно показати; для того и тутъ не оставилъ насъ Спаситель безъ своей помочи, постановилъ жертву безкровну, за посредствомъ котрой мы можемо Богу подяковати за веѣ отримани добродѣйства. Що Литургія есть истинно жертва благодарствена, показуеся съ самого ей постановленя; бо Евангелисты оповѣдають, що Христосъ взявши хлѣбъ въ свои пресвятѣи руки, воззрѣлъ на небо и благодарилъ; а потѳмъ приказалъ своимъ ученикамъ, чтобы и они то само творили. Тымъ приказалъ Апостоламъ, чтобы они при службѣ божой межѣ инными и чувства своей вдячности Богу выказовали. Для того Литургія ѳтъ давныхъ часѳвъ называеся Евхаристія т. е. жертва благодарствена. И истинно ничъ не есть способнѣйше побудити насъ до вдячности ко Богу якъ св. Литургія; бо если собѣ пригадаемо, якъ Христосъ вылялъ за насъ свою кровь на крестѣ, котрой смерти отновленъе празднуемо, если собѣ помыслимо, якъ много Спаситель для нашего добра здѣлалъ и перетерпѣлъ — то мимовольно будитя въ нашей груди чувство вдячности ко Богу. А тую вдячнѳсть не можемо Богу гѳднѣйше показати, якъ если Му тое приносимо, що Ему есть наймилѣше, если Богу жертвуемо Его единородного Сына, о котрѳмъ Онъ самъ сказалъ: „Сей есть сынъ мой возлюбленный о немъ же благоволихъ“⁴. Богъ далъ намъ въ невыказанѳмъ милосердію своемъ своего единородного сына, а мы тронутѣи чувствомъ вдячности ѳдаемо Му тогожъ въ св. литургіи. Въ той святой жертвѣ дякуемо Богу въ имени Иисуса Христа, черезъ що веѣ наши добри дѣла, для того и наши благодареня суть Богу пріятни. Дятого люб. во Хр знаючи, що еємо обовязани до вдячности ко Богу, приносѣмъ Му безкровну жертву яко знакъ нашей вдячности, а тогда етапемося гѳдными осягнути веѣ Его ласки.

Св. литургія есть дальше жертва примирительна. Есть то сумна правда, що мы Бога дуже часто оскорбляемо розличными грѣхами. ѳтъ коли першій чоловікъ грѣха допустился, ѳтъ тогда началеся непрозримый рядъ розличныхъ беззаконій; и погибъ бы родъ людскій пѳдъ тягаромъ тяжкого яга грѣховного, если бы Богъ небулъ пѳслалъ своего единородного сына, котрый смертію своею насъ откупилъ. Смерть Иисуса Христа на крестѣ була одже

велика жертва примирительна, котра поєднала Бога съ родомъ людскимъ, и дала му право наслѣдія вѣчнаго. А понеже св. Литургія есть отновленіе крестной жертвы Ісуса Хріста, то и литургія має силу примирити Бога съ людьми, має силу выпросити намъ у Бога отпущеніе грѣховъ. Що такъ истинно есть, подтверждаютъ сами слова Ісуса Хріста выречени при постановленію св. Евхаристіи. Бо Хрістосъ выразно сказаль: „сіе есть тѣло мое, еже за вы ломимое во оставленіе грѣховъ;“ а надъ виномъ: „сія есть кровь моя, яже за вы и за многихъ изливаемая во оставленіе грѣховъ.“ Головна сила жертвы безкровной состоитъ про тое въ томъ, що намъ запевняе у Бога отпущеніе грѣховъ, если ихъ щиро покаємося.

Справедливо каже въ томъ взглядѣ св. Лаврентій, що „жандень языкъ людскій не въ силѣ выповѣсти, якъ богати дары на насъ сплывають зъ той св. жертвы. Грѣшникъ находитъ ласку у Бога; праведникъ стаеся еще праведнѣйшимъ; ангелы радостію наполняются; наши заслуги умножаются, мы достунаемъ прощенья грѣховъ и роснемо що разъ бѣльше въ честнотахъ.“ Для того говорить Духомъ святымъ провадженный Соборъ Тридентійскій, що „св. Литургія есть на тое устѣновлена. щобысьмо достунили помплованье и нашли благодать. Бо черезъ тую святу жертву примиреся Богъ всемогущій, и удѣлае намъ ласку щирого покаянія; отпущае намъ такожъ наши грѣхи и беззаконія.“ (зас. 22. гл. 2.) Не ма одже ни найменьшого сомнѣнія, що св. Литургія есть жертва примирительна, що она отвергае отъ насъ гнѣвъ божій, и подае намъ отпущеніе грѣховъ и ласку богу. Тое однакожь не має такъ разумѣтися, якобы до доступленья отпущенья грѣховъ було достаточно пойти на Службу богу, и ей побожно выслухати. Литургія есть жертва примирительна въ томъ самѣмъ змыслѣ, якъ и смерть крестна Хрістова. Хрістосъ умеръ за насъ на крестѣ, и задосить учинилъ за наши грѣхи; но тымъ еще не очистилъ каждого зъ насъ; только далъ намъ способнѣсть, що мы можемо черезъ щире покаяніе очиститися зъ грѣховъ и достунити ласку богу. Если бы Хрістосъ не булъ за насъ умеръ, то все наши дѣла покаянія не змогли бы насъ съ Богомъ поеднати; бо никто инный кромѣ Спасителя не мѣгъ задосить учинити Богу за наши грѣхи. Но смерть Ісуса Хріста заплатила за той великій долгъ справедливости божой, и мы можемо достунити ласку богу, еслия щиро покаємо, и ко Богу обернемо. Такъ само и Литургія не удѣлае намъ сама черезъ себе отпущеніе грѣховъ, але удѣлае намъ ласку щирого покаянія; побуждае насъ, що мы щиро обертаемся до Бога, и че-

резъ заслуги Ісуса Хріста, котри въ св. литургіи Богу пригадуются, достунаемъ прощенья грѣховъ и ласку богу. Треба намъ одже для доступленья отпущенья грѣховъ щиро каятися, и въ св. Тайнѣ покаянія омытися отъ нихъ слезами покаянія; а понеже то есть тяжке дѣло, понеже тяжело есть для чоловіка востати отъ кала грѣховного; для того треба приносити Богу безкровну жертву, а тогда певно покаємося, и Богъ удѣлитъ намъ свою ласку. Кѣлько разъ кто щиро и побожно выслухае службу богу, только разъ чуе въ собѣ якнѣ спасительни гадки; но отъ самого чоловіка зависить тѣмъ натхненья на свое добро обернути. Коли Спаситель умеръ на Голготѣ, и люде, що тамъ стояли, узрѣли чуда, яки тамъ сталися, все они зѣтали взрушени и до покаянія побуждени; но только мала часть зъ нихъ ужили тую ласку на свое спасеніе, наибѣльше зъ нихъ остали закаменѣлы, и для нихъ була смерть Спасителя даремна. Такъ само дѣсея и підчасъ службы божой. И тутъ приходятъ многи грѣшники; видять и чуютъ, якъ богато ласкъ имъ Богъ хоче удѣлити; але они остають въ грѣхахъ, не хотять покайтися, и не бтносятъ ніякой користи зъ той примирительной жертвы. Щобысьмо про тое сталися участниками ласкъ, котри на насъ сплывають при службѣ божой, каймося за наши грѣхи и съ розчуленнымъ сердцемъ приносѣмъ Богу Его Сына едиnorodного, котрый за насъ въ Литургіи жертвуеся.

Наконецъ есть святая литургія жертва просительна, посредствомъ котрой мы можемо умолити помѣчь богу въ нашихъ душевннхъ и тѣлесннхъ потребахъ. Въ литургіи представляе Спаситель Богу Отцу заслуги своего терпѣнія и смерти, и молится, же такъ скажу за насъ И якже мѣгъ бы намъ небесный Отець въ той хвили щось бтмовити? Таже Спаситель самъ сказаль: Що нибудь будете просити Отца моего въ имя мое, дастъ вамъ. Если же самъ Хрістосъ кровію своею за нами просить, а мы только для заслугъ Спасителя Бога о помилованье просимо; то чи не малъ бы насъ тогда Богъ выслухати? Хотя бы мы сами не були гѣдни помилованья божого, то однакожь выслухае Богъ наши молитвы для того, що Сынъ божій за нами вѣставляеся. Хрістосъ пріймае наши молитвы, и додае имъ изъ своихъ заслугъ таку силу, що они проникають небеса; и еще бѣльше, Ісусъ заносить самъ наши молитвы передъ престоль божій; и якже могло бы статися, щобы они не нашли ласки у Бога? Хрістосъ отновляе въ каждой службѣ божой свою жертву крестну, щобы намъ ласку богу заслужити. За житья находили у Хріста помѣчь все утиснени и су-

мующи; Хрістосъ самъ призываетъ къ собѣ всѣхъ труждающихся и озлобленыхъ, чтобы ихъ потѣшити; а той самъ Спаситель есть утасный въ св. Тайнѣ Евхаристіи, и чижъ малъ бы отвернутися отъ насъ? Нѣтъ люб. во Хр., нѣтъ; Спаситель для того хотѣлъ межи нами остати, чтобы бути всегда готовымъ на нашу помѣчь. Для того съ певностью не ма отвѣтнѣйшого мѣста и льпшого часу на молитву, якъ подчасъ Службы божой. Для того каже св. Іоаннъ Златоустъ: „Часъ, коли совершаея Служба божа, есть найотвѣтнѣйшій для молитвы. Наши небесни Хранителѣ мають тутъ найльпшу способность за насъ Богу молитися; и истинно молятся съ всею любовію, бо той часъ есть имъ дуже пожаданий.“

Такъ одже, поб. слух., позналисте, що за посредствомъ Службы божой мы можемо найотвѣтнѣйше выполнити наши обовязки ко Богу. Мы должны найперше Богу честь и славу ѳдавати; а тое наилучше осягнемо тымъ, що Богу жертвуемо Его единого Сына. — Мы есьмо бѣдни грѣшники; на насъ тяжать многи беззаконія, за котри мы сами не змогли бы Богу задосеть учинити, и николи не осягнулибысьмо страчену ласку божу. Но въ томъ тяжкомъ положенью приходитъ намъ на помѣчь Іисусъ Хрістосъ, и особливо черезъ Службу божу подае намъ ласку божу. — Мы дальше одержали ѳтъ Бога многи добродѣиства и еще много ласкъ ѳтъ Бога потребуемо. За отримани дары одолжени мы до вдячности, о нови треба просити; а одно и друге найльпше довершимо черезъ Службу божу. Такъ мы черезъ Службу божу величаемъ Бога, дякуемо Му за отримани дары, просимо Го о отпущеньє грѣхѣвъ и умоляемо о нови ласки; и если всё тое належито робимо, съ певностью осягаемо наши желанья. Для того должнѣсть наша есть бути вдячними нашому Спасителю, що намъ оставилъ такій дорогоценный даръ въ Службѣ божой, и уживати го належито, чтобысьмо сподобились тыхъ ласкъ, якъ намъ Богъ въ Службѣ божой подае. Аминь.

ПРАЗДНИКЪ СВ. ТРОИЦЫ.

(Дрѣ. Ю. Пелешъ.)

IV. Кто стаеся участникомъ ласкъ, котри намъ посредствомъ Службы божой удѣляются.

Вже минули всѣ велики Праздники есгорѣчни, котри пригадовали намъ важнѣйши хвилѣ зъ житья нашего Спасителя, и ставляли намъ передъ очи, якъ много Сынъ божій мучѣлъ за насъ терпѣти, чтобы насъ выбавити отъ вѣчной смерти, и запровадити насъ на лоно предвѣчного Отца. Но постановленью св. Церкви обходилсьмо торжественно намятку тыхъ важныхъ для рода людского событій, котри началися съ Рождествомъ Господа нашего Іисуса Хріста, а скѣнчилися преславнымъ Сошествіемъ Духа святаго. Сталося тое всё по воли Бога въ Троици св. единого, котрый отъ вѣка предвидѣлъ паденіє рода людского и въ невыказанѣмъ своемъ мило сердію постановилъ людей откупити. Откупленье людского рода задячуемъ про тое отвѣчному совѣту (постановленью) Троицы святой. За тую невыказано велику ласку мы обовязани величати Троицу святу, и Ея должну честь и славу ѳдавати. Виравдѣ мы тое робимо кождымъ Богупріятнымъ дѣломъ, особливо же належитымъ обходженьемъ кождого праздника; понеже кождый праздникъ мае головну цѣль величати и прославляти Бога въ Троици св. единого, — въ кождый праздничный день одже ѳдаемъ честь св. Троицы; — однакожь Церковь св. постановила еще окремѣшний праздникъ на честь и славу св. Троицы, котрый власно нынѣ свѣтло празднуемъ. И истинно достойно есть величати св. Троицу, бо ѳтъ Бога въ Троици единого всё маемъ що есьмо и чога собѣ желаемъ. Богъ Отець насъ сотворилъ и стараеся о насъ; Богъ Сынъ, котрый есть отъ Отца передъ всѣми вѣками рожденый и мае тую саму силу, насъ откупилъ; Богъ Духъ святой, котрый отъ Отца и Сына происходитъ, насъ освятилъ, и подае намъ ласку божу. Всё одже, що намъ для души и тѣла есть потребне, маемо ѳтъ Бога въ Троици единого; за тое одже повинисьмо Ему честь и славу ѳдавати; — но передъ всѣмъ иннымъ треба намъ Богу дяковати за тое, що послалъ своего единого на сей свѣтъ для нашего откупленя; бо если бы насъ Сынъ божій не откупилъ, то наше сотворенье було бы для насъ початкомъ вѣчного несчастья, а освященья не моглибысьмо статися участниками. Но Хрістосъ прійшолъ на свѣтъ, пролялъ за насъ свою святу кровь на крестѣ, отвернулъ отъ насъ гнѣвъ божій, и заслужилъ намъ ласку божу. А чтобы кождый мѳгъ статися участникомъ той ласки божой приносится не-

преставно въ безкровной жертвѣ Богу Отцу. Иисусъ Христосъ заслужилъ ласку для всѣхъ людей, то значить якъ передъ смертію Иисуса Христа никто не мѣгъ бути спасенный, такъ теперь каждый може користати зъ заслугъ Христа, особливо каждый може стати участникомъ тыхъ ласкъ, котри намъ Спаситель на крестѣ заслужилъ, и котри за посредствомъ Службы божой намъ подае. Никто не есть ѳтъ того выключенный, бо за всѣхъ живыхъ и умершихъ привосится Служба божа.

Служба божа приносить користь всѣмъ вѣрнымъ, котри еще на земли жиють; бо они всѣ суть дѣтьми той самой Матери Церкви, въ котрой Христосъ оставилъ всѣ скорбы благодати; для того всѣ мають право черпати зъ того скарба, если тѣлько того суть гѣдными. Для того то Церковь молится при каждой Службѣ божой за всѣхъ людей, якъ тое сами чувствуете при каждой Литургіи на ектеиіи, а особливо на великомъ входѣ, коли священникъ переносючи святы дары на престоль мовить: „и всѣхъ васъ православныхъ христіанъ да помянетъ Господь Богъ во царствіи своемъ.“ Для того було бы то цѣлкомъ ложно думати, що Служба божа тѣлько тому користь приносить, кто на Службу божу принесе. Нѣтъ, служба божа приносится за всѣхъ людей, и всѣ стаются участниками еи плодовъ, о скѣлько того потребуютъ и на тое заслугуютъ; хотяи безперечно той, котрый при тѣмъ еще якимъ даромъ причинится, або якъ звычайно говорятъ, на Службу божу принесе, заслугуе собѣ еще инни ласки. — Цевна одже есть правда, що за каждого вѣрного, котрый еще на земли жиє, отправляея Служба божа, и каждый може зъ нею користати. Но не тѣлько вѣрніи стаются участниками своей Службы божой, але и тѣи, котри не належатъ до Церкви католической, бо Церковь св. памятаючи на приказъ великого Апостола Павла (I. Тимот. 2, 1,) поминаетъ при Службѣ божой и тыхъ всѣхъ, котри не належатъ до Церкви, и молятъ Бога, чтобы и ихъ просвѣтила ласка Духа св., чтобы и они пришли до пѣзнанія правды, и сталися исповѣдниками правдивой вѣры, дѣтьми святой, соборной, апостольской Церкви. Тая молитва Церкви певно не остає безплодна, але приносить такожъ невѣрнымъ и еретикамъ духовну користь, такъ що и они користають зо Службы божой. Богъ удѣляетъ имъ зо взгляду на примирительну смерть Спасителя, котрой памятка въ Службѣ божой совершаея, свою ласку, дає имъ добра дочесни, чтобы тымъ способомъ звернути ихъ увагу на добра вѣчни, и припривадити ихъ до пѣзнанія правды. Для того, мои наймильши, кѣлько разъ прійдете на Службу божу, памятайте, що тутъ приносится безкровна жертва за благо всѣхъ людей, и соединяете

ваши молитвы съ молитвами св. Церкви, чтобы Богъ помиловалъ всѣхъ, и подаль имъ свою помѣчь во всѣхъ душевныхъ и тѣлесныхъ потребахъ. Молѣтся особливо за тыхъ, котри не належатъ до св. Церкви, чтобы и ихъ Богъ помиловалъ и просвѣтилъ, и припривадилъ до пѣзнанія правдивой вѣры; а така щира, зъ братнѣи любви походяча молитва не остає безплодна; она найде ласку у престола божого и приведе може не одну душу на лоно св. католической Церкви. Якъ сильна есть въ тѣмъ взглядѣ щира молитва доказуе исторія св. Августина. Августинъ булъ погруженный въ тмы невѣрства, ѳнъ жилъ яко Манихей дуже грѣшно; но ѳнъ не малъ всегда остатя въ томъ оплаканѣмъ станѣ. Онъ малъ побожну мать, св. Монику, котра непрестанно молилася, чтобы го Богъ помиловалъ, и припривадилъ до пѣзнанія правды. И тѣи щиры молитвы зѣстали ѳтъ Бога выслухани: сталося по воли божой, що Августинъ вступилъ до Церкви въ Медиюлянѣ, де власно проповѣдалъ св. Амврозій тамошній Епископъ; и слова того святого слуги божого такъ живо тропули сердце Августина, що ѳнъ сталося Христіанномъ и пѣзвѣдше великимъ учителемъ Церкви. Безъ сомнѣнія тую велику змѣну треба приписати молитвамъ св. Моники и тымъ Службамъ божимъ, котри она Богу жертвовала въ тѣмъ намѣренію, чтобы Богъ ей сына просвѣтилъ. Такъ и мы, Христіане, молѣмъя пѣдчасъ каждой Службы божой за тыхъ, котри жиють въ тьмахъ невѣрства, чтобы ихъ Богъ помиловалъ и до правдивой Церкви припривадилъ.

Но Служба божа приносить користь не тѣлько живымъ, але и умершимъ, именно тымъ душамъ, котри въ чистилищи находятся. Святіи въ небѣ не потребуютъ нашей помочи, бо ихъ счастье вже николи не скѣнчится и не змѣнится; проклятымъ въ пеклѣ никто не поможе, бо они засужени на вѣчни муки; але тымъ душамъ, котри въ чистилищи покутують за свои грѣхи, тымъ душамъ мы можемо помочи молитвою, постомъ, добрыми дѣлами, особливо же приношеньемъ Службы божой. Коли мы отправляемо Службу божу за якусь душу, то робимо тое въ тѣмъ намѣренію, чтобы Богъ скоротилъ и улегчилъ еи кары, и принялъ еи до своей вѣчной славы. Мы вправдѣ не знаемъ, де остає тая душа, за котру мы молимося, мы не можемо на певно сказати, чи она въ небѣ чи въ пеклѣ, чи въ чистилищи; але тое ничъ не мае до рѣчи, бо мы маемо таке намѣреніе, чтобы божественна Литургія принесла користь усопшому тѣлько тогда, если еи потребуе и може еи достигати. Если бы про тое тая душа, за котру мы приносимо Службу божу, була въ небѣ, одже не потребовала нашей помочи; або если бы була въ пеклѣ, де мы еи не можемо помочи, —

тогда можемо бути певними, що наши молитвы, котри мы разом со Службою божою ко Богу засылаемъ, не остануть безплодни, але принесуть помѣчь иннымъ душамъ, котри того потребують. — Що Служба божа приносить користь душамъ усопшихъ, не можна сомнѣватися; бо и они суть членами невидимой Церкви, и для того мають право до всѣхъ ласкъ, котри Богъ въ Церкви своей для блага вѣрныхъ оставилъ. Изъ той причины Церковь ѳтъ першихъ вѣковъ молилася при каждой Службѣ божой за души усопшихъ. Такъ вже Тертулліанъ свѣдчить, що звычай при Службѣ божой за умершихъ молитися походить ѳтъ Апостоловъ, и каже, що кожда вдова обовязана въ памятный день смерти своего мужа приносить за него Службу божу. Той давний звычай задержался по наши часы, и якъ колись, такъ и теперь уважають вѣрніи, що найбільше добродѣйство, яке своимъ помершимъ сродникамъ, пріятелямъ и знаемымъ можуть зроби́ти, есть тоє, що за нихъ Службы божи отправляються. На тоє побожній ве́хъ вѣковъ всегда памятали. Такъ зъ помежи тысяча примѣровъ наводжу, що оповѣдає св. Августинъ о своей матери св. Моницѣ. Коли прійшо́ль день еи смерти, каже той Святый, то не приказовала, щобы еи тѣло богато убрати и дорогоцѣнными олѣйками помазати; ани о тоє не старалася, щобы положили памятникъ на еи гробѣ. Але приказала намъ и просила насъ, щобысьмо згадовали еи на престолѣ, передъ котрымъ она що днини щиро и сердечно молилася. — Для того, поб. Хр., памятаймо и мы на души тыхъ, котри съ нами жили, а теперь може въ чистилищи тяжки муки терилать. Молѣмся за ними, а особливо стараймося щобы и за нихъ приносилася безкровна жертва, — щобы Богъ для заслугъ своего едиnorodного Сына улегчилъ и скоротилъ ихъ терпѣнія, и принялъ ихъ до славы небесной. Церковь св. молится при каждой Службѣ божой за ве́ души, котри помочи потребують; робѣмъ и мы такъ само, но при томъ поминаймо еще зъ особна души тыхъ, котри намъ були знаеми и съ нами за житяя стояли въ какой связи. Не ѳтмавляймо имъ той братней помочи, до чого насъ любовь обовязує; и будьмо певни, що то зѳстане намъ випадгороджене, бо коли екбичается ихъ муки и они прійдуть до неба, — тогда они будутъ за нами молитися, щобы и насъ Богъ принялъ до своей вѣчной славы.

Такъ одже видите, поб. Хр., що Служба божа приноситься за ве́хъ живыхъ и усопшихъ, и ве́мъ приносить помѣчь въ душевныхъ и тѣлесныхъ потребахъ. Ве́ загаломъ користають зъ безкровной жертвы нового завѣта, котра въ Службѣ божой Богу приноситься: но Служба божа приносить еще особливы ласки тымъ,

за котрыхъ ся отправляє, якъ и тымъ, котри еи съ побожностю присутвуютъ.

Служба божа приносить особливы ласки тымъ, за котрыхъ приноситься; бо Литургія есть жертва просительна, котра по воли Іисуса Хрїста приносить помѣчь особливо тымъ, котри о тоє просятъ. За посредствомъ Службы божой мы получаемъ ѳтъ Бога розлични ласки тѣлесни, якъ красно выражаєся св. Августинъ: «Прійдите (на Службу божу) убоги; бо тутъ запрашає васъ той, котрый бу́ль богатый а сталєя для насъ убогимъ, — а станетеся богатыми. Прійдите хори и недужни, а найдете врача душамъ и тѣломъ вашимъ; бо тутъ пребыває той, що сказаль: не потребують здравіи врача, но недужніи. Прійдите хроми, и молѣтся, щобы Богъ наставилъ стопы ваши на стезю праву. Прійдите слѣпни, а Богъ васъ просвѣтитъ; прійдите ве́ сумуючи и труждающіеся, а Богъ Васъ потѣшитъ.» (бес. 34. о Слов. Госн.) И загаломъ, можемо сказати заключаючи слова св. Августина кождый чоловікъ, котрый находится въ какой потребѣ, найде помѣчь у Бога за посредствомъ Службы божой. Для доказу той правды скажу вамъ, що давно сталоєя, и що мы еще нынѣ можемо досвѣдчити. Въ Александріи жилъ бѣдный ремѣсникъ, котрый зъ працѣ своихъ рукъ малъ выживити осмеро дѣтей и старенькихъ родичѣвъ. Кожда хвиля була для него золото; але при томъ всемъ бѣнъ жадного дня не опустилъ Службу божу. И Богъ благословилъ го и далъ му ве́ потребіе, и счастье въ фамилии. — Малъ бѣнъ сусѣда, котрый такожь день и нѣчь працѣвалъ, и щобы часу не стратити, найбільше разъ на Великдень прійшо́ль до Церкви; но при той всей запобѣгливости не мѳгъ только заробити, щобы выживити свою въ прочѣмъ нечисленну семію. Видячи, якъ его сусѣдови добре дѣєся, прійшо́ль до него на раду, и отрималъ такую отповѣдь: «Иди що день на Службу божу, а заручаю ти, що Богъ тя поблагословить» (Sur. in vita s. Ioan. Eleemos.) Нехай тіи слова побожного ремесника будутъ сказани до ве́хъ насъ, поб. Хр.; не опускайте николи Службу божу, але всегда охотно до Церкви учащайте, а Богъ и вамъ отворить свою щедрю руку; и поблагословить ве́ ваши предпріятія.

Но бѳльши еще суть душевни дары, котри намъ Богъ за посредствомъ Службы божой удѣляє. Въ св. Литургіи жертвуєся Богу тѣло и кровь проліяна за наши грѣхи; и если мы съ побожностю выслушаемъ Службу божу, то певно удѣлитъ намъ Богъ ласку щирого покаянія, черезъ котре мы доступно прощєньє ве́хъ грѣхѣвъ. А коли чоловікови отпущени грѣхи, тогда бѣнъ має ласку

божу, и есть въ посѣданію такого добра, котре свѣтъ дати не може. Для того заледво мѡгъ бы чловѣкъ своему ближнѣму що лѣпшого зроби́ти, якъ если постарается що за него ѡтираваляся Служба божя. Бо правда, що и власна молитва кожного чловѣка за ближнѣго есть Богу прїятна и ему спасительна; але неерѡвною бѡльше добродѣ́йство робится му, если за него совершаеся Служба божя; бо тутъ не самъ чловѣкъ молится, але самъ единопородный Сынъ божїй вставляеся у небесного Отца за благо ближнѣго.

Но и всѣ тїи люде, котри съ побожностью слухаютъ Службу божу, стаютея участниками еи ласкъ; бо при каждой Службѣ божой молится священникъ за всѣхъ „предстоящихъ, ожидающихъ отъ Бога великія и богатыя милости,“ на всѣхъ одже изливаются дары Духа святого, котри намъ Богъ подае за посредствомъ безкровной жертвы. Но чтобы тыхъ ласкъ гѡднымъ етатися, треба съ правдивою побожностью приходити на Службу божу и широ молитися; треба соединити наши молитвы съ молитвами Церкви, и жертвовати Богу единопородного Сына, котрый пролялъ за насъ свою пресвяту кровь, — а тогда благословеніе боже почіе на насъ тутъ и во вѣчности.

Зъ того всёго, що нынѣ чулисте, выплывае для васъ, Христіяне, двояке напомене́е: перше чтобысте часто приходили на Службу божу, а кто може, що день; а друге чтобысте пѡдчасъ Службы божой заховалися якъ найпобожи́йше. Якъ велику душевну ползу приносить чловѣкови чаще слуханье Службы божой легко пѡзнаете зваживши тїи ласки, яки намъ Спаситель на крестѣ заслужилъ, а за посредствомъ Службы божой подати хоче. Но чтобы тыхъ ласкъ етатися участникомъ, треба съ побожностью слухати Службы божой, треба памятаючи на слова пѣсни херувимской, ѡтдалити ѡтъ себе всяке земске занятіе, и ко Богу духа вознести; треба соединити наши молитвы съ молитвами Церкви, а тогда Богъ удѣлитъ намъ свою ласку и дасть достигнути желае́ме вѣчне счастье, и наслаждатися свѣтомъ своей славы. Аминь.

Дръ Ю. Пелешъ

УСТУПЪ ЗЪ ИСТОРИИ ЛИТЕРАТУРЫ ЦЕРКОВНОЙ.

(Рускій Сіонъ 1871)

Якъ каждая умѣтнѡсть мае своихъ славныхъ заступниковъ и героевъ, на котрыхъ при каждомъ тяжнѡмъ пыганью ѡткликуются, и. пр. философія Платона и Аристотеля, исторїи Геродота, такъ безъ сомнѣнья не есть и богословіе безъ такихъ заступниковъ; противно есть оно въ томъ взглядѣ найбогатше: що здѣлали его славныи заступники, Ѡтцы и церковныи Писатели, то на жаднѡмъ поли умѣтности не доказано. Про тое истинно для богослова дуже полезно есть пѡзнати плоды духовной героѡвъ литературы богословской, а передъ всѣмъ познакомитися съ ихъ житьемъ. Якъ многократный пожитокъ зъ нихъ тагнуги може богословъ такъ для умѣтности, якъ и для практики своей, нема потребы доказовати; на тое лишь увагу звернуги хочу, що если коли, то певно въ нашихъ часахъ робитъ прїемне впечатлѣнье на сердце чловѣка, если видигъ въ житью тыхъ святыхъ цѣлу моральну высокѡсть рода людского, где коло себе бачитъ лишь безчестье, ложъ и зѡнсутье, и про тое, сумне щоденне досвѣдченье тратитъ навѣтъ и довѣрье до высокого назначенья чловѣчества: въ тыхъ отже часахъ истинно потребно есть хоть часомъ ѡтгнуги гадкою сумной мысли ѡтъ теперѣшности на счастливу и веселу минушнѡсть представляючусь намъ въ житью тыхъ святыхъ, и тымъ скрѣпитися въ надѣи, що и по теперѣшныхъ бурьяхъ колнеть миле солнце засіе.

Примѣры святыхъ не лишь показуютъ намъ, кѡлько може здѣлати чловѣкъ въ каждомъ вѣцѣ и станѣ и въ каждомъ положенью житья, если вѣрно содѣйствуе съ средствами, котри намъ Богъ въ Церкви святой лишилъ, але мы збераемъ зъ нихъ такожь много красныхъ и живыхъ примѣровъ, котри добре ужити можемо въ наукахъ народови удѣльныхъ. Для того истинно дуже булобы желательно, чтобы каждый богословъ малъ и уважалъ хоть славнѣйшїи дѣла Ѡтцевъ и Писателей церковныхъ. (Синодъ Петриковскїй р. 1607.) Но понеже то еще для насъ далека надѣи, длтото загадалъ и обговорювати зъ становиска литературного хоть славнѣйшїи Ѡтцы и Писатели Церковныи и тїи Святїи, котри въ Церквѣ нашей особенно почитаются, тымъ способомъ, що кромѣ житьениси поодиновихъ святыхъ буду такожь и ихъ писма зъ взгляду на ихъ содержанье, и форму переглядати и по возможности переводы хоть корогшихъ и славнѣйшихъ сочиненїи Ѡтцевъ

подавати. Гадаю, що тое може заступити хоть по части белетристичну сторону нашої часописи, и не буде чл. читателямъ неприємнымъ хоть до часу, доки у насъ не явится исторія церковной литературы, до котрой належалибы властиво мои розправи.

Розпиравамъ моимъ даль-сьмъ назву „Уступы зъ Исторіи литературы церковной“, и тую хочу изъяснити. Кажу найперше „уступы“, понеже не есть то систематичне описованье всѣхъ Отцѣвъ и Писателѣвъ церковныхъ, але ели такъ скажу урывкове. Дальше изъ Исторіи литературы церковной, понеже намъ брениемъ моимъ есть описувати не лишъ Отцѣвъ св., котри до Патрологіи належать, але и инныхъ Писателѣвъ церковныхъ, чимъ литература церковна занимаеся.

Зъ помежи всѣхъ Писателѣвъ церковныхъ достунили найбільшу славу и повагу тѣи, котри церковь почитае яко Учители церковни; а назву тую маюгъ лишъ тѣи, котри означилися а) особливою ученостію, б) святостію, в) щиримъ исповѣданьемъ вѣры католической, а д) тѣи котри яко такіи бгъ Церкви суть назначеніи. Има и достоинство учителѣвъ церковныхъ маюгъ межи греческими Отцями лишъ чотыри: св. Атаназій Великій, св. Василій Великій, св. Іоаннь Златоустъ, и св. Григорій Назіанзенскій; суть мовъ тѣи чотыри Ангелы свлякующіи всѣ стороны свѣта до единства вѣры; ихъ отже житье и письма найперше переглядати будемо.

СВ. АТАНАЗІЙ ВЕЛИКІЙ

Архієпископъ Александрійскій.

§. 1.

Молоді дѣта Атаназія.

(отъ р. 296—326)

„Житье и дѣла св. Атаназія описувати, и съ удивленьемъ розгадовати, була бы рѣчь дуже пожадана“, каже св. Григорій Назіанзенскій; истинно бо тое житье есть книгою, зъ котрой Пастырѣ Церкви учатся, якъ пасти стадо свое, и якъ неустрашимо стояти за правдою, хотяи бы и весь свѣтъ противъ ней запряглася; оно имъ показуе, якъ маюгъ осторожными бути, щобы не дати до себе приступу лстцямъ и самолюбцямъ, котри лишъ свою користь на оку

маюгъ; тое житье учитъ клиръ, якъ повинуватися своимъ наставникомъ и вѣрно полнити свою службу; оно показуе вѣрнымъ, якъ заховувати свою вѣру, и не дати ю собѣ выдерти ні за яку цѣну; житье тое учитъ суди, якъ маюгъ осторожными бути въ своихъ вырочахъ. Житье св. Атаназія предетавляе не въ одногъмъ взглядѣ живой образъ нашихъ часѣвъ. Но тяжко поодинокій хвилѣ такого славного и великого Мужа описати. его всѣ працѣ и труды справедливо оцѣнити; то бо переходилобы границѣ писема нашего, для того ограничуся на скуднѣмъ поглядѣ на житье и дѣла того святого.

Атаназій родилъ ся около р. 296 въ Александріи зъ родичей христіаньскихъ. Только знаемъ зъ его молодого вѣку, що особливо е показовалъ замилованье до стану духовного черезъ наслѣдованье церковныхъ обрядѣвъ, и тымъ якбы предповѣдалъ свѣи будущій станъ. Оповѣдае Руфинъ (ист. церк. кн. 10. гл. 14.) и другій, що коли одного разу тогдашній Епископъ Александрійскій Александръ чекалъ по якѣмъ торжественѣмъ богослуженію на своихъ священникѣвъ близько коло моря побачилъ на ѳталевѣмъ мѣсци, що тамъ много дѣтей бавилося, и що межи ними щось тайного дѣсея. Велѣлъ ихъ до себе привести, и дѣзналъ ся ѳтъ нихъ, що они обрали молодого Атаназія на Епископа, и ѳтъ крестилъ други дѣти, при чѣмъ обрядъ приписанный булъ затриманный. То мало споводовати Епископа Александра, що ѳтъ тыхъ ѳтъ Атаназія крещеныхъ за христіанъ узналъ. Фактъ сей звернулъ увагу Епископа на Атаназія, ѳтъ приказалъ го до своего дому взяти, и его ѳтъ дитинства печаливо выховувати.

Первіи труды свои посвятилъ Атаназій читанью Писема св., черезъ що майже цѣле писемо св. на память зналъ. Крімъ того читалъ такожъ писема Отцѣвъ минувшихъ вѣкѣвъ. особливо славного Оригена, и такъ якбы Духомъ св. натхненній приготавлился до великой працѣ, яку му Провидѣніе Боже назначило. (св. Григорій Наз. бее. 21. Атаназ. о воплощеніи ч. 56. 57.) Хотяи не можемо сказати, щобы Атаназій цѣлкомъ не занимался мірскими студіями, то однакожь не въ той мѣрѣ, якъ то Сульпитій Северъ въ кн. 2. утверждаетъ, где го правникомъ (iuriconsultus) называе. бо тое разумѣтися мае о его учености въ Правѣ Церковнѣмъ того часу, коли Атаназій вже Епископомъ булъ.

Жилъ тогды мужъ святой, Антоній, Отецъ Монахѣвъ, до котрого Атаназій удался, а полюбивши тое житье стался самъ аскетомъ, и дуже часто сходился съ Антоніемъ, котре товариство на цѣле его житье велике вліяніе мало. Хотяи Созоменъ въ исторіи своей

пише, що Атаназій ніколи бгъ любезного своего Епископа не бгъступаль, то однакожь можна припустити, що часами съ Антоніємъ сходился.

Епископъ Александеръ видячи въ молодбмъ Атаназію духъ религійный и великій дарованья, поставилъ го р. 319. діакономъ, а покладаючи въ нѣмъ велике довѣріе зробилъ го своимъ секретарѣмъ. И истинно показался Атаназій того довѣрія гднимъ, бо еще въ молодецкбмъ вѣку написаль „Двѣ бесѣды противъ Язычникбвъ“, въ котрыхъ не лише ученостю и красотою бесѣды, але и незбитими доказами и выговоромъ бгъличился, про що тое дѣло славнымъ сталося. Въ тбкъ самбмъ часѣ повсталъ Аріи, лжеучитель, хотячи вѣру въ божество Хріста межи людми зничити; але противъ той безбожности двигнулся заразь молодой діаконъ Атаназій, и громилъ тую ерезъ цѣле свое житье. Аріи, презвитеръ, утверждалъ, що Хрістосъ есть сотворѣнье Боже, Отцю цѣлкомъ неподбный, инного якъ Отець существа, и що Сынъ лишь тымъ бгъличася бгъ прочихъ сотворѣнь, що бгъ, хотяи мбгъ согрѣшити, не согрѣшилъ, для чого Богъ ему бгъличный имена удѣляль, такъ: Сынъ Божій. Слово, и пр.

Якъ отже Аріи незважаючи на представленья Епископа своего тую науку розширяти зачалъ, созвалъ св. Александеръ р. 320. синодъ до Александріи, на котрый покликаныи булъ Аріи до отвѣчальности, и понеже не хотѣлъ бгъкликати свои поблудженья „зъ Церкви, котра божество Хріста ублажае“ выключеныи збѣталъ. (Синодъ Александр. въ р. 320. у Гарду. Т. I. см. 295—308.) Атаназій написаль тогды два листы, до Александра Епископа Царгородского и до Епископбвъ цѣлой вселенной, въ котрыхъ ерезъ Аріа точно выложилъ и опровергъ. Однакожь Аріи выгнаныи зъ Церкви Александрійской глядаль где инде притулку, и найшолъ го у Евзебія Епископа Никомидійского и Евзебія Кесарійского, у котрыхъ написаль злопомну книгу „Талія“, въ котрой о тайнахъ вѣры Хрістіаньской печестивымъ способомъ писалъ и ерезъ свою дальше розширяль, а черезъ пріятелей своихъ навѣтъ малъ надѣю, що знова до Церкан принятыи буде за помочію Императора Константина, котрый яко катехуменъ не докладно еще розумѣль тую рѣчь, и цѣлый спбръ уважалъ за негодну для священникбвъ сварню. Ажь якъ му Гозій зъ Кордубы предметъ выяениль, созвалъ за согласіемъ Папы Сильвестра I. первый вселенскій Соборъ въ Никеи р. 325, чтобы рѣшити той вопросъ.

Межи 318 епископами, котри тамъ сббралися, булъ и Александеръ, котрый малъ зъ собою Атаназія яко помбчника и дорадця. На тбмъ соборѣ особливо бгъзначился Атаназій, котрый одушевленный

силою вѣры якъ апоетоль и съ постоянностю мученикбвъ случилъ такожь быстроуміе и діалектику философа, и мудрованья Аріянбвъ совершенно збилъ; и тымъ увагу Императора на себе звернулъ але такожь и ворогбвъ найзатятшихъ найшолъ. Такъ Аріа ересь була проклята, и торжественно рѣшено було, що мы вѣримо „въ Иеуса Хріста... единосуцна Отцу.. свѣта отъ свѣта, Бога истинна отъ Бога истинна, рождена а не сотворена“; письма Аріа спалены, а бгъ самъ приказомъ Константина до Илирика булъ выгнаныи, чтобы дальше не малъ способности умы баламутити. Здавалося, що тымъ рѣшеньемъ верне спокбй до Церкви, но инакже сталося.

§. 2.

Атаназій яко Епископъ.

Его перве выгнанье. (316—338.)

На синодѣ Никейскбмъ Атаназій вѣхъ очи на себе звернулъ, и коли р. 326. Епископъ Александрійскій св. Александеръ умеръ, на вѣхъ желанье Атаназій вознесень булъ на Престоль св. Марка, на котрбмъ яко непорушена екала мѣжь найстрашнѣйшими перестѣдованьями Аріянбвъ сидѣль ажъ до р. 373. Достоинству тому утбгаль ся Атанасій вѣми силами, бо вже тогды, коли умираючій Епископъ Александеръ его яко своего наслѣдника представилъ, утбкъ, чтобы кого инного обрано, але надаремно, Богъ го до того призначиль, и бгъ на обще желанье збѣталъ Епископомъ.

Аріи тымъ часомъ на выгнанью тихо заховуючыся глядаль помбчникбвъ для своей ледачей справы, и не безъ користи, притягъ на свою сторону особливо помянутого Евсебія Никомедійского, котрый у Констант. В. велики ласки малъ, Валентія и Урсация, епископбвъ, и за помочію ихъ старалъ ся Атаназія, котрый его наиббльшій и найсилнѣйшій противникъ булъ, зъ престола струтити. — Найшллся въ короткбмъ часѣ и нини товариши до того безбожного дѣла, якъ побнѣйше побачимо. — Найперше старалъ ся Аріи выробити у Императора позволенье, чтобы мбгъ назадъ повернути, а понеже то справедливимъ способомъ не мбгъ допяти, отже ложью и побдетунами сталъ робити.

Найперше хотѣлъ доказати, що его наука есть православна, и що бгъ несправедливо на Синодѣ Никейскбмъ булъ выклятыи, понеже его тамъ але зрозумѣли, написаль отже свое вѣронеповѣданье двозначными словами (Hard. T. I. p. 551. и Mansi T. II. p. 1155—58), и тое предложилъ черезъ помбчника своего Евзебія до Императора съ просьбою, чтобы го зъ выгнанья бгъкликати и ему

до Александріи повернути позволить. Но чтобы тоє тымъ лекше осягнути, зачалъ зъ инной стороны на Константина вліати, чтобы підкопати у него повагу Атаназія, а тымъ занялися Мелетіаце и Аріяне Антиохійски.

Не есть ту мѣсце выводити исторію тыхъ помѣчникѡвъ Арія, для лѣпшого погляду на рѣчь лишъ на тоє увагу звертаю, що Мелетіаце такъ названи були ѡтъ Мелетія Епископа Ликополитанского въ Египтѣ, котрый для того, що за часѡвъ Галерія выперъ ся Хріста, на Синодѣ Александрійскѡмъ пѡдъ предѣдательствомъ Петра Патріярхи Александрійского зъ Церкви выключеный збѣталъ, однакожь не зважаючи на то, и дальше не уступилея, и еще бѡльши права собѣ присвоилъ, и понеже приверженцѣвъ найшолъ, расколъ въ Церкви Ликополитаньской зробилъ, и его партія знава есть въ исторіи пѡдъ именемъ Мелетіанѡвъ. Споръ той рѣшеный булъ на Синодѣ Никейскѡмъ I. котрый распорядилъ, чтобы Мелетій осталъ Епископомъ, але безъ всякой власти, и пѡдчиненый булъ, якъ ѡтъ давна то дѣялося, Патріярхѣ Александрійскому. Съ початку пѡдвергъ ся тому судови, але коли Аріяне головы свои зачали двигати, и Мелетіаце дѡстали надѣю знову независимыми статися, и про тоє радо далсея за оружіе Аріяновъ противъ Атаназію. Такъ еамо и часть Антиохіи скинувши за помощью Аріяновъ своего Епископа Еветатія, котрый на синодѣ Никейскѡмъ ѡтзначилъ ся, стала понерати Арія.

Такъ одже все было приготовлено, чтобы Арія повернути, а Атаназія звалити. Евзевій представилъ Императору вѣронепѡвѣданье Арія яко цѣлкомъ еходне съ Синодомъ Никейскимъ, и тымъ обманеный Константинъ велѣлъ, чтобы Арій повернулъ ся, и чтобы до Церкви Алексе. принятый булъ. Однакожь Атаназій тоє ніякъ допустити не мѡгъ; для того Аріянска партія уживала оружія, якого зліи люде съ поковѣрку до нынѣки уживати звыкли. если простою дорогою до цѣли зайти не могутъ — зачала Атаназія клеветати и ему пѡирозличѣйши рѣчи закидовати. Антиохени и Мелетіяни до всего далсея ужити. Такъ поставили свѣдѣѡвъ, що Атаназій росказы Императорекіи зневажалъ, що не есть ему вѣрный, же за казуе збѣже зъ Александріи до Царгороду вывозити, же въ Марсеѡтѣ черезъ ѣвоныхъ людей збурилъ олтарь, и чаши даль потовчи, а кромѣ того еще твердили, що Атаназій есть убійца и що занимаея магіомъ. Хотяи Константинъ тоє чулъ ѡтъ людей, котрымъ звычайно все вѣрилъ, однакожь знаючи добре святе житье Атаназія не спѣшилъ ся зъ вырокомъ, а то тымъ бѡльше, понеже Атаназій все тѣи клеветы въ шесемъ апологетичномъ (противо Аріянь. и. 59—60) Сократ. кн.

I. гл. 27. Созомен. кн. 2. гл. 22.) якъ найточѣйше опровергнулъ, про що Императоръ власпоручнымъ шесемомъ до Атаназія его невинность узналъ. (Атан. Апологія противъ Аріянь. и. 63—70. Сократ. к. I. гл. 27.) Но коли Мелетіяни тѣи и инни клеветы що разъ бѡльше розширяли, приказалъ Константинъ, чтобы зѡйшлися Епископы на синодѣ въ Тиръ р. 335 для розсужденья той справы. Такъ прійшолъ Атаназій съ 48 Епископами зъ Египту, а Аріяновъ было 60. Хотяи на Синодѣ бѡльша часть Атаназію була противна, однакожь ѡтъ зъ клеветъ ему закиданныхъ очистилъ ся и оцуетилъ синодѣ, але Аріяне не зважаючи на правду узнали го виннымъ, для того зложили го зъ Епископства и заказали му прійти до Александріи, чтобы не сталъ ся причиною замѣшанья въ Церкви тамошной. Готовилися такожъ заразъ той судѣ Константину предложить. Межи тымъ многи Епископы шесемами до Императора свѣдчили о невинности Атаназія, для того Константинъ выдалъ вже приказъ, жебы Атаназій повернулъ ся до своей Церкви, а тѣи, котри го засудили, чтобы съ Аріемъ передъ нѣго ставилися. Але они выдачи злу справу выслали лишъ хитрого Евзевія, Уреация, и Валента съ Аріомъ, котрі новыми клеветами святого мужа передъ Константиномъ обезчещали, особливо закидовали му, що знову заказалъ вывозити збѣже до Царгороду. Атаназій такожъ вже прійшолъ до Царгороду, чтобы особнето честь свою боронити, але Константинъ клеветами Аріяновъ такъ булъ на Атаназія розлученый, що го ани до себе не припустилъ, и найневиннѣйшого мужа до Тревиру въ Галіи на выгнанье пѡслалъ, де ѡтъ Максимиана, Епископа Тревирского и ѡтъ Константина, сына Императора съ почестьями принятый и всемъ до житья и утрыманья потрѣбнымъ заосмотреный булъ. А народъ Александрійскій, котрый Атаназію вѣрно преданный булъ, его щиро любилъ, молилъ ся сердечно до Бога, чтобы любимого Пастыря имъ привернулъ. (Атан. Апологія, прот. Аріянь. ч. 86—87. Сократ. кн. I. гл. 34. 35. кн. 2. гл. 26. 27. 31.)

§. 3.

Атаназій ѡткликанный зъ Галіи и другій разъ выгнанный.

(337—349).

Колі Атаназія зъ Александріи выгнали, гадалъ Арій, що вже не найде ніякои перепоны въ ширеню своей ереси, удалея отже просто до Александріи; однакожь тамошні Хрістіане жаднымъ способомъ его прійати не хотѣли, понеже ѡтъ теперь отверто свою ерезъ ширилъ, и безъ всякого взгляду правдиву вѣру зневажалъ. Вѣрный

народъ не мѡгъ дивитися спокѡбно на таки хулы, удался отже съ прошеньями до Константина В. представляючи злобу Арія. Императоръ тымъ взрушений велѣлъ Арія до себе призвати, и запыталъ го, чи бнѣ хоче пѡднѣсати соборъ Никейскій; а коли на тое согласился, жадалъ дальше, щобы се и присягою ствердилъ, що бнѣ такожь здѣлалъ, але симъ негодивымъ способомъ: Малъ при собѣ письмо, въ котрѡмъ его питома наука выложена була, тое письмо малъ при собѣ закрыте, и присѣгаючи трималъ на нѣмъ руку, що пѣсля его ложной гадки значило, що бнѣ на свое письмо, котре рукою держить, присѣгае. О пѡднѣсѣ декретѡвъ Собора Никейского бнѣ мало журился. Тымъ способомъ обманилъ побожного Императора, котрый вѣруючи клятвѣ Арія велѣлъ го до Церкви Царгородской впровадити. (Сократ. кн. 1. гл. 35.) Здавалося, що Ерезъ побѣдитъ Православіе. Вже веѣ було прилагоджене для торжественного принятъя Арія до Церкви Христовой. ѡтъ людей не можна було надѣятися помочи. Для того Епископъ Царгородскій ѡтправилъ торжественну Литургію умирительну, и перебулъ въ Церкви на молитвѣ цѣлый день и цѣлу нѡчь, щобы Богъ не оставилъ Церковь свою и не далъ „ю ворогамъ на поруганіе.“ И Богъ выслушалъ молитвы вѣрныхъ, и знищилъ веѣ замѣры Аріяновѣ. Епископъ Александеръ хотѣлъ еще показати Арію и его сторонникамъ ложность его науки, завозвалъ го отже еще день передъ Недѣльовѣ, коли малъ бути впроваженный до Церкви, на пересправу. Арій ишолъ веселый съ другими своими до Епископа, но пѡдчасъ дороги ѡтдалился для потребы на сторону, и тутъ достигла го рука справедливости Божой. інѣ згибъ марно и неспѡдѣвано на выспленѣ внутреннихъ. (Сокр. кн. 1. гл. 37.) Такъ го Богъ покаралъ за зневагу Церкви.

Не одолга потому умеръ и Константинъ В. р. 337. а Царство его пѡдѣлено межѣ трѣхъ сынѡвъ Константина II, (котрый ѡсталъ Галлію, Гишпанію и Британію), Константія (котрому призначена була часть Имперіи восточной), и Константа (котрому дали Италію, Африку и Илирію). Нови Цѣсарѣ позволили веѣмъ вигнаннымъ Епископамъ до своихъ Церквей вернутися, а такъ и Атаназій вернулъ зъ дволѣтного вигнаня до Церкви и народа своего р. 338., де съ неописаною радостью принятый булъ.

Пѡднору найшолъ Атаназій на Константины П. противнику Аріяновѣ, але стрѣтилъ такожь въ коротцѣ великихъ неприятели, особливо Константія кесаря Африки. Той Императоръ далъ ся ѡтъ презвитера Аріянского, котрому Константинъ В. свѡй завѣтъ передалъ, наклонити на сторону Аріянску, а кромѣ того и Императрица

Аріянамъ була приклонна. Аріяне отже видячи, що съ поворотомъ Атаназія веѣ ихъ працѣ и труды сталыся даремни, веѣми силами старались Атаназія знова зъ престола выгнати, а то тымъ бѡльше, коли двѡрць императорскій по своей сторонѣ видѣли. Сталѣ отже черезъ знакомого намъ вже Евзебія, хитрого дипломата, на Епископѡвъ имѣ противныхъ передъ императоромъ клеветати, и сѡбравшыся р. 338. на Синодъ Царгородскій найперше Павла, Епископа Царгородского зкинули и на его мѣсце чоловѣка своей партіи, самого Евзебія Никомидійского вознесли; а потому на Атаназія найрозличнѣйши ескарги и клеветы, вже давно опроверженѣ зберали и нови кули, и до Императора Константія занесли. Закидали му особливо, що бнѣ синодальнымъ рѣшеніемъ зкинены ѡтважился самовладно на престоль вернути. — Хотяй, якъ видѣлисьмо (ст. 153.) той синодъ булъ неправый и на противъ всякого права Атаназія засудилъ. — Константіи еспіючий имѣ велѣлъ Евзебіянамъ зѡбратися на синодъ въ Царгородъ р. 339., де они сами безумныи клеветы на Атаназія позносили. Такъ оскаржили го о чужолоство, и припровадили навѣтъ пѡдкуплену женщину, котра со ескаргою выступила. Но той пѡдступъ дуже зле имѣ выпалъ. Атаназій малъ у себе діакона Тимотея, котрый коли почувъ о тыхъ клеветахъ, пѡишолъ на Синодъ Царгородскій. Тамъ власно тая женщина Атаназія оскаржала. Тогда бнѣ удаючи Атаназія выступилъ къ ней, и запыталъ ю, чи го знае. Она николи еще не бачила Атаназія, гадала отже, що то истинно Атаназій, и стала кричати: Ты еси Атаназій, ты мя обезчестилъ. Тымъ способомъ ложну клевету наилучше опровергъ. Кромѣ того закидали Атаназію, що бнѣ ѡтъялъ руку своему діакону Арсенію для цѣлей магичныхъ, и показовали навѣтъ тую руку; але діаконъ, о котрѡмъ була бесѣда, и котрый за для какой провины утѣкъ ѡтъ Атаназія, почувши о тои клеветѣ вернулъ, приишолъ на синодъ, и выступилъ на собранью для обороны святого Епископа, показуючи здорови руки, чимъ безчельни ихъ клеветы въ цѣлѡмъ своемъ свѣтлѣ показалъ. Однакожь не зважаючи на Бога ани на правду судіи нечестиви засудили Атаназія яко переступника, убійцю и чужоложника, зкинули го зъ Епископства, и поставили на его мѣсце Писта, презвитера Аріянского, котрого еще Александеръ Епископъ Алекс. зъ Церкви прогналъ.

Щобы се дѣло узаконнити, выслали письмо до Папы Юлія I. (337—352), щобы бнѣ яко найвыша власть церковна той выборъ потвердилъ. (Аполог. ч. 24. 27. Енциклика до Еписк. ч. 6. Епифан. ерес. 69. ч. 8.)

Атаназій видячи велике небезпеченство созвалъ р. 340. синодъ до Александріи, на котрѣмъ явилися близько сто Епископѣвъ, котри Атаназія за невинного, а Евзебіяновъ яко причину того роздору узнали, и въ тѣмъ змыслѣ окружное посланіе до всѣхъ Епископѣвъ вселенной выслали (Аполог. ч. 1. 2. 3.) Выслали такожъ послѣвъ до П. Юлія, и въ Римѣ зійшлися съ послами Евзебіяновъ, котри не въ состояніи опровергнути доказы послѣвъ Атаназія и синода, зажадали бѣгъ Папы, чтобы бѣгъ для точнѣйшого розсудженья того предмета созвалъ Синодъ, на що Юлій I. согласился.

Однакожь Евзебіяне жадали той синодъ лишъ въ надѣи, що Папа не согласится, що отже будуть потому могли кричати, якобы имъ права не далъ. Коли тая надѣя не сповнилася, и они пѣзнали, що хитростью и ложью не побѣдятъ правду, глядали якого способу, чтобы того синода ѳтнекатися, и ужили до того нѣбы причины, що треба имъ бути на посвяченью Церкви въ Никомидіи, що одже не могутъ до Риму прійти, и тамъ въ Никомидіи заповѣли противъ всякого закона церковного синодъ (in episcopis) р. 341., на котрый явилися 97 Епископѣвъ межи ними 40 Евзебіяновъ (Созом. кн. 3. гл. 5.) На тѣмъ синодѣ поставлени були найперше канони о вѣрѣ и устройствѣ (disciplina) церкви, котри бѣгъ всѣхъ приняты були, и Епископы скѣчивши синодъ розбѣшлися до своихъ церквей. А хитрый Евзебій видячи, що вже майже исключительно лишъ его сторонники осталися, предложилъ пѣдъ судъ справу Атаназія, котра очевидно заразъ въ змыслѣ Евзебіяновъ рѣшена була, Атаназія знову зложили, а на его мѣсце поставили Григорія зъ Кападокіи, котрого прихильный ледачон справѣ Императоръ Константій выслалъ съ войскомъ пѣдъ воджемъ Филагріемъ, чтобы его до церкви Александрійской впровадилъ.

Атаназій видячи, що силѣ оперти ся не зможе, и що ему самому небезпеченство житья грозить, выдалъ листъ окружный до всѣхъ Епископѣвъ, и опустилъ въ самъ празникъ Воскресеньскій р. 341. Церковь свою и несчастливу громаду и удался до Риму, куди бѣгъ Папы вже минувшого року завозванный булъ. Въ Римѣ якъ найлѣпше принятый выяснилъ, якъ ложно его оскаржено, и пѣдвергъ ся охочо судови синода, котрый Папа вже давнѣйше скликалъ для той справы, котрый однакожь доси про неприясутствіе Евзебіяновъ не мѣгъ збѣгтися. Выслалъ одже П. Юлій I. еще разъ послѣвъ пресвитерѣвъ Елпидія и Филоксена до Евзебіяновъ съ завозваньемъ на синодъ. Але они не лишень не послушали того голосу, але еще и са-

мыхъ послѣвъ ажъ до Сѣчня року 342. въ Аптіохіи силою притримали. (Созом. кн. 3. гл. 7.) Ажъ тогда ихъ выпустили, и дали имъ складно и двозначно составленный листъ до П. Юлія I. въ котрѣмъ свое поступованье усправедливити хотѣли. П. Юлій предложилъ тое письмо собраному вже тогда Синодови Римскому (р. 342.), на котрѣмъ рѣчь тая точно и строго суджена була, и коли всѣ причины Евзебіяновъ ложными оказались, цѣлый синодъ (50 Епископѣвъ) узналъ Атаназія невиннымъ. По скѣченью синода выслалъ П. Юлій письмо повне любви и згоды до восточныхъ Епископѣвъ, въ котрѣмъ Атаназія и прочихъ несправедливо усуненыхъ Епископѣвъ боронить, а Евзебіяновъ до едности и згоды сердечно напоминае. Но доки той листъ на востокъ прійшоу, умеръ вже головный заступникъ Евзебій Никомедійскій, а Атаназій збсталъ еще три лѣтъ въ Римѣ, понеже Императоръ Константій всегда Аріанѣвъ веспиралъ.

Въ Римѣ Атаназій занимался черезъ той часъ дѣлами побожности и литературными, и своимъ тымъ побытомъ первый далъ на западѣ поводъ до повстанья житья монашеского, котре на востокѣ вже давнѣйше зачалося. Тымъ часомъ умеръ Императоръ Константій II, котрый еще Аріянамъ перешкоды робилъ, и бѣгъ того часу они еще бѣльше православныхъ переслѣдовали, и всяки пакости имъ робили. Чтобы тому конецъ зрѣбити, скликалъ П. Юлій I. синодъ до Сардики въ Мезіи, де зійшлося коло 170 Епископѣвъ р. 347 такъ зъ востока, якъ и зъ запада, понеже и оба Императоры Константій и Константъ хотѣли, чтобы разъ вже тѣи неспокои закѣичити. Соборови тому найперше предложена була справа Атаназія и прочихъ бѣгъ Аріанѣвъ прогнанныхъ Епископѣвъ, и понеже приверженцѣ Аріанства, котрыхъ було коло 80, видѣли, що рѣшенье собора въ ихъ змыслѣ выпасти не може, про тое въ ночи опустили Сардику безъ наименьшой причины, и удалися до мѣста Филипополисъ; прочи же Епископы пѣдъ предѣдательствомъ Гозія зъ Кордубы и пресвитерѣвъ Архидама и Филоксенія, ѳтпоручениковъ Папскихъ, рѣшили по докладнѣмъ судѣ, що Атаназій и прочі Епископы, суть невинны, для того приказали, чтобы Атаназій до Церкви своей вернуеся, о котрѣмъ рѣшенью черезъ послѣвъ Императора Константія въ Никомедіи увѣдомили. Межи тымъ Епископы Аріаньски, котрі зъ Сардики утекли, збѣралися, якъ вже знаемо, въ Филипополи, и будуючи на пѣдпору спріяючого имъ Константія цѣлкомъ противный судъ выдали, и чтобы пѣдлѣбеть свою закрыти, и незнаючихъ цѣлу рѣчь скорше обманити, выдали декретъ датований зо Сардики, хотячи тымъ показати, що

то єсть воля и рѣшенєе Папы и собранныхъ въ Сардицѣ Епископѣвъ, и съ такимъ письмомъ безчестнымъ выбралися до Императора Константія. Такъ отже послы обохъ сторонъ, збѣшлися въ Антиохію у Константія. Аріяни певны доброго успѣха своего посольства зачали вже напередъ исповѣдникамъ Собора Никейского всякого рода пакости робити. Но предвѣсно тѣшилися, бо Константіи хотая противникъ, нарештѣ узнавъ злобу ихъ, и взрушений такожъ письмомъ своего брата Константа, широго католика, зачалъ съ ними острѣйше поступовати, и вѣлъ, чтобы приказы Собора Сардикійского зъ р. 347. были выконани, и чтобы Атаназій вернулъ ся до Епархіи своей, и въ томъ намѣреніи написалъ листъ до брата своего, чтобы онъ заповѣнилъ Атаназія, що ѓтъ теперь вже ніякой перепони не найде въ правленію своєю Епархіи. Що и сталося. Атаназій подяковавши Папѣ за щире принятєе, и Императору за ласку ему здѣлану, прійшоль до Антиохіи, де Константіи его съ удивленєемъ пріянялъ. новіи скарги Аріянѣвъ ѓткнулъ, и выслалъ приказъ до Александріи, чтобы Атаназія яко своего Пастыря пріяняли и слухали. Такъ Атаназій по долгой небытности вернулъ ся р. 349 до любимой громады своей, ѓтъ котрой якъ и перше съ наибѣльшою радостью пріянятый булъ. Наконецъ и сами найзатятшій вороги Атаназія услухали голосу совѣсти, и стали каятися, такъ особливо воджи противной стороны Урсакій и Валентъ передъ всеми ѓткликали клеветы, яки на Атаназія кидали, письменно просили го о прощенєе, и удалися на конецъ до П. Юлія I., у котрого срези выреклися и до Церкви пріянятыи збѣтали. Въ короткомъ часѣ умеръ Императоръ Константъ въ Галліи, наисплнѣйшій заступникъ Атаназія и правдивой вѣры, а скоро Аріяне о его смерти зачули, на ново свою комедию выправляти зачали, и особливо на Атаназія, той „не оборимый столпъ“ православія кинулися, ему знову закидали, що онъ утялъ руку дякону Арсениану, що якъ сьмо видѣли, чиста ложъ була, и иншіи небылицы змыслили, гадаючи, що Императора Константія знову въ свои сѣти возьмуть. Однакожъ Атаназій написалъ обширну „апологию противъ Аріянѣвъ“, въ котрой все ему закиданіи выстуки якъ найдокладнѣйше збывае, и тую апологию (оправданіе) такожъ и Константію пѣслалъ. Императоръ переконавшися о честности Атаназія ѓткнулъ все скарги Аріянѣвъ, и листомъ дуже ласкавымъ призналъ невинность Атаназія. ѓтъ теперь мѣгъ отже Атаназій короткій часъ працювати надъ добромъ Церкви своей.

§. 4.

Судьба Атаназія ѓтъ р. 349 до 356.

Повернувши на престолъ свой Атаназій старался найперше выкоренити поблудженія, котри въ часѣ его небытности въ громаду его вкралися, особливо навернути Аріянѣвъ до правдивой вѣры. Аріяне пѣзнали заразы, що доки Атаназій жиє, не могутъ они мати надѣи, чтобы наука ихъ розширялася, про тоє зо всехъ сторонъ на тую сильну пѣдиору правдивой вѣры напали. Найперше наклонили Урсакія и Валента, котри вже въ Римѣ ереси выреклися, чтобы знову на ихъ сторону вернулись, а потому и Императора для себе позыскати старалися. Константинъ власно тогди побѣдаль (р. 353) своего противника Магненція, и черезъ тую побѣду стался самовладцѣмъ цѣлои Римской имперіи; але тоє такъ го засѣвндо, що казался „вѣчнымъ“ и Папомъ цѣлого свѣта называти. Забулъ такожъ, що пѣдъ присягою пріобѣцалъ Атаназію полную свободу и оборону противъ безбожныхъ Аріянѣвъ, бо заледво Аріяне до нѣго съ новыми скаргами на Атаназія прійшли, заразы нечестивый имъ увѣрилъ. Взалися теперь на инный способъ: понеже за помощью живыхъ не могли Атаназія звалити, одже ужили помершихъ. Доне-ели до Константія, що Атаназій еще за життя Императора Константа до него часто ходилъ, и его до неспрїязни и ненависти противъ Константія наклонялъ, що кромѣ того съ ворохобникомъ Магненціомъ часто сноєлъ ся и ему дораджалъ; потому що въ одной церкви Александрійской, котра еще не була посвячена, богослуженєе ѓдправлялъ, и наконецъ, що росказу Константія самого, чтобы до Италіи прійшоль, не послухалъ. Тымъ способомъ знову Императора позыскали, и будуючи на его ласку и потуху часто на соборахъ збералися, на котрыхъ до того допровадити старалися, чтобы все Епископы Атаназія опустили. Такъ р. 353. въ Арелатѣ все тамъ собрани Епископы вынявши одного Павлина, Епископа Тревирского Атаназія осудили, лишь одинъ помянутый Епископъ боронилъ его, але за то го Аріяне выгнали, и на выгнаню яко исповѣдникъ померъ.

Еще горше дѣялося на Синодѣ въ Медіолянѣ р. 355., де Императоръ Константинъ съ тыми словами выступилъ до собранныхъ Епископѣвъ: „Що я хочу, то єсть для васъ законъ; такую власть дали мѣ (въ предметахъ вѣры) Епископы Сирійски. Теперь выберите, чи хочете слухати, чи хочете чтобымъ васъ съ вашихъ Епископствъ порозганялъ?“ Надармо заклинали Епископы того тырана, чтобы

въ рѣчи Церкви не мѣшались, чтобы не впроваждали ересь Аріянеку до Церкви; ему власне о тоє шло. Веѣхъ, що ся спротивляли его деспотизмови релігійному, казалъ безъ милосердія выгнати, межъ котрыми булъ особливше Луциферъ Калаританскій св. Евзебій зъ Верцель, св. Діонизій Медиоланскій, Пала Либерій, котрого за постоянность въ правдивон вѣрѣ выгналъ до Траціи, а даже и столѣтнего старця Гозія не пощадили, и его яко преступника выгнали. Наконецъ приказалъ деспотичный Константій, чтобы Атаназій призналъ ся до науки Аріяновъ, а понеже тоє зробити не хотѣлъ, послалъ воджа Спріяна съ 5000 жовнѣрами, чтобы го зъ Александріи выгналъ. При той способности хотѣли Аріяне Атаназія убити, и лишь за помощью провидѣнія Божого вымкнулъ ся рукамы тыхъ безбожниковъ, и удалъ ся на ѳдалене мѣсце Египта, зъ ѳтки черезъ послѣвъ засмученой громадѣ своей науки и потрібни рады удѣлять.

§ 5.

Атаназій третій разъ на выгнанью 356 — 361.

Понеже Атаназій небулъ певный своего життя на одиномъ мѣщи, мусѣлъ одже часто змѣняти укрити перебуванья свои; и такъ черезъ кѳлька лѣтъ крылъ ся мѣжъ монахами Египта и Тебанды. Однакожъ хотия тѣломъ ѳдаленый ѳтъ Церкви своей, духомъ всегда въ неи жилъ, и безъ перервы о ей добро старалъ ся. Въ томъ часѣ писалъ найперше листъ потѣшающій до громады своей, а коли зачулъ, що Аріяне зложили двозначными словами новый символъ вѣры, чтобы тымъ лекше Епископовъ Африки до его подписанья склонити, написалъ заракъ „окружный листъ до веѣхъ Епископовъ Египта и Либіи,“ въ котромъ имъ показує цѣлу лєсть и хитрость Аріянеку, и ихъ остерѣгає, чтобы на жаденъ способъ той новый символъ не пріяли, и не далися ѳтъ еретиковъ обманити. Теплыми словами напоминає ихъ, чтобы радше гоненія и смерть перетерпѣли, якъ Христа и правдиву вѣру на Соборѣ Никейскомъ ясно выложени опустили. Межи тымъ Аріяне всякого рода пакости исповѣдникамъ Никейского собора робили, и особливо ѳтъ Епископовъ вымагали, чтобы на зложенъ Атаназія згодилися знаючи, що съ его упадкомъ злобу свою ересь дуже лекше ширити будутъ могли.

Атаназій мыслилъ, що Императоръ не зо злой воли такъ нечестиво собѣ постує, але про тоє, що Аріяне го обольстили, а никто му еще правдиво не сказалъ, якъ рѣчи ся мають, сподѣ-

валъ ся одже, що черезъ выяненъ правдивого стану рѣчи наклонитъ знову сердце его до подперанья и обороны правды, и для той цѣли написалъ обширну „Апологию,“ въ котрой опровергъ чотыри ему закиданы выстуки, и самъ выбралъ ся съ тымъ письмомъ до Императора. Однакожъ скоро позналъ небезпеченство, въ яке пустилъ ся, пересвѣдчилъ ся, що не лишень не найде у Константія справедливости, але еще на небезпеченство життя выставляєся, вернулъ ся одже знову въ скрыте мѣсце, и выслалъ лишь апологию свою до Императора. Тоє дало поводъ Аріянамъ высмѣвати и понижати Атаназія, що ѳнъ подлый пастырь опустилъ свое стадо въ небезпеченствѣ, чтобы лишь ему ничъ злого не сталося. Чтобы ихъ опровергнути, написалъ Атаназій нову апологию, (apologia de fuga sua), въ котрой зъ письма св. доказує, що вѣльно и потрібно єсть жытьє свое хоронити, если то никакше не возможно, бѣгствомъ, и опшє, якъ ѳнъ за помощью Бога утекъ передъ ворогами, котри го убити хотятъ. Въ томъ самомъ часѣ просили Атаназія монахи, мѣжъ котрыми жилъ, чтобы описалъ имъ цѣлу исторію Аріяновъ вразъ съ опроверженьемъ ихъ науки, що ѳнъ истинно зробилъ, написалъ исторію Аріяновъ и послалъ ю съ ѳтповѣднымъ листомъ до Монаховъ Египта и Либіи. Такожъ и инны дѣла въ томъ часѣ составилъ для утвержденья вѣры правдивон мѣжъ вѣрнымъ клиромъ и народомъ.

Доки Императоръ Константій жилъ, шло Аріянамъ все по воли, однакожъ и на нихъ справдилися слова мудрого Соломона „Прежде сокрушенія предваряєтъ досажденіє, прежде же паденія злоумышленіє“ (Притч. 16, 18.) они въ гордости своей власно тогда, коли вже цѣлкомъ вѣру православну вынищити хотѣли, о котрымъ часѣ св. Геронимъ каже: „Ingenuit totus orbis, et Arianum se esse miratus est“ (въ діалог. прот. Люциферіяновъ), Аріяне въ найлѣпшой для себе хвили подѣлилися на партіи, що прійти мусѣло, якъ исторія веѣхъ ерезей учитъ, и тымъ свѣй упадокъ приспѣшили. Повстали межи ними три партіи: Аетіяне, ѳтъ заступника своего Аетія такъ званы, учили, що Сынъ Божій єсть сотвореный зъ ничого, що ѳтцю цѣлкомъ єсть неподбный (*divorsus*) для того Аномен названи. Семіаріяне учили, що Сынъ Божій єсть ѳтцю подбный, и дѣлилися на двѣ стороны, одни утверждали, що Сынъ тоє подобіє має лишь зъ ласки, не для того, що его существо єсть подбне существо ѳтца, а други утримовали, що и существо Сына єсть существо ѳтца подбне, (*divorsus*), и ѳтъ греческого слова названи були Гомоюсіяни. Семіаріяне опановали Константія, котрый постановилъ, чтобы веѣ тую науку за правдиву узнали, а ко-

трый Епископъ противилъ ся, чтобы его выгнати, и на его мѣсце ѓданого той науцѣ чловѣка поставити. Щобы тое лекше осягнути составили знову новый символъ двозначный, до которого слова „существо“ (*οὐσία*) и „единосущный“ (*ὁμοούσιος*) не приняли, и для затверженья той науки созвалъ Константій вѣхъ Епископѣвъ на два синоды, западныхъ Епископѣвъ до Аримини въ Италіи, а восточныхъ до Селевкіи въ Изавріи, котри соборы р. 359 ѓтбулсея.

Обомъ синодамъ приказалъ Императоръ, щобы партіи Аріяньски погодили.

Епископы въ Аримини собраны подтвердили Соборъ Никейскій ѓткнувши символы Аріяньски, и выслали съ тымъ рѣшенемъ послѣвъ до Императора. Однакожь той хитростью и силою вмусили такъ послѣвъ якъ и Епископѣвъ еще въ Аримини собранихъ, що они ѓткликали, що справедливо рѣшили, и поѓдписали символъ Аріяньскій, линъ Пана Либерій ѓткнулъ тое желанье, и зѓсталъ вѣрный Собору Никейскому.

Епископы въ Селевкіи собраны поѓдѣлены были на бѓльше партій, однакожь бѓльшѣсть рѣшила, що пріймае Соборъ Никейскій, заключивши одно лишень слово „единосущный“, понеже оно въ Писемѣ св. не находитъ ся, и ѓткнули такожь символъ, котрый имъ императоръ предложилъ, и таке рѣшенье выслали до Царгорода, до Константія, котре такожь ѓткинене було. Атаназій хотій въ укритью, и ѓтдаленый, добре знатъ о тыхъ ворожихъ крокахъ Императора и Аріяновъ, и старалъ ся вѣрнымъ всегда правдиву вѣру показовати, про тое наисалъ „листъ о синодахъ“, въ котромъ опише непостояннѣсть Аріяновъ, котри вже 11 различныхъ символѣвъ составили, и утверждають, що вѣь суть правдивы; напоминае одже вѣхъ, и остерегае противъ грозячого зо стороны Аріяновъ небезпеченьства.

Коли одже Епископы Ариминьски и Селевкійски далися ложн увести, здавалося, що за помощью Константія цѣлый свѣтъ перейде на Аріянизмъ; було то очевидно вѣь дѣломъ безбожного Константія, котрый до самой смерти вѣрно боронилъ Аріянизмъ, але було то вже остатне дѣло его деспотизма, дальши дотычни кроки заскочила смерть р. 361.

Удачно характеризуетъ Константія поганьскій писатель Ammiacus Marcellius, histor. XXI, 16.: „Christianam religionem absolutam et simplicem anili superstitione confundens: in qua scrutanda perplexius, quam componenda gravius excitavit dissidia plurima, quae

progressa fusius aluit concertatione verborum: ut catervis Antistitum iumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos, quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conatur arbitrium, rei vehiculariae succideret nervos.“

По Константію наступилъ Юліянъ ѐтступникъ, (361—363), котрый великій неприятель вѣхъ христіанѣвъ, хотѣлъ поганьство знова впровадити, и для того приказалъ, щобы вѣь выгнани Епископы повернулись, сподѣючися, що тымъ способомъ станесе межн христіанами бѓльша замѣшанна, и бнъ тымъ лекше цѣль свою осягне. Такъ одже и Атаназій мѣгъ по долгомъ выгнанью вернуться до Александріи, де якъ и перше съ неописаною радостію булъ принятый.

§. 6.

Дѣла Атаназія въ Александріи и 4. выгнанье 361—363.

Заразь по поворотѣ своемъ до Александріи приложилъ Атаназій вѣхъ силъ, щобы неприятели черезъ Аріяновъ въ Церкви здѣланы усунути, поблудившихъ до правдивой вѣры припровадити. Для того скликалъ на р. 362. синодъ до Александріи, на котрый много Епископѣвъ зъ Египта зѓишлося. Синодъ той малъ особливо рѣшитъ, що мае статися съ тымн, котри въ ересь Аріяньску упали, потому подтвердить вѣру правдиву, и рѣшити роздоръ Церкви Антиохійской.

Що ея касае тыхъ, котри до Аріянизма упали, рѣшено, що сели они сами старались ересь розширяти, а теперь того кають ся, мають бути до Церкви приняты, але лишъ яко міреки люде, котри але лишъ прельщени були, то мають приняты бути яко священники сели ними передше були; мусѣли однакожь найперше Аріянизма выречися, и на Соборъ Никейскій принегати. Такъ рѣшена була справа понавшихъ въ ересь Арія.

Потому подтвердили собрани Епископы соборъ Никейскій I, а наконецъ выслали двоухъ Епископѣвъ, щобы въ Церкви Антиохійской згоду зробили, що по долгомъ часѣ сталося. Тин уставы Собора Александрійского старалъ ся Атаназій всюда перепровадити, а щобы вѣь Церкви однообразно собѣ постуцовали, удѣлялъ ихъ такожь св. Василию В. и инымъ. Здавалося, що Атаназій вже сиокѣйно буде управляти Церковь свою, коли несподѣвано на ново Юліянъ противъ него повсталъ. Той Императоръ хотѣлъ поганьство на ново

впровадити, коли одже почувъ, що за стараньемъ Атаназія многи поганьски жени до Христїянства навернулись, велѣлъ святого Епископа увязнити, але Богъ выбавилъ го и теперь зъ рукъ неспрїятельскихъ, бо коли жовнѣры обступили Церковь, чтобы го поимати утѣкъ Атаназій помѣжъ люди, и удалъ ся на море. А коли видѣлъ, що вже близько еуть тїи, що го мали забити, казалъ обернути лодь, на котрой булъ, противъ нихъ. Она не знала го особисто, и не сподѣвали ся такожь, чтобы Атаназій самъ до нихъ прїйшовъ, тримаючи го за чужого, спытали ся го, чи не видѣлъ Атаназія? на що ѡнъ отповѣлъ: Передъ вами шолоъ, гоуѣтъ го. И такъ уйшовъ ихъ рукамъ и знову ѡтдаленый ѡтъ своей Церкви укрывалъ ся ажъ до р. 363., коли Юліянъ зраненый въ битвѣ съ Перзами марно погибъ.

§. 7.

Остатни дѣла Атаназія, няте выгнанье, и смерть 363 — 373.

По смерти Юліяна наступилъ на престолѣ Римскѡмъ Іовіянъ, (363—364), мужъ побожный, котрый заразъ съ початку Имперїи своей выдалъ росказъ, чтобы все Епископы до своихъ Церквей вернулись, а понеже чулъ вже о Атаназію и о его честнѡтъ, протое до него особный листъ написалъ, въ котрѡмъ его постояннѡсть величае и просить, чтобы для розширеня правдивой науки повернулся до Александрии.

Не о долго потому просилъ Іовіянъ св. Атаназія, чтобы ему точнее выясненье науки католической прислалъ; святой Архіепископъ созвалъ одже синодъ и въ имени того собора составилъ листъ до Императора, въ котрѡмъ его благи намѣренія выхваляе, злобу Аріянѡвъ живо описуе, и наконецъ поручае му яко основу правдивой вѣры синодъ Никейскій I., до которого еще деяки выясненя ирїичїяе, котрыми особливо божество Духа св. доказуе. Коли Императоръ той листъ отрималъ, желалъ того святого мужа особисто пѡзнати, и для того его до себе запросилъ до Антиохїи, куди Атаназій охочо прїйшовъ, и понеже Аріане на ново его клеветати почали, честь и невиннѡсть свою передъ Императоромъ боронилъ.

Той богобѡйный Императоръ померъ вже р. 364 а на его мѣсце наступилъ Валентинїанъ, мужъ побожный и заступникъ вѣры Никейской, котрый однакожь принялъ яко вспѡблвдѣтеля брата своего Валента, и ему ѡтступилъ цѣлый востокъ, а самъ зѡсталъ Императоромъ Западной части Римской Имперїи. Валентъ булъ ве-

ликій приверженець Аріанїзма, и протое много перестѣдованъ и клопотѡвъ такъ для Церкви якъ для Атаназія сталъ ся причиною.

Въ первыхъ часахъ владѣнїя своего Валентъ не зробилъ никакой прикрости св. Атаназію, зѡставилъ му полную свободу научати народъ. Атаназій петинно съ великою ревнѡстью училъ вѣрныхъ, и опровергалъ еретикѡвъ, про що они его найзатягнѣшими врагами сталїея, и виробили у Аріаньского Валента р. 367 приказъ, що все Епископы, котри за часѡвъ Константія выгнани зѡстали, а за Юліяна вернулись, знову за своихъ Церквей були выгнани. Понеже Аріане всегда уважали Атаназія яко головного поборника ереси ихъ, протое особливо на него звернули злѡбъ Валента, котрый казалъ го поимати, але за помощю Бога и теперь утѣкъ, и укрывалъ ся черезъ 4 мѣсяцї въ гробѣ Отца своего. Однакожь народъ Александрийскій и цѣлон окресности вѣрно преданный вѣрѣ правдивой и святому Пастырю, обурился такимъ нечестивымъ и несправедливымъ поступованьемъ Императора, и хотѣлъ мятежь воздвигнути: для того Валентъ зъ боязни, чтобы не утратилъ цѣлый край той, далъ Атаназію свободу, заказалъ го гонити, и такъ Атаназій по пяти выгнаньяхъ мѡгъ остатни хвилѣ житя своего въ покою посвятити Богу и працѣ для добра Церкви и народа.

Колї гонїнїи Аріанѡвъ по части уноконїлея, созвалъ II. Дамазъ р. 367. синодъ до Риму, чтобы декретъ Собора Никейского еще разъ подтвердить, Уреакїя и Валента вождѡвъ Аріанѡвъ западныхъ зъ Церкви выключити, и всехъ въ ересь унавшихъ до Церкви привернути, о котрыхъ рѣшенїяхъ всехъ Епископѡвъ окружнымъ письмомъ увѣдомилъ. Якъ лишь Атаназій тое поеланїе получалъ, собралъ коло себе Епископѡвъ Египта и письмомъ поблагодарилъ Папѣ за тое дѣло, но просилъ еще, чтобы и Ауксентїя Епископа Медіолянського, котрого Соборъ Римскій перейшовъ, яко Аріяна зъ Церкви выключилъ, що Папа на другѡмъ соборѣ Римскѡмъ за согласїемъ всехъ собранныхъ Епископѡвъ адѣлалъ. Атаназій зачулъ, що декотри Епископы Африканьски стараются еще и теперь ересь Аріаньску ширити и боронити, и для того ѡткликуются на Соборъ Ариминскій зъ року 359. Чтобы тому запѡбѣчи, созвалъ Атаназій р. 368. по отриманью листу ѡтъ II. Дамазы Соборъ, на котрый зѡбылися Епископы Египта и Лїбїи, осудили еще разъ Аріанїзмъ и Атаназій написалъ въ имени Собора окружное посланїе до всехъ Епископѡвъ Африки, въ котрѡмъ описуе докладно исторїю синода Ариминьского, котрый не волю собранныхъ Епископѡвъ, але волю деспотичного Константія высказалъ, и вызнае всехъ Епископѡвъ, чтобы трималїея науки Синода Никейского, котрого исторїю такожь оповѣдае и наконецъ коротко божество Духа св. противъ Македонїанѡвъ доказуе.

При концї житя мусѣлъ св. Атаназій выступити еще въ оборонѣ св. Василїя, котрого всегда яко сына любилъ, и его быстрый умъ и побожнѡсть подивлялъ.

Бо, якъ въ исторїи св. Василїя докладнѣйше сказане буде, тогда стали декотри учити, що духъ св. есть лишь сотворѣнїе Боже,

котру ложну науку св. Василя збивать, тымъ способомъ, що всё свойства божества св. Духови приписоваль, въ жаднѣмъ мѣсяци однакожь Духа св. Богомъ не называль, щобы тымъ именемъ противникѣвъ еще бѣльше не роздражнить. Тое многи монахи зле приняли и на-противъ Василя всиуди говорили яко еретика. Для того Атаназій чудеса обовязанымъ написати въ оборонѣ своего пріятели два листы до Іоанна и Аятіоха пресвитерѣвъ и до Палядія, въ котрыхъ поступо-ванье Василя яко розумне похваляе и одобряе, а его клеветникѣвъ потушляе. Въ тѣмъ часѣ побужденый запытаньями и просьбами зъ розличныхъ сторонъ писалъ еще противъ ереси Анолинарія, и по такъ многихъ працяхъ и терпѣньяхъ скѣпчилъ праведне житье, и переиѣсь ся 2. Мая 373. до вѣчности.

Черезъ сорокъ шість лѣтъ булъ Епископомъ Церкви Алексан-дрійскою, и черезъ цѣлый той часъ булъ выставлений гоненіямъ еретикѣвъ, лести и клеветамъ Аріяноу, котри его убити хотѣли. Однакожь ани грозьбы, ани перестѣдованья, ани клеветы не нару-шили его постояннѣсть; ѡнъ видѣлъ якъ чотыри императоры, воджи и настоятелѣ войскъ хотѣли го погубити, однакожь ничимъ недалея ѡтклонити зъ дороги правды. Его быстроуміе и краснорѣчіе подив-ляють учени всёхъ вѣкѣвъ, его строгѣсть и постояннѣсть противъ еретикѣвъ и ворогѣвъ церкви, зъ одной стороны, а лагѣднѣсть и лю-бовъ всёхъ каючихся естъ примѣромъ ѡтъ сонця яснѣйшимъ для всёхъ наслѣдникѣвъ его високого становиска церковного, его цѣле житье естъ образомъ правдивого война Христового. „Прославляючи Атаназія саму добродѣтель прославляю, бо ѡнъ естъ зеркаломъ всёхъ добродѣтели. . . За житья булъ не оборимымъ столпомъ православія. . . А понеже ѡнъ такъ жилъ, и такъ другихъ научалъ, що житье его було правиломъ Епископѣвъ, а вѣры его догматами Церкви, — ктожь може славу его достойно исповѣсти? (Григор. Наз. о св. Атан.)

§. 8.

О посмертнѣи Славѣ св. Атаназія.

Переглянувши въ короткости житье св. Атаназія хочу еще сибнути дещо о почитанью, яке Церковь тому великому Святому ѡтдае.

Понеже св. Атаназій цѣле житье свое для добра Церкви и вѣр-ныхъ своихъ посвятилъ, для того они вдячни такому Епископу всё въ памяти затримали, що ѡнъ ихъ училъ, а при тѣмъ и его образъ живо имъ всегда въ памяти зѣсталъ, и тому завдячити маемо, що мо-

жемо навѣтъ сказати якъ св. Атаназій выглядаль. Якъ зъ писемъ его житьенисателей видно булъ Атаназій середного возрасту, троха похилений, пріемного лица, малъ уста вузки, бороду не дуже широку волосе хоть въ такъ великой старости еще не цѣлкомъ бѣле. (Ми-неа 18. Януар.)

Пѣсля власнои его воли похоронили тѣло его внѣ города Але-ксандрійскою, зъ ѡтки вѣроятно за часѣвъ св. Германа, Патріярха Царгородскою до Константинополя перенесене зѣстало. Тутъ спо-чивали мощи св. Атаназія ажъ до р. 1454. коли вже Турки пѣдбили царство Бизантійске, и всё для Християноу святы мѣсяца зневажали и обезчещали. Помянутого року прійшолъ до Царгорода въ мѣсяци Студни Доминикъ Зотарелъ на кораблі, и зѣйшовшиися съ jakimъ Епископомъ дѣбалъ ся ѡтъ него, якъ Турки всё християньски мѣсяца нищать, и особливо мощи святыхъ обезчещаютъ. Просилъ одже того Епископа, чи не мѣгъ бы му яка мощи дати, котри бы ѡнъ на ѡт-вѣтне мѣсяце ѡтнесъ.

Епископъ той сказаль му, що за мѣстомъ найде мощи св. Атаназія. Зотарелъ найшолъ истинно на означѣмъ мѣсяци тѣло св. Атаназія, котре взялъ зо собою на корабль и завезъ го до Ве-неціи, де го постановилъ зложити въ монастыри св. Креста. Далъ однакожь напередъ знати до того монастыря, що такій даръ имъ везе, о чѣмъ довѣдалъ ся заразы патріярхъ Венеціи Юстиніанъ Моченикъ, и якъ лишень мощи тѣи привезени були, якъ найточнѣйше испытываль, чи то истинно суть мощи св. Атаназія, и коли не було сомнѣнія о тѣмъ предметѣ, перенесли дороцѣнныи останки великого Учителя Атаназія дня 2. Юніа 1455 року зъ Храма св. Марка, де доси поставлени були, до Церкви св. Креста.

На тѣмъ мѣсяци Богъ многими чудами прославилъ слугу своего. Поминувши други, котри обширно описани суть въ старои руко-писи Италійскои, (публикованой у Migne, Patrol, series græca t. XV. 847—864) лишень декотри наведу.

Вже тогда, коли тѣло Святого лежало въ Церкви св. Марка, розходился ѡтъ него чудесный запахъ, що всё притомни чули. Якъ вже зложено було въ монастыри св. Креста, случилося, що хлопецъ якийсь зъ Пармы, котрый тогда въ Венеціи перебувалъ, дѣткненый булъ заразою, и лежалъ безъ надѣи. Въ ночи явилъ му ся не зна-ный му Епископъ, потѣшилъ го, и казалъ му пѣйти на другій день до Храма Креста, тамъ змовити три разъ Отче нашъ и Богоро-дице Дѣво, и потому дѣткнутися мощи св. Атаназія, а скоро тое

зробилъ, заразъ выздоровѣлъ. — Одного разу зближалася мала лодъ до Венеціи, коли несподѣвано бури велика повстала, и вже 15 зъ товаришбвъ зъ лоди вылетѣли; а булъ мѣжъ ними оденъ чоловікъ зъ Царьгорода, котрый всегда особливо св. Атаназія почиталъ. Въ тѣмъ небезпеченствѣ удалъ ся въ горячихъ молитвахъ до св. Атаназія и Богъ за вставленьемъ того Святого выбавилъ ихъ ѓтъ певной смерти. — Въ единомъ домѣ въ Венеціи була несчастлива служниця, котра не могла на ноги стати, лишень на куляхъ ходила. Однои ночи явилъ ся ей епископъ якийсь, и казалъ ей удалъ ся до храму св. Креста и дѣткнути ся мощи св. Атаназія. Она рано оновѣла тое своей панѣ, и просила, щобы ю дала завести до того храму, що и стало ся. На другу нѣчь зъявилъ ся ей знову той самъ Епископъ, и дѣткнувши ся ей зраненыхъ мѣщъ, одѣйшовъ, и она рано встала здорова, удалася до Храму св. Креста, и помолвивши ся до св. Атаназія, завѣсила кулъ свои въ Церквѣи тои на памятку того чуда.

Тѣи и многіи инши чуда сотворилъ Богъ для прославленія вѣрнаго слуги своего св. Атаназія.

Тѣло св. Атаназія, котре до нынѣ въ Венеціи заховуе ся, есть безъ головы. Не можна поѣла документѣвъ, яки маемо опредѣлити, де голова св. Атаназія хоронится, бо Гишпаны утверджають, що она есть въ Ишпавіи, а имъ противорѣчатъ Французы, що голова св. Атаназія принесена зъ Александріи, и заховуе ся въ Епархіи Туронской, въ селѣ Серенъ.

Церковь свята почитае память св. Атаназія 2. Мая.

Письма св. Атаназія. Хотя св. Атаназій майже цѣле житѣе на гоненія булъ выставленій, то однакожъ при тыхъ тяжкихъ обстоятельствахъ составилъ такожъ многи письма, въ котрыхъ бнѣ особливо вѣру въ божество Іисуса Христа доказуе, а понеже никто го въ тѣмъ взглядѣ не перевышилъ, про тое зовеея такожъ „Великій“ и „Отець православія“. Характеръ письма того святого есть переважно апологетичный, що никакше бути не могло якъ сьмо видѣли въ житію его. Понеже письма свои составилъ по большон части для обороны своей або вѣры правдивон, для того въ нихъ находятя часто мѣща острѣйше и сатирично составлени, особливо тамъ, де противъ ворогѣвъ нерозумныхъ пише; но де опровергае мнѣнія такихъ людей, у котрыхъ еще есть чувство для правды, тамъ въ цѣломъ стилю перебивае ся любовь и лагѣдность.

Доказы его основуютя на разумѣ, письмѣ святѣмъ и преданіи. Стилъ его есть легкій и зоединчій, и николи надъ мѣру не розводится.

Его быстроуміе показуе ся особливо въ доказахъ рѣчи найтемнѣйшихъ и то способомъ легкимъ пріятнымъ, и въ выборѣ причинъ найдобитѣйшимъ. Въ бесѣдѣ перевышае гладкимъ, и краснымъ выкладомъ майже всѣхъ ѓтцѣвъ святыхъ.

Всѣ дѣла св. Атаназія дѣлятся на 4. ѓтрыды:

А. АПОЛОГЕТИЧНИ.

въ котрыхъ збивае поганьство и доказуе истинность християнства. Тутъ причислени належитъ; а) Бесѣда противъ поганѣвъ *λόγος κατ' Ἑλλήνων*), котрой продолженъе есть б) бесѣда о воплощеніи Слова (*λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου*). Тѣи оба письма составлени суть передъ р. 320. понеже еще не ма въ нихъ споминки о Аріянахъ, котри того року вже ширилися. Въ первой бесѣдѣ доказуе язычникамъ, що вѣра християнска мае сильну основу, що про тое язычники несправедливо насмѣваюте ся зъ християнѣвъ; показуе, противно, що идолослуженъе някои розумнои подиоры не мае. Письмо друге есть продолженъе першого, въ котромъ доказуе що вѣра въ Іисуса Христа если основана на письмѣ святѣмъ. Тѣи двома дѣлами положилъ Атаназій основу до умѣтного трактованія апологетики, тѣмъ що всѣ доказы свои енетематично зъ догмата о искупленіи рода людского выпровадилъ.

Б. ПОЛЕМИЧНІЙ.

противъ Аріянѣвъ, Македоніянѣвъ и Аполинариетѣвъ. Всѣ письма того ѓтрыды доказуютъ вѣру въ Троицу св. и воплощенъе. Тутъ належитъ 1) Выкладъ вѣры; есть коротке выясненъе вѣры католической противъ Аріянѣвъ, въ котромъ науку о св. Троици и о вочеловѣченіи Слова коротко выкладае, и головни заблужденя противъ тои науки збивае.

2) Выясненъе слѣвъ Письма св. „Вся мнѣ предана суть ѓтъ Отца моего.“

3) Окружне посланіе до Епископѣвъ вселеннои.

4) Окружне посланъе до Епископѣвъ Египта и Либіи, за котрыхъ содержанъе згадано було въ житѣеніи;

5) Бесѣды 4 противъ Аріянѣвъ. Тѣи бесѣды написалъ Атаназій зъ той причины, понеже многи гадали, що Аріянска наука цѣлкомъ до вѣры неналежитъ и Аріянѣвъ за християнѣвъ тримали. Для того Атаназій ѓтелоняе цѣлу пропасть той ереси, и остерѣгае всѣхъ щобы ей хоронили ся.

Написалъ ти бесѣды Атаназій р. 356., на выгнанью.

Для власної оборони противъ безсовѣстныхъ клеветниківъ написавъ 6) апологію противъ Аріянівъ 7) апологію ко Императору Константину; 8) апологію, для чого утѣкъ передъ ворогами своїми, котри три письма такожъ зъ житєписи намъ вже знакомі суть.

Кромѣ того еще тутъ належать письма св. Атаназія противъ Македоніянівъ и Аполинариствъ, въ котрыхъ противъ тыхъ еретиківъ вѣру християнську боронить.

Г. ИСТОРИЧНО-ДОГМАТИЧНИ

- 1) О синодѣ Никейскѣмъ, написане р. 352. Тогда св. Атаназій жилъ спокѣно въ Александріи, и случилось, що при публичной диспутѣ Аріяни не въ станѣ собѣ иначе poraditi хотѣли доказати, що синодъ Никейскій приняеъ слова „единосущный“ зблудилъ на противъ письма св. въ котрѣмъ той выразъ не находить ся. Атаназій одже доказуе справедливую причину, для котрой той выразъ яко найдокладнѣйшій принятый булъ.
- 2) О науцѣ Діонизія. Той самъ часъ Аріяни для подтвержденя своєї науки откликвалися на Діонизія Александрійского, котрый въ письмѣ противъ Сабелія подобныхъ якъ Аріяни выразѣвъ уживавъ, однакожъ въ цѣлкомъ иншѣмъ змыслѣ. Для того Атаназій выяснилъ, яка була правдива наука Діонизія.
- 3) Исторія Аріянівъ до р. 357., котрой причину и содержанье вже въ житєписи видѣлисьмо.
- 4) Листъ до Серапіона, котрый пыталъ ся Атаназія, чи Аріи въ общенія Церкви святой померъ. Атаназій одже пбсѣдъ оповѣданья Макарія пресвитера, котрый въ часѣ смерти Арія въ Царгородѣ булъ, оповѣдае якимъ способомъ Аріи померъ.
- 6) О синодѣ Ариминьскѣмъ и Селевкійскѣмъ;
- 7) Посланье синодалъне до Антиохіи, въ котрѣмъ ихъ до згоды напминае;
- 8) Листъ до Руфиніяна, де доносить о рѣшеньяхъ синода Александрійского зъ р. 362 взглядомъ принятія Аріянівъ каючихъ ся до Церкви.
- 9) Житье св. Антонія написане для монаховъ Галлійскихъ, чтобы мали образъ зъ которого учитися мали, якъ жити повинни и и якъ хотъ отъ свѣта удалени для свѣта працѣвати могутъ. Тое письмо отлчачея особливимъ одушевленьемъ и любовью для своего предмета.
- 10) Посланія празнични сочинени тогда, коли Атаназій передъ

Константиемъ межъ монахами хорониль ся.

Д. Егзегетични и моральни. Св. Атаназій въ письмахъ своихъ майже все мѣсяца письма святого, зъ котрыхъ наука о Троицѣ св. и воплощеню дасть ся доказати, выясняе такъ що все его сочиненья цѣху егзегетики на собѣ мають особливо же до тон класы на лежать слѣдуючи:

- 1) Листъ до Марцелина о выясненю неальмовъ; есть заохота до читанья неальмовъ, въ котрыхъ все разомъ находится, що дотычно божества Христа по всехъ иншихъ книгахъ каноничныхъ есть розкинене, и котри каждому чоловѣкови якы до сердца говорятъ, и розлични состоянья души живо представляють.
- 2) Выяснене неальмовъ, тымъ способомъ що найперше содержанье каждого неальма коротко выкладае, а потому поодиноки стихи выясняе.
- 3) О написяхъ неальмовъ есть парафраза поодинокихъ неальмовъ, однакожъ не всегда точна.

Межъ письмами содержанья морального особливою важнъ есть „листъ до Драконтія.“ Той Драконтіи булъ настоятель якогось монастыря въ Египтѣ, и для своей побожности выбрали го р. 355 на Епископа. Однакожъ онъ боячисъ великихъ гоненій, якимъ тогда каждый вѣрныи Епископъ выставленый булъ и при томъ недовѣряючи своимъ силамъ, чи зможе вымаганнямъ такого высокаго становиска задосить учинити, отѣгалъ ся отъ того достоинства. Для того Атаназій напминае го, щобъ пднйалъ гоненія Христа ради, и за примѣромъ Мойсея, Иліи, Елизея, Апостоловъ не уважалъ на трудности того стану, въ котрѣмъ для блага Церкви и народа дѣлати може. Драконтіи послушалъ нетинно голоосу св. Атаназія.

Тѣи суть одже головни дѣла св. Атаназія, въ котрыхъ пребываея вѣюди постояннѣсть, крѣпость духа, любовь Бога и ближнихъ, и во всехъ доказахъ глубока ученость, для котрой Церковь свята дала му славне имя „Учитель Церкви.“ Наконцеъ згадати еще належить о выданьяхъ дѣлъ св. Атаназія. До року 1601 дѣла св. Атаназія лишень въ латиньскѣмъ переводѣ много разъ были выдани, котри однакожъ поминаю, и наводжу лишъ найдокладнѣйше выданье Монтофона, въ Парижи р. 1698 въ 3 томахъ въ листѣ, котре съ додаткомъ декотрыхъ пбзвѣйше откритыхъ письмъ отдруковане есть въ Migne, Patrologiae Cursus completus, series graeca T. 25—28. Paris 1843 ss.

Яка идея сполучає Евангелія, котри читаються въ Недѣли ѓтъ св. Пасхи до Сошествія св. Духа?

Дрѣ Ю. Пелешъ (Рускій Сіонъ 1871)

Цѣле богослуженье має кромѣ змысла историчного такожь змысль мистичный представляющій якуе идею, котра ѓтносится до нашего житья духовного, котрого найвысша цѣль есть дѣстатись до своего источника, до Бога. Но если то о богослуженью въ загалѣ есть правда, не меньше тое утверждати треба о поодинокихъ частяхъ богослуженья, именно же о перикопахъ евангелекихъ, котри на поодинокы Недѣлы суть приписаны. Иныѣ хочу показати идею, яка находится въ Евангеліяхъ въ Недѣлы ѓтъ св. Пасхи ажъ до Сошествія св. Духа.

„Копчина закона Христосъ“ каже Апостоль (Римл. 10, 4.) Христосъ есть совершеньемъ закона, есть цѣль Евангелія и ередоточіе християньского богослуженья; для того въ цѣлѣмъ нашѣмъ богослуженью становлять головны праздники господски такы осередній точки, около котрыхъ цѣлый рѣкъ церковный кружить. Первый Праздникъ Господскій есть Пасха, котра голосить свѣтови побѣду правды надъ ложью, для того читае ся зъ Евангелія св. Іоанна власно той уступъ, въ котрѣмъ Евангелистъ его божество противъ различныхъ еретикѣвъ утверждае. Голосить одже вѣрнымъ радостиу вѣсть, що Христосъ воскресъ отъ мертвыхъ, и тымъ подтвердилъ свое божество. Но Христосъ воплотился для нашего спасенія, для того потреба, чтобы мы увѣрили въ Христа, и начали пѣсля той вѣры жити, т. е. выкоренили грѣхъ зъ сердце нашихъ, и украсилися честнотами. И для того Церковь читае въ Недѣлы по Воскресеніи Евангелія, котри показываютъ духовне ѓтродженье. Найперше, чтобы насъ утвердити въ вѣрѣ, подае намъ лѣки противъ ѓтносныхъ ворогѣвъ, котри находятся або въ самѣмъ чловѣку, — его сомнѣнія, недѣврчивость — або внѣ его н. пр. различный перепоны, несчастлива судьба и пр. котри родяты въ насъ сомнѣнія. Чтобы насъ одже противъ тыхъ недугѣвъ покрѣпити, читае въ першу Недѣлю по Воскресеніи Евангеліе (св. Іоан. 20.) о Апостолѣ Томѣ, котрый зъ початку сомнѣвался о истинѣ Воскресенія Христового; но его невѣріе побѣдилъ Спаситель, и ѓнъ истинно увѣрилъ въ Христа. Тымъ подае Церковь своимъ вѣрнымъ покрѣпленье, чтобы пѣзнали правдиву вѣру и сильно ей держалися. А чтобы дальше утвердити нашу вѣру и тогда, коли изъ внѣ перепоны ставляются, читае въ другу Недѣлю Евангеліе (Іоан. 15.) о мироносицахъ. Тѣнъ богобоязливы жены полю-

били Христа надъ все, и еще въ гробѣ хотѣли ему честь ѓддати. Но якежь було ихъ розчарованье, коли тѣло Христа не нашли во гробѣ; легко могли упасти на духу и стратити свою вѣру. Але Христосъ являеся имъ, и подтверждае ихъ вѣру. А Церковь читаючи намъ тое Евангеліе хоче показати, чтобы мы сильно въ вѣрѣ стояли, хотѣбы яки перепоны намъ ставлялися.

По сама вѣра не достаточна до спасенія, треба пѣсля неи жити, т. е. очиститися ѓтъ различныхъ грѣхѣвъ, и украситися цвѣтами християньскихъ добродѣтелей. Чтобы вѣрныхъ до такого истинного ѓтродженья возбудити, представляе въ три послѣдующи Недѣлы три различныхъ роды грѣшникѣвъ, котри за помощью Бога веѣ востали. Всяка покуса до грѣха походитъ изъ трѣхъ жерель ѓтъ свѣта, ѓтъ самого чловѣка и ѓтъ сатаны. Веѣ тѣнъ три роды грѣшникѣвъ зывае Церковь до востанья. И такъ... въ третю Недѣлю по Воскр. читае Евангеліе (Іоан. 5.) о расслабленномъ, котрый есть образомъ каждого грѣшника особливо же того, що черезъ намовы свѣта занутался въ различный беззаконія. Расслабленный черезъ долгій часъ не мѣгъ востати зъ ложа своего, но сила Христа воздвигла его; такъ и всякій грѣшникъ хотѣбы и застарѣлый, може востати изъ ложа смерти душевной, если вырече ся намовѣ свѣта и его помочи, и въ самѣмъ Христѣ положить свое упованіе.

Потому въ четверту Недѣлю по Воскр. читае Евангеліе (Іоан. 4.) о Самарянинѣ, котра представляе образъ грѣшника, що черезъ похоть своен плоти впадае въ различны грѣхи — пичноту, шьянство и пр. на мѣсто веѣхъ тутъ кладется оденъ головный грѣхъ —, и показуе, що и такой чловѣкъ може востати, если увѣривши въ Христа стане жити пѣсля его св. закона.

Наконецъ въ пятую Недѣлю по Воскр. читае Евангеліе (Іоан. 9.) о слѣпци, яко образъ чловѣка, котрого намова и вилывъ сатаны робить слѣпымъ на всяку правду и честноту, и показуе, що якъ той слѣпцъ силою Христа прозрѣлъ, такъ и такой чловѣкъ може востати, если увѣритъ въ Христа и цитомъ вѣры вооружится противъ намовѣ, котри сатана различными способами ему поддае.

А коли такъ св. Церковь веѣхъ до вѣры въ Христа и ѓтродженье духовне завозвала, и имъ можебность такого ѓтродженья показала, празднуе въ шесту Недѣлю по Воскр. побѣду вѣры надъ віромъ поганьскимъ и еретическимъ обходячи память ѓтцѣвъ I. Никейского Собора, котри зѣшлися зъ веѣхъ сторонѣ, чтобы иеповѣсти предану Апостолами православному вѣру и ѓткнути веѣ ложны мнѣнія еретикѣвъ. Они зѣшлися тамъ ведени Духомъ свя-

тымъ, котрый есть во своен Церкви до кѣнця вѣка. Для того Церковь читае въ тую Недѣлю Евангеліе (Іоан. 17.) въ котрѣмъ Христосъ молить небесного Отца, чтобы тыхъ заступникѣвъ Его на свѣтѣ сохранилъ въ св. вѣрѣ, чтобы не далъ имъ въ блудъ понасти. А понеже молитва Единородного Сына була выслухана, тому то Церковь тымъ Евангеліемъ зъ одной стороны взывае вѣрныхъ, чтобы сильно держалися той вѣры, котрой Покровитель есть самъ Духъ святой, котра протое есть истинна дорога до Бога, а зъ другой стороны предсказуе тую блаженну хвилю, коли цѣла вселенна буде торжествовати побѣду христіанства надъ враками невѣрія, коли цѣлый міръ отновится на основѣ исповѣданья единой, святой, соборной, и апостольской Церкви, и коли то буде едино стадо и единъ Пастырь.

Дръ Ю. Пелешъ

НАЧЕРКЪ ДО ПРОП. НА ХХІХ. НЕД. ПО СОШ. СВ. ДУХА.
(Рускій Сіонъ 1871)

„Отвѣщавъ Исусъ рече: Не десять ли очистилася? да девять гдѣ? Како не обратомася возвращеся дати славу Богу, токмо и исполненія сей?“ (Лук. 17.)

Розумъ чловѣкови каже, що за одержани добри дѣла повиненъ тому, ѣтъ кого ихъ получить вдячнымъ бутн; а понеже чловѣкъ ѣтъ Бога нечислени добродѣйства отримуве и кожду хвилю житья Богу завдячити мае, для того должность наша есть Богу вдячными бутн. До того напомнимъ насъ въ многихъ мѣсцяхъ Письмо св.; такъ: ис. 110, 1 94, 1 -7. I. Солун. 5, 18. Колос. 3, 17. Филип. 4, 6. А и въ нынѣшнѣмъ св. Евангеліи пытаеся Спаситель, для чого не всѣ, котри зѣстали уздоровлени, прійшли воздати славу Богу.

О той истинѣ сильно пересвѣдчени були всѣ святы и побожни люде; такъ каже св. Іоанъ Златоустъ: „Ничъ не есть Богу такъ пріятне якъ душа, котра му за отримани добродѣйства дякуе; бо Богъ не желяе за свои безчислени ласки ѣтъ насъ ничъ больше кромѣ вдячности.“ (гом. 52. до к. быт.) А св. Амброзіи пытаеся: „Скажи, чи ты, если кому щось подарить, не очекуешъ ѣтъ нѣго, чтобы ти подяковаль, и благословиль тую руку, котра му помогла? Если того не зробить, но зовешъ го невдячнымъ чловѣкомъ. Такъ само очекуе ѣтъ насъ Богъ, котрый насъ живить, и намъ всё добре дае, чтобысьмо ему за тое вдячни були.“ А св. Августинъ утверждае, що въ тѣмъ властиво состоитъ почитанье Бога, що ему вдячнѣсть оказуемо. Для того и жертва безкровна нового завѣта зовесе Евхаристія т. е. благодареніе. Тое учитъ насъ такожь Спаситель своимъ примѣромъ, бо ѣтъ при кождѣмъ важнѣйшѣмъ дѣлѣ благодарилъ Бога; такъ: коли пять хлѣбамъ хотѣлъ насытити пять тысячъ народа (Марк. 8: 6.); коли Лазаря воскресилъ (Іоан. 11, 41.); коли жертву нового завѣта постановилъ (Лук. 22, 19.); при всѣхъ тыхъ важныхъ событіяхъ благодарилъ Бога, а его примѣру послѣдовали Апостолы и перши Христіане, они по кождѣмъ дѣлѣ звикли були казати: Богу найъ буде честь и слава!

Для того и мы повинни дяковати Богу найперше за всё добре: ис. 102, 2. Второз. 8, 10. Ефес. 5, 20. Яков. 1, 17. До того напомнимъ насъ святы учитель церковни, такъ каже св. Златоустъ: „Напоминаю васъ, чтобысьте Богу були вдячни за всё, такъ эле якъ добре, бо если вамъ эле случится, то оно выйде на

ваше добро; если же вамъ добре дѣся, то вамъ всегда добре буде.* Но такожъ и за всѣ терпѣнія и нужды повинниєсьмо Богу вдячними бути, бо Богъ ихъ допущае для нашего добра щобы насъ въ добромъ утвердити, або нашу честноту испитати. Яков 1, 2. П. Кор. 7, 4. I. Солун. 5, 18. Красный примѣръ подае намъ праведный Іовъ, котрый въ наибольшемъ несчастіи каже: Буди имя Господне благословенно; — до благодарности ко Богу заохочають насъ такожъ три младенцѣ въ печи халдейской. (Дяніилъ 3, 89.) — до тои честноты заохочае насъ примѣръ св. Іоана Злагоуста, котрый малъ звычай всегда казати: слава Богу за все!

Но якже мы можемо показати нашу вдячность ко Богу? а) черезъ молитву, и щире сердце. Молитва есть тое средство, котре насъ соединяе съ Богомъ нашимъ Сотворителемъ, черезъ молитву мы можемо показати Богу наше щире, побожне сердце; молитва есть одже тая золота дорога, котра провадитъ насъ до Бога, и черезъ ню мы можемо Богу показати нашу вдячность б) черезъ милосердіе ко ближнимъ. Богъ не задоволяея самими теплыми словами, ѡнъ хоче видѣти дѣла. А понеже мы Богу яко въ собѣ найсовершенѣйшому ничъ не можемо здѣлати, для того должнѣсть наша есть бути милосердными ко ближнимъ, бо що ближному зробимо, тое уважае Богъ, якъ бысьмо ему здѣлали. Для того наминае Товитъ своего сына, щобы булъ милосердный ко нищимъ; тую должнѣсть згадуе намъ Ап. Яковъ (2, 15 16.); до того наминае насъ примѣръ Христа и всѣхъ его вѣрныхъ слугѣвъ. в) Черезъ побожне житіе. Добра есть молитва, похвальне есть милосердіе, но найбільше подобаея Богу побожне житіе! Оно есть то благопріятне кадило, котре мы Богу за его добри дѣла привести можемо. А понеже побожному жвтыю найбільше противитя грѣхъ, для того мы особливо тыхъ грѣхѣвъ повинни выстерѣгатися, котри противляея божому милосердію, и котри его дары намъ удѣлени не на наше добро, але на нашу згубу обертають: піянство, розпущеніе, и пр.

Такъ одже. Хр., видѣлисьте, яка должнѣсть на насъ тяжитъ: Богу должниєсьмо благодарити за всѣ его блага намъ удѣлени, и пѣзналисьте, якимъ способомъ тое здѣлати можемо. Поступайте собѣ такъ, а боже благословеніе почіе на васъ. Аминь.

О ЗАХОВАНЬЮ СВЯЩЕННИКА

въ товариствѣ, де зъ богочестія высмѣваюся.

Дръ Ю. Пелешъ (Рускій Сіонъ 1873)

Въ нашихъ часахъ не есть ничъ легшого, якъ мимовольно дѣстатися въ кругъ такихъ людей, котри ведені розличными причинами, мають злый звычай зъ церкви и загаломъ зъ всякой положительной вѣры высмѣватися, котрою то незавидною штукаю особливо тогды люблять чванитися, если въ своемъ товариствѣ увидятъ якого священника. Священникъ попавшійся въ таке товариство, находится въ неконче пріятномъ положеню, и часто може му забракнути слѣвъ, якъ бы противъ тыхъ часто быстроумныхъ нападѣвъ и себе и свою св. вѣру оборонити. Не оденъ згадуючи за слова: „qui periculum amat, in periculo peribit“, скаже, що найлѣпшій способъ охоронитися ѳтъ подобныхъ нападѣвъ, есть не ити въ таки товариства. И я ни на хвилю не спротивлялъ бы ся тому совѣту, еслибы всѣ священники могли провадити житіе монашеске, хотяи и монахъ неразъ невинно прійде въ подобне положеніе; но будучи увѣренный, що священникъ яко душпастырь, не такъ для себе, якъ для людей жити повиненъ, не мѣгъ бымы утверждати, що ѳнъ для оминеня тыхъ бесѣдъ долженъ воздержатися ѳтъ всякого сообщенія съ людьми съ изъятіемъ тогды, коли го его свята должнѣсть кличе. Нѣтъ; мы есьмо соль земли, и свѣтъ міру, и яко на такихъ тяжитъ на насъ св. обовязокъ всякими способами просвѣщати и до доброго заохочати людей, къ чому разумне сообщанье и пожитье съ людьми много причинаея. Въ прочѣмъ есть таке пожитье съ людьми необходимо потрібне для душпастыря, щобы мѣгъ прииспособити собѣ знанье свѣта и людей, безъ чого его цѣла праця буде цѣлкомъ безкористна; для того никакъ не можна согласитися съ тымъ, щобы священникъ, хотяи остеречи передъ всякимъ прикрытмъ а часто и нечестивымъ словомъ замкнулся, и толькѣ въ потребѣ показался свѣтови, бо навѣтъ и тая осторожнѣсть мало що поможетъ; знаемо бо зъ досвѣдченя, що коли такий чоловікъ колись де покажеться, то еще бѣльше ему досаджають. Тымъ однакѣжъ не хочу казати, якобы священникъ булъ обовязанъ нарочно шукати товариства такихъ людей, котри съ всею вѣроятностію будутъ выступати противъ духовенства и церкви. Боже борони, тутъ истинно булабы на мѣстци выше наведена пословица. О скѣлько можна, треба ухилитися ѳтъ такихъ товариствъ.

Но если вже коньче треба межи людей ити, кажутъ други, то не треба зважати на ихъ шутки и смѣхи, и ничего имъ не казати. Алежъ кажу на тое, що инного есть не зважати на безъумни высмѣванія и шуткованья зъ мене самого, а що инного дати при собѣ насмѣватися зъ церкви и ей святыхъ установленій, будо бы предательство на истиннѣ Христомъ откровенной, чого подъ жаднымъ условіемъ не може священникъ допуститися. Тутъ не остае ничъ инного, якъ спротивлятися по силамъ такимъ безбожнимъ бе-

сѣдамъ, и то найлѣпше такимъ самымъ способомъ, якого противникъ уживае. Не страшна есть борба съ ученымъ противникомъ, который хоть ложными однакожь разумовыми доказами повстае противъ церкви христіанской, бо до такой борбы подають богословски умѣтности достаточне оружїе, силою, котрою можна противника если не перекопати о правдѣ, то хоть объективно побѣдити. Но много тяжша борба есть съ такимъ човѣкомъ, который шутками и смѣшками воюе противъ церкви; такому човѣкови разумовыми доказами хотѣти уста замкнути есть звичайно даремне дѣло, бо велика масса людей не въ состоянію або не въ розположенію застановитися докладно надъ разумовыми выводами, есть звичайно по сторонѣ противника, который ложно въ правдѣ, но для змыслового човѣка прїятнѣе говорить, и для того безъ застановленія ему притакуе. Доказомъ того суть часы Вольтерїанскїи, котрї больше ранѣ задали истиннѣ, якъ инни столѣтія, котрї породили ученыхъ оспоривателей христіанской правды. Съ такими людьми найпоряднѣше булобы говорити подобно до ихъ способа бесѣды, т. е. гумористично и сатирично. Но не кождому таї даръ природа удѣляла, для того треба собѣ зберати таїкї добитїи выреченія, котрыми найлѣпше можна отперти напады на вѣру и церковь.

Къ той отже цѣли повннїибы такъ священники якъ и загаломъ люде преданїи своей св. Церкви таки дотепнїи выреченя походячіи зъ устъ людей або вже отъ природы даромъ сатиры wyposażеныхъ, або которї они собѣ трудомъ придбали до вѣдомости собратей во Христѣ подати.

Менѣ случилось такожь то читати то чути розличнїи сего рода выреченя; по закннѣ ихъ тутъ наведу, еще въ загалѣ належить поглянути на тыхъ людей, котрї любятъ зъ Церкви насмѣватися. Ихъ можнабы подѣлити на три класы: а) Здбнїи люде, котрї мають зле сердце; потѣмъ б) таїкї, котрї любятъ зъ чого будь смѣяться, але при тѣмъ суть доброго сердца; на конецъ в) плиткї голы, котрї всё малпують.

Наилекше заткати уста човѣкови, належащому до третого бѣдѣла; кѣлька слѣвѣ графно сказаныхъ замкнути му уста, бо бнѣ николи не мыслить о тѣмъ, що говорить, тѣлько подобно до сороки говорить, що другї вже давно говорили. „Дайте спокѣи съ такими бесѣдами, бо то вже кожда перекупка дословно знае,“ або щосъ подобного такъ змѣшае таку малпу, що ани слова больше не скаже. Въ однѣмъ товариствѣ стали высмѣватися зъ грѣховѣ духовенства, а головне слово провадилъ таїкї недоученїи панокъ; на що случайно тамъ находчїи ся священникъ примѣтилъ: „Друже, мы всё грѣшники, а понеже не знаемо, кто найбольшїи, то хочемо заразъ обчислитися.“ Всѣ на голось розсмѣялися, а полголовокъ забулъ о чѣмъ говорилъ, и такожь смѣялся не знаячи, що то ему нале-

жится. — Въ иннѣмъ зновъ товариствѣ зачали розсуджати, котра вѣра найлѣпша, и одинъ зъ притомныхъ хотячїе похвалити своимъ разумомъ, сказалъ, що бнѣ въ серци вже давно выречея вѣры католической. Но на счастье булъ въ тѣмъ товариствѣ оденъ школьнїи другъ того вольнодумца, котрїи на его заявленье такъ отповѣлъ: „Межи двома молодыми офицерами повстагъ споръ, котрїи поетъ славнѣишїи, Шиллеръ чи Гете, котрїи ихъ такъ розъярилъ, що ся завозвали на поединокъ, въ котрѣмъ одинъ зъ нихъ тяжко збѣталъ раненїи. Его прїятель выкидали му, для чого для такъ незначной рѣчи такъ розсердился, на що бнѣ съ жалѣмъ сказалъ: Злемъ зробить, а то тымъ больше, бо и дѣла тыхъ постѣи николи не видѣлъ, ни читалъ.“ Побнѣвалъ полголовокъ, що то мае значити, и замолкъ. — Съ такими людьми отже не тяжка справа. Еще лекше собѣ порадиити съ човѣкомъ доброго сердца, котрїи мае звичай зъ чого будь, отже и зъ Церкви насмѣватися. Досесть буде звернути его увагу лагдннмъ способомъ на тое, що таке поступованье есть недостоинье честного човѣка, бо понижаетъ то, що ему и притомнымъ есть святе и дороге, а бнѣ невно побнѣе свѣи блудъ и замолкне.

Наитяжша справа съ човѣкомъ злого сердца, котрїи свѣи талантъ уживае на то, чтобы зъ Церкви и Духовенства насмѣватися, кѣлька разъ случайность надасться. Найгорше есть виуцатися съ такимъ човѣкомъ въ долгу респраву, бо тая звичайно остане безъ найменьшого успѣха. Можна вправдѣ пригадати му одну або другу красну правду религїи, котра съ предметомъ его смѣху въ связи стоитъ; тое може то наклонити до застановленя, и ослабити его злобнїи слова; але долга респрава мало або ничъ не поможе; противно еще больше го утвердитъ въ ложнѣмъ мнѣнїю, бо видячи, що всѣхъ притомныхъ занялъ таїкї разговоръ, буде хотѣти уратовати свою славу, и може противъ переконаню буде обставати при своемъ мнѣнїю. Певна есть рѣчь, що если ктось высмѣваетъ якусь установу въ собѣ поважну, або ей цѣлкомъ не розумѣе, або тѣлько поверховне о ней мае понятїе; для того кождїи душпаствѣр повиненъ бы желати его въ тѣмъ поучити и до лѣпшого мнѣнїя припровадити. Зъ того взгляду можна въ подобнѣмъ випадку сказати: я собѣ погановилъ не говорити де будь о рѣчахъ религїиныхъ. Если вы истинно желаете о тѣмъ предметѣ со мною поговорити и о немъ точно поучитися, то запрашаю васъ до себе, або если то вамъ угоднѣише, дайте менѣ вашїи сомнѣнїя на пьсьмѣ, а я тою самою дорогою съ вами porozумѣюся. Бо дѣйстно заслугуе такъ важнїи предметъ, якъ есть вѣра, чтобы о немъ поважно и серїозно говорити. — У човѣка, котрїи еще мае якѣ почутье чести, могутъ тнѣ слова добрїи прїютъ найти, но я противне не есть невозможнымъ; тутъ треба бути осторожннмъ. Если священникъ чуеся въ силахъ, особливо если мае хоть неве-

ликий даръ сатиры, то нехай го ужіе; въ противнѣмъ разѣ лучше старатися звернути бесѣду на инный предметъ, а въ найгѣршѣмъ разѣ показати поважнымъ молчаньемъ свое негодование, чимъ хоть тѣмъ отвернутоя отъ хульника, котрій мають еше въ серци вашій вѣрній нильно учащаютъ до сповѣди, запыталъ дѣдичъ своего приходника. Досытъ нильно, отвѣлъ тойже, але по большой части такой, котрій того наименше потребуютъ. — Прощу Папъ Отче, бѣдзвалася пьяный чоловікъ до священника, а бы хотѣлъ ийти до сповѣди. Заблудилъсь братку, отвѣлъ тойже, бо свинѣ до Церкви не впускають. — Я бы хотѣлъ разѣ того видѣти, що запровадилъ сповѣдь. Я такожъ, додалъ притомный священникъ, и вознѣеъ очи до неба, на що противникъ ани слова не сказалъ.

Инный сталъ смѣятися зъ св. Тайны Евхаристіи; такъ каже: вы отцы духовный маєте большу силу якъ самъ Богъ, бо кѣлькама словами можете приеловати Бога, чтобы прійшошь до куся хлѣба. Но на тое такъ му сказано: Бачите то такъ есть, если вы кажете до вашего слуги: Иване, якъ ту прійде дѣдъ, жебысь мя сейчасъ закликалъ. И коли вамъ Иванъ скаже, заразъ бѣжите; а вѣдай не хотѣли бысьте признати, що вамъ вашъ Иванъ приказуе. — Вы що день поживаете тѣло и кровь Христа, то вже давно повинни бысьте перемѣнитися въ Бога, кепкувалъ такой мудрагель. А вы господине, сказалъ му оденъ рѣзникъ, ѣсте що динны волове мясо, то вже давно повинни бы вась до плуга запрягнути. — Тѣмъ священники то дѣйстви чорнокнижники, сказалъ инный, они спроваджають Христа пѣдъ виды хлѣба и вина, и хотѣи тѣмъ виды роздѣлять, его однакожь каждому вѣрному цѣлого подають. Подивѣтєся до сего зеркала, отказалъ священникъ, правда що ея цѣлого видите. А теперъ розбіймо зеркало на кусники, и дивѣтєся до поодинокихъ куснѣвъ; правда щосье и тутъ цѣлый?

Скажѣтъ менѣ, вы богословы, котра зъ тыхъ многихъ единоспасительныхъ Церквей есть правдива. А одинъ зъ нихъ такъ му отвѣлъ: Если бы кто зъ тыхъ людей, котрій мешкають надъ побочными рѣками Дуная, хотѣлъ найти самъ Дунай, то мусѣлбы трудитися такъ долго, доки бы до него не зайшошь. Такъ и вамъ треба робити, если хочете найти правдиву Церковь. — Я вже давно страгилъ вѣру въ Церковь, каже оденъ. Велика шкода, отвѣдае другій, безъ вась Церковь не остоится. — Минѣ дуже зимно, насмѣвалася ктось, въ пеклѣ буде минѣ пріятнѣйше. О то не журѣтєся, отвѣтилъ его душапастырь, тамъ буде мѣстце и для такихъ плохихъ шуткарѣвъ. — Коли вы духовники всё знаете, то скажѣтъ намъ, якъ долго буде тревати страшный судъ, и кто на немъ буде протоколъ провадити. Здаеся отвѣлъ оденъ зъ вопрошенныхъ, що выстарчить только часу, якъ на сотворенѣ свѣта; а протоколъ

провадитъ совѣтъ кождога чоловіка — Але знаете що, заспѣвалъ еше инный, я бы радъ за життя датися канонизовати; яка така плата за тое? Близько така сама, якъ за дипломъ шляхотекій, отказалъ священникъ, только не забудьте позбирати все потребный доказы, бо бачите, коли першого зъ вашихъ предкѣвъ вознесли до стану шляхоцкога, мусѣлъ найперше доказати, що му ея тое належитъ; то само будутъ отъ вась при канонизации вымагати. — Я не могу поняти, для чого Церковь не могла бы обійтєся безъ Папы, и то еше непогрѣшного, сказалъ оденъ юристъ. А я зновъ не могу поняти, отвѣлъ богословъ, для чого въ кождѣмъ краю потреба власти и то такой, котрой законы кождый має слухати, якобы они були непогрѣшный. — Коли папскы законы суть непогрѣшный, мудрое инный, то Папа есть рѣвный Богу. Але на тое муситъ бѣдолака почувти такє противозаключеніе: если кождый муситъ пѣддатися власти старосты повѣтового, то той староста есть рѣвный Цѣсареву?

Такъ и подобно найлѣпше отвѣдати на ироничный замѣтки непріятелѣвъ Церкви и духовенства. Кто не має того дару, може собѣ и такъ помочи, що найперше дасть противнику выговоритися, а потѣмъ оберне ся противъ него вопросами о найдрѣбнѣйшій рѣчи, на котрій бнѣ вкѣнци муситъ замолкнути. Если бы впрочѣмъ той чоловікъ, котрый позваляе собѣ такій прѣснѣ, булъ якесь выше поставлене лице, котребы священникъ не хотѣлъ собѣ паразити, то найлѣпше обернутєся къ инному зъ притомныхъ людей, для которого вже не треба только взглядовъ мати, и такъ ученымъ способомъ напастника отправить.

Наші часы могутъ истинно похвалитися многими перевертєнями въ рѣчахъ религійныхъ, въ тѣмъ взглядѣ заледво вырѣвнєе имъ котрый зъ минувшихъ вѣкѣвъ; для того есть свѣта должнѣсть кождога священника вооружатися всеми возможными способами противъ тыхъ ложныхъ пророкѣвъ, котрій пѣдъ именемъ свѣта хотѣтъ свѣтъ тьмою покрыти. Въ нашихъ часахъ есть много людей, котрій не знаютъ ани малого катихизма, а однакожь хотѣтъ розсуджати надъ самыми найвысшими правдами христіанства, котрій духовенству и тое за эле берутъ, що оно смѣе на свѣтъ божѣмъ жити; борба съ такими людьми тяжка, для того не треба отдаватися за надто великой певности, але всё радостно пріймовати, що може въ той борбѣ придатися. Може закине кто зъ читателей сего писєма, що у насъ хвалити Бога еше такихъ людей не ма; но тому мусѣлбымъ сказати, що мабуть бнѣ николи не опуцае свою хату, бо еслибы межи людьми жилъ, не мѣтъ бы того утверждати. Наші противники чванятєся ученостію и просвѣтою; на насъ отже лежить, въ чѣмъ правдива просвѣта состоитъ. Но чтобы тую цѣль ослєгнути, треба щиро взятєся до праці, и якъ пибудь независнєе есть наше проче состоєніе, не забувати и на занятія умѣтєни, бо якъ желѣзо, коли не уживаетєся зоржавѣе, такъ и найкрасшій талантъ, котрый не має отиѣтного заплєтєня и упражнєнія, марно гине.

Якъ мае заховатися священникъ взглядомъ завѣщанья слабого, котораго на смерть готовится?

Дръ Ю. Пелешъ (Рускій Сіонъ 1871)

Не треба и згадувати, що кожного душпаствра свята должнѣсть есть старатися, чтобы жадна изъ ему повѣренныхъ душъ не погибла, чтобы каждый человекъ передъ смертью заосмотренный былъ св. Тайнами. Якъ тутъ заховатися, учить богословіе пастырске. Но случается и то дуже часто, де священникъ покликанный есть старатися такожь о дочесне добро своихъ прихожанъ, де онъ особливо при смерти Отца мае его увагу звернути на тое, чтобы совѣстно розпорядилъ, що по его смерти съ его маесткомъ статися мае, и чтобы должностямъ и обовязкамъ, яки еще не выконалъ, задосить учинилъ. Тое желае сама любовь християнска. Но тяжкій то обовязокъ для душпаствра. Повиненъ про тое братися за се дѣло съ всею осторожностью, чтобы зъ одной стороны не выставился на обмовы и укору, яковы быть булъ односторонный и або о добро своихъ приверженцѣвъ або о власну корысть журился, и не справедливостью поводоался; а зъ другой стороны, чтобы не перекрочить законы державный, котри взглядомъ завѣщаній теперъ суть правосильны. Для того хочу послѣдуючи мнѣнію досвѣдченыхъ и законамъ церковнымъ и державнымъ показати, якъ священникъ въ томъ разѣ заховатися мае. — Слабый обовязанный въ совѣти зроби завѣщанье особливо тогда, коли можна предвидѣти, що въ противномъ случаю повстануть споры и скарги, або що его майно дѣстанее въ руки, до котрыхъ цѣлкомъ не належитъ. Въ томъ випадку отже долженъ священникъ слабому тое пригадати, а если бы не заразъ согласился, старатися его до того намовити. Тое повиненъ здѣлать завчасу, коли еще не есть цѣлкомъ ослабленный, чтобы найперше мѣгъ розумно и розважно се дѣло довершити, а потому чтобы остатній хвиль життя мѣгъ ужити для своей души. — Коли священникъ слабому помянуту должнѣсть згадуе, повиненъ при томъ загаломъ поучити его, на що при завѣщанью особлившій взглядъ мати повиненъ. Найперше чтобы долги заспокоилъ. Если н. пр. мае яку кривду вынадгородити, о выхыванье дѣтей неправого ложа старатися и пр. Потому приходятъ обовязки любви. При томъ узгляднити найперше бѣднѣйшихъ и достойнѣйшихъ, и тыхъ котри слабому черезъ сродство або инымъ способомъ ближе стоятъ. Въ прочѣмъ тутъ душпаствръ повиненъ узгляднити все обстоятельство, яки ему суть знаемй.

Особливо повиненъ душпаствръ уважати на тое, коли слабый щось на церковь або загаломъ на богослуженья признае. Есть то истинно жертва Богу пріятна, однакожь при томъ треба взглядъ мати на обстоятельства. Тутъ человекъ часто зблудити може. Припустѣмъ, що слабый мае бѣдныхъ достойныхъ еродниковъ, або видить коло себе чужи вдовы и сироты безъ средствъ до житья, а онъ не зважаючи на нихъ хотѣлъ бы свѣй маестокъ записати на дороговѣнну ризу для якои и такъ достойно украшенои церкви; то тутъ по мнѣнію богословѣвъ выпадае его поучити, чтобы памяталъ н. пр. на якусь бѣдну церковь, дѣмъ убогихъ, на школу, и пр. Бо въ такихъ записяхъ часто крыеся сѣмя тайной гордости, котру душпаствръ повиненъ старатися усторонити. Однакожь при томъ всемъ най хоронитися щось радити, чтобы було для него корыстне.

Если отже священникъ видить важну потребу слабому свои науки удѣлити, повиненъ се зроби, але якъ сказано лишъ загаломъ, дальше до той рѣчи не повиненъ мѣшатися, хотя бы его о тое и просили ты, що ихъ та рѣчь обходитъ. Бо часто не знаючи обстоятельства мѣгъ бы злу раду дати, и тымъ способомъ при наилучшой воли сировадити на себе подозрѣнье и ненависть. Найпорадѣйше було бы сказати слабому, чтобы завозвалъ до себе человека въ томъ взглядѣ опытного и совѣтного. Но на селѣ тяжко о такого человека, тутъ душпаствръ обовязанъ зъ любви помочи слабому, и показати му, якъ завѣщанье здѣлать мае. До того же потребно чтобы самъ зналъ, що законы о завѣщаньяхъ приписують.

Дотычки законы содержитъ обща книга горожанскихъ законовъ державныхъ въ II. части IX. отдѣлѣ §§. 552 – 603. Чтобы не перекрочити границъ сей розправы, отвѣчу лишъ на тѣ вопросы: а) Кто мае право робити завѣщанье? а кто отъ того выключеный? б) Въ якомъ станѣ повиненъ находится, и якъ свою послѣдну волю долженъ означити? в) Яка виѣшна форма мае при томъ захована бути?

а) Записъ робити, т. е. роспорядити, кто мае бути дѣдичомъ его майна, може каждый человекъ изъ явщи: а) той, кого судъ узналъ за мариотравника. Такий може лишъ съ одною половиною маестку розпоряджати, о другой половинѣ рѣшае судъ. (§. 568.) б) Дѣти (unmündig) не могутъ записъ робити; и малолѣтній, (minderjährig) котри еще не мають 18 лѣтъ, лишъ передъ судомъ; по сконченѣмъ 18 роцѣ життя мають право записовати. (§. 569. с) такожь и монахи по большой части не мають права завѣщанье робити.

б) Щобы завѣщанье было правосильне, має бути всё докладно сказане, не досить, щобы записователь на чуже предложенье лишь согласился и. пр. словами: такъ, добре, але быг повиненъ самъ точно свою волю изъяснити. Повиненъ находится при повныхъ змыслахъ, и бути свободный отъ насилья, подетуны и сущнои обмылки (§. 565.) бо если посему дать ся доказати, що завѣщатель находился въ часѣ запису въ станѣ помѣшанья змысловъ, або булъ дурноватый або пьяный, то цѣлый записъ есть неважный. (§. 566.) Такъ само, если докажеся, що завѣщатель ошибнулся въ особѣ або предметѣ, то записъ такожь неважный. (§. 570.) При высказанью остатной воли особливо треба уважати на тое, щобы не находилася въ словахъ ніяка двозначность, неувѣренность, що могло бы дати причину до спорѣвъ и скаргъ.

в) Найважнѣйша рѣчь есть захвати законами опредѣлену вышшу форму.

Завѣщанье може дѣятися передъ судомъ, або внѣ суда, а тое може бути письменне або устне. Завѣщанье передъ судомъ не належитъ до нашего предмета, намъ лишь о друге рѣчь иде. — Письменне завѣщанье есть дальше безъ свѣдѣвъ, або со свѣдками. Кто безъ свѣдѣвъ письменно записъ зробити хоче, повиненъ власноручно го списати и власноручно имя свое подписати. Не коньче однакожь потребно выразити такожь день и мѣсе, хотяй лучше есть и тое здѣлати, (§. 578.) Если же кто иный завѣщанье написалъ, то завѣщатель долженъ его власноручно подписати, и при трѣхъ здѣбныхъ свѣдкахъ, зъ котрыхъ наименьше два разомъ притомнй бути мають, признати, що то есть остатня его воля.

Такожъ и свѣдки должнй грамоту запису подписати на койтрѣхъ сторонѣ, и не потребують знати содержания ея. (§. 579.) Если завѣщатель не умѣ писати, то повиненъ положить який знакъ звычайно знакъ св. креста (§. 580.); если же ани читати не умѣ, то повиненъ ему оденъ изъ трѣхъ свѣдѣвъ въ притомности обохъ другихъ перечитати дотычне письмо, котре быг за свою остатну волю узнае. Писаръ може всегда заступати мѣсе одного свѣдка. (§. 581.) Священникъ мірскій може вправдѣ бути свѣдкомъ при составленью завѣщанья, но николи не може самъ писати чуже завѣщанье, бо рѣшенемъ надворнымъ зъ д. 4. Пересеня 1771 и 25. Липця 1772 распоряджено, що всяке завѣщанье, котре священникъ составить, есть цѣлкомъ неважне.

Завѣщанье може такожь устно статися. При тѣмъ маются слѣдуючи формы захвати: Кто устно завѣщанье зробити

хоче, повиненъ при трѣхъ здѣбныхъ свѣдкахъ, котри все разомъ притомнй бути мають, точно сказати, яка есть его послѣдна воля. (§. 585.) Свѣдѣвъ треба поучити, щобы уважали на каждое слово, щобы все докладно зрозумѣли, всяки сомнѣнья черезъ пытанья уеунули, и все собѣ точно зятамили, понеже они обовязанй суть на желанье каждого участника подѣ присягою вызнати передъ судомъ що завѣщатель распорядилъ. (§. 586.) Тому напорядише оуло бы, щобы або сами або черезъ другого тую остатню волю дали списати для своего ужитку. Така форма отже есть при завѣщаньяхъ приписана, и той точно триматися належитъ, понеже въ противѣмъ случас, т. е. если який зъ тыхъ приписѣвъ не заховася, то завѣщанье есть неважне. (§. 601.)

Понеже до правильности вышшой формы завѣщанья належатъ и свѣдки, а законы не всехъ безъ различья на свѣдѣвъ припускають для того хочу еще навести, що въ тѣмъ взглядѣ узаконнено. Свѣдками при завѣщанью не могутъ бути: 1) Монахи, доки они суть истинно членами монастыря хотяйбы и завѣдателями прихода були. Если же они рѣшенемъ св. Престола суть секуляризованй, тогда якъ и други священники свѣтскй могутъ бути свѣдками при завѣщаньяхъ. (§. 591. на основѣ распоряд. зъ д. 2. Юнія 1785 и 20. Мая 1785.) 2) женьщины, безпамятнй (sinnlose), слѣпй, глухй або пѣмй, потому тѣ, що не розумѣють бесѣды завѣщателя. (§. 591.) 3) Выключенй суть тѣ, котри были засудженй про обману, або иный выступокъ зъ лакомства и користолюбья пополненный. 4) Той, для котрого записъ дѣсея, не може бути свѣдкомъ взглядомъ части ему назначеной: такъ само ани его родичи, жена, дѣти, братья, сестры, шурины (швагрове) и платнй служащи. (§. 594.)

То суть теперѣшнй правосильнй приписы взглядомъ свѣдѣвъ при завѣщаньяхъ, отъ котрыхъ не можна отступити зъ изъятіемъ на мори въ часѣ великой заразы (джумы, Pest), въ котрѣмъ случаю монахи, женьщины и молодцѣ, котрымъ вже минулъ чотырнацятый рѣкъ, могутъ бути свѣдками при завѣщанью, (§. 597), и тутъ досить двоухъ свѣдѣвъ, зъ котрыхъ оденъ завѣщанье писати може, хотяйбы другй не булъ притомный. (§. 598.) Такожь и завѣщанья особѣ войсковыхъ, котри або суть еще въ службѣ, або на отпустѣ або до резервы належатъ, не суть подчиненй тымъ формамъ завѣщанья. При тыхъ завѣщаньяхъ достаточнй суть два свѣдки. (Нове распоряд. службов. для пѣхот. §. 68. для кѣниц. §. 73. для артилер. §. 69).

То сугь отже головні правила, котрі священникъ въ наведенімъ случаю заховати повиненъ, щоби задосить учинити любови христіянскої при справованью своего уряду, и не выставитися на яки основні клеветы и укору, и не нарушити закони державні въ тѣмъ взглядѣ постановленій.

ЗМІСТ

Від упорядника 5

КИР ЮЛІАН ПЕЛЕШ. БІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

- о. Северин Матковський.*
Д-р Юліан Пелеш Епископ Станиславівський,
а відтак Перемиський 11
- о. Іриней Назарко, ЧСВВ.*
Біографічні дані Кир Юліана Пелеша.....30
- о. Іван Хома.*
Короткий життєпис Кир Юліана Пелеша.....37

ВВЕДЕНІЕ

[ДО ПАСТЫРСКОГО БОГОСЛОВІЯ]

- Передне слово до первого виданья..... 45
- § 1. Загальний переглядъ 47
- § 2. Основанье душпастырского уряда;
его средства и органы 47
- § 3. Цѣль и средства душпастырского уряда 49
- § 4. Пастырске Богословіе. Понятіе..... 50
- § 5. Важность Пастырского Богословія..... 52
- § 6. Становиско Пастырского Богословія
и его отношенье до прочихъ
богословскихъ умѣтностей..... 53
- § 7. Теорія и практика 55
- § 8. Жерела и спомагательни средства
Пастырского Богословія 57

§ 9. Метода и подѣлъ Пастырского Богословія.....	59
§ 10. Короткій начеркъ исторіи и літературы Пастырского Богословія.....	60
<i>Предварительни условія до осягненья и справованья душпастырского уряда</i>	
§ 11. Важность душпастырского уряда	65
§ 12. Образъ доброго душпастыря.....	66
§ 13. I. Званіе отъ Бога.....	68
§ 14. II. Одушевленье для душпастырского уряда.....	70
§ 15. III. Отличне образованье умѣтне.....	71
§ 16. IV. Побожне житье.....	72
§ 17. Духовни Сѣменища	72
§ 18. Рукоположенье и посланіе	73
А) Рукоположенье	
§ 19. Понятіе. I. Степени	73
§ 20. II. Кто може бути рукоположень. Неправильности. Титло.....	74
§ 21. III. Кто мае право рукополагати. Отпустка	79
§ 22. IV. Поступованье при рукополаганью	82
§ 23. V. Обрядъ рукополаганья.....	83
Б) Посланіе	
§ 24. Понятіе, власть, довжности	83
§ 25. Симонія	86

ДИДАКТИКА

§ 26. Понятіе.....	90
I. ОТДѢЛЬ	
<i>Довжність душпастыря поучати вѣрныхъ</i>	
§ 27. Важность душпастырского учительства.....	91
§ 28. Довжність душпастыря преподавати религійни науки въ загалѣ	92
§ 29. Довжність душпастыря преподавати религійни науки въ особенности	94
§ 30. Свойства душпастыря яко учителя	96

II. ОТДѢЛЬ

Способъ удѣленья религійного поученія

§ 31. Переглядъ и подѣлъ	100
--------------------------------	-----

Перша часть Дидактики ОМИЛЕТИКА

§ 32. Понятіе, потреба и подѣлъ	101
§ 33. Понятіе проповѣди, подѣлъ, потреба и пожитокъ .	102
§ 34. Загальни свойства религійныхъ поученій.....	104
§ 35. Коротка исторія церковного проповѣдничества	110
§ 36. I. Періодъ.....	110
§ 37. II. Періодъ	116
§ 38. III. Періодъ	121

Перва Росправа ЗАГАЛЬНА ОМИЛЕТИКА

§ 39. Понятіе и подѣлъ	123
------------------------------	-----

I. ОТДѢЛЬ

Предметъ религійной науки

А) О выборѣ предмета религійной науки	
§ 40. Найвысша засада при выборѣ предмета религійной науки	123
§ 41. Выбѣръ предмета религійной науки зо взгляду на самъ предметъ	124
§ 42. Выбѣръ предмета религійной науки зо взгляду на слушателей.....	128
§ 43. Яки предметы не належать до религійной науки? .	129
Б) О упорядкованью предмета религійной науки	
§ 44. Потребна и користь	132
§ 45. Упорядкованье цѣлого поученія религійного	133
§ 46. Упорядкованье поодинокихъ частей и положеній религійной науки.....	137

II. ОТДѢЛЬ

Омилетична форма або представленья предмета религійной науки

§ 47. Переглядъ и подѣлъ	138
--------------------------------	-----

1. Глава**О внутреннѣмъ устройствѣ религіи науки**

§ 48. Понятіе..... 139

I. Членъ**Поученіе розума**

§ 49. Понятіе..... 139

§ 50. А) Поясненіе. Роды поясненій 140

§ 51. Свойства поясненій и правила
при ихъ переведеніи 141

Б) Узмысловленіе

§ 52. Понятіе. Роды. Правила при ихъ употребленіи 142

Г) Доказы

§ 53. Понятіе и потреба доказѣвъ 146

§ 54. Роды доказѣвъ 147

§ 55. О выборѣ доказѣвъ 150

§ 56. Перепровадженіе доказѣвъ 151

§ 57. Загальни правила при
перепровадженіи доказѣвъ 157

Д) Опроверганія

§ 58. Понятіе и потреба 158

§ 59. Спосѣбъ опроверганія
и его перепровадженіе въ загалѣ 159

§ 60. Перепровадженіе опроверганій въ особенности 161

§ 61. Правила ростропности
зо взгляду на опроверганія 162

Е) Практичне застосованіе религіи наукъ

§ 62. Потреба и спосѣбъ его перепровадженія 163

II. Членъ**Взрушеніе чувствъ**

§ 63. Переглядъ и потреба 165

§ 64. I. Роды чувствъ и условія для ихъ
возбужденія въ загалѣ ..... 165§ 65. II. О поодинокихъ родахъ чувствъ
и ихъ возбужданію ..... 168§ 66. Котри чувства може омилеть возбуждати, а котри
повиненъ успокояти, и чого треба выстерѣгатися
при возбужденіи чувствъ ..... 170**III. Членъ****Наклоненіе воли**

§ 67. Понятіе, потреба и переглядъ 171

§ 68. А) Якъ приготовляти волю слушателей
до принятія доказаной правды 172

§ 69. Б) О побудительныхъ причинахъ 174

§ 70. Г) О устороненіи перепонъ
спротивляющихся наклоненію воли ..... 177**II. Глава****О внѣшнѣмъ устройствѣ религіи науки**

§ 71. Переглядъ 178

А) Метода религіи наукъ

§ 72. Понятіе и подѣлъ 179

I. Введеніе 179

§ 73. Понятіе, составни части и ихъ свойства 179

II. Росправа 186

§ 74. Понятіе и переведеніе 186

III. Заключеніе 188

§ 75. Понятіе и задача 188

§ 76. Переведеніе заключенія, его свойства и жерела 188

Б) Стилъ наукъ религіи наукъ 189

§ 77. Понятіе и роды 189

§ 78. Свойства стили 191

Г) Выкладъ религіи науки 197

§ 79. Понятіе и потреба, условія и составни части 197

I. Выголошеніе (деклямація) 199

§ 80. Понятіе и роды 199

§ 81. Свойства выголошенія 199

II. Движенія тѣла (акція) 202

§ 82. Понятіе и загальни свойства 202

§ 83. Движенія поодинокихъ частей тѣла 203

III. Глава**О приготовленіи проповѣдника на религіи науки**

§ 84. Переглядъ 205

§ 85. α) О вынайденю и опредѣленью темата науки.....	206
§ 86. β) Розмышлянье надъ перепровадженьемъ предмета	207
§ 87. γ) Уложенъе поодинокихъ мыслей.....	207
§ 88. δ) Составленъе проповѣди	208
§ 89. ε) Ученъе на память.....	209
§ 90. ϑ) Якъ заховатися передъ проповѣдію, пѣдчасъ тойже и по проповѣди	209

Друга Росправа

ЧАСТНА ОМИЛЕТИКА

§ 91. Понятіе и подѣль	213
§ 92. I. Роды проповѣдей зо взгляду на содержанъе	213
§ 93. II. Роды проповѣдей ведля особенного намѣренія ..	216
III. Роды проповѣдей ведля внѣшнихъ обстоятельствъ.....	220
§ 94. А) Зо взгляду на часъ.....	220
§ 95. Б) Зо взгляду на розлични приключенія. Случайни проповѣди.....	226
§ 96. Г) Зо взгляду на слушателей.....	232
IV. Роды проповѣдей ведля внѣшної форми	238
§ 97. Переглядъ	238
А) Омиліи	
§ 98. Понятіе и роды	239
§ 99. О составленью омиліи. Низша и высша омилія	240
§ 100. Свойства омиліи.....	245
§ 101. О уживанью омиліи и еи пожитку.....	246
§ 102. Б) Катихитични проповѣди.....	247

Додатокъ

§ 103. О потребѣ и способѣ уживанья чужихъ омилетичныхъ сочиненій	248
--	-----

Друга часть Дидактики

КАТИХИТИКА

§ 104. Понятіе, цѣль и средства катихитичного уряда	253
---	-----

§ 105. Потреба и важнѣсть катихитичного уряда, довжнѣсть, его справованья и трудности съ нимъ получени	255
§ 106. Катихитика. Понятіе и подѣль	257
§ 107. Исторія и литература катихизы и катихитики	258

I. ОТДѢЛЬ

Катихитичне поученіе

§ 108. Переглядъ и подѣль	263
---------------------------------	-----

I. Глава

Предметъ катихитичной науки

§ 109. Переглядъ	263
§ 110. А) О выборѣ предмета катихитичной науки	263
§ 111. Б) О упорядкованью предмета катихитичной науки.....	265
§ 112. Г) Подѣль учениковъ на классы.....	268
§ 113. Д) Катихизмъ.....	272

II. Глава

Форма катихитичной науки

§ 114. Переглядъ и подѣль	273
---------------------------------	-----

I. Членъ

Внутренне устройство катихитичной науки

А) Поученіе розума	
§ 115. Понятіе.....	273
§ 116. I. Образованъе силы представленья. Погады, понятія, идеи	274
§ 117. Призвычайанъе дѣтей до уваги и средства до образованья памяти.....	279
§ 118. II. Катихитичне поясненъе	280
III. Катихитични доказы	282
§ 119. Образованъе розсудка	282
§ 120. Переведенъе доказовъ	284
§ 121. Опроверганья	286
§ 122. Б) Возбудженъе чувствъ	286
§ 123. Г) Наклоненіе воли.....	286

II. Членъ

Внѣшне устроенье катихитичной науки

§ 124. Переглядъ	288
§ 125. А) Катихитична бесѣда	288
Б) Катихитична метода	290
§ 126. Понятіе и подѣлъ	290
§ 127. I. Типична метода	290
§ 128. II. Акроаматична метода	291
III. Еротематична метода	292
§ 129. Понятіе	292
§ 130. О вопросахъ и ихъ свойствахъ	292
§ 131. О употребленью отвѣтѣвъ	293
§ 132. Загальни правила зо взгляду на отвѣты	295
§ 133. Аналитична и синтетична форма науки	296
§ 134. О выкладѣ Библійной исторіи, поясненью Евангелія и церковныхъ катихизаціяхъ	297

II. ОТДѢЛЪ

Катихитичне воспитанье

§ 135. Понятіе, потреба и подѣлъ	300
§ 136. А) Катихитичне воспитанье посредствомъ Богослуженія	301
Б) Катихитичне воспитанье посредствомъ карности	303
§ 137. Понятіе, цѣль и подѣлъ	303
§ 138. Карнѣсть въ школѣ	304
§ 139. Карнѣсть поза школою	306
§ 140. Заключение Дидактики	307

ТЕОРІЯ ДУШПАСТЫРСТВА [ГОДЕГЕТИКА]

§ 374. Понятіе, подѣлъ росправы	313
---------------------------------------	-----

I. ЧЛЕНЪ

О примѣрности душпастыря

§ 375. Понятіе и потреба	314
§ 376. А) О домашнѣмъ захованью душпастыря	315
§ 377. Б) О внѣшнихъ ѣтношеньяхъ душпастыря	317

II. ЧЛЕНЪ

*О провадженью вѣрныхъ зо взгляду на
ихъ различни потребности и обстоятельства,
або о властивѣмъ душпастырствѣ*

§ 378. Понятіе и потреба	319
§ 379. Перепоны и спомагательни средства душпастырства	320
§ 380. Подѣлъ росправы	321

I. Отдѣлъ

*Поступованье душпастырске зо взгляду на внутренне
успособленье поодинокихъ прихожанъ*

§ 381. Переглядъ	322
------------------------	-----

I. Глава

*Поступованье душпастыря зо взгляду на особливше
успособленье розума поодинокихъ вѣрныхъ*

§ 382. 1. Якъ поучати невѣжъ	322
§ 383. 2. Якъ поучати блудящихъ	324
§ 384. 3. Якъ поучати суевѣрныхъ	325
§ 385. 4. Якъ поступати съ невѣрными, вѣльнѣдумцями и тыми, котри высмѣвають религію	326
§ 386. 5. Якъ поступати съ прозелитами	329
§ 387. 6. Якъ поступати съ тыми, котри хотятъ обрядъ змѣнити	331

II. Глава

*Поступованье душпаствыря зо взгляду на особливше
успособленье воли поодинокихъ вѣрныхъ*

§ 388. Переглядъ	333
I. О поступованью съ грѣшниками	
§ 389. Переглядъ и загальни правила	334
§ 390. Поступованье съ розличными родами грѣшникѡвъ въ особенности.....	336
II. О поступованью съ праведниками	
§ 391. Загальни правила.....	340
§ 392. Почастни правила.....	342
§ 393. III. О поступованью съ лицемѣрами	346

III. Глава

*Поступованье душпаствыря зо взгляду
на особливше успособленье чувствъ вѣрныхъ*

§ 394. Переглядъ	348
§ 395. 1. О способѣ поступованья съ вѣрными зо взгляду на темпераментъ	348
§ 396. 2. Якъ заховатися съ сумуючими.....	350
§ 397. 3. Якъ поступати съ людѣми опановаными ѡтъ злого духа.....	354
§ 398. 4. Якъ поступати съ скрупулянтами.....	357
§ 399. 5. Якъ поступати съ людѣми, котри жиють въ неприязни и незгодѣ	363
§ 400. 6. О поступованью при спорахъ супружескихъ	365

II. Отдѣль

*Поступованье душпаствырске зо взгляду на внѣшни
обстоятельства поодинокихъ прихожанъ*

§ 401. Переглядъ	367
------------------------	-----

I. Глава

О поступованью съ недужными

§ 402. Довжнѡсть	368
§ 403. Цѣль посѣщанія недужныхъ	369
§ 404. Якъ приготовитися на посѣщаніе слабыхъ.....	371
§ 405. Подѣль росправы.....	373

А) Загальни правила при посѣщанію слабыхъ

§ 406. О внѣшнѡмъ захованью при посѣщанію слабыхъ.....	374
§ 407. О пѡзнаванью внутреннего и внѣшного состоянія слабого	377
§ 408. О приготовленью слабого на принятіе Св. Таинъ .	378
§ 409. О дальшихъ посѣщаніяхъ слабого.....	379
§ 410. О поступованью при умираючихъ	382
Б) Почастни правила при посѣщанію слабыхъ	
§ 411. Переглядъ	383
§ 412. I. О поступованью съ недужными зо взгляду на ихъ личне успособленье	384
§ 413. II. О поступованью съ недужными зо взгляду на родъ ихъ слабости.....	387

II. Глава

§ 414. О поступованью душпаствырскѡмъ съ узвзненными и на смерть осужденными.....	389
--	-----

III. Глава

*О поступованью душпаствыря съ людѣми
выбираючими якій станъ*

§ 415. Загальни правила.....	391
§ 416. Почастни правила.....	392
§ 417. Заключение Пастырского Богословія.....	393

ДОДАТКИ

**РОСПРАВА О ДУХОВНѡМЪ УРЯДОВѡМЪ СТИЛЮ
яко дополненье Пастырского Богословія**

Введеніе	401
§ 1. Понятіе.....	401
§ 2. Загальни свойства урядового стиля	
А) Зо взгляду на содержанье	402
§ 3. Б) Зо взгляду на внѣшну форму. Формальности куріальни	403
§ 4. Подѣль росправы.....	408

ПЕРВА ЧАСТЬ**О урядовѣмъ стилю въ справахъ мірскихъ**

§ 5. 1. Прошенія	409
§ 6. 2. Пригадка (Promemoria).....	410
§ 7. 3. Донось, справозданье.....	411
§ 8. 4. Допись, нота	412
§ 9. 5. Жалоба и оправданіе.....	413
§ 10. 6. Представленіе, рекурсь.....	414
§ 11. 7. Отпись, вытягъ	415
§ 12. 8. Свѣдоцтва.....	416
§ 13. 9. Протоколы	416
§ 14. 10. Завѣщанье (тестаментъ), кодициль	418

ДРУГА ЧАСТЬ**О урядовѣмъ стилю въ справахъ духовныхъ**

§ 15. Подѣль росправы.....	425
----------------------------	-----

I. Глава**Урядови письма относячися до личности душпаствыря**

§ 16. 1. Прошеніе о принятіе до стана духовного	425
§ 17. 2. Прошеніе о выробленье титла стола.....	429
§ 18. 3. Прошеніе о принятіе въ домъ пресвитеріи, о диспензу отъ перепонъ къ рукоположенію, о выставленіе грамоты рукоположенія и судовластія.....	430
§ 19. 4. Прошеніе о отпустку зъ епархіи и о принятіе до инной епархіи.....	431
§ 20. 5. Прошеніе о довременну отпустку, и донось о прибытью чужого священника.....	432

II. Глава**Урядови письма относячися до бенефицій**

§ 21. 1. Прошеніе о припущенъ до испытъ конкурсового и о освобожденъ отъ испытъ	433
§ 22. 2. Прошеніе о опорожнену душпаствырску посаду..	435
§ 23. 3. Прошеніе о каноничну інституцію.....	436

§ 24. 4. Прошеніе о замѣнъ бенефицій.....	437
§ 25. 5. Прошеніе о наданъе сотрудики и о принятіе резигнаціи.....	437

III. Глава**Урядови письма относячися до справованья душпаствырскаго уряда**

§ 26. Переглядъ	439
А. Переписки душпаствыря при справованью Св. Таинъ	
§ 27. 1. Прошеніе о позволенъе крещенія Юдея	439
§ 28. 2. О метрикахъ крещеныхъ	441
§ 29. 3. Переписки при удѣлянью Св. Тайны Покаянія ...	447
4. Справы супружески [§§ 30–44]	
§ 30. Переглядъ	449
§ 31. а) Право пристояти супружеству	450
§ 32. б) Испытъ предшлюбный	451
§ 33. Поступованъе зо взгляду на грамоты, яки женихи передъ оповѣдьями предложити мають	453
Переписки при случившихся перепонахъ супружескихъ	
§ 34. Вычисленъе перепонъ супружескихъ	454
§ 35. Разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ	463
§ 36. Форма прошеній о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ церковныхъ	465
§ 37. Форма прошеній о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ гражданскихъ	467
§ 38. в) Заручины (Sponsalia)	468
§ 39. г) Оповѣди (оглашенія)	469
§ 40. д) Вѣнчаніе.....	470
ж) Спорни супружески дѣла	471
§ 41. Переглядъ	471
Переписки душпаствыря	
§ 42. 1. При спорныхъ заручинахъ	472
§ 43. 2. При розлученью отъ стола и ложа.....	476

§ 44. 3. При об'явленню неважності подружжя	478
§ 45. Б. Переписки душпаствра за взгляду на релігійно-нравственне життє прихожанъ	480
§ 46. Г. Переписки душпаствра въ справахъ школьныхъ	481
§ 47. Д. Переписки душпаствра въ справахъ убогихъ и пенсіонистовъ	485
§ 48. Е. Переписки душпаствра въ инныхъ до життє церковного относячихся справахъ	487

IV. Глава

Урядови письма относячися до дотаціи и приходовъ душпаствра

§ 49. Роды тыхъ писемъ	500
§ 50. Забеспеченне маетки парохіального I. При обнятію парохіи	500
II. По смерти або отходѣ пароха	501
§ 51. Дотація душпаствра	504

V. Глава

Урядови письма относячися до имѣнія церковного

§ 52. Переглядъ	508
§ 53. А) О имѣнію церковномъ	508
§ 54. Б) О будинкахъ и снарядахъ церковныхъ	515

VI. Глава

Веденіе канцеляріи парохіальной

§ 55. 1. Канцелярія парохіальная и еи устроенье	523
§ 56. 2. Загальни правила о веденіи канцеляріи парохіальной	524
§ 57. 3. Яки книги должны находится въ парохіальной канцеляріи	525
§ 58. 4. Архивъ парохіальный и регистратура	529

ТРЕТА ЧАСТЬ

Взоры урядовыхъ писемъ

I. До §§ 3, 5. Прошеніе	534
II. До §§ 3, 7. Доносъ (справозданье)	538

III. До §§ 3, 8. Допись	541
IV. До § 3. Форма адреса	542
V. До § 3. Форма приказа, мадата	543
VI. До § 3. Протоколь суммаричный	545
VII. До § 3. Протокол частный	545
VIII. До § 6. Пригадка (Promemoria)	547
IX. До § 9. Жалоба (скарга)	548
X. До § 9. Оправданіе	549
XI. До § 13. Протоколь при переслуханью свѣдковъ	550
XII. До § 14. I. Завѣщанье (Testament)	551
II. Кодициль	552
XIII. До § 16. Прошеніе о принятіе до Съменица	552
XIV. До § 19. Прошеніе о отпустку зъ Епархіи	553
XV. До § 19. Прошеніе о принятіе до чужои Епархіи	553
XVI. До § 24. Прошеніе о замѣнѣ бенефиціи	554
XVII. До § 28. Taufzeugniss	555
XVIII. До § 28. Выказы для войсковои конскрипціи	558 ¹⁾
XIX. До § 34. Дерево сродства	556
Поясненіе дерева сродства	559 ²⁾
XX. До § 34. Дерево повиноватства съ поясненіемъ	565
XXI. До § 36. Прошенія о разрѣшеніе (диспензу) отъ перепонъ супружескихъ церковныхъ	572
XXII. До § 37. Прошеніе о разрѣшеніе отъ перепонъ супружескихъ гражданскихъ	578
XXIII. До § 39. Свѣдоцтво оповѣдей	578
XXIV. До § 51. Прошеніе о платню дефиціента	579
XXV. До § 53. Инвентаръ	579
XXVI. До § 53. Грамота фундаційна (Stiftsbrief)	579
XXVII. До § 53. Прошеніе о стягненне Службъ	580
XXVIII. До § 57. 1. Записникъ дѣйствъ	581
XXIX. До § 57. 2. Записникъ почтовый	582
XXX. До § 57. 3. Записникъ Літургій	583

^{1, 2)} Послѣдовність сторінокъ змінено через технічну необхідність розміщення «Взора XIX» на розвороті (прим. ред.).

**ПРОПОВІДІ І СТАТТІ,
надруковані в часописі «Рускій Сіонъ»**

Літургични проповѣди	584
Св. Атаназій Великій Архієпископъ Александрійскій	608
Яка идея сполучає Евангелія, котри читаються въ Недѣли ѿт Св. Пасхи до Сошествія Св. Духа	632
Начерк до проповѣди на XXIX недѣлю по Сошествію Св. Духа.....	635
О захованью священника въ товариствѣ, де зъ богочестія высмѣваються	637
Якъ має заховатися священникъ взглядомъ завѣщанья слабого, котрого на смерть приготавлиє.....	642

РУСКІЙ СІОНЪ

ЧАСОПИСЪ ЦЕРКОВНА

выдає

при содѣйствіи Дра Юл. Пелеша, Дра Кл. Сарницкого, Проф.
Ал. Тороньского и Дра Іос. Мѣльницкого.

Дръ Сильвестеръ Сембратовичъ,
Профессоръ Догматики на Всеучилищи Львѣвскѣмъ.

ВТОРЫЙ РОЧНИКЪ.

ЛВѢВЪ 1872.

Изъ типографіи Ставропигійского Института,
подъ управленіемъ Стефана Гукковскаго.

Кир Юліян Пелеш

**ДИДАКТИКА. ГОДЕГЕТИКА.
Біографічні матеріали. Додатки**

Упорядник А. П. Черемський
Технічне редагування О. О. Савчук

Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Palatino Linotype.
Підписано до друку 09.07.2019 р.
Умовн. друк. арк. 41,5. Наклад 1000 прим.

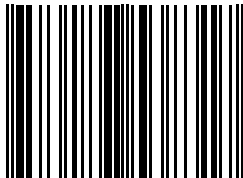
Видавець: ФО-П Савчук Олександр Олегович
www.savchook.com • e-mail: savchook.book@gmail.com
Тел.: 095.462.18.10

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників та розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 3897 від 14.10.2010 року

Поліграфія: ПРАТ «ХКФ «Глобус»

ISBN 978-617-7538-31-7

9 786177 538317 >